שו״ת · אחרונים

דבר אליהו (קלאצקין)

רבי אליהו קלצ'קין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דבר אליהו (קלאצקין)

רבי אליהו קלצ'קין

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דבר-אליהו-קלאצקין/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

ספר דבר אליהו 6
סימן א 6
סימן ב 18
סימן ג 20
סימן ד 22
סימן ה 24
סימן ו 27
סימן ז 29
סימן ח 35
סימן ט 37
סימן י 43
סימן יא 45
סימן יב 48
סימן יג 50
סימן יד 53
סימן טו 54
סימן טז 56
סימן יז 64
סימן יח 68
סימן יט 76
סימן כ 79
סימן כא 84
סימן כב 90
סימן כג 97
סימן כד 100
סימן כה 102
סימן כו 106
סימן כז 111
סימן כח 114
סימן כט 117
סימן ל 123
סימן לא 126
סימן לב 131
סימן לג 134
סימן לד 142
סימן לה 145
סימן לו 154
סימן לז 161
סימן לח 168
סימן לט 170
סימן מ 172
סימן מא 174
סימן מב 176
סימן מג 187
סימן מד 193
סימן מה 200
סימן מו 204
סימן מז 205
סימן מח 210
סימן מט 220
סימן נ 223
סימן נא 225
סימן נב 228
סימן נג 231
סימן נד 234
סימן נה 238
סימן נו 244
סימן נז 252
סימן נח 253
סימן נט 258
סימן ס 264
סימן סא 265

סימן סב 266
סימן סג 269
סימן סד 271
סימן סה 274
סימן סו 289
סימן סז 292
סימן סח 300
סימן סט 337
סימן ע 340
סימן עא 348
סימן עב 359
סימן עג 364
סימן עד 383
סימן עה 389
סימן עו 393
סימן עז 395
סימן עח 399
סימן עט 401
סימן פ 404
סימן פא 407
סימן פב 410
סימן פג 411
סימן פד 413
סימן פה 417
סימן פו 421
סימן פז 428
סימן פח 434
סימן פט 438
סימן צ 441
סימן צא 444
סימן צב 446
מפתחות 520

סימן א 521
סימן ב 521
סימן ג 521
סימן ד 521
סימן ה 521
סימן ו 521
סימן ז 522
סימן ח 522
סימן ט 522
סימן י 522
סימן יא 522
סימן יב 523
סימן יג 523
סימן יד 523
סימן טו 523
סימן טז 523
סימן יז 523
סימן יח 523
סימן יט 524
סימן כ 524
סימן כא 524
סימן כב 524
סימן כג 524
סימן כד 525
סימן כה 525
סימן כו 525
סימן כז 525
סימן כח 525
סימן כט 526
סימן ל 526
סימן לא 526
סימן לב 526

סימן לג 526
סימן לד 527
סימן לה 527
סימן לו 527
סימן לז 527
סימן לח 528
סימן לט 528
סימן מ 528
סימן מא 528
סימן מב 528
סימן מג 529
סימן מד 529
סימן מה 529
סימן מו 529
סימן מז 529
סימן מח 529
סימן מט 530
סימן נ 530
סימן נא 530
סימן נב 530
סימן נג 530
סימן נד 530
סימן נה 531
סימן נו 531
סימן נז 531
סימן נח 531
סימן נט 531
סימן ס 532
סימן סא 532
סימן סב 532
סימן סג 532
סימן סד 532
סימן סה 532
סימן סו 533
סימן סז 533
סימן סח 533
סימן סט 534
סימן ע 534
סימן עא 534
סימן עב 534
סימן עג 535
סימן עד 535
סימן עה 535
סימן עו 535
סימן עז 535
סימן עח 536
סימן עט 536
סימן פ 536
סימן פא 536
סימן פב 536
סימן פג 536
סימן פד 537
סימן פה 537
סימן פו 537
סימן פז 537
סימן פח 538
סימן פט 538
סימן צ 538

ספר דבר אליהו

סימן א

בעזה"י יום א' לסדר שלח שנת תרס"ב מאריאמפאל. כבוד הרב הג' המפורסם בתורה ויראה ומדות תרומיות כו' מו"ה ישו ר ישראל נתן טייץ אבד"ק לידווינאווא פלך סובאלק (ואח"כ אבד"ק ליגום זלה"ה).

הנני בזה להשיב למעכ"ת על מכתביו ע"ד הקצב דמחנם שזה כשבע שנים עוסק באומנתו ומוחזק בכשרות ולא נשמע עליו שמץ דבר מעולם ועתה העיד השו"ב ר' משה יצחק שמצא כי הכרס ובה"כ נתלשו וניטלו מבהמת הקצב הנ"ל ומצא סרכא על בשר הטרפש הנשאר על הדופן ובסוף הסרכא הי' כמו פי מכה קטנה עם מעט מוגלא, וכמו שביל קטן הנעשה ממחט או קוץ בתוך המוגלא שעל פי המכה, ומקום הסרכא מכוון למקום בית הכוסות המונח על הטרפש, וניכר שהי' נסרך לביה"כ ובודאי הי' שם קוץ או נקב, ובבשר הדופן שנגד הטרפש הי' מכה וכמו נקב הנקרא שטאך, ובפנים הדופן הי' שומן על המכה. וצד הטרפש אשר להדופן הי' נקי מסרכא ומכה ורק נקב קטן נמצא שם בהטרפש שניכר להשו"ב שנעשה ע"י חתך סכין, והבה"כ נמצא מחותך ונחסר הרבה ולא נמצא מכה בהנשאר, והשו"ב מחליט שהטבח עשה בזדון ורצה להאכיל טריפות, והטבח מתנצל שלא הרגיש סרכא מביה"כ לטרפש. ושהנקב הנמצא נעשה מהשטאך של הדופן. ומצד שהי' עש"ק והשו"ב איחר לבא לבדוק לזאת תלש ונטל בעצמו והוא לא הרגיש מאומה ונסתפק כ"ת אם יש מקום להכשיר הקצב הנ"ל מצד שהי' מוחזק בכשרות מעולם. ויש מפקפקין בעדות השו"ב ותולין שיש להשו"ב טינא על הקצב. ויש שמאמינין להשו"ב ומהימן להו כבי תרי:

הנה יש מקום לחקור ולומר שאין הע"א נאמן. במקום שהבעלים מכחישין, אלא לאסור ולהטריף הבשר משום שלא הי' חזקה מבוררת שהבהמה כשירה. משא"כ לענין להפסיד נאמנות המוכר, אין ע"א נאמן נגד חזקת כשרות של המוכר וכמו שאינו נאמן נגדו להוציא ממון ועמ"ש החו"ד סי' קכ"ז סעי' ב':

והגם שכתב הפ"י (ניטין ד' י"ז) דמש"ה לא מהני חזקת כשרות במקום חזקה קמייתא הגם דקיי"ל בשתי כתי עדים המכחישות זא"ז דכל א' באה בפ"ע ומעידה אלמא דחזקת כשרות עדיף מחזקת ממון. שאני הכא דאתרע חזקת כשרות דידה והאי חזקת כשרות מאי טיבה דלמא מבטן אמה לעולם לא היתה בחזקת כשרות אע"כ משום דאזלי' בתר רובא ורוב ישראל כשרין ורובא עדיף מחזקה אבל כשזינתה הרי פירשה מן הרוב דרוב בנות ישראל אינן מזנות אפי' כשהן פנויות ע"ש אכתי מבואר בפנ"י דכ"ז שלא אתרע

חזקת כשרות עדיף ח"כ מחזקת ממון וכיון שאין נאמן נגדו להוציא ממון מכ"ש שאין נאמן להפסיד חזקת כשרותו:

ויש להוכיח דזה הוי חזקה מבוררת מהמבואר בחו"מ (סי' ל"ד סעי' כ"ג) דכשהעיד בב"ד ואח"כ באו עדים עבר עבירה שנפסל בה מן התורה אבל אין יודעין אם עבר קודם שהעיד או אח"כ מוקמינן גברא אחזקתי' וכל מה שהעיד כשר עד דידעי' דעבר קודם לכן. וע"ש בב"י ובד"מ בשם הרשב"א ושאין חולק בזה. הגם דקיי"ל ביו"ד (סי' פ"א סעי' ב) דכשהוגלד פי המכה שבידוע שבוודאי נעשה ג' ימים קודם שחיטה, אסורות אף הגבינות שנעשו קודם ג'י. ועמ"ש הרשב"א והר"ן דכל שיצאה מחיים מחזקת הרוב וא"א לומר דסמוך לשחיטה ממש נטרפה הכל אסור למפרע. ועמ"ש הט"ז דלא מהני חזקה אלא כשאין צורך והכרח ליתן איזה זמן לבטל החזקה והיינו היכא די"ל שנעשה ממש ברגע שקודם השחיטה (והגם שאין סברא לחלק בין זמן מועט למרובה. מ"מ שאני שעה ורגע שמכון לשוחטה שכבר עומדת אז להתברר ולא שייך להעמידה אז בחזקתה) משא"כ כשתצטרך לבטל החזקה באיזה זמן דממילא כבר נתבטלה החזקה (הגם שלא הי' חזקת איסור על החלב) וא"כ יקשה ה"נ נימא דכיון שנתבטלה אח"כ חזקת כשרותו ממילא מתבטלת חזקת כשרותו גם למפרע והגם דשאני טריפות דאפשר שנטרפה מן הבטן ולא היתה כשרה מעולם ה"נ אפשר שמרגע גדלות שהי' ראוי לעדות כבר עבר עבירה ע"ד מ"ש זורו רשעים מרחם. והגם דלא שכיחא שברגע דגדלות יעבור אכתי אם כבר חטא ופשע בקטנותו מזמן חינוך ומתחלת גדלותו לא הי' בכשרות, לא הי' לו ח"כ מעולם. ומוכח מזה דחזקת כשרות של האדם עדיפא מחזקת כשרות של בהמה דהוי רק חזקה דאתיא מכח רובא (ועומדת להשחט ולהתברר ע' חולין ד' י"ד) משא"כ חזקת כשרות של איש מישראל דכיון שמוציאין ממון ע"פ עדותו כ"ז דלא אתרע. החזיקתו תורה לכשר ודאי והוי חזקה מבוררת ועיין קידושין דנ"ז תד"ה שחטה ונמצאת טרפה. שהקשו לפרש"י דכי נמי נמצאת טרפה שנקבו הדקין שמא הטריפות בא אחר הלקיחה וא"כ אמאי מותרת תיאסר מספק ואולי י"ל דשפיר קאמר כגון שנמצאת טרפה בבני מעי' דלא חל עלה קדושה כלל. וממילא העמד אותה בחזקת חולין דהוא חזקה מבוררת:

והנה בקצה"ח הקשה ממקוה שנמדד ונמצא חסר דכל הטהרות שנעשו ע"ג טמאות משום דאיכא תרתי לריעותא העמד טמא על חזקתו והרי חסר לפניך. וא"כ ה"נ נימא אוקי ממון על חזקתו והרי פסול לפניך. ומ"ש הנה"מ לתרץ דשאני חזקת ממון דלאו חזקה המבררת היא ואינה מצטרפת להריעותא דהרי פסול לפניך, צ"ע דבעלמא מצטרפת חזקת ממון לשאר חזקות ולענ"ד י"ל דשאני התם דכשבאנו לדון על הכשר

המקוה אנו דנין רק לענין כשרות המקוה לטהר את הטמא מטומאתו ושייך לומר העמד טמא על חזקתו. משא"כ כשבאנו לדון על חזקת כשרות האיש הוי גם לענין להחזיק ממון ע"פ עדותו וכדומה ולענין שנחשב עושה מעשה עמך ואסור לקללו ושיש לו נאמנות למכור מאכלי כשר וכיון שיש לו חזקת כשרות לכל דבר ממילא מהני עדותו גם להוציא ממון וכעין הא דקיי"ל דכשהוחזק האיסור ע"פ עד אחד, לוקין ועונשין על פיו. וכעין מ"ש דמוציאין ממון ע"פ הרוב היכא שכבר הוחזק הרוב לכל דבר ואולי מצד זה כדאיכא תרי ותרי כיון דאוקמינא בחזקת כשרות לכל דבר. ממילא מוציאין ממון ע"פ ג"כ:

ועפ"ז יש ליישב מ"ש התוס' קדושין ד' ס"ו ד"ה אר"ט וז"ל וא"ת מאי משל הוא הרי במשל אפי' נודע שפסול הי' בשעת עבודה אפ"ה עבודתו כשרה, ובכי ה"ג גבי מקוה אם נמצא שמדידתו היתה תחילה בטעות טהרותיו טמאות למפרע אפי' לר"ט ואור"י דבתרתי פליגי בטהרות שנעשו ע"ג למפרע מר אזיל בתר חזקה דמקוה ומר אזיל בתר חזקה דאדם ובשלא נודע חסרון המקוה למפרע ופליגי נמי בטמא במקוה ולאח"ז נודע שהי' חסר באותו שעה שטהרותיו ט למפרע ופליגי נמי במקוה שטבל בה כהן ועבד עדים והעידו שהי' המקוה חסר קודם הטבילה ר"ט אומר כשרה העבודה מידי דהוה אבן גרושה ובן חלוצה ואהא קאי המשל עכ"ל. ולכאורה יפלא דאכתי לא יתישב הא דקאמר ר"ט בדין מקוה שנמדד ונמצאת חסרה לטהר כל טהרות שנעשו ע"ג ומייתי משל ממי שעומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא ב"ג כו' דהא העיקר חסר מן הספר הפלוגתא במקוה שטבל בה כהן ועבד כו'. דדוקא לענין זה שייך המשל דהי' עומד ומקריב כו'. וע"פ האמור יש מקום ליישב דר"ט קאמר משל לעומד ומקריב כו' דמוכח מזה דגם כשנתברר אח"כ שהיתה המקוה חסרה מ"מ כשרה העבודה מצד שבשעת טבילה לא נתברר עדיין פסול המקוה, דוגמת המשל לעומד ומקריב כו' ונודע שהוא ב"ג כו' וכיון דמהני חזקת המקוה לענין מה שטבל כשעמדה בחזקתה גם כשנתברר אח"כ שהיתה חסרה מש"ה גם לענין טהרות שנעשו ע"ג אזיל בתר חזקת מקוה משום שאין הטבילה כרוכה ותלוי' בחזקת טומאה של הטובל כיון שיש מציאות השתמשות בחזקת מקוה לענין הכשר עבודה וממילא שייך לומר מקוה זו בחזקת שלם עומד כו', ור"ט מדמי לה לעומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בע"מ וממילא גם לענין טהרות שנעשו ע"ג אין מקום לילך בתר חזקת מקוה כיון דכל ענין המקוה הוי רק כדי לטהר מטומאה ואוקי בחזקת טמא כיון דל"מ הכשר חזקת המקוה אפי' לענין הכשר עבודה ובזה מתבאר הא דקאמר בירושלמי [פ"ח דתרומות] ומקוה לאו ספק הוא א"ר חנינא זאת אומרת פסול משפחה צריך ב"ד, דהיינו שכיון שפסול משפחה צריך ב"ד וקודם שמתברר בב"ד

הפסול עבודתו כשרה הגם שנתברר אח"כ שהיה פסול וממילא דה"ה דכשטבל הכהן במקוה חסירה קודם שנתברר בב"ד שהיא חסירה עבודתו כשירה וממילא שייך לומר העמד המקוה בחזקתה כיון שאין חזקת המקוה תלוי' בחזקת טומאה של הטובל, דהא לענין עבודה מהני חזקת המקוה להכשיר העבודה גם כשנתברר אח"כ שהיתה חסרה בשעת טבילת הכהן. ובלשון הרמב"ם פ"ד מביאת מקדש שכהן שעבד ואח"כ נודע שהי' טמא אם היא טומאה ידועה כל הקרבנות פסולין שהרי עבודתו חולין, הרי דגם זה הוי בכלל חילין וממילא שייך לדמות זה להיכא שנמצא אח"כ שהוא ב"ג, ויש ליישב גם לשיטת הרמב"ם (פ"ו מביאת המקדש) דגם כשעבד אחר שנודע שהוא חלל עבודתו כשירה בדיעבד. וא"כ יקשה לכאו' דליכא נפקותא במה שמעמידין המקוה בחזקתה שהיא שלימה לענין הכשר העבודה. דאי נימא לדמות מה שטבל במקוה חסירה להיכא שנבדק ונמצא חלל, אין נ"מ בזה במה שמעמידין המקוה בחזקתה. די"ל דאכתי איכא נפקותא בחזקת המקוה דממילא כ"ז שלא נתברר שהיא חסירה טובל בה כהן טמא ועובד לכתחילה ואין צריך לברר ולמדוד אותה שמא היא חסירה, כיון דגם אי קמי שמיא גליא שהיא חסירה אין קפידא כל שלא נתברר לנו שהיא חסרה

ועכ"פ נתבאר דלענין מכירת בשר כשר שהאמינתו תורה לכל מי שמוחזק בכשרות והוי לענין זה בתורת עד (עיין יבמות ד' פח) איכא חזקת כשרות מבוררת גם במקום הפסד ממון, ומעשים בכל יום במכירת קצב בשר שלפעמים נמצא אצלו טריפות יותר מכשירות ובכל זאת הוא נאמן למכור כשירות כמ"ש הנוד"ב אה"ע ת' ס"ט. ואי נימא שבמקום חשש הפסד ממון ליכא חזקת כשרות מבוררת. ודהויא רק חזקה דאתיא מכח רובא הו"ל לחוש במקום שרוב הבשר הנמצא תח"י הן טריפות.

והנם דמצינו לענין עדות דמפסל נוגע בדבר משום שחשוד לשקר (כמ"ש הש"ך סי' ל"ז ס"ק א') ומוכח מזה לכאו' דליכא חזקת כשרות כל שהוא נוגע בדבר ובפרט בנגיעה של הפסד ממונו. [ובקצה"ח הביא ממ"ש מהריב"ל דגם כשנוטל שכר להעיד אין עדותו בטילה מה"ת הרי דאינו חשוד לשקר בשביל הנאת ממון לענ"ד יש מקום לומר דגם להש"כ יש לו חוקת כשרות אף במקום שהוא נוגע בדבר. רק שאין הנוגע בתורת עד כיון שהוא כבעל דבר שמעיד גם לעצמו (וכשמעיד לחובתו לא גרע מסילוק דמועיל וכסברת הנה"מ). ומ"ש הש"כ שם וז"ל ואע"פ שאפשר לקיים דברי הע"ש ולומר דהיכי שיש לו הנאה ומקרי נוגע חשיב כקרוב אבל היכא דמעיד לחובה לאו נוגע הוא ולא חשיב כקרוב מ"מ אין זה עיקר והעיקר כתירוץ הראשון של מהר"ם מלובלין וכ"כ הרמב"ן בחדושיו וז"ל לא ניחא לי' לשווי' נפשי' לוה רשע ולא ישלם קשיא לי' לר"י הלוי ז"ל

והא לאו דעדות שקר חמיר והיכא חשדינא לי' דעד שקר נמי רשע מקרי וניחא לי' דה"ק לא לקרוייה אינשי לוה רשע ולא ישלם ולהוציא ידי הבריות מתכוין עכ"ל. י"ל דכונת דברי הש"כ הוא רק לסתור מ"ש מהר"ם לובלין דכל דבר שיש לאדם הנאה בו יש לו דין עד הקרוב שפסול לעדות אפי' ידעינן בודאי שאינו משקר בעדותו, אלא דכיון שיש לו דין עד קרוב שאדם קרוב אצל עצמו וקרוב פסול לעדות, ממילא כיון שאינו בתורת עדות וליכא בלאו דלא תענה, הדר חשוד לשקר ג"כ במקום נגיעה (ומאי חזית להאמינו טפי מהבעל דין. דכשיהיו בע"ד עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וגם כשהבע"ד השני טוען שמא אין להאמינו כיון שחשוד לשקר מצד שאין לו דין תורת עדות), ויש בזה נפקותא לדינא הא דאמרי' דנוסף על מה שאין לו תורת עד הוא חשוד לשקר ג"כ, לענין הא דקיי"ל (סי' ע"ה סעי' כ"ג) דכשאומר שהוגד לו מפי נאמן אפי' קרוב שלו חשיב זה טענת ברי, משא"כ כשאותו שאומר מפיו הוא נוגע בעדות (ע"ש בש"כ ס"ק פ"ב), וכן יש נפקותא להא דקיי"ל (ע' סי' פ"ב) דזימנין דלא אמרי מיגו במקום עדים קרובים, משום שאינו טוען ברצון טענה שיחזיקוהו הכל למשקר, משא"כ במקום שהעדים נוגעין בדבר, שפיר יש טענת מגו, שלא יחזיקוהו למשקר, כיון שהנוגע חשוד ג"כ אצל העולם לשקר, ומ"ש הש"כ שכ"כ הרמב"ן היינו ממ"ש להקשות דהא לאו דעדות שקר חמיר והיכא חשדי' לי' דעד שקר נמי רשע מקרי דהיינו דמקשה למה אין מעיד לו עליה, אדרבה נכשיר את עדותו וממילא יהא ג"כ בלאו דלא תענה ולא יהא לו שום נגיעה בדבר. דלא שייך לומר שמעיד בזה לעצמו לתקן כלפי שמים שלא יהא בכלל לוה רשע ולא ישלם, דהא אין מתקן מאומה דהא עד שקר נמי רשע מקרי ומתרץ דשפיר הוי נוגע בעדות דלצאת ידי הבריות מתכוין, וממ"ש הרמב"ן בלשונו והיכא חשדינא לי' ומתרץ טעם החשד. מפורש דכל שהוא נוגע בעדות חשוד לשקר, וכ"כ הפ"י (קדושין ד' מג) ליישב מה דפרש"י ד"ה והשתא דתקון רבנן היסת, דאע"ג דחשידי אממון לא חשידי אשבועה, ולכאו' קשה דהחשוד להעיד שקר חשיד אשבועה (ולולי פרש"י הי' אפשר לפרש דנהי שחשוד על השבועה מ"מ יש בזה ענין נגיעה דזימנין דמסתפי אינש משבועת שקר הגם שחשוד להעיד שקר) וכתב הפנ"י לתרץ דכוונת פרש"י דכיון שאנו חוששין שהמעות תחת ידו תו ליכא עליהם שם עדות אלא הו"ל כמו בעלי דברים ולא מקרי עדות שקר שבמקיימי דבר הכתוב מדבר ע"ש. ואי נימא שגם דעת הש"כ הוי כן, ממילא מתישב גם אי נימא שהנוטל שכר להעיד כשר עדותו מה"ת, משום דכיון שבידו להעיד בלי קבלת שכר, ממילא יש עליו תורת עד בזה העדות, וכשישקר יעבור בלאו דלא תענה וממילא אין חשוד לעבור על לאו דלא תענה בשביל ריוח ממון.

ובספר שערי תורה (כלל ח' פרט ד') כתב להוכיח שי לסתם איש ישראל חזקת כשרות אפי' במקום הפסד ממון. ממה שכתבו התוס' (בשבת ד' מ"ד בד"ה מתוך) דמש"ה אמרי' דמתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית לי' אתי לכבוי, היינו משום שעל מתו מצטער ביותר ואתי לכבות במזיד משא"כ גבי ממון אמרינן להפך, דאי שרית ליה, מתוך שהוא טרוד להציל ישכח ויבוא לכבות בשוגג ע"ש. ומוכח מזה דלא חיישינן שבשביל הפסד ממונו יעבור עבירה במזיד, דאלת"ה היה לנו להתיר להציל ממונו יותר ממזון ג' סעודות כדי שלא יכבה במזיד כמו שהתירו במת. ולענ"ד אין מזה הוכחה. דהאיש שיחוס על ממונו ולא ישגיח על האיסור, גם כשנתיר לו להציל כל עניני מזון, אכתי אפשר דאתי לכבוי כדי להציל את ביתו והונו בשלימות, וכל התקנה למנוע שלא יבוא לכבוי שייך רק אצל מי שאינו חס על ממונו במקום איסור, ושפיר קאמר שאם יתירו לו להציל הרבה ויותר ממזון ג' סעודות ישכח ע"י טרדות ההצלה ששבת הוא ואתי לכבוי, רק שהוקשה להתוס' הא דקאמר דאי לא שרית להציל מתו מפני הדליקה אתי לכבוי, כיון דלא אתי לכבוי אפי' בכדי להציל את ממונו, ומי דאתי לכבות בשביל הצלת מתו אכתי אתי לכבוי בשביל הצלת ממונו, ותרצו התוס' שעל מתו מצטער הרבה ויבוא לתקנת כבוי גם מי שלא יבוא להכשל בחילול שבת בשביל הצלת ממונו. [ובלא"ה שאני היכא שיודע לכל שחלל שבת דמירתת ומתבייש ואיכא מורא בו"ד עי' ברכות דף כ"ח וב"ק ד' ע"ט. משא"כ כשמכבה בשביל הצלת מתו שיהיה לו אמתלא והתנצלות שהוא טרוד בדבר מצוה להציל המת מבזיון].

ומ"ש עוד בשע"ת שם להוכיח ממ"ש התוס' ב"מ ד' ל' ד"ה אפקרה ושבת ד' י"ח דאנן סהדי דמפקיר לכליו ולבהמתו כדי שלא יעבור על שביתת כליו ובהמתו בשבת ומבואר בט"ז (ה' שבת ס' רמ"ו סק"ה) שצריך שיהא הפקר גמור כדי שיוכל כל אדם לזכות בו. ומוכח מזה שיש לכל אדם מישראל חזקת כשרות ואנן סהדי דמפקר לה כדי להנצל מאיסור, הגם שעי"ז יוכל להפסיד כל ממונו, לענ"ד אין הוכחה ממי שבא לשאול לחכמים כדי שלא יכשל באיסור, ושמורין לו חכמים להפקיר בפיו ובלב שלם, ורק לפי שאינו מוצא בפני מי להפקיר, הוא מוכרח להפקיר בינו לבין עצמו, ואיש מצוין בכשרות כזה אנן סהדי דמפקר לה כו', ובפרט כשמפקיר בפני א' שיתברר מזה כשרותו.

עוד הביא בשע"ת שם להוכיח ממ"ש ביו"ד סי' ק"ס בשם הרשב"א על אחד שהעידו עליו שהלוה לישראל בריבית קצוצה, וכבר מת, ורוצה לפסול השטר שהוא חתום כל שהדבר מפורסם שהוא אפטרופס של עכו"ם תלינן שהמעות של עכו"ם דאוקי גברא בחזקת כשרות, וכ"כ בש"ע חו"מ ס' ל"ד סעי' י"ב, ולענ"ד שאני התם דלא שביק התירא

ואכל איסורא, וע' ש"כ (סי' ק"ס סקל"ג וסי' קס"ט סקע"ה) שנאמן המלוה בלא שבועה שהלוה דרך היתר, ומשום שבנקל לעשות דרך היתר, ובודאי לא שביק התירא ואכיל איסורא להלות בר"ק. וממילא מוכח ממה שהלוה בר"ק שהמעות של עכו"ם, ואדרבה ממ"ש דדוקא כשהוא מפורסם שהוא אפוטרפוס של עכו"ם תולין דשל עכו"ם הלוה ברבית, מוכח דחזקת כשרות של סתם אדם מישראל לא אלים כ"כ, ודכיון דחזקה דכל מה שנמצא ביד אדם הוא שלו אתרע חזקתו, ומפורש בש"ע דדוקא כשהעידו על אדם שמוחזק בכשרות שהלוה ברבית לא נפסל שתולין לומר שבדרך שאין בו איסור הלוה, משא"כ אינש דעלמא דהגם שכשר לעדות כ"ז דלא אתרע חזקתו אין חזק"כ שלו מבוררת. **ומ"מ** לענין מכירת בשר כשר שהאמינו תורה לכל אדם כבר נתבאר דהוי חזק"כ מבוררת וגם להאוסרין כשהגיד ע"א ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו, היינו **דוקא** משום דבהמה בחיי' בחזקת איסור עומדת, וכמ"ש הט"ז סס"א, והגם דשאני התם דמיד ששחט הוי כמו שבא הוא תחלה לפני ב"ד להעיד ששחט כהוגן, אכתי יש להסתפק גם בנ"ד אי נאמן להוציאו מחזקת כשרות. הגם דלפמ"ש השיבת ציון ת' כ"ד דהכחשת שוחט לאו כלום כנגד דברי הרב. ה"נ שאין בהכחשת הקצב ממש להכחיש דברי השוחט הממונה להשגיח על השחיטה. לענ"ד צ"ע הוכחות הש"צ שם ממ"ש ביו"ד ס' קפ"ה כשאמרה פלוני חכם טיהר הכתם והחכם אומר שמשקרת, דהא שאני התם שתולית בשם החכם והחכם מכחישה, משא"כ בנידון השאלה של הש"צ שלא תלה השו"ב הכשרו ע"פ דברי הרב, רק שאמר שמעולם לא הודה לפני הרב שהאכיל טריפות וכדומה. וכן מ"ש הש"צ שם דלא מיבעיא לדעת הטור יו"ד ס' קכ"ז דמ"ש כל שבידו נאמן היינו שנתנו בידו לשומרו והוי כבעליו, דבודאי הרב נאמן, רהא הוא עומד על כך להשגיח על השוחט, צ"ע לענ"ד דהא בנידון דידיה לא נתברר להרב שום ריעותא בשעת השגחה על השו"ב, רק שאמר שהשו"ב בשעת חליו התודה לפניו, וגם שאני כשנתן בידו לשמור, וכמ"ש דמהימן עלי' כבי תרי (וגם אפשר דממילא אין שם על לב לדייק כ"כ לפי שסומך עצמו על השומר), משא"כ בנ"ד י"ל שאינו נאמן אלא לאסור הבשר כשהשגיח ע"ז, ולא לפסול השו"ב, ואטו הוא חפץ המופקד בידו לשמירה, ועמ"ש החו"ד דדוקא כשמסרו בעלים ביד מי שיכול לאסרו דהימנוהו. וכן יש לחקור בנ"ד כמ"ש, הגם שהיה הקצב מחויב להראות להשו"ב מקום החתך שאפי' לפי דבריו לא היה לו רשות לסמוך על עצמו, וממילא אין להקצב דין תורת בעלים, דשייך דוקא היכא שהבעלים עצמם יודעין ולא כשצריך לשאול להשו"ב. אכתי יש לחקור לענין להוציאו מחזקת כשרותו

ועמ"ש הש"כ ר"ס קי"ט דדוקא טבח שוחט שבקל יכול לעשות שהיה או דרסה צריך שיהא מוחזק בכשרות, משא"כ קצב מוכר בשר דעלמא, ועי' מרדכי ריש חולין דמשום דבהמה בחייה בחזקת אסור עומדת, צריך שהשו"ב יהי' מוחזק לנאמן ביותר, ועי' ס"ס ס"ה דדוקא לענין גה"נ (שיש טורח לחטט עי' חולין ד' צ"ג, ויש חשש התרשלות ועי' תוס' פסחים ד' ד') צריך שיהא מוחזק בכשרות, משא"כ בעלמא ועי' שבת ד' ל"ב פירש"י ד"ה ונמסרו לע"ה, שלא מסרו לב"ד למנות שומרים לדבר, והאמינה תורה את כל אדם עליהם. [וע"ש בפירש"י דאע"ג דתיקון רבנן דמאי כו', ולכאורה לפמ"ש התוס' בפסחים ד' מ"ט, ד"ה וי"א, ובסוטה ד' כ"ב, יש לפרש דמיירי בע"ה כזה שאינו חשוד על המעשרות, וכדמצינו שאמר ר"ע כשהייתי ע"ה כו', הגם דהוי צנוע ומעלי עי' תוס' כתובות ד' ס"ב ד"ה דהוה. והיינו מ"ש שבשביל ב' דברים ע"ה מתים על שקורין לארון הקודש ארנא ועל שקורין לבה"כ בית עם, שרק לענין זה הם ע"ה שאינם מכבדין התורה ולומדיה, ועי' חגיגה ד' כ"ב שאם אתה אומר לו טמא אומר לך שלי טהור ושלך טמא, לפי שאדרבה חושב עצמו למדקדק במצות ביותר, ומסוג ע"ה כזה קאמר התם כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מע"ה כו'. ויתכן ג"כ לפרש דמשום איבה ב"ד מקבלין עדותן, ומ"מ לא יוציאו ממון ע"פ עדותן. ולא יתודע להעד ע"ה שהטילו ב"ד ספק בעדותו, לפי שיחשוב שהבע"ד שהעיד לזכותו הפסיד מטעם אחר, והוא לא ידע טעם הפס"ד] ועכ"פ כיון דמדינא הוי לעכובא שיהא הקצב מוחזק בכשרות, וכ"ז דלא אתרע חזקתו הוא בחזק"כ, ממילא זה שלא נשמע עליו שמץ ריעותא מעולם אפשר שאין ביד השו"ב לפוסלו

ואפי' הנך דמהימן להו השו"ב כבי תרי ואינן חושדין אותו שאומר כן מצד שיש לו טינא על הקצב, ג"כ יש לחקור אי אסורין לקנות בשר כשר אצל הקצב ההוא, דהא גם לפי דברי השו"ב, הוי רק אומדנא דמוכח שרצה להכשיל ולא עלתה בידו זממו הרעה, וכבר מבואר בנ"ב מהד"ת חלק יו"ד ת' ר"ד דכיון שלא נתקיימה מחשבתו הרעה אשר זמם לעשות הגם שהמניעה לא היתה מצדו רק מצדה מי יכול לדון על המחשבה, דאפשר שהיה פורש והיה חוזר בו (עי' מנחות ד' מ"ד באו כו') ודלא הוי בכלל מ"ש שקלקל המשודך מעשיו, ועמ"ש בספרי אה"ר בפתח דבר בהא דקאמר יומא דל"ח דשוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור דהיינו לשמרו מן החטא בפועל ושלא יעלה בידו להפיק זממו ומחשבתו הרעה והא דקי"ל סי' קי"ט סעי' ט"ז בטבח שהיו מעשיו מוכיחין שהיה רוצה להכשיל הצבור להאכיל טרפות כגון שחתך הסרכות מסלקין אותו, הגם שעדיין לא האכיל הבשר ולא הפיק מחשבתו הרעה, וגם אין הטריפות ברורה שע"פ רוב מתכשרות, ומקור הדברים מתשובת הריב"ש סי' קי"ג וע"ש שראה בצלעותי' סרכות

תלויות, והחשש טריפות רק מצד שאין אנו בקיאין ע' סמ"ע ס' רל"ב ס"ק כ"ח ויו"ד סי' פ"א ס"ב, כבר מפורש בריב"ש שם דהוי עובדא בבודק הממונה מהקהל, ודגם כשלא נחשד להאכיל איסור רק שמנבל הבשר ומפסיד לבני העיר מסלקין אותו בלא התראה, כמ"ש בב"מ ד' ק"ט, לפי שיש להם להשתדל להזדרז במלאכתן הואיל והעמידו אותו הצבור עליהן, וכ"ש אם הוא חשוד להאכיל טריפות כשעשה שלא כפי מה שמוזהר לעשות כפי שמינו אותו הצבור עליהן (ועי' סמ"ע דגם כששוחט בחנם הוי הסילוק קנס להטבח, משום דזמנין שיטול שכר, וגם יש לו טובת הנאה שמחזיקין לו טובה, עי' תוס' פסחים ד' כ"ב, ומסלקין אותו מהתמנותו כשמפסיד ממון ישראל ועובר בבל תשחית) והיינו מ"ש הריב"ש דהגם שאינו מחויב לשלם מה שהפסיד הבהמה לפי שלא אסרוה אלא מפני חשד וספק, מ"מ מסלקין אותו, ובש"כ ס"ק ל"ב דאע"פ שמכח מעשיו של הטבח הוצרכו לאסרה מ"מ כיון שאינו אלא ספק טריפות מצי למימר דלמא כשירה היא והמע"ה, ולכאו' יפלא דהא אי הוי טרפה בודאי לא הפסיד להבעלים, שגם בלא מעשיו היה הבשר טרפה, ועכצ"ל משום דלא הוי הטרפות מדינא ורק בתורת קנס כמ"ש בלשון הש"כ שמכח מעשיו הוצרכו לאסרה, ועכ"פ מבואר דדברי הש"ע הנ"ל שמקורן דברי הריב"ש הוי רק לענין שמסלקין אותו הצבור מהתמנותו.

אלא שמצינו להרשב"א ת' שפ"ב הובא בב"י סי' קי"ט בקצב ששמעו עליו ששם ידו דרך הושט כדי שיבדוק הבהמה קודם שיבדוק הבודק, פסול הוא כל שנחשד להאכיל טריפות ולהסיר הסרכות כו' ע"ש. והתם בשעה ששם ידו אינו יודע עדיין אם יש סרכא, וסירכא המנתקת ביד שלא יכירנה הבודק היא סרכא קלה שע"פ הרוב תעבור בקליפה ומיעוך קל. ועי' ב"י אי מודה הרשב"א לסברת מר יעקב גאון להכשיר סירכא הנתקת ע"י הכנסת יד הטבח, ועי' רשב"א ת' ש"ד אם מותר למשמש סרכא באצבעותיו לראות אם תהא נמוחה שצריך להתרחק מזה, ואם יעשה כן אחר התראה נסלק אותו, הגם שיש מקילין בזה ובפר"ח סקי"ט הביא מ"ש הרשב"א בעצמו ת' כ' ותרל"ב דסגי בקבלת דברי חבירות ולכאו' י"ל דשאני התם דנהי דאינו נאמן לומר שוגג הייתי מ"מ ליטא הוכחה שהזיד, והוי רק ענין פשיעה וקלות שלא נזהר לדקדק, משא"כ כדמוכח שהזיד, וכבר בארתי בספרי אבן הראשה ס' ל"ז בטעם מה שהחמיר הרשב"א דכיון דאמר סוף קדושין הכשר שבטבחין כו' ופירש"י ספיקי טרפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן ועי' ביצה ד' כ"ה מקטע רגליהן דקצביא כו', מש"ה כיון שהם חשודין והכל מוכרחין לסמוך עליהן, יש להחמיר עליהן כשיצא תקלה מתח"י משום דאי לא מסתפי טובא יבואו תמיד להכשיל ולהתנצל באמתלאות שקר וכל תקנתם הוא החומר שלהם מה

שמחמירין עליהן כשנמצא בם שמץ דבר, וכעין הא דמתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחילתה ומש"ה מחמירין עליו גם כשנתברר שרצה להכשיל

ועמ"ש בעבודת הגרשוני ת' ט"ו בטבח שמכר בשר שלא הודח ולא נמלח יותר מג"י אחר שחיטה שאין להעבירו מאומנתו משום דדמי למ"ש ס"ס ס"ד כשנמצא אחריו חוט או קרום כו' משום שאין איסורו אלא מדרבנן, ולכאו' שאני התם דליכא חימוד ממון שאין מרויח ממה שלא נקר כדין דלגבי ישראל הקונה אינה פחותה בדמי ע"י מה שהוא מחותכת הרבה ע"י הנקור עי' חולין ד' צ"ד וכיון דליכא בזה ריוח ממון הוי זה רק ענין קלות והתרשלות שלא רצה לטרוח לנקר, ואפי' יצא מתח"י חלב כזית בב' וג' מקומות אין הוכחה שהזיד אלא שפשע, ודגם השכחה בזה הוי ענין פשיעה, לפי שמוטל עליו לדקדק (ועי' תמיד ד' כ"ח שאפי' על אונס שינה כו') משא"כ בזה שמכר בשר שלא נמלח יותר מג"י, והעלים מהקונה שאסור לאכל הבשר מבושל אלא צלי, נראה ממעשיו שרצה להעלים במזיד מחמת חימוד ממון, וגם כדנימא שאינו חשוד אלא להכשיל הקונים באיסור אכילה מדרבנן (דבשוגג א"צ כפרה וע' נה"מ סי' רל"ד, ועמ"ש התוס' ע"ז ד' כ"ב בענין איסור לפ"ע כשמכשילו באיסור מדרבנן, ועי' מו"ק ד' ה' ומש"ש) אכתי הא ממילא חשוד הקצב המוכר להכשיל הקונים באיסור טריפות דרבנן, וכן משמע ממ"ש הרשב"א ת' שפ"ב דלענין החשד ששם ידו דרך הושט זה ודאי פסול כו' ואולי י"ל דמיירי הרשב"א כשרגיל לעשות כן, ועי' ד"מ סק"ד וברמ"א דכשהוציא טרפה תח"י דוקא כשמוחזק בכך ושכן כתב גם הריב"ש (לכאו' הריב"ש לא מיירי לענין חשד האכלת איסור דוקא אלא לענין כשנבל הבהמה שמפסיד ממון הבעלים דמסלקין אותו כשמוחזק בכך). ומ"ש בלשון הרשב"א דלענין החשד כו', ומשמע דאינו ודאי שהאכיל טריפות, י"ל דמ"מ גוף הענין ששם ידו תמיד כו' היה דבר מפורסם.

והנה הגם דשאני בשר שלא נמלח יותר מג"י דקיל טפי בעיני הקצב כיון שהבשר כשר לאכילת צלי, משא"כ בנ"ד דהגם שענין ההעלמה בבדיקת ביה"כ הוי רק איסור דרבנן וע"פ רוב נכשרין אחר הבדיקה מ"מ אם היתה כונתו להעלים מלבדוק מטעם חשש שמא תטרף ממילא הא רצה להעלים ולהכשיל באיסור טריפות, אכתי גם בנ"ד י"ל שלא רצה להאכיל טריפות ורק מצד קלות הדבר בעיניו ומצד שרואה שרובן יוצאין בהכשר ובהיותו נחפז למכור הבשר על ש"ק לא דקדק בדבר (ועמ"ש המ"מ פ"א מאישות ה"ד שאם לא היתה כו' באיסור מה"ת לא היו סומכין על חזקה זו דאיסורא דרבנן כולהי אינשי לא זהורי בי', וצ"ל הכוונה דאס"ד דלא הוי בכלל איסור קדשה דקרא ממילא אין

האיסור ידוע לכל וע' ב"מ ד' ל"ג ב"ק ד' צ"ה, א"נ שהאיסור קל אצלו ואיננו זהיר בו מצד שיצרו תוקפו כמ"ש גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן).

וע' רא"ש כלל כ' סי' כ"ט דדוקא כשהוציא טרפה מתח"י ב' וג' פעמים משא"כ בפ"א דמהני קבלת דברי חבירות משום דאפשר שלא הזיד רק שפשע. ובבאה"ט סק"כ בשם מהרש"ל דבפעם א' חשבי לי' מכשול ויש להזהירו שלא יעשה כן עוד וגם לפום דקיי"ל כהש"כ דאפי' בפ"א מעבירין אותו איכא בנ"ד טעמים להכשירו כיון דאפי' לפי דברי השו"ב הוי רק אומדנא שרצה להעלים. והגם דמצינו כתובות ד' ט' דשאחד"א גם היכא שאין האיסור ברור מ"מ י"ל דלענין מה דמהימן לי' כבי תרי. הוי דוקא כשזה מעיד בבירור. ולא מה שמבין שרוצה להכשיל ולא הכשיל, וכיון דהוי ענין דיעבד לקפח פרנסת הקצב אינו ענין למ"ש בחו"מ סי' צ"ב ס"ה דגם כשאינו נפסל אין לעשותו עד לכתחילה (וע' יד אפרים בשם הפמ"א שישבע שהסתם יינם שהי' בידו כבר מכר לא"י. והחשוד למכור סתם יינם א"ח על השבועה ובנ"ד ל"ש זה לפי שעי"ז אפשר לגרום שישבע לשקר שיתקפנו יצרו שאין אדם מעמיד עצמו בדבר הנוגע לפרנסתו ובזיונו המרובה) וכיון שזה כשבע שנים שעוסק הקצב באומנתו ולא נשמע עליו שמץ דבר ומוחזק בכשרות (וגם אינו מנקר בעצמו ואין חשש התרשלות בניקור) לא יצא מחזקת כשרותו ורק שנכון לקנסו שלא ימכור בשר כשר בלא משגיח עע"ג על משך איזה זמן קצוב כפי ראות עיני כת"ר כדי שיזדהר לדקדק ביותר הנלע"ד כתבתי בעזרת חונן לאדם דעת אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמנאל יע"א.

הערות השייכות לענין הנ"ל

א) בענין החילוק כשרצה להכשיל הקונים באיסור אכילה מדרבנן דבשוגג א"צ כפרה ע' חו"מ סי' רל"ב סעי' י"א דכשניקב ביה"כ והוגלד פי המכה אם קנה תוך ג' ימים צריך להחזיר הדמים ובפ"ת ס"ק ו' שכתב דעכשיו לא נהגו כן. ולכאו' יפלא דהא צריך שיהא מנהג מבורר לסתור הדין המפורש בשו"ע (וע' בספרי אמ"ש סי' ל') ודעת המוכר והקונה הוא שאם יהא איזה סכסוך ביניהם יכריע הדין, והיכי נחדש מדעתנו לומר דעכשיו לא נהגו כן. ודוקא גבי בצים מוזרות מצינו בשו"ע המנהג שאינו מבטל המקח, אמרתי בימי חרפי ליישב דלכאורה כיון דטריפות דסירכא אינו מבטל המקח, הא סבר וקבל הקונה לזכות במקחו כשתטרף הבהמה בסרכא המצוי' וא"כ יקשה למה יתבטל המקח כשנמצא טריפות דנקב בביהכ"ס וכה"ג וצ"ל דשאני טריפות דנקב ביה"כ וכה"ג דגם כשיאכלנה יכשל באכילת איסור מה"ת דלא חשיב אכילה וצריך כפרה, וכשימכור לאחר בשוגג ויתודע אח"כ מהטריפות יחזיר הדמים להקונה משא"כ טריפות

דסרכא שבידו להשליך הריאה ושלא לבדוק (ולדעת הרמב"ם ליכא איסורא מדינא) אפשר שהקונה אינו חושש למה שיאכל ויאכיל בשוגג מה דקמי שמיא גליא שהיא טרפה מדרבנן, דהסרכות המציות (דמש"ה אינו מבטל המקח דכיון שהן שכיחות הו"ל לאתנויי) הן הסרכות לשומן הלב וכה"ג וגם כל טריפת סרכא הוי רק מספק, והשתא י"ל דמש"ה בזה"ז שאין הדבר מסור ביד הקונה כיון שיש שו"ב ממונה להשגיח על בדיקות הסרכות, ממילא למה יקפיד יותר על טריפות דנקב ביה"כ. וכיון דטריפות דסרכא אינו מבטל המקח משום דהו"ל לאתנוי נחית אדעתא דהכי לקנות מספק וגם כשתמצא טריפה אינו מבטל המקח, דמנלן שמקפיד ע"ז שאיזה הבדל יש אצל הקונה מאיזה טרפות נטרפה הבהמה

ב) באו"ז ה' גה"נ סי' תמ"ח דמ"ש דטבח שנמצא אחריו חלב כשעורה מעבירין אותו וכשנמצא כזית מלקי' לי' היינו כשעשה שלא בידיעתו אלא שפשע שלא דקדק היטב וכשהזיד מחמירי' עליו יותר וז"ל הרי שהי' מוכר טריפות בחזקת כשירות כו' ומת קודם שעשה תשובה אסור להתעסק בקבורתו ולא עוד אלא אפי' כלבים אוכלין את בשרו ולוקקין את דמו אסור להבריח כלבים מעליו. כמ"ש בירושלמי פ' האשה שהיתה אוכלת בתרומה. מעשה בטבח דצפורי שהי' מאכיל לישראל נבילות וטריפות פ"א שתה יין בע"ש ועלה לגג ונפל ומת והיו הכלבים מלקקין את דמו אתון שאלין לר' חנינא מהו מרמיתי' מן קדמהון א"ל כתוב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו וזה הי' גוזל כלבים ומאכיל לישראל, ארפינון דמין דידהון אכלין עכ"ל. וכן באו"ז סי' שע"א. והנה אפי' המאבד עצמו לדעת שאין מתעסקין עמו לכל דבר מפורש בש"כ ר"ס שמ"ה דלא לענין קבורה ותכריכים אמרו אלא שאין קורעין כו' ובסי' של"ד ס"ז שיש רשות לב"ד להחמיר על המנודה שלא יקבר אם ימות והיינו שגוזרין כן בהיותו בחיים עודנה כדי שיעשה תשובה ולא מצינו שיגזרו כזאת אחר שכבר מת, ועכ"פ לא מצינו בשו"ע חומרא יותר לענין זה במאכיל טריפות מעבריין דעלמא. וי"ל דמפרשינן כונת הירושלמי דכיון שהי' זה בע"ש י"ל שלא הספיקו בע"ש לקברו וכן להניחו ולפנותו במקום אחר ומת דעלמא כשהכלבים מלקקין את דמו, מותר לטלטלו אפי' בשבת משום בזיון המת, ועי' או"ח ס' שי"א ס"ב משא"כ זה שפשע בנפשו ואיהו הוא דקגרים אסור לעסוק בשבת בטלטולו כדי שלא יתבזה ואין לחוש לכבודו, ודכיון דמן דידהון אכלין פשע בנפשו שנענש מדה כנגד מדה, ולא קאמר שאין להבריח הכלבים (ע' שבת ד' קנ"ד) רק שהיו מרובין ולא הי' אפשר רק ע"י טלטול ופנוי המת.

ג) **בש"ש** שמעתא ו' פי"ט הוכיח ממ"ש התוס' ריש גיטין מנאמנות האשה בספירת ז' נקיים, דמוכח מזה דלא שייך נאמנות מטעם תורת בעלים אלא בממונן, וע"ש פ"ח בשם מהרי"ק, ועמ"ש המקנה בקדושין ד' ס"ו ד"ה איבעיא להו דהא דיליף מקרא דוספרה לה היינו לענין כשאומרת בשם אחרים כגון שאומרת פ' חכם טיהר לי, אבל דבר שא"א לידע מבלעדה פשיטא דנאמנת כמו חיה ע' קדושין ד' ע"ב וחו"מ ס"ס ל"ה, וע"פ דברי המקנה האלה, בל"ז לא שייך כאן ענין נאמנות מתורת בעלים, כיון שאומרת בשם אחרים ואינה יודעת בעצמה, אך לענ"ד דברי המקנה צ"ע, דהא בכתובות ד' ע"ב מייתי הש"ס ממ"ש וספרה לה לעצמה, קודם דמייתי האוקימתא שאמרה פלוני חכם טיהר את הכתם הרי דמייתי ממה שרק האשה בעצמה יודעת, ולא מיירי מענין שאלת חכם וכה"ג, ומה שהקשה המקנה אמאי אצטריך דרש הכתוב וספרה לה לעצמה, דהא הוי מלתא דפשיטא שנאמנת כיון שא"א להוודע אלא ע"פ עצמה. י"ל לענ"ד עפמ"ש התוס' ד"ה אי דלא ידע נסמוך עילוי', וז"ל הכא לא מצי לאקשויי אי דלא ידע מנא ידע כדפריך לעיל, שהרי יכול לדעת שראה בגדי' אח"כ מלוכלכים בדם, להכי פריך נסמוך עילוי' שאומרת שנתלכלכו ממקום אחר, ומש"ה י"ל דסד"א דכיון שהאמתלא שלה הוא רחוק מן הדעת יש לתלות בדם נדות הרגיל ומצוי ואצטריך דרש הכתוב וספרה לה ז"י לה לעצמה, שהתורה האמינתה בכל אופן.

סימן ב

כבוד הרב הג' המפורסם בתורה ויראה חריף ובקי מו"ה ישראל בן ציון ראזענבאם האבד"ק ווישקאווי (מחוז פולטוסק פלך ווארשא).

קבלתי מכתבי כת"ר ודבר בקשתו להשיב באריכות להלכה ולמעשה. מרוב טרדותי כעת אשיב בקצרה כי לענ"ד יש להכשיר השו"ב דעירם שנכשלו לעבור על מה שחתמו על הכתב איסור שאם יעברו תהא שחיטתם אסורה כבשר נבלה, היינו בדבר האסור, ולא התפיסו בדבר הנדור

ועמ"ש הש"כ יו"ד ס' ר"ה סק"ז דאע"ג דאם אמר ככר זה אסור עלי הוי נמי נדר היינו משום דכתיב לאסור איסר על נפשו אבל לאסור על כל ישראל אינו יכול אם לא בקונם. דלכאו' תמוה וכמ"ש הט"ז מכמה מקומות שמפורש שאדם אוסר על חבירו בלשון איסור וע' סי' רכ"ה. ויש מקום לישב עפמ"ש המח"א ה' נדרים סי"א ממ"ש הריטב"א בקדושין ד' נ"ד דכשאמר ככר זה עלי אסור כנבלה כו' אפי' משום ידות נדרי' ליכא וכ' המח"א דהיינו אי האומר ככר זה אסור עלי הוי מדין יד וכאילו סיים ואמר כקרבן וכמ"ש הר"נ פ"ג דשבועות, ומש"ה כשסיים ואמר כנבלה שאינו דבר הנדור לא הוי כלום משא"כ

לפי"מ שנראה מד' הר"ן ברישׁ נדרים דהאומר ככר זה עלי לאו משום יד הוא אלא מעיקר הנדר. וא"כ אפי' תלאהו בדבר האסור הא נדר, ודל מהכא מה שהתפיס דלא הוי כלום, ה"ז נאסר במה שאמר ככר זה אסור דהוי נדר גמור יע"ש. ועפ"ז י"ל דזה מ"ש הש"כ לענין האומר ייני יאסר כי"נ אם אעשה דבר פלוני שלא התפיסו בדבר הנדור, דממילא אי נימא דמה שאמר יאסר הוי עיקר הנדר הוי נדר הגם שתלאוהו בי"נ דהוי דבר האסור. משא"כ אי נימא דהוי רק מדין יד. וכאילו סיים ואמר כקרבן, דממילא כשסיים ואמר כי"נ לא אמר כלום. ודאע"ג דאם אמר ככר זה אסור עלי הוי עיקר הנדר וכמ"ש בש"כ סק"א מלשון הרמב"ם. היינו דוקא כשאוסר רק על עצמו ומשום דכתי' לאסור איסר על נפשו משא"כ היכא שמבואר שכוונתו לאסור גם על אחרים שאינו בכלל מ"ש לאסור איסר על נפשו. ואינו יכול לאסור אם לא בקונם והא שאוסר על חבירו בלשון איסור. הוי מדין יד וכאילו סיים ואמר כקרבן. וממילא כשסיים ואמר כי"נ שאינו דבר הנדור לא אמר כלום וממילא גם לדידי' מותר היין. כיון דמוכח שאמר בתורת יד. דהא בא לאסור גם על אחרים. וגם הוי כמו שהותר ובטל מקצתו. ומשום דס"ל להש"כ דכשאמר יאסור הוי עיקר הנדר, ממילא הוקשה לו דמה בכך שאמר כי"נ. דדל מהכא מה שהתפיס, דהא כבר נאסר במה שאמר יאסר לזה הוצרך לתרץ דעל כל ישראל א"י לאסור אם לא מדין יד דקונם. ודלזה כ' הטור דוקא משום שהזכיר י"נ מותר. שאם לא כן הי' אסור בתורת יד (ומה דסיים הש"ך בלשון "הי' אסור לדידי'" היינו מצד זה הלשון א"נ דכוונתו "לדידי'" היינו לדעת הרא"ש) ועפ"ז י"ל דגם הרלב"ח שפוסק דכשאמר הרי את אסורה עלי כאימא הוי נדר. היינו משום דכשאוסר על נפשו לבד הוי מצד עיקר הנדר משא"כ כשכולל האיסור על אחרים דע"כ הוי מדין יד וכשסיים במה שאינו דבר הנדור לא הוי כלום

ולכאורה כמו דכשמסיים ואומר בפיו תכ"ד כנבלה לא אמרי' שכוונתו רק להתפיס בדבר האסור ותלינן שכיון לאיסור גמור רק שהוסיף לומר כנבלה לפי שטעה וחשב שיש בזה תוקף ואלומי מלתא. ה"ה די"ל שכיוונו לחתום על כל הנכתב לאיסור גמור, ודמ"ש כנבלה אינו לחזור ממה שכתוב מתחילה רק שטעו לחשוב שיש בזה אלומי מלתא. אך ז"א כיון דסברת הרלב"ח היינו כמ"ש במח"א שם דאנן סהדי דכוונתו הי' לנדור נדר גמור ואילו הי' יודע דהאומר כאמי הוי מתפיס בדבר האסור ואינו נדר לא הי' מסיק דבריו לומר כאמי וכיון שכן פלגי' דיבורי' יע"ש. וזה שייך דוקא היכא שהתעורר לנדור מרצונו ולא במי שחתם על כתב איסור ע"פ בקשת ורצון אחרים דאדרבה ניחא לי' טפי שלא יהא בזה ענין נדר ואיסור ופרשי אינשי אפי' משבועת אמת ואין הכרח לומר שכיון לאיסור גמור

ובגוף ענין חתימה על כתב איסור ע' בקצה"ח ס"ס ר"ז. ומ"ש הח"ס יו"ד ת' רכ"ז להוכיח מדמהני חתימת הבעל על הגט מה"ת וממ"ש הב"ש ר"ס קל"ו, לענ"ד שאני גט דא"צ הגדה בפה בעת נתינה אלא שיתן לשם גירושין וכשצוה לכתוב ולחתום לשם גירושין או כתב בעצמו מוכח שנותן לשם גירושין, וע' ב"ב ד' קע"ב ממך מההוא גברא כו', ובנה"מ סמ"ט סק"ח, משא"כ הכא דבעי הגדה בפה, גם אי כתיבה כדבור י"ל דדוקא כשכותב בעצמו גוף הענין, ובלא"ה מ"ש הח"ס מהרשב"א פ"ק דמגלה. יע"ש ברשב"א שלא כ' שהי' יכול לגרש בחת"י אלא בכת"י (וע' תו' גיטין ד' ד"ה דקיי"ל דל"מ הודאה לפי שמחייב לאחרים. והתם כבר תיאסר לכהן מצד ביאת אחשורש, וגם בלא"ה לא תינשא לאחר מהני היראה להשתמש בשרביטו של אחשורש) ואף אילו הי' מהני חתימתו הוי זה רק במקום ע"ח ולא כמו שמגיד בפיו ענין הגט וע' שבועות ד' ל"ב דפריך שביעה כו' טובא הוי ואס"ד דמהני חת"י. הא משכחת שחתמו בב"א על השבועה זה בצד זה. ועכ"פ משכחת שחתמו תכ"ד. אך מזה יש לדחות ע"ד מ"ש התוס' שם דלעולם משכחת שיהא תכ"ד. ומצד שבנ"ד יש להכשיר השו"ב מצד הטעם הקדום אין צורך להאריך ומי שהשלום שלו ישפות שלום וברכה לכל ישראל הנלע"ד כתבתי יום ג' י"ט אלול תרס"ד אליהו קלאצקין החפ"ק מאריאמפאל.

סימן ג

ב"ה ב' נצו"י י"ח אלול תרס"ד לנ"ג החו"ש מו"ה ברוך מרדכי נ"י.

כדי להשיבך על קושייתך ראיתי לבאר מ"ש בחדושי הרשב"א נדרים (ד' ט"ו) ד"ה ואמר רב כהנא וז"ל קשיא לי אפי' לאוקימתא דאוקימנא באומר הנאת תשמישך עלי דהא מצוה הוא ומצות לאו ליהנות ניתנו ומ"ש ממודר הנאה משופר דתוקע בו תקיעה של מצוה, וי"ל דמצוה זו אינה אלא מחמתה ומשום דאשתעבד לה, וכיון דאמר הנאת תשמישך עלי ומחמת נדרו פקע שעבודו מינה אין כאן מצוה המחייבתו, ועדיין קשיא לי מ"מ הא איכא מצות פריה וריביה דרמיא עליה וי"ל דאינו מחויב להקים זרע מזו דהא אפשר לו באשה אחריתי עכ"ל וידוע הקושיא דהא קיי"ל בר"ה (ד' כח) שהמודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה, וכמו שהוכיח מזה הר"ן בסוגיין דכי אמרי' מללהנ"נ ה"מ לומר שאין קיום המצוה חשוב הנאה אבל מ"מ אי מתהני גופי' בהדי דמקיים מצוה הנאה מקרי', ומה שמתרצים דס"ל להרשב"א דמש"ה אין טובל בו בימוה"ח משום שמא ישהה במעיין אחר שכבר טבל, כעין דקאמר בנדרים ד' ל"ט גזירה שמא ישהה מוקשה דא"כ ה"נ יהנה אחר גמ"ב דחשיב עכ"פ הנאה מועטת, ע' שבועות ד' י"ח, ולכאורה יש לפרש דמקשה שאין לבטל מצות פו"ר בשביל

גזירה בעלמא שמא ישהה וההנאה המועטת הבאה אח"כ הוה בכלל המצוה כיון דלא אפשר בענין אחר, ויתיישב בזה תירוץ הרשב"א דאפשר לו באשה אחריתי, דהיינו דכיון דאפשר באחריתא יש לחוש לגזירה דשמא ישהה, ויתיישב מה דלכאורה קשה ממה שהמודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים, הגם דאפשר שיטבול במעיין אחר או בנהר, ועפמ"ש שאני הכא דגזרינן שיהנה הנאת הגוף אחר קיום המצוה, משא"כ כדליכא הנאת הגוף דליכא חשש הנאה אחר שיקיים המצוה, אך פשטות לשון הרשב"א מורה דכיון דאין מחויב להקים זרע מזו לא שייך בזה ענין מללהנ"נ וכמבואר במה דסיים וז"ל אלא שעדיין קשיא לי, דא"כ באומר תשמיש כל הנשים עלי וזרע אין לו לא חייל נדרה עלה דמצוה הוא ומללהנ"נ, ומשמע דכדאפשר באחריתא לא שייך זה, וגם הא אפשר שלא יהנה אח"כ כעין מ"ש בירושלמי רפ"ק דיבמות דרך סדין כו':

ולענ"ד ליישב ולבאר סברת הרשב"א, דגם כשיש הנאת הגוף בהדה, כל היכא דאי אפשר למצוה בלא הנאה זו, חשיב ההנאה צורך המצוה וטפלה אליה, וכאילו הוה ההנאה חלק מהמצוה, כעין סברת התו"ס בשבת ד' כ"ד וביצה ד' כ"ז וכמה דוכתי, דהואיל ואית בי' נמי צורך גבוה, בטל ליה ההנאה וצורך הדיוט אצל צורך גבוה, ומצינו בכתובות ד' ל"א שהזורק חץ וקרע שיראין בהליכתו פטור שעקירה צורך הנחה היא, משום דא"א להנחה בלא עקירה, ודמודה רנב"ה בגונב חלבו של חבירו ואכלו שהוא חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור חלב משום דאפשר לאכילה בלא הגבהה דאי בעי גחין ואכיל, ומבואר בש"מ דגם כשהיה כפות או חולה שאין יכול לשוח וליטלו אם לא יגבהנו בידו. אכתי כיון דעצם האכילה הוה משכחת לה בלא הגבהה לא חשיב ההגבהה צורך אכילה. וכעין זה י"ל סברת הרשב"א דכיון דאפשר ליה באשה אחריתי, דהוי גוף חלוק והנאה אחריתא [וע' פנ"י פסחים ד' ל"ג גבי המתעסק בעריות שחייב שכן נהנה, שנהנה מהאיסור מה שלא הי' נהנה מההיתר, לפי שהוא גוף חלוק] אין הנאת ביאה של אשה זו האסורה לו, טפלה למצות פו"ר, הגם שאין בידו לישא אחרת (וגם יצטרך להמתין לכה"פ ז' ימי חמוד), דאכתי כיון דעצם מצות פו"ר אפשר בלא הנאה זו, ממילא המצוה וההנאה המה ענינים חלוקין ואין ההנאה טפלה להמצוה. ומש"ה דוקא כשהאיסור הוי רק מגוף מיוחד, שייך לומר כן, משא"כ כשאומר תשמיש כל הנשים עלי, לא חייל הנדר דמללהנ"נ, דכיון דא"א למצות פו"ר בלא הנאת ביאה, הוי ההנאה חלק מהמצוה וטפלה אליה, והשתא אתי שפיר הא דהמודר הנאה ממעיין אין טובל בו בימות החמה, דהיינו מצד שהנאת הקרירות איננה שייכה להמצוה, דהא אפשר שיטבול במעיין שאיננו קר, או שיטבול בימות הגשמים, או שיקרר עצמו מקודם במים שאובין וכדומה וכיון דאפשר

למצות טבילה בלא הנאה זו, אין ההנאה טפלה להמצוה וטובל בו בימות הגשמים, הגם דאפשר במעיין אחר, כיון שאין נהנה כלל בטבילה ומללהנ"נ, [ואפי' אי היה עשיית המצוה נחשב ענין הנאה מצד השכר מצוה, אכתי כיון דא"א למצוה בלא הך הנאה, ממילא אותה הנאה טפלה להמצוה, ועמ"ש הריטב"א בר"ה דאע"ג דאיכא שכ"מ בהאי עלמא אין נהנה בשעת עשייה אלא שהמעשה גורם לו טובה, וכ"כ הר"ן ר"פ לולב הגזול דאע"פ שמקבל עליהן שכר אין זה אלא גרמא בעלמא וכדאמרי' בסנדל של עו"ג אע"ג דמרווחא בהחליצה, ועי' קדושין ד' ל"ט], וע"פ האמור, יש מקום לומר דגם הר"ן בסוגיין אינו חולק על הרשב"א, ומ"ש בלשונו דכי אמרי' מללהנ"נ ה"מ לומר שאין קיום המצות חשוב הנאה אבל מ"מ אי מתהני גופיה בהדי דמקיים מצוה הנאה מקרי, היינו היכא שאין אותה הנאה חלק מהמצוה, וכהא דהכא, והטבילה במעיין בימות החמה:

ובזה מיושב הא דפריך בנדרים (ד' ל"ט) על הא דתנן שהנודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו עומד אבל לא יושב, דאי כשנכסי חולה אסורין על המבקר אפי' עומד נמי לא והוקשה לך לשיטת הרשב"א דמללהנ"נ גם כדאיכא הנאת הגוף בהדה ועפמ"ש מיושב דכיון דאמרי' לענין מצות פו"ר דהגם דהשתא לית לי' אחריתא ואין בידו שתתרצה לו אחרת אלא שהי' אפשרות לקיום פו"ר באחריתא חשיב הנאת גוף זו לענין חלוק. ואף שחיוב המצוה בכל ביאה וביאה (וגם כשמתבטל עי"ז מת"ת ע' ב"ש ס"א סק"ה) ממילא מכ"ש מצות בק"ח דעצם המצוה אפי' בק"ח זה הי' אפשרות להתקיים שלא ע"י הנאת דריסת רגל בביתו, אם הי' בבית אחר וגם השתא אפשר לשכור מקום דריסת הרגל וכמ"ש לוקח ביותר וגם אפשר ע"י שכיר שיכבד וירבץ לפניו. ואין דומה למצוה שבגופו דעלמא. דהכא המצוה רק בשביל תועלת החולה, אלא דמצוה בגופו יותר מבשלוחו ע' יו"ד ס' רמ"ו סי"ח דלא יפסיק תלמודו כדאפשר למצוה להעשות ע"י אחרים) וגם אם הי' מקום לומר דהגם שאפשר למצוה להתקיים בחולים אחרים, אכתי כיון שלא יבקר חולה זה ופטור רק מטעם עוסק במצוה א"א למצוה להתקיים בלא זה ולא דמי למצות פו"ר שאין הבדל אם יוליד מזו או מאחרת, אכתי כיון שהי' אפשר להתקיים שלא ע"י הנאת דריסת הרגל בחנם בבית החולה חשיב הנאת דרה"ג ענין חלוק שאינו שייך לגוף המצוה ובלא"ה כיון דמצות בק"ח הוי רק מדבריהם ע' רמב"ם רפי"ד מאבל אין הנאת הגוף טפלה לה וע' בעה"מ פ"ג דר"ה אליהו קלאצקין החפ"ק מאריאמפאל.

סימן ד

ב"ה ה' ויק"פ שנת תרס"א לש"ב (בן בנו של אחי כאאמו"ר ז"ל) הרב הה"ג המפורסם בקי בחדרי תורה מו"ה יעקב קאפיל נ"י קלאצקין בקרעסלאווקא (פלך וויטעבסק).

מה שכתב כ"ת ליישב ולבאר דברי התוס' בכריתות ד' י"ג ד"ה ד' חטאות שכתבו דהשתא שנשחטו ונזרקו דמן כהלכתן ליתא בשאלה. עפמ"ש הר"ן בנדרים ד' י"א דלבתר זריקת דמים פקע לי' נדרא, והיינו דוקא בשלמים משא"כ בעולה דגם אחר זריקה אין נאכלת לכהנים, הנה לדברי כת"ר אכתי יקשה הסוגיא דשבועות דפריך עמ"ש שבועה דאית לי' שאלה לא קתני הרי הקדש והוצרך לתרץ דמיירי בבכור ויקשה דהא כמו"כ הו"מ לאוקי בכל הקדשים וכגון שלמים ובלא"ה כבר ביאר הריטב"א ובש"מ נדרים ד' י"ב ד"ה והא תרומת וז"ל דקרא דכי ידור כו' משמע שאותו דבר שמתפיס בו ההיתר הוא עומד עדיין עכשיו באותה קדושה שהי' עומד בה בשעה שהי' נדור מתחלה והלכך לאחר זריקה שהוקל כח ההקדש כו' שאינו אסור אלא לזרים לא קרינן בי' דבר הנדור ע"ש. ולא שייך זה לענין מ"ש התוס' דליתא בשאלה. וטעם סברת התוס' י"ל עפמ"ש במעילה ד' י"ט דאחר שנזרק כהלכתו א"ח באחריותו ע' גיטין ד' נ"ג רש"י ד"ה חייבין וע' זבחים ד' ד' דאחר זריקה תו ליכא ענין שינוי בעלים. ומ"ש האחרונים דתו א"צ לשם בעלים אפי' למצוה וההכרח לישב הסתירה מהסוגיא דשבועות כמ"ש הגרע"א ת' ס"ה, דבשבועות שם דקאי אליבא דרבא ואיהו הא ס"ל דאכלה כולה אין נשאל עלי', עכצ"ל דלא קתני גם מידי שהי' מקודם בשאלה ע"ש. ועדיין תמוה לשון התוס' שלא הביאו דבשבועות פריך הכי הש"ס.

לזה נלע"ד דקושית התוס' בכריתות אינו דוקא לפום דאמר רבא דחל איסור כולל באיסור הבא מעצמו אלא דכוונת קושיתם עפמ"ש הש"ס דבב' אכילות לא קמיירי ואין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זתים וכבר הוכחתי בספרי אה"ר ס' ה' ממ"ש המרדכי (עמ"א סי' תע"ה) דכשהמאכל מרוסק מחזיק ב' זתים ומשהו ואינו מחזיק ג' זיתים שלמים. וכיון דמיירי כאן בכריתות בשיעור ככותבת דהוי פחות מעט מכביצה שפיר הקשו התוס' דהא מצי נקט ה' חטאות כשאכל בהדה כל שהו מאיסור שבועה שנשבע שלא יאכלנה דחייב במפרש בכל שהו וביחד יהא כביצה וזה מחזיק בית הבליעה כמ"ש ביומא ד' פ'. וע' ש"מ כריתות דנהי דתני שיעור ככותבת דכך חיוב יוה"כ לא קתני נותר ופגול דהי' צריך למתני ב' זתים ע"ש. ושפיר הקשו התוס' לינקט שבועה דהוי רק צירוף כ"ש. ומש"ה כ' התוס' בלשונם כגון נשבע שלא יאכלנו" ולא כ' בלשונם, "שנשבע שלא יאכל תמרים וחלב" ומשום דקושייתם אינה כלל כקושיית הש"ס. וקושיתם הוי גם בלא דברי רבא. ושפיר קאי התוס' לפום הלכתא דאכלה כולה נשאלין עליה. ומש"ה לא הביאו יתר תירוצי הש"ס. כגון הא דלא קתני שבועה דחיילא אמידי דלית בי' משא, דס"ל דדוקא לענין גוף החתיכה שיש חיוב ד' איסורין דאכילה קאמר דלא קתני מה דמשכחת

חיוב מצד מה דחיילה אמידי דלית בי' מששא משום דז"א מסוג ודמיון יתר החיובים שעל אותה חתיכה גופה, ודאכתי הו"מ נקט צירוף איסור שבועה על הבשר שבאותה אבר כיון שאינה בהחלב ונותר גופא. אליהו קלאצקין החפ"ק מאריאמפאל.

סימן ה

ב"ה ועש"ק כ"ו אדר תרס"ט כבוד הרב הה"ג המפ' בתורה וירא' מו"ה משה יצחק מענדיל נ"י וויזאנסקי הגאבד"ק וויזאן יע"א.

הנני להשיב לכ"ת על מכתבו בענין השתמשות ברען שפירט בפסח לבשול והדלקה והביא ממ"ש בתוספתא דביצה מאימתי קרוי שאור משיפסל לאכול לכלב וממ"ש הרא"ש ר"פ כ"ש גבי אלמודי הנעשה מלחם חרוך דאיסורו חוזר וניעור בעשיית המורייס עמ"ש הנדב"ת חיו"ד ת' נ"ז דגם לשיטת הראב"ד י"ל דדוקא כשלא נפסלה מאכילת כלב. ודאפי' אם נימא דהראב"ד והירוש' גם על פת שעפשה קיימי. היינו דוקא כשנתעפשה אחר זמן איסור שכבר חל עלי' חובת ביעור קודם שנתעפשה יע"ש בנוד"ב דמפרש דהאלמודי מיירי כשלא נפסלה מכלב. ודברי התוספתא ג"כ יש לפרש דהיינו היכא שבתוך זמן איסורו נפסל החמץ מאכילת כלב וכשנעשית שאור קאמרי ב"ש דשאור בכזית צריך לבער. ובלא"ה אין הוכחה מהתוספתא דקאי אליבא דב"ש דלא ילפי ביעור מאכילה וממילא הגם שא"ח על אכילתו חייב בביעור משא"כ לדידן דילפי ביעור מאכילה ותליא באיסור אכילה ומדקאמר הש"ס מ"ט דב"ש א"כ לכתוב רחמנא חמץ ולא בעי שאור כו' שאור שחמוצו קשה לא כ"ש ולא קאמר דכתיב שאור לענין דאפי' נפסלה מאכילת כלב. משמע דגם אליבא דב"ש דוקא כשכבר חל עלי' חובת ביעור קודם שנפסלה וע' כ"מ פ"א דכשנפסל מכלב פטור על שניהם. ועכ"פ לדידן אין חילוק בין חמץ לשאור וכמ"ש המ"א ס' תמ"ב סקי"ד ודקיי"ל כהרמב"ם. ודוקא כדראוי לכלב אסור לפי שראוי לחמץ בו עיסות אחרות ובעלמא קיי"ל דשאינה ראוי' לגר אינה קרוי' נבלה אפי' חזר ותקנו בדברים המתבלים לפי שכבר פרח האיסור מיני' ונעשה כעפרא ואינו חוזר לאיסורו וכמ"ש החו"ד סי' ק"ג. וע' ריטב"א ע"א ד' ל"ט דכי הדרא ומחליא לי' מאי הוי, ה"ז כמבשם נבלה סרוחה דשוב א"ח וניעור יע"ש וע' מנחות ד' כ"ג דלא חשיב אפשר להיות כמותו להיות היתר כשתפסל מאכילת כלב משום דאז הוי כמאן דליתא והנה גם מלשון הרא"ש בשם הברצלוני מבואר שלא נפסל מאכילת הכלב דהא כתב וז"ל ועוד לא קאמרי' חרכו קודם זמנו מותר באכילתו לאחר זמנו אלא בהנאה קאמר דלאו אורחא דארעא לאכול פת חרוך כל צרכו אבל גבי מורייס דאורחא למיכל הכי אסור עכ"ל, ואס"ד שכבר נפסל מאכילת הכלב אין נופל ע"ז לומר דלאו אורחא דארעא לאכול.

אלא דיקשה מ"ש מקודם וז"ל ועוד שהרי חרכו קודם זמנו ומותר בהנאה אח"ז עכ"ל. דהא הרא"ש כתב מקודם דהיינו כגון שנפסל מלאכול לכלב דומיא דפת שעיפשה ואין לתרץ דשאני מורייס שקורין אלמדי משום שפעולת האור ששלט בלחם קלוי גורם שאין ראוי לחמע עוד בהלחם עסות אחרות, דא"כ יקשה מנליה להרא"ש לומר דחרכו קוד"ז היינו כשנפסל מאכילת כלב כיון די"ל שע"י פעולת החריכה באור אינו ראוי לחמע.

ויש מקום ליישב בהקדם מה שיש לבאר הא דקאמר הש"ס על המשנה דמאכיל לבהמה לחיות ולעופות ומוכר לנכרי ומותר בהנאתו. דל"צ שחרכו קודם זמנו וקמ"ל כדרבא דאמר רבא חרכו קוד"ז מותר בהנאה אפי' לאחר זמנו. דלכאו' תמוה דהש"ס משבש המשנה דתני שמותר בהנאתו קודם זמנו ודתני עבר זמנו אסור בהנאתו, ולפום דמפרש לענין חרכו קוד"ז. הא הוי ההיתר לאחר זמנו וכדי ליישב זה יתכן לפרש דקמ"ל דכל זמן שמותר בהנאה הגם שכבר נאסר באכילה מותר לתת החמץ בתנור כדי להחריכו הגם שהשלמת מעשה החריכה יהא אחר זמן אסור הנאה ושיהנה אז ממה שבשעת החריכה יחמם ויסיק התנור וכירים ומשום דהוי כאילו כבר חרכו קוד"ז לפי שמאיליו משתלם מעשה החריכה ועמ"ש הנמ"י פ' כיצד הרגל לענין הדלקת נרות בע"ש עם חשיכה משום דהוי כמאן דאגמרי' בההוא עידנא דלית בי' איסור. ובספרי אמרי שפר סי' י"ג ביארתי דברי התוס' סוף תמורה בטעם הדבר דנשרפין אפרן מותר לפי שכבר נעשית מצותה. דהיינו דהגם שהוא רק מתחיל בהבערה ואח"כ מאיליו הוא שנעשה אפר אכתי כיון דאשו משום חציו הוי כמו שהשלים שריפתו בידים ועמ"ש הר"ן פ"ב דגיטין וז"ל ומיהו באותן שצריכין להתבער מן העולם למ"ד כל העומד לשרוף כשרוף דמי משמע דלא הוי גט דכמאן דליתנהו דמי עכ"ל. וע' אה"ע סי' קכ"ד ס"א דדוקא כשצריך שריפה ובביאורי הגר"א שם, וכיון שנותן הפת בתנור בזמן היתר הנאה רק דממילא יגרום עי"ז הנאה לאחר זמן איסורו במשך ההדלקה והחריכה, בפרט דקאי אליבא דר"י דמצות ביעור בשריפה, דממילא משעה שמתחיל לחרוך שסופו להיות כמבוער הוי כאלו כבר השלים דמצוה תו הוי כאילו כבר חרכו בשלימות קוד"ז. וממילא מתישב לשון המשנה דנקט הא דמותר בהנאתו לענין הזמן שמאכיל לבהמה ומוכר לנכרי, הגם דהיתר החריכה לאח"ז מצד שבטל טעמו ומראיתו אינו מרומז במ"ש שמותר בהנאתו קוד"ז. דלפ"ז י"ל דאייתר לומר דכל שמתחיל באותו שעה הוי כאילו ההנאה המסתעפת לאח"ז, היתה בזמן הקדום בשעת היתר הנאה, והשתא ניחא מה שהכריחו התוס' והרא"ש לפרש שע"י החריכה נפסל מלאכול לכלב דמקלי קלי איסורא וכמאן דליתא דמי דהוי עפרא בעלמא דממילא י"ל דכיון שסופו להיות כמבוער הוי כאילו כבר השלים המצוה וכאילו

כבר נגמרה מעשה החריכה שמאיליו יתחרך בלא צורך סיוע. משא"כ אם נאמר ונפרש שגם בהשלמת החריכה לא תפסל מאכילת כלב רק שתפסל מאכילת אדם. אפי' אי נימא שמצד פעולת החריכה לא תהא ראוי' לחמע עיסות אחרות, אכתי כיון שאין עומד להתבער ולהתבטל אלא שע"י החריכה לא יהא ראוי לאכילה ולחמע כו' לא שייך לומר שבתחלת החריכה ע"י אש יהא נחשב כמו שכבר נגמרה מעשה החריכה כיון דלא שייך לומר כל העומד להשרף ולהתבער כו' כיון שאין עומד להתבער ולהיות מקלי קלי אסורא. והיינו שהביאו התוס' והרא"ש להוכיח ממ"ש הפת שעפשה כו' דגם כשא"ר לאכילת אדם חייב לבער כל שראוי לחמע עסות אחרות, דמוכח מזה דשם חמץ עלי', ודלא הויא כנבלה שנפקע שם נבלה כל שא"ר לגר, וממילא שגם בסוף החריכה שם חמץ עלי', דמה שא"ר לחמע מצד החריכה, לא חשיב בעור וכליון, וממילא לא יתכן לומר שבתחלת מעשה החריכה יחשב כאילו כבר נגמרה מעשה החריכה ואם נאמר לפרש כן. מתישב שפיר דדוקא בהא דקאמר הש"ס בביאור המשנה מוכרח לפרש שנפסל מאכילת כלב משא"כ גוף הדין דחרכו קוד"ז שפיר מיירי כשלא נפסלה מאכילת כלב, וכדקאמר דרק משום דלאו אורחא דארעא למיכל פת חרוך, ודמש"ה כשחוזר וראוי לאכילה ע"י תערובת במורייס אסור לאוכלו.

ועפמ"ש י"ל מ"ש הרא"ש דאע"פ דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל לי' אסור ותמה הק"נ ממ"ש ד' מ"ד, ותירוצו צ"ע לכאורה דהא קיי"ל בעלמא שבטלה דעתו אצל כל אדם. ועפמ"ש דמיירי גם כשלא נפסל מאכילת כלב ודמ"מ פקע שם חמץ כמ"ש ד' ט"ו דעפרא בעלמא הוא, ולא דמי לאכילת חלב חי וכה"ג שאסור עכ"פ מדרבנן משום דהוי אוכל רק שאוכלו שלא כדרך אכילתו, שפיר כ' הרא"ש דכיון דאיהו קאכיל לי' מהני מה שמחשיבו לאוכל לענין דלא הוי כעפרא בעלמא, וממילא הגם שבטלה דעתו אצל כל אדם אכתי אסור מדרבנן ככל אכילה שלכד"א, ואולי גם אי מיירי כשנפסלה מאכילת כלב כדמשמע מלשון הטור, מ"מ מהני מה שמחשיבו לאוכל לענין דלא הוי כעפרא בעלמא. (ועי' ד' ז', וגם אי מיירי שנפסלה כו', השתא היא שנתעפשה אח"ז איסור וע' תוס' ב"מ ד' ק').

ועכ"פ לפי המבואר בנוד"ב שם וז"ל דגם בפת שעיפשה אם כבר נפסלה מכלב אפי' אם יכול לחמע בה כמה עיסות אחרות בטילה וא"צ ביעור ושאור עצמו לא נפסל לכלב כו' ואלמודי שהביא מעלתו ראי' ג"כ אינו ראיה דשם לא נתחרך עד שנפסל מכלב כו' יע"ש, יש מקום לכאורה לדברי האחרונים שהביא מעכ"ת שצדדו להקל כשנפסל מאכילת ושתיית כלב ואינו חוזר וראוי לשתי' וראוי' רק לאורה והדלקה של האד הנודף אחר

שכבר כלה השפירט ואינו בעין וכמו שלהבת שבא מן הגחלים, וע' פסחים ד' כ"ב תד"ה מנין וע' שבת ד' כ"ה, אך כבר כתב מעכ"ת שהברען שפירט חוזר וראוי אפי' לשתית אדם ע"י תחבולה חימית להפריד ולהבדיל מה שנתערב בו כדי להבאישו ולהרעילו, ויפה כתב כתר"ה שאין להקל בזה, ובפרט שבנקל להשיג לצורך בישול מאור והדלקה, ממין שאין חשש חימוץ. אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל יע"א

סימן ו

בעז"ה א' ויצא תרס"ח להרב ה"ג מו"ה שבתי יעראמארסקי נ"י בק"ק זעמבראווא.

קבלתי מכתבו בענין חקירת האחרוני' כשהכהן אינו רוצה לקבל החמשה סלעים של פדה"ב אי הבן פדוי אף בנתינה בע"כ. והביא כבודו ממ"ש הרשב"א קדושין ד' כ"ג דעבד יוצא לחירות ע"י אחר ואפי' בע"כ אפי' עומד וצוח משום דזכות גמור הוא לעבד ע"ש. הנה הרשב"א שם כ' להיפוך דהגם דלקט שכחה ופיאה זכות גמור הוא ואין זכין בע"כ, הכא שאני דאילו איתיה לעבד כאן כייפינן לי' לקבולי בע"כ כי ליתי' נמי מזכין לי' בע"כ ע"ש. וממילא כיון שאין כופין את הכהן שיקבל מת"כ, מהני מה שעומד וצוח שאינו רוצה לקבל הה"ס, וכן מ"ש כת"ר ממ"ש המח"א ה' זכי' ומתנה ס"ו לדייק ממ"ש הר"ן פ' האיש מקדש דכל היכא דהוי זכות גמור אף כשצוח כששמע לא משגחי' בי', ג"כ ליתא, דהמח"א מסיק בלשונו משום דאמרי' דמעיקרא הי' רוצה ועכשיו חזר בו", ולא שייך זה כשנותן להכהן שאינו רוצה לקבל ועמ"ש הריטב"א גטין ד' ל"א ד"ה המלוה מעות את הכהן, דאפי' לשמואל דמוקי לה במזכה להן ע"י אחר, אינו מן הדין אלא משום תקנה שעשאו שאינו זוכה כזוכה, משא"כ בעלמא כשמזכין לאחר אם אינו רוצה לזכות אינו זוכה ע"ש, הרי דהגם דהוי זכות גמור להכהן שיפריש עליו מחלקו שע"ד כן הלוהו ודלא ליקו בלוה רשע ולא ישלם, מ"מ מדינא הי' הכהן יכול לחזור בו ולומר שאינו רוצה שיזכה ע"י אחר

וע' יד אפרים יו"ד סי' ס"א שהביא מ"ש הרמב"ם פי"ב מתרומות שהתקינו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מכהן שאם הפרישה והניחה לבהמה וחי' ה"ז חלול השם ע"ש, ותמה שהוא כנגד מסקנת הש"ס בחולין ד' קל"ד דתרומה נמי נתינה כתיב בה ומדאו' צריך לתתה לכהן, ולענ"ד יתכן לישב כונת הרמב"ם דאצטריך טעמא שכתב, "שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחי' ה"ז חה"ש" משום דלולי זאת הי' יכול לזכות לכהן ע"י אחר, דהוי בעצם זכות לכהן (כעין מ"ש הר"ן גבי פרוזבל שמזכהו קרקע כ"ש משום דהוי זכות בעצם הגם שיצמח עי"ז חובה), והגם שעי"ז יצמח חובה שיוכל להניחה בגורן ויאכלוה בהמות. אכתי אין זה חובה לו כיון שבידו לזכות לכהן אחר ומה

איכפת להכהן מה שיזכה הוא דפעמים ישאר לו מה מהתרומה. וגם אי יקפיד אח"כ הכהן ולא ירצה לזכות, דל"מ לשיטת הריטב"א אלא מטעם תקנה הי' מקום לעשות גם בזה תקנה כדי שיצא ידי נתינה, ובפרט במכירי כהונה ומש"ה הגם שהוצרך הש"ס לומר טעמא דנתינה כתיבא ביה, כי היכי דלא נימא דכשאין שם כהן ליכא לחיוב, אכתי הי' מקום תקנה שיצא חובת נתינה בזיכוי ע"י אחר ומש"ה הוצרך הרמב"ם לומר שאם הפרישה והניחה לבהמה וחי' ה"ז חלול השם".

ולכאו' ממה שהקשו התוס' בגיטין ד' ל' ד"ה כיחידאה מהא דשמואל גופי' פסיק (ב"מ ד' י"ב) כר' יוסי דעשו את שאינו זוכה כזוכה, מוכח דלא ס"ל להתוס' כהריטב"א דגם לאוקימתא דשמואל הוי רק משום תקנה שעשאו שאינו זוכה כזוכה, ולהריטב"א צ"ל כתירוץ התוס' בב"מ דהיכא דמסתמא עניים גופייהו ניחא להו כו' עשו שאינו זוכה כזוכה, וה"נ כיון דהוי זכות בעצם להכהן, וא"כ צ"ל דס"ל להתוס' בגיטין דאליבא דשמואל א"צ לטעם תקנה ומשום דהוי זכות בעצם להכהן ועמ"ש התוס' בגיטין ד' ע"ה, והריטב"א כשיטת הרשב"א שם דדוקא בפניו מהני נתינה בע"כ. אך אין הכרח לומר שהתוס' חולקין על דברי הריטב"א לדינא, רק דמפרשי התוס' שאין צורך לטעם תקנה משום שבודאי יחפוץ הכהן ויתרצה לכשיתודע לו שזכה אותו ע"י אחר ועמ"ש בקצה"ח (סי' ר"ד) להקשות בהא דקאמר (ב"מ ד' מ"ט) ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי בן לוי רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר דנהי דלא מצי הישראל למיהדר בי' אכתי במאי קנה בן לוי, ועפמ"ש י"ל דכיון שאסור הישראל לחזור בו עשו שאינו זוכה כזוכה, ומשום דאינך נמי ניחא להו שבמקום וזמן שהישראל לא מצי למיהדר בי' יזכה הבן לוי בתורת זכיה. ועמ"ש הש"מ בב"מ ד' ט"ז בשם הרשב"א ד"ה תהא במאמינו וז"ל דמשום דמאמינו אף הוא גובה אותה ומזכה לו ע"י עצמו ועשו את שאינו זוכה כזוכה ויש לנו כיוצא בזה בר"פ השוכר (ע"א ד' ס"ג) בחנוני הרגיל אצלו דמקני ליה דינר בכיסיה עכ"ל.

והנה הגם דלפמ"ש ל"מ נתינה בע"כ להכהן וכמ"ש בקצה"ח סי' רמ"ג ס"ד, יש מקום לחקור כשאין שם כהן אחר שמוטל עליו לקבל ה' סלעים כדי שתתקים המצוה, דממילא אפשר שביד ב"ד לכופו לקבל, כעין מ"ש התוס' בגיטין ד' ע"ה ד"ה מכלל שאם היה בפניו יעשוהו ב"ד לקבלם בע"כ, ותו י"ל דגם כשלא כפוהו ולא אמר רוצה אני אכתי כיון שבעצם רוצה כל אדם מישראל לקיים מצות התורה (ע' רמב"ם פ"ב מגירושין), ממילא מהני מה שבא הכסף לידו, ועדיף מההיא דגיטין שם דהתם אין מצוה בקבלת מעותיו רק שביד זה לשלם לו כדי שלא יהא הבית חלוט משא"כ הכא, דהגם דמפורש

סוף פסחים דאבי הבן הוא דקעביד מצוה, מ"מ כדליכא כהן אחר א"א למצוה מבלעדו, ואין בידו לזכות לכהן אחר ע"י אחר, שאין הדבר בידו ושמא גם הוא לא ירצה לקבל וגם יש עדיפות שיתן בעצמו, וממילא גם קבלת הה"ס בכלל המצוה ומסייע לאבי הבן בקיום המצוה ויש להעיר מדקאמר (בכורות ד' נ"א) המפריש פדיון בנו ואבד חייב באחריותו, מנלן אמר ר"ש בן לקיש אתיא ערך ערך מערכין ופרש"י מה ערכין חייב באחריותן עד שיבאו לידי גזבר (חולין ד' קל"ט), ודומיא דערכין דל"מ נתינה בע"כ ליד גזבר, שיכול הגזבר לסלק עצמו שלא יהא ידו כיד הקדש או שלא יחפוץ לפי שעה לקבל על עצמו חיובי גזבר לענין זה. וכן לרב דימי א"ר יונתן דיליף מה עולת ראי' חייב באחריתו אף פדה"ב חייב באחריותו, הוי דומיא דעולת ראי' שחייב באחריותה עד שיקריב, ומ"ש בפרש"י וז"ל ועוד דכתיב לא יראו פני ריקם כו' ואם מתה כו' אשתכח דאתחזי ריקם בעזרה כו', לאו למימרא דסגי הבאה לעזרה, דהא קיי"ל כר"י דחייב באחריותו עד שיזרק הדם, (מעילה ד' י"ט ועמ"ש בספרי אה"ר סל"ג) רק דלענין דל"מ הפרשה הביא טעם נוסף ממ"ש לא יראו פני ריקם, והגם דלפי המסקנא לא הוי ילפותא לענין חיוב אחריות מערכין ומעולת ראי' וכדקאמר מתקיף לה רב פפא קרא לקרא אלא אר"פ הא כדקתני טעמא יהי' לך אך תפדה וכי אתמר דמ"ל ארישא איתמר כו', אכתי כיון דגם למסקנא יליף מערכין ועולת ראי', רק דלענין חיוב אחריות ל"צ הך ילפותא עכצ"ל דהוי דומיא דערכין ועולת ראי' והא דמתקיף לה קרא לקרא, היינו משום דממ"ש ופדה תפדה ג"כ נדע דדוקא כשיהי' לך הפדיון דהיינו כשרצה לקבל ולזכות בהה"ס ואולי מש"ה ס"ד מעיקרא דאצטריך הנך ילפותי גם לענין חיוב אחריות ודהוי גלוי מלתא דדרש ופדה תפדה הוי לחייב גם כה"ג]. אליהו קלאצקין החפ"ק מאריאמפאל.

סימן ז

להרב הה"ג חריף עצום ובקי בחדרי תורה מוה' יעקב שפרינצקי בבאלבידישאק פלך סובאלק:

מ"ש כתר"ה במכתבו ע"ד הקושיא שהבאתי בספרי אמרי שפר סי' מ"ט בהא דקאמר (שבועות ד' מ"ה) שבועות שומרין דחייב רחמנא היכי משכחת לה מתוך שיכול לומר לו להד"מ יכול לומר לו נאנסו כו', דהא משכחת לה דליכא מיגו דטענת להד"מ כגון שיש להמפקיד מעות של השומר בהלואה, שאם יטעון השומר להד"מ דהוי כאומר לא נאנסו ידע המפקיד שאינו חייב להשומר ויכפור דמי ההלואה, וכתב כת"ר דלפום דין תורה אין רשות לעכב לעצמו דמי ההלואה בשביל חוב הפקדון, והא דקאמר בכתובות ד' ק"י שנים שהוציאו שט"ח זה על זה כו' הפוכי מטרתא למה לי אלא זה עומד בשלו וזה עומד

בשלו הוי רק תקנתא דרבנן שאין ב"ד נזקקין להם ושפיר קאמר הש"ס "דחייב רחמנא היכי משכחת לה" משום דלפום דין תורה אין רשות להמפקיד לכפור בדמי ההלואה ולטעון שאינו חייב לו, ומ"ש הנמ"י בב"מ ד' ו' הוי לפום תקנתא דרבנן.

הנני להשיבו שמדברי הרשב"א בקדושין (ד' טו) ד"ה ואידך וז"ל שמוציאין מבעל חובו ונותנין לאשר אשם לו וטעמא דמלתא משום דהו"ל כעין הפוכי מטרתא שהרי כשגבה שמעון חובו מלוי בין גבה מעות בין גבה קרקע בע"ח שלו גובה ממנו א"כ מעתה מוציאין מלוי ונותנין לראובן דהפוכי מטרתא למה לי כו' ע"ש מבואר דהוי מה"ת דשעבודא דר"נ הוי מה"ת ואפילו רבנן דפליגי משום דאמרי לאו בע"ד דידי את מודים היכא שיש לו בעצמו חיוב עליו ובפרט הכא דאית ליה פסידא שאם ישלם לו חוב ההלואה שוב לא יוכל להוציא ממנו בב"ד את פקדונו כיון שכופר ואומר להד"מ והוא יודע בשקרו (ושאני היכי דמדינא זה גובה כו' שמגבהו זבורית וחוזר וגובה ממנו בינונית, וה"ה ביתמי דזה גובה וזה ראוי לגבות ואין לו שמצד הדין לא מצי גבי מינייהו), ועכ"פ משכחת כשהבהמה שנתן ביד השומר עולה בדמי שווייה הרבה יותר מדמי המלוה וא"צ שומא בדבר ידוע שגם קטנה שבקטנות שוה יותר וממילא יכול לעכב לעצמו דמי ההלואה בשביל חוב הפקדון, ועמ"ש הריב"ש (סי' שצ"ו) וז"ל ולכפור בפקדון אפי' זוזי בזוזי נמי לא דכיון דהדרי בעינייהו לאו חושבנא הוא אלא דעביד דינא לנפשיה למטען עלייהו כו' ע"ש דבמלוה יכול לתפוס ולומר שאינו חייב לו כלום (וע' ב"מ ד' ס"ט כתובות ד' צ"ט) **והכא** יש עדיפות משנים שהוציאו שט"ח זע"ז, משום דבמלוה שבשטר כדתפס שטרא דיש סוברין דל"מ מחילה (כמ"ש בירוש' וע' ש"כ סי"ב ס"ק י"ז דהוי מטעם דשטר העומד לגבות כגבוי דמי וע' סוטה ד' כ"ה תד"ה ב"ה ובספרי אמ"ש סי' א'), יש יותר מקום לומר דגם כשיש עליו כנגד זה חוב ושט"ח לא נפקע שעבוד נכסיו כ"ז שלא פרעו משא"כ כשיש לו מעותיו בהלואה בע"פ והגם דבסוגיא דשבועות שם רבא הוא דפריך לה עמ"ש הש"כ סי' ל"ט אי דוקא בנזקין דהוי מלוה הכתובה בתורה ס"ל לרבא שעבודא דאו' (ובספרי אמ"ש סי"ט) וגם אי נימא דס"ל שע"ד אכתי לא דמי לענין זה למלוה שבשטר.

ומה שהביא כ"ת מדקאמר הש"ס בהא דפריך על רב ששת דקאמר הפוכי מטרתא ל"ל אלא זה עומד בשלו וזה עומד בשלו מהמשנה ב' שהוציאו שט"ח זע"ז אדמון אומר אילו הייתי חייב לך כיצד אתה לוה ממני וחכ"א זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו רמי בר חמא אמר הכא ביתמי עסקי' דיתמי מיגבא גבי אגבויי לא מגבינן מינייהו ולא אמרי' שכבר נפטר עוד בחיי אביהם במה שיש לו עליו חוב כנגד החוב שלו כבר העיר מזה

בתומים (סי' פ"ה ס"ק ד') והוכיח מזה דהבבלי לא ס"ל כשיטת הירושלמי ששטר של כאו"א נדון כשובר של השטר השני וע"ש סק"ט. ולענ"ד יש לפרש דמיירי היכא שלא הגיע בחיי המוריש זמן פרעון של השט"ח שהתחייב המוריש לשלם והשתא אחר שמת המוריש הוא שהגיע זמ"פ של השט"ח שעל מורישן, ואין להקשות דא"כ למאי מוקי רמב"ח ביתמי ולא ניחא ליה בהתירוץ הקודם מה שתירץ דתרגמה ר"נ אליבא דרב ששת כגון שלוה זה לעשר וזה לחמש, כיון דגם השתא צ"ל שלא הגיע זמ"פ, דלק"מ, די"ל דניחא לי' לרמב"ח לפרש לשון המשנה ב' שהוציאו שט"ח זע"ז דמשמע דהשתא כבר הגיע זמ"פ של השטרות, ובחיי אביהן הוא שלא הגיע זמ"פ, משא"כ להתירוץ הקודם דגם השתא לא הגיע עדיין זמ"פ של זה שלוה לעשר שנים (ולענין הקושיא ה"ד אי דמטא זימנא י"ל גם לאוקימתא דרמב"ח כשהמוריש לוה בההוא יומא דמשלם זמ"פ של מי שלוה ממנו).

והנה בהא דקאמר הש"ס ר"נ סבר ז"ג וז"ג קסבר בשלו הן שמין אתי בעל זבורית וגבי לי' לבינונית דהוה גבי' עידית ואתי ההוא ושקיל זבורית כתב הר"נ וז"ל והקשה הרשב"א אמאי אמר ר"נ ז"ג וז"ג לימא בעל בינונית לבעל זבורית אני פורע אותך בחוב שאתה חייב לי ותירץ דמהא שמעי' דשטרי לאו בני גובייגא הוא דמילי נינהו ואע"ג דמילי דמזדבני בפריטי נינהו מ"מ לאו בני גובייגא דבי דינא נינהו ומש"ה לא מצי אידך למימר לי' שקיל שטרך כנגד חובך דלאו בר גובייגא הוא וב"ד ג"כ אין יכולין להגבות מלוה שיש לו ללוה אצל אחרים בחוב שיש לו עליו מתורת גובייגא אלא דלכי מטי זימנא מוציאין מזה ונותנין לזה מדר' נתן ע"ש וי"ל דהיינו משום דהוי מלוה שבשטר ודמעיקרא נשתעבד בינונית שלו ולזה נשתעבדו זיבורית בינונית דידיה, וביותר יתכן לומר דגם מעיקרא א אסיק הש"ס אדעתי' לפרש שלא הגיע עדיין זמן פרעון ומ"מ מעכב לעצמו ותופס במעותיו כדי שלא יפסיד אח"כ כשיגיע הזמ"פ ולא יהא לו מה לגבות שיטמין נכסיו, וכבר כתב הרא"ש פ"ק דב"ק אות ה' דכשלא יוכל ראובן לגבות חובו משמעון כשיגיע הזמן מצוה על הדיין לעכב ממון הנתבע כו' עד שיגיע זמן השטר כו' וע"ש שדין גמור הוא שחייב להציל עשוק כו' ע"ש וכן מפורש בשו"ע סי' ע"ג סעי' י' דכשבא בתוך הזמן לב"ד ואמר מצאתי מנכסי פלוני ואני ירא שאם יבואו לידו יבריחם ממני ולא אמצא מקום לגבות חובי כו' וע"ש בהגהות אמרי ברוך ממ"ש הרא"ש פ"ק דגיטין דין י"ט דאף תוך הזמן אם יפסיד המלוה אי לאו האי תפיסה מהני תפיסה (ומכ"ש הכא שטוען שהשט"ח של חבירו הוא פרוע או מזויף דהגם דלא מהימנין ליה יוכל לתפוס בחובו), ומשום הכי פריך הש"ס אליבא דרב ששת דהא הוא יוכל לעכב לעצמו בעד

החוב שלו (והיכא שאין החוב בספק כל העומד לגבות כו' וע' ב"ח חו"מ סס"ז ומש"ש) ומשני תרגמה ר"נ אליבא דר"ש כגון שלוה זה לעשר וזה לחמש, והמלוה לעשר שנים שביעית משמטתו (מכות ד' ג') וגם לפום דקיי"ל כלשנא דאין שביעית משמטתו, היינו משום דלא קאי בלא יגוש כדמטי שביעית לפי שלא יוכל אז לתובעו, שאני הכא דאי נימא שיוכל לעכב לעצמו מה שחייב לו בעד מה שמגיע לו ממנו לאחר זמן, ממילא הוה כמו שיכול לגבות ממנו כדמטי שביעית הגם דהוי קודם זמ"פ וממילא שביעית משמטתו ומחוסר מעשה הפרוזבל וממילא לא הוי כ"כ עומד לגבות כיון שמחוסר מעשה (וע' יומא ד' ס"ב פסחים ד' ס"ב מנחות ד' ה' ובספרי אה"ר סי' י"ח) וממילא י"ל שאין יכול לעכב לעצמו בעד החוב שלו קודם זמ"פ כיון שאינו עומד לגבות, והשתא מדויק מ"ש שלוה זה לעשר (וע' תומים סק"ו דהול"ל כשלוה לאחד בלי קביעת זמ"פ), וכן מיושב הא דקאמר תרגמא ר"נ אליבא דרב ששת שבא ליישב רק שיטת רב ששת. ור"נ גופי' דס"ל (גיטין ד' לו) דאע"ג דלא כתוב (פרוזבל) ככתוב דמי דממילא ליכא חסרון מעשה כתיבת הפרוזבל, ממילא שפיר מוכיח מהמשנה דשנים שהוציאו שט"ח זע"ז ז"ג וז"ג. והשתא י"ל דקושיית הר"ן בשם הרשב"א הוא דנהי די"ל דפלוגתא דר"נ ור"ש הוי כשלא הגיע עדיין זמ"פ של אחד מהן אכתי יקשה שיוכל ליתן לו בדמי פרעון חובו את השט"ח שיש לו עליו ואפי' בשט"ח שיש לו על אחרים יוכל לפרוע לו לפי שומת דמי שוין, וע' מכות ד' ג' אומדין כמה אדם רוצה ליתן כו' בין נותנין מכאן ועד עשר שנים וגם שט"ח שלא הגיע זמ"פ יש לו שיווי כפי השומא ושפיר מתרץ דשטרי לאו בר גוביינא נינהו. וממילא קודם זמ"פ אינו יכול להגבות לו השט"ח בדמי חובו וע' ריב"ש ת' ק"ט שהוכיח ממה דהיכא שלוה זה לעשר הו' אפי' ר"ש מודה דז"ג וז"ג ואין מי שלא הגיע זמנו יכול כו'. ומבואר דלא ס"ל לפרש שיש חילוק מטעם חסרון מעשה פרוזבל, ואכתי י"ל כן בביאור מ"ש הר"ן.

ועפ"ז מתיישב הא דקאמר הש"ס בתר דתרגמא ר"נ אליבא דר"ש כגון שלוה זה לעשר וזה לחמש ה"ד אילמא ראשון לעשר ושני לחמש בהא לימא אדמון אילו הייתי חייב לך כיצד אתה לוה ממני הא לא מטא זמנא אלא ראשון לחמש ושני לעשר ה"ד אי דמטא זימני' מ"ט דרבנן ואי דלא מטא זימניה הא לא מטא זימניה ומ"ט דאדמון לא צריכא דאתא בההוא יומא דמשלם חמש מר סבר עביד אינש דיזיף ליומיה כו'. דנהי דלא מצי פריך הש"ס הכי אליבא דר"נ וכמ"ש בבעה"מ דאליבא דר"נ אע"פ שהגיע זמן פרעון הראשון קודם הלואה יכול המלוה הראשון לומר לו לכך לויתי ממך שאגבה ממך בינונית ואגבה אותך זבורית ואדמון סובר שאין זה אמתלא לומר שבשביל כך שעבד עצמו בשט"ח להיות

עבד לוה לאיש מלוה, אכתי אינו מדוקדק הא דפריך הכי דוקא בתר דתרגמא ר"נ כו', דהא גם מעיקרא הו"מ להקשות כן אליבא דרב ששת כיון דלדידי' לא ירויח לגבות ממנו שדה מובחרת יותר משום דסבר בשל עולם הן שמין ועפמ"ש י"ל דלא הו"מ להקשות גם אליבא דר"ש משום שהי' מקום לישב דמיירי כדלא מטא זימניה וטעמא דאדמון שאומר אילו הייתי חייב לך כיצד אתה לוה ממני דכיון שיש בידך לתפוס ולעכב החוב בשביל החוב שלי גם קודם זמ"פ ממילא אין לי תועלת בהשט"ח שלך וכיון שנתרצתי ליתן לך המעות הייתי מתרצה ליתן לך בפרעון חובך גם קודם שהגיע זמ"פ כיון שגם עתה אין שום תועלת מהשט"ח וממילא שפיר קאמר כיצד אתה לוה ממני והי' לך לקבל הכסף בתורת פרעון החוב כיון שנתרציתי ליתן לך קודם זמ"פ ורבנן ס"ל דכל שלא הגיע זמ"פ ואינו יכול לתובעו הוא מוכרח לבקש ממנו בתורת הלואה וגם הוא נותן לו בהלואה (בפרט כשמלוה לו יותר מדמי חובו) שאין הדרך לתפוס אח"כ בחובו, משא"כ לפום דמוקי כגון שהלוה זה לעשר כו' אי נימא שהלוה ראשון לעשר כו' פריך בהא לימא אדמון כו' דהא כה"ג לא יוכל הראשון לעכב ולתפוס בעד מה שמגיע לו לאחר עשר שנים מטעם המבואר למעלה וא"כ יקשה מ"ט דאדמון, והא דפריך אלא ראשון לחמש כו' הא לא מטי זמניה ומ"ט דאדמון, היינו משום דהגם שהי' השני מתרצה ליתן בתורת פרעון החוב קודם זמנו מ"מ ביקש ממנו הראשון שיתן לו בתורת הלואה לעשר שנים שהוא ריוח זמן מרובה (ובפרט קודם שנת השמטה שאין מצוי כ"כ להשיג בהלואה שיהא על המלוה טורח מעשה הפרוזבל) ושישאר מעותיו אצלו גם אחר שישלמו החמש שנים ויפרע לו החוב שלו, ושאני היכא דמטא זימני' דהגם דהוי טובת הראשון שיקבל ממנו המעות בתורת הלואה ושיוכל אח"כ לחזור ולתבוע החוב שלו. אכתי אין הדרך בכך. והשני לא יסכים שישאר הוא בע"ח אחר זמ"פ. והגם שאין תובע ממנו כבר מוטל עליו החוב. ואם יחפוץ לעשות טובה להראשון יפרע לו מתחילה ואח"כ ילוה לו לעשר שנים **ויש** לבאר הא דלא מוקי הש"ס כשהלוה לו סתם ולא קבע לו זמן שאינו יכול לתובעו קודם ל' יום וכמ"ש (מכות ד' ג') יש שמיטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם כו' ומשמע דהוי דומיא דשמיטה דהגם שאין יכול לתובעו בב"ד איכא מצות פריעת בע"ח כדמוכח מדפרש"י גיטין ד' ל"ז ד"ה ותלי לי' שכופהו לומר אעפ"כ (כמו שביארתי בספרי אמ"ש סע"ג), ומש"ה קיי"ל ס"ס ע"ה דהא דאמרי' חזקה אין אדם פורע תוך זמנו היינו דוקא בקובע זמן אבל בסתם הלואה כו', וע' קצה"ח סי' ס"ז סעי' ד' בשם הב"ח דמלוה סתם אף דסתם הלואה ל' יום ושמיטה בתוך ל' אין זה כמלוה לעשר שנים ושביעית משמטתו. ועכצ"ל דהיינו לפי שמוטל עליו לשלם רק שאין יכול לתובעו בב"ד

וא"כ י"ל דהיינו טעמא דאדמון דאומר אילו הייתי חייב לך כיצד אתה לוה ממני, שהי' לך לקבל ממני בתורת פרעון שכיון שמוטל עלי לשלם ויש בידי לשלם הייתי משלם לך וי"ל דהיינו בכלל הקושיא,. ה"ד אי דמטא זמניה מ"ט דרבנן, ומשום דכיון שנותן לו ממונו בודאי יחפוץ ליתן לו בתורת פרעון כיון שכבר מוטל עליו לשלם, ושאני ההוא יומא דמשלם חמש שאין מוטל עליו עדיין לשלם והי' מוכרח לבקש ממנו בתורת הלואה וכיון דעביד אינש דיזיף ליומי' והוא רוצה להלות לו לי' שנים, ושביום מחר ישיב לו כספו וישאר ההלואה בידו, אינו מקפיד שיקבל בתורת פרעון.

ועפמ"ש יש מקום לבאר מה שכתוב הש"כ (סי' פה סק"ז) וז"ל ואין לומר דהא דפריך אי דמטי זמניה מאי טעמא דרבנן פריך בין לר"נ בין לר"ש והא דלא פריך היכי דמי לר"נ, משום דלר"נ מיירי מתני' בלא מטא זימני' ולא קשיא לדידי' מ"ט דאדמון אבל לרב ששת פריך מ"ט דאדמון כו' עכ"ל שכונת הש"כ דגם כדלא מטא זמניה י"ל טעמא דאדמון שאומר שאם הייתי חייב הי' לך לקבל הכסף בתורת פרעון (ובשביל מה דאפשר שלפעמים יטול עי"ז בנונית לא ישעבד א"ע) ודוקא אליבא דר"ש דצ"ל שלוה זה לעשר כו' הוא דפריך מ"ט דאדמון וכמבואר למעלה (וי"ל ג"כ לפום דפרש"י ד"ה בהא לימא דנוח הי' לו כו', ומשום דדוקא מצד התועלת שיהא חובו מעוכב בידו עד השלמת עשר. מתרצה הנותן בכך וגם זימנין דהשתא המלוה נצרך למעות קודם זמ"פ הוכרח להרחיב לו הזמן לעשר שנים ובעד זה יתן לו הוא הלואה על משך ה' שנים. ודממילא י"ל לר"נ דבשלו שמין שהתועלת מוטל בספק. ופעמים שיצא שכרו בהפסידו, שיגבה ממנו קרקע פחותה יותר).

ובירושלמי דמ"ד ז"ג שט"ח יליף ליה מרבנן ואדמון כו' מודיי שיוציא מנה כנגד מנה אלא בגין דתנינן אדמון אומר אילו חייב הייתי לך כיצד את לוה ממני לפיכך צריך מימר ז"ג שט"ח וז"ג שט"ח והמפרשים תקנו הגרסא. ועכ"פ מוכיח דגם אדמון ס"ל דז"ג וז"ג כל דידעי' ששניהם חייבין זל"ז. וע' ש"כ סי' ס"ו סקע"ד עמ"ש הראנ"ח דכשנתן שט"ח ללאה ולאה חייבת ללוה דל"מ מחילה דהא קיי"ל ז"ג וז"ג, וע"ש בקצה"ח דאכתי כיון דהוי תפס ל"מ מחילה וע' קצה"ח סי' נ"ט כשטען הלוה יש לי בידך כנגד שטר שלי והמלוה אומר איני יודע. דכיון דחייב הוא אלא שתובע מהמלוה חוב אחר הו"ל איני יודע אם נתחיבתי. ובש"כ סי' ע"ב סקע"ט שאם יש לאחד עדית ובנונית ולאחד זבורית דז"ג וז"ג אינו יכול לשבע שאינו חייב לו כלום, וכבר הובא ממ"ש הרא"ש פ"ז דב"מ דין י' דאי אכל הפועל לא מפקינן מיניה ולא מנכי ליה מאגרה דהיינו אפוקי כו'. ובפלפלא חריפתא הקשה ע"ז. ולכאו' י"ל דכיון שבשכירות פועל עובר על לא תלין פעולת שכיר

הוי כמו שכבר גבה שכרו (וגם הוי ביד הפועל להחזיר פירות אחרים חלופי הפירות שאכל) ומש"ה מדמי לה הרא"ש למשכנתא (וקיי"ל דאוקי ממונא בחזקת התופס ול"א דכיון דז"ג וז"ג אינו זוכה במה שתופס).

והנה יש להוכיח עוד כמ"ש דכל היכא דקיי"ל שכאו"א עומד בשלו הוי זה מה"ת ולא תקנתא דרבנן בעלמא, מדהקשו התוס' בב"ק ד' ל"ג על המשנה דשני שוורין תמין שחבלו זא"ז משלמים במותר חצי נזק. דכולה מתני' שאינה צריכה היא, והוצרכו לתרץ דאצטריך לומר שאם הקדיש שורו של חבירו אין חל ההקדש אלא כנגד המותר. ואפי' לר' ישמעאל נ"מ אם נאבד האחד כו', ואס"ד שמד"ת זה גובה וזה גובה, תיפוק דאצטריך להשמיענו תקנתא דרבנן. ובירוש' דכתובות קאמר דמ"ד יוציא מנה כנגד מנה יליף לה משוורים תמים שחבלו זב"ז משלמין במותר ח"נ וא"כ אכתי דברי התוס' צריכין ביאור, דהא טובא קמ"ל מלתא דהוי בפלוגתא (וי"ל דמ"מ דכיון דלמ"ד יוציא כו' הוא דבר פשוט מצד הסברא, ועיקר הדין הוא לענין ב' שהוציאו שט"ח כו' לא הו"ל להשמיענו זה לענין ב' שורין תמין כו'), וצ"ל דמפרשי התוס' דהיכא שאין ריוח והפסד לאחד מהם ע"י מה שזה יגבה וזה יגבה, הוי מלתא דפשיטא לכ"ע שכאו"א יעמוד בשלו, דהפוכי מטרתא למה לי ודוקא היכא דליכא הפוכי מטרתא בעלמא הוא דפליגי, וכדסיים שם בירושלמי, מחל של מאתים במנה ושל מנה לא מחל מ"ד יוציא מנה כנגד מנה כבר יצא מנה כנגד מנה מ"ד ז"ג שט"ח וז"ג שט"ח אותו שמחל אינו גובה ואותו שלא מחל גובה, כתב של ר' בשטר ושל מנה לא כתב (שהלוהו בע"פ) מ"ד יוציא מנה כנגד מנה כו' (וגובה ממשעבדי רק מנה), והשתא ניחא שהכריחו התוס' לפרש דקמ"ל לענין אם הקדישו א"נ שנאבד האחד דאלת"ה הוי משנה שא"צ דפשיטא דהפוכי מטרתא ל"ל, ושפיר קאמר בירושלמי דמ"ד יוציא כו' יליף לה משורין תמין כו' דעכצ"ל דקמ"ל דמשלמין במותר ח"נ לענין שלא יוכל לומר אגבה כל חצי נזקי משלך ואתה תפסיד נזקך שנאבד שורי שמשתלם מגופו, וא"כ מוכח דגם היכא דל"ש סברת הפוכי מטרתא ל"ל מ"מ יוציא מנה כנגד מנה ועכ"פ בנ"ד יכול לעכב לעצמו דמי ההלואה בשביל חוב הפקדון שאומר להד"מ והוא יודע בשקרו, ויש לו רשות לעכב אפי' מדין תורה ולא רק מצד תקנתא בלבד כתבתי הנלע"ד בעז"ה בחדש שבט שנת תרנ"ט אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

סימן ח

(**השמטה מסימן ג**). **מ"ש** רז"ה גבי מודר הנאה משופר דדוקא תקיעות דר"ה שהן מצוה מה"ת אבל בתעניות לא והקשה הטו"א ממ"ש בעירובין ד' ל"א דאי אין מערבין אלא לדבר מצוה מללהנ"נ הגם דבשביל מצוה דרבנן נמי מערבין. מתישב עפמ"ש למעלה,

די"ל דס"ל שנהנה מקול התקיעה כעין הא דמצינו דתוקע לשיר, וס"ל שאין ההנאה טפלה ובטלה למצוה דרבנן דלא אלימא כ"כ מצוה דרבנן שתבטל אליה הנאת הגוף, משא"כ ההיא דעירובין דגם כשמערב לילך לבית המשתה אינו נהנה מגוף ההליכה חוץ לתחום והוי רק גרמא בעלמא שעי"ז יוכל ליהנות בבית המשתה, ודוקא כשמערב לדבר הרשות שחפץ לילך חוץ לתחום נהנה מזה שיוכל למלאות חפצו, משא"כ כשמערב לדבר מצוה שאינו ממלא בזה את חפצו, וכונתו רק לצורך חפצי שמים וצורך מצוה. ויש הנאת הגוף רק במה שנהנה בבית המשתה. וזה הוי גרמא בעלמא ש ועכ"פ שפיר פריך דאי בשנכסי חולה אסורין על המבקר אפי' עומד נמי לא. וכמ"ש דלא אלימא כ"כ ענין מצוה כזו, עד שתבטל אליה ענין הנאת דריסת הרגל של אותו שעה. והא דמלמדו מדרש וכה"ג. היינו דכיון דליכא הנאת הגוף ורק מה שעושה מצוה. לענין זה בכל גונא מללהנ"נ, ומש"ה כתב הרשב"א בחידושיו ד' ל"ד דלענין ביקור דשרי היינו משום דמסתמא במקום מצוה דנפשי' לא אדרי' כו' כהא דקאמר דמחיותי' לא אדרי' כו'. ולא הזכיר סברת מללהנ"נ.

והנה הטו"א שם הקשה בהא דהמודר הנאה מן המעיין אסור לטבול בו בימוה"ח. דהא כ' הר"ן פ' ג"ה גבי בת תיהא דענין הנאה אע"ג דהוי פסיק ראשי' שריא. דהא מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יכונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וה"נ הא מכוין לשם מצוה ולא ליהנות ואין לומר דרבא פליג דאכתי תקשה הלכתא אהלכתא ויש לישב זה עפמ"ש בהפלאה כתובות ד' נ"א דחיוב פסיק ראשי' היינו דוקא כדעביד מעשה משא"כ הנאה בעל כרחו כדלא עביד מעשה דאפי' הוי פ"ר לא הוי כמתכוין ע"ש. וא"כ י"ל במוכרי כסות, דבשעה שמעטף עצמו בהכסות בביתו, אין נהנה לא מפני החמה ולא מפני הגשמים, ובשעה שנהנה כבר הוא עטוף מקודם ואינו עושה מעשה, ומ"ש התוס' בשבועות ד' י"ז ד"ה או. דכששהה כדי לפשוט וללבוש חשיב כמעשה כיון דתחלת הלבישה ע"י מעשה, היינו דוקא היכא שהי' בכונת לבישה, והיינו שכתב הר"ן גבי בת תיהא שמניחין פיהן על פי הנקב ושואפין ריחו של יין כדי לדעת מה טיבו, דכיון דלא עביד איסורא בהנחת הפה אלא במה שנהנה מן הריח הנכנס לחוטמו ופיו, לא חשיב הכנסת הריח מעשה והגם דודאי נהנה והוי פ"ר שרי כיון דלא קא מכוין, ודוקא לאביי דסבר ריחא מלתא כלומר דכשמניח פיו עלי' ושואף הריח הרי הוא כאילו שתה ממנו כו', הלכך אע"ג דלא מיכוין כלל אסור, דממילא חשיב כעשה מעשה בשתי', (ומ"ש הר"ן להוכיח ממ"ש דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, היינו דמוכח מזה דכשיש מעשה בגוף הדבר חייב גם על ההנאה), ומיושב שפיר הא דמדור הנאה ממעיין

שאסור לטבול בו בימוה"ח, משום דכיון שעושה מעשה הטבילה גם כדלא מכוין להקר אסור כיון דפסיק ראשי' כו', ובלא"ה ע' ריטב"א ע"ז ד' י"ב ד"ה אמר רשב"ל דכיון דנסיב ויתב התם חיישי' מתוך עברתו שם דמיכון ומתהני ולכך לא שרינן לי' לכתחילה, וה"נ יש לחוש שמא יתכוין להקר, ועפ"ז י"ל מ"ש בשבעות ד' י"ח מצינו ארוכה וקצרה שאם האריך ושהה פטור כו' דלא קשה ממ"ש סוף עירובין דלריב"ב שהויי טומאה עדיף, משום דבשהיה הוי הנאה בלא מעשה, משא"כ כשפרש בקצרה.

סימן ט

ע"ד חלוצה מהאח הגדול, וקודם חליצה נתיחדה יחד בתמידות ופריצות עם יבמה השני הצעיר ממנו והיא טעתה וחשבה שע"י חליצת האח הגדול יתירו לה להנשא להאח הקטן עי' טואה"ע ס' קס"ב דחלצה אסורה עליו ועל האחין בעשה וע' ב"ש אי היינו בל"ת, ולרמב"ם הוי רק איסור דרבנן ובודאי אין מקום להתיר בשביל שבלא"ה יעברו ותדור עמו בלא נשואין, ע' ט"ז יו"ד ס' של"ד וממ"ש בקדושין ד' ע"א, ומכ"ש בנ"ד דגם בנשואין ודאי יעברו על איסור נדות ושאני בימיהם שגם הפרוצות לא שבקו היתרא כו', והנשואות היו טובלות לבעליהן משא"כ בזה"ז ומה שחלצה רק כדי להנשא לאח הקטן ע' סי' קס"ט סמ"ד דאף כשלא נתכונו שתהא מותרת לזר בחליצה זו, פוסלה על האחים וגם כשאומרין שכבר דרו יחד מקודם כדרך איש ואשתו וכבר קנאה (דגם כשבא עלי' בעת נדתה קנאה כמ"ש סי' קס"ד ס"ד) ושוב אין בחליצת האח הגדול שלאח"כ כלום, ודכיון שיש רגלים לדבר י"ל דלא שייך לומר בזה הא דאין אדם עושה עצמו רשע (עמ"ש בזה בספרי אה"ר סי' ל"ז), וגם אי נימא דמהני אמתלא שלה על מעשה החליצה שלא ידעה שאין צורך יותר בחליצה או שלא חפצה לגלות מעשיהם המכוערים, וע' ט"ז יו"ד סי' א' סקכ"ב וסי' קפ"ה ש"כ סק"ה, אין להאמינם כיון שחשודין לשקר כדי להתירם להנשא ע"פ החק ושיהי' הבנים הנולדים להם נחשבים לבנים כשרים ע"פ החק. וממילא יש לחוש שמא יש לה דין חלוצה וגם כשהדבר ידוע שדרו יחד בתמידות כדרך איש ואשתו כבר כ' התוס' בכתובות ד' ט' ד"ה מפני, דנהי דידוע לרבים שהביאה לביתו כו', וצ"ל דשאני מ"ש ביבמות ד' קי"א דלאחר ל' יום לא מוקים אינש אנפשי', משום דהוי בעילת מצוה וכ"כ בתוד"ה לא נסתרה יע"ש בדיוק לשונם. וע' בכורות כ' תד"ה רבינא דלא חשיב תלוי במעשה יע"ש וע' יבמות ד' י"ב תד"ה דאפי', משא"כ במקום שאדרבה הוא ענין איסור. וה"נ כיון שאין נוהגין ביבום ושברור שלא כוונו לשם מצוה ובפרט שבודאי לא טבלה לנדתה צריך שיהא בירור שכבר קנאה וכנסה קודם חליצת האח הגדול, ועמ"ש הב"ש סי' קס"ז סק"ו שאם גירש יבמתו ואח"כ שהה עמה אפי' לאחר ל'

יום אמרי' מסתמא לא בעלה באיסור. ומ"ש בכתובות ד' ט' תד"ה מאי לאו, דביהודה כיון דמתיחד עמה לא מוקי אינש אנפשיה, היינו לפי שלא הי' נחשב מעשה איסור דהא היתה כן התקנה וכמ"ש בראשונה היו מייחדין כו' היו שושבינין ישנין כו' וע"ש בירוש' ה"ה דאע"פ שבטל השמד המנהג לא בטל כלתו של ר' הושע' נכנסה מעוברת ע"ש, משא"כ במקום איסור גמור כמו בנ"ד.

והגם דהיינו דוקא באנשים דעלמא המתנהגים בדרך התורה ושיש להם חזקת כשרות משא"כ המתנהגים בפריקת עול דת יהדות ושידוע לכל שדרו יתד ושאומרים בעצמן כן וממילא ברור הדבר שלא הי' בחליצה ממש, ודכיון שאין בידינו להפרישם ובודאי יוסיפו לדור יחד באיסור, אדרבה עי"ז שלא יפריעום מלהנשא אפשר שבמשך הזמן יהא דרך היתר ולא תתביש לטבול (וע' מנחו' ד' מ"ד זכי במקחך כו') ושעי"ז יפרשו מאיסור חמור ביותר מ"מ יש לחוש שאם יתירו להם להנשא יצמח מזה מכשול שילמדו אחרים מזה להורות היתר לייבם ואפי' אחר חליצת הגדול ודלמא איכא אינש דהוי בחליצה כו' ע' יבמות ד' ל"ו.

והנה הש"ג פרק ב"ש כתב בשם ריא"ז וז"ל שאם לא כנס היבם יבמתו ולא נתיחד עמה בעדים ושניהם מודים שבעל בלא עדי יחוד לא נקנית לו באותה הביאה קנין גמור ואינו יכול לפוטרה בגט בלא חליצה שכשם שקדושין וגירושין צריכין עדים וכו' עכ"ל וע' ביאורי הגר"א סי' קס"ו סק"ט שכ' וז"ל דלא משמע כן בתוס' דקדושין ד' י"ב ד"ה משום כו' וקשה כו', וביבמות ד' נ"ח דכוותה גבי שומרת יבם כו' ואם איתא הא מוקי לשם זנות ובלא עדים ולא קני אלא בדותא היא עכ"ל, והח"ס בהשמטות (ת' ר"א) הביא ג"כ הקושיא וכתב דלק"מ, דשפיר פריך הש"ס דלמה לי קרא למעוטי ארוסה דלא שתיא תפוק לי' שקדמה שכיבת בועל, דל"ל כשבא עלי' ארוס בבית אביה ודכותה גבי שומ"י כשבא עלי' יבם בבית חמיה, דהא שומ"י קרית לה אשתו מעלייתא היא, דל"ל כשבא עלי' בלא עדים שלא נקנית ליבם באותה ביאה, דא"כ הו"ל פוגע באשת אח שלא במקום מצוה, וכרת מיחייב, וא"כ תיפוק לי' דאין האיש מנוקה מעון, וכל שיש נדנוד עבירה בביאה אפי' בשוגג או באונס אין המים בודקין יע"ש ולענ"ד דברי הח"ס צ"ע, דהא יבם קטן שבא על יבמה גדולה תגדלנו ודגלי קרא יבמה יבא עלי' הגם שהוא קטן עדיין שלא נקנית ליבם באותה ביאה, ועמ"ש התוס' ד' ל"ה ד"ה תיגלי וא"ת לר"ל הכונס יבמתו מעוברת והפילה כו' כיון דביאת מעוברת לא שמה ביאה א"כ אשת אח שלא במקום מצוה היא. וארי' דאפ"ה לא מיחייב מידי דהוה אקטן שבא על יבמתו גדולה דאמר (ד' קי"א) דתגדלנו, וע' ד' כ' תד"ה יבא דשרי לכתחילה וכמ"ש תגדלנו, הגם שהיבמה גדולה

ובת עונשין וע' ד' ס"א דקטנה מתיבמת ובפרש"י ועיין נדה דף מ"ה לכשיגדיל יבעול ויתן גט שיחזור ויבעול לכשיגדיל שיקיים המצוה ושיהא קנין גמור דסגי לה בגט. וגזה"כ דמותרת ליבם משעת נפילה. וא"כ ל"ש לומר דחשיב אינו מנוקה מעון מה שבא עלי' בלא עדים. וכ"ש כששגג בדבר ואמר שמותר וטעה בדבר מצוה שחשב שיש אדרבה ענין מצוה ומ"ש בתד"ה ונקה דכיון דבשעת השקאה יודע שבא עלי' באיסור אפי' בא עליה שוגג לא חשיב מנוקה מעון, י"ל דהיינו כעין מ"ש שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים כו' וביאת איסור הוי ענין גנאי כמאכל איסור וממילא אף כששגג אינו מנוקה מעון. ולא שייך זה היכא שאין איסור בעצם הדבר רק שלא היה עדי יחוד, והוי כעין מ"ש התוס' בשבת ד' י"ב ד"ה ר"נ דהיכא ודלא הוי מאכל איסור אלא השעה אסורה ליכא גנאי כ"כ, ובפרט שטעה בדבר מצוה (ומ"ש הראב"ד עמ"ש הרמב"ם כשבא על ארוסתו בבית חמיו, היינו משום דהתם יש איסור בגוף

הדבר כיון שמחוסר מעשה הכניסה לחופה וברכת נשואין, ובלא"ה כיון שהאיסור מפורסם הא הזיד בדבר. ולכאו' י"ל בישוב מ"ש הרמב"ם, דהש"ס מיירי ביהודה שהי' מתיחד עמה כו'), וממ"ש התוס' בנתכוין להטיח כו' מבואר דהגם שלא הי' אונס גמור ורק מצד מה שנתכוין כו' חשיב מנוקה מעון

ומ"ש עוד בח"ס לתרץ דכשבעלה יבם בלא עדים י"ל דהוי זנות בעלמא ודלא מקריא קדמה שכיבת בעל אלא כשקנאה באותה ביאה לכה"פ לכל האמור בפרשה, מוקשה לענ"ד דהא ממ"ש התוס' דליכא לאוקי בנפל מן הגג כו' משום דמשמע קרא דבעי' בבעל כונת שכיבה, מוכח דכל שיש כונת שכיבה לא נתמעט ומקריא קדמה שכיבת בעל כל שבא עלי' אחר שנתארסה לו או אחר שכבר היא זקוקה לו ושומ"י. וכיון שראוי לשכיבת בעל עדיף גם מקטן בן ט' דא"א שיקנה אותה.

ובנוד"ב (מהד"ת אה"ע ת' קמ"ח) כתב לתרץ דכיון שאין משקין אותה מים המאררים אף שהיו שניהם מודים ונה"כ שצריך עדים ה"נ אין משקין אותה עד שיהיו עדים שקדמה שכיבת בעל ובאשתו הנשואה הוי כאילו יש עדים, וכ"כ בת' הגרע"א סי' רכ"ב דלא מאמינים להיבם שבא עליה להשקותה עי"ז יע"ש ולע"ד צ"ע דשאני גוף ההשקאה ומחיקת השם על המים משא"כ היכא שבלא"ה הוא משקה אותה ודקמי שמיא גליא שקדמה שכיבת בעל קודם הסתירה הקודמת, וכהא דמהני הא דקמי שמיא גליא שאין לה עדים במד"ה שנטמאה, לענין שהמים בודקין אותה, דהא א"א שיברר ע"י עדים שאין עד במדה"י שראה שנטמאה, מדקאמר בסוטה ד' ו' אתה מוציא ש"ר על הטהורות כו', וגם קמי אוקימתא דרנב"י מפורש בלשון המשנה שמשקה אותה על מה שנסתרה אחר

נשואין וכולל גם מה שנסתרה מקודם (וע' תד"ה ע"י למאי דדייקי דיש חופה לפסולות ולהך אוקימתא הי' ילפותא גם לענין גלגול קרקעות. א"נ דשאני הכא דבת השקאה היא בעצם ורק מצד שאין עדים שקדמה שכ"ב), וא"כ הדק"ל מנלן להש"ס להקשות שומ"י קרית לה כו' כיון דאפשר לאוקי כמ"ש.

והפ"ת (סי' קס"ו סק"ו) כתב לתרץ עפמ"ש בס' יד המלך דמה דבעי עדים לענין יבום היינו משום דמספקא לן אי קדושין תופסין ביבמה לשוק, דממילא יש נ"מ בביאת היבם גם לענין איסור א"א, שאם כבר קנה אותה ביבום שוב אין קדושין תופסין בה עוד, וממילא מיושב דלא מצי מוקי הש"ס כשבא עלי' היבם בלא עדים, דהא מוכיח הש"ס (סוטה ד' יח) דמ"ש אמן שלא שטיתי שומ"י אתיא כמ"ד דאין קדושין תופסין ביבמה. ולהך מ"ד א"צ שיהא ביאת יבם בפני עדים יע"ש ולענ"ד צ"ע דהא גם למ"ד א"ק תופסין ביבמה יש נ"מ בביאת היבם לענין תפיסת קדושין (מאמר וביאה) של האחים האחרים וע' קדושין ד' ס"ה דמש"ה ל"מ הודאת בע"ד משום דקא חייב לאחריני ועמ"ש התוס' בגיטין ד' ד' ד"ה דקיי"ל דבקדושין אסר לה אקרובים ובגירושין אסר לה אכהן, וממילא גבי יבום שבהיותה זקוקה ליבם כבר נאסרין זע"ז ל"ש זה. ועמ"ש הרשב"א דכיון שאין אדם זוכה בה אלא מדעתה מאי חב לאחרים איכא ולכאו' י"ל לענ"ד דכיון דמשכחת דקא חייב לאחריני וכגון שכבר קדשה אחר מקודם ואמר האמ"ל לאחר ל' יום וכשבא שני וקדשה בתוך ל' ה"ז מקודשת לשני משום דבשעת חלות קדושי הראשון כבר היא א"א ובאופן כזה קמחיב השני בקדושיו להראשון, ממילא ליכא למילף דבר דבר מממון לענין דמהני הודאת בע"ד דהא משכחת דלא הוי דומיא דממון, והגם דבממון ג"כ ל"מ הודאת בע"ד כשחב לאחרים כמ"ש בכתובות ד' י"ט היינו לפי שכבר הוא של אחרים מטעם שעבודא דר"נ ואין הממון שלו, משא"כ היכא שהממון שלו רק שעי"ז יצמח חוב לאחרים, וקודם הגעת זמן החיוב לא קחייב לאחריני, וא"כ מהני תמיד הודאת בע"ד כל שהממון שלו באותו שעה משא"כ ענין הקדושין שכשלא יקדשנה אחר ויחולו קדושי ראשון לאחר ל' אגלי למפרע שהיה לו זכות בהאשה משעה שקדשה (דהוי ענין קדוה"ג), וכמו שלא חלקה תורה גבי ממון כל שהממון השתא שלו אין לחלק בין קדושין לקדושין, ואם נאמר לפרש כן, ממילא יהא מקום לומר גם לענין יבום דהגם דלא קמחייב לאנשים דעלמא דגם למ"ד קדושין תופסין ביבמה אסורה לשוק קודם חליצה, זימנין דקא חייב לאחריני כשיש אחים ובפרט כשיש אח גדול ממנו שמצוה בגדול ליבם ואם קדם הקטן זכה (ד' כ"ד) ושלא חלקה תורה בין יבום ליבום.

והנה מה שהביאו ממ"ש התוס' בקדושין ד' י"ב ד"ה משום פריצותא. לכאורה יש לפרש כונת מ"ש התוס' וז"ל והתם לאו משום עדים תליא טעמא דהא יבמה מדאו' אינה נקנית אלא בביאה עכ"ל, דהיינו דדוקא באשה דעלמא שאין מצוה וחיוב שישא אשה זו דוקא ואפשר שאחרת צריך עדי יחוד כשמקדשה בביאה משא"כ גבי יבמה כל שידוע שהכניסה לביתו כיון דמדאו' אינה ניקנית אלא בביאה בודאי קיים המצוה וכעין מ"ש יבמות ד' קי"א תד"ה לא, דלא מוקי אינש אנפשי' שלא יסתר ויבעול בעילת מצוה, דל"ל דגם זה מכוער פרסום הדבר, דהא גם כשמקדשה מקודם יצטרכו לידע זה וכן יל"פ כונת התוס' דכיון דמדאו' נקנית דוקא בביאה ממילא לא הוי עדי יחוד ענין פריצות לפי שהדרך בכך כדי שלא יולד אח"כ ספיקות והכחשות כשתכחיש ותאמר לא נבעלתי ושתתייבם לאח השני (או כשתקבל קדושין מאחר למ"ד קדושין תופסין ביבמה) וכן לענין שלא יוכל לפטרה בגט, וקצת י"ל גם בכונת דברי הריטב"א שכתב דלא סגי דליכא עדי ביאה" כו' דהיינו דלא הוי ענין חוצפא כיון שיש צורך בעדים כדי שלא יהא ספיקות והכחשות והנה מלשון השו"ע לא מוכח כ"כ, די"ל דמ"ש דדוקא שבא עליה בפני עדים קאי עמ"ש מקודם "שמכין אותו מכת מרדות" דהיינו דוקא כשעשה מעשה פריצות, וכן מלשון הש"ג שכתב וז"ל לא נקנית לו באותה הביאה קנין גמור וא"י לפוטרה בגט בלא חליצה כו, משמע דדוקא קנין גמור שיפטרנה בגט בלא חליצה, הוא דלא הוי, ואפשר דהיינו מטעם חשש שמשקרים ואומרים שבעל כדי להפטר מבזיון החליצה (ע' פרש"י סנהדרין ד' י"ט) ושיפטרנה בגט. וממ"ש כגון שנתכוין לאשתו כו' להטיח בבהמה כו' ג"כ מוכח דא"צ עדי יחוד, דהא הוא בעצמו לא אסיק אדעת' שיבעל יבמתו.

ובדברי התוס' בקדושין שם יש להוסיף די"ל כונת התוס' דגבי יבום דענין הקנין מדאו' דוקא בביאה, אין בהעמדת העדים ענין כעור כיון שהוא רק לשם מצוה, וכעין מ"ש הרמב"ם במו"נ ח"א פ"ב באדה"ר קודם החטא שמצד דביקותו בהי"ת לא השיג גנות הענינים הגופניים מצד שלא הי' במחשבתו הנאות חושיו יע"ש והדבר ידוע שהוא רק לשם מצוה ורק מה שעושין תחלת קנינן בכך הוי ענין פריצות דהא אפשר לקדש מקודם, וע' סי' קס"ט סעי' כ"ט שיאמרו ליבם אי ניחא לך יבם ושיש מוסיפין אם יש לו אשה לומר לו שאין בזה משום חרגמ"ה, וע"ש בפ"ת ממ"ש יש"ש דהוי כחוכא ואטלולא מאחר שהכל יודעין שאין יכולין להתיר לו ולכאו' קשה דא"כ היכי מציא אמרה "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי", כיון שהוא רוצה וחפץ ליבמה רק שאין מניחין לייבם ואף כשאינו נשוי המניעה מצד ב"ד שאין מניחין ליבם בזה"ז, ולענ"ד י"ל דכיון שאם הי' ברור לב"ד שכוונתו רק לשם מצוה היו מניחין אותו ליבם ורק מצד

שמתכוונין לנוי ואישות דהוי כאילו פוגע בערוה אליבא דאבא שאול אין מניחין אותו ליבם, שפיר קאמרה לא אבה יבמי היינו דאין כוונתו לשם מצות יבום (וע' פרש"י נדרים ד' נ' ד"ה ומן, מה שרקקתי כו') ועד"ז מ"ש "לא חפצתי לקחתה" (וי"ל ג"כ עפמ"ש ב"ב ד' מ"ח שרוצה לשמוע דברי חכמים) וכיון שכשיכוין רק לשם מצוה ליכא חר"ג כה"ג ממילא לא הויא חליצה פסולה (ע' פרש"י ד' כ"ו) כיון שראוי ליבום בעצם, והיינו שמודיעין לו שאם הי' כונתו לשם מצוה בלבד הי' מותר לייבם והנה גם אליבא דאבא שאול י"ל מ"ש בא על יבמה גדולה תגדלנו, הגם דבן ט' ביאתו ביאה ואינו קונה מה"ת דמ"מ כל ש שאינו מכוין לשם נוי כו' ועשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול הוי ענין מצוה מדרבנן, וכן כשכנסה לשם מצוה שלא ידע שהיא מעוברת (וא"כ לכאורה יש לומר דאי צריך עדים וכנסה בלא עדים מוכח שהיה כונתו לשם נוי וכו' ושאני כשיחד עדים שא"צ לחשוש שמא כבר הלכו להם, אך ז"א דא"כ תמיד יש חשש שיכוון לשם נוי כו', ואדרבה ממה שהוא משקה אותה מוכח שיודע בנפשו שמנוקה מעון והי' אומר מותר וכיון למצוה, ובל"ז י"ל דכיון שאין חטא בגוף המעשה ורק מצד המחשבה חשיב מנוקה מעון גם כשאומר בפירוש שאין רצונו ביבום רק לשם זנות.) ולפום דקאמר (ד' כ') דה"נ אפשר בחליצה דמקיים עול"ת, עכצ"ל שבמקום יבום הותר איסור אשת אח ודלא הוי בתורת דיחוי בעלמא מדהותר היבום גם כדאפשר בחליצה (ועמ"ש התוס' ד' ד' ד"ה ל"ת וכן כלאי' בציצית ע' מנחות ד' מ' תד"ה כיון ועפ"ז יש לבאר מ"ש בירוש' פ"ב דחלה שאין דוחה ל"ת אא"כ היתה כתובה בצדה, דהיינו דהוי בתורת היתר לגמרי ומ"ש ירוש' ריש יבמות דרך סדין כו', לנפשי' הוא דקעביד מדת חסידות)

והנה מ"ש מקודם דהיכא שבלא"ה הוא משקה אותה כו'. אין להשיב ע"ז שלא יוכל להשקותה על הסתירה שלעכשיו כיון שאינו מנוקה מעון שבא עלי' אחר שכבר הי' קו"ס מקודם, דלק"מ, דענין מה שצריך לברר לפני ב"ד שקינא לה ונסתרה בפני ב'. הוי רק לענין עלם ההשקאה משא"כ כשכבר היא שותית א"צ שיביא לפני ב"ד עדים לברר שהיה קו"ס מכבר לענין מה שתכלול אמן שלא שטיתי ארוסה ישימ"י וא"כ שפיר משקין אותה מצד העדי יחוד וקו"ס בעדים, והוא שיודע בנפשו שכבר בעלה מקודם ושהי' קו"ס אח"כ אז ע"פ עדים, ושלא בעלה שנית בשעה שנתיחד עמה לפני עדים מצד שידע מהקו"ס הקודמת, יודע בעצמו שהוא מנוקה מעון. ואם כן ממ"נ הוא משקה אותה בין מצד שב"ד יודעין שנתיחד עמה בעדים ושהי' אח"כ קו"ס בין לפי מה שאומר שבעלה מקודם ושנתברר לו שהי' קו"ס מקודם ושלא בא עלי' יותר (היכא דכבר בעל תו לא תקיף יצרי' וע' כתובות ד', בפרט דמוקי אנפשי' מפני החשש איסור, ואין העדי

יחוד סותרין לדבריו, וגם יש לו אמתלא שנתיחד עמה כדי שיוכל להשקותה לאחר קו"ס שנית), וכיון שגם כשלא נאמין לדבריו היא שותית אומרת אמן שלא שטיתי שומ"י מצד דברי היבם. וכמ"ש דמפורש בלשון המשנה שכוללת בשבועתה גם מה שנסתרה מקודם, אלא דלרנב"י דלא קינא ולא איסתתר כשהיא ארוסה ושומ"י מוכח גלגול שבועה אף בקרקעות דלאו בנות שבועה נינהו, משא"כ כשהי' קו"ס מקודם רק שלא נתברר הדבר בעדים לפני ב"ד, דדוקא לענין עצם מחיקת השם על המים גזה"כ שיתברר לפני ב"ד ובלא"ה י"ל עפמ"ש התוס' (פסחי' ד' ע"ב ד"ה באשתו) דפריך אלישנא בתרא כו', וממילא לל"ק דפוטר דוקא כשעשה מצוה, שאני יבמתו היכא דכשבא עלי' לא ידע עדיין שנסתרה, שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה דלפ"ז הוי ענין מצות יבום שיהא בעדי יחוד ושיקנה אותה, וכיון דממילא בשוגג א"צ כפרה הוי מנוקה מעון, משא"כ בארוסתו שלא עשה מצוה כיון שנסתרה מקודם.

סימן י

ב"ה יום ד' כ"ר אדר שנת תרע"ב, כבוד הרב הה"ג חו"ב ושנון עדיו לגאון מו"ה נח ני' ראנאזניצקי בוארשא:

הנני בזה להשיב לכת"ר על מה שהקשה במכתבו עמ"ש הרמב"ם (פ"ד מגרושין ה"ד) וז"ל הי' הגט חקוק על ידו של עבד כו' והי' יוצא מתחת ידה כו' ה"ז מגורשת אע"פ שאין לה עדי מסירה כו', אפי' היו מוחזקין בעבד שהוא שלו כו' והוא יוצא מתחת ידה והיא אומרת בעדים נמסר לי הרי זו ספק מגורשת שמא מעצמו נכנס לה שהגודרות אין להן חזקה, וביאר בב"י (סי' קכ"ד) דאע"ג דמשום שאין להן חזקה מפקי' להו מיד השני כו', מ"מ לענין גט אשה מידי ספיקא לא נפקא, והק' כ"ת דכון שהעבד שייך לבעל משום חזקת מרא קמא אין שום ספק גירושין דהא קיי"ל ה"ז גיטך והנייר שלי אינה מגורשת ולק"מ, דהא האשה אומרת שבעדים נמסר לה וא"כ בשעת קבלת הגט הי' העבד שלה. ורק עתה אח"כ כשהלכו העדים למדה"י נולד הספק לענין שאינה נאמנת לענין קנין העבד ומ"ש ותיפוק לי' דכתב שיכול להזדיף הוא, הגם שאומרת שנמסר לה בעדים, י"ל דהינו דכיון דפשיטא דמידי ספיקא לא נפקא, אלא דקמיבעי לי' לרמב"ח דדלמא מגורשת בתורת ודאי. א"כ תיפוק דדלמא תנאה הוה בגיטא ומחקתי' (והנה גם להסוברין דכיון שגט יוצא מתח"י הוי כאילו מעידין על המסירה, לא שייך זה בגודרות דליכא הוכחה וא"כ לכ"ע צריך ע"מ),

ומה שהקשה כ"ת עמ"ש הרמב"ם (פ"ט מגירושין ה"ב) שכשאומר ה"ז גיטך ולא תתגרשי בו אלא לאחר ל' יום, לא הגיע גט לידה בתורת גירושין אלא בתורת פקדון עד הזמן שקבע

ואינה מגורשת אלא לאחר ל' יום, והקשה דהא הו"ל כאומר ה"ז גיטך והנייר שלי. דכיון שלא קנתה הנייר מיד. גם אחר ל' יום אין הנייר שלה וכהא דמשוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר ל' יום דלא קנה (פ"ב ממכירה ה' ט')

י"ל דכל שאין הבעל אומר שהנייר שלו, נעשה הנייר טפל להגט ולהכתב של הגט, והבעל מסלק עצמו מקנינו בהנייר. וכל שחל הגירושין גם הנייר שלה. כדמוכח מדריח הגט פוסל מכהונה וע' ד' פ"ד דקאמר הואיל וקנאתו לפסול בו לכהונה. ולכאו' יקשה דנימא דהיכא שהבעל המגרש לא ידע הדין והי' סבור שיהא כדבריו שתהא מותרת לכל אדם ע"מ שלא תינשא לפלוני לא גמר והקנה הנייר להאשה אלא ע"ד כן שתהא מותרת להנשא, וממילא כיון שאינה מותרת לכל אדם (וכל כמה דאגידא ביה לא יהבי לי' אחריתא. ע' כתובו' ד' ס"ד) איכא אומדנא לבטל המתנה וקנין הנייר, וממילא גם מכהונה לא יפסול לפי שאין נייר הגט שלה, ומהכתוב ואשה גרושה מאישה אפי' לא נתגרשה אלא מאישה פסולה לכהונה ליכא הוכחה משום די"ל דקרא איירי היכא שיודע המגרש שאין הגט בא להתירה לשום אדם. דממילא גמר והקנה לה נייר הגט על דעת כן. הגם שיודע שאין ממשות בגט אלא לפסלה מכהונה. ומדקיי"ל דריח הגט פוסל מכהונה בכל גונא גם היכא שהמגרש הי' סבור שע"י הגט תהא מותרת להנשא. ההכרח לומר כמ"ש שענין הגירושין גורר אחריו הקנאת הנייר. ודענין פסול רה"ג מכהונה הוי חלק של ענין הגירושין וגורר ומושך אחריו הקנאת הנייר (ואולי זה בכלל מ"ש ד' פ"ד תוד"ה אפי' דאם לא הוי גט סברא הוא כו'. דמדהוי ריח הגט מוכח שקנתה נייר הגט ודהוי רה"ג חלק של ענין הגירושין) וכל צורך קנין הנייר הוי כדפרש"י דנמצאו אותיות פורחות באויר ולא שייך היכא שלא שייר הנייר לעצמו) ומסלק א"ע מזכותו מהרי שנעשה טפל להכתב ולהגט.

ויותר י"ל דשאני משוך פרה זו. שצריך מעשה המשיכה. וכבר כלתה משיכתו, ולאחר ל' איננו עושה מעשה המשיכה. משא"כ לענין קנין וזכי' בנייר הגט דצריך רק שיהא הגט ברשותה וכל שהגט בא מרשות הבעל לרשותה הוי כאילו נתנו לה, ממילא ה"נ כיון דלא הוי טלי גיטך מע"ג קרקע שכבר נתן לשם גירושין וע' כ"מ. אינה צריכה לעשות מעשה רק שיהא ברשותה וכן כשיחדה במקום שאינו ר"ה. והינו מ"ש המ"מ וז"ל דפרה במה הוא קונה אותה במשיכה ולאחר ל' יום כבר כלתה משיכתו כו' אבל הגט בכתב היא מתגרשת והכתב עדיין הוא קיים ביום ל' והוא במקום קניה אפי' בעלמא כו'. הכונה שא"צ עשית מעשה רק שיהא הגט ברשותה. אליהו קלאצקין החפ"ק לובלין.

סימן יא

ב"ה יום ה' י"ג תשרי תרנ"ט כבוד הרב ה"ג חו"ב כו' מו"ה יחיאל מיכל נ"י ראבינאוויטש בלעכאוויטש פלך מינסק.

בדבר מה שדרש ממני כ"ת להשיבו על החד"ת שהציע לפני בההיא דב"ב (ד' כ"ג) ליישב קושיית התוס' הא דאצטרך קרא לומר דאין ירושלים מביאה עגלה ערופה, ותיפוק לי' דליזל בתר רובא דעלמא

כיון שכל ישראל היו באין שמה וגם אוה"ע היו באין שם בסחורה, די"ל דאצטריך קרא היכא שנמצא ההרוג בתוך העיר, דכל שנמצא בתוכו ממש תולין שהוא ממנו דחזקה כאן נמצא וכאן הי' וכמ"ש הרמב"ן, וכבר תרץ כן הגאון הנתיבות זצ"ל בתשובתו בס' חמדת שלמה (אה"ע סי' כ"ד).

לכאו' מ"ש הרמב"ן בההוא חצבא דחמרא דאשתכח בפרדיסא דערלה שריא רבינא כו' אבל ענבי מצנעי, דאתיא אפי' לר"ח דאזלי' בתר רובא אפי' במקום קורבא דמוכח דמ"מ אסרינן הענבים משום דכ"נ וכ"ה לפי שדרך הגננים למכור על פתח גנותיהן והו"ל כמקומו ממש, היינו משום שיש לתלות שהענבים הן מאותו פרדס ולא באו ממקום אחר, ולא שייך זה לענין הספק אם ההורג הוא מאנשי העיר הקבועים או שהוא מהאורחין הבאין תמיד בעיר, שבודאי יש תמיד שם אנשים אורחין, ובעת היותם בעיר שמה נמצאו והיו, ואיזה הוכחה יש כאן שההורג הוא מאנשי המקום הקבועים (ובירוש' פ"ט דסוטה ה"ד כ"מ שדרכו ליתז גוף אחד הוא ואם לאו הראש הזה אין לו גוף כו ולא אמרי' דבודאי מאותו הגוף, ועי' ב"ש אה"ע סי' טו"ב ב סקס"ט ובקצה"ח ונה"מ סי' רס"ב, ועמ"ש המל"מ פ"ח מעכו"ם הי"א שהביא מ"ש הראב"ד דמפרש להא דמשני ר' יוחנן במעילה ד' י"ג דמתני' איירי בדאייתי עצים מעלמא דהיינו דוקא כדידעי' דאייתי מעלמא ודאס"ד דע"א שנשתברה מאליה אסורה רק משום ספק לא הו"ל לאסור הקן שבאשרה כיון דאיכא ס"ס ע"ש, ולכאו' מטעם כ"נ וכ"ה יש לות באותה אשרה וליכא ס"ס, וע' תוס' כתובות ד' ט', וכן הרמב"ם כתב דוקא מפני שהעוף דרכו להביא עציו ממק"א, וע' חולין צ"ה תד"ה אסיק, משום דכיון דגם להחשש שהוא אחר הוי רק ספק איסורא אמרי' כ"נ וכ"ה).

וע' בנמ"י שכתב דר"ח אתא לאשמועי' דרובא עדיף אפי' מקורבא דמוכח כגון תוך נ' כו' א"נ בחצבא דחמרא כו' ולהלן הביא הנמ"י דברי הרמב"ן, וא"כ ההכרח לומר דדוקא גבי ענבים שייך לומר כ"נ וכ"ה משא"כ גבי חצבא דחמרא משום שבודאי נבצרו הענבים ונדרכו בגת במקום אחר. ולא שייך לומר שמעולם היו באותו פרדס ולא יצאו משם, וכן

מוכח מדקאמר הש"ס לימא משום דסבר להא דר' חנינא (הוא דשרי רבינא לההוא חצבא דחמרא) שאני התם דאי מגניב מינה איצנועי בגויה לא מצנעי כו', הרי דגם להס"ד דלא אסיק אדעתי' הסברא דאצנוע בגויה לא מצנעי, הוה ניחא מה דשרי' רבינא ומ"ש ביו"ד סי' רצ"ד סי"א דחבית של יין הטמונה בכרם של ערלה מותר שאין הגנב גונב מכרם זה וטומן בתוכו (יע"ש בט"ז), והוצרך לומר הטעם שאין הגנב גונב כו', י"ל עפמ"ש הט"ז סי' קכ"ט סקכ"ז דכשהכרם מופרש מכל צד מן הכרמים סד"א דניזל בתר כרם זה וכמ"ש במשמרת הבית דכל שהמועט מובדל בפ"ע שיש שכונה מובדלת לישראל לא אזלי' אלא בתר רוב השכונה ע"ש ולזה קאמר טעמא שאין הגנב כו', דממילא מותר גם כשהכרם של ערלה מובדל ומופרש מכרמים אחרים, וכן קאמר דמותר בתורת ודאי ולא כספק ערלה דשרי בחו"ל ואסור בא"י, וע' הג"א שכ' דלדידן דלא אזלי' בתר קורבא כו' אפי' ענבים שרי, דלכה"פ הו"ל ספק ערלה דשרי בחו"ל ע"ש, ולכאו' כיון דרובא עדיף הוי זה כודאי, כדפריך מהבאת ע"ע הגם שצריך הבאת כפרה על הספק (ועמ"ש הה"מ בענין מה שכאו"א מהשותפין משלם כופר שלם ובספרי אה"ר סט"ו), וי"ל דשאני הכא דהוי במקומו ממש, וממילא גם להההג"א י"ל כמו שדייק הט"ז דגם לפום דקיי"ל כר"ח יש הבדל בין חמרא לענב', והיינו בא"י וכמ"ש וע' ש"מ בשם העליות דאדרבה לא עבדי לגנוב ממק"א ולהביאם כאן שיחשוב שמא ימצאהו כו' וא"כ בל"ז הוצרך בשו"ע לומר הטעם שאין הגנב כו' כי היכי דלא נימא כמו בענבים דלא עבדי לגנוב ממק"א

ועכ"פ מבואר דל"א סברת כ"נ וכ"ה אלא גבי ענבים דיש לתלות שהן מאותו פרדס ולא זזו ויצאו משם ואפי' נימא דאמרי' זה גם גבי חצבא דחמרא, ל"ש סברת כ"נ וכ"ה להכרי"ע שההורג הוא מאנשי המקום, כיון שגם האורחין היו באותו מקום, ואטו יש ספק אם באו אנשים ממקומות אחרים, דהא תמיד באין לירושלים מכל ערי ישר', וליכא למימר דמשכחת להבאת ע"ע כשנמצא הרוג שלא בזמן הרגל בזמן שהאורחין מועטין דממילא כיון שאנשי העיר הקבועים מרובין יותר יש לתלות בם וזיל בתר רובא, דא"כ מאי פריך וליזל בתר רובא דעלמא דהא רוב הבאין באותו מקום הן מהעיר הקרובה ועכצ"ל דלר"ח בכל גונא אזלי' בתר רובא דעלמא, וגם אי נימא דכיון דמטעם סברת כ"נ וכ"ה בידוע שהרוצח מאנשי העיר ול"ש למיזל בתר רובא דעלמא, ממילא הדר אזלי' בתר הרוב התושבין הקבועין, אכתי כיון דדוקא גבי ענבים אמרי' כן, ובנמ"י בשם הרמב"ן וז"ל דאמרי' כ"נ וכ"ה כו' וטעמא דמלתא לפי שדרך הגננים למכור על פתח גנותיהן כדמוכח בסוף ב"ק והו"ל כמקומו ממש עכ"ל, הרי דדוקא מצד שדרך הגננים כו' וא"כ לא שייך זה באנשים דניידי (וע' נזיר יב) ושבודאי יצא הרוצח מביתו ומקומו הקבוע, ואדרבה

אין לתלות באנשי ירושלים שקדושת המקום השפיע על תכונתם (ע' מד"ר עה"כ רבתי עם) וע' נדרי' ד' כ"ב א"ל ההוא שעתא לא עברי' ירדנא, ולר' יהודה דקאמר הולכים אחר רוב המשליכין (פ"ב דמכשירין) יש להלוך אחר רוב לסטים שהן עכו"ם (וע' ב"ב ד' נ"ה תד"ה ר"א, דבפומבדיתא הוו רוב גנבי ישראל, שהעכו"ם שאין להם בושת ומורך לב לא היה דרכם לגנוב אלא לגזול ביד רמה), וגם לרבנן דר"י עכ"פ ליכא חזקה לומר שהרוצח דוקא מאנשי ירושלים, (ולא דמי למ"ש בכתובות ד' ע"ה ולמ"ש בכורות ד' כ"ה ומלחמות יבמות דקט"ו דהיינו לפי שלא נודע שנאבד אלא זה), וכיון דכשנמצא בסביבות העיר אזלי' בתר רובא דעלמא הגם שרוב העוברין ושבין הן מהעיר הקרובה, ה"ה דשייך לומר כן גם כשנמצא תוך העיר, ולא הויא כשכונה מופרדת ומובדלת כיון שרגילין לבא בירושלים מהערים הקרובות והרחוקות ומש"ה הוצרכו התוס' לתרץ שהיו מקומות שלא היו רגילים לבא רק בני ירושלים, דהויא שכונה מובדלת,

ולכאו' י"ל דאכתי ממילא אצטרך קרא למעט דאין ירושלים מביאה ע"ע, ומשום דסד"א דכיון שהי' מעשה הרצח בירושלים מביאה ירושלי' ע"ע לכפר, ולא מבעי היכא שהנהרג הי' מאנשי המקום דשייך מ"ש ועינינו לא ראו שלא בא לידינו הנהרג ופטרנוהו בלא מזונות כו' אלא אפי' היכא שגם הנהרג הוי מסתמא מרובא דעלמא או שבודאי אינו מאנשי המקום (ע' יבמות ד' קכ), ולאו דוקא מטעם הכפרה על הציבור שערבין זב"ז (ע' זבחים פ"ח תד"ה מכפרים ובערכין ד' ט"ז) אלא מצד מה שלפי שעה היו בירושלים ויש גם מקום לומר, דלפום מה דקאמר (יומא ד' י"ב) שאין משכירין בתים בירושלים לפי שאינה שלהן, משום דסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים ממילא נחשבין האורחין הבאין לרגל או להביא נו"נ כתושבי המקום, ודכיון שכל הבאין נחשבין כתושבי המקום סד"א להביא ע"ע לכפרה על מעשה הרצח בירושלים כאילו הי' הרוצח מתושבי המקום, (וע' מ"א סי' תס"ח סקי"ב בשם מהרי"ל ממ"ש התו"ס בפסחים ד' י"ד דבירושלים סברא לנהוג איסור מלאכה בע"פ כיון שמתקבצים שם אף ממקומות שנהגו שם איסור ומכאן נהג שלא לאכול פאנצין כו', וע' ס"ס תצ"ג, ואמרתי מכבר להעיר לענ"ד דהא שאני ירושלים שהבאין שם לרגל נחשבין לתושבי המקום ואינן נחשבין כאורחין הטפלין לאנשי העיר, ודצ"ל דמש"ה למד מזה מהרי"ל שלא לאכול פאנצין כו' משום שמתקבצין שם בחורים ממקומות אחרים כו', משום שהבאין ללמוד נחשבין כתושבין כדי שיהא דעתן מתישבת עליהן בתורה וע' חולין ד' ק"י אי הוית באתרי' כו' ומגילה ד' י"ב, וז"ש "בביתו" היינו במקום למודן) ואם נאמר כן יתישב מה שהקשו התוס' ביומא ד' כ"ג דמאי פריך וירושלים בת אתויי ע"ע היא כו', דלמא ס"ל כר"י דירושלים נתחלק' לשבטים

ולא נתמעטה ממ"ש נותן לך לרשתה, ועפ"ז י"ל דלמ"ד שנחלקה לשבטים בלא"ה אינה מביאה ע"ע משום דזיל בתר רובא דעלמא כיון דלהך מ"ד לא נחשבו האורחין הבאין לירושלים לתושבי העיר וא"כ אינן מאנשי ותושבי המקום ואין ירושלים מביאה ע"ע בשבילם (ובלא"ה י"ל דלר' יהודה דסבר דירושלים נתחלקה לשבטים, ג"כ ירושלים לאו בת אתויי ע"ע, דהא ר"א הולכים אחר רוב המשליכין וה"נ הולכין אחר רוב הרוצחין שהן עכו"ם ושעכ"פ אינן מיושבי ירושלים).

ובגוף ענין הבאת ע"ע כשנמצא ההרוג בתוך העיר, לכאו' כיון דכתיב "נופל בשדה" הא קאמר (ב"מ ד' י"א) ושכחת עומר בשדה ולא בעיר, ולהירושלמי נתמעט עיר לגמרי וע' כ"מ פ"ה ממתנות עניים ה"ב, וע' סוטה ד' מ"ה רש"י ד"ה ומוטל באשפה, דקרא כדכתיב בעינן, והא דקאמר בשדה ולא צף ע"ג מים היינו דקמ"ל דגם זה נתמעט, ולכאו' הוי בפלוגתא וע' בירוש' ה"ב דלרשב"י היו עורפין אפי' נמצא עומד על מטתו כו', וכמו"כ ארשב"י דאע"פ שאין נחל (ע"ש ה"ה), וממילא לא מוכח מדלא פריך ביומא ד' כ"ג והא בשדה כתיב (וע' פסחים ד' פ"ח ולא כיצחק שכתוב בו שדה כו' אלא כיעקב שקראו בית כו') משום דהו"מ לתרץ דאתי כרשב"י ועדיפא מינה פריך "ועוד לא נודע מי הכהו כתיב והא נודע מי הכהו" משא"כ לרבנן דרשב"י ודבעי קרא כדכתיב. אליהו קלאצקין החפ"ק מאריאמפאל.

סימן יב

בעז"ה יום א' י"ט אלול תרע"ב להרב וכו' מו"ה יחיאל משה שווארצבערג נ"י הרב דפיטשוב (פלך לובלין)

הנני למלא בקשתו להשיב ע"י המוכ"ז ע"ד מה ששאל במכתבו ע"ד הפרה שלצורך רפואתה דקר בה אומן רופא במרצע בין הצלעות ולא יצא פרש אך ידוע שנוקבים בעומק וקרוב הדבר שניקב הכרס אם יש להתיר למוכרה לעכו"ם או דחיישי' שמא יחזור וימכרנה העכו"ם לישראל, והביא כבודו מ"ש בס' דע"ת סמ"ח סק"ד להיתר ושכ"כ בת' מהר"ם שיק סי' ס"ו ושם הביא סניף לקולא ממ"ש בהגהת הטור שבארצות המערב כו' קורעין אותו ע"ג בין צלעותיו וקורעין הכרס ומוציאין ממנה פרש הרבה וחוזר ומתרפא כו' והחוש והנסיון לא יכזיבנו אדם כו' יע"ש, ומה שהקשה הב"ח ממ"ש הרשב"א ת' צ"ח דכל טריפה אפי' חיתה זמן הרבה אסורה, נסתר ממ"ש בסנהדרין ד' ל"ג להוכיח דנטלה האם כשר מתודוס הרופא כו', ובש"כ סנ"ז סקמ"ח דכדאיכא פלוגתא בין הפוסקים וחיתה יב"ח כשרה עכ"ד המהר"ם שיק.

ולענ"ד בלא"ה מתישב מה שכתב בהגהת הטור להוכיח מהחשש והנסיון. דהגם דאיכא מיעוטא דמעוטא שהטרפה חיה, היינו דוקא כשאירע כן במקרה ולא כשהדבר מצוי תמיד, דכיון שהמקרה לא יתמיד וכיון שעושין כן בתמידיות בארצות המערב ומתרפאת עי"ז הוי דוגמת מ"ש בסנהדרין שם "שבא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה שאמר תודס הרופא אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא של מצרים אא"כ חותכין האם שלה כו' דהיינו דכיון שעושין כן בתמידיות וקחזי' דמתקיימות הוי הוכחה להתיר, ועמ"ש התוס' בחולין ד' מ"ב ד"ה ואר"י וז"ל שהרי יש בנ"א הרבה שניטל מגולגלת שלהם יותר ממלא מקדח ועדיין חיים כו', דהיינו דכיון שיש בנ"א הרבה והדבר מצוי חזינן דלא הוי טריפות ובמק"א (במלואים לספרי אבן פנה) ביארתי דמ"ש הרשב"א שם וז"ל דשמא נתחלפה לך בהמה זו באחרת ש א"א להעיד שתהא בהמה זו בין עיניו כל י"ב חדש כו', שייך דוקא בעובדא דידי' שכתב הרשב"א שנתברר שעברו עליה י"ב חדש ושא"א להכיר במראית העין משום דאיכא בן שנה דמחזי כבן שני שנים משא"כ כשניכר למראית העין שהיא זקנה בשנים שכבר כ' התוס' (זבחים ד' ע"ה ד"ה איכא)" דבת שלש וארבע מינכר שפיר".

ומ"ש מהר"ם שיק לתמוה עמ"ש התה"ד דענין איסור מכירת בהמה טרפה לעכו"ם מטעם חשש שמא יחזור וימכרנה לישראל הוי רק מדרבנן, דהאמרי' בחולין ד' קט"ו וד' ק"מ ובקדושין ד' נ"ז יומא ד' ס"ז שלא אמרה תורה שלח לתקלה י"ל כעין ודוגמת מ"ש הרא"ש פ' ע"פ אות כ"ה דדוקא בטבול שני שהוא של מצוה הזהירו שלא יהא בו חשש סכנה משא"כ טיבול ראשון שאינו לחיוב וכיון שרגילין בזה בכל השנה ואינם חוששים לקפא גם עתה אין לחוש לזה יע"ש ומשום דכיון שהתורה דרכי' דרכי נועם יש להקפיד ולהשגיח שלא יוכל לצמוח ע"י עשית מצוה איזה חשש סכנה או תקלה (ועי' סוכה ד' ל"ב יבמות ד' פ"ז וגיטין ד' נ"ט ומש"ש), והיינו דקאמר סברא שלא אמרה תורה שלח לתקלה, שתהא למכשול עון וילכדנה אדם ויאכלנה כדפרש"י, ודסברא הוא שלא תצוה התורה לעשות מצוה שיוכל לצמוח מהמצוה ענין מכשול ותקלה ובההיא דיומא שם וכה"ג הוי דבר הנעשה בתמידיות ורגיל שיצמח מזה תקלה ועפמ"ש מתיישב גם הקושיא שהביא הנוב"ת (חיו"ד ת' מ"ה) לדעת הסוברין דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוי רק מדרבנן משום דאכתי יצמח מהמצוה ענין מכשול הגם שיאכלנה בשוגג דלא חשיב תקלה (עי' סנהדרין ד' נ"ה) ומכ"ש כשיהא בגדר אונס, דאכתי חשיב מכשול עון (וע' יומא ד' פ"ג) [והנה הא דלא קאמר רבא טעמא דאביי דדרכי' דרכי נועם וליכא, לא הוי משום דפליג וס"ל שאין הקפדה בזה, אלא כמ"ש המפרשים דרבא

לטעמי' דלקיחת הלולב ע"י דבר אחר שמה לקיחה ואפשר לנקוט בסודרא] ועכ"פ שפיר כ' בתה"ד דהחשש שמא יחזור העכו"ם וימכרנה לישראל הוי רק מדרבנן, ומש"ה לא קאמר הש"ס (ע' חולין דקי"ד) דמש"ה אצטריך קרא להתיר מכירה לנכרי כו' (ע' חולין ד' צ"ד אין מוכרין נבלות וטריפות לעכו"ם כו' שמא יחזור וימכרנה לישראל ובפרט שבנ"ד קיל טפי מעובדא שבתה"ד בספק דרוסה, דהכא יהא ניכר יותר גם לאחר שחיטה הקרע והנקב שנעשה במרצע גם אחר שתתרפא ותגלד המכה וגם גוף האיסור קיל טפי בפרט בנ"ד שלא יצא פרש, (ואפשר שנתרפא ע"י הגירוי שנעשה בצדו החצון שגורם רפוי הגירוי שבצד הפנימי). המברכו בכוח"ט אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין,

סימן יג

בעז"ה יום ה' ט"ו אייר ל' למב"י תער"ב, כבוד הרב ה"ג כו' וכו' מו"ה מאיר שרגא נ"י ויינשטיין הרב דוואסלאוויץ (פלך לובלין)

ע"ד מה שדרש כתר"ה במכתבו ע"ד האשה העגונה אשא המנוח מעניל דוד שטערין ממחנו, כבר מבואר בח"ס תשו' מ"ג מ"ד שיש לסמוך על תעודת הערכאות, ובנ"ד מירתתי טובא ליתן תעודה מזויפת שמת איש מאנ"ת שעונש המזייף בזה חמור ביותר, ובפרט שהדרישה וחקירה הי' ג"כ ע"י ערכאות הגמינא. והגם שכ' התוס' בפסחים ד' צ"א מהירושלמי דמטעם אשר פיהם דבר שוא אין שוחטין עליו וגם הבבלי מחלק בין ביהא"ס דא"י וע' ב"ב ד' מ"ה וביבמות ד' כ"ה דלא דייקי, הכא דמירתי דייקי היטב.

ובבר"י לחותני הגאון זצ"ל סי' ל' כתב להוכיח דאפילו א"י שאינו מסל"ת נאמן כשאומר שא"ל פלוני ישראל שפב"פ מת משום דמירתת שלא יותפס בשקרו, ממ"ש ביו"ד ספ"ו ס"א שלוקחין בצים מן העכו"ם כשאומר של עוף פלוני הם משום דמירתת שמא יביאו בצי אותו העוף ויראו שאינם דומים זה לזה ולענ"ד צ"ע, דשאני התם דמירתת משום שאם יתגלה שקרו וזיופיו לא יוסיף ישראל לקנות אצלו וכעין הא דאומן לא מרע אומנתו, וכן מ"ש ביו"ד סי' קכ"ט בדין מכירת יין כשירא שיהא נתפס כגנב ולא ישאו ויתנו אותו, ואפשר שיתבעו ממנו ג"כ ההפסד וכן בההיא דחולין ד' ג' מרתת שיתגלה שקרו ולא יוסיפו לשחוט אצלו, (ובפרט שהכותי מחזיק עצמו לישראל ואין רוצה להתפס בזיופים) משא"כ כשאומר שפלוני הישראל מת, דלא מירתת ממה שיתודע שאמר שקר ואדרבה יתפאר ששחק ביהודאי להכשילם.

ומ"ש עוד בבר"י להוכיח ממ"ש ביבמות ד' מ"ז דמי שבא ואמר גר אני כו' בחו"ל א"צ להביא ראי' דברי ר' יהודה, דלכאו' תמוה דכיון שמוחזק לן שהי' עכו"ם הוי איסור דאו' דאתחזק איסורא והיכי מהימנינן לי' שנתגייר להשיאו ישראלית ועכצ"ל דמיירי שאומר

נתגיירתי בב"ד פלוני דהוי מדעל"ג דמירתת שמא יחקרו ויתבדה לענ"ד אפי' מדברי ר"י לא מוכח דס"ל הכי, דכיון דהשתא הוא מהול הוי חשש רחוק לחשוש שמא גבעוני מהול הוא, וכן הוי חששא דלא שכיחא לחשוש שלא נימול בב"ד ומכל עצמו רק כדי שתנשא לו ישראלית כיון דגם לצד החשש שלא מהל עצמו לשם יהדות נוח לו יותר להיות נמול בפני ב"ד כדי שיהא בטוח שתנשא לו ישראלית, מש"ה ס"ל לר"י שא"צ להביא ראי' וגם בלא"ה שאני התם דמירתת שאם יתגלה שלא נתגייר, תהא הישראלית אסורה לו, ושוב לא יוכל לתקן גם כשיתגיר אח"כ מצד שכבר בא עליה באיסור ע' סי"א סעי' ו'

ומדקאמרי חכמים לר"ע שמעשה בבני לוי כו' וחלה אחד מהם והביאוהו בפונדק ובחזירתם אמרו לפונדקית איה חברנו נומית להם מת וקברתיו והשיאו את אשתו ולא תהא כהנת כפנדקית" (סוף יבמות) מוכח דלא מירתת הא"י מה שיותפס בשקרו דאלת"ה לא מוכח מידי מההיא דפונדקת דשאני התם שאם יתברר שלא מת יתברר שקרה ולא תוכל להתנצל לאמר שטעתה כיון שהכירתו שהי' אצלה בפונדק ואמרה מת וקברתיו וע"ש תוד"ה פונדקית עכו"ם היתה ומסל"ת וז"ל וא"ת מאי מייתו רבנן ראי' מן הפונדקית דהא מסל"ת היתה וי"ל דלא היתה ממש מסל"ת דמה שהוציאה מקלו ותרמילו זה היתה יכולה לעשות כן לעדות ור"ע א"ל כו' דודאי אין לך מסל"ת גדול מזה כיון דכי חזיתניהו בכיא כו', יע"ש, ולכאו' יפלא דלחכמים שלא היתה מסל"ת אמאי האמינו לה חכמים, ובבר"י ת' כ"ד הביא מ"ש מהר"ם מלובלין ובצ"צ סי' מ"ב לבאר הדברים דס"ל לר"ע דהגם דלא הוי מסל"ת גמור מהני צירוף הוכחות מ"ש זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו להוכיח שלא כיונה להעיד ודהויא מסל"ת, וחכמים ס"ל דמהני צירוף הוכחות הכלים שהוציאה כו' דקושטא קאמרה, ומזה הוכיח חה"ג זצ"ל דמהני צירוף רגלים לדבר ואומדנות גם היכא דלא הוי מסל"ת גמור. ולענ"ד קשה דא"כ מאי קאמרי רבנן ולא תהא כהנת כפנדקת כיון שהאמינו להפנדקית רק מטעם צירוף אומדנות והוכחות, וכן יפלא לפ"ז מה שלא הזכירו חכמים דר"ע מה שהוציאה להם מקלו ותרמילו כו' כיון שהיתה נאמנת רק ע"י צירוף ההוכחות ההם. והנה הצ"צ שם כתב וז"ל כיון שכבר היתה בוכה ובכה"ג דאיכא הוכחה טובה שאין הא"י מתכוין להעיד ולא להתיר מהני הגדתו אע"ג שאינו מסל"ת כו' שפיר מייתי רבנן ראי' דאשה ישראלית מהימנא ולא גרע מע"א שהרי הימנוה לפונדקית שאמרה מת אע"ג שלא היתה מל"ת שהרי לא אמרה בפיה כלום אע"כ בתורת עדות הימנוה ע"י הוכחה שלא היתה מתכונת להעיד כו' אלא ודאי דאשה ישראלי' מהמנא כו' ולכך הימנוה נמי לפונדקית גויה ע"י הוכחה שלא היתה מתכונת להעיד ולא להתיר, ור"ע א"ל לכשתהא כפונדקית נאמנת

כלומר לא הימנוה לפונדקת בתורת עדות אלא מל"ת גמור היתה כו' ואיכא הוכחה שגם הבכייה היתה על מיתתו כו' עכ"ל, ומבואר מדברי הצ"צ דלאו מטעם צירוף רגלים לדבר שמת אלא שהרגל"ד והאומדנות הם הוכחות המבררות שלא היתה מתכונת להעיד ולא להתיר, ודכיון שאין מקום לחשוש שמערמת לשקר לא גרע עדותה מעדות אשה כשירה, וממילא מוכיח מזה דאשה ישראלית שא שאינה חשודה לשקר נאמנת, ושפיר קאמרי ולא תהא כהנת כפונדקית. כיון דלאו מטעם צירוף אומדנות הוא שהתירו לה, רק שע"י האומדנות והוכחות נתברר שלא כיונה להעיד, וממילא אשה ישראלית אינה צריכה לצירוף אומדנות (ועי' כתובות ד' פ"ה בת ר"ח קים לי בגווה), ור"ע ס"ל דלא הימנוה בתורת עדות, דאין לך מסל"ת גדול מזה ומסל"ת אינו מדין תורת עדות כמ"ש הריטב"א, ולא הי' העכו"ם המעיד רק שע"י העכו"ם נתודע הדבר (כעין דוגמת מה שמעותיו קונות לעכו"ם והשליח מעשה קוף הוא דעבד כו') משא"כ כשהגיד העכ"ום ע"י שאלה גם כשלא נתכוין להעיד ולהתיר וליכא חשש שמשקר, דאכתי העכו"ם הוא המעיד, (והנה מ"ש אלא מתני' דקתני ובנכרי כו', קאי עמ"ש ששמע התינוקות כו', וכיון שלא אמר שיודע בעצמו צריך שיהא מל"ת דוקא, ועד"ז מ"ש טבע חסא שאמר רק שטבע במשאל"ס וע' ד' קט"ו תד"ה וקאמרי, דעכו"ם מל"ת גרע מאשה וע"א, ובתה"ד סי' רל"ט הקשה דהא אדרבה יש עדיפות במל"ת לרע"ק. ולכאו' י"ל דשאני כשאומר שנטבע וכה"ג דלענין חשש בדדמי יש חשש יותר בעכו"ם אפי' מסל"ת לפי שאינו מדייק כ"כ וכמ"ש התה"ד בעצמו סי' ר"מ דהעכו"ם סומכין על הרוב ודבר הרגיל ואומרין זה בדרך ודאי)

ומ"ש עוד בבר"י ממ"ש הנודב"ק סי' ל"א בביאור לשון הסמ"ק הובא בב"י יו"ד סי' ס"ט שאם א"י משמש בבית ישראל ושמו הבשר בקדירה ולא ידעי' אם הדיחו, נאמנין במל"ת וכ"ש אם יודעין בטיב ישראל כו', דעכצ"ל הכונה דכשיודעין בטיב ישראל איכא רגל"ד דמסתמא הדיחו ונאמן אף אם אינו מסל"ת לענ"ד מבואר מלשון הב"י דמ"ש "וכ"ש אם יודעין" כו' מיירי ג"כ היכא דהוי מסל"ת, אלא דכשאין יודעין בטיב ישראל דממילא לא שם אל לב להתבונן והוי מלתא דלא רמיא עילוי' למדכר יש מקום חשש דהגם שאינו משקר אינו זוכר היטב לפי שלא נזהר לדקדק בזה, ושפיר קאמר דכ"ש אם יודעין בטיב ישראל שמקפידין להדיח הבשר דממילא הוי מלתא דרמיא עליו לזכור והוא מדקדק בדבריו, וא"כ כדלא הוי מסל"ת י"ל דל"מ צירוף רגל"ד וצ"ע.

ועכ"פ בנ"ד שנכתב בפנקס הערכאות שמוכרחין לכתוב הכל בפנקס ואח"כ להעתיק מהרשום אצלם, מירתתי לזייף, והנני מסכים לדעת כ"ת להתיר האשה הנ"ל להנשא כד"ת בלי שום חשש ופקפוק

אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין

סימן יד

בעז"ה יום ה' ז' אלול אעת"ר לובלין, לכבוד גיסי הרב הגאון המפורסם. בתורה ויראה מו"ה יעקב זלמן ליבשיץ נ"י מבריסק באטוואצק

מ"ש כתר"ה במכתבו לתמוה על הא דפרש"י סוף סנהדרי בהא דקאמר הש"ס על המשנה דכתבי הקדש יגנזו מתני' דלא כר"א דתניא ר"א אומר כל עיר שיש בה אפי' מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת שנא' ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל והיכא דאיכא מזוזה לא אפשר דכתי' לא תעשון כן לד' אלקיכם, ופרש"י "ובמזוזה הואיל וכתיב בה אזכרות א"א לשרפה משום קרא דלא תעשון כן ואנן בעי' שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא", ותמה כת"ר דכיון שמתקיים מצות שריפה בהשלל של הדיוט שפיר קרינן בה ואת כל שללה, ומה בכך דאיכא בה נמי שלל שמים וכמ"ש במשנה דמכאן אמרו ההקדשות שבה יפדו כו' ואדרבה דווקא משום דמזוזה הוי שלל הדיוט הוא דקאמר ר"א דלא מתקיים בה מ"ש ואת כל שללה הנה כדברי כתר"ה מבואר בחדושי הרמ"ה ז"ל לעיל ד' ע"א ד"ה תניא רא"א וז"ל וכיון דאיכא מזוזה שהיא ממון הדיוט דאי בעי מזבן לה ואכיל להו לדמים והרי היא בכלל משמעותא דאת כל שללה וכיון דלא אפשר לקיומי בזה מצות את כל שללה תקבוץ ושרפת מפני האזכרות שגה שאסור לאבדם כו' איעקר לי' דינא דעה"נ מהכא כו' יע"ש

וכדי לישב לשון פרש"י נלע"ד דדייק לה מדמייתי הכא מסיפא דקרא דכתיב ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל, ולעיל ד' ע"א מייתי מדאמר קרא ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחבה ושרפת באש דהיינו מרישא דקרא, ומזה דייק פרש"י לפרש דהאי שלל שמים הוא ושלל שמים נתמעט מסיפא דקרא כמפורש במשנה, והיינו דפרש"י לעיל ד"ה ואפי' מזוזה, אחת, "וכ"ש אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם כו', ולא הזכיר רבותא טפי שאפי' פסוק אחד שאזכרת השם כתובה שם, משום דדוקא ספר אחד יש בו שיווי דמים ודאי בעי מזבן לה (וע' ב"ב ד' קנ"א ובפרט ספר מהנביאים), משא"כ פסוק אחד שאין בו שיווי דמים ולא נתבטל ע"י מה שא"א לשרפו מ"ש ואת כל שללה, וה"ה מזוזה כשאינה קבוע בדלת הויא ככתבי הקדש דעלמא דהויא שלל הדיוט, משא"כ כשכבר קבועה בדלת שעומדת למצותה דוקא לא הויא בכלל שלל הדיוט (דמצות ללהנ"נ וכ"ז שדר בבית מחויב בזה הגם דאפשר להפקירן), ומדקאמר סתמא אפי' מזוזה אחת משמע דמיירי בכל גונא (אין לדייק מלשון "אפילו" דהיינו דכ"ש כשיש כה"ק, די"ל דהיינו דכ"ש כשיש הרבה מזוזות) ודהגם דהויא שלל

שמים ומתקיים ואת כל שללה בשלל הדיוט, מ"מ י"ל דס"ל לר"א דאינה נעשית עה"נ, כהא דקאמר לעיל ד' קי"ב "תקבוץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה" וה"נ אין הבית שיש בה מזוזה קבועה בדלת נשרפת קודם שיטול המזוזה ממקום קביעותה וחיבורה דהוי ענין חסרון מעשה, בפרט לר"א לטעמי' דס"ל (ב"ב ד' ס"ו) שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, וכיון דנתמעט משום דיצא זה שמחוסר מעשה נטילה ועקירה כו' ממילא לא מתקיים בה מ"ש את כל שללה, וממילא גם כה"נ דהויא שלל שמים נתמעט (ועכ"פ לא מתקיים מצות שריפה בהבית דהוי שלל הדיוט).

ומה שהוצרך פרש"י לומר "דהאי שלל שמים הוא", י"ל ע"פ מה שהקשה הת"ח אמאי לא אתי עשה דואת כל שללה תקבוץ ושרפת באש ודחי ל"ת דלא תעשון כן, וההכרח לישב דכיון שבודאי אין כונת התורה לשרוף כתבי הקדש שבנקל לטלם משם ואפשר לקיים המצוה אחר שיטלו משם הכה"ק שלא יצטרך לדחות הל"ת, אלא דממילא נעקר עי"ז דין עה"נ אליבא דר"א, ובעצם שריפת כה"ק ליכא מ"ע לא דחי כעין מ"ש בעירובין ד' ק', ומשום דבעצם אפשר בלא דחיית ל"ת ורק שבמקרה היו בה כה"ק, ואכתי יקשה היכא שהמזוזה קבועה בדלת הבית דממילא א"א לקיים שניהם וכעין מ"ש התוס' ביבמות ד' ו' ד"ה כולה, דגבי שריפת ב"כ סד"א דלדחי דא"א להמתין עד למחר כו' יע"ש ודה"נ א"א להמתין עד שיטלו המזוזה ממקום קביעתה, ודכיון שהיא קבועה בדלת הבית איננה מובדלת ומופרדת מכל העיר והיא בכלל עצם המצוה והדר יקשה אמאי לא אתי עשה ודחי ל"ת, ולזה הוצרך פרש"י לומר "דהאי שלל שמים הוא" ודכיון שהמזוזה הקבועה בדלת שעומדת למצותה הויא שלל שמים שאינה בכלל מצות את כל שללה, ל"ש לומר שידחה העשה לל"ת ומש"ה סתם ר"א ואמר דכל עיר שיש בה אפי' מזוזה אחת כו' בין מזוזה שאינה קבועה בדלת דהויא שלל הדיוט (ודמש"ה מוכיח דמתני' דלא כר"א) בין הקבועה בדלת משום דממילא נתמעט יצא זה שמחוסר כו', ודמש"ה מייתי כאן מסיפא דקרא שנתמעט מינה שלל שמים ודמש"ה ה"ה כשקבועה בדלת כמ"ש.

סימן טו

קבלתי מכתב כת"ר והנני להשיבו כי כבר כ' הח"צ ת' י"ד דכיון דספק ח' להחמיר שהוא מדאו' ממילא אם אנו מסופקין אם כונתן הוא להתדיין בב"ד פה או בעיר אחרת צריכין אנו להחמיר כו' יע"ש. וכבר ביארתי בתשובתי מכבר להד"ג בענין חדר"ג. והכא קבלו עליהם בעצמם במה שנכתב בקה"ת שהקנס לא יפטור כו', וגם אי נימא דלענין תביעת דמי קנס, נחשב המבטל קשר השדוכין לנתבע, יש לו דין תובע לענין מה שרוצה לבטל

ולהפקיע החיוב והח' שהי' מוטל עליו. ומאן דכאיב לי' כאיבא כו'. וגוף התקנה שהתובע הולך אחרי הנתבע, הגם דקאמר מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה (סנהדרין ד' ל"א) היינו מצד מ"ש הרא"ש דלבדה"ג אין שומעין אלא לנתבע דאל"כ יתנו העניים עיניהם בעשירים ויתבעו אותם ויתנו להם כל תביעתם כדי שלא יצטרכו לילך למרחוק, ולא שייך זה בנ"ד שהחפץ בקיום השדוך אינו רוצה ליקום בדינא ודיינא וכל חפצו הוא רק שמצד השני לא יעשו חדשות ולא יהרסו וינתקו הקשר שנעשה ביניהם ומ"ש כ"ת ממ"ש בת' רש"מ סי' רכ"ב. עיינתי וראיתי שהביא בשם הנוד"ב וכמה גאונים שהמבטל הקשר צריך לילך לב"ד שבמקום הרוצה בקיום הקשר. ולא נתברר שיש חולקין ע"ז אלא ע"פ השמועה מפי פנקס שלא נתקיימו החתימות. ומ"ש שם מד' הר"נ ס"פ מי שהי' נשוי שהבא בכח תקנ"ח עליו הראי' צ"ע דאטו המוחזק מצד תק"ח יש לו דין תובע ובפרט שקבלו עליהם בעצמם בחתימתם בקה"ת (ובפרט לפי המנהג כאן ועמ"ש התוס' גיטין ד' מ"ז).

וע' שער משפט סי' י"א שהקשה עמ"ש הרמ"א דכשהולך הב"ד למקום אחר צריך לילך אחריהם כו' והשמיט דין הש"ס (בר"ה ד' לא) דהגם שיש ב"ד בעיר אלא שהראב"ד הלך למקום אחר כותבין פתיחא, ולענ"ד י"ל שלא הוצרך להשמיענו שמחויבין ללילך להראב"ד כיון שהב"ד שבעיר קטן ממנו, אלא דקמ"ל, דההיא איתתא דאזמנוה לדינא קמיפ דאמימר בנהרדעא אזל אמימר למחוזא ולא אזלה בתרי' כתב פתיחא עילווה", וקמ"ל דהגם שכבר עשתה כפי ההזמנה והלכה לנהרדעא ואחר הזמנה הוא שנתחדש מה שהלך אמימר למחוזא מ"מ כתב פתיחא עילווה, ודדוקא לענין עדות החדש אין העדים מחויבין לטרוח ללילך למקום הראב"ד באשר הוא שם, ומשום "דא"כ נמצאת מכשילין לע"ל", משא"כ הכא דעבד לוה לאיש מלוה מחויב לטרוח עוד הפעם וללילך למחוזא הגם שכבר טרח מקודם ללילך לנהרדעא, ובזה מתיישב מה שהוצרך לומר אבל הכא עבד לוה לאיש מלוה", ולכאו' קשה דתיפוק לי' דלא דמי לעדות החדש מצד הטעם הקודם, ועפמ"ש י"ל דלענין עדות החדש תקנו שלא יהיו העדים הולכין אלא למקום הועד, גם כשיודעין מתחילה מקום הראש ב"ד, וכדי שלא יבא איזה פעם לענין מכשול, וכמ"ש דא"כ נמצאת מכשילן לע"ל, וממילא נשמע דבעלמא צריך ללילך אחר מקום הראב"ד, ואכתי סד"א דהיכא שאח"כ נתחדש הליכת הראב"ד למק"א א"צ לחזור וללילך אחריו, ומש"ה הוצרך לסיים "אבל הכא עבד לוה לאיש מלוה" ומש"ה מחויב לטרוח עוד הפעם, וממילא בכלל מ"ש הרמ"א דכשהלך הב"ד למקום אחר צריך ללילך אחריהם הגם שמקודם הזמינוהו למקום שהי' הב"ד מקודם, מוכלל ג"כ דה"ה כשהלך הראב"ד

למק"א מחויב לטרוח שנית ויל"פ ג"כ דדוקא כשלא נשאר ב"ד בעיר, ודס"ל לרב אשי דדוגמת עדה"ח יש לתקן שיהא מקום קבוע ושא"צ לילך למקום הב"ד לפי שעה, וימתין עד שישוב ב"ד למקומו הקבוע, ומה שהוצרך לומר טעם עבד לוה כו' היינו מש ם דסד"א דאדרבה דוקא גבי קבלת עדה"ח דחוי ענין הכרחי אצטריך לטעם משום דא"כ נמצאת כו' משא"כ הכא.

והנה כבר הביא מ"ש הגאון מצאנז זצ"ל בד"ח ח"ב חח"מ סכ"ה שכונת מתקני חרם הקהלות הי' שהרוצה לבטל השדוך צריך לילך לב"ד שבמקום הרוצה בקיום השדוך דאל"כ כאו"א יהרוס השדוך בטענה כל דהו ויאמר יבא הלה לכאן לשפוט עמי, ולזאת חלילה להמחותן להכניס עצמו בענין ספק וחשש חרם, ובפרט שהוא איש אמיד ולא תכבד עליו הוצאת הנסיעה לד"ת, ויוכל לשלוח מורשה בכו"ה (טבת אעת"ר) אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין

סימן טז

בעדה ועש"ק פ' אמור ל' למב"י תרע"ב לפ"ק, כבוד הרב הגאון המפורסם בתורה ויראה סועק"ה כו' מו"ה יעקב מרדכי נ"י אבד"ק בילגוריא

בדבר שדרש ממני מעכת"ה בענין מה שבעיר אחת הסמוכה, המקוה סגורה בפקודת המושל ויחסר להם כסף הדרוש לבנין מקוה חדשה משוכללה כראוי, ויחפצו אנשי העיר לקבל למו"צ אברך אחד מאנשי העיר והוא תן על הצטרכות המקוה, וכדי שלא לעבור על התקנה שאסור לקבל כסף ממו"ץ המתמנה המציאו תחבולה שהאברך יתן הכסף להרב בעד הרשיון שלו והרב יתן הכסף על בנין המקוה וכתב מעכ"ת לצדד ולחקור בזה, דהגם שמפורש בהתקנה שאסור לקבל כסף אפי' לצורך בנין מקוה, העתיקו זה המתקנים ממה שתקנו הגאונים מכבר זה שלש מאות שנה ובימיהם הי' בנין מקוה רק בנין מצוה ולא הי' חשש קלקול ומכשול עבירה משא"כ בזמנינו שיצמח ע"י חסרון מקוה מכשולים רבים הוי כעין מ"ש גבי חדר"ג דאפי' למ"ד דגזור במקום מצוה, במקום עבירה לא גזר, וכן מצינו דבזה"ז מתירין נדר שלא לשחוק בקוביא מפני תגבורת היצר, ושדבר זה משתנה לפי הדורות, ויש להתיר להמו"צ ולהעוסק בצרכי צבור החטא הקל נתינת וקבלת הכסף כדי להציל הרבים מחטאים חמורים, ודהגם שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, כבר כתבו התוס' גבי חצי' ב"ח שנהגו בה מנהג הפקר וכפו את רבה לשחררה דהינו משום שהיתה מחזרת וממציאה עצמה לזנות ודומים לאנוסין והוי כמצוה דרבים, וה"נ כשאין הנשים טובלות לנדותן ונכשלין מפני תוקף היצר, והוי בנין מקוה מצוה דרבים, ומעכ"ת האריך בזה בקונטרס רחב ידים בחריפות ובקיאות,

וכאשר הבטחתי למעכ"ת להשיבו על קונטרסו ששלח לי מכבר הנני להשיבו לע"ע דברים אחדים ואי"ה עוד אשוב לעיין בזה.

מ"ש מעכ"ת בענין מ"ש המ"א (סי' ש"ו סקכ"ט) וז"ל והב"ח כתב דהכא מיירי כשחוששין שיפחידוה שתמיר (שתחלל שבת כל ימיה ומש"ה מצוה על האב לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה ויצא אפי' חוץ לג' פרסאות) והתם (סי' שכ"ח ס"י דמי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו השבת כדי להצילו) מיירי שרוצים לאנסה ואין זו עבירה כ"כ דאונס רחמנא פטרי' ולכן אין מחללין שבת בגינה דאפי' תקנתא דרבנן לא עקרי' מקמי אונס כדאיתא ריש כתובות עכ"ל ול"נ כמ"ש דאדרבא כשאונסין אותו אומרי' לאדם חטא בשבילו, ול"ד להא דאמרי' בכתובות עכ"ל. וכתב כת"ר די"ל דמש"ה פריך הש"ס בכתובות ולידרוש להו דאונס שרי, משום שאם האשה אנוסה להבעל לא עשתה שום מעשה איסור ולא הוי מעשה עבירה באונס משום דלא עשתה שום מעשה ורחמנא לא קרי' מעשה אלא מחמת הרצון וכל דליכא רצון ליכא מעשה, והביא ראי' לזה ממ"ש הנודב"ת (חיו"ד ת' קס"א) על מה שהקשו התוס' במגילה ד' ט"ו ד"ה כשם שאבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך (וכמ"ש שבכל יום ויום עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון) דאמאי לא הי' מרדכי מגרשה ותהא מותרת להחזירנה, ולא הקשו התוס' גם על תחלת לקיחתה לאחשורש למה לא גירשה מרדכי להצילה מעון א"א, דעכצ"ל דכיון שנאנסה אין שום עבירה עליה

לדעתי לא יתכן לומר כן, דהא במשנה ספ"ח דתרומות דכשא"ל עכו"ם תנו לנו אחת מכם ונטמאה כו' ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, ובירושלמי מדמה לזה הא דא"ל תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו כו' וע' ס"ח סי' תרצ"ט וע"ש סי' תש"ב שיכולה ללבוש בגדי כהונה כדי להנצל שלא יאנסוה, ודוקא גבי אסתר שהיתה צדקת גמורה ולא מתהניא מעבירה שטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים (ע' יבמות ד' ק"ג) הוא דשייך לומר כן, וע' כתובות ד' נ"א תד"ה אסורה לבע"ה, דאין להקשות מאסתר דהות שריא למרדכי דצדקת גמורה היתה וליכא חשש ריצוי בסוף ביאה, משא"כ באשה דעלמא דמתהניא מעבירה וחשיב מעשה (ע' ב"ק ד' ל"ב תד"ה איהו) וע' פסחי' ד' כ"ה הנאה הבאה לאדם בעל כרחו, וגם יש חשש באשה דעלמא שילבשנה היצר להתרצות לבסוף (וע' ירוש' פ"ד דסוטה ה"ה ולא ערב לך בסוף כו') ממילא נהי שמותרת לבעלה משום דיצר אלבשה והיא אנוסה גם על הריצוי שלבסוף, אכתי יש בזה ענין איסור, ודמי להיכא שהיא אנוסה לחלל שבת או לעשות עבירה אחרת דקעבדה איסורא רק דאונס רחמנא פטרי' (ואדרבה הכא גרע משום דמתהניא מהעבירה ודאפשר ג"כ שתתרצה לבסוף)

ושאני אסתר שהיתה צדקת גמורה [ועמ"ש מהרי"ק להוכיח דגם כשלא ידעה האיסור נאסרת על בעלה, דהא אסתר אדרבה מצוה קעבדה כו', ולכאו' נהי דקמי שמיא גליא שהיתה צדקת אכתי ב"ד יאסרוה למרדכי, דלא מצינו שיש לאדם אלא חזקת כשרות, וכן מ"ש בחולין ד' י"א היינו רק ענין חז"כ ולא חזקת צדקת גמורה, ודכיון שהלכה בהיתר יש חשש הנאה וריצוי וא"כ שפיר מדמה הב"ח להיכא שרוצים לאנסה לעשות עבירה אחרת, ובפרט דהסוגיא דריש כתובות מיירי אף בנשים שאינן צנועות, מדמתרץ על הא דפריך ולידרוש להו דאונס שרי "איכא פרוצות ואיכא נמי כהנת", ומשום שהנשים שאינן צנועות ואינן פרוצות (ע' נדה ד' י"ב ושאינו מקיים דברי חכמים צנוע הוא דלא מקרי כו' ושאינן צנועות בודקות כו') לא יתבעלו ברצון, ומוכח מזה שלא היו חכמים חוששין לכך הגם דכשאינה צנועה מתהניא מעבירה ובלא"ה לא מוכח ממה שלא הקשו התוס' שבתחלת לקיחת אסתר לאחשורש הו"ל למרדכי לגרשה כדי להצילה מעון א"א, כיון דקשין גירושין וכמ"ש בסנהדרין ד' כ"ב שהתירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש, ולענין כמה איסורין שאסור לכנוס קיי"ל שאם כנס לא יוציא, וגם לא היו הגירושין מועילין להצילה מאיסור דגם פנוי' אסורה לעכו"ם, וע' ע"ז ד' ל"ו דקאמר דאורייתא עכו"ם הבא על בת ישראל דמשכא בתריה" כו', וא"כ אדרבה ע"י הגירושין ממרדכי שלא יהא פת בסלה ושתהא מיוחדת רק לאחשורש יהא חשש יותר שתתרצה לו (וע' מד"ר גבי דינה שהנבעלת לערל כו') וע' ירוש' פ"ק דכתובות ה"ה שמתוך שהיא יודעת כו' עוד היא נגררת כו' ואדרבה הי' עדיפות במה שלא גירשה דממילא לא הי' חשש ריצוי ואין בזה שייכות להא דריש כתובות במה שנהגו העם לכנוס בשלישי ושלא תנשא לכתחילה ביום הרביעי כדי שלא תבעל לטפסר תחלה, ודפריך הש"ס ולדרוש להו דאונס שרי וכיון דליכא סכנה אמאי לא מיחו חכמים בידם של הכונסים בשלישי כדי להנצל מביאת אונס, ומוכח כמ"ש הב"ח דלא עקרי' בשביל זה תקנתא דרבנן ודאדרבה הו"ל למחות בידי הכונסים בשלישי ומשום דכיון דאונס רחמנא פטרי' לא הוי מעשה עבירה.

אך כבר הקשה המ"א דהא אדרבה כשאונסין אותו אומרין לאדם חטא בשבילו, וביותר יפלא לענ"ד דהא הכא לא הוי בשביל שיזכה חבירך אלא לצורך תקנת עצמו היינו תקנת הנכנסת לחופה וגם תקנת החתן שלא תיבעל ארוסתו לטפסר ושהוא גם ענין בושה ופגם (וע' סנהדרין ד' ע"ג) ושע"י הבעילה לטפסר לא יוכל החתן לידע אם היתה בתולה בשעת כניסה לחופה, והיתכן לומר שחששו חכמים למה שאם היה לו ט"ב הי' משכים לב"ד וחששו שאם יכנסה ביום אחר יתפייס ויתקרר דעתו, ולא חששו חכמים למה שע"י התקנה תיבעל לטפסר וממילא לא יתברר אם זנתה מקודם.

וההכרח לישב לענ"ד, שהחשש שיבא הטפסר הי' חשש רחוק, משום שהיו כונסין לחופה בהסתר והצנע שלא יתודע הדבר, ובירוש' פ"א ה"ה קאמר כהנות מה היו עושות מטמינות היו כו' מה סימן היה להן קול מגרום בעיר משתה שם כו', וממילא מבואר דלפום דקאמר בש"ס דילן לתרץ על הא דפריך ולידרוש להו דאונס שרי "איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות היו חוששין גם למלתא דלא שכיחא, ומצינו דקאמר (בסנהדרין ד' ל"ב) אור הנר בברור חיל משתה שם כו' ומשמע דלאו דוקא כהנות היו מטמינות עצמן וגם להירושלמי יש לפרש הכונה שלא הי' אפשר להטמין את כל בנות ישראל הנכנסות לחופה, ומ"מ בודאי הטמינו והסתירו כפי האפשר, ודהכהנות שהן מועטות הטמינו עצמן כולן, ועכ"פ לא הי' הדבר מצוי שיתודע להטפסר. וגם כשנתודע להטפסר הי' אפשרות פעמים רבות לשחד את הטפסר בממון וכדומה, וכמ"ש הש"מ בשם הראב"ד ד"ה איכא פרוצות וז"ל וא"ת עדיין מה הועילה לפרוצות שהרי יש שאין מוסרות נפשן לקטלא ונבעלות באונס וחוזרות לבעליהן הן והפרוצות רואות זו, י"ל כיון דלא דרשי' להו סברי פרוצות זהו שחוזרות אלו לבעליהן שמא לא נבעלו ושחדו את ההגמון על כך עכ"ל, וכיון שהחשש שיבא הטפסר אינו אלא חשש רחוק לא חששו חכמים לזה, ודוקא משום דאיכא צנועות דמסרי נפשייהו הד לקטלא חששו אף למלתא דלא שכיחא, וכמ"ש ביומא ד' פ"ה תד"ה ולפקח, דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל, וכן חששו משום פרוצות דעבדי ברצון ושיבאו עי"ז להתפרץ בעריות, שמצד חומר הענין יש לחוש אף למלתא דלא שכיחא, וגם עמ"ש הש"מ דעי"ז שידרשו בפרקא דאונס שרי יקל בעיני הפרוצות האיסור עצמו ויעשו ברצון ופעמים גם הבעל הוא פרוץ ויהיו באיסור כל ימיהן עם בעליהן ע"ש והשתא שפיר ניחא הא דפריך הש"ס "ולידרוש להו דאונס שרי", דממילא לא ממסרו נפשייהו למיתה כיון שיודעות שאינן נאסרות על בעליהן, וממילא הו"ל לחכמים למחות בידי הכונסים בשלישי, ומשום דאין לחוש למלתא דלא שכיחא בדבר קל, שהבעילה באונס דרחמנא פטרה אינו חמור כ"כ כחשש גרם מיתה או פריצות ובזה מדוקדק הא דפרש"י ד"ה ולדרוש כו' ולא למסרו נפשייהו למיתה וכ"כ בד"ה ואיכא נמי כהנות שנאסרות כו' ואינהו מסרן נפשייהו למיתה כו', ומשום שלא חששו חכמים אלא להחשש שימסרו נפשיהן למיתה, ולא למה שיאסר על בעליהן, ודוקא גבי פרוצות כתב פרש"י דאי מקילינן להו עבדי ברצון ונאסרות על בעליהן שמצד חומר הענין שיתפרצו ושיהיו באיסור כל ימיהן עם בעליהן, חששו אף למלתא דלא שכיחא וכמ"ש ועכ"פ שפיר י"ל דהיכא שהדבר ברור או שעכ"פ קרוב

הדבר שיאנסו את חברו שיעבור עבירה חמורה, אומרים לאדם אחר חטא כדי שיזכה חבירך וכמ"ש המ"א.

ויש לישב עוד לפום דקאמר שם בירושלמי "בראשונה גזרו שמד ביהודה שכן מסורת להם מאבותם שיהודה הרג את עשו כו' והיו הולכין ומשעבדין בהן ואונסין את בנותיהן וגזרו שיהא איסטרטייס בועל תחילה" כו' יע"ש ומבואר שמטרת הגזירה היתה להרע ולהציק ולהנקם מישראל, ומ"ש בתוד"ה אי הכי דכיון שמתכוין להנאתו בשלישי נמי אתי ובעיל' היינו שהטפסר היה מתכוין להנאתו ולעולם עצם ענין הגזירה היתה כדי להרע לישראל, וא"כ שפיר פריך "ולדרוש להו דאונס שרי" דממילא לא מסרי נפשייהו למיתה ולא יאסרו על בעליהן, וממילא תתבטל הגזירה כיון שידעו העכו"ם שלא יפיקו זממם בהגזירה להרע ולהציק לישראל, ומתרץ "איכא פרוצות" דעבדי ברצון ונאסרות על בעליהן "ואיכא נמי כהנות" וא"כ יפיקו זממם להרע בזה לישראל.

ובגוף מ"ש המ"א שם בענין מי ששלחו לו שהוציאו בתו בשבת כו', יש להעיר דנהי דבתו לאו כגופו וכמ"ש התוס' בכתובות (ד' נ"ב ד"ה והיו), אכתי נוגע הדבר לאביה, דאפשר שתהא סופה ברצון "ואת אביה היא מחללת" ועמ"א סקכ"ח ס"ק ס"ב, ומש"ה דוקא כשהוציאו בתו כו', ועמ"ש בזה בספרי אמרי שפר סי' ע"ח, וט' מנחות ד' מ"ח וכי אומר לו לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה ובתוספתא פ"ק דחלה הלכה ח' וברמב"ם פ"ח דבכורים.

וכן יש להעיר בזה מהא דקאמר בסוטה (ד' כ"ה) ונקתה ונזרע זרע שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל א"כ יסתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה א"כ מה ת"ל ונקתה ונזרע זרע שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח כו', והקשו התוס' דלימא ר' ושמואל לנפשי' יסתרו כל יולדות בצער וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה, ולכאו' י"ל דכיון שהסתירה הוי ענין חטא ואיסור ובפרט כשקינא לה בעלה, לא תהא חוטאת נשכרת לילד בריות, ודוקא כשלא עשתה זה בכונה רק שנזדמן הדבר שלא בכונתה וקמי שמיא גליא שהיא טהורה "אם היתה יולדת בצער יולדת בריוח" כדי שיתברר שהיא טהורה, והא דפריך אליבא דר"ע דא"כ יסתרו כל העקרות ויפקדו, היינו דכיון דאשה נמי שייכא במצות לשבת יצרה ממילא לא שייך לומר דכשנסתרה במזיד לא תהא חוטאת נשכרת, דכיון שעשתה כן כדי שתזכה בקיום מצות לשבת יצרה לא עשתה מעשה חטא, והא דקאמר "וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה", היינו דפריך שאין סברא לומר שתפסיד בשביל מה שלא רצתה להכניס עצמה בחשד וחשש מכשול וגרם מחיקת השם הקדוש על המים ואם נאמר לתרץ כן ממילא מוכח לומר שאינה

עושית מעשה חטא בסתירה כשעושית כן כדי שתזכה בקיום מצות לשבת יצרה, דנהי דמשכחת דליכא בסתירה איסור יחוד למ"ד מקנא לה מאביה ומבנה (ע' מל"מ פ"א מסוטה) ודליכא איסור גרם מחיקת השם במה שגורמת שהכהן ימחק השם, אכתי יש בזה עכ"פ איסור דרבנן משום דהוי ענין חציפות כשקנא לה הבעל וכמ"ש בתה"ד ת' רמ"ד, ונהי דלא מוכח דאמרי' חטא בשביל שיזכה חבירך ממה שתמצא מי שיתרצה לסתור עמה, דאפשר שלא ידע אביה מהקנוי, או שתמצא קל הדעת שיתרצה לזה, אכתי מוכח שאינה עושית מעשה חטא בסתירה כה"ג, וליכא למימר דכיון שאם הי' הבעל יודע שכונתה לשם מצוה לא היה מקפיד ע"ז, ממילא לא קעבדה איסורה, דא"כ הדק"ל דלימא ר' ישמעאל לנפשי' כו', ועכצ"ל שיש ענין חטא בסתירה כשעושית כן כדי שתלד בריוח, ובפרט שאין בידה שיקנא לה בעלה מאביה וכה"ג המותר להתיחד עמה, וא"כ בהכרח תסתור ותתיחד באיסור, ועכצ"ל דכשעושית כן כדי שתזכה בקיום לשבת יצרה לא עשתה מעשה חטא.

וראיתי בבר"י (חיו"ד סע"ב) שהקשה חה"ג זצ"ל בהא דקדושין ד' ס"ט דקאמר איבעיא להו ר"ט (דקאמר יכולין ממזרין לטהר כיצד ממזר נושא שפחה כו') לכתחילה קאמר כו' ת"ש אושפזיכנא דר' שמלאי ממזר הוי א"ל אי אקדימינך טהרתינהו לבניך אא"ב לכתחילה שפיר כו', והקשה דהא גם אי אסור לכתחילה שישא ממזר שפחה אמרי' עמוד וחטא שישא שפחה כדי שיהי' לו זכות לטהר בניו, והכריח מזה דל"א עמוד וחטא כו' אלא באיסור עשה משא"כ באיסור לאו אפי' היכא דלא פשע, ודמ"ש עמוד וחטא בחטאת בשביל שתזכה כו' (מנחות ד' מ"ח), שאני התם דהוי לתקנת קרבנות יע"ש, ולכאו' מבואר כן בחי' הריטב"א שם ד"ה דא"ל זיל גנוב ואזדבן בע"ע וז"ל הא פרישנא בפ"ק דלאו דוקא זיל גנוב שאין אומרין לו לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה כו' ע"ש, וברשב"א שם הביא ממ"ש פ' האיש מקדש גבי בהמה שנמצאת בירושלים וכי א"ל לאדם עמוד וחטא כדי שיזכה חבירך, ודלא כמ"ש בלשון הש"ס בשביל שתזכה, ודמה שמתקן הקרבתה של בהמה זו, הוי זכות לדידי', ולולי דבריהם ז"ל הי' מקום לומר דשאני מה שישא שפחה שהרב ואדון של השפחה ימחה וכן השפחה לא תזדקק לו באיסור בשביל שיזכה הממזר משא"כ מ"ש זיל גנוב כדי שיזכה בעצמו, ויותר י"ל כמ"ש התוס' דהו"ל לשנויי דא"ל זיל ומכור עצמך וכר"א דאמר אחד זה ואחד זה רבו מוסר לו ש"כ, והא דקא"ל זיל גנוב ואזדבן בע"ע כו', לכאו' י"ל הכונה דכיון דאיהו ס"ל כר"א שרבו מוסר לו ש"כ גם כשמוכר עצמו, אלא שהרב לא ימסור לו ש"כ מצד שחושש לדברי חכמים החולקין על ר"א, ממילא אם יחשבו ב"ד שגנב, כגון שיערים להסתיר ולהטמין איזה

חפץ ולא יוציאו מרשות בעל החפץ ולא יכוין לקנות, רק שיכלכל דבר באופן שיתראה למראית עין שגנב, וגם הוא יאמר כן לפני ב"ד, וכבר ביארתי באה"ר סי' ל"ז דהיכא שגם בלא דבריו יש רגלים לדבר שעשה כן י"ל דלא אמרי' אין אדם עושה עצמו רשע, ממילא ימכרו אותו ב"ד וימסרו לו ש"כ, והגם דקמי שמיא גליא שלא גנב ושאין במכירת ב"ד כלום, הא לפום דס"ל כר"א דגם כשמוכר עצמו רבו מוסר לו ש"כ קמי שמיא גליא שנושא בהיתר ובבר"י שם הוכיח כמ"ש זיל ומכור עצמך כו' הגם שאסור למכור עצמו לע"ע משום דכתיב כי לי בני ישראל עבדים, כקושיית הטו"א, דעכצ"ל דכיון דהוי רק איסור עשה היכא דלא פשע אומרין לאדם חטא באיסור עשה בשביל שתזכה, ולענ"ד י"ל דדוקא גבי חציו עבד וחב"ח שכשימכור עצמו בע"ע, כיון שאסור באחרת ולא תוהו בראה וגו', בהכרח יהא ע"ע גמור לשש שנים ויותר על שש, משא"כ הכא שאחר שיוליד מהש"כ בנים שיטהר זרעו, בידו לצאת אח"כ בגרעון כסף, ויהא ע"ע רק לפי שעה לטובת עצמו ושבכל זמן בידו להיות בן חורין, ול"ש לומר ולא עבדים לעבדים במה שעושה לפי שעה לטובת עצמו והוא אינו מוכרח לכך רק שהוא רוצה לטהר זרעו, ועפמ"ש הי' מנסיב לי' עצה באופן שלא יעשה שום איסור, והוי כעין מ"ש ביבמות ד' קט"ז אלפוה שיקרא, אינהו כרבנן ס"ל אמרי תעביד הכי כי היכי דלישריה יע"ש, וה"נ לפום דס"ל כר"א מנסיב לי' עצה כזו כדי שגם הסוברין כרבנן דר"א לא ימחו בידו, ויכלכל מעשהו באופן שלא יסבב צער אף לפי שעה לבעל הממון, שתיכף שירגיש אבידת הממון יתודע לו שלא יפסיד מזה, לפי שינגבה מהאושפזיכנא ע"י שימכרוהו לע"ע (עמ"ש באמ"ש סי' ל"ד ממ"ש הש"מ ב"ק ד' פ' וכתובות ד' י"ט, וע' ע"א ד' ע"ב).

ועכ"פ מבואר לכאו' דל"א עמוד וחטא בשביל שתזכה אפי' היכא דלא פשע, (ולאו דוקא במה דהוי רק דאפשר שיצמח עי"ז זכות אלא גם במה דהוי כעין בעידנא כו'), אך לענ"ד הכא לא הוי כדי שתזכה זכות דמצוה, דהא אדרבה אינו מקים מצות פו"ר אלא בנשואי ממזרת (ע' ירוש' פ"ב דיבמות ה"ה) ולא בשפחה שהולד מתיחס אחריה, וא"כ גם אילו הי' נושא שפחה, הי' מחויב לישא אח"כ ממזרת לקיים מצות פו"ר ואולי היינו מ"ש, אי אקדמתך טהרתינהו לבנך היינו שהי' מקדים קודם שהגיע לעשרים שנה שלא נתחייב עדיין בפו"ר (ע' קדישין ד' כ"ט ואה"ע סי' א'), וא"כ אינו ענין למ"ש התוס' (ב"ב ד' י"ג) גבי חציו עבד וחב"ח "וא"ת וישא ממזרת כו' ואור"י דאין זה תקנה להרבות ממזרים בישראל דשאני הכא שהוא מוכרח לישא ממזרת ג"כ, והגם שמבואר ברמב"ם (פט"ו מא"ב ה"ד וע' ב"ש אה"ע ס"ד סקל"א) דממזר נושא שפחה לכתחילה כדי לטהר את בניו, ומשמע שאין עליו חיוב שישא ממזרת ג"כ (וע' יבמות ד' ס"ב תד"ה ה"מ דלא הוה

כפינן לשחררו כשיכול לקיים הא דלשבת יצרה) היינו דווקא לפום המסקנא משא"כ לפום האיבעיא דר"ט קאמר בדיעבד, ודממזר לא ישא שפחה לכתחילה וגם אי נימא דגם להס"ד הרשות בידו שלא ישא ממזרת, אכתי כיון דתקנת עצמו הוי שיקיים מצות פו"ר, ממילא לא דמי למ"ש התוס' גבי חציו עבד וחב"ח, דהתם אפשר בתקנה גמורה, משא"כ הכא שבנשואי שפחה אין הולד מתיחס אחריו, ממילא לא הוי זה כדי שתזכה, שאין זה תקנת עצמו רק כדי שיטהרו בניו, (והבנים הנולדין ג"כ אינן חוטאין וממזר ת"ח קודם כו'), והיינו מ"ש הריטב"א שאין אומרין כו' בשביל שתזכה", היינו זכות כזה שהוא רק לטהר בניו ולא תקנת עצמו, ובתורת מכ"ש מייתי הריטב"א ממ"ש גבי בהמה שנמצאת בירושלים, וגם התם הוי רק תיקון הקרבת בהמה דעלמא, ולא מוכח לענין היכא דאיכא זכות דמצוה ממש, ובמ"ש למעלה די"ל שחייב לישא ג"כ אחרת לקיים פו"ר, אין להקשות דכיון שבהכרח יוליד פסולים ג"כ אלא שיטהר יתר הבנים, גם השתא יש לו תקנה (דמסתמא גם עתה עדין הוא בן בנים), דלק"מ, דהשתא לא תניח אשתו הנשואה להכניס שפחה לצרה בתוך ביתה, ובפרט כשאין לו די הספקת מזוניתן יחד (וע' יבמות ד' ס"ה), ובלא"ה, אם הי' נושא אחרת רק לקיום פו"ר דסגי בזכר ונקיבה הי' פורש אח"כ ולא היה מוליד בנים מרובים בפסול, והיו נטהרין יתר הבנים.

ועמ"ש הרשב"א דמי שנשבע שלא לשחוק כו' אין נזקקין לשאול על נדרו, דהשחוק בקוביא עבירה היא, ואם מפני שלא יתקפנו יצרו לעבור על שבועתו יכניע את יצרו, ובספרי אמ"ש (סי' נ"ג) הבאתי מ"ש בשעה"מ דהגם דאמרי' (גיטין ד' ל"ח) שמחויב לשחררה משום דהוי קעבדו בה אינשי איסורא, היינו לפי שכבר נכשלו בה, ולכאו' י"ל ג"כ דשאני יצר דזנות וכמ"ש בחגיגה ד' י"א דגזל ועריות נפשו מחמדתן ומתאוה להם, וכיון שהיתה מחזרת אחריהן ומשדלתן לזנות חשיבי כאונסים (כמ"ש ד' מ"א תד"ה כופין) משא"כ תוקף היצר לשחוק בקוביא דלא אלים כ"כ ויוכל להכניע את יצרו, וע' ח"מ וב"ש אה"ע ר"ס כ"ג ממ"ש הס"ח שכשירא שיתקפנו יצרו ויכשל בא"א או בנדה (וגם בזה נכלל חטא השח"ז) מותר השח"ז, וע' ח"ס (אה"ע ח"ב ת' קכ"ה) דשאני אונס גמור כההיא דריש כתובות, משא"כ מ"ש באו"ח סי' ש"ו דחיישי' שתתפתה ויצרה הוא שאונסה דכיון דלא פטורה מעונש החיוב להצילה, והביא מ"ש בהגהת הרי"ף ספי"ד דשבת דהא דר"א שחרר עבדו משום מצוה דרבים היינו משום דגם הוא זכה עמהם ע"ש, והנה בנ"ד החשש מכשול ע"י חסרון מקוה לא דמי להיא דחצי' ב"ח שהיתה מחזרת וממציאה עצמה לזנות, ודכיון שאין לה היתר חיישי' טפי כמ"ש בסוטה ד' ז', משא"כ נדה שיש לה היתר, רק שיש טרחה לנסוע למקום אחר, דלא אלים יצרי' כ"כ

וכמ"ש בסנהדרין ד' ל"ז לענין היתר יחוד, והחשש מכשול ליכא אצל החוטא בנתינת כסף באיסור, והגם דקיי"ל בקדושין ד' מ' שהחוטא מכריע כל העולם לכף חובה, וכן כאו"א לא יוכל לצאת ידי חובתו במצות תוכחה ואפרושי מאיסורא, מ"מ הא מוכח דדוקא כדהוי תקנת עצמו ממש, ובפרט שביד הציבור לבנות מקוה מכספם או להשיג כסף בהלואה אפי' בריבית דרבנן (ע' ס' ק"ס), וזה שרוצה ליתן הכסף הוא רק לפי שיקבל כספו חזרה בכפלים מהשכירות שיקצבו לו, ויוכלו הציבור בעצמם לבנות מכספם ולמצוא מוצא לכסף פרעון מדי שבוע בשבוע, ונהי דקדירה דבי שותפי לא חמימא כו' (ב"ב ד' כ"ד) ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו ואינו שולט בממונו, מ"מ כיון דצבור לא מיעני רק שמתרשלין בדבר לא חשיבי אונסין והוי ענין פשיעה, והחטא הוי חטא הרבים שהתקנה הוי גם על המקבלין, וממילא גם אי נימא דהוי רק ענין איסור מדרבנן עפמ"ש בספרי אמ"ש סי' ע"ה לענין חלות התקנה על הדורות הבאים (ושאני תקנת חר"ג שניסת לו ע"ד התקנה) ובפרט כשהמו"צ ראוי לכך. וכונת התקנה היתה רק שלא יתמנה מי שאינו ראוי לכך, ורק מטעם לא פלוג ושלא יאמר כאו"א אני הגון לרבנות, כעין מ"ש בחגיגה ד' כ"ב שאם אתה אומר לו טמא אומר לך שלי טהור ושלך טמא", וגם הוי דרך הערמה, והגם שמפורש בהתקנה שלא להערים י"ל דכיון דזה הוי רק מטעם לא פלוג, הוי רק איסור מדרבנן

, אכתי כיון דלא חשיבי הצבור אנוסין אין להתיר בשביל זה אף חטא קל, ואם נאמר להתיר בזה יתבטל התקנה לגמרי, כאשר תמיד ימצאו אמתלאות לפרוץ גדר התקנה שהוא סייג וגדר לתורה. אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין

סימן יז

כבוד הרב ה"ג חריף ובקי וכו' מו"ה אברהם העניך ברילל נ"י בטשענסטחוב.

מ"ש כת"ר בנדון אשה אחת אשר החליטו הרופאים שאם תתעבר תהא בסכנה גדולה, אם מותר לעשות נתוח קצת בגופה כעצת הרופאים והבעל מסכים ע"ז וכבר קיים מצות פו"ר, והביא מ"ש הריטב"א יבמות ד' ס"ה דבמקום חשש סכנה אפי' אם הות מפקדא אפו"ר ג"כ היתה מותרת, ומ"ש הח"ס אה"ע ת' כ' לכאו' נתוח בגופה חמיר טפי משתיית כוס עקרין, דהא המשקה כוס של עקרין אין לוקין עליו והא דפריך הש"ס (שבת ד' ק"י) עמ"ש לירקונא תרין בשיכרא ומיעקר, ומי שרי והתניא מניין לסירוס באדם שהוא אסור כו', היינו דממ"ש שהוא אסור מוכח דאיסור הוא דאיכא ומלקות ליכא ועכצ"ל דלא מיירי בסירוס בידים אלא ע"י כוס עקרין וכדפרש"י ד"ה לא תעשו קרי ביה לא תיעשו, ודליכא מעשה בידים ומוכח דגם כה"ג אסור מה"ת, וא"כ נהי דהמסרס את הנקיבה

פטור, מ"מ גם בנקיבה קיל טפי כשאין מסרס בידים וא"כ כדאפשר ע"י שתית כוס עקרין אין לעשות נתוח בידים, דאפשר שפוגעין באברי הזרע אך ז"א, דהא אין האשה בעצמה עושית הנתוח ובפרט כשעושה רופא עכו"ם, דלא קיי"ל כר' חדקא ואיכא רק משום אמירה לעכו"ם שבות הגם שהוא פועל בשכרו, (ואפי' לר' חדקא לא שייך בב"נ כשעושה נתוח באשה לצורך רפואה) ובפרט שקודם הנתוח משקין אותה סם המפיל תרדמה שלא תרגיש כאב ולא תעשה שום תנועה ולא קעבדה מידי, וקיל טפי משתית כוס עקרין ששותית בעצמה רק דליכא סירוס בידים, והכא הרופא הוא שעושה, ואין אף שום סיוע מצדה.

והנה מ"ש בספר יראים לרבינו אליעזר ממיץ מצוה שפ"א וז"ל שעיקר סם בדרבנן מדשרי בזקנה ועקרה ואפי' למ"ד נשים נצטוו על פו"ר כו' לכאו' מוקשה דהא הש"ס דריש לה מקרא, ועכצ"ל דמיירי לענין כוס של עקרין מדפריך מינה עמ"ש תרין בשכרא ומיעקר, וי"ל דכונת ס' יראים היינו לענין נקיבה, וקאי עמ"ש מקודם שהכתוב לא דיבר אלא בזכרים כו' וע"ש מ"ש וז"ל ולר' יוחנן מוקמי' לה בזקנה ועקרה שמעי' מהתם אע"ג דאסרי' נותק אחר כורת לא אסרי' אלא בישראל שכיוצא בו ראוי לבנים אבל זקנה ועקרה שאין כיוצא בהן ראוי לבנים שרי עיקור סם כו', ואיסור עיקור ע"י סם מה"ת הוי רק במקום דאיכא משום סרוס משא"כ באשה דאיכא רק מטעם פו"ר אליבא דריב"ב, ומש"ה פריך עמ"ש אלא בסריס כו', דכיון דחייב מסרס אחר מסרס ה"ה שיש איסור בשתית כוס עקרין, כיון דגם זה אסור מה"ת.

ולכאו' מאי פריך דהא שאני נותק אחר כורת שעדיין לא נגמר ענין הסריסות, הגם שכבר אינו מוליד, משא"כ היכא שכבר הוא נתוק, וצ"ל דדייק הש"ס מהלשון "לירקונא תרין בשיכרא ומיעקר", דמשמע לי' דהיינו שמותר לשתות הסם הזה גם כשעושה בשתייתו פעולת העיקור, (וגם כשאין הכרח לצורך רפואה, דהא קאמר ואי לא לייתי תלתא קפיזי כו' ודאפשר להתרפאות באופנים אחרים, ומלשון המשנה חוץ ממי דקלים וכוס עקרין כו', מוכח דבחול שרי אף לבריא), וכשהוא סריס לגמרי, אין שתיית הכוס של עקרין פועל העיקור שכבר נשלם ענין הסריסות, ועכצ"ל דמיירי בסריס שלא נגמר הנתיקה, דאז אפשר שע"י הכוס של עיקרין הן נתקין, או שפועל להפסיד אברי הזרע, ושפיר פריך דכה"ג אסור משום מסרס אחר מסרס, ובזה מתישב מ"ש לתרץ אלא בזקן וביארו התוס' דל"ש למיסר משום מסרס אחר סירוס דזקנה לאו סירוס הוא, ולכאו' יפלא דאדרבה כיון שלא נסתרס מקודם מכ"ש שיאסור שתיית כוס עיקרין, ועפמ"ש יש לומר דלהס"ד שמצד הזקנה אין לו רפואה כבר נפסדו פעולת אברי הזרע לגמרי, ושאני כורת כשלא

נתקן שלא נשלמה הפעולה, ודמ"מ מתישב מ"ש "ומיעקר" משום דפעולת זקנה הוי רק ע"י חולשה, והכוס עיקרין פועל לעקר, ויש גם מקום לומר, דהגם דקאמר ביבמות ד' ע"ט דסריס אדם אין לו רפואה היינו כשנגמר ענין הסריסות, וגם י"ל דנהי שאין מצוי שיתרפא אפשר שיתרפא במציאות ע"י תחבולות, יע"ש בפרש"י ד"ה לר"א "דהא ודאי סריסות של מיתה אין לו רפואה", הגם דגוסס ג"כ אפשר במציאות שיחי' וישוב לאיתנו (וע' סנהדרין ד' ע"ח תד"ה בגוסס וע' פ"ת אה"ע סי' י"ז ס"ק קל"א בענין מה שאין מעידין על הגוסס), ועמ"ש לענין נוטל ביצה אחת ע"י רופא שיודע לאמן ידיו ודמש"ה כשנותק אחר כורת איכא משום מסרס אחר מסרס משא"כ בזקן להס"ד, ואי נימא כן יתבאר מ"ש התוס' דאפי' אי לא אסור סירוס תיפוק לי' משום בבקר זרע זרעך וגו', דהגם דבודאי אסיק אדעתי' המקשן דמצי אוקי בסריס, אכתי כיון דדייק ממ"ש "ומיעקר" שלא נסתרס לגמרי ודיש מציאות רפואה, הדר איכא משום בבקר זרע זרעך וגו', אך מלשון התוס' גבי זקן לא משמע כן, וגם הא י"ל דמטעם סירוס הוי מה"ת ואסור אף כשאינו מכוין ולא ניחא לי' שיתעקר.

והנה לפום הס"ד דבעי לתרץ על הא דפריך והתניא מנין לסירוס באדם שהוא אסור ת"ל ובארצכם לא תעשו בכם לא תעשו דברי ר' חנינא, "הני מילי היכא דקא מכוין הכא מעצמו הוא דא"ר יוחנן הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאיליו", ההכרח לומר דגם כשמכוין לכך שרי כל דלא הוי בידים, דהא קאמר "הרוצה שיסרס" וכן מבואר מדפרש"י ד"ה ומסתרס מאיליו "ואע"ג דסירוס אסור בידים", וא"כ עכצ"ל דלהס"ד מפרש מ"ש מניין לסירוס באדם שהוא אסור, דמוכח דאיסור הוא דאיכא ומלקות ליכא, דמיירי בסירוס בידים לענין המסתרס שהוא אינו עושה מעשה, והיינו בכלל מ"ש "קרי ביה לא תיעשו" וכעין מ"ש במכות ד' כ' דאחד המקיף ואחד הניקף וע"ש במפרש דשמעי' לקרא הכי לא תקיפו לא תניחו להקיף, ודלא לקי היכא שאינו עושה מעשה בסיוע, וא"כ ממילא גם להמסקנא דדוקא משום "דרמות רוחא הוא דנקיטא ליה" אבל בסירוס אפי' ממילא אסור, דהדר י"ל דברייתא איירי לענין כוס עקרין, אכתי י"ל דה"ה המסתרס הוי בכלל מ"ש "קרי ביה לא תיעשו", ואכתי יקשה מ"ש "ה"מ היכא דקא מיכוין", דהא לא תלי הדבר בכונה דבכל אופן שרי גרמא להס"ד, (וקצת י"ל שבנטילת כרבלת מסתרס מאיליו לאחר זמן וס"ד להוכיח מזה דליכא בגרמא כגון כוס עיקרין איסור מה"ת מדשרי נטילת כרבלתו אפי' מדרבנן, ודכדהוי רק מדרבנן ממילא דוקא בכונה ע' תו' יומא ד' ל"ד, ודוחק), והגם דקאמר בב"מ ד' צ' שרק לצורך חרישה מועיל הסרוס, מ"מ ממ"ש הרוצה כו', מבואר שרוצה בכך וע' יו"ד סמ"ו שהדרך לסרס תרגולין זכרים כדי להשביחם, וגם

הא קיי"ל דפסיק ראשי' דלא ניחא לי' ג"כ אסור בשאר איסורין וע' מ"א סי' ש"כ ס"ק כ', וכ"כ התוס' כאן דאתיא אפי' כר"ש משום דהוי פס"ר משום דודאי יסתרס בשתית כוס עיקרין.

והנה גם אי נימא דהמסתרס ג"כ הוי בכלל האיסור, אכתי לא חמיר טפי משתית עקרין, וגם מסתבר דכיון דקרא כתיב גבי בהמה ויליף מינה דה"ה באדם הוי דומיא דבהמה ול"ש האיסור אלא במסרס (ואינו ענין להא דאין דנין משא"א) ועמ"ש הריטב"א דדוקא מצד שהניקף בכלל הלאו מהני הסיוע, א"נ מצד שמסייע הרבה ועמ"ש הט"ז או"ח שכ"ח כשפותח פיו כדי שיוכל הא"י להוציא השן, ובנ"ד הוי הכנה בעלמא ולא קעבדה מידי, ובפרט כשמשקין מקודם סם המפיל תרדמה וקיל זה טפי משתית כוס של עיקרין, ובפרט שהרופאים בזמנינו אינם יודעין להכין סם וכוס כזה שתהא תרופה בטוחה שלא תתעבר, וא"כ לכאו' יש עדיפות בזה משתשמש ע"י מוך או תחבולה אחרת, דהגם דשרי מדינא כמ"ש בספרי אמ"ש סי' כ"ט, ונוסף לזה הוי ענין פסיק רישי' דלא ניחא לי' כשאין עושה זה בכונה, וכדמוכח בשבועות ד' י"ח שעי"ז ממעט הנאתו, אכתי כיון שלא הותר אלא משום דא"א בע"א, שלא כל הגופים שוויין בעניין עשיית אפעראציא, ושיש עדיפות בהתחבולות האחרות שאז יש תקנה שלאחר זמן תתרפא ותוכל להוליד שלא תמיד יחליטו הרופאים שאין תקנה לעולם, שאני היכא שאין תקנה לעולם, והגם דלא מצינו שסומכין על החלטתם במה שיהי' לאחר זמן רב, מ"מ הרשות לעשות אפעראציא, שהוא תרופה היותר בטוחה מכל התחבולות האחרות, ושלא יצטרך להכניס א"ע בענין חשש איסור אחר כיון דעכ"פ לא חמור משתית כוס עיקרין,

והנה בתשו' הגרע"א זצ"ל (סי' ס"ד) כתב וז"ל דחזינן דבדליקה בשבת לא התירו אמירה לנכרי בהדיא ומ"מ גרם כבוי שרי הרי הגרם קיל יותר מאמירה לנכרי וכן בבכורות ד' ל"ד דאמרי' זה הכלל לאתוי' גרמא הרי דקתני במתני' דע"י נכרי אסור ואח"כ מייתי בזה הכלל גרמא משמע דגרמא הוא פחות מאמירה לנכרי וכיון דגרמא במום דאורייתא ע"י נכרי ג"כ דאורייתא, וע"ש שסתר זה מדברי הרא"ש ב"מ ד' צ', וא"כ לכאורה היכא דאסיר גרמא מה"ת אסור ג"כ ע"י פועל עכו"ם בשכר כעין מ"ש בנה"מ סי' קפ"ח דכשנעל וגדר ע"י פועל עכו"ם מהני כיון דאפי' הניח אבן מרחוק והי' גורם תקון השדה קנה, וה"נ כיון דאפי' ע"י כוס עקרין הוי מה"ת גבי אנשים ה"ה ע"י רופא עכו"ם בשכר, ומד' הרא"ש בב"מ לא מוכח לענין פועל בשכר, אך לענ"ד יש מקום לומר דמ"ש בזה הכלל לאתויי גרמא, היינו משום דלענין מה שאינו נשחט ע"י המום שהטיל, מטעם קנס וכדי שלא יעשה כן תמיד, שייך טפי להחמיר באמירה לעכו"ם שיוכל לעשות כן תמיד, משא"כ

הנחת בצק ודבלה ע"ג אזן הבכור כדי שיבא הכלב ויטלנו, וגם אדרבה מצינו דבמה דקיל טפי חיישי' ביותר שיעשה כן תמיד, ע' סוטה ד' ז' תד"ה א"ל וכן י"ל שלא כל הגורמות שוויות, ודוקא הנחת בצק ודבלה כו' אסור מה"ת וכדמשמע ממ"ש ריש סי' שי"ד וז"ל "אם עשה דבר שנראה כמערים כגון שנתן לבכור שעורים בסל בענין שכשיבא לאכלם יפגם שפחו' כו', דמשמע דכה"ג הוי רק ענין הערמה וכעין גורם דגורם [ולכאו' יל"פ לפ"ז מ"ש בביצה ד' כ"ז "א"ל הוה שדיין שערי בהך גיסא דהוצא כו' א"ל דלמא את גרמת לי' א"ל לא", דמשמע שסמך על דבריו, ולא נזכר שהביא עדים ע"ז, דבענין גרם קל כזה א"צ העדאת עדים וכמ"ש "שיולי קא משיילי' ושלא יצטרך לטרוח ביו"ט לחקור ולדרוש מפי עדים שנראה כישיבת ב"ד, ומ"ש ומנא תימרא דגרמא אסור כו', היינו דכיון דגרם ממש שלא יביא בצק כו' אסור מן התורה יש לאסור גם גרם כזה, אך מלשון הטוש"ע משמע דגם כה"ג צריך העדאת עדים], וגם לפום דפרש"י ד"ה גרמא, אם הניח בצק ודבלה כו', יש לפרש דהיינו דקמ"ל דגם היכא שהעכו"ם לא עשה מום בידים אלא ע"י גרמא אכתי כיון שעשה כן העכו"ם מדעת הישראל אסור, וגם שאני הטלת מום בבכור דאסור ע"י גרמא מה"ת משא"כ הכא די"ל דהוי כגרם מחיקת השם, ודוקא שתיית כוס עקרין יליף ממ"ש קרי בי' לא תיעשו, ומשום דהוי מעשה בידים בגוף האדם, וגם בנטילת כרבלת איכא להס"ד מעשה בגוף המסתרס, משא"כ גבי הטלת מום שאסור מה"ת אפי' נתינת דבלה ע"ג אזנו כדי שיטלנה הכלב כו' הגם שאינו עושה מעשה בגוף הבכור, וממילא סירוס ע"י רופא עכו"ם אפי' באנשים לא דמי לשתיית כוס עקרין ואסור רק מטעם אמירה לעכו"ם, והרופא אדעתא דנפשי' קעביד הגם שנוטל שכר בעד מלאכתו. כתבתי הנלע"ד יום ה' ו' מר"ח תרע"ג, אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן יח

יום חרום א' לסדר כי היא חייך וארך ימיך שנת נתברך לפ"ק בורא ארץ ושמים יכתבהו ויהתמהו בספשצ"ג לאלתר לחיים ויזכה לראות בנחמות ציון וירושלים אל כבוד הרב הגאון הגדול מעוז ומגדל שמו

נודע בשערים ע"ה פ"ה המפורסם לשם ולתהלה כש"ת מו"ה ארי' שלאויט"א, אבד"ק לובלין

ילמדנו רבינו בדבר הגט אשר נתהוה בעירכם אשר אחד ממחננו שלמה נתן בן משה מפה אשר גירש זוגתו מבעלדשידטץ ויש על הגט הרבה חששות אחד שהמגרש הלז מוחזק בעירינו שאינו שפוי בדעתו שנית שהטעו אותו שהבטיחו לו שישא את בת ר' משה חיים מבעלדשידטץ הגרושה מאישה, ביילא שמה וזה הי' מדברים בעת כתיבת

הגט, שלישית אשר השלישו אצל ר' משה חיים הלז סך שלש מאות רו"כ חוץ חפיצים אחרים וחפצים שלו ולא נתנו לו אף פ"א ושום חפץ, וזה אמר בפירוש קודם נתינת הגט שהוא מגרש באופן זה שאם לא יתנו לו לא ירצה לגרש וכן ראיתי בהעתק אשר כתב הרב המ"ץ ר' נתן רייפמאן נ"י מלובלין להרב מבעלדשידטץ נ"י אשר הוא בעצמו שמע מהמגרש כמה פעמים כדברים האלה, רביעית אשר המגרש אמר מקודם נתינת הגט אשר רוצה לגרש רק באופן שהיא לא תנשא עד עשר שנים ויש בזה חשש ביטל הגט כידוע וגם נתן המגרש לר' נתן תקיעת כף ע"ז שלא יאמר כן ויש בזה חשש אונס כמבואר בא"ע סי' קל"ד והנה אנחנו מצידינו כתבנו להרב מבעלזיץ אשר האשה הנ"ל מבעלזין המתגרשת עלקא דינה בת ר' נפתלי הלוי אסורה להנשא עד שיברר הדבר לפני כבוד גאונו שלאויט"א ע"כ באתי לבקש את כ"ג שלויט"א שיאבה לחוות את דעתו הגדילה בזה ויכתוב ג"כ להרב מבעלזיץ שהאשה הזאת אסורה להנשא עד שיברר הדבר לפני כ"ג והנה לא באתי כעת לפלפל בהלכה בנידן זה מכמה טעמים כמוסים רק לאפרושי מאיסורא דברי ידידו עוז המשתחוה מרחוק מול הדרת כבוד תפארתו הרמה והנשאה יעקב שלום בהרב מו"ה דוב הכהן זצלה"ה אב"ד דלעברטוב אבגדור יהודא ליבוש דומ"צ דפ"ק

תשובה לכבוד הרבנים הה"ג הנ"ל נ"י

מ"ש כ"ת ע"ד הג"פ שנסדר וניתן בפה ביום ב' ט"ו מנ"א תרע"ב (בעת שהייתי בקריניצא במדינת גאליציא), יש לעיין בזה עפמ"ש הפ"ת ריש סי' קל"ד דכשאמרו להמגרש שכבר השלישו בעבורו כסף וחפיצים אין שום הוכחה ממה שאמר אח"כ שנותן הגט בלא שום תנאי, שאינו תולה נתינת הגט בההשלשה, כיון שלפי מחשבתו כבר הוא כמונח בקופסא, ודדוקא בנדון הבינת אדם שלא הקפיד הפרוש שיהיו החפצים כמו שאומר עתה יש להקל, וכ"כ הגאון מקאוונא זצ"ל בעין יצחק השני אה"ע סל"ז, ענף ה' להחמיר כשהטעו אותו בהשלשה שהוא ענין עבר, וא"כ בנ"ד שהמגרש הי' מוטעה לחשוב שתיכף אחר הגט תנשא לו בת רמ"ח, ובכל זמן כתיבת הגט קרא את רמ"ח בשם חותן, והוא אמר לו שמונח הכל תח"י, והי' המגרש סובר שהמעות והחפצים הם כמונחים בקופסא כאשר מונח אצל ידיד נפשו המיועד להיות חותנו, ולא ידע ולא הבין שכל הבטחות רמ"ח הי' רק כדי שיגרש את אשתו, איכא לכאורה חשש גט מוטעה,

וראיתי לחה"ג זצ"ל שכתב בבר"י סי' ס"ד דכשיש א אומדנא שאם ידע אמיתת הדברים לא הי' מגרשה בטל הגט, ושאני המוציא אשתו משום שם רע (גיטין ד' מ"ו) דאע"ג שאמר משום ש"ר אני מוציאך, כיון שהי' יכול להמתין ולחקור והי' מתברר לו שהש"ר

שקר והוא הי' נבהל ומהיר לגרשה מוכח דעילה ואמתלא מצא לגרשה ושהי' חפצו לגרשה, וליכא ג"ד ואומדנא שלא הי' מגרשה אם הי' יודע שהש"ר שקר, ודמש"ה קאמר רבא דרבנן אדרבנן ל"ק מאן חכמים ר"מ דאמר בעי' תנאי כפול כו', הגם דרבא ס"ל דג"ד בגיטא מילתא ומכ"ש כשמגלה דעתו בשעת נתינה, ועכצ"ל דהתם ליכא ג"ד גמור, והאיבעיא כשאומר היום אי את אשתי כו', היינו משום דלולי הג"ד לא הי' אומדנא, והביא מ"ש המח"א סוף ה' גירושין דשאני היכא דאנן סהדי שע"ד כן עשה שאין דרך בנ"א למכור קרקעותיו שהוא מתפרנס מהם אם לא הי' בדעתו לעקור דירתו משם וע"י הג"ד הוי אומדנא וכשלא גילה דעתו ליכא אומדנא שלפעמים אין ידוע מפני מה הוא מוכר, וכתב לדקדק ממ"ש הרשב"א בלשונו "וכ"ת גילוי הדעת יש" ואח"כ כתב "ג"ד הראוי לבטל את הגט" שצריך ג"ד גמור, ודבמגרש משום ש"ר ליכא ג"ד, והוא דלא כמ"ש מהר"ם מלובלין תשו' קכ"ב שמדברי התוס' מבואר דאע"ג שגילה דעתו ואמר שבשביל דבר זה מגרשה איכא רק חשש לעז, אלא דמשום חומר א"א ראוי להחמיר כפרש"י.

ולענ"ד גם מדברי התוס' שכתבו עמ"ש "והוא שאמר לה משום ש"ר אני מוציאך משום נדר אני מוציאך קסבר טעמא מאי משום קלקולא אי אמר לה הכי מצי מקלקל לה וז"ל התוס' נראה דחששא זו אינה כי אם לעז בעלמא ולא שיהי' ממש גט בטל ובניה ממזרים דהא לא אמר ע"מ, דאע"ג דבכמה דוכתי מהני גילוי דעת כמו שטר מברחת (כתובות ד' ע"ט) וזבין ולא אצטרכו לי' זוזי (ד' צ"ז) הכא ליכא למימר הכי מדבעי לר"מ תנאי כפול, לכך נראה דלא אתי אלא ללעז בעלמא שיוציא עליה לעז כדי להחזירה אע"ג דכבר נישאת לאחר שריא לי' דזנות דשוגג הוא ולכך אמרו חכמים דלא יחזיר דהשתא שוב לא יוציא לעז עכ"ל, מוכח דמהני ג"ד ואומדנא לבטל הוט דאלת"ה יקשה הא דקאמר שמא תלך ותנשא לאחר ונמצאו דברים בדאין ויאמר אילו הייתי יודע שכן הוא אפי' אם היו נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשה ונמצא גט בטל ובניה ממזרין" דהא אין שום ממשות בהלעז שיוציא, כיון שהגט כשר בכל אופן, וגם נוכל להודיע לו שלא יועילו דבריו לבטל הגט, וכן יפלא לאיזה צורך הי' התקנה שלא יחזיר עולמית, דהא גם אם יהא מותר להחזירה קודם שתנשא לאחר, אכתי כיון שאחר שתנשא לאחר יש לה דין מחזיר גרושתו אחר שניסת כיון שנשואי השני הן נשואין ע"פ ד"ת, נוכל להודיע לו הדין שהיא אסורה עליו וממילא לא יוציא לעז כדי להחזירה, כיון שידע שלא יהא לו שום תועלת מהוצאת לעז, ואפי' אם יחפוץ לא יוכל להוציא לעז, לזאת ההכרח לומר דלעולם אם היינו יודעין שכן הדברים כמו שהוא אומר שאם הי' יודע שהש"ר שקר לא הי' מגרשה הי' הגט בטל, אלא שאין אנו מאמינין לו, ומשום דכיון שלא המתין עד שיתברר הדבר

יש לנו הוכחה מזה שהי' רצונו לגרשה, ושמצא עילה ואמתלה בהש"ר, ומש"ה ליכא חשש ספק ממזרות (וספק ממזר הוי רק מעלה ביוחסין) שהן בחזקת כשרות, ושפיר כתבו התוס' "שיוציא עליה לעז כדי להחזירה", דלענין איסור מחז"ג אחר שנשאת הוא נאמן על עצמו לאמר שכן הדברים שאילו הי' יודע כו', ודקמי שמיא גליא שהגט בטל ודממילא אע"ג ז כבר ניסת לאחר שריא לי' דזנות דשוגג הוא, וגם האשה יכולה לומר ברי לי שכן הוא, וכהא דקאמר ביבמות ד' פ"ח על הא דפריך היא גופא בא"ת קימא באומרת ברי לי וע"ש בתו"י שאומרת שברי לי שמת ששמעה מבנ"א שמכרת אותם ויודעת שלא ישקרו בשום ענין (ע' כתובות ד' פ"ה בת ר"ח קים לי בגווה, וי"ל ג"כ שאומרת שיודעת שבעלה נאמן לה ושאילו הי' חי הי' מודיע לה מה שקרה לו, ולב יודע מרת נפשו "ואין מתנחמין על החיים" ע' מד"ר וישב פפ"ד) וה"נ תוכל לומר ברי לי שאילו הי' בעלי יודע שהש"ר שקר לא הי' מגרש אותי, ומ"מ ניסת לשני ע"פ הוראת ב"ד ולא אסקה אדעתה שיתברר הדבר, ולא מעלה מעלה באישה כיון שהיתה אסורה עליו, ועמ"ש חה"ג ז"ל בבר"י סי פ"ט ממ"ש בתשו' הרשב"א גבי מיכל בת שאול שהותרה לדוד לפי שהיתה אנוסה ע"פ הוראת ב"ד של שאול, והכא אילו לא הי' מתברר שהש"ר שקר הגם דקמי שמיא גליא שהדברים בדאין היתה אסורה לבעלה והי' מוכרח לגרשה ולא הי' הגט בטל וא"כ שפיר כתבו התוס' דזנות דשוגג הוא לפי שלא ידעה שיתברר שהש"ר שקר וא"כ מה שעשתה ע"פ הוראת ב"ד יש לה דין שוגגת, ועתה שנתברר הדבר ממילא נעקר הגט למפרע ואסורה לבעלה השני, ונהי שאין בעלה השני מחויב להאמין למה שאומרת ברי לי שאילו הי' יודע שהש"ר שקר לא הי' בעלה הראשון מגרשה, אכתי כיון שנאמנת על עצמה ויהא לה אמתלא למרוד בבעלה השני בטענתה שיודעת שאסורה עליו. ממילא יהא מוכרח לשלח אותה חפשי לנפשה וגם בל"ז בודאי יתרצה לגרשה מצד החשש הזה, ושוב תוכל לשוב אח"כ לבעלה הראשון, וכיון שיהא תועלת במה שיוציא עליה לעז לענין שיוכל להחזירה, ממילא יהא לעז גם על הבנים שהן ממזרין דנהי שאינו נאמן לעשות הבנים ממזרין לעז ממזירות מיהו איכא, שיאמרו דקמי שמיא גליא שהגט בטל למפרע ועמ"ש הנמ"י ר"פ החולץ דבהרבה מקומות אמרי' איגלאי מילתא למפרע ודשאני התם דאפשר שאח"כ גרם לה איזה דבר להפיל ע"ש, וא"כ י"ל דהכא מעיקרא עמד לכך שיתברר האמת ועכ"פ מבואר מדברי התוס' שאם באמת כן הדברים שאם הי' יודע לא הי' מגרשה הגט בטל והבנים ממזרין, אלא שאין נאמן לומר כן מצד שיש הוכחה להיפוך ממה שלא המתין עד שיתברר הדבר והיינו שהוכיחו התוס' דהכא לא דמי לשטר מברחת וזבין ולא אצרכו לי' זוזי, דהכא ל"ל הכי מדבעי לר"מ תנאי כפול,

דעכצ"ל דהיינו משום דבמה שאמר ע"מ שתחזירי לי את הנייר לא נתברר מדבריו שלא גמר בלבו לגרשה אם לא תחזיר לו הנייר, דאפשר שגמר בלבו לגרשה בכל ענין, ורק מצד שחשב שע"י התנאי תחזיר לו הנייר התנה כן, וכן קאמר גבי המוציא את אשתו משום איילונית ואמר הוי יודעת שמשום איילונית אני מוציאך כדלא כפלי' לתנאי לאמר "ואם אי את איילונית לא יהא גט" ומשום דכיון שלא המתין עד שיתברר הדבר אפשר שעילה מצא לגרשה וגמר לגרשה בכל ענין, וה"נ, הגם שא"ל משום ש"ר אני מוציאך כו', אפשר שגמר בלבו לגרשה בכל ענין ומדויק מ"ש הרשב"א וז"ל דאם ת"ל דאיכא תנאי או גלוי הדעת הראוי לבטל את הגט כי אמרי' לי' שא"י להחזיר מאי הוי כו' ולא כתב בלשון "דאת"ל שג"ד מבטל הגט", ומשום שיש ג"ד גמור הראוי לבטל הגט, אלא דהכא ליכא ג"ד הראוי לבטל הגט, (דאל"כ אי איהו שתק אנן מי שתקינן) וממה שלא הביאו התוס' והרשב"א מהא דקיי"ל דג"ד בגיטא לאו מילתא, מתבאר שאין זה שייכות לכאן, לא מיבעי לדעת הב"ח דדוקא אחר מעשה הגט אין כח בגלוי דעת לבטל המעשה דאפי' נימא שלא כדעת הב"ח ודאפי' קודם מעשה כתיבת הגט ל"מ ג"ד, אכתי שאני התם שמעשיו סותרין להג"ד שלו, משא"כ הכא שאין מעשיו סותרין הג"ד שלו, שהוא גירשה מצד שחשב שהשם רע אמת או שהנדר אין לו הפרה, ומה שכתבו התוס' דלר"מ דבעי ת"כ כי לא כפלי' למלתיה אפי' לעז ליכא", היינו משום דכמו דלא מצי מקלקל לה כדלא א"ל משום ש"ר אני מוציאך. משום דממה שלא אמר כן מוכח שגמר לגרשה בכל אופן ולא יהא נאמן גם על עצמו לאמר שאילו הי' יודע כו', כיון דתמה שלא אמר משום ש"ר אני מוציאך מוכח להיפוך, ה"ה דנשמע דלר"מ כי לא כפלי' למלתי' הוי הוכחה גמורה שגמר לגרשה בכל ענין, מדלא חש לכפול התנאי כדרך כל מי שעושים דבר בתנאי, ומ"ש התוס' להוכיח מדבעי לר"מ ת"כ, היינו משום דדוקא כשאין ג"ד הראוי, והדבר מוטל בספק, הוא דמהני ההוכחה ממה דלא כפלי' לתנאי להכריע הספק והנה מהלשון "אפי' אם היו נותנין לי מאה מנה" כו', משמע דכשהוא מוטעה רק בענין ממון וכדומה שהוא ענין צדדי לא הוי הגט בטל, אך א דמש"ה נקיט הכי. משום שאם הי' מגרשה כשיתנו לו מאה מנה לא הי' כ"כ חשש לעז דממזרות, שהי' אפשר לתקן הקלקול ע"י נתינת הכסף תיכף שיתודע לו שהדברים בדאין.

ועפמ"ש מבואר הא דפרש"י ביבמות ד' ק"ו ד"ה גט מוטעה פסול אם אינה מקיימת תנאה כו' הילכך דמי לתנאי בני גד ומהני ביה תנאיה", דדוקא מצד התנאי, ולולי התנאי אמרי' שגמר בלבו לגרשה בכל אופן ומה שלא רצה לגרשה קודם שהבטיחו לו שתתן לו מאתים זוז הוא כדי שתתן לו הכסף, ושיוכל לתבוע ממנה אח"כ הסך שהבטיחה,

וע' פרש"י ד"ה הב לי', דאע"ג דחליצה בהכי לא מיפסלא מיהא איחייבא לקיומי תנאה מדינא" ולא מוכח מזה לומר שתלה הגט בהנתינה שלאחר הגט ושאם לא תתן לו יתבטל הגט למפרע ודוקא כשהוא מוטעה במה שכבר הי', וכגון שא"ל שכבר מושלש הכסף, פסול הגט בכל גונא

וגם י"ל דהיינו משום דהתם דמיירי דוגמת חליצה מוטעת כדקאמר חליצה מוטעת כשרה גט מוטעת פסול, וע"ש דקאמר איזו היא חליצה מוטעת כל שאומרים חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז ומעשה באשה אחת שנפלה לפני יבם שאין הגון לה וא"ל חלוץ לה ע"מ שתתן לך ר' זוז כו', וא"כ מיירי כשנתחייב לחלוץ לה מצד שלא הי' הגון לה, ודמש"ה קאמר התם בבת חמוה דר"פ שנפלה לפני יבם שאינו הגון לה, "דמשטה אני בך עבדא ליה", דהיינו מצד שמוטל עליו מצוה לחלוץ וע' ס' קס"ט סעי' נ'. ולאו דוקא כשהוא מוכה שחין וכה"ג אלא כל שאין הגון לה וכהא דקאמר (יבמות ד' מ"ד) שאומרין לו "כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך" ג"כ מצוה לשמוע דברי חכמים שיחלוץ לה. וע' גיטין ד' נ"ט דכל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום וע' ב"ש ס"א סקכ"א דחרגמ"ה משום קטטה איתקן, ודוגמת זה גט מוטעה מיירי כשמצוה מוטל עליו לגרשה דממילא כיון שמצוה לשמוע דברי חכמים, ודמש"ה מהני כשאומר רוצה אני ע"י כפייה משום שגמר בלבו לגרשה מאחר שחייבוהו חכמים להוציא וכמ"ש ב"ב ד' מ"ח, וה"נ שגמר בלבו לגרשה גם אם לא תתן לו הכסף, כיון שמוטל עליו לגרשה, ומה שלא רצה לגרשה קודם שהבטיחו לו ר' זוז הוא כדי שתתן לו הכסף, ומ"מ גמר בלבו לגרשה בכל ענין ולשמוע דברי חכמים ולא היתה כונתו לתלות הגט בהנתינה שלאחר הגט, כשלא הי' דרך תנאי ממש, (וחכם אחד הביא סעד לדברי, ממ"ש רבינו משולם איגרא זצ"ל ח"א גיטין ד' ל"ג ליישב קושיית התוס' שיחפה על ב"א שזינתה ע"י שישלח לה גט ויבטל שלא בפני שליח. דכיון שמצוה לגרשה אין כח בדבור האחרון לבטל הראשון כעין מ"ש הכ"מ פ"ד דתרומות, והנה התם ג"כ ליכא חיוב ורק מצוה וע' תוס' ריש זבחים) ואין להקשות מהא דקאמר אביי מנא אמינא לה דר"י אשקליה גיטא לחתניה דר' ירמי' ביראה ובטליה כו' הדר תנא ואשקליה על כרחי' וא"ל אותיבו קרי באונייכו וכתובו ליה, דהא שאני התם שהיה מחויב לגרש, דמש"ה אשקליה על כרחי', דלק"מ, דדוקא כדמספקא לן אם היתה כונתו לתלות הגט בהנתינה שלאח"כ, מהני מה שמצוה לשמוע ד"ח דממילא מסתבר שגמר לגרשה בכל ענין, משא"כ היכא שלא רצה לגרש בלא כפיה, ובל"ז י"ל דשפיר מוכיח אביי בענין עובדא דגידל בר רעילאי, דכיון שמתחלה רצה לגרשה, יש לתלות שלא בטל הגט, כעין מ"ש בכתובות ד' נ"ג "שוויה

נפשך הדרנא לא קאמינא, ושהוא ענין בזיון שיתראה כקל הדעת והפכפך שאחר ריצוי האשה יחזור בו, והתם דאזל שליחא אשכחה דהוה יתבה ונוולא א"ל הא גיטך א"ל זיל השתא מיהא ותא למחר אזל לגביה וא"ל פתח ואמר ברוך הטוב ומטיב", אפשר שתלה דעתו ברצון האשה כפי שתמצא טוב בעיניה, דמ"ש "הטוב ומטיב", היינו דמטיב לאחריני, היינו להאשה וכמ"ש בברכות ד' נ"ט, והשליח שמסר למחר הגט להאשה הי' ע"פ רצון האשה, דהא בעת שלא רצתה לקבל הגט לא זרק לה, ומכ"ש אחר שא"ל הבעל ברוך הטוב ומטיב, ואולי זה מ"ש אביי אמר ברוך הטוב והמטיב ולא בטל גיטא", דהיינו שהלשון הזה אינו מבטל הגט, וכמבואר בלשון הרשב"א ד' מ"ו שיש ג"ד גמור הראוי לבטל את הגט, וכן בההיא דא"ל אי לא אתינא כו י"ל כן ולכאו' י"ל דהא דקאמר רבא "התם לקיומי תנאיה קא בעי והא לא איקיים תנאיה", היינו דכיון שאין הגט מחוסר מעשה קיום איזה דבר, רק שיש יכולת ביד הבעל לבא קודם ל' יום, אם לא יבא נגמר הגט למפרע משעת נתינה, ודדוקא ע"י קיום התנאי מתבטל הגט והנה מדקאמר בב"מ (ד' ס"ו) מהו דתימא הוא גופיה אדעתא דידה קא גמיר ויהיב גיטא קמ"ל" מוכח דאילו הוה אמרי' שע"ד כן נותן הגט אזלינן כפי מה שגמר בלבו, ודוקא משום "דכיון דבדידיה קיימא למשדי תנאה", ולא התנה, מוכח דגמר בלבו לגרשה בכל אופן, וכהא דקאמר התם "דכיון דלוקח בעי לאתנויי והכא מוכר קא מתני' כו' ובלשון הנמ"י ספ"ב דיבמות הוי יודע שהמוציא אשתו משום נדר כו' ותו לא מצי עקר גיטה בדברי שקר", מבואר ג"כ דהחשש הוא שבדברי שקר יוציא לעז, ודהגם שכתבו התוס' בגיטין ד' ל"ב ד"ה מהו דתימא, שנאמן לומר כך היה בלבי כמ"ש קדושין ד' נ' אינו נאמן לבטל הגט אחר שכבר ניסת ולהוציא הבנים מחזקת כשרות ובלא"ה יש לחלק,

ומ"ש מהא דאמרי' בקדושין ד' ס"ב כשאומר הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך, ולא אמרי' שאילו הי' יודע שאין הקדושין תופסין לא הי' מגרשה, לענ"ד כיון דאפי' אי תפשי קדושין, תלוי הדבר ברצונה (ע' סי' מ' כשחזרה תוך ל') ותיכף ברגע שאחר גירושין תוכל להתקדש לו, ולא שכיח שכרגע ישתנה רצונה, אינו מקפיד ע"ז, ומסתמא הוא לטובת שניהם להבריח מבע"ח או לגבות כתובה מערב (ע' ב"ב ד' קע"ג) וא"א לגבות כתובה כדהוי דרך הערמה בעלמא וגמר ומגרש לחלוטין שאינו חשוד להערים כדי לגזול מהערב וכה"ג. וי"ל ג"כ עפמ"ש סי' י"ג סי"ב שיוציא בגט ואח"כ רשאי לחזור ולקדשה, וא"כ ל"ש לבטל הגט מטעם אומדנא, כיון שמחויב לגרשה ועכ"פ י"ל כמ"ש בענין היכא דאיכא ג"ד גמור ובענין פתוי קטנה אונס, ביארתי במק"א דגם כשיש לה רצון ודעת, היא

כאנוסה שאינה יכולה להתגבר על יצרה ותאותה, מצד שדעתה קלישתא, ודכל שדעתו קלישתא יש לדקדק בו יותר שלא יהא כמוטעה ואנוס.

ועפמ"ש מבואר דהיכא ששינה המגרש את שמו. כדי לפסול הגט, כשאין הגט פסול משום דלא הוי שינוי הפוסל, ליכא חשש ג"ד, כיון שעשה שלא כדין והוא ענין חוצפא לרמות ב"ד מסדרי הגט (וע' ב"ב ד' קס"ז) וכן היכא שע"פ דין מחויב לגרשה, דבודאי גמר ומגרש וכמ"ש, (וע' ב"ב ד' קנ"ג זיל כתוב לה כו' וע' גיטין ד' מ' שלח לי' כאשר עשה וגו'), או שמתחילה הוא בעצמו רצה לגרשה (וצריך להתברר שחזר בו וכל העושה ע"ד ראשונה הוא עושה ע' שבת ד' צ"א) משא"כ כשהאשה מורדת בבעלה שלא כדין ומכרחת אותו לגרשה, שיש לחוש לג"ד גמור, וע' פ"ת ס' קמ"ה ס"ק ו' בשם המשכנות עקב שקשה מאד להקל ולדחות דברי מהר"ם לובלין ושכ"כ בס' גט מקושר, וגם לדעת המקילין י"ל דהיינו משום שהשכ"מ רוצה בטובתה שלא תזקק ליבם (ומצוה קעביד) וכיון דלכתחילה אין לגרש ע"י תנאי, ומצוה לשמוע דברי חכמים שתקנו שיגרש בלא תנאי, גמר ומגרש לחלוטין (ודממה שלא התנה מוכח ג"כ) משא"כ היכא שמגרשה רק מצד ההכרח וע' סי' קמ"ו ס"ג ובפ"ת ריש סי' קמ"ג

ועמ"ש התוס' בכתובות ד' ט' ד"ה כל היוצא וז"ל ור"ת מפרש כותב גט כריתות לגמרי בלא שום תנאי כו' דקרי לה ספק א"א לפי שהיו מגרשין בצינעה שלא יהא נודע ויקפצו עליהם בנ"א לקדשה כו' ע"ש, ולכאו' יפלא אטו בשביל שנתגרשה בצנעה היתה ספק א"א, ועפמ"ש י"ל דכיון שגירשה בצנעה כדי שלא יקפצו עלי' בנ"א לקדשה מוכח מזה שלא היתה כוונתו להתירה לעלמא אלא אם לא יחזור, לביתו מן המלחמה, ודממילא בשעה שלא נתברר עדיין אם יחזור מן המלחמה הי' הדבר מוטל בספק (וע' מנחות ד' ס"ד היכא שאח"כ נתברר ההיתר אי בתר מחשבתו אזלינן, ובקדושין ד' פ"א), משא"כ אילו נתגרשה בפרהסיא היינו אומרין דכיון שהי' יכול להתנות ולא התנה, גמר לגרשה בכל ענין, וי"ל ג"כ דמש"ה הויא ספק א"א, גם לפום דבעי התוס' מקודם להקשות שע"י חזרת אוריה באמצע המלחמה נתבטל הגט, שהדבר מוטל בספק אי גמר בלבו לגרשה בכל ענין, כיון שגרשה בלא שום תנאי.

והנה בדבר מ"ש כת"ר שהמגרש מוחזק בעירו שאינו שפוי בדעתו, כתב לי הרב מו"ה גדלי' יעקובזאהן נ"י החוב"ק בעלזיץ שיודע שהמגרש שפוי בדעתו וכן אומר המו"ץ שסידר הגט, והמתגרשת טוענת שנכונים להשליש ביד שליש הרצוי להמגרש כל מה שהבטיחו לו, ושהיה המדובר שיקבל הכסף כשיגמר הגט רזאנדאווא ע"פ חקי המדינה, ושהבעל התנהג שלא כדין תורה (ומצד יתר החששות לכאו' יש להכשיר בדיעבד) לזאת

לא אוכל להחליט דבר עד שיתברר טיב הענין בכל פרט ופרט לפני ב"ד הרצוי להצדדים, וכתבתי הנלע"ד יום א' פ' חיי ט"ז מרחשון תרע"ג לפ"ק אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן יט

ב"ה יום א' א"ך מ"ח תרע"ב קאוונא כבוד ידיד ד' ויד"נ עוז הרב הגאון האמיתי פאה"ד והדרו כו' הנודע למשגב בספריו היקרים כקש"ת מהו' אליהו קלאצקין שליט"א הגאב"ד דלובלין שלום וברכה וכט"ס,

אחד"ש הגנ"י באה"ר ונאמנה, הנה ביום ג' העבר סדרתי ג"פ ע"י שליח שני ליד אשה הנשלח מאדעס ע"י סידור הרה"ג הישיש ר' יוסף ישראל היילפערין נ"י הרב באדעס, אשר המגרש נמצא שם והמתגרשת נמצאת פה, והרה"ג מאדעס חקר ודרש ממני על שם האשה ואחרי החקירה והדרישה ע"פ עדים שעשיתי נודעתי אשר שמה מעריסה שרה לאה ונקראת שאנא בקמץ, והשבתי אליו שיכתוב שרה לאה דמתקריא שאנא בשין גם לא ביוד אחרי "הנון", יען כי השם שאנא נגזרת משם העריסה שרה לאה, וכמו שכתבו הישי"ש והט"ז גבי שם סערכין וסירקא שצריכין לכתוב בשין לפי שנגזר משם שרה וכן כתב הפ"מ גבי שרה דמתקריא שאשה מבא בטיב גיטין באות ס', וש, שהיכא שהי' שם העריסה שרה ונקראת סערכין סירקא יש לכתוב בשין, ואפילו היכא דהי' שם העריסה סערכין סירקא, יש לכתוב ג"כ בשין דאמרינן דמסתמא נגזר משם שרה וטעם הזה כתב ג"כ הפ"מ גבי שרה דמתקריא שאשה שהיא בשין שידוע ומפורסם ששם שאשה יוצא משם שרה.

כן לא כתבתי אליו לכתוב יוד אחרי הנון בשם שאניא, רק באלף לבדו, יען כי לפי החקירה והדרישה מהעדים שעשיתי לא נרגש חירק בשם שאנא, וע"כ יש לכתוב רק שאנא באלף לבדו ולא ביוד כמו הענא כעסא גימפל שינדל דתליא במבטא, ובמקום שאין דוחקין החירק ולא נרגש יוד וכתוב יוד הוא פסול כמובא בטיב גיטין אות ש', ומה גם כיון שהשם יוצא מלשון הקודש שרה כל מה דאפשר לקרב ללשון הקדש מקרבינן כמו גבי שירקא שערכין ושרה שאשה וה"נ כיון דשם העריסה הי' שרה ומתקריא שאנא אין לכתוב ביוד ומה גם שעדים העידו לפני שנקראת שאנא בקמץ בלא הרגשת חירק והיכא שלא נרגש יוד ונכתב יוד הוא פסול

ואחד מהמו"צ דעירינו מערער ומוציא לעז על הג"פ שסדרתי ליד האשה שהי' נצרך להכתב סאניא בס' ויוד אחרי הנון, ע"כ אבקש את כבוד גאונו שיהי' נא מטובו למהר להשיבני דעתו הגדולה שהגט כשר בלי שום חשש ופקפוק ואסור להוציא לעז, ומראש

הנני נותן את תודתי לרומעכת"ר ושלום וברכת כט"ס להדר"ג וביתו כחפצו וחפץ ידידו מוקירו ומכבדו כנאון ערכו ומצפה לתשובתו בהקדם. ישראל ניסן קארק מו"צ דפ"ק

לכבוד הרב הגאון ומצוין במדות תרומיות הנ"ל נ"י

לענ"ד יש עדיפות בנ"ד מהשם סירקה וכדומה, שגם השם סירקה הוא שם של ישראל משא"כ השם סאניא שהוא שם דגיות ג"כ, וכיון שנקראת מעריסה שרה לאה, בודאי מה שנקראת בפ"כ הוא ג"כ מהשם שרה, והשם סאניא ביו"ד מובדל יותר מהשם שרה משא"כ כשנקראת בלא יו"ד עדיף לכתוב באופן שלא יהא דומה להשם דגיות ושיהא ניכר שהוא מהשם שרה שנקרא בשין שמאלית וממילא יבינו הקוראים שגם השמות המסתעפים מזה נקראין כפי הרגיל בשין שמאלית ולכאו' משמע ממ"ש בגיטין ד' י"א שרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן כשמות עכו"ם, דהגם דלא מסקי' בשמייהו, כיון דכשאחד הי' צדיק מסקי' בשמי' כמ"ש התוס' ה"נ בשמות חסידי אוה"ע ועמ"ש הט"ז שנקראו ע"ש אלכסנדר מוקדן (ע' יומא ד' ס"ט), ודמ"ש במד"ר אמור פל"ב שלא שינו את שמן כו' ראובן ושמעון סלקין לא היו קורין ליהודה רופוס" כו', היינו דכשהי' שמם מעריסה ראובן ושמעון וכדומה לא שינו את שמן להקרא בשמות הגוים, וע' גיטין ד' י"ד "ושמותיהן מבוהלין ארדא וארטא" כו' אך ז"א, דאדרבא בשם העריסה יש להזהר טפי, ומה שנקראו ע"ש אלכסנדר מוקדן הוא מפני כבוד המלכות וע' ברכות ד' י"ט זבחים ד' ק"ב. ושהי' זה רצוי לפניו שיקראו הנולדים על שמו, ומ"ש "שרוב ישראל שבחו"ל" כו', היינו לפי שהעדים החתומים על הגט כתבו רק החניכה שהכל קורין אותן ומצד שהיו שרוין בין העכו"ם הורגלו לקרותם בהחניכה שהעכו"ם קורין אותן וע' ברכות ד' ז' דשמא גרים ובירוש' סוף פ"ג דר"ה וביומא ד' פ"ג וסוטה ד' ל"ד, והאשה הזאת הנקראת ע"ש שרה אמנו ע"ה, יש עדיפות לכתוב באופן הניכר שמסתעף מהשם הקודש שניתן לה מעריסה, וגם בל"ז אין חשש כשכותבין בשין כיון שהשין שמאלית נקרא כן, ובפרט במדינת זאמיט שהמבטא אצלם תמיד כן כעין מ"ש (שופטים י"ב) "אמר כא שבלת ויאמר סבלת ולא יכין לדבר כן", ועמ"ש הט"ז או"ח סי' קכ"ח סק"ל דבארץ רוסיא רגיל זה הרבה מאד שאין יודעין להבחין בין שבלת לסבולת, וע' ג"פ ס' קכ"ח סק"ג עמ"ש הב"י שיכתבו אישמיראלדה וכ' הג"פ דלכתחילה עדיף לכתוב בסמ"ך וכמ"ש המהרי"ט בשם שול ודלא כהרשד"ם שכתב לכתוב לכתחילה בשין, וע' במהרשד"ם שהוא נגזר מלעז מלת "חמה" שבלעז הוא בסמ"ך, ועמ"ש בספרי אמרי שפר ס"ס ל':

ודרך אגב הנני להעיר בדבר מ"ש הג"פ סי' קכ"ב עמ"ש ההיא דהוו קרו לה נפאתה אזול סהדי כתוב תפאתה אר"י ב"ר שמואל בר מרתה משמיה דרב עשו עדים שליחותן,

מתקיף לה רבה מי קאמר להו כתובו חספא והבו לה", וכתב הב"י דאע"פ שאין פסולו אלא מדרבנן חספא בעלמא הוא כיון שאינה יכולה לינשא ע"י", דהיינו לפי שאין השינוי גדול כ"כ שהאותיות דטלנ"ת מתחלפות, ודמש"ה סד"א לומר שעשו עדים שליחותן (וחה"ג זצ"ל בבר"י סי' נ"ו תמה ע"ז דאטו מי שנקרא אברהם וכתב אפצהם נימא דמשום דבומ"ף וושר"ץ הוי מוצא אחד אין הגט בטל, ולענ"ד שאני שינוי גדול כזה הניכר, וכן מ"ש דטעמא דרב משום דהועיל שליחותן לפסלה מן הכהונה, צ"ע דאפי' אי נימא שהפסול מכהונה הוא חלק מעניני הגירושין, אכתי הא כונת המשלח הי' שתתגרש ממנו ולהפטר ממנה ולא רק כדי לפוסלה מן הכהונה), ולכאו' צ"ע דגם אי נימא ששינוי כזה אינו פוסל מה"ת אכתי הא הוי כמו שנכתב הגט שלא ברשות ושליחות הבעל, דהא הבעל שאמר להעדים כתבו גט ותנו לה רצה שיכתבו כפי מה שצריך לכתוב בדקדוק בלא שום שינוי, וכבר כתבו התוס' ד' ס"ו ד"ה הא דהיכא שצוה הבעל לכתוב הגט לכ"ע צריך לעשות ציוויו, ועמ"ש המל"מ פ"ז מאישות ה' כ' להסתפק באומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדשה ספק קדושין אי נימא דהוי שינוי בשליחות ואינה מקודשת כלל וע"ש מ"ש בההיא דנזיר ד' י"ב, ולענ"ד י"ל דכיון דרבא הוא דקאמר שם דמודה ר' יוחנן באשה שאין לה בת' כו', ואיהו ס"ל דהאומר לשלוחו צא ועשר עלי כו' קרא לתשיעי עשירי קדוש", משא"כ לפום דקיי"ל כר"פ דאינו קדוש דא"ל לתקוני שדרתיך כו (סוף בכורות) ועמ"ש הפ"ת סי' קל"ג בשם המשכנ"י דכל הדברים הנהוגים בגט אף שאין להן עיקר מה"ת ולא מד"ס, מסתמא כל שמצוה לכתוב גט דעתו שיכתבו כראוי בכל המנהגים ואם לא כתבו כן ולא הודיעהו הרי שינו העדים והסופר שליחותייהו ובטל הגט מה"ת, אך לענ"ד יש להוכיח ממ"ש הטור והרא"ש דכשמסופקין אם הגט כשר אם לאו מכמה חומרות שנהגו להחמיר ואין להם שורש ועיקר מן התורה הרי עשו שליחותן אם הוא כשר כו', ומדלא אמרי' דאכתי לא עשו שליחותן לפי שהיתה דעת ורצון הבעל שיכתבו כראוי ושיחששו לכל החומרות שנהגו להחמיר, עכצ"ל שאין המגרש מקפיד בדבר ודלא איכפת ליה כל שהגט כשר, ומ"ש המשכנ"י להוכיח משליח שתרם ופיחת יותר מעשרה שאין תרומתו תרומה ודלא אמרי' דכיון דמה"ת חטה א' פוטרת הכרי הוי תרומה ויחזור ויתרום, י"ל דשאני התם דהוי הקפדה שיתרום כדינו ושלא יצטרך לחזור ולתרום, משא"כ הכא כשלא יצטרך לחזור ולגרש, וכן מ"ש להוכיח ממ"ש (קדושין ד' מ"ט) דבאתרא דנהיגו בפשוט ועבד לה מקושר כו' כ"ע לא פליגי דודאי קפידא", י"ל דשאני התם ששייך ענין הקפדה לפי שגט פשוט נכתב במהירות יותר (ע' ב"ב ד' ק"ס רש"י ד"ה ומגרשי) ושלא יצטרך לשלשה עדים שהפרסום יותר גדול (וגם פשיטי

דספרי יותר), ולהיפוך כשמנהג המדינה לכתוב מקושר מקפיד המגרש לעשות כמנהג המדינה שלא יתראה כמבוהל ונחפז במעשיו לגרש, וגם עמ"ש התוס' בב"ב ד' קס"ה ד"ה באתרא, (והנה גם להמשכנ"י, היכא שאומר הבעל, כנהוג בסדור הגט, שיכתבו ע"פ דעת הרב המסדר, אין חשש גם כשלא יכתבו כראוי לכתחילה ושהבעל לא ירגיש מזה דאכתי לא שינו שליחותן לפי שכתבו ע"פ דעת המסדר) והנה מ"ש בב"י דאע"פ שאין פסולו אלא מדרבנן חספא בעלמא הוא כיון שאין יכולה להינשא ע"י, הגם דתיפוק שבטל השליחות שבודאי מקפיד שיהא גט כשר י"ל דהיינו הך והפסול מדרבנן מספיק ממילא, וי"ל ג"כ דמדקאמר רב שעשו עדים שליחותן עכצ"ל דהיינו משום שאין הפסול מה"ת בעצם כתיבת הגט ורק מצד קפידת המשלח, וא"כ י"ל דגם לדידן דאמרי' מי קאמר כתובו חספא כו' היינו משום דאע"פ שבעצם כתיבת הגט אין הפסול אלא מדרבנן מ"מ כיון שא"י להנשא ע"י כו', (יום ב' ער"ח כסלו תרע"ב).

סימן כ

מה שהקשה מע"כ במכתבו בדברי הרמב"ם (פ"א מטו"מ הי"ג) וז"ל ואין העכו"ם מטמא באהל ודבר זה קבלה הוא והרי הוא אומר במלחמת מדין כל נוגע בחלל ולא הזכיר שם אוהל עכ"ל, דהא בגמ' קאמר רשב"י טעמא משום דדריש "אתם קרויין אדם" כו' ולא מייתי ילפותא שהביא הרמב"ם לכאו' י"ל שאם היו ההרוגים במערכת הקרב מושלכים ע"פ השדה לא מוכח ממ"ש "כל נוגע בחלל" די"ל דהיינו משום דלא שכיחא שיאהל ולא יגע בו בדרך עברו, והגם דמשכחת לה וכגון מ"ש בב"ב ד' כ"ז כענפי האילן מאהילין על המת ועל העוברים, אכתי כיון דלא שכיח בשעת המלחמה שיאהל בלא נגיעה (וע' פ"ח דאהלות מ"ה שאדם הקופץ ממקום למקום אינו נעשה אהל) לא מוכח כ"כ ממה שלא הזכיר המאהיל, ודוקא אי נימא שהחללים נקברו תיכף או שעכ"פ הקפידו לכסות עליהם כדי שלא יהיו למאכל לכלבים, דממילא שכיח שיאהיל בלא נגיעה (וע' ב"ב ד' ק' תד"ה והכוכין דבכלים אין דין קבר להיות בוקע ועולה, משא"כ כשמבטלו, ואי מטמא הארון כל סביביו כשיש פותח טפח), ממילא מוכח מדלא הזכיר שם אוהל, והשתא י"ל דלרשב"י דס"ל שאינן בכלל אדם ודממילא אין להקפיד על בזיונם לכסות החללים, לא מוכח מדלא הזכיר שם אוהל, משא"כ להרמב"ם (וע' ש"ב כ"א מ"ש ולא נתנה עוף השמים וגו' וברמב"ן עה"כ לא תלין את נבלתו שלזאת צוה יהושע להוריד נבלת מלך העי, אך שאני תלי' דהוי בזיון ביותר, והקפידא דוקא בא"י, והמלחמה נשלמה בו ביום וע' ע"ז ד' כ"ד, וע' פרש"י ב"ב ד' כ"ב עה"כ על שרפו עצמות מלך אדום, ומ"ש ש"א י"ז "ונתתי פגר מחנה פלשתים לעוף השמים" הוא כמ"ש "וידעו כל הארץ כי יש אלקי'

לישראל", וכן כדי להחרידם ומצד שגלית התחיל לומר כן, ומ"ש בכורות ד' מ"ה ששלקו זונה שנתחייבה שריפה למלך כו' היינו כדי להתלמד, וברמב"ם ה' עבדים שלא נמסרו לבושה, ובנדה דמ"ז יש פלוגתא ובתה"א להרמב"ן דקבורה משום בזיונא דכולי חיי, ודא"א דליכא חי כו' כעין מ"ש בכתובות ד' מ"א, ודבעכו"ם ל"ש זה דהא דוקא מפני דרכי שלום מתעסקין בקבורתן, (ועמ"ש התוס' סנהדרין דמ"ו, כדהוי רק בזיונא **דמשפחה**, וגם בישראל איכא רק משום לא תלין),

והנה מ"ש היראים סי' שי"א ממ"ש בנזיר ד' ד' ומנלן דאטמי למתים מהכא ויך מהם ל' איש ויקח את חליצותם", דעכצ"ל דס"ל כרבנן דרשב"י, יש להעיר עפמ"ש הרמב"ם פי"ג מא"ב אל יעלה על דעתך ששמשון נשא נכריות בגיותן", וע' פרש"י סוטה ד' ט' דההיא דתמנת לאו קלקולא כ"כ שלקחה לו לאשה, ודממילא נתגיירה, משא"כ מה שהי' דרך זנות אפי' מיוחדת לו לא נתגיירה ומש"ה הוי קלקול וגנאי, הגם דהוי קודם שגזרו ב"ד של חשמונאי דאפי' בצנעא (ע"ז ד' ל"ו), וע' טואה"ע סט"ז דלפום דלא קיי"ל כר"ש, דוקא בז' אומות לאחר שנתגיירו איכא איסור חתון, ובב"י דלר"ש ס"ל דה"ה כל האומות ודוקא בגיותן, והנה לר"ש דדריש טד"ק משום כי יסיר וגו' שאין בנך מן הנכרית כו', שייך האיסור גם בזנות, והגם דאשה מזנה מתהפכת כו' עמ"ש התוס' ביבמות ד' ל"ה דיוצאה בשן ועין מודה כו', ובפרט לפמ"ש "שכאו"א הביא לו את אשתו כדי שתתעבר" וא"כ אסור מה"ת אף בצנעא, ולכאו' רשב"י לטעמי' דאתם קרוין אדם כו' וע' ברכות ד' נ"ח דהוי כבעילת חמרתא ודה"ה כל האומות בגיותן, וא"כ שפיר מוכיח משמשון ממ"ש ויך מהם וגו', ודבודאי לא עשה דבר האסור, וגם במה שהלך אחרי עיניו בודאי לא הזיד לעשות דבר האסור רק שהי' מותר לפי דעתו, ומשום דלא ס"ל כרשב"י ומ"מ הוי קלקול וגנאי מה שלא קידש עצמו במותר לו וממילא לא ס"ל המיעוט דאתם קרוין אדם כו', ומדיוק הלשון "כל נוגע בחלל" נתמעט רק טומאת אהל, משא"כ לרשב"י.

וגוף מ"ש היראים דאתיא כרבנן דרשב"י, לכאו' צ"ע דהא כתב מקודם דאפי' לרבנן יצאו גוים מן הכלל דכיון שהגוים אין להם נזירות א"כ לאביו ולאמו בישראל משתעי קרא, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא קרינא בי' לאביו ולאמו והיינו כמ"ש וז"ל דתניא בת"כ ומייתי לה בנזיר על נפש לא יבא שומע אני אפי' נפש בהמה במשמע דכתיב מכה נפש בהמה ישלמנה ת"ל לאביו ולאמו בנפש אדם הכתוב מדבר רש"א א"צ כו' ע"ש, והוא דלא כהגירסא בש"ס שלפנינו דקאמר "ת"ל על נפש מת לא יבא בנפש אדם הכתוב מדבר דממילא מתמעט רק נפש בהמה (וע' ביצה ד' כ"א דר"ע הוא דקאמר דאפי' נפש בהמה במשמע, וע' ר"ש פי"א דתרומות משנה ט' עה"כ וכהן כי יקנה נפש קנין כספו

ממ"ש בתורת כהנים יכול לא תאכל בהמה בכרשינים ת"ל נפש, ולכאו' התו"כ לטעמי' שלא נתמעט נפש בהמה גם ממ"ש נפש מת' משא"כ להש"ס) וממילא גם מלישנא דר' ישמעאל דקאמר "אינו צריך" כו', דמשמע שלא בא להוסיף דין חדש לא נשמע למעט עכו"ם, משא"כ לגירסת היראים דגם לת"ק נתמעט עכו"ם וה"ה לר"ש (כמו שגורס היראי' ודלא כגירסא שלפנינו "ר' ישמעאל") דממעט ממ"ש לא יבא בנפשות המטמאות בביאה הכתוב מדבר" ודר"ש לטעמי' ודכיון שאין מטמא באהל נתמעט לגמרי ויל"פ מ"ש בלשון היראים ואפי' לרבנן דפליגי עליה דר"ש כו' דכתיב לאביו ולאמו" כו', דהיינו דפליגי עליה דר"ש דקאמר א"צ כו', משא"כ להלן בההיא דפ"ק דנזיר כ' היראים בלשון כרבנן דפליגי עלי' דרשב"י דמתי גוים אין מטמאין והיינו ההיא דיבמות ד' ס"א, ועכ"פ הגם שהנמ"י בב"מ קי"ד כתב ג"כ שאין טומאתן אלא כטומאת נבלה ואין כהן מוזהר עליהן (ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' י"ג) כבר נתבאר דשיטת היראים הוי רק לפי הגירסא שהי' לפניו, ועמ"ש התשב"ץ ח"ג ענין שכ"ג מה שהוצרכו הזיה כמ"ש וכל נוגע בחלל תתחטאו, הגם שטומאת נבלה אינה אלא טומאת ערב לית להו דיו הבא מן הדין להיות כנדון כו' ע"ש, ועמ"ש בספרי אמ"ש ס' ל"ט, דכיון שכבר נטמא כל הנוגע בחלל טומאת ערב ממילא כבר איתרע חזקת טהרה שלו (כמ"ש בנזיר ד' ס"ד) ודממילא חיישי' דלמא איקטל חד מישראל אע"ג דמדינים הוו רובא עמש"ש, ועמ"ש המל"מ פ"ג מאבל בענין המומיא, ובפרט בזה"ז שאינן עע"ז דלכ"ע לא נתמעטו מכלל אדם (ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' צ"ב) דבודאי לא נתמעטו אלא מטומאת אהל רק שיש לחקור קצת לפום דקאמר (נדה ד' נ"ה) ר' יוחנן ילפותא ממ"ש בעצם אדם או בקבר אדם דומיא דעצם מה עצם יבש" כו', דממילא לפמ"ש התוס' בנזיר ד' נ"ד בשם הריב"א דמ"ש "או בקבר אר"ל זה קבר שלפני הדיבור' היינו אותן שמתו קודם שנאמרה פ' טומאת מת כו' יע"ש, דממילא י"ל דכיון דגם לענין נגיעת הקבר אצטריך הך ריבויא (כמ"ש התוס' ב"ב ד' נ"ח וביבמות ובנדה), והשתא דליכא ילפותא תו י"ל דגם מגע עצם יבש הוי דומיא דקבר, ועכ"פ כבר כתב הש"כ (ס"ס שע"ב) דבמגע ומשא י"א דאפי' המקילים אוסרים,

והנה אין מקום קולא מצד מה דהכהנים בזה"ז הם רק כהני חזקה כמ"ש הריב"ש תשו' צ"ד וע' פ"ת יו"ד סי' ש"ה סקי"ב בשם השאילת יעבץ דכהני חזקה דהאידנא אין להם להוציא ממון האב מספק וכמעט שי"ל דמדינא צריכין להחזיר דמי פדיון הבן שמקבלים, ושכדי לצאת מידי ספק מוטל על האב לפדות בכורו מהרבה כהנים שיוכל למצוא דדלמא מתרמי ליה כהן מיוחס, וע' פ"ת אה"ע סי' ז' סק"ב ובבאה"ט סי' ו' סק"ב בשם השבו"י שמקיים דעת המהרשד"ם שאין כופין להוציא בזה"ז דכהני ספק נינהו

וע"ש בפ"ת בשם חוט השני ת' י"ז ובמהרי"ט ת' קמ"ט ועמ"ש הט"ז יו"ד ס' שכ"ב בשם מהרש"ל שאין נוהגין לתת חלה לכהן קטן משום דלא מחזקינן בזה"ז לכהן ודאי וכמ"ש מהרי"ו וע' שם בש"כ סק"ט ובמ"א ס"ס תנ"ז ובבאה"ט או"ח ס"ס קכ"ח ועמ"ש המ"א ס' ר"א סק"ד שאין נזהרין בזה"ז להקדים הכהן לפי שאין אנו בקיאין ביחוסי כהונה ומ"ש החו"י בהשמטות להוכיח ממ"ש בכתובות ד' כ"ה דכשקרא ראשון בביהכ"נ והחזיק עצמו לכהן יש לו דין כהן ודאי, י"ל לענ"ד עפמ"ש בספרי אבן פנה במלואים בביאור דברי התוס' בחולין ד' צ"ו ד"ה פלניא, דשאני כשניסת ע"פ סימנים שלא החזקנו מעולם זה לדבר מוחלט וכמו כשניסת ע"פ ע"א שלא לכל דבר מהמנינן ליה דאין האחין יורדין לנחלה ע"פ", ממילא כשיבאו עדים אח"כ שזינתה לא קטלינן לה, ושאני מ"ש בירושלמי "א"ל אחד חלב הוא והתרו בו שנים לוקה" שהוחזק ע"פ העד לחלב כליות בהחלט עמש"ש, וא"כ שאני בימי הש"ס שהיו כהנים רבים שנתברר יחוסם, דממילא מי שהחזיק עצמו לכהן נעשה מוחזק לכהן ודאי, משא"כ בזה"ז דלא מחזקינן שום כהן לכהן ודאי, כגון לענין נתינת חלה לכהן קטן ולענין שאין נזהרין כ"כ להקדימו וכדומה, ממילא הגם שמחזיק א"ע לכהן הוא מחזיק א"ע בתורת כל הכהנים שבזה"ז ולא הוחזק לודאי כהן, ובפרט שבמרבית העתים ע"י גירושין נדודים וטלטולים שחלפו עברו נתחזק ונתעצם הספק ביותר דז"א, דהא גם הכהנים בזה"ז מחזיקין עצמן לכהנים ודאים במה שעולין לדוכן בברכה ועמ"א ר"ס קכ"ח וע' רמב"ם ומ"מ פ"ג ממגילה וביו"ד ס' רס"ה סעי' ג' שאין מברכין על הספק ונהי דהכא לא הוי ספק השקול מ"מ מוכח ממה שכולם מברכין דליכא חשש שע"י מה שכולם מברכין, אחד מקהל המברכין מברך לבטלה דאלת"ה ה"ל לתקן שאחד יוציא את כולם בברכה ועמ"א סקי"ז (וע' תו' ברכות ד' מ"ח לענין מה שמוציא מטעם ערבות, והכא גם המתברך בכלל החיוב) וגם משמע (כתובות ד' כ"ד) דליכא משום בל תוסיף (ע' עירובין דצ"ו תד"ה מיכל וע' יבמות ד' ז' דל"ת חמיר) משום שעושה מצד ספק מצוה ותקנ"ח כמ"ש רשב"א (עמ"ש באמ"ש סע"ט) ודשייך העשה דכה תברכו אתם ולא זרים גם כשמברך מספק, דאל"כ לא הי' בירור גמור לענין יוחסין, דדלמא נושא כפיו מספק וגם לא דמי למ"ש התוס' היכא שניסת ע"פ סימנין וע"א דכיון דכשיש עדי מיתה ממש האחין יורדין לנחלה וע"י ע"א אין יורדין לנחלה מוכח שאין מחזיקין עדותו לדבר מבורר וכעין הא דפרש"י בכתובות ד"ה שאני, דריע חזקייהו שהרי הכל רואין שאר כהנים אוכלים קדשי המקדש כו', משא"כ הכא שחזקתו ככל הכהנים שבזה"ז שבודאי יש ביניהם כהנים גמורים ומלבד זה הא אם נאמר ונתפוס להקל, ההכרח להקל בכאו"א דמאי חזית, וא"כ בודאי יכשל אחד באיסור, וכעין תרי

קולי דסתרי אהדדי ועמ"ש התוס' בנדה ד' ס' ומ"ש הטו"א ר"ה ד' כ"ט ובספרי אבן הראשה סי' מ"ג, והנה בתב"ש סי' ב' סקי"ב כתב בהא דקיי"ל דמומר לנבילות לתיאבון אפי' נשבע ששחט בסכין יפה אינו נאמן שלאותו דבר חשוד הוא על השבועה שהרי מושבע ועומד מהר סיני, דיש להקשות מהא דקאמר בבכורות ד' מ"ה דכהן הנושא נשים בעבירה פסול לעבודה עד שידירנה הנאה, דמאי מהני הנדר כיון שכבר עבר על מה שמושבע ועומד, וע"ש מ"ש לתרץ, ולכאו' י"ל דמה שנושא אשה הפסולה לכהן הוא מצד שיש לו הוראת היתר שאינו מחזיק א"ע לכהן ודאי, ומש"ה פרש"י ד"ה והנושא נשים בעבירה גרושה וחלוצה", ודלא מיירי כשנושא בעבירה אשה האסורה עליו גם שלא מצד קדושת כהונה, והוי דוגמת מ"ש "והמטמא למתים כו' שאסור רק לכהן, ויתישב ג"כ מה שהקשה בתשו' רע"א זצ"ל סי' ס"ה דהא אאחע"א ולא חל הנדר על איסור פסולי כהונה, דלפ"ז שמורה היתר בעצמו שאינו כהן ממילא לפי דעתו חל הנדר, וע' יבמות ד' פ"ח רש"י ד"ה ה"ד דאפי' באיסור ספק ל"צ קרא דודאי כפינן ליה, ולאב"א, ב"ד מוזהרין לטרוח אחר עדים כו' כדי לקדש את הכהן, ועכ"פ הוי תרתי דסתרי העלי' לדוכן בברכה, ומה שיורה היתר לעצמו בנוגע לעניני קדושת כהונה (וע' סנהדרין ד' ה' אבוה דההוא גברא כו' ומשמע שהי' מוחזק לכהן לפי שלא הי' הדבר מפורסם, אלא שהי' אפשר לברר הדבר, וגם הי' רק טומאת ארץ העמים כמפורש בירוש').

ועמ"ש בחדושי הגרע"א סי' שס"ט הא דעכשיו אין כהנים נזהרין בטומאת ארץ העמים לפי שיש להקל מפני צורך פרנסה א"נ מפני שכולנו טמאי מתים, וע' שבו"י ח"א ת' פ"ה וע' ב"י יו"ד ס' רכ"ח ממ"ש במו"ק ד' י"ד דלמזונות שרי משום דהוי צורך מצוה וכ"כ באו"ח ס' רמ"ח סעי' ד' ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' כ"ט, וזה שייך גבי ארץ העמים שמוכרחין להיות שמה, משא"כ בעלמא אין להקל מטעם זה, דהא ביד הכהן לבחור לו עסק פרנסה אחרת (ובנזיר ד' י"א קאמר רק שלא הי' בדעתו לקבל עליו איסור כזה שיקפח פרנסתו) ומצד מ"ש שכולנו טמאי מתים, דהיינו כמ"ש התוס' בבכורות ד' כ"ז דא"א להזהר מטומאת המת שהמאהיל על חרב כו' וע' חולין ד' ק"ד ד"ה חלת וע' ראב"ד פ"ב מנזירות ה' כ' וע' סמ"ג דבזה"ז דליכא אפר פרה כשנטמא פ"א אינו מוסיף טומאה כשנוגע בטומאה (ושאני בימי הש"ס שהי' להם אפר פרה ע' נדה ד' ו') וכ"כ הש"ג וע' שבועות די"ז תד"ה נזיר אכתי דוקא לענין טומאת ארץ העמים נהגו להקל, ועמ"ש השבו"י דהגם שמדינא מותר לכהן שבחו"ל לטמא א"ע בטומאה דרבנן לפי שכבר הוא טמא בטומאה דרבנן בחבורין לגושא ואוירא של ארץ העמים, מ"מ כיון שנתפשט איסורו כבר נהגו בו איסור, ומכ"ש בענין טומאה דאורייתא, דגם לפום

שנסתפק המל"מ פ"ז מתרומות אי תרומה טמאה מדרבנן הוי בכלל מ"ש "פרט לזו שמחוללת ועומדת" (סנהדרין ד' פ"ג) היינו לפי שאינה ראוי' לאכילה מצד הטומאה משא"כ לענין מ"ש (נזיר ד' מ"ב), "שהוא מחולל ועומד" כדמוסיף טומאת גברא בטומאה דאורייתא שדינו חלוק וגם כדי להתלמד לצורך רפואה שמבואר בגיטין ד' ע' תד"ה רב שימי, שכדי להתחכם לרפואה שרי וכו', והכא כיון שכבר נטמא פ"א ליכא אלא איסור דרבנן כמ"ש הח"ס ת' של"ט, אכתי מבואר בנודב"ת חיו"ד ת' ר"י שאין להתיר אפי' איסור דרבנן כדי להתלמד, ומ"ש התוס' בגיטין שם י"ל דהיינו לפי שלא היתה כונתו לרפאות העכו"ם שמגדלו לע"ז רק אדרבה לפי שלא היתה הרפואה בטוחה לא הי' יכול לרפאות בה ישראל ולזאת עשה בחינת הרפואה בעובד כוכבים וכמ"ש התוס' בע"א ד' כ"ו ד"ה לאפוקי. והגם דאתסי העכו"ם לא הי' בטוח בזה מקודם והי' חשש שאדרבא יקלקל, ועי"ז הבחינה ידע אח"כ לרפאות ישראל, והגם שיש לחקור מצד צירוף איזה סניפים לענין מגע עצם יבש ומה שמשתנה ע"י תחבולות, עוד הדבר צריך הכרע ובירור, וכדומה שאפשר לעסוק כדי להתלמד בלא נגיעה ממש או ע"י דבר החוצץ בפני הטומאה, [וכן תלמידי ר"י ששלקו כו' בדקו ומצאו בה כו' (בכורות ד' מ"ה), הגם שאסור להטמאות כמ"ש חולין ד' ב' תד"ה טמא וצ"ל בימי טומאתן, א"נ מצד שהי' הבדיקה נוגע להלכה, י"ל ג"כ שבדקו שלא ע"י נגיעה], יום ד' ט' ניסן שנת תרס"ט אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל

סימן כא

להרב ח"ג מו"ה שלמה טובי' הל הלוי פרידלענדער ער נ"י החוב"ק ראטנא (פלך וואלין) בעמח"ס תפארת שלמה.

ע"ד אשר דרש במכתבו להשיבו דבר, כאשר מע"כ נתקבל לרב בעירו זה כתשעה שנים ואח"כ נתגרשה בת הרב הקודם מבעלה ונשאת לאיש הראוי לרבנות ונתקבל לרב להצד שכנגדו ועתה ששחל"ח בא אברך צעיר בן אחות הרב הקודם בטענת חזקת ירושה מאבי אמו ז"ל, ובעת פטירת אבי אמו ודודו הרבנים ז"ל הי' הוא עדיין נער קטן ובכח חזקת ירושה מקפח פרנסתו ויורד לגבולו גם בעניני הכנסה מהצד שלו, והביא כבודו ממ"ש התוס' בנזיר ד' מ"ז ד"ה בשלמא, כשגלה או חלה כה"ג ומינו אחר תחתיו, ובעת שנתקבל מע"כ לרב לא הי' איש מיו"ח הרב ז"ל שיהא ראוי לאותה אצטלא, שלא היתה בתו עומדת להתגרש ולהנשא להראוי לכך.

הנה לכאו' הדבר מפורש בב"ב ד' י"ב שמקודם "אימנו רבנן לאותביה לרב אחא מדיפתי ברישא" ורק אחר שדרש מר בר רב אשי בפני עשרה מרבנן קיימא ליה שעתא שהושיבו

אותו בראש, וכמ"ש "אמר מאן חתים טביומי ברבנן אנא ש"מ לדידי קיימא לי שעתא", הרי דהגם שמר בר רב אשי הי' שקול בתורה לרב אחא מדפתי, וכדקאמר בברכות ד' מ"ה, דכרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה", ופרש"י מופלג בחכמה ובזקנה", מ"מ רצו להושיב לר"א מדפתי בראש ומשום דבתר דשכיב רב אשי אביו כבר מלך אחר בינתים, ועמ"ש התוד"ה כל שמתחלה קרי רב אחא אנפשי' כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו "שהיה מצפה שיחזירוהו לגדולתו" ע"ש ובודאי לא הי' מצפה ח"ו למיתתו של מר בר רב אשי (גם דא"כ מאי קאמר "דכשראה שלא החזירוהו כו') רק שהי' מצפה שיעשה חיל בתורה ושיכירו מעלתו ויחזירוהו לגדולתו הגם דמר הי' בר רב אשי שלא הי' כמותו מימות רבי, כמ"ש בגיטין ד' נ"ט וע' בפרש"י ד"ה זילו אמרי ליה לבר מר.

ובגוף הדבר כתב המ"א ס"ס נ"ג בשם מהרשד"ם דבחכם הממונה להרביץ תורה או לדין ליכא תורת ירושה וכדקאמר ביומא ד' ע"ב דכתר תורה כל הרוצה ליקח יבא ויקח, וכ"כ הח"ס או"ח תשו' י"ב, ומצינו בסוף הוריות דקאמר "נימא ליה גלי עוקצים דלית ליה וכיון דלא גמר נימא ליה מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו, ניעבריה" כו', הרי שהיו מעבירין ומסלקין אותו מנשיאותו אם לא הי' יודע לדרוש במס' עוקצין הגם שכבר הי' נשיא שהיתה לו הנשיאות בירושה דור אחר דור, ומכ"ש שאין למנותו לכתחילה כדאיכא דעדיף מיניה, ובלשון הרמב"ם (פ"א ממלכים ה"ז) ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המינוין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם, והוא שיהי' הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה, היה ממלא ביראה אע"פ שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו", וכדי שלא יהיו הדברים סותרין למ"ש מקודם "ממלא מק"א בחכמה וביראה", צ"ל דהכונה דדוקא כשהוא גדול בחכמה רק שאינו ממלא בחכמה היינו שבחכמה אינו שקול לאבותיו "מעמידין אותו ומלמדין אותו" כדי שימלא מקום אבותיו גם בחכמה, וממילא נשמע שאם הוא קטן בחכמה ומעלות התורה, שלא יגיע גם אחר שילמוד למעלת יתר החכמים וע' חולין ד' כ"ד "שתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים שוב אינו רואה" אין לו דין קדימה ועדיפות על הגדולים ממנו במעלת התורה, ומכ"ש בענין התמנות רבנות שמוטל עליו לדון ולהורות ואי אפשר להמתין עד שיראה ברכה בלמודו, וע"פ הרגיל ע"י התמנות רבנות לא לבד שלא יוסיף אומץ בתורה אך אדרבה משכח תלמודו, ומשום דכל מילי דמתא עלי' רמיין, וכמ"ש במד"ר קהלת עה"כ כי העושק יהולל חכם וכן במד"ר וארא שאמר ריב"ל "ס' הלכות כו' וכולן נשתכחו ממני

בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור", (וגם נוסף עליו הטרדות שהוא נאלץ להעמיס על עצמו כדי שימצא מחיתו ופרנסתו), וגם כשיש לו היתר הוראה וסמיכה מרב כזה שבודק וחוקר היטב (ולא כדרך הסומכין עצמן על חזקה דאבהתא ובחינה קלה, שלא יצא תקלה מתח"י), יש קדימה למי שגדול יותר בתורה ומבין להעמיק במעמקי ים התלמוד והפוסקים, שלא יצטרך להורות ולדון מספרי הקצורים כדרכי אלה אשר ילכו באפלה ולא ידעו במה יכשלו, ואחת מהסיבות הגורמות השפלת קרן התורה הוא מה שגדולי הכשרון והמעלה במעלות התורה ישבו בשפל המדרגה, וקטני תורה "חסירי מדע ויתירי כח' ינחלו כסא כבוד בערים נכבדות, וגם לא מיירי הרמב"ם אלא מהתמנות שיש בזה ענין שררות, והגם דקאמר (הוריות ד' י') "עבדות אני נותן לכם" לפי שמוטל עליו עול רבים, אכתי הי' זה בעצם ענין שררות, משא"כ הרבנות בזה"ז שכל עיקרה להורות ולהשיב כהלכה לכל דורש דבר ד', והכל פונין אליו מצד ידיעתו בתורה, ממילא הגם שההמונים אינם יודעין להבחין, העיקר בעצם הוא מעלת התורה והיראה, והנה בד"מ יו"ד סי' רמ"ה העתיק לשון הרמב"ם, והיינו כמ"ש שע"י מה שמלמדין אותו ימלא מקום אביו גם בחכמה, וזכות אבותיו ויראתו מסייעתו לראות ברכה בלמודו (וע' מגילה ד' ו'), ומזה נשמע דגם מ"ש הרמ"א שם בהג"ה וז"ל אפי' בנו וב"ב לעולם קודמים לאחרים כ"ז שממלאים מק"א ביראה והם חכמים קצת, רמב"ם פ"א מה' מלכים עכ"ל, כונתו שאינם שקולין עדיין לאבותיהן בחכמה, ואין כונתו לסתור דברי הרמב"ם כיון שמקור דבריו המה מהרמב"ם רק שקיצר בלשונו ומ"ש בהג"מ ממ"ש בת"כ "ובנים לא הי' להם הא אם היו להם בנים היו קודמין אע"פ שלא היו שקולין כאלעזר ואיתמר", יש לפרש דהיינו שאם הי' להם בנים הממלאין מקום אבותיהם היו קודמין אע"פ שגם אבותיהם לא היו שקולין כאלעזר ואיתמר וכמ"ש בת"כ ובילקוט שיכול אף הראשונים ת"ל הנותרים הנותרים שקולין בו בכבוד ואין הראשונים שקולין בו בכבוד", והיינו דסיים בהג"מ וז"ל יכול אע"פ שאין ממלא מקום אביו ת"ל ואשר ימלא את ידי כו' אם אינו ממלא מקום אביו יבא אחר וישמש תחתיו עכ"ל, וכן בריב"ש סי' רע"א (שהובא בשו"ע) כתב וז"ל שמהר"ר יוחנן ממלא מקום אבותיו ביראת חטא כו' ואם יאמר אליו מהר"ר ישעי' בהדי דידי קא מינצת דאי ח"ו נשתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי יוכל להשיב מהר"ר יוחנן בהדי דידי קא מינצת דאנא עבידנא דלא משתכחא תורה מישראל כו' ע"ש שמבואר מלשון הריב"ש שלא כתב זה להעדפה בעלמא (מדלא כתב זה בסוף אחר שהביא דברי הרמב"ם) אלא שהדין קדימה הוי דוקא כשהוא גדול יותר ביר"ח, ודוקא לפי שמי שישב על כסא אבותיו הצטיין ג"כ במעלה יתירה על מהר"ר ישעי' במה

שהוא קבע ישיבות והרבה גבולו בתלמידים, ולהלן כ' הריב"ש שם דכיון שכבר החזיק במשרתו אין מסלקין אותו אע"פ שהבא לנוטלה גדול ממנו, משא"כ בדין הקודם כשבא רק מצד טענת ירושה צריך שיצטיין בעצמו באיזה מעלה יתירה, וע' ריטב"א מכות ד' י"ג דדוקא כשראוי לכך הוא קם תחת אבותיו, ולכאו' קשה מ"ש הריב"ש דכיון שכבר החזיק במשרתו כו', מההיא דסוף הוריות, וצ"ל דמ"ש "ניעבריה" היינו דכדנימא לי' "למי נאה למלל" כו', מחמת כסופא יסלק א"ע מהנשיאות, וכדמשמע הלשון "אתיא מילתא לידי כיסופא אי לא גמירנא כסיפיתנן" (וע' שבת ד' קי"ד תד"ה ואפי' במסכת כלה) והנה מ"ש בכתובות ד' ק"ג "אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא אמר לוי צריכא למימר אמר ר"ש בר רבי צריכא לך ולמטלעתך כו' ור"ג אינו ממלא מקום אבותיו כו' ביראת חטא ממלא מק"א הוה", היינו דכל מה שהוצרך רבינו הקדוש לומר "שמעון בני חכם", ולומר זה בקדימה למ"ש גמליאל בני נשיא", עכצ"ל דקמ"ל להורות הדין שיש קדימה להבכור הגם שאחיו הצעיר ממנו חכם, והוקשה ללוי דזה מילתא דפשיטא, ומתרץ דר"ג לא הי' ממלא מק"א בחכמה ור"ש הי' גדול ממנו רק שר"ג הצטיין ביותר ביראת חטא, ומש"ה לא הי' בדברי ר"ש ענין גאוה ח"ו ואדרבה השמיענו בזה שאחיו גדול יותר ביר"ח, ואולי ז"ש "צריכא לך ולמטלעתך, שלא בא ח"ו לגנותו בהא דאחוי קידה ואטלע", רק שרמז לו מעלת הנשיאות דדוקא רשב"ג אחוי קידה (וכמ"ש בסוכה ד' נ"ג שאין כל ברי' יכולה לעשות כן) וכמ"ש בשבועות דט"ז וברכות ד' ל"ד ממ"ש ותקד בת שבע וגו' ומצד שהיתה קרובה למלך ושרשב"ג מצד נשיאותו הי' ממקורבי ממ"ה כב"י, והיינו מ"ש "דהא והא גרמא ליה הא דאיטלע, שנענש על מה דאחוי קידה הראוי רק למי שהוא מקורב ביותר, וכעין מה שנענש על מה שהטיח דברים כו', ומצד עוצם מעלת הנשיאות הוצרך רבינו הקדוש להשמיענו כ"ז, ושהוא יודע ומכיר בבנו ר"ג שמצטיין ביותר ביר"ח (ולא היו שקולין וגם א"א לצמצם) והנה מ"ש הרשב"א (ת' ש') שאם ראוי הבן להיות ש"צ אע"פ שאינו ערב בקולו ויש אחר טוב ממנו הבן קודם, היינו כמ"ש הרשב"א בלשונו שם "כי לפי מה שאני רואה ממנהג אותן המקומות הבנים מתמנים מדעת הציבור חזנים תחת האבות כו', ודהגם שאינו מינוי של שררה כהא דשוטרי הרבים כו', דחשיב לה בירושלמי (כמ"ש הח"ס ממ"ש התוס' בסוטה ד' מ"א, וכן גבאי צדקה הוי ענין שררות כמ"ש בב"ב ד' ח'), מ"מ מצד המנהג הוי כעין אסתומתא דמהני אפי' בדשלב"ל, וגבי כאו"א מהצבור הוי מתנה מועטת וכעין נדר וצדקה והוא נתקבל ע"ד המנהג (וע' גיטין ד' מ"ז תד"ה ולביתך) וכיון דעריבות הקול אינו מעכב בעצם רק שהציבור מקפידין ע"ז, מהני המנהג דהוי כאילו התנו ופירשו דסברי וקבלי גם כשלא יהא קול הבן ערב כ"כ, וזה שייך לענין

עריבות הקול, ולא לענין מעלת התורה שכל ענין הרבנות תלוי בזה, וגם כשההמונים אינם יודעין להבחין או שיאמרו מאי אהנו לן רבנן ולא ימצאו חפץ וצורך לקבל רב גדול בתורה, אין זה רצונם בעצם, וכעין מ"ש הרמב"ם (פ"ב מגירושין) דכשתקפו יצרו לבטל מצוה הוא אנס עצמו בדעתו הרעה, ורצון כל איש מישראל בעצם הוא לילך בדרכי התורה (ובכלל מ"ש התוס' בסוטה ד' ל"ז היתה ספוקו בידו להחזיק ולא החזיק ה"ז כו', מוכלל מה שאינו מחזיק בגדולי תורה, ויתן משפט הקדימה לענינים טפלים) ואך מחסרון ידיעה והבנה יעזבו להם מקור מים חיים לחצוב להם בארת נשברים ועכ"פ אפי' אילו הי' בזה מנהג קבוע לא מהני דלאו כל כמיניהו להתנות מה שיביא לידי מכשול, ומכ"ש שאין בזה מנהג קבוע ומכ"ש לפמ"ש הרשד"ם שלא עלתה על דעת הרשב"א לומר לענין מינוי התורה השייכת רק ליודעים אותה

והנה מ"ש הח"ס תשובה י"ג לחזור בו ממ"ש בתשובה הקודמת, די"ל דשאני בימי רז"ל שהי' כעין מינוי קדושה לבד וז"א בירושה אך עכשיו הוא כמשועבד לקהל לעשות צרכיהם בשכר ולא גרע מש"ץ ואטו מפני שהוא ג"כ שר בתורה מגרע גרע עכ"ל, לענ"ד צ"ע דהא מצד השעבוד אינו מנחיל לבניו אחריו, וגבי ש"צ הוי רק מטעם המנהג כמ"ש הרשב"א ולא שייך זה בענין רבנות כמבואר למעלה, ואדרבה בימי הש"ס הי' זה טפי ענין שררות וכמ"ש אפיקו לי מנא חנותאי מקל רצועה" כו' (סנהדרין ד' ז') וממילא הי' אז שייך טפי ענין ירושה, ובלא"ה השעבוד לקהל בזה"ז ג"כ הוי להורות ולדון כהלכה והוא טפל למינוי של קדושה כעין מ"ש התוס' בשבת ד' כ"ד שהצורך הדיוט טפל לצורך גבוה, ובפרט שעיקר השעבוד הוא ג"כ בענין הוראה וכדומה, וגם בימי הש"ס אמרו "עבדות אני נותן לכם", ובב"מ ד' צ"ז דשאיל להו ביומא דכלא, רק שאז הי' ענין שררות ג"כ וע' יומא ד' ע"ב ת"ל בי מלכים ימלכו וע' ב"ב ד' י"ב ובלא"ה אפי' אם הי' מנחיל לבניו אחריו זכות השעבוד, היינו משום שאין לאחר שום זכות בזה, משא"כ הכא שמצד המינוי בעניני קדושה יש זכות וקדימה למי שהוא גדול בתורה, אין הבא בטענת זכות השעבוד יכול לסלק זכות הגדול ממנו, והנה גם בתשו' י"ג כתב הח"ס שבענין רבנות המדינה כשיש במדינה גדולים ממנו לא יתכן לומר שיש לו דין קדימה, ולפמ"ש הח"ס בתשובה הקודמת הדין הזה נוהג גם ברבנות עיר קטנה שאינו בירושה כשיש גדול ממנו (וע' סוטה ד' מ' כיון דחזי לר"א דמן עכו דנפישי ליה בעלי חובות כו', ומ"ש בברכות ד' כ"ז גבי ראב"ע היינו לפי שהיו צריכין להוציא הרבה לעבודת המלך וע' שבת ד' נ"ד תד"ה הוה, ומ"ש בנדרים ד' ל"ח לא הי' הדבר תלוי במינוי הציבור].

והח"ס שם הביא מהמדרש פ' פנחס עה"כ יפקוד אלקי הרוחות, שהי' מרע"ה סבור שבניו יטלו שררתו כו' א"ל הקב"ה לא כמו שאתה סבור כו', ובודאי י"ל שאין ללמוד ממה שהי' ע"פ הגבורה אך באדר"נ פי"ז שמרע"ה ראה בעצמו שאין בבניו שיעמדו בנשיאות, ומ"ש בשם הגאון שם ארי' ז"ל דכיון שאמם בת יתרו לא היתה מישראל, ולפמ"ש התוס' בסוטה ד' מ"א צריך שיהא אביו ואמו מישראל, עכצ"ל דמה שהי' סבור שבניו יטלו שררתו הוי לפי שמגיע להם בירושה, לענ"ד מפורש בפרש"י סנהדרין ד' פ"ב ד"ה בת יתרו מי התירה לך וז"ל משה קודם מ"ת נשא וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות וערב רב עמהם עכ"ל, ודכל אותן שנכנסו לכלל מצות בשעת מתן תורה לא הי' להם שום גריעותא מכל ישראל שכל ישראל היו מקודם בני נח ונכנסו לכלל מצות וע' פרש"י ביבמות ד' מ"ו עמ"ש ה"ז גר שכן מצינו באבותינו שמלו בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה עכ"ל, וא"כ כל בני ישראל היו גרים באותו שעה ומ"מ לא הי' להם דין גרים אלא דין ישראלים גמורים, וע' יומא ד' ע"ה על עסקי משפחותיו שנאסרו להם כו' ולא הי' להם דין גרים דכקטן שנולד דמי כמ"ש יבמות ד' צ"ח (וע' או"ת סי' ל"ג סק"ד עמ"ש ביומא ד' ס"ו עה"כ האומר לאביו וגו' דהא בעי יד עדים בראשונה) וגם לשיטת הסוברין שישראל קודם מ"ת לא היו בכלל ב"נ אלא להחמיר, אכתי צ"ל כן, ועכ"פ לא היתה לצפורה דין גיורת כיון שקבלה התורה יחד בשעת קבלת כל ישראל, וכן מפורש בב"ב ד' קנ"ט "דאלת"ה משה ואהרן לחותנם כו' גזירת מלך הוא שלא יעידו להם" ואס"ד שהי' לו דין גר לא הי' דין קורבה (וע' או"ת לענין מ"ש בירוש' דמשה אין מעיד לפנחס לפי שצפורה היתה דודתו), ומ"ש בפרש"י נדה ד' י"ג ד"ה כספחת שלא נתערבו על הגרים וכ"כ התוס' קדושין ד' ע', צ"ל דדוקא לענין קבלת ערבות לא קבלו עליהן, וגם שאני ערב רב שהצטיינו לגריעותא והחטיאו לישראל וכמ"ש והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל וע' יבמות ד' ע"ו שלא קבלו גרים בימי דוד כו' שלא היתה הגירות לש"ש משא"כ צפורה שהיתה בת יתרו, ובמו"ק ד' ט"ז שהיתה משונה במעשיה שהיתה צדקת גמורה, וע' פרש"י נצבים עה"כ מחטב עציך וברמב"ן ודמ"ש וגרך היינו הערב רב וע' שבת ד' קמ"ה. והנה הרמ"ה ז"ל כתב וז"ל ואי משום דא"ל בת יתרו מי התירה לך הול"ל ליה ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ולא אסרה תורה אלא מכאן ואילך אבל מי שהי' נשוי ועומד קודם מ"ת לא נאסרה עליו עכ"ל, והינו דגם לפי מה שבא זמרי בטענת שקר לומר שגם כזבי פירשה מע"ז ונתגיירה, אכתי שאני כשהי' נשוי ועומד קודם מ"ת (ואין זה שייך להאיבעיא דחולין ד' י"ז באברי בשר נחירה כו' ולהפלוגתא בקדושין ד' כ"א לענין כהן

ביפ"ת בביאה שנייה, וע' יבמות ד' ס"א דדוקא כשאירס האלמנה ונתמנה כו' אצטריך קרא שיכנוס, ופשיטא דגם לרב דקאמר בזבחים ד' ק"א דמרע"ה כה"ג הי' מ"מ היתה צפורה מותרת לו אפי' אילו היה לה דין גיורת, וע' שבת ד' פ"ז) ולכאו' מוכח מדברי הרמ"ה שחולק על פרש"י ודהגם שצפורה היתה בעת מ"ת בכלל ישראל מקבלי התירה לא היה לה דין ישראלית גמורה, מדהוצרך לומר דמטעם שהי' נשוי ועומד קודם מ"ת לא נאסרה עליו, אך י"ל דכיון שכל מה שהוצרך להשיב לזמרי הי' רק להשיב לפי טענת שקר שלו שגם כזבי נתגיירה מכבר, הו"ל להשיבו דבר המתקבל גם לפי דבריו ועכ"פ מבואר שלא הי' גריעותא בבני מרע"ה מצד אמם הצדקת, וגם עמ"ש בנדרים ד' ל"ח שלא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל", וא"כ הי' מהראוי שבניו יטלו שררתו, וגם הא התוס' בסוטה ד' הא ש מ"א כתבו דוקא לענין מלך דחזר ושנה כו' משא"כ גבי נשיאות דאפי' אמו או אביו מישראל.

והנה מ"ש בברכות ד' כ"ח "מזה בן מזה יזה", היינו לפי שגם מצד עצמו הי' ראוי יותר, וכדמוכח ממ"ש "ושאינו לא מזה ולא בן מזה" כו', ולעדיפות קאמר שהוא ג"כ בן מזה, והתם ראב"ע לא הקפיד ומתחילה ידע שקרוב הדבר שיתפייסו ויחזירו את ר"ג לנשיאותו, וכמ"ש א"ל דלמא מעברין לך א"ל לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא" כו', וכן מוכח ממ"ש נעבריה גמירי מעלין בקודש ואין מורידין ולא קאמר דבלא"ה כיון שכבר החזיק בנשיאות אין מסלקין אותו, ועכצ"ל שמצד זה היו יכולין לסלק אותו כיון דנחית אדעתא דהכי שישתמש בנשיאות רק לפי שעה, וממילא לא הי' כמינוי חדש רק שכשנתפייסו חזר ר"ג למינוי הראשון, וכמ"ש בירושלמי פ"ג דהוריות נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של ג', מה מחזירין ליה" כו, הגם דממילא לא הי' ראוי להתמנות לכתחילה מצד מה שחטא (הגם דכשלקה הרי הוא כאחיך), לפי שחוזר למנויו הקודם, וע"ש בירוש' ה"ג שכל שכל אותן ו' חדשים שהי' דוד בורח מפני אבשלום בנו הי' מתכפר לו בשעירה כהדיוט ומ"מ כשחזר לא הוצרך למשיחה חדשה, ועכ"פ הא דקאמר שמזה בן מזה, הוי לעדיפות בעלמא, וכן מ"ש סוף הוריות "נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב"ד", ולפי שהי' ממלא מקום אביו וראוי לכך זכות אבותיו מסייעתו וכתבתי הנלע"ד להלכה ולא למעשה ובפרט בהענין של כבודו אשר לא נדרשתי מהרב שכנגדו, ולא אוכל להשיב בזה הלכה למעשה, יום ב' ח"י אדר שנת תרע"ב לפ"ק, אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן כב

כבוד הרב הגדול בתורה ויראה בנש"ק וכו' מו"מ ירמי' קאליש נ"י אבד"ק אפאלא,

בנדון השאלה שדרש ממני כ"ת במכתבו מאור יום ד' לסדר והי' ברכה ע"ד מי שיש לו רעסטאראציע, וע"פ חוק הממשלה יר"ה מוכרח להיות אצלו מאכלים חמים הדרושים להא"י הקונים, אם מותר לו להשכיר חדר אחד לא"י שיחזיק וימכור בשר חזיר וכדומה להא"י, והא"י השוכר יתן להישראל המשכיר סך קצוב מכל ליטרא בשר טמא שימכור והאחריות של הפסד והזיקות הכל על הא"י השובר הנה כבר כתב הצ"צ תשו' ס' בישראלים שמלאכתם הוא לעשות נרות ובורית ועליהם מוטל מן השררה להספיק זה לכל בני העיר וז"ל דבכה"ג שהם צריכים להספיק לכל בני העיר ע"פ השררה שרי להו לקנות לכתחילה חלב חזיר מהא דאיתא בירושלמי כו' לפי שהציידים צריכים ליתן מס למלך מאומנתם התירו להם למכור חי' ועופות ודגים טמאים כדי שיוכלו לפרוע למלך המס שעליהם כו' וע"ש שכתב עוד טעם להיתר, דכיון שאין הקצבים הא"י רוצים למכור חלב שור וכבש אלא דוקא שיקנו גם חלב חזיר כו' ודאי דשרי כדי שלא יפסיד טרחו דמ"ש טרחא דצייד מטרחא דבעל מלאכה זו וע"ש בצ"צ שמצד הטעמים האלה מותרים למכור כל דבר טמא ולאו דוקא חלב חזיר, וא"כ יש להקל בנ"ד שנוגע למחיתו ופרנסתו ושאם ימנע מזה לא יוכל להחזיק הרעסטאראציא והוא משלם מס ג"כ, ובפרט ששייך להא"י השוכר.

והנה הט"ז הביא ממ"ש התוס' בסוכה ד' ל"ט ד"ה וליתיב וז"ל ואפשר הקונה מחבירו כדי להרויח ולמכור ביוקר היינו נמי סחורה ובפ"ז דשביעית תנן שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכור ולא בתרומות ולא בנבילות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים לא משכחת שיהו כולם שוים לענין סחורה אלא כה"ג דבהדיא שרא רחמנא למכור כדכתיב או, מכור לנכרי עכ"ל, דלכאו' מוכח מזה דאיסור סחורה בנבלה וטריפות הוי מה"ת, וכתב דלעולם י"ל דאיסור סחורה הוי רק מדרבנן, ודמ"מ שפיר הוכיחו התוס' מהא דבהדיא שרא רחמנא למכור", משום שאין כח ביד חכמים לאסור דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר, וממילא לדעת החולקין בזה על דברי הט"ז (ע' פ"ת סק"ג) הדר מוכח מדברי התוס' דאיסור סחורה הוי מה"ת ולענ"ד י"ל בכונת דברי התוס' דהוי כעין מ"ש התוס' בחגיגה ד' י"ח ד"ה חוש"מ דמדכייל חוש"מ בהדי ר"ח דרבנן כו' (ועמ"ש התוס' בכתובות ד' כ' אי הדרך להזכיר מה שאינו פשוט קודם), ודהיינו מ"ש התוס' דלא משכחת שיהו כולם שוים לענין סחורה", כיון דהאיסור סחורה בפירות שביעית הוי מה"ת ואיסור סחורה בנבלה וטרפות הוי רק מדרבנן, דמדכתיב בלשון או מכור לנכרי ולא כתיב בלשון "תמכור לנכרי כמו שאמר תחלה "לגר תתננה", מוכח דשרי אפי' ע"י אחר וכמ"ש הט"ז סק"ד לדייק כן מלשון הכתוב, ושפיר הכריחו מזה התוס'

שהקונה מחבירו כדי להרויח ולמכור ביוקר היינו נמי בכלל סחורה ואסור מדרבנן, הגם דמה"ת ליכא איסורא אלא כשמלקט לסחורה וכמ"ש התוס' מקודם "דללקט לאכלה אמר רחמנא ולא ללקט לסחורה" וממילא כולם שוים לענין איסור סחורה דבכולם הוי האיסור כה"ג רק מדרבנן, ומה שהוצרכו התוס' להוכיח מדהוי דומיא דנבילות וטרפות ולא הוכיחו ממ"ש ולא בבכור דג"כ הוי רק מדרבנן וכמ"ש הר"ש שם בשביעית "דמדאו' שרי כדתנן בפ' כל, פסולי, המוקדשין בבכור נאמר לא תפדה ונמכר הוא ובאטלז הוא דלא מזדבן כו', י"ל לפמ"ש התוס' בבכורות ד' ל"א ד"ה חוץ, דשמא מקרא נפקא דאין נוהגין בזיון בדבר שאין הנאתן להקדש וא"כ הי' מקום לומר דמיירי באופן שאסור מה"ת ועפמ"ש מיושב מה שהוצרכו התוס' להוכיח מהא "דבהדיא שרא רחמנא למכור" ולא הביאו מהמשנה דציידי חי' עופות ודגים שנזדמנו להם מיני טמאין מותר למכרן, דכונת התוס' להוכיח דשרי מה"ת גם כדלא נזדמנו לו וכמ"ש דמה"ת שרי אפי' ע"י אחר, ועפ"ז מוכח כמ"ש הב"ח והש"כ סק"ח ודלא כהט"ז ולכאו' גם אי נימא שאין ביד חכמים לאסור המפורש בתורה להתיר, אכתי שאני מה שאין מפורש בתורה ורק מדיוקא דקרא נשמע זה, וגם שאני כשמוכר ע"י אחר שהשליח כיד משלחו ופועל כיד בעה"ב משא"כ כשקונה כדי להרויח שהאחריות על הקונה ואינו בתורת שליחות בעלמא.

והנה מלשון הרמב"ם ושו"ע שכתבו "דחוץ מן החלב שהרי נאמר בו יעשה לכל מלאכה" מפורש דאיסור סחורה מה"ת או כמ"ש הט"ז שאין כח ביד חכמים לאסור כו', וכבר תמה הדג"מ דהא גם. בנבילה כתיב או מכור לנכרי ומוקי לה בנזדמנו לו ודלמא מ"ש יעשה לכל מלאכה היינו ג"כ בנזדמנו לו, ועמ"ש בנודב"ת ת' ס"ב ליישב דממ"ש לכל מלאכה מוכח להתיר אפי' לסחור בו ולמכור לישראל אחר "ואכתי יקשה לפמ"ש הט"ז דגם בנבילות וטריפות מותר לקנות ממי שנזדמנו לו וכן מוקשה הא דקאמר (פסחים ד' כ"ג) דאיסור והיתר ל"צ קרא", דהא אצטריך לענין היתר סחורה כה"ג, וכן מוקשה לומר דזה חשיב מפורש בתורה להתיר כיון שלא נזכר היתר סחורה, וביותר קשה דהא כתיב "וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה" ויליף מינה "שהתורה אמרה יבא איסור נבלה יחול על איסור חלב ויבא איסור טריפה ויחול על איסור חלב" (חולין ד' ק"ג), וא"כ נילף מהכתוב שגם נבלה וטריפה מפורש בתורה להתיר סחורה דאטו משום דאיכא נמי איסור חלב קילא טפי (ודוקא חלב של שוה"נ וע"ע יליף רק לענין לטהר מידי נבלה כמ"ש זבחים ד' ע')

ואולי י"ל דכיון דדוקא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה כמ"ש התוס' ממ"ש בירוש' והרי חמור וגמל ומשני למלאכתן הן גדילין, ממילא מדייק מלשון הכתוב "יעשה

לכל מלאכה" דהיינו למשיחת עורות וכה"ג, דמדלא כתיב שימכור לנכרי כמו דכתיב בנבילה וטריפה, גלי קרא, שמיוחד רק למלאכה, והגם דחלב בהמה טהורה בכרכים א"צ מחשבה, כבר פרש"י בחולין ד' קכ"ח דהיינו לפי "שבכרכים העם מרובה ואין להם בשר לכל הצורך אוכלין אותו ע"י הדחק", וע"ש ד' קכ"ט רש"י ד"ה כפרים, דחלב לאו בר אכילה הוא אפי' לעכו"ם אלא ע"י הדחק", וע' נדה ד' נ' ובכורות ד' י', (יע"ש בתוס' אי מיירי משומן ולא מחלב האסור, וע' כתובות ד' ד' ובכרך כו') ואכילה ע"י הדחק מצינו דלאו שמה אכילה ע' ב"ק ד' ק"י שבת ד' ע"ו וע"א ד' ל"ח (וע' פסחים ד' כ"ד פרש"י ד"ה חלב שאין דרך הנאתו אלא בהבערה ולמשוח עורות), ודהגם שלוקה על אכילת חלב שהומחה באור, היינו משום דכשאוכל אחשביה לאכילה, משא"כ כשאינו אוכל מהני הא דגלי ק קרא וכתב "יעשה לכל מלאכה" להורות שאינו מיוחד למאכל אלא למלאכה, והוי גילוי מלתא בעלמא וממילא מותר בסחורה אף מדרבנן, גם כשהוא חלב נבילה וטריפה כיון שאינו עומד לאכילה וליכא כ"כ חשש תקלה דאכילה ועפ"ז מתישב מ"ש האו"ח דה"ה חלב בהמה טמאה, ותמה הש"כ דהא קרא מיירי בבהמה טהורה כמ"ש בזבחים ד' ע', ועפמ"ש י"ל דס"ל להאו"ח דנהי דקרא מיירי בטהורה, אכתי גם חלב טמא אין עומד לאכילה אלא למלאכה וגם לפום דקיי"ל דלא כהאו"ח י"ל דהיינו דכיון דלא מצינו גלוי מילתא אלא בחלב טהורה י"ל דחלב חזיר עומד טפי לאכילה ועפ"ז מתישב מ"ש התוס' בב"ק ד' פ"ב ד"ה לא יגדל אדם חזרין וז"ל אבל אם מגדלן למשוח עורות בשומנן כו' שרי, וכל חלב מותר למכור היכא דלא קאי לאכילה כו' ע"ש, דלכאו' הא שאני חלב דמותר בסחורה בכל גונא, וע"כ צ"ל דכיון דמיירי לענין גדול חזרים שאינו בכלל הכתוב, ואפשר דחלב חזיר עומד טפי לאכילה, דוקא כשעומד למשיחת עורות וכה"ג שרי בסחורה, וע"י תה"ד סי' ר' וז"ל דמכוער הדבר להלוות אכתלי דחזירי אבל חלב משמע בהדיא מדברי מהר"ם דמותר לקנותן ולמוכרן לכתחילה אפי' אם עומד לאכילה כו' אבל בתוס' פ' מרובה לא שרי אם עומד לאכילה עכ"ל, ואולי ס"ל למהר"ם כהאו"ח שאין חילוק בין טהורה לטמאה.

ובנוב"ת שם הביא ממ"ש בבכורות ד' ו' ודילמא לסחורה, ולענ"ד אא"ל שהי' בזה סרך איסור דרבנן דהא ישי הוא ששלח לשר האלף חריצי חלב ביד דוד בנו, וע' ב"ב ד' י"ז דישי אבי דוד מת בעטיו של נחש וע' קדושין ד' ע"ו, ואי נימא שאסור עכ"פ מדרבנן גם כשנזדמנו לו ליתן לישראל אחר שימכור לא"י, עכצ"ל כמ"ש הנו"ב דגם להס"ד איתקש למים שמותר בסחורה, ודממילא מוכח ממ"ש בפסחים ד' כ"ב למאי הלכתא איתקש דם למים כו' ולא קאמר דאצטריך היקשא להתיר בסחורה, דעכצ"ל שאין האיסור מה"ת

ע"ש, ולכאו' אכתי קשה דאטו מצד ההיקש דכתיב על הארץ תשפכנו כמים הוי היתר סחורה מפורש בתורה שאין כח ביד חכמים לאסור ודוקא מ"ש יעשה לכל מלאכה הוי ההיתר מפורש בתורה, וי"ל דכיון דאיסור סחורה, אסמכוה רבנן אקרא וכמ"ש, א"ה אפי' לכתחילה נמי שאני הכא דאמר קרא יהיו בהויתן יהו", אלא דהוי אסמכתא בעלמא כמ"ש התה"ד בשם גליון תוס', ממילא כל דאיכא היקישא להיתר אי אפשר להסמיך אקרא לאיסור, וממילא מתישב גם לדעת החולקין על הט"ז ושיש כח ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להיתר דהיינו דוקא היכא שחכמים גוזרין לאסור ולא אסמכוה אקרא משא"כ איסור סחורה דאסמכוה אקרא כיון שנאמר בחלב יעשה לכל מלאכה א"א לאסור בדרך אסמכתא דקראי, ואין להוכיח שאין האיסור מה"ת ממ"ש ד' י"א תד"ה קוצרין, דשאני התם שאם הביא עבר על מה שלכתחילה לא יביא, משא"כ הכא דכשנזדמנו לו לא עבר על מה שאסור לכתחילה, וכן כששחט רוב סימנין אפי' במזיד לא קעביד איסורא אפי' לכתחילה דדוקא כשמנבלה קעבוד איסורא דגרם טריפות ונבילות בידים, ומ"ש ביבמות ד' ס' גבי אניסת עצמו דסופה להיות בעולה תחתיו ומותר לקימה כיון דממילא האיסור לכתחילה רק על הנשואין, וזה לא יתוקן ולא יתמעט במה שיוציאנה בגט, וגם איכא ממילא חיוב מצות עונה]

והנה מכבר (בילדותי שנת תרכ"ז) אמרתי להעיר ממ"ש בב"ק ד' י' "טעמא דכתב רחמנא והמת יהיה לו הא לאו הכי הוה אמינא נבילה דמזיק הויא השתא אי אית לדידיה כמה טריפות יהיב ליה" כו', ואח"כ נדפס הספר בר"י מחה"ג זצ"ל ומצאתי שכתב בסי' מ"ב, דלא מיבעי לדעת הט"ז דמי שנזדמנו לו מותר למכור ע"י שליח ישראל דבודאי מותר להניזק לקבל נבילות וטריפות של המזיק והוא שלוחו של המזיק למכור לעכו"ם, אלא אפי' לדעת הב"ח והש"כ מותר לקנות שלא להרויח רק למכור בהדמים שקנה, ודהוי מיטב דאי לא מזדבני הכא מזדבן במקום אחר למי שצריך להאכיל לפועליו או לכלבים, ולענ"ד צ"ע דא"כ מאי פריך ומנלן שיכול לכופו להיות שלוחו כשהוא בעצמו א"צ לכך, ושיני סובין שמקבל בתורת פרעון כפי השומא, וגם הא ממילא יצטרך לטרוח בחנם בהמכירה, וכשנותן לו סובין, השומא הוא פחות ממה שיקובל מהקונים, וטורח המכירה לא הוי בכלל טורח נבילה דקאמר להלן וגם יקשה דכיון דמיירי כשהמזיק פשע במיתת השור וכמ"ש "או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום ולא ישמרנו בעליו", א"כ י"ל דסד"א דלא מצי יהיב ליה לניזק בתורת תשלומין, ודכיון שפשע בהריגת השור לא הוי כמו שנזדמנו לו ועכ"פ לא הוי דבר פשוט כ"כ להקשות שאין שום צורך לילפותא דקרא, וא"כ מוכח לכאו' דליכא איסור מה"ת בסחורה ומ"ש עוד בבר"י שם להוכיח

ממ"ש במד"ר סדר נשא "יזיר, שומע אני מסחורתו ומרפואתו ח"ל לא ישתה בשתיה הוא אסור ומותר ברפואתו ובסחורתו", דמדאצטריך קרא למעט מוכח דבעלמא הוי איסור סחורה מה"ת, י"ל לענ"ד דכיון דקאמר שם "עשתה תורה סייג לדבריה שלא יאכל מכל דבר הנעשה מגפן היין כדי שלא יבא לשתות מתלא אמר לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב" מש"ה סד"א שיש לעשות סייג והרחקה ע"י איסור סחורה כדי שלא יבא לידי תקלה, ומש"ה סד"א נמי שאסור רפואתו בחולה שאין בו סכנה גם כשמעורב רק מעט (פחות משיעור רביעית בכא"פ) ושאין בו לא טעמו ולא ממשו, דסד"א להחמיר מצד סיג והרחקה, שיבא לידי תקלה בשתיית היין בעין או כשיהא טעמו וממשו, ולפי שאין דרך שתיה ע"י תערובת שאין בו טעמו ולא ממשו אלא במלוגמא לצורך רפואה ושעי"ז ישהה היין בתוך ביתו, קמ"ל שמותר ברפואתו,

והנה מ"ש כ"ת במכתבו ממ"ש ה' פסח סי' ת"מ בעכו"ם הנכנס בביתו של ישראל לאכול חמץ דל"ח דאתי הישראל למיכל מיניה משום שהא"י משמרו, עמ"ש הש"כ י"ד סי' פ"ח סק"ב שמותר להעלות בשר נבילה על השולחן שאוכל עליו בשר כשר, ושאסור להעלות לחם של איסור על השולחן משום דעל הלחם יחי' האדם ולא בדילי אינשי מיניה ודכה"ג כ' הרא"ש פ' אין מעמידין גבי בשול עו"ג דפת צריך הרחקה טפי, ודמש"ה אמרי' (חולין ד' ק"ד) בחלת חו"ל דאי לאו דהויא דרבנן הוה גזרי' העלאה אטו אכילה ע"ש, ולענ"ד צ"ע דדוקא לענין גזירת חתנות וחשש קירוב הדעת הוא שכתב הרא"ש שהחמירו יותר בפת דכשאוכל מפת העכו"ם דהוי עיקר קביעות סעודה (ע' ברכות ד' מ"ב ועירובין ד' ע"ג מקום פיתא כו' ובמד"ר וירא עה"כ וסעדו לבכם דהדא פיתא מזוניתה דליבא) יתקרב דעתו עי"ז, משא"כ לענין חשש תקלה דאתי למיכל מיניה, אדרבה יש חשש טפי במאכלים ערבים שריחם נודף, וע' פרש"י כתובות ד' ס"א דכל דאית ליה ריחא או קיוהא מזיק את מי שאוכלין לפניו ואינו אוכל וממילא עלול ביותר החשש שיכשל לאכול מהם, וגבי חלת חו"ל י"ל דכיון שאין שום היכר והבדל והוא רואה שהכהן אוכל יש טפי חשש תקלה דאכילה שישכח שלא כל דבר הראוי לכהן ראוי לישראל, משא"כ כשרואה ישראל אכילת העכו"ם ליכא כ"כ חשש, לפי שהישראל יודע שדרך העכו"ם לאכול תמיד מאכלות אסורות, וע' פסחים ד' י"א (והתם בל"ז מיושב, דאטו יסמוך עצמו על מה שאפשר שימצא בבדיקה פת אפויה מכבר, וכיון שאיננו רעב ליכא חשש יותר) ועכ"פ כיון שמותר להעלות בשר נבלה על השלחן מכ"ש בשר חזיר שניכר יותר בטעמו ובריחו וכמ"ש בחולין ד' ק"ט "חזיר מוחא דשבוטא", ומ"ש ד' ק"ו, "מים הראשונים האכילו בשר חזיר", היינו שמצד שהיה אצלו דבר ברור שהישראל בעל החנות אינו

מאכילו דבר טמא, מש"ה לא שם לב ולא השגיח על הטעם המשונה, (ומבואר מזה שמותר למכור בשר חזיר מבושל לא"י ע"ש בפרש"י) וע' אדר"נ פט"ז שאמר מה אעשה ריחן בא אלי מבשר נבלות וטריפות ושרצים, וזה מאוס משוקץ ומתועב לישראל יותר מבשר נבלה שלפעמים אין ניכר בטעמו וריחו (וע' הוריות ד' י"א ובכורות ד' ל"ז) ואין זה שייכות למ"ש שלא יאמר אי אפשר בבשר חזיר כו' דהיינו שהגם שהנפש קצה בזה, מ"מ לא יאמר שמונע מצד שהוא מאוס ומשוקץ אלא שמונע מצד גזירת הי"ת ומ"ש כת"ר להסתפק אם מותר להמשרת ישראל ליטול הבשר טמא מבושל מהא"י בעד הקונים, לע"ד יש להחמיר דכשנוטל בידו מאכלים טמאים חמים המוכנים ועומדים לאכילה יש חשש תקלה טפי, ובפרט שדרך המשרתים לטעום כמ"ש בכתובות ד' ס"א, ובפרט כל דאית ליה ריחא כו' וע' חולין ד' ו' תורא מדישיה קאכיל, [ובמק"א ביארתי בענין חשש תקלה, דמ"ש "שלא אמרה תורה שלח לתקלה", היינו דאא"ל שתצוה התורה על דבר שיצמח מזה תקלה, כעין מ"ש הרא"ש פ' ע"פ, ושעיר המשתלח ליכא חשש תקלה דאכילה דבל"ז אסור לאכול אברים הנמצאים מרוסקים, ועט"ז או"ח סי' תרי"ט לענין הא דאתי למסרך, וע' פרש"י ע"ז ד' מ"ה ד"ה שריפה בעי, דהא אתי לידי תקלה, וכן י"ל דכיון שבודאי יכשלו בנ"א מצד שלא ידע שהוא דבר אסור, הוי כעין חשש לפני עור, משא"כ כשיש רק חשש שכחה, ובפרט כשעושה היכר וסימן וע' פסחים ד' לו' ור"ס צ"ז וביומא ד' נ"ה וביבמות ד' קט"ו ושבת ד' י"ב, וע' פרש"י שבת ד' כ"ג ד"ה שמצוה עליו לבערו "דלמא אתי ביה לידי תקלה דאכילה" ומדלא נקט הטעם דדמי לקדש כמ"ש בפרש"י ד' כ"ה ד"ה מצוה, עכצ"ל דהיינו משום דהכא דקאמר גזירה שמא יטה כדי שיתבער מהר, וכיון דמצד עצם מצות הבערה יצא חובתו גם אם לא יתבער במהירות ובפרט דאשו משום חציו נקט דוקא טעם חשש תקלה שיש חשש גם בשעת הבערה גופא, והגם דקאמר בפסחים ד' י"א הוא עצמו מחזר עליו לשרפו כו' שאני שריפת שמן של תרומה טמאה שמותר ליהנות בשעת ביעורו הגם שעיקר ההבערה הוי לשם מצוה, משא"כ מה שעוסק בבדיקת חמץ כדי לבערו מן העולם, ועמ"ש התוס' בחולין ד' נ"ג ד"ה אתי ובש"כ יו"ד ס' נ"ז סקמ"ז ומ"ש הח"ס מההיא דביצה ד' י"ח, והכא חיישי' אפי' לתקלה דזמן מועט לגמרי, וגם הא רמי ליה בכלי מאוס וכמ"ש פסחי' ד' ל"ג וכן ברמב"ם פי"ב מתרומות דשמן של תרומה שנטמא נותנו בכלי מאוס כו', וא"כ הא אא"ל טעם חשש תקלה, והול"ל דמטעם בהילת המצוה יש לחוש שיטה כדי שיתבער מהר, הגם דליכא מצוה במה שיתבער מהר, וכעין מ"ש פרש"י מגילה ד' ד' דמתוך שהוא בהול כו', ואא"ל דשאני ביצי ספק טריפה דהוי ספק בעלמא, דהא ספק דרוסה הוי מפורש בתורה

והלמ"מ וכן אא"ל דחיישי' טפי לתקלה דאכילה בשעת הביעור שבהול לאכול השמן קודם שתשרף ואם לא עכשיו אימתי, משא"כ ביצי ס"ט שלא יהא בהול לאכול באיסור כיון דאפשר שבזמן קרוב יתברר ההיתר וכעין מ"ש בסוטה ד' ז' ועמ"ש הצ"צ ת' ס"ט, דז"א, דלענין חשש תקלה מצד שכחה לא מסתבר לחלק בזה]. והנלע"ד בעז"ה כתבתי יום ג' לסדר וירא ט"ז מר"ח תרע"ב לפ"ק, אליהו קאלצקין החופ"ק לובלין.

סימן כג

כבוד הרב הגאון מו"ה בנימן בישקא לאזמאן אבד"ק קנישין (ואח"כ אבד"ק טרעסטינא זלה"ה)

מה שדרש כת"ר במכתבו להשיבו בענין מ"ש הנודב"ת חא"ח סי' קל"ז בהא דכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל כו' ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כה"ג וכו' (שבת ד' כ"א), שמצד שהי' פי הפך צר ואין בא לכלל מגע וגם אין עומד להפתח אין מטמא בהיסט ומצד חותמו של כה"ג דהיינו מוקף צ"פ מהני להציל מאוהל המת, והקשה כבודו דהא אין הקדש ניצול בצ"פ כדקיי"ל בחגיגה ד' כ"ה, ומוכח התם דאפי' חולין הנצולין בצ"פ א"י להקדישן אח"כ וכמ"ש בטו"א שם, הנה בפשוט י"ל דכיון דהוי רק מעלה בקדש מדרבנן היינו דוקא היכא שבודאי נטמא ולא כדהוי רק ספק וחשש, ולכאו' ליכא חשש אלא מצד מה שגזרו על העכו"ם להיות כזבים ולא מצד טומאת מת וכמ"ש ברמב"ם פ"ד מביאת מקדש הי"ב שלא נדחית בצבור אלא טומאת מת בלבד וכדקאמר בזבחים ד' כ"ב, ועמ"ש הפנ"י דכיון דטומאה הותרה בצבור לא היה צורך בנס ורק כדי להודיע חיבת המקום לישראל, ולכאו' עפמ"ש י"ל שהי' צורך לנס וע' בחידושי הרא"ם על הסמ"ג שכתב וז"ל ואע"ג דהדלקת הנרות דוחה את הטומאה כדנפק"ל מלהעלות נר תמיד ה"מ בהדלקה דכתיב בה להעלות נר תמיד ולמדו מכאן שההדלקה דוחה את השבת ואת הטומאה אבל שמן שהוא ממכשירי ההדלקה לא, שהרי גבי מילה דכתיב בי' וביום השמיני ימול ולמדו מכאן שמילה דוחה את השבת לא אמרו אלא במילה עצמה אבל בסכין שהוא ממכשירי מילה כו' עכ"ל, וכבר תמה הח"צ סי' פ"ז דהא שאני הבאת הסכין דקעביד איסורא בהבאתו וכיון שאפשר להביאו מע"ש לא דחי משא"כ הכא דכיון שטומאה הותרה בציבור לא קעביד איסורא, וכתב דעכצ"ל דאף שדוחה את הטומאה רצה הקב"ה להראות חיבתם ועשה להם נס ע"ש ולענ"ד יש מקום לבאר דברי הרא"ם עפמ"ש הפנ"י דלענין שמן למנורה אפשר דל"ש לומר טומאה הותרה בצבור כיון דלאו עבודת מזבח היא, והדלקה לאו עבודה היא (וכשירה בזרים ע' רמב"ם פ"ט מביאת מקדש ושהטמא ששמש במקדש א"ח אלא

על עבודות שהזר חייב עליהן מיתה), רק דילפי' ממ"ש להעלות נר תמיד דאפי' בשבת ובטומאה ע"ש, וא"כ י"ל דהיינו דוקא כשיש שמן טהור להדליק דוחה שבת וטומאה משא"כ כשאין שמן טהור, והביא דוגמא לזה החילוק ממה שאין מביא הסכין בשבת לצורך מילה אפי' מחצר לחצר, וכמ"ש ביבמות ד' צ' שהעמידו חכמים דבריהם בזה לעקור מצות מילה בשוא"ת, הגם שלא עקרו מצות מילה מצד גזירת שמא יעביר התינוק ד"א ברה"ר, ועכצ"ל דהיינו כמ"ש הט"ז או"ח ס"ס תקפ"ח דכיון שהתורה רבתה בפירוש וביום השמיני אפי' בשבת אין לעקור זה משום גזירה, וא"כ יקשה מדוע נשתנה הבאת האזמל, והגם שמתקיים מצות מילה בשבת כשיש אזמל בבית התינוק, אכתי נימא דכיון שא"א לבטל המצוה משום גזירת שמא יעבירנו, מה נשתנה אזמל מגוף המילה, ומזה הכריח הרא"ם ז"ל דעכצ"ל טעם החילוק דכשאין איזמל בבית התינוק הוי כמו שאין לנו סכין, כיון דמכשירין לא דחי שבת וממילא הוי מניעת המילה מצד שאין סכין, ודוגמת זה כדליכא שמן טהור דהוי כמו דליכא לשמן ולא הוי דוגמת מ"ש דאפי' בשבת שהמניעה רק מצד איסור שבת, וממילא לא דמי למה שהמנחות ונסכים קריבין בטומאה דשאני התם דהוי ק"צ ועבודת מזבח משא"כ הדלקה דלאו עבודה היא וכמ"ש, ועפמ"ש הרא"מ הדר י"ל שהי' צורך ונחיצות בהנס.

והנה מה שהקשו דהא ספק טומאה בר"ה טהור דעזרה הוי ר"ה וכמ"ש בפסחים ד' י"ט, ובתוספתא גבי לשכת בית שמניא עמ"ש הריטב"א ריש חולין גבי טמא במוקדשין דדוקא כששחט ואמר ברי לי שלא נגעתי בבשר, דהגם דס"ט בר"ה ספיקו טהור שאני ספק דגבי שמירת מוקדשין דכיון דבעי למיעבד בהו שימור ואפי' היסח הדעת פוסל בהם לא שרינן בהו ספק שימור, ומכבר נתעוררתי מכבוד הרב ה"ג מו"ה אברהם פנחס נ"י אבד"ק ראמאנאווא (פלך מינסק) דזה הוי כרשב"ל דאמר (פסחים ד' ל"ד) דהיסח הדעת פסול הגוף הוי משא"כ לר' יוחנן דהסה"ד פסול טומאה הוי, והשבתי דמדקאמר "פסול טומאה הוי שאם יבא אליהו ויטהרנה שומעין לו", ולא קאמר דממילא ברה"ר ליכא פסול, עכצ"ל דלענין זה ליכא נפקותא בין ר"י לר"ל, ומשום דגזה"כ שיהא ודאי שימור, ודוקא כשיבא אליהו ויטהרנה שומעין לו, וכמ"ש בחולין ד' ל"ו פרש"י ד"ה לעולם וע' ד' ה' ד"ה ע"פ הדבור וע' שבת ד' ק"ח ובפרש"י ובפסחים ד' ט"ו, והכא כל חסרון השמירה היינו רק מחשש נגיעה בבשר דהוי חשש טומאה, וא"כ לכאו' י"ל דמש"ה חששו גם לספק טומאה אך כבר כתב התוס' בחגיגה ד' כ"א דל"ש היסח הדעת לפסול רק כשהיו בידו ואסח דעתיה הימנה משא"כ כשאין בידו כגון שאבד, וע' צל"ח פסחים שם שכתב כן מדעת עצמו וצ"ע שלא הביא ד' התוס' בחגיגה, ועפ"ז צ"ע אי שייך פסול היסח הדעת

כה"ג שהי' ביד היוונים ולא הי' אפשר לשמור, ואולי הוי דוגמת מ"ש נמצא בעזרה אברים עולות כו', וע' ירוש' דשבועות פ"ב "דכל ספק ר"ה ספיקו טהור ואין מתירין לו לעשות כו' מה דמר ר' יוחנן בדבר שבא מחמת הזבח", והיינו לענין לכתחילה, ועכצ"ל שלא הי' חשש וספק אלא שהי' ודאי טומאה וכמ"ש הלשון "טמאו כל השמנים שבהיכל", ועמ"ש הרא"מ דא"א בלא תקרובת ע"ז ומטמאה באהל כו' אבל משום ספק שמא הכניסו שם טומאה אחזוקי ריעותא לא מחזקי'

ולפום תירוצא קמא שהביא הרא"מ ובב"י שחלקו השמן שבפך לשמונה חלקים ובכל לילה היו נותנין במנורה חלק א' ונעשה נס שדלק עד הבקר, עכצ"ל שלא הי' ענין הידור בעלמא דאלת"ה הי' להם ליתן שמן כשיעור שתדלק כל הלילה, ובפרט אליבא דרבא דקאמר בפסחים ד' ס"ד נוטלין תנן ולא סמכי' אניסא ועמ"ש הח"צ (תשו' ק"ו) בשם הרדב"ז דכיון דקיי"ל אין מעבירין על המצות, המצוה ראשונה שתבא לידו יעשנה הגם שעי"ז יהא מוכרח להתבטל למחר מעשיית מצוה חמורה וגדולה ממנה וכדפרש"י במנחות ד' מ"ט דמוספין שיקרבו היום מקודש טפי מתמידין שלא יקרבו עד למחר, והגם שאם היו מריקין כל השמן מהפך לא הי' הברכה שורה שיתמלא, שצריך שיחול הנס והברכה על מה שאינו ריק לגמרי וכדמצינו באלישע (מלכים ב' ד') וכמ"ש הט"ז, אכתי יקשה לרבא דלא סמכי' אניסא, ועכצ"ל כמ"ש הרא"מ וז"ל דאע"ג דאמרי' תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר ושיערו חכמים חצי לוג בכל נר כו' היינו למצוה אבל לא לעכובא עכ"ל וא"כ יקשה דאס"ד שמדינא היו יכולין להדליק גם ביתר השמנים הדק"ל שלא הי' להם לחלק השמן שבפך והו"ל ליתן כשיעור שתדלק כל הלילה, כדי לקיים המצוה כתקונו, ואטו בשביל מה שלא יתקיים המצוה למחר בדרך הדור, ידחה בשביל זה הדור וקיום המצוה היום (וגם היו יכולין לשייר בפך משהו שמן שיהא על מה לחול הברכה ולא לחלק לח' חלקים) אעכצ"ל שמדינא לא הי' אפשר להדליק ביתר השמנים, ומש"ה חלקו לח' חלקים כיון דלא הוי לעיכובא, לפי שחששו שאם יוריקו כל השמן, לא יתקיים המצוה למחר כלל אף מה דהוי לעיכובא ועמ"ש המ"א סי' תרע"ב סק"ג וז"ל בש"ג למד השיעור לשמן חצי שעה ממה דאמרי' חצי לוג שמן למנורה ללילי טבת הארוכים ע"ש ובאמת הכל לפי עובי הפתילה עכ"ל, ולענ"ד מוכח מתירוצא קמא של הרא"מ והב"י שחלקו לשמנה חלקים, ושנעשה נס שהי' דולק עד הבוקר, דעכצ"ל דלא הי' אפשר לעשות פתילות דקות ביותר כדי שידלקו כל הלילה ומ"ש התוס' במנחות ד' פ"ט ד"ה ושיערו, ממ"ש בירוש' דבימות הקיץ היו עושין פתילה גסה ובימות החורף פתילה דקה, וששיערו מתחלה בפתילה בינונית (ע' פי"ז דכלים משנה ו') היינו דלגבי

הפתילה שהיו עושין בימות הקיץ היתה דקה (ובא"י אין ההבדל גדול כ"כ כידוע), ולעשות דקה יותר לא הי' אפשר דהוי לעיכובא שיהא האור מבהיק (וע' מנחות ד' פ"ו זך כתית למאור), ודוקא מה שתהא דולקת עד בקר היינו למצוה כמ"ש הרא"ם ונעשה הנס כדי שיוכלו לקיים המצוה כתקונו, ודמש"ה מהדרינן ביותר במצות נ"ח, הנלע"ד כתבתי ו' דחנוכה שנת תר"ן לפ"ק אליהו קלאצקין החופ"ק ברעזי.

סימן כד

דאב בחכמה ורך בשנים בקי עצום בחדרי תורה הרה"ג מו"ה דוד ני' סג"ל צימעטבוים בגראסווארדיין במדינת אונגארן

מ"ש במכתבו להקשות במשנה דפסחים ד' י"ד דר"ח סגה"כ אומר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא בולד הטומאה עם הבשר שנטמא באה"ט אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו, דהא במנחות ד' ק"ב קאמר דלר"ש דכי העומד לשרוף כו' נותר ופרה אמאי מטמאין ט"א עפרא בעלמא נינהו ודצ"ל דחיבת הקדש מכשירתן, ולפמ"ש התוס' בסוטה ד' כ"ה ד"ה לאו, גם לרבנן הוי כן משום דכתותי מכתת שיעורא, ויקשה לפמ"ש הפנ"י דמיירי בקדשי קדשים דאי מיירי בשלמים א"כ מאי לא נמנעו הכהנים דקאמר דהא שלמים דבעלים נינהו ובישראל שכיח טומאה טפי, וא"כ עכצ"ל דאיתכשר בחבת הקדש, דדוקא בפרה של זבחי שלמים י"ל כששחטה ועדיין משקה טופח עליה, וכמ"ש הקצה"ח סי' ת"ו דבשאר קדשים שאין להן בעלים לא משכחת הכשר מים כיון דבעי' שיפלו ברצון בעלים, וא"כ יקשה לפמ"ש התוס' בחגיגה ד' כ"ג ד"ה והא, דלא תהני חה"ק לשני דברים ביחד לענין גוף הטומאה ולענין ההכשר עכ"ד.

הנה בכונת דברי התוס' בסוטה שם, לא יתכן לפרש דגם לרבנן דר"ש יקשה אמאי מטמאין ט"א כו', דא"כ יפלא מה שהקשה הש"ס דוקא אליבא דר"ש, וכן יפלא מ"ש התוס' וז"ל וצ"ע כלאי הכרם אמאי מטמאין ט"א ולא אמר כתותי מכת"ש הילכך ליכא לדמויי להדדי עכ"ל, דהא אכתי נהי דליכא לדמויי להדדי ול"א בזה כל העומד כו', אכתי מכת"ש ועכצ"ל דמ"ש התוס' מקודם גבי שופר ולולב ומנעל דאפי' רבנן מודו משום דשל אשירה אסור בהנאה ולא הוי אלא כעפרא דארעא וליכא שיעורא, היינו משום דבשופר ולולב צריך שיהא השיעור מחובר יחד משא"כ לענין טומאת אוכלין שמטמא אפי' אם הוא מפורר, וכן מצאתי בשם התו"ג סי' קכ"ד, וע' עירובין ד' פ' תד"ה אבל דאע"ג דלחי נמי בעי שיעור כו' אם הי' מדבק הכתיתים בכותל כו' ובהג"מ ה' שבת פי"ז משום דלחי אפי' משברי שברים ובלשון הראב"ד דאע"ג דחשבת לחי כקש נדף כו', ומש"ה מה שהקשו התוס' גבי כה"כ היינו דוקא אי ס"ל כל העומד כו' והגם דמשמע מלשון התוס'

דהקושיא הוי רק מטעם מכת"ש ולא משום דעפרא בעלמא הוא, י"ל כמ"ש בבכורות ד' י' "דחשיב עלה ה"נ כו' הוא ל ואיסורו חישובו" כו' ודמהני מה דאחשביה לאכילה, ודוקא גבי נותר ופרה דהוי של גבוה, ועומד לשרף ע"י הכהנים ל"מ מחשבת איזה אדם שעי"ז יחשב לאוכל, דדוקא בשעה שאוכל הנותר גזה"כ לחייב ע"ז, משא"כ מחשבה בעלמא, וא"כ י"ל דשאני כה"כ דמהני מחשבת הבעלים (דגם אס"ה חשיב של בעלים וע' ריטב"א סוכה ד' ל"ה) לאכילה, ומש"ה הקשו התוס' דוקא מצד דמכת"ש ודממילא אין מצטרף גם לפחות מכביצה בצק כו' (ע' כריתות ד' כ"א וב"ק ד' ע"ז תד"ה פרה), ומשום דאס"ד דאמרי' כל העומד כו'' ממילא לא מהני מחשבה רק לענין שלא יצא מכלל אוכל, ולא לענין שיצטרף להשלים השיעור, ושפיר הכריחו מזה התוס' דעכצ"ל דליכא לדמויי להדדי", ודל"א בזה כל העומד כו', וממילא לא שייך בזה לומר דמכתת שיעורא כיון שא"צ שיהא השיעור מחובר יחד, ודוקא אי אמרי' כל העומד כו' א"א שיצטרף להשלים השיעור דאפי' שיעור כתות ליכא (דחשיבת המחשבה מהני רק לענין שלא יחשב כעפרא בעלמא ולא לענין השיעור, וע' שבת ד' צ"א וי"ל) ועכ"פ לרבנן דר"ש ל"ש בזה ענין מכת"ש, ואצ"ל מטעם חיבת הקדש.

ובלא"ה עמ"ש הצל"ח דרחסגה"כ מיירי בשלמים ומ"ש "מימיהם של כהנים לא נמנעו" כו', הוא מצד שלא הי' יכול להעיד ממה שעשו יחידים בירושלים שלא בפניו והיה יכול להעיד רק ממה שנעשה בפרסום בעזרה כשנטמא בעזרה ושנעשה ע"פ הוראת ב"ד של כהנים, ומצד ריבוי הקרבנות בעזרה הי' זה מצוי, והי' צורך בכך למהר לשרוף יחד (וכן למעט בעצי שריפה של הקדש דהגם דל"ח להפסד מועט כמ"ש ד' ט"ו, היינו שאין לדמות זה להפסד מרובה, וגם שאני עצי חולין), משא"כ כשאירע במקרה אצל יחידים דלא שכיחא וגם לא הי' נחיצות למהר לשורפם יחד וכן מ"ש מדברי הקצה"ח הוא דלא כפרש"י כאן ובחולין ד' ל"ו, ומשום די"ל דבקדשים נמי שייך הכשר מים כדניחא לי' להקדש וע' ב"ק ד' כ' "דהקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי", וע' ירושלמי פ"ק דחלה דגזבר הוי כבעלים והנה בלא"ה לא מוכח מד' התוס' דחגיגה דכה"ג ל"מ חה"ק לשני ענינים

ב) דבר מ"ש בההיא דשבת ד' כ"א שטמאו כל השמנים שבהיכל, ע"ד הקושיא המפורסמת דהא משקין בית מטבחייא דכן, לכאו' משמע מהא דפרש"י פסחים ד' י"ז ד"ה משקי בי מדבחייא, כלומר כל אלו של קודש נקראין על שם מזבח כגון דם לזריקה ומים ויין לנסך ושמן למנחות", דמדלא נקט ג"כ שמן למנורה, עכצ"ל דשאני שמן למנורה דלא הוי עבודת מזבח והדלקתה כשירה בזר וכמ"ש הפנ"י דמש"ה לא שייך לומר בזה

טומאה הותרה בצבור, ואיכא רק ילפותא ממ"ש להעלות נר תמיד דאפי' בטומאה ע"ש, ועפ"ז מתיישב מה שהקשה הפנ"י דכיון שטמאו כל השמנים שבהיכל מהיכן הי' להם שמן למנחות, דלפמ"ש י"ל דשאני שמן למנחות דהוי בכלל משקי בי מדבחייא, ובל"ז מיושב לפמ"ש לבאר כונת הרא"מ דלענין שמן למנורה דאיכא רק ילפותא ממ"ש תמיד דאפי' בשבת ובטומאה ממילא י"ל דכדליכא שמן טהור הוה כמו דליכא לשמן ומכשירי המצוה (כמו שנתבאר למעלה סי' כ"ג) וא"כ מיושב דשאני שמן למנחות דהוי עבודת מזבח וקרב בטומאה.

ג) **מ"ש** בדברי התוי"ט פי"א דמנחות משנה ז' בהא "דחל להיות ע"ש שעיר של יוה"כ נאכל לערב, הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי", דלהרמב"ם דבשר חי אסור בלא מליחה צ"ל שנמלח, דיקשה ממ"ש בירוש' (פ"ח דפאה ופ"ג דעירובין) "בשר מליח מערבין בו בשר חי מערבין בו דתנינן הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי", הרי דמיירי כשלא נמלח הבשר כבר הבאתי זה בספרי אמ"ש סי' צ' וביארתי ליישב דדוקא מליח כל צרכו חזי לאכילה משא"כ כשמולח רק כדי להוציא דמו כדי שיער הילוך מיל, ואח"כ מדיחו, וז"א בכלל בשר מליח דהיינו כשנמלח כ"צ שראוי לאכילה לכל אדם, והכא מיירי כשא"ר לאכילת כל, אדם, כמפורש בלשון המשנה "הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה", (וי"ל ג"כ ע"י חליטה בחומץ, א"נ שמצד איסור הבישול אין הדם עומד וראוי לפרוש) ועש"ק ג' טבת תרע"ג אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן כה

בדבר השאלה שהרועה א"י אמר שזאב פגע ונגע באחר מהעזים, והביא מ"ש הח"ס יו"ד ת' קי"ב שאין א"י נאמן אפי' במסל"ת ואפי' יש אומדנא כדבריו, וכמ"ש ביו"ד סי' ק"ל ס"ח שאם העכו"ם אומר שהחבית הי' מטפטף והוא הדקו ונגע ביין אינו נאמן לאסרו אפי' ניכר עדיין קצת יין מבחוץ ויש אומדנות כדבריו, ודמ"ש הש"כ סי' שי"ג סק"ד דהיכא דאיכא אומדנא מהימן מסל"ת היינו משום דבהטלת מום בבכור תקנו חכמים למיזל בתר אומדנא עכ"ד ולענ"ד צ"ע דהא מקור, הדברים שאם מסל"ת ואומר שהישראל צוהו אסור, הביא בשו"ע ממ"ש התה"ד סי' קס"ט, ובתה"ד שם מפורש שהנכרית הסיחה לפ"ת שיהודי אחד ציוה לאמה שתעשה צרימה באזן הבכור ויותר בשביל כך לשחוט כו' ע"ש וא"כ כבר נתברר שעשתה המום בכונה כדי להתיר הבכור וא"כ אפי' אם לא נאמין לה שצוה לה הישראל אכתי הא כוונה להתירו ודמי להיכא שלאחר שרואה שהתירוה ע"י כך עושה כן לאחרים שאסור הגם שהטיל מום מעצמו בלא שום ציווי ובקשה ועמ"ש הט"ז סק"ב ממ"ש אם אמרו לעכו"ם המשרתת כו', ולכאו' י"ל דשאני כשהשיבו לו

"שאסור לשחטו עד שיפול בו מום", דמפורש הלשון שיפול המום מאיליו, וממילא הוי כדפרש"י ד' ל"ה ד"ה והתירו שאין לומר שהעכו"ם להתירו נתכוין שהרי אינו יודע שע"י מום שיעשה בו ישחט אא"כ נפל מאליו משא"כ "כשאמרו לעכו"ם כו' שאין לאכלו בלא מום כו', דמשמע הלשון שישחט כל שיהי' בו מום גם כשיעשה בידים ולא דמי לא"ל אם נעשה כו'] וגם כונת הרמ"א בשו"ע הוא כן אלא שקיצר קצת בלשונו, ואם הי' כונת הרמ"א לחדש דין אחר, לא הי' כותב זה בשם התה"ד וא"כ הא ידע שניתר בכך (ועכ"פ הי' בידו לכוין לכך), וצ"ל כונת הש"כ דכיון שלצד הספק שמשקרת אפשר שחשבה שלא יועיל להתיר כשתטיל מום בידים (או דאחר ההטלה הוא שנתודע לה ההיתר ע"י מום) מש"ה דוקא מצד שיש אומדנא שכונה להתיר אסור, ועכ"פ שאני התם שעשה מעשה הטלת מום ושיש אומדנא דמוכח, ובעלמא אין נאמן אף כשיש אומדנא כדבריו, **ובעייני** בזה ראיתי לבאר מ"ש התוס' בבכורות ד' כ"א בהא דקאמר רב בלוקח מישראל דהוי "בכור ודאי דאם איתא דבכרה אשתבוחי הוה מישתבח ליה, פירש בקונטרס שכבר ביכרה ולא תסתכן בלידה עוד אבל עכו"ם אי נמי א"ל הכי אין בדבריו אמת ויש ללמוד מפירושו דעכו"ם אפי' מל"ת א"נ דלהשביח מקחו אומר כן ועוד יל"פ דאישתבוחי דהכא היינו שכבר נפטר מן הבכורה ועמ"ש הט"ז סי' שט"ז סק"ד לפרש כונת התוס' דמש"ה לא משתבח העכו"ם לפי שיודע שלא יאמינו לו, ולכאו' לא יתכן לפרש כן בלשון התוס' והו"ל להתוס' לומר בלשון "אבל עכו"ם יודע שלא יאמינו לו", וגם יפלא דהא דרך המוכר לשבח מקחו הגם שיודע דאפשר שהקונה לא יתן אומן בדבריו, ומדוע לא ישתבח בזה שלא תסתכן בלידה, וכן יפלא מ"ש "שיש ללמוד מפירושו כו', דכא גם להפירוש השני מוכח הכי, (וג"כ הוי מל"ת כשאין יודע מדיני בכורה, וחכם א' העירני דכיון שהעכו"ם הי' משתבח לומר שביכרה גם כשלא ביכרה מוכח משתיקתו דלא אסיק אדעתיה שיש בזה שבח וממילא אין הוכחה משתיקתו, וז"א דהא פעמים שאין העכו"ם רוצה לשקר ובפרט בדבר האפשר שיתברר האמת) ולענ"ד יש לפרש כונת התוס' דלפרש"י דהוה משתבח במה שלא תסתכן בלידה ממילא גם לוקח מעכו"ם הול"ל שמוכח משתיקתו דהוי בכור ודאי, ועכצ"ל דמיירי מתני' כשהעכו"ם המוכר אמר שכבר ביכרה וממילא יש ללמוד מזה דעכו"ם אפי' מל"ת (שאין מכוין לענין בכורה שאין יודע דיני ישראל) א"נ דלהשביח מקחו אומר כן, משא"כ לפמ"ש התוס' לפרש דאשתבוחי דהכא היינו שכבר נפטר מן. הבכורה, דממילא י"ל דמיירי המשנה כשהעכו"ם המוכר ש אמר כלום, ושאין הוכחה משתיקתו, דמצד שאין יודע דיני ישראל לא ידע להשתבח בכך (או שחשב שלא יאמינו לו במה שנוגע לדינא) וא"כ משמע מד' התוס' דאפי' כדי"ל להשביח מקחו אומר

כן, לא מוכח דא"נ אלא לפרש"י, ודעכ"פ כדמוכח שלא נתכוין להשביח מקחו מהימן וכמו שהביא מזה בפסקי מהרא"י סי' ק"ל וכתב דצ"ע משום דביו"ד כתוב סתם דלא סמכינן אמסל"ת.

ועמ"ש הט"ז סי' קכ"ב סק"ד דכשהעכו"ם אומר לפ"ת שהכלי שלו בן יומו יש להחמיר ולאסור התבשיל של ישראל שמבשל בתוכו, והוכיח זה ממה שמסל"ת נאמן לומר שישראל צוהו לחתוך המום, וצ"ע לענ"ד וכמ"ש למעלה מלשון התה"ד, ובל"ז שאני התם שקודם שנעשה בו מום היה אסור לשחטו, ורק ע"י המום כשנעשה בלא כונה מותר לשחטו, וכשהדבר מוטל בספק של ריעותא כזה יש להעמיד בחזקת איסור הקודם, ואפי' לשיטת הסוברין דלא מחזקינן מאיסור לאיסור הכא האיסור כשהטיל מום בכונה נמשך ומסתעף מהאיסור הקודם שאסור לשחוט בלא מום, ולא דמי לספק בעלמא אם כוון להתירו דאל"כ לא משכחת להיתירא שתמיד יש להסתפק וגם איכא כעין חזקה קמייתא שלא ידע העכו"ם מזה, משא"כ הכא דאיכא ריעותא וחזקה דהשתא (ועמ"ש הג"מ דחולין לבסוף דאפי' אם כוון להתיר כו', ומוקשה לכאו') ואולי דעת הט"ז דכיון שהכלי היא של העכו"ם וכן התבשיל הבלוע בדופני הכלי קודם שנפלט בהתבשיל של הישראל יש להאמינו, ודמש"ה אינו סותר למ"ש בעצמו ס"ס מ"ח בעכו"ם שעשה מלאכה אצל ישראל בהפשטת הבהמה והוצאות המעיים ואמר שמצא מחט בכרס קצתה בתוך דופן הכרס מבפנים כו' דיש לאסור אם העכו"ם מהימן ליה ודוקא כשהוא מסל"ת, וכבר הביא בחידושי רע"א וצ"ל שדברי הט"ז סותרין עצמן, ועפמ"ש י"ל דשאני התם שהבהמה היא של הישראל וגם לפי דברי העכו"ם אין האיסור ודאי ורק מחסרון ידיעה שאפשר שהיה נקב מפולש ושהעכו"ם לא ידע לדקדק, ועמ"ש המ"א סי' תס"ז סק"ד דכשאמר העכו"ם שמכר ליהודי החטין שרחץ מצד שהוא אוהבו, אי מהימן ליה אסור דדמי למ"ש ביו"ד סי' ט"ז סי"א, והתם אסור אפי' אינו מסל"ת וכמ"ש הש"כ סקכ"ד, ולכאו' צ"ע לענ"ד כיון דהוי רק חשש חימוץ (ובעת שהיו של העכו"ם קודם הפסח לא הי' ענין איסור), וע' בביאורי הגר"א אה"ע סי' י"ז ס"ק קכ"ה שדחה ד' הש"כ ביו"ד סי' שי"ג וכתב דבתה"ד משמע דהיינו משום דמסל"ת נאמן להחמיר, ולענ"ד צ"ע דהא אדרבה התה"ד כ' בסי' ר"ב דאין סומכין על דבריו לא לאסור ולא להתיר ומייתי ראי' מא"י שהביא פירות לשוק בפ' בתרא דיבמות ודהגם שכ' הרא"ש פ' אלו מגלחין בשם ראבי"ה דקיי"ל כר' דפליג על רשב"ג הא איכא מהר"ח דפליג ומחלק דר' לא סבר דסומכין על דברי העכו"ם אלא משום דהפירות שלו הן כו' וא"כ עכצ"ל דמ"ש התה"ד בפסקים סי' קס"ט אינו סותר למ"ש בעצמו, ודשאני התם כמ"ש למעלה והנה מ"ש משום דקיי"ל כר' לכאו' צ"ע דהא

גם רשב"ג מודה היכא דלא נתכוין להשביח את מקחו וי"ל דגם הראבי"ה אסיק אדעתי' דשאני היכא שהפירות שלו הן, ומש"ה מוכיח דוקא מדברי רבי דאפי' כדי"ל שמתכוין להשביח את מקחו, דממילא לא שייך לומר שיש עדיפות מצד תורת בעלים כיון שלא היתה כונתו לאסור פירותיו, ונאמנות תורת בעלים שייך דוקא היכא שמעיד שהפירות אסורין, ולא כשאומר בדרך השבחת מקחו, ויותר מתיישב לפמ"ש הגירסא באו"ז סי' תכ"ח בשם ראבי"ה "אבל מאיש פלוני לקחתים נאמן להחמיר דברי רבי", והרא"ש גופי' גורס כן בפ"ה דקדושין אות ס"ב, ומשום דלענין אבילות דהוי מדעל"ג יליף מזה, ודהיכא דלא הוי מדעל"ג לכ"ע אינו נאמן,

והנה ממ"ש הט"ז דגם כדמהימן לי' דוקא כשהעכו"ם מסל"ת משמע לכאו' דמהני צירוף רגל"ד וכמ"ש התוס' בקדושין ד' ס"ו וביבמות ד' פ"ח וכ"כ הט"ז סי' קכ"ז סק"י דכששותק נראה שיודע רגל"ד (דבודאי אא"ל מטעם שאחד"א דלא שייך זה בשתיקה, וגם דממילא לא הי' צורך שיהא מל"ת), ואין לומר דממ"ש "שמלמדין אותו לכתחילה שיאמר איני מאמינך", מוכח שהדבר תלוי במה שמקבל על עצמו איסור, דז"א דהא בשתיקה אין מקבל ע"ע האיסור, וע' ש"כ סקט"ו שאם מאמינו בלבו כבי תרי לא יוכל לומר איני מאמינך, ועכצ"ל דהיינו משום דפעמים שטועה וחושב שע"פ דין נאמן ע"א לומר שנתנסך יינו ומצד זה הוא שותק וממילא יהא נראה לכל שכן הדברים ויצטרך ליתן אמתלא על שתיקתו ויהא חשש מראית העין, ומש"ה מודיעין אותו הדין שאינו מחויב להאמין ושאם אינו מאמין בלבו יאמר איני מאמינך, ומש"ה ניחא גם לפום דיש לחקור דדלמא ליכא דין נאמנות בעלים כשאין יודע בעצמו רק שהוא מאמין למי שאמר לו דמ"מ אין להקשות מה בכך שהוא מאמין להעד ואוסר ע"ע דאכתי יהא מותר לכל העולם, דלק"מ כיון שמוכח שיודע שיש רגל"ד והוי כאילו נודע לבעלים האיסור, ועמ"ש החו"ד לענין כשבא א' ואומר שמצא נקב בדקין וכה"ג שאוסרין הבשר לכל הקונים ואין מלמדין אותן לומר איני מאמינך, ולענ"ד צ"ע דכיון שאצל הקונים האחרים ל"ש ענין רגל"ד אין שתיקתם ודבריהם מעלה ומוריד, (וזה שהי' הדקין אצלו ובדק ומצא, הו לענין זה כבעלים) ולא יתכן ללמדם לומר איני מאמינך כיון שהכל מאמינין בלבם (וגם הוי כעין מ"ש בגיטין ד' נ"ד מ מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך כו' שמפסיד הטורח לחזור ולקנות בשר כשר) וגם לא דמי לנתנסך יינך וכה"ג שהוא מעשה התחדשות משא"כ מה שמצא טריפה שמברר שכבר הי' הטריפות מקודם ודהוי רק חזקה דאתיא מכח רובא ויותר י"ל בסברת דברי הט"ז דכשמסל"ת ומהימן לי' ברור אצלו דקמי שמיא גליא שכן הוא, ודכשאינו מסל"ת לאו כל כמיני' להאמינו כיון שהוא בחזקת משקר וכמ"ש אשר

פיהם וגו', ומ"ש הט"ז דהיינו מטעם רגל"ד (וממ"ש "ודכותיה גבי בן גרושה וב"ח דשתיק וקתני מקוה פסולו ביחיד כו' ואל יוכיח ב"ג וב"ח שפסולו בשנים ולא קאמר דשאני ב"ג וב"ח שצריך שיהא פסולו בב"ד וכמ"ש בירושלמי ואין קפידא בהא דקמי שמיא גליא מוכח כמ"ש), היינו התם שא"ל נתנסך יינך בפניך או שא"ל ידעת דרגל"ד, משא"כ כשאומר שהבהמות שמכר הן או"ב שאין הלוקח יכול לידע שיש רגל"ד, כל שאין כרוך אחריה, וכן במה שמצא תחיבת מסמר בכרס, וממילא הגם דמהימן העכו"ם בעיני בעל הבהמה, אפשר דלא מתסר לכ"ע למי שאינו מאמינו וצ"ע ועכ"פ בנ"ד אין הרועה א"י נאמן בפרט שיש בזה ענין התפארות שהבריח הזאב, וכן התנצלות מה שלא שמר העזים מתקלה ושריטת מסמר (וע' ב"מ ד' צ"ב) וע' זבחים ד' ע"ד שדרוסת הזאב מידע ידיע כו', וגם אין הרועה יודע באיזה עז פגע, ואיכא ספיקי טובי ופשוט להתיר. וכתבתי הנלע"ד בעזרת החונן לאדם דעת. אליהו קלאצקין החופ"ק ברעזי.

סימן כו

כבוד הרב הגדול בתורה ויראה פרי עין הדד וכו' כש"ת מו"ה ירמי' קאליש נ"י אבד"ק אפאלא

מה שדרש ממני כ"ת במכתבו ע"ד האשה העגונה שנתעגנה מבעלה כשמנה שנים ואשתקד נסע אחד ממחנו לעיר בוענאס איירעס בירת מדינת ארגענטינא והודיע במכתב שמצא שם את המעגן בעל האשה הנ"ל, ואח"כ נתקבל ממנו מכתב כי בעל האשה הנ"ל מת בבית החולים, ושנתודע לו זה ע"י זלמן שווארצמן מאפאלא שסיפר זה לדוד פיש מתאדליע, ודוד פיש הלך ביחד עם נח לאטערמאן כותב המכתב הנ"ל להלוית הנפטר, ושווארצמאן הודיע במכתב שראה המיתה והקבורה ובתעודת בית הפקודות כתוב שווארצמאן הודיע בבית הפקודות ממיתת לעאן נייאמאן חייט ממדינת רוסיא בן יצחק ורחל ובאפאלא הי' שמו אליעזר וה' שווארצמאן הי' מפורסם לעבריין, ויש אומרים שחילל שבת בפרהסיא, ונסתפק כ"ת דהגם ששווארצמאן הגיד מתחילה לדוד פיש דרך סיפור ולא דרך הגדת עדות אכתי מבואר בפ"ת ס"ק כ"א בשם מה"צ ממ"ש הט"ז יו"ד סי' ס"ט ס"ק כ"ג דכשיודע העכו"ם בטיב דיני ישראל לא משכחת מסל"ת אלא כשמספר איזה דבר אחר ומתוך הדברים נמשך הספור שהדיח הבשר, ודממילא מתבאר דמ"ש סעי' י"ד בשם הריב"ש דאע"פ שלא אמר דברים אחרים מקרי מסל"ת היינו דוקא בעכו"ם שאין יודע בטיב יהודים משא"כ בישראל עבריין שיודע שהיתר האשה תלוי בעדותו דבעי' שיהא מסל"ת ע"י קישור ענין אחר ע"ש, רק שיש להקל כיון שבעת שהגיד לדוד פיש הי' קודם הקבורה שהי' אז מדעל"ג שהי' אז בידו להסתכל בגוף המת ולהכירו, וגם

לא נתברר פסול שווארצמאן, והביא לצרף מ"ש הפ"ת סקי"ח בשם הקהלת יעקב ממ"ש הנמ"י פז"ב דכל שאינו רשע דחמס פסול רק ממ"ש אל תשת רשע עד וכשר לעדות אשה דאפי' אשה ועבד כשירין לזה יע"ש.

לענ"ד דברי הפ"ת בשם מה"צ צ"ע, דהא הט"ז כתב התם דוקא דכיון שמשמש בבית ישראל "איכא למימר שנתכוין לחבב עצמו להישראל", ודמש"ה אפי' כשמגיד דרך מסל"ת שהדיח הבשר יש לחוש שמתכוין לחבב עצמו, משא"כ כשאין לו שום תועלת והנאה (וע' תשב"ץ ח"ג ת' ס"ו דכשממקום אחר באה העדות אין לחוש ששכרוהו להעיד שקר ומכ"ש בעדות אשה שהיא בעצמה נאמנת ודייקא ומנסבא) ואס"ד שיש לחוש בישראל הפסול לעדות לפי שיודע שהיתר האשה תלוי בעדותו, ה"נ הו"ל למיחש גם בעכו"ם, דמה שאין האשה מותרת להינשא כ"ז שלא יעידו שמת בעלה הוא דבר ידוע, דדוקא דיני הדחה ומליחה אין ידוע לעכו"ם, ועכצ"ל דאכתי אין העכו"ם יודע שיסמכו על עדותו, וא"כ גם עבריין ישראל יודע שאין מקבלין עדותו ולא ידע שיסמכו עליו להתירה להינשא, וכן בלשון הרמב"ם (פי"ב מגירושין הי"ז) שהפסול בעבירה מה"ת לא גרע מעכו"ם ע"ש וכן מבואר ממ"ש הריב"ש סי' ש"פ וז"ל וכן מההיא דתנן מעשה שעמד אחד בראש ההר ואמר איש פלוני מת כו' ומקשי' בגמ' ודלמא שד הוא ודלמא צרה היא ולא מקשינן דלמא עכו"ם הוא ואין זה מסל"ת אלא ודאי כל שאמר העכו"ם עצמו בלא שאלה שקדמה לדבריו איש פלוני מת ה"ז מסל"ת עכ"ל. ואס"ד דישראל פסול לעדות גרע טפי, אכתי יקשה הא דלא פריך דלמא ישראל עבריין הוא (ושיש למיחש טפי מהחשש דלמא עכו"ם הוא דהגם שלפעמים אין ניכר בהברת ומבטא לשונו, ע' יבמות ד' מ"ו פסחים ד' ג' חולין ד' ק"ו ע"ז ד' נ"ח, אכתי הוי חשש רחוק ובפרט כשאמר בלה"ק) ובגוף הוכחת הריב"ש עמ"ש הט"ז סק"ה דכיון דקיי"ל סי' קי"ח דכשאין העכו"ם נהנה בחליפיו ל"ח שמא החליף כשר בטריפה ה"נ אין לחוש שיעשה כן העכו"ם וע"ש בהגהות מ"ש ליישב קושיית הב"ש סקל"ח ועמ"ש המל"מ פי"ג הט"ו דעכו"ם למה לו לעמוד בראש ההרים במקום שאין אנשים לומר מת פלוני ע"ש, ואין להקשות להמל"מ דא"כ למה משיאין ע"פ בת קול, די"ל דגם התם ששמעו קול צועק מרחוק ברחוק מקום שהשומעין לא יראו אותו וגם לא יוכלו להתחקות על עקבי רגליו של הצועק, מה לו לעכו"ם לצעוק בקול כדי להכשיל כיון שאין העכו"ם חשוד ע"ז, והגם שכתב המ"א סי' תקי"ג סקי"ג בשם הי"ש דהגם שאין העכו"ם עושה מעשה להכשיל הישראל במקום שאינו מרויח, מ"מ לא מאמינין ליה במה שהוא ספק דאורייתא, היינו שאין סומכין על דבריו משא"כ כדעביד מעשה לטפס על ההרים וכן כשצועק כדי להשמיע קולו

מרחוק דטורח כזה הוי כמעשה (וע' גיטין ד' ס"ז), וכיון דישראל חשוד גרע טפי עכצ"ל דהגם שיודע שהיתר האשה תלוי בעדותו מ"מ הוי מל"ת וכן מבואר ממ"ש הנמ"י ספ"ב דיבמות וז"ל וכן הקשו מהא דמעשה בלסטים אחד כו' והשיאו חכמים את אשתו לר"י דאמר הרגתיו לא תנשא כו' והקשו ז"ל, מאי קושיא דלמא מל"ת הוה ותירצו דכיון דאמר אמרו לאשת פלוני מתכוון להעיד הוה עכ"ל, הרי דדוקא מצד שאמר אמרו כו' וכן נשמע ממ"ש הריב"ש ממ"ש בב"ק ד' קי"ד "כגון שהיו בעלים מרדפין אחריהן ואלו חסל"ת ואומרים מכאן יצא נחיל זה כו' וחשיב להו מל"ת כיון שאומרין כן מעצמן בלא שאלה אלא שהצריכו עוד רדוף בעלים כיון דממונא הוא כו' דהא בהנהו אחריני דמני התם באדם א' שהי' מל"ת ואמר זכורני כשאני תינוק ומורכב אני" כו' יע"ש הרי דהגם שזה שאמר זכורני כשאני תינוק כו' והטבילוני לאכול בתרומה לערב כו' הי' יודע שיש ללמוד מספורו שהוא כהן מ"מ כיון שאמר זה מעצמו בדרך מסל"ת בלא שאלה חשיב מסל"ת. **והנה** מ"ש הריב"ש שהצריכו רדוף בעלים כיון דממונא הוא כו' וכן בפרש"י ד"ה מרדפין אחריהם, קודם דיבור הקטן דרגלים לדבר דשלו הם, לכאו' יקשה לפ"ז הא דא"ל רבינא לרב אשי ולא והרי נחיל של דבורים מל"ת הוא", דהא שאני הכא דאיכא צירוף רגל"ד, וא"כ אדרבה מוכח דבנחיל של דבורים לא הוי מסל"ת גמור רק דבהדי צירוף רגל"ד הוי כמסל"ת, והא דמדמה לה הש"ס היינו רק לענין מה דמהני בירור הענין שלא ע"י עדים כשרין, אך לא משמע כן לשון הש"ס, ולזה צ"ל כמ"ש הישׁ"ש דמיירי בסתמא שלא ידענו אם נתיאשו הבעלים וצריך רדיפת הבעלים לברר שלא נתיאשו, ודי"ל דגם מ"ש בפרש"י דרגל"ד ששלו הם הוי הכונה שלא נתיאש מהם, וכתב הישׁ"ש וז"ל ומ"ש לעיל במתני' אם נתיאשו אין הא סתמא לא, היינו היכא שהנחיל בודאי הוא שלו, אבל כה"ג שהנחיל אינו בבירור שלו אלא ע"י עדות אשה וקטן כו', א"צ להחזיר דאיכא תרתי לריעותא דעדות אשה וקטן לאו כלום הוא ועוד דדלמא אייאוש כו' עכ"ל, ולכאו' מוקשה לומר גריעותא דתרתי לריעותא לענין ממון, ובפרט דגם גבי טריפות כתב הלב"ש דלא הוה תלר"ע אלא כשהריעותות מכוונים לענין אחד ולא היכא שריעותא אחת מעידה על נקב בריאה והאחרת מעידה על חסרון וע' ריש נדה, ולענ"ד יתכן לפרש דהגם דאמרי' בעלמא דסתמא לא נתיאשו הבעלים. היינו לפי שיודע שיוכל לברר שהוא שלו משא"כ הכא שאין עדים אחרים ויש רק עד כזה שאם ישאלו אותו וישיב על השאלה ויעיד לא יסמכו על עדותו, ולא יסמכו עליו אלא כשיספר בעצמו בדרך מסל"ת, ומש"ה סתמא מיאשי בעלים משום שאין בידם לברר ואין בידם שיגיד העד מעצמו דרך מל"ת בלא שאלה מקודם, וכיון דענין רדיפת בעלים הוי רק כדי לברר שלא נתיאשו, הדר מוכח דזה

הוי מל"ת גמור וגם אי נימא לחלק דשאני עדות אשה דדייקא ומנסבא, עכ"פ מוכח כן לענין עדות אשה, וכן מבואר ממ"ש הרמ"א סעי' ו' דריקים ופוחזין כו' אין לסמוך על עדותן רק במסל"ת או בידוע שהעידו בלא רמיה ועקול כו', הרי מבואר דבמל"ת ל"ח לרמי' ועקול והנה בנ"ד בלא"ה הא הוי כמו שסיפר דבר אחר ומתוך הספור נתודע שמת, דהא מה שסיפר לדוד פיש הי' כדי שילך ללות את הנפטר, והוי ע"י קישור ענין אחר,

ובענין מ"ש הפ"ת ממ"ש הנמ"י פ' ז"ב ע' קצה"ח סמ"ו סקי"ז ומ"ש הנה"מ דדלמא עינו נתן בה דניחא לי' לשווי' פנויה וכמ"ש בחשוד על העריות (ובנמ"י פ"ב דיבמות דאפי' רבא מודה משום אל תשת וגו', אלא דקאי קודם דאסיק דבעדות אשה הקילו) ובגוף הסברא לחלק בין רשע דחמס דלכאו' אי רשע דעלמא כשר להך עדות ומשום דא"צ תורת עדות א"כ רשע דחמס נמי יהא כשר כשהוא מוחזק שאינו משקר, י"ל דכיון דאוכל נבילות לתיאבון פסול לעדות לכ"ע וכשאוכל להכעיס פליגי אביי ורבא, הגם דבעלמא גרע טפי כשהוא עובר להכעיס (ע' יו"ד סי' ב' וס' קי"ח וסקנ"ח) ועכצ"ל דשאני לענין עדות דאפשר שאין חשוד להעיד שקר ולהרע לבריות, ושא"ח לעבור על דבר שהוא מחזיק לחטא ועון, בשביל ריוח ממון, ומה שהוא אוכל נבילות היינו מצד שנעשה לו כהיתר ואינו חושב זה לחטא ועון, ומש"ה גרע טפי כשאוכל נבילות לתיאבון, דממה שאינו אוכל נבילות כ"ז שמשיג בקל לאכול בשר כשר מוכח ממעשיו שמחזיק אכילת נבילות לחטא ודבר האסור ומ"מ אוכל לתיאבון דבשביל תאות אכילה יצרו תוקפו לעבור ע"ז, (ועפ"ז י"ל הקושיא מפלוני רבעני לרצונו כו', דשאני החם שהחטא והגנאי ידוע לכל וע' חולין ד' צ"ב) וממילא ה"נ יש לחוש שבשביל אהבת הבצע ושחד ממון יעיד שקר הגם שיודע שנעשה בזה רע לשמים ולבריות ומש"ה י"ל דנהי דלענין עדות קיי"ל כאביי דכל שהוא רשע פסול מגזה"כ, מ"מ גבי עדות אשה שא"צ תורת עדות רק שיתברר אמיתת הדבר, י"ל דעבריין דעלמא אין חשוד להעיד שקר מצד חומר איסור א"א ושהוא מקלקלה כשתנשא ע"פ עדותו דהא תצא מזה ומזה, ודדוקא רשע דחמס שרוצח וגוזל הגם שיודע חומר החטא, חשוד ג"כ להעיד שקר כשנתן עיניו בה (דהגם שתיאסר להנשא לו ניחא לי' שתחזיק עצמה לפנוי' וגם כשהוא במדינה אחרת אפ"ל דלא פלוג) או שהאיש שנתן עיניו בה שכר אותו להעיד שקר, ועמ"ש הש"כ סי' קי"ט סקי"ח דהפסול לעדות אשה הוי רק מטעם חשש נגיעה, וא"כ גם להנמ"י י"ל דשאני מחלל שבתות בפרהסיא דהוי ככופר בעיקר, ובפרט בנ"ד שכבר נשא הבעל אשה אחרת במדינה רחוקה ולא ישוב לאשתו, שלא תפסיד האשה בהיתר הנשואין ואדרבה טוב לה

לפי שעה, דלא שייך לומר שאין חשוד להרע לבריות ולקלקל האשה במה שתצא מזה ומזה דהא כבר עזובה מבעלה.

ועמ"ש הב"ש סק"י דמ"ש דעבד כשר לעדות אשה היינו בידוע שהוא כשר, וצ"ע דהא קאמר בב"ב (ד' צ"ג) "ת"ש המוכר עבד לחבירו ונמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו כו' לאו משום דרובא הכי איתנהו, לא כולהו הכי איתנהו", ומבואר דעבד כשר הוי רק מיעוטא דמיעוטא (והגם דרובו ככולו ע' הוריות ד' ג' וט"ז או"ח סי' תקפ"ב סק"ג, הא מפורש כאן דהוי טפי מרובא), וא"כ צ"ע הא דקאמר הש"ס דעבד כשר, ולא ביאר דהיינו דוקא כדהוי ממיעוטא דמיעוטא הכשירין, אך י"ל שאין הכונה לומר שכולם הם גנבים בפועל רק שמצד טבעם ותכונתם הם גנבים וכמ"ש בפרשב"ם פסחים ד' קי"ג ד"ה ציה כנען את בניו "כלומר מנהגן כן הוא' ושזה תכונתם מורשת אבות לאהוב הגזל והזמה ומש"ה לא הוי מום במקח, הגם שרובן אדרבה אינן גנבים בפועל כדמוכח הלשון "ונמצא גנב" דמשמע שהוא ענין מקרה, ואס"ד שרובא דרובא של העבדים הן גנבים בפועל, איך הי' עולה על הדעת לחשוב זה למום במקח, אלא דכיון שצריכין להתגבר על טבען ותכונתן שהוא דבר קשה ביותר, אין זה מום במקח מה שזה העבד אינו מתגבר על טבעו והו"ל ללוקח לאסוקי זה אדעתיה ועיקר המום הוי מה שהוא גנב בטבע ולא על המעשה שתלוי תמיד ברצונו (ושאני כשאומר ע"מ שאני צדיק כו'), ומ"ש בברכות ד' ט"ז "אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה" היינו שטבי הצטיין ביותר וע"ש דקאמר ר' יוסי אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן כו' (וע' גיטין ד' י"ב מאן דמרחם כו' אך התם מעשיו יקרבוהו כו') ועפ"ז מתישב מ"ש הנמ"י סוף יבמות וז"ל ואע"ג דעבד ואשה ושפחה פסולין לעדות מה"ת ומשיאין ע"פ טעמא משום שאינה פסולין מחמת עבירה עכ"ל ובח"מ סק"ט וז"ל ואפשר דישראל בעל עבירה גרע מעבד אף שהוא ג"כ בחזקת בעל עבירה עכ"ל ולכאו' הא בנמ"י מפורש כהב"ש, וצ"ל סברת הח"מ שהעבד עבריין רק מצד טבעו ותכונתו (וכעין מ"ש בגיטין ד' מ"א תד"ה כופין דחשיבי כאנוסין) ומ"מ אינו חשוד להעיד שקר והגם דקאמר "לית הימנותא בעבדי" (ב"מ ד' פ"ו) ובכלל מה שצוה כנען את בניו קאמר "ואל תדברו אמת" מ"מ לא יעיד שקר בענין חמור כזה, ובעבד לא שייך החשש דקאמר גבי החשוד על העריות "דניחא לי' לשווי' פנויה" וכמ"ש בב"מ ד' ע"א "עבד כנעני פריץ לה, ויראה היא להפקיר לו את עצמה" ע"ש, ול"ח ששכרוהו להעיד שקר (וע' מכות ד' ה') כיון שאין חשוד לעבור אלא מה שטבעו ותכונתו מביאו לכך.

והנה בנ"ד הוי מסל"ת ושבעת שהגיד הי' מדעל"ג כמ"ש כת"ר והנני מהמסכימים בהיתר העגונה הנ"ל ושיהא ההיתר בב"ד של שלשה, והי"ת יאיר עיני במאור תורתו ויצילנו משגיאות יום א' ה' טבת שנת תרע"ג אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן כז

הר"ש בפ"ק דכלים משנה ח' נתב וז"ל לפנים מן החומה היינו מחומת ירושלים, ועוד מקודש לכמה דברים דלא תנן הכא כגון לענין שוחט את התודה לפנים מן החומה ולחמה חוץ לחומה, ולענין שוחט על חמץ לר' יוחנן דאמר בפ' התודה ד' ע"ח ובפ' תמיד נשחט ד' ס"ג חוץ לחומת בית פאגי עכ"ל, ונודע התמיהה דהא לענין שוחט הפסח על החמץ דקאמר ר' יוחנן "דלא בעי' על בסמוך דאיסורא הוא וכל היכא דאיתיה איתיה", א"צ שיהא החמץ לפנים מן החומה

וי"ל לפי המבואר במשנה דפסחים ד' מ"ט שההולך לשחוט את פסחו כו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו מבטלו בלבו", ולכאו' היינו דוקא כשהולך לשחוט דהוי רק הכשר מצוה משא"כ היכא שכבר הוא לפנים מחומת ירושלים שכבר יכולין לשחוט עליו הפסח (וכמ"ש ד' צ"א שאם חבוש בבית האסורין של כושים לפנים מחומת בית פאגי שוחטין עליו בפ"ע מ"ט אפשר דאמטו לי' ואכיל לי', ומש"ה גבי דרך רחוקה קאמר מן המודיעים לירושלים ט"ו מילין ולא חשיב המרחק עד העזרה, וכן קאמר ד' פ"ט "שיעלה מכם ראשון לירושלים וכן לענין הא דרוב צבור עושין בטומאה תלוי בהנכנסין לעזרה כמ"ש בירוש', וע"י סכין ארוך יכול לשחוט בעצמו) אין עליו מצוה לילך ולעסוק בביעור החמץ, דהא עוסק במצוה פטור מן המצוה (ובפרט שיכול לבער ע"י שליח), וליכא מצוה שיצא חוץ לחומת ירושלים להשבית חמצו הגם שיוכל לשחוט לאח"כ דאפשר שעי"ז שישהה בהליכה וחזרה יאחר זמן שחיטת פסחו משא"כ כשחמצו מונח תוך חומת ירושלים דגם ברגע הביעור יוכלו לשחוט עליו הפסח, וכיון שיכול לקיים שניהם ביחד אין לו דין עוסק במצוה שיפטור מן המצוה ע' ר"ן סוכה ד' כ"ה, והנה י"ל דמ"ש "דעשאן הכתוב כאלו הוא ברשותו' (ד' ו') היינו דוקא לענין איסור בל יראה כשאין רוצה לבער ואז יצתה מרשותו כיון שאינו רוצה לקיים מצות השבתה משא"כ לענין איסור שחיטת פסח על החמץ, דבל"ז הוי החמץ ברשותו משום שיש לו זכות בהחמץ דמצי אמר אנא בעינא למיעבד מצוה דתשביתו, ואין אחר רשאי להשבית בלי רצונו, וכמ"ש בב"ק ד' צ"א דמצד דמצי קאמר אנא בעינא למעבד הא מצוה" חייב האחר לשלם לו, וממילא י"ל דכשהחמץ מונח חוץ לחומת ירושלים דליכא מצוה שיצא אז מירושלים לבער חמצו וממילא הרשות ביד כל אדם

אז לבער חמצו, דפקע המצוה אז מבעלים וממילא אין לו זכות בהחמץ גם לענין קיום מצות ביעור ותו אין חייב משום שחיטת פסח על החמץ משום דהוי כאילו כבר הפקיר את חמצו מקודם, כיון דלענין איסור שחיטת פסח על החמץ ליכא גזה"כ שיהא החמץ נחשב שלו,

ועפ"ז יש לחקור בענין מ"ש הקצה"ח סי' שס"ג אי יכול לומר הש"ל תוך הפסח לפי שהכל מצווין לבערו וכשרוף ועומד דמי, דעפמ"ש י"ל דהא דקאמר בב"ק ד' צ"ח "גזל חמץ במועד ובא אחר ושרפו פטור מפני שהכל מצוין לבערו" היינו לפי שאין מצות הביעור מוטל על הגזלן דוקא משא"כ כשמחזיר לבעל החמץ דהדר נחשב שלו מצד זכות קיום המצוה (ובפרט דמה"ת יכול ליהנות בשעת השבתה שלכדה"נ וכן מאפרן אליבא דר"י), והא דל"מ ביטול אחר זמן איסורו לפי שאינו שלו, היינו עפמ"ש התוס' דתשביתו אינו מקיים בביטול רק דכיון שנעשה הפקר אינו עובר וכמ"ש אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, וממילא כשרוצה לבטל אין לו שום זכות בהחמץ משא"כ כשרוצה לקיים מצות השבתה ולבערו, ועמ"ש המק"ח סי' תל"א דאס"ה מקרי שלכם רק דהוי אינו ברשותו משום שאין לך דבר המופקר מזה שהכל מצוין לבערו, ודא"א ליהנות רק בשעת ביעורו, ועמ"ש הח"ס או"ח ת' ק"ה וז"ל דע"כ לא קאמר בחולין ד' קל"ט דכל אדם מצווה לאתויי בי דינא אלא בעוף הפקר שאין לו בעלים והה"נ חב"פ שאין ברשותו של שום אדם וכ"ע מצוין עליו לבערו אבל שור שיש לו בעלים וקודם גמ"ד ממונו של בעלים הוא ואין אדם מחויב ולא רשאי לעשות בו מעשה כ"א למוסרו לבעליו ועליהם המצוה מוטל, ומש"ה קאמר בב"ק ד' מ"ה אי אהדרתיה ניהלי הוה מטרקנא ליה לאגמא" דלא עליך מוטל הדבר להביא לב"ד כ"א למוסרו לבעליו כו' יע"ש

ובטוש"ע חו"מ סי' שפ"ב בשור שהיה עומד להריגה וקדם אחר ושחטו דחייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינים, ותמה הש"כ דהאיכא שיעור קצוב עשרה זהובים כמפורש גבי כסוי, ולענ"ד י"ל דשאני כשקדם וכסה שהפסיד אותו רק שכר קיום המצוה, משא"כ הכא דאפשר שהיה לו היזק במה שהקדים חבירו לשחוט ולהרוג את שורו, אלא שזה טוען דכיון שמצוה לשחוט השור כל הזריז במצוה נשכר, ומש"ה הוצרך הש"ס להביא ממצות כסוי שאין זכות לאחרים בקיום, המצוה דמצי קאמר "אנא בעינא למעבד הא מצוה", וממילא כיון שלא הי' לו רשות לשחטו, הדר חייב גם על ההיזק כפי ראות עיני הדיינים, (ועמ"ש התוס' בסנהדרין ד' פ' דשוה"נ איתיה במכירה להנות בו עד שעת סקילה ע"ש) ועפ"ז י"ל מ"ש "אתה אמרת לי להרגו כו' פטור", ובש"מ בשם הרשב"א וז"ל וא"ת ה"ד אי דליכא עדים שקצץ פשיטא דנאמן במיגו דאי בעי אמר לא קצצתי כו' עכ"ל,

ויקשה דתיפוק לפמ"ש הש"מ להלן בשם ה"ר יונתן דאי חיוב י' זהובים הוי מקנסא פטור כשמודה מעצמו (ובשלמא כשיש עדים רק שיכול לפטור א"ע בטענת אתה אמרת כו' לא חשיב מודב"ק), ונצטרך לומר דלא ס"ל דהוי קנסא, וע' קצה"ח סי' שפ"ח סקי"א ועפמ"ש י"ל דשאני הכא דאיכא ענין חיוב מדינא, אך צ"ע מ"ש ה"ר יהונתן דמש"ה נאמן לומר שבשליחותו עשה, משום דקנסא בעלמא הוא, (דלא כפרש"י דמסתמא קושטא קאמר דכיון דלהכי קאי לא קפיד כו') ומשמע דס"ל דליכא שום חיוב (ואולי ס"ל כהסוברין דשוה"נ אסור בהנאה מחיים) ובדברי הטוש"ע י"ל ג"כ דבזה"ז דליכא ב"ד וליכא אפי' איסור אכילה כמ"ש הט"ז יו"ד ריש סי' קנ"ג (וע' ב"ח תשו' קי"א) הוי רק דומיא דאילן העומד לקציצה, ומפני שהוא מזיק את הבריות, ממילא יש לבעלים זכות ממון, ומש"ה חייב לשלם כפי ראות עי, הדיינים כמה הפסידו לבעלים במה שקדם אחר ושחטו.

והנה עפמ"ש י"ל בישוב קושיית הש"א סי' ע"ז דהיכי משכחת דלקי כששחט פסח על החמץ דדלמא כבר בטל את חמצו ותו אינו עובר עליו כמ"ש ואם לאו מבטלו בלבו", דעפמ"ש י"ל דכיון שקיבל עליו התראה (ע' תמורה ד' ז' תד"ה אלא) ואומר בעצמו שהחמץ הוא שלו, הגם שאין אדם משים עצמו רשע, כבר כ' התוס' בב"מ ד' ג' דנאמן לומר מזיד הייתי כו' כדי שלא יביא חב"ע, וה"נ כדי שלא יבא אחר לבער חמצו מן העולם וכדי שיקיים בעצמו מצות ביעור, וכשמשהה כדי לבערו אין עובר בב"י, וגם איכא חזקה קמייתא שהעמד החמץ בחזקת בעליו שלא יצתה מרשותו, וליכא למימר דכיון שאין החמץ ברשותו של אדם רק שהעמידה תורה ברשותו לענין חיוב ב"י ל"ש כאן חזקה קמייתא, דז"א לפמ"ש דכשרוצה לקיים מצות ביעור והשבתה יש לו זכות בחמצו משום דמצי קאמר אנא בעינא למעבד הא מצוה", ועמ"ש הר"ן דמשום דבלא"ה אינו ברשותו מהני גילוי דעת בעלמא משא"כ כשרוצה שלא יפקע ממנו זכות המצוה (ושאני כשמקדש בזה האשה וכה"ג דכיון שלא יוכל לקיים מצות ביעור, הדר הוי אינו ברשותו), וגם עמ"ש בספרי אה"ר סי' ל"ז דהיכא שגם בלא דבריו לא היינו מחזיקין אותו בבירור לשוגג יכול לומר מזיד הייתי ול"ש לומר אאמע"ר וה"נ גם בלא דבריו לא היינו מחזיקין בבירור שיצא החמץ מרשותו כיון דאדרבה איכא חזקה קמייתא.

שוב ראיתי מ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י או"ח סי' ט"ז שמלשון הירושלמי משמע דבעי שיהא החמץ בירושלים דוקא וכמ"ש הר"ש בכלים, ודכשיש לו חמץ של לחמי תודה הגם דהוי של גבוה מ"מ יש לבעלים זכות טו"ה דהא מחויב לאכול כדי שלא יהא נותר, ודממילא ל"מ ביטול לפי שמחויב לאכול, ולענ"ד צ"ע לפום קושיית הש"א כדנימא דאליבא דר"ש יכול לבטל עד הלילה ואז כבר אסור לאכול, וגם אליבא דר"י יכול לבטל

בזמן שאסור באכילה ומותר בהנאה, וע' ב"ק ד' ס"ו דכיון דמטא עידן איסורא מיאש" והיינו ברגע הקודמת, וה"נ אפשר לבטל בלב באותו רגע ומ"ש עוד לתרץ די"ל דמדרבנן הוא דמתבערין לחמי תודה, ומדאורייתא אתי מ"ע דאכילת קדשים ודחי לל"ת דלפני זמנו, ג"כ צ"ע לפמ"ש התוס' בעירובין ד' ק' ד"ה מתן, כשבא ע"י פשיעה, וה"נ פשע במה שנשאר אחר שש, ואליבא דר"ש שכתב הצל"ח דשרי באכילה משום דאיסור אכילה נפקא לי' מתשביתו (כמ"ש ד' כ"ח ד"ה ר"ש) ובשל גבוה ליכא למצות ביעור, לכאו' כיון דעשה דפסח שיש בו כרת אינו נדחה מפני הל"ת דלא תשחט על חמץ, ורק משום דאפשר לבער או לבטל מקודם החמץ, מבטל, ממילא הכא שהוא אנוס בדבר, מצד מצות אכילת קדשים (שדוחה הל"ת) ושאין יכול לבטל ולהפקיר, ורק שיכול למהר לאוכלו קודם שחיטת הפסח, ויש ספק בדבר דשמא אינו יכול לדחוק עצמו לאכול עתה, (ובאכילה גסה לא יקוים המצוה ע' תוס' נזיר ד' כ"ג), ממילא אפשר דלא לקי על שחיטת הפסח כיון שאי אפשר לי' לבער ולבטל (וכן להפקיר מה שאינו שלו בעצם) ולא מוכח לומר דגזה"כ שלא לשחוט הפסח כה"ג, דהא משכחת לל"ת היכא שהחמץ שלו ממש ושבידו לבער ולבטל ולהפקיר לזאת י"ל לענ"ד כמ"ש למעלה, דמש"ה דוקא כשהחמץ מונח בירושלים, דממילא בשעת שחיטת הפסח לא נפקע מבעלים זכות קיום המצוה, ודלענין איסור שחיטת פסח על החמץ לא עשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו, ודדוקא כשיש לו זכות בחמצו וכמ"ש והנה בבר"י סי' ז' דהחידוש לענין ב"י הוי לפי שאינו ברשותו, גם כדהוי שלו ע"ש, וממילא לענין איסור שחיטת הפסח א"צ גזה"כ, כיון דלענין זה האיסור א"צ שיהא ברשותו, ואכתי י"ל לשיטת הסוברין דא"ה לא קרינן בי' לכם (כמ"ש ריטב"א סוכה ד' ל"ה בשם הראב"ד ובאו"ח סי' תרמ"ט) דממילא כשאין לו זכות בהחמץ גם לענין קיום מצות ביעור, הוי כאילו כבר הפקיר את חמצו מקודם כמ"ש (פרוס הפסח דשנת תר"ס)

סימן כח

בעז"ה ח' אדר שנת תרנ"ט, מאריאמפאל, לכבוד גיסי הרב הגאון המפורסם בתורה ויראה כו' מו"ה יעקב זלמן ליבשיץ נ"י בבריסק

מ"ש כתר"ה להקשות במכתבו על מ"ש הט"ז בחו"מ סי ק"ן דכל שטר שלא ניתן להכתב לא מיקרי שטר כלל מהא דקאמר בכתובות ד' צ"ד הנהו תרי שטרי דאתו לקמיה דרב יוסף חד הוה כתוב בחמשה בניסן וחד הוה כתוב בניסן סתמא אוקמיה רב יוסף להההוא דחמשא בניסן בנכסים א"ל אידך ואנא אפסיד א"ל את ידך על התחתונה אימא בר כ"ט בניסן את א"ל ונכתוב לי מר טירפא מאייר ואילך (פרש"י לטרוף לקוחות מר"ח אייר

שהרי מכרה לו באחריות) א"ל יכלי למימר לך את בר חד בניסן מאי תקנתיה נכתבו הרשאה להדדי", ויקשה דאיך יגבה מלקוחות, דהא השטר מכר השני שכתב לאחר שכבר מכר השדה מקודם, לא ניתן להכתב ולא גבי ממשעבדי

לענ"ד י"ל דשפיר ניתן גם השטר השני להכתב, דהא לכאו' קשה הא דקא"ל "את ידך על התחתונה אימא בר כ"ט בניסן את" דהא זה טוען ברי שנמכר לו קודם ה' בניסן ובעל השטר דחמשה בניסן טוען שמא שהוא אינו יודע מתי נכתב השטר השני ואין המוכר כאן שיברר למי מכר מקודם וליכא למימר דהוי טענת ברי ע"פ מוכר, דממה שמכר לו השדה ביום ה' בניסן, מוכח שהיה עדיין השדה של מוכר, דז"א, דהא כמו"כ ממה שמכר לבעהש"ט דכתוב ביה בניסן סתמא, מוכח דבהאי שעתא הי' עדיין השדה של מוכר, וגם כדהוי טענת הברי גרוע (ע' ב"ק ד' מ"ו תד"ה דאפי') עכ"פ מידי ספיקא לא יצא, ויקשה הא דאוקמיה להאי דחמשה בניסן בהנכסים בתורת ודאי, וע' סי' קל"ט דכשאין אחד מהם מוחזק כל דאלים גבר, ודהיכא דאיכא פלוגתא דרבותא יחלקו כדשייך דין חלוקה וע' מל"מ פט"ו מטוען ה"ה ובקצה"ח קו' הספקות כלל ח' דמהני תפיסה בקרקע היכא דליכא חזקת מ"ק וע' ש"מ ב"מ ד' ז' ובש"כ סי' ק"ד סקי"ד וליכא למימר דכיון דאוקי בחזקת מרא קמא יש לאחר זמן המכירה בכל האפשר ואמרי' דהשתא הוא שלקחה בכ"ט בניסן וכעין מ"ש התוס' בב"מ ד' ק' ד"ה הא מני (וע' כתובות ד' ע"ה ביצה ד' ג') דז"א, דהא אין הדין ודברים בין המוכר והלוקח אלא בין בעלי השטרות, וא"כ איזה עדיפות יש לבעל השטר שכתוב ה' בניסן גם דא"כ הול"ל שעכ"פ מכר לזה ג"כ ביום ה' ניסן ובאותו יום כבר יצתה מחזקת מ"ק וכדי ליישב זה, ההכרח לומר דכיון דבכל שטרי הקנאה כשהשטר מאוחר לא קנה עד זמן הנכתב בשטר (ע' סי' מ"ג סי"ב ובנוד"ב ת' י"א) ודהוי כאילו התנה שלא יתחיל הקנין מקודם, ממילא גם אי באמת מכר לו בא' בניסן לא קנה עד יום כ"ט, דכיון שנכתב בניסן סתמא ויד בעהש"ט על התחתונה הוי כמו שנכתב בכ"ט בניסן, והגם דלא אמרי' יד בעהש"ט על התחתונה היכא ש עי"ז מתבטל השטר, ל"ש זה כאן כיון דבעצם אין השטר בטל עי"ז ורק מצד השטר השני הוא מתבטל, דדוקא כשעי"ז בטל השטר בעצם אמרי' דא"כ למה כתב לו השטר, משא"כ הכא דבשעת כתיבת השטר לא הי' עוד בדעתו לחזור ולמכור לאחר בחדש ניסן גופי' (וע' סוף מנחות ומ"ש האחרונים לפרש מ"ש שיד בעהש"ט עה"ת דהיינו בתורת ודאי שכונתו למכור לו הפחות וגרוע ביותר), וה"נ כשכתב ניסן סתמא בודאי כונת המקנה שיתחיל הקנין בסוף ניסן ובזה מתישב מ"ש א"ל אידך ואנא אפסיד' דלכאו' יפלא מה זו שאלה, והלא א"א שיזכו שניהם ובהכרח שאחד מהם יפסיד, והוא לא ידע עדיין שלא ינתן לו גם שטר

טירפא מאייר ואילך, ועפ"ז מיושב שהי' סבור דעכ"פ יחלוקו כיון שהדבר מוטל בספק, או שהי' סבור שיזכה הוא מצד שטוען טענת ברי, והשתא מתישב הא דקאמר ונכתוב לי מר טרפא מאייר ואילך דהוי שטר שניתן לכתוב לפי שנאמן לומר שלקח א' בניסן ואין איש מכחישו בברי, ומ"מ הקרקע של השני, דכיון שנכתב בניסן סתמא הוי כמו שנכתב באיחור הזמן (הגם שלא היתה כונתו לאחר ול"ש לומר דמיחזי כשיקרא) ועכ"פ נכתב השטר בהיתר, ומ"ש "א"ל יכלי למימר לך את בר חד בניסן את" היינו דקאמרי, דהגם דמדינא אינה חלה קנייתך עד כ"ט בניסן מ"מ אנחנו לא ידענו שנכתב בשטרך ניסן סתמא והקול יצא שקנית ביום א' בניסן וחשבנו שחלה אז קנייתך ושהקרקע שלך, וא"כ אין לך טענה עלינו על מה שלקחנו אח"כ שדה אחרת אצל המוכר, ואת הוא דאפסדת נפשך שלא כתבת הזמן בפירוש וא"כ שפיר קאמר "נכתבו הרשאה להדדי", כיון ששני השטרות ניתנו לכתוב, הן השטר שנכתב בניסן סתמא, שנכתב קודם שנמכר לאחר, הן השטר שכתוב בו ה' בניסן, משום שקודם כ"ט ניסן לא חל קנין השטר הקודם [ובלשון פרש"י שיבקש מאת חבירו בר ה' בניסן כו', הגם דבעלמא כופין כשזה לא חסר ע' ב"ב ד' י"ב (ובאה"ע סל"ז סכ"ז שאם רצו אחד נותן גט כו' ואין כופין לגרש כדי שתוכל להינשא למי שרוצית בו, והמגרש לא יפסיד דהא אם השני ג"כ לא יגרשה לא תוכל להשאר תחתיו וע' קדושין ד' י"ב דלאו כל כמינה כו') אין מחויב למסור לו כדי שיגבה מלקוחות ובפרט שאין טענה על הלקוחות אלא לאחר מסירת השטר שיש לו ב' קנינים וקרקע אחת].

ולכאו' בל"ז שאני היכא שמתברר ע"י העדים שאינה מכירה כגון דשלב"ל, משא"כ הכא שמתברר שמכר לאחד ואין איש יודע שאין במכירה של אחד מהם ממש, ושניהן מוטלין בספק וע' תומים ס' קט"ו סק"ד עמ"ש דגזל שדה ומכרה אפי' הכיר בה לוקח שאינה שלו גובה הקרן ממשעבדי, אך ע' ערכין ד' ז' תד"ה מיתיבי דלרב יוסף שעל"ד וגם לא שייך מ"ש בב"ב ד' מ"ב דבפרהסיא זבין כו', כיון שרצה להסתיר ולהעלים ולמכור לאחר, ובפרש"י וז"ל שהרי מכרה לו באחריות עכ"ל, ומשום דכה"ג שכונת המוכר הי' להטעות איכא אומדנא שהמוכר לא קבל עליו אחריות, ומש"ה דוקא כשפירש באחריות וע' ש"כ סי' קט"ז סק"ה וסי' רכ"ה סק"א דכשמוכר בעדים בלא שטר א"ח באחריות עד שיתנה, וגם אי יש לו דין שטר א"ש כמ"ש.

ועפמ"ש מתיישב מ"ש הר"ן וז"ל שאין שעבוד השטר חל אלא משעה שמוכיח מתוכו דהיינו מסוף היום דהא שטר שכתוב בו ניסן סתמא אינו טורף מהמשועבדים אלא מסוף ניסן וכדמוכח בסמוך כו' עכ"ל, ותמה בקצה"ח דהא אדרבא מוכח להיפוך ממ"ש

"יכלי למימר ליך את בר חד בניסן את" ועמ"ש בספרי אמרי שפר סי' ב' ליישב וע' בנה"מ שיכולין הלקוחות לומר דכיון ששמענו הקול מאחד בניסן כו' ויש לך קדימה לבר ה' בניסן את הוא דאפסדת נפשך שלא כתבת זמן בשטר, ולכאו' אכתי קשה, דנהי דלא מוכח להיפוך, אכתי ליכא הוכחה מכאן שאין השעבוד חל אלא משעה שמוכיח מתוך השטר דהא קאמר טעמא משום דיד בעהש"ט עה"ת "ודאימא בר כ"ט בניסן את", ועפמ"ש שפיר מוכח מהא דאוקמיה להוא דחמשא בניסן בנכסים, דעכצ"ל דהיינו בתורת ודאי, וכמ"ש.

סימן כט

הרמב"ם פ"ח מחו"מ כתב וו"ל ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה כו' שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי וכו' עכ"ל, ותמה הלח"מ מהא דקאמר בפסחים ד' ע' "איבעיא להו לבן תימא נאכלת צלי או אין נאכלת צלי כו' ת"ש הלילה הזה כולו צלי וא"ר חסדא זו דברי בן תימא ש"מ, והרמב"ם הא פסק כמתניתין דחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת לשני ימים ולילה אחד ודלא כבן תימא וא"כ אין החגיגה נאכלת צלי דוקא, והגם דמת"כ אין נאכלת אלא צלי כו' מ"ט א"ק למשחה לגדולה כו', כבר ביארו התוס' בחולין ד' קל"ב בהא דתני דרשאין הכהנים לאוכלן שלוקין ומבושלין, דכמו שטוב לו ונהנה יותר מצי אכיל להו.

ולענ"ד י"ל לפום דקאמר בירושלמי "תני חגיגה הבאה עם הפסח היתה נאכלת תחלה כדי שיאכל הפסח לשבע כו' שלא יבא לידי שבירת עצם", והביאו מזה התוס' דמשמע בירוש' דהא דפסח נאכל על השבע היינו מדרבנן כו' דמתוך שהיה רעב לאכול הבשר שסביב העצמות היה בא לידי שבירתן, ומבואר מזה דהגם שיכול לאכול מצה הרבה ונהמא מסעד סעיד, מ"מ צריך שיהא שבע ממין מאכל הדומה בטעמו לבשר הפסח כדי שלא יהיה להוט ורעב לאכילת בשר הפסח, וממילא כיון דבשר צלי ומבושל הן חלוקין ונבדלין בטעמם וכמ"ש בכריתות ד' ט"ז רש"י ד"ה ה' מיני טעמים "צלי ומבושל כבוש ושלוק וצלי קדרה", גם החגיגה נאכלת צלי לפי שאם יאכלנה מבושל פעמים שיהא להוט לאכול בשר הפסח שנבדל בטעמו ושלפעמים נהנה מזה יותר (וע' נדרים ד' כ') ומתוך שהוא להוט לאכול בשר הפסח יבא לידי שבירת עצם (וכשאינה בת שנתה ולא רכיכא כ"כ אין הבדל מורגש כ"כ בטעם הבשר), וממילא צ"ל דהא דקאמר ר"ח "זו דברי בן תימא", היינו רק לאפוקי ממאן דיליף מקרא דלא ילין מן הבשר וגו' שחגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד ודהגם דהויא חובה אינה כפסח, משא"כ לפום דפסק הרמב"ם שחגיגת ארבעה עשר רשות, ודכשהיו הפסחים מרובין אין מביאין עמו חגיגה,

ודממילא כל ענין הקרבת החגיגה הוי כדי שלא יבא הפסח לידי שבירת עצם, וא"כ נאכלת צלי כמ"ש.

והנה הוכחת התוס' מהירושלמי דכל הבאת החגיגה הוי רק מדרבנן כדי שלא יבא הפסח לידי שב"ע, מוקשה לכאו', דבלשון הירושלמי חגיגה הבאה עם הפסח היתה נאכלת תחלה כדי שיאכל הפסח לשבע, ולא יאכל הפסח לשבע כו' שלא יבא לידי שב"ע", יש לפרש דלעולם מה שנאכל הפסח עה"ש היינו מטעם חשיבות וכדי שישאר טעם פסח בפיו, אלא דפריך הירושלמי דכיון שגם בשר חגיגה הוי בשר קדשים מאי אכפת לן אם יאכל הבשר חגיגה לבסוף ושישאר טעם חגיגה בפיו, ומש"ה הוצרך לתרץ שמוכרח לאכול הפסח על השבע לבסוף כדי שלא יבא לידי שב"ע (ולדרשא דבן תימא דחג זה חגיגה, הפסח כמשמעו, לא מוכח מקדימת החגיגה בכתוב, דהיינו לענין הקרבה שאין לך דבר שמתעכב כו', ולדרשא דבן דורתאי אדרבה כתיב פסח בקדימה) ולעולם כשאוכל מאכלי חולין בלא"ה אוכל הפסח לבסוף דרך חשיבות, וי"ל דכיון דקאמר שם בירוש' דהחגיגה רשות וא"כ היא טפלה להפסח ממילא אס"ד דהוי מטעם חשיבות צריך שישאר בפיו טעם פסח והנה התוס' הקשו דהא מנחה נמי נאכלת על השובע, ולכאו' מאי קושיא דהא שאני מנחה דבמתנות כהונה כתיב למשחה ולגדולה כדרך שהמלכים אוכלין וכדרך כל מאכל חשוב שהוא בא לבסוף, וצ"ל דהיינו עפמ"ש התוס' בבכורות ד' כ"ז "דגבי תרומה לא מצינו שיצרך אכילה בגדולה דשמא לא שייך גדולה אלא בבשר", גם דאכתי יקשה מ"ש שאם היתה אכילה מועטת אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השבע דאי מטעם דהויא מת"כ הא כמו"כ תרומה הויא ממת"כ, ומש"ה הוצרכו התוס' לומר הטעם במנחה כדי שלא יצא משלחן רבו רעב ולכאו' י"ל בישוב קושיית התוס' בחולין ד' קל"ב ד"ה אין נאכלין אלא צלי ובחרדל, דשאני מת"כ דזרוע לחיים וקיבה שהבעלים הם הנותנין (וע' ד' קל"א) ולא אזלי' בתר דעת האוכל, שבטלה דעתו אצל כל אדם, שאכילת צלי הוי אצלם דרך גדולה, משא"כ אכילת בשר שלמים דמשלחן גבוה קזכו לכאו"א כפי מה שהוא נהנה יותר, (ודמת"כ שאינו נאכל במקום קדוש צריך טפי לעשות היכר)

וע' ד' פ"ח תד"ה במלך ומלכה שיש להם רוב מעדנים ולא קפדי אם גדי ואם טלה אם שמן אם כחוש", ולכאו' קשה דאכתי כיון שצריך ש אכל מבשר הפסח לבסוף כדי שישאר טעם פסח בפיו, אדרבה מקפידין ביותר שיאכלו מאכל ערב לחכם בסוף אכילה, וצ"ל דהתוס' לטעמייהו דהיינו רק כדי שלא יבא לידי שב"ע מתוך שהוא רעב לאכול הבשר שסביב העצמות, וכיון דזה החשש לא שייך במלך ומלכה, היו מותרין לאכול

אחר אכילת הפסח דבר הערב לחכם, והרמב"ם כתב דלא כהתוס' אלא דהיינו משום שלום מלכות, וכן יל"פ דהיינו מ"ש "דדעתן קלה עליהן", דהיינו שאין מדקדקין להזהר שלא לטעום אחר אכילת הפסח.

והנה כבר כ' התוס' דלמ"ד אין מפטירין אחר מצה ופסח לא ס"ל כטעם הירושלמי, ועמ"ש הר"ן דכיון דמצה זכר לפסח כשם שאין מפטירין אחר הפסח כו', וא"כ הא י"ל דגם לטעם הירוש' אין מפטירין אחר מצה, ודהגם דמצה הוי לחם עוני ולא הי' קפידא שיאכל דרך חשיבות כ"כ, רק שאוכל בהסיבה דרך חירות, מ"מ כיון דהוי זכר לפסח אין מפטירין אחר מצה, ולכאו' קשה מהא דקאמר "נימא מסייע ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחה"פ דלא אבל אחר מצה מפטירין, לא מבעיא קאמר לא מבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה אבל לאח"פ אימא לא קמ"ל", דהיכי ס"ד לטעות דלאה"פ מפטירין, כיון דכל מה שאין מפטירין אחר מצה היינו רק משום דמצה זכר לפסח, וי"ל דכיון דגם להס"ד אסור לאכול אחה"פ מאכל גס כמו אכילת בשר וכדומה, אלא דסד"א שמותר אכילת אורדילאי וכן תמרים קליות ואגוזים שהן מאכלים קלים ואינן מבטלין טעם אכילת בשר הפסח דנפיש טעמיה, מש"ה סד"א דאדרבה אחר מצה דלא נפיש טעמיה אין מפטירין לפי שגם אכילת מאכלים קלים מפיגין ומבטלין טעם אכילת המצה, דהוי זכר למה שהפסח נאכל עה"ש ושאין לאכול אחה"פ אכילה המבטלת טעם הפסח **וע'** נזיר ד' כ"ג "משל לשני בנ"א שצלו את פסחיהן אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה", ופרש"י שאכלו "מחמת תאוה שאוכלו לרעבון", וצ"ע מ"ש "א"ל ר"ל האי רשע קרית ליה נהי דלא קעביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד", דהא כשאכל הפסח כשהוא רעב עבר על מצות התורה, וכשאינו מקיים דברי חכמים ג"כ מקרי רשע (וע' יבמות ד' כ' נדה ד' י"ב), וע' ירוש' פי"ג דשבת ה"ג "אם עשיתן כמצותן הן מצות" כו', וצ"ל דס"ל לר"ל דלא שייך לומר "ופושעים יכשלו בם" כיון שבדיעבד יצא חובת המצוה, ובהוריות ד' י' פירש המפרש שאכלו שלא לשם מצוה אלא נתכוין לאוכלו לשם קנוח סעודה", וקשה דהא ר"ל קסבר דמצות, צריכות כונה (פסחים ד' קי"ד), וגם הא מברך אקב"ו על אכילת הפסח וממילא הוי האכילה לשם מצוה, וכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה (ע' זבחים ד' מ"ב ושבת ד' צ"א) ואי לא בירך על אכילתו, מאי קאמר "רשע קרית ליה", והתוס' פירשו "דאכילה גסה" היינו אדרבה "שלא הי' רעב לאכול לתיאבון", ולכאו' קשה דהא אדרבה יש עדיפות כשאוכל הפסח על השובע, וגם קשה הלשון "לשם אכילה גסה", דהא אין הגריעות מצד הכונה, והגריעות הוי רק מה שאכל הפסח כשהוא כבר שבע הרבה ויתכן ליישב דכיון שמה שנאכל על השובע כדרך

כל מאכל חשוב שהוא בא לבסוף כדי שישאר הטעם בפיו, רווחא לבסימא שכיח", וכדפרש"י (מגילה ד' ז') "שריוח מצוי לדבר המתוק בתוך המעיים, ממילא כשאוכל לשם מצוה שחביב וערב עליו המאכל מצד חביבות המצוה (ובמד"ר פ' בא שאמרו ישראל "האכילנו מפסחך מפני שהיו עייפים מן הריח" ע"ד מ"ש בברכות ד' מ"ג שהריח הוא דבר שהנשמה ניהנית ממנו") אכילת הפסח אצלו כאכילת דבר ערב ומתוק לחיך, ודוקא כשלא אכלו לשם מצוה, היינו שאין המצוה חביבה ועריבה עליו, ממילא כשאוכל הפסח בשעה שהוא שבע אכילה גסה היא אצלו, ושפיר קאר"ל "האי רשע קרית ליה כיון שעשה כמצות התורה רק שחסרה לו חביבות המצוה, [עמ"ש בספרי אבן פנה סעי' י"א] ובדרך זה יש לבאר מ"ש (שבת קי"ח תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת, והוכיחו מזה התוס' (בבכורות ד' ב' ד"ה שמא) שלא היו נזהרים בשלש סעודות', דהיינו מצד שהסעודה שלישית היא כאכילה גסה לפי ששבע מסעודת הבקר (וע' סי' רצ"א), ומש"ה הוי רבותא מה שקיים אכילת ג' סעודות, שמצד עוצם חביבות המצוה אצלו לא היתה כאכילה גסה

ויש לבאר הא דקאמר בתמורה ד' כ"ג "דמתיב רב משרשיא ולא עשו תקנה בקדשים והתניא יאכלו מה ת"ל מלמד שאם היתה אכילה מועטת אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השבע יאכלוה מה ת"ל שאם היתה אכילה מרובה אין אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שלא תהא נאכלת על הגסה", דלכאו' קשה לפמ"ש התוד"ה "דרבי סבר לא עשו תקנה בקדשים תימא כו' וכי מאבדין קדשים בידים כיון שבידינו לתקן, ותירץ כגון שיש ריוח בדבר כגון דאבודה כחושה ושאינה אבודה שמינה דא"ל התכפר בטובה וכחושה תמות", וא"כ מאי פריך מהא דקתני שאין אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שלא תבא לידי נותר ותפסול (ע' פרש"י) דכיון שאין הפסד בדבר, שפיר יש לחוש לתקנת קדשים, וגם יש עדיפות בזה שלא תהא נאכלת על הגסה שלא יהא חשש אכילה גסה, וכדי ליישב זה ההכרח לומר דגם כשהיתה אכילה מרובה יש ריוח ותועלת ממה שיאכל עמה חולין ותרומה כדי שבתחילת אכילת שירי מנחה ג"כ יאכל על השובע משא"כ השתא שאין אוכל עמה אכילה אחרת, שתחלת אכילת השירי מנחה אינה עה"ש ורק סוף האכילה הוי על השובע כמצותה, ודמש"ה שפיר פריך דאי נימא דלא עשו תקנה בקדשים הו"ל לאכול עמה חולין ותרומה כיון שיש ריוח ותועלת מזה, ואכתי יקשה לפמ"ש התוס' בפסחים דכל מה שמנחה נאכלת עה"ש היינו כדי שלא יצא משלחן רבו רעב, וא"כ אין קפידא על תחילת האכילה וסגי מה דהוי סוף אכילה עה"ש, וגם אי הוי טעמא כדי שישאר טעם מנחה בפיו ל"ש הקפדה על תחלת אכילה,

ודוקא באכילת הפסח דהוי מטעם חשש שיבא לידי שבירת עצם אפשר דשייך זה גם בתחלת אכילה (וגם בזה י"ל שאינו להוט לאכול הבשר שסביב העצמות כשיש לפניו בשר הרבה לאכול לשובע), ועכצ"ל עפמ"ש הר"ן ד"ה אכילה גסה "פסח וקדשים אין נאכלין אלא עה"ש כלומר אחר אכילה כדרך כל מאכל חשוב שהוא בא לבסוף, ובפרש"י ד' פ"ו ד"ה לאו שהוא נאכל באחרונה עה"ש שכן חובת כל הקרבנות כדקיי"ל למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין ודממילא י"ל שגם בתחלת אכילה יש לאכול על השבע, וא"כ הוי סוגיית הגמ' בתמורה שם דלא כשיטת הירוש' דאכילת הפסח עה"ש הוי רק כדי שלא יבא לידי שב"ע, ומ"ש התוס' ליישב ההיא דתמורה גם לשיטת הירוש', היינו שבאו ליישב הברייתא כדי שלא יקשה מהברייתא לשיטת הירושלמי משום די"ל במנחה הטעם שלא יצא משלחן רבו רעב, ולעולם י"ל דהא דמתיב רב משרשיא הוי כשיטת הבבלי, דגם התוס' מודו דאיכא מאן דלא ס"ל כטעם הירושלמי וי"ל ג"כ דגם להתוס' נאכל עה"ש כדרך כל מאכל חשוב כו', ודוקא לפי שגם חגיגה הבאה עם הפסח הוי מאכל חשוב, מש"ה הוצרך הירושלמי לומר הטעם שלא יבא לידי שב"ע, ודממילא מתישב ג"כ הא דאין מפטירין כו', שמצד מה שנאכל כדרך מאכל חשוב, לא הי' כ"כ קפידא כשיאכל אח"כ קליות ואגוזים שהוא טפל למאכל הבשר, וכמו שהצלי נאכל בחרדל שהחרדל טפל להבשר, ודמש"ה הוצרכו התוס' ליישב מ"ש "שאוכלין עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת עה"ש", דהגם דתרומה הויא ממת"כ והוי מאכל חשוב, אכתי כדי שלא יצא משלחן רבו רעב, נאכל השירי מנחה לבסוף, וא"כ שפיר פריך דאי לא עשו תקנה בקדשים הו"ל לאכול עמה חולין כדי שגם בתחלת אכילת השירי מנחה יהא עה"ש.

ועמ"ש הרא"ש אות כ"ה דכשחל פסח להיות באחד בשבת לא יביא תבשיל שני לחגיגה דאין חגיגה בא עם הפסח דאינה דוחה את השבת ואם יביאנה בע"ש תיפסל בלינה במוצ"ש והר"י מאורלינש אומר שאינה נפסלת בלינה במוצ"ש דאמרי' אוקי ליליות בהדי ימים והו"ל שני לילות ויום אחד כנגד ב' ימים ולילה אחד", וכ' הרא"ש דלא נהירא דהא דסד"א דפסח נוקי ליליות לבהדי ימים משום דאינו נאכל ביום הקרבתו כו' אבל חגיגה שיכול לאכלה ביום הקרבתה פשיטא דיום הקרבתה מן המנין", ולכאו' לפום דקאמר "ובמועט מיהו מ"ט אתיא כדתניא חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחלה כדי שיהא פסח נאכל עה"ש", ממילא יכול לאכול בשר החגיגה קודם שק שקיעת החמה (וכבר יהא צלוי ביום הקרבתו) דכיון שיכול לאוכלה ביום הקרבתה כמו"כ יוכל לאוכלה למחר ביום השבת, ושיאכל אח"כ מבשר הפסח בתחלת הלילה של מוצ"ש, אחר שכבר הוא שבע

מאכילת בשר החגיגה, שבזמן מועט שמפסיק ביניהם היינו זמן בין השמשות, הוא שבע עדיין מבשר החגיגה, וע' ברכות ד' נ"ג תד"ה באכילה, ומ"ש המ"א סי' קפ"ד ס"ק ט' בענין מה שיכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו וכמה שיעורו כ"ז שאינו רעב מחמת אותה אכילה דבאכילה מועטת הוי כדי הילוך ד' מילין והוא שעה וחומש ודבאכילה מרובה השיעור גדול יותר, וע' פסחים ד' צ"ט תד"ה סמוך למנחה לא יאכל, וא"כ יקשה דהא יכול להביא החגיגה בע"ש ולאוכלה בשבת קודם שקה"ח, וההכרח לומר דנהי שמותר לאוכלה ביום הקרבתה מ"מ צריך לאכול ממנה גם בליל פסח ולא שיאכלנה בשלימות מקודם שצריך שיאכל ממנה גם בשעה שראוי לאכילת הפסח, וממילא מתישב שיטת הר"י מאוריליינש דשאני קרבנות דעלמא שיכול לאוכלן בשלימות ביום הקרבתן משא"כ חגיגה שאינה נאכלת בשלימות ביום הקרבתה, אלא דלפ"ז אטו יתחיל החשבון מליל הפסח, ועמ"ש המ"א ס"ס תע"ג דכשחל פסח במוצ"ש יאמר מן הפסחים ומן הזבחים כו', הגם דבזמן שאוכל מן הזבחים החגיגה קודמת, וקצת י"ל עפמ"ש סוף סוכה בפרש"י ד"ה "ומצה טפל שהיא של שבת שעברה וקתני דפלגי מצה ברישא אלמא תדיר עדיף דממילא כשאין החגיגה קרבה בע"פ בזמן הקרבת הפסח בשבת אלא מע"ש, נחשבת יותר לטפל ויש דין קדימה להפסח שמקודש יותר לפי שבא בזמנו, והקדימה בזה הוי מה"ת, ואין לדחות זה בשביל החשש שבירת עצם דהוי רק חשש מדרבנן.

וגוף מה שמביא חגיגה עם הפסח בזמן שהוא בא במועט, דהיינו שהי' הפסח מועט לאכילת בני החבורה, דלכאורה יקשה שבדמי החגיגה תשיג ידו בקניית הפסח שיהא חבורה מועטת ושיאכלו לשובע, ועכצ"ל דהיינו משום שהחגיגה לא הוי ככל דבר שבחובה שאינו בא אלא מן החולין (חגיגה ד' ז') ומביאה ממעות מעשר והא דמוכיח רב אשי דחגיגת י"ד לאו חובה דאס"ד חובה היא תיתי בשבת כו', וע' תוד"ה הא ודאי, דהא פסח ותמיד כו' לכולהו מצרכינן קראי שידחו שבת כו', לכאו' י"ל דמ"ש (ד' ס"ו) הלכה זו נתעלמה מבני בתירא פ"א חל י"ד להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו כו', ונודע הקושיא דהא מוכח מקרא דלא ילין לבקר זבח חל הפסח דמוקי לה (ד' נ"ט) בי"ד שחל להיות בשבת" כו', וגם יפלא שנתעלמה מהם הלכה בדבר המצוי ושכיח, שגם בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי' הי' דבר השכיח, ובימי חרפי אמרתי דלענ"ד אפשר שנסתפק להם רק אם הבאת הפסח דוחה את השבת, גם במה דאפשר שלא ע"י דחייה, (וכגון עשיית המלאכה ע"י שנים וכה"ג) ופשיט לה מגז"ש דתמיד הקרב בכל יום ודמ"ש במועדו היינו לומר שאין הבדל בין יום ויום דמצותה בכך בכל יום ויום (וגם הג"ש מופנה), ודה"ה ק"פ כמ"ש ד' ס"ד "שכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת", ומש"ה

גם קודם שא"ל הלל, כבר הכינו ובקרו הטלאים, ומי "ששכח ולא הביא סכין מע"ש" הי' רק מצד שכחה ולא שהיה אצלם ספק אם יהא להם צורך בכך, והשתא מיושב מה שהקשו דהא בשנה השנית שהוקם המשכן חל י"ד בשבת והשתא מיושב הא דקאמר "דאס"ד חובה היא תיתי בשבת", כיון דקרבן צבור היא, דלא אצטריך קרא בפסח ותמיד אלא לענין מה שדוחה גם מה דאפשר שלא ע"י דחייה, ושהותר איסור שבת גבייהו.

ולכאו' לפום שהקשו התוד"ה הא ק"צ, דמה בכך אם הוא ק"צ והא פסח ותמיד כו' לכולהו מצרכינן קראי כו', הו"ל להתוס' להקדים קושייתם לעיל כדקאמר דאס"ד חובה היא תיתי בשבת", ואולי לא הקדימו קושייתם למעלה מצד שהיה מקום ליישב ולפרש דהא דפריך תיתי בשבת היינו שיביאו החגיגה מע"ש וכשיטת הר"י מאורליינש שאינה נפסלת בלינה במוצ"ש (או שיאכלנה מקודם כמ"ש למעלה, ואיסור אכילה מבעו"י הוי רק בק"פ), ודלא מפרש הש"ס המשנה כפירוש הר"י מאורלינש, דבשבת אינו בא עם הפסח אבל בא בע"ש, אלא דכשחל ע"פ בשבת אין מביאין חגיגה, לפי שכל עני הבאת החגיגה הוי כדי שיהא פסח נאכל עה"ש, והיינו כשחל ע"פ בחול שרגיל להיות רעב מאכילת בשר (והבכורין מתענין) משא"כ כשחל בשבת וע' שבת ד' קי"ט, ובלא"ה י"ל דכיון דכשיבאו החגיגה מע"ש יקדם זמן סוף אכילתה ויהא חשש שתבא לידי נותר אין מביאין אותה כיון דלא הויא חובה (מאריאמפאל פרוס הפסח דשנת תרס"ג)

סימן ל

ב"ה ועש"ק פ' וארא שנח תרע"ג לפ"ק להרב החו"ב וכו' מו"ה יוסף אהרן שור נ"י החוכ"ק גראבאוויטץ (פלך לובלין)

קבלתי מכתב כבודו, והנה אפילו אם לא היו מתבררים הדברים ע"פ גב"ע שעשה כבודו במעמד אנשי העיר, לא היה ממש בדברי השו"ב המכחיש כמו שהביא מע"כ מ"ש השיבת ציון דהכחשת שוחט לאו כלום היא כנגד דברי הרב, וכבר כתב הכו"פ סי' י"ח דכשאין הטבח מראה סכינו לחכם לא מסתעיא מילתא להטבח שיעמיד הסכין יפה, וכדקאמר בכתובות ד' ס' בהא דאפי' ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה", וכן מוכח מהא דרבינא אמר היכא דלא נמצאת סכינו יפה ממסמס ליה בפרתא דאפילו לעכו"ם נמי לא מזדבן", ובלשון פרש"י והיכא דנמצאת סכינו יפה מכרזין עליה דטריפה היא משום קנסא ולעכו"ם מיהא שבקינן ליה לזבוני", ומשמע דהא דכשלא נמצא יפה ממסמס כו', לאו מטעם קנסא (וכבר נענש בהא דמעברינן לי' כו') אלא מדינא משום דהוי כמו שניבל בידים שעי"ז שלא הראה סכיני לחכם לא הי' סכינו יפה, והיתר סחורה בנבילות וטריפות הוי דוקא כשנזדמנו לו, ומחמת הפשיעה בתחלה בא האונס לבסוף,

וגם להרי"ף שלא הביא הך דרבינא י"ל דהיינו משום שלא היתה כוונתו לנבל ועד"ז בכל עניני שו"ב כשמתריז נגד הרב דמתא עלול שיצאו טריפות מתח"י בשגגה גם כשאין חשוד לזה ומשום דלא מסתעיא מילתא.

והנה ממ"ש ההוא טבחא דלא סר סכינו קמי' דרבא בר חיננא שמתי' ועברי' ואכריז אבשרי' דטריפה היא אקלעו מר זוטרא ורב אשי לגביה א"ל ליעיינו רבה במלתיה דתלו ביה טפלי בדקה רב אשי לסכיניה ונמצאת יפה ואכשריה", מוכת ג"כ שיש בזה חשש איסור ומש"ה נמלך בגדולי הדור ולא הכשיר אותו בעצמו הגם שהשתדל למצוא לו זכות, ולהסוברין דהוי רק מפני כבודו של חכם ודמהני מחילה, (ע' ש"כ ס"ק כ"ח) צ"ל שהטבח עמד במרדו שלא להראות לו סכינו, והראה רק לרב אשי שהי' גדול הדור, או משום שבעיני הטבח הי' נחשב רב"ח לשונא ודורש רעתו, ולא הבין שעשה הכל לשם שמים, (וגם אפשר דממילא לא הי' דעת הטבח מיושבת עליו להעמיד הסכין יפה במעמד רב"ח), וכ"ז שלא בדק סכינו לא הי' יכול להכשירו כיון שאבד חזקת כשרותו, ואין החכם יכול למחול אלא מקודם, משא"כ כשמקודם הקפיד ע"ז, שכבר עבר הטבח על תקנת תכמים, תו ל"מ מחילת החכם השתא אלא לכשיתברר שנמצא סכינו יפה ובלשון הש"ס "שלא נמצאת סכינו יפה", וכדדייק הריטב"א דה"ה היכא שנאבד הסכין ובלשון הרמ"א "ואם נמצא פגום כו', ולכאו' י"ל דבמימרא דרבא "דמעברינן לי' ומכרזי' אבשרי' דטריפה", רבא לטעמי' מי' (ד' י') דמתיב לסיועי לרב הונא דאפי' שיבר בה עצמות כל היום פסולה, ודבחזקת איסור עומדת, כשלא נתברר שלא הי' הסכין פגום, משא"כ לפום דקיי"ל בר"ח להכשיר כששיבר בה עצם ממילא דוקא אם נמצא פגום". [ובענין מה שעשה השו"ב סימן שהכבש טריפה, כיון שלא עשה הסימן רק אחר בדיקת פנים מצד שמצא סרכא וכיון שאח"כ קלף הסרכא ולא בצבצה הרי נתברר שלא היתה טריפה, ובפרט שהשו"ב אינו בעל הכבש רק שיש לו דין נאמנות, רק שעשה השו"ב שלא כהוגן שהכשיר בלא שאלת חכם].

וע"ד הבהמה שאמר הא"י המוכר שמפני שהרועים הכו אותה במקל היא צולעת, והקצב קנה הבהמה בזול בחזקת טריפה ויש עדים שהי' ניכר מבחוץ ששף מדוכתא והשוחט הכשיר בלא בדיקה, בודאי הזיד השוחט להכשיר שלא כדת, דמ"ש הש"כ סי' נ"ח סק"ח "דכשצולעת ולא נודע שנפלה אמרי' שגרונא הוא דנקטה וא"צ בדיקה לא שייך בנ"ד (הגם די"ל שהמוכר אמר כן להשביח מקחו שמצד שבא ע"י הכאה תתרפא במשך הזמן) שהדברים מוכיחין, וגם לא מיירי הש"כ אלא לענין חשש רסוק אברים וכן לענין החשש

שמא נפסק חוט השדרה, ולא במקום שיש חשש דשף מדוכתא, דכל מה דאפשר לברר בקל מבררינן וע' ש"מ ב"ק ד' נ'

והנה כבר כתבו להקשות ממ"ש בזבחים ד' ע"ד "ר"ל אמר כגון דאיערב בנפולה, נפולה נמי ליבדקה, קסבר עמדה צריכה מעל"ע הלכה צריכה בדיקה כו' כר"ל לא אמרי קסברי וכו' הלכה א"צ בדיקה", דהא לפ"ז משכחת היכא שכל הבהמות היו צולעות ואי אפשר להבחין ולהכיר את הנפולה שנתערבה בניהם, ולענ"ד י"ל עפמ"ש הש"כ סי' ק"י בדיני ס"ס ס"ק ל"ה להקשות דהאיכא ס"ס וכספק דרוסה שנתערבה באחרים, וכתב ליישב וז"ל דנהי דא"צ בדיקה מ"מ אם רואה ריעותא באברים הפנימים פשיטא דאפי' ס"ס לא מהני, והלכך בקדשים דפרש"י שם דהיכא דאתחזק ספק טריפה אין מכניסין אותה לעזרה לשוחטה משום הקריבהו נא לפחתך הלכך חיישי' נמי שמא ימצא ריעותא עכ"ל, ולכאו' י"ל דדוקא לפום מה דמוקי דקסבר הלכה צריכה בדיקה, ודהגם שהלכה כדרכה ואין בה שום ריעותא, אכתי כל שלא נבדקה יש בה חשש רסוק אברים, וממילא אתחזק בה ספק טריפות ושייך מ"ש הקריבהו נא לפחתך וגו', משא"כ לפום דקיי"ל דהלכה א"צ בדיקה, הגם דההליכה אינה מבררת שלא נתרסקו איברי' ומוכח מזה שבמעשה הנפילה לא יצתה מחזקת כשרות, וממילא גם כשצולעת אין הצליעה מברר למפרע שנעשה בה מעשה המטריף, וממילא נהי שיצטרך לבודקה אחר שחיטה, הגם דהוי ספק בגופו וספק בתערובת, משום דכל דאפשר לברורי מבררינן אכתי לא שייך לומר סברת הקריבהו נא לפחתך וגו', כיון דלא אתחזק בה ספק טריפות, ועפ"ז י"ל דהא דקאמר "נפולה נמי ליבדקה", היינו דגם כשצולעת ונתערבה בין הצולעות שצריכות בדיקה אחר שחיטה אכתי מכניסין אותן לעזרה לשוחטן ולא שייך לומר דהקריבהו נא לפחתך, דלמ"ד הלכה א"צ בדיקה לא הוחזקה לטריפה ע"י הנפילה, וממילא כדאיכא ספק בגופו וספק בתערובות, ענין צורך הבדיקה הוי רק מטעם דכל דאפשר לברורי מבררינן, וממילא מיושב מה שהקשה הגרע"א לשיטת האו"ה דדוקא כשהלכה הילוך יפה כמו שהיתה הולכת קודם שנפלה, גם כשהצטיינה בכח הילוכה מכל הבהמות, דא"כ משכחת שאין ההליכה מבררת, די"ל דאכתי ליכא כה"ג משום הקריבהו נא לפחתך, [ובבכורות ד' מ' "נשבר עצם כו' רגלו אע"פ שאינו ניכר כו' מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכה", ובפרש"י שהשבר ניכר מחמת שצולע "והילוך הרגל זו היא מלאכתו", ולא ניחא לפרש"י לפרש דמחמת מלאכה ממש שעי"ז הניבים נתקין (ע' פמ"ג סנ"ה סק"ו), דבתר השתא אזלי', ודדוקא כשצולע בסיבת השבר.]

ועמ"ש השאג"א (סי' ס"ד) בהא דקאמר (חולין ד' נ"א) במימרא דר"נ דבית הרחם אין בו משום ריסוקי אברים כו' ת"ש ושויין שאם נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן כו' הב"ע שהפריס ע"ג קרקע", דהגם דאכתי בעי בדיקה מותר לשוחטו ביו"ט משום דלא הויא ריעותא גמורה ודשאני מ"ש (ביצה ד' ל"ד) בההיא "דדרסה או שטרפה בכותל או שרצצתה בהמה" כו, דכיון שצריכה בדיקה לאח"ש איכא חשש איסור מלאכה ביו"ט שלא לצורך דשמא תטרף דהתם הויא ריעותא גמורה מה"ת, וע' ט"ז יו"ד סט"ו סק"ב ומ"א או"ח ס' תצ"ח סק"י ובט"ז סק"ח, ולכאו' מדבעי ר' ירמי' מהו לשחטה ביו"ט בההיא דדרסה או שטרפה כו' ולא בעי לה בדין בהמה הנפולה כשצריכה בדיקה אח"ש, שמוקדם במשנה להההיא דדרסה כו', משמע דההיא דדרסה כו' הויא ריעותא גדולה יותר (ובפרט דעוף חיותו מועט) אפי' מבהמה הנפולה ממש, ומלשון התוספתא נפלה מן הגג ונתרסקו אבריה או רצצתה תברתה" כו', ליכא למשמע, דהא קאמר "ונתרסקו אבריה" ובימי חרפי אמרתי לבאר דמ"ש "הב"ע שהפריס עג"ק", היינו שהלכה אח"כ דממילא א"צ בדיקה לאחר שחיטה, ושהוצרך לומר שהפריס תיכף עג"ק, כי היכא דלא נימא דאיתקצאי תיכף ברגע הלידה קודם שהלכה, לפום צד האיבעיא שיש מוקצה לחצי שבת (ביצה ד' כ"ו וע' חולין ד' ט"ו תד"ה כגון) ודמש"ה קאמר שהפריס תיכף עג"ק ולאח"כ הלך, אך ז"א, דכל שהלכה אח"כ הרי נתברר למפרע שגם ברגע הלידה לא איתקצאי, והי' רק לפי שעה חסרון ידיעה שעמד להתברר ועמ"ש התוס' בחולין דכיון שרגילות הוא כו', ומכ"ש כאן, וא"כ עכצ"ל דלא ניחא ל להש"ס לתרץ דמירי שהלכה דממה שסתם ותני שוחטין אותו ביו"ט משמע דהיינו בכל גונא, ולזה אוקי כשהפריס עג"ק שזה דבר הרגיל תמיד ולא הוצרך לפרש, וא"כ מוכח ששוחטין אותו ביו"ט גם כשלא הלך ובלא"ה כיון דאיבעיית ר' ירמי' מהו לשחטה ביו"ט, היינו היכא דחזינא שאינה הולכת, דאל"כ הא אפשר להבחין ולברר כדי שיצא מחשש ריעותא (ולהנקה"כ בשם רבי' ירוחם דעמדה ושהתה מעל"ע א"צ בדיקה, צ"ל שאפי' לעמוד אינה יכולה), וא"כ איכא ג"כ ריעותא מה שאינה יכולה לילך, משא"כ עגל שנולד ביו"ט דליכא ריעותא מה שאינו הולך תיכף אחר הלידה שעדיין תש כחו וקצת י"ל דמש"ה בעי ר' ירמי' דוקא עמ"ש דרסה כו', משום שבעוף שדרכו לפרוח ולא להלוך קשה לברר אם יכול להלך, וצ"ע. כתבתי הנלע"ד אליהו קלאצקין אב"ד דפ"ק לובלין

סימן לא

הרמב"ם (פ"ה מהלכות שחיטה) כתב וז"ל הואיל ואין לך מפורש בתורה אלא דרוסה החמירו בה וכל ספק שיסתפק בדרוסה אסור, ושאר שבעה מיני טריפות יש בהן ספקין

מותרים עכ"ל, ובכו"פ (סי' ל"ג סקי"ד) הביא להקשות מדפריך הש"ס ד' מ"ג לעולא דאמר ישב לו קוץ בושט אין חוששין שמא הבריא "ולעולא מ"ש מספק דרוסה", וכתב לתרץ דנקובת הושט אינו בכלל טריפות והוי נבילה ומפורש בתורה כמו דרוסה וע' ש"כ ונקה"כ בשיטת הרמב"ם ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' ג' ממ"ש בנדה ד' כ"ג ובפרש"י קידושין ד' נ"ז וב"ק ד' ע"ח, ומ"ש המהרש"א בבכורות ד' כ' תד"ה חלב, דלרבנן דר"מ לא קשיא היכי אכלינן בשרא, הגם דחיישי' למיעוטא כשיש חזקה המסייעת, משום דלצד החשש שמא במקום נקב שחט טריפה שנשחטה הויא ומטהרת מידי נבלה ולא שייך להעמיד בחזקת איסור שלא נשחטה, ובימי חרפי אמרתי ליישב זה, גם אי נקובת הושט הויא נבלה עפמ"ש הטור והר"ן שיש מחלקין דכשמקום הנקב ידוע יש לושט בדיקה אפי' מבחוץ וממילא אפשר לבדוק הושט מבחוץ במקום ידוע קודם שחיטה, וממילא כל החשש הוי רק כמ"ש הכו"פ דשמא ניקב הושט מבחוץ במקום אחר שלא במקום שחיטה, והקרום הפנימי ניקב במקום שחיטה ונקבו קרומי הושט זה שלא כנגד זה, והשתא י"ל דשפיר כ' המהרש"א דגם לצד החשש דשמא במקום נקב שחט טריפה שנשחטה היא, משום דענין הטריפות כשנקבו קרומי הושט זה שלא כנגד זה משום "דזימנין דמיהנדזין בהדי הדדי", ומצד זה אין לה דין נבלה רק טריפה, דכיון דזימנין דמהנדזין כו' סופה למות, ועפ"ז י"ל דגם בישב לו קוץ בושט ס"ל לעולא דליכא חששא אלא שמא נקבו הקרומים זה שלא כנגד זה וא"כ מוכח מהא דפריך "ולעולא מ"ש מספק דרוסה שאין חומר בספק דרוסה יותר מכל ספיקי הטריפות, ומה שיש מתרצין דפריך אליבא דעולא דקאמר "ח' מיני טריפות נאמרו למשה בסיני נקובה כו' ודרוסה" כו') שהקדים טריפות נקובה לטריפות דרוסה, ומוכח דסבר שאין חומר יותר בדרוסה, אינו מספיק דאכתי יקשה מנליה להרמב"ם לחלוק על עולא, ולומר שיש חומר בספק דרוסה. **ולכאו**' י"ל עפ"מ שכתבתי באמ"ש סי' ו' בישוב דעת הרמב"ן שאם נחתכו הגידין יחתוך כל הרגל למעלה מצומת הגידין ותחזור להכשרה, די"ל דמפרש הא דקאמר הש"ס (ד' ס"ח) בשר בשדה טרפה לא תאכלו מה ת"ל כו' מה טרפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר אף בשר כיון שיצא חוץ למחיצתו שוב אין לו היתר", דהיינו משום דעיקר הכתוב בשר בשדה טרפה מיירי כשנטרפה בשדה מחיות הטורפות ודורסות שהארס שורף ושוב אין להנטרפת היתר ותקנה, ולעולם בטריפות דצוה"ג וכה"ג חוזרת להכשירה, וממילא י"ל דהא דס"ל לעולא דאבר עצמו מותר, היינו משום דס"ל לעולא דלא מיירי קרא בדרוסה דוקא אלא בכל הטריפות דזימנין שיש להם תקנה, ומש"ה שפיר פריך "ולעולא מ"ש מס' דרוסה", דלעולא אין חומר יותר בספק דרוסה, והרמב"ם פסק כפום

דקיי"ל דאבר עצמו אסור, דממילא מוכח דעיקר הכתוב קאי בטריפות דדרוסה, ולפ"ז נצטרך לפרש דהא דקאמר עולא הכל היו בכלל בשר בשדה כו' כשפרט לך הכתוב גבי חטאת" כו', היינו דמוכח להמסקנא דמיירי קרא בכל הטריפות, גם באותן שיש להם תקנה, ודמה "שפרט לך הכתוב" כו' הוי גילוי מלתא לברר דלא מיירי בדרוסה דוקא אך דוחק לפרש כן ועמ"ש התוס' דלמסקנא מיתוקמא הא דקרי לי' טריפה למלתא אחריתי ובלא"ה הא לא מצינו להרמב"ם דס"ל כהרמב"ן בזה.

וגם לשיטת הרמב"ן י"ל דדוקא ע"י מעשה החתיכה יש לה תקנה וחוזרת להכשירה, ודמ"ש "דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר" היינו דא"א שתחזור להכשירה מעצמה, ושפיר מוכיח דבהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירו, האבר, עצמו אסור באכילה, שמה שהחזיר העובר את ידו הא בא מאיליו, ומיושב הא דקאמר ד' נ"ד "וכי להוסיף על הטריפות יש אין לך אלא מה שמנו חכמים, והא קא חזינא דקא מתה גמירי דאי בדרו לה סמא חיא", דהיינו לפי שמתרפא מאיליה, ופזור הסם הוא רק להגן מפני האויר המבאיש ומקלקל המכה, וכמ"ש ד' מ"ו בריאה דלא קא שליט בה אוירא הדרא בריא" ופרש"י שהאויר מבאיש ומקלקל את המכה", ופזור הסממנין אינן מרפאין רק שמגינים שלא יתקלקל ע"י האויר (והבאקצילים), ועפ"ז מיושב הא דקאמר ריאה שיבשה מקצתה טריפה וכמה כו' כדי שתפרך בצפורן כמאן כר' יוסי בן המשולם כו' אפי' תימא רבנן גבי אוזן בכור דקא שליט ביה זיקא לא הדרא בריא אבל ריאה דלא קשליט בה אוירא הדרא בריא", ומקשין דתיפוק דשאני מום הבכור דאפי' כשיש תקנה שיתרפא הוי מום לשחוט עליו, וכמ"ש התוס' בבכורות ד' ל"ח תד"ה וסימניך דהיכא דאין מתרפא מאיליו חשוב מום, ודרפואה גמורה יכולה להעביר מום קבוע, ועפמ"ש ניחא דגם, לענין טריפות, כשאינה מתרפאת מאיליה אלא ע"י סמי רפואות ופעולות היא טריפה, ויש לה תקנה ע"י מעשה החתיכה, ודמי למימי בכור שהביאו התוס' מנפגם הזובן דכשנטלו זאב חזר לאיתנו, וכדהדרא בריא מאיליה לא הוי מום, וע' בד"ה להרא"ה בית ב' ש"ג שהקשה דלא לתסר נקב בריאה כיון דאפשר ברפואה ע"י סרכא כסדרן ותירץ דדוקא דבר שבידי אדם כגון ההיא דמחו בכוליתא אבל לא דבר שבידי שמים שיש נקב כיוצא בו דא"א שתעלה לו רפואה לפי הלחה שנעשה הנקב מחמתה, וכ"כ הר"ן שאוסרין כל נקב מחמת הספק שמא לא הי' ראוי שתעלה בו סרכא, ואכתי י"ל דהגם שנעשה המכה ביד"א שאני היכא שמתרפאית מאיליה גם בלא מעשה חתיכה וכדומה, ואין להקשות מהא דמייתי ממ"ש נסתם כשר מפני שהוא מוליד וזהו פסול שחוזר להכשירו כו' לאו למעוטי כה"ג", והתם הא הוי הסתימה ע"י מעשה, וכמ"ש ביבמות ד'

ע"ו "היכי עבדינן מייתי' שערתא" כו', דלק"מ, דדוקא בענין טריפות מצד "מ"ש שאינה חי' לא תאכל" יש הבדל בין היכא שמאיליה מתרפאת משא"כ לענין הפסול מפני שהוא שותת, ובל"ז י"ל דלהס"ד הי' מוכח למעט אפי' סתימה ע"י מעשה, וגם אפשר דמשכחת שיסתם מאיליו ורק מצד שאינו בטוח תמיד שיסתם מאיליו מייתי' שערתא כו', ועכ"פ מבואר דגם לשיטת הרמב"ן אין הכרח לומר ממ"ש "דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר" דמיירי קרא בדרוסה, ועפמ"ש י"ל דמש"ה לא מהני שהיית י"ב חדש להכריע כדעת המתירין כדאיכא פלוגתא, הגם דמהני להתיר אותה הבהמה ששהתה יב"ח, לפי שאין חמה ששהתה יב"ח הכרעה לברר הספק, משום דאפשר שנעשה לה תקנה ופעולה בידי אדם להכשירה, ושאני היכא שמצוי תמיד שתחי' כה"ג (ע' סי' י"ב.)

אך י"ל עפמ"ש הרמב"ם (פ"ד ממ"א ה"ו) דטריפה האמורה בתורה זו שטרפה אותה חית היער וכו' לכלב תשליכון אותה עד שיעשה אותה בשר הראוי' לכלב כו' שהנוטה למות מחמת מכותיה וא"א לה לחיות מחמת מכה זו אסורה, מיכן אמרו חכמים זה הכלל כל שאין כמוה חיה טריפה, ודלא כדאמר הש"ס (ד' מ"ב) בשם ר"ש בן לקיש "רמז לטריפה שאינה חיה כו' דכתיב וזאת החי' אשר תאכלו חיה אכול שאינה חיה לא תיכול" ועמ"ש הכו"פ ס' כ"ט בטעם מ"ש הרמב"ם דלא כר"ל, וא"כ י"ל דמש"ה פריך "ולעולא מ"ש מספק דרוסה", דלסוגיית הש"ס דמייתי ההיא דר"ל, מוכח דלא מיירי קרא דוקא בדרוסה, משא"כ לפום דס"ל להרמב"ם כדרש המכילתא, (וע' ד' ק"ב דלר"י גם בשר מן החי בכלל לפי שהבהמה חי' עדיין. ור"ל יליף רק בשר מן הטריפה, ולר"ל דהוי ממ"ש שאינה חיה, כל דאפשר בתקנה אינה טריפה דהלמ"מ גילוי מלתא בעלמא שעי"ז אינה חי' משא"כ אי הילפותא מבשר בשדה טרפ' י"ל דההלמ"מ גם כדאפשר בתקנה)

וכן י"ל עפמ"ש הר"ן בספ"ק דקדושין ליישב מ"ש הרמב"ם להשוות דין ספק ערלה וכלאי הכרם חוצה לארץ, שאין צורך לומר דכיון דמר בריה דרבינא משוה ערלה לכלאים כשמואל ס"ל דאמר הלכות מדינה, דאפשר דכי היכי דאמרי' דכן נאמרה הלכה דספקה מותר בחו"ל ה"נ נאמרה שכל שלא יראנו לוקט מותר ע"ש, ולכאו' קשה דכיון דא"ל עולא לרב יהודה "בשלמא לדידי דאמינא הלמ"מ היינו דשני לן בין ספק ערל' לספק כלאים", ומהש"ס משמע דמר ברי' דרבינא דמתני לקולא היינו משום דסבר דערלה בחו"ל הלכתא מדינה, מנלן להרמב"ם לומר דגם אי ערלה הלמ"מ כך נאמרה הלכה דבלבד שלא ילקוט ביד, ויש ליישב זה עפמ"ש בתוספתא דמקואות וברמב"ם פ"ח ה"ו דדוקא דבר שעיקרו מה"ת ושיעורו הלמ"מ ספיקו להחמיר, וע' ב"ש אה"ע סי' א' סקכ"א וע' נודב"ת חיו"ד ת' קמ"ו ומ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י חאה"ע תשו' ב' דכיון דמוכח מדכתיב כי תבאו אל

הארץ שאין ערלה נוהג בחו"ל הוי ערלה בחו"ל דבר שעיקרו הלמ"מ ע"ש, וא"כ י"ל דלא אצטריך מה שנאמרה הלכה דספק ערלה בחו"ל מותר, להתיר ספק השקול, אלא להתיר כשהוא קרוב לודאי שהוא ערלה. וכמ"ש הר"ן דמש"ה אצטריך הלכה להתיר גם אי ספיקא דאורייתא לא הוי לחומרא מה"ת, וא"כ עכצ"ל דהא דקאמר עולא "דשני לן בין ספק ערלה לספק כלאים", דמבואר מלשונו דהיינו שיש ענין ספק קצת, היינו משום דס"ל לעולא שגם דבר שעיקרו הלמ"מ ספיקו להחמיר (ואולי כמו"כ ס"ל דסד"א לחומרא מה"ת ודמביא אשם תלוי גם כשאכל חתיכה אחת כו') דממילא י"ל דאצטריך הלכה להתיר ספיקא בספק גמור משא"כ כשהוא קרוב לודאי שהוא ערלה, והרמב"ם פסק כמר ברי' דרבנא וכהתוספתא דמקואות ודעכצ"ל דאתי הלכה להתיר כל שיש ספק קצת הגם שקרוב לודאי אי שהוא ערלה, ועמ"ש בספרי אה"ר סי' א' ממ"ש בברכות ד' ל"ו דלהס"ד דב"ש במקום ב"ה הוי כספק פלוגתא יש להקל בערלה בחו"ל הגם דאיכא תרי ספיקי לחומרא, ועמ"ש התוס' בב"ב ד' כ"ד דאי רוב וקרוב אזלי' בחר קרוב הוי ודאי ערלה (ובצל"ח ביצה ד"י הקשה דגם אי לא ס"ל כר"ח הוי ספק מוכן, ולשאו' נשמע ממ"ש התוס' דהוי בתורת ודאי) ואולי י"ל עפמ"ש הרמב"ן דאפילו לר"ח דאזלי' בתר רובא אסרינן הענבים משום דכאן נמצא וכאן היה, וא"כ אפשר שגם לענין היין יש עדיפות מקורבא דמוכח דעלמא, וגם עמ"ש הט"ז סי' קכ"ט סקכ"ז מצד מה שהכרם של ערלה מובדל ומופרש מכרמים אחרים (ובסי' י"א הארכתי) ומש"ה ס"ל להתוס' דאי בעלמא רוב וקרוב אזלינן בתר קרוב ממילא הכא הוי ודאי ערלה ודדוקא אי בעלמא אזלי' בתר רובא, ממילא נהי דהכא לא אזלי' בתר רובא, אכתי הוי רק ספק ערלה, ומש"ה קאמר עולא דשני לן בין ספק ערלה" כו', משום דה"נ עדיף מקורבא דמוכח דעלמא ויש רק קצת ספק שהחליף ודהוי מרובא דעלמא, ועכ"פ מיושב מ"ש "ולעולא מ"ש מספק דרוסה דפריך לעולא לטעמיה דסבר שגם דבר שעיקרו הלמ"מ ספיקו להחמיר, משא"כ להרמב"ם שפסק כמר ברי' דרבנא, ודוקא דבר שעיקרו מה"ת ושיעורו הלמ"מ ספיקו להחמיר, וכמו דערלה בחו"ל הוי דבר שעיקרו הלמ"מ הגם דבא"י הוי מה"ת, ה"נ י"ל דס"ל דהגם שטריפות דרוסה מפורש בתורה, מ"מ יש בשאר שבעה מיני טריפות ספיקות מותרין בדבר שעיקרו הלמ"מ, כתבתי הנלע"ד בעז"ה יום ג' כ' תמוז שנת תר"ס פה מאריאמפאל,

סימן לב

יום ב' פרשת בשלח תרע"ג לפ"ק שלום שלום אין קץ לכבוד ידיד עליון ויד"נ כל ישראל הרב הגאון הגדול מעוז ומגדר המפו' כערוגת הבושם צמ"ס זית רענן חו"פ אוצר בלום כו' בו' כו' כקש"ת מהו' אלי' שליט"א אב"ד דק"ק לובלין והגליל יצ"ו.

אחדש"ת כמשפט! נשען על הבטחתו היקרה שהבטיח לי כי בכל עת שאדרוש מכקה"ג לברר לי איזה ספק ישיב לי על שאלתו לכן הנני בזה לבקש מכקה"ג שליט"א להודיעני חות דעת קדושתו בנידון זה, ראובן הי' מחזיק בשכירות עסק החליבה (שקורין פאקט) בהחצר דפה איזה שנים רצופים גם הי' לו דירה מהחצר כנהוג וראובן לקח חזקה זו מאבי' שהי' מחזיק בשכירות עסק הזה זמן רב ולפני שתי שנים כאשר לאיזה סיבה ירד בווארשא מחיר החלב מאוד לכן ראובן המחזיק עסק הנ"ל סבל הפסדות גדולות ולא הי' לו אפשרות לשלם להחצר בעד החלב כפי ההשואה שלו והאדון לא רצה להוזיל לו המחיר לכן ההכרח אלצהו לסלק א"ע לגמרי מהשכירות וכאשר לא רצה ליקח החלב הוכרח גם לעקור דירתו מדירת החצר ומני אז עד היום לא השכיר האדון הפאקט לשום שוכר אך מכר החלב לווארשא ובכל יום שלח החלב לווארשא לנכרי שקנה אצלו על איזה משך הזמן וזה איזה שבועות בא שמעון וקנה ג"כ החלב אצל האדון למשך שנה תמימה היינו מן חדש שבט למשך שנה תמימה ושמעון אינו דר בדירת החצר ואין לו שום עסק בהחצר אך עשה קאנטראקט עם האדון שקונה החלב למשך שנה הנ"ל וככל יום ויום מחויב שמעון ליקח החלב בהחצר במקח ידוע בעד כל מדה, ועתה תובע ראובן שמטעם תקנות ארצות עוד לא אבד חזקתו כי עוד לא עבר שתי שנים מיום שעזב העסק הנ"ל ע"פ הכרח כנ"ל, ושמעון משיב שהוא לא השיג גבולו יען שהוא לא שכר פקעט ואין לו דירה בהחצר זולת שלוקח החלב במקח בעד כל כל מדה למשך השנה, ויען שגוף הדין בחזקות כאלו אינו מובא בש"ס ובפוסקים זולת מה שהובא בגדולי אחרונים שהוא מתקנות ארצות וכפי הנראה מדבריהם עיקר בדבר זה לדעת מנהג הגליל איך קבלו עליהם התקנה וכן נראה מפורש בשו"ת דברי חיים ח"ב חחו"מ סי' מ"ב, גם נידון זמן ההפסקה מעת שיצא הראשון עד זמן ששכר השני הובא ג"כ דיעות שונות וכאשר הבע"ד רצונם לידע מה שהוא ע"פ דתוה"ק לכן איני רוצה להכניס א"ע בדבר זה לומר להם דבר ברור עד שאשאל חות דעת כקה"ג שליט"א בנידון זה אי לזאת מאוד מאוד אבקש מכקה"ג שליט"א לשום עיניו הבדולחים ומעיינו הטהור בזה להשיבני דבר ברור במוקדם האפשרי חות דעת קדושתו אם נחשב שמעון למשיג גבול או לא, ולהציע לפני כקה"ג שליט"א איך דעתי נוטה בדבר זה אך למותר ועוד מטעם הכמוס עמדי הנני להציע

אך עצם השאלה ומאוד מאוד אבקש מכקה"ג למען הבטחתו היקרה להשיבני דבר ברור במוקדם האפשרי ובזה אשאר ברגשי כבוד ויקר, הנני ידי"נ הדוש"ת באה"ר ועזה בלונ"ח מחכה ומיחל תשובתו הרמה יצחק דוד הכהן החופ"ק זעליחאב (פלך שעדליץ) יצ"ו.
כבוד הרב ה"ג המפורסם כתורה ויראה ונצר מגזע היחש (ובן חורפו של גאון ישראל וקדושו הכהן הגדול מאחיו ר' צדוק הכהן זצ"ל) שי', הנ"ל
הנני להשיב לכת"ר הנלע"ד כי כבר ביארתי בספרי אמ"ש סי' ע"ה דמ"ש הט"ז והש"כ יו"ד סי' רי"ח סעי' ב' בענין תקנת הקהל י"ל דהיינו דוקא לגבי אותו הדור משא"כ גבי הנולדים אח"כ, ודי"ל שלדורות הבאים לא חמירא מאיסור דרבנן דג"כ כל העובר על דבריהם כו', ובפרט בתקנה הזאת שיש בה מנהגים חלוקים, ודממילא כשיש ספק בהתקנה הוי ספיקא דרבנן ובפרט בענין הוצאת ותביעת ממון שאין להוציא מהנתבע מספק, ועמ"ש הר"ן בנדרים ד' ז' דאפי' ספק ממון עניים לקולא לנתבע הגם שיש בזה ענין ספק איסור, ועמ"ש הש"כ יו"ד סי' רנ"ט סקי"א, ועמ"ש הש"מ בב"ק ד' י"א ד"ה בכור שנטרף, דהגם דאיכא חיוב מצות פדייה פטור מטעם חשש נפל דאין הולכין בממון אחר הרוב (ובזה ביארתי מכבר הסוגיא דמנחות ד' ל"ז), ובכל ספק ממון תמיד יש ספיקא דאיסור גזל, וע' בב"ק ד' צ"ט, וא"כ ה"נ בנ"ד גם כשיש חשש ספק איסור אזלי' לקולא לנתבע וע' סי' קע"ה סעי' מ"ה שאין המצרן מסלק ללוקח מספק הגם שלוקח נחשב כשלוחו של המצרן דממילא לצד הספק שיש לו דין מצרן יש מקום ספק דשמא לא זכה הלוקח במקחו בדיעבד, ומכ"ש בענין חשש השגת גבול שבודאי זכה הלוקח במקחו בדיעבד וכל ענין הספק הוי רק אי מחויב הלוקח לחזור ולמכור לבעל החזקה או לסלק א"ע מהמכר והשכירות כשיש זאת ביכלתו.
והנה בקדושין ד' נ"ט קאמר דרב גידל הוה מהפך בההיא ארעא אזיל ר' אבא זבנה כו' א"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו מאי א"ל נקרא רשע ואלא מר מ"ט עבד הכי א"ל לא הוה ידענא השתא נמי ניתבה ניהלי' מר א"ל זבוני לא מזבנינא לה דארעא קמייתא היא ולא מסמנא מילתא כו', ולכאו' קשה דהא הוי זביני בטעות שאילו ידע דר"ג הוה מהפך בההיא ארעא לא הי' קונה אותה דהוי ענין איסור ומיקרי רשע, וכיון שנתבטל הקנין ולא זכה מעולם בהקרקע לא שייך לומר דלא מסמנא מילתא, דהיינו כפרש"י שאינה סימן טוב שימכור אדם מקחו הראשון", כיון שלא היתה מקחו מעולם, וכדי לישב זה י"ל דליכא איסורא בגוף הקנייה כיון שבידו לחזור ולמכור למי שהפך בהקרקע, ונחית לקנות הקרקע מצד ספק דשמא לא יחפוץ מי שהפך בקרקע לקנותה עתה בדמיה ואז תשאר הקרקע ביד הלוקח, וכדי שלא יקדמנו אחר לקנות מהמוכר נחית

הוא לקנותה על צד הספק, וממילא לא הוי זביני דר"א זביני בטעות כההיא דכתובות ד' צ"ז כיון שאין בזה הקפדה אצל אינשי דעלמא, ודוקא גבי רבי אבא שהיתה אצלו קנין ראשון של קנין קרקע מעולם ושהקפיד על הא דקא מסמנא מילתא הי' בזה ענין הקפדה וכיון דבאינש דעלמא לא הוה הקפדה, אין זה דבר הידוע ומוכח לבטל המקח ומבואר מזה דגם היכא שיש דין ענו המהפך כו' הוי עצם הקנין בהיתר, וא"כ גם לצד הספק ששייך בזה תקנת ד' ארצות אין צד ספק שהי' קנין של איסור אלא שיש ספק אי מחויב לחזור ולהשכיר לבעל החזקה, ועמ"ש מהר"ם לובלין תשו' ס"ב וז"ל דלפי התקנה כל מי שישכור אותה יצטרך ליתן במסירה איזה סך מה להמחזיק הראשון עכ"ל, וכיון דגם אי נימא דהוי בכלל התקנה הוא מחויב רק לפצות המחזיק הראשון באיזה סך, ממילא כשיש ספק אי הוי בכלל התקנה אין להוציא ממון מהנתבע מספק, וע"ש במהר"ם לובלין שכתב וז"ל ועוד אם לא ישכירנה שום בר ישראל ישכירנה השר לאיזה נכרי ועל כרחו תהא אבודה מהמחזיק הראשון א"כ דומה ממש להההיא דשיירא שהיתה מהלכת במדבר שאם אין יכול להציל כו' ע"ש, ובנ"ד הלא כבר מכר החלב לא"י וגם עתה הי' האדון מוצא להשכיר לא"י או למאן דלא ציית דינא, (ובפרט בזה"ז, וגם אי בעלמא אין תקנה מתבטלת בביטול טעם התקנה ע' פ"ח יו"ד סי' קט"ז, הכא מפורש בפוסקים דכה"ג אינו בכלל התקנה) ועמ"ש הב"ח ת' ס"א שהתקנה רק מצד שהחוכר הראשון הוציא הוצאות מרובות בבנינים וכדומה וגם יהיו החובות שיש לו אצל א"י אבודין כשיודחה ממקומו וע' יש"ש, ומ"ש המק"ח סי' תמ"ח סק"ה בבר מבואה דאוקי רחייא כו' דרק לכתחילה יכול לעכב אבל מה שכבר הרויח אין מוציאין ממנו

ומה שתמה המק"ח שם עמ"ש המ"א שאם קנה ישראל אחר, החמץ אחר הפסח מהא"י, צריך להחזיר החמץ לבעלים והבעלים א"צ להחזיר לו דמיו אם נתן להא"י יותר מן הראוי, דאמרי' אדעתא דנכרי אפקרי' אדעתא דכ"ע לא אפקרי', ותמה דא"כ דמי למעשה דבית חורין דאמרי' (נדרים ד' מ"ח) שכל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה, לענ"ד י"ל דשאני הכא שביד הא"י הקונה לעשות בהחמץ כחפצו וכן בידו למכור לנכרי אחר, ורק כשמוכר לישראל אין רשות לישראל אחר לקנות, וגם ז"א מצד שיש חסרון בזכות הא"י, ורק משום שהישראל הראשון הוי כעני המהפך בחררה ומצפה שאם ירצה העכו"ם לחזור ולמכור יקנה הוא ממנו, שפיר הוי המכירה להא"י מכירה מעלייתא, ומ"ש המ"א בלשונו "אדעתא דנכרי אפקריה" היינו לענין שלא סלק עצמו מלהפך בה ולצפות שמא יחזור וימכור הא"י. ובלא"ה שאני מתנה שמתבטלת ע"י גילוי דעת בעלמא (ע' סי' ר"ז ס"ד ובספרי אמ"ש סי' ס"ד) משא"כ לענין מכירה.

והנה בסי' רל"ז "שאם מחוסרין עדיין הפסיקה" כו' ודגם לסברא אחרונה דה"ה בהפקר, שאני היכא שיש עדיין מניעה ועיכוב מצד המוכר, וע"ז הביא הרמ"א דיש מי שכתב כו', דהיינו אפי' כשמחוסרין עדיין הפסיקה כו', ואכתי היינו דוקא היכא שאם יוסיף על המחיר בודאי ימכור וישכיר לו, משא"כ היכא שעדיין לא הבטיח לו כלל שישכיר לו ובכל זאת אם כפי ראות עיני כת"ר פסקי' שמעון השוכר במה ששכר לחיותו של ראובן בעל החזקה, מהראוי שיפצה אותו באיזה סך, כמ"ש (סוף מכות) על הכתוב "לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חבירו" דעכצ"ל דלא מיירי היכא דאיכא איסורא, ודוגמת מ"ש עה"כ "כספו לא נתן בנשך אפי' בריבית עכו"ם", וע"ש במפרש "שכדי שלא ימשוך ויבוא להלוות' כו', ולא פירש מטעם "שמא ילמוד ממעשיו", משום דבת"ח ל"ש זה (ע' ב"מ ד' ע"א) וא"כ מותר מדינא, וכן דוגמת מ"ש "דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא", וכן מ"ש עה"כ ושוחד על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל בר יוסי היינו מה דשרי מדינא ורק מצד מדת חסידות, ודוגמת זה גם מה דלא הוי בכלל התקנה מהראוי שיקיים בעצמו מ"ש "לא עשה לרעהו רעה", וע' סנהדרין ד' פ"א עה"כ ואת אשת רעהו לא טימא, והוא ע"ד מ"ש (יומא ד' ל"ח) שאין אדם נוגע במוכן לחבירו", ובכתובות ד' ס"ז שכאו"א נותן הקב"ה פרנסתן בעתו, ובכ"ז יורד לאומנות חבירו "שאין יצה"ר תאב אלא דבר שהוא אסור לו" (ירוש' פ"ו דיומא ה"ד) ומש"ה נרמז בכלל מ"ש ואת אשת וגו' שיש להרחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לכיעור כו' ובמקום שיש מנהג קבוע י"ל כעין מ"ש התוס' בגיטין ד' מ"ז דכיון שדרך נשים שנותנות פירות לבעליהן ע"ד כן ניסת לו והדר זכה הבעל מדינא, וה"נ מצד המנהג סמכא דעתי' של בעל החזקה שלא ירד אחר בגבולו וממילא הוי כעין מכירי כהונה וכמ"ש הריטב"א בגיטין ד' ל' דמכירי כהונה עשאום רבנן כזוכין ומשום תקנה ע"ש, וה"נ היתה התקנה לעשותן כזוכין, כעין מ"ש עשו את שאינו זוכה כזוכה וצא תקנו אלא היכא דסמכא דעתיה, וא"כ י"ל דהגם דאזלי' בזה בתר מנהגא ויש בזה מנהגים חלוקין, אכתי במקום שיש מנהג קבוע הדר זוכה בעל החזקה מדינא]. וכתבתי הנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין

סימן לג

בעו"ה יום ג' לסדר וירא י"א מ"ח שנת עת"ר, מאריאמפל, לכבוד אחי חרב הגאון תפארת ישראל מו"ח ישראל איסר יעקב שליט"א הרב דק"ק ליוועניאף (פלך וויטעבסק)

מ"ש כ"א הגנ"י ע"ד מ"ש בסדור דרך החיים וז"ל במקום שהמנהג כשעושה חתונה או ברית מילה שולחין לו אוהביו כ"א לעקיך וכ"א אין מפריש חלה ממנו בביתו מפני שהוא פחות מכשיעור ואח"כ כשנצטרפו יחד בכלי אצל מ' שנשתלחו לו חייבין בחלה,

והיינו לבצוע מכ"א מעט בלא ברכה, והטעם שמא אחד נטל בביתו בהצטרפו עם שאר עיסה שלו ויהי' מהפטיר על החיוב כו' עכ"ל, והביא כ"א מ"ש הב"י סי' שכ"ו ממ"ש הסמ"ג דצריך שלא יהא בדעתן לחלקן אפי' לאחר אפייה, ומ"ש החנוך מצוה שפ"ה דדוקא כשנתן הפת מן התנור לכלי שיש בו בית קבול כו', וכ"כ האו"ז סי' רכ"ו בשם רבי' יצחק בר אשר זצ"ל דהא דא"ר אליעזר שהסל מצרפן היינו שרדה מן התנור ונתן לסל בעודן חמין ולא פזרן בקרקע אבל פזרן בקרקע תו לא מצרף להן הסל ודהגם דלא קיי"ל הכי, יש לצרף בנדון הלעקיך שדובשנן מרובה, ויש ללמוד זכות על מה שאין נזהרין בזה, והאריך כ"א הגנ"י בזה.

לענ"ד יש מקום לחקור לפמ"ש בלשון פירש"י נדה ד' ח' הרודה ונותן לסל, כגון שהיה לש את עיסתו פחות פחות מחמשת רבעים לפוטרו מן החלה, הסל מצרפן, כשרודן מן התנור", וכ"כ בלשון התשב"ץ ח"ב סי' רצ"א פרק ה' "מי שיש לו ללוש הרבה כשיעור חלה או יותר ועושה עסתו מעט מעט פחות מכשיעור ולאחר אפייה מכניס כל הלחם בסל אחד והסל מצרפן כו', הרי דדוקא כשהי' לו כדי שיעור חלה רק שלש פחות פחות מכשיעור מהני צירוף הסל אחר אפייה, ומשום שבשעת גלגול ג"כ עמד להצטרף אח"כ, משא"כ בנ"ד שלכאו"א מהשולחין יש רק פחות מכשיעור ולא עמד כלל להצטרף לכשיעור, ורק אצל מי שנשתלחו לו נצטרפו יחד הדובשנין של כאו"א ואין סתירה לזה מסתימת לשון השו"ע כיון דמירי שהוא של אדם אחד, וע' או"ח סי' תנ"ז ובפו"ג, והגם דשאני בעלמא כשאינו של אדם אחד שסתם שנים מקפידים על עירוב העיסות משא"כ הכא, אכתי י"ל דדוקא מצד שעמד להצטרף אח"כ (ומכ"ש כשנתכוין כדי להפקיע מחוב חלה)

והגם שכתב הט"ז סי' שכ"ו סק"ב דכשהנחתום עשה עיסה גדולה ובאות הנשים ולוקחות ממנו כל אחת כדי שיעור חלה, וכאו"א נוטלת חלה מעיסה שלקחה מהנקדם דהוי כאילו הקנה להם הנחתום תחלה קודם גלגול העיסה את חלקם מצד שהן רגילות ליקח ממנו, ומדמה לה להא דקאמר בגיטין ד' ל' במכירי כהונה דהוי כמאן דמטא לידיה, וא"כ ה"נ כיון שמתחלה בשעת לישה וגלגול העסה היתה דעתם לשלוח הלעקיך לבעל החתונה, הוי כמאן דמטא לידיה בשעת גלגול, וע' ב"ב ד' קכ"ג תד"ה הכא, דמש"ה מכירי כהונה הוי מוחזק משום דהוי מתנה מועטת שאסור לחזור בו וכל כמה דלא הדר בי' הוי מוחזק, וה"נ הוי מתנה מועטת. וע' ב"ב ד' פ"ח "גמר בלבו לקנותו קנה ונתחייב במעשר" כו', וע' שבת ד' קמ"ח דקאמר שאני הכא כיון דרגיל אצלו כמאן דאימני ביה מעיקרא דמי".

אכתי לא יתכן לומר שזוכה בעל החתונה בשעת גלגול, דהא מצינו (ביצה ד' מ') "דמי שזמן אצלו אורחים לא יוליכו בידם מנות אלא א"כ זכה להם מנותיהם מעיו"ט, וע"ש בתו"י דמ"ש השואל כלי מחבירו מעיו"ט אע"פ שלא נתנו לו אלא ביו"ט הרי הוא כרגלי השואל, היינו משום דשואל דעתיה טפי אכלי מאורחים על מנות", וגם בשואל לא מצינו אלא היכא שכבר הבטיח לו בדברים רק שלא משך מבעו"י (וע' ב"מ ד' מ"ט דבמתנה מועטת סמכא דעתיה של המקבל ושאסור להנותן לחזור בו מהבטחתו), משא"כ היכא שלא הבטיח בפירוש, והא דקאמר "ל"צ היכא דרגיל ושאיל מיני' מהו דתימא ברשותי' קא מוקים לי' קמ"ל מימר אמר דלמא משכח אינש אחרינא ואזיל ושאיל מיני'", דמוכח מזה דדוקא משום דמימר אמר כו', י"ל דהיינו משום דלענין שביתה כל שסלקו הבעלים א"ע הוי כנכסים שאין להם בעלים שהן כרגלי המגביה וההיא דלוקח ירק מן השוק כו' ובירר והניח כו' גמר בלבו לקנותה קנה ונתחייב במעשר", אף כדנימא שקנה לגמרי ולא לענין חיוב החבר לעשרו דמאי לחוד, כדמהני מעות לחוד, אכתי שאני התם שבירר והניח ונטלם בידו ורק מצד שלא גמר לקנות לא הי' לשם קנין, והא דפריך אטו משום דגמר בלבו לקנות קנה כו', היינו דכיון דדברים שבלב אינן דברים, ל"מ מה שברר והניח כיון דלא מוכח ממעשיו שהי' לשם קנין, ומשני "הכא בירא שמים עסקי' כגון רב ספרא דקיים בנפשי' ודובר אמת בלבבו", דהוי גבי' המחשבה כדיבור, וע' ש"מ בשם הרשב"א שכתב דכיון דיר"ש היא קנייה לגמרי כאילו גמר בלבו והוציא בשפתיו", והיינו לפי שעשה מעשה קנין במה שנטלם בידו רק שלא הוציא בשפתיו ולא הי' הוכחה שהי' לשם קנין, ואין להוכיח מזה להיכא דלא עשה מעשה קנין, ומ"ש בבכורות ד' י"ח "לא נחלקו אלא בחצר בעה"ב ורועה כהן ר"ט סבר אקנויי קא מקני לי' בחצירו וניחא לי' דליתעבד מצוה בממוניה וה"ל כשנים שהפקידו אצל רועה" כו', וכתבו התוס' "דאפי' בלא קנין קא קני דגמר ומשעבד נפשיה", היינו דכיון דניחא לי' דליתעבד מצוה בממוני' הוי כמו שמקבל דמים בעד מה שמקנה לי' בחצירו, כעין מ"ש בקדושין ד' ז' דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה כו', וגם שאני התם שמספיק מה שקונה המקום לענין שיש לו רשות להרועה להכניס שם הבכור ודממילא הוי חצר של שניהם, כעין דקאמר בב"ק ד' מ"ח "לא א"ל שמרו אקנויי אקני לי' מקום בחצר והו"ל חצר השותפין" וביאר בנה"מ סי' קצ"ב דכיון שאין לו קנין בגוף החצר ורק שיש לו רשות להשתמש סגי בקנין דחזקת תשמיש, ועמ"ש בספרי אה"ר סי' ל"ו, וה"נ אינו מקנה לו בגוף החצר ורק לענין שיגדלו בכורותיו של כהן בחצירו. ודממילא הו"ל כשנים שהפקידו אצל רועה כו', ועכ"פ אין ללמוד מזה לומר שהבעל חתונה זוכה קודם שיגיע לידו וקודם שזיכה לו ע"י אחר ודוקא

כשנותן לאופה לאפות עבורו הוי ד"א מקנה ואטו נימא שאם בעל העיסה קידש אשה בהעיסה לא יחולו הקדושין לפי שכבר זכה בהן הבעל חתונה, וע' ב"ב ד' קמ"ד שהשולח לחבירו בחופתו כדי יין וכו' הוי מתנה בעלמא וגמילת חסד ושאין בזה דין שושבינות, וע' או"ח ר"ס שס"ט, ועמ"ש בקצה"ח ס"ס רע"ח דאפי' מכירי כהונה אינו אלא איסור שאסור לחזור בו, וגם להנה"מ דכיון דמת"כ הוי של כהן וע"י מה שאסור בעה"ב לחזור בו נתבטל זכות טובת הנאה שיש לבעלים ממילא הוי דכהן לא שייך זה בעלמא, והא דפרש"י ד"ה מש"ה רשאי, שיש לו לסמוך עמ"ש שארית ישראל כו', יתכן לפרש לכאו' דהיינו דכשחוזר בו הגם דקעביד איסורא אגלאי למפרע שלא נתבטלה זכות ט"ה שלו, אך עמ"ש התו' בכתובות ד' ק"ב ד"ה אליבא שהנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אע"פ שלא הגיע לידו

וע' בשע"ת סי' תקכ"ז סעי' י"ב בדין מה שהמערב עירוב תבשילין לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר, שבספר גן המלך כתב שמי שהוא רגיל לערב לאחרים א"צ לזכות לאחרים וכהא דקאמר בגיטין ד' ל' במכירי כהונה, ושיש מי שחולק ודחה ראייתו עפמ"ש הרשב"א והריטב"א, ולדעת הנה"מ בלא"ה שאני מת"כ, ואכתי יש לחקור לענין ע"ת די"ל שא"צ קנין כל שיש לו רשות לאכול מהאפוי ומבושל מעיו"ט, וכאשתו האוכלת מתבשילו, וכן צ"ע כשמזמן אורחים על שלחנו, דהגם שאין להן זכות וקנין קודם שיבררו להם מנותיהם בעת האכילה (ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' ל"א) כדקיי"ל ס"ס שצ"ז, דבכ"ז י"ל דכיון שאוכלין מסעודתו על שלחנו הוי כעין מ"ש היש"ש דגם כשמקבלת פרס מבעלה ואינה אוכלת עמו א"צ עירוב בפ"ע כל שאוכלת מתבשילו.

ועכ"פ היכא שלא זכה בעל החתונה בשעת גלגול לא עמד להצטרף, ושאני היכא שמתחלה הי' עומד להצטרף אח"כ וכדקיי"ל דכשדעתו לחלקם ולצרפם אח"כ אחר החלוקה לא חשיב חלוקה ובלשון פרש"י בנדה שם "שהסל מצרפן, כשרודן מן התנור", משמע לכאו' דקמ"ל דדוקא בשעת רדייה וכמ"ש החנוך "דאע"פ שנתנו אח"כ בסל כבר נפטר מחלה", ולכאו' קשה דכמו"כ כשנותן לסל תיכף בשעת רדייה אכתי כבר נפטר קודם שנותן לסל, אך י"ל עפמ"ש התשב"ץ וז"ל והסל מצרפן כו' שנא' והיה באכלכם מלחם הארץ אפי' בשעה שהוא לחם אפשר לבא לידי חיוב חלה עכ"ל, ודכיון שאין תנור מצרף עכצ"ל שמצטרף אח"כ בסל, וממילא י"ל דליכא הוכחה אלא היכא שנצטרף תיכף אחר שנעשה לחם, והיינו תיכף אחר אפייה ודלא משכחת שיצטרף קודם הנתינה בסל, גם דבשעה שרודה מהתנור אין ראוי הלחם עדיין לאכילה מצד עוצם החום. וכמ"ש ביומא ד' פ"ד "ממאי הוה מחמימי חמימי דחטי" (ומ"ש דיותר טוב פת חמה כמ"ש

התוס' ביצה ד' כ"ג וביומא ד' כ"א עה"כ לחם חום ביום הלקחו וכן סוף חגיגה היינו שהי' ביום סדורו, וכן מ"ש פסחים ד' קט"ז קפא דכולהו חמימי, ודמש"ה כתבו טעם לאפות מצה בליל פסח להפיג ארס החזרת, היינו כשכבר נצטנן מעט ואינו רותח) וא"כ לא הי' ראוי לאכילה קודם נתינה לסל, וע' מנחות ד' ס"ז דקאמר "אפשר דאפי לה פחות מחמשת רבעים קמח", ודהגם שתלוי בלישה וגלגול קאמר בלשון "דאפי לה" לפי שהסל מצרפן, וא"כ משמע דדוקא תיכף אחר אפייה מצטרף אך מלשון השו"ע מבואר שמצטרף גם אח"כ וע' רא"ש פ"ק דביצה אות י"ג "שאם יבאו אח"כ לידי צירוף כו' ואוכל טבל", דמוכח דא"א להזהר לפי שמצטרף גם אח"כ.

ומה שדעתו לחלק אחר אפייה הביא הפ"ת בשם הבית אפרים דדוקא כשדעתו לחלק חלוקה המתקיימת שלא יבא לידי צירוף לעולם, ומבואר בהג"מ דשני בנ"א שיש להן עיסה שנלושה ביחד ודעתם לאוכלה ביחד חייבין בחלה אע"ג שאין בחלק כאו"א שיעור חיוב חלה, וה"נ לא חשיב עומד לחלקה מה שיאכלו כמה אנשים ביחד, ואפי' אילו הי' העיסה עומד לאכילה רק בשביל האורחין שיזמין בעל החתונה, אכתי כיון דהוי של בעל השמחה עד שיבא לתוך פי האורחין, לא חשיב זה עומד להתחלק, שבשעת אכילה תמיד עומד להתחלק, וקצת י"ל דשאני כשהי' בשעת לישה כשיעור, משא"כ כשלא הי' כשיעור ואח"כ בשעת צירוף הוא שבא החיוב, ועכ"פ י"ל דהוי במחלוקת הראשונים

ובענין מ"ש החניך והאו"ז יש להעיר ממ"ש הראב"ד היכא שהוסיף על חלקו והשלימו אח"כ לכשיעור "שאין דיחוי אצל מצות וכיון שהשלים עליו חייב" (וע' ט"ז או"ח סי' תרמ"ו סק"ה), ובשיטת הרמב"ם י"ל דס"ל כדעת התנוך דגם לענין צירוף היכא שכבר נפטר אינו חוזר ומתחייב ודממילא לא קשה קושיית הראב"ד וז"ל ואם עשו אותה להתחלק והשלימו מאין לו שהוא פטור, ומה בין זה לעושה עיסתו קבין והשיכן או שצרפן בסל שהן חייבין, ואע"פ שראה כן בירושלמי אין השכל נותן לסמוך עליו כו' ע"ש, דלפ"ז י"ל דמה שמצרף אח"כ היינו כמ"ש התשב"ץ דאיכא ילפותא ממ"ש והיה באכלכם מלחם הארץ דאפי' בשעה שהוא לחם אפשר לבא לידי חיוב חלה וכ"כ הרי"ף והר"נ פ' אלו עוברין וא"כ אדרבה י"ל דמוכח מדאצטריך ילפותא וגזה"כ, דכל היכא דליכא גזה"כ אינו חוזר ובא לידי חיוב, וכמ"ש בירושלמי שכבר הי' להם שעת חובה ונפטר", ועפ"ז מתישב הא דאיתא בירושלמי, דאית תנא תני התנור מצרף ואין הסל מצרף, דהיינו דלמ"ד שהתנור מצרף ממילא ליכא הוכחה מהכתוב שמצטרף אח"כ בנתינה לסל, די"ל שמצטרף דוקא בתנור תיכף שנעשה לחם ולא לאח"כ, ודוקא למ"ד שאין תנור מצרף מוכח מהכתוב שמצטרף אח"כ בהסל, וממילא מיושב מ"ש הרמב"ם

שאין התנור מצרפן לחלה, ולא כתב לחלק בין בארץ לחו"ל, והקשה עליו הרשב"א וכתב "ומסתברא דבחלת הארץ דאורייתא בין בסל בין בתנור מצטרפין וחייבין בחלה מספק", ועמ"ש הב"י ס' שכ"ה לתרץ, ועפמ"ש י"ל דכיון דהא בהא תליא, ואי התנור מצרף א"א שיצרף הסל ממילא מוכח מדאיפסקא הלכתא כר"א ודאפי' בחו"ל הסל מצרף שאין בזה ענין ספק, ושאין התנור מצרף, והנה לפמ"ש הב"י בישוב דברי הרמב"ם דדוקא כשכבר הי' לה שעת חובה ונפטרה מפני שעשאוה לחלק הו"ל כאילו הורמה ממנה חלתה באותה שעה, לא מוכת מזה לענין היכא שכבר נפטר מצד שלא הי' כשיעור אך מדברי הראב"ד נשמע שמדמה לה לעושה עיסתו קבין והשיכן כו', ומשום דכמו"כ כשעשו אותה לחלק הוי כמו שאין בעיסה שיעור חלה ולא נתחייבה עדיין, ולכאו' יש מקום לומר כן גם לשיטת הרמב"ם וכמ"ש

ובנ"ד יש ג"כ לצרף צירוף קולא מה שהדבש מרובה, וע' ט"ז או"ח סי' רט"ז סק"ב שדרך הדבש להחזיר הדבר שנפל לתוכו לדבש"ל, ועמ"ש הט"ז סי תס"ז לענין אכילת דבש בפסח דהגם שיש חשש שמערבין בו סולת, כמו"כ נותנין לתוכו בשר נבילה ומתהפך לדבש ומותר, והיינו כשהדבש מרובה משא"כ בדבש מועט שהבשר מתקיים וכמ"ש בב"ב ד' ג' טמנה שבע שנין בדובשא וכן מבואר בר"נ פ"ב דע"א בהא דקאמר "דבש למאי ניחוש לי' כו', שדרך הוא לערב בדבש דברים אחרים ונימוחו בתוכו וחוזרין דבש" כו' ע"ש, וא"כ י"ל שהדובשנין (לעקיך) לא דמי לעיסה שנילושה בדבש, דכיון שדובשנן מרובה לא לבד שמבטל טעם הקמח דכמו"כ אפשר שנהפך הכל לדבש, וכמו דאזלי' בתר השתא להפקיע ולבטל האיסור הקודם "ה"נ הוי צירוף קולא לענין חיוב חלה

ובענין מ"ש הב"י וז"ל ובסמ"ג משמע דלדעת ר"י אע"פ שכל העיסה או המצה למעלה מדופני הכלי מצטרפין כו' דע"כ לא מיבעי לי' אלא בטבלא שאין לה לבזבז אבל יש לה לבזבז אפי' בגדוש מצטרף והטעם משום דהוי כאויר בית שמצרף וכדגרסי' בירוש' עכ"ל, וע' סמ"ג מצוה קמ"א שהביא לשון הירוש' דפ' אלו עוברין "וישליכנה לאויר בית אויר בית מצרף לחלה ואין קרקע בית מצרף לחלה ומשני דבר שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף כו', והנה לפנינו הגירסא בירושלמי "ר' ירמיה בעי ויפרנה וישליכנה לאויר הבית ויקרא לה שם, תמן א"ר ירמי' בשם ר' זעירא שני חצאי זיתים בתוך הבית אין הבית מצרף כו' והכא הוא אומר הכן א"ר יוסי עד שהוא באויר הבית יקרא לה שם אויר הבית מצרף לחלה אין קרקע הבית מצרף לחמץ", ומשמע שבא לתרץ דברי ר' ירמי' דשפיר בעי "ויפרנה וישליכנה" כו', דכיון שאויר הבית מצרף לחלה יוכל כשנטמאה העיסה לקרוא לה שם, ומ"מ לא יעבור בב"י ובי"מ לפי שאין מצרף לענין חמץ, והיינו

מ"ש דמשני דבר שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף והכא הוא מקפיד על תערובתו שלא יחזרו ויתקבצו הפרורין יחד כדי שלא יעבור עליהם בב"י ובי"מ וממילא גם לענין חלה אינו מצרף

ולכאו' י"ל דכיון דקיי"ל כר"א שאין התנור מצרף כמו"כ אין אויר בית מצרף והא דפריך בירושלמי "ויפרנה וישליכנה" כו', היינו משום דפריך על המשנה דכיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט כו' בן בתירא אומר תטיל בצונן א"ר יהושע לא זהו חמץ שמוזהרין עליו בב"י ובבי"מ", ולר' יהושע שהתנור מצרפן ה"ה דאויר בית מצרף, דמדקיי"ל שאין תנור מצרף מוכח שאין לתנור תורת כלי לענין זה, ולאו דוקא לר"א לטעמי' שכל המחובר לקרקע הוא כקרקע (ב"ב די ס"ו וע' שבת ד' קכ"ה) ושאין התנור המחובר לקרקע דבר מובדל בפ"ע, אלא גם לפום דקיי"ל דלא הוי כקרקע (וע' ש"כ חו"מ סי' צ"ה סק"ז) מ"מ קיי"ל לענין זה כר"א שאין התנור מצרף, והגם דלפמ"ש בשבת שם דסד"א כיון דחברי' בארעא כגופא דארעא דמי קמ"ל מוכח מדאצטריך קרא וילפותא, דבעלמא היכא דליכא ילפותא חשיב תנור כגופא דארעא לכ"ע ולא דמי לתלוש ולבסוף חברו דעלמא, אכתי הא יש תנורים כאלה שאינן מחוברין לקרקע וכמ"ש המפרש בתענית ד' י"ט ד"ה תנורי פסחים "שהם בחצרות ושל חרם הן ומטלטלין אותן" וע' סנהדרין ד' י"א פרש"י ד"ה תנורי פסחים.

וע' כו"פ סי' ק"ג סק"ו שהקשה לצד האיבעיא בזבחים ד' צ"ה דתלאו לשפוד לצלות החטאת באויר תנור טעון התנור שבירה, דממילא תנורי פסחים של שנה העברה טעונין שבירה להסוברין דה"ה בכל הקדשים, ולכאו' י"ל עפמ"ש התוס' דשמא אף בתנור אם הי מסיקו מבפנים ובחוץ כעין תחילת עשיתם כו', דא"כ יש תקנה לתנורים קטנים המטולטלין וי"ל ג"כ כיון דצליית הפסח הוא ע"י שפוד של רמון ועמ"ש התוס' פסחים ד' ע"ו ד"ה בשלמא דאין שפוד של עץ קולט חום כ"כ וע"ש דרחמנא אמר צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר", דלא קא מטוי פסח מחמת חמימותא דחרם", וכן קיי"ל דתנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש", וע"ש בלשון התוד"ה וגרפו "ובירושלמי דייק כו הלא חום התנור כמו"כ מבשלו והוי צלי מחמת ד"א, ומפרש כי איכא אש האש נוצח כח התנור" כו', וכיון שלא נצלה מחמת חום התנור י"ל דלא הוי בכלל מ"ש "אשר תבשל בו", ושאני תלאו לשפוד של חטאת לצלותו באויר תנור שנצלה מחמת חום התנור ובלא"ה שאני צליית הפסח שיש להזהר אף מרוטב הנפלט משמנו וע' ד' מ"א תד"ה א"ב, ובמשנה דרע"א "כמין בישול הוא זה", ולא הוי בכלל "אשר תבשל", והא דקאמר ר' יאשי' בנדרים ד' מ"ט ממ"ש "ויבשלו הפסח באש כמשפט", מסיק דהוי אסמכתא

בעלמא, וע' סנהדרין ד' ד' תד"ה דרך בישול "ובחלב אינו בישול אלא טיגון" כו', ועמ"ש החו"ד סי' פ"ז דבמקום דאיכא למימר בישול ממש צריך ריבוי לצלי וע"ש שכתב דהא דבעי רמב"ח "תלאו באויר תנור מהו", היינו כשתלאו לקדירה לבשל בו יע"ש, וא"כ י"ל להסוברין דה"ה בכל הקדשים, שמפרשים דלא כפרש"י אלא כמ"ש החו"ד עפמ"ש התוס'. אך גם לפרש"י "שתלאו לשפוד של חטאת לצלותו באויר תנור", י"ל דמפרש דכמו דמרבה "עירה לתוכו רותח", ה"נ נתרבה צלי קדירה כעין מ"ש התוס' בסנהדרין "דהא דקרי לצלי קדירה בישול שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ"מ" ושיש רוטב הנפלט משמנו, וגם עמ"ש הרא"ה בבדק הבית בית ג' שער ג' דברית מלח בקדשים כו' אפי' למה שנאכל לכהנים כו', ובאו"ח סי' תס"ב אי הוי מתולדות המים, משא"כ גבי קרבן פסח שנתמעט צלי קדירה, ושצולין דוקא בשפוד של רמון וכמ"ש "וניתי של דקל איידי דאית ליה שיכי מפיק מיא והוי כמבושל", ממילא לא הוי בכלל מ"ש אשר תבשל בו", (דאפי' טגון לא הוי, וע' פסחים ד' ג'),

ועפמ"ש י"ל ג"כ דכיון דכתיב וכלי חרס אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה", שאני תנור של מקדש שיש לו תורת כלי שרת, והתנור מקדש לשתי הלחם כו', וע' מנחות ד' ס"ג "רש"א תנור תנור ב' פעמים אחד שתהא אפייתן בתנור ואחד שיהא הקדישן בתנור", ומשמע לישנא דאצטריך ילפותא שהתנור מקדש, וע' מנחות ד' ע"ב דפריך "וסבר ר' תנור מקדש והתניא כבשי עצרת אין מקדשין את הלחם אלא בשחיטה", ומשמע לשנא דלאו מטעם שהתנור של חול אלא דס"ל שאין לו דין כלי שרת לקדש ודדוקא כדאיכא גזה"כ כמו לענין טומאה חשיב כלי, ומש"ה אין לו תורת כלי לענין חלה לצרף, ודמש"ה קאמר דכיון דאיכא ב' הלחם ולחה"פ דאפייתן בתנור וקדושתן בתנור הו"ל כלי שרת וכלי שרת דחרס לא עבדינן", דכיון שהתנור מקדש יש לתנור תורת כלי שרת, וממילא יש לתנור של מקדש תורת כלי, משא"כ תנורי פסחים של חול, י"ל דלא הוי בכלל הכתוב "וכלי חרס אשר תבשל בו" וגם התנורים המטולטלין אפשר שהיו בשעת צליית הפסח מחוברין לקרקע, כדי שלא יצטרכו לשברן אח"כ (וע' זבחים ד' צ"ג כשהעבירו על פי תנור ומ"ש הרמב"ם דר"ע לטעמי' דקלוטה כמו שהונחה ומ"ש המפרשים אי שוה לכ"ח דעלמא) וע' פרש"י ביצה ד' ט"ז וביו"ד סי' צ"ז.

ולכאו' הי' מקום לומר דמה שאין התנור מצרף לחלה, דכיון שלא נתחייב בשעת גילגול, מצרף דוקא כשנעשה לחם ראוי לאכילה ולא כשהוא בתנור שא"ר לאכילה מצד עוצם החום, ואחר שמצטנן תו אין צריך לתנור והוי כעין מ"ש בחגיגה ד' כ"ד, "דכשא"צ לכלי אין כלי מצרפו" אך ז"א, דהא מבואר בלשון השו"ע "הסל מצרפן ואפי' אחר שנאפה

ונעשה פת הרי דהסל מצרפן גם קודם אפייה הגם שאין העיסה ראוי' עדיין לאכילה ומוחסרת מעשה אפייה, וא"כ עכצ"ל טעם הגריעות בתנור מצד דלא חשיב כלי, ודהגם דבעי "טבלא שאין לה לבזבז כו' אויר כלי בעי' והא איכא", ודשאני מ"ש בחגיגה שם "דאורייתא יש לו תוך מצרף אין לו תוך אינו מצרף, דהיינו משום דיליף ממה שהכתוב עשאו לכל מה שבכף אחת" ודומיא דכף שיש לו תוך, וע' פסחים ד' פ"ה תד"ה בנגררין דאפי' למ"ד אגד כלי שמיה אגד הנ"מ כלי שיש לו תוך כו', תנור גרע שאין לו שם כלי, ואכתי לא גרע מאויר בית, וא"כ שפיר י"ל כמ"ש דהירוש' פריך על המשנה דקאי גם אליבא דר' יהושע משא"כ לפום דקיי"ל שאין התנור מצרף, לשיטת הרמב"ם שלא כתב לחלק בין בארץ בין בחו"ל,, וע"ש בסמ"ג "דאע"פ שבמדות הקדש אמרי' דגדושה לא מיקדשא, לענין חלה הוי כאויר בית שמצטרף ולכאו' למסקנא דמנחות ד' צ' דכ"ש אין מקדשין אלא מדעת וגזרה שמא יאמרו מוציאין מכ"ש לחול", לא מוכח מידי דשאני התם שאין מכוין להקדיש הבירוצין ורק מטעם שמא יאמרו כו', דל"ש במדת היבש דלא אתי מגופי' דמנא. וע' ד' פ"ז "שלחן מהו שיקדש קמצים בגודש שלו כו', דלא חזי לי' לא מקדש" ובפרש"י דשלחן לא הי' לו בית קבול כלל למעלה כו', וא"כ אדרבה כדחזי לי' מקדש, הגם שלא הי' בית קבול, ואילו לענין חלה דוקא כשיש לה לבזבז ועכ"פ לפום דקיי"ל שאין אויר בית מצרף צריך שלא יצא שום דבר למעלה מדופני הכלי

סימן לד

כבוד הרב ה"ג ומצוין ביראת ד' מו"ה ישראל נתן טייץ (ז"ל) אבד"ק לידוואנאווא פלך סובאלק

מה שדרש ממני כת"ר במכתבו ע"ד מ"ש בקובץ על הרמב"ם פ"ה מחו"מ וז"ל ובשבת פ' כירה בסוגיא דאלפס משמע מדברי הר"ן דלא מיקרי כ"ר כ"א הוא על האש ממש דהיינו בדוד שהאש מהלך תחתיו אבל קדירה העומדת אצל האש לא מקרי כ"ר וא"כ לפ"ז לא יפה עושין במה שנותנין קדירה גדולה אצל האש ומגעילין בתוכה עכ"ל

הנה כבר הרגיש בזה בשירי קרבן על הירוש' פ' כירה והקשה דלפי' הר"ן "קדרות העומדות אצל האש כעין שאנחנו מבשלין רוב הקדרות לא יהא להן דין כ"ר וזה דבר שלא שמענו מעולם" ולענ"ד י"ל דמ"ש הר"ן בהא דמוליאר הגרוף שותין ממנו בשבת, שמותר לתת מים בתוכו בשבת ולשתות כו' דמוליאר אע"פ שהגחלים סמוכין לקבולו הגדול אפ"ה לא מקרי כ"ר כיון שאין אותו קבול גדול עומד על הגחלים" כו', היינו משום דלענין חום ורתיחת דופני הכלי לבשל המים שיתנו בתוכו אחר גריפת הגחלים, צריך שיהיו דופני הכלי רותחין ביותר ע"י מה שהקבול העליון עומד על הגחלים, ודופני הכלי

הולכין ומתגברין במדריגת חומם (ודופני הכלי נתכין כשירתחו ביותר), משא"כ לענין הגעלה שתלוי במדריגת חום ורתיחת המים ולא במדריגת רתיחת דופני הקדירה (והמים כשבאין לנקודת הרתיחה אין מעלת חומם מתוסף יותר והחום נודף ע"י אדים), והר"ן בעצמו כתב בהא דמלח אינו כתבלין כו') וכלי ראשון היינו לאחר שהעבירוה מע"ג האור דאי ע"ג האור אפי' בשרא דתורא בשלה ביה", וכ"כ פ' כל שעה בד"ה עץ פרור, וכיון דבשרא דתורא בשלה בקדירה העומדת אצל האש, חזינן דאדרבא עדיפא מכלי ראשון, ועמ"ש הר"ן פ' כירה בד"ה ודאמרי' אבל נותן הוא לתוך הקערה, דלבני מערבא לית להו בישול אלא כשהאור מהלך תחתיו, (ולפ"מ שהביא לשון הירושלמי "איזהו חלוט ברור" כו', לכאו' לא מוכח לענין בישול) ובודאי אא"ל דמ"ש הר"ן בהא דמוליאר הגרוף, קאי לשיטת בני מערבא ודלא כהש"ס דילן, ועכצ"ל כמ"ש דשאני לענין שיבשל המים שיתנו בתוכו אחר גריפת הגחלים והירוש' ג"כ לא קאמר אלא לענין עירוי מן הקלוח, ובירושלמי "ר' יצחק רובא עאל מיסחי עם ר' א"ל מהו מיתן צלוחיתא גוא עגלתא א"ל הבא גו נטלא היא נעשית ככלי שני", ועמ"ש הט"ז יו"ד סי' צ"ב סק"ל להוכיח שאם שואב מכלי ראשון והוציא רותחין יש לו דין כ"ר מדקאמר נכנסתי אחר ר' לבית המרחץ, ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי וא"ל טול בכלי שני ותן" כו', ובימי חרפי אמרתי להעיר לענ"ד מלשון הירושלמי "היא נעשית ככ"ש", דמשמע שלא היתה כ"ש מקודם, ומשמע דהיינו מ"ש בלשון הבבלי "טול בכ"ש", ולפמ"ש הר"ן י"ל דלא מוכח מהירושלמי, כיון דבני מערבא פליגי בזה (ונתעוררתי ממחו' הגאבד"ק האמליע ע"ד השמטת הפוסקים הא דמוליאר כו' וע' פרש"י פסחים ד' מ"ב ובטוש"ע סי' תנ"ה ס"ג, ואין מפורש שיעור עובי הנחשת. ודכל שיש איזה עובי יש לחוש לכתחילה, וה"נ י"ל שתלוי בשיעור העובי, וע' ש"כ יו"ד סי' ס"ח סקל"ג ונדה ד' י"ג פרש"י ד"ה של נחושת). **ובלשון** הרמב"ם פ"ח ממעה"ק מריקה בחמין כו' והשפוד והאסכלה מגעילן במים חמים ע"ג האש" דמשמע דמריקה בחמין א"צ שיהא בחמין שע"ג האש, ובזבחים ד' צ"ז קאמר דמריקה בחמין "מידי דהוה אגיעולי עכו"ם", ובלשון הרמב"ם פי"ז ממ"א כיצד מגעילן כו' ומרתיחה יפה יפה, ובטוי"ד סי' קכ"א דיש אומרין שאם נשתמש בכלי בעודו ע"ג האש צריך שתהי' ההגעלה ג"כ כן, ועכצ"ל דשאני הכא דהיתרא בלע וכדמסיק רב אשי סוף ע"א, וכדקיי"ל לענין חמץ, ולכאו' יקשה הילפותא מגיעולי עכו"ם, כיון דשאני היכא דהיתירא בלע, וכבר עמדו בזה המפרשים, וגם צריך ביאור טעם החילוק בין היכא דהיתירא בלע., שאם אין בכח הגעלה כזאת להפליט הבלוע, אין תועלת בהגעלה כזאת גם היכא דהתירא בלע.

ויש ליישב עפמ"ש הב"י או"ח סי' תנ"ב בשם הכלבו שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילין בה מרתיחה בעוד שהכלי בתוכה שלא יחזרו ויבלעו ממה שפלטו, וכ"ז במי שמגעיל אחר זמן איסורו כו' המגעילה מו' שעות ולמעלה צריך להזהר כו' לפי שאיסורו במשהו" יע"ש, ודגם כדהוי במשהו מהני מה שלא ינוחו המים מרתיחתן, וגם מלשון הרמ"א שכתב "שאם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח שאז חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע", מבואר דלולי מה שחוזר ובולע הי' נפלט לגמרי ע"י הגעלה בלא שום שיור משהו, ודוקא משום דס"ל כהחוששין דגם כשלא תנוח היורה מרתיחתה תחזור ותבלע, וכן מצד קושי הזהירות שלא תנוח מרתיחתה, חיישי' שתחזור ותבלע מה שפלטה ודכיון שע"י הגעלה נפלט האיסור לגמרי אין כאן ענין ביטול איסור לכתחילה במה שממעיט ופוחת האיסור, שהוא אינו מכוין שיחזור ויבלע רק שמאיליו חוזר ובולע, משא"כ כשמגעיל בכ"ר שנח מרתיחתו דאפשר שאין פולט לגמרי, ושנשאר משהו איסור בלוע, הגם שאין מתכוין לזה וע' ט"ז סי' תנ"ב סק"ה, אכתי כיון שיודע שבודאי ישאר מהאיסור הקדום ובידו להפליט האיסור בשלימות כשיהיו החמין ע"ג האש, י"ל דאיכא בהגעלה כזאת ענין ביטול איסור לכתחילה, ולא שייך זה אלא היכא דאיסורא בלע ולא היכא דהיתרא בלע. שכבר נתבטל קודם שחל האיסור, (וע' מ"א סי' תרכ"ו ובענין עירוב חטים מבוקעים קודם הפסח ומ"ש בספרי אמרי שפר סי' ט"ז), וכן הא דקאמר דהיכא דאיסורא בלע השפודין מלבנן באור ולא מהני הגעלה, י"ל ג"כ דהיינו דכיון שנבלעו על ידי האור אין ההגעלה פועלת להפליט הבלוע בשלימות ונשאר משהו בלוע, דתו הוי ענין ביטול איסור לכתחילה היכא שכבר הי' עלי' שם איסור מקודם וא"כ מיושב הא דקאמר טעמא דרבנן דמריקה בחמין, משום "מידי דהוה אגיעולי עכו"ם", שצריך הגעלה בחמין להפליט הבלוע בדופני הכלי, ומה דבגיעולי עכו"ם צריך שיהא בחמין שע"ג האש הוי רק מטעם ענין ביטול והפחתת איסור לכתחילה, וכדי שלא יחזרו ויבלעו הפליטה, או דעכ"פ יפלוט בלא שיור משהו, ודגם אי נימא שהתורה הקפידה ע"ז (ודלא הוי כביטול איסור לכתחלה דעלמא להסוברין דהוי רק מדרבנן) אכתי כיון שגם בחמין שאינן ע"ג האש מפליט הבלוע, וענין ביטול איסור לכתחילה לא שייך היכא דהיתרא בלע (וכשיש רק חשש ספק, בלא"ה אתחזק היתרא, וגם כדאיסורא בלע, לענין החשש שיחזרו ויבלעו, שייך זה) שפיר יליף מג"ע לענין שצריך להפליט הבלוע, ודלא סגי מריקה בצונן למרוק ולהעביר הדבוק בעין, ועכ"פ גם היכא דאיסורא בלע שחוששין לדעת הסוברין שצריך להגעיל כדרך תשמישו בתוך כ"ר העומד אצל האש, אין הבדל בין שהאש מהלך תחתיו בין העומד אצל האש, ודוקא במה שתלוי רק במדריגת רתיחת

דופני הכלי, שייך לחלק בזה וכמבואר כתבתי הנלע"ד בעז"ה יום א' ו' ניסן שנת תרס"ב.
אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל

סימן לה

בעו"ה א' יתרו תרס"ד, שלמא רבה אל הוד כבוד הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול סועק"ה המפו' כו' כקש"ת הר"א שליט"א הגאב"ד מאריאמפאל.
אחדשה"ט באה"ר והדרת הכבוד באתי לשאול את הדר"ג באיזה דברים המסופקים לי למעשה אשר אקוה שבודאי ישיבני בלי איחור, כי תורה היא וכו' אם יש להכשיר כלי זכוכית שמחזיקין בהם שכר כל השנה, ע"י מילוי ועירוי ג' ימים, והנה מלשון השו"ע סי' תנ"א סעי' כ"א דחביות של שכר מותרין בעירוי ג' ימים, משמע אפי' לכתחילה, וכן בב"י בלשון רבינו יואל שאף אם השכר מכניסו לקיום ג"כ מותר ע"י מילוי ועירוי, ואף דהוי כבוש וכמבושל מ"מ משום דתשמישו בצונן מותר אף דהוי חבית של חרס, ודוקא בנשתמש בחמין אינו יוצא מידי דופיו אמנם לענין כלי זכוכית הביא בב"י דעת רבי' יחיאל הובא במרדכי ובהג"מ, דהני כוסות של זכוכית שנשתמשו בהם כל השנה אסור להשתמש בהן בפסח ע"י עירוי משום דהוי ככלי חרם כו' ואף דאין משתמשין בהן כי אם בצונן מ"מ יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של לחם והוי כבוש והרי הוא כמבושל ע"כ, א"כ דעת ריי"ח דל"מ עירוי אם נשתמש בצונן ע"י כבישה, והו"ל להב"י להביא זה לעיל גבי כ"ח, ובמרדכי הביא בלשון ר' יחיאל משום ששורין בהם פתיתין של לחם חם ביין והוי כבוש דהוי כמבושל ולא אדע מ"ש לחם חם, אם לאו דוקא הוא רק משום דכן רגיל, או משום שנבלע ע"י חום, ובב"ח שם משמע דמשום חום אתי עלה, אבל בב"י מבואר דמשום כבוש. ותמהני מ"ש הט"ז ס"ק כ"ב להוכיח דל"א כבוש כמבושל מחמת בלוע של הכלי דהוי נטל"פ, דהא בשו"ע סתמא קתני ומשמע דאף להשתמש חמין שרי או אף דבר חריף ובש"כ סי' קל"ה כ' דאפשר דלא הקילו אלא כשאינו ב"י. ובמ"א ס"ק מ"ט לענין כלי זכוכית כתב שאם עמד בו חמץ מעל"ע דינו כתשמישו בחמין, ולא אבין למה שתק המ"א בסעי' כ"א, וכן הח"י והמק"ח ושו"ע הרב לענין כ"ח לא כ' להחמיר בנשתמש ע"י כבישה ובכלי זכוכית משמע דהחמירו הגם שכל טעם החומרא בזכוכית משום דהוי כשל חרס,
ושם בסעי' כ"א דבדיעבד אף בלא שום הכשר אם נתנו בהן יין מותר כו', ובמ"א ס"ק מ' הביא מהמרדכי שני טעמים משום דטעם החמץ בטל בס' קוה"פ כיון דהיתרא בלע ומשום דנטל"פ, וכ' המ"א דלטעם השני צריך לערות קודם פסח בכלי של פסח דהא קיי"ל לאסור נטל"פ בפסח, ומשמע דלהטעם הראשון א"צ לערות לכלי אחר קודם

הפסח, וכ"כ במחה"ש, ותמוה לי טובא, דהא גם בפסח מפליט מהכלי וכי משום דהחזיק בה יין קידם הפסח הוכשרה ונסתמו נקבי הפליטה, ואי משום דהוי תרתי נטל"פ ומשהו, הא מבואר ברמ"א סי' תמ"ז סעי' י' דנוהגין לאסור, ואולי המ"א רק להמרדכי קאמר דלדידי' שרי בכה"ג, אבל בכי הא לא הו"ל למסתם כו' ובזה אצא מאת הדר"ג בברכת שלו' וכט"ס כיאות לרום כ"ג, ובשאלי היום למעשה בודאי יאבה הד"ג להשיב בלי איחור איך לנהוג למעשה, ובזה הנני דוש"ת בהדרת הכבוד כרום ערך כ"ג, יהודה ליב חאסמאן חופ"ק לידוואנאווא, תשובה לכבוד הרב הה"ג המפורסם הנ"ל (כעת הוא האבד"ק שטוצין פרך ווילנא)

מה שתמה כת"ר על מ"ש המ"א ס"ק מ' שלפי טעם הראשון של המרדכי, דמש"ה בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים והודחו אח"כ מותר לשתות היין בפסח, משום דטעם החמץ בטל בס' קוה"פ כיון דהתירא בלע א"צ לשער נגד כל החבית, א"צ לערות לכלי אחר קוה"פ, לפירוש המחה"ש [לולי ד' המחה"ש הי' מקום לפרש דמ"ש בלשון המ"א "א"כ צ"ל דה"ק כו' ובלבד שיערו אותו קו"פ" כו' היינו רק לאפוקי מדעת הסוברין דנטל"פ מותר גם תוה"פ דלדידהו א"צ לערות קוה"פ], ותמה כ"ת דהא גם בפסח מפליט מהכלי לענ"ד י"ל דכמו דמהני הגעלה קוה"פ ואין חוזר וניעור בפסח הגם שנשאר בלוע משהו (שחוזר ובולע ממי ההגעלה), ועמ"ש המ"א סי' תנ"ב סק"ו דבדבר שאין בו אלא טעם חמץ לא אמרי' חוזר וניעור, ועמ"ש הח"י סי' תמ"ז סקי"ד בשם הפר"ח דכשנמצא בצק בתוך הסל שהיו נותנין מצות אפויות ביציאתן מן התנור ולא נודע באיזה מצות נגע הבצק כו' א"ח וניעור ומותר לחמם המצות בפסח לכ"ע כיון דליכא אלא טעמא בעלמא, וע' מ"א סי' תמ"ז ס"ק ל"ח ומ"ש בתשו' רע"א שבסוף דו"ח בענין פירות יבשים די"ל דיבש שבלע כדי נ"ט ונתערב ביבש אחר, כיון שהטעם עומד במקומו חוזר וניער, ומבואר שדעת המ"א דגם כה"ג א"ח וניער (הגם דיבש ביבש חו"נ), א"כ ה"נ כיון שכבר קוה"פ לא היתה החבית יכולה להפליט כדי נתינת טעם, וליכא שם איסור על הבלוע (דהוי כנחרך קודם זמן איסורו) רק מצד שסופו ליתן טעם בהמאכל שיתנו תוך הכלי, והכא לא תפליט כדי נ"ט, וגם כבר נבלע היין של היתר בחבית קוה"פ וליכא בליעת איסור במקום אחד ועכ"פ ליכא שם איסור וא"ח וניעור בדיעבד כשלא עירו קוה"פ, ודוקא לענין לכתחלה אין למלוח בסלים שמולחין בהן בשר בלא הגעלה (עמ"א ס"ק כ', וסתמ"ז סק"ט דאין מקום נגיעת החטה כדי קליפה חוזר ואוסר), וא"כ מיושב מ"ש המ"א דדוקא להטעם השני של המרדכי דהגם שצריך לשער

כנגד כל החבית ואיכא לאיסורא בעין והוי כדי נתינת טעם מ"מ הוי נטל"פ, ממילא אם לא עירו היין קוה"פ חוזר וניעור תוה"פ שאז אסור נטל"פ.

ובלא"ה י"ל עפמ"ש הט"ז סי' תס"ז סקי"ח להתיר שתיית המי דבש שנמצא בה חטה, וכתב הבאה"ט ס"ק ל' דהיינו כשנמצא ליל א' דפסח דאל"כ יש חשש שמא הי' כבוש מעל"ע, והקשה בפמ"ג ומקו"ח דאכתי כל שיש ספק שנכבש מעל"ע מזמן לזמן, גם כדליכא מעל"ע משעה שנכנס הפסח, אכתי פולט כל רגע ורגע בפסח דהוי במשהו ולענ"ד יש לחקור בזה לפמ"ש הכו"פ סי' ק"ה בענין כבישה מעל"ע שמפליט לאט לאט בכל רגע ורגע רק שאין הטעם מורגש עד תשלום הכ"ד שעות, ובתשו' חו"י שהובא במחה"ש כתב שבהמשך הזמן בולע אחת לאחת עד שיבלע כדי נ"ט, ומבואר דלא אמרי' שברגע של סוף המעל"ע פולט כדי נ"ט רק שמצטרף להפליטה הקודמת, וכן מה שפולט בהרגעים שאחר כ"ד שעות הוי רק מצד צירוף הפליטות הקודמות (ועמ"ש הט"ז יו"ד ס"ס צ"ג ממ"ש בב"מ ד' מ' דכשהוא שבע מהבליעות תו לא בלע, ומכ"ש דאא"ל דלאחר זמן פולט ובולע במהירות יותר), ומשום דלא אמרי' קמא קמא בטיל וכמ"ש התוס' בב"ק ד' ק' ד"ה א"ל גדור ובע"א ד' ע"ג ובט"ז יו"ד ר"ס קל"ד, והכא מפליט בלי הפסק ועדיף גם מעירוי בלי הפסק וגם קיי"ל סי' צ"ט ס"ו דכשנתוסף האיסור חוזר וניער וממילא י"ל עפמ"ש הט"ז סי' תס"ז סקי"ז שהכף שנאסר מהקדירה שיש בה חטה הוא נאסר מחמת משהו ולמה יאסר אח"כ קדירה אחרת במשהו דתרי משהו לא אמרינן, ודוקא כדיש לחוש שמא נגע הכף בהחטה כו', ומבואר בדברי הט"ז דהגם שאוסר כשנותן הכף בקדירה קטנה ומשום שהמשהו הבלוע בכף מפליט בקדירה, מ"מ לא מיתסר כשנותן בקדירה גדולה שיש בה ס' דהוי תרי משהו, וא"כ י"ל דה"נ איכא תרי משהו, כשנמצא בליל א' ש"פ שהיתה החטה שרוי' תוה"פ רק זמן מועט בזמן שנאסר במשהו, ואותן הרגעים שהיתה שרוי' הם חלק קטן לגבי שיעור כ"ד שעות, וגם אילו הי' שרוי חמץ הרבה הוי הפליטה באותם הרגעים רק משהו, והשתא שנמצא רק חטה אחת איכא תרי משהו, והכא דיש גם צירוף ספק דשמא לא היתה כבושה מעל"ע נהי דמחזקי' מזמן לזמן יש להקל,

ועמ"ש המרדכי להוכיח דא"ח וניער בפסח מהא דצ"ג וצ"ר שטרפן זב"ז אם רוב גמלים מותר להביא פשתן לשם ע"ש, וכיון דלענין הבאת פשתן אין חילוק בין מועט למרובה אא"ל דכונת המרדכי דוקא משום דהוי רק משהו אלא דמוכיח דגם באיסור משהו כמו כלאי' א"ח וניעור (ולכאו' כיון דגם אחר שטרפן לצו"פ מביא לטרא ועוד צ"ג ומבטלן לא מוכח מזה אלא שמתבטל גם כדהוי עדיין היתר, קודם שנתן לתוכו פשתן, כדלא נימא

דהיינו מטעם שיש לו שם לוי כשצורת צ"ג עליו וע' תו' ע"א ד' ס"ה, וע' פרש"י חולין ד' קט"ז דכשהוסיף פחות משיעור מאתים ליכא ענין כלאים ולאו מטעם ביטול, וא"כ צ"ע מ"ש התוס' בב"ק ד' ק', עמ"ש נפרצה א"ל גדור, דהא לפ"ז ל"ש לומר גבי כלאים קמא קמא בטיל), וה"נ י"ל שאין מצטרפין הפליטות הקודמות שלא הי' בהם בכדי נ"ט ושהי' בזמן היתר קוה"פ למה שפולט עתה בהרגעים שהיא שרוי' תוה"פ, ולא דמי לאיסור שנתוסף שגם מקודם הי' איסור רק שלא הי' כדי נ"ט ועפמ"ש יש מקום לישב מ"ש הט"ז סי' תנ"א ס"ח דחמץ שנתבטל קוה"פ א"ח וניעור משום דהיתרא בלע, ותמה המק"ח דהא אפי' נתערב אחר שש דאיסורא בלע מ"מ א"ח וניעור תוה"פ לאסור במשהו, ועפמ"ש י"ל כונת הט"ז דכשנתבטל בזמן דהיתירא בלע היינו קודם ו' שעות, אין הבליעת היתר מצטרף אף כשנתוסף אח"כ שיש כדי נ"ט, ואין להקשות דא"כ תיפוק שנאסר מצד מה שנתוסף אח"כ כיון דהוי במשהו, דלפמ"ש י"ל דמשכחת שכשאין מצטרפין הבליעות הקודמות תו הוי תרי משהו כגון כשנמצא חטה שרוי' בתחלת כניסת הפסח.

וגם אי נימא דהיכא שנתוסף עד שיש כדי נ"ט מצטרפין הפליטות שבזמן היתר אכתי כבר כ' המ"א סי' תמ"ז ס"ק ט"ז לענין דגים מלוחים השרוים במים מעל"ע קוה"פ בכלי חמץ "דאפשר דמאחר דחמץ קודם זמנו היתר הוא לא אמרי' בי' כבוש כמבושל", וא"כ פשיטא שאין מצטרפין הפליטות שפלט קוה"פ, וכיון שלא נכבש מעל"ע אחר זמן איסורו, אפי' תרי משהו לא הוי, ועמ"ש הרא"ש (פ"ב אות כ"ה) דהא דאמרי' חמץ במשהו היינו דוקא ע"י בישול שמתפשט החמץ בכל הקדירה כו', ומש"ה י"ל מה שאין אוסר בצונן פחות משיעור כבישה הגם שפולט מעט מעט דלא גזרו לאסור משהו אלא בבישול ובכבישה מעל"ע שאם הי' החמץ מרובה הי' נותן טעם משא"כ בפחות משיעור כבישה שגם כשהחמץ מרובה אינו נ"ט (וע' חו"ד ר"ס ק"ה שהקשה לר"י דמב"מ אוסר במשהו ובכל איסור משהו יאסר בצונן, ולענ"ד י"ל כמ"ש, ואולי היינו טעם המחמירין בתוה"פ), וא"כ אין מצטרף מה שנפלט בשעת היתר, וגם עמ"ש הנוד"ב יו"ד ת' כ"ו שאין הכבוש כמבושל ממש לכל דבר, ומ"ש הט"ז דכבוש הוי נטל"פ, היינו משום דכיון שבגמר המעל"ע הוא שמשלים פליטת הכלי איסור לכדי נתינת טעם במה שנכבש בגמר המעל"ע כבר נטל"פ.

ועפ"ז בלא"ה מיושב מ"ש המ"א, דדוקא לפי הטעם השני של המרדכי דמשערי' בכולי' רק דהוי נטל"פ ממילא כיון שבתוה"פ אסור נטל"פ צריך שיערה היין קוה"פ לחבית ש"פ, וכשנשאר היין אפי' זמן מועט אחר כניסת הפסח בהחבית שנתנו בה מקודם שכר שעורים יש להחמיר, משא"כ להטעם הראשון שא"צ לשער נגד כל החבית, א"צ לערות

קוה"פ וכל דליכא שיעור כבישה בזמן האיסור איכא תרי משהו וגם יש עוד צירוף להקל אך בלא"ה מיושב דברי המ"א כמ"ש מקודם.

ובענין מ"ש רבי' יואל דדוקא כשנשתמש בחמין אין כ"ח יוצא מידי דופיו, הביא בטור שמדברי רב האי יראה דל"מ הגעלה לכ"ח אפי' נשתמש בו בצונן שכתב עריבה של חרס שלשין בה כל השנה כו' הניחוהו תחת הצנור לקבל בו היין אותו היין אסור לשתותו בפסח שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון, וכתב הב"י לתמוה שמאחר שלא עשה שום תיקון לעריבה זו, לא שייך לומר "שכ"ח אין לו תקנה אלא בליבון" ולענ"ד י"ל עפמ"ש הב"י בשם הר"ן דהא דאמרי' חוץ מבית שאור שחמוצו קשה דמשמע דאפי' בצונן אסור להשתמש בהם היינו דוקא נמי בכלי חרס כו' שכיון שהוא בולע הרבה ואינו יוצא מידי דופיו הרי הוא כגוף האיסור" כו' ע"ש והיינו משום דכיון שאין תקנה לכ"ח אלא בלבון והסקה שנעשה ככלי חדש (וע' פסחים ד' ל' תד"ה התורה) לא חשיב כבלוע בעלמא אלא כגוף האיסור, וכמ"ש ביו"ד סי' צ"ח סעי' ה' בשם המרדכי דבכ"ח דא"א להפריד האיסור ע"י הגעלה נעשה הכלי עצמו נבילה ויע"ש בט"ז סק"ח, והשתא מתישב מ"ש דכיון "שכ"ח אין לו תקנה אלא בליבון", דממילא העריבה של חרס שלשין בה כל השנה, דבית שאור שחמוצן קשה כחמין דמי, הויא כגוף האיסור, ומש"ה כשהניחוה תחת הצנור לקבל בה היין שנוגע בעת שטיפה בגוף האיסור (ויש ג"כ קצת דוחקא כדמשמע הלשון "ודרכו בו ענבים או הניחוהו תחת הצנור" דהוי דוגמת דריכת ענבים ושיש גם חריפות קצת) אסור לשתות היין בפסח משא"כ בכלי מתכות וכה"ג דכיון שיש תקנה להפריד האיסור ע"י הגעלה, גם קודם הגעלה לא חשיב גוף האיסור אלא בלוע בעלמא ולא נעשה הכלי נבלה, ואינו אוסר היין שנגע בו כיון שהודח הכלי יפה בשעת הגתות.

ועמ"ש בהגהות מהרל"ח דשאני עריבה דדמיא לבית שאור משא"כ בחביות שנותנים בהם שכר אפשר שגם רב האי מודה דבעירוי סגי ולענ"ד יש ליישב מ"ש הטור להוכיח מדברי רב האי דלא ס"ל כשיטת רבי' יואל דהא דאמרי' כ"ח אינו יוצא מידי דופיו לעולם היינו דוקא כשבלע ע"י האור, דהא גם בליעת בית שאור לא הויא ע"י האור, וס"ל להטור להוכיח מזה דה"ה כשבלע ע"י כבישה, ובענין מ"ש מהרל"ח די"ל ששהו היין בהעריבה מעל"ע כבר כתב כן בד"מ סי' תמ"ז ס"ק י"ב, וכתב דאפשר שחמץ קודם זמנו דהוי היתר גמור ל"א כבוש כמבושל והובא במ"א שם.

ובלשון הרמב"ם פ"ח ממעה"ק הי"ד שכל הכלים שמשתמשין בהן בקדשים ע"י חמין כו' וימרק וישטף הכלי בין כלי מתכות בין כלי חרס חוץ מן החטאת ששובר בה כלי חרס ומבשל ושונה ומשלש מיד בין בכלי מתכות בין בכ"ח וממרק ושוטף עד סוף אכילה",

וכבר תמהו דהא מדקאמר הש"ס שהתורה העידה על כ"ח שא"י מידי דופיו לעולם, מוכח שאין שום תועלת במריקה בחמין דהיינו הגעלה בכ"ח ולכאו' מוכח ממ"ש בירושלמי פי"א דתרומות דמהני הגעלה בחמין ג' פעמים כשבישל בקדירה תרומה בזה"ז דהוי מדרבנן וכן קאמר הירוש' ר"פ אלו עוברין דובלבד לאחר ג' תבשילין ועמ"ש הרשב"א בתה"ב בית ד' שער ד' וביו"ד ס"ס קי"ג וסי' שכ"ג ש"כ סק"ד, ואם לא היתה ההגעלה פועלת להחליש טעם הבלוע בכ"ח לא הי' שום תועלת בהגעלה אפי' הרבה פעמים ועכצ"ל שע"י ההגעלה נפחת האיסור גם בכ"ח רק שאינה מוציאה האיסור בשלימות, משא"כ כלי מתכות וכה"ג שע"י הגעלה יוצא האיסור מדופני הכלי לגמרי וקודם שחוזר ובולע נפרד האיסור לגמרי וגם אחר שחוזר ובולע ממי ההגעלה לא הוי כדי נ"ט, וממילא ניחא תועלת הגעלת ג' פעמים בכ"ח שבכפילת ההגעלה נפחת האיסור ומתמעט, ומצינו בספרא עה"כ ואם בכלי נחשת בשלה אין לי אלא כלי נחשת שמבשל ושונה ומשלש ובאחרונה מורקו ושוטפו ומנין לכ"ח שמבשל ושונה ומשלש ובאחרונה שוברה" כו', ולכאו' הי' מקום לומר שמבשל ושונה ומשלש כדי למעט ולקלש האיסור נותר גם בחרסין השבורין ושישאר רק משהו, ועמ"ש התוס' דחידוש הוא מה שהתיר הכתוב בשבירה הגם שעדיין טעם חטאת בחרס. וגם לפום דמשמע מלשון הרמב"ם דהיינו לענין שכל תוך זמן אכילה מבשל והולך, אכתי הוי מלתא דפשיטא ועכצ"ל דקמ"ל שנעשה גיעול להבליעה הקודמת ק

ועמ"ש התוס' דהגם שהקפידה על הבליעה החמיר הכתוב בבישול בלא בלוע לחושבו כבלוע, ולכאו' י"ל דגם כשתלאו באויר תנור, ריחא מיהו איכא, וכבר כ' המ"א סי' תמ"ז סק"ד דבפסח דהוי במשהו לכ"ע ריחא מילתא, ובזה מדויק הא דפרש"י ד"ה מהו "מי הוי צריך תנור שבירה או לא", וכן בלשון הרמב"ם "צלה הבשר בתנור של חרס יש בדבר ספק" כו', וכבר תמה הלח"מ דהא כמו"כ הוי האיבעיא בתנור של מתכת אי בעי מריקה ושטיפה או לא, ועפמ"ש י"ל דבכלי מתכות אין שום צד ספק לומר שבבישול בלא בלוע דלא הוי טפי מבליעת משהו יצטרך מריקה ושטיפה, (ותמיד ע"י המריקה בחמין אח"כ חוזר ובולע משהו), והאיבעיא דוקא בכלי חרס שאין הבלוע יוצא מידי דופיו לעולם, דממילא לא חשיב בליעה בעלמא אלא כמו שיש גוף הבליעה משהו בעין, ובסוף ע"א קאמר ודקא קשיא לך דבעידנא דקפליט איסורא קפליט בעידנא דקא פליט לא איתא לאיסורא בעינא", וממילא כ"ח דהוי הכלי כגוף הבלוע, הדר איתא לאיסורא בעינא וכי היכא דאיסורא בלע, וגם מצינו בירוש' פ' כירה ה"ה דקאמר "תמן כלי חרס בולע תבלין אין מתבשלין התיב ר' יוסי בי רב בון והתני אף בכלי נחושת כן אית לך

למימר כלי נחושת בולע", ומשום דכלי חרס בולע יותר וכמפורש בלשון הר"נ שהובא למעלה דכיון שהוא בולע הרבה ואינו יוצא מידי דופיו הרי הוא כגוף האיסור ועמ"ש הש"כ סי' ס"ח ס"ק ל"ג ובפמ"ג, ולא מוכח דיש גריעות בכלי נחושת משאר כלי מתכות אלא שכלי חרס בולע יותר מכל הכלים, ומש"ה האיבעיא דוקא כשצלה הבשר בתנור של חרס דכיון שא"י מידי דופיו יש לחושבו כבליעה משהו בעין מצד הריח הנודף, וע' מרדכי אות תק"ע שהביא ממה שלחמי תודה הי' החמץ נאפה בתנור אחד עם המצה, ודהגם שהתנור גדול איכא ענין ריחא, ומהתם לא מוכח דריחא לאו מילתא אלא כשאין שמנונית משא"כ ריח הנודף מבשר צלי (וע' באה"ט סי' תס"א סק"י).

והא דפריך על הא דקאמר דמאני דקוניא אסור לאשתמושי בהו בפסחא משום שהתורה העידה על כ"ח כו' "ומ"ש לענין יי"נ דדריש מרימר מאני דקוניא כו' שרי, ולא קאמר דשאני חב"פ דבמשהו ודכיון דכ"ח א"י מידי דופיו לעולם הוי כמו שנשאר משהו חמץ בעין וחוזר וניעור תוה"פ, משא"כ לענין יי"נ דמיירי בסתם יינם מדקאמר "וכ"ת יי"נ דרבנן" כו', מיושב להרמב"ם (פט"ז ממ"א) דגם סתם יינם במשהו, ושפיר כ' הרמב"ם דדוקא בחטאת הטעין הכתוב שבירה בכ"ח, והחמירה תורה בחטאת דהוי כמו היכא דאיסורא בלע, משא"כ בכל הקדשים, וכהא דמהני מריקה בחמין שאינו ע"ג האש, ודאפי' כ"ח דוקא בבליעת איסור נעשה נבילה ולשיטת התוס' בע"א ד' ע"ג בשם ר"ת דסתם יינם בששים י"ל כשיטת הסוברין שבכל הקדשים טעון כלי חרס שבירה

ומ"ש כ"ת עמ"ש המ"א ס"ק מ"ט לענין כלי זכוכית שאם עמד בו חמץ מעל"ע דינו כתשמישו בחמין, כונת המ"א הוי רק דלא הוי כתשמישו בצונן שאינו אוסר גם בלי שום תקון, והיינו דמסיק וז"ל ואין לדמותו לייי"נ ע' ביו"ד סקל"ה ס"ח דכמה קולות הקילו בייי"נ משא"כ בחמץ עסכ"א עכ"ל היינו דגבי יי"נ כלי זכוכית אפי' מכניסו לקיום א"צ עירוי ומשום דשוטים וקשים הם ובליעתם מועטת מכל הכלים וכן מפורש בשו"ע הרב זלה"ה ס"ק ע"ג וז"ל אבל אם רוב תשמישו כו' דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעל"ע כו' אא"כ הכשירו כו' ע"י מילוי ועירוי ע"ש, הרי דלא הוי ממש כתשמישו בחמין דל"מ הכשר עירוי אפי' בדיעבד ומ"ש כ"ת בדקדוק לשון המרדכי ששורין בהם פתיתין של לחם חם ביין והוי כבוש" כו', לע"ד י"ל כונת הדברים, שאין הדרך להניח הפתיתין שרוין בכוס מעל"ע ואוכל הפתיתין מיד, רק שנותן לחם חם ביין בכוס של מתכות, ולא בכוס של זכוכית דפקעי ואח"כ מערה לכוס של זכוכית ושותה ונשאר מעט יין בכוס, ועי"ז שהיין קבל טעם חמץ מהפתיתי לחם חמין, שוב היין אחר שנצטנן ונשאר יותר ממעל"ע בהכוסות של זכוכית אוסר מטעם כבוש כו', וע' ס' תמ"ז סקכ"ד, דלא שרי מטעם נ"ט

בר נ"ט דהיתירא, ובב"י בשם הרשב"א שכוסות של מתכות מחממים בהן יין על האש ונותנין שם לחם, ואפ"ל דאחר הצנון מערה לכוס של זכוכית וכמ"ש (והנה חבית של שכר המים מרובין ויש ס' כנגד הקליפה וע' ב"י דיין בולע טפי), וכן כשישתמש בפסח קשה להזהר מהדבר הרגיל שריית פתיתי מצה ביין מעל"ע בהכוסות.

וע' פרש"י ע"א ד' ל"ג ובתוס' ורא"ש ממ"ש ד' ע"ד ולכאו' שאני כשאין רואין שנותן לתוכו יין ודמש"ה דוקא כשמכניסו לקיום איכא גזירה דלא ליתי לשהוי' ביד עכו"ם ומ"ש זה מכניסו לקיום כו' הא קאי אליבא דר' דמתיר בנגוב ומ"ש דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים כו', הוי דוגמת פתוותא דבי מיכסי כו' שקרקעיתו קשה משא"כ כסי דאיירי דרכיכי בלעי כדפרש"י ד"ה אי שתי, וא"כ גם להתוס' והרא"ש כוסות של זכוכית בלעי טפי מחבית של חרס הנעשה מדבר קשה כדי שלא ישברו, והיכי דשיעי כתב דאדרבה בליעתם מועטת, וברא"ש פ' כ"ש דאע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע כיון דמחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן בלע טפי, ולכאו' לא שייך זה כשמחופה על כלי מתכות וכן לפמ"ש התו' בע"א ד"ה קוניא. דכיון שאין בו אלא חיפוי על החרס בלע, דמשמע כונתם שהחיפוי הקל ומתבקע אינו חוצץ ומעכב שהחרס לא יבלע, משא"כ חיפוי שיש בה ממש ובחיפוי על כלי מתכות כיון דהחיפוי קלוש מפליט, ושאני כשצריך להפליט בליעה מרובה מתוך דופני הכ"ח משא"כ כלי מתכות שמפליט י"ל שהחפוי הקלוש מפליט, ורק ממ"ש התה"ד הובא ברמ"א סעי' כ"ו דכלי כסף שיש בתוכו התוך זכוכית אין להגעילו נשמע דה"ה בחפוי על כלי מתכות (והגם דמיירי במצוירים מבואר שם דהגם דשיע בלע, וע' שבת ד' נ"ז דקאמר השתא רך ע"ג קשה כו' וא"כ על דבר קשה ביותר לא מיהדק) וע"ש שכתב דההיא שינויא דפ' כ"צ שאני לב דשיע דיחויא בעלמא היא. ועמ"ש הש"כ יו"ד ס' ע"ג סק"ג בשם הת"ח דאע"ג דלגבי דם בעין לא אמרי' כבכ"פ שאני לב דשיע ולענין זה מהני עכ"פ שיעתו דלא בולע הרבה כו', והביא בשם מהרא"י שכתב טעם אחר, הרי דהגם שהמהרא"י ג"כ סובר דלענין דל"א שהלב נעשה נבלה מהדם שבתוכו מהני שיעתא דלב דל"א דממהר לבלוע וכמ"ש בש"כ סק"ז, מ"מ לא ס"ל למהרא"י סברת הת"ח דמהני שיעתא ג"כ לענין דלא בולע הרבה ודכבכ"פ, וא"כ י"ל דמהרא"י בתה"ד לטעמי', משא"כ לדעת הת"ח שפיר י"ל דלענין זה מהני שיעתא דכלי זכוכית שאינו בולע הרבה ושיש רק בליעה קלושה שנפלט עכ"פ ע"י הגעלה, ודוקא על מה דמתיר ראבי"ה משום דשיע ולא בלע דמשמע דס"ל שאינו בולע כלל שייך להקשות מהמסקנא דל"א גבי לב דשיע ולא בלע כלל, והנה בלשון האדר"נ פמ"א שלשה דברים בכ"ח בולע ואינו פולט כו' שלשה דברים בכלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט כו' במקום

צונן צונן, והגר"א מחק מ"ש ואינו פולט ואפשר דהיינו דכיון שאינו בולע לא שייך לומר ואינו פולט, כיון שאין מה לפלוט, ולענ"ד יש מקום לקיים הגרסא, ומשום דהא דקאמר שאינו בולע היינו רק שבליעת כלי זכוכית מועטת מבליעת כל הכלים, ודוגמת הא דקאמר בכלי חרס שאינו פולט שכבר נתבאר דגם בכלי חרס מועלת הגעלה להפליט מעט רק שאינו פולט בשלימות כמו בכל הכלים, וה"נ קאמר דכלי זכוכית אינו פולט בשלימות אפי' אותה בליעה מועטת שבולע בכלי וצ"ע הוכחת הראבי"ה דהא האדר"נ מיירי בכל גונא גם בהנך דלא שיעי (וכדשיעי י"ל שמצד קלישת הבליעה אפשר שיפלט) ועכ"פ לא מוכח מלשון האדר"נ שכ"ח אין פולט ע"י עירוי ושפיר י"ל שכשנשתמש בצונן פולט, ודוקא כשנשתמש בחמין שהבליעה מרובה אין פולט בשלימות, וע' יומא ד' ע"ח דכסא דפחרא משחל שחיל ופרש"י שפולט מים שבולע, וע' תענית ד' ז' דמאני דפחרא היינו כלים מכוערין של חרס, ובפר"מ להרמב"ם פ"ג דחולין במשנה דואלו כשרות בבהמה וז"ל שלכלי חרס שלהן באותו הזמן כפי אותן המלאכות המפורסמות באותו הזמן היה הלבן מזיע כו' וידוע שהכלי שהוא מזיע מתקררים בו המים, וע"ש ביומא דרבא מצטנן בכסא דכספא שהוא לבן, וא"כ לא כל הכ"ח שוויין שמשתנין לפי מלאכת עשייתן, וע' סנהדרין ד' צ"א בפרש"י דכלי זכוכית יש להם תקנה לחזור ולעשות מהן כלי משא"כ כ"ח וכמ"ש בשבת ד' ט"ז, ולכאו' הא כל תקנתם ע"י התכה מחדש כתחלת מלאכתם ופנים חדשות באו לכאן והוי כעין מ"ש התו' גבי כ"ח שאין תקנה בהסקה דחשיבי ככלים אחרים, ומשמע קצת שבזמניהם הי' באופן אחר, וע' מגילה ד' ו' שבת ד' כ' תד"ה אנן, ונדה ד' כ"א שכוס טבריא פשוט אפי' מחזיק ב' לוגין כו' (וזה אפשר להתאים להכוסות בזמנינו), ובשבת שם לא קאמר דדמי לכ"ח לענין בליעה, ומשמע שיש איזה הבדל ועפמ"ש מבואר שגם ממ"ש התה"ד גבי כלי כסף כו', לא מוכח לענין מה שדרש ממני כ"ת ע"ד הציגונעס ובפרט די"א שגם החפוי אינו מין זכוכית, ואין תקנה בלבון שיפקע הכלי, וע' בת' רע"א ס' מ"ג כדליכא הפ"מ בכל קדירה בפ"ע והביא מ"ש הר"ן גבי תנור יוצן (ולפ"ז בלא"ה יש חילוק בין חביות של שכר, משא"כ גבי כוסות של זכוכית, וגם שאני התם שאין דרך ליתן בהן לקיום סמוך לפסח ממש וע' ש"כ סקל"ה סקל"ג), ולא יהא להעניים כלים להשתמש לצורך הפסח (משא"כ כלי כסף המצוירים שהם רק לנוי), וגם הביאו צירוף דעת המקילין אפי' בכ"ח שאב"י דמהני הגעלה במקום הפ"מ, וכבוד חותני הרב הגאון הצדיק זלה"ה הי' חושש להחמיר בהציגונעס בעניני בליעת איסור, והיה מורה להתיר הגעלת הציגונעס שנשתמשו בהם חמץ, לצורך הפסח. מצד צירוף דעת הסוברין דחמץ מקרי התירא בלע, והגם שהי' המנהג באתריה דמר

בק"ק שעדליץ להחמיר ושלא להגעיל הציגונעס לצורך הפסח, הוא לא חשש לזה, ואיש לא העיז לפקפק ולהרהר אחרי הוראת רבם שהי' מזקני גדולי ישראל ותורתו ויראתו הכריזו עליו בכל תפוצות ישראל ובמקומות שנוהגין להקל בהגעלת הציגונעס מבליעת איסור כל השנה ולהחמיר בהגעלתם לצורך הפסח, לכאו' הוי זה בכלל מ"ש בעירובין ד' ו' מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה עהכ"א והכסיל בחשך הולך והכא גרע טפי שמיקל בדבר החמור ומחמיר בדבר הקל יותר ע"פ דין

ובכ"ז יש מקום לצדד לישב מנהג המקומות ההם, דהא מצינו "דא"ל רבינא לרב אשי הני סכיני בפסחא היכי עבדי' להו א"ל לדידי חדתא קא עבדי' א"ל תינח מר דאפשר ליה" כו', וכבר דקדק הט"ז סי' תנ"א סק"ה דמאי מיבעיא לי' לענין פסח ומ"ש מכל הכשר סכינים בכל השנה מטריפות, ומאי קאמר תינח מר דאפשר, וכי תלינן דינא במה דאפשר, ולכאו' י"ל לענ"ד עפמ"ש בביצה ד' ט"ז "שמזונותיו של אדם קצובות לו כו' חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יו"ט כו' ואם הוסיף מוסיפין לו", דה"נ אינו מפסיד בהא דקא עביד חדתא לצורך יו"ט ש"פ, וממילא יש לעשות כן לכתחילה, ורק מאן דלא אפשר לי', ולפי שעה אין ידו משגת, הגם שיוסיפו לו לאחר זמן, קעביד להו כעין חדתא, ועד"ז ביארתי בילדותי מ"ש התוס' בחולין ד' קל"א ד"ה שאני וז"ל וא"ת מתנות כהונה כשאכלה משתרשי לי' שבמקום זה לא אכל ד"א ואמאי פטור, וי"ל כו' אבל באכלו אפשר דלא משתרשי לי' שהי' מתענה עכ"ל, דלכאו' קשה דכשאכלן בשבת ויו"ט לא הי' אפשר שיתענה, דלפ"ז י"ל דאכתי לא משתרשי לי', כיון שלא הי' מפסיד באכילת שוי"ט וכמ"ש, ומצד זה יש מקום לומר דכל היכא דאפשר אין להקל מטעם הפ"מ לפי שלא יפסיד בזה. ומ"ש הר"ן "דאע"ג דלרב א"א שלא לשבור את הקדירה" כו', לא שייך כשיכול להשהותה לאחה"פ, ודגם מה שמפסיד מצד בליעת חמץ הוי בכלל הוצאת יו"ט וכן י"ל מצד שקשה להזהר מתערובת משהו חמץ וצריך סיעתא דשמיא ובזה"ז אין בטוחין מתקלה ומכשול גם במידי דאכילה (עמ"ש התו' שבת ד' י"ב) לזאת נהגו בעצמן להוסיף בסייגים וגדרים "והבא לטהר מסייעין אותו", כתבתי הנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

סימן לו

בעז"ה ועש"ק פקודי ג' אד"ש שנת תרס"ה, להרה"ג מוה' אברהם נתן ני' עלבערג מו""צ דפלאנסק פלך ווארשא.

ע"ד שאלתו אודות תינוק שנולד ברגל עקומה, ורופא מומחה ישראל אומר שאין אפשרות ליישרה רק תוך ח' ימים, ושאם ימתינו עד אחר מילת התינוק יתקשו העצמות

ולא יהא תקנה. ועי"ז שיעשו האפעראציא קודם זמן המילה, ממילא לא יהא אפשרות למול התינוק בזמנו, ושכבר הביאו להוכיח מהא דאין לבזבז יותר מחומש בשביל קיום מצוה, ומהא דשבות דשבת לא נתנה לדחות בשביל הפסד ממון ונדחית בשביל הצלת אבר.

לענ"ד כיון שגם רגל עקומה תעשה פעולתה. צ"ע אם הוי בכלל הצלת אבר ובר"ן פ' ח' שרצים דכדאיכא סכנת אבר מתירין בו מלאכות של ד"ס אפי' ע"י ישראל דהא מחזירין את השבר בשבת, והתם כשלא יחזירו השבר יתקלקל האבר לגמרי. ועמ"ש המ"א סי' שכ"ח סקנ"א שלא התירו אלא להחזיר השבר אבל "עצם שיצא ממקומו אסור, ואולי יש ליישב סתימת לשון השו"ע שעצם שיצא ממקומו מחזירין אותו", דשאני מ"ש סעי' ל' דמי שנשמט פרק ידו ממקומו לא יפשפשנו הרבה בצונן, דהיינו משום שיש תקנה ברחיצה וכמ"ש "אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא", והכא ל"ש כ"כ גזירת שחיקת סממנים וגם השמטת הפרק ממקומו מקלקל האבר לגמרי, משא"כ עקום הרגל דהוי מום בעלמא, וע' בכורות ד' מ"ה וביבמות ד' ק"ג ובמגילה ד' כ"ד.

ובר"ן הוכיח מהא דשרי ע"י ישראל גם להס"ד דהוי רק משום סכנת עורון, וצ"ע דלא כל האברים שוויין (גם כשלא נסתמא בשתי עיניו) וכמ"ש שאין אדם מוחל על ראשי אברים (ב"ק ד' צ"ג) וע' קדושין ד' כ"ד וכן מ"ש הר"ן להוכיח "דטעמא דשוריינא דעינא בלבא תלי הא לאו הכי לא'' צ"ע, דהא קאמר שם (ע"א ד' כ"ח) בההיא דקדחה לה עינא בשבתא צווחו וליכא דאשגח בה פקעא עינא, למחר נפק מר שמואל ודרש עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת מ"ט דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו", הרי דתיכף כשראה דפקעא עינא אמר שמותר לכוחלה. וע' נדה ד' נ"ה דאמר רב האי מאן דבעי דלסתמיה לעיניה ליכחול מעכו"ם כו' דלא אמר האי מאן דבעי לימות הואיל ויכול לגוררן" כו', הרי דליכא חשש סכנת מיתה בעורון, והא דקאמר בב"ק ד' פ"ד "דזימנין דמשכחת לה עין ונפש תחת עין דבהדי דעויר לי' נפקא לי' נשמתא" היינו מצד מעשה העורון כמ"ש בסנהדרין ד' ע"ו שהברזל ממית בכל שהוא, וכ"כ הריב"ש תשו' של"ח שאם ימות תינוק אחר שנפחה המכה חזקה מחמת חתך הברזל (סכין של מילה) מת, וכמ"ש התוס' משום דברזלא מזרף זריף כמ"ש ביבמות ד' ע"ו וע"ש ד' ק"כ (והקשו עמ"ש בפרש"י שתוחב לו מחט בושט או בלבו דא"כ אפי' קוץ נמי "וקצת י"ל דפרש"י לטעמי' בקדושין דנ"ז ד"ה נמצאת טרפה "ושע"י קוץ הוי רק טרפה שחי יב"ח, ודמשכחת מיעוטא שיחי' ולפעמים יש תרופות ע"י תחבולות כמ"ש למעלה סי' לא), ועכ"פ שאני חבורה שנעשה בידי אדם וכמ"ש בסנהדרין ד' ע"ח גוסס בידי שמים לא אתעבד בי' מעשה (והרי הוא כחי) האי

(גוסס ביד"א) איתעבד בי' מעשה" ומדקאמר אמר "דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו" מבואר מהלשון שאין העורון מסובב מחלת הלב, ודאדרבה תלוי באובנתא דליבא ודממילא אפשר שיתקלקל מהרה ולא יהא תקנה, ולא כדהוה סבר מעיקרא דליכא חשש פקיעת העין במשך זמן קצר ביום השבת, ועמ"ש הנמ"י ר"פ הערל, שאם יש לו כאב גדול בעינים ממתינין לו אחר שיתרפא ז"י דהא חמיר מחלצתו חמה, דשורייקי דעינא בליבא תלוי, דע"כ לא אמרי' דכיבן לי' עיני' לינוקא כו' מהלינן לי' לאלתר שנתרפא אלא בכאב מועט, וכבר דייקו מיני' רבותא ז"ל דמשום צער וחולי כל שהו משהין אותו למול עד שיבריא מיהת כדי שלא יבא לידי סכנה, וכ"כ הגאון ז"ל דכל חנוק שהוא מצטער בין מחמת חולי בין משום דבר אחר אין מוהלין עוד אותו עד שיבריא עכ"ל, והיינו משום דבכל מילה דעלמא יש ענין סכנה כמ"ש בגיטין ד' נ"ז ובפרש"י ד"ה זו מילה "הורגנו כל היום דזימנין דמיית' וליכא גזה"כ למול כל שהתנוק מצטער, וכעין מ"ש יומא דעיבא כו', וה"נ עי"ז שהתנוק מצטער ממילא יש יותר חשש שהמילה חזיק לו, ואפשר דגם מי שחלצתו חמה אינו בכלל סכנה ומ"מ כשימול תוך ז"י שנתרפא מחולי כל הגוף יש חשש סכנה, ומדקאמר דשורייקי דעינא כו' מוכח שכאב גדול בעינים מוכיח על חולשת עצבי הלב, והוי כחולי כל הגוף ואולי גם מ"ש הר"נ דדוקא כשיש בדבר סכנת מיתה, היינו דכיון דהוי חולי שבכל הגוף ממילא אפשר שיצמח סכנה לאחר ימים רבים, ודהגם שבעורון ליכא חשש סכנה, מ"מ עין שמרדה, המחלה והמכאוב מזיק לכל הגוף, ודממ"ש דוקא גבי עין שמרדה, מוכח דבעלמא משום סכנת אבר אין מחללין את השבת, דאלת"ה הול"ל רבותא טפי דאפי' במקום חולי אבר שאין לו שייכות ליתר האברים, מותר לחלל עליו את השבת, ודכיון דלהס"ד לא הי' עדיפות בעין שמרדה, ודוקא להמסקנא אין שוה לכל האברים (וע' סעי' ג' ט') שפיר מוכיח הר"ן.

ובר"נ פ' לולב הגזול דמש"ה אפי' למצוה עוברת אינו מחויב לתת אפי' שליש ממונו, "כדי שלא יבא לידי עוני ויפיל עצמו על הצבור כו' שהעוני כמיתה". וע' ב"מ ד' ל' כששלו מרובה כו' והתם אפי' בריבוי מועט, הגם שלא יבא עי"ז לידי עניות, וע' תענית ד' כ"א. ודוקא ר"י ששמע והבין דקיימא לי' שעתא שימנוהו ויגדלוהו לא הי' שייך גבי' חשש עניות, ומ"ש "נשדי עלייהו האי גודא" כו', היינו דכיון דהוו קיתבו תותי גודא רעיעא, ואסור לעמוד במקום סכנה לומר שעושין לו נס כו', מש"ה הגם שעשו כשורת הדין, אכתי לא היו ראוין שיעשה להם נס, וע' ברכות ד' ל"ה, ומש"ה פשיטא לי' להש"ס בב"ק ד' ט' ומשום דכתיב אפס כי לא יהי' בך אביון, ועמ"ש הב"ח ת' קמ"ו ממ"ש בכתובות ד' ד' שהתירו לבעול באנינות היכא דאיכא פסידא אע"ג דאנינות דאו', וכ' דמה שהטור

חולק עמ"ש בסה"ת וסמ"ג להתיר טלטול מוקצה במקום פסידא היינו כדי שלא יזלזלו באיסור שבת במעשה בידים, וע' פסחי' ד' מ"ו דפריך ומשום הפסד ממונו שרינן איסורא דאורייתא", וכמ"ש בחולין ד' מ"ט, וע' פמ"ג או"ח סי' תרנ"ו דאפי' על ל"ת בשוא"ת א"צ לבזבז ממונו, ושיש להסתפק בל"ת דרבנן בקו"ע וע' פ"ת יו"ד סי' קנ"ז סק"ד. ומ"ש הרדב"ז ח"א סי' קמ"ה שחייב לבזבז כל ממונו שלא לאכול איסור דרבנן, ולכאורה הרדב"ז לטעמי' ח"ב ת' רע"ח לענין כשנשבע לתת לו ריבית דרבנן דהגם דלהרשב"א חלה שבועה לבטל איסור דרבנן אפי' בקו"ע, יכול לומר קים לי כהריטב"א, וע' ת' תשל"ד, וע' ש"כ יו"ד סי' רל"ט דלהרלב"ח חמיר ל"ת דרבנן מחצי שיעור, משא"כ לפום דקיי"ל לחוש למ"ש הרשב"א דשבועה חלה לבטל איסור דרבנן ודכופין שישאל על שבועתו, ממילא לא חמיר ל"ת דרבנן ממ"ע דאו', ושפיר נסתפק הפמ"ג וכדמוכח מלשון הש"ס בפסחים ר וע' או"ח סי' ש"ז סי"ט, ובספרי אמ"ש סו' סל"ד ממ"ש ביו"ד סי' שס"ח וסי' שע"ד ס"ג ומה שהביאו ממ"ש בסנהדרין ד' ע"ג דסד"א מיטרח ומיגר אגורי אימא לא כו', צ"ע, דהא היינו משום דסד"א דכה"ג ליכא למ"ע ול"ת, ודאפי' כשלא יפסיד עי"ז שיוכל אח"כ לחזור ולתבוע ממנו מה שיוציא עבורו סד"א שלא חייבתה אותו התורה לטרוח ולשכור פועלים ואח"כ לטרוח בדינא ודייני לחזור ולגבות ממנו, כעין ש"ח שאינו מחויב לשכור פועלים בשכר, וכן ההוכחה ממ"ש הר"ש פ"ז דכלאים משנה ו', צ"ע, דהתם י"ל דכל שיש אונס ממון שאינו מוצא פועלים רק בכדי שליש יותר על שכרן הראוי, הוא מונע רק מפני האונס ולא קעביד איסורא כדלא ניחא ליה, ואפי' מראית עין ליכא, שנראה לכל דלא ניחא ליה, ומ"ש הר"ש מהא דבמלוה עד שליש, היינו דכיון דאפי' מצוה בקו"ע אין מחויב כה"ג, מוכח מזה שהוצאת ממון מרובה כזה חשיב אונס ממון גדול ושמעתי שהעירו ממ"ש ביצה ד' כ"א "תמה אני אם לא יצא שכרכם בהפסדכם", אך התם הוי בקו"ע, גם אי נימא דהוי רק איסור עשה (ע' ד' י"ב), וכן י"ל שהבולשת היו חוטפים עניני מאכל והיו מפסידים רק מה שהיו צריכין להוציא לעצמן הוצאת יו"ט, וע' ד' ט"ז ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' כ"ט ממ"ש באו"ח סי' רמ"ח ס"ד וממ"ש הב"י יו"ד סי' רכ"ח בשם הרשב"ץ, וע' סנהדרין ד' כ"ו תד"ה משרבו, ובב"מ ד' ע' תד"ה תשיך. והנה בע"א ד' י"ב קאמר דאי תנא מעות דממונא אבל קוץ דצערא אימא לא", ודסד"א להתיר כשנתחב לו קוץ ברגלו לפני עכו"ם שישחה ויטלנה הגם שנראה כמשתחוה לעכו"ם, והגם שהצער הוא רק לפי שעה וכמ"ש "דאי תנא קוץ משום דאיפשר למיזל קמיה ומשקליה", ושיש צד קולא בזה יותר מהיכא שנתפזרו לו מעותיו בפני עכו"ם דמיירי בכל גונא גם כשיבא, עי"ז שלא ישחה ויטלם, לידי עניות, וא"כ יקשה מ"ש שהמצטער פטור מן הסוכה, וע'

סי' תר"מ ס"ד דלא מקרי מצטער אלא בדבר שדרך ב"א להצטער ושאם לא ישב בסוכה ינצל מן הצער, ומוכח שבכל מ"ע יש חיוב גם כשמצטער, הגם שאין מחויב לתת אפי' שליש ממונו אפי' בשביל קיום מצוה עוברת, ואולי יש לחלק בין צער מרובה תחיבת קוץ בבשרו, והא דקאמר בכריתות ד' ט"ו וכך היו מוכי שחין עושין בירושלים הולך לו ע"פ אצל הרופא וחותכו עד שמניח בו כשערה ותוחבו בסירא ונמשך ממנו והלה עושה פסחו", כבר פרש"י שעושה כן כדי שלא יהא מאוס ברגל באבר המדולדל וניחא לי' בצערא כדי שלא יתבזה, וע' סוטה ד' ח' וב"ב ד' ט', והצער רק לפי שעה, והבזיון ימשך זמן רב, ומוכרח לעשות באופן שלא יתטמא הרופא, כדי שיזדקק לו וכן י"ל דמש"ה סד"א שיש יותר להקל כשנתחב קוץ ברגלו שהרואין לא יחשדוהו שמשתחוה לעכו"ם, והרואין ירגישו ששוחה כדי לטול הקוץ ולסלק מעליו הצער וכן י"ל עפמ"ש בסוכה ד' כ"ה "אנא אכלי בסוכה כו' וכ"ש דחדי ליבאי", ומצד עוצם רגשי שמחה בעשיית מצות ד' אפשר שלא ירגיש צער, ומש"ה חייב בסוכה לילה ראשונה גם כשמצטער, ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' ס"א, ומש"ה כשהתנוק מצטער אפי' שלא מחמת חולי אין מוהלין אותו עד שיבריא, דגבי תינוק לא שייך זה, ובפרט שחיוב המצוה הוא על האב ולא על התנוק הקטן שאינו בן דעת ואין התינוק מחויב להצטער, ודוקא בתינוק בריא לגמרי גזה"כ הגם שסובל כאב לפי שעה, ואלת"ה יתבטל המצוה לגמרי, משא"כ כשאינו בריא לגמרי, דבכה"ג ליכא גזה"כ.

ועמ"ש הש"כ יו"ד סי' קנ"ז סק"ג שכתב וז"ל ואם יש סכנת אבר צ"ע אי דמי לממון או לנפש, ע' ריב"ש סי' שפ"ז ובאו"ח סי' שכ"ח סי"ז ונראה לקולא עכ"ל, וא"כ במקום חשש סכנת אבר פשיטא שיש לעשות האפאראציא, ואפי' כדליכא חשש סכנת אבר רק שמצטער התנוק, ג"כ י"ל כמ"ש, וכשאין התינוק מצטער מזה. והעקמומיות הוי רק מעט יש לחקור בזה.

ולכאו' לפמ"ש הר"נ פר"א דמילה בשם הרמב"ן דהיכא דאשתפוך חמימי דלאחר מילה, אין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת, דבתר הכי פק"נ הוא דדחי לי' ולא מכשירי מילה, ה"נ השתא לא מטי עדיין חיובא דמילה, וכשיגיע זמן חיוב יודחה מפני פק"נ, משא"כ להרז"ה והרשב"א שהוכיחו מדלא ישחוט אא"כ הי' לו דקר נעוץ מבעו"י, ה"נ גורם דחיית המצוה, וע' ש"כ סי' רס"ו סק"ו, ולכאו' י"ל דשאני הא דל"א שישחט מפני שמחת יו"ט ולאח"כ מצות כסוי הוא שדוחה, דעכ"פ הוי רק בתורת דחייה, משא"כ מה שאחר המילה פק"נ הוא דדחי לי' להסוברין דבמקום פק"נ הוי בתורת היתר ולא בתורת דחוי בעלמא, וע' רא"ש פ"ח דיומא הי"ד, וה"נ כשיודחה אח"כ

מצות מילה מפני פק"נ לא יהא בתורת דיחוי רק דליכא למצוה וחיוב כה"ג, והנה מצינו דקאמר בסוכה ד' כ"ה דמוכיח דעוסק במצוה פטור מן המצוה ממה שנטמאו במתיהן ד' ימים לפני הפסח אע"פ שטומאה זו תעכב אכילת פסחיהן, והגם דקאמר התם צריכא דאי אשמועי' התם משום דלא מטא זמן חיובא דפסח", כמו"כ קאמר צריכותא להיפוך, ודאצטריך למכתב ביום ההוא לאשמועי' דנטמאו תוך ז', הרי דגם קודם זמן חיובא אסור לגרום ביטול המצוה, ועפמ"ש י"ל דשאני התם שמה שלא יקיים המצוה יהא בתורת דחוי, משא"כ כשגורם שלא יהא המצוה כלל וע' מנחות ד' מ"ט פרש"י ד"ה תמידין דלמחר ומוספין דהאידנא, דקמבעי לי' די"ל שלא יקריב הכבשים היום למוספין ויניחם לצורך תמיד מחר, וי"ל דהתם כשלא יהי' כבשים לצורך תמיד, לא יופקע חיוב המצוה רק שלא יהא אפשרות לקיים, ועד"ז מ"ש בירוש' פ"ק דר"ה "הקריבהו מבעוד יום שלא יבא לידי בל תאחר", דהגם שאינו יכול להקריב בעצרת לא נתבטל ונפקע החיוב הקודם שישאר לאחר יו"ט, ורק לפי שעה אין יכול להקריב (וע' כתובות ד' ג' תד"ה ולדרוש ומש"ש, וע' יבמות ד' י"ח דאיכא מ"ד אסור לבטל מצות יבמין, והתם כבר חלה המצוה), ועמ"ש הט"ז או"ח סי' רמ"ח סק"ג, דכיון שהפליג בספינה בהיתר אין לו להמנע מחמת שבת הבא, שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחללו משום פקוח נפש אין כאן חלול ע"ש, והיינו משום דכשיש פק"נ הוי היתר גמור

ובב"י בשם ה"ר מנות "דכל דבר שאינו בגופו של תנוק כגון שרוצה לצאת לדרך אין משהין את המילה בשבילו כי היכי דלא משהי' בשביל נשיבת הרוחות דשומר פתאים כו', ולכאו' מאי קמ"ל, דפשיטא שאסור להשהות בשביל שרוצה לצאת לדרך כל שתלוי הדבר ברצונו, (וע' נדרים ד' ל"א אמול ואצא סכנה", ולפי שהי' מוכרח לילך ע"פ הדבור), וצ"ל דסד"א שיכול לצאת לדרך קודם זמן החיוב וכשיגיע זמן החיוב יהא אנוס שלא למול, ועפ"ז מתישב קצת מ"ש הדמיון להא דלא משהי' בשביל נשיבת כו', דהיינו דלא תומא שכשיגיע זמן החיוב יופקע החיוב מטעם חשש סכנה, דז"א דשומר פתאים כו', ולא יופטר מצד חשש סכנה רק שמצד היותו בדרך לא יוכל למוהלו ויגרום דחיית המצוה ואולי הלשון "שרוצה לצאת אינו מדוקדק, וצ"ל "שמוכרח לצאת ובנ"ד בלא"ה אין האב עושה בעצמו דבר, והרופא הוא שעושה האפעראציא בשלימות והרופא גורם דחיית זמן המילה, וגבי האב הוי כעין גרמא דגרמא, וע' שבת ד' ק"כ, ואו"ח סי' ש"כ סי"ח בענין פסיק ראשי' דלא ניחא לי' ואדרבה הוא רוצה שיתרפא במהירות בשלימות שלא יתעכב ע"ז המילה, ואינו דומה להיכא שמטמא א"ע לפני הפסח, שדוחה בידים עשיית הפסח ולכאו' אפי' בליל שמיני דקאמר בירוש' פי"ט דשבת ה"ה דהוי כערל שהגיע זמנו ואסור

בתרומה, וכן להש"ס דילן דמספק"ל דדלמא שלא בזמנה ג"כ הויא ערלות, אכתי לא מטי עדיין זמן חיוב המצוה, כנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל שנית לכבוד הרב ה"ג הנ"ר בענין הנ"ל

מ"ש כת"ר על מה שהבאתי מההיא דסוכה ד' כ"ה, די"ל דהיינו משום שכבר מוטל עליו קודם הפסח לטהר א"ע וכמ"ש בר"ה ד' ט"ז, ז"א, דהא מ"ש ובנבלתם לא תגעו ברגל", היינו דוקא ברגל ממש ואפי' בליל יו"ט דליכא עדיין חיוב קרבן וראיית פנים בעזרה, לילה אין מחוסר זמן, ומ"ש בביצה ד' י"ז שינוביל מע"ש דאסור להטביל בשבת ויו"ט, היינו מדרבנן, (ומזמן תוספת יו"ט מטי חיובא, ועמ"ש בספרי אה"ר סי' כ' דבו ביום של זמן החיוב הוי טפי כמטא זימנא), ואי נימא שמוטל עליו לטהר א"ע מקודם כדי שיטהר ברגל, הדר מוכח מזה דגם קודם דמטי זמן חיובא אסור לעשות מה שעי"ז לא יוכל לקיים המצוה בזמן החיוב

אך לכאו' י"ל דשאני עשיית ואכילת הפסח ששואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום', ויליף לה מקרא, ודהעיקר מצד הקרבת ק"פ וכמ"ש ע"א ד' ה' תד"ה והתנן, ומש"ה אסור לטמא א"ע ז"י לפני הפסח שעי"ז לא יוכל לעשות הפסח, (וע' פרש"י סוכה ד' ט', ומ"ש בפסחים ד' ד' נבדוק מצפרא כו', ולא קאמר דשאני בדיקת חמץ דל' יום מקודם בכלל המצוה, י"ל דכיון דלא מצינו ילפותא דזריזין מקדימין אלא מאברהם, לא מצינו ענין זריזות קודם הבקר) ומ"ש כת"ר ממ"ש בפסחים ד' ע' שפירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום כו', אין מזה שום הוכחה, דהא היו מוכרחין לזה כדי שלא יתחייבו בחגיגה ע"ש, ואפשר שהלך קודם יום לפני הפסח, ויותר הי' מקום להעיר מהא דקאמר עולא משלחין אחד מהן לדרך רחוקה' (ד' פ'), וע' ד' צ"ד דקאמר דאע"ג דמצי עייל ולא אמרי לי' קום עויל", ומשום שהופקע חיובו, משא"כ כשמטמא עצמו דלא פטרי' רחמנא לטמא אלא משום דלא מצי למיכל באורתא (ע"ש בפרש"י ד"ה דרך רחוקה) ולא פקע חיובו רק שהוא אנוס (ואונסא לא הוי כמאן דעביד וע' ש"כ חו"מ סכ"א) וגורם במעשיו שיהא אנוס ולא יוכל לקיים המצוה, וברמב"ם דטמא דמי למי שהי' בד"ר לענין דאע"פ שהזיד בשני א"ח כרת, ומ"מ כשיכול לטהר בפ"ר ה"ז מזיד בראשון, משא"כ כשהי' בד"ר דאפי' יכול ליכנס בסוסים ובפרדים פטור (ויש לבאר הא דלא קאמר דמש"ה יש עדיפות בשלוח לד"ר),

ומ"ש כת"ר ממ"ש הר"ן ת' נ"א דכשנשבע שלא יהא שבת הבאה תוך העיר דכיון שלא יוכל לקיים שבועתו אא"כ יצא קודם השבת כדי שבשעה שיקדש היום לא יהא בעיר, יכול חכם להתיר שבועתו קודם השבת לפי שכבר חלה השבועה, והוכיח כן מדפרש"י

פסחים ד' ד' דממ"ש שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", נשמע שצריך להשבית קודם הז"ו לדעתי, שאני התם דעכצ"ל דכונת הכתוב שישבית מקודם, דאלת"ה לא יתקיים מ"ש ז"י, שכבר נמצא בביתו שאור ברגע ראשונה של הז"י, ועד"ז מוכיח הר"ן דכיון דכשלא יצא קודם השבת לא תתקיימה שבועתו, עכצ"ל שהיתה כונתו שיצא קודם השבת, ולא מוכח מזה לנ"ד, כיון אל הכרח לומר דכונת התורה שקודם יום השמיני תתחיו המצוה הוכן מ"ש כ"ת מדקאמר בקדושין ד' ל"ג שיכול יעצים עיניו מקמי דלימטי זמן חיובא דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמי', שאני התם דהוי ענין הערמה בעלמא, שבידו לפקוח עיניו ולראות, ולא לבד שהאונס בא ע"י הפשיעה שבתחילה, שגם בסוף אינו אונס

סימן לז

יש לבאר לשון המשנה (פסחים ד' סט) "ובזמן שהוא בא בשבת במרובה ובטומאה אין מביאין עמו חגיגה דמשמע דכמו שבשבת א"א להביא חגיגה ה"ה כשבא במרובה, ולכאו' גם כשבא במרובה אפשר להביא חגיגה (ואדרבה יש עדיפות שגם הכזית א' ש"פ יאכל עה"ש, וכן לצד החשש שיבא לידי שב"ע דליכא חששא כשמוכן לפניו הרבה בשר לאכול, אכתי עדיף טפי כשכבר בתחלת אכילתו אינו רעב ולא יבא לידי שב"ע, ובאכילת החגיגה ל"ש זה החשש), ומשמע דאדרבה אין להביא חגיגה כדי שלא יבא הפסח לידי נותר, וכדקאמר ד' פ"ט כי קבלינך לתקוני זביחה ופרש"י שלא יהא נותר", וזימנין שממנה אותו על חלקו כדי שיהא לו לקנות בדמיו מצה ומרור, ולר' אפי' ליקח בו חלוק כו', ורק כדי שלא נטעה לומר שיש עדיפות במה שממהר לאכול הרבה שלא יבא הפסח לידי נותר, אצטריך למימר "דכי קבלינן לתקוני זביחה, שלא יהא נותר ושיערנוך למאכל שאר בני אדם", שזה מספיק לתקוני זביחה ועפ"ז יש לחקור למ"ד חגיגת י"ד חובה, דאכתי כשבא הפסח במרובה, אין להקדים אכילת החגיגה, כיון דל"ש לומר "שנאכלת תחלה כדי שיהא פסח נאכל עה"ש", ויש דין קדימה לפסח שמקודש יותר (ע' זבחים ד' פ"ט) ודהוי עשה שיב"כ וחובת היום, ושיש להקדים אכילתו משום דמחצות הו"ל נותר, משא"כ חגיגה דאפי' לבן תימא איבעי להש"ס אי אקשי' רחמנא לפסח לענין איסור שב"ע, ואפשר שלא הוקש לענין הילפותא דראב"ע דמה להלן עד חצות כו', וכדלא הוקש לענין זמן השחיטה ולענין שחיטתו על החמץ, ומהלשון הרי הוא כפסח ואינה נאכלת אלא ליום ולילה לא מוכח מידי, ועמ"ש התוס' ד' ק"כ ד"ה אמר רבא דכשמותר לאכול מה"ת עד הבקר וחכמים עשאו סייג לדבר שיאכל קודם חצות אם אירע שלא אכל קודם חצות לא נפסל לאוכלו אחר חצות, (וגם לפמ"ש הש"א סי' ד' בשיננת הרמב"ם

לא מוכח אליבא דכ"ע), וא"כ עדיף להקדים זמן אכילת הפסח משום דבאיחור אכילת החגיגה ליכא כ"כ חשש שיבא לידי נותר ואין סתירה לזה ממ"ש בירושלמי "חגיגה הבאה עם הפסח היתה מתבערת עמו, איתא חמי חגיגה נאכלת לשני ימים ופסח נאכל עד חצות תימר הכין" דמשמע דלמ"ד שהחגיגה אינה נאכלת אלא ליום ולילה ניחא מה שהיתה מתבערת עם הפסח, הגם שהפסח נאכל רק עד חצות, די"ל, דהו"מ מוקי כרבנן דראב"ע ושגם הפסח לכתחילה הוא שאינו נאכל אלא עד חצות, ובלא"ה י"ל דעדיפא פריך דנאכלת לשני ימים ודאפי' לכתחילה נאכלת באיחור זמן.

והנה כמו"כ אין לומר דא"א לאכול בשר החגיגה אחר אכילת בשר הפסח משום שאין מפטירין אחר הפסח אפקומן וצריך שישאר טעם פסח בפיו, דז"א, דאי נימא שיש מדינא תורת קדימה לאכילת הפסח אין לחוש למה שיאכל אח"כ מבשר החגיגה דהויא אכילה של מצוה ולא אכילת הרשות, ולא מיבעי לפמ"ש התוס' דמש"ה אין מפטירין אחר הפסח משום שנאכל על השובע שלא יבא לידי שב"ע, דממילא כי היכי דלמ"ד דכשהפסח בא במרובה אין מביאין עמו חגיגה, לא חיישי' למה שבתחלת אכילת הפסח הוא להוט ורעב לאכילת בשר, ומשום דכל שיש לפניו בשר הרבה לאכול אינו להוט ובהול לבא לידי שבירת עצם, יש ללמוד מזה גם למ"ד שהחגיגה באה בכל ענין, שאין חשש שיבא לידי שב"ע כל שיש לפניו מוכן לאכול אח"כ מבשר החגיגה, ובפרט כשהפסח ג"כ נאכל במרובה, ואפי' למ"ד דאין מפטירין אחר מצה ופסח שכתבו התוס' דלא ס"ל טעם חשש שיבא לידי שב"ע אלא סבר דבעי' שיהא טעם מצה ופסח בפיו, אכתי כמו שהפסח נאכל לבסוף ונתבטל עי"ז טעם המצה שבפיו שאכל מקודם (ע' רמב"ם) ולא הצריכו שיאכל לבסוף בכריכה יחד עם המצה ה"נ אין קפידא במקום צורך אכילת מצוה, ודא"א בע"א עפמ"ש, ומה שאין מפטירין כו' הוי רק מדרבנן הונם אפשר שיאכל אחר הפסק זמן שכבר בלא"ה אין טעם פסח בפיו, כדי שיעור עיכול באכילה מועטת, וע' מ"א סקפ"ד סק"ט, וביו"ד סי' פ"ט

וע"פ האמור יש מקום ליישב תמיהת האו"ז (ה' ק"ש אות כה) וז"ל והביא ראי' הרב רבי' משה בר יעקב זצ"ל דתנן ס"פ ערבי פסחים ברך על הפסח פטר את הזבח וזבח היא חגיגת י"ד והיתה נאכלת בראשונה והיכי משכחת לה לאו כגון ששכח ואכל הזבח בלא ברכה והביאו את הפסח וברך עליו וקתני פטר הא לא ברך על הפסח לא פטר וצריך לברך על הזבח אע"פ שגמר ואכל דהיינו כרבינא ודלא כדברי הרמב"ם זצ"ל שכתב שאם קדש את האשה ולא ברך קודם קדושין לא יברך אחר קדושין כו' עכ"ל. [בילדותי אמרתי להעיר ממ"ש בשבת ד' י"ד מאי נ"מ הא קא טבלי בהנך", דמשמע מזה שאין

קפידא כשיברך על הטבילה הקודמת בעת שיחזור ויטבל בשאובין] ומ"ש הצל"ח דהגם שמברך תחלה על הזבח דתדיר קודם, מ"מ כשבירך ברכת הפסח תחילה יכול לאכול אחריו בשר החגיגה שבאמצע אכילת הפסח יכול לאכול מה שירצה, צ"ע דשאני אכילת רשות משא"כ אכילת מצוה הקודמת וכן צ"ע מ"ש טעם תדיר, דהא פסח מקודש וחובת היום ביותר ולמ"ד צאן זה פסח בקר זו חגיגה קודם גם בכתוב, (ורק יש לה קדימה במה שקודמת בשחיטה) וע' ד' קט"ו דקאמר לאחר שמילא כריסו הימנו כו', דממילא אם הקדים לאכול בלא ברכה, לא הוי הברכה על מה שמוסיף לאכול מבשר הזבח אלא על האכילה הקודמת וכיון שדוחק לומר דמיירי ששכח לאכול הזבח בזמנו, מוכיח מזה האו"ז דמיירי כששכח ואכל הזבח בלא ברכה, ושמברך על האכילה הקודמת, ותמה על דברי הרמב"ם כמ"ש ועפמ"ש י"ל דמשכחת שאכילת הפסח קודמת כשבאה במרובה, ודקאי למ"ד חגיגת י"ד חובה, ובפרט לפמ"ש הצל"ח דהמשנה כמ"ד דוזבחת פסח קאי גם על חגיגה, ודוקא למ"ד לאו חובה, כל ענין החגיגה הוי רק כדי שיהא פסח נאכל עה"ש ונאכלת תחלה, וקצת י"ל עפ"ז מ"ש המ"א ס"ס תע"ג דכשחל פסח במוצ"ש יאמר מן הפסחים ומן הזבחים שלא הקריבו חגיגה שאין חגיגה דוחה שבת", דלכאו' קשה דהא אז ליכא לחגיגה ובזמן שישנה לחגיגה היא קודמת להפסח, ועפמ"ש יתכן לפרש דכיון שאין חגיגה דוחה שבת אין להזכירה, ומזכיר "מן הזבחים" רק מצד שיש סוברין שהחגיגה חובה ודוחה את השבת, ולהך מ"ד אכילת הפסח קודמת.

והנה בהא דקאמר רב מ"ט דבן דורתאי דכתיב וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר והלא אין פסח אלא מן הכבשים ומן העזים אלא צאן זה פסח בקר זו חגיגה ואמר רחמנא וזבחת פסח, א"ר אשי ואנן טעמא דפרושים ניקו ונפרוש"? תמה התוס' דמאי קא מתמה רב אשי, דהא רב אשי גופי' קאמר לעיל דאי חגיגת י"ד חובה היא תיתי בשבת, וכן הקשו התוס' מהא דקאמר ביומא ד' נ' נקוט האי כללא בידך כל שזמנו קבוע דוחה את השבת ואת הטומאה ואפילו דיחיד, דהאיכא חגיגת י"ד דקבוע לה זמן ולא דחיא לענ"ד יש מקום לפרש דרב אשי לא קא מתמה על מה דס"ל שדוחה את השבת אלא על מה דס"ל לבן דורתאי שהמגיגה הוי בכלל הקרבן פסח, כדמוכח ממה שפירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום אמר אם יבא אליהו ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הן אומרים לו", דגם כשחגיגת י"ד דוחה השבת והן יהיו אנוסין בדבר שלא יניחו אותן להקריב (ויהיו אנוסין מצד הוראת ב"ד וע' שבת ד' ד' תוד"ה קודם) אטו יש למנוע מהקרבת הפסח בשביל שלא יוכל למלאות חובתו להקריב קרבן חגיגה, הקל יותר מהקרבת ק"פ שיב"כ, ולזה הוצרך רב לומר דטעמא דבן דורתאי דס"ל שהחגיגה

הוי בכלל הא דאמר רחמנא וזבחת פסח, וממילא כשיהי' אנוס ע"פ ב"ד וסנהדרין שלא להקריב חגיגה, לא יקיים מצות הקרבת הפסח כתקונה (כעין מ"ש כשלא יוכל לאכול רק ח"ש) ומש"ה ישב לו בדרום רחוק מירושלים, ועשה טצדקי להפקיע עצמו מחיוב המצוה (ע' מנחות ד' מ"א) לפי שלא יוכל לקיים המצוה כתקונה, ושפיר קאמר רב אשי ואנן טעמא דפרושים ניקו ונפרוש", שפירש מן החכמים ויצא לחדש שהחגיגה הויא כחלק ממצות הפסח, וגם למ"ד שדוחה השבת הויא מצוה בפ"ע

ובדבר מ"ש התוד"ה מפטירין, דדוקא "משום דפסח בן שנתו ורכיך וחיישי' לשב"ע", יל"פ קצת שמצד חשיבות הפסח וכן כדי שלא יבא לידי נותר, הי' הדרך להביא גדי הרך (ע' ד' פ"ד פ"ח) משא"כ חגיגה וע' בפרש"י תולדות עה"כ שני גדיי עזים טובים, בשם הפדר"א האחד הקריב לפסח והאחד עשה מטעמים, (ובבעל הטורים דאחד לחגיגה), ואולי טעם הירוש' שייך טפי כששבירת עצם הוי כשיעור חגירת צפורן כרש"בל בחולין ד' י"ז, וע' ד' פ"ה דקאמר "ואי אמרת אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש במקום אחר אין בו משום שבירת העצם למה לי דקולף עד שמגיע לפרק וחותך כו', ולכאו' י"ל דדוקא רשב"ל דקאמר התם דכה"ג אין בו משום שב"ע, קאמר לטעמיה דבפגימת עצם בפסח כדי חג"צ עובר בלאו דעצם לא תשברו בו, ויכול להזהר מזה בשעת אכילת הבשר שעל העצמות, שבעת שנוגע בשיניו בעצם כבר אין עליו כזית בשר, משא"כ לפום דקיי"ל כר' יוחנן דגם כה"ג יש בו משום שבירת העצם וכמ"ש הרמב"ם דכששבר העצם שלא במקום הבשר חייב אע"פ שהמקום ששבר פנוי מבשרו, דממילא כיון שלא נתנה תורה למלאכי השרת (ע' יומא ד' ל') ואי אפשר להזהר בגמר אכילת הבשר שעל העצם שלא יעשה פגימה בהעצם בשיניו, ולשיטת הרמב"ם שכתב "שהיה גדי קטן ורך שעצמותיו רכים לא יאכל אותן שזה שובר עצם" (ודלא כפי' הראב"ד דמיירי לענין מצות אכילה), חשיב שב"ע גם כששובר העצם בשיניו בשעת אכילה, וקיי"ל בזבחים ד' צ"ז שאין דוחה מ"ע דאכילה הל"ת דשב"ע אפי' כדהוי בעידנא, וגם לא יתכן לומר שתמיד יצטרך לעבור על הל"ת כדי לקיים המצוה, ובפרט היכא שכבר קיים מצות אכילה בכזית (ובזבחים שם ופסחי' ד' פ"ה, זימנין שמות שבעצם משלים לכזית, וקיי"ל שממנה אחר עמו בשביל חלוק וטלית), י"ל דממילא צ"ל דליכא ל"ת דשב"ע בשיעור פגימה כחגירת צפורן אלא בשבר גמור, ובזה יש ליישב מה שלא הביא הרמב"ם שיעור שבירת עצם כחג"צ, משום דס"ל דרשב"ל לטעמי' דאבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במק"א אין בו משום שב"ע, משא"כ לפום דקיי"ל כר' יוחנן דממילא עכצ"ל דלא הוי בשיעור

חג"צ שא"א להזהר בשעת אכילה, והגם שאין מכוין לשברה הוי פסיק ראשי', וכעין גדי קטן ורך כו', ממילא מוכח דפגימה כחגירת צפורן לא הוי בכלל שב"ע
וע' חולין ד' י"א דקאמר אתיא משב"ע בפסח כו', ובחו"ד סי' ק"י דהגם דלשיטת הרמב"ם כל ספק מותר מה"ת אפי' ליבא רובא מ"מ בקיום המצוה צריך שיקיים בבירור וכעין מ"ש בסוטה ד' כ"ט ולכאו' יקשה דהא שפיר מותר לשבור העצם כ"ז שלא נתברר שלא ניקב קרום של מוח ושהפסח כשר, דאי לא אזלי' בתר רובא הוי כספק השקול (וכשא"ר לאכילה ג"כ אין בו משום שבה"ע), בפרט שהשבירה הוי לצורך הקרבת הפסח, ודוקא עשה דאכילה גלי קרא שאין דוחה משא"כ גוף ההקרבה שיב"כ, וע"י השבירה ידע אם מחויב להביא פסח אחר (וע' ד' נ"ט תד"ה אתי), ועמ"ש התוד"ה דמנח גומרתא, שדוחה אפי' השבת, כדי לברר אם הפסח כשר [קצת יל"פ דהיינו משום דהוי מקלקל, וכמפיס מורסא להוציא ממנה ליחה, ולא חשיב תיקון מטעם קיום המצוה ע' שבת ד' ק"ה, כיון שאין שבירת העצם מצוה בעצם, רק דהוי צורך מצוה כדי לברר הדבר, וכן י"ל שבהרגע דמנח גומרתא על עצם הגלגולת אינו מתחיל עדיין מעשה ההבערה, גם כשפוגם תיכף העצם, וע' ב"ק ד' כ"ב כדאדייה אדויי, וקעביד רק איסור טלטול, ודמש"ה לא ניחא להו להתוס' לפרש שכשחל ע"פ בשבת מנת גומרתא עלי' בלילה קודם האכילה, ושאם יתברר שהפסח טריפה ידחה לפסח שני שהרי אנוס הוא וכמ"ש הרמב"ם ספ"א, ושאין לדחות השבת במלאכה גמורה בשביל בירור מחשש רחוק, ודגרע אפי' ממכשירי הקרבה, דס"ל להתוס' דכיון דאפשר שלא ע"י מלאכה גמורה, מלאכת שבות שא"א לעשות מע"ש דוחה את השבת אפי' בשביל צורך בירור], ועכ"פ י"ל דליכא איסור שב"ע אלא אחר שנתברר שהפסח כשר וההכרח לומר דנהי שמותר לשבור לצורך הבירור, אכתי אס"ד דלא אזלי' בתר רובא שיהא מוכרח לשבור תמיד עצם הגולגולת, לא יתקיים מ"ש ועצם לא תשברו בו, דמשמע לישנא שמקיים המצוה גם שלא ע"י שב"ע וא"כ ה"נ י"ל דלר' יוחנן מוכח דפגימת העצם בעלמא לא הוי בכלל שב"ע, כיון שרגילין לפגום העצם בגמר אכילת הבשר של העצם, וממילא ה"נ דליכא כ"כ חשש שיבא לידי שב"ע, **ובהא** דתני דכל עצמות הקדשים אין טעונין שריפה חוץ מעצמות הפסח מפני התקלה", פרש"י דמשום "שא"י לשוברן מפני תקלת עצם לא תשברו בו" כו', ודלא כמ"ש הרמב"ם ששורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו כדי שלא יבואו בהן לידי תקלה, וכדמשמע לישנא דמפני התקלה, לפום דמפרש דס"ל שגם אחר שנפסל יש איסור שב"ע. (ול"ל דפרש"י דאתיא גם כר"ש ודמה"ת אתי עשה דשריפה ודוחה יו"ט, ודכיון דבשעת אכילה איכא משום שב"ע, אסור לשוברן אז הגם שהותר לצורך אוכל נפש, וכשנעשה נותר בל"ז

אסור לשוברן ביו"ט, דז"א, דכיון שממתין עד בקר שני וע' פרש"י ברכות ד' ט', אפשר לשוברן במוצאי יו"ט), ומשום דכיון דעכצ"ל שמוציא את המות ע"י הנחת גומרתא כבר נשבר ונשרף אותו העצם ותו אין איסור בשבירה, (וגם לא מצינו חשש תקלה אלא במה שנהנה, וע' יומא ד' ס"ו דכשמסיח דעתו כו' וע' מנחות ד' נ"ב דקא עבדי מיני' למכתן כו', וי"ל דה"נ ישבור לצורך איזה תשמיש) וע' בכורות ד' ל"ג גבי מטיל מום בבע"מ. ובלא"ה הא כבר אין בו מוח, ואולי גם כונת הרמב"ם כשלא הוציא מהם המוח, אלא דכיון שמפורש בלשון המשנה שהעצמות אינן בכלל נותר לענין מצות שריפה כדפרש"י ד"ה דאית בהו, משום שלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה ונתותר משא"כ עצמות הפסח שא"ר לאכילה לפי שאסור לשבור ולהוציא מהם המוח (ועמ"ש התוס' דע"י גומרתא טריחא מילתא למיעבד וגם איכא למיחש שמא יפקע), מה ששורפין גם העצמות בכלל הנותר הוי רק כדי שלא יבאו בהן לידי תקלה, שישברו העצמות כדי להוציא מהן המוח לאכילה שיעבור על איסור אכילת נותר ואיסור שב"ע, ודהגם דבעלמא א"צ שריפה דוקא וסגי בקבורה וע' שבת ד' כ"ה תד"ה כך, הכא שאני ששורפין כל הנותר, ושורפין יחד עמם גם העצמות, ובפרט שהעצמות קשים ואינן מתקלקלין ומופסדין בקבורה ואפשר שכלבים וחיות יחטטו ויוציאו אותן (וע' סנהדרין ד' מ"ו ק"ד ומ"ש התוס' סוף תמורה ובספרי אמ"ש סי' י"ג) ועפ"ז י"ל גם כונת הרמב"ם פי"ט מפסהמ"ק ה"ט שכתב שכל עצמות הקדשים שאין בהן מוח אינן טעונין שריפה חוץ מעצמות הפסח", היינו שבכל הקדשים שאפשר להוציא את המוח מהעצמות ממילא אפשר לעשות שלא יהא בהם מוח בשעת זמן שריפה, משא"כ עצמות הפסח וכמבואר ועפ"ז יתיישב מה שתמה המל"מ על לשון הרמב"ם לפיכך שורפין עצמות הפסח כו', דמשמע שאם הי' הדין דלאחר זמנו לא הי' בו משום שב"ע לא הוו בעו העצמות שריפה דהא תיפוק דבעו שריפה לפי ששמשו נותר, וכמבואר מהסוגיא דמאן דאית לי' עצמות מטמאין הידים ס"ל דבעי שריפה כמו הנותר עצמו (ומ"ש די"ל דקאמר דמה"ת טעונין שריפה כדי שלא יבאו בהם לידי תקלה. צ"ע דמטעם חשש תקלה לא הוי דוקא בשריפה, משא"כ מטעם שימוש נותר. ובל"ז, ענין חשש תקלה הוי רק מדרבנן, ומ"ש "לא אמרה תורה שלח לתקלה", ביארתי במק"א), ועפמ"ש י"ל דס"ל להרמב"ם שהמוח שבעצמות הפסח אינן בכלל נותר לענין מצות שריפה וממילא ל"ש לומר בעצמות שישרפו מטעם שימוש נותר, והא דקאמר הש"ס אא"ב שימוש נותר מילתא היא אמטו להכי בעי שריפה", היינו לפום הס"ד דלא מסיק אדעתיה שיש שב"ע כשנפסל, וכן רנב"י לפום דאוקי כר"ש דכשנפסל ליכא איסור שבירה, הוצרך לדחוק ולפרש לשון מפני התקלה

דהיינו דמשום איסור שב"ע לא חלצינהו קודם איסורא. משא"כ לפום דפסק הרמב"ם דאיכא איסור שב"ע גם אחר שנפסל מתישב לשון הברייתא כפשוטו, כדנימא דעצמות הפסח שא"ר לאכילה מצד איסור שבירה, לא הוי בכלל נותר לענין זה, כדמוכח מלשון המשנה, ובירושלמי ג"כ פתר למתני' כר' יעקב.

וע"ש דקאמר "מ"ט אמרו העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר שהשורף יש בו משום שובר", ופירש בק"ע דמש"ה א"א להניח על העצם גחלים ולהוציא המוח שבו, ויפלא הדבר דהא לא מצינו מאן דפליג על הא דתניא דהשורף בעצמות אין בו משום שב"ע, ובלא"ה מוקשה דהא הירוש' קאי לפום דפתר מתני' כר' יעקב שגם אחר שנפסל יש משום שב"ע ומ"מ ישרפו בט"ז, ואדרבה משום שהשורף אין בו משום שובר ישרפו בט"ז, דלפי המבואר שעצמות הפסח אינן בכלל מצות שריפת נותר ורק כדי שלא יבאו בהן לידי תקלה שורפין אותן בכלל הנותר, ממילא אילו הי' בשריפה ענין שב"ע לא הי' ראוי לעשות כן ואפשר שהרמב"ם הי' ג"כ גורס שאין בו משום שובר, ודמוכח מהירוש' שהעצמות אינן בכלל מצות שריפת נותר, דאלת"ה בלא"ה אתי המצוה ודחי, [וי"ל ג"כ דאילו הי' בשורף משום שובר הי' יכול משנעשה נותר להוציא המוח ולהשליך העצמות למ"ד שימוש נותר לאו מילתא, בפרט לר"ש דאמר כל העומד כו', וכבר עומד לשריפה] ובירושלמי "ר' יוסי ור' זעירא בשם ר' יוחנן עד כדי שתהא היד מחגרת, ר' יונה א"ר זעירא ור' בא תרויהון בשם ר"י חד אמר כדי שתהא היד מחגרת וחורנה אמר אפי' צפורן", ומשום דר' יוחנן לטעמיה דגם כשאין עליו כזית בשר במקום זה כו', דממילא אא"ל כחג"צ כמו שנתבאר למעלה, ומ"ד דלר' יוחנן ג"כ כשיעור חג"צ ס"ל דכמו"כ ס"ל כר"ל לענין כשאין עליו כזית כו', וכמ"ש בירוש' שם דר' יוחנן ור"ש בן לקיש תרויהון אמרי כו' שישבור עצם שיש עליו בשר וממקום בשר", אך בתר הכי מבואר שם דפליג על רשב"ל, וע"ש דגם רשב"ל לא אמר אלא שלא ילקה הא לאסור אסור", ואפשר דהיינו משום דנהי דליכא כזית בשר משהו בשר מיהו איכא והוי כעין ח"ש. וגם אי נימא דס"ל שלא נתמעט אלא ממלקות, אכתי לר"ל לטעמיה מתישב, כיון דהוי כן מצות אכילה, ומתקיים מ"ש ועצם לא תשברו כיון דז"א בכלל הלאו ממש.

ולפמ"ש למעלה (סי' כ"ט) בביאור ד' הרמב"ם, עכצ"ל דס"ל שהקרבת החגיגה כדי שלא יבא לידי שב"ע, אך לכאו' יל"פ דמ"ש ר"ת "זו דברי בן תימא", היינו משום שבמשנה ליתא מ"ש ברמב"ם שמזכיר חיוב ההסבה, משא"כ הרמב"ם שמזכיר זה, הגם דמירי בזמן הבית (שהיו רגילין תמיד בהסבה) כמבואר ממ"ש הרמב"ם דבזה"ז אין אומר והלילה הזה כולו צלי, שפיר קאמר כולו צלי דהיינו דרך חשיבות וגדולה דוגמת מ"ש

שכולנו מסובין דרך גדולה וי"ל ג"כ דהמשנה דאתיא כבן תימא ס"ל שגם בזה"ז אומר כן וכמ"ש ד' קי"ד "שצריך ב' מיני בשר כו' ואחד זכר לחגיגה משא"כ לרבנן דוקא בזה"ב נאכל לכתחילה הקרבן דרך גדולה וע' חולין ד' קל"ב, משא"כ בזה"ז דהוי זכר בעלמא, קפדי' רק על מה דהוי לעיכובא, ורב חסדא מדייק מלשון המשנה דמיירי אפי' בזה"ז [וע' פרש"י ד"ה סילקא, דרבותא הוא וכ"ש שני מיני בשר וכ"כ התוס', ולא מפרשי דאדרבה ס"ל עדיפות בסילקא וארוזא ממיני בשר וכמ"ש ד' קט"ז שנראה כאוכל קדשים בחוץ, וע' ד' נ"ג תד"ה מפני ובתב"ש סי' ה' סק"ב, ולכאו' בק"פ שייך יותר חשש מה"ע כיון שמקריבין אע"פ שאין בית, וטומאה הותרה בק"צ, וע"ש בתב"ש די"ל שהקדיש אדעתא דמחר יבנה המקדש ותקרב, וע' זבחים ד' נ"ט דכשבידו לתקן המזבח, אינן נדחים] כתבתי הנלע"ד בעז"ה בפרוס הפסח דשנת תער"ב תער"ג

סימן לח

ע"ד השאלה שכמה אנשים נתנו כו"ה להשו"ב דעירם למכור את חמצם, והשו"ב לא כתב בשטר מכירה להא"י שהוא מוכר בתורת שליחות רק שמוכר החמץ שלו, וכ' כת"ר להתיר החמץ אחר הפסח, הגם שנתודע הטעות בתוך הפסח, מצד שהקנה להא"י בכסף וכמה קנינים, והביא מ"ש בבאר יצחק והובא בפ"ת חו"מ סי' ק"ץ סק"ו להוכיח ממ"ש בתשו' הרשב"א סי' אלף רכ"ו, דכשמוכר שדהו מפני רעתה קנה בכסף או בחליפין בלא שטר, גם במקום שדרכן לכתוב שטר, ודלא כמהרי"ט ונה"מ, וה"נ כיון שמוכר החמץ מפני ההכרח, סמכא דעתי' של הא"י הקונה, שהמוכר לא יחזור בו

לע"ד אין דברי הרשב"א סותרין למ"ש המהרי"ט דכ"ש שמקפיד הלוקח שהכסף אזל מכליו ואפי' חספא לא יהבו ליה, וע"ש שכתב וז"ל לא די שנכשל בה אלא שעדיין אינה מוחזקת בידו והכסף אזל מכליו כו' ע"ש, ואינו סותר למ"ש הרשב"א וז"ל דכל שנתרצו באותה חלוקה וקדם האחד והחזיק בפני חבירו באותו חלק גם השני קנה החלק השני כו' בדמי שדהו שנתן כו ושמא אף זה במקום שכותבין את השטר וא"נ כאן הו"ל כמוכר שדהו מפני רעתה לפי שכל אחד מהם רוצה בתוספת החילוף שהם מטלטלין ובמטלטלין כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו עכ"ל, דהתם אין השדה רעה אלא אצל המוכר ואצל הלוקח היא אדרבה שדה טובה ביותר, דהא גם הוא נחשב כמוכר שדהו מפני רעתה, וכאו"א לוקח דבר טוב ומשובח ונותן במחירו דבר הגרוע אצלו, ומש"ה סמכא דעתייהו לפי שבודאי לא יחזור בו המוכר, וגם הלוקח רוצה בהקנייה ביותר, וכן לא שייך לומר "שהכסף אזל מכליו" דהא המוכר לא קיבל את מעותיו רק שהחזיק בקרקע דמי שדהו, ואם יחזור בו המוכר, לא יהא מוחזק כלל בדמי שדהו, משא"כ בנדון

המהרי"ט שכבר מוחזק המוכר בדמים ושגם אצל הלוקח אין השדה מצטיינת בטובה, ובלא"ה הא קאתי עלה הרשב"א מטעם שתוספת החילוף הם מטלטלין כו' [וגם נהי דמ"ש "שדות בכסף יקנו", היינו לאחר שישיב הי"ת את שבותם, מיירי גם בעת שנתנה ביד הכשדים, וקאמר דל"ש אלא במקום כו'], וע' כתובות ד' צ"ג תד"ה עד, דמש"ה עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו אפי' נתן מעות, כגון דלא קנו בכספא שכותבין את השטר, הרי דהגם שיצאו עליו עסיקין ודא"ל חייתא דקטרי סברית וקבילת", ובודאי לא יחזור בו המוכר מ"מ ל"ק עד שיכתוב את השטר ובנ"ד המוכר אינו מוכרח אלא למכור החמץ ולא הבתים והמקומות שמוכר אותן רק כדי שעי"ז יקנה החמץ בקנין אג"ק וקנין חצר, ואפשר שיזכה בהחמץ ע"י קנינים אחרים, (ול"ל דכיון שכל המכירה הוא לצאת יד"ש, לא יחפוץ למיקם בלטותא, דל"ש זה כאן)

אלא שיש להקל מצד יתר הקנינים, ומה שהיו סבורין קוה"פ שנמכר כדין, ובהלשון כל חמירא כו', מוכלל כל מה דקמי שמיא גליא דהויא שלו והנה מלשון הירושלמי (פ"ב ה"ב) "הפקיר חמצו בי"ג לאחה"פ מהו, נשמע דדוקא הפקיר משא"כ כשלא הפקיר רק שבטל את חמצו שעדיין עבר על תק"ח, וגם מוכח ממה שלא ביער שלא הי' הבטול בלב שלם, ועמ"ש התוס' ד' ו' ד"ה ודעתי' עילויה, דלפרש"י קשה מאי פריך כי משכחת ליה נבטליה, דהא פירש ודעתי' עילוי' שחס עלי' לבטלה" וכבר תמהו דהא גם להתוס' עכצ"ל דנהי שחס עלי' לשורפה אינו חס עלי' לבטלה, ולייישב זה צ"ל שהקשו דוקא לפרש"י דמפרש דביטול לא הוי מטעם הפקר אלא בכלל הלשון תשביתו, השבתה בלב (ע' ד' ד' תד"ה מדאורייתא) דממילא לשיטת פרש"י ל"מ ביטול כל שמגלה דעתו שחס עלי' לשורפה ושאינו משבית החמץ בלב, ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, (והנה לפמ"ש הרע"ב החשש שמא ימלך בו ומחשבה מוציאה מידי מחשבה, צ"ל שא"א לתקן שיבטל ברגע הקרוב לזמן האיסור, שלא יוכל אח"כ לחזור בו, דכשהגיע זמן איסורו אין בידו לחזור ולזכות, משום דא"א לצמצם הרגע האחרון, ובפרט שאדם טועה שעה ויותר) והיינו היכא שהוא מזיד לעבור על תק"ח דממילא אתרע גם ענין הבטול בלב, וע' ב"מ די ל' ד"ה אפקרה דאנן כהדי דמפקר להו בלבו שלא יעשה איסור שביתת כלים, וא"כ גם להסוברין דביטול מטעם הפקר י"ל דדוקא במי שאינו עבריין אמרי' דאנן סהדי כו'. משא"כ כשרואין שהוא עבריין ואינו חושש למה שיעשה איסור, והגם שבמה שעבר על תק"ח לא נתברר שנחשד לעבור על איסור תורה (וע' בכורות ד' ל), אכתי כיון דאתרע חזקת כשרות שלו, חי'שי' דלא מפקר בלבו וחס על ממונו (ולעיל סי' א' ביארתי די"ל דדוקא מצד שמוכח שהוא מצוין בכשרות אמרי' אנן סהדי כו' עמש"ש], משא"כ

בנ"ד שקודם הפסח היו בעלי החמץ אנוסין שלא נתודע להם אז הטעות, וגם בתוה"פ נתודע להם רק שצריך שאלת חכם, וע' גיטין ד' מ"א תד"ה כופין, ומכ"ש שאחד הקיל להם (וע' פסחים ד' נ"ב) ואדם בהול על הפסד ממונו, ופשיטא שיש להן דין אנוסין ולא אתרע הביטול שלהם, ובלא"ה דוקא היכא שבשעת הביטול כבר איתרע חזקת כשרותו, משא"כ היכא דלא אתרע אלא לאחר זמן וע' חולין ד' ד' חמצן של עוברי עבירה אחה"פ מותר מיד מפני שהן מחליפין ומפרש"י ד"ה של ע"ע "שאין מבערין חב"פ מפני הפסידה", מבואר דמפרש דלא מיירי כשהוא חשוד לקנות או להחמיץ עיסתו בפסח, וחשוד רק בשוא"ת שלא לבער מפני הפסד ממונו, ועמ"ש התוס' בפסחים ד' כ"ט דהא דקאמר סברוה הא מני ר"י הוא דאמר חמץ אחה"פ דאורייתא וקתני מפני שהן מחליפין" כו', היינו כהס"ד לרב אחא בר יעקב דיליף ר"י שאור דאכילה משאור דראייה, והשתא יקשה דא"כ הא ודאי ביטל את חמצו כיון שאינו חשוד למשבק היתרא וכל מה דאפשר לעשות בהיתר הוא עושה, והדר הוי חמץ של הפקר שעעה"פ ועכצ"ל כמ"ש דכל שהוא עבריין ואינו מבטל בלב שלם והוא מבטל רק מצד שאין לו הפסד מזה, אין בביטול שלו ממש.

והנה יש לצרף דעת המקילין היכא דאיכא תרתי לטיבותא שבטלו ושהי' אנוס, היכא דליכא למיחש להערמה (ובב"ק ד' צ"ח דקתני חמץ ועעה"פ בהדי בהמה ונעבדה בה עבירה כו', משמע דקאי אליבא דר"י דאסור אחה"פ מה"ת, ורק בדין גורם לממון מיירי גם אליבא דר"ש, וא"כ לא מוכח מזה אליבא דר"ש דקנסו בכל גונא) ועכ"פ בצירוף יתר הקנינים שהקנה השליח להא"י (ועמ"ש התוס' בבכורות ד' י"ח דאפי בלא קנין כו', ומ"ש למעלה סי' ל"ג) יש להקל אחה"פ כתבתי הנלע"ד בעז"ה שנת תרמ"ה, אליהו קלאצקין החופ"ק ברעזי.

סימן לט

כבוד הרב הג' המפורסם מו"ה מנחם הכהן ריזיקאוו נ"י בעמ"ח ס' תפארת מנחם, החוב"ק ברוקלין (סמוך לנויארק).

מה שהקשה כ"ת במכתבו בהא דפריך הש"ס (בכתובות ד' ל"ד ובב"ק) על הא דתני דגנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ד' וה' דברי ר"מ דהא שוה"נ לאו דידיה הוא דקטבח", דהא לשיטת ר"ת .דשוה"נ אין אסור בהנאה מחיים שפיר הוי דידי' כבר הרגיש בזה מר חותני הגאון זצ"ל בספרו ברית יעקב חא"ח סי' ז', וכתב לתרץ דכיון שהבעלים מתיאשין ממנו דיעשו דיני' בב"ד, לאו דמרה קטבח, ולכאו' עדיין יקשה לפמ"ש התוס' בסנהדרין ד' פ' דמש"ה משלם תשלומי דו"ה, הגם דכל שאינו במכירה אינו בטביחה,

שישנו במכירה לרכוב עליו עד בית הסקילה כו' או אם היו ב"ד מתעצלין בסקילתו ע"ש, [ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' מ"ו די"ל דגם לר"מ דוקא דומיא דשחוטי חוץ שלא נאסרה אלא בשחיטה, וא"כ אא"ל דשאני הכא דמיירי בנוגח וכמ"ש "והזיק בבית שומר" דהא לפ"ז עכצ"ל דנוגח ג"כ מותר בהנאה מחיים] והגם שכתבו התו' בחולין ד' ד' ד"ה מותר, דכיון דלכתחילה אסור למכור לאו בר דמים הוא, אכתי מוכח מדישנו במכירה, שאין הבעלים מתיאשין לגמרי, והא דשוה"נ שהוזמו עדיו כל המחזיק בו זכה בו", היינו שזוכה בדמי השור, אחר ניכוי מה ששוה דמים מועטין ליהנות בו עד שעת סקילה, כעין מ"ש התוס' (כריתות ד' כ"ד ד"ה דא"ל) לשיטת רבי' אפרים דצ"ל הכונה שזכה במה ששוה השור בחייו יותר מאחר מיתה, והכא עדיף טפי, שזכה בהשור בשלימות וינכה רק דמים מועטין.

וכדי ליישב הא דפריך שוה"נ לאו דידי' הוא דקטבחא, יתכן לפרש לענ"ד דכעין הא דפריך "טובח לעכו"ם כיון דשחט ביה פורתא איתסר לי' אידך כי קא טבח לאו דמרי' קא טבח", ה"נ פריך דשוה"נ כיון דשחט ביה פורתא כבר יצא מרשות בעלים, לא מיבעי לפמ"ש דניקב הושט הוי נבילה מחיים רק שאינו מטמא [ע' ש"כ סל"ב סק"ד ומ"ש למעלה סי' ל"א], אלא אפי' אי הוי רק טריפה, אכתי מתחלת שחיטה כבר עומד השור למות בעוד רגעים מועטים, וממילא כבר מתיאשין הבעלים מדמיו והנאתו, וכעין הא דקאמר בב"ק ד' ס"ו דכיון דמטא עידן איסורא ודאי מייאש", דכיון דל"מ היאוש אחר שכבר הגיע זמן איסורו, וכדל"מ ביטול אחר זמן איסורו, עכצ"ל הכונה שמיאש עצמו ברגע הקודם מצד שיודע שתיכף יגיע זמן איסורו וה"נ יודע שתיכף ימות ויאסר בהנאה, וכן לפ"מ שביארתי במק"א [נתבאר סי' כ"ז] שיש לבעלים זכות קיום המצוה, לא שייך זה היכא שכבר התחיל לשחטו, וא"כ כדשחט פורתא כבר יצא מרשות בעלים, ואידך כי קא טבח לאו דמרי' קא טבח. ועפ"ז יתכן ליישב קושיית ההפלאה, אמאי לא מתרץ הש"ס גבי טובח לע"א, כהא דמתרץ גבי שוה"נ כגון שמסרו לשומר, ודהגם שכבר נאסר מתחלת שחיטה הוי גורם לממון שהי' יכול השומר להחזירו לבעליו ולומר הש"ל, כיון דלא חשיב שינוי לקנותה בכך. (ועמ"ש הבית יעקב די"ל דטביחה האוסרת הויא שינוי, ועפ"ז צ"ל דבשוה"נ אין מעשה השחיטה אוסרת רק שבא אז איסור הגמ"ד שאוסרתה לכשתשחט, וצ"ע) דלפמ"ש י"ל דגבי טובח לע"א דהוי איסור הנאה ועפרא בעלמא וכמאן דליתא דמי, לא מהני מה שגורם לממון לומר דמצד זה הוי דידיה, ולא מצינו דמטעם שגורם לממון הוי שלו אלא בקדשים שחייב באחריותן דס"ל לר"ש דקרינא בי' וגונב מבית האיש משום דשם בעלים עליו ולכתחלה שוחט לשם בעלים, והא דמתרץ

"כגון שמסרו לשומר והזיק בבית שומר" כו', היינו משום דשוה"נ לא מתסר בהנאה אלא לאחר מיתה, והגם שניקב הושט במיעוט קמא, שרי בהנאה כ"ז שהשור עדיין חי ולא עבדי' כעין בשר, אלא דפריך דכיון שאסור בהנאה לאחר מיתה, ממילא מכי שחט פורתא כבר נתיאשו בעלים ולאו דמרי' קא טבח, וכיון דהאי שעתא שרי בהנאה, שפיר מתרץ דמהני הא דהוי גורם לממון, שהשומר יכול לפטור עצמו כשמחזירו לבעלים, כ"ז שהוא קיים, דממילא דידי' הוא דקטבח, משא"כ גבי טובח לע"א דכבר הוי אסור בהנאה ועפרא בעלמא.

והנה עפמ"ש מתישב גם אי נימא דלשיטת ר"ת אפי' אחר שחיטה כ"ז שמפרכסת היא כחיה ולא מתסרא בהנאה, וגם אי נימא דשחיטת שוה"נ מהני רק לטהרה מטומאת נבלה, וכדקאמר (ב"ק ד' מ"א) "איני יודע שנבלה היא" כו' ודאא"ל דסקילתו זו היא שחיטתו, כמו עריפת ע"ע, לענין להתירה מאיסור נבלה, אכתי כ"ז שמפרכסת היא כחיה, ודוקא מצד שכבר מתיאשין בעלים, לאו דמרי' קא טבח, ועפ"ז מתישב ביותר מ"ש לעיל, די"ל דבשוה"נ אין מעשה השחיטה אוסרת, והמיתה היא שאוסרת, משא"כ טובח לע"א, וכן יתישב ביותר מה שכתבתי באמ"ש סי' מ"ו, דבסקילת שוה"נ מיגו דאתי איסור נבלה וחייל אאיסור חלב חייל נמי איסור שוה"נ על החלב, כעין מ"ש בחולין ד' ק"ג תוד"ה באיסור, משא"כ כששחט השוה"נ, לא שייך לומר מיגו דאתי איסור נבלה וחייל על איסור חלב, גם אי נימא לדייק מלשון הש"ס דדוקא לענין לטהרה כו', ודומיא דמליקה דהגם שמצותה בכך וזהו שחיטתו לא נפקע ענין נבלה לגמרי, ודמש"ה קאמר בחולין ד' פ"ה דמודה ר"ש שמטהרתה כו' ולא קאמר רבותא טפי ומשום דהוי ששא"ר, אכתי י"ל כן גם אליבא דר"ש, משום דאיסור נבלה הוי משעת נקיבת הושט קודם חלות איסור שוה"נ. וכתבתי הנלע"ד בעז"ה שילהי תשרי דשנת תרס"ח, אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

סימן מ

אב בחכמה ורך בשנים הרה"ג בקי עצום בחדרי תורה מו"ה דוד סג"ל ציממעטבוים ני' בגראסיוארריז (מדינת אונגארן).

מה שהקשה במכתבו עמ"ש המל"מ פ"ו מחו"מ להקשות עמ"ש הריב"ש להוכיח דמ"ש בירושלמי שהאוכל מצה בעה"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו, לאו דוקא מצה שמורה שהתקין בלילה הראשון לצאת בה אלא דה"ה לכל המצות שהתקין לכל ימות הפסח, מדקאמר בירוש' "רבי לא הוי אכיל לא חמץ ולא מצה לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דריב"ב" ונראה שם שהי' מתענה שהרי אמרו שם טעם אחר משום דהוה

בכור, ותמה המל"מ דגם להריב"ש יקשה דהא הי' יכול לאכול מצה עשירה, וכתב כבודו דלפמ"ש בירוש' פ"ב ה"ד בהא דקאמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא בו י"ת בפסח צריך שלא יהא בו משקין ר' ירמי' אמור למצוה איתאמרת רבי אמר למצוה איתאמרת כו', ממילא אליבא דרבי לטעמיה לא הי' אפשר לאכול בע"פ מצה עשירה, הנני להשיבו דהפלוגתא בירושלמי למי הוי דוקא כשיש גם תערובת מים בהדי משקין, ולהא דמייתי בירוש' מחלות תודה, ובודאי לית מאן דפליג דכשנלושה בשמן בלא שום תערובת מים לא יי"ח מצה אפי' בדיעבד ומלבד זה, הך רבי דמזכיר בתר ר' ירמי' אינו ר"י הנשיא אך בל"ז מוקשה דהא אפי' אילו הי' אסור לאכול מצה עשירה בע"פ הי' יכול לאכול דגים וירקות וכה"ג, ויקשה למה היה מתענה.

וכדי ליישב זה נלע"ד דיש לפרש הא דקאמר "ולא חמץ מן הדא דר"י בן בתירה שאין הכונה משום, דכתי' לא תשחט על חמץ דם זבחי, דאטו נימא דלבן בתירא שהי' מכשיר פסק ששחטו שחרית, הוי חיוב השבתה וביעור חמץ מצפרא, ועמ"ש התוס' ד' ק"ח ד"ה נימא "דריב"ב לא מכשיר אלא בדיעבד אבל לכתחילה אסור משום ל"ת על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים עד ו' שעות ולא אשכחן תנא דפליג" כו' ע"ש, ועכצ"ל דדוקא לרבנן דריב"ב אמרי שבזמן שחיטה הזהיר על השבתה, משא"כ לריב"ב דכיון דליכא למימר דזמן השבתה מצפרא, דהא כתיב אך ביום הראשון תשביתו "אך חלק" עכצ"ל דמ"ש ל"ת על חמץ היינו כל חד וחד כי שחיט וכמ"ש ד' ה' תד"ה זמן, ומ"ש בירושלמי ולא חמץ מן הדא דריב"ב", הכונה כמ"ש הש"ס להס"ד גבי רב ששת דיתיב בתעניתא כל. מעלי יומא דפסחא כו' דילמא מימשך ואתי לאמנועי מלמעבד פיסחא וס"ל כו' מכשיר הי' בן בתירא בפסח ששחטו שחרית כו' ומה שהוצרך הירוש' לומר "לא מצה מן הדא דר' לוי", היינו משום דס"ל דבאכילת מצה הראוי' למצת מצוה, ליכא חשש דאתי לאימנועי מלמעבד פסחא, כעין הא דקאמר ד' י"א "הוא עצמו מחזר עליו לשורפו", ופרש"י "אין לך זכרון לאיסור גדול מזה", ועמ"ש התוס' מו"ק ד' י"ט דהואיל ואוכל מצה א"צ אות וה"נ אין לך זכרון גדול לצורך עשיית הפסח מאכילת מצה דהוי מכשירין דפסח (וע' ד' צ' וד' ק"כ, ולהרמב"ם כורכו ביחד עם הפסח) והגם דאדרבה אסור לאכול פסח מבעו"י, אכתי באכילת המצה הוא זוכר מה שיאכל בערב המצה יחד עם הפסח, ול"ש לחשוש שאדרבה עי"ז ישכח לשחוט הפסח, והשתא א"ש הוכחת הריב"ש שאסור לאכול בעה"פ כל מצה שיוצא בה י"ח מצה בדיעבד, דאלת"ה יכול לאכול מצה כזאת דכיון שיוצא בה י"ח מצה ליכא חשש שעי"ז ישכח וימנע מלמיעבד פסחא, ושאני מצה עשירה שאינו יוצא בה י"ח מצה דהוי כאכילת דגים וירקות וכה"ג שאין באכילתם

ענין זכרון לענין עשיית הפסח וחייש דלמא מימשך ואתי לאמנועי מלמעבד פסחא וכן י"ל עפמ"ש התוס' ד' צ"ט ד"ה סמוך, דבאותה סעודה נזהר ואינו אוכל כל שבעו כדי שיאכל מצה לתאבון, וא"כ י"ל דגם כשאוכל ביום שאוכל כל שובעו, אכתי נזהר מצד זה מאכילה גסה ביותר, ובל"ז לא שייך באכילת מצת מצוה לחם עוני (וע' שבת ד' ע"ט) שירבה לאכול ממנה אכילה גסה וסעודה גדולה דניחוש דאתי למימשך ואתי לאמנועי כו' (וע' שבת ד' ט') ודוקא באכילת מצה עשירה ודגים וירקות וכה"ג דברים הערבין לחיך יש לחוש דאתי למימשך וירבה בסעודה [ועמ"ש באמ"ש סי' נ', ופשיטא דלריב"ב גם כשנאפה קודם חצות, וגם עמש"ש דפשיטא שי"ח מצות בערב תאכלו מצות] ועש"ק י"א ניסן שנת תער"ג. אליהו קלאצקין אב"ד דפ"ק לובלין.

סימן מא

לכבוד גיסי הרב הגאון המפורסם וכו' מהרי"ז נ"י ויופיע:

מ"ש מעכ"ת בענין מ"ש מר אביו חה"ג זצ"ל בבר"י אה"ע סי' א' להוכיח ממ"ש הב"ש סי' קס"ה ביבמה שנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה ומצאה אח"כ היתר לנדרה מותרת לו, הגם דבעת שנפלה לפניו היתה אסורה מחמת נדר משא"כ כשהי' להיבם אשה בעת שנפלה לפניו והיתה אסורה עליו מחמת תקנת רגמ"ה, גרע טפי משום דאין היתר לאיסור זה, דעכצ"ל דס"ל להב"ש דלהסוברין שנוהג אפי' במקום מצוה ויבום אין להתיר מצד המצוה אם לא שיראו טעם אחר מבורר להתיר, דאל"כ לא גרע מנדר, ושכבוד אחי הרב ה"ג מהרא"י נ"י העיר די"ל דשאני נדר דסגי בג' הדיוטות והביא ממ"ש בקדושין ד' ס"ב שבת ד' מו', והשיב מעכ"ת דדוקא משום דדלמא לא מזדקקי ביום השבת להתיר משא"כ היכא שיש שהות וזמן רב ובגוף הדבר כ' מעכ"ת דשאני נדר שע"י התרה נעקר הנדר מעקרו משא"כ חרגמ"ה שגם אחר שיתירו החר"ג לא הותר עי"ז למפרע בשעת נפילה קודם שהתירו ב"ד החר"ג ולדברי מעכ"ת אצ"ל כמ"ש הבר"י טעם הגריעותא דדלמא לא ימצאו טעם מבורר להיתר והנה באמ"ש סי ע"ה ביארתי דחשיב עולה ליבום לפי שבודאי יסכימו ק' רבנים להתיר החר"ג, כיון דהוי לצורך מצוה, ודוקא בענין גירות קאמר הש"ס "מי ימר דמזדקקו ליה" כו', משום שקשים גרים לישראל כספחת וע' יבמות ד' מ"ז

וכדי ליישב מ"ש הב"ש דהאיסור מחמת תקנת רגמ"ה "גרע טפי משום דאין היתר לאיסור זה" יתכן לפרש לענ"ד, דהיינו משום דנהי דלכ"ע נאמן היבם על עצמו לומר שהוא מכוון ביבום לשם מצוה, ודממילא לא הוי כאילו פוגע בערוה, במה שכונס את יבמתו, אכתי אינו נאמן להפקיע עצמו משעבוד אשתו הראשונה ומחזקת חר"ג המוטל

עליו, וכיון שאין הדבר ברור וידוע לב"ד שהוא מכוון ביבום לשם מצוה ולא לשם נוי ודבר אחר, לח נפקע מספיקא החר"ג והשעבוד של אשתו הראשונה, וממילא כופין אותו שיחלוץ את יבמתו, מצד שאין מאמינין לו שמכוין לשם מצוה, ועפ"ז אפשר דמהני ריצוי ורשות אשתו הראשונה, דממילא אין מוטל על ב"ד למחות בידו, לפי שהיבם נאמן על עצמו במלתא דאיסורא הנוגע רק לעצמו ולא לאחרים וצ"ע.

והנה גם לרבנן דאבא שאול אפשר שמודים דלא קעביד מצוה כשמכוין לשם נוי, אלא דס"ל דאשת אח שאין לה בנים פקע איסור אשת אח לגמרי (ודלא כאבא שאול דקאמר יכול תחזור להתירה הראשון כו', ודהוי רק בתורת דיחוי היכא שמכוין למצוה, ולהס"ד בירושלמי ס"ל דהויא כיבמה לשוק היכא דליכא מצוה) והוי היתר גמור, ומש"ה קאמרי "יבמה יבא עלי' מ"מ", ואפי' לפום דקיי"ל (או"ח סי' ס' ס"ד) דמצות צריכות כוונה, דממילא אין מקיים מצות יבום כשאין מכוון לשם מצוה, אכתי לא קעביד איסורא, וע' ב"ש סי' קס"ו סק"ה דכדאיכא איסורא מה"ת יש להסתפק אי קונה בדיעבד, וכיון דליכא איסורא כבר קנאה והיא כאשתו לכי דבר, ותו גם כשיחזור ויבא עלי' לשם מצות יבום לא יתקיים בזה המצוה ואולי יש לבאר עפ"ז הא דקאמר הש"ס (ד' ל"ט) "אימא רישא מצות תאכל במקום קדוש מצוה שבתחילה (קודם שהוקדשה מנחה זו) היתה עליו בכלל היתר נאסרה וחזרה והותרה (בהקטרת הקומץ) יכול תחזור להתירה הראשון ת"ל כו', בשלמא לרבא דאמר הא מני רבנן היא כו' אלא לר"י בר אבדימי דאמר אבא שאול היא הכא מאי תרי גווני איכא", וכ' התוס' "דל"ל רצה לשם סעודה אוכלה רצה לשם מצוה דא"צ שיתכוין לשם מצוה כו', דכוונת התוס' דהגם דמצ"כ ועכ"פ לכתחילה צריך שיתכוין לשם מצוה, אכתי כשאוכלה לשם סעודה לא קעביד איסורא (ויוכל לקיים אח"כ המצוה כשיוסיף לאכול לשם מצוה), ול"ש לומר "יכול תחזור להיתרה הראשון כו', וכהא דקאמר גבי יבמה ומשום דאיכא איסורא כשכונסה לשם נוי ועכ"פ י"ל דגם לרבנן דאבא שאול, כשמכוין לשם נוי נהי דליכא איסורא דאשת אח ושומ"י, מ"מ כשיש לו אשה אחרת, לא פקע תקנת חר"ג וכמ"ש [ועמ"ש למעלה סי' ט'] ואולי היינו מ"ש המרדכי (הובא בב"ח ת' צ"ג) שהר"א ממיץ הי' נוהג להתיר חדר"ג לישא ב' נשים ליבם כדי שלא תהא חליצה פסולה וצריכה לחזור על כל האחים והיה אומר שבמקום מצוה לא נגזרה גזירה כו', ואחרי החליצה תעמוד הגזירה במקומה", דהגם שבמקום מצוה לא נגזרה גזירה מ"מ הוצרך להתיר החדר"ג מצד החשש שאין מכוין לשם מצו', ומשום דהוי רק חשש בעלמא לא הוצרך להסכם ק' רבנים, ובפרט שידוע שהכל יסכימו להההיתר, ומש"ה הוצרך לומר שאחר החליצה תעמוד הגזירה במקומה" משום דסד"א

דכיון שהתירו לו החר"ג הגם דאפשר שאינו מכוין למצוה, ממילא כיון דאשתרי אשתרי קמ"ל שלא הותר החר"ג גבי דידי' אלא לענין שמותר לכנוס יבמתו, ומשום דלא סגי בלאו הכי כדי שלא תהא חליצה פסולה ומ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י, שאם יחפוץ לייבמה אז נגזור עליו מחדש החר"ג, צ"ע לענ"ד, דא"כ אין שום ממש בההתרה ואפי' הערמת היתר ליכא, ועכצ"ל דכשב"ד רואין שגמר והחליט בדעתו לחלוץ ליבמתו מתירין לו לייבם אם יחזור בו מהחלטתו ומשום דא"א בע"א א' נשא ארבעים למב"י שנת תער"ג.

סימן מב

מה שהשבתי בחדש סיון שנת תרל"ב, בהיותי בשימבארג לבקר שלו' כבוד הורי ז"ל נבג"מ, לכבוד הרב ה"ג וכו' ר' בנימין דובער ז"ל קעניגסבערג משוואדעשץ שהתגורר אז בחצר ראנדייג.

א) מה שהעיר כת"ר בהא דיליף בקדושין ד' י"ג דמיתת הבעל מתיר, ולא מחלק הש"ס דשאני אלמנה מן האירוסין דאדעתא שימות ותתעגן לא קדשה נפשה, כעין הא דקאמר בב"ק ד' ק"י, לדעתי י"ל דדוקא ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין הי' עולה על הדעת לומר דאדעתא דהכי לא קדשה עצמה, שהיתה יכולה להתקדש למי שאין לו אח מוכה שחין, משא"כ הכא שלא הי' נפקותא להאשה לאיזה איש תתקדש, וחשש המיתה הוא שקול בכל איש ואיש, וכיון שרצתה להינשא הוכרחה להתקדש ולהכניס עצמה בספק, ולא היתה יכולה להתארס כדי להנשא בתנאי שאם ימות הבעל בחייה יעקרו הקדושין והנשואין למפרע (דדוקא כשנושאה בלא תנאי מפורש, ל"א דאדעתא דהכי לא נישאת וכמ"ש התוס'), שזה אין תלוי בדעתה ורצונה דאפשר שלא יסכים לזה האיש המקדשה, שישאנה אח"כ, לפי שלא ירצה להכניס עצמו בספק בעילת זנות בדבר המצוי, ורק אם כל הנשים לא יחפצו להנשא באופן אחר יהיו האנשים מוכרחין להתרצות לזה והגם שכתבו התוס' בכתובות ד' מ"ז ד"ה שלא דפריך שפיר מיבמה שנפלה לפני מוכה שחין משום דבדידה תלויין הקדושין שברור לנו שהוא לא יעכב בשביל שום דבר שאירע אחר מיתתו כי אינו חושש במה שאירע אחריו", ומבואר מדבריהם דלא איכפת לי' מה שאחר מיתתו יתבטל הקדושין שלו למפרע, י"ל דהיינו כשמקדשה בלא שום תנאי, רק דאח"כ ממילא מתבטלין הקדושין, משא"כ כשמקדשה ונושאה בתנאי מפורש, דממילא הוא דר עמה בספק אישות ומכניס עצמו בספק בע"ז, וקצת יש להעיר מהא דקאמר ביומא ד' י"ג "דכניס לה א"כ הו"ל שני בתים כו' דהדר מגרש לה אי מגרש לה הדק"ל" כו'. ולא משכחת תקנה ע"י גרם ביטול הקידושין למפרע, ע' גיטין ד' ל"ג תד"ה ואפקעינהו, ובל"ז כיון שכל הקדושין הוי לתקנת העבודה ומטעם חשש מיתת אשתו, ממילא כשלא תמות

יתבטלו לפ"ז קדושי השנייה למפרע, כיון שיתברר למפרע שקדושי השנייה הוו אדרבה לקלקול העבודה, ודוקא לפום דמסיק "דילמא מייתה חברתה בפלגא דעבודה ועבד לי' עבודה למפרע בשני בתים", נשאר החשש, משא"כ מקודם דאסיק אדעתיה לזה החשש ומדלא קאמר הש"ס הכי (וגם יכול לקדשה בפירוש על תנאי) עכצ"ל דכיון דקאמר דכל "כמה דלא כניס לה לאו ביתו היא", צריך שיהא ראוי לביאה, וכה"ג א"ר לביאה משום דהוי חשש בע"ז, ואין סתירה לזה מהא דקאמר ביבמות ד' ס' דכשמיאנה בו אין כאן פסול זנות (בפרט דהתם קאי אליבא דרב דקאמר ד' ק"ז דמיאנה הוי כבעלת הגט, ועפ"ז יש ליישב מה שהקשו המפרשים על פרש"י כתובות ד' ל' ד"ה בעולה).

[**והנה** כעת בסדור הדברים שכתבתי זה יותר מארבעים שנה, נלע"ד להוסיף דהילפותא מדכתיב או כי ימות האיש האחרון וגו', מוכח מקרא דה"ה מן הנשואין, דהכתיב "אחרי אשר הטמאה", ואפי' לרבנן דר"י בן כיפר יבמות ד' י"א, דאחת זו ואחת זו אסורה, מיירי קרא גם במחז"ג מן הנשואין, ומ"ש אלא מה אני מקיים אחרי הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה", הייני דלפום דס"ל דה"ה מן האירוסין פשיטא דכ"ש מן הנשואין ועכצ"ל דאתי לרבות כו', ומ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו דמיירי גם אחר שניסת, ואין להקשות דא"כ מנלן לרבות סוטה כו', דדלמא אצטריך לילפותא דגם מן הנשואין מיתה שריא וגומרת, דלק"מ, דאטו מיירי קרא לענין הך ילפותא, וממילא הוא דנשמע לה בדרך גילוי מילתא וכמו"כ הילפותא "מדא"ר יבמה שאין לו בנים" כו', הוי גם מן הנשואין וכמ"ש "בית אחיו" אלא שמרבה גם הארוסה וכמ"ש "חוצה ל"ל לרבות הארוסה" וכן הילפותא "מדא"ק פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה", הגם דמיירי בארוסה וכמ"ש ברישא דקרא אומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו פן" וגו', לא שייך להקשות דשאני מן האירוסין, דאדעתא שימות ותתעגן לא קדשה נפשה, דלק"מ, דהא חזינן שהאשה לא הקפידה ע"ז, דהא הי' בידה לתקן בקל שלא תתעגן ע"י שתתבע ממנו שיגרשנה על תנאי שאם ימות במלחמה יחול הגט קודם מיתתו, הבעל בודאי ימלא חפצה, כיון שלא יפסיד מאומה בהגט, (ובפרט דכיון דב"ד כופין על מה שזה נהנה וזה לא חסר, ע' ב"ב ד' י"ב, יכפוהו ע"ז וכמ"ש בב"ב ד' מ"ח), ועכ"פ לא שייך לומר שאדעתא שימות במלחמה לא קדשה נפשה, כיון שיודעת בעת קבלת הקדושין, שאם יצא במלחמה שאינו ענין פתאומי יהא בידה לתבוע ממנו שיגרשנה

והנה מקשין לפמ"ש בעה"ט פ' מטות עה"כ ועבר לכם כל חלוץ לפני הירדן וז"ל חלוץ ב' במסרה הכא ואידך חלוץ הנעל והיינו דאמרי' כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו שלא תזקק ליבם ולא תצטרך לחלוץ מן היבם ושמעי' מכאן שגם משה

עשה כן וממנו למד דוד וזהו ועבר לכם כל חלוץ חלוץ הנעל עכ"ל, דא"כ מאי מייתי הש"ס, מדא"ק פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה", ולע"ד לק"מ, דהא הך ילפותא ורמז שייך רק לענין שלא תצטרך לחלוץ, וכמ"ש "כל חלוץ" (וכמו שע"י הגט פועל פעולת החליצה), ולא לענין שתוכל להנשא, במקום שאין זיקת יבום וחליצה וע' פרש"י עה"כ "פן ימות במלחמה שאם לא ישמע לדברי הכהן, כדאי הוא שימות", והכונה דהגם שאמר הכתוב מקודם אל ירך לבבכם אל תיראו וגו', וע' יבמות ד' ס"א, ועכ"פ לא שכיחא היזיקא, בכ"ז אם לא ישמע לדברי הכהן, דלאו מצוה קעביד, איהו הוא דפשע אנפשי' ויחוש ויפחד לנפשו, והנה הגם דזה שייך גם כשמגרש את אשתו על תנאי, דהגם שאם ימות במלחמה אגלאי למפרע שלא היתה אשתו, אכתי כשיצא למלחמה יצא שלא ברשות, ובפרט לפמ"ש התוס' דחלות הגט אינו משעת כתיבת הגט, ועכ"פ הוא עצמו מכניס א"ע בסכנה (ואפי' מי שבנה בית חדש וגו' צ"ע אי רשאי להפקיר ביתו כדי שיצא במלחמה) אכתי ממ"ש "ואיש אחר יקחנה" דהיינו כעין הא דפרש"י עה"כ ואיש אחר יחנכנו "ודבר של עגמת נפש הוא זה", וזה לא שייך כ"כ היכא שמגרשה על תנאי דמסתמא הוא כדי למלאות חפצה ושתוכל אח"כ להנשא לאחר, ודוקא במקום יבום דגם כשלא תחפוץ להנשא לאחר, מוכרחת לייבם או לחלוץ (ע' יבמות ד' קי"ב), מש"ה "כל היוצא למלחמת בית דוד" כו', משא"כ כשאין זיקת יבום, דהוי רק כדי שיתמלא חפצה להנשא לאחר, וכיון שיודע שקודם מיתתו כבר תהא מגורשת ממנו ע"פ חפצה תו ליכא עגמת נפש כ"כ, והגם דמשכחת שהוא עושה כן מעצמו לטובתה, וכן י"ל דמ"ש "ואיש אחר יקחנה", לא בא להזכיר דבר של עג"נ אלא שמצד זה יש יותר החשש פן ימות במלחמה כעין מ"ש במוע"ק ד' י"ח "שמא יקדמנו אחר ברחמים", וע"י מיתתו שעי"ז תתגרש, יתמלא תפלת האחר וטובתו, אכתי אס"ד דדוקא ע"י הגט מותרת לאחר לא הו"ל לומר "ואיש אחר יקחנה" כיון שלא תמיד הי' מגרשה, כשלא תבעה זאת האשה, ודוקא במקום זיקת יבום, הי' התקנה כן תמיד וכמ"ש למעלה]

וע"ד קושיית התועפת ראם לפום דקאמר בגיטין ד' פ"ב "דקידושי דשמעון לא אהני" משום שלא אסרה על שום אדם שהרי אסורה ועומדת היא על הכל, דא"כ כיון דמחזיר גרושתו "אם בעל ולא קידש אינו לוקה דרך לקוחין אסרה תורה" (קידושין ד' ע"ח) היכי משכחת לה קדושין להס"ד, דהא מיירי קרא כשמת בעלה השני, ואסורה ועומדת היא להס"ד לכל אדם לעל"ד שאני התם שאין קדושי שמעון מוסיפין על קדושי ראובן הקודם (שקדשה לגבי כ"ע חוץ משמעון) משא"כ הכא, בפרט לפום דקאמר "אלמא לא אפקתא ממיתה ואוקימתא על עשה מידי דהוה אפסוהמ"ק" כו', דתו ודאי מוסיף זה

המח"ג בקדושין שלו שיהא לה תורת א"א ושלא יתפסו קדושין אחרים וגם אמרתי מכבר די"ל דהיינו דוקא כשאומר בלשון "מקודשת לי" וכמ"ש בריש קדושין "דאסר לה אכ"ע כהקדש", דלא שייך לשון קדושין היכא שכבר אסורה לכ"ע, משא"כ כשאומר בלשון הרי את קנויה לי, הרי את שלי" ויתר הלשונות דחשיב ד' ו' וע' גיטין ד' מ"ג דחצי' שפחה וחצי' בת חורין שנתקדשה כו' הגם דבל"ז אסורה לכ"ע, ואי משום שאוסרה לכשתשתחרר, הא הויא אז כגופא אחריתא וכמ"ש בקדושין ד' ס"ב "התם מעיקרא בהמה" כו.

ובירוש' פ' כלל גדול שנשבה כו' מונה ששה ועושה שבת כו' ויחוש לכל הימים כהדא קידש אשה בעולם כו' ר' יוחנן אמר חושש לכל הנשים כו' תמן יש לו תקנה יכול הוא לישא גיורת כו' משוחררת כו', ולכאו' יקשה דהא סתם וקאמר, ומיירי אפי' בכהן שאסור בגיורת ומשוחררת, ואין לומר דכיון שאסור באחרות מדינא (ולא מטעם קנסא בעלמא מדפריך מגדול שנשבה כו') ממילא אתי מ"ע דפו"ר ודחי, דהא אכתי האשה אינה מוכרחת להנשא לזה, ומכבר עלה בדעתי ליישב דכיון דאיסור גיורת ומשוחררת הוי מטעם זונה כמ"ש ביבמות ד' ס"א, ממילא אינה מוזהרת היכא שהאיש אינו מוזהר כמ"ש התו"י בנדרים ד' צ', ואמרתי להעיר בזה מפרש"י כתובות ד' ל' ד"ה בעולה ע"ש (ועפ"ז אמרתי ליישב קושיית העולם בסוף גיטין אליבא דב"ש דא"כ ל"צ קרא לאסור גרושה לכהן דאצטריך קרא לענין היכא שאינה אסורה לינשא לכהן מצד איסור זונה, היכא שהוא אינו מוזהר, כגון שאין יודע שנמצא בה ע"ד, ושלא"ה מיושב, דהא גם אליבא דב"ש משכחת שנתגרשה מרצונה דכה"ג א"צ שימצא בה ע"ד, והא דפריך בירושלמי אמאי אצטריך קרא דלא יוכל בעלה אשר שלחה לשוב לקחתה, היינו משום דברישי' דהך קרא כתיב "כי מצא ערות דבר", ולב"ש היינו ע"ד ממש, וא"כ תיפוק לי' דבלא"ה אסור להחזיר סוטתו) אך קשה לתרץ כן דהא גם האיש מוזהר, ורק משום דא"א באחרת, אתי גבי' מ"ע דפו"ר דחי וצ"ל לכאו' דגם כהן יש לו תקנה בשפחתו לכשישחררה, או שמקודם ישחרר חצי' ואח"כ ישחררה לגמרי ע"מ שתנשא לו, דממילא מטעם מצות לשבת יצרה השייך גם בנשים היא מוכרחת להנשא לזה, כיון דאי אפשר לה באחר, וגם כשאין לו שפחה, יתן כסף לאחר שישחרר שפחתו ע"מ שתנשא לו, אך דוחק לומר כן, ומה יעשה מי שאין ידו משגת דמי שחרור, ובלא"ה מוקשה לומר דהא דקאמר דתמן יש לו תקנה", היינו מה שיהא מוכרח מטעם מצות פו"ר לישא באיסור, דז"א תקנה אלא קלקול, וכיון דקאמר שכל מה שחושש לכל הנשים היינו רק משום שיש לו תקנה, פשיטא דכהן שאסור בגיורת, מוטב שלא יחוש למה דהוי רק חשש וספק, וקצת י"ל

דהגם שמוכח מהירושלמי דלא ס"ל דמה שחושש לכל הנשים הוי מטעם קנס (כמ"ש התוס'), אכתי שאני כהן שאמר לשלוחו צא יקדש לי, שיש לקונסו, דמצד שאסור בפסולי כהונה מוטל עליו לדרוש ולחקור היטב ושידע מקודם מי היא האשה המתקדשת, ועדיין קשה לומר דמטעם קנס בעלמא יתבטל ממצות פו"ר, והגם דמצינו שהעמידו חכמים דבריהם לעקור מצוה בשוא"ת (ע' יבמות ד' צ') לא משמע לומר כן הכא, ולא משמע לומר דמיירי דוקא היכא שכבר קיים מצות פו"ר או שחושש בזמן שאינה ראוי' להתעבר ויותר י"ל דגם כהן הא יש לו תקנה באשה שאין לה קרובות וכה"ג, והא דקאמר הירוש' "יכול הוא לישא גיורת" וכו', נקט להשמיענו דגם אילו לא הי' מוצא אלא גיורת ומשוחררת שהכל בדילין מהן, וע' הוריות ד' י"ג "זו לא היתה בחזקת שמור" עדיף שישא גיורת ומשוחררת מלהכניס א"ע בחשש ספק איסור.

[**ובענין** הקושיא דדלמא שאני ארוסה, יש להוסיף דכיון דמה"ת ליכא איסורא כשבא עלי' ארוס בבית אביה, וע' סוטה די כ"ה, (ומה שביארתי באמ"ש סי' פ"ז) ממילא גם בארוסה יש חשש ספק דשמא נבעלה לו, ודוקא אחר שאסרו זה חכמים, ממילא יש להעמיד אותם בחזקת כשרות, ומש"ה קאמר בכתובות ד' י"ב "דביהודה נמי מקומות מקומות יש", ויש מקומות דלא נהיגי לייחד ויכול לטעון טענת בתולין, וממילא שפיר מוכיח הש"ס מדא"ק "פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה", דאס"ד שאין מיתת הבעל מתרת לגמרי, ממילא לא יוכל איש אחר לקחתה לאשה, דקמי שאסרו אותה חכמים על הארוס עד שעת כניסה לחופה, הו"ל לחוש שמא כבר נבעלה להארוס, ודכיון דהוי ביאת היתר הוי סתמא לשם נשואין (וע' ריש זבחים) ועכ"פ מתוך חיבת ביאה גמרה והקנתה עצמה, ותו ליכא סברת אומדנא וכמ"ש התוס' בב"ק, וא"כ לשיטת הסוברין שהספיקות הוי לחומרא מה"ת, שפיר מוכיח לה, ודהגם דמשכחת שיודעין שלא נתייחדה עמו דממילא הוי חשש מיעוט בעלמא, אכתי משמע מלשון הכתוב. שתמיד יכולה הארוסה להנשא לאחר ע"י מיתת הארוס

ועפ"ז יתכן ליישב ג"כ מה דקשה לפמ"ש התוד"ה לכ"ע בעשה "דאיכא עשה בא"א כגון ודבק באשתו ולא באשת חבירו", דא"כ מאי מוכיח הש"ס מהך קרא דמיירי בארוסה דהא כ"ז שלא נבעלה ליכא עשה דודבק. וע' סנהדרין ד' נ"ח, (ומצאתי בס' פנ"י שהקשה זה), ועפמ"ש י"ל דיש לחוש גם כשהיא אומרת שלא נבעלה, לא מיבעי לפמ"ש הר"ן פ' התקבל דאפי' באו הקרובות ואמרו לא נתקדשנו כו' ע"ש, אלא אפי' לפמ"ש הרמב"ן שם, היינו משום דלא אתחזק איסורא, משא"כ הכא דאתחזק איסורא חזקת א"א כל זמן חיי הארוס, ולא נתברר אח"כ כשמת הארוס שנסתלק האיסור, ואין האשה נאמנת לומר

שנסתלק האיסור, וכמ"ש התוס' בגיטין ד' ב' ד"ה ע"א, דמה שהנדה נאמנת היינו משום דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה וגם בידה לטבול ע"ש, ואפי' לשיטת הסוברין דאין מחזיקין מאיסור לאיסור, לא שייך לומר שכבר נסתלק האיסור א"א הקדום, (וע' ביצה ד' כ"ה) דז"א, דגם מחיים איכא לאיסור עשה דודבק, כעין דמדמה הש"ס לפסוהמ"ק, שנשאר בהם איסור גיזה ועבודה הקודמת, וא"כ צריך לידע בבירור שנסתלק האיסור עשה, וליכא למימר העמד אותה בחזקת הגוף שהיא בתולה, דז"א דהא קרא מיירי בכל גונא גם היכא שכבר היתה בעולה קודם שנתארסה, (וע' בכורות ד' כ' תד"ה רבינא דלא חשיב תלוי במעשה).

ועכ"פ לענין הקושיא שיפקע איסור א"א מטעם שע"ד כן לא קדשה עצמה, בודאי די"ל דהעמד אותה בחזקת א"א, ול"ש לומר העמד אותה בחזקת כשרות שלא נבעלה, כיון דהילפותא הוי מקראי, וקודם שאסרו חכמים לא הי' בזה ענין איסור ר ולכאו' לפמ"ש הש"מ בב"ק בשם הרא"ש דמן הנשואין ודאי לא הי' הבעל שומע לה לעשות בבע"ז כו' הילכך לא הו"ל כאילו התנה", ממילא דוקא להסוברין דגם כשמיוחדת לו אסורה מה"ת, (ועמ"ש הה"מ פ"א מאישות ה"ד) משא"כ להראב"ד דליכא איסור מה"ת (וע' ב"ש סי' כו' סק"ב מ"ש בדעת הרא"ש) ממילא גם אי יש איסור מדרבנן, ליכא ילפותא מקראי, דקמי שאסרו חכמים, י"ל דגם מן הנשואין הו"ל כאילו התנה, (ויבמה שאין לו בנים דשריא ליבם, ולא תתעגן, ממילא לא הו"ל כאילו התנה, והדר הויא אשת המת) אך ז"א, דהא לפ"ז ל"ש לומר שע"ד שתתעגן לא קדשה נפשה, דהא בידה לתקן שתתבע מבעלה שיגרשנה על תנאי שיחול הגט קודם מיתתו, ודכיון שאין מפסיד דבר בודאי יעשה כן (וגם תוכל להתקדש בתנאי שיעשה כן וגם ע' קדושין ד' ס"ב), ודוקא מצד שיקפיד הבעל ולא יחפוץ להכניס עצמו בחשש ספק בע"ז, ועמ"ש התוס' גיטין ד' ע"ג ד"ה תנא, דכבר היא ספק מגורשת משעת נתינת הגט, ממילא אין הוכחה ממה שלא חששה לתקן מה שהי' בידה, דגמרה והקנתה א"ע בכל אופן, די"ל שלא הי' בידה לעשות כן, דהבעל לא הי' מתרצה לזה, דהא מקדשה רק כדי שיוכל אח"כ לכונסה, ודא"כ יצטרך לקדשה עוד הפעם בשעת נשואין (גם אי נימא דבתר דאיגלאי למפרע דפקעי קדושין הראשונים חלין הקדושין השניים ועמ"ש בספרי אה"ר סי' כ"ז), ודמש"ה י"ל שע"ד כן לא קדשה עצמה, וגם הבעל לא איכפת לי' כיון שיודע שבעת שיכנסנה לא יהא חשש בע"ז, משום שבשעת נשואין תקנה א"ע בלא שום תנאי, וא"כ כ"ז שייך לומר דוקא מטעם שהבעל מקפיד שלא יהיו בבע"ז, משא"כ להראב"ד אי נימא דממילא לא, הקפיד הבעל (קודם שאסרו חכמים), ממילא בל"ז מוכח ממה שלא חששה האשה לעשות לתקנתה, דגמרה

והקנתה א"ע בכל אופן, (מצד שיודעת שיש לה תקנה, וכדל"א בבעל שע"ד כן שיולד בה אח"כ מום גדול לא קידשה וגם אחר תקנת רגמ"ה יש לו תקנה שלא יתעגן, ודוקא גבי אשה שאין לה תקנה, וע' גיטין ד' פ"ד תד"ה הכא, הוצרכו לומר דתלוי נמי כו', וע' ר"ן נדרים ד' ל' ד"ה ואשה) ויותר י"ל כמ"ש למעלה דשאני ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שהיתה יכולה להתקדש למי שאין לו אח וע' יבמות ד' ד' שאין חוסמין כו' וע' ד' ק"ו, ואפשר שיחפוץ לעגנה ולא יבא לפני ב"ד, וע' גיטין ד' ס"ח,

ובדברי הש"מ שהבעל לא הי' שומע לה לעשות בבע"ז כו', יש להעיר ממ"ש הש"מ ריש כתובות ד' ג' ד"ה התינח וז"ל ומשני שויוה רבנן לבעילתו בע"ז פי' אין כאן עבירה דאין כאן קדושין ושפיר תינשא לאחר ומעיקרא נמי לא עביד עבירה דרבנן הוא דשוי' בבע"ז והוא לא לכך כיוון אלא, דתלה דעתו בדעת רצון חכמים מצוה היא ולא עבירה עכ"ל,, ומבואר דל"א דאגלאי למפרע שנאנס לעשות עבירה, ואדרבה מצוה קעביד כיון שכונתו למצוה, ולא הו"ל לאסוקי אדעתי', (וע' ב"ב ד' מ"ח תד"ה תינח, גבי תלויה וקדיש בביאה, שעשה מיד שלא כהוגן ופשע בבע"ז), ומ"ש התוס' ריש יבמות ד"ה או שנמצאו דאפי' לאביי דמפרש טעמא משום דאין אדם בבע"ז היינו בשאר מומין דמסיק אדעתי' ובדעתו אפי' יהיו בה מומין בועל לשם קדושין אבל אילונית דלא שכיח לא מסיק אדעתיה', י"ל שמוכלל דברי התוס' ג"כ החילוק דהיכא דלא מסיק אדעתי' ל"א דאגלאי למפרע שהי' בבע"ז.

ועפ"ז השבתי לחכם א' שהעיר בכתובות ד' ט', דבאשת כהן נימא דחזקת כשרות שלה מסייע לומר שנבעלה תחתיו, ואינה מוזהרת כמ"ש התו' נדרים ד' צ', משא"כ אי נימא שנבעלה מקודם דממילא נתבטלו הנשואין שכנסה בחזקת בתולה כו', וא"כ נבעלה אח"כ להכהן בע"ז, והשבתי דכיון שהוא מכוין אדרבה לשם מצוה י"ל דליכא איסור קדישות, ובלא"ה כיון דרצון הו"ל רובא, ח"כ שלה אדרבה מסייע לומר שנבעלה מקודם כשהיתה פנוי' וכמ"ש בגיטין ד' י"ח תד"ה משום ב"א, וממ"ש התוס' כאן ד"ה ל"צ וא"ת ונוקמה אחזקה שהיא כשירה לכהונה ונימא דלאו תחתיו זינתה", ולא כתבו ג"כ דחזקת כשרות שלה מסייע לומר שנבעלה כשהיתה פנוי', מוכח דס"ל להתוס' דאף בזנות דפנויה אתרע חזקת כשרות דידה, ושאני מ"ש בגיטין דאוקמה בח"כ שלא נבעלה כשהיא א"א דהתם י"ל שנבעלה אחר גירושין לשם נשואין, ומיוחדת לו, וגם י"ל דכ"ז שהיתה א"א לא אתרע ח"כ שלה, ואחר גירושין הוא דאתרע, משא"כ הכא דלצד הספק שנבעלה מקודם, לא הי' לשם נשואין, דהא נתארסה אח"כ לזה שנשאה, וריעות ח"כ שלה הי' לפ"ז עוד קודם הקדושין, ועכ"פ לא שייך כאן לדון מצד חזקת כשרות שלה, ורק

לענין הספק שנבעלה באונס שייך לומר דמש"ה מצטרף להספק שאין תחתיו ומש"ה כתבו התוס' רק ענין החזקה שהיא כשירה לכהונה

ועפ"ז י"ל דמ"ש הש"מ "דמן הנשואין ודאי לא הי' הבעל שומע לה לעשות בב"ז" היינו שאם היתה רוצית להתנות, עי"ז הי' הבעל מסיק אדעתי', וממילא לא הי' הבעל שומע לה כו' ומש"ה לא כתב בפשיטות שיש קפידא מצד הבעל, דכיון דלא אסיק אדעתי' תו לא הוי בבע"ז וממילא ליכא קפידא, ודוקא לפמ"ש הש"מ שם דהוי כאלו התנית, ועי"ז הי' מסיק הבעל אדעתי' וממילא הי' מקפיד, ואולי היינו מ"ש התוס' בכתובות ד' מ"ז שהוא לא יעכב בשביל שום דבר שאירע אחר מיתתו כי אינו חושש במה שאירע אחריו", וגם לפום דמשמע לישנא דדוקא מצד שאינו חושש כו', י"ל דהגם דלא אגלי למפרע שעשה איסור באונס, אכתי יש בזה קפידא לפי שהוא ענין גנאי כשאינו בדרך נשואין של מצוה, ועפ"ז מיושב קושיית הה"מ לשיטת הראב"ד, ודחזקה שמקפיד ע"ו, וגם היכא דמסיק אדעתי' אכתי אין לו דין פושע ומזיד והוי רק שוגג, ואפי' איכא איסור דרבנן א"צ כפרה וכאילו לא עבר דמי, וכמ"ש הנה"מ סי' רל"ד, ועכצ"ל לשיטת הראב"ד שמקפיד מצד שגנאי הוא לו].

ב) ומ"ש כת"ר ע"ד המל"מ בענין נתינת הגט ביד שליח להולכה שימסור הגט לידה לכשתשתפה, דכיון דלא מצי עביד השתא כו', ודשאני כשאומר כתבו ותנו, דחסרון מעשה הכתיבה אין מעכב גם כשהבעל אין יכול לכתוב, וממ"ש בשו"ת טו"א סי' ל"ה שהביא ממ"ש בחולין ד' קמ"א דהיכא דאיהו ל"מ קני כו' ובש"מ ב"מ ד' ק"ב בשם הריטב"א דבגניבה לחוד הוא דרבי רחמנא שיתחייב כפל ע"י חצירו", ודהכא אף מדעתו ורצונו ל"ק ליה חצירו, ודעכצ"ל דהיינו משום דבשילוח הקן לא מהני מעשיו וחייב לשלוח לעולם אף שעבר אמימרא דרחמנא ולקח האם על הבנים, משא"כ היכא דמהני מעשיו כגון קדושין בחייבי לאוין, ודמש"ה בנזיר ד' י"ב נקיט דוקא חייבי כריתות, וממ"ש המל"מ פ"ה ממלוה מדפריך (כתובות ד' ע)' ופרנס לאו שליחותיה קעביד", הגם דהוי דבר עבירה

הנה לכאו' מוקשה מ"ש הש"מ דבגניבה לחוד הוא דרבי רחמנא, דא"כ מאי פריך הש"ס בב"מ ד' י' ואס"ד חצר משום שליחות אתרבאי א"כ מצינו שלד"ע כו' ועכצ"ל דילפי' מינה, ודל"א דהוי גזה"כ דוקא לענין גניבה, [ואולי כונת הש"מ דלא רבי רחמנא אלא לענין שיתחייב כפל ע"י חצירו, והחוב הוא יותר על הזכות, וילפי' מינה בכל דבר שהוא לחובתו, משא"כ הכא דהוי לענין שיזכה בבצים, ושאם היה זוכה בהן הי' פטור משילוח משום דהו"ל מזומן ושפיר פריך הש"ס "א"כ מצינו שלד"ע וקיי"ל אשלד"ע",

דיליף לה משחוטי חוץ וטביחה ומכירה דהוי לחובתו ואהנו מעשיו ודמ"מ אשלד"ע], והנה ממ"ש בנזיר ד' י"ב, ליכא דיוקא, דשאני התם שרק בשעת מינוי השליח היתה אסורה עליו ואח"כ נפקע האיסור, אך כמו"כ לא מוכח מחצר, דנהי דאא"ל שיש עדיפות בחצר משליח דעלמא, אפ"ל דשאני חצר דלא הוי בר דיעה והוי גזה"כ בעלמא וע' גיטין ד' ע"ז, הצריכותא, משא"כ שליח בן דעת, ושפיר י"ל דלפום תירוץ ראשון של התוד"ה דאמר, חלין הקדושין בכל גונא, וי"ל ג"כ דאתיא כהפירוש השני של הש"מ ד' ק"ב, דדוקא כדהוי שלא מדעתו, אין חצירו זוכה לו כה"ג, וי"ל דהיינו משום דאיסורא לא ניחא לי' דלקני.

[**וע"ש** שהקשו התוס' בהא דקאמר א"ב כהן דא"ל לישראל צא וקדש לי אשה גרושה דהא אפי' אמר לכהן נמי, ולכאו' לפמ"ש הנוד"ב דהיכא דליכא מיגו דזכי לנפשי' אינו זוכה למשלחו משום דהו"ל תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, ממילא י"ל דהגם דאמרי' בשותפין שגנבו מיגו דזכי לנפשי' (ב"מ ד' ח), היינו משום דכיון דרוצה בכך, הוא זכות לדידיה לעשות נ"ר ליצרו משא"כ זה שאינו חשוד לקדש לעצמו אשה גרושה, לא אמרי' מיגו דאיסורא ושאין זה זכות לו ועכצ"ל דס"ל להתוס' דלא הוי חב לאחרים, וכבר ביארתי באה"ר סי' כ"ז ממ"ש הר"ן פ"ב דקדושין) ומ"ש בההיא דכתובות ד' ע', לכאו' התם אין הדבר תלוי בתורת שליחות וגם כשאין להפרנס דין שליח, כיון דפרנס שליחותי' קא עביד, נמצא זה עובר על נדרו, ועמ"ש התוס' גיטין ד' ס"ו ד"ה כל, ולענין מה שנחשב כמהנה לו אין נ"מ במה דאיכא גזה"כ דאשלד"ע, (ובפרט דכדנימא דשרי לא יהא דבר עבירה).

ומ"ש בההיא דשבת ד' קל"ג פרש"י ד"ה "ואי איכא אחר, שאינו חושש לטהרו ליעבד אחר ולא ליקו אב להתם", לכאו' י"ל דכיון שאבי הבן חושש לטהרו וא"א שלא יתכוין לכך, דממילא א"א שימול אחר בשליחותו שאם ימול בתורת שליחות האב יהא כאילו מל האב בעצמו, וגם כבר נפקע המצוה מהאב לפי שהוא אינו יכול לקיים המצוה מצד שיעקור הלאו ואפשר לקיים המצוה בלא עקירת לאו, והוי כמאן דליתא לאב, שמוטל המצוה על ב"ד ועל כל אדם מישראל, והם יברכו ולא האב, ומש"ה "לא ליקו אב להתם" (ואם יהא באותו מעמד, יענש טפי על מה שאינו כובש את יצרו שלא יחשוש לטהרתו, כדי שיוכל לקיים המצוה) ומ"ש בטו"א מדמהני פגול בשחיטה ול"א דכיון שנתבטל שליחות השוחט הוי כשחטו קוף, לכאו' בכלל מ"ש בנדרים ד' ל"ו שאני גבי פגול דא"ק לא יחשב לו מ"מ", דמש"ה ל"א שליחא שויתיך לתקוני ולא לעוותי", הוי ג"כ הא דהוי גזה"כ לענין זה,

ג) ומ"ש כת"ר ע"ד הקושיא בכתובות ד' י"ט בהא דפריך הש"ס על הא דאר"י א"ר "האומר שטר אמנה הוא זה אינו נאמן כו' ואלא דקאמר מלוה תע"ב, דדלמא מיירי בש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים ועמד מחליו, שאין מתנתו קימת כדקיי"ל בב"ב ד' קמ"ו, וכיון שאין נאמן לומר שטר אמנה הוא זה חיישי' ששייר לעצמו השטר (כשלא אמר בלשון כל נכסי דא"כ גם השטר בכלל כמ"ש ד' ק"נ), וממילא אינו חוזר בו ממתנתו, ותירץ כת"ר דלענין זה בודאי נאמן לומר שטר אמנה הוא זה, מצד מיגו שהי' יכול ליתן לאחרים שטר חוב על עצמו, בקדימת הזמן, ז"א, דלאו בידו הוא למצוא מי שיתרצה לשקר ולסייע להפסיד ממון אחרים וגם הוא מפחד ממנו שיגבה ממנו בכח השט"ח, ואינו מאמין רק לזה הלוה שיודע ומכיר בו שישלם לו ולא יגמול לו רעה תחת טובה שהלוהו (ועמ"ש התוס' ב"ק ד' ק"ז) וגם עתה יאריך לו הזמן פרעון, ובודאי ליכא למימר שנאמן מצד שיש לו מיגו, אלא דבלא"ה י"ל, דכיון דכשלא אמר בלשונו "כל נכסי' עכצ"ל "במוחזק לן דלית ליה וכמ"ש ד' קמ"ח, דאלת"ה הא בלא"ה אינו חוזר דחיישי' שמא יש לו נכסים כו', ממילא נאמן לומר לענין זה דשטר אמנה הוא זה, שיש סיוע לדבריו מה שהוחזק דלית ליה [וגם י"ל עפמ"ש בקצה"ח סי' ר"נ סק"ה דמש"ה חיישי' שמא יש לו נכסים במדינה אחרת, משום דלא אמרי' לבטל המתנה אלא באומדנא ברורה, דהיינו משום דדברים שבלב אינן דברים, ודוקא כשהוא דברים שבלב כל אדם מהני, ומש"ה כשאין האומדנא ברורה הו"ל דשב"ל כיון שאינו בלב כל אדם יע"ש, וא"כ י"ל דהיכא שבשעה שכתב ונתן כל נכסיו הי' מוחזק שאין לו יותר, והי' אומדנא בר ברורה לבטל המתנה לכשיעמוד מחליו, ורק שע"י שנמצא עתה תח"י שט"ח נתחדש לנו ספק שמא שייר לעצמו, וממילא כיון שהדבר מוטל בספק, נאמן הנותן לומר שהי' מתנה בכולה ושאין מתנתו קיימת, כיון דמסייע לי' חזקת מרא קמא, ושאני היכא שבשעת נתינה הי' הדבר מוטל בספק, דכיון שלא הי' אז אומדנא ברורה ממילא הוי דברים שבלב בעלמא והמתנה קיימת בתורת ודאי ומ"ש כת"ר די"ל דבכלל תירוצא דאביי לעולם דאמר מלוה וכגון שחב לאחרים וכדר' נתן", מוכלל ג"כ "שכ"מ שכתב כל נכסיו" כו' דג"כ חב לאחרים, אין זה תירוץ מספיק, דיקשה מה שהוצרך לומר דס"ל כדר' נתן, דהא אפי' לרבנן דר' נתן, מתנתו קיימת כל דלא הוי מתנה בכולה, ודוקא מה שחב לאחרי' הנושים בו ואין לו מה להגבותם שייך דוקא אליבא דר' נתן, משא"כ לרבנן דר"נ, שאין הנושה יכול להוציא ולתבוע ממי שחייב להלוה שלו, רק שיש חיוב מצות פריעת בע"ח על הלוה שיגבה כדי שיהא לו מה לשלם ודלא ליקו בלוה רשע ולא ישלם, הוא נאמן על עצמו לומר דקמי

שמיא גליא שהשטר הוא שטר אמנה ושהוא אנוס מה שאין בידו לשלם ובגוף הקושיא, בלא"ה י"ל דלא ניחא לי' להש"ס לאוקי בדבר שאינו מצוי כ"כ.

ומ"ש כת"ר בהא דתני (קדושין ד' מ"ח) התקדשי לי בשטר כו' וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו ש"פ מקודשת" ובברייתא הקודמת "התקדשי לי בשטר חוב" כו' לא קאמרי חכמים דשמין את הנייר כו', ובש"כ חו"מ סי' ס"ו ס"ק ע"ו דהיינו משום דלא סמכה דעת האשה דסברה אזיל ומחיל ליה ויהא הנייר של לוה, וע"ש בנה"מ דכשדעת האשה על הנייר אינה צריכה להחזיר ללוה, לזאת משמע לכאו' לענ"ד דבברייתא קמייתא דקאמר בלשון "התקדשי לי בשטר חוב", מפורש שהכונה הוא על כל החוב ולא על הנייר בלבד, ודוקא כשאמר התקדשי לי בשטר שמין הנייר [ולכאו' י"ל ג"כ דשאני "התקדשי לי בשטר", לפום דמוקי לה רנב"י "הב"ע כגון שקדשה בשטר שאין עליו עדים ור"מ לטעמי' דאמר ע"ח כרתי" כו', דכיון שהיא היתה סבורה להתקדש בקדושי שטר ולא הקפידה על דמי שיווי השטר כיון שלא הי' דעתה להתקדש בזה בתורת קדושי כסף ורק בקדושי שטר, ורק מצד שהשטר פסול שלא החתים עליו עדים, ודליכא קדושי שטר, שמין את הנייר כו' כדי שתתקדש בקדושי כסף. משא"כ היכא שהי' דעתה להתקדש בשיווי השטר ל"מ שומת הנייר, דדלמא התרצית דוקא באופן שיהי' לה כל דמי השט"ח, וא"כ הי' מקום ליישב לכאו' מה שהקשו התוס' ד' ז' ד"ה ורב יוסף, דהא לא היתה ידועה שומת הנייר קודם קדושין, וי"ל קצת דאפי' ללשנא דבכל דהו נמי פליגי, היינו משום דעכ"פ הקפידה על שיווי פרוטה וכן מדויק לשון הש"ס "ורבנן מספקא להו אי כר"מ אי כר"א הילכך שמין את הנייר כו', דלכאו' יפלא דהא אי נימא דאליבא דר"מ ל"מ שומא, ממילא הוי רק קדושי ספק וע' מהרש"א, ועפמ"ש הי' מקום לפרש, דלר"מ שהדבר ידוע שכשאין עדי חתימה ליכא לתורת שטר, ממילא ל"מ שומא אחר קדושין, (ולא התרצית להתקדש בדמי הנייר), ודוקא משום דמספק"ל אי כר"מ אי כר"א, ממילא אמרי' שהיא חשבה שתתקדש בזה בתורת קדושי שטר ולא הקפידה על דמי השיווי וממילא מהני השומא שתהא מקודשת בתורת קדושי כסף וכן י"ל דכיון דאיכא ספק קדושין מצד ספיקא דפלוגתא מצרף לזה הספק שמא נתרצית וסמכה דעתה להתקדש בדמי הנייר, ומצד צירוף הספיקות הוי קדושי ודאי, וקצת יש מקום לבאר ד' התוס' ג"כ עפ"ז, וגם ליתר האוקימתות י"ל כן].

ומ"ש כת"ר דעכצ"ל דס"ל שעבודא לאו דאו', ודמש"ה הגם שאין מתקדשת בקרקע, מתקדשת בשט"ח, והאריך כת"ר לפלפל בזה, יקשה לפ"ז מ"ש "מר אית לי' דשמואל" דהא שאני לענין קדושין שאינו מצד השע"ק, משא"כ בעלמא די"ל דלא מהני מחילה

להפקיע מה שכבר משועבד הקרקע ללוקח וגם לפמ"ש התוס' בשם י"מ דמשום דקנין שטר הוי רק מדרבנן מהני מחילה, דממילא ה"ה שיכול למחול השע"ק דהוי לפ"ז מדרבנן, אכתי לא מוכח דה"ה גם למ"ד שע"ד, ובפרט לשיטת ר"ת דמצד מחילת שעבוד הגוף נפקע שעבוד נכסים לא מוכח לפ"ז מהא דאינה מקודשת, ועכצ"ל דגם לשיטת הסוברין שהובא בר"ן שאין מקדשין במחובר לקרקע, היינו משום שאין הנתינה לחוד מספקת, משא"כ מה דהוי שע"ק.

סימן מג

להרב החריף ושנון ובקי בחדרי תודה מו"ה פינחס מנחם אלטר גאלדמאן נ"י בפה לובלין **הנני** בזה למלאות בקשת כבודו להשיבהו דבר בכתב כדי שיהא בידו לראי', ע"ד עתיר נכסין שהגיע לגבורות ורוצה לחלק נכסיו לבניו בחייו ולהשוות להם הבכור, שהביא הפ"ת בשם הח"ס דבמתנה מחיים יוכל לעשות כמו שירצה, ותמה כ"ת דהא בכתובות ד' נ"ג משמע דאף מחיים איכא משום עבורי אחסנתא, וכבר הרגיש בזה הח"ס בעצמו וז"ל אבל מתנת בריא גוף מהיום ופירות לאח"מ לית לן בה דבחיים יכול כל אדם לעשות בשלו מה שירצה וסברא נכונה ליישב המנהג אבל כתובות ד' נ"ג תיובתי' עכ"ל, ולענ"ד י"ל דכיון דמתנה הוי כמכר וכמ"ש במגילה ד' כ"ו דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב לי' הדר הו"ל מתנה כזביני וכן קאמר בב"ב ד' קנ"ו דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב לי' מתנה אמרו רבנן תיהוי מתנתו מתנה דלעבידו להו מילי' (והתם בינוקא לכ"ע אמרי' כן) ועמ"ש התוס' פסחים ד' כ"ב ד"ה ואמה"ח, דמה שמחזיק ל הנכרי טובה כו', וע' כתובות ד' מ"ט תד"ה הוא, ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' מ"א, ממילא ליכא בנתינת מתנה מחיים משום עבורי אחסנתא משום דהוי כמוכרו לו, דהגם שאין נותן לו הפירות אלא לאח"מ אכתי כיון שהמקבל מחזיק לו טובה בעד זה, הוא כעין מכר דהוי טובת עצמו מה שיש ברשותו ליתן למי שירצה, וממילא לא קשה מהעובדא דר"פ איעסק ליה לבריה בי אבא סוראה כו' א"ל ניעול מר בתראי חזייה דלא הוה ניחא לי' א"ל מאי דעתיך משום דא"ל שמואל לרב יהודה שננא לא תהוי בעבורי אחסנתא כו' עול ולא תעשייה קאמינא א"ל מעלאי דידי היינו עשייה" כו', דשאני התם שאבא סוראה לא רצה להרבות נדוניא לבתו רק שהי' מוכרח לזה מצד כבודו של יהודה בר מרימר, וגם לפום דלא אסיק ר"פ אדעתיה "דהיינו עשייה", אכתי הא נתכוין לכך שיכנס עמו כדי שירבה לפסוק נדוניא בשביל כבודו של יהודה בר מרימר, ולא קבל אבא סוראה שום טובה ואדרבה הי' למורת רוחו, משא"כ היכא דהוי לטובת הנותן, והגם שביארתי בספרי אה"ר סי' כ"א בהא דב"ב ד' קכ"ז דפריך "יכיר ל"ל כו' אילו בעי למיתבא לי' במתנה מי

לא יהיב ליה" דהגם דמתנה חוזרת ביובל, היינו מתנה דעכשיו דהוי כעין מכר, משא"כ מתנה לאח"מ שאינו מפסיד לעצמו אלא לבניו, אכתי י"ל דנהי דלא דמי ממש למתנה דמעכשיו, דנילף מינה לענין מה דהוי גזה"כ לרבות את המתנה, אכתי לענין איעבורי אחסנתא י"ל דשרי כל היכא דהוי לטובת הנותן, וגם כבר ביארתי שם לישב, גם אי נימא דדמי למתנה דמעכשיו.

ולכאו' מוכח כן מדפריך שיהא נאמן במיגו "ומה לו לשקר במאי דאמר שהוא בכור הא בלא"ה יכול ליתן לו פי שנים שיאמר הבו לי' במתנה מנכסיי' (לשון הרשב"ם), דהא כיון שאינו רוצה ליתן לו במתנה מחיים ורק לאח"מ, ממילא אס"ד דאיכא כה"ג משום עבורי אחסנתא, לא שייך להקשות "אמאי צריך קרא סברא הוא דנאמן ע"י מיגו", משו' דהוי מיגו דהעזה, דהגם דליכא איסורא מה"ת, לא ניחא לי' לשווי' נפשיה לאיש שאין רוח חכמים נוחה הימנו אך יש מקום לדחות ההוכחה הזאת, דאפי' לדעת הסמ"ע סי' פ"ב סקמ"ד מהני הכא מיגו כזאת, וביותר י"ל שיש לו מיגו שיאמר שהוא בכור והנני נותן לו ג"כ במתנה לפי שאין מאמינין לי שהוא בכור, כמו שביארתי בספרי אה"ר שם, ועפ"ז השבתי לתרץ מה שנשאלתי דלפמ"ש הכ"מ פ"ב מעבדים הי"ב שאין האדון שליט למכור עבדו העברי או לתתו לאחר" דא"כ אצטריך קרא דיכיר לענין ירושת ע"ע, די"ל דכיון שהעבד בין כך וכך הוא משועבד וע"ע גופו קנוי, והספק רק לאיזה מהאחים הוא משועבד, ממילא מהני המתנה של המוריש, (ואחין שחלקו הגם דהוין כלקוחות מ"מ יורשין ע"ע), ודכמו"כ מיושב הקושיא דהא אצטריך קרא להיכא שנשבע שלא ליתן מתנה לשום אדם, דלפמ"ש לענין השבועה דהוי כלפי שמיא פשיטא שהוא נאמן על עצמו לומר שאין זה בתורת מתנה ושיש לבנו זה פי שנים בתורת בכורה ורק מצד שאין מאמינין לו הוא מוכרח ליתן ג"כ בתורת מתנה, וקמי שמיא גליא שאין זה מתנה, ואפי' לפמ"ש הסמ"ע חו"מ סי' ר"ח סק"ג בשם ההג"מ דכשעבר על שבועתו ומכר או נתן אין במעשיו כלום, אכתי כיון דהיינו משום שעבר על מימרא דרמנא, הוא נאמן על עצמו לומר שלא עבר על שבועתו

ועד"ז השבתי מכבר (ב' דר"ח אלול שנת תרנ"ז) בדבר מה שהקשה רי"ט אלגזי סוף בכורות, דהא אצטריך קרא דיכיר לענין נכסים שנתנו להאב ע"מ שלא יתנם במתנה אפי' לבניו, דלפמ"ש י"ל דשפיר פריך הש"ס "יכיר ל"ל" כו', דכיון שזה טוען טענת ברי ע"פ דברי האב שהוא בכור, ממילא פשיטא שלא יחזרו הנכסים להנותן הראשון שנתן להאב, דהא כתב הרשב"א הובא בב"י, וע' קצה"ח סי' רנ"א, דכל היכא שכבר יצא מרשות הנותן רק שהנותן טוען שיש להמקבל להסתלק מחמת תנאי והמקבל טוען שלא הי' תנאי או

שנתקיים התנאי העמד נכסים בחזקת המקבל ע"ש, וה"נ כיון שכבר היו הנכסים ברשות האב המקבל, וזה הבן בא בטענת ברי שלא נתבטל התנאי, שלא בא לידו מהאב בתורת מתנה אלא בתורת ירושה, פשיטא שאין להנותן הראשון טענה עליו מה שטוען בתורת ספק שמא הי' דרך מתנה, וא"כ שפיר פריך הש"ס דתיפוק דאיכא מיגו דאי בעי יהיב לי' במתנה ג"כ לזה שאומר עליו שהוא בכור, דממילא ליכא למימר דסד"א דכיון שהנכסים עומדים בחזקת כל היורשין. אין זכות ויתרון לזה שאומר עליו שהוא בכור, מצד שהדבר מוטל בספק, דז"א, דהא ממ"נ אין ליתר האחים זכות בחלק האח הזה, מצד שנתן לו ג"כ במתנה, ולפום צד הספק שאינו בכור ממילא נתבטל התנאי וחוזר להנותן הראשון, ועכ"פ אין זכות בנכסים ליתר האחין, ולענין הספק שמא נתבטלה המתנה והנכסים חוזרין לבעליהן הראשונים אוקי בחזקת המקבל.

ועד"ז יש לבאר מ"ש התוס' בכתובות ד' י"ט, עמ"ש דהאומר שטר אמנה הוא זה אינו נאמן וכו' וכגון שחב לאחרים כו' "וא"ת ולהמניה במיגו דאי בעי מחיל ליה" כו', דלכאו' יפלא דהא הוי מיגו דהעזה ולא ניחא לי' לעשות עצמו רשע שיש לו ממה לפרוע להמלוה שלו, והוא מוחל לבע"ח ומפסיד להמלוה שלו ועובר על מצות פריעת בע"ח והוא בכלל לוה רשע ולא ישלם, ועפמ"ש י"ל כונת התוס' שיש לו מיגו לאמר שמצד שאין מאמינין לו שהוא שטר אמנה הוא מוחל לו ג"כ, ודקמי שמיא גליא שהוא שטר אמנה, ועפ"ז מתישב מה ששמעתי להעיר בדברי התוס', דהא משכחת שהשט"ח הוא של עכו"ם (אי נימא דס"ל דשייך שעבודא דר"נ גם בבע"ח עכו"ם), דלפמ"ש לק"מ, דלענין איסור לא תחנם, הוא נאמן על עצמו לומר שטר אמנה הוא זה ועכ"פ נתבאר דממ"ש ד' קכ"ז לא מוכח דבמתנה לאח"מ ליכא משום עבורי אחסנתא

ולכאו' כיון דמתנת בריא שכתוב בה מהיום ולאח"מ הרי הוא כמתנת שכ"מ שאינה קונה אלא לאח"מ (סי' רנ"ז ס"ו), הול"ל דברי הרב ודברי התלמיד מי שומעין כמ"ש בתמורה ד' כ"ה, וע' קצה"ח סי' רנ"ב, ובשלמא לפום דס"ל לאביי מעיקרא שקנה עם גמר מיתה (ב"ב ד' קל"ז) ניחא לפי שהמתנה קודמת, וקצת י"ל דדוקא מתנת שכ"מ לאחר ג"מ, משא"כ מתנת בריא דכיון שקונה הגוף מהיום רק שאוכל הנותן הפירות כל ימי חייו, ממילא משעת גסיסה של הנותן שבודאי כבר ימות, ולא יאכל פירותיו ואינו בר מתנה וקנין, זוכה המקבל בהפירות, וכיון שזוכה קודם הרגע שמוריש לבניו, לא שייך משום עבורי אחסנתא, ועפ"ז היה מקום יותר לחלק בין מתנת שכ"מ למתנת בריא, דהגם שאין זוכה בהפירות מחיים, אכתי קדים זמן זכותו גם בהפירות, ועמ"ש הרמב"ם פ"ח מזכי'

שבמיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ובמזון האלמנה והבנות, משא"כ אלו שנתן להם מתנות שכ"מ שלא יקנו אלא לאח"מ.

ועמ"ש בספרי אה"ר סי' מ"ח די"ל דבמכירת הולד לעכו"ם שנפקע קדושת בכורה מצד הדין. ל"ש לומר שדברי הרב קודמין, ודשאני מ"ש "אמר על הבכור עם יציאת רובו עולה הוא", דהא דנפקע מקדושת בכורה הוי רק משום שאין קדושת בכורה יכולה לחול על קדושת עולה הקודמת לה עמש"ש, ועמ"ש הקצה"ח לפרש מ"ש הנמ"י דתקנת מזונות האשה והבנות קודמת, דהיינו משום שמה שנתן במתנת שכ"מ הוי דברי התלמיד ע"ש, ואפשר דהתם ג"כ לא נפקע ע"י המתנה, חיוב תקנת מזונות של האשה והבנות, רק שע"י מה שנתן לאחרים אין להם ממה לגבות, וממילא אמרי' דה"ר ודה"ת כו', משא"כ לענין ירושה דליכא דין תורת ירושה רק במה שמשאיר אחריו, וע"י המתנה לאח"מ אינו משאיר אחריו מה שנתן לאחרי', ממילא י"ל דל"ש לומר "דה"ר ודה"ת דברי מי שומעין", כיון שע"י מה שנתן לאחרי' נפקע תורת ירושה ממה שנתן במתנה לאחרים, וכיון שמצד הדין נפקע מזה תורת ירושה, תו ליכא בזה דברי הרב, ואכתי י"ל דמתנת בריא מהיום ולאח"מ שנותן בדעת צלולה ומיושבת (ולא כשכ"מ הבהול, וכדי שלא תטרוף דעתו כו') אמדינן לדעתיה דלא ניחא לי' שיחול מתנתו ברגע שחל תורת ירושה, שיהא כעין הפקעת מצות התורה, ושיהא בי עבורי אחסנתא, וכוונתו שיזכה המקבל בפירות עם גמר מיתה בשעה דליכא עדיין תורת ירושה, ודמש"ה ליכא כה"ג משום עבורי אחסנתא.

ומ"ש מע"כ לדייק מהלשון כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה (ד' קט"ו), דמדדייק וקאמר "ליורשו", מוכח דקפיד דוקא שיהא בתורת ירושה, וכדמשמע ממ"ש "אשר אין חליפות למו" וכשבא לידו בתורת מתנה אינו בא מכח חליפות, ז"א, דהילפותא ממ"ש אשר אין חליפות למו" לא קאי על המימרא הקודמת, וכמ"ש הרמ"ה ז"ל דמ"ש כל שאינו מניח בן ליורשו כו' "דוקא היכא דלא עסק בפריה ורביה", משא"כ הא דקאמר אח"כ על הכתוב אשר אין חליפות למו ולא יראו אלקים כו' כל שאינו מניח בן, דמיירי גם כשעסק בפו"ר, מדקאמר "תסתיים דר' יוחנן דאמר תלמיד דאר"י דין גרמיה דעשיראה ביר" וע' רשב"ם, ועכצ"ל דגם לפמ"ש במסקנא הא דידי' הא דרביה", לא הוי מצד מ"ש בשם רשב"י, ורשב"י לא הי' רבו, וכל "שאין חליפות למו", הוא מצד שאינו ירא אלקים ונענש בידי שמים, (ובלשון פרשב"ם "חליפין ממלא מקומו", וע' ד' פ' ד"ה "אף צדיק אין גזעו מחליף, כו' אם מת שלא יוליד בן כמותו", והכא משמע דכל שהניח בן, יש חליפות למו) משא"כ מ"ש "הקב"ה מלא עליו עברה", היינו דוקא היכא דלא עסק בפו"ר, ומדויק הא דקאמר "שאינו מניח בן ליורשו", דהיינו שאין טענת אמתלא למנוע מפו"ר מצד

שיודע שבניו יהיו רשעים, וכהא דקאמר בברכות ד' י' "א"ל משום דלא עסקת בפו"ר א"ל משום דחזאי ברוה"ק דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל כו' מאי דמפקדת אבעי לך למעבד כו', והיינו דדייק וקאמר "ליורשו" שגם רשע ומומר בכלל כדקיי"ל סי' רפ"ג סעי' ב', "ולא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה" והנה עכ"פ אין שיעור וקצב לסכום הירושה כל שמשייר מקצת (ע' ערכין ד' כ"ח) ולא מיעקרא תורת נחלה, וע' ד' נ"ב דבמותר דינר סגי, וע' רשב"ם ד' קל"ג ד"ה רואין, שבמתנת שכ"מ כל נכסיו עוקר נחלה דאו'.

ועמ"ש התוס' ד' ק"ל ד"ה ת"ל, דאי לאו לא יבכר הוה אמינא דיכול לשנות חלק בכורה משום דה דהורע כחו כו', וא"כ היכא דליכא גזה"כ לא עדיף חלק בכורה כירושה דעלמא. אך ברמב"ן שמצוה להנחיל לו ושיודיע כו', ומה שהק' בקצה"ח סי' רפ"א דא"כ מאי פריך יכיר למה לי', לכאו' י"ל דכיון שהמצוה כוללת שיעשה כל האפשר שינחל פי שנים, וכמ"ש בלשון הרמב"ן "שהוא מצוה להנחיל לו" (וע' ב"ב ד' נ"ה "א"כ ביטלת ירושת בנו הבכור" כו', וא"כ י"ל שבכלל המצוה הוי ג"כ תשלומי טסקא וכרגא, כדי שיהיו הנכסים מוחזקין ולא ראוי ושלא יתבטל ענין בכורה, ודכמו"כ הוי בכלל המצוה מה שיכתוב ויתן בא פן שיהא לזה כח גם ע"פ דד"מ, כדי שיוכרחו לקיים גם כשילכו בעש"ג, וצ"ע) ובכלל זה הוא שאם לא נודע מי הוא הבכור יודיע האב מזה. וממילא ענין מצות ההכרה הוא חלק של מצות ההנחלה, ושפיר פריך "יכיר למה לי" דהו"ל להשמיענו רק מצות הנחלת חלק בכורה, וממילא נשמע שבכלל המצוה להכיר ולהודיע מי הוא הבכור.

ולכאו' הא לא שייך קיום מ"ע בדבר הבא מאיליו, ולא דמי למ"ש פ"ד משמיטה ה' כ"ד שמ"ע להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית כו', שמשמיט ומפקיר בלב, וכשנועל כרמו מבטל מ"ע ומהני מעשיו לפי שעה, משא"כ הכא שאין עושה מצדו שום דבר, ואין ביכולתו לבטל מה שבא מאיליו, ולא מהני מעשיו לשנות חלק בכורה, [וע' קצה"ח שכ' לתרץ מה שהק' התוס' דלריב"ב למה לי ביום הנחילו טו' דא"כ לישתוק מלא יוכל לבכר וממילא ידעי' שאינו יכול לשנות לא חלק בכורה ולא חלק פשיטות משום דהוי מתנה עמ"ש בתורה כו', ותירץ הקצה"ח דכיון דאצטריך לא יבכר ללאו ממילא סד"א להכריח מזה דמהני מעשיו כדקאמר אמר אביי דאי עביד מהני דאס"ד ל"מ אמאי לקי. ולענ"ד מיושב ד' היום דאביי לא קאמר אלא ראא"י דכ"מ דא"ר לא תעביר ל"מ מעשיו מצד שעבר על מימרא דרחמנא, דא"כ לא משכחת רלקי על איסור לאו, ודעכצ"ל דהגם שעבר אמימרא דרחמנא מהני מעשיו, משא"כ היכא דל"מ מעשיו משום דהוי יחיה עמ"ש בתורה, אטו נימא שמצד שיש איסור לאו הלאו גורם דמהני מעשיו, ואטו מה שכתבה

תורה בלשון לאו מכריח לומר לק. דהא יש כמה לאוין בתורה שאין בהן מלקות] וכמו"כ יקשה לדחוק ולומר דמקיים מ"ע בקו"ע בתשלומי כרגא וכה"ג דכיון שאין הבכור נוטל בראוי, מדוע יהא עליו חיוב לעשות שיהיו נכסיו מוחזקין כדי שיטול בהן הבכור פ"ש. ואפי' כשנותן מתנה בחיים לא קעביד איסורא, ואפי' משום הפקעת מצוה ליכא, דשאני ההיא דמנחות ד' מ"א דקאמר "טצדקי למיפטר נפשך מציצית" שבידו לקיים המצוה בקו"ע, וכן הא דקאמר ביבמות ד' י"ז דאסור לבטל מצות יבמין, מכא"כ הכא שאין לו שום אפשרות לקיים המצוה בקו"ע והירושה באה מאיליה בשעת מיתתו, ובחייו אינו מקיים המצוה אפי' בשוא"ת, ולא משכחת קיום המצוה אלא היכא שצריך הכרה שהוא בכור, וא"כ הדק"ל קושיית הקצה"ח דמאי פריך הש"ס "יכיר ל"ל", וגם תמוה לשון הרמב"ן שגם כשא"צ הכרה הוא מצוה להנחיל לו.

ואולי י"ל דלשיטת הרמב"ן יש מצוה בקו"ע להנחיל לו היינו שיברר החלק של השדה השייך לו (וע' ב"ב ד' י"ב דיהבי לי' אחד מיצרא) וכן בשאר נכסים יברר המוריש מה ששייך להבכור, (שיעלה לדמי פ"ש מחלק כאו"א), ואין להקשות ממ"ש בגיטין ד' מ"ח דלר' יוחנן "דהאחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זל"ז ביובל ואס"ד לאו כקה"ג דמי לא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון", דהא משכחת לה שבירר המוריש חלקו של כאו"א, דלק"מ, דהא גם בלא דברי הרמב"ן מהני כשבירר המוריש, דהא כיון דכתי' והי' ביום הנחילו את בניו ויליף מינה "שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה", ודהיינו בתורת ירושה, ממילא י"ל דכה"ג הוו לכ"ע יורשין ולא לקוחות ועכצ"ל דפריך "לא משכחת" כו', משום דהוי מלתא דלא שכיחא שהמוריש יברר חלקו של כאו"א, וא"כ י"ל גם לשיטת הרמב"ן, דכיון שאין מצוה להנחיל ולברר את חלק הבנים הפשוטים (הגם שיש בזה עדיפות כדי למנוע מקטטה ותערומת אח"כ) ממילא לא שכיחא מילתא שהמוריש יברר וינחל לכאו"א את חלקו בתורת ירושה, ואי נימא כן לשיטת הרמב"ן, תו י"ל דגבי חלק בכורה, גם במתנה מחיים מפקיע ומבטל המצוה, ודגם כשישייר קצת שיטול בהן הבכור פ"ש, י"ל דכיון שמצות התורה הוי שינחיל לבנו הבכור בקו"ע, מוכח מזה שאין הקפדת התורה רק שתתנהג תורת בכורה, אלא שהקפידה שיטול פ"ש בנכסיו, וממילא י"ל דבמתנה מחיים הוי ענין הערמה לבטל המצוה, ועכ"פ י"ל דלענין חלק בכורה הוי בכלל לא תהוי בעבורי אחסנתא, ובפרט כשכותב בערכאות שע"פ דיניהם אינו זוכה אלא לאחר גמר מיתה כשכבר יש דין תורת ירושה

והנה בח"ס שם תשו' קנ"א הביא מ"ש התשב"ץ ח"ג סי' קמ"ז וז"ל ובטופס שטרות לראשונים ז"ל יש שיור ד' זוזי וכתב גאון ז"ל דמשום כדי שתהא רוח חכמים נוחה הימנו כמ"ש בספר עטור סופרים כו' עכ"ל, ותמה הח"ס דמדברי העיטור אדרבה מוכח להיפוך, דבתר דמייתי מהש"ס דילן מייתי מ"ש בירוש' שהביא הרי"ף בב"ב דהכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו עה"כ ותהי עונותם על עצמותם (ע' נמ"י וז"ל כלומר בניהם שהם עצמורם כו' ע"ש, ולא ניחא לי' לפרש שלאח"מ שהן כבר עצמות בלא רוח ונפש. חל העון, כעין מ"ש בב"מ ד' ס"ב דלאו דשומא מתלא תלי וקאי, ודה"נ כשאין להבנים ירושה לאח"מ, אגלי למפרע העון שעשה, דאכתי העון הוי משעת כתיבה) ומייתי שם עובדא דהאי גברא הפקיד אצל ר"א בר ממל ומה שאם יתנהגו בניו כשורה יתן להם מחצה הנכסים ולא התנהגו כשורה ואפ"ה נתן להם החצי ושוב באו לערער על החצי הנשאר ביד ר"א בר ממל וא"ל אם לא תשתקו אוציא מידכם גם מה שנתתי לכם שהרי אי אתם נוהגין כשורה, וא"כ מוכח מדעבר על צואתו ונתן להם החצי, שלא רצה לסייע ידי עוברי עבירה שהוא חטא גדול כמ"ש עונותם על עצמותם, ודוקא המחצה הנשאר דלא הוי בכלל זה כיון שהניח להם מחצה, רק דאין רוח חכמים נוחה הימנו לא חש לזה עכ"ד ולענ"ד בלשון העטור שכתב "ודוקא לא שייר להם כלום אבל שייר להן ונתן לעניים ולעשירים מממונו הרשות בידו", מפורש כמ"ש התשב"ץ בשמו, ומ"ש הח"ס להוכיח מדר"א בר ממל נתן לבני המפקיד החצי אע"ג שלא התנהגו כשורה, לענ"ד, אדרבה מתחלה חשב ר"א בר ממל שהבנים מתנהגין כשורה, ורק כשבאו אח"כ לערער על ציווי האב נתברר לו שהן בנים רעים (קקו פדיטפי) ומתנהגין שלא כשורה, ולזה א"ל שיחזירו לו המחצה שנתן להם, כמפורש בלשון העטור בשם הירושלמי בתר יומין בעון אתון מעור עימיה א"ל לא אמר אבוכן הב להון אלא אי הוו דהנייה הב להן פלגא וסב לך, כדון דאתון קקו פדיטפי הבו לי מה דיהבית לכון", ועכ"פ מפורש לענ"ד בלשון העיטור כמ"ש התשב"ץ בשמו, (ושאני מ"ש כתובות דנ"ג שהי' למורת רוח הנותן), כתבתי הנלע"ד בעז"ה בחדש סיון דשנת תער"ג לפ"ק,

סימן מד

בעז"ה ו' עש"ק ח' אלול שנת תרס"ד, להרב הג' חו"ב בהד"ת מו"ה מנחם מרדכי תאומים פרענקיל נ"י היושב באהלה של תורה בירושלם עה"ק תובב"א.

מה שהוקשה לכ"ת מה שביארתי בספרי אמ"ש סי' פ', מ"ש במשנה דכתובות ד' ע"ב "ואיזוהי דת יהודית יוצאת וראשה פרוע" ופריך הש"ס ראשה פרוע דאורייתא היא" כו', ומתרץ דאורייתא קלתה שפיר דמי" כו', דלכאו' קשה אמאי לא חשבה מתני' בכלל דת

משה כשראשה פרועה לגמרי בלא קלתה, וכתבתי די"ל שלא הוצרך להזכיר זה, משום דנשמע לה מסיפא דאף כשקלתה על ראשה יוצאת שלא בכתובה ומכ"ש כשראשה פרועה לגמרי, והוקשה לכ"ת לפום דפרש"י בסוטה ד' כ"ה ד"ה עע"ד, דמוכח מלשונו דדוקא עוברת על דת יהודית צריכה התראה משא"כ עע"ד משה, דא"כ יקשה דהול"ל למתני' להשמיענו דראשה פרוע לגמרי הוי בכלל עעד"מ שא"צ התראה, ועכצ"ל דכיון דהוי רק ענין צניעות הוי כעעד"י שצריכה התראה, ולכאו' מלשון פרש"י ד"ה "דאוריי' היא, ואמאי לא קרי לה דת משה משמע דכשהאיסור מה"ת הוי בכלל עעד"מ.

הנה בלשון הב"ש סי' קט"ו סקי"ז וז"ל אלא רש"י בסוטה ד' כ"ה פי' בבעיא זו אם צריכה התראה להפסיד הכתובה דאיירי בעעד"י משמע דס"ל אם היא עעד"מ א"צ התראה אה כיון דכבר הכשילתו כו' עכ"ל, וא"כ היינו דוקא הא דחשיב מתני' מאכילתו שאינו מעושר ומשמשתו נדה" כו', וכן נודרת ואינה מקיימת" כיון דבעון נדרים בנים מתים הוי כמו שהכשילתו, משא"כ ראשה פרועה י"ל שצריכה התראה וגוף הוכחת הב"ש מדפרש"י על האיבעיא אי עע"ד צריכה התראה, דהיינו "עע"ד יהודית שאינה צנועה יוצאה וראשה פרוע" כו'. ודייק מדנקט דוקא הנך, דס"ל לפרש"י דעעד"מ א"צ התראה, צ"ע לענ"ד, די"ל דאדרבה ס"ל לפרש"י דאיבעי להש"ס דוקא בעעדי"י שאינה צנועה, דכיון דאית בה פריצותא יתירא, כדפרש"י ד"ה דלית לה, אפשר שאין צורך ותועלת בהתראה, דגם אי מירתתא ע"י ההתראה, ולא תראה בגלוי עיניי פריצות, מקפיד הבעל שיודע שהיא חשודה בפריצות בהסתר באין עין רואה, ומש"ה מספקא לי' דלמא א"צ התראה, משא"כ מאכילתו שאינו מעושר וכה"ג, שמה שמפסדת כתובה הוא רק מצד חשש שתכשיל אותו גם להבא, וכדמוכח מדתניא, היה ר"י אומר כל היודע באשתו שאינה קוצה לו חלה יחזור ויפריש אחריה, א"ל אין אדם דר עם נחש בכפיפה כו' זימנין דמקרי ואכיל", גם להס"ד פשיטא שצריכה התראה דאפשר שע"י התראה מירתתא ולא תוסיף להכשילו, ובענין מכשול הבעל שאין יצרה תוקפה בודאי תזהר מפני היראה, ואפי' משמשתו נדה י"ל דכשתדע שהבעל ידרוש ויחקור לא תוסיף להכשילו, וא"כ אין הכרח לומר דשיטת רש"י ז"ל הוא דלא ככל הראשונים שפסקו דכל עע"ד הן ד"מ הן ד"י צריכה התראה, די"ל דגם כונת פרש"י הוא כן, והגם די"ל דלענין פריצות שהוא דבר שבגלוי יש תועלת בהתראה משא"כ מאכילתו שאין מעושר, שהחשוד על הדבר אין נאמן אפי' בשבועה (ס' קי"ט), מסתבר לכאו' לומר דס"ל לפרש"י ככל הפוסקים, ודלא מיבעי כשיש לתלות בשגגה או התרשלות (ע' תו' פסחי' ד' ד') או דרך מקרה בעלמא,

אלא דאפי' כשהיא חשודה, ל"ש לומר "אין אדם דר" כו', כשלא נתברר ע"י התראה שעומדת במרדה,

והנה מהאיבע"א שלאח"כ עע"ד ורצה בעל לקיימה כו' מי אמרי' בקפידא דבעל תלה רחמנא והא לא קפיד או דילמא כיון דקפיד קפיד", מוכח כפרש"י דמיירי כשעע"ד בעניני פריצות, וכדפרש"י דכיון דאורחי' דבעל למיקפד בהכי על כורחיה דהאי נמי ה יא קפידא לגביה", ולכאו' מוקשה דהא מיירי כשרוצה לקיימה ואומר שאינו מקפיד, וכן מוקשה הא דפרש"י ד"ה "תלה רחמנא, דכתיב וקנא את אשתו" דהא כיון דקיי"ל כר"ע דוקנא את אשתו חובה, אינו תלוי בקפידת הבעל, ועכצ"ל דהיינו דכיון שיש רגל"ד שזינתה כשנסתרה אחר הקנוי שיודעת שעי"ז תיאסר לבעלה ובכ"ז נסתרה, וציותה תורה שיקנא לאשתו, משום דגוף הסתירה, כיון שדרך הבעל להקפיד, הוי רגל"ד פריצות, ולולי זאת לא היתה עושית מה שהוא למורת רוח בעלה, ודממילא י"ל דכדלא קפיד ליכא רגל"ד, והיינו מ"ש "או דילמא" כו', וכדפרש"י דכיון דאורחי' דבעל למקפד" כו', הדר יש רגל"ד של פריצות, ולולי זאת לא היתה עושית כן, מצד שיודעת שהדרך להקפיד ע"ז, וכיון שיש רגל"ד של פריצות, ממילא על כורחי' דהאי" כו' (וע' סוף גיטין תד"ה עם בנ"א), וכ"ז כשהיא עע"ד בעניני פריצות, שכשאין הבעל מקפיד, ממילא ליכא כ"כ רגל"ד. משא"כ כשמשמשתו נדה ואתרע נאמנותה דאפשר דלאו בקפידא דבעל תלי מילתא [וקצת הי' מקום לפרש דכיון שצריך לכתוב לה כתובה אחרת, כמ"ש הח"מ סקי"ח, וכ"ז שהיא עפ"ד לא מזדקקי עדים לכתחילה לכתוב לה כתובה, היינו דקאמר "דכיון דקפיד קפיד" דכבר פקע חיוב כתובתה בשעה שהקפיד הגם שכעת אינו מקפיד- אך ז"א, דהא בכתובות ד' ט' קאמר אי למיתב לה כתובה ניתב לה" ולא אמרי' שתטרוף מלקוחות שלא כדין, ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י חו"מ סק"ב, ובלא"ה, הא מבואר ברמב"ם "שאם רצה הבעל לא יוציא וכו' ואין להן כתובה כו' אלא תהא קלה בעיניו להוציאה". הרי דשרי לדור א עמה, וע' ח"מ].

ובהפלאה בק"א סק"ז דאף כשהוא נחשד באיסור חלב והיא הכשילתו באיסור דם הפסידה כתובתה, מדבעי לומר באלמנה לכה"ג דמקנין אותה להפסידה כתובתה, הגם שהוא עבריין על איסור אלמנה לכה"ג ולענ"ד שאני קינוי שהפריצות נוגע לענין האישות, וגם העבריינין מקפידין ע"ז, ואדעתא דהכי לא כתב לה כתובה, משא"כ כשהכשילתו באיסור דם וכה"ג, שכל ההקפדה הוי רק מצד שהכשילתו באיסור, אפשר שיש לה התנצלות מה שיודעת שהבעל אינו מקפיד על מאכלות אסורות של איסור חלב וכה"ג, ורק מצד הסברא הויא בכלל עעד"מ, כשיודעת שמקפיד על איסור דם.

[**ובלא"ה** לא מוכח לענ"ד מהא דקאמר "ת"ש אלמנה לכה"ג כו' ממזרת ונתינה לישראל כו' לא שותות ולא נוטלות כתובה כו' הא קנויי מקני להו ולמאי אי לאוסרן עליו הא אסירן וקיימן אלא לאו להפסידן כתובתן כו', דכיון שקנא לה רק כדי להפסידה כתובתה, י"ל שכבר התחרט ומשה תשובה על האיסור שעשה, ואינו מתייחד עמה, רק שלא גרשה עדיין כדי שלא יהא מחויב ליתן לה דמי כתובתה, ועמ"ש התוס' ריש זבחים, ומה שביארתי באה"ר סי' מ"ז, וכן י"ל שבעת שכנסה לא ידע שהיא אלמנה וממזרת כו', וכשנתודע לו פירש ממנה ואינו מתיחד עמה, ואין להקשות דא"כ בלא"ה אין לה כתובה כיון שהטעתו ולא הכיר בה, די"ל, דמ"ש "להפסידן כתובתן" היינו להפסידן גם תוספת כתובה, דכשזינתה מפסדת הכל, משא"כ חייבי לאוין שלא הכיר בה שיש לה תו"כ, וע' רמב"ם פכ"ד מאיש ת ה"ב, ודהגם שבלא"ה הוא פרוש ממנה ואין הזנות נוגע לו, מ"מ מפסדת ע"ז גם דמי תו"כ, שלא תהא נשכרת בשביל מה שאסורה עליו מקודם, וכהא דלא אמרי' דכיון שבלא"ה אסור לדור עמה, גם כשרוצה להיות עבריין, אין הסתירה נוגע לו, מצד איסור התורה, וע' ד' כ"ד רש"י ד"ה ולא נוטלת "דלא עדיפא מכשרה" ע"ש והנה עפ"ז יש מקום ליישב גם הקושיא דתיפוק דכשאין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו", והגם שכתבו התוס' ביבמות ד' נ"ח ד"ה ונקה "וא"ת ונוקמא כגון שבא עלי' בשוגג וכשבא עליה לא ידע עדיין שנסתרה כו', וי"ל דהכא כיון דבשעת השקאה יודע שבא עלי' באיסור אפי' בא עלי' שוגג לא חשיב מנוקה מעון אבל ע"י גלגול שאינו יודע בשעת השקאה מנוקה מעון קרינן ביה", אפשר לומר דהיינו דכיון שיודע שהכשילתו באיסור, דגם אי קמי שמיא גליא שטהורה היא אסורה לו משנסתרה קודם שתי', וכמ"ש התוס' בסוטה דכ"ח ד"ה מה ת"ל, ובכ"ז הוא משקה אותה כדי שיתברר לו שהיא טהורה וידור עמה, חשיב אינו מנוקה מעון דמוכח ממה שרוצה לקיימה, שאינו מקפיד על מה שהכשילתו באיסור שוגג" ודהגם שהוא כנסה לשם מצות נשואין וטעה בדבר מצוה שפטור מכפרה, ע' פסחים ד' ע"ב, אכתי היא הכשילתו באיסור, משא"כ כשאין ההשקאה כדי לקיימה, ורק כדי לברר הדבר, שפיר חשיב מנוקה מעון כשנכשל באיסור שוגג שלא ידע שהיא אלמנה וממזרת וכה"ג, ומש"ה דוקא משום דלא נאמרה פרשה אלא בראוי לקיימה", הוא דאמרי' דאינה שותית, ואילו הי' נוהג ענין השקאה גם כשא"ר לקיימה וכדי לברר הדבר, ממילא הוי משכחת שמנוקה מעון ועפ"ז מיושב גם מה שמקשין בהא דתנן מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותית כו' דברי ר"מ וחכ"א יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן", דהא אין המים בודקין כשאין הבעל מנוקה מעון דטפמ"ש י"ל שהבעל שגג ולא ידע שהיא מעוב"ח, ובאה"ר סי' ל"ז

ביארתי אי צריכה גט מצד כהזידה, ובזה ליכא קפידא כ"כ מה שהכשילתו באיסור, וכמ"ש בשבת ד' י"ב תד"ה ר"נ דהגם דאכילת איסור בשוגג גנאי הוא "התם לא הוי מאכל איסור אלא השעה אסורה", וה"נ אפי' אי נימא דתקלת ביאת איסור הוי הוראה שאינו מנוקה מעון לפי שאין הקב"ה מביא תקלה כו', ואפי' מתעסק בחלבי' ועריות חייב שכן נהנה", היינו דוקא היכא שאסורה לו בעצם, ולא כשאסורה לו רק לפי שעה משום תקנת הולד, ובפרט להמבארים שיטת הרמב"ם דגם למסקנת הש"ס ביבמות ד' מ"ב הוי מטעם דחסה שיעשה כן כדי שלא יצטרך לפרוש ממנה אחר שתלד, דלא שייך זה כשלא ידע שהיא מעוב"ח].

ומ"ש כת"ר היכא שמכשילתו באיסור דרבנן, הנה הפ"ת ס"ק ה' הביא בשם תשו' ברית אברהם להוכיח ממ"ש בטוש"ע כגון שאמרה כו' טיהר לי הדם הזה" ודלא כמ"ש בלשון הרמב"ם טיהר לי את הכתם", דס"ל דבאיסור דרבנן לא תצא שלא בכתובה, ע"ש, לענ"ד יש לומר דהרמב"ם לטעמי' שכתב בפ"ט מא"ב שאין האשה מתטמאת מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרגיש ותראה דם" כו', וא"כ אא"ל דמיירי שהכשילתו באיסור דאו', דמנלן שהרגישה בשעת ראייתה, והגם דמשכחת לה שהודית בעצמה שהרגישה ומשום דלהפסיד ממון הוי הודאת בע"ד כמאה עדים, וגם לדעת הר"ן בשם הראב"ד דאינה נאמנת דאאמע"ר, לכאו' היינו דוקא כשלא נודע גוף הענין אלא ע"פ הודאתה, משא"כ היכא שגם בלא הודאתה נתברר לנו שהכשילתו באיסור נדות מדרבנן ואתרע חזקת כשרותה, ממילא מהני הודאתה שהרגישה בראייתה ורוב דמים באין בהרגשה, אכתי כיון שהאשה אומרת שהחכם טיהר לה הדם והחכם מכחישה וכמ"ש ואזל שייליה ואשתכח שיקרא (והרמב"ם לא הביא מ"ש בירוש' שהוכחשה בעדים), א"כ אס"ד דנימא שאינה מפסדת כתובתה אלא כשהכשילתו באיסור דאורייתא, תהא נאמנת להכחיש החכם לענין שלא תפסיד כתובתה במיגו שהיתה אומרת שראתה הדם שלא בהרגשה, ובלא"ה לא משמע דהוי ע"פ הודאתה, וכיון דעכצ"ל דגם כשמכשילתו בנדות דרבנן מפסדת כתובתה, מש"ה כתב בלשונו "טיהר לי את הכתם שהכתם מראין לחכם, והדם השופע אין דרך להראות, וא"כ כ"ז הוא לשיטת הרמב"ם, משא"כ לשיטת הסוברין דכל היכא דודאי מגופה אתיא אפי' בלא הרגשה טמאה מה"ת (ועי' סדרי טהרה סי' ק"צ ס"ק צ"ג שכן הוא שיטת רש"י ותוס' וראב"ד) ממילא משכחת שנתברר שהכשילתו באיסור נדות מה"ת וגם הא כתבו "דדוקא כשהוכחשה בעדים", כהירושלמי (ודלא כהרמב"ם) וא"כ אפי' כדהוי ע"פ הודאתה הוי מיגו במקום עדים (וגם מצד הכחשת החכם לחוד י"ל דלהרמב"ן ל"מ מיגו שלה) ולפום דקאמר "ואב"א כדר"י דאר"י הוחזקה נדה בשכינותיה

בעלה לוקה עליה משום נדה", החזיקה עצמה לנדה גמורה במה שלבשה הבגדים המיוחדים לימי נדותה, משא"כ כשאינה רואית אלא כתם, שלא יתלכלכו ויטנפו בגדיה בדם נדות, לובשת רק סנור המיוחד לנדתה ועמ"ש הט"ז יו"ד סי' א' סקכ"ב בדין טבח שעשה סימן בראש הכבש השחוט שיהא נראה שהוא טרפה שנאמן כשנתן אמתלא, והקשה מהא דאם הוחזקה נדה ל"מ אמתלא, וכתב הב"י בשם הרשב"א דהיינו משום "דלעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדה אינה לובשת", הרי דהגם דלבישת בגדי נדה הוא מעשה כל דהו דהא סגי בלבישת סינר המיוחד לנדותה, תו ל"מ אמתלא, ולענ"ד מיושב, דהא מפורש בלשון הפוסקים שלבשה בגדי' המיוחדים לימי נדות", וכן מדקאמר בעלה לוקה עליה", מוכח שהחזיקה עצמה לנדה גמורה שאז לובשת כל בגדי' המיוחדים לימי נדותה, ובלבישת סינר בלבד ליכא ה כחה שהיא נדה גמורה אלא שמצאה כתם, והיינו דדייק וכתב "דלעשות מעשה כולי האי" כו', משא"כ טבח שעשה סימן בראש הכשב כו' דהוי מעשה כל דהו (וע' חולין ד' מ' "מאי מעשה מעשה רבה").

ועכ"פ הגם שמלשון הטוש"ע דנקיט לשון הש"ס לא מוכח דה"ה באיסור דרבנן, אכתי כבר הביאו הח"מ והב"ש ממ"ש הה"מ שהרי המעשר בזה"ז אינו אלא מדבריהם כו', ושאין חילוק והבדל כל שהכשילתו, והגם דלפמ"ש הנה"מ סי' רל"ד סק"ג א"צ כפרה כשאכל איסור דרבנן בשוגג, הכא גם כשהכשילתו באיסור תורה א"צ כפרה דלא הוי שוגג אלא אנוס, כיון שהיתה נאמנת לו ע"פ הדין, ומ"מ מפסדת מצד שאין יכול לדור עמה וכמ"ש "אין אדם דר עם נחש בכפיפה" כו' מטעם חשש שתכשילו להבא, והגם דשאני איסור תורה, דכיון דכשתוסיף להכשילו לא יהא לו דין אונס אלא דין שוגג דכיון שיודע שאין לו לסמוך על אשתו, מוטל עליו לדקדק ולעיין היטב, אכתי גם איסור דרבנן, נהי שא"צ כפרה בשוגג, י"ל דכיון שמצד חיוב כתובתה אינו יכול להוציאה ולישא אחרת, מסטרת כתובתה כדי שלא יהא הבעל מוכרח להכניס עצמו בחשש מכשול לכתחילה

והח"מ כתב להסתפק היכא "שצוה עליה להניח עירוב והוא סומך עליה ומטלטל בשבת כו', או צוה עליה לשרוף החמץ והיא לא עשאה ונשאר החמץ בביתו, אם ג"כ יוצאת בלא כתובה ולענ"ד לא שייך לומר בענינים כאלה "שאין אדם דר" כו' כיון שעליו לפקח בעצמו על דברים כאלה (ובדבר שיש טרחא אין לסמוך על נשים), וגם כבר כ' הב"ש דדוקא כשמכשילתו באכילה וביאה הוי גנאי, וע' כתובות ד' ס"ה, ואפי' גב האיש הוי כאכילה וע' ר"ן פג"ה גבי בת תיהא, ומש"ה נקט דוקא משמשתו נדה, ולא בקריבות לחוד, דבשוגג לא הוי גנאי כ"כ, וכדמשמע בברכות ד' כ"ה בהא דרב אחאי איעסק ליה

לבריה כו' ולא הוה מסתייעא מילתא כו' חזא ס"ת דמנחה כו', ועמ"ש בפרש"י, הרי דהגם דקאמר "סכנתון לברי כו' למות בעונש העון" והיה נענש מצד בזיון הס"ת הגם שלא הזיד ולא פשע, שהי' טרוד ועוסק במצוה (כמ"ש ד' ט"ז), וגם לא הי' לו לבדוק ולחשוש למלתא דלא שכיחא ולא אסיק אדעתי' שיש ס"ת בחדר, ובכ"ז הי' נענש מצד חומר האיסור של בזיון הס"ת, וכדלא הוה מסתייעא מילתא משמע מלשון פרש"י שגם אם הי' עניני קריבות לא נענש על השוגג, משום דלא הוי גנאי כ"כ, ובלא"ה הא כשנשאר החמץ בביתו בלא ידיעתו, הוי כמתעסק בעלמא, וגם לפמ"ש הגרע"א סי' ח' דמתעסק מקרי ג"כ עבירה, והוכיח זה מדקאמר בברכות ד' י"ט "המוצא כלאים בבגדו" כו', וקיי"ל דכשאינו יודע שיש כלאים בבגדו, צריך האחר להגיד לו אפי' בשוק לפושטו ע"ש, אכתי כיון שאין למתעסק דין שוגג לענין חיוב חטאת, אין המכשול גדול ולא דמי למאכילתו שאינו מעושר, וגם צ"ע לענ"ד הוכחת הגרע"א זצ"ל, דשאני "המוצא כלאים בבגדו" שנהנה בלבישה ובשעת לבישה קעבד מעשה וע' תוס' שבועות ד' י"ז ד"ה או א"צ, שמצטרף תחילת הלבישה שהי' ע"י מעשה, ואגלאי למפרע שלבש הבגדים באיסור, משא"כ כשלא ידע שיש חמץ בביתו שלא עשה מעשה ולא נהנה, (והנאה זימנין דמשוי לי' כמעשה, וע' תוס' ב"ק דל"ב) והנה הגרע"א שם בעצמו כתב לדחות הראי', משום דשאני איסור כלאים, שמצד איסור הנאת חימום הוי כמו חלבים ועריות דמתעסק חייב, ודבריו הקדושים צ"ע לענ"ד, דהא שאני חלבים ועריות שטועם טעם איסור, וכמ"ש הפנ"י בפסחים ד' ל"ג דמש"ה כשנתכוין לחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה לא שייך לומר דגם בשאר מצות מתחייב כה"ג מתעסק "שכן נהנה", שלא נהנה ממה שהוא של עילה, יותר מאילו הי' של חולין ע"ש, ובאמ"ש סי' נ"ח ביארתי דגם כשמתעסק בחלבים טועם טעם איסור, לפי שיש קצת הבדל בטעם, ורק בתערובת ליכא למיקם אטעמא, שמצד שהטעמים קרובין זל"ז אינו מורגש בתערובת עמש"ש, וא"כ לא שייך זה בכלאים שאין מרגיש הנאה ממה שיש תערובת חוט של כלאים, ועכ"פ כיון שבידו לפקח ולהזהר להבא שיבער בעצמו את חמצו וכן להניח עירוב בעצמו ל"ש לומר בזה "אין אדם דר" וכו', ובפרט דלפום שחשב שעירבה ושמטלטל ברשותו ומקומו. לא הי' מלאכת מחשבת, ופשיטא שלא הפסידה כתובה ולכאו' מדנקיט מאכילתו שאינו מעושר משמע דהיינו מצד שנוסף להמכשול נוגע לבעל כמ"ש שבת ד' ל"ב שבעון ביטול תו"מ כו' ע"ש, וכשאינה מעשרת הגם דקאמר בקדושין ד' מ' דכשנאנס ולא עשה מצו' כו', אכתי אין מתברך בשביל זה בעוה"ז). והנה ממ"ש הרשב"א תשו' תקע"א במה שבאו לחייבה מדין עעד"מ, שלא אמרו אלא ברגילה בכך, משמע דכשרגילה בכך א"צ התראה,

אך שאני התם שהאשה שכרה א"י לילך לפני השלטון כדי לשרוף בעלה כו', שהראתה במעשיה שאין אימת ב"ד עליה והולכת בעש"ג וממילא אין צורך ותועלת בהתרא' כיון דלא מרתתה כלל, ודבר מ"ש כת"ר עמ"ש בספרי שם בזה הלשון "ובל"ז י"ל דמיירי בבית כו' רק לפי שדרכן לכסותו" כו', כוונתי היא, דשאני נשואה דאפי' בבית דרכה לכסותו כו'. וע"ש שהבאתי ממ"ש בב"ק ד' צ', ולכאו' שאני התם שלא הי' דרך פריצות ורק שלא רצתה להפסיד השמן הנשפך ואפי' אילו היתה עושית איסור, לא נפטר בשביל כך זה שפרע ראשה מתשלומי בושת, וממ"ש "לזו אני נותן" כו' משמע שהי' הדמי בושת שייך לה וא"כ משמע קצת שלא היתה נשואה לבעל, דהא קיי"ל סי' פ"ג דכשהבושת בגלוי לו ב' חלקים כו' (ומש"ש לענין כל כבודה כו' ע' ר"י מברונא ת' רמ"א ממ"ש גיטין די"ב מהו דתימא כו' וממ"ש עירובין ד' ק', וע' חו"מ סי' צ"ו, ולכאו' ממ"ש בנזיר ד' י"ב מוכח דכולהו לא ניידי) וכתבתי הנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

סימן מה

ב"ה יום ב' פינחס תרע"ג לפ"ק פה קארוב. לכבוד הרב הגאון הגדול האמיתי שר התורה סיני ועוקר הרים אור תורתו למרחקים זורחת והמאיר מתורתו פני תבל עטרת תפארת ישראל ע"ה פ"ה נ"י וכו' וכו' מרן מוהרר אלי' שליט"א האבד"ק לובלין יע"א.

הנה נפשי בשאלתי כאשר הסכימו הקהל דפה לקבל אצל הרב אשר יהי' בפה קארוב שני אלפים רו"כ לבנין המקוה דפה כי דבר זה נחוץ מאד ויש בזה סכנת נפשות, וכאשר שנתקבלתי לפה לרב ולאב"ד אמרתי בעת האסיפה אשר הי' במעמד כל אנשי העיר היות כאשר שיצא גזירה מאת הרבנים לבל ליתן שום מעות להקהל, ואף אם שלא נתפשטה הגזירה, ומה גם שהרבנים הגדולים אשר חתמו על הגזירה הם בעצמם נתנו, עכ"ז אמרתי שאין ביכולתי ליתן רק להשליש את המעות ורק בתנאי ובאופן שיהי' איזה היתר מאחד מהגאונים הגדולים שליט"א לזאת באתי בשאלתי לבקש מאת כ' הדרת גאונו שליט"א שישיבני ע"י המוכ"ז איזה היתר הנראה לפי חוות דעתו, אנכי וכל אנשי עירנו מצפים ומיחלים להההיתר שיצא מפי הרב הגאון הגדול שר התורה שליט"א מלובלין וכאשר יגזור כבוד הדרת גאונו שליט"א כן יקום וכן אבקש מאת הדרת כ"ג שליט"א שימחול נא על טרחתו הגדולה ויחזיקני מעט במכתבו שאין רשאי שום ב"ד לגרוע חלילה אף פרוטה אחת הן מהפענסיא והן משאר הכנסות השייכים להרב כפי הכתב רבנות שיש תחת ידי, ובטח למען המצוה ולמען השלום ישיבני כ' גאונו שליט"א כאשר הבטיח לי, הנני המשתחוה מרחוק מול הדרת גאונו שליט"א ארי' מרדכי ראבינאוויטש אבד"ק

קארוב יע"א באאמו"ר הרב מהרי"א שליט"א מאסטראווי, נכד כ"ק מרן היהודי הקרוש זי"ע ועכי"א. לכבוד הרב הג' בנש"ק הג"ל נ"י.

הננ"י בזה למלאות בקשת כת"ר להשיבו, דכיון שמדין הש"ס ושו"ע דוקא כשאין הגון לכך ומתמנה רק בשביל כסף (ושהי' אז ענין שררה ואדנות כמ"ש אפיקו לי כו' מקל ורצועה כו') משא"כ כשהגון בלא"ה, וע' ברכות ד' כ"ז נוקמה לראב"ע כו' והוא עשיר דאי אית כו', א"כ הי' מקום לומר דגם תקנת וחרמות הגאונים ז"ל הי' דוגמת זה, ומשום שבימיהם לא נהגו הקהלות ויחידים לקבל כסף רק ממי שאין הגון לכך, ומי שראוי מצד מעלת תורתו ויראתו, לא השתדל מעולם ע"י נתינת כסף ולא הוצרך לכך, וכדמשמע מלשון המהרש"א סנהדרין ד' ז' שהגזירה וחרמות הי' באופן שיש איסור גם ע"פ דין הש"ס, וכמ"ש וז"ל אבל אין איש שם על לב העונש הנזכר בשמעתין כו' ע"ש, וא"כ החשש רק מטעם פרצת גדר, שבזה"ז שרבה החוצפה ושאנשי המון העם אינם יודעין להבחין, כאו"א יאמר שראוי מצד מעלת תורתו (כעין מ"ש בחגיגה ד' כ"ב אומר לך שלי טהור כו') ומצד חשש ספק חרם, דשמא לא חלקו בתקנתם.

והנה בהא דקיי"ל סי' רכ"ח סעי' ל"ה שנדוי וחרם חל על דורות הבאים כתבתי בספרי אמ"ש סי' ע"ה די"ל שלדורות הבאים לא חמירא מאיסור דרבנן דג"כ כל העובר על דבריהם כו', ע' עירובין ד' כ"א, ודגוף מ"ש הרא"ש להוכיח דחרם חל על דורות הבאים, צ"ע לכאו', דהא קאמר בשבועות ד' ל"ו דארור בו שבועה דכתי' וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש וגו', ואין שבועה חלה על הנולדים אח"כ, וכעת נ"ל ליישב דמדקאמר שם ודלמא תרתי עביד להו אשבעינהו ולייטינהו אלא מהכא כו' ארור האיש אשר יאכל וגו' וכתיב ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם, ודלמא ה"נ תרתי עבד להו אשבעינהו ולייטינהו מי כתיב וארור, השתא דאתית להכי התם נמי לא כתיב וארור", ולכאו' קשה דלא קאמר כן הש"ס מקודם על הא דקאמר "ודלמא תרתי" כו' דאא"ל כן "דמי כתיב וארור", וכדי ליישב זה צ"ל דליכא הוכחה מהא דלא כתיב "וארור" משום די"ל דכיון שמה שהשביע היתה חלה רק על אנשי הדור ההוא, וזה שעבר ובנה את יריחו הי' בימי אחאב (מ"א ט"ז), מש"ה הזכיר רק מה דלייטינהו ג"כ שאמר ארור וגו', וכדי לרמז החילוק בין השבועה להא דלייטינהו, לענין הנולדים אח"כ, לא כללן יחד בלשון "וארור", ומש"ה הוצרך הש"ס להוכיח ממ"ש "ויאל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב", דהתם ל"ל דתרתי עביד להו אשבעינהו ולייטינהו, דהא "מי כתי' וארור" דהתם שהי' השבועה רק לפי שעה, אין שום גריעותא בהשבועה, וא"כ הול"ל לכוללן יחד בלשון "וארור" ועכצ"ל דארור בו שבועה, וקאמר

הש"ס דהשתא דאתית להכי, ממילא גם גבי יהושע כיון "דלא כתיב וארור" י"ל דלא אשבעינהו ולייטינהו, אלא שאמר רק בלשון ארור, כדי שיחול גם על הנולדים אח"כ, ומ"ש "וישבע יהושע", היינו לפי שהיתה כוונתו גם לשם שבועה, כדי שעל אנשי הדור ההוא יהא גם בחומר שבועה,

אך גם אי נימא דהוי רק מדרבנן, לכאו' קשה להכניס בספק כונת התקנה, מצד שנכתב בלשון קללה וז"ל לא יאבה ד' סלוח לו ורבצה בו כל אלה ונדוי וחרם ושמתא כו' ע"ש, וע' מכות ד' י"א קללת חכם כו', וחמירא סכנתא מאיסורא (חולין ד' י') ואסור להכניס א"ע בחשש סכנה, ובפרט שגם רבני וגדולי זמנינו הוסיפו עוד על התקנה בכמה חומרות **והנה** בנ"ד, כפי שאמר לי כת"ר, אם יהא מוכרח ע"פ דין להסתלק עצמו מהרבנות, קרוב הדבר שיתקבל איזה רב שאינו הגון, שיתן הכסף לצורך המקוה הנחוצה להקהלה שיש בזה ענין סכ"נ וגדר לפרצת ומכשול נדות ח"ו, וא"כ אדרבה עי"ז שכת"ר יחשוש להתקנה, יבא לידי כך שיתקבל מי שאינו הגון שיכניס עצמו בקולות (וכל המיקל לו מגיד לו וע' פסחים נ"ג ומש"ש) היפוך כונת המתקנים שיתקבל רק ההגון, ובנ"ד שהצבור מוכרחין לבנות מקוה ויחסר להם כסף הדרוש, עי"ז יתקבל מי שאינו הגון (וגם תפרץ מחלקה וריב), והוא חומרא דאתי לידי קולא ומכשול, וע' ש"כ סי' רכ"ח ס"ק ס"ד דלהסיר מכשול כו' אין לך דבר מצוה גדול מזה ודאפי' נדר עד"ר מתירין כה"ג, וע' סעי' ט"ו שאם יש לחוש שיעבור בלא התרה מתירין לו אפי' נדר של איסור וע' ש"כ ס"ק כ"ח, ובגליון מהרש"א הביא בשם המרדכי דהוי כנדר טעות, דבזה"ז אין יכולין למשול ברוחם, ובספרי אמ"ש סי' נ"ג ביארתי דכשכבר נכשלו הרבה פעמים, קלקלתם היא תקונם ויש להתיר להם, וע' פ"ת סק"ל בשם הזכרון יוסף בענין חלות החרם על הדורות הבאים, שהרשות בידם להתיר גם בלא פתח וחרטה דודאי לא גרעי הנולדים מן אבותיהם הראשונים וכי היכי דאינהו מצי שרי להו ולשנות תקנותיהם כו' ה"נ בניהם והבאים מכחם מצו שרו להו עכ"ל, וה"נ הגם שבזמן התקנה לא הי' שום צורך ליתן רשות לאיזה רב שיתן כסף לאנשי הקהלה, ולא אירע ע"י התקנה שום מכשול, ואדרבה אם תקנו בדרך לא פלוג, הי' זה סיג וגדר לדברי התורה, כדי שלא יתקבלו אנשים שאין אצטלות הרבנות ההיא הולמתם, וכדי שבני עניים, "שמהן תצא תורה" (ע' נדרים ד' פ"א) יעלו בגדר המעלה ויופיעו באור תורתם להאיר עיני ישראל, וע' סוטה ד' מ' דכיון דחזי לר' אבא דנפישי לי' בע"ח כו', בכ"ז, בזה"ז שהדור פרוץ ושלפעמים אדרבה עי"ז יקפצו בראש אנשי' שאינן מהוגנין, לכאו' יש להתיר לפי השעה והמקום ע"פ הסכם רבנים מובהקין שאינן נוגעין בדבר, ולא לבטל התקנה ח"ו ורק להתיר במקום שיש הכרח לזה.

והנה כדברי השו"ת זכ"י שהביא בפ"ת, מוכח מהירושלמי פ"ד דפסחים ,אבותינו נהגו שלא לפרש בים הגדול, אנו מה אנו, א"ל מכיון שנהגו בהן וכו' אבותיכם נוחי נפש, ואין אדם נשאל על נדרו, תמן משנדר נשאל ברם הכא אבותיכם נדרו, כל שכן יהו מותרות, אר"ח לא מן הדא אלא מן הדא, ר' תלמידיה דר' יודה הוה דרי"א אסור לפרש ביה"ג" הרי דהבנים יכולין לשאול ולהתיר הנדר שקבלו עליהם אבותיהם ונהגו כן כל ימי חייהם, ודוקא משום דס"ל כר"י דאסור לפרש ביה"ג, וע' ירוש' רפ"ג דמוע"ק ופ"ב דשבת ה"ו מטעם שאסור לסכן א"ע, ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' כ"ט, ממילא הגם שהרשות בידם לעשות כדעת רבנן דפליגי על ר"י, אכתי הא ממילא הוי המנהג שנהגו בהן אבותיהן (וכן הן בעצמן קודם שבאו לשאול), סיג וגדר לדבר מצוה, ותו אין יכולין להתיר גם ע"י שאלה, ומש"ה קאמר הש"ס (פסחים ד' נ') שבני ביישן נהוג דלא הוי אזלין מצור לצדון במעלי שבתא כו' כבר קיבלו אבותיכם עליהן" כו', דהוי סיג לדבר מצוה שלא להבטל מצרכי שבת.

ועמ"ש הח"ס חא"ח תשו' קכ"ב דאין כוונת הירוש' דס"ל כר"י להחמיר בהפלגת ספינה שלא מצינו כן בשום מקום, אלא דפריך מקודם שהי' להתיר נדרם, דאפי' הסכמת סייג וגדר יש להתיר לצורך מזונות דהוי דבר מצוה, ומתרץ דס"ל כר"י ר"פ אלו מגלחין דלמזונות לא הוי דבר מצוה, וא"כ למסקנת הש"ס דילן דר' יהודה מודה ביוצא למזונות, עכצ"ל שהבנים אין יכולין לישאל על מה שקבלו עליהן אבותיהן עכ"ד, ולענ"ד מוקשה לחדש ולאמר דהירוש' פליג על הש"ס דילן בזה, מה שלא מצינו בהירוש' דמוע"ק, ומלשון הירוש' שם "הבא ממדה"י אסור לו לגלח, ר' יהודא כדעתי' דר"י אמר אסור לפרש ליה"ג", מבואר דלא מיירי דוקא ג"י קודם שבת, אלא מטעם מ"ש בירוש' בשם ר' לוי בג' מקומות השטן מצוי לקטרג והמפרש ביה"ג" (וע' ירוש' פ"ק דשבת ה"ח שאם הי' דבר" כו', ואולי צ"ל "דבר שאינו של סכנה" מצד קרבת המקום שבין צור לצדון, ושאינו מפליג רחוק משפת הים), ושפיר מדויק מ"ש "א"ל תשנו מנהג אבותיכם", דאלמלי המנהג הי' בידם לפסוק כרבנן (וי"ל ג"כ דכיון דר"י אוסר להרוחה בעלמא, ממילא אפי' לצורך מזונות, הוי ענין סיג לדבר מצוה) ועכ"פ בנ"ד דאדרבה יצא מזה מכשול, היפוך כונת המתקנין, ממילא מצד התקנות הקודמות הי' מקום להתיר במקום שיסכימו רבנים מובהקין לפי צורך השעה והמקום כמ"ש, ולזאת נלע"ד שבאופן שלא יתן כבודו הכסף להקהל ורק שיתן מכספו לצורך בנין המקוה ואנשי העיר יתנו לו כתב ראי' בלא הערמה שיש לו חלק בבנין המקוה לפי ערך הסך שנותן ויהא שותף בין לריוח בין להפסד דז"א בכלל לשון התקנה שאין כאן הערמת נתינה, וכל החשש הוי רק משום שהולכין אחר

כונת התקנה (ע' סי' רי"ח) שלא יתמנה ע"י טובת הנאה שיש להקהל מכספו, ובנ"ד שמצד כונת התקנה הא אדרבה עי"ז יתקבל מי שאינו הגון כ"כ, יש להתיר וכתבתי הנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין

סימן מו

בדבר מ"ש בספרי אמרי שפר סי' י"ט ליישב מ"ש הרשב"ם דמדכתיב יוציא אליך את העבוט יליף דשעבודא דאורייתא, עמ"ש הפנ"י בחדושי הטור, דכונת הרשב"ם דמדקאמר "העבוט" בה"א הידוע משמע דמיירי שמשכן ושעבד לו המטלטלין תיכף בשעת הלואה והם של מלוה אע"פ שהם ברשות הלוה, לכך קאמר "העבוט" היינו "העבוט" של מלוה, ומינה נשמע דה"ה למקרקעי דהוו ברשות המלוה משעה הראשונה על תנאי אם לא יפרע לבסוף. ולענ"ד מוקשה ההוכחה, דהא שאני התם שהתנה שאם לא יפרע חובו בזמן פלוני יהא הלוה מחויב ליתן לו זה החפץ בתורת עבוט. דממילא הוי העבוט של מלוה כפי התנאי. והוברר למפרע שהעבוט של מלוה, (וגם הא לא אתי להוכיח דין ברירה) ולזאת נלע"ד כמו שביארתי עפמ"ש וכי מאחר שמחזירין למה ממשכנין מעיקרא שלא תהא שביעית משמטתו ולא יעשה מטלטלין אצל בניו", ודכיון דסמכא דעתי' דמלוה לגבות מאותו העבוט, חל השעבוד על העבוט ומוכח מזה דמהני מה דסמכא דעתי' דמלוה על מקרקעי דלוה.

ועמ"ש בעל המאור דמ"ש מחזיר את המחרישה ביום הגם דהוי כלי אוכ"נ, מתני' אקרא קאי דכתיב יוציא אליך את העבוט". והלוה יכול להוציא אפי' דברים שעושין בהן אוכ"נ ומ"מ צריך המלוה להחזיר בשעת צרכו. ובסה"ת (ש"א חלק ו' אות ג') ממ"ש הרמב"ם שכ"ד שעושין בו אוכ"נ כו' בין בשעת הלואה כו' מחזירין כו', וגם בעה"ת שתמה ע"ז כתב רק דליכא משום לא תחבול, ולא כתב שא"צ להחזיר, וע"ש היכא שבעוד ששהה המשכון אצל הלוה טוען פרעתיך כו' מתוך שיכול הלוה לומר כו' לא משכנתי לך כלום והי' נאמן בהיסת כו', אבל בתוך זמן פרעון אינו נאמן וכגון שמשכנו בשעת הלואתו כו', וע"ש בגד"ת די"ל דלאו בחזרה דבתורת חיוב קמשתעי אלא שהוא בעצמו מחזיר לו ברצונו, ולכאו' קשה דא"כ ליכא חזקה שאין אדם פורע תוך זמנו, דאפשר שפרע תו"ז כדי שיחזיר לו משכונו, וצ"ל דאכתי ליכא מיגו שיאמר לא משכנתי לך כלום, דהא ממילא לא יהא נאמן לומר פרעתיך תו"ז. שגוף המלוה ידוע לעדים (וע' קצה"ח ס' צ"ז סקי"א), ויותר משמע כמ"ש בגד"ת די"ל דמיירי בדברים שעושין בהן אוכ"נ ודאפי' השכינו בשעת הלואה חייב להחזיר ועכ"פ שפיר י"ל לפי' הרשב"ם דס"ל לעולא דכיון דכשמוסר אח"כ מדעתו הוי כמוסר בשעת הלואה ומ"מ צריך להחזיר בשעת צרכו, ה"ה

כשמשכנו בשעת הלואתו, ודממילא צ"ל שממשכנו "כדי שלא יעשה מטלטלין אצל בניו" כו' וי"ל ג"כ דס"ל לעולא דקאי קרא גם במשכנו בשעת הלואה והניח המשכון ברשות הלוה, ואח"כ כשתובעו יוציא אליך את העבוט". ולא מיירי היכא שמוציא העבוט בשעת הלואה, דבלשון הכתוב והאיש אשר אתה נושה ובשעת הלואה עדיין אינו נושה בו, ומש"ה כה"ג א"ת להחזיר, דקרא לא מיירי בהכי, וכה"ג לא הוי חובלו משא"כ כשהניח העבוט ברשות הלוה ושאם לא שלם לו בזמ"פ, יהא מחויב להוציא לו זה העבוט בתורת משכון, דהוי בכלל הכתוב, ומוציא העבוט ע"י תביעה וחבלה, דכמו"כ בכל מלוה דעלמא, הרשות ביד המלוה למשכנו אח"כ וממילא הלוהו ע"ד כן ומ"מ חשיב זה חבלה וחייב כה"ג להחזיר לו בעת שהוא צריך להמשכון ומוכיח דשע"ד ממה שממשכנו כדי שלא יעשה מטלטלין כו', דעכצ"ל דהיינו בתורת שעבוד, דליכא למימר בתורת קנין, כיון שלא א"ל שאם לא אתן לך עד יום פלוני יהא העבוט שלך בתורת פרעון, רק שיקחנו בתורת עבוט ובפרט דעולא גופי' יליף מינה דדין בע"ח בזבורית "ומה דרכו של אדם להוציא לחוץ פחות שבכלים", וזה העבוט שיחד לו בשעת הלואה, פעמים שאינו פחות שבכלים, ושאני משכנו שלא בשעת הלואתו שקונה משכון, משום דהוי כאילו גבוהו לו ב"ד

ועמ"ש התוס' בב"מ ד' פ"ב ד"ה אימור "דכיון דעכשיו שנוטל משכון אין מעותיו בידו חשיב ש"ש לפי שיכול לעשות בו קדושין", וסותר לכאו' למ"ש ד' פ' תד"ה דקא תפיס, דלא הוי ש"ש בההיא הנאה דתפיס לי' אחוביה, דאין מרויח במה שהלוה ממה שלא הי' מלוה ולא הי' לו משכון, ועמ"ש במהרש"א, ולכאו' י"ל דכשהמשכון הוא דבר שחייב להחזיר בלילה כגון כרים וכה"ג, לא תפיס לי' אחוביה, רק שהוקשה להתוס' להס"ד דמיירי במשכנו בשעת הלואתו דאז אין חייב להחזיר, וממילא אין מרויח במה שהלוה דבשעת הלואה אינו מרויח ממה שנותן לו מעותיו ונוטל ממנו משכון, משא"כ למסקנא דמיירי במשכנו שלא בשעת הלואתו, שאז כבר אין מעותיו בידו ונהנה מנטילת משכון שיכול לקדש בו את האשה, (יום ב' ער"ח כסלו שנת תרס"ב, מאריאמפאל).

סימן מז

כבוד הרב ה"ג וכו' מו"ה משה חאסקין ני'. כעת הגאבד"ק קראקינאווא פלך קאוונא.

מ"ש כ"ת בדברי התוס' בע"א ד' י"ב ד"ה אלא "דשמא בעו"ג כו' לקי מידי דהוה אכה"כ דלוקין עליהן אף שלכדה"נ משום דלא כתיבא בהו אכילה ובעו"ג נמי לא כתיב בה אכילה בדאורייתא אלא בדברי קבלה ויאכלו מזבחי מתים ותמה הגרע"א "דתיפוק דכיון דאתקש לזבחי מתים אסור אף שלא כדרך, ואי דלא אתקש רק למה דנזכר בפסוק. הא

לצד זה גם דרך הנאתו לא הוי דאו' דהא בקרא לא נזכר ההיקש רק לענין אכילה", והעיר כבודו ממ"ש התוס' בנדה ד' נ"ה ד"ה שמא. דעור המת אינו בכלל האיסור, דגמר שם שם מע"ע, וע"ע לא נפקא אלא מדכתיב בה כפרה כקדשים ועורות קדשים מותרין בהנאה לאחר זריקה, וא"כ כיון דמעילה לא מתסר שלכדה"נ כמ"ש בפסחים ד' כ"ו תד"ה שאני, משוה דילפי' חטא חטא מתרומה, ה"נ נילף לענין מת הנני להשיבו שכבר כ' המהרש"א, דהתם קאי אליבא דרבא דאיהו הוא דקאמר דשאני היכל דלתוכו עשוי ולדידי י"ל דבכה"כ נמי אין לוקין שלכדה"נ משא"כ אליבא דאביי דכל היכא דלא כתיב אכילה בגופיה לוקין שלכדה"נ ומש"ה אביי לטעמי' מוכיח שפיר, וא"כ לפום שהביאו התוס' כאן בע"א דכה"כ לוקין שלכדה"נ, ה"ה גבי איסור הנאה דמת (ועי' מעילה ד' י"ט דמעילה הוקשה גם לעכו"ם) ועמ"ש השאג"א סי' ע"ו דאשם מעילות חייב אף שלכד"א כיון דלא כתיב אכילה בגופיה, וכדאמרי' לענין בב"ח יע"ש. וע' סנהדרין ד' מ"ז גבי "קברי" דרב הוו שקלו מיני' עפרא לאישתא", דהוי ג"כ שלכדה"נ וכן מוכח ממ"ש התוס' ב"ק ד' י' דלא הוי שלו ע"ש, וע' חולין ד' ק"כ תד"ה היכא (ועמ"ש באמ"ש ספ"ח בענין דבר הלמד בבנין אב כו') ובל"ז לא דמי למ"ש התוס' דמוערפו שם ליכא ילפותא על עורו.

והנה הגרע"א הקשה עוד עמ"ש התוס' דבעו"ג נמי לא כתיב בה אכילה בדאורייתא "דהתינח אם הי' האיסור נכתב בתורה ולשון אכילה לא נזכר רק בדברי קבלה, אבל האמת הא בדאו' לא כתיב האיסור כלל רק בקרא דדברי קבלה ויאכלו זבחי מתים ובההוא קרא הא כתיב לשון אכילה" ולכאו' י"ל דכיון דאיסור הנאת ע"ז ומשמשיה יליף מקרא דולא תביא תועבה ומקרא דולא ידבק בידך מאומה מן החרם, וכמ"ש במכות ד' כ"ב וברמב"ם פ"ז, והתם לא כתי' לשון אכילה, ורק בקרא דויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים דילפי' מינה תקרובת עכו"ם ומוכלל בזה גם מה שעבדו ע"ז, דהוי דברי קבלה כתי' לשון אכילה, שפיר כ' התוס' דבהאיסור שנכתב בתורה לא הוזכר לשון אכילה (ועמ"ש התוס' לענין אשירה אי. לצל עשוי' ולא הוי לענין תקרובת) וי"ל ג"כ דדוקא בבעל פעור שאין עבודתו בזביחה אצטריך קרא דד"ק ודאע"פ שאין דרך עבודתו בכך, וכשדרך עבודתו בזביחה ידעי' בלא קרא דד"ק (וע' ד' נ"ב תד"ה תנהו ענין), ויתישב מ"ש התוס' בב"ק ד' ע"ב תד"ה דאס"ד דתקרובת ע"א אפי' לא אסירא בהנאה אלא מדרבנן כו', ותמהו ממ"ש בפסחים ד' כ"ב "ואימא כמים הנשפכין לפני עו"ג" כו' וממ"ש בע"א ד' נ"ב. ועפ"ז י"ל דכונת התוס' דמדקפריך שוחט לע"א כיון דשחט בה פורתא אסרה אידך א"ה הוא ולא דמריה קא טבח", ולא מוקי היכא שאין דרך עבודתו בכך, עכצ"ל דאפי' לא אסורה בהנאה אלא מדרבנן חשיב לי' שפיר לאו דידיה (וכן הילפותא מישתו יין

נסיכם גם כשאין דרך עבודתה בניסוך, דניסוך דמי לזובח דהוי מד' עבודות) ועכ"פ בהך קרא דד"ק דכתיב לשון אכילה כולל גם מה שאיסורן מפורש בתורה, אלא דכיון דלשון אכילה לא נזכר בתורה לקי שלכדה"נ, ועפ"ז יתישב ג"כ מה שתמה הגרע"א דכיון דלא אתקש רק למה שנזכר בפסוק ממילא גם דרך הנאתו לא הוי דאו', ועפ"ז י"ל דלעולם מ"ש ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", שאין דרך עבודת פעור בזביחה הוקש איסור תקרובת מה"ת רק לענין אכילה, משא"כ כשדרך עבודתה בזביחה דיליף איסור הנאה מקראי אחריני (וע' סנהדרין ד' ס"א וברמב"ם פ"ג ה"ג)

ב) מ"ש להעיר ביבמות ד' ע"ה דקאמר ממאי דהאי פ"ד כו' אימא מראשו, א"ל מדלא מנה בי' דורות" כו', דהא לפמ"ש בחולין ד' מ"ה דנתמזמז מוחיה אינו מוליד, ניחא הא דלא מנה ביה דורות, זה שנים רבות העירני בזה כאאמו"ר זצ"ל, ונלע"ד ליישב דמזמוז המוח אינו תלוי בהפצע שמבחוץ הנראה לעינים, ואפשר למזמוז ע"י חולי בלא פצע ודיכה והפצע אינו גורם מניעת הולדה, ועכצ"ל שהפצע מבחוץ גורם מניעת ההולדה ע"י מכת חרב וסכין וכה"ג (משא"כ ע"י חולי, ועמ"ש באמ"ש ס' ע"ד, ולהסוברין שאין תקנה ברפואה י"ל דהכא יש תקנה).

ג) מ"ש ע"ד קושיית הגרע"א (סי' קצ"ד) עמ"ש גיטין ד' י"א "תן שטר שחרור זה לעבדי" דהא אשלד"ע, והעיר כ' דלר"מ דס"ל בע"א ד' כ' שמותר ליתן להם מתנ"ח, עכצ"ל דלעולם בהם תעבודו הוי רק רשות. לדעתי אין זה תלוי בפלוגתת ר"מ ורבנן דעבד לא הוי בכלל עכו"ם לענין זה (וע' ד' י"ב מאן דמרחם אבני חרי אעבד נמי כו', וע' תוס' ב"ק ד' פ"ח) ורק חנינה גדולה כזו הפקעת שעבודו, אסרה תורה, והר"ן כתב רק "דהוי כענין שכתוב בעכו"ם לת"ח", דרך דוגמא בעלמא (וע' קדושין ד' כ"ג, ומכ"ש הכא דבשחרורו מתקדש בקדושת ישראל וע' גיטין ד' ט' בפרש"י) וע' ט"א מגילה ד' כ"ח דמש"ה אסור להשתתף שמא יתחייב לו שבועה כו' שאסור למחול לו השבועה. ולכאו' קשה דהא מוחל לו לצורך מצוה, מצד האיסור דלא ישמע ע"פ, ועכצ"ל דדוקא גבי עבד כתב הר"ן דשרי לצורך מצוה, ועפ"ז מיושב מה שהקשה הגרע"א ממ"ש ע"ז ד' ס"ד, "מדר"י נשמע לר"ע לאו אר"י אסור ליתן להם מתנ"ח אבל מעוטי תיפלה שפיר דמי", דהא שאני לענין איסור מתנ"ח, דמכח מצוה דלמעוטי תפלה קעביד לצורך עצמו וליכא מתנת חנם, כעין מ"ש הר"ן דכשמשחרר לצורך מצוה לאו משום חנינה הוא דעביד אלא לצורך עצמו, ועפמ"ש י"ל דדוקא בעבד שלא נאסרה אלא חנינה גדולה ומוחלטת, ענין השחרור, כשעושה כן לצורך מצוה לא הוי חנינה גדולה כ"כ, משא"כ בעכו"ם לר"י שאסור כל דהוי ענין חנינה ויותר י"ל לענ"ד דכיון דאיסור קיום כלאים דוקא כדניחא לי' (ע' ב"ק

ד' ק), שפיר מוכיח מהא דלמעוטי תפלה שרי ולא הוי בכלל מתנ"ח שאין כונתו חנינה רק למעוטי תפלה ה"נ נשמע דלר"ע נמי אע"ג דאר"ע המקיים בכלאים לוקה למעוטי תפלה שפיר דמי", שאין כונתו לקיים הכלאים ובעצם אינו רוצה בקיומן, ורוצה רק לקיים המצוה שיעקרן למעוטי תפלה ועפ"ז מדויק הא דקאמר הש"ס, "לר"ע נמי כו', דמייתי רק להוכיח דמ"ש אבל עוקרין עמו כדי למעוטי את התיפלה אתיא אפי' כר"ע, וא"כ י"ל דלשיטת הר"ן בגיטין, לא מוכיח לפי המסקנא לענין שכרו לשבור בייני"ן, וגם לפרש"י ותוס' דמוכיח מינה לענין יי"נ, י"ל דהיינו כיון דכל הספק הוי משום דרוצה בקיומו, שפיר מדמה לה להא דקאמר דלא הוי בכלל מתנ"ח לפי שאין כוונתו לכך, וכן גבי קיום כלאים שאינו רוצה בעצם בקיומן, וה"נ שרצונו למעט תפלה ולשוברן, אינו רוצה בקיומן (וכעין מ"ש בב"ב ד' מ"ח שכל אחד מישראל רוצה בעצם בקיום מצות התורה), והגם שנוטל שכר בעד מה ששוברן שאינו מחויב לטרוח בחנם, בכ"ז אינו רוצה בקיומן, וכדמוכח ממה שעוקרין עם העכו"ם בכלאים בחנם, הגם שאם הוא לא הי' עוקר עמו, הי' העכו"ם מוכרח ליתן שכר להמסייע, ודהגם דלא רמי עליו חיובא ומצוה לעקור כלאים של עכו"ם מ"מ כיון דהוי למעוטי תפלה חשיב כענין מצוה ושעושה לצורך עצמו (וההנאה טפילה להמצוה).

ועמ"ש התוס' בע"א ד' כ' דמ"ש להקדים נתינה דגר היינו כששוה רק דבר מועט, ומכירה דעכו"ם דוקא כדא"א בע"א. וא"כ י"ל דמ"ש ר"מ "דבין בנתינה" כו' היינו כשאינו משיג קונה עכו"ם, ולא שוה מידי להנותן, אינו מחויב להשליך לפני כלבים (וע' תענית ד' כ' חולין ד' קי"ב שאין מאכילין מאכל אדם לכלבים ובטריפה גזה"כ דלכלב תשליכון אותן, וע' פסחים ד' כ"ב רש"י ד"ה אותו, ובפרט כשאין לו כלבים דידי'), וא"כ י"ל דמודה ר"מ דאסור היכא שמפסיד הנותן, וכענין השחרור, ובההיא דאין עודרין עם העכו"ם בחנם, זימנין שאין מוצא להשכיר עצמו למלאכה אחרת (וע' ב"מ ד' ע"ז באכלושי דמחוזא כו') ומ"מ אסור אליבא דר' יהודא שוב ראיתי מ"ש הח"ס בחידושיו לע"א שם ד' ס"ד שכ' ג"כ לחלק בין עבד לעכו"ם והביא מ"ש התוס' בחולין ד' קי"ד דאפילו כשאין הישראל הנותן מפסיד, ולכאו' עדיין צריך ביאור מ"ש הר"ן בלשונו "דהוי כענין שכתוב בעכו"ם", ולכאו' לא מוכח מד' התו' בחולין שם, דהא גם ר"מ קאמר ההוא לאקדומי נתינה דגר למכירה דעכו"ם", לפי ששוה רק דבר מועט ולגר הוא שוה הרבה, והיינו כדי לפרנסו ולהחיותו כשצריך לכן וכמ"ש דכיון דאתה מצווה להחיותו כו' להקדים ל"צ קרא" (ולאו מצד חנינה לעכו"ם, דלא הוי שום חנינה, ולר"מ הא מותר ליתן מהנ"ח) ועמ"ש הח"ס (חאה"ע ח"ב ת' קנ"א) די"ל שלא אמר הר"ן אלא במצות החמורות כגון פו"ר או מצוה

דרבים, ודכיון שמרויח לקיים מצוה רבה במקום זוטא הו"ל כמוכר לו ואין כאן דאיה, ומוקשה לענ"ד דבלשון הר"ן מפורש דכל שאינו עושה משום חנינה אלא לקיים מצוה ועפמ"ש די"ל דגם ר"מ לא פליג כה"ג, הא דקאמר הש"ס "דמתנ"ח גופא תנאי היא" היינו דפליגי היכא שאין הנותן מפסיד (וכשיהא מוכרח להשליך לכלבים איכא משום בזוי אוכלין ובל תשחית, וע' ע"א ד' י"א תד"ה עיקור. דאפי' בבהמה טמאה כו') ואדרבה הוא לטובתו, לפי שמחזיק לו טובה מה שנותן לו ולא לאחר (וע' פסחי' ד' כ"ב תד"ה ואמה"ח, ולא מיבעי למ"ד מתנה כמכר דאפי' למ"ד שאינה כמכר היינו שהנאת הנותן אינה מספקת להפקיע קדושת ביהכ"נ וכה"ג), ומ"ש התוס' דל"ת אצטריך ליתן בו לאו והאי דהכא נמי אצטריך לעשה.. הגם דלפ"ז בלא"ה אצטריך ההיא דהכא, י"ל, דכיון שהוכרחו התוס' לתרץ דקרא דלת"ח היינו ליתן בו לאו, ממילא עכצ"ל דההיא דדברים ככתבן היינו לעשה, וממילא כמו"כ אצטריך לענין עשה ואין להקשות לפ"ז דא"כ מנלן להש"ס ד' ס"ד לאוקי כר' יהודה. דלמא אתי כר"מ דלדידי' שרי כל שהוא לטובת הנותן, די"ל, דדייק מדנקיט טעמא "כדי למעוטי את התיפלה", דלולי זאת הי' איסור גם כדהוי לטובת עצמו שמחזיק לו טובה וכה"ג ואי נימא כן, יתיישב מ"ש הר"ן גבי ר"א ששחרר עבדו, די"ל דהילפותא מנבלה לא הוי דרך גילוי מלתא לפרש דאיכא לת"ח, כה"ג, רק דהוי איסור בפ"ע איסור עשה, ולת"ח איסור לאו ושפיר כ' הר"ן דהוי כענין שכתוב בעכו"ם לת"ח", דמצד לת"ח ליכא כה"ג, וגם אי נימא לדייק מלשון הש"ס ד' כ' וד' ס"ד דמהני גילוי מלתא לומר דהוי זה בכלל לת"ח אכתי מיושב אי נימא דס"ל לר"א כר"מ וכמ"ש,

והנה מצינו בנדרים ד' ל"א במשנה שאיני נהיה להן והן לי יהנה לעכו"ם", ובר"ן דהא קמ"ל דלא תימא כיון דהכי נדר א"א לו לעמוד בנדרו כו' קמ"ל דלא כיון דאיכא תקנתא בנכרים", ומוכח דשרי כל שהוא לטובת עצמו דאלת"ה א"א שלא יכשל באיסור כשיקח מהן ביתר וכה"ג (וע' ריש בכורות שקונסין אותו עד מאה בדמיו, ומרבה להעכו"ם בדמים) והא דאסור לעשות שותפות עם העכו"ם, י"ל שגם כשימחול לו השבועה יש לחוש שישבע לו מעצמו כדי להצדיק ולנקות א"ע מחשד (גם דמתוך שאדם בהול על ממונו", שבת ד' קי"ז, יבא לתבוע מהעכו"ם), ובאמ"ש סי' צ"ב הבאתי ממ"ש ביו"ד סי' ק"כ "שאם שכח ולא הטביל כלי מע"ש יתננו לעכו"ם במתנה" כו', אך י"ל דשאני בזה"ז דלא פלחי לכו"ם, וכמ"ש בב"ח חו"מ סי' רמ"ט דכדלא פלחי לכו"ם מותר ליתן להם מתנ"ח (ובאמ"ש סי' ס"ד לענין הקושיא דהאיכא תקנה לפטור מן הבכורה במתנה, כתבתי דכשיכול להשיג פרוטה מאיזה קונה י"ל שאסור ליתן במתנה, אך יש לתרץ

בע"א), ועכ"פ לפום דמשמע דכשהוא לטובת עצמו שרי ליתן לעכו"ם ממילא עכצ"ל כמ"ש למעלה דמוכיח הש"ס דה"ה לענין קיום כלאים אינו רוצה בקיומן, וכן א"ר בקיומו של הי"נ רק למעוטי תיפלה.

ועמ"ש באמ"ש סי' נ"ד ממ"ש בירוש' פי"א דיבמות ה"ו, וע' גיטין ד' י"א תד"ה בג"נ ממ"ש בירושלמי "הגע עצמך הי' עבדו של קצין" (ור"א אכל מעשר ג"כ וע' סוטה כ' תד"ה ב"ע) ונהי דאכתי השחרור זכות לעבד, ע' ד' י"ג, ד"ה עבדא, ובר"ן ממ"ש פ"ח דתרומות דאע"פ שלא הגיע ג"ש לידו, והתם הא קאי גם אליבא דר"א, אכתי כיון דל"ש לת"ח על הניחותא שיש לו שמתקדש בקדושת ישראל, ורק מה שגופו נהנה, לא הי' חנינה גדולה. וע' תוס' דכיון דאי לא עביד לי' נייח נפשי' כו' הוי כחוב, ודליכא איסורא, ועמ"ש הגרע"א שם (ומ"ש ממ"ש התוס' ב"מ ד' ע"א, צ"ע דלכאו' לענין שלד"ע דוקא דומיא דש"ח שכל השליחות בעבירה משא"כ כדהוי שליח העבד רק דהוי ג"כ שליח האדון י"ל שהמעשה מתקיים וכתבתי הנלע"ד בעז"ה יום ו' עש"ק ג' מר"ח שנת תרנ"ח. אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

סימן מח

אערוך לפני הדר"ג נ"י שאלה חמורה, אשה עלובה אחת היתה יושבת ארבעה שנים תחת בעלה והוא הי' בלא גבורת אנשים כאשר העיד עליו רופא מומחה אשר מכתב תעודתו לוטה פה, ועל כן בטלו בערכאות שלהם את קשר הנשואין בהיות שהאשה הביאה עדות מבוררת שפתחה סתום והי' לה בתולים אחרי התחברותה עם בעלה ארבעה שנים, אח"כ מת האיש הזה והאשה התחתנה עם איש אחר, אמנם הי' לבעלה שני אחים האחד הוא באפריקא והצעיר בלתי נודע כעת מקום מושבו וגם לא יאמינו כי הוא ירצה להחלץ כי שנאה כבושה בין קרובי הנפטר והאשה וברור הוא כי בכל כחו ירצה לעגנה והנה לע"ד בלתי תפונה הנפטר הי' סרים חמה הגם שהרופאים לא בדקוהו אם עושה כיפה בהטילו מים ואם מימי רגליו מחמיצין וכו' אך העידו כפי שיראה הד"ג נ"י במכתב הלוטה. שלא ראה שעה אחת בכשרותו, וכמו שפסק הרמב"ם בסימני שטות דלאו דוקא אותן הסימנין שהובאו בש"ס ומציינים את האיש לשוטה, כי אם גם הסימנים אשר הם מציינים לפי דעת חכמי הרפואה, כן הדבר לענ"ד נם בסימני סריסות ונוסף ע"ז הלא כבר פסק הגאון בעל נו"ב דאמרי' שנשתנו הטבעיים ולא ארצה להאריך לפלפל בענין זה אשר כבוד הד"ג נ"י האריך למעניתו עליו בספרו היקר אמרי שפר סי' ע"ה, רק בקצור נמרץ אציג את עיקר שאלתי כי שעה דחיקא היא והאשה העלובה הנ"ל אשר ברוב צניעותה לא הגידה עמק עניה וכאבה לשום איש וישבה ארבעה שנים תחת בעלה האכזר אשר הטעה

אותה ממתנת להפטר מכבלי העגון ידעתי גם ידעתי שאין לדון עכשיו דין סריס ודאי, אך במקום עיגון אולי יש להקל אם רופאים מומחים מעידים שהבעל הי' סריס חמה, ואבקש מהד"ג נ"י שיחיש ימהר תשובתו הרמה ואקוה שהשלום עם הד"ג נ"י ועם תורתו כנפש אוהבו מוקירו ומכבדו בלב ונפש, נחמי' צבי נאבעל החופ"ק עדת ישרון בלייפציג יע"א (וכעת בפפד"מ), אור ליום ו' ר"ח טבת ז' חנוכה תרס"ה לפ"ק

תשובה

הנה מבואר ר"ס קע"ב דדוקא "כשראו בו מיד שנולד אחד מסימני סריס" כו', וע"ש בב"ש דמ"ש שאין עושה כיפה לאו דוקא ודה"ה שאר סי' הניכר בקטנותו כגון שאין מ"ר מחמיצין, וצ"ע דהא מבואר בסוכה ד' מ"ב דקודם שיכול הקטן לאכול כזית בכא"פ אין מרחיקין ממ"ר לפי שאינו מסריח וע' או"ח סי' פ"א, והכא פרש"י ד"ה מחמיצין, שמסריחין כששוהה בכלי", וא"כ א"א להבחין זה תיכף אחר שנולד. ודוגמת מ"ש "כל שאין לו זקן כו' שש"ז דוחה" כו', וכמ"ש התוס' "דכיון שניכר מיד שאין עושה כיפה ושאר סימנים ניכרים כל אחד כשהוא בזמנו הוכיח הראשון על האחרים שממעי אמו הוא לקוי כו' והנה ממ"ש הש"ס "איקרי כאן להקים לאחיו שם והא לאו בר הכי הוא, אמר רבא א"כ אין לך אשה שכשירה ליבם שלא נעשה בעלה ס"ח שעה אחת קודם למיתתו", מוכח רק דמהני שעת הכושר דמעיקרא, ודהואיל "ומעיקרא בר הקמה הוה" כו' כדפרש"י משא"כ כשנסתרס בקטנותו, ובפרט קודם ט' שנים שאינו בן ביאה וליכא למימר דכיון דקאמר "וליחוש שמא הבריא בינתים, כיון דתחילתו וסופו לקוי ל"ח", מש"ה דוקא כשלקוי ממעי אמו, דז"א. דהא כשיודעין שלא הי' מעולם ראוי להקמה, הוי תחילתו וסופו לקוי, ובלא"ה הא קאמר כן גם קודם דאסיק אדעתיה הא דליחוש שמא הבריא ועכצ"ל דהיינו משום דאביי הוא דקא"ל, ואיהו קאמר ד' קי"א לתרץ המשנה דיבם קטן שבא כו' "דא"ק יבמה יבא עליה כל דהו" ודכיון שהי' כבר בכלל הכתוב. מש"ה הוי בכלל מי שהי' לו שעה"כ שכבר הי' במצות יבום, דעכצ"ל דס"ל דהוי בכלל המצוה, דאי רק לענין דליכא איסורא, תיפוק דלאביי דס"ל (בסנהדרין ד' ס"ט) דבן ט"ש ויום א' שראוי לביאה מוליד (דיליף שם ממ"ש "ת"ל ואיש" גבי שפחה חרופה דכתיב ש"ז ודמש"ה דוקא בגמ"ב) כשהוא בן ט"ש מתקיים מ"ש "להקים לאחיו שם" ופחות מבן ט' ליכא איסורא גם על האשה כיון שאין ראוי לביאה (וכך הלמ"מ וע' פרש"י סנהדרין ד' נ"ה, וכעין מ"ש בר"ה ד' י"ג) והגם דס"ל לאביי דמשמש מת בעריות חייב, שבועות ד' י"ח (ודוקא לענין קנין יבום בעי דרך הקמת שם לחד תירוצא של התוס' יבמות ד' נ"ג ד"ה שאנסוהו. משא"כ לענין האיסור שלא במקום מצוה) היינו דוקא כדהוי בר

ביאה. (ובלא"ה ע' ב"ק ד' ל"ב דאיהו מעשה הוא דקעביד, ודוקא כשנהנית אחשבי' רחמנא להנאה מעשה) וא"כ שפיר מתיישב אליבא דאביי הא דתנן "בא על יבמה גדולה תגדלנו", ומדהוצרך אביי לומר "א"ק יבמה יבא עליה כל דהו", עכצ"ל דמפרש דהוי בכלל המצוה, וע' הפלאה כתובות ד' כ"ד שהמצוה גם על היבמה מדדוחה ל"ת ואיך עוברת על הל"ת אם אין המצוה עליה), הגם דלא קנאה בזה. ומש"ה לאביי כשלא הי' לקוי ממעי אמו משכחת שכבר הי' בכלל יבום ודכיון שעומד להיות בר הקמה כשיגדיל הוא בכלל הכתוב, וכ"ז הוא לאביי לטעמי', משא"כ לפום דקאמר רבא בלא"ה נמי לא מצית אמרת מי איכא מידי דהשתא אסירא ליה ולבתר שעתא שריא", שבא להוכיח רק דגזה"כ דליכא איסורא בביאת הקטן בן ט"ש הגם שאינו מוליד, אליבא דרבה, וא"כ אליבא דרבא לא מוכח דחשיב שעה"כ קודם שהי' ראוי להקמה וממ"ש "אין לך אשה" כו', מוכיח רק כשהי' כבר בר הקמה (ודייק ואמר "שכשרה ליבם", דממה שזקוקה ליבם, הו"מ לדחות דדלמא מטעם חשש מיעוטא שלא נעשה ס"ח כ') והגם דהקושיא "אקרי כאן להקים לאחיו שם", הוי רק לענין מה שסריס חולץ ולא לענין מה שחולצין לאשתו, די"ל דכל שהי' לו שעה"כ לא הוי בכלל מ"ש פרט לסריס ששמו מחויי, אכתי מפירוקא דרבא נשמע דמדמה לה הדדי, ומשום דר"ע בא לפרש מה שא"ר יהושע "שמעתי שהסריס חולץ וחולצין לאשתו כו' ואין לי לפרש", וכיון שבא לפרש מה ששמע ר"י בקבלה, מוכח מהלשון דמה שחולץ וחולצין לאשתו הוי באופן אחד.

ועפ"ז יש מקום לומר לכאו'. דהא דקי"ל לדינא דדוקא כשיודעין שהוא לקוי ממעי אמו. היינו משום דגם אליבא דרבא שאני כשלקוי ממעי אמו. דמש"ה הגם שיש לו רפואה, כיון שאין רפואתו ברורה לבא. לא דמי לקטן שיגיע לכלל גדלות. וכחילוק התוס' ומשא"כ, כשאינו לקוי ממעי אמו שנולד המחלה אחר שהי' בריא, ואינו לקוי מתולדה ורק ע"י חולי שנתחדש והמחלות יש להן תרופה, אין לו חזקת סריסות, שאם יתרפא יתברר שלא הי' לקוי מעולם ושהיתה הלקותא רק לפי שעה והא דקי"ל שכשאינו ידוע שהי' לקוי ממעי אמו הוי ספק סרים, ולא אמרי' דאיכא ס"ס. דאת"ל שנולד הלקוי אח"כ אכתי לא נתברר שיש לו תרופה, היינו משום דהוי הספק משם אחד, שמא יש לו תרופה, ולעולם י"ל דהיכא שברור הדבר שאין לו רפואה צריך שיהא לו שעה"כ כשכבר ראוי להקמה, כדמייתי מהא "דאין לך אשה" כו',

ועפ"ז מדויק מ"ש בלשון הרמב"ם (פ"ו מיבום) "ואלו הם שאין להם זיקה כלל, ס"ח ואנדרוגינוס מפני שאינן ראוין לילד ולא הי' להן שעה"כ", וסמך עצמו עמ"ש פ"ב מאישות סימני סריס, ולא הזכיר דהכא דוקא כשנתברר שהי' לקוי ממעי אמו ע"י מה

שאינו עושה כיפה, משא"כ שאר סי' סריסות שאינן מבררין זה, והשמיט דין הש"ס. ולקמן סעי' ח' כתב "ואלו הן שהן פטורות מן החליצה ומן היבום כו' פרט לס"ח ואנדרוגינוס ששמם מחוי הואיל ואינן ראוין לילד מתחלת ברייתן הרי הן כמין בפ"ע", ואילו לענין מה שהס"ח אין לו זיקה, לא ביאר דדוקא היכא שמתחלת ברייתו לא הי' ראוי לילד, ועפמ"ש י"ל דס"ל להרמב"ם דאביי לטעמי' הוא דמפרש למ"ש ר' יוחנן כל שלא ראה שעה בכשרותו", דהיינו דוקא כשאינו עושה כיפה ושהוא לקוי ממעי אמו, משא"כ לפום דקיי"ל כרבא, זמנין דכשלא הי' לו שעה"כ משעה שראוי להקמה, הוי בכלל מ"ש שלא ראה שעה א' בכשרותו, והנה גם בטוש"ע שמפורש שתלוי רק במה שהי' לקוי ממעי אמו, לא נתבאר אם כשלא הי' לקוי ממעי אמו, ובודאי אין לו רפואה. אין לו דין ספק כלל, או שיש לו דין ספק סריס, ולכאו' יש לצרף הדייק מלשון הרמב"ם לומר דכה"ג יש לו דין ספק סריס

והנה בפרש"י סוטה ד' כ"ו ד"ה קמ"ל "דסריס בר שכיבה הוא" (וכבר הביאו מהא דפרש"י לעיל במשנה, "שנסתרס לאחר שנשאה דקדמה שכיבת בעל לבועל", וכדמוכח מדפריך הש"ס "שומ"י קרית לה אשתו מעלייתא היא" ועכצ"ל דכשבא עלי' שלא בקשוי, שאין יבמה נקנית בזה כמ"ש התוס' לא קדמה שכיבת בעל, הגם דמקנין ע"י שחוף ומכ"ש ע"י סרים, כמ"ש בתוד"ה שחוף, ומש"ה לא משכחת דקדמה שכיבת בעל אלא היכא שנסתרס לאחר שנשאה, ומ"מ מכריח פרש"י לומר "דבר שכיבה הוא", דאלת"ה לא הי' תועלת בשחייה ומחיקת השם כדי לעשות שלום כו', וע' רש"י שבת ד' קנ"ב ד"ה משים שלו' בבית, ומשום דלאו בר זריעה הוא סד"א שאינו בכלל הכתוב מ"ש מבלעדי אישך, וכן מ"ש ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת", לפי שנחשדה בחנם, משא"כ כשהמניעה מצד הבעל, קמ"ל, ועדיין צ"ע, דבלשון פרש"י משמע דמשום דבר שכיבה הוא, ממילא הוי קדמה שכיבת בעל), ומ"ש בירושלמי שבת פ"ג ה"ג "אם תראה סריס מחבק" כו', יע"ש די"ל לפי שאינו מוליד, א"נ דמיירי בסוג כזה שא"ר לשכיבה, ואחד מהסי' הוא "שש"ז דוחה" וא"כ י"ל דכשאין לשכיבה א"צ סימנין, וכעין סברת הרמב"ם גבי שוטה, דדוקא כשאין רואין בו טירוף הדעת רק שמקרע כסותו וכה"ג ודיש לתלות אימור בעל מחשבות הוא, אלא דכיון שהוחזק בשלשה ענינים הוי כעין ג' נגיחות שנעשה מועד לכל, הוי וה בגדר סימן שהוא שוטה ומטורף בדעתו, משא"כ כשניכר לנו שדעתו משובשת אין צורך לסימנין, וכעין הא דטב"ע עדיף מסימנין.

ועפ"ז יש מקום ספק בנ"ד שהרופאים בתעודתם העידו שנתברר להם שלא הי' לו גבורת אנשים. ומצאו גם איזה סי' הנזכרין בש"ע, וע' ת' הראש כלל ק' סי"ח ממ"ש נדה ד'

כ"ב ובספרי אמ"ש סי' ס"ג דמוכח מד' הרא"ש שמחזיקין דברי הרופאים לודאי גם כשאומרין על גוף זה, וע' חו"מ סי' ס"ח דכשנעשה בפני ערכאות לא מרעי נפשייהו לשקורי, וה"נ דהוי כעין מדעל"ג שהי' הבעל יכול לברר ע"פ רופאים אחרים אם לא הי' האמת כדבריהם, וע' יבמות ד' קי"א דלא מוקי אינש אנפשי', ודלאחר ל' יום בודאי בעל, ועמ"ש התוס' בחגיגה ד' י"ד דגמ"ב לא תלינן בהטי' (ומ"ש בלשון התוס' כדי שתתעבר", היינו דע"י גמ"ב ראוי' להתעבר) וגם ל"ש חשש הטי' אלא בבעילה במקרה ולא כשדר עמה תמיד (וע' סוטה ד' ט' רש"י ד"ה בשעת. ובאמ"ש סי' פ"א), וע' כריתות ד' י"ב, וי"ל דהיינו משום דבשפחה חרופה כל החיוב בגמ"ב ומש"ה יכול לומר שכבש יצרו כדי למנוע מחיוב, וכעין מ"ש הב"ש סי' קס"ז סק"ו דהיכא דאיכא איסורא מוקי אנפשי', וא"כ ע"י מה שנתברר שהי' פתחה סתום ושהיו לה בתולים נתברר שלא הי' בר שכיבה, וע' מ"מ פי"א מאישות דלאו דוקא הבדיקה ע"י חבית יין וע' ב"ש, ובנ"ד נתברר שא"ר לשכיבה (וע' יבמות ד' ע"ו), בצירוף דברי האשה בעצמה כמ"ש התוס' בחגיגה ד' י"ד שנאמנת לפי שגם היא בכלל האיסור ועמ"ש החס אה"ע ח"ב ת' ע"ז, וע' פ"ת סי' קנ"ו ס"ק כ"א כ"ב, ובבאה"ט סי' קנ"ד סק"ב די"א שאם נשמעו דבריה להבעל נאמנת לפי שאין מעיזה פניה לשקר בדבר שהוא יודע, ובנ"ד טענה בפני הבעל בערכאות בפרסום דאיכא כיסופא טובא וכאילו טוענת לפני ב"ד, ובלשון הרא"ש כלל מ"ג "דס"ח יכול ליזקק לאשתו כאיש אחר אלא שאין מוליד ומה שטוענת כו' ועדיין היא בתולה כו' ע"ש, והסי' שאינו עושה כיפה נקט מה שנראה לכל, ואפשר שיש עוד סימנין הידועין לבקיאין ורופאין והגם דלא מצינו שסומכין על אומדנא של הרופאים לענין מה שכבר עבר ואכתי לא נתברר שלא ראה שעה א' בכשרותו, וגם הבאתי באמ"ש סע"ה די"א שלא כ' כן הרמב"ם אלא לענין עדות, ודבלא"ה שאני סימני שטות דמוכח מהש"ס דנקט רק ולדוגמא, מדהזכירה חד ברייתא סימן כזה שאינו בכלל השלשה וסימנין אכתי מצד תעודת הרופאים יש לדון אותו לספק סריס, בצירוף מה שנתבאר דהיכא שבודאי אין לו רפואה, יש מקום לצדד שבכל אופן יש לו דין ספק סריס.

והנה ממ"ש הריטב"א ד' קי"א ד"ה רבא אמר "וא"ת ולאביי תרי קראי למה לי י"ל דסבר אביי דאי לא כתוב אלא חד קרא הוה מוקמי' לי' להתירו ביבמה כשיגדיל כו' הילכך אצטריך קרא אחרינא למישרי אפי' בעודו קטן" כו', מבואר דלא ניחא לי' להריטב"א לומר דאליבא דאביי אתי קרא אחרינא לומר דכשהיא גדולה הוי כה"ג בכלל המצוה, ומשום דאביי לטעמי' דמשמש מת חייב רק דבפחות מבן ט"ש הלמ"מ ולענין יבום גזה"כ שבכלל המצוה, הגם שלא קנאה בזה, ודמצד המצוה ליכא איסורא, ובמקום דליכא

מצוה איכא איסור אשת אח (וע' ד' ד' וד' ל"ט), ודמ"ש בלשון "בא על יבמה גדולה תגדלנו" היינו משום דכיון שהוא אינו עדיין בכלל המצוה, תלוי ברצונו, ומדלא ניחא לי' להריטב"א לתרץ כן מבואר דס"ל דגם אליבא דאביי לא מיירי בפחות מט"ש דלא הוי בכלל ביאה, ומיירי בבן ט"ש, ודלא כדהוה בעי אביי לומר בסנהדרין ד' ס"ט, (דאא"ל מצד דלא שכיח שיוליד דאכתי קרינן ביה להקים לאחיו שם כל דאפשר במציאות שיוליד) וא"כ לא מצינו מחלוקת בזה בין אביי ורבא אך אכתי י"ל לפמ"ש התוס' לבאר תירוצא דאביי דא"ק כו' ולא דמי לס"ח שאין רפואתו ברורה לבא", ודמוכיח מהכתוב דכל קטן חשיב בר הקמה לפי שעומד להתגדל, דמש"ה ס"ל לאביי דכל שלא הי' לקוי ממעי אמו הוי בכלל מי שהי' לו שעה"כ לפי שכבר הי' בר הקמה והיינו מ"ש "יבמה יבא עליה כ"ד", משא"כ לרבא דלא משמע לי' דהוי זה בכלל הכתוב ולא הוי בר יבום, וע' קדושין ד' י"ט תד"ה ומדאו', רק דמוכיח דלא מצית אמרת דהשתא אסירא לי' כו', (וקצת י"ל דלטעמי' דקאמר ד' ל"ט "דאפי' תימא רבנן" ומשום דלפ"ז עכצ"ל דליכא איסורא גם במקום דליכא ענין מצוה) י"ל דגם אי לא הוי בכלל מי שהי' לו שעה"כ ושאינו עדיין בר הקמה, מ"מ איכא גזה"כ להתיר, ועכ"פ י"ל כן בשיטת הרמב"ם כמו שנתבאר מדיוק לשון הרמב"ם ועכ"פ י"ל בנ"ד שיש לה דין אשת ספק סריס.

וא"כ יש מקום לצדד עפמ"ש החו"י סי' רכ"א דכשנתברר תיכף אחר הקדושין שא"ר לשכיבה ואין לו רפואה ומצאו בו רוב סי' סריס, א"צ גט דהוי קדושי טעות דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה שהכל יודעין כלה למה נכנסה כו', ודאפי' להרמב"ם דכשנמצא בה מומין צריכה גט מספק, היינו לפי שדרך להתנות והוא קדשה סתם וי"ל דלא קפיד משא"כ בנ"ד ע"ש. ועמ"ש הנודבי"ת אה"ע תשו' פ' דמש"ה חייבי לאוין שלא הכיר בה מקודשת משום דדוקא לענין איסור יבמה לשוק דהוי איסור לאו אמרי' להתיר מטעם דע"ד כן לא קדשה נפשה. ולענין איסור א"א החמור לא אמרי' כן וכמ"ש התה"ד ודי"ל ג"כ דבאיש לא אמרי' דאדעתא דהכי לא קידש משום דאין לו כ"כ הפסד בזה שהרי בידו לישא עוד אחרת, והביא מ"ש הר"ן בכתובות ד' ק' דדוקא במומין ונדרים חזקה שאין אדם מתפייס והי' לה להודיעו אבל חייבי לאוין היתה סבורה שיערב עליו המקח אפי' באיסור ויתפייס וסמכה ע"ז שלא להודיעו". ועמ"ש חה"ג זצ"ל בברית יעקב חאה"ע תשו' צ"א לתמוה על דברי הנוד"ב, דהא סברת הר"ן שייך רק לענין חיוב כתובה ולא לענין דלא הוי קדושי טעות, כיון שלא ידע שהיא אסורה לו ויש לו חזקת כשרות והוא נאמן לומר שאילו הי' יודע שהיא אסורה עליו לא הי' מקדשה, וכן לא שייך מ"ש הנוד"ב מטעם מ"ש התוס' בב"ק ד' ק"י דכיון שתלוי בדעת שניהם ל"א שע"ד כן לא קדשה, דזה שייך דוקא

היכא שאחר הקדושין הוא שנתחדש ענין המום והטעות משא"כ היכא דבשעת קדושין הוי קדושי טעות, ועכצ"ל דהא דח"ל שלא הכיר בה צריכה גט היינו רק מדבריהם, והחמירו לענין קדושין מטעם גזירה שלא יבאו להתיר היכא שהכיר בה ע"ש, ולענ"ד יש מקום ליישב קצת דברי הנוד"ב עפמ"ש בלשון הר"ן "דכיון שהיתה יודעת במומה" והדבר ידוע שאין אדם מתפייס במומין כו' עלה דידה רמי לגלויי ועלה סמיך ולא חשש לבדוק אחריה כו' שלא הי' הדבר מוטל עליהן לגלות דסברי דאפשר שיערב עליו המקח ואע"פ שיש איסור בדבר" ע"ש וי"ל הכונה דכיון שיש מי שאינו מקפיד כ"כ ושיערב עליו המקח. ממילא הי' על האיש לחקור ולדייק ולבדוק אחריה ולא לסמוך על מה שהיא איננה מגלית לו זה, דהו"ל לאסוקי אדעתיה דאפשר שמעלמת ומסתרת ממנו מצד שחושבת שלאחר מעשה יערב עליו המקח, וכיון דהו"ל לאסוקי אדעתי' שצריך דרישה וחקירה והוא לא חשש לבדוק ולחקור ממילא ליכא אומדנא דמוכח לבטל הקדושין, משא"כ בענין מומין דאיכא אומדנא דמוכח לבטל הקדושין, דלא הו"ל לאסוקי אדעתי' לבדוק ולחקור, לפי שסמך עליה, שחשב בדעתו שלא תעלים דבר כזה כיון שיודעת שלא יהא תועלת במה שתעלים לפי שעה, כיון שאין אדם מתפייס במומין (ודהגם שכל אדם מישראל בחזקת כשרות, מ"מ אם האשה הזאת עבריינית ורוצית להנשא באיסור, מתוך פריצותה וקלות דעתה תחשוב שגם האיש הנושאה ישתוה לה ברוחה ודרכיה ולא יקפיד כ"כ על ענין איסור, וממה שלא בדק לחקור אם האשה הזאת ראוי' לו, אתרע קצת חזקת כשרותו) ועכ"פ גם להנוד"ב לא שייך זה בנ"ד דלא שייך לומר דהו"ל לדרוש ולחקור לפי שהוא דבר שבסתר, ודא"א שיערב לה המקח.

ולכאו' י"ל עוד בישוב תמיהת הבר"י, דנהי שיש לכל אחד מישראל חזקת כשרות, ואין לחשוב שיערב עליו המקח אע"פ שיש איסור בדבר, דהא אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקי' אכתי נהי שאם הי' יודע מתחלה שאסורה לו לא הי' מקדשה ולא הי' כונסה. אכתי השתא שלא הכיר בה ולא ידע שהיא אסורה לו, בדיעבד ניחא לי' מה שלא ידע שהיא אסורה לו, שעי"ז נהנה בחיבת ביאה, והגם שכתב הסמ"ע סי' רל"ד דכשמוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו מן התורה אין אכילת האוכל נחשב לו הנאה ואדרבה צער הוא לו מה שעבר על איסור דאו' בשוגג ע"ש, לא שייך זה כאן, וע' פסחים ד' ל"ג בפנ"י לענין מ"ש "המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה", ולפי שהנאת הגוף הזה חלוק (ולא כאכילה שהי' אפשר להשיג של היתר), ועכ"פ חשיב זה הנאה, הגם שאילו הי' יודע מהאיסור הי' פורש מזה, (והגם דתקלה כזו בשוגג הוי ענין גנאי וכמ"ש התוס' בשבת ד' י"ב, אכתי גבי אדם כזה שאירע לו תקלה שאינו צדיק, הגם שהוא בחזקת כשרות,

הוי זה הנאה) וממילא ליכא אומדנא דמוכח לומר דהוי קדושי טעות, כיון שערב עליו המקח, ורק האיסור מעכב, וניחא לי' מה שלא ידע מהאיסור ונהנה דרך היתר, ומש"ה יש לה כתובה ותוספת משום חבת ביאה, משא"כ במומין וכה"ג שהיא מאוסה לו בעצם, ולא רק מצד ההכרה והידיעה ואכתי גם אי נימא כן בדברי הר"ן, אכתי מפורש בלשונו, דדוקא מטעם שלא חשש לבדוק ולחקור בדבר שלא הי' לסמוך עליה (וכשעושית איסור בעצמה מכ"ש שאינה מקפדת על מה שמכשילתו בשוגג, משא"כ כשאין ענין איסור כגון מומין וכה"ג, שהיא בחזקת כשרות וממילא עליה רמי לגלות כדי שלא יהא קדושי טעות ובע"ז) וכמ"ש.

והנה גם למ"ש במוסף הערוך ערך נפס בההיא דיבמות ד' קי"ח, אינו ענין לנ"ד, ובפרט שהערוך ופרש"י פירשו בע"א, והגם דקאמר ר"א "שבמינן מתרפאין באלכסנדריא" (ד' פ'), כל שרופאי זמנינו לא ידעו לרפאות, אין להאשה תועלת ממה שיש רפואה במציאות (וגם לא מוכח דגם לרבנן דר"א הוי כן), וגם כבר כ' הח"ס ת' י"ט ממ"ש התוס' במוע"ק ד' י"א. דדוקא מה דהוי בכלל הכתוב או הלמ"מ, א"א שישתנה הטבע ע"ש, ובריב"ש סי' קכ"ז שגם כשלקוי ממעי אמו יש לו רפואה ודה"ה כשאין לו גבורת אנשים, אך בעובדא דהתם לא מיירי היכא ששהתה זמן רב כזה, ולעולם י"ל דמשכחת דליכא רפואה, דגרע מס"ח שראוי לשכיבה, ודעכ"פ אין רופאי הזמן יודעין לרפאות. וממילא אדעתא דהכי לא קדשה נפשה, והא דקיי"ל דבכל אופן צריכה גט כמפורש בלשון השו"ע סי' קנ"ד ובב"ש ס"ק ב' דכדהוי מק"ט כופין להוציא, היינו רק מדרבנן ובפרט דבזה"ז י"ל טפי דהוי קדושי טעות. דבזמן שהי' כח ב"ד יפה לכופו ולגרשה ושיתן כתובה, לא היתה מפסדת כ"כ בנשואין, והגם דאשה בושה לבא לב"ד כו', וע' יבמות ד' מ"ב כתובות ד' ע"ז, ובפרט בענין כזה דכסיפא לה מילתא טובא. אכתי כיון שלא תתענן, פעמים שמכנסת עצמה ומתרצית מטעם שמא יתרפא, (וגבי יבמה שנפלה לפני מוכה שחין כו' הגם שב"ד יכופו אותו כמ"ש יבמות ד' ד'. פעמים מצד כעסו על שממאנת בו. ילך למדה"י כדי לעגנה), משא"כ בזה"ז שאין כח ב"ד יפה, ובעש"ג תשיג האשה רק רשות להנשא, והערכאות לא יכופו את הבעל שיגרש את אשתו בגט, ולא יאמרו עשה מה שב"ד של ישראל אומרין לך. וא"כ תתענן לעולם ואדעתא דהכי לא קדשה נפשה. וא"צ גט אלא מדרבנן,

וגם יש להעיר ממ"ש האו"ז סי' תר"ב וז"ל אין נראה בעיני כלל לומר שקדושין תופסין בנפל דאע"ג דקיי"ל פ' האיש מקדש כאביי דקדושין שאין מסורין לביאה הוו קדושין היינו באשה שבאת לכלל חיים וראויה לאישות כו'. וע"ש שהביא ממ"ש בנדה ד' כ"ג "דמשמע דהואיל שאינו מתקיים לא תפסי בה קדושין". ומבואר מדברי האו"ז דלא ס"ל

כמ"ש התוס' שם בנדה ד"ה לאיתסורי, דגם להס"ד פשיטא ליה דאינה חיה ג' שנים שתהא בת ביאה", (ואולי מפרש דמש"ה לא בעי אם יש לה דין אשת איש, משום דפשיטא ליה שיש גם חומר איסור בהמה, ואאחע"א), ובלא"ה ענין ג' שנים הוי באדם דוקא, וע' ב"ש סי' ל"ז סק"ב, ועכ"פ מבואר מלשון האו"ז, דדוקא כשראוי לביאה לולי האיסור קיי"ל דהוי קדושין ואפי' לרבא דוקא כשבא האיסור ע"י הקדושין) משא"כ כשא"ר לאישות בעצם, דלא הוי בכלל מ"ש כי יקח איש אשה ובעלה, וה"ה כשהוא א"ר לאישות ושאני סריס שראוי לשכיבה, ואולי זה מ"ש הראב"ד פ"ד מאישות הי"א וז"ל ולמה הם (טומטום ואנדרוגינוס) צריכים גט מספק והלא אינם ראוים לה שז כלל עכ"ל. דלכאו' יפלא דהא יש תועלת וצורך בגט, לענין שלא יהא להם דין ספק א"א וע' מ"מ ובח"מ אה"ע סי' מ"ד סק"ה, ועפ"ז י"ל דכונת הראב"ד דכיון שבשעת קדושין לא עמד הטומטום להקרע, לא היתה ראוי' לאישות ולא תפסי קדושין, וממילא א"צ גט מספק, משום דהוי ספיקא דרבנן.

והנה מ"ש הנוד"ב בשם התה"ד דשאני יבמה לשוק דהוי רק איסור לאו. ע"ש בתה"ד סי' רכ"ג שהקשה על מה שכתבו הגאונים לחלק בין קדושין ליבום, דהא ביבמות ד' קי"ט קאמר "מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו" וכן מוכח ממ"ש התוס' בכתובות דלהכי לא פריך מאשה שנעשה בעלה בע"מ תיפוק בלא גט", דלא ס"ל לחלק בזה (וכפרש"י ד' קי"ט דדוקא לענין הרחקה וכה"ג מצינו לחלק, וע' ריש פסחים), וגם לדעת הגאונים שכתבו לחלק, היינו משום שלא יסתעף מזה קולא לענין איסור כרת, דהגם שכתבו "דכשהי' גם בשעת קדושין מומר אינו זוקק כו' יבמה יבא עליה ביהדות וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש וקיימי רבנן ומתקני מילתא דאתי בה לידי תקלה", מ"מ אין אנו באין לבטל הקדושין קודם שנפלה ליבום, דבחיי הבעל אין ידוע שתפול ליבום להמומר ולא שייך זה בנ"ד שאם נאמר דמטעם דהוי רק איסור לאו, יש להקל משום דהוי קדושי טעות שלא הכירה בו שא"ר לשכיבה. ממילא גם בחיי הבעל הוי כן, וכיון דא"א להתירה בלא גט ממ לא זקוקה ליבום, ואינו ענין למ"ש בגיטין ד' פ"ג "דמבעל הא שריא וקיימא", ואינו ענין למ"ש התוס' בביצה ד' כ"ה ד"ה בחזקת דשאני התם שהאיסור אמה"ח הוא איסור חלוק בפ"ע, משא"כ הכא שמסתעף מטעם אישות הבעל, וא"כ אנו צריכין לדון אי היתה צריכה גט מה"ת.

והנה מה שדרו ביחד אחר שנתודע לה, לא שייך לומר דהוי כקדושי ביאה בפני עדים, ועמ"ש התוס' בכתובות ד' ט', דז"א דהא כבר הביא בפ"ת סי' ל"ג בשם שעה"מ דכה"ג לא הוי קדושין, וכן מוכח ממה שהקשה הראב"ן דקדושי ביאה תיפוק לה דהוי כקדושי

כסף במה שניהנית, וע' קדושין ד' כ"ב, ומוכח מדברי הראב"ן דכה"ג לא קני, ובלא"ה לא שייך הא דלא מוקי אינש אנפשי' כו', ודממילא הוי כעדים, אלא במי שראוי לאישות.
אלא דכיון שלא מצינו שסומכין על דברי הרופאים במה שאומרי' ומחליטין על מה שהי' מקודם, שזה הוי ענין השערה ואומדנא בעלמא, וכן אין לסמוך על דברי האשה, דהא דקיי"ל שסומכין על דבריה כשאומרת כן בפני הבעל, י"ל דהיינו דוקא לענין מה שאומרת שכן הדברים עתה, ואינה מעיזה פניה לשקר בדבר שהוא יודע, משא"כ לענין מה שאומרת שכן הי' מתחלת נשואין, דבמה שהי' מכבר, לא הוי ענין העזה כ"כ ולא מסתפיא לשקר, והערכאות הקפידו רק על מצב הדברים כעת, וכן מה שנאמנת היכא שגם היא בכלל האיסור, לא שייך כ"כ בנ"ד, שמה שהי' מכבר אפשר שכמדומה לה כן ואמרה בדדמי ומצד שלא שהה הרבה וע' נדה ד' ל"א, ודוקא לענין מה שהוא עתה, אפשר לברר מדבריה, וע' קדושין ד' ע"ג נאמנים לאלתר כו'
ועמ"ש החס"ס ת' ק"ד לתמוה עמ"ש הנ"ב דמש"ה כ' הרמב"ם פ"ח מתרומות שאוכלת תרומה בשביל בנה "אע"פ שהדבר ספק הואיל ובלא קדושין היא שמא מאחר נתעברה", הגם שכתב פ"ג מיבום "דאע"פ שהוא בנו לענין ירושה ה"ז ספק לענין יבום כשם שזנתה עם זה כך זנתה עם אחר", דהיינו משום דלענין אכילת תרומה מתוך שנאמנת על עצמה נאמנת לכ"ע, ותמה החס"ס ממ"ש ביבמות ד' ס"ט מנא אמינא לה דקתני ילדה תאכל", י"ל לכאו' עפמ"ש בת' הרא"ש כלל פ"ב להוכיח מלשון המשנה "ילדה תאכל בתרומה", שאם הוא זכר מקריב ע"ג המזבח ושוחט ומבעיר בשבת ע"ש, ועפ"ז נשמע דה"ה שע"י מה שאוכלת מפסדת לכהנים אחרים, משא"כ בלשון הרמב"ם שלא כתב כלשון המשנה וכתב רק שאוכלת בשביל בנה, די"ל דהיינו רק לענין שמותרת לאכול תרומה, ומהילפותא מקרא דוספרה לה שנאמנת ע"ע כו'. יש ללמוד רק שנאמנת על האחר באותה דבר גופא שהיא בכלל האיסור דוגמת מ"ש התוס' בחגיגה ד' י"ד, משא"כ לענין איסורים אחרים המסתעפים ע"י דבריה וגוף דברי הרמב"ם יש ליישב לענ"ד דממ"ש בלשון הרמב"ם מי שזנה עם אשה בין פנוי' בין א"א ונתעברה כו' כשם שזנתה עם זה" כו', מבואר שלא היתה מיוחדת לו. ודוגמת אשת איש, משא"כ בפ"ח מתרומות שכתב רק שהדבר ספק הואיל ובלא קדושין היא וכו' והוא שלא יצא עליה קול עם אחר אלא הכל מרננין אחריה מזה הכהן" וע' ח"מ סי' כ"ו סק"ב דגם להרמב"ם דוקא כשהוא לשם זנות משא"כ לשם אישות אף בלא קדושין ע"ש, ויש להעמיד בחזקת כשרות שלא הי' לשם זנות, ושאני היכא דאיתרע חזקת כשרותה (ועכ"פ שאני היכא די"ל שהיתה מיוחדת לו) וע"ש דאע"פ שהוא בנו לענין ירושה ה"ז ספק לענין יבום", ודהגם דמצינו

שתלוי בירושה כמ"ש ד' י"ז כ"ב, וכן נאמן לומר זה בני לפטור מן היבום, היינו דוקא בדבר שיכול לידע, משא"כ הכא שאין יכול לידע, וא"א להחזיק לודאי כיון שהוא בעצמו אינו יודע, והיינו מ"ש בלשון הרמב"ם "ומאין יודע הדבר שזה בנו ודאי והרי אין לו חזקה אלא לעולם ספק הוא", ושאני לענין ירושה דהגם דל"ש מיגו אלא לענין שיש להאמינו ולא היכא שבעצמו אינו יודע, ואומר רק ע"פ אומדנא, ושהוא מאמין לה, אכתי י"ל דלהמסקנא בב"ב ד' קל"ד תלוי באמירת האב וע' קדושין ד' ס"ג, (ע' יבמות קי"ד תד"ה מי).

ועכ"פ בנ"ד שלא יצתה מחזקת כשרות ונאמנת על דבריה, וגם נתברר שהי' פתחה סתום ושהי' לה בתולים אחר כמה שנים שדרה עם בעלה, והרופאין מחליטין שהי' לקוי ממעי אמו, דלכאו' היתה צריכה גט רק מדרבנן וממילא לענין חליצה הוי ספיקא דרבנן, דעכ"פ הי' לו דין ספק ס"ח, יש מקום לצדד בזה, ומ"מ למעשה עוד הדבר צריך הכרע. וכתבתי הנלע"ד בעז"ה, אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל,

סימן מט

הרמב"ם (פ"ח מה' לולב ה"ט) כתב כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין כו' ביו"ט ראשון בלבד אבל ביו"ט שני עם שאר הימים הכל כשר", וכן הוא בשו"ע סי' תרמ"ט ס"ה, וכבר הקשה הלח"מ מהא דקאמר בסוכה ד' ל"ו, "איתמר אתרוג שנקבוהו עכברים אמר רב אין זה הדר, איני והא ר' חנינא מטביל בה ונפק בה, ולר"ח קשיא מתני', בשלמא מתני' לר' חנינא ל"ק כאן ביו"ט ראשון כאן ביוט"ש אלא לרב קשיא, אמר לך רב שאני עכברים דמאיסי", ואס"ד דגם מה שפסול מטעם שאינו הדר אינו פסול אלא ביום ראשון, מאי פריך על רב, דהא שפיר קאמר דאין זה הדר לענין שפסול ביום ראשון ע"ש, ולענ"ד י"ל דכיון דתיפוק שפסול ביום ראשון מטעם ניקב וחסר, עכצ"ל שבא רב לומר שפסול גם בשאר הימים, וכמבואר מלשון הש"ס "אלא לרב קשיא", דהקושיא הוי ממ"ש במשנה דחסר כל שהו פסול דאלת"ה אין הבנה למה שהוצרך הש"ס לכפול ולומר "אלא לרב קשיא", דהא כבר הקשה "איני והא ר"ח", ואכתי מה שהוצרך הש"ס להקשות מדברי ר"ח, קשה לכאו', דתיפוק לי'" להש"ס להקשות למאי קאמר רב שאין זה הדר, דהא תיפוק דהוי ניקב וחסר, וכמו"כ לדעת הסוברין דפסולי הדר פסולין כל ז', ג"כ יפלא הדבר, דלפום הס"ד דלא אסיק אדעתיה דקאמר רב שמטעם שאינו הדר פסול כל ז', לא הוצרך להקשות מהא דר"ח מטבל בה כו', ואי אסיק אדעתיה החילוק. מאי פריך מהא דר"ח מטבל כו', דהא שאני הכא דהוי הפסול מצד שאינו הדר.

ויתכן לענ"ד ליישב זה עפמ"ש בשו"ע בהג"ה מיהו אם נקבוהו עכברים לא יטלנו אף בשאר הימים משום מאוס עד שיסיר ניקוב העכברים", ותמה הט"ז "דהא קאמר הש"ס דאיכא דאמרי אמר רב זה הדר דהא ר"ח מטביל בה ונפיק בה, ואין סברה לומר דפליגי הני לישני אם צריך לחתוך מה שנראה שאכלו העכברים דודאי הכל מודים שהוא מאוס, ותו מאי ראיה מביא לישנא בתרא מהא דר"ח, ומה מדמה זה לאכילת עכברים, ולמה לא נחתוך אותו קצת המאוס, ועכצ"ל דל"ק ס"ל דאף אחר החתוך יהי' פסול כיון שבא מחמת מיאוס וכעין שכ' ההג"א שאם חתך היבשות והמנומר פסול כיון דבא מחמת הפסול והמאוס, ולישנא בתרא ס"ל דאחר שיחתוך מקום אכילת עכברים לא מחמירים לאסור, "וממילא יש להחמיר כלישנא קמא דאפי' אם הסיר המאוס פסול' עכ"ד, ולענ"ד יש מקום ליישב דלעולם מהני הסרת נקור העכברים, אלא דביו"ט שני אסור לעשות כן, וכהא דתנן בהדס שהיו ענביו מרובות מעליו ואם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט", וכמ"ש ד' ל"ג "והא קא מתקן מנא ביו"ט", ובפרש"י "שהי' פסול ומכשירו" וכשלוקטן ע"מ לאוכלן ואינו מתכוין להכשירו, ליכא איסורא. וע' מ"א סי' תרמ"ו סק"ב ובט"ז בדברי הרמב"ם דכשא"צ לזה ההדס מותר ללקטן לכתחילה לאכילה ואע"ג שמתקן ההדס ממילא, הוי דשא"מ, והיינו דפריך הש"ס על הא דאמר רב "אין זה הדר", דעכצ"ל דהיינו שפסול גם בזמן שהחסר כשר, דאלת"ה כבר הוא בכלל ניקב וחסר המפורש במשנה, דהא יש תקנה ע"י הסרת וחתיכות המקום שנקבוהו עכברים, וליכא למימר דמיירי ביו"ט שני, דאילו מטעם נקב וחסרון, הא קיי"ל דפסולי יום הראשון נוטלין ביו"ט שני של גליות בלא ברכה, משא"כ מטעם שאין זה הדר, וביו"ט א"א לתקנו ע"י חתיכת מקום הנקור, משום דקא מתקן מנא ביו"ט, דהא אכתי יקשה דהא ר' חנינא מטביל בה ונפיק בה, ודליכא איסור אכילה משום דאתקצאי למצותה, וע' ד' מ"ו תד"ה אתרוג. וא"כ יש תקנה ע"י חתיכה והסרת הניקור לצורך אכילה, ולא רק כדי להכשירו, ומתרץ הש"ס "אמר לך רב שאני עכברים דמאיסי" ולא חזי לאכילה, (ע' הוריות ד' י"ג) ועכ"פ מעשיו מוכיחין שכונתו רק להכשיר האתרוג ומתקן מנא ביו"ט, ושפיר י"ל דגם ללישנא קמא מהני הסרת ניקור העכברים, וגם לפמ"ש הט"ז דלפום דמשני שאני עכברים דמאיסי ל"מ תיקון, אכתי יש לפרש הא דפריך "איני והא ר"ח" כו' כמ"ש, ועכ"פ י"ל דעכברים דמאיסי גריעי טפי מאתרוג שאינו הדור, ואין ללמוד מזה פסול הדר, ודוקא להס"ד היינו מפרשין דה"ה פסול הדר (וי"ל דגם להס"ד מסיק אדעתיה החילוק לענין זה, והנה אין להקשות, דהא משכחת דל"מ תקנה כשכבר הי' נראה ביו"ט למצותו קודם נקיבת עכברים, דהוי נראה ונדחה, ודלא הוי בידו לתקן, כמ"ש הט"ז, ודדוקא משום דקיי"ל אין דחוי אצל

מצות, משא"כ למ"ד דמספקא לי', דז"א דהכא אין הפסול בעצם ורק שנמאס ע"י נקירת העכברים, חוזר ונראה ע"י הסרת הניקור) ומשום תקוני מנא שייך גם כה"ג. הגם דלא הוי כיבש ומנומר דאף אם חתך היבשות פסול משום דהוי פסול בגופו, דהא כמו"כ ענביו מרובין מעליו מהני תקון ולא הוי כיבש ומנומר. ומ"מ אסור למעטן ביו"ט משום דהוי מתקן מנא וכן אלה"ק, דביוט"ש, ממ"נ אי הוי יו"ט אין תועלת בתיקון, דלק"מ, דנהי דבקיאין בקביעא דירחא, דמש"ה נוטלין בשני פסולי דראשון וע' ט"ז סק"י, מ"מ גזרו לאסור שבות דמלאכה, וגם הוי מתקן להכשירו למחר (וגם ע' תוס' זבחים ד' ע"ה כדא"ר לבילה מטעם ספק).

ועדיין מוקשה מ"ש הר"ן רפ"ג דמהא דאמרי' אתרוג שנקבוהו עכברים כו' משמע דביוט"ש לא בעי הדר, ומוקשה דנהי שיש מקום ליישב הסוגיא גם אי אמרי' דלא מיפסל ביוט"ש, הא עכ"פ לא מוכח מכאן להיפוך, ובפרט לפמ"ש הר"ן דדוקא תרוייהו ניקב וחסר, ונקב ולא חסר כ"ש אפי' נקב מפולש כשר, ובראב"ד דנקב שאינו מפולש בחסרון כאיסר וממילא משכחת שנקבוהו עכברים ודלא מיפסל מטעם ניקב וחסר ודקאמר אין זה הדר לענין שפסול ביוט"ר, וא"כ יקשה מאי פריך מר"ח דמטביל בה כו', דדלמא רב נמי מיירי ביוט"ר, (ודוקא להרמב"ם דגם נקב שאינו מפולש בלא חסרון כאיסר פסול, י"ל כמ"ש מקודם), וגם אי נימא דאכתי רגיל להיות כשנקבוהו עכברים פסול ניקב וחסר, הא עכ"פ לא מוכח להיפוך, והר"ן גופי' הוכיח אח"כ מלישנא בתרא דאמר רב זה הדר דאלמא אף ביוט"ש בעי הדר אלא דקאמר דשפיר מקיים בי' הדר", ודאא"ל דמיירי לענין יוט"ר, והנה מלשון המשנה לולב הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עה"נ פסול, שלא כלל אותן ביחד, משמע ג"כ דיש חילוק ביניהם דשל אשירה ועה"נ פסול לכל הימים, ומה שלא כלל יחד עמהם מ"ש נקטם ראשו נפרצו עליו פסול" היינו משום דשייך לזה הא דקאמר אח"כ נפרדו עליו כשר רי"א יאגדנו מלמעלה, דהוי בפלוגתא, נקט זה בסיפא דמתני', ומ"ש מקודם הוי לכ"ע, וממילא א"א למינקט זה ברישא גבי לולב הגזול והיבש, וא"א להתחיל בשל אשירה ועה"נ דלא שכיחא, וגם עמ"ש בכתובות ד' כ' אי הדרך למינקט שאינו פשוט תחלה, ועפ"ז י"ל דגם לר' אמי דפסול גזול מטעם מצה"ב ודאפי' ביוט"ש ודממילא עכצ"ל דיבש נמי פסול ביוט"ש אכתי דוקא ביוט"ש ולא בשאר הימים, ודמש"ה לא נכלל בהדי של אשירה ועה"נ. (ועפ"ז י"ל דמ"ש שאני עכברים דמאיסי לומר דמש"ה אפי' לענין שאר הימים וע' יו"ד ס' ק"ד ס"ב), ולכאו' מכלן להש"ס לומר "ופליגא דר' יצחק" כו', דדלמא גם ר' אמי קאמר דוקא ביוט"ר דמתוך שאינו יוצא בשאול, ממילא איכא בגזול מצה"ב שהמצוה בא ע"י העבירה דעי"ז נעשה

שלו, ודמש"ה פסול גם אחר יאוש דקנייה, ועכצ"ל דממ"ש בטעם פסול יבש מפני שאין הדר דפסול גם ביוט"ש נשמע דה"ה גזול, ולפ"ז צ"ל דלר' יצחק לא מיירי מתני' ביבש לגמרי שאינו הדר, וכההיא דלקמן ד' ל"א וכדמייתי שם מבני כרכין שהיו מורישים את לולביהן לבני בניהם יע"ש, משא"כ כדהוי ענין היבשות רק משיכלה מראה ירקות שבו, ע' סי' תרמ"ה סעי' ה', ועפ"ז יש מקום ליישב הא דפרש"י במשנה ד"ה יבש דבעי' מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו", ועמ"ש התוס' דלא כפרש"י, אלא דהיינו משום דאתקש לולב לאתרוג דכתיב בי' הדר, ולכאו' יקשה לפרש"י דגם אי נימא דמטעם ואנוהו מיפסל אכתי הא הוי דלא כדמפרש בגמ', ועפ"ז י"ל דמפרש דלר' יצחק דביוט"ש מתוך שיוצא בשאול כו' עכצ"ל דיבש דמתני' מיירי היכא שלא נפסל מצד שאינו הדר הפסול גם ביוט"ש, ורק שכלה מראה ירקות שבו, ופסול ביוטו"ר מטעם דכתיב ואנוהו, ומש"ה פרש"י ד"ה גזול "פסול, ולקחתם לכם כתיב משלכם" דהיינו אליבא דר' יצחק דמיירי דוקא ביוט"ר דבעי לכם משלכם ודממילא גם אחר יאוש איכא משום מצה"ב שע"י העבירה באה המצוה, ולא הוצרך לפרש הטעם לאחר יאוש המפורש בגמ' ורק נקט פרש"י טעם לכם, כדי שנדע דמיירי ביוט"ר. וע' פרש"י ד' ל"ו דמטעם הדר פסול ביט"ש, ולכאו' גם לפמ"ש התוד"ה מתוך דהכא דוקא שהוא מדרבנן כו', יקשה דדלמא מ"ש טעם מצה"ב היינו משום דביוט"ר דהוי מה"ת איכא משום מצה"ב אפי' לאחר יאוש, משא"כ ביוט"ש דמדרבנן "מתוך שיוצא בשאול" כו', הגם דהוי ספיקא דיומא, משום דבקיאי בקביעא דירחא "יוצא נמי בגזול", דממילא לא חשיב ספק יום ראשון, והוי רק מדרבנן, ואולי י"ל, דדייק מדקאמר רק טעם מצה"ב ולא הזכיר הא דקודם יאוש הוי משום לכם, דעכצ"ל דס"ל דפסול גם ביט"ש דלא מיפסל מטעם לכם.

סימן נ

סי' תרכ"ט סעי' ז' בהג"ה "דאפי' להניחו (להסולם) על הסכך להחזיקו אסור וה"ה בכל כלי המקבל טומאה כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס", ובמ"א סקי"א וז"ל ובמהרי"ל כ' דחיישי' שמא נטמאו במדרס משמע שאם ידעי' בודאי שלא נטמאו כגון שהם חדשים שרי וצ"ע דעכ"פ מקבלין טומאה עכ"ל, ועמ"ש הק"נ פ"א עמ"ש הרא"ש אות כ"ו, ולכאו' יש להעיר ממ"ש הפנ"י בשבת ד' נ"ב ד"ה א"ר יצחק, דר' יהודה דאמר מעשה לתקן לאו מעשה הוא, היינו דוקא לענין לטהר מטומאה ראשונה משא"כ לענין קבלת טומאה מכאן ולהבא הוי שינוי, ע"ש לפרש"י, וכחילוק הפנ"י משמע ממ"ש במנחות ד' ס"ט "פיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה כו' אילמא למבטל טומאתה תנינא כל הכלים כו' ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה", ופרש"י ד"ה "למיבטל טומאתה,

שהיתה טמאה קודם לכן, ובד"ה ואין עולין מטומאתן, "אם נטמאו", ולכאו' למאי פרש"י כן, דהא כמו"כ שייך זה היכא שלא נטמאו קודם לכן, לענין קבלת טומאה מיכן ולהבא שאין עולין מלקבל טומאה אלא בשינוי מעשה, וע' שבת ד' נ"ח קדושין ד' נ"ט סוכה ד' י"ג וע' ברמב"ם פ"א ה"ז שכתב אבל כפיפה שנטמאת ובלעה כו' הרי היא בטומאתה", ולא כתב בלשון שהיא כמו שהיתה קודם שנבלעה, דהיינו גם לענין קבלת טומאה מיכן ולהבא, ועכצ"ל דדוקא לענין "למבטל טומאתה" דמבואר הלשון דהיינו כדפרש"י שכבר היתה טמאה קודם לכן, פשיטא להש"ס דכיון שהקיאה שלימה לא חשיב שינוי מעשה גמור לטהר, משא"כ לענין קבלת טומאה מיכן ולהבא דלענין זה א"צ שינוי מעשה גמור כ"כ, אפשר דלצד הספק דהוה עכול, חשיב זה שינוי מעשה קצת, והא דלא קאמר הש"ס דמיבעי לי' לענין קבלת טומאה מיכן ולהבא. י"ל דעדיפא מתרץ דשייך האיבעיא גם כדבלעה הוצין כו' ע"ש. והשתא י"ל לפמ"ש סוכה ד' י"ג תד"ה עם, דאע"ג דאמר בית שסיככו בזרעים טיהרו יש לחלק בין בית לסוכה כו' א"נ בעינן דלא מקבלי טומאה בשעת סיכוך משום תעשה ולא מן העשוי א"נ התם כשעשה בהן שינוי מעשה" כו'. דלפום התירוץ דבעי' דלא מקב"ט בשעת סיכוך. לא שייך זה היכא שמניח על הסכך להחזיקו שמסכך בהיתר וליכא משום תולמ"ה. וממילא אין הקפדה מה שמקבל טומאה מקודם, כיון דאח"כ מבטל לה להסכך של הסוכה ואינו מקבל טומאה אח"כ. ועצם הסכוך הי' בהיתר, וא"כ י"ל דמש"ה כתב המהרי"ל דחיישי' שמא כבר נטמאו במדרס. דממילא בעי שינוי מעשה גמור, ודגם לפמ"ש התוס' בתירוצם השני מטעם תולמ"ה דמוכח מדבריהם דלפ"ז ס"ל דלאח"כ לא מקבלי טומאה, היינו דוקא לענין קבלת טומאה מיכן ולהבא ולהך תירוצא קאתי ליישב גם אי נימא דלא דמי להההיא דב"ב ד' י"ט, משום דשאני רקיק בחלון שבידו ליטלו בקל מהחלון משא"כ הכא שצריך מעשה לסותרו, ודלענין מה שכבר נטמא י"ל טפי דלא חשיב זה שינוי מעשה, והנה בל"ז לא הוי כמסכך בזה, וע' ר"ן בהא דאין מעמידין משום גזירה כה ועדיין צריך ביאור דהא לא שייך לחשוש שמא כבר נטמאו, דהא יש חזקת טהרה, ובפרט אי נימא דהוי רק ספיקא מדרבנן, הגם די"ל דלענין קיום מצוה צריך שיהא בבירור ורק היכא דאיכא חזקת טהרה לכמה ענינים, אוקי גברא בחזקת טהרה גם לענין עבודה וכה"ג, משא"כ השתא בזה"ז דליכא נפקותא לשום ענין. אי נטמא במדרס או לא, והנפקותא הוי רק לענין הסכך, דממילא כל הספק הוי רק לענין קיום המצוה, שצריך שיהא בבירור, וכעין מ"ש לבאר בההיא דקדושין ד' ס"ו, שייך זה רק אי החשש שפסול מה"ת, משא"כ אי הוי רק מדרבנן, דגם לפמ"ש התוס' ד' ג' ד"ה דאמר, לא קאמרי דבכ"מ שפסולה מדרבנן לא קיים אפי' דאו'], וע' ק"נ אות ש'

ד"ה ואפי' הן משופין. להקשות על המ"א, דתיפוק דמכלי קאתי ותחלתה היתה ראויה לקב"ט, וי"ל ג"כ דשאני להעמיד הסכך דקיל טפי. והנה גם למ"ש הק"נ דמהרי"ל קאי רק גבי שברי כלים, אכתי צ"ל דחיישי' שמא נטמאו ודממילא ל"מ אפי' כשיעשה איזה שינוי גרוע מלבד עצם הסכוך וע' ד' י"ט היכא דמספקא לן אי עשאה לשכיבה ומקב"ט, וסי' תרכ"ט ס"ז דדוקא כשרוב בני העיר כו' ובמ"א סק"ז, ובביאורי הגר"א זצ"ל הניח בצ"ע דברי מהרי"ל שסותר למ"ש מהרי"ל בעצמו תשו' פ"ג, ואולי י"ל דהגם שפוסק דאין לחוש על מה שמעמידה בדבר המקב"ט, מ"מ שאני היכא שיש לחוש שכבר נטמאה, ומש"ה דייק וכתב דחיישי' שמא נטמאו במדרס, וצ"ע.

סימן נא

בעז"ה יום א' לחדש ניסן שנת ששון לפ"ק. לובלין. שלו' וברכה ישפות ד' לכבוד ידיד ד' וידיד כל בית ישראל הרב הגאון הגדול הצדיק תפארת ישראל המפורסם בכל תפוצות ישראל פאר הדור ופאר הגאונים כקש"ת מוהר"ר אליהו שליט"א הגאב"ד דק"ק מאו יאמפאל.

אחדרשה"ט באהבה רבה כמשפט לכבוד גאונם וקדושתם הרוממה. עתה מרחוק נתודעתי לדעת אשר כבוד גאונו הוציא את ספרו היקר לאור להפיצו על פני תבל הנני לבוא במכתב בקשה לפני הדרת כ' גאונם שיטיב נא בטובו לשלוח לידי את ספרו הטהור, ואציג בפה איזה הערה בספרו היקר אבן הראשה, הנה כבוד גאונו מתרץ בתשו' מ"ו קושיית המהריט"א בפרש"י בכורות ד' מ"ט מקדושין ד' מ"ז מפלוגתא דרב ושמואל במקדש אחותו, ומב"מ ד' ט"ו לענין הכיר בה שאינה שלו, ומבאר שם דרב ושמואל אזלי לשיטתם בב"ק ד' מ"ח דרב אמר הלכתא כת"ק ושמואל אמר הלכתא כרבי וא"כ לרב בסתם מקבל עליו חיוב השמירה ולשמואל לא מקבל בסתם חיוב השמירה. ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים, דהא בהגהות אשרי שם מבואר דדוקא בחצירו הוי פלוגתייהו אבל בביתו כ"ע מודים דאפי' בסתם מקבל עליו חיובי השמירה ורק אם אמר לי' הא ביתא קמך גרע, ולענ"ד מוכרח הדין הלז מב"מ ד' צ"ד לענין מתנה שומר להיות פטור מלשלם ומקשה הגמ' אמאי מתנה עמ"ש בתורה הוא, ומסיק הגמ' ד דשאני הכא דמעיקרא לא שעבד נפשי', ואי תימא דבסתם לא מקבל עליו חיוב השמירה, א"כ אין אנו צריכין לכל זה לפי ההלכה דהלכתא כרבי) ואדרבה כ"ז שלא קבל בפירוש חיובי השמירה הוא פטור, ודוחק לומר משום דסברת הפוסקים כרבי הוא דהוי כאילו התנה בפירוש וע' בהה"מ ה' נזקי. ממון פ"ז ה"ה, וא"כ מיירי שם על אופן הלז בסתם ומקרי מתנה כו' כי הטעם הוי כאילו התנה, אך זאת בודאי לא הי' סברא מעולם דמקרי מתנה

עמ"ש בתורה דעדיין לא נכנס כלל בגדר שומר, ורק דאם הדין דבסתם חל עליו כל חיובי השמירה לכן אסיק הס"ד של הגמ' דמיקרי מתנה עמ"ש בתורה, וע' ב"מ ד' מ"ג תד"ה מאי אריא הוציא, קושייתם מלקמן בהזהב ותירוצם מכספים דאין להן שמירה כו', דמוכח ג"כ מזה דחל חיובי השמירה אפי' בסתם, והרבה אריכות נמצא אצלי בענין הלז אך לע"ע אקצר לפני הדרת כבוד גאונו, ידידו המברכו בחג כשר ושמח המשתחוה מול הדרת גאונם מרחוק, יעקב יוסף הכהן הורוויטץ [אח"כ רב בוולאדאווקא וכעת בטשעלסי, מאסס. בארצות הברית].

תשובה

מ"ש כבודו מהס"ד בב"מ ד' צ"ד ליתא, דהתם תנן "דמתנה ש"ח להיות פטור משבועה", ומבואר שיפטר רק משבועה ולא כשיהיו עדים שפשע וא"כ אדרבה קבל על עצמו חיובי השמירה ומ"ש מע"כ ממ"ש התוס' בב"מ ד' מ"ג. הנני להשיבו דלכאו' יש להבין מה שהקשו שם התוס' דמה הועילו במה שתקנו כו' דאי מעות קונות יאמר מוכר נשרפו חטיך בעליה השתא דלא קנו יאמר נשרפו מעותיך בעליה", דמאי קושיא, דהא י"ל דלא חשו חכמים לתקנת מאן דאיהו הוא דאפסיד אנפשיה. שהקדים ליתן מעות שלא לצורך הקנין, וכעין מ"ש התומים סי' צ"ב סק"ט דמש"ה לא אמרי' דכשזה חשוד שכנגדו נשבע ונוטל אלא היכא שלא הי' יודע תחלה כשעסק עמו שהוא חשוד, דכשידע שהוא חשוד, איהו הוא דאפסיד אנפשיה, וע' ב"מ ד' ט"ז, ועמ"ש הרא"ש פ' ע"פ דדוקא בטבול ב' שהוא של מצוה חששו חכמים לתקן כו', וה"נ יש לחוש רק לתקנת זה שנותן מעותיו לצורך קנין של תורה, ומדהקשו התוס' דמה הועילו במה שתקנו כו', עכצ"ל דהגם שהפקיעו חכמים קנין מעות, מ"מ כיון דמהני קבלת מעות לענין שיעמוד החוזר בו במי שפרע, הוי הקדמת נתינת המעות לצורך הקנין, שקרוב הדבר שלא יחזור בו המוכר כדי שלא יעמוד במש"פ, וממילא גם לענין חיוב שמירה, לא דמי לסתמא דעלמא כשאין לי מזה תועלת, דמסתמא אין מקבל עליו חיוב שמירה, משא"כ הכא דניחא לי' לקבל נטירותא ושלא יפשע בהמעות שהוא לטובת המוכר ג"כ, שע"י קבלת המעות, לא יחזור בו הלוקח ממקחו ויהא המעות שלו, אך הגם דלא מוכח מכאן, כבר הובא דברי ההג"א לדינא בש"כ סי' רצ"א סק"ח וע"ש בנה"מ סק"ב ממ"ש התוס' בב"ק ס"פ החובל, ודבמקום שצריך שמירת בעלים כשנותן לידו הרי מוכח מענינו דהוי לשמירה.

ומ"מ י"ל כמ"ש בספרי, דהא דקאמר רב במקדש אחותו "דמעות חוזרין דאדם יודע שאין קדושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם פקדון, ונימא לה לשום פקדון סבר לא מקבלה מיניה", היינו משום דרב לטעמי' דקאמר בב"ק ד' מ"ח דהלכתא כת"ק שאם הכניס

ברשות בעל החצר חייב, ומש"ה כשיאמר לשם פקדון לא תקבל ממנו המעות לפי שלא תחפוץ לקבל על עצמה אפי' אחריות דפשיעה (ולא יחפוץ להגיד בפירוש שפוטרה מתורת שמירה אפי' מפשיעה), והשתא שקבלה ממנו בתורת קדושין, הוא חושב בדעתו דכיון שהכל יודעין שאין קדושין תופסין באחותו והוי פקדון הוי כסתמא דמקבלה עלי' נטירותא לענין פשיעה. משא"כ לשמואל לטעמי' דאמר הלכתא כרבי דבסתמא לא מקבל עליה נטירותא, ממילא דוקא כשנותן בפירוש לשם פקדון אמרי' דכשנותן ליד הנפקד בביתו מוכחא מילתא דהוי בתורת שמירה, משא"כ הכא דליכא אומדנא והוכחה שקבלה בתורת שמירה, דהא אדרבה מש"ה לא נתן לה לשם פקדון משום דסבר לא מקבלה מיניה, והגם שהיא לא גלתה דעתה שאין רצונה לקבל בתורת שמירה מ"מ לא עדיף מסתמא דחצר, והגם דממילא י"ל דסבר לא מקבלה מיניה בתורת פקדון, שלא תחייב בפשיעה כשתקבל בידה (וע' הג"א ס"פ הפועלים דלא מפטר כשפשע אפי' התנה לפטור וע' מל"מ פ"ב משכירות ה"ט, רק שיוכלו לומד בפירוש שאינו בתורת פקדון ושמירה, והוא יחפוץ שתשמור). ודמש"ה אמר בתורת קדושין. דהגם שיודעת שאין קדושין תופסין באחותו עכ"פ תחשוב שהוא לשם מתנה ושהמעות שלה וממילא תזהר בשמירתם, אכתי ממ"ש בלשון הש"ס דגמר ונתן לשום פקדון, משמע דלא מחזקי' לי' לרמאי שנתכוין להטעותה (ודמש"ה הערים לומר בלשון קדושין, וגם גילוי דעת בעלמא מבטל המתנה), אלא דהוי דוגמת מ"ש שמואל "דגמר ונתן לשום מתנה ונימא לה לשום מתנה כסיפא לה מלתא", ודעי"ז שאמר בלשון קדושין בדרך חבה לא כסיפא לה מלתא, וה"נ י"ל דעי"ז שנותן לה בדרך כבוד וחבה, מתרצית לקבל הפקדון, וכיון דליכא אומדנא והוכחה שמקבלת בתורת פקדון ושמירה, ממילא לא עדיף מסתמא דחצר, דאליבא דשמואל אא"ל כן, ושום דגם השתא שקבלה ממנו, אין מוטל עלי' שום תורת חיוב שמירה (ובההיא דהכיר כו' י"ל עפמ"ש).

והנה כיון שהוא טוען בברי שלא נתכוין למתנה ויש לו חזקת מרא קמא. והאחות המוחזקת טוענת שמא נתן לשם מתנה, ממילא כדנימא דרובא לא הוי לשם מתנה, ממילא שמואל לטעמי' בב"ק ד' מ"ו דפליג על רב וס"ל דבממונא לא אזלי' בתר רובא והמע"ה (ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' א' בשם הרמב"ן דקיי"ל דיהבי' לבעל חזקת מרא קמא הגם שטוען שמא וצ"ע), וגבי הכיר בה (בקרקע) שאינה שלו ולקחה דמעות יש לו כו' כמ"ש רמב"ם ורא"ש, י"ל דלדידן אפי' מיעוטא ליכא, וביותר י"ל עפמ"ש בירושלמי פ"ב דמעשרות על המשנה דהי' עובר בשוק כו' שאין המתנה קובעת למעשר דשמואל אמר דר"מ היא דר"מ אמר אין מתנה כמכר", דא"כ אליבא דשמואל ס"ל להמשנה כן,

וממילא לא ס"ל לומר דאי לאו דהו"ל הנאה מיני' לא הוה יהיב לי', ומש"ה י"ל טפי דנתן לשום מתנה, ודמשום דכסיפא לי' מילתא לא אמר לי' לשום מתנה, משא"כ לרב לטעמי' דס"ל מתנה כמכר וכמו שבארתי באמ"ש סי' מ"א מדקאמר בשבת ד' י' הנותן מתנה כו', דממילא לא תלינן לומר שנתן לשום מתנה, ודממילא ליכא לומר דכסיפא לי' מילתא" דכיון שנתינת המתנה הוי חליפי ההנאה שנהנה ממנו ממילא אינו מתבייש, לפי שאינו מתנת חנם, ועמ"ש בספרי שם בדברי התוס' בשבת שם, וא"כ י"ל דמש"ה הגם דקיי"ל לענין זה כשמואל דהממע"ה מ"מ כיון דקיי"ל דמתנה כמכר דלא כשמואל אא"ל דלשום מתנה וכמ"ש דלא עבדי אינשי דיהבי מתנות לנוכראה, ודוקא אחותו שאני, וכיון דרגיל שיתן לאחותו גם כשלא קבל הנאה ממנה, ממילא כסיפא לה מלתא (לכאו' בל"ז שאני הכיר כו', שהחשוד לגזול בודאי לא ימנע מקבלת מתנה, וחכם א' העירני דבפרש"י בכורות ד' מ"ט הנ"ל, בל"ז י"ל עפמ"ש באו"ח ס"ס קכ"ח שאסור להשתמש בכהן, וז"א דמסירת פקדון לא הוי ענין שמוש, וגבי הכיר בה כו' אין חילוק בין כהן לישראל, אך שאני התם שהוא גזלן ונוהג שלא כשורה, ובל"ז כיון שגם הכהן יודע דהוי לשם פקדון, הא מוחל לו, וכמ"ש המ"א ממ"ש קדושין ד' כ"א חולין ד' קל"ג)

סימן נב

בעז"ה ג' טבת תרנ"ב, ברעזי, לכבוד גיסי הרב הגאון וכו' מו"ה יעקב זלמן נ"י.

מ"ש כתר"ה לפלפל במכתבו ע"ד הקושיא בפסחים ד' כ"ב דקאמר "והרי אמה"ח דכתיב לא תאכל הנפש עם הבשר ותניא ר' נתן אומר מניין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואמה"ח לב"נ ת"ל לפ"ע לא תתן מכשול הא לכלבים שרי", דהא י"ל דמיירי בפחות מכשיעור ולא חזי לאצטרופי כיון דחלקו בחוץ פטור (חולין ד' ק"ג) ואיכא רק משום בשר מן החי דיליף מקרא דובשר בשדה טרפה לכלב תשליכון אותו, ושרי בהנאה, ולגבי בן נח הוי זה אמה"ח, דשיעורין לא נאמרו לב"נ ובס' לב ארי' חולין שם כתב דכיון דח"ש דאמ"ה אסור לב"נ אסור גם לישראל מטעם מי איכא מידי דלישראל שרי וכו', וכמ"ש התוס' ד' ל"ג, וממילא להס"ד דאמה"ח אסור בהנאה ה"ה ח"ש יע"ש, הנה לענ"ד אדרבה מוכח לכאו' להיפוך ממ"ש התוס' שם דלר"ל דח"ש מותר מה"ת לית לי' ההוא כללא דמי איכא מידי כו', ולא כתבו לתרץ דגם אליבא דר"ל שאני ח"ש דאמה"ח שאסור מה"ת מטעם מי איכא מידי כו', ועכצ"ל דמטעם מי איכא מידי כו', אנו למדין שגם לב"נ מותר מה שמותר לישראל, ואין אנו למדין, מטעם הך סברא, לחדש, איסור, אך הא מצינו בספרי עה"כ ולא תאכל הנפש עם הבשר "זה אמה"ח, והלא דין הוא ומה בב"ח שמותר לב"נ אסור לישראל, אמה"ח שאסור לב"נ אינו דין שיהא אסור לישראל, יפ"ת

וכל הדומין לה תוכיח" כו', וא"כ לסוגיית הש"ס דשאני עכו"ם דלאו בני כבוש נינהו, יש ללמוד מזה להחמיר (וגם להתוס' דה"נ שאני עכו"ם כו', היינו דוקא לענין מפרכסת), והגם דסתם ספרי ר"ש (סנהדרין ד' פ"ו) דס"ל עונשין מן הדין, אכתי גם לרבנן דאעמה"ד, איסורא מיהו איכא, ועמ"ש התוס' בע"א ד' ה' ד"ה מנין, דל"צ קרא מן העוף כו' למעוטי יבשה גפה, דכיון דמחוסר אבר אסור לב"נ מי איכא מידי כו' (ועמ"ש התוס' בקדושין ד' כ"ד לחד תירוצא דסד"א דגם לב"נ אשתרי בעוף, וט' זבחים ד' ס"ח דמשמע מלשונם דסד"א דלישראל הוא דאשתרי. ואפשר דשאני לענין קרבן דסד"א שמצד חביבות ישראל שמקריבין את נפשם לגבוה לא הקפידה תורה כ"כ על איכות הקרבן, וע' זבחים ד' מ"ה עה"כ לרצון להם, וגם עמ"ש התוס' בשבת ד' קל"ו ד"ה דתניא, די"ל דגבי קרבן הוה ג"כ ענין קולא שאם לא מצא אחר יהא יושב ובטל) ומה שהכריחו התוס' ד' ל"ג לומר דר"ל לית לי' הך כללא היינו משום דקאי על מה שהקשו התוס' מקודם אליבא דר"מ דאין אמה"ח נוהג אלא בבהמה טהורה דא"כ "הא איכא אמה"ח דחיות ועופות הטהורין דלישראל שרי" כו', ותירצו "דמ"מ אמה" דידהו אסור משום דבעיא שחיטה", וא"כ כל האיסור בישראל לא הוי מטעם אמה"ח אלא משום דבעיא שחיטה, וממילא שפיר כתבו דאליבא דר"ל, ישראל לא מתסר מה"ת אלא בכזית, דלא שייך לומר דמטעם סברת מי איכא מידי, לא יצאו ישראל מכלל ב"נ להקל, דז"א, דכיון שיצאו מכלל ב"נ לענין מה דליכא גבייהו בחיות ועופות הטהורין ענין איסור אמה"ח, והאיסור אצלם הוא רק מטעם שאינה זבוחה, א"א לומר דאסור גבייהו משהו בשר שאינה זבוחה ודוקא כדלישראל ג"כ אסור משום אמה"ח שייך לומר דמטעם מי איכא מידי אסור גם גבייהו משהו מה"ת לכ"ע, משא"כ כשהאיסור לישראל הוא איסור חלוק בפ"ע, ואדרבה בזה מדוקדק מה שכתבו כן התוס' דוקא לפום שהקשו מקודם אליבא דר"מ, ולא הקשו כן גם אליבא דרבנן דהא אכתי ישראל לא מתסר אלא בכזית כו', ועפ"ז מיושב דאליבא דרבנן דהוי בכלל אמה"ח שפיר י"ל דגם לר"ל אסור ח"ש מה"ת מטעם מי איכא מידי, וה"ה הגם דלא שייך לומר דחזי לאצטרופי, [ובלשון התוס' שאסור במשהו בשר וגידים ועצם ולא כתבו שאסור במשהו בשר מן החי, משום דבמה"ח דיליף בישראל מקרא דובשר בשדה טרפה כמ"ש הרשב"א ד' קכ"ט, טרפה מותרת לב"נ. ובב"נ הילפותא לא הוי מהך קרא אלא מקרא דאך בשר בנפשו] וא"כ יש מקום לכאו' לדבר, הלב ארי' דלהס"ד ח"ש דאמה"ח אסור בהנ"ה דכיון דלב"נ אסור בהנאה להס"ד ממילא מי איכא מידי כו'.

אך כבר כתב במהרי"ל תשו' קס"א וז"ל לר' אבהו אין אסור הנאה באמה"ח, דמדאצטריך נבלה על ישראל קיימא ולא אגוי, דאי לגוי נמי, מנ"ל למשרי לגוי, דההיקש לדם לא

נאמר לגוי, וא"כ נימא איכא ביניהו אמה"ח לגוי, ול"ל מכח דלישראל שרי ולגוי אסור, כיון דלישראל אסור באכילה" כו' ע"ש, ועכ"פ ממילא ליכא למימר שיאסר להס"ד הנאת ח"ש דאמה"ח מצד סברת מי איכא מידי כו', דז"א, כיון דגם להס"ד ליכא גבי בן נח איסור הנאה באמה"ח.

ומ"ש עוד בלב ארי' שם דלהס"ד דאסור בהנאה אף ח"ש בכלל, הגם דלא חזי לאצטרופי, ולכאו' משמע כן בירוש' פ"ו דתרומות דקאמר מודה ר"ל בא"ה" וע' צל"ח פסחי' ד' מ"ד לענין אכילת חב"פ כשאין שהות ביום לאכול כדי להשלים לשיעור שלם. אך מהירוש' לא מוכח כדליכא שיעור הנאה בפרוטה וע' תשו' רע"א סי' קצ"ז, וא"כ הא משכחת שאין הנאת פרוטה בהשלכה לכלבים וע' בחולין ד' צ"ו תד"ה ור"י שהקשו עמ"ש דאמה"ח צריך שיאכל כזית דאכילה כתיב בי' דלמא הא דכתי' בו אכילה למימר בכזית כו', ומבואר מדבריהם דדוקא מיתור לשון אכילה הוא דילפי' שצריך כזית, וא"כ י"ל דלהס"ד דאמה"ת אסור בהנאה מטעם הלשון לא תאכל, ממילא ליכא יתורא למילף שצריך כזית כשהוא אבר שלם, די"ל דנקט לשון אכילה לכלול איסור הנאה וכשאינו אבר שלם ליכא משום אמה"ח לשיטת התוס' גם בב"נ, דדוקא שיעור כזית נאמר לישראל דוקא, כן יש לתרץ דממ"ש דוקא אמה"ח ולא נקט במה"ח דהא לפ"ז גבי ישראל הוי רק במה"ח, מוכח דמיירי בשיעור שלם דהוי גם לישראל אמה"ח [וגם משמע לישנא דאף כשמושיט אמה"ח כמו שהוא, הגם דלא חזי לאכילה קודם בישול, וע' בדו"ח להגרע"א פסחי' ד' כ"ד דחייב באכילת אמה"ח שלכד"א וכאכילת העצמות, ועפ"ז מדויק מ"ש שלא יושיט אדם אמה"ח לב"נ, דהיינו בשר וגידין ועצמות, ולא קאמר רבותא טפי שאסור להושיט אפי' משהו בשר מן החי, ועפ"ז י"ל דדוקא דומיא דכוס יין לנזיר שהאיסור מוכן ועומד, איכא לאו דלפ"ע מה"ת, ומש"ה נקיט דוקא אמה"ח דבשעת הושטה כבר אסור אכילת האבר, ומדאצטריך למנקט גם כוס יין לנזיר, הגם דידעי' במכ"ש מדאיכא לפ"ע בהושטה לב"נ, עכצ"ל כמ"ש הר"ן דסד"א דשאני אמה"ח שאסור גם להמושיט, וא"כ עכצ"ל דגם להמושיט שהוא ישראל הוא משום אמה"ח, אך זה יש לדחות, דהא גם אי להמושיט הוי רק משים במה"ח, לא דמי לכוס יין דהוי היתר גמור להמושיט, ובלא"ה הא י"ל דאצטריך למנקט כוס יין לנזיר, משום דיוקא דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן, ודאפי' לנזיר שהוא ישראל דוקא כדקאי בתרי עברי נהרא].

ועכ"פ לא מוכח מכאן לענין ח"ש, והגם דפרש"י בסנהדרין ד' נ"ט ד"ה לזה "שכשיצאו מכלל ב"נ להתקדש יצאו ולא להקל עליהם", אכתי מצינו בנזיר ד' ס"ב ד"ה לאתויי מופלא הסמוך לאיש דכותי ואל תתמה משום דבישראל אין מופלא הסמוך לאיש נודרין

נדרים מה"ת שכן מצינו בכמה מקומות' כו', וע' תוד"ה הניחא, וכבר מבואר בתשו' הרא"ש דהא דבן י"ג שנה נעשה גדול הוי בכלל שיעורין דהוי הלמ"מ (ואסמכי' אקרא כמ"ש בנזיר ד' כ"ט), וכמו דלענין שיעורי זמן גדלות בישראל השיעור גדול יותר, ה"נ י"ל לענין שיעור כזית וכה"ג, ואין לומר דשאני זמן גדלות, שמצד קבלת עול מצות ותורה המתשת כחו של אדם, הוא אצל ישראל באיחור זמן וע' שבת ד' פ"ו ישראל דדאיגי במצות חביל גופייהו וע' ע"ז ד' ל"א, דז"א, כמבואר ביומא ד' פ"ב רש"י ד"ה בן עשר וע' נדה ד' מ"ה שנתן הקב"ה בינה כו', וכן ממ"ש המפרש שם בנזיר מוכח דלא הוי מצד הך טעמא [ולכאו' מפרש"י מנחות ד' ס"ח, משמע דמפרש דדוקא מצד מ"ש הקריבהו נא לפחתך מהני מיעוטא לומר דלא הוי בכלל הא דאין תמות וזכרות בעופות וא"כ הוי גילוי מלתא בעלמא שהוא בכלל מ"ש הקריבהו וגו', וא"כ לא מוכח מזה לומר שאוסרין לישראל בסברת מי איכא מידי כו'].

סימן נג

בעז"ה עש"ק מ"ח למב"י שנת תר"ן, ברעזי, כבוד הרב המפורסם בתורה ויראה מו"ה חיים יהודה ליב הכהן בלאשטיין בטיקטין.

מה שדרש כ"ת במכתבו בדין גומע ביצה חיה אי הוי אוכל או משקה שהשיעור ברביעית לענין ברכה אחרונה, וכתב דאין להוכיח ממ"ש בביצה ד' ג' דביצה אוכלא, די"ל דהיינו לפי שעומדת לאכילה ע"י בשול ולא לגומעה חיה, וממ"ש בסנהדרין די ה' דמי ביצים אין מכשירין משמע דהוי משקה, וממ"ש באו"ח סי' שפ"ו ס"ז דמשתתפין בשני בצים אפי' חיים משמע דהוי אוכל, כדמוכח מדביצה מטמאה טומאת אוכלין עכ"ד.

הנה הדבר מפורש ביומא ד' פ' "דא"ק מכל האוכל אשר יאכל אוכל הבא מחמת אוכל ואיזה זה ביצת תרנגולת, ואימא גדי מחוסר שחיטה ואימא בן פקועה טעון קריעה, וא"כ עכצ"ל שאין הביצה מחוסרת בישול, ודגם ביצה חיה הוי אוכל, וע' פרש"י דדוקא כדהוי אוכל כשיצא מתוך האוכל שנוצר בו ולא מיחסר מידי, והא דלא קאמר דביצה מחוסרת קליפה, דהשיעור הוי בלא קליפתה כדקיי"ל בעירובין ד' פ"ג. והקליפה א"ר לאכילה (ומ"ש שבת ד' ק"ח ע"ש בפרש"י דהיינו החלבון), י"ל דמשכחת שלא נגמר קליפתה, ובפרט לפום דמשמע מפרש"י ד"ה מחוסר שחיטה לא הוא ולא אמו שגם האם אינה מחוסרת שחיטה, וא"כ מיירי כששחט תרנגולת ומצא בה בצים ומשכחת שלא נגמר קליפתן (וכשנגמר החלבון א"צ מליחה מדינא, ואפי' אילו הי' צורך כדי להפליט הבלוע, חשיב אוכל תיכף), ובל"ז לא חשיב הסרת הקליפה חסרון מעשה כ"כ כבישול וקריעה, ועמ"ש התוס' בשבת ד' קמ"ג ד"ה הלכה, דמש"ה גזר ר' יוחנן ביצה שנולדה

ביו"ט משום משקין שזבו לפי שהביצה עומדת ליסחט מן התרנגולת ודרך לגומעה חיה, וא"כ מוכח מדקאמר שביצה אוכלא ופירות אוכלא לאפוקי משקין דלאו אוכלא", ודלולי זאת הי' דומה למשקין שזבו, דעכצ"ל דהיינו לפי שדרך לגומעה חי' (וע' ד' ד' דביומא נמי חזיא לגומעה כו') ודגם בגמיעה הויא אוכלא (ואינו ענין להא דא"ר יוחנן שהפירות שעומד לאוכלין נחשב אוכלא דאיפרת וליכא למיגזר שמא יסחוט), רק שיש לכאו' מקום לחקור לדעת המאירי בביצה שם שכתב וז"ל ויש לתמוה כו' דגזר לידת ביצה אטו משקין שזבו כו' הא ר' יוחנן גופי' קאמר דמודים חכמים כו' ולא גזרו בהן משום משקין שזבו הואיל ושאר פירות לאו בני סחיטה וכו' וא"כ לא כל שכן בביצה כו' וי"ל דביצה דמיא להני טפי משאר פירות שהמשקה שלה והוא החלבון מוכנס במקום אחד כמשקה של ענבים וזיתים כו' יע"ש, וא"כ י"ל דדוקא לאוקימתא דר' אלעזר דילף מכל האוכל אשר יאכל אוכל הבא מחמת אוכל", מוכח דה"ה כשגומעה חיה (או דהוי יד לאוכל) משא"כ לאיקומתא דר' אבהו דדריש שאוכל שאתה אוכלו בבת אחת ושיערו חכמים כו', וע' ע"ז ד' ל"ח וברמב"ם פי"ז ממ"א דביצה אינו נאכל כמות שהוא חי, וע' ירוש' פ"ק דשבת הלכה ד' וע' ברכות ד' מ"ד אך הא קיי"ל כהתוס' והרא"ש, וגס להמאירי לא משמע לומר דהוי בפלוגתא, וע' ערוך ערך בץ "כי מי בצים החלמון שלהן הוא", וצ"ל "החלבון כמ"ש במאירי, ועמ"ש הלב"ש בחדושי דינים אות פ"ח שהחלבונים מתערבים מיד, והנה מההיא דסנהדרין ד' ה', בל"ז ליכא הוכחה. דכמו שנכשלו אנשי המקום לטעות ולומר דמי בצעים אין מכשירין ולהירושלמי דשביעית ופ"ק דגיטין ה"ב קסברין מימר מי שלק של בצים", כמו"כ היו יכולין לטעות להיפוך שמכשירין הגם שבאמת אינו נחשב משקה, אלא שמפורש בת' הרא"ש כלל ב' וע' ב"י יו"ד סי' שכ"ט ובריב"ש סי' ס"א דהוי מי פירות. וי"ל דהוי כעין דקאמר בחולין ד' פ"ז "בצללתא דדמא", ופרש"י דכשהוא נקרש יש סביבותיו צלול כמים", הגם דכשאינו קרוש ומעורבין חלקי המים עם הדם נחשבין דם, וכהא דמצינו דכשנפרשין חלקי המי חלב ע"י העמדת החלב, מי חלב אינן כחלב לענין בב"ח, וה"נ י"ל דכשמפריש ומבדיל מהביצה איזה ליחות מימי צלול, נחשב הליחות ההוא למשקה ומי פירות, משא"כ כשאינו נבדל והוא ביחד עם הביצה (וגם אין דומה ביצה בריאה שגם החלבון שבה הוא גוש ודבוק משא"כ ביצה שנפסדה ובפרט בצים מוזרות) ועפ"ז י"ל מ"ש המ"א סי' שי"ט ס"ק ט"ז לענין היכא שהחלמון יורד למטה עם החרדל, אי מיחשב ב' מינין, וע' סתקי"ג וביו"ד סי' ס"ו לענין דם בצים וסי' צ"ח ס"ז, והקשו דמצד שאין הטעמים שוויין יהא כמבשא"מ, ועפמ"ש י"ל דכל זמן שהן ביחד כתולדתן הן מין אחד, (וע' ב"ב ד' קמ"ג לענין מר שבקישות) וגם

עמ"ש התוס' בביצה ד' ל"ט ד"ה משום דכיון שהקדירה נתקנה ע"י התבלין, כשערב זב"ז הוי כאילו מין אחר, וע' שבת ד' ק"ח דאלמלא קליפתן החצונה כו' ושרק ע"י החלבון מתוקנין לאכילה, וממילא אפי' אם היה דין משקה להחלבון, כיון דהוו אכשורי אוכלא אוכלא הוא ומצטרף וכמ"ש המ"א ר"ס ר"י ממ"ש ביומא ד' פ' ופרש"י חולין ד' ק"כ וממ"ש התוס' זבחים ד' ק"ט ועמ"א סי' קנ"ח מפרש"י ברכות ד' נ"ב.

ועמ"ש החס"ח חיו"ד תשו' י"ט שאין לומר דבצים משקה ומיחוי וגמיעא בעלמא ומש"ה דוקא בישראל דכתיב ריבוי לאסור צירן ורוטבן אצטריך שריותא, משא"כ לבן נח בלא"ה לא הוי בכלל אכילת אמה"ח, דז"א, דא"כ יקשה דמנלן להתיר אכילת בצים מבושלות לישראל דדלמא לא שרי רחמנא אלא לגומעה חיה ולאפוקי מאיסור צירן, אעכצ"ל דגמיעת הביצה אוכל מקרי ולא משקה יע"ש (ויש שם טעות ניכר בדפוס), ולענ"ד מצד הוכחה זו הי' מקום לדחות דהא כבר ביארו התוס' בחולין ד' ק"כ ד"ה לרבות השותה, דדוקא במידי דבר אכילה דממחי להו ושתי להו אצטריך רבויא, וא"כ לענין גמיעת הביצה חיה שמתחלת הווייתה היא כן, ממילא גם אילו היינו אומרין דהוי משקה, הא שתייה בכלל אכילה ככל מילי דשתייה, וכיון שהתירה תורה אכילת ביצה עכצ"ל שמותרת גם לאחר צלייה ובשול ובלא"ה הא מוכח מהיתר אכילת החלמון דבודאי הוי אוכל גם קודם הבשול, ומהילפותא שהביאו התוס' ד' ס"ד מדכתיב בשלוח הקן תקח לך ולא לכלביך, משמע לי' שגם חלמון הביצה הוא בכלל מ"ש תקח לך ולא לכלביך וכן מ"ש הח"ס דדלמא לא שרי רחמנא אלא לגומעה חיה משא"כ אחר הבישול שהיא אוכל וכמ"ש התוס' בבכורות ד' ו' ד"ה רוטב, דציר שהקפה הו"ל אוכל, צ"ע לענ"ד דשאני היכא שהי' אוכל של איסור ואח"כ המחהו או שיצא ממנו ציר שיצא מכלל אוכל וכשהקפה חוזר ונעשה אוכל של איסור, משא"כ הכא שהביצה מותרת מתחלת ברייתה ולא היתה אמה"ח מעולם (ובפרט אי לאו לאברים עומדת בחייה), תו אינה חוזרת ונאסרת ע"י בישול וצלי' כיון שמותרת מתחלת ברייתה וגוף מ"ש הח"פ לענין הא דמנלן להתיר לב"נ אכילת בצים, ביארתי במק"א דלענ"ד דוקא גבי ישראל סד"א לאסור כל הבא מן החי אף שאינו אבר ובשר ואצטריך ילפותא להתיר, משא"כ גבי ב"נ דילפי' איסור אמה"ח מקרא דאכל תאכל העומד לאכילה ולא אמה"ח, פשיטא דבצים שעומדין לאכילה לא הוי בכלל איסור אמה"ח [ובספרי אמ"ש סי' ל"ג הארכתי בזה].

ונתבאר דמגוף הסוגיא ביומא ד' פ' מבואר דגם ביצה חיה הן החלמון והן החלבון הוי אוכל, וממילא השיעור בכזית, ובלא"ה הא הוי אכשורי אוכלא, וגם כבר הביא הט"ז ס"ס ק"ץ בשם הלבוש דכל ענין הספק בשיעור שתיית יין להתחייב בברכה אחרונה אם

די בכזית או ברביעית, היינו משום דדלמא גם בלח משערינן כאילו הוא קרוש ויבש וממילא הוה בלח רביעית וכמ"ש בשבת ד' ע"ז הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית", ומה שהקשה הט"ו דהא אדרבה מוכח מדקאמר אביי שם דדוקא דם דסמיך אבל יין דקליש כזית הוי יותר מרביעית וכי מפיק פחות מכזית ליחייב", וא"כ הו"ל להסתפק דשמא בעי יותר מרביעית כדי שכשיקרוש יעמוד על כזית, ועכצ"ל דשיעור רביעית לא הוי מטעם דמשערי' כאילו הוא קרוש, לענ"ד יש ליישב דברי הלבוש, ודלעולם ברביעית הוי כדי שביעה, וע' סוכה ד' מ"ט פרש"י ד"ה מגרוניה "ע"י ששותיהו בלגימות גסות כו' ואינו כאוכלין ששובע שלהם בא במלוי כרס", וע' ברכות ד' מ"ט "ושבעת זו שתייה", ושיעור שביעה ברביעית גם במשקין שאין נקרשין לעולם, רק דלענין הספק דדלמא בפחות מרביעית משום דאיכא כזית, ע"ז כתב הלבוש דכיון דשיעור כזית הוי ביבש, ממילא בפחות מרביעית גם שיעור כזית ליכא, ודוקא ברביעית יש כדי שביעה גם כשלא יעמוד לכזית כשיקרש, וגם כשאינו נקרש לעולם (וגם מבואר בירוש' דשבת שם ובכמה דוכתי דיין קרוש בכזית, ודברביעית לכשיקרש יהא בו כזית) וקצת יש לדקדק מהא דקאמר בנזיר ד' ל"ח "עשר רביעיות הן", ולא נקט לענין ברכה אחרונה להסוברין דברביעית, דעכצ"ל דכשהמשקה סמיך ועב הרבה, אפי פחות מרביעית, כיון שיעמוד על כזית לכשיקרש משא"כ כל הני דחשיב, דדוקא כדי רביעית, ובל"ז י"ל דלא נקיט רק מה שמפורש להדיא בדברי תנאים ואמוראים, ואפי' בפלוגתא הא לא קמיירי (ועפמ"ש אא"ל דהשיעור בעצם בכזית לכשיקרוש), וא"כ ביצה שגם בצליה ובישול אינה מצטמקה ומתקטנת הרבה, ודוקא בביצה טורמיטא, דמעייל לה אלפא זימני במיא חמימי ואלפא זימני במיא קרירי אמרי' דמתזוטרא כי היכי דבלעיתא" (נדרים ד' נ), בודאי השיעור בכזית, ובפרט לפי מה שנתבאר דהוי אוכל והנלע"ד בעז"ה כתבתי אליהו קלאצקין החופ"ק ברעזי

סימן נד

המ"א ס"ס תרנ"א כתב וז"ל אמרינן בירושלמי ספ"ג הניחו על הארץ אסור לטלטלו, משמע דס"ל דלאחר גמר מצות לולב אם הניחו על הארץ אסור שוב לטלטלו, וצ"ע דהא קיי"ל אין מוקצה לחצי שבת והאי הוה ראוי בין השמשות עכ"ל, ועמ"ש הט"ז יו"ד סי' רס"ו בענין מ"ש מהרי"ל שהמוהל לא יחזור ליטול האזמל כו' דאחר שנעשה המצוה חזר לאיסור מוקצה, וא"כ לפום דקאמר בסוכה ד' מ"ב טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת", ומבואר הלשון דהוי בתורת דיחוי וכמ"ש התוס' דאע"ג דחזי למצוה שייך בי' איסור מוקצה לטלטול מאחר דאין עשוי כלי", וא"כ גם בשעת נטילת הלולב למצותו

הוי מוקצה רק שנדחה האיסור מפני המצור אך לכאו' קשה דהא קאמר לעיל שמקבלת אשה מיד בנה כו' מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא היא כו' קמ"ל" ופרש"י קמ"ל, כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל", ולכאו' י"ל דמ"ש התוס' היינו כשיטת ר"ת שמותר לנשים ליטול ולברך, ודלפרש"י צ"ל דהוי תורת כלי ובלשון פרש"י ד"ה טלטול בעלמא "אין בו צד איסור אלא כמטלטל עצים כו' מה סייג לתורה מצאו בו". יש לפרש דקאמר דהגם דלולי המצוה לא הי' תורת כלי והי' ענין איסור טלטול עצים אכתי מה סייג לתורה מצאו בו, ועדיין מוקשה דהא גם לשיטת ר"ת אא"ל גבי נשים שמצד מצות נטילת לולב דוחה לאיסור טלטול, דהא נשים אינן בחיוב המצוה, עכצ"ל דאמרי' וממילא תורת כלי עליו, וכמפורש בלשון ההג"א וע' חגיגה ד' ט"ז דפריך משום נ"ר דנשים עבדי' כו', וע' עירובין ד' צ"ו תד"ה מיכל.

ולכאו' כיון דלולב בכל ימות השנה עומד לכבד בו את הבית וכמ"ש ד' מ' פרש"י ד"ה יצאו דלולב עיקר הנאתו לכבד את הבית (ועמ"ש הר"ן ר"פ לולב הגזול דשמא כדי לעשות מהן חבלין וקופות ולכבד בהן את הבית היו עושין", והתם דהוי אחר שכבר נשתמשו בחג לצורך מצוה, אין להשתמש עכ"פ לכתחילה תשמיש של בזיון, וע' ט"ז או"ח סי' כ"א סק"ב, וגם מיירי ביבש הרבה, העומד יותר לעשיית חבלים), וע' ב"ק ד' צ"ו "האי מאן דגזל לוליבא כו', ועבדינהו חופיא", ופרש"י "חופיא, אשקובא שבו מכבדים את הבית וחולק כל הוצא לשנים, ממילא הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכמ"ש שבת ד' קכ"ד פרש"י ד"ה של תמרה לכבד את הבית דאסור משום אשווי גומות", משא"כ לדעת הרי"ף דלדידן דקיי"ל כר"ש דדשא"מ מותר הו"ל מכבדות של תמרה דבר שמלאכתו להיתר", ועמ"ש הר"ן ס"פ המצניע, וא"כ ממילא מסתבר לומר דכיון שבעצם הוא כלי שמלאכתו להיתר ורק מצד שהוקצה למצותו אסור לכבד בו את הבית, והוא עומד לטלטלו ולנענע בו לצורך מצוה. אין המצוה מוציאתו מתורת כלי, ודוקא היכא שבעצם אינו כלי שמלאכתו להיתר, אינו נעשה כלי ע"י המצוה ואמרי' דהוי רק בתורת דחיית האיסור, וכמ"ש התוס' מההיא דיבמות ד' ל"ג, וע' טוא"ח סי' תק"כ וברא"ש פ"ב דביצה אות כ"א דבבית המטות דוקא התירו ומשום פרורין וביו"ט ולא בשבת", ועפ"ז י"ל דהא דקאמר הש"ס טלטול בעלמא הוא ולדחי שבת", היינו משום דבשבת שאסור לכבד את הבית במכבדות של תמרה ואינו כלי שמלאכתו להיתר, גם כשנוטלו לצורך מצוה הוי מצד שהמצוה דוחה לאיסור טלטול, משא"כ ביו"ט דלולי המצוה הוי כלי שמלאכתו להיתר ורק מצד שהוקצה למצותו אינו ראוי למלאכתו ומש"ה כיון שמצד המצוה ראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו,

ועפ"ז י"ל דמ"ש בירושלמי הניחו בארץ אסור לטלטלו היינו משום דמירי התם ביו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת, וע' באורי הגר"א ביו"ד שם שהביא גרסת התוספתא "ר' יוסי אומר יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כיון שיצא י"ח בו אסור לטלטלו". ומש"ה לא שייך לומר דאין מוקצה לחצי שבת, כיון שגם בשעת נטילתו לצורך מצוה הוי מוקצה רק שנדחה האיסור מפני המצוה, משא"כ ביו"ט שבשעת נטילה יש עליו תורת כלי ממילא אין מוקצה לחצי שבת ולהגירסא שלפנינו בתוספתא "יו"ט הראשון של חג כיון שיצא" כו', יש לפרש דדייק וקאמר "יו"ט הראשון של חג" דבעי לכם ואינו יוצא בשאול משא"כ ביו"ט שני שיוצא בשאול, כל היום עומד למצות נטילה, וגם בעל הלולב קעביד מצוה במה שנוטלו ומוליכו להשאילו לאחרים (וע' כתובות ד' נ' ב"מ ד' כ"ט), ועמ"ש הר"ן בהא דקאמר לקמן ד' מ"ו "דאתרוג דלא חזי לבין השמשות לא אתקצאי לביה"ש" כו' דהיינו משום דביה"ש א"ר למצות אתרוג שאפי' לא נטל כל היום אינו נוטלו ביה"ש דכיון דלולב בזה"ז מדרבנן בר מיום ראשון וביה"ש ספיקא הוא וסד"ר לקולא", ולא ניחא לי' לפרש כפרש"י דלא חזי לביה"ש משיצא בו שחרית", משום דגם לאחר שיצא בו ראוי לנטילה לאחרים, ועפ"ז יש מקום לישב הקושיא בהא דקאמר הש"ס ובפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דאיתמר הפריש שבעה אתרוגין לשבעה ימים אמר רב כאו"א יוצא בה ואוכלה לאלתר ורב אסי אמר כאו"א יוצא בה ואוכלה למחר כו' מר סבר למצותה אתקצאי ומ"ס לכולי יומא אתקצאי", דהא ביום הראשון חזיא לביה"ש משום דהוי ספיקא דאורייתא, וא"כ כיון דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולא יומא, וא"כ יקשה דאתרוג שהפריש ביום ראשון לתסר למחר, [ועמ"ש בזה חה"ג זצ"ל בבר"י או"ח סי' מ"א [ועפמ"ש יש מקום ליישב, דדוקא לענין יו"ט שני ושאר הימים שיוצאין באתרוג השאול, דממילא גם לאחר שיצא בו בעל האתרוג, חזי לנטילה ועומד לכך שישאיל ויתן רשות לאחרים לטול ולברך עליו (דמש"ה נוטל לולב של חבירו שלא מדעתו) מש"ה הוצרך הר"ן לפרש דהיינו משום דביה"ש א"ר למצות אתרוג, משא"כ ביו"ט ראשו של חג שאין יוצאין בשאול, וכשכבר יצאו הבעלים חובת נטילה תו אין האתרוג עומד למצותו באותו יום, והגם דאפשר במתנה ע"מ להחזיר, אינו עומד לכך שיצא מרשות בעלים וע' סי' תרנ"ח סק"ה שאח"כ יצטרך לחזור וליתן לבעליו במתנה כו', וממילא ניחא, דביום הראשון בלא"ה לא אתקצאי לביה"ש כיון שכבר יצאו הבעלים י"ח נטילה בבקר (וכן י"ל דאדרבה ביומא קמא דהוי נטילתו מה"ת דממילא מחויב לטלו דוקא כשהוא יום בודאי ולא בביה"ש דהוי ספק לילה, ממילא פשיטא דלא אקצי לולב לביה"ש, כיון שיודע שהחיוב לטול רוקא מבעו"י, ודוקא בשאר הימים שנטילתו מדרבנן הי' מקום

לומר דאתקצי גם לביה"ש, ושגם בנטילה ביה"ש יצא חובת נטילה משום דהוי ספיקא דרבנן, לזה הוצרך הר"ן לומר דאכתי אין ביה"ש ראוי למצות אתרוג שאפי' לא נטל כל היום כו'), ועכ"פ מיושב מ"ש בתוספתא דדוקא יו"ט הראשון של חג, משא"כ בשאר הימים שגם אחר שיצא בו י"ח מותר לטלטלו משום דחזי לאחריני, ועמ"ש המ"א סי' ש"ח ס"ק ע"ט ממ"ש התוס' בשבת ד' מ"ו דכיון דחזיא לאחרים שרי לטלטלה ושאני מה שהוא מוקצה מחמת גריעותא כגון מטלניות שיש בהן ג' דמוקצים לעשירים אף עניים אין מטלטלין אותן דהכל הולך אחר דעתו של בעה"ב ע"ש, משא"כ הכא דלבעל הלולב ניחא לי' דליתעבד מצוה בהלולב שלו ונותן להם רשות ליטול בשאלה ולברך עליו ולהגרסא שהביא הגר"א "יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת" עדיין מוקשה דהא כמו"כ כשחל יו"ט הראשון בחול, ועכצ"ל כמ"ש מקודם דדוקא כשחל בשבת, משא"כ מצד טלטול ביו"ט, יש עליו תורת כלי בשעת נטילתו לצורך מצוה, וממילא אין מוקצה לחצי שבת וגם לאחר שהניחו על הארץ לא נפקע ממנו תורת כלי.

ולכאו' יש להוכיח ממ"ש הר"ן וא"ת וכי היכי דמסקי' בסוכה דמיתב יתבי' כו' למה לא תקנו בלולב שיטלנו בלא ברכה לאו קושיא היא כו' דלולב איכא איסור טלטול כדאמרי' טלטול בעלמא הוא ולדחי שבת" דעכצ"ל דגם ביו"ט הוי רק מצד שהמצוה דוחה לאיסור טלטול, ולפמ"ש הא ביו"ט ליכא איסורא כלל, אך גם אי נימא כהסוברין שאין חילוק בין יו"ט לשבת לענין איסור כבוד הבית, אכתי כיון דאיסור טלטול הוי גזירה משום הוצאה כמ"ש בשה"ג פ"ק דביצה, ליכא איסורא ביו"ט כל דהוי לצורך מצוה וכמ"ש סי' תקי"ח, ועכצ"ל דכיון דאנן בקיאין בקביעא דירחא ודבודאי ליכא מצוה בנטילת לולב בשמיני, לא רצו חכמים לתקן שיטלנו בלא ברכה, כיון דאיכא איסור טלטול כדליכא למצוה, ואז אין תורת כלי עליו (וא"ר אז לכבד בו הבית) ועפמ"ש צ"ע מ"ש החו"ד סי' ק"י בבית הספק סק"כ עמ"ש הכו"פ דממ"ש הר"ן דאתרוג אינו ניטל בבה"ש דשביעי מוכח דסד"ר לקולא גם כדאתחזק חיובא, דיש לדחות דשאני התם דלא דחינן איסור טלטול דרבנן מקמי ספקא ע"ש, ולענ"ד י"ל כמ"ש הכו"פ משום דאס"ד דמצד דאתחזק חיוב נטילה איכא לחיובא גם בביה"ש, ממילא לא הי' כאן חשש איסור טלטול, דכשנוטלו לשם מצוה ליכא איסורא, ובלא"ה מוקשה לענ"ד דברי החו"ד, דהא ליכא איסור טלטול בבה"ש דהא לא גזרו על שבות בביה"ש,

ועמ"ש הט"ז סי' ש"י סק"ג דאיזמל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה, וכתב לסתור מ"ש המהרש"ל בתשובה וביש"ש להתיר "משום דהאי אזמל ראוי לאכול בו ולעשות בו תשמיש המותר אפי' ביה"ש אלא שהוא מכינו למול בו ולא לתשמיש אחר

מ"מ אינו מוקצה דסוף הוא מכינו לשבת עצמו", ותמה הט"ז דהא דמי לעלי שקצבו עליו בשר ושפוד שצלו בו ביו"ט, דאחר המלאכה לצורך יו"ט, חוזר לאיסור מוקצה וכ"כ המ"א סי' של"א סק"ה, ולענ"ד יש מקום ליישב דברי הישׁ"ש, דשאני שפוד דהיינו עץ בעלמא שאין שם כלי עליו רק שלקחו לפי שעה לצלות בו בשר דלצורך אוכ"נ מותר לטלטל אפי' מוקצה וכמ"ש סי' תקי"ח ס"ג, וכן מ"ש ס"ס תצ"ט בעלי שמלאכתו לאיסור לכתוש בו הריפות ורק שנטלו לפי שעה לקצב עליו בשר, ובעצם הוי מלאכתו לאיסור, משא"כ אזמל שכתב הישׁ"ש שראוי לאכול בו כו' ורק מצד שהוא מכינו למול בו אינו משתמש בו תשמיש אחר, אין התשמיש לצורך מצוה מוציאתו מידי כלי, ומ"ש המ"א ממ"ש סי' תרנ"א בשם הירושׁ', כבר נתבאר דהירושׁ' מיירי לענין שבת, ודלגירסת התוספתא דדוקא כשחל להיות בשבת, מוכח דכדהוי בעצם מלאכתו להיתר ורק מצד שהוקצה למצוה אינו עומד למלאכתו, תורת כלי עליו, וצ"ע. (ועפ"ז יש מקום לבאר מ"ש הנה"כ ביו"ד שם, המוקשה לכאו', ומ"ש בירושׁ' שם דאף בסכין של מילה כו', מתבאר מדקאי שם עמ"ש אפי' פירש חוזר כו', דעכצ"ל דמיירי לענין אי חשיב טעה בדבר מצוה כו').

סימן נה

ע"ד התקלות המסתובבות ממעשי קדושין שלא כנימוס וחוק, כתבו הראשונים ז"ל "שילמוד לנערותיו לאסור על עצמן כו'" כל ממון שינתן לה בתורת קדושין אפילו תקבלם מדעתה אם לא בפני פלוני ופלוני כו', ומקור הדברים הוא מתשו' הרשב"א (תקנ"א ותר"ב), ולכאו' הרשב"א שם שכתב דכיון דבשעה שקבלו אינו יכול לזכות בו ואינו שלו שוב אין לו בו זכות ואע"ג שנשאל לאחר מכאן דכיון דבשעת מתנה לא זכה שוב אינו יכול לזכות" כו', אזיל לטעמיה (ת' תשמ"ו וח"ד ת' ר"ב) שהמודר הנאה מחבירו ונתן לו לולב לצאת בו ע"מ שיחזירהו כיון שאסור עליו בהנאה לא מקרי לכם ולא יצא בו וכ"כ בחידושי הרשב"א (נדרים ד' מ"ז וב"ק דק"ט), וממילא יש מקום חשש לשיטת הר"ן (נדרים ד' מ"ז) שכתב וז"ל דכי תנן הכא אם מת לא ירשנו לאו למימרא דכיון שנכסים אסורים לו בהנאה לא יזכה בהן כו' ע"ש, וא"כ יש להמתקדשת קנין וזכות בכסף קדושין שהדירה הנאה ממנו וממילא הוי קדושין משום שיכולה לישאל על נדרה, אך אכתי אין שום חשש בזה דהא קיי"ל לדינא (או"ח סתרמ"ט ס"ב) שהמודר הנאה מלולב אינו יוצא בו דלא הוי שלכם ודלא אמרי' הואיל ואי בעי מתשל הגם דמצוה לאתשולי כדי שיקיים בו מצות נטילת לולב, ובעלמא מצינו דכדמצוה לאתשולי כאילו אתשל דמי (ע' נדרים ד' נ"ט ומכ"ש הכא שאין בידה לשאול על נדרה ומי יימר דמזדקק לה חכם ואדרבה אסור

להזדקק ולפרוץ גדר ותקנות הראשונים ז"ל וגם בדיעבד אין לסמוך להתיר נדר עד"ר כי אם בשעת הדחק ויש צורך בדבר, וקיי"ל (יו"ד סרכ"ח סכ"ח) שאינם יכולין להתיר מה שהוא סייג לדבר מצוה והכא גרע גם מנדר של שחוק דפעמים שא"י להתאפק ולמשול ברוחו והכא לא שייך זה,

והנה גם לשיטת הר"ן י"ל לענ"ד, דמה שכתב בההיא דהאומר לבנו קונם שאי אתה נהנה לי כו' בחייו ובמותו ומת לא ירשנו דאכתי נכסים דידיה נינהו אלא שאינו רשאי ליהנות מהן ע"ש, היינו משום דכיון שאין אדם יכול לעקור הירושה מהיורש, והאומר בני פלוני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהתנה עמ"ש בתורה (ב"ב ד' קכ ו'), אין בידו לסלקו מירושה דאוריתא ע"י מה שיאסר עליו נכסים בקונם ומש"ה נכסים דיורש נינהו אלא שאינו רשאי ליהנות מהן וגם הא קיי"ל דאמר על הלקט עם נשירת רובו יהא הפקר לקט הוי דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים (תמורה ד' כ"ה), ואילו הכא קיי"ל דלא יירשנו גם היכא שחלות הקונם הוי בהרגע שדין תורה הוא שירשנו ושומעים לדברי הרב דגזה"כ שירשנו, ומש"ה הגם שאינו רשאי ליהנות מהן, בהכרח הוא שלו מכח הירושה, ויש להעיר בזה עפמ"ש בספרי אבן הראשה (סי מ"ח) דכיון שבמכירת העובר לארמאי לכשתלד נפקע קדושת בכורה לא שייך דברי הרב קודמין כיון שמדינא פטורה מבכורה וביארתי שם ליישב ההיא דאמר על הלקט כו' עמש"ש.

והגם שמצינו להמ"א (סתרמ"ט סק"כ) שכתב לבאר דברי המחבר שכתב דכיון שהאתרוג אסור באכילה פסול כל ז', דקושיית התוס' "ל"ל טעמא גבי לולב של אשירה משום דמכתת שיעורי' תיפוק לי' שאין בו דין ממון, תירץ המחבר במ"ש שאותו אתרוג כו' אסור באכילה, כלומר דדוקא גבי אתרוג שראוי לאכילה דרשי' לכם שלכם תהא לאוכלו (וכיון שהפסול בגוף האתרוג ראו חז"ל לפסלו כל ז') משא"כ גבי לולב דאינו ראוי לאכילה לא שייך למדרש כן, ואע"פ שאסור בהנאה לכם קרינן ביה" יפלא דלפ"ז הוא סותר להמפורש למעלה בשו"ע הלכה פסוקה שאין חולק עליה וגם המ"א לא הביא שיש חולק בדבר, לזאת נלע"ד לבאר דברי המחבר באופן וסגנון של המ"א, דדוקא גבי אתרוג שראוי לאכילה דרשינן לכם שלכם תהא לאכלו וממילא הוי הפסול בגוף האתרוג כשאין ראוי לאכילה מצד איסורו וכל שהפסול בגופו ראו חכמים לאסרו כל שבעה משא"כ גבי לולב דא"ר לאכילה ולא שייך למדרש כן ממילא כמו שיוצא כל שבעה בלולב שאינו שלו ה"ה באיסור הנאה ויש להעמיס זה גם בדברי המ"א מדלא הביא שזה סותר למ"ש הרמ"א למעלה בשם הרשב"א, וגם אי נימא דבסיום לשון המ"א לא יתכן לפרש כן, אכתי יש לבאר לענ"ד שזה כונת המחבר כדי שלא יסתור המבואר למעלה הלכה

פסוקה, ונשמע מזה מכ"ש שאין לו זכיה וקנין כשהדיר הנאה מחפץ וממון שמקודם לא הי' לו זכות ושייכות בזה, ונשמע מזה כי ההלכה המבוארת באה"ע (סכ"ח סכ"א) היא הלכה פסוקה גם לשיטת הסוברין שיכול לזכות במה שאסור עליו בהנאה, וגם כשהמקדש והמתקדשת הם עבריינים ואינם מקפידים על חקי התורה ונהנין מאיסורי הנאה, אכתי כל שאסור בהנאה אינה מקודשת. ובפרט שכל עניני קדושין תלוים בדת משה וישראל בדיני תוה"ק ובספרי אבן הראשה (סכ"ט) כתבתי לחקור היכא שכוללת בנדרה יתר ההנאות, אי תפשי קדושי ביאה דאיסורא במקום ששאר, הקנינים לא תפשי בה ועמ"ש הח"ס ת' ק"ט שיש להכריז חיוב גמור על כל איש מישראל ללמד בנותיו ביום שתגדל ותגיע לעונת נדרים תאסר ע"ע הנאת הקדושין כו' ע"ש, ולפי רכות שנותיהן עלולות אז לשמוע בעצת הוריהם לאסור ע"ע בכל תוקף וחומר, ולדעת הרמב"ם כשהיא בת י"ב שנה ויום א' נדרה נדר מה"ת וע' חדושי הגרע"א יו"ד (סרל"ג) ועכ"פ הוי ספק נדר מה"ת

והנה כאשר העצה ותחבולה הזאת תלויה בחפץ והתעוררות האבות וההורים. ולא בידינו היא, לזאת יש להשים על לב מ"ש הרשב"א שם (ת' תקנ"א) וז"ל ואלו רצה לתקן הקהלות או כל קהלה וקהלה לגדור בפני תקלות אלו יעשה תקנה במעמד כולם ויפקיעו מעתה ועד עולם או עד זמן שירצו כל ממון שינתן לשום אשה מקהלה הפקעה גמורה הפקר גמור אא"כ תקבלם האשה מדעתה ומדעת אביה או בפני פלוני ופלוני כמו שירצו וכן מצאתי לרב שרירא גאון שכן נהג הוא ואבותיו ואמר לצבור אחד לנהוג כן וכן ילמד אדם לתוך ביתו וילמוד לנערותיו לאסור עצמן ע"ד המקום כו' כל ממון שינתן לה בתורת קדושין כו' ע"ש, וע' ת' אלף ר"ו דהגם שברור הדין כן מ"מ צריך להתישב בדבר, וע' ריב"ש (ת' שצ"ט) שלמעשה אין לסמוך להתירה בלא גט אם לא בהסכמת כל חכמי הגלילות כי היכי דלמטין שיבא מכשורא, והובא כ"ז בב"י, ובשו"ע פסק כמהרי"ק שיש להחמיר לענין מעשה אע"פ שהקהל התנו בפירוש שלא יהיה קדושיו קדושין והפקירו ממונו וע' מהר"מ אלשיך ת' נ"ט שהרבה לתמוה ולסתור דברי המהרי"ק, וע' מבי"ט ח"א ת' ר"ו ובמבי"ט ח"ג ת' ע"ז שיכולין הקהל לקנוס העוברים אפי' אין שם בעיר אדם חשוב, וע' פ"ת אה"ע (סכ"ח סק"ל) בשם מהר"ם אלשקר לחלק בין תקנת קהל אחד ובין תקנות כל קהלות שבמדינה.

והח"ס הוכיח שאין כח ביד ב"ד להפקיר היכא דאפשר לתקן בענין אחר, מדהוצרך הש"ס (ריש כתובות וכמה דוכתי) לומר דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש כו', ולא הספיקו עצמם בסברת הפקר ב"ד לחוד, והנה כבר הרגיש בקושיית הח"ס, הש"מ ריש

כתובות בשם הרא"ש, ותירץ דכיון דלא פשע המקדש במה שעכבהו אונס לאחר זמן לא היה מהראוי להפקיר ממונו, ודוקא משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש תקנו לעשות גם בזה הפקר ב"ד, ובלא"ה שאני התם שדרו יחד ימים רבים כאיש ואשתו על סמך הקדושין ואח"כ כשגרשה ע"מ שלא יבא לזמן פלוני ונאנס ולא בא, וצריכין להפקיע קדושין למפרע עוד הוכיח הח"ס שם מדהוצרך משרע"ה לתנאי כפול עם בני גד ובני ראובן, והוכחתו מוקשה לענ"ד, דאטו לא הי' רשות ביד הקב"ה להנחילם מעבר לירדן כשיעברו את הירדן ושלא להנחילם כשלא יעברו, אלא דכיון שדברי הי"ת המפורש בתורה הוי הקנאה גמורה, לזאת נאמר ונכתב בדרך דיני התנאים ככל קניני התורה וגם נכתב ונאמר בתנאי כפול כדי ללמוד מזה דיני התנאים ועמ"ש בספרי אמרי שפר (סי' ע"ג) דמהני גם מה דהוי הפקר מתקנתא דרבנן ועי' ש"מ ב"ב (ד' ק') גבי מיצר שהחזיקו בו רבים ועמ"ש הקצה"ח סי' רע"ג דהפקר ב"ד מוציאה מרשות בעלים לגמרי ועדיף מהפקר שהאדם מפקיר מרצונו ובמק"א ביארתי בזה לענין קנין דרבנן, ומ"ש התוס' בב"ק (דק"ד ד"ה אגב) דאי לית לי' ארעא לא היו קרוין מעותיו מדאורייתא שיוכל לפדות בהן פירות מע"ש כו', יש לפרש דהיינו משום שאין בכח ההודאה שיש לו קרקע לשנות המציאות מה דקמי שמיא גליא שאין לו קרקע ודוקא לענין חיוב ממון נאמן בהודאתו לחייב א"ע, ואין דברי התוס' הנ"ל סותרים למה שכתבו בב"מ ד' (מ"ו ד"ה ונקנינהו):

ועכ"פ בנ"ד שהמקדש והמתקדשת פושעים במעשה קדושין בפריצות שלא כחוק, מהני הפקר ב"ד, דלא תפשי קדושין מרגע ראשונה, וגם ליכא פסידא להאי, דהא המתקדשת אינה מפסדת משלה רק שאינה מרווחת ונעשה הפקר תיכף שיגיע לידה קודם שזוכית, ואולי תוכל ג"כ לזכות בתורת זכיה מהפקר, והמקדש ג"כ אינו מפסיד כיון דבלא"ה לא יהא הכסף שלו, ויש לחקור דשמא לא סלק א"ע ע"ד שלא תתקדש וממילא יחזור הכסף לרשותו, ושאני ההיא דריש כתובות שלפעמים יעברו ימים רבים עד שיופקעו קדושין למפרע וכדי שלא יסתובבו מכשולים ע"י הפקעת קנין האשה למפרע, תקנו שיהא המעות מתנה להאשה, וכן שאני ההיא דב"ב וכדומה.

והנה גם הח"ס זצ"ל שהחמיר בזה, כתב שיש לתקן להחרים העדים שיכונו להעיד על קדושין כאלה ושאם המצא ימצא כזאת יש להפקיר בכח מעשה ב"ד בצירוף כמה חכמי הזמן את כל הכסף או שוה כסף הניתן מיד שום אדם ליד שום אשה לשם קדושין שלא כדת כדי שיהא קצת מקום לסמוך על היתר ההפקר יע"ש. וכיון דללישנא בתרא דר"ת שהובא במרדכי ל"מ הפקר ב"ד אלא כשאין בדורם גדול כמותם. ומדת ת"ח להתנהג בענוה ושלא יאמר שהוא הגדול ויחיד בדורו, לזאת נחוץ צירוף גדולים וחכמי הזמן

שיסכימו יחד כדי שכאו"א יסמוך על חבירו [וע' סנהדרין (ד' ג') שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראו ב"ד חצוף ופרש"י שעברו על תקנ"ח, ולכאו' יפלא דהא עבריין רשע מקרי (יבמות ד' כ' נדה ד' י"ב), ולא בשם חצוף, ואולי הכוונה דכיון דקיי"ל דדוקא בתלתא א"א דלית בהו חד דגמיר, ממילא כשהן ב"ד פחות משלשה. נראה ממעשיהם שמתגאים בעצמם שהם בקיאין בדין תורה, היפך מ"ש ר"י בן חלפתא איני יודע לדון אתכם דין תורה' ולזאת נקראים בשם ב"ד חצוף ובימי הש"ס רוב המצוין לדון היו מומחין ובקיאין כעין הא דרוב מצוין אצל שחיטה מומחין והגם שאין הולכין בממון אחר הרוב להוציא ממון ע"פ פסק דין של אותן שהן מומחין רק ע"פ רוב, כיון דאיכא תלתא הוי כצירוף תרי ותלתא רובי, ומש"ה בתלתא ליכא חשש דיושבי קרנות] וטוב שיהא גם בהסכמת גדולי אה"ק ע' רמב"ם גבי קדה"ח וסה"מ מצוה רנ"ג, ומ"ש מהר"י בי רב דחכמי א"י יכולין לסמוך סמוכין לקצת דברים וגם להרלב"ח יש עדיפות בקביעות בני א"י, וכשתהא התקנה ע"פ ועד וקבוץ והסכם הרבה חכמי ישראל יהא הדבר מפורסם ולא יבאו לידי תקלה, משא"כ כשקהלה אחת לבד עושית תקון כזה דאז יש חשש מכשול שהרואה שיוצאת בלא גט יבא להקל גם בעירו, כעין שאמרו דאיכא דשמע בחליצה ולא שמע בהכרזה (יבמות ד' לו)

והנה בזה"ז נחוצה ביותר התקנה הזאת מצד שבהזמנים הקדמונים לא היה כ"כ חשש תקלה ומכשול, לפי שאם אירע כזאת היתה כח ב"ד יפה לכופו לגרשה, משא"כ בזמנינו שאין כח ב"ד יפה לכופו לגרשה וגם עלולים יותר מכשולים כאלה בדור פרוץ, וממילא גם אי נחליט להחמיר ושאין לסמוך למעשה על תקנת ההפקר, אכתי תצא מהתקנה הזאת הצלה גדולה, לפי שתמיד בעת שיארע ענינים כאלה יש ספיקות וספיקי ספיקות בגוף הקדושין כגון מצד פסול העדים או שמתכונים לשחוק ולהתול ושאין כונתם לקדש כדת משה וישראל כשאין מאמינים בדת משה וישראל ומעשה הקדושין אצלם כנימוס בעלמא, ובמקום שיש ספיקות בגוף הקדושין יועיל לצרף התקנה הזאת להקל, וגם הח"ס שהחמיר בזה, כתב שיש לתקן כזאת להפקיר בכח מעשה ב"ד בצירוף כמה חכמי הזמן וכמו שהבאתי למעלה.

ואולי יש להשתמש בכח תקנה כזאת גם לגדור פרצה תקלה ומכשול המסתובב מהתרשלות ושכחה למכור בהמה מבכרת לא"י, שנכשלין באיסור עבודה ושחיטת בכור תם בחוץ, וגם מסתובב מזה חלול שם שמים כידוע, ואפשר בהסכם כל גדולי וחכמי ישראל, להפקיע בתורת הפקר ב"ד, את רשות וקנין בעלים של אדון הבהמה המבכרת (דהפקר העובר לחוד ל"מ, וכמ"ש בספרי אה"ר סמ"ח), ותיכף אחר לידת הולד יחזרו

ויזכו בעלים בבהמה שעומדת ברשותו. בתורת זכיה מהפקר והגם שאין לסמוך על תקנה כזאת להפקיע תורת בכורה, כעין שארז"ל שלא לשכח תורת עירוב" (עירובין ד' ע"ג), וגם גרע טפי הכא דהוי ענין ההפקר פסידא לפי שעה. אכתי יהא תועלת בתקנה כזאת, היכא שיש מקום לצרף עוד ספיקות, ועמ"ש בספרי אבן הראשה סי' מ"ג לענין הטלת מום בזה"ז בספק בכור עמש"ש. המצפה לראות בנחמת ציון וירושלים כו"ח יום ה' ער"ח מנ"א שנת תרס"ז אליהו קלאצקין החופ"ק מארימפאל

הדברים האלה כבר נדפסו בשמי ב"קול יעקב" שנת תרס"ז גליון י"ח י"ז, והנה לכאו' מבואר בפרש"י בב"מ ד' מ"ח ד"ה קאי, דכיון דמדאורייתא קנייה ודידיה הוא הוו קדושין, הגם שהפקיעו חכמים הקנין, ועכצ"ל דשאני המקדש באיסורי הנאה מדרבנן שאין בזה שיווי ממון, אך י"ל דשאני התם דליכא ענין הפקר ב"ד, כיון שלא הפקיעו חכמים לגמרי קנין מעות דהא קאי עלה במי שפרע, וכעין מ"ש התוס' ביבמות ד' פ"ט ד"ה שהפקר דמן הטמא על הטהור ל"ל דאפקי' מרשות' בשעת הפרשה כו' יע"ש, ובלא"ה שאני התם שלא תקנו חכמים שיהא המעות הפקר רק שיהיו של לוקח כמקודם, (ועמ"ש באמ"ש סי"ח בהא דפרש"י בכורות ד' י"ג דק"כ בלא משיכה הוא מהקנינים שחדשה תורה, וממילא מהני בזה טפי הפקר ב"ד לבטל הקנין), ועפמ"ש התוס' ביבמות, מתבאר מ"ש הרמב"ן בב"ב לענין מכירת שטרות. "דאס"ד לא קנאתו אלא מדבריהם לפיכך הוא יכול למחול, לא תהא מקודשת גמורה", דהיינו דאס"ד דנימא כמ"ש התוס' דמש"ה המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול, משום דקנין השטר אינו אלא מדרבנן ולא אלים להפקיע כח הראשון שלא יוכל למחול, ממילא חזינן דלא אלמוה רבנן לקנין שטרות כקנין של תורה, וממילא יקשה דלא תהא מקודשת גמורה כשמקדשה בשט"ח, ועפמ"ש מיושב לשיטת הרמב"ן הא דכשמקדשה במלוה ע"פ במעמד שלשתן הוי קדושין מה"ת אף אילו הי' יכול לחזור ולמחול (לולי החשש דלא סמכה דעתה) משום דהתם לא הי' זה מצד גריעותא וחסרון בהקנין שתקנו חכמים, ורק לפי שכל כח הקנין הוא מצד מה שחייב הלוה להמלוה, (וכאילו הקנה בתנאי שלא ימחול) משא"כ מכירת שט"ח שכבר יצא לגמרי מרשות המוכר ובא לרשות הלוקח, דמה שיכול למחול היינו רק משום דלא אלמוה רבנן לקנין שטר כשל תורה, וממילא ליכא סברת הפקר ב"ד ועמ"ש הר"ן גיטין פ' הזורק ד"ה ה"ד קרוב לה, דכיון שתקנו רבנן קנין ד' אמות הרי הקנום לו ועשאום כחצרו והפקר ב"ד כו', ואינו סותר למ"ש הר"ן פ"ק דקדושין גבי אומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושיך, משום דלא הוי קדושין כשבא לידה בתורת זכי' מן ההפקר, משא"כ התם דהמקום היא שזוכית מהפקר, וגוף הגט בא אח"כ מידו ורשותו, ועפ"ז יש לבאר

מ"ש התוס' בב"ב ד' קל"ז ד"ה ר' יוחנן "דקנין פירות דבעל דלא הוי אלא מדרבנן ולא הוי כקה"ג לכך אצטריך תקנת אושא", דהיינו דקודם תקנת אושא לא אלמוה רבנן לקנין הבעל כקנין של תורה, וממילא לא נפקע זכות האשה לגמרי וליכא ענין הפקר ב"ד, משא"כ לאחר תקנת אושא, הוי כקנין של תורה וממילא הוי כקה"ג וכמ"ש בגיטין ד' מ"ז דהוי בכלל מ"ש ולביתך, גם מה שמביא בכורי אשתו וקורא, וגם עמ"ש התוס' דדרך נשים כו', ודכיון שניסת ע"ד המנהג, הוי כמו שהקנתה לו בפירוש, וע' ב"מ ד' כ"ז רש"י ד"ה בממונא, ועמ"ש הש"מ בכתובות ד' כ"ו בשם תלמיד הרא"ה וז"ל וכ"ת כיון דמדאו' לר"ע ללוי דוקא ולא יצאו ידי נתינה בכהן היכי מצי עזרא לאפוקי דין תורה י"ל דהכא ממונא הוא והפקר ב"ד הפקר ואוקמינהו לפירות ברשותא דכהנים ע"ש, (ובענין מ"ש דל"א הואיל כו', יש להוסיף דהכא הוי הואיל דאיסורא, אך ע' פסחי' ד' ס"ב דקאמר הואיל דאי בעי מתקן נפשי', הגם דכשמתו אחיו מח"מ, אסור להכניס את עצמו בסכנה).

סימן נו

ע"ד הבהמה שהיתה יתרת מעי שיצא מן הדקין כענף מן הבד מובדל וסתום בסופו והי' מלא פרש ואורך המעי היתר הוא יותר מרביע אמה. הנה בשו"ע סי' מ"ז סעי' א' כתב כלשון הרמב"ם שהי' המעי יוצא כענף מן הבד והרי הוא מובדל" כו', ובב"י שם הביא מ"ש הר"ן וז"ל דבמעי היוצא מן הב"מ כענף מן הבד ואינו חוזר ומתערב ואין לו אלא פה אחד פליגי כו' ונקטי' להאי פירושא דכיון דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר. כל שהוא כענף היוצא מן הבד אע"פ שהן נשפכין כאחד טריפה כו' ומדברי הרמב"ם בפ"ו מה' שחיטה למדתיו כו' ע"ש, הרי דמפרש כן בדברי הרמב"ם, וממילא ממ"ש בשו"ע כלשון הרמב"ם מוכח דמטריף כה"ג, ועכצ"ל כדעת הסוברין דמ"ש בסעי' ה' היינו דוקא במעי קטן כאורך אצבע (ושיוצא מאמצעיתו של הדרא דכנתא) אך יפלא מהיכן למד זה הר"ן מדברי הרמב"ם, דהא בפשטות לשון הרמב"ם יש לפרש כפירוש המ"מ דדוקא כשיש לו שני פיות באחד מכניס ובאחד מוציא וכ"כ בתב"ש, ולזאת אולי י"ל דמ"ש הר"ן "ומדברי הרמב"ם למדתיו" קאי על מה דסיים הר"ן "דכל שהמעי אחד משני ראשיו כלומר שמתפצל וחוזר ומתערב אע"פ שהוא נבדל באמצע ואפי' כמה כשירה" דדין זה מפורש בלשון הרמב"ם, ואח"כ הוסיף הר"ן לכתוב שנראה עוד מדברי הרמב"ם דעד כאצבע לאו דוקא אלא כל שחוזר ונתערב עם המעי" כו', היינו שבא להוסיף שנראה מד' הרמב"ם דלא לבד שא"צ שיחזור ויתערב תוך רוחב אצבע לפצילו, אלא דגם למטה א"צ שיחזור ויתערב בשיעור כאצבע וי"ל דהמחבר סמך עצמו עמ"ש "וי"א שכשיוצא כו כענף היוצא מן הבד כו' וגם למטה לאחר שנתחבר" כו', דמזה נשמע דגם מ"ש מקודם בדיעה

ראשונה, מיירי דוקא כשיש להמעי שני פיות, ובלא"ה הא לא מצינו מפורש בדברי הר"ן שיעור אורך המעי להטריף, דהא בודאי אינו מחמיר במשהו ובפחות מכאצבע, ואפשר דדוקא כשארוך הרבה ועב, ולא כשנראה כדלדול בעלמא (ובעובדא דהרדב"ז הי' האורך יותר מאמה ורחבו כשיעור אצבע וחצי. וממ"ש ד' צ"ג ריש מעיא באמתא כו' יש ללמוד קצת השיעור, וכן בעובדא דהמבי"ט) והנה גם לשיטת הר"ן אין הטריפות אלא מצד ספיקא דפלוגתא משום דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר ודדלמא קיי"ל כמ"ד דוהוא דהדרו ערבי, וא"כ הוי ספק ספיקא דפלוגתא. כיון דגם לצד הספק דדלמא קיי"ל כהמחמירין אינו אלא ספיקא דפלוגתא.

ומלבד זה, הלא כבר עברו עליה י"ב חדש וע' ש"כ סי' נ"ז סקמ"ח דאף בספק יתרת מהני שהיית יב"ח ועמ"ש הרשב"א ת' צ"ח וז"ל מאין אתה יודע ששהתה זו שמא שכחת או שמא טעות או שמא נתחלף לך זמן בזמן או שמא נתחלפה לך בהמה זו באחרת שא"א להעיד שתהא בהמה זו בין עיניו כל י"ב חדש כו' ע"ש, ולכאו' הא בעלמא סמכינן על טב"ע של העדים גם לענין דיני נפשות ולא חיישי' לטעות וחילוף, ואפי' ע"א נאמן באיסורין. ועכצ"ל דס"ל להרשב"א דהכא נתברר שבודאי טעו העדים ונתחלף להם, וכעין דקאמר בבכורות ד' כ"ח למאי נ"מ לאכחושי סהדי אי אמרת כולהו משתני שקרי נינהו, והתם ג"כ יש לפרש הכונה, שמשקרין העדים במה שאומרין שהדבר ברור אצלם שלא נשתנה, ושמראה זה הי' להבכור הנשחט מחיים, ובאמת אין הדבר ברור אצלם וקאמרי בדדמי, ועכ"פ דוקא היכא שהטריפות הוא בודאי, שייך לומר כן, ולא היכא שאין הטריפות בודאי ובגוף דברי הרשב"א יש לחקור לפמ"ש התוס' בזבחים ד' ע"ה ד"ה איכא בן שנה דמיחזי כבן שתי שנים דבת שלש וארבע מינכר שפיר", דא"כ היכא שניכר במראית העין שהיא בת שלש וארבע ויותר, נתברר שהיא כשירה, ושאני עובדא דהרשב"א שהיתה רק יותר מי"ב חדש. ושנתברר רק ע"י מה שהעידו שעברו עליה יב"ח.

והנה גם לדעת המהרש"ל ביש"ש דמשכחת מיעוטא דמיעוטא שטריפה חיה, ודמ"ש "והלא רחל אחת כו' ועשו לה קרומין של קנה וחיתה", וכן קאמר מעשה בעינבול בא' שנפחתה גלגלתו" כו', היינו משום דבדבר שנפל מחלוקת יש להכריע מזה להכשיר, דלכאו' יקשה דכיון שסומכין על השיהוי יב"ח, יתברר עי"ז להכשיר טריפות כזו. עכצ"ל דס"ל ג"כ סברת הרשב"א חשש טעות וחילוף, ודבמ"ש הישש"ש שלא נתנו רז"ל כלל דכל שכמוה חי' כשירה, כולל בדברי' דאותה שהיא חי' מצד חוזק גופה וטבעה (וע' גיטין ד' כ"ח כיון דאפלג כו') אינה טרפה רק דמ"מ הוי טריפה ודאית כל שלא נתברר ההיפוך משום דאזלי' בתר רובא דרובא שאינה חי', ודמש"ה ל"מ שהיית יב"ח דיש לחוש

לטעות וחילוף, והגם דהוי מלתא דלא שכיחא, עוד יותר מזה לא שכיח לומר שהיא ממיעוטא דמיעוטא (ועכ"פ כיון דאפשר לבוא לידי טעות א"א להתיר ע"ז שהי' מביא לידי מכשול) ודמש"ה לענין ספיקא דפלוגתא הביא הש"ס מזה להכריע משום דהחשש חילוף וכמו"כ החשש דהוי ממיעוטא דמיעוטא הם חששות רחוקות, משא"כ בזה"ז דקיי"ל שאין אנו בקיאין בכמה ענייני בדיקות שהיו סומכין בימי הש"ס (ע' סי' נ"ג ס"ב וכדומה), מש"ה יש יותר חשש טעות, ואין סומכין להכריע ולברר מזה הספק דפלוגתא, הגם שמברר לענין הכשר אותה הבהמה וכמו"כ מתישב גם אי נימא דס"ל להיש"ש דגם המיעוטא דמיעוטא שהיא חיה היא טרפה, ודמ"מ ניחא מה שמתירין ע"י מה ששהתה יב"ח משום דכיון דהוי חשש רחוק לתלות במיעוטא דמיעוטא. מש"ה מברר ומכריע הספק, ומ"מ אינו מברר להכשיר ענין כזה בבהמה אחרת, כעין מ"ש בפרש"י קדושין ד' ס"ו, וע' כתובות ד' כ"ו וד' ע"ו, דלא מהני חזקת האם לענין כשרות בנה, הגם דהא בהא תליא וכשהאם כשירה לכהונה ממילא נולד בנה בכשרות, ועמ"ש האחרונים דגם להמפרשין דמהני הכשר האם להבת היינו משום דעובר ירך אמו וכבר היתה בכלל ההכשר, ועמ"ש הש"ש ש"ד פ"ג דהגם דחציו הנמכר מותר מטעם כל דפריש מרובא פריש מ"מ אסור החצי הנשאר, ולא אמרי' איך נחלק בהמה אחת לומר שחצי' מותרת וחצי' אסורה, (ומכ"ש לענין טריפות הבהמה בפרט למ"ש במק"א אי י"ל שיש תקנה ע"י מעשה).

וגם לטעם שני דהרשב"א שלא אמרו שהיתרת אינה חיה אלא דיתר כנטול, ודוקא הנטולה אינה חי' אין כונת הרשב"א לומר שהיתרת היא לענין זה כבהמה דעלמא, דהא איתא במנחות ד' ל"ו אדהכי אתא ההוא גברא א"ל אתיליד לי' ינוקא דאית לי' תרי רישי כמה בעינן למיתב לכהן אתא ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן לו י' סלעים איני והתני רמב"ח מתוך שנאמר פדה תפדה את בכור האדם שומע אני אפי' נטרף בתוך ל' ת"ל אך חלק שאני הכא דבגולגולת תלא רחמנא", ובפרש"י ד"ה אך חלק "דהאי נמי כנטרף דמי שהרי לא יחי'", ובתוס' שם בשם ר"ת דנטרף היינו דנעשה טריפה אע"פ שחי יותר מל' יום וכיון שיש לו ב' ראשים היינו טריפה דכל יתר כנטול דמי' ומוכח דיתרת דמי לנטרף לענין זה שאינו מתקיים יב"ח, דאלת"ה לא הו"מ לדמות יתרת לנטרף לענין זה, (וע' חולין ד' י"א תד"ה ודלמא, וע' נדה ד' כ"ד "כל שיש לה ב' גבין כו' אלמא דחיי' יע"ש וי"ל שאינה בכלל יתרת ע' ש"כ סי' נ"ד סק"ט, ובפרט די"ל שלא הי' יתרת חוט השדרה ובל"ז א"ש כיון דאפשר במציאות שתחי') ועכצ"ל דכונת הרשב"א הוי רק שהיתרת אפשר שימצא בה אחד מאלף שתחי' ולא ככל הטריפות שלדעת הרשב"א אין שום מציאות בעולם

שתחי'. ועכ"פ כיון דגם ביתרת הוי רק מיעוטא דמיעוטא ממילא במקום ספיקא מהני השיהוי יב"ח לברר שהיא כשירה, משום דלא חיישי' לומר שהיא ממיעוטא דמיעוטא וכן החשש טעות וחילוף לא שכיח כלל, וא"כ י"ל דמודה שיש להתיר עי"ז גם במקום ספיקא דפלוגתא, רק שאין סומכין ע"ז להכשיר בהמה אחרת שנמצא בה ריעותא כזאת. **והנה** לכאו' יש לדייק מהסוגיא דמנחות שם להיפוך, מדקאמר שם בעא מיניה פלימו מרבי מי שיש לו ב' ראשין באיזה מהן מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא אדהכי אתא ההוא גברא א"ל אתיליד לי ינוקא כו', דמשמע דעי"ז נתברר דאפשר במציאות בעיא דפלימו ואס"ד דהוי טרפה יקשה דנהי דאפשר שיחי' ל' יום ויתחייב בפדיון, א"א שיגדל ויגיע לזמן חיוב הנחת תפילין, וכן מוקשה הא דפרש"י ד"ה בגולגולת תלא רחמנא לפדיון בכור דכתיב חמש שקלים לגולגולת והאי אית ליה תרי ואי משום אך חלק השתא מיהא לא מית", דלפ"ז עיקר התירוץ חסר מן הספר דעיקר התירוץ הוי דהשתא מיהא לא מית", ובהא דקאמר שאני הכא דבגולגולת תלא רחמנא" לא מתישב כלל, וא"א לפרש דיליף מלשון הכתוב ריבוי על מי שיש לו ב' ראשין, דהא ז"א מוכרח מלשון הכתוב, ואמרתי בימי חרפי שיש מקום לכאו' לבאר כונת הש"ס עפמ"ש הש"מ בב"ק ד' י"א ד"ה בכור שנטרף וז"ל ומש"ה מקשין התוס' מופדוייו מבן חדש נפקא כיון שהתורה נתנה שיעור ל' לפדייה להוציא מכלל נפל א"כ ממילא היכא דנהרג דאיכא ספקא פטור, וא"ת הוה אמינא דחייב כי רובם אינם נפלים י"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב מיהו קשיא לי נימא דמשום מצוה הוה אמינא הולכין בממון אחר הרוב מיהו קשיא לי נימא דמשום מצוה הוה אמינא דהולכין בממון אחה"ר לקיים עשה דופדוייו עכ"ל, והנה בפרש"י ד"ה עשר סלעים "דחד בכור הוא ואית לי' תרי רישי כו' ואפשר לצמצם שיצאו כאחת והוו שניהם פטר רחם", ועמ"ש התוס' בבכורות ד' י"ז ד"ה איפשר לצמצם "דא"א לברר צמצום שבידי שמים כגון לידה דהכא שאין פנאי לברר ולדקדק איזה יצא תחלה" כו', ועכ"פ פשיטא שאין יודעין בבירור שיצאו הב' ראשין כאחת (וגם מסתמא לא שמו אל לב לדקדק ולצמצם) ורק דכיון דאפשר במציאות שיצאו כאחת כיון דאפשר לצמצם, ממילא חייב ליתן עשרה סלעים מספק כדי שיקיים בודאי העשה דופדוייו. ושפיר פריך הש"ס מהא דתני רמב"ח כו' שומע אני אפי' נטרף בתוך ל' ת"ל אך חלק", דמבואר מזה דהגם דאיכא ספק חיוב מצוה מ"מ גזה"כ שאין להוציא בזה ממון מספק, ומתרץ הש"ס "שאני הכא דבגולגולת תלא רחמנא" וגם כשיצא אחד מהראשין בקדימה ולא יצאו כאחת, אכתי חייב עשרה סלעים, כל שיש לו ב' ראשין ה' שקלים לגולגולת, ולא תלי רחמנא ביציאת הגולגולת אלא במספר הגולגולת שיש להבכור, ועפ"ז י"ל

דלא קאתי עלה מטעם טריפות שלא יחיה, ודמש"ה כיון דאפשר במציאות לידת תינוק כזה, משכחת גם לבעיא דפלימו ואכתי לא משמע לומר דהרשב"א מפרש הסוגיא דלא כפרש"י ותוס', ולזאת עכצ"ל כמ"ש דגם להרשב"א הוי רק מיעוטא דמיעוטא שתחי' היתרת יב"ח, וכן משמע ד' נ"ח בהא "דתנן ולד טריפה ר"א אומר לא יקרב לגבי מזבח כו' כשעיברה ולבסוף נטרפה כו' ובפרש"י דאי בנטרפה ברישא תו לא טענה", ועכצ"ל דגם בטריפת יתרת הוי כן (ואי נימא דעי"ז מתברר שאינה טריפה פשיטא דא"ש).

ובנ"ד הגם דאפשר שבשעת לידה הי' המעי היתר רק דלדול בעלמא, גם לפי ערך קטנות הבהמה [דאא"ל שהשיעור אורך כאצבע שוה בבהמה גסה וברגע שנולדה וע' סי' ל' לענין שיעור כסלע וסי' מ"א לענין כזית דכבד בשור הגדול], ושאח"כ במשך הזמן נמתח ונתארך המעי היתר (ע"י דחיקת הפרש) לא לפי ערך גידול הבהמה והמעיים, וא"כ לא נתברר ששהתה יב"ח משעה שנתגדל המעי היתר לשיעור המטריף, אכתי הוי צירוף סניף לדעת המקילין (ולפ"ז הא נוצרה ונולדה בכשרות, וע' מה"ב להרשב"א שיש מתירין למפרע מטעם חזקה הגם שלא נתבררה בשעתה), וגם בלא"ה נלע"ד להקל וכמ"ש, רק שבנ"ד שאין שום הפסד ממון להקצבים מצד שכל בהמה שתמצא טרפה היא של הא"י המוכרים לצורך עצמם ומסחרם. מהראוי לחוש לדעת המחמירין וכבר ארז"ל "רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמי' מכניף כו' דלמטיין שיבא מכשורא' (סנהדרין ד' ז) ומכ"ש שיש להימלך עם גדול ממנו וע' ברכות ד' ס"ג באתרא דאית גבר כו', ועושה שלום במרומיו הוא יתן בלבותם לשבות מריב ומדון ולא יבא לחלול השם חילול תוה"ק ולומדיה, ד' ירים קרן ישראל ותורתו כנפש המצפה לישועה כו"ח ט"ז כסלו שנת תרס"ב אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל

התשובה הזאת השבתי לליעדס במדינת ענגלאנד, ונדפסה (בהשמטת קצת דברים) בשמי ב"בית ועד לחכמים חוברת שלישית ועמ"ש למעלה סי' ל"א. ואח"כ ראיתי מ"ש הח"ס חלק חו"מ תשו' ל"ה דספק טריפות בספקא דפלוגתא דרבוותא וחיתה יב"ח מהני לברר שההלכה כדעת המכשירין והוכיח כן ממ"ש הישׁ"ש דלענין דבר שנפלה עליו מחלוקת מתברר ע"י השהוי וממ"ש בלשון הרשב"א מטהרת עצמה ומטהרת חברותיה. ודהגם דמצינו בכתובות ד' ע"ו דל"מ חזקה שלה לאב מ"מ דוחק לומר דרובא דהך בהמה אינו מועיל לאינך עכ"ד, ובודאי כונת הח"ס דשאני ענין חזקת ממון וכשרות שאין החזקה מבררת הספק רק דאמרי' העמד הגוף על חזקתו משא"כ הכא דהשהייה יב"ח מבררת שאינה טרפה, וממילא לא דמי ג"כ למ"ש דהגם דחציו הנמכר מותר מטעם כל דפריש כו', וכמ"ש הש"ש בשם הכו"פ ממ"ש הש"מ בב"מ ד' ו' דכל דפריש מרובא

פריש אינו לומר שבודאי כן הוא אלא דהוי גזה"כ, אך מ"ש הח"ס זצ"ל מלשון הרשב"א, צ"ע לענ"ד, דהא קיימינן לפמ"ש הישׁ"ש דחכמים לא נתנו כלל אלא דכל שאין כמוה חי' טרפה (ומש"ש "דכל שכמוה חי' אינה טרפה" הוא טעות הדפוס המוכח, שאין כן לשון הש"ס, וגם לא יהא מובן כונת הישׁ"ש) אבל לא נתנו כלל דכל שכמוה חיה בודאי כשירה", וכן מוכח ממ"ש הישׁ"ש מקודם וז"ל שהתירוץ הראשון שדחה (הרשב"א) הוא עיקר בעיני שלפעמים א' מאלף כו' ע"ש, הרי שתפס הישׁ"ש התירוץ הראשון שדחה הרשב"א לעיקר, והיינו כמ"ש שם ברשב"א דכל שחי ממנו יב"ח יצא זה עצמו מכלל טריפות כו' שכחה יפה וטבעה חזק עד שלא נטרפה בכך כו', ודחה זה הרשב"א דהא דרך כלל אמרו שאין טריפות אלא כשאין כמוהו אי, וע"ז השיב הישׁ"ש דכיון שלא ארז"ל דכל שכמוה חיה כשירה. שפיר י"ל שיש טרפה שכמוה חיה ואותה שהיא חיה מצד חוזק טבעה לא נטרפה בכך, והא דל"מ שהיית יב"ח היינו משום דתלינן בטעות וחילוף, כיון דלא שכיחא כלל מציאות בהמה שלא חזיק לה טריפות, ודוקא דבר שנפל עליו מחלוקת מביא הש"ס להכריע עי"ז שאין נמנה בכלל טריפות. משום דכיון דהוו בקיאי, הי' אצלם רחוק ביותר החשש טעות וחילוף, וי"ל דכמו"כ הכירו שאינה מצטיינת בחוזק טבעה (ובפרש"י ד' נ"ז ד"ה ועל דא "שחיתה המכה", ודלא לבד שלא מתה אלא שחיתה המכה, ועד"ז יש לפרש מ"ש שעשו לו חידוק של קרויה וחיה, ומש"ה מוכיח מזה שאין זה בכלל טרפות) משא"כ בזה"ז שאין אנו בקיאין כ"כ (ועמ"ש הר"ן דאילו היינו בקיאין בכך אפי' קודם שתעלה בו סרכא כו') א"א להתיר יתר הבהמות, משום דנוסף להחשש טעות וחילוף יש ג"כ צירוף חשש דשמא אותה הבהמה מצטינת בחוזק טבעה. ומצד צירוף החששות יש לחוש ולהחמיר ודוקא כשהדבר מצוי תמיד שמתרפאת סמכי' ע"ז, וכמ"ש למעלה סי' י"ב.

והנה בגיטין ד' מ"ג קאמר "ת"ש המית מי שחציו עבד וחב"ח נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ליורשו ואי אמרת קדושין (של ח"ע וחב"ח) לאו קדושין יורשין מנא לי' אמר רב אדא בר אהבה כשעשאו טרפה ומאן יורשיו נפשיה". והוכיח מזה הפר"ח דזכר טרפה אינו מוליד מדלא קאמר דמיירי היכא דאחר שנגחו ועשאו טרפה נשתחרר ונשא אשה והוליד ומת ומשלם ח"כ ליורשיו ממש. ולכאו' לפמ"ש בישׁ"ש דמשכחת מיעוטא דמיעוטא שטרפה חיה, כמו"כ מ"ש שאין טרפה יולדת היינו דרובא דרובא אינן יולדת. וע"י לידה נתברר ההכשר משום דל"ח למיעוטא דלא שכיחא, וא"כ נהי דזכר טרפה אינו מוליד. אכתי משכחת במציאות שיוליד, וא"כ אדרבה יש להוכיח לכאו' דז"ט מוליד, דממילא י"ל עפמ"ש התוס' בחגיגה ד' ד' ד"ה לא נצרכה, דמה שיש קנס לחציו עבד

היינו משום דכיון דמית אגלי מלתא דלא הוה עומד לשחרור וא"כ א"א לאוקי היכא שנשתחרר אח"כ, (ושמעתי שכבר קדמוני לתרץ כן) וכ"ז ניחא אי זכ"ט מוליד דממילא י"ל דהגם שחיוב תשלומי דמי קנס הוי משעת נגיחה וכדפרש"י דבשלמא קנס דלא כתיב בי' מיתה אלא נגיחה", ובפרט להס"ד דבעי לומר כן גם בתשלומי כופר. אכתי לא שייך לומר דאגלי מילתא שלא הי' עומד לשחרור. דהא כיון דבשעת נגיחה שאמדוהו למיתה עשאו רק טרפה שמוליד וממילא בהאי שעתא עומד לכוף את רבו לשחררו מטעם תקנת לא תוהו בראה (דשייך אפי' היכא שא"א שיתקיים מצות פו"ר בשלימות) וממילא כמשוחרר דמי, ובפרט שאח"כ נשתחרר ונשא והוליד, משא"כ לפמ"ש הפר"ח דזכ"ט אינו מוליד, דממילא כבר משעת נגיחה אינו עומד לכוף את רבו לשחררו, דהא כל הכפי' הוי משום דלישא שפחה אינו יכול כו' והלא לא נברא העולם אלא לפו"ר כו', ולא שייך זה כשיש רק מציאות רחוק שיוכל להוליד, ולא שייך לומר דמצד שאח"כ נשתחרר אגלאי למפרע שהי' עומד להשתחרר, דז"א כמ"ש הנמ"י ר"פ החולץ היכא די"ל שאח"כ גרם לה דבר להפיל. ומכ"ש הכא שתלוי בבחירה ורצון האדון, ול"ש לומר דעי"ז מה שנשתחרר אח"כ ברצון אדון העבד אגלי למפרע שעמד להשתחרר (ועמ"ש התוס' בעירובין ר' ל"ו), ובודאי אא"ל דמשעת נגיחה שאמדוהו למיתה כבר הוי כמשוחרר, וכמו שיוצא בראשי אברים, דא"כ יקשה מ"ש התו' דמש"ה ח"ע וחב"ח יש לו קנס דכיון דמית אגלאי שלא הי' עומד לשחרור, דהא באותו רגע כבר הוא כמשוחרר, וע' ב"ק ד' י' תד"ה שהשור, וביותר יקשה דהא מוקי שעשאו טריפה ומ"מ משלם קנס לרבו, דהא עכצ"ל לפ"ז דמש"ה לא מוקי דמיירי שנשתחרר אח"כ והוליד, משום דס"ל דמעוכב ג"ש אין לו קנם, וא"כ עכצ"ל דבמה שעשאוהו טריפה לא הוי אפי' כמעוכב ג"ש, וא"כ הדק"ל דה"ה דהו"מ לאוקי שנשתחרר והוליד, ומשום דבשעת חלות החיוב היינו בשעת נגיחה כבר אינו עומד לכוף את רבו דכיון דלא שכיח כלל שיוליד. לא שייך גבי' התקנה דלא תהו בראה, והיכא שנשא אשה והוליד נותן ח"כ ליורשיו דהעמד האם בחזקת צדקת שלא זינתה ושהבנים שלו (ומ"ש מהרש"ל בפסחים ד' פ"ז דבזקן דלא שכיח שיוליד ל"א רוב בעילות אחר הבעל, היינו דוקא התם שהיתה פרוצה ביותר קודם נשואין שאין לה חזקת צדקת), וכדי ליישב הא דלא אוקי הכי, עכצ"ל דאף מיעוטא דמיעוטא ליכא שיוליד. או דלא ניחא לי' לאוקי במלתא דלא שכיחא. ולפי מה שבארתי דברי הישׁ"ש דכשהיא חיה מצד חוזק טבעה יצתה מכלל הטריפות, ממילא מיושב בפשיטות דלא מצי מוקי הכי, כיון שאמדוהו למיתה ועשאו טריפה, (וי"ל ג"כ לפמ"ש הרמב"ם הילפותא דטא"ח מהכתוב "ובשר בשדה טרפה ל"ת לכלב תשליכון אותו", ולא כילפותא דר"ל

מקרא דוזאת החיה, ועמ"ש הט"ז והכו"פ, וא"כ י"ל דנהי דקיי"ל דבודאי טריפה ל"מ שהיית יב"ח, משום דממ"ש לכלב תשליכון אותו לא מוכח אלא דרובא דרובא אינן חיין, במקום ספק טריפות מצרפינן לספק דלמא הוי הילפותא מקרא דוזאת החיה לענין הכשר אותה הבהמה),

ובגוף הוכחת הפר"ח. עמ"ש הגרע"א סי' ר"ד דשפיר ניחא גם כדנימא דזכר טריפה מוליד. ולא מצי מוקי דאחר שנשתחרר הוליד דא"כ יקשה על הברייתא אמאי נקט יורשיו לנקוט דח"כ לנפשיה, ודברי הגרע"א זצ"ל מוקשין דהא אכתי מוכח מהמסקנא ובלא"ה, אטו בהא דמוקי דמאי יורשיו נפשיה מתישב טפי הלשון "ליורשיו" וכדפריך עלה רבא "שתי תשובות בדבר חדא דיורשיו קתני ועוד כופר הוא ואר"ל כופר אין משתלם אלא לאח"מ" ואדרבה תמוה היכי אסיק אדעתי' רב אדא לפרש דמאי יורשיו נפשיה, ויש מקום ליישב לפי מה שביארתי בספרי אבן הראשה סי' ט"ו ליישב קושיית התוס' "דמה תולה יורשין בקדושין כו' ואפי' בנו ממזר מערוה דלא תפסי בה קדושין כו' הוי בנו לכל דבר והיינו ליורשו" כו', די"ל דכיון דלא תפסי קדושין וליכא חזקת צדקת אין הבן יורשו אלא מטעם רובא דרוב בעילות אחה"ב וממילא לא יוכלו להוציא הח"כ מיד בעל השור כיון שא"ה בממון אחר הרוב להוציא מהמוחזק, כיון שלא הוחזק זה הרוב לענין שאר דברים ומלתא דאיסורא. ואם אין אלו הבנים יורשין אותו שוב אין לו שום יורש בעולם, ועפ"ז יש לפרש הא דקאמר ר"א בר אהבה כשעשאו טרפה ומאי יורשיו נפשיה" דהיינו דלאח"כ שמת ע"י הנגיחה אגלי למפרע שהי' חייב לשלם התשלומי כופר עוד בהיותו בחיים תיכף שנגחו ועשאו טרפה והוי כמו שכבר נתן לו דמי הח"כ (ועמ"ש התוס' בסוטה ד' כ"ה ד"ה ב"ה) וא"כ אין אנו באין עתה לדון אם בעל השור מחויב לשלם התשלומי כופר, דהא כבר חל עליו החיוב משעת נגיחה קודם שמת. ורק עתה אחר שמת מספקא לן אם הבנים הם היורשין או דלמא לאו בניו נינהו ואין לו יורשין וכל הקודם ומחזיק זכה, וא"כ אין בעל השור נחשב מוחזק, רק שתופס ממון המת בתורת זכי' מהפקר, וע' סי', רצ"ב ובש"כ ס"ק כ"ז (וי"ל ג"כ דכיון דכופרא כפרה צריך הוא לשלם ואח"כ לחזור ולזכות מהפקר) וממילא שייך להבנים מטעם רוב בעילות אחה"ב, כיון דליכא חזקת ממון וחזקת מרא קמא המנגד להרוב שלהם, והיינו דקמ"ל דכשלא הספיק לגבות בחייו (או שלא סמכו ב"ד על האומדנא להוציא ממון והמתינו עד שמת) נותן ח"כ ליורשיו בכח חיוב התשלומין מחיים לנפשיה, וע"ז הקשה רבא "חדא דורשיו קתני" ומשמע שהחיוב הוי רק ליורשיו ושלא נתחייב לו בהיותו בחיים "ועוד כופר הוא ואר"ל כופר א"מ אלא לאח"מ", ולא נתחייב למפרע משעת נגיחה אלא

משעת מיתה וממילא אם אין אלו הבנים בני הנהרג, אין לו יורשין ולא נתחייב בעל השור מעולם בתשלומי כופר, והדר יקשה שאין להוציא ממון מחזקתו דא"ה בממון אחה"ר ועכ"פ שפיר הוכיח הפר"ח מדלא אוקי כן להמסקנא, ודכיון שא"מ אלא לאח"מ לא משכחת חיוב ח"כ לנפשי' אלא ליורשיו,

סימן נז

מ"ש מעכ"ת במכתבו בדברי התוס' בסוטה ד' כ"ח ד"ה מה ת"ל. דסוטה קודם השקאת מים המאררים היא באיסור לאו הבא מכלל עשה, וכ"כ התוס' ביבמות ד' ס"ט ד"ה כי תהי', וביבמות ד' י"א ד"ה מאי הביאו בשם הגמרא שאם בא עלי' בעלה בדרך לוקה, וכבר הביא זה בגליון הש"ס להגרע"א זצ"ל לענ"ד י"ל דהתוס' בסוטה מיירי היכא שהיא טהורה וכמ"ש בלשונם ואפי' אם היא טהורה נענש בב"ד של מעלה אם בא עלי' כמו על חייבי עשה ולא כשאר ספיקות" כו' ומ"ש ד' ז' "סוטה שהיא בלאו" היינו דשמא יתברר שהיתה טמאה, ועמ"ש התוס' ביבמות ד' פ' ד"ה נעשה סריס למפרע דלא חשיב התראת ספק כו' דהשתא מיהא איגלאי למפרע כו' ולא דמי להכה כו' דאף לאחר שהכה את שניהם לא ידיע איזהו אביו (ודלא כמ"ש התוס' בכתובות ד' ט"ו. וע' חולין ד' י"א תד"ה וכ"ת) ובפרט דקיי"ל דשמה התראה. ובפרט שיודע שאסורה עליו באיסור לאו הבא מכלל עשה רק שאין יודע עדיין שהיא עליו באיסור לאו, ונתברר אח"כ שהיתה טמאה ואגלאי למפרע שבא עלי' באיסור לאו, ודוקא כשלא נתברר אח"כ שהיא טמאה ליכא מלקות, הגם שאסרה הכתוב קודם שתיה כאילו היא יודאי טמאה.

ובפלוגתא דרב אחא ורבינא קאמר הש"ס, ד' כ"ה דמסתברא כמ"ד דבעל שמחל על קנויו לאחר סתירה אינו מחול, מדתניא "ר' יוסי אומר בעלה נאמן עליה מק"ו ומה נדה כו' אמרו לו לא אם אמרת בנידה שכן יש לה היתר כו' ואי אמרת לאחר סתירה מחול לה משכחת לה דיש לה היתר דאי בעי מחיל לי' לקינויה ובעיל", ולכאו' יפלא שזה סותר למ"ש הש"ס מקודם. "ת"ש ומוסרין לו שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך ואי אמרת בעל שמחל על קינויו קינויו מחול לחליה לקינויה ולבעול מ"ש ת"ח דגמירי דאי בעי למיבעל אמרי לי' אחלי לקינוייך ובעלה", הרי מבואר שיש צורך במסירת שני ת"ח שכשיראו שיתקפנו יצרו ועי"ז יהא נפתה להאמין שהיא טהורה (ע' גיטין ד' ע"ט תוד"ה ב"ש דכשזינתה מאיסה היא בעיניו ואינו בא עלי') ישגיחו שימחול הקינוי מחילה גמורה ודא"א לגלות זאת להבעל משום דלא ניחא לן שימחול הקנוי שקנא ברוח טהרה שעי"ז יפרצו בזנות. ורק כשיראו הת"ח המכוין אותו בדרך. שיש הכרח לגלות לו, אך אז יאמרו לו אחלי לקינויך, וא"כ כיון שא"א לגלות להבעל שיש עצה להתיר ע"י מחילה, ממילא

אין יודע שיש לו היתר ויצרו תוקפו ועמ"ש בזה בספרי אמ"ש סי' פ"ז. וקצת י"ל עפמ"ש התוס' בסנהדרין ד' ו' ד"ה צריכה "דאע"פ שיודע מה מוחל דומה למחילה בטעות לפי שמוחל ע"פ עצתם של דיינין שהשיאו אותו למחול (וי"א דל"מ מחילה כדתפיס שטרא דהוי הוראה שאינו בלב שלם), דמש"ה יש צורך בשני תלמידי חכמים שידקדקו וישגיחו שתהא המחילה מחילה גמורה ולא רק מצד שנפתה לזה לפי שתקפו יצרו לפי שעה, וא"כ שפיר קאמר "דמשכחת לה דיש לה היתר" דהא יש אפשרות להודיע לו דמהני מחילה דוקא בפני שני ת"ח (וכמו שהקנוי בפני שנים), וממילא כשידע שיש לה היתר כשימחול בפניהם לא יתקפנו יצרו לבוא עלי' בדרך אך עדיין קשה דהא ממ"ש מקודם "דאמרי לי' אחלי' לקינויך ובעלה" מבואר דמהני מחילה לאחר סתירה.

ועפמ"ש י"ל דענין הפלוגתא הוי, דאי ענין המחילה הוי רק להפקיע האיסור מצד הקנוי דהוי גם אי קמי שמיא גליא שהיא טהורה. ממילא ל"מ מחילה אחר סתירה משום דהוי ספקא דאחזק איסורא. שכבר נאסרה משעת סתירה, ולא נתברר שהיא טהורה (ודוקא קודם סתירה הוי כמו שלא קנא לה מעולם), משא"כ אי נימא שהמחילה מפקעת הקנוי בכל ענין. ודלא אכפת לן מה דקמי שמיא גליא שהיא טמאה, וא"כ נהי דכשיראו שיצרו תוקפו יאמרו לו אחלי' לקנויך ולא ימחו בידו, וכעין מ"ש ביבמות ד' פ"ז דבתרי ותרי מהני מה שאומרת ברי לי ושאין לבה נוקפה, וה"נ הוא אומר שאין לבו נוקפו ושברור אצלו שלא נטמאה, אכתי לפום צד הספק דקמי שמיא גליא שזינתה. אין במחילה ממש ועובר על איסור לאו, ולא חשיב כשוגג בעלמא, ומש"ה ניחא הא דקאמרי רבנן שאין בעלה נאמן עלי', לפי שיצרו תוקפו ביותר דלא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר תאמר בסוטה שאין לה היתר", שלצד הספק שזינתה ואסורה עליו אין לה היתר לעולם, דל"מ מחילה אחר סתירה אלא לצד הספק שהיא טהורה (וקודם המחילה אפי' אם היא טהורה נענש כו'), משא"כ אס"ד דמהני מחילה אחס"ת בכל גונא וכמו שלא קנא לה מעולם, דגם אי קמי שמיא גליא שנטמאה אינה אסורה עליו והוי רק שוגג בעלמא, הדר יקשה דגם סוטה יש לה היתר ע"י מחילה כשיבא לביתו וימחול בפני ת"ח (ול"ל דא"א לגלות להבעל משום דלא ניחא לן שימחול, דז"א, דאי המחילה עוקרת הקנוי בכל גונא, ממילא אין קפידא בדבר).

סימן נח

מ"ש מע"כ ע"ד מי שנדר בית דירה להתפלל בה והתפללו בה שנה תמימה וכבר נקרא הבית בשם ביהמ"ד ועתה השכיר הבית לדירה ואומר שהקדיש רק לשנה אחת ומע"כ יודע שבסתם נדר בלי שום קביעת זמן. ושהיתה כונתו להקדיש לעולם הנה בש"כ יו"ד

סי' רל"ו סק"א דאפי' נשבע סתם שלא יישן ושלא יאכל אם אומר שבדעתו היה היום נאמן דלא הוי שבועת שוא, ומ"ש הר"ן נדרים ד' כ"ח ובש"כ סי' רל"ב סקל"ד באומר בלבו היום ומוציא בשפתיו סתם, דבלאו אונס לעולם משמע, י"ל דהיינו לפי שחשב להוציא בשפתיו דוקא לשון כזה שיהא משמעות לעולם כדי שיחשוב האנס שהיא של תרומה, משא"כ כשלא כיון לדקדק שיאמר בלשון משמעות לעולם רק שנכשל בלשונו שלא פירש להדיא מה שהי' בלבו, דמי למי שהי' בלבו פת חטים והוציא בשפתו פת סתם דאסור בשל חטים לבד דבתר דאמר פת איתקל מילולי' וע' ש"כ סי' ר"י סק"ב בשם הב"ח דדוקא כשהוציא בפיו בשוגג לשון פת סתם משא"כ כשמתכוין שלא להוציא בשפתיו לשון פת חטין. והפ"ת הביא בשם החו"י שחולק ע"ז. ואולי גם להב"ח, דוקא כשמכוין לדקדק בלשונו לאמר לשון שיהא משמע להשומע שכולל כל מיני פת ושהוא יחשוב בלבו דוקא פת חטין משא"כ כשאומר שלא כיון לדקדק בלשונו ושעי"ז יצא מפיו לשון שאינו מתאים לכוונתו ומחשבתו, ומש"ה מהני מה שהי' בדעתו היום ולאו דוקא בשבועה שלא אישן וכה"ג דאיכא אומדנא דמוכח שלא ישבע באיסור לשוא על דבר הנמנע, אלא דגם בעלמא אמרי' הכי והמח"א ה' נדרים סי' ד' כתב דהנודר מן הבשר אסור בבשר עופות אף כשאומר בלבי הי' לבשר בהמה והוכיח זה ממ"ש הרא"ש והר"ן הנ"ל ולענ"ד שאני התם שדקדק בכונה לאמר לשון שמשמעות לעולם. בכה"ג ל"מ מחשבת לבו כמ"ש הרא"ש והר"ן, וה"ה כשכיון לדקדק לאמר לשון הכולל בשר עוף, משא"כ כשלא חשש לדקדק בלשונו לפרש את אשר בלבו דהוי כמו דאתקל מילולי'. ומ"ש עוד המח"א להוכיח ממ"ש הר"ן דבשר מליח אפי' ביומא דהקזה אסור, והשתא אם איתא דיכול לומר לפרט זה נתכונתי אע"ג דהלשון כולל כמה ענינים, א"כ כי היכי דיומא דהקזה הוי הוכחה שלא הי' כוונתו לכלול בשר עוף ודגים ה"נ להוי הוכחה שאין בשר מלוח בכלל, לענ"ד לא מוכח מזה. דהתם מיירי שלא חשב להדיא בשעת נדרו שלא יכלול בשר מליח. וע' שבועות ד' כ' תד"ה לישנא "וא"ת נשיילי' מה הי' בדעתו וי"ל כגון שאמר שבדעתו כל מה שיהי' משמעות לשונו', והיינו התם דשבועת שאוכל ושאי אוכל הם דברים הפכים וסותרים וא"א שלא ידע מה הי' בדעתו, ומכ"ש הכא דאצ"ל שהי' בדעתו כל מה שיהי' משמעות לשונו אלא שלא שם אל לבו לחשוב הפרטים, ומש"ה גם בשר מליח בכלל, ודוקא מידי דצריך שליח לאמלוכי כדגים אינו בכלל, עוד הביא במח"א מהר"ן פ"ג דשבועות בשם הרז"ה דהנודר מן המצה ואמר לא הי' בלבי מצה של מצוה ה"ז אסור בכל מצה, והוכחתו מוקשה לע"ד דהא בלשון הר"ן שם מפורש שאינו אומר שדקדק בשעת נדרו לחשוב דוקא מצה שאינה של מצוה אלא דמצד אומדן דעתא

י"ל שאין דעת הנשבע לעבור על המצות ושלא כלל המצות של ליל פסח, וע"ש מ"ש הר"ן וז"ל לא דמי דהתם כיון שהוא מקיים המצוה בשבועתו, ראוי לומר שלא נתכוין לאסור דברים האסורין עליו כבר כו' יע"ש, ודמש"ה אסור בכל מצה כמשמעות לשונו, משא"כ כשאומר שחשב בפירוש אז בלבו דדוקא מצת רשות, ומתיישב מ"ש המח"א מתשו' הרשב"א במי שנדר שלא לאכול בשר כל השנה חוץ מיו"ט ט ואמר בלבי הי' להוציא חנוכה ופורים ה"ז מותר וכדתנן ופירושן להקל הגם שאינן בכלל יו"ט. וממ"ש התוס' בשבועות ד' כ"ג ד"ה דלמא למיפטר "דאפי' אמר שבועה שלא אוכל סתם כיון שאין בלבו לאסור עצמו אלא באלו המינים לא מיתסר באחריני" וממ"ש בשבועות ד' כ"ט ונדרים ד' ל', וע' פ"ת סי' רי"ז סק"ב בשם החו"י דכשאומר שכיון רק לבשר בהמה מותר בעופות ודלא כהמח"א, וגם לדעת המח"א דוקא במי שאסר על עצמו בשוא"ת שלא לאכול וכה"ג אמרי' דמסתמא לעולם משמע, וכמ"ש המח"א בעצמו ה' שבועות סי' ו', ומשום דאטו נימא שהיתה כוונתו שלא לאכול או לשתות יין שעה אחת דהא גם קודם שנדר אטו הי' אוכל אותו מאכל תמיד בלי הפסק זמן מועט. משא"כ כשנדר בקו"ע, וכמ"ש מההיא דגיטין ד' ע"ה באומר ה"ז גיטך ע"מ שתניקי את בני דכל סתם נמי כמפרש יום אחד דמי', ועמ"ש הרא"ש כלל ו' הלכה י"ט דמאחר שבסתם פטרוהו יש לדון לשון הפטור לכל הפחות שאנו יכולין לדונו כו' ואף כלפי גבוה אמרי' הכי כדתנן בפ' בתרא דמנחות דכל שאדם נודר להביא נדבה משלו שאנו הולכין אחר הנדבה הקטנה שאדם מביא מאותו המין ואע"ג דאמרי' פ' מי שאחזו כו' ונתקיימו דברי רבא דבסתם בעי' שתי שנים שאני גבי גט משום דלצעורה קא מכוין הלכך אנו דנין לשונו להחמיר" ע"ש והגם שכתב הב"ש סי' קמ"ג סקי"א ממ"ש הרשב"א דאדרבה משום דלצעורה מכוין אמרי' דכונתו רק יום א' משא"כ בעלמא כשהתנה ליתן מזונות וכה"ג. כבר כ' הנה"מ סי' ס' סק"ח דהיינו דוקא בנותן מתנה לחבירו ומתנה עמו שיזון אותו, כיון דהתנאי לצרכו ולהרוחה דידי' משא"כ במחייב עצמו לחבירו דאמרי' דכוונתו הי' על החיוב היותר פחות, וע' ס' ריב שהאומר ידור פלוני בבית זה ולא קצב זמן הדירה אפי' רק שעה אחת במשמע, וע"ש בסמ"ע דה"ה כשהקנה לו הבית לדירה, וגם לפמ"ש הש"כ לדייק מדלא קאמר כן המרדכי בשם רב נחשון אלא היכא שאמר ידור פ' בבית זה ודכשאומר תנו בית זה וידור בו קנה לעולם, היינו דוקא מצד לשון נתינה, ועמ"ש הח"ס חח"מ תשו' ט' דיפה כתב הסמ"ע ודאפי' במקנה לו ביתו לדור בו נמי אינו אלא לשעה א'. והנה הב"י אה"ע סי' קי"ד הביא בשם ת' הרשב"א דכל שמקבל עליו לזון כו' כ"ז שצריך מזונות משמע וכמי שאסר על עצמו סתם שלא יאכל מן המינים שאסור בהן לעולם וכדאמרי' אמתני'

דנודרין להרגין כיון דאמר יאסרו כל פירות העולם עלי איתסור כו' ופרקי' דאמר היום אלמא כל סתם כלעולם דמי'', וצ"ע לענ"ד דהא לפמ"ש המח"א היינו דוקא לפי שאסר ע"ע בשוא"ת משא"כ חיוב בקו"ע, ובלא"ה שאני התם שחשב להוציא בשפתיו בלשון כזה שיהא המשמעות לעולם כדי שיחשוב האנס כן, ואולי מ"ש הרשב"א היינו היכא שהי' משמע להתובעין ולמקבל המתנה שיזון אותו כ"ז שצריך מזונות רק שהנותן אומר שהוא כיון בלבו רק לזונו זמן קצר, דהוי ענין הטעאה וכה"ג דברי' שבלב אינן דברים, ועכ"פ הוכיח מזה הרשב"א דוקא היכא דהתנאי לצרכו והרוחה של המקבל, משא"כ בענין נדר שפיר י"ל כמ"ש מקודם, ובפרט לשיטת הרא"ש.

ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י חאה"ע ת' ל"ח בשם תשו' פנים מאירות שיש להקל כשאומר המקדש שהיתה כונתו לשחוק ולהיתול ולא לשם קדושין, והוכיח זה ממ"ש הר"ן דכי אמרי' דשב"ל אינן דברים ה"מ היכי שמה שבלבו סותר דיבורו משא"כ כשנדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים שאינו אלא מפרש כונת דבריו, וממ"ש התוס' בפסחים ד' ס"ג ד"ה מתכוין לומר תרומה ע"ש, ותמה בבר"י שם ממ"ש הר"ן ד' כ"ח דשלא במקום אונם מתסר לעולם הגם שמחשב בלבו היום, ולענ"ד יש מקום ליישב דברי הפמ"א, משום דשאני התם שכל מה שנודר הוא כדי שישמע האנס, והאנס אינו יודע מה בלבו ויודע רק מה שמוציא בפיו, ועפ"ז י"ל ג"כ דהא דמדמי הש"ס בקדושין ד' נ' הא דהאומר לשלוחו הבא לי מן החלון כו' להההיא עובדא בההוא גברא דזבין לנכסי' אדעתא למיסק לא"י כו', היינו משום דענין המכירה תלוי בדעת שניהם והשני אינו יודע את אשר בלבו, וכן האמירה להשליח הוא כדי שידע השליח מה לעשות והשליח אינו יודע מה הוא בלב המשלח, וכן הא דמייתי הש"ס ממ"ש "יקריב אותו כו' שיאמר רוצה אני", הוא משמיע דבריו להכהן המקריב (וסומך עליו שאינו חולין בעזרה) משא"כ היכא שאין מתכוין להשמיע לאחרים רק כלפי שמיא ממילא עיקר הדברים הוי מה שמחשב בלבו, דקמי שמיא גליא. ואולי היינו מ"ש התוס' בפסחים שם (לענין כשגמר בלבו כו' והוציא בפיו לערלים), ודה"נ כשאין מכונין להראות קבלת הקדושין, והרואה ראה בדרך מקרה ואצלו הי' זה ג"כ ענין היתול ושחוק בעלמא (ובפני עדים א"י לומר משטה הייתי), וה"נ י"ל בענין נדר היכא דהוי כלפי שמיא.

והנה מ"ש באו"ח סקנ"ג סעי' י"ד דלא מצי ראובן הדר בי' כו', היינו משום דאדעתא דידהו יהב, ובשעה שנדר לא עלתה על דעתו לחשוב שלא יניחו לבנות ביהכ"נ והוא בעצמו אינו אומר שעלתה זאת ע"ד ושחשב כן בפירוש, ועמ"ש הט"ז ר"ס מ"ב כשדעתו להשתמש גם לדבר הרשות הגם שתיקן הקלף לשם תפילין, וע' חו"מ סי' ר"ז סעי' ד'

דבמתנה י"א דדשב"ל הוויין דברים וע' סמ"ע טעם הדבר ועפמ"ש י"ל ג"כ דהיינו משום דבמכר הוי כמפרש שמוכר ע"ד הלוקח שאין יודע מה שבלבו, משא"כ במתנה. ובפרט בנ"ד שנתן לכל מי שירצה להתפלל דממילא גם אי הוו כמקבלי מתנה, וכעין מי שכותב בשטר שכל המוציאו יוכל לגבות בו (וכמ"ש סי' ס"א ס"ד מטעם ברירה) אכתי כיון שאין יודע מי ומי יתפלל, אינו נותן על דעתם ורק ע"ד עצמו, ובפרט דהכא איירי לענין הקדושה וקמי שמיא גליא

והנה הגם דקיי"ל ר"ס ר"ח שאם רוב אנשי המקום קורין לבשר מליח של קדשים כו' אינו נאמן לומר שהיתה כונתו כו', עכצ"ל דשאני התם דאי נימא שתפס בדבר האסור הוציא דבריו לבטלה (ועמ"ש בספרי אמ"ש סנ"ד מהא דל"א יד בעהש"ט על התחתונה כשיתבטל עי"ז השטר) ומש"ה ניחא מ"ש הש"כ ר"ס רל"ו וע' סי' רל"ב ס"ק ל"ד, ועמ"ש הט"ז ס' רי"ט בשם הד"מ, והט"ז לא הביא המפורש סי' רל"ו ס"ד, שהביא מזה הש"כ, (והיינו ע"כ היכא שאומר שהי' בדעתו כל מה דהוי משמעות לשונו. דאלת"ה לא מוכח כלל) ואולי כיון שמקור הדברים הוא ממ"ש הרא"ש פ"ג דשבועות, והתם הא קאי בהא דאוקי רבא באומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם לא ראיתי גמל פורח באויר, שדקדק להוציא בשפתיו לשון שמשמע להשומע שאוסר ע"ע לעולם, כדי שיאמין השומע לספורו ודבריו, והוי כעין מ"ש גבי נודר לאנסין, וגם לפמ"ש הש"כ להוכיח מזה וכדמשמע מלשון הרא"ש דלאו דוקא מטעם זה, אלא מצד שכתב בלשונו דאיזה זמן תתן לו ולא מסתבר שלא יאסר אלא רגע אחד", אכתי היינו דוקא בשוא"ת משא"כ לענין חיוב בקו"ע, וע"ש בגליון רש"א בשם הלח"מ פ"ז מאישות, ובפרט בנ"ד דל"ש לומר "איזה זמן תתן לו", כיון דשוכרין בית למשך שנה, וע' סי' ס' בשם הרא"ש שאם קבל עליו לזונו סתם או יתן לו ק' זהובים לשנה נפטר בשנה אחת מנדרו, וע' ש"כ יו"ד ס' רנ"ט סקי"ד בשם הרשב"א לענין הקדש ביהכ"נ דאוקי ממונא בחזקת מארי', וכיון דקרקע בחזקת בעלי' עומדת, הגם שבודאי היתה משך שנה נתונה לצורך ביהכ"נ לא יצתה מחזקת בעלים, שכבר השכירה לאנשים אחרים שהם דרים בה, ובפרט בנ"ד דאפי' לענין שבועה (ואפי' לענין שוא"ת) אם אמר שבדעתו הי' היום נאמן, ובכ"ז כיון דאפשר שאומר בדדמי וששכח בעצמו איך נדר, מהראוי שיתפשר עם אנשי העיר בנתינת כסף לדבר שבקדושה כדי שיהא בהסכם זט"ה במעמד אנשי העיר (ע' סקנ"ג ס"ט). והנלע"ד בעז"ה כתבתי יום ה' ו' דעשי"ת שנת תרס"ה. אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל,

סימן נט

ב"ה אור ליום ו' עש"ק ויצא תרע"ד זאמושטש יע"א, כבוד הרב הגאון הגדול החו"ב יא"מ סוע"ה כליל המדעים פ"ה ע"ה המפורסם בחבוריו כו' וכו' כש"ת מו"ר אליהו קלאצקין שליט"א הגאון אב"ד דק"ק לובלין יע"א.

נפשי בשאלתי להלכה למעשה שבא לידי, ואני לא אוכל לעשות דבר עד כ"ג שליט"א יחרוץ משפט אשה אחת מפה שהיתה בת חמשים וארבעה לערך זה ארבעה שנים ומחצה נחלית ל"ע ונסעה לעיר ווין ונכנסה לבית החולים דשם ואח"כ כתבה לבעלה שהפראפעסאר אומר שאין לה שום תרופה כי אם ע"י אפעראציא. ואחר איזה שבועות בא מבית החולים הנ"ל להמאגיסטראט דפה לתבוע מבעל האשה בעד מה שהיתה אשתו איזה שבועות בביה"ח. ובעלי האכסניא שלה בווין השיבו להבעל שאחר איזה שבועות מזמן בואה לווין באה להאכסניא ולקחה חפציה והלכה לה ולא הגידה לאן היא הולכת ויוכל היות שהלכה לבית חולים אחר ושלא כתבה שמה האמיתי כדי שלא יוכלו לתבוע מבעלה עבור החזקתה ומצד שלא ידעו שמה האמתי לא הודיעו ממיתתה לפה, או שנסעה לביתה ובדרך מלאך המות אנסה ולא הספיקה להגיד שמה ושם עירה, ולא אפשר להעלות על הדעת שהיא בחיים ולא תחזור לביתה אחר שבעלה איש אמיד ושחיה עמה בשלו' ובשלוה ויש לה בן ושתי בנות אשר היא אהבה אותם מאד, ואין שום ספק אצל אדם בפה כי כבר מתה, לכן באלו הימים רצה לישא אשה שנזדמנה לפניו, אלמנה בת מ"ב שנים, וכבר הי' טבחו טבוח ויינו מזוג והאורחים קרואים ועלה בדעת אבי האשה החדשה לפנות אלי בשאלה, אם אין חשש בזה, והשבתי שזה שאלה חמורה וצריך להיות מעוכב עד ששאשאל את פי כ"ג שליט"א וכאשר הקרואים מחכים שם יעצתיו שכדי לכסות על הבושת יכתבו תנאים אך בתנאי שלא יכנסו זע"ז עד שיבא היתר, כעין מ"ש באה"ע ר"ס י"ג, עתה יורנו מורנו שליט"א בזה. ושלא אהי' שואל כעמא דארעא אברר מעט מה שנלע"ד בזה הנה הסבה היותר קרובה שנוכל לתלות בה הוא שמתה בפרט שהיתה מסוכנת ותולין במצוי והגם דאיכא חזקת חיים ובריאות (ניטין ד' כ"ח קדושין ד' ע"ט) וחזקת כשרות שלא מרדה בבעלה. יותר לא שכיח שיארע אונס כזה שלא תוכל להודיע (וח"ח הוי רק גזה"כ ולא מסברא) והגם דסמוך מיעוט דאונס לחזקת חיים ע' נוב"ת סי' ח' דחר"ג דב' נשים קיל האידנא יותר מאיסור דרבנן ואזלי' בספיקא לקולא, והגם שיש סוברין דהוי איסור דאו' הוי ספיקא דפלוגתא והוי כמו ס"ס בדאוריי' וספק אחד בדרבנן דמתירין, ובד"מ סי' י"ז דאשה שנאבד בעלה כמה שנים ויצא קול שמת ועכו"ם העיד ע"י שאלה שלא במל"ת שמת ונשאת דאין מוציאין אותה

דאלו הי' חי הי' נשמע ממנו והוי כמו שנטבע במים שאל"ס דל"ת, הגם דשלא במסל"ת אינו עדות כלל, ולא חש לשמא מרד באשתו ומסתתר עצמו ודלזאת לא נשמע ממנו, ובפרש"י יבמות ד' פ"ח באומרת ברי לי שמת שאילו הי' קיים הי' בא, ולבה נכון בטוח בבעלה שלא בגד בה. וכן ביבמות בההוא דאתלי נורא בי גנני שהוצרך לומר דמחמת כסופא ערק לעלמא. וכבר ראיתי למי שדקדק בזה ולהנ"ל א"ש, וכעין זה בכתובות ד' ס"ב שאלמלי הי' קיים לא ביטל עונתו כו', והנוב"ת סי' קמ"ז כתב ג"כ דכיון דאילו היתה חי' הי' נשמע ממנה אזדא הח"ח, והגם שהתיר רק בצירוף מה שהיתה נשתטית, בעתים הללו לא שכיח שמחמת אונס לא תוכל להודיע. ובפרט שהיתה חולה במחלה מסוכנת דאפשר דאין לה חזקת חיים כמו ספינה שאבדה בים והיוצא ליהרג (וזה ערך י' שנים היתה פ"א מטורפת) ולהחשש שמאסה בבעלה ועזבה אותו מבואר סע"ז דבמורדת לאחר יב"ח מתירין לו לישא אחרת בלי היתר ק' רבנים, והאחרוני' שהתירו דוקא משום דבמקום מצוה לא גזר רגמ"ה אולי ס"ל דכמו שלא אבדה כתובתה בלא התראה, ה"נ א"א להתיר בלא התראה. הגם דאין יודעין את מקומה, ואפי' אי הוי מחמת שנאנסה לבוא ג"כ יש להתיר ע"י ק"ר. כיון דלדבריהם אין לה דין מורדת כ"ז שלא התרו בה ומ"מ מהני ק"ר משום דהוי מקום מצוה, שוב אין לחלק גם כשהסיבה מחמת אונס והגם שכבר קיים פו"ר וליכא מצות ולערב לפי שהאשה שרוצה ליקח אינה נים מ"מ הוי מקום מצוה דאסור לישב בלא אשה בפרט איש המוני והרהורי עבירה קשין. תבנא לדינא מ"ש הנוד"ב דהיכא שיש להתיר ע"י ק"ר בהצטרף ספק דמיתה יש להתיר בלא ק"ר, והשם ארי' סי' ק"י מחמיר היכי שתחלת הליכתה הי' ברשות בעלה דדלמא אונס אירע לה, ולע"ד אינני רואה חומרא כל כך כיון דאפי' כשאירע לה אונס יש מתירין לפי שהמניעה לקיים עניני אישות הוא מצדה, ושאני כשיכול לקיים עניני אישות רק שלא יקיים מצות פו"ר יש סוברין דגם במקום מצוה גזר רגמ"ה משא"כ כשאינה דרה עמו כלל ובעה"ג שהביא בפ"ת דאף בהמירה באונס מזכה לה גט משמע דא"צ ק"ר, ועכ"פ בזמננו שיש פאצטין וט"ג ומכ"ע הוי חשש מיעוטא דמיעוטא שאין יודעין מקומה. וע"כ יש להתיר לו ע"י השלשת גט לשליח ולהשביע אותו שיתן לה ג"פ תיכף שתבוא. אך לא אסמוך על דעתי לכן אעתיר את כ"ג שליט"א שיואיל להשיב לי בהקדם האפשר כי למר משפט הזה להתיר או לאסור, נאום ידידו עוז מכבדו ומוקירו כערכו הרם מחוי קידה קמי' מברכו במעולה שבברכות זרוזי גרמי יוסף שלמה שבתי בלאמ"ו מהרי"ל הלוי הורוויץ זללה"ה חופק"ק זאמושטש יע"א

תשובה

כבר ביארתי בספרי אמ"ש סי' ע"ה דלפמ"ש הב"ש דרגמ"ה תיקן משום קטטה, ממילא דוקא מצות פו"ר נדחית מפני זה, משא"כ כשישב בלא אשה ויש לחוש שתתגבר יצרו, וכמ"ש התה"ד סי' רס"ג, ומה שהקשה הישו"ש על התה"ד שהביא מההיא דיבמות ד' מ"ד. דהא י"ל דהך תנא ס"ל דמצות חליצה קודמת, לענ"ד י"ל דהתם דיליף ממ"ש "וקראו לו זקני עירו ודברו אליו", הנמשך למ"ש מקודם. ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי, הרי שאינו מכוין לשם נוי ואישות שאדרבה לא יחפוץ לקחתה ורק מצד שיקראו לו זקני עירו ודברו אליו אפשר שישים לב לדברי ב"ד המעוררין אותו לקיים המצוה, וכשיתרצה לייבם רק בשביל קיום המצוה, בכה"ג בודאי מצות יבום קודמת (וע' ד' כ"א, ורק מצד חשש שכונס לשם נוי ס"ל דמ"ח קודמת) ובכל זאת "משיאין לו עצה הוגנת שאם כו' כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך ודכשהזקנים רואין שהיבום יביא לקטטה אדרבה ישיאו לו עצה הוגנת לחלוץ, ויאמרו רק בדרך עצה כדי שתהא חליצה כשירה שחולץ מרצונו וכמ"ש א"ק אם לא יחפוץ הא חפץ יבם", ושפיר מוכיח מזה התה"ד דדחי' בשביל קטטה אע"ג דמה"ת חליצה במקום יבום לאו מצוה היא ובלא"ה שאני ביטול קיום מ"ע בשוא"ת מצד שהוא אנוס בתקנתא דרגמ"ה, וע' שבת ד' ד' תוד"ה קודם, והגם דאונסא לא הוי כמאן דעביד (ע' ש"כ חו"מ סכ"א), אכתי שאני שוא"ת כמ"ש יבמות ד' צ', משא"כ כשיבא ע"י התקנה למכשול עבירה. ועי' ניטין ד' מ"א תד"ה כופין, וע' ב"ש דכשנשתטית לא תיקן ר"ג, ומ"ש בשם הב"ח דדוקא ע"י היתר ק' רבנים, י"ל דכיון שיש היתר לדבר, לא יבא לידי מכשול וכמ"ש קדושין ד' כ"ב תד"ה שלא "דכיון שיש לו פת בסלו שסופה להיות מותרת לו לאחר כל המעשים בטל הימנו יצה"ר" וע' ח"מ ס"ס כ"ב, וי"ל ג"כ דכיון דממילא ע"י התקנה הוא משועבד לה. דאדעתא דהכי אנסבה לי', אין להפקיע שעבודה בשביל תקנת הבעל, והגם שהי' אפשר לתקן שיועיל היתר ב"ד של אותו המקום, וממילא היתה ניסת ע"ד כן, י"ל דכיון שיש על הבעל חיובי כתובה ונדוניא, אין ב"ד יכולין לדון את האשה שלא בפניה שאיננה בר דעת לעמוד לפני ב"ד ואין כח ב"ד יפה להפסיד זכותה שלא בפניה. ומש"ה תקנו להציע הענין לפני גדולי הדור שיסכימו בהיתר ק"ר, וכל מה דאפשר למעבד לתקנתה עבדינן, והשתא י"ל לפי המבואר בחו"מ סי' רפ"ה דשוטה דינו כקטן ומעמידין לו אפוטרופוס, משא"כ שבוי ובורח אין ב"ד חיבים להעמיד להם אפוטרופוס והיורש יכול למחות שלא למנות אפוטרופוס, יע"ש בסמ"ע סקי"ג שיכול היורש למחות ביד ב"ד שלא יפסידו לו בדבר שאינו מצוי ואינו מוטל עליהן, דממילא ה"נ אין מוטל על ב"ד לעשות לתקנת אשה שהלכה לה ונאבד זכרה, ואין לעכבו מלהנשא (ועי"ז אפשר ג"כ שתחזור

בה האשה ולא ימצא הראוי לו) שיוכל לבא עי"ז לידי מכשול, והגם דשאני התם דהוי טעם החילוק משום שב"ד לא ימצאו מי שיתרצה להיות אפוטרופוס לדוקנני. ובנמ"י בשם הרא"ה דכיון שאין דרך לטרוח בנכסי גדולים חיישי' שהמתרצה יפסיד הנכסים, ולא שייך זה החילוק הכא שהב"ד בלבד בכח התקנה והאיסור עושין לטובת ותקנת האשה האבודה, וכמו"כ לא מוכח מהא דפרש"י (ב"מ ד' ל"ט ד"ה אפוטרופא) דבשלמא ליתמי איכא דשמע להו והוי אפוטרופוס לדבר מצוה אבל לדקנני לא שמעי להו", דלדקנני ליכא מצוה, ודדוקא שוטה שדינו כקטן ומעמידין לו אפטרופוס, איכא מצוה לטרוח לתקנתו, דז"א, דאטו יתכן לומר דליכא מצוה לגמול חסד עם השבוי או בורח מחמת סכנת נפשות דהוי בכלל מצות השבת ממונו שלא ילכו נכסיו לטמיון, וע' סמ"ע סקי"ד דבמה שעומד לתלוש ולקצור מצוים בנ"א לגמול חסד אף עם הגדולים, וא"כ יפלא הדבר, למה יגרעו מיתומים דעבידו אנשי דטרחי בעבורם טורח מרובה בשביל המצוה "ובההוא הנאה דקא נפיק עלי' קלא דאינש מהימנא דהא סמיך עלי' בי דינא" (ע' גיטין ד' נ"ב), ואא"ל טעם החילוק דמשום שאין מורידין קרוב לנכסי קטן. מוטל יותר על האיש שאינו קרוב, דז"א, דהא גם שוטה כקטן לענין זה, לזאת ההכרח לומר לכאו' טעם החילוק, דנהי שב"א מתרצין לטרוח טרחא מרובה בשביל המצוה ובההיא הנאה כו', דמש"ה "משום שבועה לא אתי לאמנועי", אכתי דוקא ביתומים קטנים לא מסתפי האפוטרופוס כ"כ דלכשיגדילו יבאו עליהם בטענות ותביעות, כיון דהיתום אינו יודע במילי דאבוה והשוטה דומה בענין זה לקטן משא"כ בשבוי וכה"ג דמסתפי אינשי טפי דכשישוב השבוי לביתו אפשר שיבא עליו בטענות ותביעות ולזות שפתים, או משום שיותר יכמרו רחמי האנשים על יתומים קטנים שהן במקומן ומרגישין יותר את מחסורם משא"כ על השבוי במרחקים שהוא נשכח מלבם [וגם ע' שבת ד' קנ"א דליקדמו לבניך ע"ש) ודמש"ה לדקנני לא שמעי אינשי לב"ד לטרוח הרבה בעבורם. וא"כ לא מוכח מזה שיש לחלק גם היכא שתלוי הדבר רק בתקנות ב"ד ואינם צריכין לסיוע וטורח אנשים אחרים, אך אכתי מתבאר ממ"ש שהיורש יכול למחות שלא למנות אפוטרופוס, הגם שפסק מקודם "דמיהו אם הי' כאן מי שרוצה להיות אפטרופוס לתקנת השבוי מעמידין אותו ואין תקנה גדולה מזו, ודלא ס"ל החשש "שמא להפסיד הנכסים הוא רוצה" ודמ"מ יכול היורש למחות ביד ב"ד שלא יפסידו לו בדבר שאינו מצוי ואינו מוטל עליהן. ולא אמרי' דדוקא מצד שלא ימצאו מי שיתרצה להיות אפוטרופוס, אין ב"ד מצוין לבקש ע"ז, משא"כ כשיש מי שרוצה בזה, ועכצ"ל כמ"ש הנמ"י שאין לנו לעשות תקנה שיהא אפשר שיהא קרוב זה נפסד בה דאפשר שמת המורישׁ", הרי דהגם דאוקי בחזקת חיים

מ"מ כיון דאפשר שמת ושיפסיד היורש אין לתקן כה"ג, וה"נ י"ל דכיון דאפשר שמתה האשה ובפרט בנ"ד שהיתה חולנית מסוכנת, אין לתקן לעגן הבעל ולהכשילו בהרהורי עבירה וכדומה. ובכה"ג לא תיקן רגמ"ה.

והנה מ"ש בב"ש סי' ט"ו ס"ק כ' ור"ס קנ"ח דבזה"ז שיש חר"ג אין ע"א נאמן לומר שמתה אשתו לכאו הוא סותר למ"ש בעצמו ס"א סקכ"א דבזה"ז אינו אלא מנהג' שנהגו להחמיר, ועכצ"ל דמ"ש שאין ע"א נאמן, היינו לומר שצריך היתר ק"ר [ואא"ל דהיינו לענין שאם נשתדך ואח"כ נתברר ששקר העיד, חוזר וניעור האיסור, משא"כ בעלמא היכי שכבר נשתדך וקשר עצמו בקנס וכמ"ש הפ"ת סקט"ז שאין לשון הב"ש סובל זה, ואפי' אילו הי' הע"א נאמן, בטל ההיתר למפרע כשמתברר ששקר העיד וכעין מ"ש ביבמות ד' צ"ב דאין זו הוראה אלא טעות, וכמו"כ א"א לפרש דנ"מ שאין ההיתר אלא בתורת דחוי, וכשמוצא מי שתתרצה שאם תשוב הראשונה תתחייב השנייה להתגרש, וכן בדרך מ"ש הב"ש סי' כ"ו סק"ב, כל מה דאפשר בלא דיחוי עבדינן דכל כי האי הו"ל להב"ש לפרש] ועכ"פ צריך היתר ק"ר גם כשיושב בלא אשה, והגם דאיכא ע"א דעדיף מספק השקול שמתה אשתו. אך י"ל דמיירי כשלא עבר זמן רב משעה שנעלמה והגם דקי"ל ביו"ד סשצ"ב שצריך להמתין ג' רגלים, הא כשאין לו מי שישמשנו מותר לקדש מיד כו', משא"כ כשבר עבר יותר מי"ב חדש דבזמן מרובה הוי ענין עגון וחשש מכשול והרהור והשח"ז (וע' ב"ב ד' ל"ח בענין שיעור הזמן שיתודע במדינה אחרת וע' ברכות ד' נ"ח שאחר יב"ח משתכח מן הלב), וכן יש לצרף מ"ש המרדכי בשם הר"א מורדן דממ"ש משאל"ס אשתו אסורה ולא אמרו שאסורה לעולם ש"מ דלאו לעולם קאמרי, ומצד זה התיר אשה שנתעגנה ארבעה שנים. ונהי דלא קיי"ל כוותיה להקל באיסור א"א החמור עכ"פ יש לצרף זה להקל בענין איסור חרגמ"ה ועמ"ש התה"ד סי' קל"ט שבזמנינו אפי' אדם בינוני אם איתא דחי הו"ל קלא טפי מצו"מ בזמן הש"ס ע"ש. והנה מ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י להוכיח ממ"ש הב"ש סי' קס"ה דס"ל להב"ש דאפי' במקום מצוה אין היתר לחרגמ"ה, כבר בארתי במק"א [סי' מ"א] שאין הכרח לומר דהב"ש סותר למ"ש בעצמו להקל. ודי"צ דשאני התם שאין הדבר ברור לב"ד שמכוין לשם מצוה ודלמא מכוין ביבום לשם נוי וד"א דכה"ג ליכא מצוה אפי' לרבנן דאבא שאול כמו שבארתי שם והנוד"ב כ' דלא כהב"ש (ולפמ"ש י"ל שגם הב"ש מודה להקל בעובדא דהנוד"ב) ושאין דין חרגמ"ה כשל תורה, וי"ל דלא חמירא מאיסור דרבנן דהגם שכל העובר על דבריהם כו' ופורץ גדר וגו' וע' פסחים ד' נ"א תוד"ה אני, בכ"ז לא הוי כאיסור תורה וספיקא לקולא (ולא אמרי' דממילא הוי כחובל בעצמו או כמקלל עצמו דהוי באיסור לאו. ועמ"ש התוס' ב"ק

ד' פ"ב דאי בעי למיקם כו' ובספרי אמ"ש שם), ומ"ש התוס' במוע"ק ד' י"ד תד"ה מה דאיכא עשה, היינו משום דהא דאי לא ציית דינא משמתינן ליה, הוי בכלל מ"ע דדינין הקמת שופטים ושוטרים, והכפייה הוי בכלל המצוה, ודאס"ד שאינו נוהג נדויו ברגל לא היו דנין אז, ומש"ה כתבו התוס' שיש כאן עשה דרבים, וכן מ"ש התוס' דנדוי דחי ללאו דמקלל חבירו שייך דוקא היכא דהנדוי משום דלא ציית דינא (וכמ"ד דאיכא לאו בכל גונא. א"נ משום שגם שאחר ששב וציית דינא. אין הנדוי מתבטל מעצמו, משא"כ לטותא דמי שפרע דהוי רק כ"ז שאינו עומד בדיבורו) משא"כ בחר"ג וכה"ג דאפי' למ"ד יש ברירה, וכן הגם דהוי כעין המשעבד עצמו לכל מי שיוציא השטר. אכתי כיון שהדבר תלוי ברצונו ואיהו הוא דפשע אנפשיה שעובר על תקנת חכמים, בודאי ל"ש בזה ענין איסור מקלל חבירו (וע"ש ברא"ש בבעיא דלא איפשיטא דהוי לקולא, וגם להראב"ד דוקא משום דאיפשטא במקום אחר ומשום דפרטי האיסורין כגון נעילת הסנדל, אינן בכלל המצוה של תורה), משא"כ בענין תקנה בעלמא [ודאינן בענין של ממון שמטעם כח הפקר ב"ד הוי כשל תורה], וממילא הגם דקיי"ל שחל גם על הדורות הבאין [וכמ"ש במק"א (סי' מה) דמדלא קאמר הש"ס בהא דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש וגו', דאא"ל דתרתי עביד להו "דמי כתיב וארור", עכצ"ל דגבי יהושע שפיר י"ל דהגם שהשביעם ג"כ מצד שהשבועה חלה על אותי הדור. מ"מ כיון שגלוי וידוע להכתוב שהאיש שיעבור ויבנה את יריחו יהי' בדורות הבאין שלא יחול עליו השבועה ורק שתחול עליו הקללה מש"ה לא קאמר הכתוב בלשון וארור אלא בלשון "לאמר ארור האיש" ומשום דרק מצד זה נתקיימה באותו האיש], אכתי הא י"ל דהוי רק כאיסור דרבנן לענין ספיקא.

והנה מהא דפרש"י כתובו' ד' כ"ב, שכבר הביא מזה כת"ר, לכאו' מוכח ג"כ דכשהלך מביתו בחזקת בריאות לא חיישי' שמא נחלה או אירע לו אונס שאינו יכול לבוא, ודה"נ ברי לה שאילו הי' קיים הי' מודיע לה ע"י אנשים אחרים ומכתבים, ודוחק לומר דמיירי היכא שהעדים המכחישין אומרין שלא אירע לו שום אונס דממילא יכולה לומר ברי לי שהעדים המכחישין משקרין, ומ"מ לא מוכח מהתם לנ"ד, דשאני התם דדייקא ומנסבה (ומתוך חומר כו') ואין לחוש שמצד שרוצית להנשא אין לבה נוקפה, משא"כ בנ"ד אפשר שמצד שהוא רוצה לישא, אין לבו נוקפו, והשכל נמשך אחר הרצון והנה בנ"ד שכבר היתה חולנית מסוכנת וכבר אבד זכרה זה יותר מארבעה שנים הנני מסכים להההיתר שכתב כת"ר, באופן שיהא ע"פ רשיון הממשלה הרוממה, וכתבתי הנלע"ד בעז"ה יום ג' וישב טו"ב כסלו שנת תרע"ד.

סימן ס

להרב וכו' מו"ה ירחמיאל מנחם שטיצבערג נ"י אבד"ק סאסנאוויץ (פלך שעדליץ).

מה שנסתפק כת"ר בביאור מ"ש בחו"מ סי' קנ"ד סי"ח שאין חזקה מועלת נגד עכו"ם והבא מכחו, אי היינו דוקא בענין פתיחת חלונות, משום שאין ביד העכו"ם לכופו בדד"מ לסתום חלונותיו, משא"כ כשהחזיק הישראל בהכנסת זבל וכה"ג שהי' ביד העכו"ם למחות ולכופו, בודאי משמע לישנא שאין חזקה מועלת נגד עכו"ם גם היכא שהי' בידו למחות ומשום די"ל שלא חש למחות כיון שיודע שתמיד בעת הצורך יוכל למחות שבדיניהם אין חזקה מועלת, וכן מפורש בתשו' מיימוני ס' משפטים תשו' ע' דמידי דהוה הני דבי ריש גלותא דלא מחזקי בן ולא מחזקינן בהו לפי שעשירים הם ויש להם קרקעות הרבה ועוד שכל שעה שירצו יטלו בזרוע את שלהן כ"ש הכא דלא חשש עכו"ם למחות דבדיניהם לא הוי חזקה הרי דס"ל שמספיק הטעם מה דבדיניהם לא הוי חזקה, ודלא אמרי' דשאני דבי ר"ג שהי' להם קרקעות הרבה, וביותר לפמ"ש הרשב"ם "שמניחין לדור בבתיהם ושותקין ושמחים כדי להשביח קרקע שלהם כו' (ע' ב"ק ד' כ"א), ולא שייך זה בנדון התשו' מיימוני לענין חזקת חלונות, ובלא"ה שאני עכו"ם דפעי, וע' ערכין ד' ו' חולין ד' קל"ג, ומקפיד על פחות מש"פ, וממ"ש הת' מיימוני בלשון כ"ש הכא דלא חשש כו', מוכח דס"ל דהעיקר הוי מה שלא חשש למחות, (ודממ"ש דלא מחזקי' בהו משמע דהיינו גם במה שאינו משביח וזימנין דאדרבה הוי קלקול וכגון עשה מקום לזבלו וע' ב"ב ד' י"ח), ועמ"ש הרמ"ה ז"ל "דלא מחזיקי' בהו משום דעבידי אינהו למשבק אינשי למידר בבתיהן דרך נדיבות", ולפ"ז לא מוכח כלל, משא"כ להתשו' מיימוני, וכן מבואר בלשון הרמב"ם פי"ג מטוען ה"ב דמ"ש "וכן המחזיק בנכסיהן אין אכילתן ראיה" קאי גם עמ"ש מקודם "וכן ראשי גלות של אותו זמן והגזלן והעכו"ם", ולכאו' משמע להיפוך ממ"ש סי' קמ"ט סי"ג הך דינא גבי גזלן והשמיט הך דבי ר"ג לפי שאינו נוהג בזמנינו (ע' סמ"ע סקי"ח) ולא הזכיר דה"ה עכו"ם, ודעכצ"ל דס"ל להמחבר דהמחזיק בנכסי עכו"ם הוי חזקה. אך ז"א, די"ל דמש"ה לא כתב דה"ה מחזיק בנכסי עכו"ם, משום שזה תלוי בדיני העכו"ם שאם הדד"מ של אותו הזמן והמקום הוא שהמחזיק זוכה בטענת חזקה, ממילא מהני חזקת המחזיק, שבודאי הי' חושש העכו"ם למחות כשיודע שאח"כ לא יוכל למחות, ודוקא משום שבדיניהם ודד"מ אין טענת חזקה כה"ג, אין העכו"ם חושש למחות, ובפרט דאפשר שקבל איזה סך מועט בעד מה שמשתמש בקרקע שלו, והוא יודע שבכל עת שירצה יוכל למחות בידו ואפי' לדעת המחבר דלא קאי הלוקח במקום העכו"ם למעליותא היינו דוקא לענין להגביה ביתו בענין שסותם החלון של ראובן דכיון

שבדיניהם אינו יכול למחות אין רשות ללוקח לסתום, משא"כ מה שהי' ביד העכו"ם ג"כ למחות (וי"ל ג"כ דמש"ה לא כתב דה"ה עכו"ם, דלענין פתיחת חלונות אין לו זכות). **וע'** נה"מ סי' ס"ו סקל"ד ממ"ש ס"ס שס"ט ובסמ"ע סי' מ"א סקי"ד, ושאני היכא שהי' להעכו"ם זכות שעבוד בדד"מ משא"כ מה שיש לו רשות ע"פ דד"מ להאפיל חלון חבירו, דהוי רק משום שאין הקפדה ע"ז בדיניהם, ובפרט לפמ"ש הרמ"א שיש לו כח העכו"ם אפי' להאפיל כו', והנה מצינו בבכורות ד' י"א שהלוקח טבלים ממורחין מן העכו"ם מעשרן והן שלו משום דא"ל קאתינא מכח גברא דלא מצית אשתעית דינא בהדיה", אך כבר הקשו מהא דקאמר לקמן ד' מ"ז דכהן שמת והניח בן חלל ומת האב בתוך שלשים יום שהבן חייב לפדות א"ע ולא מצי קאמר "אתינא מכח גברא" כו', וביארתי במק"א ליישב דשאני התם שגם האב הי' חייב בפדיון והפרשה רק שהי' נוטל אח"כ הפדיון לעצמו, משא"כ הלוקח טבלים כו' שהעכו"ם פטור ממעשר, וה"נ י"ל שאין העכו"ם רשאי לסתום ולהאפיל אורות חלונו (וע' ב"ק ד' קי"ג) רק שאין יכול למחות בידו, ודוקא במקום דאיכא דד"מ דאזלי' בתרה, רשאי העכו"ם לסותמו וממילא גם הלוקח הבא מכחו יכול לסותמו ולדעת הרמ"א עכצ"ל דס"ל דבכל אופן יש לו כח המוכר וכתבתי הנלע"ד בעז"ה יום ה' כ"א למטמוני"ם אעת"ר לפ"ק פה לובלין.

סימן סא

בחו"מ סי' קע"ה סל"ו מכר כל נכסיו לאחד אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה השדה שהרי הוא ואחרת קנה כאחד ואפי' אם המצרן ג"כ רוצה לקנות כל נכסיו בכ"מ שהן אינו יכול לסלקו", ובסמ"ע ס"ק ס"ד "שכתב בהג"א דלפרש"י אם יצאו מצרנים כולם וערערו מסלקים ללוקח ואם המוכר מתרצה אע"פ דלא יבאו כל המצרנים כ"א מצרן אחד מהם נמי מסלקי' לי' הואיל שהוא בעבור המוכר והרי הוא נתרצה", ובפ"ת סקי"א הביא בשם החמדת שלמה דה"ה בנמלך המוכר וא"ל לא בעינא לי' ומכר לאחר אם המוכר מרוצה אח"כ להמצרן יכול לסלק ללוקח כדמוכח ממ"ש הסמ"ע דהגם שלקח בהיתר שלא הי' בו דין דב"מ אפ"ה כיון דהוא משום טובת המוכר אם המוכר מרוצה אח"כ ליתן להמצרן זוכה המצרן יע"ש, והנה כבר הביאו מ"ש בתשו' הרשב"א "דאפי' נתרצה המוכר לאחר מכאן בכך והני טבי ותקלי והני שרו והני צרי וחתימי שאין בהן משום דדב"מ ולא חלקו בין מתרצה המוכר בכך בין שאינו מתרצה דבתר התחלה אזלי' ובמה שאפשר להקפיד בהן המוכרין", שמבואר מזה דלא כהסמ"ע. **ולענ"ד** יש להוכיח מדלא כתב כן הסמ"ע אלא במכר כל נכסיו ולא בכל הני דלית בהו דינא דב"מ משום טובת המוכר, דעכצ"ל דהתם אפי' נתרצה המוכר אח"כ, ומשום

דהוי טובת המוכר שיהא מוחלט ללוקח מיד ואם ידע הלוקח שיהא הדבר תלוי בריצוי המוכר, ימנע לקנות לפי שיחשוב בדעתו שאין תועלת בקנייתו, לפי שיודע שקרוב הדבר שאחר שיראה המצרן דקפצי זביני על השדה, ימלא המצרן כפי רצון המוכר, וממילא יתרצה אח"כ המוכר שתהא השדה להמצרן שהשדה צריכה לו ביותר. ולאיזה תועלת יטרח עצמו הלוקח ולגרום תערומת מצד המצרן. כיון דסוף סוף ישאר ביד המצרן (ולא יבקש מהמוכר שישבע שלא יחזור להתרצות להמצרן, דהא פרשי אינשי אף משבועת אמת כמ"ש ר"פ כל הנשבעין, ובלא"ה אין דרך מכירה בכך), ולזאת בכ"מ דהוי הפסד להמוכר או שהמכירה נחוצה כגון לצורך כרגא ומזוני וכה"ג, השדה מכורה לחלוטין להלוקח, כדי שלא ימנעו עצמן הלוקחין לקנות, ושאני מכר כל נכסיו לאחד, שלא יפסיד המוכר ממה שאין המכירה חלוטה מיד. משום שהלוקחין לא ימנעו עצמן לקנות, משום דסמכא דעתייהו שלא יחזור בו המוכר להתרצות להמצרן שיקנה רק שדה אחת, ושהמצרן לא יקנה יתר השדות שאינן על המיצר שלו ואינו צריך להם, וביותר י"ל דכיון שאם יצאו מצרנים כולם וערערו מסלקין ללוקח, ממילא הא נחית הלוקח ע"ד כן שאין המכירה לחלוטין, ומש"ה גם מצרן אחד יכול לסלקו בריצוי המוכר כיון דבלא"ה אין המכירה מוחלטת, ודממילא חזינן שאינו נמנע לקנות הגם שיודע דאפשר שהמצרנים יסלקוהו, וה"נ לא ימנע מלקנות בשביל שתלוי בריצוי המוכר, ומש"ה כתב כן בהג"א דוקא לפום דמשמע מפרש"י שאם יצאו מצרני כולם כו', ואין זה פותר למ"ש בתשו' הרשב"א. כיון דשאני מכר כל נכסיו כו' (משא"כ כשזוקף במלוה שהלוקח נוח לו יותר וכה"ג), ובלא"ה שאני התם שהפסד זכות מצרנות הוי רק מצד יתר המכירות ושקצב דמי כאו"א בפ"ע, דלא משמע דהוי ע"פ שומא לפי ערך דמי כולם ביחד וע' הג"א סי' כ"ב דכשלא רצה המצרן מתחלה, מחל זכותו, ומ"ש אח"כ "דלא גרע מהני צרירי" כו'" לכאו' עכצ"ל שהוצרך לומר הך טעמא כשלא א"ל סכום הדמים, דאפשר שהי' ירא שמא ירבה המוכר בדמים, ולפמ"ש בשו"ע דדוקא כשנמלך המוכר למכור לו באותם דמים כו', עכצ"ל דכיון דלא גרע מהני צרירי וכו', והמצרן יודע שבודאי לא ימתין וימכור לאחר ממילא ליכא טענת השטאה], ועכ"פ י"ל שאין חולק על הרשב"א דבתר התחלה אזלי' ודכיון שלקח בהיתר, המכירה קיימת, והנלע"ד בעז"ה כתבתי שנת תר"ן פה ברעזי.

סימן סב

בשו"ע סי' תרע"ג "שאם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה (פי' לאחר שהודלק וכבה) בשאר נרות אפי' אחד באלף לא בטיל דהוי דבר של מנין", וכמ"ש התה"ד להוכיח ממ"ש התוס' בחולין ד' ק', והט"ז תמה דאדרבה משם מוכח להיפוך דאזלי' בתר מה שיהי'

אחר הביטול, ובשבו"י כתב ליישב שלא הוצרך התה"ד להוכיח דכשקודם הביטול ראוי להתכבד ל"ב דהא אזלי' לחומרא אפי' היכא שבשעת ביטול א"ר להתכבד ומכ"ש להיפוך, והוצרך להביא ראי' רק דהגם דנרות של חול לא הוי דבר שבמנין, כיון שהן של קודש הוי דבר שבמנין, כמו דלהיפוך ע"י הקדושה לא הוי חהר"ל. והביא זה הפמ"ג יו"ד ר"ס ק"א. ועדיין צ"ע דהא לא מוכח דאזלי' לחומרא, והא דבשר נבילה וכה"ג לא בטיל, היינו דא"א להתיר ע"י הביטול דא"כ תו תהא חהר"ל (וכעין מ"ש התוס' בפסחים ד' כ"ז) והחתיכה בעצם ראוי' להתכבד והאיסור ילך לו ע"י הביטול, ומש"ה ה"ה באיסורי הנאה הגם שא"ר לכבדו לעכו"ם הוי כן, והא "דפרוסה של לחה"פ טהור שנתערבה בפרוסות של חולין טהורות ד"ה לא תעלה", כבר פרש"י דחתיכה ופרוסה דרכן למנות, ועמ"ש התוס' בזבחים ד' ע"ב ד"ה ה"ג דשאני לחה"פ דסמידא טפי וראוי להתכבד בחתיכה", וע' מנחות ד' ע"ו שהי' מנופה בי"א נפה וע' גיטין ד' נ"ו פרש"י ד"ה סמידא, [ולחה"פ לא הוי כבשר חטאת שכדי שלא יבאו לידי נותר היו רגילין לאכול כאו"א עם חבירו בלא שום החזקת טובה לפי שהי' מוכרח להאכיל לחבירו וכמ"ש הרא"ש, משא"כ לחה"פ שהגיע לכל כהן רק כפול וע' יומא ד' ל"ט ומשמר הנכנס נוטל ו' חלות], ואין לתרץ ולומר דס"ל להתה"ד כהגירסא שלפנינו בהתוס' ביבמות ד"ה ככרות "דשאני לחם הפנים דחמיר טפי", וכמ"ש הפמ"ג שהוא חשוב מפני קדושתו, וממילא עכצ"ל דהגם שאחר הביטול בפרוסות של חולין מתבטל חשיבות הלחה"פ מ"מ לא תעלה, דז"א, דא"כ תמוה מה שהביא התה"ד להוכיח מהא דחתיכת חטאת טמאה שנתערבה בחתיכות חטאת טהורות בטילה, דהא מזה לא מוכח כלל, והו"ל להביא ממ"ש פרוסה של לחה"פ טהור כו' דמזה מוכח דהגם דפרושה אין לה חשיבות מצד חשיבות לחה"פ אינה בטילה, ודהגם שלאחר הביטול בהפרוסות דחולין בטל חשיבותה אינה בטילה, גם מוקשה הלשון "דחמיר טפי", דהא ז"א ענין חומר ורק מצד חשיבותה. ועכצ"ל דהעיקר כגירסת התוס' בזבחים "דסמידא טפי"

ולכאו' יש מקום להוכיח דהוי רק מפני חשיבות לחה"פ מהא דפרוסה של לחה"פ טמאה שנתערבה במאה פרוסות של לחה"פ טהורות תעלה", ואס"ד שהפרוסה יש לה חשיבות מצד עצמה למה תתבטל, ועכצ"ל דהוי רק מפני חשיבות לחה"פ, והגם שהפמ"ג שם הקשה זה כמו"כ לפום הך טעמא דלחה"פ אינו בטל משום קדושתו, דטמא בטהור אמאי בטל דהלא כשתתבטל תהא ראויה, ודעכצ"ל כפרש"י דשאני סיפא דאפשר למוכרן לכהן בהפסד מועט משא"כ רישא שאין להן תקנה אלא שריפה ואיכא הפסד קדשים, לכאו' אכתי קשה לפמ"ש התוס' בזבחים ד' ע"ב ד"ה אלא, לתמוה על פרש"י שכתב לחלק בין

הפ"מ להפסד מועט, וכתב דזו תימא דכמה איסור הנאה לא בטלי ולא חיישינן, ולזה עכצ"ל דכיון דהוי רק מפני חשיבות לחה"פ לא דמי לחתיכה של נבלה ושל איסור הנאה וכה"ג שבעצם החתיכה ראוי להתכבד ורק מצד האיסור א"ר להתכבד מש"ה אמרי' דכיון שע"י הביטול יופקע האיסור היא ראוי להתכבד, משא"כ הכא שהפרוסה מצד עצמה ג"כ א"ר להתכבד, גם כשתשיג חשיבות ע"י הביטול (וע' מנחות ד' כ"ג, ובפרט דהויא ג"כ של לחה"פ) אין לה דין חהר"ל, ועפ"ז י"ל דפרש"י לטעמיה פירש דחתיכה ופרוסה דרכן למנות, משא"כ לשיטת התוס' דלא מחלק בין הפסד מועט, עכצ"ל דהוי רק מפני חשיבות לחה"פ, וממילא מוכח דהוי חהר"ל הגם שאחר הביטול פקע חשיבותה, ואכתי יפלא מ"ש התה"ד דחזינן דהואיל ובמילתייהו כמו שהן עתה לא חשיבי ראוין להתכבד אזלי' בתר קולא ולכ"ש איפכא לחומרא", דהא כה"ג משגחינן רק בהחשיבות של קודם הביטול. והתה"ד שהביא מחטאת טמאה שהחתיכה חשובה בעצם, אינו ענין כלל להא דהכא דהוי רק מצד חשיבות המצוה. (ואדרבה י"ל דאזלי' לקולא וכעין הא דדוקא כשהאיסור מצד עצמו).

והנה התוס' בזבחים ד"ה אלא, הקשו רמי גרע שר זדול כו' הא אפי' חתיכה בעלמא חשיבא כו' להתכבד בפני האורחים כו', וכבר תמה בכו"פ שדבריהם סותרין למ"ש בעצמן להלן "דלא חשיב ראוי להתכבד בפני אורחים כהנים דאין מחזיקים טובה זל"ז שכולן שוין" ולכאו' יש מקום לומר דדוקא חתיכת בשר של חטאת א"ר להתכבד משא"כ "הזבחים שנתערב בחטאות המתות או בשוה"נ שיש להם תקנה כשירעו עד שיסתאבו וימכרו, דאז יהא ראוי להתכבד, ולפום שיטת התוס' כאן דשור הגדול הגם שמחוסר שחיטה והפשט העור חשיב ראוי להתכבד, ה"ה כשמחוסר מעשה דרעי', והכא עדיף טפי לפום דס"ל דבעצם ראוי להתכבד ורק משום דהוי קדשים אינו ר"ל, ממילא כיון שיש תקנה ברעייה חוזר לחשיבותו, וי"ל ג"כ דכיון שיש תקנה ברעי' לאכילת חולין אין להתיר להקריב לגבוה, וכעין דקאמר במנחות ד' ע"ט לענין הא דלב ב"ד מתנה עליהן אם הוצרכו הוצרכו כו' "שאני התם דאית להו תקנתא ברעייה", (ול"ל דכיון שע"י רעי' יהא חהר"ל א"א ברעי', דז"א, דאטו ע"י מה דהוי חהר"ל יתבטלו יותר לענין הקרבה, ואטו ע"י מה שהוא תמים ולא הומם יגרע מחשיבותו) וכן קאמר הכא דה"א הנ"מ לגבוה אבל להדיוט אימא לא", דלגבוה חמיר טפי ומאיס, וכעין הא דמצינו דעד שתאכלנו בשני איסורין כו', ובפרט דהכא נצטרך ע"י הביטול להשיג גם חשיבות הקדושה של הקרב לגבוה, ודוקא כדליכא תקנה ברעי' קרב לגבוה (וכמ"ש התוס' בתירוצם דאפי' עוף בכלל וע' מנחות ד' ק') משא"כ כשיש תקנה ברעי'. והנה בלא"ה מיושב לענ"ד, דבלשון התוס'

מפורש שאין כונתם להקשות מצד שהשור כשישחט עומד להחתך חתיכות הראויות להתכבד, אלא שהקשו דכיון דאפי' חתיכה הראוי' להתכבד חשיבא את שדרכו למנות, אטו נימא דשור גדול גרע ולא הוי בכלל את שדרכו למנות ואטו בשביל שהוא של קדשים יוגרע מחשיבותו, ודוקא חתיכת בשר אין חשיבותה אלא מצד שראוי' להתכבד בפני האורחים, משא"כ שור גדול דהוי את שדרכו למנות.

והנה בלשון התה"ד שבני אדם הדליקו בבית אחד ונתערבה נ"ח אחת בין שתי נרות שהן שמשין וכולן מונחין ודולקין ולא ידעי' איזה מן הנרות נר חנוכה", משמע כהא"ר שהובא בפמ"ג דהיינו משום דגם הנרות שהן שמשין הודלקו מטעם חובת המצוה ודהיינו מ"ש בלשון התה"ד "דזהו מטעם חובת המצוה שכך מצותו", ומ"ש הט"ז לפרש משום דהנ"ח קבוע במקומו וקבוע כמע"מ, צ"ע לענ"ד דהא התה"ד כתב מטעם דהוי דבר שבמנין ולא מטעם קבוע, וכן ממ"ש הט"ז בשם פסקי רש"ל שכתב וז"ל נראה דא"צ להוסיף נר א' לשמש כמנהג אשכנז מאחר שיש לו נר על שלחנו כו' ומש"ה אם נתערב נ"ח בב' שמשים חד בתרי בטל עכ"ל, מוכח דמהרש"ל מפרש טעם התה"ד משום שצריך להוסיף נר א' לשמש. וצ"ע.

סימן סג

מ"ש מע"כ להסתפק אי מקיים מצות הדלקת נ"ח במנורה עלעקטרית המיוחדת לכך שניכר שמדליקה למצות נ"ח ושלא יאמר הרואה דלצרכו הוא דנקיט לה. ודכיון שאור עלעקטרי זך וצלול יותר משמן זית אפשר דאדרבה יש עדיפות בזה, הנני להשיבו דפשיטא דעיקר מצות נ"ח הוי בשמן זית לפי שהנס נעשה בפך שמן זית של מנורה, ועמ"ש הר"ן "דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל", וכ"כ הד"מ "שמצוה מן המובחר בשמן זית שבו הי' הנס" ע"ש, ועמ"ש הר"ן בעששית שהיתה דולקת כו'' דכן מצינו בנר מערבי כו' מכבה ומטיבה ומדליקה בתחלה", והגם דלא דמי לשמן המנורה דדוקא היוצא מן הכתוש, ראשון ורביעי ושביעי, ולא שמן זתים כבושים ושלוקין, וגם ליכא האידנא שמן טהור והנס הי' שידליקו בטהרה, וכן אין מדליקה כל הלילה כהדלקת מנורה, וכן לענין מ"ש הר"ן גבי עששית לא הוי ממש כמנורה דבעי הטבה ודשון אחר שכבר נעשה דשן, מ"מ כל מה דאפשר שיהא דוגמת הנס עבדי' באופן שלא יצטרך לטרוח הרבה וכמ"ש ד' כ"א "דאי מיטרחא לי' טובא אתי לאימנועי ממצוה", ולכאו' מוכח להיפוך מהא דאמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי אמר האי משך נהוריה טפי כיון דשמע לה להא דריב"ל מהדר אמישחא דזיתא אמר האי צליל נהורי' טפי", וליכא למימר דהיינו משום דרבה הי' עני

(ע' סוף מוע"ק) ולא הי' ידו משגת ליתן במנורה שמן זית כפי השיעור הצריך וע' ד' כ"ו "מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין" ודהיינו עדיפות דשמן שומשמין שאינו ממהר לכלות כשמן זית", וכדפרש"י, דז"א, דהא בתר דשמע להא דריב"ל מהדר אמישחא דזיתא, ובודאי הי' נותן כשיעור המצוה, וא"כ למה קאמר דוקא משום דצליל נהורי' טפי, תיפוק לי' שהנס הי' בשמן זית (ומה שאינו ממהר לכלות ע"פ טבע אינו ענין למה שע"פ נס לא כלתה להדליק) וא"כ מוכח לכאו' דכיון דא"א שיהא ממש דוגמת השמן של מנורה, אין עדיפות בשמן זית אלא מצד דצליל נהוריה, וא"כ יקשה מזה על מ"ש הד"מ. אך יש ליישב דלעולם יש לעשות כל מה דאפשר שיהא דוגמת השמן של מנורה, והא דמריש הוה מהדר אמשחא דשומשמי, היינו משום דכמו"כ לענין עובי הפתילה יש לדקדק ולהדר שיהא כשל מנורה, וע' מנחות ד' פ"ט תד"ה ושיעור, ועמ"ש המ"א סי' תרע"ב סק"ג, ועמ"ש הרא"מ על הסמ"ג ד"ה א"נ לשיעורא וז"ל אבל במנורה נתנו שיעור לשמן משום דפתילות המנורה לא היו יכולות להיות רק כשיעור פיות הנרות כו' ע"ש, וא"כ כשידליקו בשמן זית ושיהא עובי הפתילה כשל מנורה, ואיכות השמן גרוע משל מנורה שהי' מובחר ביותר, לא יהא נפיש נהורי' כ"כ כמו שהי' במנורה, משא"כ במשחא דשומשמי, ועמ"ש בתוד"ה מריש, ובמהרש"א פי' כונת התוס' דמ"ש דנפיש נהורי' היינו מ"ש דצליל נהורי' והיינו הך, ולולי דבריו הקדושים הי' מקום לפרש כונת התוס' דאדרבה משחא דשומשמא נפיש נהורי' טפי ודהיינו בכלל מ"ש דמשיך נהורי' טפי. ושמן זית צליל נהורי' טפי, וגם לפרש"י דמ"ש משיך נהורי' היינו שאינו ממהר לכלות כשמן זית, י"ל דהיינו כשמן זית שאינו מובחר ודמשוך נהורי' כהשמן זית המובחר של מנורה, ודיש עדיפות במשחא דשומשמי לענין דדמי טפי להדלקת המנורה, ודוקא משום דמשחא דזיתא צליל נהורי' טפי. ויש בשמן זית עדיפות לעומת החסרון דלא משיך נהורי', הדר יש עדיפות בשמן זית שבו הי' הנס, ומיושב מ"ש הד"מ דמש"ה מצוה מן המובחר בשמן זית ולא הזכיר הא דצליל נהורי' טפי, דלפמ"ש מ"ש "האי צליל" כו', היינו רק לומר שנגד החסרון יש בזה עדיפות בדמיון המנורה ודממילא עדיפא שבו הי' הנס ולענין המנורה אין מדקדקין וע' סי' תרע"ג ס"ג. משום דאדרבה אסור לעשות תבנית מנורה ע' ע"ז ד' מ"ג]

ועמ"ש בשע"ת בדין מי שהי' עסוק בהדלקת נרות של שעוה ובתוך כך הביאו לו שמן זית, ועמ"ש התוס' ביומא ד' ס"ד ד"ה ואם "דבשעיר הפנימי אפי' אם הי' שני מובחר ממנו מצוה בראשון", והובא זה בח"צ, וע' תמורה ד' כ"ג תוד"ה דרבי, ועפמ"ש דעיקר מצות נ"ח הוי בשמן זית ורק מצד שלא הי' לו שמן זית עסק בהדלקת נרות של שעוה

יש לו למשוך ידו מהם ולהדליק בשמן זית, ועדיף מההיא דיומא שם דמשמע לישנא שגם הראשון לא הי' כחוש ומאיס להקריב לגבוה, רק שהשני מובחר ממנו, (וע' ד' ל"ד "מובחר שבעדרו") ואין גריעות בעצם בהראשון אלא מצד מה שהשני מובחר ממנו, ומ"ש במנחות ד' ס"ד (שהובא ג"כ שם) כחושה ואח"כ שמינה פטור ולא עוד אלא שא"ל הבא שמינה לכתחילה ושחוט" היינו דוקא כחושה דאיכא משום הקריבהו נא לפחתך כדפרש"י. משא"כ כשאינה כחושה ורק שהשניה מובחרת ושמינה ממנה.

וע' שבת ד' כ"ו "שאין מדליקין בנפט לבן בחול ואצ"ל בשבת" וברמב"ם פ"ה משבת "דולא בנפט לכן אפי' בחול מפני שהוא עף ויבא לידי סכנה", ובב"י סי' רס"ד דמש"ה לא הביא זה הטור לפי שאינו ענין לשבת, אע"פ שכתבוהו הרי"ף וכרא"ש והרמב"ם, ואולי י"ל בדעת הרמב"ם עפמ"ש הרא"ש פ' ע"פ אות כ"ה דטיבול שני שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה, ובספרי אבן הראשה סי' י"ד כתבתי לבאר זה ועמ"ש בספרי אמ"ש סכ"ט, ומצד שהוא בהול למצותו יש חשש טפי שלא יזדהר כראוי, וכן מצד שהתורה דרכי' דרכי נועם יש ליזהר ביותר לכתחילה בדבר מצוה שלא יצמח עי"ז היזק, הגם דשומר מצוה לא ידע רע, וע' סוכה ד' ל"ב וה"נ י"ל דהגם דבהדלקה שאינה של מצוה לא חיישי' כ"כ ושומר פתאים וגו', בכ"ז במקום שהדלקה מצוה וכגון הדלקת נר חנוכה, אין מדליקין בנפט לבן אפי' בחול, ועפ"ז מיושב מה שלא הביא זה הרמב"ם פי"א מרוצח בדין שמירה מסכנה (ופ"ו ממלכים) וא"כ בהדלקת מאור הגאז שנצרך זהירות ושמירה יתירה, בלא"ה אין להדליק לצורך נ"ח

ועכ"פ אור עלעקטרי משונה מכל השמנים ונרות שדולק ע"י פתילה ושמן וחלב וכה"ג שיעור קצוב, ובאור עלעקטרי אין שום פתילה ולא שום דבר גוש שיהא קצת דוגמת שמן, ומאיר בלא זמן קצוב עד שיגלגלו ויסובבו כפתור המוכינה, וגם אין שייך לשון הברכה להדליק על מה שמסובב ומניע הבית יד של המוכינה ופשיטא דגרע לענין זה גם מנרות של שעוה, ורק כשאינו מוצא אפי' נרות של שעוה ולא שום דבר שמן כמו חמאה וכה"ג, י"ל דהגם דקיי"ל בסוכה ד' ל"א "לא מצא אתרוג לא יביא לא רימון כו' דאתי למסרך" שאני הכא דלא הוי מה"ת, ודהוי משום פרסומי ניסא, ודכשניכר שהוא לשם מצות נ"ח איכא בזה זכר להנס, כתבתי הנלע"ד בעז"ה יום ב' כ"ד כסלו שנת תרס"ג פה מאריאמפאל.

סימן סד

הט"ז סי' תרע"ג סק"ט הביא מ"ש התה"ד להוכיח דאפי' כבתה נר חנוכה בע"ש קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעו"י אינו זקוק לה, מדהתירו בחנוכה בשבת במשנים

האסורים בנר שבת ואס"ד דכה"ג זקוק לה ליחוש דלמא כבתה קודם ביה"ש דאכתי ליכא קיום מצוה, וכתב הט"ז די"ל דכיון דבשבת א"א להמתין בהדלקה הוי זמן הדלקה בשבת קודם שקה"ח, וע"כ ל"ח שמא יכבה אחר קבלת שבת דהוי ממש כמו שבת עצמו, ואם יכבה בהם לפני קבלת שבת אה"נ שצריך לחזור ולהדליק, ודברי הט"ז צריכין ביאור, דהא אכתי איכא להוכחת התה"ד מדלא חיישי' שתכבה לפני קבלת שבת, אך כבר הביא בתה"ד דלכאו' י"ל דדוקא כשיש לחוש לכיבוי כל זמן משך שיעור הדלקה וכתב דדוחק לחלק בהכי, דהא שיעור זמן הדלקה הוי חצי שעה ושיעור בין השמשות קרוב לרביע שעה ואי חיישי' דלמא כבתה בחצי שעה אמאי לא ניחוש ברבע שעה, וא"כ י"ל דלא חששו שמא יכבה קודם קבלת שבת דהיינו רק רגעים אחדים משעת הדלקת הנ"ח עד זמן קבלת שבת ול"ח שמא יכבה תיכף אחר הדלקה, וא"כ נהי דמוכח מדקאמר רב שמדליקין בחנוכה בין בחול בין בשבת בפתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, שאין קפידא אם יכבה בביה"ש, אכתי י"ל דכשכבתה קודם קב"ש זקוק לה והנה לפמ"ש הנמ"י פ"ב דב"ק דהא דשרינן להדליק את הנרות והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת, הגם דאשו משום חציו, היינו משום "דכמאן דאגמרי' בידי ם בההוא עידנא דלית ביה איסור חשיב", ממילא הגם שמדליק קודם לקבלת שבת חשיב כמו שנשלמה ההדלקה אותה רגע וכעין דקאמר בסוכה ד' ז' דמיגו דהוי דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת, ה"נ אא"ל דדוקא לענין שבת הוי כן משא"כ לענין מצות נ"ח, וא"כ כבתה מבעו"י קודם קב"ש אין זקוק לה וכך שפיר מוכיח התה"ד, דאס"ד דכה"ג זקוק לה, עכצ"ל דלא נגמרה מצוה בשעת הדלקה, הדר יקשה דניחוש שמא תכבה בביה"ש, דמצד תק"ח להדליק בע"ש בזמן היתר עדיין, הא כמו"כ כשכבתה תיכף קודם קב"ש, בעת ההדלקה קיים למצות תק"ח, וכיון דנימא דבשעת ההדלקה לא נגמרה המצוה אא"ל שנגמרה המצוה בביה"ש אחר ההדלקה, ומ"ש הט"ז מההיא דרב צלי של שבת בע"ש ומ"מ לא נעשה שבת ממש לחייבו אם עשה מלאכה באותה שעה, צ"ע לענ"ד דשאני הכא שעיקר המצוה תק"ח הוא שידליק נ"ח קודם קבלת שבת וא"א לצמצם הרגע האחרון ולזאת אפשר שאחר הדלקה יכבה ושיהא עדיין קודם קב"ש, וכמו שנתקיימה המצוה כשכבתה אחר קב"ש, הגם שבחול אין מדליקין נ"ח אלא עם סוף שקה"ח היינו צה"כ (עמ"א ר"ס תרע"ב), משום דבשבת זמן ההדלקה מוקדמת ה"ה כשכבתה קודם קב"ש כיון שעשה המצוה כתק"ח, ומדויק לשון הש"ע "הדלקה עושה מצוה לפיכך כו' ואפי' כבתה בע"ש קודם קב"ש" כו' דמש"ה הגם שעדיין הוא מבעו"י אינו זקוק לה, לפי שכבר נשתלמה המצוה ברגע ההדלקה ובתוד"ה מותר הקשו דמנ"ל לרבא דסבר רב הונא

דמותר להשתמש לאורה דלמא הא דאמר אין מדליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה כו' וי"ל דא"כ לא הוה צ"ל למימר בין בחול בין בשבת כיון דחד טעמא הוא אלא הל"ל אין מדליקין סתם" כו' ועפמ"ש יש צורך לאשמועי' דה"ה בשבת, משום דסד"א דכיון דלענין מלאכת שבת הוי כמו שנשלמה ההדלקה ברגע ההדלקה ממילא גם לענין מצות נ"ח אם כבתה בע"ש אין זקוק לה (ואפי' כבתה קודם קב"ש, ובל"ז הא ל"ח לכיבוי בזמן מועט כזה כמ"ש, ובל"ז י"ל דל"ש חשש שמא יפשע אלא כשכבר היתה דולקת בזמן ההדלקה כשא"כ כשכבתה מבעו"י, דהוי אצלו כמו שלא הודלקה כלל, וליכא חשש פשיעה, ובל"ז ליכא חשש בהרגע שעוסק במצוה שתיכף אח"כ יפשע) וא"כ לפמ"ש בלשון התוס' שבין בחול בין בשבת" (ודלא כהגירסא שלפנינו בין בשבת בין בחול) הוה זה דרך לא זו אף זו ודקמ"ל דאפי' בשבת [וכמ"ש התוס' בכתובות ד' כ' ובפסחים ד' ל"ט תד"ה לא שלוקין] וצ"ל דאכתי מדלא קאמר אין מדליקין סתם דממילא כבר ידעי' דה"ה בשבת עכצ"ל שעוד טעם אחר יש בשבת שלא להדליק לבד מטעם חול והיינו שמא יטה, ואדרבה מתישב בזה מה דקשה לכאו' איזה צורך יש להזכיר שיש בשבת עוד חשש נוסף דשמא יטה ומשום דסבר שמותר להשתמש לאורה, דהא גם בלא הטעם הנוסף הוה אסור מטעם שכבתה זקוק לה, ודממילא אין מדליקין גם אי מותר להשתמש לאורה ועפמ"ש מיושב דבשבת י"ל דלכ"ע אין זקוק לה.

ועמ"ש הנוד"ב מה"ת או"ח תשו' צ"ו להוכיח ממ"ש בירוש' סוף תרומות שמדליקין בשמן שריפה בחנוכה דעכצ"ל ששורפין תרומה טמאה בלילה דהא זמן הדלקת נ"ח הוא בצה"כ, לפום דפסק בשו"ע, ועפמ"ש הי' מקום לומר דמיירי בע"ש שזמן הדלקתה מבעו"י ושנחשב כמו שנגמר הדלקתה באותו רגע, והא דאין מדליקין בשמן שריפה בשבת, הא קאמר טעמא "שמתוך שמצוה עליו לבערו גזירה שמא יטה" וי"ל דשייך זה דוקא כשמותר להשתמש לאורה, דהא "אמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה" משא"כ בהדלקת נר חנוכה למ"ד שאסור להשתמש לאורה י"ל דליכא חשש הטי' כלל ודכן משמע קצת הלשון פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת, שכולל גם שמן שריפה הנזכר במשנה, והגם דא"א לפ"ז להדליק בש"ש בחיל מצד שזמן הדלקה הוא בלילה אין המניעה אלא מצד ענין אחר מצד שהוא בלילה, וכן מדויק לישנא דרב הונא "שאין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול", דלא קשה הא דסתם ולא פירש דחוץ משמן שריפה, דלפ"ז כיון דבחול בלא"ה א"א להדליק מטעם דהוי לילה, וכן אין מדליקין בשבת כיון דסבר מותר להשתמש לאורה וממילא "מתוך שמצוה עליו לבערו" כו', שפיר כתב בלשון הכולל כל

מה שאמרו חכמים, ועכ"פ י"ל כן לפמ"ש בירושלמי פ' ב"מ דדוקא לר' ישמעאל דאחר זמנו נשרף בלילה כיון שנטמאת כמו שעבר זמנה, משא"כ לרבנן דר' ישמעאל ועמ"ש הנוד"ב שם להוכיח מדקאמר "שמתוך שמצוה עליו לבערו גזירה שמא יטה" דא"כ גם בחול נגזור שמא יטה בלילה שאינו זמן שריפת קדשים, ואין לומר דכיון שרואה שהוא לילה לא יבא להטות דא"כ גם בשבת ליכא חשש הטי' שהרי אף כשישכח שהוא שבת הרי לא ישכח שהוא לילה, אעכצ"ל שאין איסור בשריפת תרומה טמאה וקדשים טמאים בלילה, ולענ"ד י"ל דגם כדאסור לשרוף בלילה דהוי ילפותא מדכתיב ביום ישרף ולא בלילה, כל שהדליק מבעו"י וגם בלא הטי' הי' מתבער מאליו רק שמטה כדי שיתבער מהר, הוי כמו שנגמרה מצות הביעור ביום (ודוקא להס"ד בירושלמי שאסור להצית את האור במדורת קדשים והיא דליקה והולכת בשבת סד"א כן, ואף להס"ד של הירושלמי י"ל דהיינו משום שקיום המצוה נמשך כל רגע ורגע ומצד זה אין נחשבת כאילו היא כבר מבוערת. משא"כ מה שמטה כדי שימהר להתבער. דהוי רק מטעם חשש תקלה ולא מצד עצם המצוה) אך כבר הוכיח כן הנו"ב מלשון הרמב"ם וטוש"ע או"ח סי' תק"ז, וע' פנ"י קדושין ד' לד' מדלא הוי מ"ע שהזי"ג, ובשלמא מה שאינו נוהג בשוי"ט היינו משום דארי' דאסורא רביע עלה, ועמ"ש הט"א מגילה ד' כ'.

סימן סה

ראיתי בספרו דמר סי' כ"ט בענין אשר יקרה בעוה"ר הרבה מאד וכמה פעמים נשאלתי וגם זה לא כביר ממדינת בייערן ואעיר מדברי הרדב"ז בשו"ת ח"ג סי' תקצ"ו וכן אודיע למר כי גם הכיס שממנו דבר מר בתשובתו שהוא מה שקורין הרופאים "פעסאריוס אקקלוזיוום" גם זה אינו מועיל בכל עת והוא קרוב מאוד להפסד ובאמת אין עצה ואין תבונה רק באופן שהוא אסור לכ"ע דהיינו או דש מבפנים וזורה בחוץ או ע"י כיס שקורין הרופאים "קאנדאם" וכל האופנים האחרים אינם בדוקים ויש שמתעברות אף אם עושות כן וקלקלתם זו היא תקנתם כו', דוב אריה ריטטער (אב"ד דק"ק ראטטערדאס במדינת האללאנד. מוצאי חג השבועות דשנת תרס"ו).

תשובה

הנה נוסף למה שביארתי בספרי אמרי שפר סי' כ"ט יש להעיר ממ"ש הריטב"א יבמות והובא בש"מ כתובות ד' ל"ט שהקשה אליבא דפרש"י דהיכי יתכן לומר דהנך ג' נשים ג"כ אסורות לשמש במוך, דהא כיון שיש סכנה בדבר, וכי משום שומר פתאים ד' תהא אסורה בזה ותכניס עצמה בסכנה, ולזה הכרית לפרש דלר"מ משמשות במוך דוקא ולרבנן דר"מ הרשות בידם לשמש בלא מוך, ולכאו' יפלא דא"כ מכ"ש דקשה טפי דכיון

דאפשר ע"י מוך היתכן לומר שהרשות בידם להכניס עצמן בסכנה. ואין לומר דסברי דלא שכיחא היזקא ואין לחוש לזה (במקום מצוה) והרשות בידם לסמוך על מה שמן השמים ירחמו, דא"כ מאי הקשה הריטב"א אליבא דפרש"י, דהא אי נימא כן מכ"ש די"ל כפרש"י דלרבנן אסורות במוך וממילא כיון דא"א במוך אין לחוש למה דלא שכיחא היזקא, ולכאו' י"ל עפמ"ש הרא"ש פ' ע"פ דאדרבה בטבול של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה. ודה"נ לא יתכן לומר שיאסרו חכמים לשמש במוך ושתצמח סכנה ע"י תקנת חכמים, אך ז"א דבענין איסור בשוא"ת לא שייך לומר כן. וכמו"כ ליכא לפרש דדוקא לפום דפרש"י דאסורות לשמש במוך מטעם השח"ז. דממילא צ"ל דחשיבא ראויה להתעבר, ממילא הא יש חשש סכנה, דז"א, דהא מקודם הקשה על פרש"י שהרי אין כאן השח"ז, ומשום דגם לפרש"י אינה עומדת להוליד, ובפרט דסכנה איכא גם בעיבור לחוד, ועכ"פ מבואר בדברי:

הריטב"א דכל שיש חשש סכנה קצת מותר שימת מוך גם באשה שראוי' להוליד, דהא גם לרבנן דר"מ רשות לשמש במוך (ומינקת ראוי' לפעמים להתעבר), וממ"ש הריטב"א זה בדרך קושיא בפ"ע, נוסף על הקושיא הקודמת דכשא"ר להתעבר אין המוך מעלה ומוריד, מוכח מדבריו דה"ה באשה הראוי' להתעבר ולהוליד. ועמ"ש הגרע"א וצ"ל סי' ע"א ממ"ש הריטב"א שם להלן "דפעמים אסורות כגון גדולה", ולענ"ד כיון שמוכרח מדברי הריטב"א להתיר במקום חשש סכנה, עכצ"ל דמ"ש להלן, היינו דוקא היכא דליכא חשש סכנה, וגם הא מסיים אח"כ הריטב"א בלשונו "וה"א דאפילו אלו משמשות כדרכן בלא מוך אם ירצו ואינם חייבות לשמש במוך", ואולי צ"ל "וי"א" וכן מ"ש הנמ"י בלשונו "ואמאי כיון דאין מתעברת כל עיקר ואין כאן משום השח"ז" היינו רק כדי לחזק הקושיא, ולעולם י"ל דמודה דגם בעלמא יש להתיר כל שיש חשש סכנה, ולא מוקי אינש אנפשי' ע' יבמות ד' קי"א, ובספרי אמ"ש סי' נ"ג ממ"ש בתשו' הרמ"א שלא יוכל להתאפק ולהתגבר על יצרו, וממילא תסתכן, וגם ע"י מה שיתענן ויהא שרוי בלא אשה יבא לידי הרהורים ומכשולים ועמ"ש התה"ד סי' רס"ג דהגם דמצוה דאורייתא נדחית מקמי דקטטה בתוך ביתו. מ"מ הא דאסור לאדם שיהא שרוי בלא אשה ודאיכא למיחש שמא יבא עי"ז לידי חטא, לא נדחה מקמי קטטא, הרי דזה אלים אפי' ממצות פו"ר, וגם בדברי הרדב"ז יש לפרש דלא מיירי במקום חשש סכנה,

והנה ממ"ש התוס' ביבמות ד' ל"ד שהובא באה"ע מוכח שתלוי האיסור בכונתו להשח"ז ודמש"ה דוקא "כשמתכוין להשח"ז ורגיל לעשות כן תמיד", וכן בלשון תשו הרא"ש כלל ל"ג באשה שיש לה אוטם ברחם. דאע"פ שלפעמים הוא דש מבפנים מ"מ כיון שלעולם

הוא זורה בחוץ אסור וגרע ממשמשת במוך" מבואר דדוקא משום שלעולם הוא זורה בחוץ, ולא רק לפעמים, והובא הך דינא בשו"ע סי' כ"ג. ולא כתב רבותא טפי דאסור אפי' ע"י מוך דחוק וכה"ג, ומשמע דדוקא כה"ג דגרע' ממשמשת במוך, ואולי י"ל דכשאינו מתכוין להשח"ז הוי פסיק רישי' דלא ניחא לי' וההשח"ז הוי שלא ברצונו דלא ניחא לי' באיסורא, והגם שמבואר במ"א סי' ש"כ סק"כ דבשאר איסורין (חוץ ממלאכת שבת) אסור פס"ר גם כדלא ניחא לי' וכדקאמר בזבחים ד' צ"א והא קמכבה כו', היינו משום דהתם בשעת זילוף דקעביד מעשה הוא מכבה האש שע"ג המזבח, ועמ"ש הר"ן פ' ג"ה דלענין הנאה אע"ג דהוי פס"ר שרי ודלמ"ד דריחא מילתא כאכילה חשיבא דאסור אע"ג דלא מכוין וכדקיי"ל שהמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה יע"ש, והיינו בעריות שהביאה בעצמה אסורה (ודמי לאכילה) משא"כ הכא שאין הביאה בעצמה אסורה, וע' נדה ד' ט"ו ותיפוק לי' דהוה בעל קרי, כשלא גמר ביאתו, דק שגורם להשח"ז והוי גרמא בעלמא שבא מעצמו גם לאונסו ויכול אז לשהות בלא דישה דלא קעביד מעשה וע' שבועות ד' י"ח רש"י ד"ה נועץ, ולא לבד דלא ניחא לי' מצד האיסור, רק גם מצד שפוחת הנאתו, וכמ"ש בשבועות שם "דכשנועץ כו' עד שימות" פוחת וממעט הנאתו וה"נ עי"ז ימות, וגם ע' ברכות ד' נ"ז דמכחש כחש ובב"מ ד' צ"ז גברא דקטלוהו כו' (ומ"ש בנדה דע"א בשכר שמשהין כו' היינו משום דלפעמים קשה לו הדבר), ועמ"ש הריטב"א בשבועות דחשיב אונס מה שאינו יכול לעמוד בלא דישה ומכ"ש הכא שפוחת הנאתו ומזיק לו רק שאין בידו למנוע, ומצינו דגם מה שאינו אונס לפטור מקרבן הוי אונס לענין להתירה לבעלה ע' ר"פ האשה רבה, ועמ"ש הנודב"ת אה"ע תשו' ק"נ שאם לא התרו בה בתחלה רק באמצע הביאה הגם שגומרת ג"כ ברצון הויא כאנוסה כהא דכתובות ד' נ"א ודדוקא הבועל חייב על כל כח אליבא דר"א יבמות ד' ל"ד, והתם הי' תחלת ביאה באיסור ועמ"ש התוס' בשבועות ד' י"ז דרב אשי חשיב שהייה כמעשה כיון דתחלת הלבישה ע"י מעשה, ובכל כח וכח נהנה וקעביד מעשה, משא"כ הכא דתחילתו בהיתר, וכמ"ש מההיא דנדה ד' ט"ו, ואין לדחות דנהי דמשכחת שלא יפלוט כשיעור טומאת קרי, אכתי יהא השח"ז קצת, דז"א לפמ"ש הראב"ד פ"ה מאה"ט דבמשהו וא"צ שיעור חתימת פי האמה, וגם למאן דפליג אא"ל דקודם גמ"ב ג"כ איכא בפחות מהשיעור הזה, וגם אפשר דה"ה לענין איסורא דוקא בשיעור הראוי להזריע, ועכ"פ תחלתו בהיתר ומצות עונה, רק שגורם ההשח"ז שיהא לאונסו ובלא מעשה, וכיון שאין מתכוין לזה ולא ניחא לי' י"ל דמש"ה כ' התוס' דדוקא כשמתכוין להשח"ז ורגיל לעשות כן תמיד", וע' סנהדרין ד' ק' אורח ארעא קמ"ל דלא לבעול של"כ" וע"ש בפרש"י וע' ביצה ד' כ"ה תוד"ה אורח

ארעא קמ"ל, דמוכח מזה הלשון דליכא איסורא, ולא משמע דמיירי רק בתחלת ביאה ושיהא הגמ"ב כדרכה (ומצאתי בתורת חיים סנהדרין ד' נ"ד שפירש דמ"ש מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה קמ"ל ההיתר של"כ וכמ"ש ד' ק', אך בפרש"י דהיינו לענין חיובא בעריות, ומשום דלענין היתר במותרת לו א"צ קרא) והט"ז כתב עמ"ש בשו"ע דאשה שיש לה אוטם ברחם ועי"ז כשבעלה משמש עמה זורה מבחוץ וז"ל פי' דלעולם הוא זורה בחוץ וגרע ממשמשת במוך דהתם הוא משמש כדרך כל הארץ כו' כ"כ ב"י בשם הרא"ש עכ"ל, ומבואר מלשונו דמ"ש בלשון הרא"ש שלעולם הוא זורה בחוץ היינו בדיוק דדוקא משום "שלעולם" כו', משא"כ כדהוי רק לפרקים, והגם דגרע טובא שאינו כדרך כה"א, וגם דל"ש לומר דלא ניחא לי' לפי שפוחת הנאתו, דז"א כיון שכבר הוא מבחוץ, מ"מ כיון שבא מאיליו ע"י הדישה מבפנים לא דמי להשח"ז שלא בשע"ת דאסור אפי' נגיעה בעלמא בלא כונה כל שגורם לזה וכמ"ש סי' ג' סי"ד, משא"כ כדהוי ע"י מעשה היתר ומצות עונה, האיסור דוקא כשמכוין לכך, והנה גם לפמ"ש הח"מ סי' כ"ה סק"ב לחלוק על מה שהתיר בשו"ע של"כ אפי' כשמוציא זרע היינו כשעושה כן בשאט נפש למלאות תאות יצרו, שעובר עמ"ש קדש עצמך במותר לך" (יבמות ד' כ') משא"כ כשהוא מוכרח לזה כדי שלא תסתכן ושיהא גדור ממכשול והרהורו עבירה, וכן מ"ש בתירוץ הראשון של התוס' ביבמות ד' ל"ד דדוקא בלא השח"ז היינו משום דהתם בההיא דאתיא לקמי' דרבי כו' א"ל בתי התורה התירתך לו", הי' אפשר לו בדרך היתר ועשה כן למלאות תאותו ושלא ברצונה. וכן ההיא דסנהדרין ד' נ"ח, ועמ"ש היש"ש פ"א דיבמות בטעם ההיתר במוך משום דהוי כדרך כה"א וגוף נהנה מן גוף (וע' נדרים ד' מ"א ר"ן ד"ה ריא ומגילה ד' י"ג פרש"י ד"ה שהגוף וע"ד הכתוב באבישג, וכן שבימי צנה אין זה מחליש כ"כ) ועכ"פ כיון דמוך דחוק ג"כ חוצץ ומפסיק, לכאו' אין הבדל במקום החציצה כל שהוא במקום שהשמש דש, ואם בשימת מוך למעלה מאותו מקום אינה בטוחה מסכנה, לכאו' יש מקום היתר גם באופן השני, דג"כ לא דמי לזורה מבחוץ, וכ"ז כשיש חשש סכנה בהריון, משא"כ כשעושין כן כדי להנצל מצער גידול בנים ופרנסתם ואינם בוטחין בהקב"ה הנותן לכאו"א פרנסתו בעתו, ונדמו במעשיהם למה שהיו אנשי דור המבול עושין (מד"ר בראשית פכ"ג), ואף כשחוששש דלמא נפקי מיני' בנין דלא מעלו קאמר בברכות ד' י' "מאי דמפקדת איבעי לך למיעבד ומאי דניחא קמי קב"ה לעביד", וקיי"ל דאפי' קיים פו"ר צריך שישא אשה בת בנים, והגם דקיי"ל שזה נדחה מפני חשש קטטה וי"ל דה"ה במקום חשש דלמא נפקי כו', ובפרט בזה"ז שנהגו שלא לכוף כו', וכמ"ש בב"ב ד' ס' "דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים" כו', אכתי

חלילה להתיר בשביל זה ענין איסור ועמ"ש התוד"ה דין, דמיירי כשכבר קיימו פו"ר, ומ"מ קאמר "שלא לישא", ודכשנושא א"א לעשות תחבולות למנוע מהריון ולידה, ולזאת אין שום צד היתר בזה אלא במקום חשש סכנה וכמ"ש, [מרבית הדברים שנסדרו כאן המה ממה שהשבתי מכבר לווילנא בענין הזה].

שאלה בענין הנ"ל

עתה באתי על ד"ת היות כי באה אלי אשה א' מפה שבכל פעם מסתכנת בלידתה ושואלת אם יש לה היתר לשמש במוך, והנה לפענ"ד תמיה לי מ"ש בשו"ת רע"א סי' ע"א דבשע"ת לא מצינו מאן דמתיר במפורש, הלא שיטת רש"י דג"נ מותרות בשע"ת משום סכנה, וגם ר"ת אינו חולק אלא משום דבכלל הג"נ הוי מעוברת שמא תעשה עוברה סנדל שהסכנה רק להעובר לכן מכריח ר"ת לפרש דלאח"ת, ובקטנה שיש סכנת האשה גם ר"ת מודה, אך י"ל דכיון שיכול למנוע מתשמיש אין להתיר, ודכמו"כ אין להתיר לשמש על סמך שתתן מוך אח"ת, והוי בפלוגתא של בעה"מ ורמב"ן בנשפך המים חמין של אחר המילה לפני המילה, אך י"ל דהכא לכ"ע אסור לפמ"ש הר"ן מכיסוי הדם ותירץ לפי ששחיטה ביו"ט אינה מצוה קבוע כמו מילה, וה"ה בנ"ד דמצות עונה לא עדיף משחיטה ביו"ט, בפרט לפמ"ש הרשב"א בנדרים ד' ט"ו במודר הנאה מתשמיש דהגם דמצות לאו להנ"ן אפשר לקיים באשה אחרת, ובכתובות ד' מ' דאי אמרה לא בעינא כו', ולפ"ז י"ל שגם בדיעבד אין להתיר נתינת מוך אח"ת עפמ"ש מהרי"ק שאם הכניס עצמו לסכנה במכוון אין להתיר עוד, ואולי גם סברת רש"י דמאי אמרת דהברירה בידו שלא לשמש ולא תסתכן דהא א"כ אינה ראוי' להתעבר וליכא איסור השח"ז, וראיתי בפ"ת בשם חמד"ש להתיר אפי' בשע"ת וימחול כת"ר להודיעני דעתו הרמה, ממני הדוש"ת ברגשי כבוד ומכבדו ומוקירו כערכו הרם ומחכה על תשובתו הרמה במוקדם האפשרי יצחק מאיר בראדער האב"ד דפ"ק יאנוב (יום ב' קרח תר"ע לפ"ק).

תשובה

מ"ש מע"כ ממ"ש הרשב"א בנדרים ד' ט"ו, כבר ביארתי במק"א סברת הרשב"א דכיון שמצות פו"ר אפשר בעצם באשה אחריתא, ממילא אין הנאת ביאה של אשה זו האסורה לו טפלה למצות פו"ר. הגם שאין בידו לישא. אחרת, ואין הדבר תלוי בידו, (וע' כתובות ד' ס"ד, וגם משכחת דא"א שישא אחרת וכגון מי שאמר לשלוחו צא וקדש לי כו' ובירוש' ר"פ כלל גדול, וא"א בגיורת כשהוא כהן) אכתי כיון דעצם המצוה אפשר להיות בלא הנאה של הגוף הזה ממילא המצוה וההנאה המה ענינים חלוקין ואין ההנאה טפלה להמצוה אלא כשההנאה היא חלק המצוה וא"א לקיום המצוה בע"א וכעין מ"ש

בכתובות ד' ל"א ועמ"ש התוס' בשבת ד' כ"ד [כבר נתבאר למעלה סי' ג'], ואין בזה שייכות להההיא דהכא, ובפרט בזה"ז שיש תקנת רגמ"ה שיצטרך להיתר מאה רבנים וע' סנהדרין ד' כ"ב "כמה קשין גירושין כו''' שהרי דוד המלך התירו לו לייחד ולא התירו לו לגרש", ודהגם דבעלמא ליכא איסור לגרש, שאני הכא שתתעגן ולא תוכל להנשא וכמ"ש "ואין נושאין אלמנתו", וה"נ תתעגן ולא תוכל להנשא, והגם די"ל דשאני התם "שלא מצא בה לא ערוה ולא דבר", ואינו מגרשה אפי' בשביל שמצא אחרת נאה הימנה ושמצד זה אינה מקובלת עליו (ע' תענית ד' כ"ג ד"ה לא מקבלי) ורק מצד שיהא מוכרח לישא אבישג ואסור ביותר מי"ח נשים, יהא מוכרח לגרש אחת מהן, (וי"ל ג"כ דכל שעשאה כלי, ורשאי לישא י"ח ביחד, הויא כאשתו ראשונה) משא"כ הכא שיש בהאשה הזאת מום גדול, ודממילא אפי' בזה"ז ליכא משום תקנת רגמ"ה להסוברין שבמקום מצוה לא תיקן, ומכ"ש הכא דהוי כדי שלא יהא מוכרח להשח"ז לבטלה. אכתי לא מסתבר לומר כן, דכיון דלפ"ז אין האיסור אלא כדאפשר באחריתא וכדא"א בע"א מותרת לו, ממילא הוי בכלל התקנה שיצטרך להיתר ק"ר שיתברר להם הדברים ושכונתו לשם שמים, וגם בלא"ה אין זה בידו לישא אחרת (וע' קדושין ד' ס"ב), ומחיקת השם על המים לעשות שלום כו' הוי אפי' כשכבר קיים פו"ר והגם שבידו לגרשה והיא פשעה במה שנסתרה, ומ"מ אמרי' דהוי מצוה (ודמש"ה אלים טפי עשה דמצורע ע' חולין ד' קמ"א) מה שלא יהא מוכרח לגרשה וה"נ הוי ענין מצוה מה שתהא מותרת לו (וע' פרש"י שבת ד' קנ"ב). **ומ"ש** דלא עדיף משחיטה ביו"ט ז"א דאפי' להסוברין שיש איסור כה"ג שלא במקום סכנה, אכתי במקום חשש סכנה אין שום איסור, ושאני ההיא דפ"ק דב צה דלא אמרי' שישחט מפני מצות שמחת יו"ט ולאחר מכאן נימא שמצות כסוי הוא שדוחה לאיסור מלאכה, וכמ"ש הר"ן פר"א דמילה דכל שאנו יודעין בתחלת הדבר שיבא לידי איסור מלאכה דוחין את המצוה כדי שלא יבא בסוף לידי כך", דשאני התם דקעביד איסורא רק שהאיסור ידחה מפני מצות כסוי, ועמ"ש התוס' בעירובין ד' ק' דלא אתי עשה ודחי לאו דבל תוסיף שבא ע"י פשיעה שנתערבו הדמים הנתנין במתן ארבע במתן אחת, ואין לעשות לכתחילה מה שמביא לידי דחיית איסור, משא"כ כשיצטרך לעשות אח"כ ענין איסור מצד חשש סכנה ופק"נ שאינו בתורת דחייה אלא מעשה היתר וכמ"ש הרא"ש פ"ח דיומא אות י"ד דכל מלאכה שעושין בשבת בשביל חולה שיב"ס הוי כאילו עשאה בחול, ואף למ"ש הר"ן פ"ב דביצה גבי רבויי שיעורא דהוי רק בתורת דיחוי. היינו לפי שאין החולה צריך לכך, ושלא הותר יותר מהשיעור הצריך, משא"כ מה שצריך ומוכרח לכך י"ל דהוי מעשה היתר גמור, (ומפקחין עליו בשבת את הגל גם כשבא ע"י פשיעתו,

וכן כשחלה ע"י שאכל דברים המזיקין, ומשום דהוי מעשה היתר ומצוה שנעשי' בגדולי ישראל, ולא הוי בתורת דחוי, וע' נדה ד' ס"א ד"ה אטמרינכו), ועמ"ש הריב"ש סי' י"ז לענין הליכה בשיירא במדבר שאין לו להמנע מחמת השבת הבאה שאז אם יהי' לו סכנה ויצטרך לחללו מפני פק"נ מותר היא ואין בכאן איסור ודדוקא כשיוצא בג' ימים קוה"ש שמתיחסים לשבת הבא נראה כנכנס בכונה למקום סכנה כדי שיחלל השבת, ודמש"ה יכול לילך ולפרוש לדבר מצוה אפי' בע"ש משום שהאיסור הוי רק מפני מראית העין, וכ"כ הט"ז סי' רמ"ח סק"ג וגם הרדב"ז ח"ד ת' ע"ז שחולק (וכמ"ש במ"א ס"ק י"ד דכשיודע בודאי שיהא מוכרח לחלל שבת אסור) ושאין להקל בדבר שנהגו בו איסור יע"ש שהוכיח ממ"ש מהר"ר ישראל ז"ל אם מותר ללכת לעיר שאין מניחין שם יהודי על סמך שישנה את מלבושיו כדי שלא יכירוהו והעלה כי טוב הדבר להחמיר, ולא כתב זה בדרך איסור גמור מדינא, וע' יו"ד סי' רל"ב סי"ב ואם לא עשהו מיד כו' או נאנס אח"כ", והיינו באונס דעלמא משא"כ מצד פק"נ ועמ"ש המ"א סי' ש"ו סקכ"ט דכיון דאונס רחמנא פטרי' אין זו עבירה וע' כתובות ד' ג' "ולידרוש להו דאונס שרי" למעלה סי' ט"ז ביארתי ליישב זה, ועמ"ש למעלה ס' ל"ו], ומתבאר דאפי' אם אסורה לשום מוך ולכבד את ביתה אח"ת, כשעושית כן כדי שלא תסתכן בעיבור ולידה, הוי מעשה היתר, וממילא מותר לקיים מצות עונה על סמך שתתן מוך אח"ת (וכהפורש במדבר לדבר מצוה), ואפי' לדעת הרז"ה היכא דאישתפך חמימי דבתר מילה קמי מילה, היינו משום שברגע המילה בא הסכנה וצורך החמין. משא"כ בנ"ד דבשע"ת הוי רק גרמא וכמ"ש המהרי"ט תשו' צ"ז, וקליטת הזרע פעמים שהוא ביום ג' ועמ"ש התוס' יבמות ד' ל"ז

ובגוף מ"ש הגרע"א זצ"ל ממ"ש הש"מ כתובות ד' ע"ב ד"ה שתהא ממלאה ונופצת בשם הריב"ש "דאע"ג דלא מפקדא אפו"ר אסור לה להשח"ז בעלה", לכאו' י"ל עפמ"ש הש"מ בשם תלמידי רבי' יונה ז"ל "שתתנפץ בשע"ת כדי שלא תתעבר", דה"ג מ"ש הריב"ש היינו בשע"ת ולא אח"ת, וכדמוכח ממ"ש הריב"ש שם דלאו כמעשה ער ואונן ממש דהתם דש בפנים וזורה מבחוץ, הרי דהוי לענין זה כמעשה עו"א דהוי בשע"ת, רק שהזרי' מפנים, ומ"ש הגרע"א להוכיח ממ"ש בנדה ד' מ"ב "דכי כתב רחמנא ורחצו במים וטמא עד הערב בשאינה מתהפכת", ומדלא מוקי שהפליטה במוך או שכיבדה ביתה בחמין. עכצ"ל דאסורה לעשות כן, ודאי דאיסורא לא כתב קרא, ותמה עמ"ש המ"א סי' תר"ו סק"ח דכששמשה תוך ג' ימים צריכה עיו"כ לכבד ביתה בחמין, לענ"ד אדרבה מוכח ממ"ש שם ד' מ"א תד"ה פולטת "דקרא איכא לאוקמי כו' כשקנחה עצמה יפה דאפשר לכבד הבית שלא ישתייר כלום", שאין בזה איסור, דדאי דאיסורא לא כתב קרא

וכמ"ש יבמות ד' ע"ח, ורבא אתי להשמיענו דינא דמתהפכת, ודדוקא כשאינה מתהפכת, ופשיטא דה"ה כשכיבדה ביתה כו', וע' יבמות ד' ע"ו תד"ה המסוללות שפירש ריב"ן "מטילות ש"ז שקבלו מבעליהן", וע"ש דהוי "פריצותא דעלמא", ומשמע דליכא איסורא, (וע' נדה י"ז פקולי בנהמא), וביבמות ד' ל"ה "דכיון דדעתה לאיגיורי מנטרה נפשה כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה", ודממטיא מוך בהדה, הגם דכמו"כ מנטרה נפשה מדבר האסור, ושבבני נח האיסור עוד חמור טפי, וכמ"ש בספרי אמ"ש סי' כ"ט אות ו', ובענין מה שב"נ מוזהר על העוברין ודמש"ה גבי דור המבול וער ואונן נחשב זה כש"ד עמש"ש, והנה מ"ש הגרע"א דלהטור שהפר לה נדרי עינוי נפש ע"מ שתמלא, עכצ"ל דליכא בזה איסורא, דאל"כ הוי לאביי תנאי שא"א לקיימו (גיטין ד' פ"ד) והתנאי בטל וההפרה קיים, לענ"ד אי מהא הי' מקום לומר, דשאני ה"ז גטך ע"מ שתאכלי בשר חזיר דאמרי' "שאינו אלא כמפליגה בדברים וכדפרש"י שדוחה אותה לצערה, וכעין מ"ש ד' ע"ד דלצעורה קא מכוין, ואכילת בשר חזיר הוי איסור מפורסם, משא"כ הכא דאפשר שתלה ההפרה במה שתמלא רצונו בדברים שבצנעא, ושאין האיסור מפורסם כ"כ, ושהוא רוצה בכך נוי שלא תתעבר, משא"כ התם שהוא לא יקבל תועלת ממה שתאכל גרושתו בשר חזיר, ומ כח שמכוין לצערה, וגם שאני הפרה דהוי דיבור בעלמא וע' קדושין ד' נ"ט ונזיר ד' י"א תד"ה דהוי מתנה, ומש"ש בההיא דכתובות ד' ע"ד, אך כבר נתבאר דלענ"ד בלא"ה מוכח להיתר, ועמ"ש הח"ס יו"ד ת' קע"ב ממ"ש בתשו' הרא"ש, ולענ"ד מוכח מדדייק הרא"ש בלשונו "דלעולם הוא זורה בחוץ", וכ"כ הט"ז באה"ע, דס"ל דדוקא כשמתכוין כו', וע"ש בח"ס ממ"ש במגילה ד' י"ג תד"ה וסובלת ודצ"ל דהיינו בשע"ת של מרדכי, וכמ"ש באמ"ש שם שהי' צורך מצוה שאילו לא הי' בעלה מצוי לה הי' חשש שתתרצה. וגם צדיקים צריכין לגדור עצמן, ומ"ש בח"ס דאחשורש ודאי הי' מקפיד וע' פרש"י כתובות ד' ל"ז, ע' יומא ד' כ"ט מה אילה כו' וע' בכורות ד' ז' ופסחים ד' קי"ב ד"ה שאין כל, ודממילא הי' י"ל שחשב שעושית זה להרבות הנאתו ע"י הדוחק, והנה כבר הבאתי בספרי אמ"ש מ"ש החמד"ש שהובא בפ"ת דבמקום חשש סכנה יש להתיר אפי' בשע"ת.

עוד

שאלה בענין

הנ"ל אמרתי להגיש שאלתי לפני הדר"ג ע"ד אשה חלושה שבפעם האחרון ילדה בקושי כ"כ אשר הרופאים אמרו נואש לה, ואומרים שההריון סכנה לה, והתחבולה המוזכרת בספרו דמר סי' כ"ט נצרך לזה עזרת רופא מומחה להכניס ולהוציא ומסובב

חולי להאשה, אך יש תחבולה מצד הבעל ע"י כיס של גוממו דק, ולכאו' אין הבדל אם החיפוי והחציצה עליו או עליה, וע' סוכה ד' ל"ז תד"ה דבעי', דה"ה כשכורך על גוף הדבר, ומלשון הדר"ג בתשובתו "דבפרט כשהוא למעלה ממקום שהשמש דש", משמע דגם במקום דישה אפשר להקל ואי נימא דכה"ג לא הוי דרך תשמיש לא יהא עונש עריות כה"ג, ובירושלמי ריש יבמות הביא בהגהות הגאון שו"מ זצ"ל ממ"ש שבת ד' קי"ח ומסתפק לענין עריות, ובלא"ה אם נחמיר בזה ג"כ יבא האיש לידי השח"ז, וכבר פסק הרמב"ם פי"ב מתרומות שיטמאנה ביד היכא שתטמא מאיליה וכעין מ"ש סוטה ד' ט' שנשמטה מטה כו', לכאו' איהו אנוס ולא קעביד מעשה והאשה איננה מוזהרת], ויטיב כ"ג להשיבני דעתו הרמה ומחכה אני לתשובתו. אליהו נתנאל הכהן, פה ווילנא כ"ח טבת שנת תרנ"ט,

תשובה

מה שבפעם האחרון ילדה בקושי והיתה מסוכנת, לא נשתנתי בזה מכל הנשים וכמ"ש שבת ד' ל"ב ובב"ק ד' מ"ט פרש"י ד"ה במבכרת, (וע' ריש יומא וב"ב ד' ע"ט ד"ה אימור), ואפי' במבכרת לא מצינו היתר בזה, וא"כ איכא רק מצד נאמנות הרופאים וכמ"ש בתשו' הרא"ש ממ"ש בנדה ד' כ"ב, ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' ס"ג, ולכאו' שאני התם שאומרין "מנה יש לה בתוך מעיה שממנה מפלת כמין קליפות", דהוי מלתא דעבידא לאגלויי כשישאלו לרופאים אחרים ואומן לא מרע אומנתו, וגם אפשר שאין הרופא יודע אם יש בזה נפקותא לדינא, רק שמודיע טיב וסיבת המחלה והוי כמסל"ת, וגבי חלול שבת ואכילת יוה"כ היינו משום דהוי ספק פק"נ וכמ"ש הח"ס, ודה"ה כשרופא א' אומר צריך ורופא א' אומר א"צ וכדקיי"ל דאפי' יש כמה ספיקות, והנה כבר ביארתי בספרי אה"ר סימן י"ד מ"ש התוס' בחולין ד' ד' ד"ה שמתו דדלמא משום דלא נבלע בהם הדם", הגם דספק נפשות להקל וא"צ למול כל שלא ידעי' בבירור שלא מתו אחיו מחמת מילה, די"ל דשאני מילה שתמיד היא ענין סכנה וכמ"ש בגיטין ד' נ"ז פרש"י ד"ה זו מלה "הורגנו כל היום דזימנין דמייתי', וגזה"כ שאין לבטל המצוה אלא היכא שאינו ככל התינוקות וא"כ ה"נ שאני תענית יוה"כ שאין לאדם בריא שום חשב סכנה בתענית יום אחד, וע' ירוש' פ"א דחלה דכדחשין לצומא רבא תרין יומין א"ל ר"ח למה אתם מכניסין עצמיכם לספק סכנה' משא"כ בנ"ד שלא מצינו שהתירו אפי' במבכרת, ודליכא חשש איסורא במה שתסתכן, לפי שזהו טבעו של עולם, ובנ"ד לא הוחזקה שני פעמים ורק בפעם האחרון נסתכנה, ואפשר שיש לה תקנה ע"פ דרכי הרפואה קודם שתשב על המשבר,

ולזאת לענין היתר האיסור, צריך לדרוש ברופא מומחה ולהרבות החקירה ודרישה (וע' גיטין ד' י"ט)

ומ"ש מהירושלמי דריש יבמות, התם הי' כדרך כה"א ורק כדי למנוע מקירוב בשר קודם קיום המצוה וע' ב"ב ד' י"ג תד"ה כופין, וכבר הביאו ממ"ש הפסקי תוס' בזבחים ד' צ"ז דכיון דא"א לקיים המצוה בע"א לא בעי' בעידנא, משא"כ מה דאפשר לקיום המצוה בלא ענין עבירה מקודם, ומש"ה נהי דאחר שכנס יבמתו היא כאשתו ומותרת לו תמיד, אכתי קודם שכנסה הקפיד ר' יוסי שלא יהא קירוב בשר, [ובלא"ה י"ל דנהי דא"א בלא הנאה, יש למעט ההנאה כפי האפשר, וכדמצינו בשבועות ד' י"ח שהי' לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש בהנאה מרובה, ואולי היינו מ"ש המ"א סי' תרי"ז בעוברה שהריחה ביוה"כ שנותנין לה רוטב ואם לא נתישבה דעתה נותנין לה המאכל עצמו, דגם לענין אכילה ושתי' ביוה"כ במקום פק"נ יש למעט ההנאה כפי האפשר, ובפרט דעיקר האיסור משום עינוי נפש כמ"ש יומא ד' ע"ד, וע' ד' פ' שפטור על אכילה גסה משום דאשר לא תעונה כתיב ומ"ש התוס' בנזיר ד' כ"ג ד"ה פסח, לדמות פסח ליוה"כ לענין זה, י"ל דהיינו משום דאכילת פסח צריך שיהא דרך חשיבות וכמ"ש הר"ן], ולפ"ז צ"ל דמה שר' יוסי דוקא עשה כן מצד חומרא ומדת חסידות, היינו משום דליכא מדינא איסור בקירוב בשר היכא שהביאה מותרת, ומ"ש התוס' "דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה דמשעת הראה הא עקר ללאו" כו', היינו משום שיש איסור בהראה הגם שמותר בגמ"ב ומשום שההיתר הוי רק בתורת דיחוי דאתי עשה דפו"ר ודחי לל"ת, וא"כ מוכח לכאו' שגם ע"י סדין ודבר החוצץ איכא איסורא ועונש ממה שלא נתחייב בזה כל יבם בביאה ראשונה (ובשלמא מי שחציו עבד שהורגל בפריצות לא יזדהר בזה), כדי שלא יעשה איסור קודם קיום המצוה, אך י"ל עפמ"ש התוס' ביבמות ד' כ' ד"ה יבא, דהגם דאין מתעברת בביאה ראשונה וביאה שני' אסורה לו כשהיא מחייבי לאוין (ושלא נעשית כאשתו משכנסה אלא כדשריא לי' בלא דחייה, ודהאיסור אשת אח הותרה במקום יבום ולא בתורת דיחוי בעלמא) מ"מ קאמר דיבא עשה וידחה ל"ת, ומשום שראוין אח"כ להקמת שם, וא"כ י"ל דלענין יבום הוי ההכשר בכלל המצוה, וגם י"ל עפמ"ש ביבמות ד' פ"ז דמשום שדרכיה דרכי נועם הקפידה תורה שלא תתגנה עי"ז על בעלה, וע' ריש יבמות תד"ה ואחות וע' סוכה ד' ל"ב, דמש"ה לא הצריכה תורה שיתנהגו שלא כדרך כה"א (וכן לא מוכח ממ"ש במכות ד' ז' ע"ש בפרש"י ד"ה משיראו, ודכמו דסמכי' ע"ז לענין עצם המעשה ה"נ לענין שלא הי' ע"י סדין וכה"ג) ודלעולם י"ל דליכא חיוב מיתה וכה"ג, וכעין דמצינו גבי אכילה כשכרכו בסיב, ועמ"ש התוס' בסוטה ד' י"ח ד"ה בעי,

דהא דכרכן בסיב אף ידי מצה לא יצא אלמא אין דרך אכילה בכך, היינו לפי שהסיב מפסיק בין המצה ובין בית הבליעה, והא דבעי רבא השקה (המים המאררים) בסיב מהו כו' או אין דרך שתייה בכך היינו כדלא מפסיק הסיב, וע' פרש"י סוטה ד' מ"ט ד"ה מגרוניה שבע "שאינו כאוכלין ששובע שלהם בא במילוי כרס", הרי דהגם דאיכא כה"ג פעולת האוכל להשביע מ"מ כיון שאין דרך אכילה בכך לא יצא י"ח מצוה, וה"ה לענין אכילת דבר איסור, ואפי' כדלא מפסיק הסיב הוי בבעיא דדלמא אין דרך שתי' בכך. ועמ"ש המ"א סי' ר"י סק"ו דכשנפשו חשקה לאכול יותר רק שנמנע משום איסור מקרי טעימה משא"כ כשאין חפץ לשתות יותר חייב לברך [וע' סוכה ד' כ"ו "דכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו", ולכאו' שאני היכא שנמנע לאכול יותר כדי שיוכל לאכול חוץ לסוכה. והארכתי בזה במק"א] וה"נ כשנפשו חשקה לאכול כדרך אכילה רק שנמנע מפני האיסור, דלא אחשבי' לאכילה. ועמ"ש המל"מ פי"ד ממ"א מהירוש' דשבועות שבועה שלא אוכל פת וכרכו בעלי קנים ובעלי גפנים כו' דכה"ג לא הוי אכילה משא"כ כשכרכו בחרצנים וזגים דחשיבי אוכל ומין במינו אינו חוצץ והביא ממ"ש בפ"ג מאה"ט ה"ה שהכורך כזית מבשר נבלת העוף הטהור בחזרת וכי"ב ובלעו אע"פ שלא נגע בגרונו ה"ז טמא כרכו בסיב ובלעו ה"ז טהור, ובכ"מ שם דחזרת מין מאכל ומב"מ א"ח, ולכאו' הא לא הוי מין בשר וצ"ל כמ"ש ביצה ד' ל"ט ד"ה משום דכיון שהקדרה נתקנה בשביל התבלין כו', וע' מ"א סי' תקי"ג סק"ז, וע' עירובין ד' כ"ט. וה"נ הדרך לטבול ולכרוך בשר בחזרת, ועמ"ש בספרי אה"ר סי' ה', ועפ"ז י"ל דמ"ש בלשון הרמב"ם "בחזרת וכיוצא בה", היינו בדיוק מה דהוי דומיא דחזרת, וע' תוספתא סוף זבים "כרכה בחזרת ובלעה טמא", וברמב"ם הוא שהוסיף לומר דה"ה מה דהוי כיוצא בה דוגמת חזרת. וע"ש בביאור הגר"א שכתב "דכיון שדרכו בכך לא הוי הפסק" ולא הזכיר לחלק מטעם דהוי מב"מ אלא משום דהוי דרך אכילה, והכ"מ קאתי עלה מטעם חציצה משום דהגם דילפי' ממ"ש וכל נפש אשר תאכל ודהוי כשיעור אכילה שהוא כזית מ"מ מה שמטמאה בתוך בית בליעה היינו מצד הנגיעה בבית הבליעה, משא"כ באכילת דבר איסור דלא קאתינן מטעם חציצה אלא מצד שאין דרך אכילה בכך, וכשכורך איזה מיני מאכל ביחד הוי דרך אכילה, וה"ה לענין חציצה כל שהדרך בכך לא הוי חציצה, וע' זבחים ד' ל"ה וד' צ"ח, וע' ט"ז סי' תרנ"א סק"ו בביאור דברי התוס' דדוקא כשיש לו תועלת מחמת הסודר בהחזקת הלולב דהיינו שהלולב עצמו עם הדם וערבה קשה לו להחזיקו כו'. הו"ל בית יד ע"ש. וע' שבועות ד' כ"ב שבועה שלא אוכל עפר כו' (וע' שבת דקי"ג) ודאחשבי' לאוכל ותלוי בכונת הנשבע, וה"ה כשנראה שמכוין

דגם כשיאכל הפת כרוך בחרצנים, ועכ"פ באכילת דבר איסור דהוי גזה"כ מה דחשיב אכילה מה"ת ובפרט שנפשו חשקה לאכול כד"א ומפני האיסור אוכלו שלכד"א ליכא חיוב ועונש. ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' כ"ח בהא דקאמר בשבת ד' ק"כ "האי גמי ה"ד אי דמיהדק קא הוי חציצה" דהגם דקיי"ל סי' קצ"ח דאותן שיש להן קליעות שערות דבוקות זע"ז וסכנה להסירם לא חייצי. היינו משום שנעשין הקליעות לרפואה ואינה רוצית בהסרתן, משא"כ כשכורך גמי על השם הכתוב על בשרו. לא חשיב מיעוט שאינו מקפיד משום שהוא מקפיד בעצם ורוצה שיומחק מעצמו, רק שאין יכול לעשות זה בעצמו דארי' דאיסורא איסור גרם מחיקה רביעא עילויה (ועמ"ש דגם כשאינו מקפיד אכתי לא הוי כעומד ע"ג הרצפה) וא"כ ה"נ הוא מקפיד בעצם לאכול דרך אכילה, שלא יחצוץ דבר בין המאכל לבית הבליעה ורק משום דאריא דאיסורא רביעא עילוי' הוא כורך המאכל בסיב.

ועמ"ש המל"מ פט"ו מאישות ה"ד להקשות עמ"ש התוס' ביבמות ד' נ"ה וב"ב ד' י"ג דבהעראה א"ר להתעבר ממ"ש בחגיגה ד' י"ד, ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י חאה"ע סי' ד' ממ"ש התוס' ביבמות ד' י"ב ומ"ש הט"א ממ"ש ביבמות ד' י' דבאחותו דאיסורא לא קמיירי וממ"ש בכריתות ד' ט"ו דמשכחת דוקא ברשיעא בר רשיעא יע"ש, ולכאו' י"ל דכיון שהעבור באמבטי לא הוי ע"י שכיבה שפיר נתמעט העראה כיון שא"ר להתעבר מצד העראה ורק ע"י מה שנכנס אח"כ במעיה ע"י מי אמבטי וכדומה, וקרא מיירי דוקא כשע"י הביאה ראוי' להתעבר בלא צורך סיוע אח"כ. והא דקאמר דבאחותה דאיסורא לא קמיירי, היינו משום דכה"ג לא משכחת דידעי' שהיא אחותו, דהעיבור באופן כזה הוי מלתא דלא שכיח כלל, וא"כ מנא ידעי' שנתעברה מאביו, וכן לא שייך כה"ג לומר הא דהעמד האם בחזקת צדקת (ע' חולין ד' י"א תד"ה כגון). ושפיר קאמר הש"ס דלא משכחת הא דא"ק "לחייבו על אחותו כו' שהיא אחות אמו", אלא ברשיעא בר רשיעא דכשהיא מיוחדת לו תמיד, מתברר שהולד ממנו וכן ההיא דבכורות ד' מ"ז שהביא שם בבר"י, מיושב לפמ"ש, ומ"ש הב"ש סי' א' סק"ו ממ"ש הב"ח דאשה מוזהרת שלא תשכב על סדין ששכב כו' שמא ישא אחותו מאביו, היינו משום דיש לחוש דדלמא קמי שמיא יהא גליא שהיא אחותו מאביו, ובירוש' פ"ד דיבמות ה"ב קאמר "דמאחר שהי' יכול להערות ולפרוש ולידע אם ממנו הוא אם מאחר הוא", ופי' הפ"מ דממילא הי' בבירור הולד מן הראשון (וצ"ע הלשון אם ממנו הוא' דמשמע דאפשר שתתעבר ממנו רק שיתברר הדבר, משום דא"א שתוליד לשבעה חדשים מהריון חלוש שע"י העראה),

ועכצ"ל דכיון דלא שכיח כלל שתתעבר כה"ג. הוי זה בירור לענין חיוב קרבן ועכ"פ באופן שראויה להתעבר לא משכחת דרך היתר, ולא לבד דהוי:

דאי דאיסורא משום דעכ"פ איכא איסור דאו' וחמיר גם:

מקירוב בשר ומביא לידי ג"ע, אלא דממילא ליכא חציצה ג"כ וגם הוי בכלל הכתוב כי ישכב איש אותה ש"ז. משא"כ כשחוצץ לגמרי באופן שא"ר להתעבר ע"י השכיבה לחוד ושמפני העונש וחיוב מיתה אינו ממלא חפצו, דממילא י"ל שפטור ממיתה כה"ג. ושאני של"כ דגזה"כ ששני משכבות באשה (סנהדרין ד' נ"ד) ובאותו משכב הוי כדרכה, אך י"ל דכיון דגזה"כ חיוב של"כ תו לא דמי לאכילה, ואיכא עונש וחיוב בכל גונא, ומ"מ גם כדנימא כן לא מוכח לומר דממילא ליכא איסור השח"ז כה"ג, די"ל דאיכא לאיסורא כל שאינו כדרך כה"א בדבר החוצץ עליו (ומ"ש דרך סדין היינו באופן שראוי להקמת זרע שמקיים מצות יבום)

והנה מ"ש מחבית של תרומה כו', אינו ענין כלל לנ"ד דהתם קאמר דלא זו היא תרומה שאני מוזהר עלי' מלטמאה, שמעצמה תלך לאיבוד, ומשום דכתיב תרומתי, ול"ש זה לענין איסור השח"ז, ובפרט שהאיסור הוי בכל פעם ופעם, וגם בידו להרחיק א"ע מהרהור ומכל דבר טומאה וע' כתובות ד' מ"ו ע"ז ד' כ', ויש גם תחבולות ע"פ דרפי הרפואה, ומ"ש בגיטין ד' מ"א תד"ה כופין, היינו "לפי שהיתה מחזרת" כו', וגם מירי שם מקלי הדעת ריקים מתורה וע' סנהדרין ד' ל"ז אפי' ריקנין שבך כו', ומצד זה היו חשובין כאנוסין שלא ידעו:

במה לגדור א"ע, וגם הם לא היו אנוסין ממש רק שנחשבו כאנוסין, וברמב"ם סוף ה' א"ב שאין מחשבת תפלות אלא בלב פנוי מן החכמה, ומ"ש בח"מ ר"ס כ"ג בשם הס"ח היינו כשמתירא שלא יכשל בא"א ונדות איסור החמור יותר הרבה, משא"כ כשיש רק חשש פן לא יוכל להתאפק ביצרו ויכשל באותו האיסור בעצמו, וכן כשיש לה אוטם ברחם דגם לצד החשש דלא מוקי אינש אנפשי' כו', יכשל רק באותו האיסור, ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' נ"ג בדברי הרשב"א כשנשבע שלא לשחוק "דאם מפני שלא יתקפנו יצרו לעבור על שבועת יכניע את יצרו", דכיון דכשלא יתירו לו שבועתו לא יעבור ע"ז רק לפעמים רחוקות כשיתקפנו יצרו, אין להתיר לו וכדי שלא יעבור בתמידות על האיסור הקל, וע' ע"ז ד' י"ז ובר"ן פ' בתרא דיומא, ומכ"ש הכא שהחשש שיבא לידי מכשול היינו שלעתים רחוקות יכשל באותו האיסור בעצמו, ושאני היכא שיש לחוש דכיון דלא מוקי אינש אנפשי' כו', תבא לידי סכנת הריון ולידה וע' ב"ש סכ"ה סק"ב שאם נמצא דם בעד של אשה מותר להאיש להוציא זרע כדי לברר אם הדם ממנו, והוכיח ממ"ש ביבמות ד'

ע"ו, ולכאו' ה"ה כדהוי לצורך בחינת רופא אם מניעת ההולדה בסיבתו או בסיבתה, דהוי אדרבה כדי שיוליד ע"י בירור המחלה ורפואתה (ועמ"ש הראשונים דכשאין מתעברת אין המוך מעלה ומוריד) וכדאפשר ע"י דישה מבפנים קיל טפי (ודממילא יש אפשרות ג"כ שתתעבר אז) ואולי גם הב"ש מיירי דוקא כשעושה הבירור בעת טהרתה, ולא כשמוצאת תמיד דם בעד שלה וא"א להטהר, ואולי ס"ל דשרו גם כה"ג וכמ"ש הב"ש להוכיח מהש"ס, והתם הא הוי שלא עי"ת, וכמ"ש התוס' לחד תירוצא דדוקא כשמכוין להשח"ז, ומכ"ש כדהוי פס"ר דלא ניחא ליה, ובפרט שע"י הזריה מרפה הקשוי ומקצר זמן הנאתו, וע' מנחות ד' ס"ד [וע' סנהדרין ד' ל"ח פרש"י ד"ה והיא, וי"ל ג"כ דמ"ש גמורי כו' היינו רק דלא שכיחא, ומ"מ אפשר במציאות וכמו ע"י אמבטי, ועמ"ש באמ"ש סי' נ"ב, וי"ל ג"כ שהבין שהוא מהשמים כדי שתתעבר והנה עפמ"ש הש"מ בכתובות מטעם מצות עונה, שאני כשנהנית וכמ"ש הי"ש משא"כ של"כ וכדפרש"י סנהדרין ד' נ"ח ד"ה של"כ וע' יומא ד' ע"ז בפרש"י, ומ"ש קדושין ד' כ"ב מאן לימא כו' י"ל דהיינו הנאת קירוב בשר הקודם דהוי בשעת ההגבהה והנה בדברי התוס' דיבמות ד' י"ב שהובא למעלה, כתב לי אחי הרב הגאון מהר"ש זלמן נ"י, בימי ילדותו שנת תרל"ז, שיש לפשוט מזה ספיקו של הח"מ דמקרי בנו לכל דבר, ממה שהי' להאב יכולת לקבל קדושי בתו שנתעברה האם באמבטי, ולכאו' עדיין קשה, דהא כה"ג א"א שיתברר שהוא האב, ודלמא מאחר נתעברה וכמ"ש למעלה, ואולי י"ל דכיון דהויא כה"ג כיתומה בחיי האב, אחיה ואביה משיאין אותה לדעתה, ולהראב"ד אפי' פחות מבת שש כל שיודעת לשמור קדושיה, וע' ב"ש סי' קנ"ה סק"ג, וא"כ לפמ"ש התוס' דלר' יהודה דאמר עד, שירבה השחור אין הזמן גורם אלא ריבוי שחור ממש בעי' שתהא נראית גדולה לכל ע"י כך, משכחת חמותו ממאנת כה"ג, והגם דכה"ג הוי הקדושין רק מדרבנן, הא כמו"כ כל היכולה למאן ולא מיאנה הוי ע"י קדושין מדרבנן כדפרש"י, והכא עדיף טפי, שיש צירוף ספק דדלמא אבוה הוא ומקבל קדושי בתו, וע' יבמות ד' צ"ח דהא דאמור רבנן כו' דהא שני אחין תאומים כו', ולא קאמר דמשום דפריצי יש גבייהו טפי חשש אמבטי, ומ"מ אין להוכיח מזה דבישראל כה"ג מתיחש אחריו, דז"א, כיון דאין לחשוש למלתא דלא שכיחא, ודמש"ה אתיא שפיר גם לרבנן דאגדתא שהובא בסוטה ד' מ"ב תד"ה מאה וע"ד מ"ש למעלה ממ"ש בנדה ד' מ"א תד"ה פולטת, הנה גם לפמ"ש הגרע"א זצ"ל דלא מוכח ממ"ש ביו"ד ס"ס קצ"ו, די"ג דל"מ הרחיצה בחמין אלא לפלוט מה שבבית החצון ודעכ"פ אין מתכוין לפלוט מה שבפנים ודלא הוי פסיק ראשי', אכתי בלשון התוס' א"א לומר כן ועמ"ש התוס' "דהשתא אמאי דמשני כאן בפולטת כו' פריך שפיר דאי איתא

דכבדה הבית א"כ תיפוק ליה דהרי פלטה", ומקודם כתבו דדוקא כשהי הזרע בביה"פ ונפלט לחיצון כו', ועכצ"ל שפולט לגמרי דאל"כ מנא ידעי' שהי' בב"ה"פ וגוף מ"ש הגרע"א להוכיח מדמוקי כשאינה מתהפכת ולא מוקי שכיבדה ביתה בחמין, כבר כ' בספר התרומה וז"ל אבל לא בעי לאוקי קרא בכבדה את הבית ורחצה וקנחה יפה ואח"כ טבלה כמו שהוכחתי לעיל דקנוח ורחיצה מועיל בטוב, משום דמשמע דקרא מיירי בלא עשיית שום מעשה טובלת וטהורה לערב עכ"ל, וכן מוקשה מ"ש הגרע"א דדוקא כשנפלט כל מה שבחוץ אמרי' דמסתמא לא פלטה מביה"פ מדלא הרגישה, משא"כ בלא מוך וכבוד דכיון דא"א שלא תפליט הויא כפולטת לעינינו, ולענ"ד מוקשה דהא בלא מוך וכיבוד ג"כ אפשר שלא נשתייר, וכמ"ש בסה"ת שם "שהמקילות לספור למחרת ראי' בלא קנוח ורחיצה סומכות אהא דאמרי' דאזלה בכרעה כו' לכך סומכת על הילוך מרובה כו' ולא טוב הדבר דהא דקאמר בהדי דאזלא שרתה היינו שיכול להיות שאינה פולטת עוד דשמא נפל כל הש"ז אבל מ"מ אינו ודאי כן אלא עדיין יש לחוש שתפלוט דדלמא אשתייר" כו', וכיון דהוי רק חשש בעלמא למה נחשוש שפלטה מביה"פ דכיון שלא תרגיש אין לחוש לזה, ומ"ש הגרע"א לדייק ממ"ש בלשון סה"ת שם "תרחץ בחמין גם תקנח עצמה ולא חיישי' שתפלוט עוד אח"כ בלא הרגשה", דמוכח דאפשר שתפלוט עוד מבפנים, י"ל דכיון שכתב שם בסה"ת מקודם "שאם דואגת שלא תדע לקנח יפה תרחץ בחמין גם תקנח עצמה", קאמר דהגם שיש קצת חשש שמצד שלא קנחה יפה נשתייר מ"מ ל"ח שתפלוט, משום דגוף החשש שתפלוט בלא הרגשה הוי חשש רחוק, וכיון דהחשש שנשתייר ג"כ הוי חשש רחוק בעלמא, כולי האי לא חיישי' ובב"י בשם הרשב"א דהא דקתני טבלה ולא כבדה את הבית כו' תפתר בשלא הלכה אעפ"כ אם כבדה, הבית טהורה כו', א"נ כו' כשהלכה דפלטתו בביה"ח וכותלי בית הרחם העמידוהו ומש"ה צריכה כיבוד לטהרות משום נגיעה" כו', הרי דהגם דכשלא הלכה לא פלטה בביה"ח מ"מ מהני הכיבוד דמהני גם למה שבפנים רק די"ל דחמיר טפי שימת מוך אח"ת כדי שלא תתעבר, דכיון שלפעמים קולטת מיד, עושית כן תיכף ממש וכעין מ"ש ד' י"ב "משל לשמש ועד" כו', משא"כ רחיצה בחמין לאחר הפסק איזה זמן, דלא הוי פסיק ראשי' דאיסור השח"ז דאפשר שכבר נקלט הזרע, ושהרחיצה אינה פועלת להפסיד מה שכבר נקלט, וכיון שכבר נתעברה, תו הוי כהנך ג' נשים שא"ר להתעבר, וע' ד' ל"א שלא נוצר אדם כו', ועפ"ז לא מוכח גם מ"ש למעלה להוכיח ממ"ש התוס' ביבמות ד' ע"ו, די"ל שמסוללות מה שא"ר לעיבור] ומ"מ לדינא כיון דאפשר בכוס של עקרין או ע"י מוך

או ע"י התחבולה שהבאתי באמ"ש אין להקל בשום תחבולה מצד הבעל, והקולא בזה יביא לידי פריצות, ות"ו להקל בזה.

סימן סו

הרמב"ם ה' אבל פ"ג ה"י כתב וז"ל נשיא שמת הכל מטמאין לו אפילו כהנים עשאוהו כמת מצוה לכל מפני שהכל חייבין בכבודו וכן הכל אוננין עליו עכ"ל, וכ"כ בשו"ע סי' שע"ד סעי' י"א. ולכאו' לפמ"ש התוס' בכתובות ד' ק"ג ד"ה אותו היום, דהא דקאמר בירושלמי דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום, היינו דוקא בטומאת בית הפרס דרבנן, מוקשה לשון הירוש' "דבמיתתן עשו אותן כמת מצוה", וי"ל דדוקא מה דהוי ענין צורך כבוד המת עשאוהו כמת מצוה, משא"כ מ"ש "אין כהונה היום", דמשמע לישנא שהותר לכל, היינו דוקא בטומאת ביה"פ דרבנן, וצ"ע מ"ש בלשון פסקי הרא"ש להביא ממ"ש שבטלה כהונה, (ודוקא טומאה דרבנן כגון מ"ש מדלגין היינו ע"ג ארונות כו', ע' ברכות ד' י"ט, הי' לכבוד הנשיא, משא"כ מה שיטמא כאו"א בטומאה דאו'), וכן מ"ש הרא"ש ממ"ש בפסחים ע' דכשמת הנשיא בעה"פ הפסח בא בטומאה דחייבין כל ישראל והכהנים ליטמא לו, צ"ע, דהא אם היו רוב הקהל טמאי מת יקריבו כולן הפסח בטומאה הטמאים עם הטהורים, והב"י לא הביא זה הלשון, והביא רק דמוכח מזה דאיטמו רוב ציבור, ועמ"ש בשירי קרבן על הירוש' פ"ז דנזיר ד"ה והנשיא, להקשות על מה שהוכיח ר"ח כהן בתוס' מדאכריז ר' ינאי ואמר אין כהונה היום, ולא הוכיח מהש"ס דילן בפסחים שם, וכתב ד"ל דהש"ס מיירי במלך, ומדברי הרא"ש נשמע דמיירי בנשיא וכלשון הש"ס, וגם מצינו דיליף דהכל אוננין עליו ממ"ש בירושלמי "שדוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננין, ומדמה נשיא לדהמע"ה לענין זה וע' רמב"ם פ"ז מק"פ דלענין הקרבת הפסח בטומאה הולכין אחר רוב העומדין ונכנסין בעזרה (ואפי' בית הפרס דוקא כשנדוש כו') ועמ"ש התוס' ביבמות ד' ס"א ובב"מ ד' קי"ד תד"ה מהו "דכן מצינו כשהי' קובר את ר"ע כו' לפי שהי' מת מצוה לפי שהיו יראים לקברו" כו', וא"כ מוכח דאפי' ר"ע לא הי' לו דין נשיא וא"כ יקשה מ"ש התוס' "שהרב ר"ח כהן הי' אומר אלמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו", דהא שאני רבי שהי' נשיא, וצ"ל דכיון דבזה"ז קיל טפי משום דבלא"ה כבר הן טמאין טומאת אהל המת, וע' בדגמ"ר סי' שע"ב, ובפרט שהרב ר"ח כהן הוא ששלח לר"ת שאין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת כו', וכמ"ש התוס' בנזיר ד' נ"ד ד"ה ת"ש, וע' שבועות ד' י"ז תד"ה נזיר דבאותו יום שנטמא הכהן מותר מה"ת לטמאות עצמו, משא"כ בימי רבי וכמ"ש בנדה ד' ו' "קדש בימי רבי מי הואי כדעולא כו' חבריא מדכן בגלילא וע' חגיגה ד' כ"ה, ממילא לפום דס"ל דכשמת

רבי בטלה דין כהונה אפי' בטומאה דאו', למד מזה ר"ח כהן דבזה"ז דליכא אפר פרה וממילא ליכא איסור טומאה מה"ת, מותר להטמאות לת"ח גדול הדור כר"ת ושהי' בו תורה וגדולה במקום אחד, הגם שלא הי' לו דין נשיא, משא"כ לדעת התוס' דאפי' לנשיא לא הותר שלא לצורך אלא טומאת ביה"פ דרבנן.

ועמ"ש המל"מ עמ"ש בירושלמי שדוד מת בעצרת והיו ישראל אוננין והקריבו למחר, ועמ"ש התוס' בחגיגה די י"ז ד"ה אף עצרת יש לו תשלומין, דלכאו' קשה דהא אין אנינות נוהג ביו"ט, וכ' לתרץ דמ"מ אסירי בקדשים וכדקאמר ביומא ד' י"ד וכה"ג מי חיילא עליה אנינות והא מיגרשא, נהי דאנינות לא חיילה עלי' אטרודי מי לא מיטרד", ובפרש"י "ובקדשים בעי' שמחה וגדולה כו', ובבר"י לחה"ג זצ"ל או"ח סי' כו' הביא מהא דפרש"י בזבחים ד' ק' ד"ה רבה, דאע"ג שאינו נוהג אבילות ברגל פו' אנינות לאסור בקדשים חלה עליו, ותמה עמ"ש המל"מ מההיא דיומא דהא בתו"י שם הקשו על פרש"י דא"כ מי שטבעה ספינתו בים נמי כעין דפריך בברכות ד' י"א, ולכאו' יש ליישב פרש"י דכיון שמגרשה רק מפני ההכרח ומשום דכדחזי לה דקבעיא למימת עבד לי' עבודה למפרע בשני בתים" ומש"ה "קדים איהו ועייל לבית הכנסת ומשוי לגיטא דהא גיטא למפרע", ורק מצד שתמות הוא מוכרח לגרשה, לא נפקע עי"ז אנינות ומרירות הלב, (וע' תשו' מהר"ם מלובלין מ"ש הגאון הלבוש ז"ל בענין מה דהוי גזה"כ חלות הגירושין כשמגרשה רק כדי שלא תזקק ליבם וע' ב"ב ד' קע"ד "דנגרשה לדביתהו ותיזל ותגבי כתובה מאבוה והדר נהדרה") ומש"ה נהי דלא חיילא עלי' אנינות מגזה"כ, מ"מ אסור באכילת קדשים, ולא דמי לטרדא וצער בעלמא, וה"נ הי' לב ישראל מרה עליהם כשמת דהמע"ה:

והנה התו' בחגיגה שם שהביאו מ"ש בירושלמי דדוד מת בעצרת כו', כתבו "כלומר מהתם משמע שהי' לו תשלומין וקשה לה"ר אלחנן תיפוק ליה בלא"ה לא הקריבו בראשון כיון שהי' שבת כדמשמע בשבת ד' ל' דבשבת נפטר דוד, ושמא התם לית לי' הכי אלא פליג אהא", ולכאו' הא לא מצינו מחלוקת בזה, וע"ש בבר"י ממ"ש במדרש רות שדהמע"ה מת בעצרת שחל להיות בשבת ע"ש, וא"כ יקשה דכיון דכשחל להיות בשבת יום טבוח אחר השבת והוי זה זמנו (כעין מ"ש במנחות ד' נ"א תד"ה אפי לה, דכיון דלא דתו שבת א"כ אתמול נמי הוי זמנן) וא"כ לא מוכח מכאן כלל שיש תשלומין לעצרת, כיון דזמן ההקרבה הי' אחר השבת, ולא הי' מניעת ההקרבה בשביל שהיו אוננין, ולא בשביל האנינות הקריבו למחר, ולענ"ד לולי דברי התוס', הי' מקום לפרש דברי הירושלמי דכיון שדוד מת בעצרת שחל בשבת ולא הי' אפשר לקוברו בו ביום (ואפי' אם הי' חל בחול לא הי' אפשר לקוברו ביו"ט, וכמ"ש ביצה ד' ו' שיתעסקו בו עממים, וע' כתובות ד'

ק"ג משום יקרא הא דקאמר כו', והי' כבוד דהמע"ה וכבוד כל ישראל שיאספו ושיהא בפרסום, וע' סנהדרין ד' מ"ו תד"ה הספידא וע' ע"א ד' י"א) ונקבר למחרתו, וממילא היו כל ישראל אוננין במחרת השבת יום הקבורה וכמ"ש בזבחים ד' ק' וברמב"ם פ"ב מביאת המקדש הלכה יו"ד דכשקברו לאחר יום המיתה כל יום הקבורה אינו מקריב ואינו אוכל בקדשים מדבריהם, ומש"ה הקריבו למחר של יום הקבורה, וא"כ פשיטא דא"ש, דיום הקבורה לא הי' יו"ט ואנינות נוהג בו, והשתא ניחא דמוכח מזה שיש תשלומין לעצרת כל שבעה, דלחד יומא תיפוק ליה ממ"ש ראב"י איזהו חג שאתה קורא וקוצר בו כו', והביא זה בירוש' הלכה ד', וכן מהא דא מרה תורה מנה ימים וקדש חדש כו' מה חודש יום אחד אף עצרת יום אחד "אמר רבא ותסברא אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן", דוקא כדאיכא הוכחה דהוי יותר מיום אחד מוכח שיש תשלומין כל שבעה (וגם עמ"ש המ"א סי' תצ"ד שאומרין בשבועות זמן מ"ת הגם דקיי"ל דבז' בסיון נתנה תורה ביום נ"א לספירה, שבא לרמז יוט"ש של גליות, ודהיינו מ"ש דיום א' הוסיף משה מדעתו, וא"כ גם בזמן שהי' נוהג רק יום אחד, הי' ביום המחרת עדיפות לענין תשלומין), ומש"ה דוקא משום שהקריבו למחרת יום הקבורה ושל יום הטבוח דהיינו בשני ימים אחר החג, מוכח שיש תשלומין לעצרת כל שבעה.

ועמ"ש המ"א סי' שי"א סקט"ז דמה שהצריכו לדהמע"ה שמת בשבת לטלטל ע"י ככר או תינוק הגם שהי' מלובש בבגדיו, וכמ"ש "דאיפחית דרגא מתותיה אישתק ונח נפשיה" היינו משום שבגדי דוד הי' מוקצין דאסור לכל אדם ללובשן דשורפין על המלכים, והביא ממ"ש בחולין ד' קכ"ה דדוקא תכריכין מבטל להמת ע"ש וע' סנהדרין ד' מ"ח ומ"ש בספרי אמ"ש סי' י"ג, ולכאו' בגדי דוד לא הי' להם דין תכריכין דהי' עומד להפשיטו ולשורפן. ואולי י"ל עפמ"ש ביו"ד סי' שס"ד סעי' ד' דמי שנפל ומת מיד לא יפשיטו בגדיו, ועכ"פ כיון דקודם שטלטלו אותו לא הי' אפשר להבחין ולידע שלא יצא ממנו דם כדנח נפשי' ע"י מה דאפחת דרגא מתותיה, ממילא הי' עדיין הדבר מוטל בספק, דשמא גם הבגדים עומדין להקבר עמו, ומש"ה טלטלוהו דוקא ע"י הנחת ככר או תינוק

ועמ"ש הדגמ"ר סי' שפ"ח להוכיח שאפי' הוא יום קבורה לחוד אסור בתפלין דהרי גם יום שמועה קרובה אינו מה"ת, ולכאו' משמע כן ממ"ש בלשון הטור דבשעת הספד ובכי לא מנח להו שצריך שיכוין לבו שלא יסיח דעתו מהם, ומבואר דבשעת בכי ומרירות הוי היסח הדעת, והגם שמבואר באו"ח סי' מ"ד דלא הוי הסה"ד אלא כשהוא עומד בקלות ראש משא"כ שינת עראי, זה גרע טפי, ומש"ה איכא מ"ד דג"י אסור להניח תפלין הגם דלכ"ע הוי אז רק אבילות מדרבנן, וכן לדעת ר"ת דאין אבילות מדאו' מ"מ אסור

בתפלין, וע' ד' כ"א פרש"י ד"ה מצוה שאני, ולכאו' הא בלא"ה צ"ל דהא דתפלין לא הוי כל ז' כמו ת"ת היינו משום דמצוה שאני, ות"ת פטר נפשי' בק"ש וגם אפשר שיקרא דברים המותרין לאבל, ועכצ"ל דלענין הא דלא הוי האיסור כל ז' בלא"ה י"ל דמש"ה דוקא בזמן מרירות דאיכא משום הסה"ד, ועמ"ש התוס' בשבת ד' כ"ד דהנאה טפילה למצות התורה, וה"נ י"ל דליכא למילף איסור הנחת תפלין כל ז' מדקא"ל פארך חבוש עליך מכלל דכ"ע אסור, די"ל דכיון שמניח לשם מצות התורה ואין כונתו לפאר (ע' ברכות ד' ו' עה"כ וראו כל עמי הארץ וגו') דוקא ביום ראשון דהוי עיקר מרירות וכדיליף ממ"ש ואחריתה כיום מר, דממילא איכא משום היסח הדעת וליכא בזה קיום המצוה, ממילא ילפי' איסורא ג"כ מקרא דיחזקאל, וממילא מבואר דכיון דכל יום הקבורה אינו מקריב ואינו אוכל בקדשים מטעם טרדה של מרירות הלב, ה"ה לענין הנחת תפילין וכמ"ש הדגמ"ר.

סימן סז

הגיעה שאלה לזקן הגאונים רד"פ שליט"א מאת אחינו יראי ד' מעיר קריסטיאניא, והעיר הזאת עומדת על מעלה ששים רוחב צפונית, ובימי הקיץ הארוכים לילה כיום תאיר שמה, ולפי לוח המדיני שמה מתחלת הלילה בהימים הארוכים בתשעה שעות וארבעים מינוט, אבל אינו נראה שמה אפילו כוכבים גדולים, ויראי ד שמה שואלים הלכה ברורה איך להתנהג ומתי זמן מוצאי שבתות, ובאשר כי הלכה זו חדשה היא, ואין לה מקורים ברורים בשני התלמידים, לזאת פקד עלי הגאון הישיש הנ"ל שליט"א לפנות אל אחדים מגאוני התורה לעוררם שיחוו גם המה את דעתם הרמה בנידן זה, ועפ"י החלטת רוב גדולי הדור שליט"א יקום דבר, וייטיב נא הדר"ג שליט"א לקחת לו מועד לעיין בהדבר הזה, ולחוות דעתו הרמה דעת תורה כיד ד' הטובה עליו בבאור מקוריו נמוקיו וטעמיו בפסק ההלכה הזאת, והנני משתחוה מול הדר"ג בברכה וכבוד, מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא, שמואל נח גאטליב, בעהמ"ח אהלי שם] פינסק יום ג' ח"י מר"ח שנת תרע"ד.

תשובה

הנה הטוא"ח סי' רצ"ג כתב וז"ל זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה הוא משישלים בין השמשות כו' נמצא אחר שקה"ח כדי להלך אלף ות"ק אמה מותר בעשיית מלאכה עכ"ל, וכ' הב"י וז"ל ולא ידעתי למה השמיט רבינו הא דאמרי' כוכב א' יום ב' ביה"ש ג' לילה עכ"ל, ולענ"ד אולי יש מקום ליישב דס"ל להטור דהש"ס מיירי דוקא באקלימי בבל וא"י, והגם "דבבל לצפונה דא"י קיימא" (גיטין ד' ו'), ההבדל רק בערך שלשה מעלות וכן

ביתר המדינות הסמוכות, משא"כ במקומו של הטור, הנוטה הרבה לצד צפון, דפעמים דשכבר הוא לילה ואין הכוכבים נראים מצד שהרקיע מזהיר כעין אורה של יום, ומצד זה אין הכוכבים נראין דשרגא בטיהרא מאי אהני (ע' חולין ד' ס'), וע' יו"ד סי' רס"ב ס"ה ובביאורי הגר"א ממ"ש בירושלמי נראו ג' כוכבים אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא", וע"ש שכתב דאא"ל דמע"ה עד הנץ שוה כמן השקיעה עד צה"כ, שבמדינות הנוטים לצפון שע"ה מתחיל בקיץ בחצי הלילה אטו אין צ"ה כלל בקיץ וכ"י באו"ח סי' רס"א סקי"א, ומבואר מדבריו שבכ"מ יש צה"כ, והביא ממ"ש בספר יראים וע"ש במצוה ק"ב דהוי לילה קודם יציאת הכוכבים ודמ"ש כוכב אחד יום, היינו שעדיין לא התחילו הכוכבים ליכנס בעוב הרקיע ולרדת ואל תדאג בכוכב א' שאתה רואה כי פעמים בחצי היום נראה כוכב אחד כו', ג' ודאי התחילו הכוכבים" כו' וא"כ כיון דמפרש דהוי לילה בהתחלת צאתן, אין הוכחה ממה שלא נראו עדיין, וכל שיודעין שכבר הוא כשיעור הילוך ג' חלקי מיל אחר שקה"ח (ושיעור ד' מיל מתחלת השקיעה) בודאי הוי לילה, ודוקא כשאין יודעין שכבר עבר השיעור הזה, לא נתברר שהוא לילה עד שיראו ג' כוכבים, וע' ב"ב ד' פ"ד דהאי שמשא סומקתי היא כו' והאי דלא קא חזינן כוליה יומא נהורין הוא דלא ברי', וברשב"ם "שמאור עינינו אינו ברור כל כך מתוך אור היום שמכהה עינינו", וה"נ י"ל שבמדינות הצפונות שהרקיע מזהיר גם בלילה, מצד זה אין הכוכבים נראין לנו, וע' ב"י ה' תענית סי' תקס"ב בשם הג"מ דאמרי' בירוש' כיון שהלבנה זורחת ומאירה על הארץ בידוע שכבר שקעה החמה ונפקא מינה לגבי תענית ולשבת", והוא ממ"ש בירוש' שאין הלבנה זורחת בשעה שהחמה שוקעת (וע' פ"ב דר"ה), ועכ"פ דוקא באקלימי בבל וא"י, כל שהוא לילה נראין הכוכבים, ובפרט דשמואל שהי' בבבל הוא דקא"ל (שבת ד' ל"ה). ומדינת בבל יושבת בעמק, וע' פסחים ד' ל"ד "דיתבי בארעא דחשוכא" וע"ש בפרש"י וע' שבת ד' קי"ג ובתענית ד' י' וברי"ה ד' כ' פרש"י ד"ה לדידן חביל לן עלמא אנו בני בבל חם לנו העולם ויש לנו הבל לפי שבבל עמוקה היא" וע' חולין ד' י"ז "במערבא בדקי לה בשמשא בנהרדעא בדקי לה במיא וביארתי בספרי אמ"ש סי' פ"ה, דבנהרדעא היושבת בעומק א"א לבדוק כ"כ באור השמש, וכיון שבבבל גם ביום אין האור מזהיר ומבהיק כ"כ. תיכף מתחלת הלילה נראין הכוכבים ועפמ"ש י"ל שהרמב"ם שכתב (פ"ה משבת ה"ד) דכשיראו ג' כוכבים, היינו מצד שהי' בא"י ובמצרים וגם דרך הרמב"ם להביא רק המפורש להדיא ושהטור דקדק לומר שתלוי בשיעור ההילוך אחר שקה"ח, משום שבמדינות האלה אין רגיל כ"כ שיתראו הכוכבים מתחלת הלילה.

והנה מ"ש בירוש "דאע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע כו', לכאו' נהי דמשכחת שיתראו אז כוכבים במקום חשך ענן ואפלה, אכתי הא הוי יום, ולכאו' הי' מקום לפרש דהיינו כשעמדה חמה בדרך נס. וע' ע"ז ד' כ"ה עה"כ וידום השמש וירח עמד, וע' סנהדרין ד' צ' שאפי' מעמיד לך חמה באמצע הרקיע", ובירמי' ל"א כתיב "כה אמר ד' נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה וגו' אם ימשו החקים האל מלפני" וגו', וע"ד מה שהבטיח שיום ולילה לא ישבתו, ושלזאת גם אז נראין הכוכבים, כדי שלא ימש חקת כוכבים לאור לילה אף לילה אחד אך ז"א, דממ"ש בירוש' שם כמה דאת אמר בערבית נראו ג' כוכבים אע"פ, שהחמה שומר אף בשחרית כן א"ר אבא כו' מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משיתכסה מן הבריות אף יציאתו לכשיתודע לבריות כו שרי מלכא נפק אע"ג דלא נפק אמרי' דנפק' כו', מבואר דמירי כשע"י ראיית הכוכבים מתברר שהשמש מתכסה מן הבריות, וברשב"א שבת ד' ל"ד פירש מ"ש באמצע הרקיע דהיינו באמצע עובי הרקיע ודמשעה שהתחיל להשתקע בעובי הרקיע הוי לילה כתב שצ"ע, ובבאורי הגר"א כתב ליישב דהיינו בצה"כ ומשום דלא תליא באור הרקיע, ולכאו' א"א שיתראו אז הכוכבים משום דשרגא בטיהרא מאי אהני, וע' מוע"ק ד' כ"ה דכי נח נפשיה דר' יעקב אתחמיאו כוכבי ביממא", ועמ"ש המהרש"א שם וז"ל דלפי טבע כוכבים שיהיו נראים גם ביום אלא שמתוך מאור השמש וזוהר הרקיע ביום אינן נראין וביום שמת נחשך היום קודם זמנו שהיו נראין בו כוכבים כמו בלילה עכ"ל, ומירי התם מהכוכבים שא שאינם נראין אלא בלילה, ועכצ"ל דהירושלמי מירי כשהשמש מכוסה בעבים ושעי"ז אפשר שיתראו הכוכבים ודמ"מ ניכר שהחמה נתונה באמצע עובי הרקיע, וע' יומא ד' כ"ח "יומא דעיבא כוליה שמשא", ומצד שלא החשיך היום לגמרי הוי הוכחה מראיית הכוכבים שכבר הוא לילה ועכ"פ מבואר דכיון דקיי"ל ביו"ד סי' רס"ב שיש לסמוך על הכוכבים אע"פ שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום, ממילא אין הוכחה ממה שלא נראו הכוכבים גם בזמן מרובה אחר שקה"ח יותר מהשיעור שקצבו רז"ל, וכמו בזמן שהרקיע מתכסה בעננים וא"א להבחין ע"י ראיית הכוכבים. ה"נ בארצות הקרובות לציר הצפוני שבימי הקיץ הרקיע מזהיר ומבהיק שם ביותר (ולא לבד בסיבת אור השמש אך גם מצד האור שבקרבת ציר הצפוני וכידוע), א"א להבחין ע"י ראיית הכוכבים, שמצד זוהר הרקיע אינן נראין, ממילא מותר במוצ"ש בעשיית מלאכה כשעבר שיעור מהלך ד' מילין אחר שקה"ח, ומ"ש בשו"ע שצריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שירצו ג' כוכבים קטנים", הגם שלא הזכיר לחלק בין המקומות וכן הרמ"א לא הגיה ולא הזכיר לחלק, היינו הכל במקומות שתמיד נראין הכוכבים, והגם שבימי הקיץ הם

נראין באיחור זמן, יש לחוש ולהחמיר, וצריך ליזהר כו', משא"כ המקומות שבקרבת ציר הצפוני שבימי הקיץ אין כוכבים נראין אפי' באיחור זמן, דמזה לא מיירי כלל השו"ע, יש לסמוך על פסק הטור, דהשיעור אחר שקה"ח הוי כדי להלך כו', [וע' מגילה ד' כ' תד"ה והא, שהקשו "במאי דפליגי ר' יוסי ור"י בביה"ש, לימרו בצה"כ" והיינו משום דהגם דזימנין שא"א לברר ע"י צה"כ, אכתי יקשה היכי משכחת לפלוגתא בדבר התלוי במציאות, ובפרט במקומם בא"י, וע' בלשון התוס' בשבת ד' ל"ה, ודמש"ה עכצ"ל כמו שתירצו, דמשום דמספק"ל איזה הכוכבים הם בינונים וע' פי"ז דכלים משנה ו' מש"ה פליגי בהשיעור, וע"י השיעור מתברר באיזה כוכבים איירי']. והנה כבר ביארתי בספרי אה"ר סי' א' דכה"ג לא שייך לומר העמד בחזקת יום כיון שהוא דבר תמידי התלוי בהמציאות, ודוקא בדבר התלוי במקרה שייך לומר כן, ודמ"ש בעירובין ד' ל"ו "דככר זו היום קדש ולמחר חול, מספיקא לא פקעא לי' קדושתיה מיניה", היינו כדפרש"י "ולמחר תהא חול על מעות שיש לי בבית", דממילא בביה"ש הוי ספק אם כבר חל מעשה הפדיון ושייך לומר שהעמד הככר בחזקתו, ודגם לפמ"ש הריטב"א שם דלפום דקיי"ל דקדושת דמים פקעה בכדי מאילי' נעשה חול, כבר ביאר שם הריטב"א דהיינו משום דכיון דמדעתיה מקדיש ליה לא בעי דתפקע קדושיה מספק, ועמ"ש הט"ז ביו"ד סי' ר"ח ממ"ש בקדושין ד' ס"ד דלא מחית אינש נפשיה לספיקא, שאין אדם מתכוין אלא על דבר הברור, משא"כ בעלמא אין להעמיד ביה"ש בחזקת יום, וכדמוכח ממ"ש בירוש' דספק קרא (ק"ש) וישמיענה מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמר צריך לקרות' ומדלא קאמר דשאני התם דהעמד בחזקת יום, עכצ"ל דל"ש כה"ג להעמיד בחזקת יום עמש"ש ולכאו' הירוש' שם מיירי לענין תק"ח לכתחילה, דאלת"ה יקשה דהא שאני התם שקרא קודם זמן תק"ח, ועי' תוס' סוכה ד' ג', ואא"ל כעין מ"ש ביבמות ד' צ"א הורו ב"ד ששקעה חמה ולבסוף זרחה כו' ודשאני לענין מלאכה במוצ"ש שלא הי' מוכרח לעשות מלאכת הרשות, משא"כ קריאת ק"ש שחשב שכבר חל החיוב, ודהגם דאונסא לא הוי כמאן דעביד, אכתי עשה לפי מחשבתו כתק"ח, דז"א דמדסיים שם בירוש' "א"כ למה קורין אותה בביהכ"נ כו' כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה, מבואר דמיירי לענין תק"ח לכתחילה, ודאילו הי' יוצאין אז יי"ח ק"ש, היו קורין אותה בביהכ"נ לכתחילה ע"פ תק"ח כדי להנצל ממכשול שכחה ואונס שינה, וא"כ מוכח דאילו היינו אומרין דספק קרא א"צ לחזור ולקרות היו חכמים מתקנין לכתחילה לקרות אז בקדימה בביה"ש, ומ"ש המ"א ר"ס תקס"ב בשם ההג"מ דשאני עיולי יומא מאפוקי יומא כו' אבל סוף התענית מספיקא לא נפקא קדושתה עד

צה"כ" אולי י"ל עפמ"ש התוס' במגילה ד' ה' ד"ה ורחץ דכיון דקבלוהו כבר אבותינו על עצמם כו', וא"כ י"ל דהוי כעין מ"ש הריטב"א גבי ככר זו כו' ולמחר חול, ושכונת הקבלה הי' שיצא מספק ועמ"ש התוס' בעירובין ד' ל"ד ד"ה גזירה, דגם בביה"ש דמוצ"ש לא גזרו משום שבות, וכ"כ בתוס' חדשים פ"ב דשבת ועמ"ש בתוס' רע"ק דמאי אות ל"ה, וע' בגליון הגרע"א עירובין ד' ל"ה ד"ה שהי' עליה שרץ, דאמאי לא מוקי דנפל עליה בתוך ביה"ש ואנן ידעי' הזמן שנפל עליה דל"ש לומר אוקמי אחזקה, וע' הוריות ד' ד' למה"ד לאדם שהביא כפרתו בין השמשות כו' ספק משחשכה נתכפר לו שאין מביא אשם תלוי", ופירש המפרש משום דביה"ש כהרף עין ואין אדם בעולם יכול לעמוד עליו אם מן היום כו', ולכאו' י"ל עפ"ז מה שהקשו התוס' שם בעירובין ד"ה בהא דהו"מ למיפרך בהא לימא ר"מ ור"י ה"ז חמר גמל", דלפ"ז י"ל דפריך דוקא אליבא דר' יוסי, דאיהו הא ס"ל דביה"ש כה"ע, ועכ"פ מבואר דלכ"ע ל"א בזה דהוי בחזקת יום ועמ"ש הר"ן פ"ד דביצה שצריך להוסיף מחול על הקדש חוץ מן הזמן שהוא נזהר מן הספק לדעת הסוברין דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא ע"ש, הרי דהוי ספק בעלמא.

ולכאו' מבואר ממ"ש התוס' בכריתות ד' י"ז ד"ה מדסיפא "וגבי שבת ויום חול נמי מצינו למשכח ב' חתיכות כגון שעשה מלאכה ביה"ש דספק יום או לילה וגם איקבע איסורא שעשה מלאכה בביה"ש קרוב למוצ"ש דאיקבע איסורא כל היום", שיש הבדל וחומר לביה"ש של מוצ"ש על ביה"ש של ע"ש. ודלא כשיטת הרמב"ם פ"ח משגגות דבכל גוני אקבע איסורא כה"ג הגם דלא אתחזק איסורא אך מדסיימו שם התוס' וז"ל וגם אפשר לברר איסורא שיוכל לראות לפי ענין המלאכה שפעל בשבת לפי מה שיש כמה עבר מן הלילה ולא עבר ממנה רק מעט ופעל מלאכה רבה א"כ פעל קצת מן היום עכ"ל. ולפ"ז עכצ"ל דלא מיירי שעשה מלאכה בביה"ש דזה הוי ספק שא"א לברר, דכך אמרו חכמים דביה"ש יש לו דין ספק, ועכצ"ל דמיירי כשהדבר מוטל בספק מצד שלא דקדק לידע באיזה זמן עשה המלאכה. ואפשר שהי' אז ודאי יום או ודאי לילה. ומדלא כתבו התוס' דלמ"ד דדוקא כדאפשר לברר איסורו צריך לפרש באופן אחר ודלא כמ"ש התוס' מקודם שעשה מלאכה ביה"ש. עכצ"ל דגם מקודם אין כונת התוס' לביה"ש שבלשון המשנה. דהוי זמן ידוע, אלא דכונתם כל שהוא ספק יום או לילה וא"כ י"ל דשאני התם דשפיר יש עדיפות בהא דאקבע איסורא כל היום ודכיון דמספקא לן באיזה זמן עשה מלאכה, אמרי' דאקבע איסורא כל היום. משא"כ כשעשה בביה"ש ממש שידוע לנו הזמן שעשה רק שאנו מסופקין אם ביה"ש הוי יום או לילה, דכיון דליכא למימר שיכריע החזקה הספק דא"כ תמיד והא ביה"ש בחזקת יום, ממילא אין עדיפות בביה"ש של מוצ"ש על

של ע"ש ובלא"ה הא ממילא הוצרכו התוס' לומר דמיירי קרוב למוצ"ש, דביה"ש של ע"ש לא משכחת בירור האיסור ע"י כמות המלאכה (וע' פרש"י שבת ד' ל"ה ד"ה בשני בשבת ולכאו' יש לדייק מלשון פרש"י דס"ל כהרמב"ם שגם בבה"ש דע"ש הוי באש"ת. אך י"ל דמשום דלמ"ד דאפי' חתיכה אחת ספק של חלב איכא אש"ת ממילא ה"ה בכל ביה"ש, לזה סתם פרש"י בלשונו, וכמו"כ י"ל כן בההיא דהוריות. ובפרט דאוקי גברא בחזקת חיוב קרבן ושלא נתכפר לו).

ועמ"ש החו"ד סי' ק"י בדיני ס"ס סק"כ, ממ"ש הכו"פ מהא דריש ביצה דמקשה מהא דספיקא אסורה, ולא מוקי כגון שנולדה ביה"ש, אע"כ צ"ל דספק דרבנן מותר גם כשיש לו חזקת איסור, (ומ"ש מצד חזקת מעוברת והשתא היא שילדה, וע' ב"מ ד' ק' תד"ה הא מני וע' יבמות ד' ס"ח, אכתי יקשה דהא משכחת בספק שנולדה ביצה ביו"ט וספק שנולדה בחול היינו בעיו"ט דממילא י"ל דאדרבה השתא ביו"ט היא שנולדה), ועפמ"ש, כשנולדה ביה"ש לא הוי כאתחזק איסורא, אלא דאכתי הו"מ לאוקי כשאין ידוע בבירור זמן הלידה ואפשר שנולדה בזמן שהוא בודאי יו"ט וכמו"כ אפשר שנולדה בזמן שהוא בודאי חול, וכה"ג אפשר שיש חומרא בהא דאקבע איסורא כל היום, (ועכצ"ל דשאני הכא שאין האיסור בעצם ורק לפי שהקצה מדעתו) אך י"ל דשפיר פריך הש"ס מדתני "וספיקא אסורה" דמשמע לישנא דאפי' ספק השקול אסור, וא"א לומר שענין האיסור הוי רק מצד סיוע החזקה דמשוי לה כודאי ומ"ש הכו"פ ממ"ש הר"ן בהא דאתרוג אינו ניטל בביה"ש דשביעי משום דהוי ספק דרבנן הגם דאתחזק חיובא, (ומ"ש החו"ד די"ל דהיינו משום דלא דחינן איסור טלטול דרבנן קמי ספיקא, צ"ע, דהא לא גזרו על שבות בבה"ש, ועמ"ש למעלה סי' נ"ד), אולי י"ל דכיון דכשעבר היום פקע חיובא, ממילא כיון דביה"ש הוי ספק השקול וליכא חזקת יום, גם חזקת חיובא ליכא, לפי שהחיוב תלוי במה שהוא יום

וע' שבת ד' קל"ג "דאתא בין השמשות דשבת ואמרו ליה לא מספקא וא"ל מספקינא ועבד ולא איסתפק ואשתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת". ובלשון הרמב"ם פ"ב משגגות "שה"ז חייב חטאת שהרי התרו בו", [והנה מה שתמה בכ"מ שהרי ההתראה אינה טעם לחייב חטאת, אולי י"ל דכיון שהי' טרוד ובהול בדבר מצוה, ובפרט לפמ"ש הגרע"א הובא בפ"ת יו"ד סי' רס"ו סק"א דגם כשמל בשבת שלא בזמנו מהני מעשיו בדיעבד וא"צ לחזור ולהטיף דם ברית, וע"ש סי' רס"ב סק"ג בענין מילה ביה"ש, ובפרט שהתחיל למול ביום בזמן מצותו. ממילא דמי למי שהוציא את הלולב כו', שפטור בשוגג לפי שהוציא ברשות, "ודוקא מצד שהתרו בו "וא"ל שאם תתחיל למול לא תשלים עד

יציאת השבת ונמצאת חובל בשבת ולא עושה מצוה" הו"ל לאסוקי אדעתיה שלא לבד שלא יעשה מצוה אך אדרבה יעשה עבירה, ולא הי' לו לבטוח על, זריזותו שישלים למול בשבת. וכיון דהו"ל לאסוקי אדעתיה לא מיפטר מחיוב חטאת, וע' סוכה ד' מ"ב] ומוכח מזה דביה"ש לא הוי בחזקת יום, דהא בודאי לא יתכן לומר שנמשך המילה זמן מרובה כזה מקודם שקה"ח עד אחר צה"כ, ובודאי נשלמה המילה בתחלת בין השמשות, והגם דלכאו' עדיין קשה דלמה חייב חטאת, דכיון דביה"ש הוי ספק יום, איכא ספיקא דדלמא השלים וגמר המצוה בו ביום כמצותו ועכ"פ ליכא אלא חיוב אשם תלוי וספק כרת, יש ליישב זה עפמ"ש החו"ד דבמקום דכתב קרא בקום ועשה מחויב שיהא בודאי ולא בספק וכמ"ש בסוטה ד' כ"ט "וכתיב כל טהור יאכל בשר טהור ודאי הוא דיאכל" ובזה מיישב החו"ד לשיטת הרמב"ם הא דילפי' דאזלי' בתר רובא מפסח וקרבנות ע"ש, וה"נ י"ל דכיון דכתיב "וביום השמיני ימול', גזה"כ דדוקא כדהוי בודאי יו' השמיני משא"כ כשגומר בביה"ש דהוי ספק וכיון דכל הילפותא שמילה דוחה שבת הוי מגזה"כ דביום השמיני ואפי' בשבת אינו דוחה אלא כשהוא ודאי יום השמיני (וגם הא דהוי הלכה למ"מ הוי דוקא בדוגמת מ"ש הכתוב) וממילא כשגמר המילה בביה"ש איכא ודאי עונש כרת וחטאת, דגם את"ל דקמי שמיא גליא דביה"ש הוי יום. אכתי אין זה בכלל מצות התורה וכה"ג לא דחי שבת [וע' ד' קל"ה תד"ה ולא, דאסמכתא בעלמא ולא אצטריך קרא כו' ולכאו' הא אצטריך לומר דערלתו ספק אין דוחה השבת, לענין דכשמחלל השבת איכא עונש ודאי ולא מצד ספק וי"ל דכיון שבכל התורה כן הוא, ממילא נדע זה, ול"צ להשמיענו כאן דדוקא ערלתו ודאי דוחה את השבת, וכן י"ל דלצד הספק שאינו בר מילה הוי מקלקל בחבורה], ועכ"פ מוכח דביה"ש של מוצ"ש ג"כ הוי רק ספק בעלמא, ושאין עדיפות מצד חזקת יום הקדום. [ובלשון הרמב"ם פי"ד משגגות הורו ב"ד שיצא השבת לפי שנתכסית החמה ודמו ששקעה חמה ואח"כ זרחה אין זו הוראה אלא טעות וכל שעשה מלאכה חייב", וע' פי"ב ה"ב דדוקא כשאמרו ב"ד מותרין אתם לעשות, וא"כ עכצ"ל שהתירו עי"ז, ואולי הי' צורך מצוה, ודומיא דהכי מ"ש ביבמות ד' צ"ב גבי ניסת ע"פ ב"ד. אי שייכה בלשבת יצרה].

והנה ממ"ש "כהנים אימתי קא אכלי תרומה משעת צה"כ", משמע דלענין תרומה תלוי בצה"כ וכמ"ש מקרא "דובא השמש וטהר טהר יומא כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא", ואולי לענין תרומה יש קפידא שלא יזהיר הרקיע אור של יום, וממילא הכוכבין נראין, ומשום דאז הוי זמן שכיבה חלה בזה זמן ק"ש דשכיבה, משא"כ בעלמא שאון תלוי בזוהר הרקיע וכמ"ש ביו"ד סי' רס"ב ובבאורי הגר"א, והא דקאמר במגילה

ד' כ' אלא מעתה כו' למחשיך ובא קרא לילה הא קיי"ל דעד צה"כ לאו לילה הוא", היינו דכיון דלא הוי לילה תיכף בשה"ח אלא אחר שיעור ד' מילין, זהו זמן צה"כ באקלימי בבל וא"י, (וממ"ש זכר לדבר ממ"ש ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעה"ש עד צה"כ וגו' הלילה משמר והיום מלאכה וע' ב"מ ד' פ"ג תד"ה פועל, ג"כ משמע דכשיש לילה למשמר. ולא שיהא כולו יום), וע' שבת ד' קי"ח פרש"י ד"ה ממכניסי, מפני שהיא עמוקה ומחשכת מבעו"י וסבורין שחשכה, ומשמע שאמר כן ר' יוסי בדרך מדת חסידות דוגמת מ"ש יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום, (ומ"ש יהא חלקי מאוכלי ג"ס בשבת עמ"ש התוס' ריש בכורות ד"ה שמא) ויהא חלקי ממתי בדרך מצוה, ושגם אנשי טבריא לא נכשלו בחלול שבת במוצ"ש במה שהיו סבורין שכבר חשכה, ודכיון שאצלם כבר שקעה חמה והמתינו אח"כ שיעור מהלך ד' מיל לא נכשלו בחלול שבת, (דמשמע שבטבריא לא השגיחו על מה שבצפורי ויתר הערים עוד נראה אור גדול. וכן בצפורי לא השגיחו על מה שבמקומות אחרים כבר החשיך היום), ובאבודרהם בסדר תפלת ע"ש הביא מ"ש במדרש זכור בים ושמור ביבשה, דזכור השבת בכניסתו מבעו"י, בים שאין שום צל, ונראה שהוא יום גדול, ושמור ביבשה כלומר בעיר שדומה להם שהוא סמוך לחשכה, ובכ"ז תאחר ביציאת השבת, ובסדר תפ"ע של מוצ"ש כתב וז"ל דאר"י יהא חלקי עם מוציאי שבת בצפורי שהיתה יושבת בהר והי' נראה להם יום גדול עד צה"כ ולכך היו מאחרין במוצ"ש, ומ"מ זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה הוא ג' חלקי מיל אחר שקה"ח למי שהוא אנוס יכול להתפלל מפה"מ עכ"ל (משמע דכונתו דמי שהוא אנוס יכול להתפלל מפה"מ וכמפורש בשו"ע), ומבואר מלשונו דלאו משום דבטבריא הי' צה"כ בזמן מוקדם אלא שמצד ששקה"ח שם בקדימה (וע' ירוש' פ"ד דברכות דשמשא בי רב בריש דיקולי תמן איממא הוי הכא) הקדימו לעשות מלאכה אחר שיעור הילוך ד' מילין, ועמ"ש המ"א סי' רל"ג סק"ז דאע"פ שנראה בעיר שבתיה גבוהין או שיושבת בעמק לילה כו', והביא ממ"ש יהא חלקי ממכניסי כו', ועכ"פ כתב האבודרהם דדוקא בצפורי היה נראה להם יום גדול עד צה"כ ולכך היו מאחרין במוצ"ש, ודמ"מ אנשי טבריא ג"כ לא נכשלו בחלול שבת והנה לענין היתר מלאכה גמורה עוד הדבר צריך עיון, אך לענין מלאכת שבות בודאי יש להתיר כשעבר שיעור מהלך ד' מילין אחר שקה"ח והנלע"ד בעז"ה כתבתי, בירח טבת שנת תרע"ד, אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן סח

ב"ה אור ציום ד' ד' טבת תרס"ד בערשד, כבוד הרב הגאון המפורסם בשערים המצוינים בהלכה בתשו' המאירים נ"י ע"ה פ"ה כבוד קדושת שמו יאה לו מרנא ורבנא אליהו שליט"א קלאצקין, אב"ד דק' מאריאמפאל. ושמעתיה מבדרין בפום רבואתא **הנני** אחד מקטני עבדיו משתחוה מרחוק מול הדכ"ת ותורה היא וללמוד אני צריך בדבר עגונה אחת אשר זה כארבע שנים בשנת תר"ס ליל י"ד אד"ר נסע מפה דובערל בן יצחק ראובן לביתו דרך כפר בריזאק ושם נהר בוה נהר גדול ושם חותנו מחזיק המבורת וגער בו חותנו לבל יעבור כעת בלילה והוא לא שמע אליו באמרו כי אשתו לא תדע מה נעשה לו והסתכן א"ע לעבור בספינה קטנה ואחז ידיו בחבל המעברת והספינה נהפכה מתחתיו והוא עבר כחצי הנהר תולה על החבל עד שנפל לנהר ואחז בשלשלת שקשור בהספינה ועבר כמה סאזען וצעקו לו וענה קצת עד כי התחילו המים לבעבע מתוך גרונו (חארחלין) ונטבע בנהר ועמדה אצל הנהר אחות אשתו ורצתה בשפת הנהר במהלך המים ותיכף שלחו ספן אחד ושט לאחריו ומעט העביר את אחות אשתו הנ"ל עד מקום אטקע סמוך לרחיים ומרוצף באבנים ולא מצאוהו, וספן אחד מהדייגים שחפשוהו למחרת בבוקר צעק שהוא תופסו באונקלי אלא שאינו יכול להוציאו לפי שנסתבך באיזה דבר קשה והרגיש במישוש האונקלי שהוא אדם לבוש במלבושים, ואם האשה העגונה ספרה שגויה אחת שישבה בחנותה אמרה לה חבל על בתך המעוגנת בחנם כאשר היא שמעה מגויה פלונית לפני מותה. שראתה מכבר אצל בנה, שהי' אחד מהדייגים המחפשים, את איזור בערל הנטבע ונאבד האיזור והכה הדייג את אחיו הקטן וצעק שע"י האיזור ילכד כשיתודע להשופטים, ומוכח שהתיר אזורו ולקח המעות, וכן אחות העגונה שמעה מאחי ואחות הדייג הנ"ל את כ"ז ושלקח המעות, והגויה השביעה אותה שלא תפרסם כדי שלא יתודע להשופט, ואח"כ בימי הפשרת שלגים, נמצאו עצמות איש שוה בקומה וסימנין שהי' בהנטבע, שבהשיניים העליונים במקום שמתעקם לצד ימין נמצא שן אחד ארוך ביותר ובו חריץ וקמט ובו קו שחור, וכפות רגליו נמצאו עקומות מעט לצדדין, ויען כת"ה מפורסם לנו בהלכה לאמת וכן זכיתי לכוין לדעת כת"ה בשאלה שהי' לי בענין גט שוטה שערכתי מערכת צדדי היתר ומסרתי הדברים להרה"ג המפו' מו"ה אלי' פוסק מאליפאליא, שנעשה אח"כ מחותני, ושלח השאלה לכת"ה והשיב כת"ה כדברי ת"ל שכוונתי לדעתו הרמה, והתשו' מכת"ה נכתבה י"ג תשרי תרנ"ז ורמז בשם לספרו תשו' אמרי שפר סי' ע"ה, ויהלח נא אשר הארכתי בקונטרסי כ תורה היא וללמוד אני צריך ויש בכל הפרטים חדשות בשקידת היתר עגונות ע"כ אנא בחסדו להשיב על כל פרט

ואנכי אטה אזני כאפרכסת לשמוע בקול דברי קדשו ומבטחוני בענותנותי' דמר אסיים ואהי' הדיוט המברך אותו ואת קדושת תורתו בכל הברכות הקדושות לו ולזרעו בתוכ"י, ה"י שמריהו יכונה שמעריל במוהר"מ ז"ל לערנער חופ"ק בערשד (פלך פאדאליא).

תשובה

הנה הפמ"א כתב בענין מי שהעידו עליו שאחר שנפל לעומק המים בא אח"כ למעלה והתחיל לנחור בגרונו ולא היה יכול לדבר מפני המים שבאו לגרונו, דדמי למ"ש התוס' ביבמות ד' ק"כ דגוסס שהוא מגויד מעידין עליו דכיון שהוא גוסס בידי אדם לא חיי, ומכ"ש הכא שהמים יורדין תוך גרונו בכל פעם יותר ויותר, ומחילה של דגים לא שכיח באותו רגע, והתיר לאשת הנטבע ע"י צירוף מה שהעיד עד אחד שרץ אח"כ על חוף הנהר ולא ראה אותו דא"כ אין חשש שעלה הנטבע במקום אחר, והובא בפ"ת ס"ק קל"ג, והביא שם בשם הקהלת יעקב שכתב לסמוך על דברי הפמ"א, וכתב חותני הגאון זצ"ל בבר"י לדחות מ"ש הפמ"א ודיש לחוש דלמא אתרמי ליה הצלה וגלי אשפילוה והריקו המים מעליו כמו שעושין תחבולות להציל הנטבעים, והביא ממ"ש בירושלמי פ"ט דסוטה ה"א חלל ולא מפרכס ראוהו מפרפר כאן ואח"כ באו ולא מצאו אני אומר נעשו לו נסים וחיה", וכיון דלענין הבאת עגלה ערופה אזלי' בתר רובא, אא"ל דחיישי' למעשה נסים ממש, ועכצ"ל דאפי' מגויד בידי אדם וגוסס אפשר שיחיה, ולענ"ד שאני התם, דממה שבאו ולא מצאו יש הוכחה שלא מת שמה, דלא שכיח כלל גרירת חיה (ובאופן שלא יהא ניכר שנגרר מכאן), ומוכח שלא מת כאן אלא במקום אחר, ולא מוכח מזה לומר דחיישי' שעדיין חי וקים גם אחר שעברו י"ב חדש משעת הגיוד, ומ"ש הבר"י ממ"ש בירושלמי פ"ז דגיטין ה"ז דכשאמר ה"ז גיטך אם לא באתי מכאן עד י"ב חדש ומת בתוך יב"ח דר' יוסי אמר דאסורה לינשא מיד אני אומר נעשה לו נסים וחיה", דעכצ"ל דמיירי הירוש' כששמעו שהי' גוסס ומגויד, ג"כ לא מוכח לענ"ד, דשאני התם דהוי תוך יב"ח, ודהחשש הוי על להבא וכעין הא דשמא ימות חיישי' משום דליכא חזקה על להבא, וגם י"ל עפמ"ש התוס' בגיטין ד' ע"ו ד"ה דהא, דטעם החשש "דגזרי' אטו לא מת כי אין העולם יודעין שמת", וי"ל דהיינו דקאמר בירוש' דהגם דליכא למגזר אטו אינש בעלמא שהוא בריא, דלא מחלפי אהדדי, גזרי' שיבאו להתיר כשהוא חולה מסוכן שהוא נחשב אצל העולם כמת, ובכ"ז אפשר שישוב ויחי', וגם בלא"ה שאני התם דמצד זה לא חשיב כנתקיים התנאי בפועל.

ועמ"ש הריב"ש סי' ע"ט דאי נימא דהא שאין מעידין על המגויד הוי רק חששא דרבנן "מאי מקשי מהיא דשלשלוהו לים דשאני התם שטבע במשאל"ס ואין אסורה אלא

לכתחילה מדרבנן ומש"ה כיון שנחתכה רגלו מן הארכובה ולמעלה התירוה לינשא לכתחילה ע"ש, ובספרי אמרי שפר סי' נ"ו כתבתי דמהלשון ששלשלוהו לים ולא עלתה בידו אלא רגלו", משמע שלא השליכוהו כדי לטבוע ומשמע דהוה בר אמוראי שאומנתו לצלול במים אדירים, וע' ר"ה ד' כ"ג ב"ק ד' צ"ח, וליכא גביה הא דרוב נטבעים אין נצולין, ודצ"ל דכיון שנטלה רגלו קשה לו לצלול ואיכא תרי רובי, ובחידושי הרשב"א דהא דפריך הש"ס ומי מצית לאוקמי כרשב"א והא קתני סיפא מעשה בעסיא באחד ששלשלוהו לים כו', היינו משום דרשב"א לא מפני שיכולה לכוות ולחיות קא מכשיר בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה אלא מפני שאינה טריפה מצד החולי עצמו ואע"ג דבתוספתא תניא דרשב"א מכשיר מפני שיכולה לכוות ולחיות משבשתא היא ולכאו' יפלא מה זה הכריח להרשב"א לומר דהתוספתא משבשתא, דהא שפיר קאמר דמפני שיכולה לכוות ולחיות היא כשירה דר"ש בן אלעזר הא ס"ל דטריפה אינה חי' וכמבואר בתולין ד' נ"ז שא"ל ר"ש בן אלעזר "משם ראי' ימוה"ח היה וכיון שעברו עליו ימות הלינה מיד מת", ומ"ש ר"פ א"ט דתדברי"ש ס"ל כר"ש בן אלעזר דבהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה כו' כשירה, היינו משום דהגם דלתנא דבי רי"ש דס"ל טריפה חיה ליכא הוכחה ממה שיכולה לכוות ולהחיות אכתי מצי סבר כראב"ש דכשירה. הגם דלדידי' ליכא הוכחת ר"ש בן אלעזר ולכאו' יש ליישב ד' הרשב"א ע"פ מה שבארתי במק"א בשיטת הרמב"ן שאם נחתכו הגידין יחתוך כל הרגל למעלה מצוה"ג ותחזור להכשירה, דס"ל דמ"ש שטרפה אינה חוזרת להכשירה היינו דא"א שמעצמה תחזור להכשירה, ומ"ש "גמירי דאי בדרו לה סמא חיי' היינו לפי שמתרפאת מאליה ופזור הסם הוא רק להגן מפני האויר המבאיש ומקלקל המכה, וכן מ"ש "שעשו לו חדוק של קרויה וחיה" חיתה המכה מאיליה ע"י ההגנה מאויר, ע"י מה שעשו חדוק של קרויה, וע' נדה ד' נ"ה [ונתבאר למעלה סי' ל"א], וא"כ ליכא הוכחה דכשירה ממה שיכולה לכוות ולחיות ע"י מעשה כוויה בידי אדם, והא דקאמר הש"ס ר"פ א"ט "אע"ג דיכולה ליכוות ולחיות למאן קאמר לתדברי"ש תדברי"ש ט"ח ס"ל", היינו דאפי' תימא דלמ"ד טא"ח מוכת מדיכולה לכוות ולחיות אכתי יקשה לתדברי"ש דס"ל ט"ח. ולעולם לפום מסקנא מכשיר לה רשב"א בעצם ולא מצד מה דיכולה לכוות ולחיות [וע' ערכין ד' כ' זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו, ובגמ' דלאתויי מן הארכובה ולמעלה, וע"ש בתוס' דמאי נקט זה טפי מכל שאר י"ח טריפות, ותירצו דקמ"ל לאפוקי דר"ש כו', ולכאו' צ"ע דא"כ הו"מ לאתויי כמה עניני טריפות דהוי בפלוגתא. ולכאו' י"ל דקמ"ל דהגם שאפשר לכוות ולחיות, ואין פלוגתא בהמציאות, מ"מ חשיב דבר שהנשמה תלויה בו כיון שבלא

מעשה הכוויה א"א שיחיה], ומ"ש הרשב"א שם ד"ה אמר רבא בסכין מלובנת וד"ה, שכ' הרמב"ן דבארכובה דסימן טרפה הוא ל"מ סכין מלובנת, היינו משום דרבא מוקי לה כד"ה אפי' לרבנן דרשב"א שמעידין על המגויד כו' ועדיין קשה מ"ש בחידושי הרשב"א לבאר הא דפריך הש"ס "דמי מצית לאוקי כרשב"א הא קתני סיפא מעשה, בעסיא באחד ששלשלוהו לים כו' מן הארכובה ולמעלה תנשא", היינו משום דרשב"א מצד עצמה מכשר לה ולא מצד שיכולה לכוות ולחיות, ולכאו' קשה דהא כמו"כ אי הוה מכשר לה רק מצד שיכולה לכוות ולהיות. שייך פרכת הש"ס מהא דקתני סיפא דאמרו חכמים דמן הארכובה ולמעלה תנשא וכדי ליישב דברי הרשב"א ההכרח לומר דכונתו דאי נימא דרשב"א לא מכשר לה אלא מפני שיכולה לכוות ולחיות, ממילא הכא לענין מה שאין מעידין להתיר אשתו, הוי רק מטעם חשש שמא נכוה וחי, וא"כ יקשה מאי פריך הש"ס דמי מצית לאוקי כרשב"א כו', דהא שפיר אתיא אליבא דרשב"א הא דקתני סיפא מעשה בעסיא כו'. דשאני התם דאיכא תרי רובי, מה שרוב הנטבעין בים אינם ניצולין ומה שנשברה רגלו מן הארכובה ולמעלה, דהוי רק חשש בעלמא א נכוה וחי (ושעי"ז נתחזקה סכנת הטביעה), ומדפריך הש"ס דמי מצית לאוקומי כרשב"א כו', עכצ"ל דרשב"א מצד עצמה מכשיר לה ושאין שום ריעותא יותר כשנשברה מן הארכובה ולמעלה לנשברה מן הארכובה ולמטה, ושפיר מוכיח ממ"ש מן הארכובה ולמעלה תנשא כו' ולמטה לא תנשא", דלא אתיא כרשב"א, וממילא מיושב גם אי נימא דכל שיש לה תקנה ע"י כויה אינה טרפה, דאכתי שפיר מוכיח בחידושי הרשב"א דעכצ"ל דר"ש בן אליעזר מכשר לה בעצם שאינה טרפה מצד החולי עצמו, דאס"ד דכל מה שאינה טרפה הוי רק משום דכיון שיכולה לכוות ולחיות ויש לה תקנה אינה טרפה מגזה"כ, אכתי לענין עדות אשה יש לצרף זה למה שנטבע בים, ומשום דהוי רק חשש שמא נכוה וחי, ועכ"פ מוכח מדברי הרשב"א שיש להתיר כשנטבע במשאל"ס ע"י צירוף דבר המחזק לומר שנטבע ולא עלה מן המים וה"נ י"ל דכשכבר נחר בגרונו ולא היה יכול לדבר מפני המים שבאו לגרונו, קיל טפי, ודהגם דשכיח זה בכל הנטבעין, דממילא הוי כעין מ"ש ביבמות ד' ע"ט שלא נעשה סריס חמה שעה אחת קודם למיתתו משום "כחישותא דאתחילה ביה", אכתי כיון דאפשר שלא יחדרו המים לתוך גרונו, ממילא מה שנתברר עוד קודם הטביעה שהתחיל להחנק ע"י מה שחדרו המים לתוך גרונו, וע' כתובות ד' ל' "דמי שנתחייב חנק או טובע בנהר" כו', י"ל דהוי צירוף להקל, וכעין מ"ש הב"ש דגוסס שהוא מגויד מעידין עליו **וע"ש** בב"ש ס"ק צ"ד שאם הוא גוסס ג' ימים מעידין עליו, ותמה בדגמ"ר דהא כשאמרו שאין מעידין על הגוסס היינו לענין שלא תנשא אפי' לאחר ג' חדשים דהא בלא"ה

צריכה להמתין ג' חדשים משום הבחנה, ומ"ש ביו"ד סי' של"ט סק"ב שבודאי כבר מת היינו עפמ"ש התוס' דאותו גוסס שסופו למות הוא מת לאלתר. ולענ"ד אכתי קשה מ"ש דמי שא"ל ראינו קרובך גוסס היום שלשה ימים צריך להתאבל עליו דודאי כבר מת", דהא יש מקום ספק שהוא מהמיעוט שאין סופן למות, וע"ש ביו"ד בפ"ת סק"ג שהביא בשם המשכנ"י לתרץ דאלו הפוסקים המחייבין להתאבל כה"ג ס"ל דכל דאיכא רובא למיתה מתאבלין וגם במשאל"ס מתאבלין הגם שאשתו אסורה להינשא. ועדיין קשה דא"כ סתרי דברי השו"ע אהדדי דהא בסי' שע"ה ס"ז מבואר דדוקא כשנטבע במים שיש להן סוף מתאבלין עליו, וע"ש בש"כ ס"ק ז', (ובשלמא ממ"ש באה"ע סעי' ה' שאשתו אסורה להספידו או ללבוש שחורים כ"ז שאין עדות הראוי להשיאה, י"ל דשאני להספידו וללבוש שחורים דליכא חיובא כאבלות), ומטעם חשש שע"י האבלות תבא אשתו להנשא, ועמ"ש התוס' ביבמות ד' קי"ט ד"ה מחוורתא "שהצריכוה חליצה במת תוך ל' כו' שלא יאמרו העולם שפיהק ומת וביא לידי לעז וקלקול ולכך גם לענין אבילות פטור שלא יבא להקל בערוה (וע' בכורות ד' כ' תד"ה חלב), ומבואר שם בדבריהם דמצד החשש שיבא להקל בערוה פטור מאבילות גם אילו הי' חייב באבילות מדינא [וגם קודם דמסיק דהלכה כדברי המיקל באבל, וגם הוי כעין תרי ספיקא, דלרשב"ג הוי ספיקא ובצירוף מה דלרבנן הוי כודאי בן קיימא ועמ"ש בספרי אה"ר סי' א' ממ"ש בברכות ד' ל"ו, ועמ"ש התוס' בבכורות ד' מ"ט דגנאי הדבר שלא יתאבל לא זה כו', ודלא דמי לענין זה לספק ערלה בחו"ל דהלמ"מ להקל גם כשיש הרבה צדדי ספק לחומרא ואפי' כדסתרי אהדדי, וע"ש דמקילין אפי' באותו דחשבי' ודאי בן קיימא היכי דלא אפשר, וע' אה"ע ס' קס"ד ס"ז וממ"ש ה"מ לענין אבילות כו', משמע דאפי' לר"ע דמספק"ל לענין פדה"ב, ודהגם שיש ב' ספיקות לחומרא, דנוסף להספק בתוך ל' הוי ביום ל', אך לענין אבילות י"ל שאין תלוי בהדרש חדש חדש, ובפי' רגמ"ה דאדרבה כשל אחריו לענין שמותר בגיהוץ ותספורת ש ולכאו' יש לישב דדוקא כשנטבע במשאל"ס וכה"ג חיישי' שע"י האבילות יבא לידי תקלה שתנשא אשתו מצד שלא יתברר הדבר גם אחר זמן מרובה. משא"כ כשבעלה גוסס ושוכב על מטתו במרחק מהלך ג' ימים אין שום חשש תקלה ומכשול, דהא בהכרח תמתין ג חדשים משום הבחנה ובמשך הזמן הזה הלא יתברר הדבר אם הוא חי או מת, דפשיטא דכל מה דאיכא לברורי מברירנן, ולא יבא אדם לטעות בזה, ושפיר י"ל דכה"ג גם אשתו מתאבלת עליו, ושאני מ"ש סי' שע"ה שיש חשש קלקול היכא שהנטבע במשאל"ס יש לו אשה או משום דממילא לא פלוג, [וע' פ"ת סק"ג בשם השבו"י בההיא דכתובות ד' ס"ב שאמר כפו מטתו כו', דהיינו משום

דליכא חשש תקלה דהוי מדעל"ג, והתם בלא"ה ניחא דמ"ש "כפו מיטתו" לא הי' כלל מצד חיוב אבילות, (ומטת יהודה הוא שכפו) דר' ינאי לא הי' אבל רק שמתאבל עם בתו לאחר שיתודע לה ממיתתו, ובאותו שעה שאמר כן ר' ינאי, הי' יהודה ברי' דר"ח חתניה חי, ורק ע"י דבריו "הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה", ולא הי' בירור ממה שלא בא, דגם לפום דלא אסיק אדעתי' הא דמשכתיה שמעתא, אכתי הי' בספק דשמא חלה ורוב חולין לחיים, (וע' עירובין ד' ס"ד וד' מ"ד ושבת ד' ק"ח דאפי' ע"י ידיעה ברוה"ק ל"מ לחייב), וגם צ"ע הא דפרש"י "כדת המתאבל דחייבין בכפיית המטה", דהא זה היה ע"ש קודם חשיכה וזוקפין המטות מן המנחה ולמעלה, וע' פרש"י ד' ק"ג דבי שמשי היינו ע"ש (ובל"ז עכצ"ל שהי' זה בע"ש), וגם אי נימא דדוקא כשכבר כפה מטתו זוקפין, משא"כ רגע אחד שעת חמום, ודהיינו מ"ש בלשון השו"ע "ולזקוף המטה מכפייתה", ומשום דמשכחת שלא זקפה קודם חשיכה, אכתי כיון שלא הי' אבל מדינא עכצ"ל דלאות צער בעלמא התנהג כאבל ודהיינו כונת פרש"י שהתנהג כדת המתאבל, וכיון שעשה כן רק לאות צער, ליכא חשש תקלה שתבא עי"ז אשתו להנשא משא"כ היכא דהוי מדין תורת אבלות] ועכ"פ מוקשה הוכחת הב"ש שאם הוא גוסס ג"י מעידין עליו מהא דקיי"ל שצריך להתאבל עליו, דהא שאני לענין חיוב אבילות דאזלי בתר רובא, כל היכא דליכא חשש תקלה שתנשא עי"ז, וכמ"ש וכדי ליישב דברי הב"ש ההכרח לפרש דכונתו הוא, דכשהוא ג' ימים רצופים במצב הגסיסה מעידין עליו (וע' רמב"ם ה' שבועות כשנשבע שלא יאכל וישן ג'), ודמ"ש להוכיח ממ"ש ביו"ד, היינו דכיון דמוכח ממ"ש ביו"ד דגם לפי מסקנת הש"ס, בשבועות ד' ל"ג, רוב גוססין למיתה, וכמ"ש הרא"ש סוף מו"ק דאין לפרש דקאמר הש"ס דקמ"ל דליכא רובא כה"ג ע"ש, ממילא נשמע דכשראו אותו גוסס ג"י רצופין מעידין עליו, דכה"ג יותר לא שכיח שיחיה מגוסס דעלמא, והוי כתרי רובי שמעידין עליו

ועמ"ש הריב"ש שם דכיון שאפשר בהן ההצלה אין הולכין בהן אחר הרוב אע"ג דרובא וחזקה רובא עדיף הכא איכא תרי חזקי חזקת האיש שהוא קיים וחזקת האשה שהיא בחזקת א"א", וממילא מבואר דכדאיכא תרי רובי עדיף מתרי חזקי ועמ"ש הנוד"ב ת' מ"ג לתמוה דהא גם בפרה אדומה (דיליף מינה דרובא עדיף מחזקה) איכא תרי חזקה דאוקי בהמה בחזקת שאינה זבוחה ואוקי גברא שמזין עליו בחזקת טומאה, ומ"ש הנוד"ב די"ל שכנגד זה יש להבהמה חזקת טהרה כמו שהיתה בחייה, לענ"ד צ"ע דהא לצד הספק דבמקום נקב קשחיט עומדת הבהמה למות ולהתנבל והוי החזקת טהרה חזקה העשויה להשתנות וכבר התחיל מעשה השינוי, וע' קדושין ד ע"ט, וכן מ"ש הנוד"ב מקודם דלפ"ז

מוכח דרובא עדיף מתרי חזקי, לענ"ד י"ל דכיון שהחזקות תלויות זו בזו, ואי הפרה כשירה אדכי גברא ע"י ההזאה, כחד חזקה חשיבא, וה"נ החזקת א"א תלויה בח"ח של בעלה, ואולי י"ל בישוב ד' הריב"ש, דשאני פרה אדומה, דבשעת שחיטתה כבר הוכשרה ופקע חזקת אינה זבוחה, ובשעת הזאה איכא רק חזקת טמא דגברא משא"כ הכא שהחזקת חיים של האיש והחזקת א"א ישנן כאחד וע' נזיר ד' מ"ג דלענין טמויי עד דנפקא נפשיה", ודמ"מ איכא מ"ד דכהן מוזהר על הגוסס משום דלא חיי, וי"ל דממילא במגויד אזדא ח"ח ודאיכא רק חזקת א"א ועכ"פ כמו"נ לענין משאל"ס דלשיטת הריב"ש הוי ההצלה מיעוטא דמעוטא ודמש"ה אם נשאת לא תצא, מהני כדאיכא צירוף להיתירא לענין להשיאה לכתחילה, כמ"ש הריב"ש מקודם גבי נחתכה רגלו מן הארכובה ולמעלה, **ומכ"ש** לדעת התוס' בע"א ד' מ' ד"ה כל, דמה שלא תנשא לכתחילה היינו מפני שהוא מיעוט המצוי דממילא כה"ג שאין מצוי כלל שיחיה תנשא לכתחילה, וע' יבמות ד' ל"ו ד"ה הא, וכמו"כ לפמ"ש התוס' בבכורות ד' כ' ד"ה חלב שהחמירו לכתחילה משום חומרא דא"א, י"ל דכה"ג לא החמירו, ומ"ש ביבמות ד' קכ"א תד"ה ולא, לענין הא דל"מ הא דצורבא מרבנן אי סליק קלא אית ליה, היינו כמו שביארתי באמ"ש סי' נ"ו דהיינו משום דמה שהוא צו"מ אין זה מחזק הרוב שאינם נצולין, רק דזה הוי הוכחה שלא ניצול, משא"כ חיתוך הרגל ובעבוע המים בגרונו שמחזק סכנת הטביעה וממעט אפשרות ההצלה, ודגבי צו"מ, אדרבה יש חשש יותר שלא נטבע, ומשום דת"ח יותר עלול להנצל בזכותו וצדקתו, וכמ"ש דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבואו רשעים" כו'

והנה

כבוד הרב הה"ג החסיד וכו' מו"ה חיים יעקב רשל נ"י מריגא כתב לי, במכתבו משנת תרס"ג, להשיג על דברי, מהא דקיי"ל באומר ע"מ שאני צדיק אפי רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו, וממ"ש בתוספתא דמשאל"ס אשתו אסורה שמא גל טורד כו', הרי דזה החשש שייך בכל אדם, והשבתי לו, שכמו שכתבתי בספרי מפורש באדר"נ פ"ג מעשה בחסיד א' שהי' רגיל בצדקה פ"א הלך וישב בספינה בא הרוח ונטבע ספינתו בים, ראהו ר"ע ובא לפני ב"ד להעיד על אשתו להנשא עד שלא הגיע עת לעמוד בא אותו האיש ועמד לפניו כו', א"ל צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים כו' שמעתי קול רעש גדול מגלי הים כו' רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו", וה"נ צו"מ דנפיש זכותיה שכיח טפי שינצל, ומי שאינו צו"מ ובעל צדקה וכדומה, לא שכיח כ"כ שינצל (ובפרט כשהוא ע"ה דגם כששב בתשובה באותו רגע כמ"ש בקרא ביורדי

הים באניות וגו' ויצעקו אל ד' בצר להם וגו', התשובה רק מפני היראה שזדונות נעשות לו כשגגות וע' יומא ד' פ"ו וברכות ד' ל"ד, וע' שבת ד' ס"ג שאם ע"ה הוא חסיד אל תדור בשכונתו, ועכ"פ לא נפיש זכותיה), ובפרט דעובדא הוה בר"ע ור"מ שהיו גדולי הדור, ונפישי זכותיהו טובא, וע' קדושין ד' פ"א דקא מכרזי ברקיעא הזהרו בר"מ ותורתו כו', וע' חגיגה ד' ה' דאי איכא צו"מ דמעביר במיליה כו', וע' ברכות ד' י"ט ובתענית ד' כ' דהאידנא דאיכא רב אדא כו' דנפיש זכותיה ולא מסתפינא, וע' ד' כ"א דהא מילתא זוטרתי ליה לרב וכו' וע' שבת ד' ל"ב וד' נ"ג, ומש"ה מייתי הש"ס תרי עובדי וגם הא דאר"ע כו' "והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"מ" כו', שכאו"א לא החזיק א"ע לצדיק ובאינש דעלמא אפי' כשמהרהר בתשו' לא נפיש זכותיה, ובלא"ה לענין קדושין הוי רק ספק וחשש, בפרט מצד שאמר ע"מ שאני צדיק ובודאי רוצה בקיום הקדושין ואין מוציא דבריו לבטלה, וע' סי' ל"ח סל"א בב"ש דאע"פ שרואין הגזילה בידו כיון שהסכים בדעתו להשיב נקרא צדיק הגם שעדיין עון גזל בידו ופסול לעדות, והוי כעין מ"ש ברכות ד' ז' בצדיק שאינו גמור כו' ובמד"ר עה"כ צדיק תמים הי' בדורותיו, ועמ"ש הר"ן פ"ק דר"ה דאע"פ שעונותיהם מרובין מזכיותיהם מיקרו צדיקים גמורים כיון שזוכין בדין זה מחמת איזה זכות. ומש"ה הגם "דכדאביק (בעבירה) טובא כמינות דמי", דכל הפורש ממנה מיית וכמ"ש בע"א ד' י"ז, חיישי' שהרהר תשובה בלבו, ומשום דשאני גבי ר"א בן דורדיא שגעה בבכיה מתוך תשובה גמורה, משא"כ בתשובה מיראה, ועמ"ש במק"א עה"כ (יחזקאל לג) "איש כדרכיו אשפוט אתכם בית ישראל' שהי"ת ישפוט האדם ע"פ דרכיו, אם יטיב דרכיו ופונה הוא לדרך הטוב מכפי אשר היה מקודם כאשר סופו כי ישוב מכל פשעיו. ועכ"פ באינש דעלמא, מלבד מה דהוי רק ספק וחשש שהרהר תשובה, גם כששב בתשובה לא נפיש זכותיה כצו"מ, וממילא נהי דגם באינשי דעלמא אפשר שנצולו ע"י גלי הים וכה"ג. הוי זה חששא דלא שכיחא, ובצו"מ יותר יש לחוש לזה וכמ"ש, ועמ"ש התוד"ה אין מזכירין מעשה נסים "דאינו ממש מעשה נסים כו' ובמשאל"ס יש לתלות בדף של ספינה וגל טורד, ומיהו יש בירוש' נפל לגוב של אריות אין מעידין עליו שמא נעשה לו נם כדניאל", ודקדקו התוס' בלשונם לומר דאינו ממש מעשה נסים, דהיינו לפי שאינו נס גלוי, וכעין מ"ש בנדה ד' ל"א "אפי' בעל הנס אינו מכיר בניסו", והגם שהוא בהשגחה וכמ"ש "אם יבאו רשעים על אדם" כו', אין ענין הנס בולט וניכר, משא"כ מ"ש בירוש' "שמא נעשה לו נס כדניאל", היינו דחיישי' גם לכם גלוי, ומש"ה לא הביאו התוס' מ"ש בירוש' שם מקודם והחיה אוכלת בו אני אומר נתרחמו עליו מן השמים", ומשום דז"א נס גלוי כ"כ, ומשום דפעמים שאין החיה מתאוה לאכול יותר, וע' שבת ד' קנ"א ,אין

חיה שולטת באדם כו' ועפמ"ש מיושב הא דקאמר ד' קט"ו ותסברא משאל"ס נינהו כו' ולא קאמר דשאני התם דהויא עובדא בשני ת"ח ואי איתא דסליק כו', והנה הא דפרש"י שם "דשמא צף מתחת המים ויצא", בלא"ה א"ש, דשאני מ"ש "בשני בנ"א מכמרין מכמורין בירדן ונכנס א' מהם למחילה של דגים", שהירדן הוא נהר קטן כדפרש"י שבת ד' פ"ג ד"ה א"נ ספינת הירדן, וליכא חשש גל טורד אלא חשש מחשד"ג, ובמי הים הוא להיפוך, ובירוש' דכשהים גלוני כו' וע"ש בק"ע דהיינו שהוא מגולה ואין דבר מעכב הראי' מכל צדדין, וכדקאמר שם דדוקא "כשהביט לד' רוחותיו וראה שאין שם בריה" ואם נפרש שהיו הגלים סוערין ביותר, אפשר דכה"ג ליכא כ"כ חשש הצלה ע"י דף של ספינה, והגם דקאמר במכות ד' ד' דאדרבה מי הים קוו וקיימי מ"מ שייך שם יותר חשש גל טורד, והנה לפמ"ש בלשון ר"ע "וראיתי ספינה אחת שמטרפת בים", ממילא אא"ל שעלתה על דעתו להתיר עי"ז אשת ר"מ להנשא, ורק שהי' מצטער מזה, ואח"כ כשסיפר לו ר"מ שנטבע וניצול ע"י הגלים טורדים, אמר כמה גדולים דברי חכמים שהחמירו גם היכא שראה ושהה כדי שתצא נפשו ואפי' בצורבא מרבנן, אך באדר"נ איתא שבא ר"ע לפני ב"ד להעיד על אשתו להנשא, וכמ"ש בתוספתא שאמר "ראיתי ספינה שנטבעה בים" והנה הא דא"ר אשי להוכיח מהא דאזלה דביתהו דחסא כו', הגם דאיהו גופי' קאמר לחלק בין אינש דעלמא לצו"מ, י"ל דדוקא כדאסורה רק לכתחילה להנשא שייך לחלק, משא"כ אס"ד דנימא דגם כשניסת תצא, וכמו"כ י"ל דמ"ש רב אשי דה"מ באינש דעלמא כו', קאי על הא דמייתי שם מקודם שהיו מכמרין מכמורין בירדן כו' ומטעם חשש מחשד"ג דממילא אי איתא דסליק אח"כ בהכרח שעלה במקום קרוב, וכה"ג קלא אית ליה, משא"כ כשנטבע בים דחיישי' שהגלים טרדוהו למקום רחוק, ואפשר שמצד ריחוק מקום לא נדע ולא נשמע הדבר והנה כמו"כ י"ל דמש"ה מסיק דה"ה צו"מ, לפי שכאו"א תאמר שבעלה הי' צו"מ, וע' ב"ש אה"ע סס"ב דלפי התירוץ האחרון לא אמרי' דשאני רבנן דפקיע שמייהו, ואפשר דהיינו משוה דא"א לחלק, וכעין מ"ש בבכורות ד' ל"ו כלום חילקנו בין חבר לע"ה", וכדי שלא יבא כאו"א להקל בעצמו והרחר"י הנ"ל כתב לי די"ל דמש"ה צו"מ אי איתא דסליק כו', משום שצריך להודות בפני עשרה וכמ"ש בברכות דנ"ד ואיכא פרסומא וקלא כמ"ש בכתובות ד' ז', והשבתי דז"א דא"כ מאי אריא צו"מ, דהא כמו"כ באינש דעלמא המקיים דברי חכמים שצריך להודות אי איתא דסלק כו', גם יקשה דנהי שאין פרהסיא פחות מעשרה כמ"ש בסנהדרין ד' ע"ד, אכתי איכא קלא גם בתלתא וכמ"ש בב"ב ד' ל"ט, ומ"ש דקלא אית ליה היינו כעין מ"ש ביומא ד' י"ח דרבנן קלא אית להו (ובפרט כשאירע להם סכנה ונצלו ובמק"א ביארתי בהא דפרש"י

זבחים ד' ז' ומ"ש הח"ס או"ח ת' נ"א ומ"ש בנדרים ד' ל' דלא כאילו שהולכין מעכו ליפו כו'), ועכ"פ י"ל ג"כ דמש"ה מסיק דל"ש אינש דעלמא ול"ש צו"מ דיעבד אין לכתחילה לא כדי שלא תתבטל תקנת חכמים שכא"א תאמר שבעלה איש מפורסם קלא אית ליה (וגם ע' חגיגה ד' כ"ב שאם אתה אומר לע"ה טמא אומר לך שלי טהור ושלך טמא), משא"כ היכא שיש צירוף היתר אחר, וכמ"ש].

והנה לכאו' מוכח מהא דקאמר הש"ס "ת"ש דההוא גברא דטבע בכרמי ואסקוהו אבי הדיא לבתר תלתא יומין ואנסבה רב דימי מנהרדעא לדביתהו כו' אא"ב לקולא פליג אינהו דעביד כריב"ב" כו', דכל שיש חשש שנשתנו מראית פניו לא מהני זה אפי' לצירוף היתר למה שראו שנטבע, וכן גבי מעשה בשני ת"ח מסיק הש"ס דדוקא "כדאמרי אסקינהו קמן. וחזינהו לאלתר וקאמרי סימנין כו', וכ' הרא"ש דהיינו לאותם שראו הטביעה דהנהו אמרי בדדמי דכיון שראו שנפלו למים בדבר מועט יאמרו שאלו הם שנפלו למים", וא"כ עכצ"ל כמ"ש מקודם דדוקא חתוך הרגל וכדומה שמחזק סכנת הטביעה וממעט אפשרות ההצלה, הוי צירוף למה שנטבע במשאל"ס, משא"כ מה שאינו מחזק סכנת הטביעה רק דהוי הוכחה שלא עלה מן המים, ל"מ לצרף כשאינו מספיק להתיר מצד עצמו, אך גם אי נימא הכי. אכתי יקשה מאי פריך הש"ס כיון דיש מקום לומר דמ"ש שאין מעידין אלא עד ג' היינו דווקא כדליכא שום הוכחה שמת וכגון שמצאו הרוג או נטבע ולא הכירוהו ורק אחר ג' ימים באו אנשים שהכירו אותו וחיישי' שמא נשתנו מראית פניו לאחר ג', משא"כ כשיש אנשים שראו שנטבע זה האיש שיש צירוף היתר מצד הטביעה, וכדי ליישב זה עכצ"ל דגם בעובדא דכרמי ודגלת, האנשים שראו הטביעה לא ידעו מי הוא הנטבע וגם לאחר שהעלוהו לא הכירוהו, עד שבאו לאחר ג' ימים אנשים שהכירוהו, ומש"ה ניחא גם לשיטת הסוברין להקל כשהוא ספק אם הוא תוך ג' ועמ"ש כאמ"ו וצ"ל בספרו אילה שלוחה, ובלשון הרז"ה "דההוא דאסקוהו אגשרא דשביסנא ואסבה רבא לדביתהו אפומא דשושבינא כשלא ראה הטביעה אלא שראוהו לאחר שהעלוהו, וע' בק"נ שגם הרא"ש מפרש כן, דהא כ' הרא"ש שכ"כ הרז"ה ז"ל, וא"כ י"ל שהאנשים שראו הטביעה אין יודעין מי נטבע, (ואפשר ג"כ שלא ראה איש הטביעה רק ההעלאה) ואחר ג' מההעלאה (והחזיקוהו במים כדי שלא ישתנה) באו אנשים והכירוהו, ומ"ש מעשה בשני ת"ח שהיו באין עם אבא יוסי בן סימאי בספינה וטבעה והשיא ר' נשותיהן ע"פ נשים כוו דאמרי אסקינהו קמן וחזינהו לאלתר כו' י"ל דמ"ש ותם ותסברא משאל"ס נינהו" כו' היינו משום דלהס"ד לא ראו אותם כלל אחר שהעלום מן המים, וממילא אפי' אי לא הי' חשש בדדמי לא הי' להתירה לכתחילה,

ולמסקנא הא קיי"ל דאמרי בדדמי ואפשר שנדמה להן שנטבעו ובאמת לא נטבעו, (וכעין מ"ש בירוש' "באבא סימי ששקעה ספינתו בים והוא לא היה בתוכה"), ובפרט שהנשים לא הכירו היטב את הת"ח (וע' ילקוט שמואל א' ט' "שא"א לאשה לזון את עיניה" כו' וע' ב"ב ד' קס"ח), ועמ"ש הרי טב"א בב"מ ד' כ"ז דכשטרוד לברוח אין העדים מכוונין כ"כ בסימניו. ומש"ה אדרבה יש גריעותא במה שראו הטביעה דמים כמלחמה דמי ומתוך בהלה אמרי בדדמי שזה נטבע ושעי"ז גם לאחר העלאה מן המים אמרי בדדמי וסומכין עצמן על מה שנדמה להן שאלו האנשים נטבעו ועפ"ז צ"ע מ"ש הב"ש ס"ק פ"ז דבההוא גברא דאטבע בדגלת מיירי שראה העד הטביעה. דלפ"ז צ"ל דכל שלא ראה בשעת הטביעה ששהה במים כדי שתצא נפשו, לא הוי שום צירוף להתיר. אך י"ל דכיון דה"ה כששמע שנטבע הוי כראה הטביעה דקאמר בדדמי (ע"ש בב"ש ובבאה"ט) ממילא י"ל ששמע ממי שהי' נחפז ובהול דאפשר דאמר בדדמי שפלוני הוא שנטבע, משא"כ היכא שהעד יודע בבירור שהנטבע הוא איש פלוני ולא אחר שפיר י"ל דמהני עכ"פ בדרך צירוף, וע' פ"ת ס"ק קמ"ד בשם המשכנ"י לצרף שיטת רוב הראשונים הרמב"ם והריא"ז דמשאל"ס אף אם לא שהה כשת"נ אם ניסת ל"ת, כיון דלכ"ע הוי רק חומרא מדרבנן ועמ"ש חה"ג ז"ל בבר"י סי' כ"א, דמש"ה לא אמרי' דהא שאבד האי הוא שנמצא כמ"ש המבי"ט היכא שנמצא הרוג באותו דרך שהלך וכמ"ש בבכורות ד' כ"ה, דמיירי כשלא נמצאו במקום הטביעה שפלטתן הים למקום אחר. ועפמ"ש י"ל ג"כ דהגם שבודאי הוא אותו שנטבע אכתי לא נודע בבירור מי היה הנטבע.

וע"ש בבר"י סי' י"ט שכתב להוכיח ממ"ש בשני בנ"א מכמרין מכמורין בירדן ונכנס אחד מהם למחשד"ג ושקעה חמה ולא ראה פתחה של מחילה ושהא חבירו כדי שת"נ" דמוכח דהגם ששקעה חמה ואין העין שולטת לראות מרחוק, כיון שראה שלא עלה במקום שנטבע שרי מדאו' והוי בכלל שהה כשת"נ ע"ש, ולכאו' מהתם לא מוכח כ"כ דאפשר שהי' בתחלת שקיעה, ועמ"ש התוס' במנחות ד' כ' ד"ה נפסל, ומצד שהי' במחילה של דגים ששם מאפיל קצת גם ביום לזאת לא הכיר פתחה של מחילה עד שזרחה חמה, אך בלא"ה נלע"ד דדוקא כשנפל למים מכונסים כתב בלשון השו"ע סעי' ל"ב "דכגון בור או מערה שעומד ורואה כל סביביו ושהה כשת"נ ולא עלה כו' משיאין את אשתו", משא"כ כשטבע במשאל"ס שמבואר בסעי' ל"ד דכשלא העידו ששהה כשת"נ אם ניסת תצא, לא הזכיר בשו"ע דדוקא כשהביט מרחוק וראה שלא עלה, ואף כשלא הביט מרחוק אם ניסת ל"ת כיון שלא עלה במקום שנטבע, ומשום דכל שהמים שוטפין ומוליכין אותו למרחוק זה הוראה על חולשת כחו ותו לא שכיחא שיקום בו כח לעלות מן המים בעצמו, ומש"ה

אם ניסת ל"ת, וכן מוכח מדלא הוזכר לחלק דדוקא כדשלטא עין המביט לראות מרחוק, משא"כ כשהוא קצר ראות וכח ראייתו חלושה ואינו רואה מרחוק, או שהמים שוטפין בין ההרים בעקלתון שההרים מסתירין וא"א לראות מרחוק. או שהוא יום ענן וערפל (ומ"ש דיומא דעיבא כולי שמשא היינו לענין החמימות ע"י נצוצי השמש), ועכצ"ל דלענין שאם ניסת ל"ת צריך רק שישהה כשת"נ ושידע שלא עלה במקום הטביעה, והא דפרש"י ד"ה מן הארכובה, דחיישי' שמא יצא מן המים ועלה ברחוק פרסה או יותר", היינו לענין הא דלא תנשא לכתחילה גם כשהי' אור השמש מבהיק ושהעדים מצטיינין בכח ראייתם להביט מרחוק (וע"ש בבר"י שהביא ממ"ש במד"ר וירא גבי הגר וממ"ש בבכורות ד' נ"ד ועירובין ד' מ"ג), דאכתי יש קצת אפשרות שעלה ברחוק פרסה ויותר, ועכ"פ גם כשנטבע בלילה ושהו כשת"נ אם ניסת ל"ת ועמ"ש הב"ת תשו' ק"ד, "דשיער ר"ח בן דוסא דבשני שעות יכול לטפס להעלות כמה פעמים ולהוציא ראשו חוץ למים ולחיות", וא"כ כשהעדים ראו שבודאי לא הוציא ראשו מהמים לשאוף אויר השיעור פחות מזה, וע' מהרי"ט ח"ב ת' כ"ו דשאני נפלה לבור שתסבך ידה באבנים שבבנין, אבל ראוהו שטבע וכסהו המים, בכדי שא"א לו לאדם לעמוד במים סגי, ושראוי להיות שיעור זה כשיעור שבני אדם משערין ע"ש. וכבר בארתי באמ"ש סי' נ"ו די"ל דגם בשיעור מועט לא יקום בו כח לעלות בעצמו מהמים על שפת הנהר, ומצד שטף המים לא יצוף למעלה בחייו, וע' שבת ק"ח סוטה ד' ל"ד, ואם העלוהו אחרים היה הדבר ידוע והנה לפמ"ש המרדכי ר"פ האשה בחד תירוצא דמשאל"ס דהוי מיעוטא דלא שכיח אפי' ר"מ לית לי' דלכתחילה לא תנשא אלא משום חומרא דא"א ולזות שפתים ע"ש פשיטא שיש להקל כשיש צירוף היתר מצד איזה ענין ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י די"ל דמש"ה ל"מ לצרף בצו"מ משום שלא באו כאחת התרי רובי דלאחר כמה ימים הוא שנתחדש הא דאי סליק כו', ולכאו' מצינו כזה בד' הריב"ש וכמ"ש דעכצ"ל דשאני כששני החזקות ישנן כאחת, (והנה מ"ש ד' קכ"א תד"ה ולא, יל"פ דלולי ההוכחה מצו"מ הי' מקום לדחות דדוקא כשהמיעוט מצוי, וכגון שלא הביט סביבותיו או שלא הי' אפשר להביט, וגם כשאין המיעוט מצוי לא חלקו בתקנתם, לזה הוצרכו להוכיח מצו"מ, דכולי האי לא גזרי אטו אינשי דעלמא, ואטו היכא שהמיעוט מצוי, ועד"ז יל"פ ג"כ מ"ש התוס' ד' ל"ו, שאינו סותר למ"ש בעצמם בבכורות ד' כ' וכמה דוכתי)

ובנ"ד יש ג"כ צירוף היתר מה שנמצא גוף ושלד איש לא רחוק ממקום הטביעה, ולא נשמע שנטבע כאן איש אחר, ודכיון שהמים שוטפין ומוליכין אותו הוי כמו שנמצא במקום שנטבע ממש, ואמרי' דזהו שנטבע זהו שנמצא, ועמ"ש חה"ג בבר"י סי' כ"א

ממ"ש בחולין ד' צ"ה תד"ה אסיק, ומ"ש מהירוש' פ"ז דשקלים "ההיא שטף נהרא ואייתי חורי דנבילה תחתיה", לענ"ד י"ל דהיינו משום דשכיח הרבה השלכת ונפילת בשר נבילה לתוך המים, ואדרבה כיון שנמצא במקום שהניח, ודרך המים לשטוף ולהוליך ממקומו, יש לחוש דההיא שטף נהרא, ודמה שנמצא הוא ממה ששטפו המים ממקום אחר, משא"כ טביעת אנשים דלא שכיחא וקלא אית להו, ובלא"ה שאני איסור בשר שנתעלם מן העין אליבא דרב, ועמ"ש התוס' דחומרא בעלמא הוא, ומההוא גברא דאטבע בדגלת כבר נתבאר ליישב וע"ש מ"ש מהא דרב נתן בר אביי אתאבד ליה קיבורא דתכלתא" כו', ולא קאמר דזה שנאבד הוא שנמצא, ולכאו' משמע שלא הי' זוכר באיזה מקום נאבד ממנו, וכמ"ש "אית לך סימנא בגוויה א"ל לא", וע' ב"מ ד' כ"ג אי מקום הוי סימן ודשאני רקתא דנהרא (וע' ב"ב ד' כ"ג תד"ה חוץ, ומנחות ד' מ"ג בענין בירור תכלת ע"י בדיקה, רק שהבירור ע"י טורח) ומ"ש מההיא דגיטין ד' י"ט דדוקא משום דמזוזתא בי דנא לא שכיחא", ולולי זאת היו חוששין שמא גט זרק לה ואבד, ודהמזוזה שנמצא לא זהו מה שזרק, לענ"ד י"ל דשאני התם דההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו לביני דני אשתכח מזוזתא", שהי' ידוע שכתב לה גט לגרשה ואמר שהוא זורק לה גט. וממילא החשש שהחליף וזרק לה מזוזה הוי חשש רחוק, ומש"ה הי' לחוש שמא גט זרק לה ואבד, ומש"ה הוצרך לומר דמזוזתא ביני דני לא שכיחא

וכן יש לצרף בנ"ד מה שנמצא בהשלד סימנים בשינים וכפות הרגלים כפי מה שהי' בבעל האשה העגונה, וע' פ"ת ס"ק ק"ו לענין צירוף סי' אמצעים, ועמ"ש הנוד"ב ח"ב תשו' ס"ו מהא דקאמר בחולין ד' ע"ט דא"ל ר' אבא לשמעיה אי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא", דמוכח מזה לכאו' דלא מהני צירוף סימנין דקול ואזנים וזנב, ומ"ש הנוד"ב לתרץ דמהלשון "עיין" משמע שהקפיד רק על דבר הנראה לעינים ולא על הקול, ודמש"ה דייק פרש"י לומר דדמיין להדדי "באזנים ובזנב" צ"ע דאטו א"א לומר דבשעת העיון ממילא יתברר לו אי עבי קליה אי צניף קליה, והוא דבר המתברר מאליו, ורק על הדבר התלוי במראות עין הוצרך לעיין וי"ל עפמ"ש בחדושי הר"ן דמ"ש כאן "וסי' דאורייתא" היינו דסימנין אלו ע"י אזנים וזנב המה מקובלים למשה מסיני, ולכאו' יפלא דמנלן לפרש דהסי' הן הלמ"מ, ואטו ליכא למימר שהסימנין נראין בחוש "דרברבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא" כו', וכדי ליישב זה י"ל דגם למ"ד א"ח לזרע האב, מ"מ לענין טבע גידול הולד וצורתו תלוי גם בזרע האב, ולענין טבע וצורת הולד אין פלוגתא בין מ"ד א"ח לזה"א ובין מ"ד חוששין לזה"א (ומש"ה אין המציאות מכריע לברר הספיקא דפלוגתא

בזה), וא"כ בין הנולד מסוס וחמורה ובין הנולד מחמור וסוסיא יש בהן עירוב סימנין, ומ"ש "עבי קליה בר חמרא" היינו שיש לו התדמות יותר לחמור (וגבי מ"ש דאין מרביעין עליה לא מין סוס כו', פריך ולבדוק בסימנין כו' לפי שיש הבדל ניכר בין סוס ממש), ומש"ה דוקא משום שהסי' הן מקובלין הלמ"מ משגחי' על הסימנין ודכשהן שוויין בסימנין הן מין אחד, ומש"ה קאמר עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי", ואילו לא היו הסי' הלמ"מ לא היו משגיחין בזה כיון שאינן דומין ממש גם באזנים וזנב לא לסוס ולא לחמור, ועפ"ז יש ליישב מה שהקשה בתשו' הרא"ש כלל ב' סי' ט"ז לשיטת הרמב"ם בכלאי הנהגה דאינו לוקה אלא בטמאה וטהורה. דא"כ מנלן להש"ס להוכיח דסי' דאו' דהא אפי' אי הוו דרבנן שפיר סמכינן עלייהו באיסור דרבנן, ועפמ"ש מיושב דדוקא משום שאלו הסימנין הן הלמ"מ תלוי בדמיון הסימנין זה לזה הגם שאינן דומין לא לסוס ולא לחמור, (ומוכיח דקסבר א"ח לזה"א דאס"ד דספוקי מספקא ליה כדאמר לעיל הוי ס"ס וא"צ לברר כשלא יתברר לגמרי וע' נו"ב חיו"ד ת' מ"ג), וגם אי נימא דלא הוי מצד הלמ"מ רק שיש הבדל בין הנולד מסוס וחמורה להנולד מחמור וסוסיא שדומה יותר להאם אכתי כיון דלפמ"ש אינו דומה לגמרי להאם ממילא י"ל דהוי כסי' גרוע ושע"י צירוף הסי' נעשה כסימן אמצעי, ושפיר מוכיח מזה דסי' דאורייתא ובספרי אבן הראשה סי' י"א ביארתי להוכיח ממ"ש בכריתות ד' י"ז, דעכצ"ל דחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן ולא אכל כולה, א"א לברר ע"י המקצת הנשאר שהוא חלב, וכשהוא שומן אפשר שיתברר, ומשום דמראית עין הבקי לא הוי בירור גמור לחייבו חטאת וכה"ג, ורק דכשמכיר שהיא שומן מותר להבחין ע"י טעימה, ובצירוף הבחנת הטעימה הוי בירור גמור, ודהגם דלא דמי לבחינת הטעימה דעלמא, כגון בנתינת טעם בשר בחלב וכה"ג שהבדל הטעם מורגש, משא"כ חתיכה ספק של חלב, דקיי"ל דחלב שנתערב בשומן ליכא למיקם אטעמא ומשום שהטעמים קרובין זל"ז וכשנתערב ערב מעט חלב בשומן לא ירגישו טעם חלב, ודוקא כשהיא חתיכה בפ"ע בלי שום עירוב, ביארתי להוכיח שיש הבדל קצת ביניהם בטעמם ושמצד זה יוכל הבקי להבחין ולהכיר ע"י טעימה, וכיון שהטעמים קרובין זל"ז ויש רק הרגש דק והבדל קצת ביניהם, ממילא י"ל דהבחנת הבקי ע"י טעימה לא עדיף מהכרתו בזה ע"י מראית עין היכא של מראית עין כל הוא בספק דלא הוי בירור גמור כמש"ש, אכתי ע"י צירוף בחינת הבקי במראית עין ובטעימה הוי כעין צירוף סימנין גרועין דהוי כסי' אמצעי וצירוף סי' אמצעים דהוי סימן מובהק] והנה בנ"ד יש צירוף מה. ששמעו שאחד מהדייגים מצא איזור הנטבע, וגם בלא זה כבר נתבארו טעמי ההיתר, והנני מסכים להתיר העגונה הזאת מכבלי העגון, והנלע"ד בעז"ה

כתבתי יום א' כ"ב טבת שנת תרס"ד, אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל. בענין הנ"ל לכבוד אחי הרב הגאון אוצר התורה והיראה כו' מו"ה ישראל איסר יעקב נ"י ויופיע.

מ"ש כ"א הגנ"י (במכתבו מיום י' טבת שנת תרס"ז) ע"ד העגונה אשת יאסל קארט שנטבע בהספינה נארגע שיצתה מליבאווא זה שנה שלישית (בחודש יולי) ונטבעה במקום הנקרא ראקהאלריף, ומצד שהוא מקום סלעים וטרשים נקרא בשם ריף, ומצד שהמים מתגלגלין שם במהירות עצומה והספינה נתקלקלה ונשברה ע"י הסלעים והים היה הולך וסוער ירדה מצולות בלב ים, ובהספינה היו יותר משמנה מאות אנשים רובא דרובא מבנ"י ונצולו רק ערך ק"כ אנשים אשר נקבו בשמות במכ"ע ונתקבל מכתב מאחד מן הנצולים שראה בעצמו שנהפכה אנית ההצלה שהי' בה יאסל קארט הנ"ל ועוד אנשים ושנטבע במי הים והגלים שטפוהו וכן נתקבל גב"ע ובעלי האניה ג"כ פרסמו שמות הנטבעים ובתוכם בעל העגונה הנ"ל ושלחו לה כסף גמול אסונה, והביא מ"ש הפ"ת ס"ק קל"ג להוכיח ממ"ש בב"ב ד' כ"ד, "דעיקולי ופשורי הוי מטבעי לה". ובפרש"י שהמים מתעקלין ומתגלגלין כגלגל במקום אחד מחמת כיפי סלעים ארוכים הבאים אל תוך הנהר והמים מכסין עליהן והספינות מתגלגלות שם וטובעות" דכה"ג ליכא חשש הצלה, וכן הביא כ"א הגנ"י מהירוש' פ"ד דעירובין ה"א דקאמר מה נפק מביניהן אם הי' הים גלוני ופירש הק"ע שהגלים הולכין וסוערין והפ"מ פי' דהיינו שהגלים גבוהים ודוחפין הספינה לאחור ואינה יכולה להלך, וא"כ מ"ש בירוש' דיבמות שאם הים גלוני משיאין את אשתו היינו שמי הים סובבים ומתגלגלים מחמת סלעים וטרשים, דא"א לפרש שהים סוער ומעלה גלים דהא אדרבה עי"ז יש יותר חשש הצלה כמו שהקשה הק"ע, וכן הלשון "הים גלוני" משמע שהמקום גורם ולא ע"י רוח סערה שהזמן גורם, וא"כ יש לצדד בנ"ד להקל להתירה להנשא, ובפרט שלא היו יכולין הנטבעין לצוף להחוף, עד אחר ז' ימים, (כאשר גם אלו שנצלו ע"י אניות הצלה עבר עליהם ששה מעל"ע עד בואם להחוף, והי' באני' מיני מאכל להשיב נפשם), ובירוש' פ"ב דנדרים שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן מיד שבועה שלא אוכל ג"י ממתינין אותו עד שיאכל ומלקין אותו", וברמב"ם פ"ה משבועות דנשבע שלא יישן ג"י או שלא יאכל ז' ימים היא שבועת שוא, ובילקוט אסתר עה"כ וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו איתא "ואיך היו צמים ג' ימים לילה ויום ולא היו מתים אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום", וכן הביא מ"ש השבו"י ח"ג תשו' ק"י דכיון דכשנטבע במשאל"ס אי נסיב לא מפקינן לה מיניה ולכתחילה הוא שלא תנשא, ממילא יש להתיר בשעת הדחק לכתחילה כמ"ש בתו"ח כלל י"ז דשעה"ד כדיעבד דמי וכמ"ש בתשו' מ"ב סי' מ"ד דהיכא שהאשה ילדה ורדופה

להנשא אין לך שעת הדחק גדול מזה ואם תשאר עגונה נפיק חורבא, וכמ"ש הרא"מ דכה"ג היכא דאיכא פלוגתא דרבותא אזלי' לקולא באשה עגונה ויש לסמוך אדברי היחיד, ועמ"ש הט"ז ס"ק ט"ו ובב"ש ס"ק מ"ז, ודשאני עובדא דאשת חסא דקים לי' להש"ס שלא היתה רדופה להנשא ולא רכה בשנים ולא הי' שעת דחק, וגם כשהיא אשה צנועה דליכא חשש מכשול כתב השבו"י (שהיה אא"ז כמו שיש לנו בקבלה מכאאמו"ר זצ"ל) להתירה להנשא כל שיש צירוף איזה צד היתר ע"ש, וכן יצא מגיסו הגאון ר"ד אופנהיים להתיר ע"ש, ושיש לצרף גם מ"ש התה"ד שבזמנינו אפי' אדם בינוני אם איתא דחי עדיין הוה ליה קלא טפי וטפי מצו"מ בזמן הש"ס, וכמ"ש בפסקי מהרי"א סי' קל"ט והובא בד"מ ס"ק ט"ו, ובנ"ד ששלחו בעלי הספינה לחפש ופזרו ע"ז הון עצום ומכה"ע חקרו ודרשו וכתבו בפרטיות אודות כאו"א מהנטבעים, פשיטא דאי איתא דחי הי' הדבר ידוע, ודיש לצרף ג"כ מ"ש המרדכי בשם הר"א מווארדאן להתיר כשנתעגנה ארבעה שנים דמדלא אמרו חכמים שאסורה לעולם ש"מ דלאו לעולם קאמרי, ובנ"ד האשה ילדה כבת כ"ב שנים ונשארה עם ילד והיא באלמנות חיות, והביא בשם תשו' הגאון רי"מ מבריסק ועוד תשובות הגאונים האחרונים שהקילו באופן כזה, ודרש ממני כ"א הגנ"י להצטרף ולהסכים להתיר האשה העגונה הנ"ל מכבלי העגון.

הנה מ"ש מהירוש' דעירובין, ראיתי לחה"ג ז"ל בבר"י סי' י"ח שהביא מ"ש הטלוך בערך גלוני וז"ל אם היה גלוני על דעתיהון דחבריא אסור פי' בלשון יוני ים שקט בלא גלים עכ"ל, ומבואר דכונת הירוש' דעירובין דמצד שהים שוקט אין הספינה נעקרת מד' אמות שלה [וע' ב"מ ד' ט' "דספינה מינח ניחא ומיא הוא דקא ממטו לה", משא"כ כשהספינה מתנועעת וקופצת ע"י הגלים], וא"כ כמו"כ מ"ש בירוש' שאם הים גלוני והביט לד' רוחות וראה שאין שם בריה משיאין אשתו, היינו שמצד שהים שוקט הי' יכול להביט בכל רוחותיו, והביא מההיא דב"ב ד' כ"ד, ודי"ל דדוקא לענין איסור יי"נ דאזלי' בתר רובא, סמכי' על ההוכחה דאם איתא דמהאי דקרא אתאי עקולי ופשורי הוה מטבעי לה" משא"כ לענין איסור א"א דחששו רז"ל לחששות רחוקות, וגם דשאני אדם שיש לו דעת ומתאמץ בכל כחו להציל עצמו, והביא ממ"ש בתשו' מהר"ם מרוטנבורג סי' תתקע"א דבמשאל"ס לא פלוג רבנן בין היכי דאיכא סלעים וטרשים ולענ"ד אין להוכיח ממ"ש בתשו' מהר"ם מרוטנבורג, דהא בתשו' הנ"ל מבואר להחמיר גם "כשהיו חתיכות גסות של גליד מכסים את הנטבע, והם דוחקין אותו לעומק ומפרקין גופו לנתחים", ואנן הא קיי"ל בזה להקל וכמ"ש בתשו' הב"ח סי' ע"ט וכ"כ הט"ז סקנ"ה ובב"ש ס"ק צ"ה וע' פ"ת שהביא לתרץ הא דל"ח למחשד"ג, ומכ"ש בנ"ד דעדיף טובא שנטבע בלב הים (ובעובדא

דמהר"ם מר"ב נטבע בנהר), ומ"ש בבר"י לחלק בין חבית לאדם, לכאו' אדרבה יש ללמוד מכ"ש דחבית שצפה בנהר מצד טבעה ובכ"ז נטבעת ע"י הסלעים וטרשין מצד כח גלגול המים במרוצה, ומכ"ש אדם שגם במים דעלמא צריך שיחגור כחו, וכדמוכח ממ"ש שבת ד' ק"ח לא מבעיא כשורא כו' אלא אפי' גברא דטבע כו', ועכ"פ כיון שבמקום סלעים וטרשין שכיח יותר סכנת הטביעה לא דמי למשאל"ס דעלמא ועמ"ש בתשו' הגרע"א סי' ק"ט דכשנטבע באמצע המים רחוק מיבשה בענין דבתוך שיעור כדי שת"נ אי אפשר לו לעלות ליבשה, הוי כמו שהה עד שתצא נפשו.

ובמרדכי בשם גדולי צרפת דגם במשאל"ס דעלמא כשהלכה וניסת בלא היתר ב"ד לא תצא, והקשה המרדכי דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם לומר שלא תנשא לכתחילה דאנן סהדי שכולן ינשאו, וכן ממ"ש דמדבוריה דר"נ אזלא דביתהו דחסא ואינסבא ולא א"ל ולא מידי, משמע דדוקא לפי שטעתה בדברי ר"נ הוא דלא תצא, ולכאו' יש מקום ליישב דעת גדולי צרפת (שכן עשו מעשה כמבואר במרדכי) דכיון דקיי"ל בכתובות ד' י"ד דכשאין להולד תקנה בישראל ולא בממזרת דינו כדיעבד וכמ"ש בריטב"א שם, וע"ש דלאו דוקא כשהולד בן זכר דאיכא מצות פו"ר, (וע' פסחים ד' כ"ו תד"ה בין ובקדושין ד' נ"ה וע' יבמות ד' ק"ו) וה"נ הא אין לה תקנה ותתעגן לעולם, ומ"מ מהני תקנת חכמים שלא יתירו אותה ב"ד להנשא, דכשיודעת שנישאת על דעת עצמה ושלא תוכל לתלות הקלקלה בב"ד (ויפה כח ב"ד שפוטרה מן הקרבן) ממילא מירתתא טפי ורמיא אנפשה לחקור היטב. והיינו דקמ"ל דהגם שסמכה עצמה על דברי ר"נ וממילא אפשר שלא חששה כ"כ לדייק מעצמה מ"מ לא אמרו לה מידי, ובלא"ה שאני גבי דביתהו דחסא דהוי ע"פ עדות עכו"ם מסל"ת. ובשו"ע כתב זה בדין האשה שהעיד לה ע"א שנטבע בעלה במשאל"ס דכשניסת בעבריינות תצא, ומשום דמים כמלחמה דמי ויש בע"א חשש בדדמי, ולא מוכח לומר דה"ה כשיש ב' עדים, וגם לא מוכח דה"ה כשכבר נתעגנה זמן רב כיון דהוי כעין אונס קצת, וע' גיטין ד' מ"א ד"ה כופין (וממ"ש בשו"ע שאבד זכרו ונשתכח שמו לא מוכח אלא דהוי לאחר י"ב חדש, א"נ דאדרבה מצד שהי' קודם יב"ח הוצרך לומר שנשתכח שמו).

ועמ"ש הרשב"ץ ח"א ענין פ' דכשהפליג בספינה ולא בא למחוז חפצו וידענו שלא נשבה ונשאר לנו לומר שנטבע בים ומת או יצא ליבשה והרגוהו לסטים או חיות רעות אכלוהו או מת ברעב ואם היה קיים כבר בא הוי כמו שנטבע במשאל"ס בפני עדים דאפשרות ההצלה הוי חשש רחוק והביא הוכחה מהירושלמי "חד בר נש אתא ביומי דרבי אמרין ליה ההוא פלן אמר לון מית ההוא פלן א"ל מית א"ל וכלהון מייתין א"ל ואילו הוו בחיים

לא הוו מייתו כו' מאן דנשאת נשאת" כו', אע"פ שנראה דבדדמי הוא מעיד ומשום דאזלי' בתר אומדן דעתא שמת יע"ש, אך ממ"ש בחי' הרמב"ן ד' קט"ו וז"ל שאפי' זה שאמר בדדמי אילו הוין בחיין לא היו באים אעפ"כ כיון שאומר מת האמינוהו ותלו להקל שודאי מת אלא סניפין לדבריו היה מביא כדי שיאמינו אותו עכ"ל, מבואר דמפרש דלא כהרשב"ץ, ודוקא משום שתולין להקל שהעד יודע בבירור שמת, וכ"כ הרשב"א, וכ"כ מהר"ם מינן תשו' מ"א דאע"ג דאיכא אומדנא דאילו היה בחיים לא איחר כ"כ לבא לא עדיפא מעיר שהקיפה כרכום וספינה מטורפת בים ולכאו' מדפרש"י בכתובות ד' כ"ב ד"ה באומרת ברי לי אין לבי נוקפי שברי לי אילו היה קיים היה בא", משמע דס"ל שיכולה לסמוך על האומדנא שלה, והא דלא ניחא לפרש"י לפרש כפי' התו"י ביבמות ד' פ"ח ששמעה מבנ"א שמכרת אותם ויודעת שלא ישקרו, וכעין מ"ש בכתובות ד' פ"ה, בת ר"ח קים לי בגוה, היינו משום דדבר כזה יכולין גם ב"ד לידע אם האנשים ההם נאמנין ביותר, ודוחק לפרש שהאשה בלבד מכרת אותם היטב, ולזה פרש"י שאומרת ברי לי מצד שהיא יודעת ומכרת את תכונת בעלה ואהבתו ומצד זה ברי לה, והא דביבמות שם פרש"י שברי לה ע"י סימנים היינו משום דהתם דמיירי דאתא גברא וקאי, ודקאמרי אנן הוינן בהדיה כו' ואתון הוא דלא ידעיתו ליה", שייך לומר שברי לה ע"י סימנים, שאין זה בעלה, משא"כ בהסוגיא דכתובות דלא מיירי שהאומרין שלא מת אומרין שהבעל כאן, מש"ה פרש"י שברי לה דאילו היה קיים היה בא, והנה הרא"ה הובא בש"מ הקשה על פרש"י דהא ודאי לא חשיבא ידיעה לאפוקי נפשה מספיקא דתרי ותרי, ואולי י"ל דכיון שכבר נפקע חזקת א"א כמ"ש התוס', וזה שנישאת לו בא בטענת ברי שמותרת ומשועבדת לו ובשעה שנשאת הי' ההיתר והשעבוד בודאי ואח"כ הוא שנתחדש הספק, מש"ה דוקא מצד מה שלבה נוקפה שיש איסור בדבר, וכשאין לבה נוקפה שבקינן לה לישב תחתיו משום דכנגד הספק איסור יש ספק שעבוד דהוי ג"כ מלתא דאיסורא ושהבעל אומר ברי שמשועבדת לו ודוקא כשלבה נוקפה ליכא שעבודא (וכעין מ"ש ד' ס"ד כשמאיס עליה), ולזה התם הדבר תלוי במה שלבה נוקפה (כמו באשם תלוי וע' כריתות ד' כ"ד) משא"כ כשברי לה שהאמת כדברי אלו העדים שמעידין שמת בעלה ועכ"פ לא מוכח מפרש"י לומר דגם בעלמא מהני אומדנא שלה לענין שאם ניסת ל"ת.

וע"ש מ"ש הרשב"ץ ממ"ש בב"ב ד' נ"ח דא"ל ר' בנאה זילו חבוטו קיברא דאבוכן כו' שדן ע"פ אומדן דעתא, ולכאו' התם לא הי' ענין הוצאה מיד המוחזק, ואפשר שהשכ"מ נתן במתנה לאח"מ לבנו המתנהג כשורה וע"י עצת ר' בנאה נתברר מי התנהג כשורה, וגם הא כל מה שהוצרך לומר דכל נכסי לחד ברא היינו לפי שידע שלא יתברר הדבר מי הוא

בנו, ואם יתברר אין צורך בדבריו, וכיון שידע והבין שלא יתברר, לאיזה תועלת אמר "כל נכסי לחד ברא", וכיון שאין אדם מוציא דבריו לבטלה ובפרט קודם מיתתו, ממילא הוי כאילו פירש בדבריו שנותן במתנת שכ"מ לאותו הבן של אשתו שע"פ אומדן דעת ב"ד הוא בנו, וכאילו פירש בדבריו שנותן במתנה ע"פ אומדן דעתא של ר' בנאה, והגם שלא ידע בעצמו לאיזה מהבנים הוא נותן, הוי כעין המשעבד עצמו לכל מי שיוציא השטר, שהביא הרא"ש מדמצינו בכתוב והיה אשר יכנו יעשרנו וגו', ובב"ב ד' קמ"א המבשרני במה נפטר רחמה כו', ובסוכה ד' מ"ב כל מי שמגיע כו', וה"נ למי שיתברר ע"פ אומדנא (ולא הוי תולה בדעת אחרים לגמרי) וע' קצה"ח סי' ס"א, וע' בת' הרא"ש כלל ס"ח אות כ"ג שהוכיח ג"כ מעובדא דר' בנאה אך בעובדא דהרא"ש מסייע חזקה מה שהי' חייב לבעל השטר ושלא נפרע וע' בחו"מ סי' ס"ה סקי"ז משא"כ הרשב"ץ שכתב שר' בנאה דן באומדן דעת להפקיע מאחרים וליתנה לזה, והרשב"ץ בעצמו כתב שאפי' תאמר שאין כאן הוכחה שהוא בנו אבל אמד בדעת של זה המת שכיון שהוא מסופק איזה מהן בנו וא"א לעמוד על ספק זה לעולם ולא רצה ליתן נכסיו אלא לא' מהם בודאי אומדן דעתא הוא שלאותו שהוא חפץ ביקרו ובכבודו נותן נכסיו אפי' אינו בנו ולא למזלזל בכבודו לעשות חבוט בקברו אפי' הוא בנו ודומה לשודא דדייני גבי נכסי לטוביה", וא"כ לא מוכח מזה אלא דאזלי' בתר אומדן דעת של הנותן וכמ"ש בב"ב ד' קמ"ו, משא"כ היכא שלא נתברר גוף הענין לא אזלי' בתר אומדנא וכדקיי"ל סי' ת"ח וכמ"ש בסנהדרין ד' ל"ז ובנידון דהרשב"ץ הא לא נתברר שמת אלא ע"פ אומדנא וגם שאני הא דר' בנאה דאיכא תרתי דמלבד האומדן דעתו של המורישׁ יש גם האומדנא שהוא בנו וכמ"ש הרשב"ץ משום שרוב ממזירים עזי פנים (וע' ס"ח סי' רל"ב בשם ר"ס גאון. ועמ"ש באה"ר סי' ט"ו בההיא דחולין ד' י"א) ובלא"ה עדיף מאומדן דעתא בעלמא, דכיון שבודאי לא הוציא דבריו לבטלה והוא ידע שלא יתברר הדבר לעולם, בהכרח היתה כוונתו שינתן ע"פ אומדן דעת של ב"ד, אך י"ל דכמו"כ אפשר שהיתה כונתו שלא ינתן לשום אחד מהם ועי"ז תהא אם הבנים מוכרחת לגלות ולברר מי הוא בנה מבעלה שתחפוץ בטובתו שג"כ הוא בנה, וע' סי' רפ"א סעי' ג' דכשאמר לא יירש שמעון וראובן יירש הכל דבריו קיימים, וממילא כיון די"ל שכאו"א הוא מהרוב כבר נסתלקו מהירושה אך ז"א, דמה שמועיל הסילוק היינו רק מצד מה שאמר שראובן יירש, והכא אי נימא שאין האומדנא מבררת דהוי של זה, ממילא ל"מ הסילוק וא"כ נכסים בחזקת יורשין. ומצד נאמנות האב ל"ש כאן, ובפרט שלא הגיד ביחוד מי אינו בנו ושאמר כן רק מצד מה ששמע מדביתהו ועכ"פ מוקשין דברי הרשב"ץ, דהא לפמ"ש בעצמו די"ל דהוי מצד אומדו דעתא של המת

ושהי' בתורת מתנה מוכח מזה רק דאמדי' דעתו של הנותן ולא לענין שהאומדנא מבררת המעשה, ומכ"ש לפמ"ש הרשב"ץ מקודם דאפי' לר' אחא דגמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו כו' ה"מ בחזקה דאיתא קמן. וא"כ מכ"ש דלא מוכח מההיא דר' בנאה ובדברי תשו' הרא"ש יש לפרש דס"ל דר' בנאה דן רק מצד אומדן דעתא שהוא בנו, ולא מצד אומדן דעת הנותן, ומשום דאפשר שהיתה כונתו שלא ינתן עד שיתברר ע"י האם ולא היתה כונתו בתורת מתנה ורק שלא ירדו לנכסים עד שיתברר וע"ש בלשון הרא"ש שכתב "וכן בכמה מקומות הלכו חכמי הגמ' בתר אומדנא דמוכח גבי שטר מברחת כו' וההוא גברא דזבין נכסי' אדעתא למיסק לארעא דישראל וגמל האוחר בין הגמלים ודבר זה יש לו עיקר מדברי קבלה מאב לחכמים אשר צוה ליתן לה הילד החי", וא"כ מוקשה דהא קיי"ל כרבנן דר' אחא דגמל האוחר בין הגמלים כו' לא אמרי' שבידוע שזה הרגו, וכמ"ש ברמב"ם וטוש"ע. משא"כ הא דאזלי' בתר אומדן דעת המוכר והנותן דהוי אליבא דכ"ע וכן מ"ש הרא"ש ממ"ש תנו לה את הילד החי ע' מכות ד' כ"ג "שיצתה בת קול ואמרה היא אמו" והגם דלא בשמים היא מ"מ מהני לברר היכא דהוי גילוי מלתא בעלמא (וע' שבת ד' ק"ח חולין ד' ל"ו וחולין ד' ה' תד"ה ע"פ הדבור), וליכא הוכחה אלא לפום הס"ד דקאמר "שלמה נמי מדהא קא מרחמא כו', ודהגם דאדרבה עי"ז שתקח לה הילד תהא מוכרחת להניקו ולכלכלו, מ"מ איכא לאם הילד צערא דגופא, וכן מהא דקאמר "מנא ידע דילמא איערומא מערמא" מוכח דלולי חשש הערמה, הי' זה כבירור גמור, ועפ"ז צ"ל דמ"ש בר"ה ד' כ"א ביקש קהלת לדון דינין שבלב שלא בעדים כו' היינו דוקא מה דגזה"כ שצריך עדים, משא"כ היכא שצורך העדים הוי רק כדי לברר הדבר, אך ז"א דהא כמו"כ קאמר שבקש לדון שלא בהתראה, ועכצ"ל דהיינו משום שלא נתנה התראה אלא להבחין כו', ואולי יש ליישב בזה מ"ש הרמב"ם פי"ב מסנהדרין ה"ב ובכ"מ דס"ל להרמב"ם דגם לרבנן דריב"י הויא התראה כו', ועפ"ז י"ל דמוכיח כן הרמב"ם ממה שביקש קהלת לדון שלא בהתראה דעכצ"ל דהיינו לפי שביקש לדון דינין שבלב ולהבחין בין שוגג למזיד, ועפ"ז משמע דגם מה שביקש לדון שלא בעדים היינו היכא שצורך העדים הוי כדי לברר הדבר וא"כ שפיר הביא מזה הרשב"ץ שאין דנין ע"פ אומדנא, וכן הביא ממ"ש במדרש קהלת (עה"כ אי לך ארץ שמלכך נער) שלא הזכירו לשבח שלמה המלך שדן דין ב' נשים מאומד, ומשום דמהש"ס דמכות הי' מקום לומר להיפוך, לזה הביא מהמדרש, ואינו סותר למ"ש הש"ס דמנא ידע "דילמא אערומא מערמא", משום דלולי חשש הערמה הי' זה כבירור לכ"ע והיכא דהוי אומדן דעתא לכ"ע אזלי' בתריה, ודוקא מצד שלא נתברר לכ"ע ורק לשהמע"ה הי' אומדנא ע"פ רוה"ק, לא הי' רשאי

לדון אלא במה שאחרים רשאים, ומיושב ג"כ מ"ש "שלמה נמי מדהא קא מרחמתא" כו', וכן יתישב בזה שאין ד' הרשב"ץ סותרין למ"ש הרא"ש להיפוך שיש ללמוד מההיא דשלמה דאזלי' בתר אומדנא, די"ל דהיינו היכא דהאומדנא הוי לכ"ע, וכחילוק הרשב"ץ, ושמצד זה דן שלמה מצד האומדנא שלו, ומצד שלא הי' אומדנא לכ"ע לא הזכירו זה לשבח, ואס"ד דאפי' אומדנא דכ"ע ל"מ לא ס"ד דשלמה לעשות כן קודם שיצתה ב"ק בפרט שתצא ע"י תקלה שיבאו לדון ע"פ אומד והנה עפ"ז עכצ"ל דכמו"כ מ"ש הרשב"ץ בלשונו "דבפ' אחד ד"מ אמרי' בהדיא דד"מ שויין הן לדיני נפשות שאין דנין בהם מאומד היינו דוקא היכי שאין האומד ברור לכ"ע (וברשב"ץ שם מקודם הביא ההיא דר' אחא לדינא) ומ"ש הש"ס שם כמאן כר' אחא כו', היינו משום דלהס"ד אליבא דר' אחא הומ"ל דה"ה כשיש אומדנא להעדים ע"פ דעתם, וממילא גם להמסקנא אתי אפי' כר' אחא ומשום דדוקא גמל האוחר כו', שהאומד הוא לכל אדם שיראה הדבר ואין העדים רשאין להעיד מאומד רק להגיד לב"ד פרטי הדברים וכשיראו ב"ד שמצד ראיית העדים יש אומד ברור לכ"ע, אז ידונו ע"פ, וכמו"כ אתיא מתני' להמסקנא אפי' לרבנן דר' אחא ועפ"ז יש מקום ליישב קושיית התוס' שם ובשבועות ד' ל"ד מהא דקאמר הש"ס בשבועות דאי אית ליה לרי"הג דר' אחא בד"נ נמי משכחת לה כר"ש בן שטח כו' מי הרגו לזה אני או אתה" דלפ"ז י"ל דהיינו לפי שהאומדנא הי' מתברר לכל רואה הדבר וכשהי' מעיד לפני ב"ד היו ב"ד מכירין שהאומדנא מוכחת שזה הרגו ומ"מ אין העדים רשאין להעיד מאומד שאין הדבר תלוי בשקול דעתם ואומדנא שלהם אלא במה שידונו ב"ד וישפטו אם הוא אומדנא דמוכח לכ"ע, וע"ש מ"ש הרשב"ץ בד' הרי"ף פ' הכותב "דהתם שהוא רוצה לסמוך לארועי שטרא לאפוכי שבועתא ע"פ קרוב או אשה כשנים משום דאיהו קים ליה בגויה האידנא לית לן למיעבד הכי אבל במה דאמרי כ"ע דהכי הוה קושטא דמילתא" כו', ולכאו' צ"ע דהא לפמ"ש הרשב"ץ גם בימי הש"ס לא היו דנין ע"פ אומדנא שאינו ברור לכ"ע, וצ"ל דהתם הא לא היו דנין לגמרי מצד הא דקים ליה בגויה וכמ"ש בכתובות ד' פ"ה קרענא ס"ד אלא מרענא שטרא אפומיה", ודבזה"ז לית לן למיעבד הכי אפי' לענין הפוך שבועה בעלמא, ודמשא"כ "במה דאמרי כ"ע דהכי הוה קושטא דמילתא" דאפי' בזה"ז סמכינן ע"ז ואולי היינו מה שהוכיח הרשב"ץ מר' בנאה שדן ע"פ אומדנא שלו גם כשלא הי' האומדנא מבוררת לכל אדם, כדמוכח ממ"ש דאזלו אכלו קורצא בי מלכא אמרי איכא חד גברא ביהודאי דקא מפיק ממונא מאינשי בלא סהדי "ובלא מידי", ומדהוסיפו לאמר "ובלא מידי", מוכח שלא הי' אומדנא דמוכח לכל אדם, ושהי' דומה לשודא דדייני (וע' ב"ב ד' ל"ה תד"ה שודא דדוקא דיין מומחה עושה שודא,

ולשיטת ר"ת דלמי שירצה הדיין כו' צ"ל דכיון דאלקי' נצב בעדת אל ולעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב כו', יש לו סיעתא דשמיא לכוון להאמת בשודא דדייני, ומש"ה א"א שיחזור וידון), וכעין מ"ש הרשב"ם שזה הוא הצנוע שבכם ומסתברא דלזה אהב יותר כו' דלא שייך הכא אלא שודא דדייני", וממ"ש "דקא מפיק ממונא" משמע שהי' ענין אפקועי ממונא מחזקת יורשין, וממילא מוכח דכשהאומדנא מבוררת לכל אדם אזלי' בתר אומדנא אפי' לברר המעשה, ודמש"ה בענין אומד דעת הנותן מהני אומדנא של הדיין, ודהגם דמדמהני שודא דדייני אפי' לרבנן דר' אחא עכצ"ל שיש לחלק ביניהם, אכתי מעובדא דר' בנאה מוכח טפי.

ואולי י"ל ג"כ עפמ"ש בלשון הרמב"ם (פ"ח מנזקי ממון הי"ג) אין הנזקין משתלמין כו' אלא בראיה ברורה בעדים הכשרים להעיד שלא תאמר הואיל ואין מצוין כו' אלא העבדים והרועים כו' אין הדבר כן כו' עד שיהיו עדים הכשרים לו ויחייבו ב"ד המזיק לשלם כו' ואפי' גמל האוחר כו' אין אומרי' בידוע שזה הרגו" כו', ולכאו' לא הוצרך הרמב"ם להשמיענו אלא הא דדוקא בעדים הכשרים, כדי שלא תאמר הואיל כו', ודוחק לומר דמצד שאין עדים כשרים מצוין שם סד"א דא"צ ראי' ברורה, לזאת אולי י"ל דבנזקין שאין החיוב בא אלא ע"י מה שיחייבו ב"ד לשלם (או ע"י תפיסה דעביד דינא לנפשיה) ואין דנין זה חלא בב"ד הסמוכין בארץ כמ"ש הרמב"ם פ"ה מסנהדרין, וכיון שאין החיוב בא מצד מעשה הנגיחה וכשמפקיר קודם העמדה בדין פטור ורק ב"ד מחייבין אין ב"ד נזקקין לחייב ע"פ אומדנא, משא"כ היכא שהחיוב הוא מצד עצמו גם בלא ב"ד רק שע"י הפס"ד של ב"ד מתברר החיוב ושעל ב"ד מוטל להציל עשוק מיד עושקו, ודמש"ה דיני הודאות והלואות וכה"ג דנין אפי' בחו"ל ושליחותייהו קא עבדינן, והא דקאמר (סנהדרין ד' ל"ז) "הא בד"מ אמרי' כמאן כר' אחא כו', היינו משום דלרבנן דר' אחא גם בד"מ יש לב"ד לחקור העדים שמא אומרין רק ע"פ אומדנא שאז צריכין להגיד לב"ד האומדנא שלהם כדי שיכירו ב"ד אם יש בהאומדנא של העדים ממש כיון דהוי ידיעה בלא ראיה, ודוקא לר' אחא דאפי' בענין נגיחה ב"ד נזקקין לזה. מוכח דס"ל דמצד האומדנא הוי כמי שראה, ודמש"ה בד"מ שא"צ דו"ח א"צ לחקור העדים בזה, ודמש"ה קאמר (שבועות ד' ל"ד) לימא ריה"ג לית לי' דר' אחא כו', ומשום דגם לרבנן דר' אחא עדות ממון מתקיימת בידיעה בלא ראיה. ולר' אחא הגם דהוי בכלל מ"ש "או ידע", אכתי בד"נ נמי משכחת לה", ומ"מ שיילינן להעדים שמא תאמרו מאומד משום דבד"נ צריך דרישה וחקירה ולידע אם האומדנא של העדים יש בה ממש, והא דקאמר בב"ב ד' צ"ג לימא רב דאמר כר' אחא כו' ע"כ לא קאמר ת"ק התם אלא דלא אזלי' בתר חזקה אבל בתר רובא אזלינן''

י"ל דכדאזלי' בתר רובא המיעוט כמאן דליתא והוי כראיה ממש, ודוקא משום דלא אזלי בתר חזקה הוי זה ידיעה בלא ראיה וממילא מצי סברי שאין ב"ד נזקקין לזה, היכא שהחיוב הוי רק מצד מה שב"ד דנין וגם י"ל דאתי הסוגיא כמ"ד דלא ס"ל לחלק בין חיוב נזקי שור ובין הודאות והלואות, משא"כ לפום דקיי"ל לחלק, וע' ב"ק ד' פ"ד סנהדרין ד' ג' וד' ל"ב לאוקימתא דרבא ואולי י"ל דהיינו מ"ש הטוח"מ סי' צ' סעי' כ"ד בשם הרמ"ה דכי היכי דאמרי' גבי נחבל כו' ה"ה גבי נגזל אי בריר מילתא דגזליה כו' שקיל בלא שבועה כו' וזו היא עדות המתקיימת בידיעה בלא ראות", ועמ"ש הסמ"ע ס"ק י"ז, ולפ"ז י"ל דקאמר דהגם דגבי נתקל הוי רק מצד תקנת חכמים וכן הא דנגזל נשבע ונוטל ומשום דאפי' ידיעה ליכא, הכא בנגזל היכא שנוטל בלא שבועה הוי מצד שהיא עדות המתקיימת בידיעה בלא ראות, וא"צ לתק"ח, ועכ"פ מוכח ממ"ש בלשון הרמב"ם אין הנזקין משתלמין ואין חייבין בכופר ואין הבהמה נהרגת אלא בראיה ברורה ובעדים הכשרים להעיד", דהוי כדין הריגת הבהמה דכמיתת בעלים כך מיתת השור (סנהדרין ד' ט"ו) ולא ע"י אומדנא (ואס"ד דקמ"ל שלא תאמר הואיל כו' ודממילא ה"ה דמש"ה אדרבה סד"א שא"צ ראיה ברורה, עכ"פ לא הו"ל להקדים זה קודם שכתב דבעדים כו'), ומשום דה"ה תשלומי נגיחת השור אין החיוב מעצמו דהא נגח ואח"כ הפקיר פטור, ולא דמי לחיובי ממון דעלמא, (ולכאו' הי' ג"כ מקום לומר דמ"ש "וזה מועד ליגח היינו שידוע שכבר נגח ג"פ ומ"מ לא הועד בב"ד, וע' ב"ק ד' כ"ד וד' מ"א, ותשלומי פ"נ קנסא פשיטא דלא הוי קודם העמדה בדין ועמ"ש התוס' ד' ל"ג ובמכות ד' ה', אך מסתימת הלשון מוכח דה"ה במועד ממש) ומש"ה לא ביאר בדבריו דדוקא מצד אומדנא כזאת אינו מתחייב משא"כ כשיש אומדנא ברורה וכחילוק התוס' בשבועות ד' ל"ד, ומשום דלא ס"ל להרמב"ם כהתוס', דא"כ קשה דהא משכחת אומדנא בד"נ לכ"ע והוצרכו לתרץ בדוחק דהומ"ל ולטעמיך ולהרמב"ם א"ש ועמ"ש הרמב"ם פ"ה מחובל דקנס קנסו חכמים שיהא הנחבל נאמן ונשבע (ודלא כהראב"ד שאינו בתורת קנס) וא"כ י"ל דה"ה מ"ש בהלכה ה' היכא שנוטל בלא שבועה הוי בכלל הטעם הקודם, או דס"ל דאפי' תשלומי נזק חבלה לא דמי לדין נזקי בהמה והנה אי נימא הכי ליכא הכרח מדמהני שודא דדייני אפי' לרבנן דר' אחא, שאין ענין שודא תלוי בהא דאזלי' בתר אומדנא, ושפיר י"ל דס"ל להרשב"ץ שיש להוכיח מדמהני שודא אפי' להפקיע מאחרים, דאזלי' בתר אומדנא כה"ג.

ובת' הרא"ש שם הביא "מההיא אומדנא דמר זוטרא חסידא דאיגנב כסא דכספא מאושפיזי' חזייה להההוא בר בי רב דמשי ידיה וכפר ידיה בגלימא דחבריה כפתיה

ואודי' (ב"מ ד' כ"ד) הגם דהוי רק אומדנא גרועה, וברא"ש ב"מ שם שמאומד הדעת חשדו וכפיי' בשוטי (ודלא כמ"ש בש"מ דכפתי' בדברים שנדוהו וע' פסחים ד' נ"ב), ולכאו' יפלא דהא צערא דגופא (אפי' הכאה שיש לה קצבה ע' כתובות ד' ל"ג) חמירא וע' ב"ק ד' צ"ג, ואטו משום דנגב ידיה בגלימא דחבריה הותר להכותו מצד אומדנא של חשד (וע' חו"מ סי' ת"כ שהקפידה תורה אפי' בהכאת רשע), וצ"ל שהטיל עליו שבועת הוסת או קב"ח שלא גנב (וע' סי' ט"ו ס"ד שיכול להשביעו כו') וכשלא רצה לישבע הגם דלא נחתי' לנכסי' כופין אותו וכמ"ש שבועות ד' מ"א וע' סי' מ"ב סעי' ג' וע"ש די"א דה"מ היכי דאתי לאפוקי מיורשין כו', וא"כ עכצ"ל שרצה לשבע ולטול דהא מן היורשין אינו גובה אלא בשבועה וא"כ קשה דכיון שמצד אומדנא דמוכח הותר לכוף אותו ע"י הכאה היה ביד ב"ד לפסוק שלא יטול וישאר בחזקת יורשין (ודוחק לומר שביד ב"ד ניתן אז רשות רק לכופו שיודה שגם מצד נימוס הערכאות עושין כן ושלענין זה אמרו עשה מה שב"ד של ישראל אומרין לך) וכיון שאין רשות לב"ד אפי' להעמיד הנכסים בחזקת יורשין מצד האומדנא משום דהוי אומדנא גרועה מכ"ש שא"א להכותו בשביל חשד בעלמא והגם שביד בעל השטר שלא לבקש מב"ד שיורידו אותו לנכסים אטו משום שאינו רוצה לוותר על ממונו יכפוהו ע"י הכאה, ובשלמא בההיא דב"ב ד' קס"ז י"ל דכיון שידע רבא בבירור שהשטר מזויף כפה אותו כדי שיודה כדי להסר לזות שפתים וכדי לפרסם מעשה הרמאים, וקצת י"ל דהכפי' הוי רק שיבאר ויגיד פרטי עניני הדבר והשטר, ומתוך מה שיגיד בפרטיות אפשר שיתברר האמת, והדבר הזה הוא בידו, גם אם אין זיוף בהשטר, ודהגם שאין שום ממש בהודאה שבא ע"י פחד כפיה, היה הוכחה מהודאתו לפי שלא הכריחוהו להודות שיש זיוף בהשטר, רק שיגיד פרטי הדברים וע"י החקירה והדרישה ממילא יתברר האמת וכעין מ"ש גבי דין מרומה, ואכתי יקשה בעובדא דמר זוטרא חסידא, (ול"ל שסמך א"ע על מה שהכיר ברוה"ק, דהא כמו דלא סמכי' לאפוקי ממונא ה"ה לענין צערא דגופא), והגם דפרש"י "דכלי של אושפיזו היה", וא"כ י"ל שבעל הכלי הוא דעבד דינא לנפשיה כששמע מפי מר זוטרא דהיינו האי דלא איכפת כו', ולא עשה כן ע"פ פסק מר זוטרא חסידא שבודאי לא הזדקק להיות דיין לאושפיזכניה דעכ"פ איכא מידת חסידות בזה גם לפמ"ש הש"כ סי' ז' סק"ב, אכתי הא מדמייתי זה הש"ס משמע שכדין עשה, וכן הרא"ש הביא להוכיח מזה לדינא, ועכצ"ל כמ"ש מקודם דכיון שיכול להשביעו היסת כשיש רגל"ד, כדלא צייתי דינא יכול לכופו, ועד"ז צ"ל דכונת הפמ"א שהובא בפ"ת סי' ע"ה סקי"ט כשמצא תיבתו פרוצה

ויש אומדנות המוכיחות כו', דהיינו דוקא כדלא ציית דינא לישבע היסת, וכדקיי"ל סי' כ"ו ס"ב דכדלא ציית נוטל רשות מב"ד ומציל כו'

ועכ"פ מיושב מ"ש הרשב"ץ להוכיח דאזלי' בתר אומדנא וכמ"ש הרשב"ץ בענין פ"ד לחזק דבריו מהא דבן סו"מ אינו נהרג אלא ע"ש סופו שירדה התורה לסוף דעתו והבא במחתרת לא הותר דמו אלא מפני אומדן דעתא שבא להרוג וחזקה של ג' שנים אינה אלא מפני אמדן דעתא דעד ג' שנים מזדהר אינש בשטרא והרי יש כאן אפוקי ממונא כו', ורצו לעקור קדושי מי שנפלה אשתו לפני יבם מוכה שחין משום דאדעתא דהכי לא אחדשא ליה וקיימו אותם משום דאנן סהדי דבכל דהו ניחא לה, ודהא דקיי"ל דהשתא לית לי' לדיינא למעבד הכי היינו דוקא במילתא דלא קיי"ל לאינשי הכי אלא להההוא דיינא לחודיה יע"ש (וע' מוהרי"ו סי' ע"ט ובחו"מ סי' ס' וסע"א סי"א), ועפ"ז י"ל דגם לפמ"ש הרמב"ן ביבמות ד' קט"ו בפי' הירושלמי דדוקא משום שתולין שהעד יודע בבירור שמת, היינו משום דלא סמכי' על האומדנא של העד, וכהא דקיי"ל דלא סמכי' על העד היכא דקאמר בדדמי כגון במלחמה וכה"ג, משא"כ היכא שהאומדנא מבוררת לכולי עלמא, ועמ"ש הח"מ והב"ש סק"נ דאפי' אין כאן עדות כלל היכא דאיכא ראיה ואומדנות שמת דומה לטבע במים שאל"ס שאם ניסת לא תצא, וסיים דלמעשה צריך להתיישב, ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י סי' כ"ד ממ"ש התה"ד דאזלי' בתר אומדנא דמוכח ושבזמנינו אפי' אדם בינוני אם איתא דחי עדיין הו"ל קלא טפי וטפי מצורבא מרבנן בזמן הש"ס, ודהגם שהרדב"ז חולק ע"ז, מ"מ הדעת מכרעת דכשהי' דרכו לבוא בכל שבוע לביתו והי' שלו' ביניהם ונעלם זה כמה שנים ודאי אי הי' חי הי' נודע ונשמע ממנו ולא הי' מרחיק נדוד מאשתו ובניו, (וע"ש בתה"ד שסמך על מה דנפק קלא דלא פסיק שמת כו' ורק לטעם נוסף הזכיר הסהדותא דנכרי ששאלוהו), ובסי' י"ח כ' ליישב מ"ש הר"א מורדאן ודהיכא שיש אומדנות מוכיחות יש לצרף דעת הר"א מווארדאן להשיאה לכתחילה, ועמ"ש הח"ס ת' ס"ד [ועמ"ש התוס' בכתובות ד' כ"ו ד"ה והאר"י שיש בקול עדיפות מעדות ע"א וכ"כ הש"מ ב"מ ד' ל"ח ד"ה שבוי בשם הרא"ש מההיא דסוף גיטין, וכ"כ התוס' בכתובות ד' ק"ז ד"ה כששמעו דגם קמי דאסיק דבע"א מזוני נמי יהבי' לה פשיטא להש"ס דמהני מה שיצא קול, ודלא כמ"ש התוס' ביבמות ד' קי"ז אך עמ"ש הסמ"ע ס"ס רפ"ד שכל שאבד זכרו מסתמא יצא הקול שמת ושיצא הקול ע"י מה שנטבע במשאל"ס, משא"כ כשיצא קול שנתברר בעדים דכה"ג יש עדיפות בקול], ובירוש' וברמב"ם דלוקה אע"פ שהוחזק ע"פ ע"א וה"נ כשהוחזקה לפנויה ובפרט להמרדכי דטעם החומרא לכתחילה הוי רק משום לזות שפתים וכל שהדבר מבורר לכל העולם שמת בעלה ליכא לזות

שפתים והנה גם להרא"ה שחולק על פרש"י בכתובות ד' כ"ב, י"ל דהיינו משום דהתם ליכא אומדנא גמורה הידוע לכ"ע, דאלת"ה תיפוק דלא תצא גם בלא הכחשת העדים, ואין האומדנא מתברר לב"ד רק לדידה, משא"כ כשהאומדנא מבוררת לכ"ע

ועמ"ש הב"ש ס"ק ס"ג בהא דאין בודקין עדי נשים בדו"ח דאע"ג שמתירים אותה לאחר והוי דיני נפשות מ"מ ד"נ ליתנהו בזה"ז, ועפ"ז י"ל מ"ש שהוחזקו להיות משיאין עד מפי עד מפי עבד כו', וע"ש דקאמר וכאן קודם שהחזיקו כאן לאחר שהחזיקו דהיינו דלאחר שבטלו דיני נפשות דממילא הוי כד"מ משה"ה הקילו והוחזקו להיות משיאין עמפ"ע כו', ועמ"ש התוס' בע"א ד' ח' דמ' שנה בפני הבית כשהיו רואין צורך שעה היו דנין ובימי חרפי (בשנת תרל"ד) אמרתי ליישב בזה הא דקאמר הש"ס "ור"ט לא בעי דו"ח והתניא מעשה באדם א' שבא לפני ר"ט להעיד עדות אשה כו' ודקדק עליו ב' וג' פעמים וכיון את דבריו והשיא ר"ט את אשתו, תנאי היא דתניא אין בודקין עדי נשים בדו"ח דברי ר"ע ר"ט אומר בודקין, ולכאו' יפלא דאכתי לא יתיישב מ"ש בברייתא הקודמת שלא הצריך ר"ט דו"ח, דעפמ"ש י"ל דכיון שר"ט הי' בזמן קרוב לאחר חורבן הבית, וע' כתובות ד' פ"ה שהי' רבו של ר"ע וע' תוס' ב"מ ד' ל"ז, אפשר דתרי עובדא הוו, ודמ"ש בברייתא קמייתא הויא עובדא לאחר שנתבטל ד"נ דתו לא הוי כד"מ וא"צ דו"ח, ודמש"ה יש כמה שינוים בין הברייתות, בבריי' קמייתא קתני להעיד על האשה כו' ונתלה ביחור של זית כו' יוחנן ברבי יהונתן" כו' ובברייתא תניינא איתא להעיד עדות אשה כו' ביחור תאנה כו' יוחנן בן יונתן" כו', וע' כתובות ד' פ"ה "אמר טוביה ואתא רב טוביה כו' (ומהא דפרש"י ד"ה ונתלה ביחור של תאנה, ולא פרש"י על הבריי' הקודמת עמ"ש שנתלה ביחור של זית, אין לדייק דלפום מסקנא דרט"א בודקין קיי"ל כברייתא תנינא, די"ל דכיון דבירור של זית איכא קטרי וכמ"ש בתמיד ד' כ"ט לא הוצרך לפרש מקודם), וגם אי נימא דעכצ"ל דחד ברייתא משבשתא סיפור המעשה ורק עיקר ההלכה הוי בדיוק, אכתי י"ל דאותה ברייתא שנסדרה לאחר שפסקו לדון ד"נ לא הזכירה ענין הדו"ח משום דהשתא כבר א"צ דו"ח, ועכ"פ ממילא השתא דדמי לד"מ מהני אומדנא דמוכח וגם לשיטת פרש"י בשבת ד' קמ"ה דהא דעד מפ"ע כשר לעדות אשה היינו משום דאפקיעו רבנן לקידושין, י"ל דכיון שלא רצו חכמים להפקיע קדושין אלא היכא שיש טעם בדבר מש"ה דוקא משום דהוי כד"מ דמדינא סמכי' גם על אומדנא דמוכח וכה"ג הפקיעו רבנן לקדושין אי קמי שמיא גליא שחי הוא, כדי שלא יהא ענין תקלה ומכשול לעולם, שלא יהא אפי' חשש מיעוטא דמיעוטא, ומש"ה תנשא לכתחילה ולולי זאת הי' לחוש לכתחילה גם לחשש רחוק וכן אי נימא דכונת פרש"י דנהי דקמי שמיא גליא שמת, מ"מ כיון דגזה"כ

שאין דשב"ע פחות משנים כעין מ"ש בב"ב ד' קנ"ט דגזירת מלך היא כו' ועמ"ש בספרי אה"ר סי' נ"א ובמלואים לספרי אבן פנה סי' ג' דלר"נ דאמר ביבמות ד' צ"ב "הוראה היא כו' דבכה"ת כולה ע"א לא מהימן" כו', אין נאמנות ע"א באשה מה"ת אלא דחכמים האמינוהו משום דדייקא ומנסבא, משא"כ אליבא דרבא דאמר אין זו הוראה אלא טעות עמש"ש, ורז"ל דרשו עה"כ לא יקום עד אחד באיש שקם הוא באשה להשיאה משא"כ לדרשא דר' יוסי "דקם הוא לשבועה" כמבואר בספרי, וממילא למ"ד שאין נאמנות ע"א באשה מה"ת הוצרכו חכמים להפקיע קדושין, כדי שלא לעקור ד"ת בקו"ע, ובפרט אליבא דרב אמי דאפי' לעדות בכור שהאשה כשרה מ"מ ל"מ עמפ"ע, עכצ"ל כדפרש"י, וכיון שכל מה שהתירו חכמים הוי משום דדייקא ומנסבא מתוך חומר שהחמרת בסופה, ממילא אדרבה כשנתברר שלא דייקה לא הפקיעו הקדושין לפי שאם יפקיעו הקדושין בכל אופן ממילא לא יהא חומר בסופה ולא תדייק, ומש"ה אחיו של ראשון חולץ מה"ת ושאם בא אח"כ בעלה הולד מהשני ממזר, וע' כתובות ד' כ"ב דכ"מ שהאמינה תורה ע"א כו', ולולי זאת לא היו מפקיעין הקדושין כשיש הכחשה בין העדים, וכ"כ הש"מ כתובות ד' ג' בשם הרשב"א ליישב פרש"י, [ועמ"ש הרא"ש פ"ג דמוע"ק אות ל"ב דכיון שנאמן ע"א להתירה להנשא צריכה להתאבל ע"פ, ומשמע דלא ס"ל שהפקיעו קדושין אי קמי שמיא גליא שמת, ואולי כמו שאסורה מדבריהם לקרוביו כמ"ש הש"מ, ה"נ לענין אבילות, ומה שנוטלת כתובתה פשיטא די"ל דחיוב כתובה תלוי בתקנת חכמים ובמה שגמר בדעתו לשעבד ולהתחייב], וגם אי נימא הכי אכתי י"ל דמש"ה הוחזקו להיות משיאין עמפ"ע, משום דבצירוף הא דדייקא ומנסבא הדברים מוכיחין שמת, ודלאחר שבטלו ד"נ דממילא הוי כד"מ דמהני אומדנא, מש"ה הקילו בזה, [וע' ד' קט"ז תד"ה באותה שעה אמרו האשה שאמרה מת בעלי דמשום דחזו דאיכא עיגונא טפי אם לא היו מאמינים אותה", וביארתי בימי חרפי דממה "שהלכו עשרה בנ"א לקצור חטין נשכו נחש לאחד מהם ומת ובאת אשתו והודיעה לב"ד", ודהגם שהיו עשרה בנ"א לא בא אחד מהם להודיע לב"ד ורק אשתו הודיעה, נתברר לחכמים דאיכא עיגונא טפי אם לא היו מאמינים אותה, ומשום שלא יתברר הדבר ע"י אחרים, ואח"כ הוא שהוחזקו להיות משיאין עמפ"ע].

ומ"ש כ"א הגנ"י ממ"ש הרא"ש פ"ג דגיטין אות ג' בהא דל"ח לתרי יצחק כדי שלא תתעגן דהרבה חשו חכמים לתק"ע והתירו עמפ"ע מפי עבד ושפחה וע"פ ב"ק, ושהרא"ש חולק עמ"ש המרדכי פ' האשה בתרא אות צ"א דדוקא בעדים מקילינן ולא בגופה של עדות וכמ"ש בבכורות ד' מ"ו לתירוצא קמא כי אקילו רבנן בסופה' כו', והביא בשם תשו'

פנ"י ח"ב סי' נ"ו שתמה עמ"ש התה"ד בפסקים סי' קס"א דהוי בכלל תחלת עדות לענ"ד מבואר ממ"ש המרדכי שם שבמקום שרצו חכמים להתיר פירשו הדברים כגון עמפ"ע כו' ויש מקומות שהחמירו חכמים ולא חשו לעיגון כגון במשאל"ס כו' ולא אזלי' בתר אומדנא דשכיחא ומה שלפעמים הקילו משום עיגונא מפורש בר"פ יש בכור י אקילו בסופה" כו', ולכאו' לאיזה צורך האריך המרדכי לומר דבמקום שרצו חכמים כו', והול"ל בקצרה דכי אקילו בסופה כו', ועכצ"ל דכונת המרדכי דדוקא בסופה הקילו תמיד משא"כ בתחלתה פעמים שהחמירו. ומ"מ פעמים שהקילו גם בתחילתה וכהא דל"ח לתרי יצחק, וא"כ י"ל דגם הרא"ש ס"ל לחלק בין תחלת וסוף עדות. אלא דפעמים שאמרו בפירוש להקל באיזה ענין גם בתחלתה משום תק"ע דוגמת מה שהקילו בסופה (וגם להאב"א בבכורות שם אין הכרח לומר שגם בתחלתה הקילו תמיד אלא דקאמר דמ"ש בדין פדחת בלא פ"פ כו' אצ"ל דהוי מטעם חומר בעדות אשה) ועכ"פ כיון שלא בכ"מ הפקיעו חכמים לקדושין, דוקא היכא דמפורש שהקילו חכמים משום עיגונא הפקיעו לקדושין, משא"כ היכא דלא מצינו מפורש שהקילו חכמים, אלא דבמקום ספק כתב בס' עין יצחק דליכא חזקת א"א כיון שהדבר בספק אי חלו הקדושין למפרע, וכן כ' להקל כשלא נתודע להאשה מהטביעה עד לאחר זמן, דכבר איכא נמי רובא למיתה ממה שלא נשמע ממנו ושחפשו ולא מצאוהו והתרי רובי באו כאחד ובנ"ד שמקום הטביעה הי' בריחוק כמה מאות פרסה מהחוף ובמקום סלעים וטרשים שא"א להנצל וכבר כ' הגרע"א דכה"ג הוי תמיד שהה כדי שת"נ, וסערת הים היתה עצומה (וע' סוכה ד' כ"ג דרוח מצוי' דים כרוח שאינה מצוי' דיבשה, ולכאו' ממ"ש "אם הים גלוני" משמע שבא להוסיף ולא למעט דאפי' משיל"ס דוקא כשהים גלוני) וכבר עברו יותר משתי שנים והוא נכתב ברשימת המתים ואצל כל העולם הדבר ברור שמת, והאשה ילדה ואין לך שעת הדחק גדול מזה, לזאת נלע"ד להקל כדעת כ"א הגנ"י כשיסכים לזה אחד מהרבנים הגדולים המובהקים והי"ת יצילנו משגיאות ויאר עינינו במאור תורתו

שאלה

בענין

הנ"ל בעז"ה ז' ניסן שנת תר"ס זיטאמיר, כבוד הרב הגאון המפורסם סועק"ה ע"ה פ"ה כקש"ת מו"ה אליהו נ"י

לשמעם ולזכרם הטוב שמן תורק שם כת"ר שמשיב לשואל כהלכה ואתכבד לשלוח לו ראשית ספרי ענף עץ אבות אשר אני מדפיס בעזהשי"ת והוצאתי לאור בתחלה דבר נחוץ בעסק עיגונא [ויסדתי ההיתר עפמ"ש הב"ש ס"ק נ' ובנ"ד כבר עברו יותר מעשר

שנים וחפשו ע"י הממשלות ומכה"ע ושמלבד האומדנות יש לצרף טעם הפקעת קדושין כדפרש"י בשבת ד' קמ"ה וכן מוכח מכל הפוסקים ודמי למ"ש ביבמות ד' ק"י הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה, והיש שלא כהוגן גדול מזה שמעגן אשתו ואכזר על בניו הילדים, ואם קרהו אונם ממילא הפקעת הקדושין זכות הוא לו לפי שרוצה בתקנת אשתו ובניו והגם דלא אמרי' חטא בבע"ז כדי שיזכה חבירך הכא הוי כעין מ"ש במנחות ד' מ"ח דאמרי' חטא כדי שתזכה בעצמך. ובפרט דהכא אנן סהדי דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה ועמ"ש הנוד"ב בענין יבם מומר, ועמ"ש התוס' בכתובות ד' מ"ז דאמרי, שהמקדש הי' מעכב בדבר, ובנ"ד פשיטא שלא הי' מעכב בדבר, אפי' נימא שהוא מקפיד ואינו רוצה שיהיו בעילותיו בע"ז למפרע בכה"ג דהוי לטובת בניו הילדים שלא ימותו ברעב, הוי זה בשביל שתזכה בעצמך, ועמ"ש הגאון עין יצחק זצ"ל בדברי הב"ש ס"ק מ"ז דאזלי' לקולא במקום פלוגתא אם זה נקרא עדות מסל"ת דכיון דטעם ההיתר הוי מצד הפקעת קדושין למפרע, ממילא במקום ספק יש להעמידה בחזקת פנויה והביא מ"ש הש"מ ריש כתובות דגם כדאפקעינהו לקידושין איכא קדושין מדרבנן, וע' ב"ש ס"ק ק"ב דלאו דוקא בנטבע במשאל"ס אלא ה"ה בכ"מ שע"פ הרוב הוא מת לא תצא אם נשאת ע"פ חכם או בטעות וע"ש ס"ק ק"ד בהא דאמרי' דכשנטבע במשאל"ס ונשאת בעבריינות תצא דלכאו' משמע דה"ה בכ"מ דאמרי' דצא תצא היינו דוקא כשנשאת בטעות ולא במרד אבל המעיין בגוף תשובת מהר"מ יראה שיש לחלק, ובס' מראות הצובאות דכדהאיסור לכתחילה רק משום לזות שפתים ממילא בכל גונא לא תצא, וכן יש לצדד עפמ"ש בכתובות ד' ע' שבמודר מותר לומר כל הזן אינו מפסיד וע' ש"כ יו"ד סי' רכ"א ס"ק נ"א דאפי' אמר המדיר ליחיד כל הון אינו מפסיד שרי, ודוקא כשהיו מהלכין בדרך ולא הי' שם איש אחר מחזי כשלוחו, ושאני לענין שבת דאפי' גרמא אסור, וא"כ כשיגלה לה איש אחד הדין שאם תנשא לא תצא מבעלה לא יהא לה דין עברייניות, וגם מצינו בקדושין ד' כ"א דמוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות כו', וה"נ היכא שיש חשש תקלה ומכשול עבירה, ובנ"ד שחפשו הרבה הוי כעין מ"ש בפסחי' ד' י' שבודק עד עד שמגיע לסלע כו', והוי טפי הוכחה מצו"מ שבזמן הש"ס, וימחול נא כת"ר לעיין ולהשיבני כי להתיר אשה אומללה מכבלי העגון הוא מצוה רבה כבונה אתת מחרבות ירושלים, ומד' ינתן לכת"ר עזר וסיוע ויתגלגל זכות ע"י זכאי ושלחתי לישיבת אהל משה בירושלים עה"ק תובב"א והגיעני תשובתם כי מצד ענין הפקעת קדושין הס שלא להזכיר בעוד רשעים לנגדינו שמשתמשים בסברת הפקעת קידושין שלא ליתן פתחון פה להפוקרים, והשבתי ע"ז שפליאה נשגבה היא

בעיני לא אוכל להבין דהא כיון שהקילו רז"ל גבי עגונה מטעם הפקעת קדושין מבואר בסנהדרין ד' נ"ב וברמב"ם שבדבר המפורש בתורה לא חיישי' ללאו דבחקותיהם לא תלכו ואין אנו אחראין לרמאין והלעיטהו לרשע וימות (ירוש' פ"ה דמע"ש) וכבר השיב ר"ג לפרוקלוס יאבד עולמו מפני שוטים ועולם כמנהגו נוהג (ע"ז ד' נ"ד) והמקובל לנו מצדיקי ויסודי עולם שאם עשה הבעל שלא כהוגן וב"ד של מטה מסכימים להיתר גם ב"ד של מעלה מסכימים לבל יכשלו ח"ו בהוראתם ועושה רושם שתקנה א"ע במיתת הבעל קודם שתינשא, ובקשתי שטוחה לפני כת"ר בל ימנע נא מהעמיק בהענין הזה אשר אין מצוה רבה כזו, וד' הטוב ישים שלו' בארמנותיו כחפץ המייחל לתשובתו דובער בהר"ר מרדכי זצוק"ל אב"ד דק"ק זיטאמיר

תשובה

מ"ש מע"כ דהפקעת קידושין זכות להבעל ודהוי כעין מ"ש חטא כדי שתזכה בעצמך, ז"א, שאין בזה ענין חטא ואטו ידע שיארע לו דבר כזה שעי"ז יפקיעו חכמים הקדושין למפרע (ואפי' ענין תקלה וגנאי לצדיקים ליכא כה"ג), ודוקא לענין מ"ש דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה הוא דאמרי' שאין הדבר תלוי ברצונה מצד שלא הי' הבעל מתרצה לעשות בבע"ז שאם היתה מתנית עמו ממילא הי' יודע דאפשר דהוי בבע"ז וממילא אמרי' שהי' מקפיד הבעל בדבר וכמ"ש הש"מ בשם הרא"ש ועכ"פ היכא שלא הפקיעו חכמים לקדושין לא הוי מצד כדי שלא תהא בבע"ז למפרע, אלא שלא ראו חכמים להפקיע היכא שלא הי' נראה להם לתקן ולהפקיע, והיכא דאיכא סברת הא דאדעתא דהכי כו' א לסברת הפקעת קדושין

והנה בלשון התוס' בב"ק ד' ק"י ד"ה דאדעתיה לא הזכירו החילוק שכ' הש"מ דמן הנשואין לא הי' הבעל שומע לה לעשות בבע"ז, וכתבו בלשונם "דאי מן הנשואין ודאי מקדשה נפשה כדי שתהא נשואה לבעלה דמשום אחר מיתת בעלה לא מסקא אנפשה מלהיות נשואה אלא מן האירוסין איירי דמקדושין אין לה שום טובה", ומבואר מדבריהם דטעם החילוק בין נפלה מן האירוסין למן הנשואין הוי משוה דמקדושין אין לה שום טובה, וי"ל דסברת חילוק התוס' הוי כעין הא דקי"ל דבמתנה מהני גילוי דעת ואומדנא לבטל המתנה, וע' סי' ר"ז ס"ד, ודמש"ה כשלא קבלה טובה מהבעל אזלי' בתר אומדנא דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה ואזלי' בתר ג"ד של הנותן הגם שהמקבל רוצה שתתקיים המתנה בכל אופן, והגם דבקדושין ג"כ קבלה כסף קדושין ודמש"ה קיי"ל בב"ב ד' מ"ח דתלויה וקדיש הוי כזביני וע"ש בתוס' ד"ה קדיש דגם כשקדשה בשטר לא הוי כמו תלויה ויהיב משום דכנגד גופה שקנוי לו מתחייב לה שכו"ע, י"ל דשאני התם דאיירי'

לענין מה שמקנית את גופה להבעל, שפיר אמרי' דהגם דהויא בכלל קנין כספו משעת אירוסין מ"מ אינה מקנית את גופה לאחר נשואין, וכיון שמשעת הקנאת גופה מתחייב לה שכו"ע ממילא לא דמי לתלויה ויהיב (וע' ר"ן נדרים ד' ל' דמשויא נפשה אצל הבעל כדבר של הפקר, אך אכתי היינו מצד מה שהוא כנגד זה משעבד א"ע בחיובים), משא"כ הכא דלא איירי' לענין השעבוד וקנין גופה להבעל אלא לענין מה שחל עליה איסור א"א משעת קדושין דאסר לה אכ"ע כהקדש בשעת קדושין, שפיר כ' התוס' דכיון דמקדושין אין לה שום טובה אזלי' בתר דעתה דידה, וענין הקדושין נוגע רק לה, שרק האשה נעשית א"א ואסורה לעלמא, ומש"ה כ' התוס' להלן "דקדושין בדידה קיימא כו', ודוקא אילו היתה מקבלת טובה מהקדושין לא הוה אזלי' בתר אומדנא דידה וכדלא אזלי' בתר המוכר לחוד, היכא דליכא אומדנא דמוכח, ומשום דאזלי' גם בתר דעת הלוקח, וה"נ בתר דעת הבעל, משא"כ לפמ"ש התוס' דמקדושין אין לה שום טובה, ולא מיבעי כשקדשה בשטר אלא אפי' כשקדשה בכסף לא בשביל שיווי הקדושין נתרצית להיות אסור לכ"ע ורק בשביל חיובי שכו"ע שיהי' לה משעת נשואין, וכשנפלה מן האירוסין לפני יבמה מוכה שחין עדיין לא קבלה טובה מהבעל, והגם דקאמר בקדושין ד' ג' חליפין איתנהו בפחות מש"פ ואשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה", ע"ש בתוס' דלא גרס כן, (וגם לפרש"י איירי' רק לענין הא דגנאי הוא לה) והקדושין בכסף ע"י ש"פ הוי גזה"כ כמו קנין שטר ודגזה"כ בק"כ שיהא בדבר שמקבלת מזה הנאה, ומ"מ אין בזה שייכות לענין מה שגמרה להתקדש ולהיות כהקדש לכ"ע בשביל מה שתקבל טובה והנאה מהבעל וע' סי' ר"ה ס"ד דבפחות משויו אף בקרקע אין כאן תורת מקח כו' (ומכ"ש הכא דלא הוי מסוג ההנאה שבשביל כך גמרה להתקדש), ובמק"א ביארתי בענין מ"ש המהרי"ט דשני בנ"א שקנו כאו"א קרקע מאדם א' ונתנו ביחד ש"פ דלא קני, הגם דקאמר בקדושין ד' ז' בעי רבא שתי בנותיך כו', ועמ"ש בזה חה"ג ז"ל בבר"י סוף חח"מ, דלענ"ד י"ל עפמ"ש הסמ"ע דקנין קרקע בכסף היינו שנותן דמי הפרעון והמותר זוקף במלוה, וממילא צריך שיהא ש"פ לכאו"א, שיהא חלק משיווי כאו"א, משא"כ בקדושי אשה שאין הכסף דמי שיווי האשה רק דגזה"כ שאינה מתקדשת בפחות מש"פ והנה עפ"ז מבואר מלשון התוס' בב"ק שאם האשה היתה מקבלת טובה מהקדושין ליכא למימר דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה, הגם דקידושין בדידה קיימא ואין בזה שום נ"מ להבעל, וגם לפמ"ש הש"מ עכ"פ אחר נשואין לא אזלי בתר דעתה אלא דלכאו' י"ל דשאני התם ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאינה מפסדת כ"כ דהא קיי"ל שיבמה שנפלה לפני מוכה שחין אין חוסמין אותה כו', וע' יבמות ד' ד' בפרש"י שכופין אותו וחולץ לה, רק שתצטרך לזילותא דב"ד

ולטרוח בזה, וממילא לא הוי אומדנא דמוכח כ"כ לומר דאדעתא דהכי לא קדשה (גם קודם דאסיק הש"ס דאנן סהדי דמינח ניחא לה בכל דהו כו') ומש"ה דוקא מצד שאין לה שום טובה מהני גילוי דעת בעלמא כמו במתנה דמהני ג"ד הנותן, משא"כ היכא שאח"כ תתעגן כל ימיה י"ל דהוי כאילו התנית ומשום דהוי אומדנא דמוכח, הגם דבאותה שעה לא אסקה אדעתה מזה (ובזה"ז שתגבה בעש"ג דמי כתובה גם כשיתבטלו הקדושין ע"פ ד"ת, גם דמי כתובה לא תפסיד) וגם הבעל הי' מתרצה לקדשה ע"ת, וממילא ל"ש לומר סברת טב למיתב טן דו כו' דהיינו אם הי' מקום לחשוש שלא יתרצה הבעל על תנאי כזה, משא"כ לפמ"ש ובפרט בזה"ז, ובפרט כשאין חשש אלא שאינו רוצה לשוב או שמפני האונס לא יוכל לשוב, ואין הבעל מקפיד אם במקרה אופן כזה יופקעו קדושין, (ול"ל שהי' מקפיד שלא להזכיר בשעת קדושין תנאי של פורעניות וע' גיטין ד' ע"ה וע' חולין ד' צ"ה דאע"פ שאין נחש וכו' וע' ברכות ד' י"ט אל יפתח אדם פיו כו', דז"א, דממ"ש הש"מ מוכח שמצד זה אין קפידא, בפרט דגם בכתובה מזכיר מה שתגבה מיורשיו) וא"כ לפמ"ש בתשו' מיימוני ה' יבום סי' כ"ט בשם מהר"ם דכשהיבם מומר אפי' להמסקנא אדעתא דהכי לא קדשה נפשה, ה"נ כשתתעגן לעולם, ושאני בימי הש"ס דהי' חשש שבדעתו לשוב, ודממילא י"ל לפמ"ש התוס' דדוקא לפי שהוא אינו חושש היאך דעתה, להתקדש וכמ"ש התוס' בכתובות שהוא לא יעכב בשביל שום דבר שאירע אחר מיתתו" כו', וזה שייך דוקא כשנפלה לפני יבם דלא איכפת להבעל מה שלא תהא זקוקה ליבם, (ודכיון שזה הדבר אירע אחר מיתתו, ל"ש לומר שעי"ז חטא בחייו, ואפי' ענין גנאי דבע"ז ל"ש הכא) משא"כ כשנטבע במשאל"ס וכה"ג דאפשר שינצל וישוב לביתו וממילא הוא מקפיד שלא יתבטלו קדושין כדי שלא תינשא לאחר, משא"כ בזה"ז דלא שייך לחשוש שעוד בדעתו לשוב לביתו, שמצד בתי דואר ומכ"ע וכדומה אי אפשר במציאות שלא יוכל להודיע, וכל החשש הוי שמא אינו רוצה לשוב לביתו או שקרה לו חולי ואונס שלא יוכל לשוב וכיון שמצד שכבר עברו שנים רבות שנעלם ונאבד זכרו תו ליכא אפי' חשש מיעוטא דמיעוטא לומר שעוד ישוב לביתו ממילא אין נפקותא בזה להבעל ואינו חושש במה שאירע אחריו, ודמי להיכא שנפלה לפני יבם מומר, ומשום דכל היכא שאין עיכוב מצד הבעל ודכמו"כ לא שייך לומר דמינח ניחא לה כו' טב למיתב טן דו כו', אמרי' דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה, ואפי' לפום דקיי"ל באה"ע סי' קנ"ז ס"ד דזקוקה ליבם מומר י"ל דהיינו כמ"ש התה"ד בפסקים סי' קל"ט דאפשר שהיתה מתרצית בו שהיתה חושבת שע"י שיכניסנה תפעל עליו לשוב בתשובה (והגם דבעובדא דתה"ד שם לא מיירי במי שהוא מומר עדיין. אכתי ממילא גם במומר גמור אין הדבר ברור כ"כ לומר

דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה) משא"כ היכא שתתענן לעולם והגם דמצינו בגיטין ד' ס"ח דקאמר "בעי מימת גברא בגו תלתין יומין ובעיא מינטר ליבם קטן תליסר שנין ובפרש"י "דבעיא מינטר עד שיביא ב' שערות ויהא ראוי לחליצה ויודע הי' זה שעתידה להמתין י"ג שנה", הי' אפשר ביבום, ועמ"ש התוס' ריש יבמות דמה שממתנת מחמת שהוא קטן וא"ר לביאה הוי שפיר דרכי נועם וע' יבמות ד' קי"א קדושין ד' כ"ב, רק שהיבם מיאן ליבמה ונסתבב עגונה רק ע"י רצון היבם וא"כ ל"ש לומר דאדעתא דהכי כו' וע' נמ"י ר"פ החולץ,

ועמ"ש הח"ס ח"ב תשו' ע"ד להוכיח ממ"ש התוס' דקושיית הש"ס הוי רק כשנפלה מן האירוסין. דעכצ"ל דמפרש התוס' דלא כפרש"י בהא דקאמר דמינח ניחא לה דהיינו דניחא לה להתקדש לראשון שהוא שלם על ספק זה שאם ימות תזקק לאחיו' משום דטב למיתב טן דו כו', דהא כשימות בעל מן האירוסין מאי טן דו איכא, ועכצ"ל דהתוס' מפרש דמ"ש טב למיתב טן דו הינו עם היבם הגם שהוא מוכה שחין, ולענ"ד י"ל דגם לפרש"י שייך לומר כן אפי' כשנפלה מן האירוסין, ומשום שהאירוסין הוי הכנת הנשואין וע"י קבלת הקדושין תהי' תחתיו, וכן מוכח מלשון פרש"י להתקדש לראשון, ולא בלשון "להנשא לראשון", וא"כ גם להתוס' י"ל כן. ומ"ש התוס' דמקדושין אין לה שום טובה, הגם שהקדושין מביאין לידי נשואין, י"ל דהוי כעין מ"ש המל"מ פ"ו מזכיה דדוקא כשהלוקח נתן מעות בשעה שאנסו אמרי' דאגב זוזי גמר ומקני משא"כ כשההנאה באה לו אח"כ יע"ש, ומ"ש התוס' לענין תליוה וקדישׁ, כבר ביארתי דהתם הא איירי לענין מה שמקנית את גופה להבעל דהיינו בשעה שהבעל ג"כ מתחייב לה (ומיושב תמיהת חה"ג ז"ל בבר"י סי' ס') משא"כ לענין מה שחל עליה איסור א"א בשעת קדושין, דהגם שעי"ז תקבל הנאה לאח"כ בשעת נשואין מ"מ כיון שאין לה שום טובה בשעת קדושין אזלי' בתר דעתה דידה (וכמו"כ מ"ש הש"מ דבנשואין לא הי' הבעל שומע לה לעשות בבע"ז, לא שייך זה באירוסין, לפי שאין הבעל מקפיד דהא בשעת נשואין יוכל לבטל התנאי), משא"כ לענין הא דאמרי' דמינח ניחא לה כו' שפיר שייך זה גם בשעת אירוסין משום שע"י האירוסין תנשא וטב למיתב טן דו כו', וכן מהתשו' מיימוני אין הכרח שחולק על פרש"י וגם ממ"ש התה"ד סי' רל"ז שכתב בלשונו דודאי לא ניחא לה לאשה בטן דו וצותא דמומר כו' דשייך קצת טן דו אף במומר דאולי יחזור בתשובה", לא מוכח לומר שחולק על פרש"י, דא"כ יקשה דהא התה"ד שם כתב כן לפי הוראת רש"י שחולק על הגאונים יע"ש, וא"כ עכצ"ל דשפיר אתי כפרש"י, ודכשנפלה לפני מוכה שחין שלא תפסיד כ"כ לפי שיכופו אותו לחלוץ, מספיק הטעם דטב למיתב טן דו עם הבעל, ובשביל כך מינח

ניחא לה הגם שאח"כ תצטער משא"כ היכא שעי"ז תתעגן, בשביל טן דו לפי שעה לא תתרצה להתעגן לעולם, שהוא צער מרובה שאין בכח לסבול, ומש"ה דוקא משום דכיון דאפשר שיחזור בתשובה, איכא טן דו גם עם המומר.

והנה אחר שכ' התוס' דבנפלה מן האירוסין אייר כו' כתבו וא"ת אדם שקנה מחבירו שום דבר ונתקלקל יבטל המקח" כו' וי"ל דהתם לאו בלוקח לחודיה תליא מילתא כו' ולכאו' מוקשה דהא כבר מקודם כתבו דדוקא משום דמקדושין אין לה שום טובה ודהוי כעין מתנה, וא"כ כבר נתבאר מקודם תירוץ התוס', אך י"ל דשאני אדם שקנה מחבירו שום דבר ונתקלקל, וכעין מ"ש התוס' בכתובות דא"כ כל אדם הלוקח פרה מחבירו ונטרפה או מתה אנן סהדי שלא ע"מ כן לקחה", דכה"ג הא איגלאי למפרע שלא קבל הלוקח שום הנאה כיון שמתה (ואפי' זבינא דרמי על אפיה לא הוי הנאת לוקח וכמ"ש בנדרים ד' ל"א) וא"כ דמי לנפלה מן האירוסין ומש"ה הוצרכו התוס' לתרץ ולבאר דאכתי יש הבדל וחילוק בין מכירה לקדושין.

ומה שהביא מע"כ להקל היכא שיש להסתפק אי הפקיעו רבנן הקדושין משום דממילא אינה בחזקת א"א דאפשר דהוי כמו שלא נתקדשה מעולם הנה הש"מ בכתובות כתב דיש מפרשין שלא נפקעו הקדושין למפרע רק שנפקעו השתא משעת מעשה, וא"כ כשיש ספק בדבר היא בחזקת א"א, ובספרי אה"ר סי' מ"ד כתבתי לתמוה ע"ז מהא דקאמר בנדרים ד' כ"ט "ומה אילו אמר לאשה היום את אשתי ולמחר אי את אשתי מי נפקא בלא גט" וכעת נ"ל דלפום דקאמר שם דהיינו משום דקדושת הגוף לא פקעה בכדי, ממילא היינו דוקא דומיא דהתם כשראוי להקרבה משא"כ כשנפסל מהקרבה שצריך רק פדייה, וא"כ י"ל דהיכא דאפקיעו רבנן לקדושין משום עיגונא היינו דבשעת גסיסה ברגע הסמוך למיתה שכבר אין ענין אישות וע' יבמות ד' ע"ט "דאין לך אשה שכשרה ליבם שלא נעשה בעלה סרים חמה שעה אחת קודם למיתתו". אפשר אז הפקעת הקדושין, ודממילא מהני עדות עד מפי עד וכה"ג, ומשום דהוי גלויי מילתא בעלמא שנפקעו קדושין ברגע הסמוך למיתה, והא דגזה"כ דאין דשב"ע בפחות משנים, היינו משום דהיתר א"א במיתת הבעל אין ההיתר בא מאיליו, דהא בקדושין ד' י"ג מסיק דלאו מטעם "הוא אסרה והוא שרי לה" אלא דמיתה שריא וגומרת דומיא דגירושין, ומש"ה הוי ככל דשב"ע דגזה"כ שיעידו עדים ודומיא דצריך שיעידו על הגירושין, משא"כ ההיתר משום דאדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו לקידושין ודהוי כאילו אמר בפירוש שלא תהא אשתו אלא עד רגע הסמוך למיתה שכבר לא תהי' ראוי' לו ושלא יהא בגדר אישות,

ההיתר בא מעצמו ולא דמי לגירושין וכה"ג וממילא אפי' מה"ת א"צ עדות ממש משום דהוי גלויי מילתא בעלמא.

וע' יבמות ד' מ"ט דקאמר סוטה נמי דהא תפסי בה קידושין ופרש"י דהא לאחר שזנתה לא פקעו מינה קידושין הראשונים", ולכאו' יפלא איזה הוכחה יש מזה דתפסי בה קדושין, ואולי י"ל דכיון שע"י הזנות אסורה לבעל בודאי ניחא לבעל שיפקעו קדושין תיכף כדי שלא יהא גמר ביאה באיסור א"א, ולדידי' אין שום הפסד, וא"כ הו"ל כאילו אמר בפירוש שיופקעו קדושין (ולכאו' ניחא לבעל שיופקע ברגע הקודמת שבאותו רגע כבר אין ספק שיתקפם יצרם, ושע"י הפקעת קדושין לא תהא אסורה לבעל), ומדלא אמרי' הכי עכצ"ל דא"א שיופקעו קדושין וכעין דאמרי' בקדושין ד' ז' "דניפשטו לה קידושי בכולה", ושאני כשאומר חצייך מקודשת לי, שלא נתרצית האשה אלא לחציה, משא"כ כשנתקדשה מקודם לגמרי, וא"כ י"ל דמוכיח מזה דתפסי בה קידושין דאס"ד דלא תפסי קדושין הול"ל שיפקיעו קדושין מהרגע שיש לה דין סוטה, דהוי כאילו אומר כן בפירוש בשעת קידושין, וגם דעתא דרבנן יהא כן כדי להציל מאיסור א"א, ולא שייך לומר דפשטי קדושין הקודמין גם לאחר שזינתה, דכיון דלא תפסי אז קדושין אין סברא לומר שיפשטו אז הקדושין, ואי נימא כן בסברת פרש"י, יתיישב מה שהקשו התוס' על פרש"י דהא נדה נמי לא פקעי קדושין ואפ"ה אצטריך קרא לאתויי דתפסי בה קידושין, דלפמ"ש ניחא דליכא הוכחה אלא גבי סוטה (ובל"ז שאני נדה שאפשר שתטהר והוי כמום עובר ולא פקע קדה"ג) דכל ענין הקדושין שתהא מיוחדת לו והיינו רק כ"ז שהיא מותרת לו (וקצת י"ל עפ"ז בההיא דריש כתובות משום דה"נ אסורה לבעלה מצד שיש כח ביד חכמים לומר דהוי גט לענין שאסורה לבעלה בלא קדושין ותלוי בדידה אם תתרצה לחזור ולהתקדש) וא"כ ה"נ י"ל בהפקעת עת קדושין ברגע הסמוך למיתתו, דלא שייך לומר דפשטי קדושין גם באותו שעה, לשיטת פרש"י בקדושין ד' ע"ח דגוסס אין במעשיו כלום, וא"כ פרש"י בשבת ד' קמ"ה לטעמי' במ"ש פרש"י יבמות ד' מ"ט ובקדושין שם ועפ"ז י"ל לכאו' דיש טפי לומר שלא תזקק ליבם כשהזקיקה עיגון הוא לה, ומשום דאדעתא דהכי לא קדשה עצמה, וקדשה עצמה באופן שלא תזקק ליבום, הינו שיחולו הקדושין רק עד רגע הגסיסה (וגם הבעל לא הי' מקפיד בדבר), ולפ"ז נצטרך לומר דמ"ש טב למיתב טן דו כו' היינו עם היבם, ודגם במוכה שחין אין האומדנא מבוררת דלא ניחא לה להיות זקוקה לו, ודממילא במקום דהוי ספק שמא בעלה חי עדיין לא שייך כלל לומר דאדעתא דהכי לא קדשה עצמה (רק דממילא א"צ עדות כדין דשב"ע משום דהוי גלוי מילתא בעלמא), אלא דמדפרש"י דמ"ש טב למיתב כו' היינו עם הבעל, מוכח

דלא מפרש כן, ועכ"פ אין מקום קולא מצד הא דאפקעינהו רבנן לקידושין כו', כיון שלא הפקיעו אלא במקום שרצו להקל, וגם מצד הא דאדעתא דהכי כו', אין להקל לפום דקיי"ל להחמיר אפי' לענין יבום, ורק שיש לצרף זה לסניף כשיש עוד צדדים להקל, **ומ"ש** מע"כ מההיא דכתובות ד' ע', אינו ענין לכאן, וע"ש בש"מ דמאי דעביד פרנס מדידיה עביד ולא נהנית משל בעלה וכי יהיב ליה בעל מכאן ולהבא הוא זוכה, והכא הוי ענין הערמה בעלמא, והגם דהוי בדרבנן כשהאיסור רק לכתחילה (ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' ס"ד) הכא גרע טפי, והיתכן שב"ד יעשו הערמה לעבור על תקנת רז"ל, וגם הוא בכלל לפני עור השאת עצה שאינה הוגנת, ועמ"ש התוס' בע"א ד' כ"ב דשייך לפ"ע גם באיסור דרבנן וכן אין שום סניף קולא מצד מ"ש מע"כ שמקובל לנו שאם ב"ד של מטה מסכימים להתיר כו', דהא גם אי נימא כן, היינו דוקא כשהב"ד מסכימים להתיר ע"פ דין השו"ע, (אולי היינו כעין מ"ש במו"ק ד' י"ח שברית כרותה לשפתים) ולא שיחדשו מעצמם היתר שלא נמצא בשו"ע, דאז אין להם סיעתא דשמיא ואינם בטוחין שלא יכשלו בהוראתם, וגם מנא ידעי' שהבעל עשה שלא כהוגן, דדלמא נאנס מחמת חולי, וגם מי ירהיב עוז בנפשו לאמר שהוא במדריגת רב "דקרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און" (וע' נדה ד' ס"ה וב"ב ד' קל"ג) ומצינו דא"ל רב לשמואל תא נשמתיה לרב שילא דאנסב לדביתהו דההוא גברא דטבע באגמא דסמקי, הגם שבודאי לא נכשל להתיר א"א, ומשום דקמי שמיא גליא שמת, וכעין הא דמדבוריה דר"נ אזלא דביתהו דחסא ואינסבא, שלא אונה לצדיק כל אין ותקלה, ומ"מ קאמר תא נשמתיה לפי שהתיר לכתחילה שלא כתק"ח, ושעי"ז תתבטל תק"ח ויורו אחרים ג"כ להקל ואפשר שתצא עי"ז תקלה.

ומ"ש מע"כ דבילדה דאיכא חשש שתצא לתרבות רעה הוי כעין מ"ש דמוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות כו', אינו ענין לכאן, דהתם אם לא נתיר לו בשר תמותות שחוטות יאכל הוא בעצמו בשר תמותות נבלות, משא"כ הכא שאם לא נתיר לאיש שישאנה, לא יכשל האיש בעבירה, והא דחצי' שפחה שנהגו בה מנהג הפקר וכפו את רבה כו', לא הי' ביד אחר לשחררה, וכן מ"ש בשבת ד' ד' תד"ה וכי אומרים, היינו דזימנן שאין שם אחר, וע' סוטה ד' כ"ז דקאמר "ואל ישא דומה" גם כדהוי לתקנתה ותקנת הרבים (וכעין מ"ש הושע ג' ימים רבים תשבי לי לא תזני וגו', ואולי הוא בכלל מ"ש בפסחים ד' פ"ז "שא"ל הקב"ה ומה אתה כו', דכמו"כ בישראל הגם שמצינו במעשה העגל שאמר מרע"ה שמוטב שידונו כפנויה כו' מ"מ פעמים שאדרבה שעי"ז שהם בנים למקום ינצלו מן החטא), וגם להאשה אין תקנה בנשואין כיון שהאיסור מצד חשש א"א דאיכא בכל ביאה וביאה, וכשתנשא מצוי לה תמיד, והגם דהיכא דהאיסור הוי רק לכתחילה, האיסור

קל יותר מחשש קדישות ושתתבייש לטבול לנדותה, אכתי מפורש בתה"ד בפסקים סי' קל"ח שאין להתיר מטעם שלא תבא לידי תקלה והביא ראי' ממ"ש האגודה בההיא דקדושין ד' ע"ב דכי הוה ניחא נפשיה דר' אמר כו' דאקפי פירא בכווריו בשבתא כו' ושמתינהו ר' אחא ברבי יאשי' ואישתמוד" שבא להשמיענו דאפי' אם נראה לחכמים שעי"ז יצא לתרבות רעה לא יניחו בעבור זה מלדון ולהוכיח על מה שעבר כבר, ומכ"ש שלא לעבור לכתחילה, וגם להט"ז יו"ד סי' של"ד סק"א שחולק ע"ז, [ובספרי א"פ סל"ט ביארתי די"ל שבא רבינו הקדוש להורות בדבריו עד כמה יש להזהר מהדחיפה בשתי ידים כאשר נסתובב ע"י השמתא שסרו מאחרי המקום, והבאתי ממ"ש בסוטה ד' מ"ו וממ"ש הש"מ בב"ק ד' צ"ב] והביא ממ"ש הר"י מינץ ז"ל להתיר מינקת חבירו כשהיא מופקרת והוכיח ממ"ש בגיטין ד' ל"ח בההיא אמתא דהוו קא מעבדו בה אינשי איסורא כו', וע' אה"ע סי' י"ג סי"א, אכתי הא היינו דוקא בפרוצה ביותר דומיא דההיא אמתא כו', וע' הוריות ד' י"ג ד"ה משוחררת דסתם שפחה מופקרת, וא"כ ההיא אמתא היתה פרוצה ביותר [ולכאו' במינקת חבירו דכל האיסור משום תקנת הולד בל"ז לא שייך במופקרת, וצ"ל דלפמ"ש יבמות ד' ל"ה דמתהפכת כדי שלא תתעבר לא יהא החשש דדלמא אעברה ומיעכר חלבה כו', ואכתי נהי דאיכא איסורא בכל ביאה וביאה היינו משום דבכאו"א אפשר שתתעבר, ועצם האיסור הוי רק בהביאה שמתעברת, משא"כ הכא, ובלא"ה שאני התם שענין קלקול תקנת הולד בא ע"י שניהם משא"כ הכא שהאיסור שיש על הנושאה הוא איסור בפ"ע, אך מצד זה י"ל דכיון שאם לא נתיר לו לא נתיר לשום איש הדר דמי להא דכפו את רבה כו' ודהכא האיסור קל יותר מחשש הקלקול], משא"כ בעלמא גם כדאתרע חזקת כשרותה וגם כשאומרת בעצמה שההכרח יאלצנה לצאת לת"ר, עביד אינש דגזים ולא עביד, ורק כשנטבע במשאל"ס וכה"ג כתב המ"ב ובשבו"י ח"ג להקל כשיש לחוש פן תצא לתרבות רעה משום דענין שעת הדחק כזה כדיעבד דמי, משא"כ כדהוי ענין ההיתר רק משום דהוי אומדנא דמוכח שכתב הח"מ והב"ש דגם כשהתירה חכם ונשאת ע"פ שדומה למשאל"ס דלא תצא מ"מ למעשה צריך להתיישב, וא"כ לענין להתיר לכתחילה מטעם שעת הדחק הוי זה תרי קולי וכעין מ"ש בנדה ד' ס"ז תד"ה משום דתרי קולי לא אשכחן דשרי הש"ס כו' ובפרט בדור פרוץ שיש לחוש שפורצי גדר יבאו להתיר תמיד בסברת אומדנא והגם שהרשב"ץ כ' לחלק דדוקא לסמוך על מה דאיהו קים ליה בגויה האידנא לית לן למיעבד הכי משא"כ הא דהוי אומדן דעתא לכ"ע, אכתי אפשר שצריך שיהא אומדן דעתא של אנשים החרדים לדבר ד' ומרגישים האחריות והסכנה הכרוכה במכשול עון חמור, ואינו מספיק אומדן דעת של קלי הדעת

שמצד קלות הענין בעיניהם יסמכו עצמם על השערה בעלמא, ועכ"פ אי אפשר שב"ד יכניסו עצמם בזה ההיתר (ולהב"ש ס"ק קכ"ד הוי זה לעיכובא).

סימן סט

בסי' תרצ"ד שחייב כל אדם ליתן לפחות ב' מתנות לשני עניים וכתב המ"א "שכתב במאור דלא יתן להם קודם פורים דלמא אכלי להו קודם פורים", והנה הבעל המאור מיירי לענין כפרים שמקדימין ליום הכניסה שגובין בו ביום ומחלקין בו ביום מפני שעיניהם של עניים נשואות במקרא מגילה, דמ"ש הרי"ף בהא דחכ"א בזה"ז הואיל ומסתכלין בה כו' "כלומר הואיל שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה כדי שיחלק להם מעות פורים אין קורין אותה אלא בזמנה", היינו "דבזה"ז שישראל מיוסרין בדקדוקי עניות אי יהבינן להו מתנות בי"א ובי"ב ובי"ג אזלי ואכלי להו ביומא ההוא ושמחת פורים אינה נוהגת אלא בזמנה ובטלה לה שמחה כו', (ודגם כדיהבי להו בי"ג הגם שביום התענית לא יאכלו, חיישי' דאכלי להו בליל פורים, ושמחת פורים דוקא ביום), וכיון שהמתנות לאביונים הוי ביום קריאת המגילה וכתק"ח, מש"ה אילו אכלי להו עניים ביום הפורים הוי כמצותה, משא"כ כשאין נתינת המתנות לאביונים ביום קריאת המגילה, י"ל דאפי' אכלי להו עניים בפורים לא יצא י"ח, ומשום דהוי חובת היום ולא יי"ח במה שנותן מקודם, וכדמוכח מדקאמר דמגילה בשבת לא קרינן כו' רב יוסף אמר מפני שעיניהן של עניים נשואות במקרא מגילה, ובפרש"י "לקבל מתנות האביונים וא"א בשבת" ואס"ד שיכולין ליתן להם מקודם הי' אפשר לתקן שיתנו להם מע"ש בזמן שמכינים לסעודת שבת, דממילא רחוק לחשוש שיאכלו העניים המתנות בע"ש ולילי שבת וע' פסחים ד' ק"ה ובגיטין ד' ל"ח פרש"י ד"ה בע"ש וע' סי' תרפ"ח סעי' ו' דכשמקדימין לקרות המגילה בע"ש אין עושין סעודת פורים עד יום א' בשבת ומ"מ מתנות לאביונים דוקא ביום קריאת המגילה וע"ש במ"א, הרי שאין זה תלוי בסעודה ומצות שמחת פורים], ובלא"ה לא מסתבר לומר שעקרו זמן קריאת מגילה בשביל חשש בעלמא שמא ימהרו העניים לאכול, ועכצ"ל דמצות מתנות לאביונים דוקא ביום קריאת המגילה ולכאו' יקשה לפ"ז מה שהביא המ"א טעם המאור דדלמא אכלי להו קודם פורים דהא בלא"ה לדידן שאין קורין אלא בי"ד ובט"ו א"א להקדים ליתן קודם פורים ואולי י"ל דכיון דמשכחת שקורא בי"א כגון שמפרש בים ויוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו דקיי"ל סתרפ"ח ס"ז שקוראה בקדימה, קאמר שגם כה"ג לא יתן אז המתנות לעניים ודכדאיכא עניים בהדיה בהשיירא יתן להם בפורים ודוקא כשלא יוכל לקיים המצוה בזמנה יתן בקדימה, וכמ"כ אין להוכיח ממ"ש המ"א סק"ב דבמקום דנהגי לתת

דמי מחצית השקל לחזן לא נפקי בזה ידי מתנות לאביונים אא"כ מחלקים מהם לעניים, דהגם שנותנין קודם פורים יי"ח נתינה, די"ל דקאי המ"א לפמ"ש שבמדינתנו נותנין בשחרית קודם קריאת המגילה, ובלא"ה הא כבר כתב השע"ת שנפל ט"ס ושצ"ל זה בס"ק שלאחריו לענין מעות פורים וכמפורש בשו"ת מ"ב, וקמ"ל דגם כשגבו בפורים לא יי"ח בנתינה לש"צ.

והנה גם כשמפרש להדיא שלא יזכה המקבל בהמתנה עד יום הפורים, יש מקום לחקור בזה כיון שהמקבל זוכה אז מעצמו והנתינה היתה קודם זמן המצוה, ובפרט לפמ"ש התוס' בב"מ ד' ו' בהא דתקפו כהן אין מוציאין מידו שאינו יכול לתובעו רק טובת הנאה שיש לו בו, ועמ"ש בזה בספרי אה"ר סי' מ"ב, והכא שהוא מחויב ליתן ב' מתנות לשני אביונים רק שבידו ליתן להעניים שירצה, יש לו רק ט"ה דהחזקת טובה בעלמא, ולא ט"ה דממון, משום דא"כ לא יהא כדי מתנה, שינוכה מזה הדמים שקבל מהעני המקבל, וכדליכא אלא ט"ה דהחזקת טובה אינו ממון כמו שביארתי באה"ר שם, וממילא הא אין הנותן יכול לחזור ולהוציא ממנו, וא"כ כשהגיע זמן חיוב לא יהיב ליה מידי, וכן משמע קצת מהא דא"ר יוסף דמש"ה מגילה בשבת לא קרינן, הגם דאפשר שיתנו המתנות מע"ש באופן שיזכו בהמתנות למחר, ועמ"ש הגרע"א ת' קנ"ט להוכיח ממ"ש התה"ד גבי הא דאין פודין בשבת, דבנתינת ממון לכהן בע"ש שיחול הפדיון בשבת ליכא משום איסור שבות, (ועפ"ז יש לחקור גם לענין פדה"ב כיון דתו לא יוכל למחר לחזור ולהוציא ממנו וליתן לכהן אחר), אך מזה יש לדחות די"ל דכיון שעיניהם של עניים נשואות במקרא מגילה, חיישי' שכשלא יהי' ביום קריאת המגילה לא יתעוררו כ"כ ליתן, וע"י הזכירה בקריאת המגילה באין לידי מעשה קיום המצוה, ולא מוכח מזה לומר דכה"ג לא יי"ח. וע' באה"ט סי' תרצ"ה סק"ז דמי ששלח לחבירו שבמדה"י ב' מנות או ב' מתנות לשני אביונים קודם פורים יוצא י"ח כיון שהגיעו ליד המקבל בפורים שהוא שעת החיוב ע"ש, אך י"ל דשאני התם שלא נגמרה הנתינה עד שעה שיבא ליד המקבל, דהא אם לא יחפוץ המקבל לזכות בהמתנה תחזור ליד המשלח [דדוקא גבי שילוח מנות כ' הרמ"א שאם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא, משא"כ גבי מתנות לאביונים] וגם יד השליח כיד משלחו ונתינתו כנתינתו, משא"כ כשכבר הוא ביד המקבל קודם הפורים שהמקבל זוכה אז מעצמו ולא ע"י נתינה.

וכן כשנותן ליד גבאי צדקה מעות פורים קודם פורים, תיכף שנותן ליד גבאי כבר יצא מרשותו דיד גבאי כיד עניים דמי וכבר הוי מעות צדקה שלא יוחזר להנותן וכיון שכבר יצא מר מרשותו קודם פורים אפשר דמגבת פורים הוא דהוה וכמ"ש בב"מ ד' ע"ח,

ושצריך ליתן בפורים דוקא לקיים מצות מתנות לאביונים (ולא יתכן שיתנה בפירוש שלא יצא מרשותו עד שיגיע בפורים ליד המקבלים) ובל"ז יש לחוש דלמא הגבאי מחלק במעותיו לכל העניים וממילא לא יגיע לכאו"א כדי שיעור נתינה וע' תוס' גיטין ד' כ' (וגם משלוח מנות שיעור נתינה הוא דל"צ וצריך שיהא דבר חשוב ויותר מש"פ), אך מצד זה הי' אפשר לפרש שיעשה הגבאי החלוקה באופן שיצאו הנותנים חובת המצוה, וגם סתמא כמפרש דמי שרוצה בקיום המצוה ובלא"ה אפשר שהמצוה הוא שיהא דרך חיבה וריעות דקרי לה בשם מתנה ולא בשם צדקה, ועמ"ש התוס' בשבת ד' י' דדוקא במתנה שנותן לו ע"י אהבה שאין המקבל מתבייש צריך להודיעו אבל הנותן צדקה שהמקבל מתבייש מתן בסתר יכפה אף, והכא י"ל דהוי כעין מתנה, ושאין המקבל מתבייש כ"כ כיון שהנותן מחויב ליתן ואפי' עני שבישראל מחויב בזה, רק שיכול לבחור באיזה עני שירצה, וא"כ עדיף שיתן בעצמו או ע"י שלוחו ולא ע"י גבאי שהוא בתורת צדקה (ושאין הנותן מברר למי יתנו יותר) והנה בתשו' משאת בנימין שהביא המ"א לא מיירי ממצות מתנות לאביונים אלא ממגבת פורים וע' ע"ז ד' י"ז, ורק מלשון המ"א נשמע דמקיים מצות מתנות לאביונים גם כשנותן ע"י גבאי.

והנה בלשון השו"ע שחייב לשלוח לחבירו ב' מנות כו' משמע דדוקא ע"י שליח כלישנא דקרא, והא דאפי' ע"י קטן וכה"ג הוי כמ"ש במעילה ד' כ"א דאיתעבד שליחותיה, וכ"כ הר"ן בהא דהוו מחלפי סעודתייהו להדדי שהיו שולחין כל אחד סעודתם זל"ז, ועמ"ש הט"ז ס"ק ה' בהא דפרש"י זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חבירו עמו", שהקשה הב"י דא"כ לא היו מקיימים משלוח מנות וא"ת שהיו שולחין מנות א"כ מאי קמ"ל, ולכאו' י"ל דקמ"ל דלאו דוקא ע"י שליחות, וי"ל ג"כ עפמ"ש התוס' בקדושין ד' ל"ו דמאן דאכיל מחבריה בהית לאיסתכולי ביה וע' ברכות ד' ו' וביצה ד' ל"ב, דמש"ה עדיף שיהא דרך משלוח שהוא דרך כבוד ושיאכל המנות שלא בפני הנותן, ודמש"ה כדמחלפי סעודתייהו להדדי גם כשסועד עמו על שלחנו אין מתבייש לפי שכנגד זה יסעוד בעה"ב עמו ועמ"ש בנדרים ד' ל"ד ובפירש"י דאי אזמני' עלה קנה חלקו כמה שהוא יכול לאכול הימנה (ועמ"ש בספרי אה"ר סי' מ' ובאמ"ש סי' ל"א, ובההיא דפסחים ד' כ"ט י"ל דמ"מ משכחת שלא יהא החמץ שלו בשעת אכילה קודם שמגיע למעיו לפי שהאוכל החמץ אינו רוצה לזכות מקודם וגם העכו"ם בעל החמץ עינו צרה ואינו מסלק א"ע מחמצו, וע' ב"ק ד' קי"א תד"ה הגוזל, דדוקא משום דמזונותיו עליו לא חשיב שינוי רשות במה שמאכיל לבניו הסמוכין על שלחנו, ועמ"ש למעלה סי' ל"ג בענין ערובי תבשילין) וממילא י"ל דפרש"י לטעמי' שמקיים המצוה כה"ג ודקמ"ל דהגם דהוי שלא

ע"י שליחות, משא"כ לפמ"ש הר"ן שם "דאי אזמניה עלה תתסר ליה דההוא שעתא נמי ככרו הוה", דממילא אא"ל שיצא חובת משלוח מנות במה שסועד עמו כיון דבשעה שסועד נמי של בעה"ב הוא ולא הוי כעין משלוח מנות, והגם די"ל דהכא הוי אומדנא דמוכח שבעל הסעודה מזכה ונותן לו חלקו מיד כדי שיקיים מצות משלוח מנות, הא כמו"כ התם כשאומר ככרי עליך איכא אומדנא שכונתו שיזכה מיד בחלקו כדי שלא יהא בכלל האיסור, והגם דהכא אפשר שא"ל בפירוש שיזכה מיד, לא הו"ל לעשות כן כיון שכדרך הסועדין לא יי"ח, ועכ"פ הו"ל להש"ס לפרש דהכי הוה עובדא כדי שלא ליתן מקום לטעות, ומש"ה הר"ן לטעמי' פירש שהיו שולחין כל אחד סעודתם זל"ז.

סימן ע

לכבוד הרב הגאון הגדול חו"ב סוע"ח פ"ה ע"ה וכו' כש"ת מו"ה אליהו קלאצקין הי"ו.

אחדשה"ט באה"ר ואה"ע אודיע להדר"ג מה שכתבתי בנדון הנודב"ק אה"ע סי' נ"ח ע"ד המהר"ם בתשו' מיימוני, ותמה אקרא שכל הרואה דברי המהר"ם יראה שכוונתו הוא כפי מה שהבין השואל, ממש"כ אפי' חזו סהדי שנכנס עמה לקדשה בכסף ולא חזו שקדשה לא בעי' גט כיון דלא חזו ממש שקדשה", ומהלשון דלא חזו ממש שקדשה משמע שהי' להם ספק שקדשה מטעם שנכנס עמה ע"ז, וכן ממ"ש דלוקמה דאיכא עדים דמספק"ל אם ראו הקדושין, וממ"ש בלשונו "דמספקא להו" מוכח דאפי' יש להעדים ספק לא מהני הודאתה ועוד שלהנוד"ב תשאר הקושיא דלוקמא דמספקא להעדים אם זרק קידושיה במקום קרוב לו או לה דבזה יועיל הודאתה, וכל דקדוקו של הנו"ב ממה שהוצרך מהר"ם לומר דאוקי אחזקה, הוא שמטעם זה הוא הדין שראיית ספק לא נחשב קדושין בעדים משום שע"פ ראייתם הוי הדין דמוקמי' אחזקה, אל האחרונים שהביאו דברי התשו' מיימוני כמו השאג"א והבית מאיר סי' ל' והנתיבות בכללי תפיסה אות ח' כולם מפרשים דבריו שכשלהעדים מסופק הדבר הוי כקדושין בלא עדים ובשאג"א הקשה מהא דע"מ שאני צדיק כו', ולפמ"ש בנתיבות לבאר החילוק שכשהעדים לא ראו היטב והי' להם אפשרות לראות היטב הוי זה חצי דבר, מתורץ הקושיות, ומ"ש בגיטין ד' י"ט בנותן לה נייר חלק כו' חיישי' שמא במי מילין כתבו כו' השתא הוא דפליט שמואל נמי חיישי' קאמר שמא לא נבלעו יפה הגם שהעדים מסופקים ולמראה עיניהם מרחוק לא ראו כתב והי' אפשר להעדים לראות ולא ראו אפ"ל דחיישי' שהיה חתום בעדים ואם הי' ע"ח סגי בזה ורק קשה לשיטת ר"ת שגם כשיש ע"ח בעי מה"ת עדי מסירה ואולי י"ל שלענין ריח הגט לפסול לכהונה הוי גם בלא ע"מ והפ"י בק"א והשעה"מ פ"ט מאישות הל"א הביאו שהרשב"א מפרש הא דיבמות ד' ל"א בכת אחת וספק קרוב לה

או לו שלהכת אחת גופא מספקא להו, ומ"מ נלע"ד דגם לדידהו דוקא כשראו העדים מקום זריקת הקדושין, שאם המקום קרוב לה הא ראו באיזה מקום נפל כסף הקדושין, וחילוק זה מצאתי באבני מלואים סק"ט.

ויש להתעורר ממ"ש מהר"ם בעצמו הובא במרדכי שאם אין עדים שנתרצית והיא מודה שנתרצית קודם צריכה גט, והי' נלע"ד דשאני ספק קרוב לו שמסתפק להעדים אם נכנס הקדושין לרשותה משא"כ כשראו קבלת הכסף אך שאין יודעין אם הוא לקדושין, אך מבואר במרדכי בשם מהר"ם פ"ב דגיטין שכשלא קראו עדים הגט קודם נתינה אינה מגורשת משום דבעינן דבשעת נתינה ידעו העדים שהוא גט, ודהגם שראו עדים נתינת הגט ונתברר אח"כ שהי' גט ל"מ, וצ"ל כהנתיבות ומשום דכיון שהי' אפשר להעדים לקרותו ולא קראוהו הוי חצי דבר, משא"כ כשמודית שנתרצית שלא היו העדים יכולין לדעת מה שבלבבה.

והנה ממ"ש ד' י"ב לענין שתיקה לאחר מתן מעות דלאו כלום הוא משום שלא נתברר אז להעדים שנתרצתה מצאתי בפנ"י שהעיר מזה וכתב שצ"ע מ"ש בשו"ע ס' כ"ז סעי' ט', והנלע"ד ליישב דכששתקה יש ספק להעדים בעיקר קבלת הקדושין משא"כ כדא"ל בהני לישני שהלשון הוי ספק מהני הודאתה לעשות ספק קדושין, ובזה מיושב מה שהק' תמקנה ד' נ' דמייתי הש"ס דדברי' שבלב אינן דברים מהא דאע"פ שאמרה בלבי הי' להתקדש לו דהא שאני קדושין שצריך שיהא ידוע להעדים ותירץ שקודם הקדושין גלתה לפני העדים שרוצית להתקדש לו בכל אופן, ואכתי צ"ע דהא ע"כ מיירי במקום שאם לא אמרה שהי' בלבה להתקדש לו היינו אומרין דאפשר שעתה לא נתרצית להתקדש אלא כפי שאמר, ועכצ"ל דזה חשיב קדושין בעדים לפי שאין הספק בקבלת הקדושין רק על חלות הקדושין, ועמ"ש הר"ן והרשב"א בהא דהן הן שלוחיו הן הן עדיו דאפי' היא מודה שקבלתן כיון שאין העדים נאמנין מצד עצמן אלא מצד הודאתה הו"ל כמקדש בלא עדים, והר"ן בעצמו הא כתב בקדשה בלשון שאינו ידוע לכל שכשאומרת שהבינה שהוא לשון קדושין מהני ועכצ"ל החילוק כמ"ש, וע' ב"ש סי' כ"ז ס"ק י"א שהביא שהרמב"ם והרא"ש חולקין על הר"ן וכן הכריע המהרי"ט, ובר"ן גבי שיראי אי צריך שומא, דכשאין העדים יודעין שדרכה להתיקר בו הוי כקדושין בלא עדים וצ"ל דהיינו דממילא לא ידעו שקבלה כסף קדושין, לפי שאין שוה פרוטה, ויש לי להתלמד בכונת הר"ן אי מהני כשנתודע אח"כ לעדים שדרכה להתיקר בו ודדוקא כשגם אח"כ לא נתודע להעדים רק שהיא אומרת שדרכה להתיקר בו.

ועיקר ד' הנוד"ב לענ"ד אין מוכרחים דמה בכך שבשעת מעשה לא הי' נראה להם שהוא קדושין כיון שנתברר אח"כ למפרע שהי' קדושין וגירושין כדמוכח לשיטת הסוברין שמינוי שליח להולכה צריך שיהא בעדים, דמ"מ מהני כשהוכיח סופו על תחלתו כמ"ש בגיטין ד' ס"ו, ודהגם שבעת שאמר לעדים כתבו שהי' בחזקת בריאות הי' הדבר ברור דלא הוי כאומר תנו ושלא חל השליחות על הנתינה ואפ"ה כשנתברר אח"כ שהי' בדעתו למות ושהיתה כוונתו דמה שאמר כתבו גם על תנו חשיב זה נעשה שליח בעדים, ומשמע דמיירי שנתנו הגט לידה קודם שנפל מראש הגג ומת דהא אח"כ אין גט לאחר מיתה ודוחק לומר שנתינת הגט הי' אחר הנפילה בעת שהי' נוטה למות מחמת הנפילה, הגם שבתוספתא שהביא הרא"ש שכותבין ונותנין כ"ז שיש בו נשמה, מ"מ לשון המשנה אם מעצמו ה"ז גט ואם לאו אינו גט משמע שאנו דנין על מה שהי' קודם הנפילה וכ"ה ברמב"ם פ"ב מה"ג הי"ג בריא שאמר כתבו גט וכתבו וחתמו ונתנו לה והרג עצמו כו' ע"ש ואפ"ה מועיל הבירור לעשות השליחות והגירושין למפרע, ע"כ נלע"ד שכשמתברר אח"כ בעדים אלו שראו הגט והקדושין והנתינה למפרע הוי גט וקדושין בעדים הצעתי לפני הדר"ג סנסן אחד ממ"ש בזה ואצפה לשמוע דעת כתו"ה על דברי אלה בעגלא ובזמן קרוב ואומר שלו' וברכה להדר"ג כחפץ ידידו דוש"ת מוקירו ומכבדו כערכו הרם חיים העללער.

תשובה

הנה ממ"ש הב"ש סי' ל"א סק"ו שאם אין ידוע להעדים ששוה פרוטה במקום אחר הוי כאלו קדשה בלא עדים וליכא אלא חשש קדושין משום שהעדים מסופקין שמא ש"פ במק"א, מבואר דס"ל דל"מ מה שנתברר אח"כ שש"פ במק"א, וכבר הביא חה"ג ז"ל בבר"י סי' מ"ב מ"ש המהרי"ט דכי אגלאי מילתא דש"פ במדי הו"ל קדושין גמורים ולא חשיב כמקדש בלא עדים, כיון שעדי הקדושין ראו כל מה שהיו יכולין לראות ודלא כהב"ש, ולכאו' יש להוכיח ממ"ש התוס' בסנהדרין ד' פ"ז ד"ה ורשב"ל "וא"ת ולרשב"ל אי אמר זקן ממרא כר' יוחנן אמאי מיחייב הרי מחמיר הוא' ואין כאן דבר שזדונו כרת וי"ל דמשכחת לה אי נגעה בככר של תרומה וקידש בו את האשה דאי טמא הוא אין בו ש"פ דלא חזי אלא להסקה ואינה מקודשת ואי טהור הוא יש בו ש"פ דחזי לאכילה ומקודשת", ומדהוצרכו התוס' לומר דאי טמא הוא אין בו ש"פ, ולא קאמרי דגם כשש"פ להסקה מ"מ להזקן ממרא אינה מקודשת לפי שהאשה המתקדשת חשבה שהככר טהור וראוי לאכילה ושוה הרבה יותר מדמי הסקה, וכעין מ"ש התוס' בקדושין ד' נ"ו תד"ה המקדש בערלה, דגם כדאיכא ש"פ אף שלכדה"נ מ"מ כיון שהאשה סבורה

שיש לה ליהנות דרך הנאתן ואינו כן לא סמכה דעתה והוי קדושי טעות, עכצ"ל דס"ל להתוס' דכשש"פ להסקה ליכא בהוראת הזקן ממרא מכשול ותקלה בדבר שזדונו כרת דכשיצייתי להוראתו יחזיקו כולם את הככר לטמא וגם האשה המתקדשת תחשוב כן, ודוקא כשאינו ש"פ להסקה דממילא לפי הוראת הז"מ אינה מקודשת הגם שהאשה נתרצית להתקדש בפחות מש"פ, ממילא יש בהוראתו מכשול דבר שזדונו כרת משום דקמי שמיא גליא שהככר טהור וש"פ דממילא מקודשת, וכיון שמוכרח מדברי התוס' דמיירי היכא שהחזיקו את הככר לטמא כהוראת הז"מ, ממילא עכצ"ל דהגם שהוחזק הככר אצל האשה והעדים לטמא ושאינו ש"פ לא חשיב כמקדש בלא עדים.

ולולי דברי התוס' הי' מקום לומר דמיירי כשהאשה והעדים החזיקו את הככר לטהור, וממילא הי' מתיישב קושיית המפרשים דהא כיון דחיישי' לקדושי ספק שמא ש"פ במדי לא יצא מכשול ע"י הוראת הז"מ בדבר שזדונו כרת, דלפ"ז לק"מ דכיון שהאשה היתה סבורה שהככר טהור וש"פ כאן ולא נתרצית להתקדש בככר טמא שאינו ש"פ כאן ורק במדי הוא ש"פ אפי' קדושי ספק ליכא, ולפמ"ש התוס' דדוקא כדאין בו ש"פ להסקה עכצ"ל דמפרשי שהחזיקו את הככר לטמא ושנתרצית להתקדש במה שאין ש"פ דממילא הדר יקשה קושיית המפרשים דהא חיישי' לקדושי ספק, י"ל דס"ל להתוס' כדעת הרמב"ם שאם קדש בתבשיל או בירק וכיו"ב כל דבר שאינו מתקיים אם לא הי' ש"פ באותו מקום אינה מקודשת כלל שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסד ויאבד ולא יהא שוה כלום, וכיון שכל החשש קדושין הוי מצד שאפשר להוליך למקום שש"פ, ממילא י"ל הכא בככר של תרומה דכיון שמצוה לשרוף את התרומה שנטמאת ושימהר לבער כי היכי דלא ליתי לידי תקלה דאכילה וכדפרש"י בשבת ד' כ"ג דמתוך שמצוה עליו לבערו דילמא אתי ביה לידי תקלה דאכילה גזירה שמא יטה כדי שיתבער מהר (ולא הזכיר בפרש"י כאן הטעם שמצוה לשרוף התרומה שנטמאת משום דדמיא לקדש וכמ"ש בעצמו לקמן ד' כ"ה, משום דלענין החשש שמא יטה כדי שיתבער מהר, הוי רק מטעם חשש תקלה דאכילה דמש"ה יש למהר הביעור), אי אפשר להשהות הככר טמא ולהוליכו למדי או למק"א כדי שלא יבא לידי תקלה דאכילה ומצוה למהר ולבערו, והגם דהחשש תקלה הוי רק מדרבנן, אין נפקותא איזה דבר גורם עיכוב ההולכה למדי וסוף סוף כיון שיש דבר המונע ומעכב ההולכה למדי ולמק"א ממילא כל שאינו ש"פ כאן ליכא שום חשש קדושין, ועפ"ז יתישב מ"ש הרמב"ם דכשנחלקו בדבר מדברי לולב או ציצית זה אומר פסול וזה אומר כשר אינו נעשה זקן ממרא, והקשה הנודב"ת חאה"ע ת' ס"ז דהא ג"כ מביא לידי חיוב מיתה כגון דלית ביה ש"פ אך בשביל המצוה ש"פ וא"כ

אם קידש בו אשה לדברי הז"מ שהוא פסול אין בו ש"פ ואינה מקודשת (ועמ"ש התוס' בסוכה ד' ל"ט ד"ה יותר, דמצד שהאתרוג כשר והדר לברכה דמיו יקרים), ועפמ"ש מיושב דדוקא תרומה טמאה א"א להשהותה ולהוליכה במדי משא"כ לולב וציצית ושופר וכה"ג, וממילא גם לדברי הזקן ממרא עכ"פ איכא ספק קדושין וליכא מכשול כרת, אך לכאו' אכתי כשקידש בהלולב ערב החג א"א להוליכו למרחקים ועכצ"ל דל"מ מה דקמי שמיא גליא אלא כדש"פ משום דחזי לאכילה ודכיון דקמי שמיא גליא שהככר ראוי לאכילה נתקדשה בדבר חשוב, דכל ענין חשיבות דבר שש"פ הוא לפי שבשוה פרוטה הוא קונה דבר חשוב של מאכל וכדומה, וע' ר"פ הזהב, וככר שש"פ יש לו חשיבות מצד עצמו, משא"כ לולב ושופר שאין חשיבות המצוה עושית את הלולב לדבר של תורת ממון לפי שהנאת קיום המצוה אינה הנאה גופניית, והא דהלולב שוה פרוטה היינו מצד שיש להלולב קונים שישלמו כסף מחירו, וממילא כשאין להלולב קונים מצד שנתקבל אצלם הוראת הזקן ממרא שהלולב פסול, אינו ש"פ, ול"מ מה דקמי שמיא גליא שהלולב כשר למצותו.

ומבואר מדברי התוס' בסנהדרין דהגם שהעדים לא ידעו בשעת קדושין שהככר ש"פ לא חשיב כמקדש בלא עדים, ומ"ש הב"ש דהוי כאילו קדשה בלא עדים, היינו דוקא היכא דבמקום שהעדים עומדים אינו ש"פ ורק במקום אחר הוא ש"פ, דלדעת הרא"ש אינו אלא קדושין מדרבנן דאין להקדש אלא מקומו ושעתו וגם לדעת הרמב"ם שאם היינו יודעים שהוא שוה במקום אחר היתה מקודשת מדאורייתא, י"ל דהיינו משום שמצד שידוע במקום הקדושין ששוה פרוטה במדי, הידיעה הזאת נותנת חשיבות להתמרה וגם במקום הקדושין יש להתמרה עי"ז חשיבות תורת כסף, ומש"ה כשלא ידעו עדים שש"פ במק"א ל"מ מה שנתברר אח"כ שש"פ במק"א, כיון דאזלי' בתר מקום הקדושין, שאין להתמרה שום תורת כסף אלא מצד הידיעה שש"פ במדי ורק ע"י הידיעה יש לה דין תורת כסף ועמ"ש הר"ן "דכיון שהיא נתרצתה בהן ושוין פרוטה באיזה מקום אילו ידעו העדים שדרכה לתת פרוטה באותו דבר הו"ל כאילו אמרה לדודי שוה לי", ולמעלה כ' הר"ן להסתפק במקדש בדבר שאינו ש"פ אי מציא אמרה לדידי שוה, ודפשיטא דכשאין העדים יודעים שדרכה להתייקר בו ל"מ דהו"ל כקדושין בלא עדים, והיינו דכיון שאינו ש"פ ורק כשדרכה להתייקר בו עי"ז יש להחפץ חשיבות של ש"פ ממילא ע"י הידיעה שדרכה להתייקר בו ושדרכה לתת פרוטה באותו דבר, הוא שיש להחפץ חשיבות, ומש"ה אפשר שהדבר תלוי בידיעת העדים בשעת הקדושין משא"כ היכא שנתברר שהחפץ היה בעצם ש"פ, וכהא דקיי"ל דכשא"ל התקדשי לי בחפץ זה

ששוה נ' זוז ולא שמו אותו תחלה אם נמצא אח"כ ששוה נ' זוז מקודשת, ומהני מה שנישום אח"כ ודהגם שעדי הקדושין היו יכולין לדקדק ולשום מקודם וא"כ לא ידעו בשעת הקדושין כל מה שהיו יכולין לראות ולידע, ומ"מ לא אמרי' דהוי חצי דבר ולכאו' י"ל עפמ"ש הח"ס חחו"מ ת' קמ"א לבאר מ"ש התוס' בב"ק ד' ע' ד"ה דאע"ג דעידי ביאה צריכין לעידי קדושין "פי' כ"ז שלא הוחזקה באשת איש", שכוונת התוס' הוא דהיכי שכבר הוחזקה לא"א הגם שהעידי ביאה צריכין להעדים המעידין שהוחזקה בא"א מ"מ לא חשיבי עדי ביאה הבאים להמית חצי דבר משום דכיון שהוחזקה הו"ל דבר ברור ול"צ עדות ע"ש, דממילא ה"נ כשנתברר שהחפץ שוה נ' זוז הוא דבר ברור דעבידא לגלויי לכל ואין צורך לעדים, אך דברי הח"ס אינן מוכרחין לענ"ד שהחזקה המסתובבת ע"י עדים (ואפי' ע"פ ע"א וכמ"ש גבי אמר ע"א חלב כליות הוא זה והוחזק ע"פ), לא עדיפא מעדים, ומ"ש התוס' דדוקא כ"ז שלא הוחזקה בא"א, היינו משום דכשכבר נתפרסם הדבר וכבר הוחזקה בא"א, כבר ידוע זה גם לעדי ביאה.

והנה כמו"כ "מההוא גברא דאקדיש באבנא דכוחלא כו' א"ל אימיה והא ההוא יומא דקדשה הוה ביה ש"פ א"ל לאו כל כמינך דאסרת לה אבתרא" כו', מוכח דהוי קידושין הגם שהעדים לא היו יודעין אי ש"פ, דהגם די"ל שאין העדים עתה לפנינו, אכתי בעת שהעידו שקדשה בודאי הוו ב"ד שואלין את פי העדים שהי' צורך לשער אי אית ביה ש"פ, וליכא למימר דלפי דברי האם הוה ספק קדושין ומשום שהעדים היו מסופקין בדבר, דא"כ תיפוק שמותרת להשני מטעם ס"ס, דגם לצד הספק דהוה ש"פ ההוא יומא דקדשה אכתי לא הוי אלא ספק קדושין, ועכצ"ל דכיון דהוי מלתא דעבידא לגלויי רק שלא נתברר עדיין הדבר לא חשיב כמקדש בלא עדים, ועמ"ש התוד"ה ר"ח לא ס"ל דשמואל "דהכא לא מצי לשנויי הא בקדושי ספק וכדלעיל משום דמיירי שקדשה אחיו אח"כ בפרוטה" כו', ולא תירצו דהכא א"א שיהא קדושי ודאי משום דאבנא דכותלא הוא דבר שצריך בקיאות, ור"ח הוא דקא משער ליה, והעדים היו מסופקין בדבר, אך י"ל דתוס' קאי בשיטתם ד' ט' ד"ה והלכתא וכ"כ הר"ן דהיינו אבן של בנין ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י סי' ל"ד דלשיטת הרמב"ם דדוקא דברים שהאשה מתאוה להן לא צריכי שומא, צ"ל דמה שהביא להלכה הא דאמר שמואל קדשה בתמרה כו' חיישי' שמא ש"פ במדי, הגם דקאמר הש"ס דדוקא שיראי דהוי דבר שהאשה מתאוה להן ל"צ שומא, היינו משום דדוקא בדבר שיש לספק אי שוה הרבה יותר או אינו שוה כ"כ כמו שהיא סבורה דאפשר שהתקדשה לפי שהיא סבורה ששוה הרבה יותר מש"ה צריך שומא, משא"כ היכי דמספקא לן אי שוה פרוטה דבזה סמכה דעתה דאיתתא דמה שנותן לה

הוא ש"פ משום דבפחות מש"פ הא לא תתקדש ומש"ה לא בעי' שומא מעיקרא ואם הוא ש"פ מקודשת, וכתב דממ"ש ד' ז' תוד"ה ורב יוסף להקשות ממ"ש גבי התקדשי לי בשט"ח דחכ"א שמין את הנייר אם יש בו ש"פ מקודשת דמשמע ששמין הנייר אחר קדושין אע"ג דמתחלה שומת הנייר לא הי' ידוע, מוכח דהתוס' לא ס"ל הכי, ע"ש, ולענ"ד ממ"ש התוס' שם לתרץ "דלישנא דאמר בכל דהו כ"ע לא פליגי איירי דאמר לה כל דהו" אדרבה צ"ל דסמכה דעתה דלא הוי פחות מש"פ, דהא לפום דפרש"י ד"ה בכ"ד דמש"ה ל"צ שומא דבציר מפרוטה לא שווי שייך זה דוקא בשיראי ולא בנייר השט"ח, ועכצ"ל דאכתי סמכה דעתה דלא הוי פחות מש"פ, ובלא"ה אין סתירה מקושיית התוס', דשאני התם דלא סמכה דעתה כ"כ שהנייר ש"פ, דאפשר שהיא סבורה שמקדשה בהחוב ולא בהנייר של השט"ח, אך ממ"ש התוס' ד' ט' מההוא גברא דקדש באבנא דכוחלא משמע דלא ס"ל כן והא דחיישי' שמא ש"פ במדי מיושב בפשיטות דכיון שהאשה יודעת שאינו ש"פ כאן סברה וקבלה ולא הטעית עצמה ולא שייך צורך שומא, ודוקא כדאסקה אדעתה שיש בהקדושין שיווי ממון צריך שומא כדי שתסמוך דעתה, ועד"ז י"ל בענין הא דהוי כמקדש בלא עדים כשאין ידוע להעדים שש"פ דהוי כעין מ"ש הרא"ש סי' כ' דאנן סהדי שדעתו ליתן בכל יפוי כח ושאם לא יועיל לשון שאלה כו', ודה"נ הוי אצל העדים דבר ברור שש"פ, כיון שעשה מעשה הקדושין ולא טרח אינש נפשי' בכדי, מש"ה כשנתברר אח"כ שש"פ הוי כמו שהי' ידוע זה להעדים בשעת קידושין, ושאני היכא שבודאי אין החפץ ש"פ כאן אלא במק"א, וכן שאני היכא שמקום זריקת הקדושין הי' במקום ספק קרוב לו או שלא נתברר להעדים שנתרצתה, דאפשר שלא עלתה ביד המקדש לזרוק בהמקום הקרוב לה, וכן רצון והסכם האשה אינו תלוי בהמקדש, וכן מ"ש הנודב"ת ת' ע"ז כשקידשה בחפץ הגזול ובשעת קדושין כבר נתיאשו בעלים מ"מ הוי כמקדש בלא עדים לפי שעדי הקדושין לא ידעו באותה שעה שכבר נתיאשו בעלים, התם ג"כ ל"ש לומר שהי' אצל העדים הוכחה שנתיאשו בעלים משום דלא טרח אינש בכדי במעשה הקדושין, דז"א, דאפשר שחשבו שהמקדש חושב שלא יתפרסם ענין הגזילה (ובלא"ה, מי שהוא חשוד על הגזילה אין מדקדק במעשיו שיהא כד"ה).

והנה מ"ש הר"ן להסתפק אי מציא אמרה לדידי ש"פ, עמ"ש התוס' ד' מ"ו ד"ה אימא גמרה ומקניא "דאע"ג דלא תלוי בדידה להתקדש בפחות מש"פ" כו', ודל"מ מה דמיקרבה הנייתה שש"פ לדידה באותו רגע כדי שלא תצטרך לטרוח ולקנות ולהמתין באכילתה, ובגוף קושיית התוס', לכאו' י"ל דקאתי לומר דכשא"ל התקדשי לו בתמרה זו התקדשי לי בזו אם אין באחת מהן ש"פ אינה מקודשת ואפי' ספק קדושין ליכא דשאני היכא

שנתרצית בתמרה שיודעת שאין ש"פ כאן ורק דגזה"כ דליכא קדושין בפחות מש"פ ומש"ה חיישי' שמא ש"פ במדי, משא"כ הכא דאין הוכחה שנתרצית להתקדש בתמרה אחת דאפשר שנתרצית דוקא בשניהם יחד, והגם דכאו"א הוי קידושין באנפי נפשייהו, מ"מ היא נתרצית רק מצד קבלת שניהם (וביחד הן ש"פ) ונשי לאו דיני גמירי, וא"כ מתיישב הא דקאמר דלא מיבעיא מנחת דאי איכא ש"פ אין אי לא לא אבל אוכלת הואיל ומיקרבא הנייתא אימא גמרה ומקניא נפשה קמ"ל דהיינו דסד"א דגמרה ומקניא נפשה להתקדש אף בתמרה אחת ודממילא יש חשש ס"ק שמא ש"פ במדי והנה מדלא ניחא להו להתוס' לתרץ כן. משמע דס"ל להתוס' דמיירי רק לענין קדושי ודאי ודק"ס איכא בכל גוונא וכמ"ש בשו"ע סעי' ה' שאם יש בא' מהם ש"פ ה"ז מקודשת ואם לאו א"מ אלא מספק שמא תשוה תמרה אחת פרוטה במק"א, ודכיון שכל ענין הקדושין הוה אדעתא דרבנן ממילא כיון דכאו"א הוי קידושין בפ"ע, הוי כאילו פירשה שמתרצית להתקדש בכאו"א, ואפי' אם נתרצית מצד קבלת שניהם אכתי הא נתרצית ולא אכפת לן מה שסבת ריצויה הי' מצד שקבלה ממנו באותו שעה עוד תמרה, ועפ"ז י"ל דממילא לא גלתה דעתה דלדידה תמרה אתת ש"פ.

והנה מ"ש ממ"ש המקנה ד' נ', לענ"ד י"ל דשאני התם שהעדים היו סבורין בשעת הקדושין שהקדושין הן קדושין גמורים, דהא לא ידעו העדים אז שהטעה אותה ומש"ה הגם שנתברר אח"כ שהטעה אותה, אכתי כיון שאמרה בלבי היה להתקדש לו ושלא הקפידה כלל אם הוא כהן ובן עיר או לא, ממילא אי נימא דדברים שבלב הן דברים, הוי כמו שלא הטעה אותה ולא הוה כמקדש בלא עדים כיון שהעדים החזיקו הקדושין לקדושין גמורים, (וקצת י"ל עפ"ז גם בההיא דסנהדרין, דהגם שהחזיקו את הככר לטמא לא נתברר להעדים מקודם דלהסקה אינו ש"פ) וכן משמע ממ"ש במהרי"ט דמש"ה לא קראו עדים להגט הוי גיטא משים דמהמנינן לבעל שאומר שהוא גיטה ע"ש, דהיינו משום דממילא הדבר ברור אצל העדים, ולכאו' קשה דכיון דהא דל"מ הודאת בע"ד בקדושין וגירושין הוי משום קמחייב לאחריני וכמ"ש בגיטין ד' ד' תוד"ה דקיי"ל, ממילא היכא דמצד ראיית העדים כבר הוי ספ"ק לענין שאסורה לקרוביו וספק גירושין לענין שאסורה לכהן, יקשה דתיהוי הודאת בע"ד אפי' היכא שמצד דברי העדים הוי רק ספק כזה שאין האיסור מדאו' אלא מדרבנן דאכתי כיון דבלא"ה אסורה תו לא קמחייבי לאחריני וסוף סוף הא השתא בלא"ה אסורה לכהן, וכן במ"ש האחרונים מההיא דחולין ד' ל"ט הא כבר אסורה לכהן מספק נתינת הגט, דהא כל מה דאיכא לברורי מבררינין ותיכף תברר אם דעתו לעלות לראש הגג ולהפיל עצמו, ובפרט דבלא"ה ממתנת ימי

הבחנה, אך י"ל דכיון דלא פלוג גם היכא דלא קמחייבי לאחריני וכגון שבלא"ה אסורה מכבר לכהן וגם היכא שבלא"ה כבר אסורא לאחרים, רק דכיון דמשכחת בגיטין וקדושין דלא הוי דומיא דממון ל"מ הודאת בע"ד, ממילא היכא שלהעדים הוי הדבר בספק הוי רק ס"ק ול"מ הודאתם והנלע"ד בעז"ה כתבתי ועש"ק כ"ו שבט שנת תר"ס. אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

סימן עא

בעזהי"ת מוצש"ק צו תדע"ד לפ"ק שלו' וכט"ס אל כבוד חרב הגאון האמתי נזר ישראל פא"ה סועק"ה כו' וכו' כש"ת מו"ה אליהו קלאצקין נ"י הגאב"ד דעיר לובלין יצ"ו.

יטיב כבוד גאונו להשיב במוקדם האפשר על שאלתי וזה הדבר:

הנה הרב שכנגדי המכונה רב דגבירים תובע אותי לד"ת ואחרו כי אין ב"ד בפה לדון בינינו דעתו ורצונו כי נסע למקום אחר אבל אנכי מתנגד לזה ורצוני לדון בזבל"א ולהביא ב"ד לפה כי יש בירורים רבים אשר א"א לבררן רק בפה ואם נקח את כל העדים עמנו יהא הוצאה מרובה ואותו הב"ד אשר יתרצו לדון בינינו בודאי יתרצו גם לבוא לפה והנה כעת הטרדה מרובה והנני כותב רק ראשי הדברים והנני מבקש מכבוד גאונו להחיש ולכתוב לי דעתו בזה

הנה כל עיקר היסוד לנסוע לב"ד הסמוך הוא דברי הרמ"א סי' י"ד שכתב וז"ל וכל זה כשיש ב"ד בעירן אבל אם אין ב"ד שם כ"א יוכל להכריח חבירו שילך לב"ד לדון עמו עכ"ל, ונ"ל דזה דוקא באינו רוצה כלל לדון מפני שאין ב"ד בעירם אבל אם רוצה לדון בזבל"א הרשות בידו כמבואר בסי' ג' דדוקא בדיינים קבועים בעיר המנהג שלא יוכל לומר לא אדון לפניהם אלא בזה בורר אבל היכא שאין דיינים קבועים בעיר ואחרי דהאידנא אין לנו ב"ד הגדול ולא בית הועד א"כ נשאר דין זבל"א, ואיני מחויב לברור דוקא מאותה עיר, וא"כ הלא אפשר לי לעכב ולדון דוקא בזבל"א להביאן לפה ונראה לי אף לדעת הרמ"א שכתב דכשאין ב"ד כל אחד יוכל להכריח חבירו שילך עמו לב"ד אין כוונתו שמחויבים דוקא ללילך לב"ד דבודאי אם יתרצו הב"ד לבא למקום הבע"ד טפי עדיף בשמואל הרמתי שהי' מחזיר בעירות ישראל לדון בעירם ובודאי לא יכלו הבע"ד לעכב עליו שיבאו למקומו אלא הי' דן אותם גם בעל כרחם ובגליון שו"ע דרע"ק איגר (מובא בפ"ת סי' י"ג) במחלוקת בין תובע לנתבע שאחד רוצה להתדיין בדיני סוחרים שהדין עמו כיון דבמקום שעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי מנהג הסוחרים מנהג מבטל הלכה יע"ש, ונראה דטעמיה מסתמא כי אדעתא דהכי נכנס בעסק אחרי דכן המנהג, וא"כ כ"ש בנ"ד שהכל יודעין המנהג בסכסוך בעניני רבנות שמביאין ב"ד לדון

על אתר מסתמא אדעתא דהכי נתקבלו שאם יהא איזה סכסוך יביאו ב"ד וידונו לפניהם, כי א"א בענינים כאילו לנסוע למק"א ובודאי אוכל לומר שאין רצוני לטרוח וליסע למק"א כי טרחא נחשב פס פסידא כמ"ש בב"ק ד' קט"ו ד"ה אלא דחשיב הפסד כהן מה שאינו יכול להדליק בנתגלתה אלא בטורח, וכן בבדיקת חמץ לולי הטעם דניחא לאינש למיעבד מצוה בממוניה הוה אמרי' דהוי מקח טעות אף אם רוצה המשכיר לשלם ההוצאה וכן ש"ש מחויב להציל עד כדי דמיהן ונ"מ לטרחא, ולנסוע יותר מפרסה נחשב טרחא כמבואר בברכות ד' ט"ו לענין נט"י לתפילה עד פרסה וכן בפריקה מדדה עמו עד פרסה וגם ע"ז נוטל שכר אבל יותר מפרסה אינו מחויב כלל אף דבפריקה רחמנא חייבי' בטורח יותר מפרסה הוי טרחא יתירה וע' בש"כ חו"מ סי' צ"ה ס"ק י"ח שהשיג על הנך דסברי דאינו יכול לכופו למלאות החפירות ודעת הש"כ דכדאפשר לתקן כייפי' לי' לתקן איברא דיש לי להעיר ע"ז מהא דקאמר האי טורח נבילה ה"ד אילימא דבבירא שויא זוזא כו' כי טרח בדנפשי' טרח, ולפי דברי הש"כ מאי קפריך דהא אף דאין נ"מ לדמים מ"מ החיוב על המזיק לטרוח דהניזק אומר רצוני שהמזיק יטרח ואף אם יתרצה להשלים המותר לא ניחא לי, והמרדכי ספז"ב כ' בשם אבי העזרי דהיכא שאינו יכול לתבוע לילך לב"ד הגדול אם רוצה לפרוע לו היציאה ואחריות הדרך יכול לכופו ורפיא בידו לעשות מעשה עכ"ל, וכ"ש בנ"ד האידנא שאין ב"ד הגדול שיש בידי לעכב מפני שאין רצוני בטורח הדרך ואף שהב"ד יטריחו עצמם אבל הם מרוצים ע"ז ועוד כיון דמצוה קעבדי לא נחשב להו טירחא מטעם דניחא להו למיעבד מצוה, וע' ברמב"ן בחדושיו דכגון ב"ד דרב הונא ורב חסדא שכל אחד הי' קבוע לו ב"ד בבית מדרשו חוץ למדינה זה למזרח וזה למערב ובני מדינה קרובים לזה כמו לזה עכ"ל הרי דבענין אחר נחשב טורח ואפשר לעכב ומבואר בר"ה ד' ל"א בההוא איתתא דאזמנה לדינא קמי דאמימר בנהרדעא אזל אמימר למחוזא ולא אזלא בתריה כתב פתיחא וכו' וכ"כ הרמ"א סי' י"א דכשהלך הב"ד למק"א צריך לילך אחריהם כו', הרי דהגם שהי' אמימר שלא במקומו, וכדמוכח משמואל הרמתי ובכל אופן אם יטעון שכנגדי כי לנסוע לב"ד ההוצאה יהי' פחות מלהביא ב"ד לפה נכון אנכי לשלם הוצאות היתרים מכיסי אם יברר שכן הוא, מכל הלין טעמי נ"ל שרשות לי לעכב ולהביא ב"ד לפה ולדון בזבל"א ועוד יש לי הרבה לדבר מענין זילותא שלמעט בזילותא עדיף ולנסוע יהא הרבה זילותא ואבקש מכבוד גאונו לכתוב לי דעתו בזה ויסלח לי על אשר ארהיב בנפשי להטרידו כעת קודם הפסח יוסף חיים טראפ החופ"ק ברעזי (קארטוז-בערעזא פלך הוראדנא)

תשובה

ממ"ש בסנהדרין ד' כ"ג דדוקא "משום דקא"ל מי טרחנא לך" לא מוכח מידי, דשאני התם דמיירי לענין מלוה ולוה דכיון דעבד לוה כו' אין על המלוה לטרוח אחי' טרחא מועטת, ולקמן ד' ל"א קאמר מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה" כו' ולולי זאת לא משגחי' על הטורח, כשנושה בחבירו שלא בתורת הלואה או שכופר ומכחיש ההלואה, וגם שאני עדיפות מקום הועד וע' הגהות מרדכי בשם מהרי"ק שאין התובע יכול לכוף הנתבע לדון עמו בעירו של התובע או הסמוך לו כו' והכא ל"ש טעם דלא על חנם מוציא מעותיו מאחר שהתובע דר במקום הועד כו' שיצטרך הלוה לטרוח וללכת מהלך כמה ימים כו', ודכשגם להתובע יש טרחא יכול לכוף הנתבע שילך למקום הועד, וגם עכשיו שאין לנו בית הועד דקיי"ל שהתובע צריך לילך אחר הנתבע אם הוא בעיר אחרת אע"פ שבעיר התובע הב"ד יותר גדול, מ"מ כשאין ב"ד בעירן שכל אחד יוכל להכריח חבירו שילך עמו לב"ד (ר"ס י"ד) לא מצינו בשו"ע שיוכל לאמר שיביא ב"ד בעירו, ואולי יש עדיפות כשהב"ד הן במקומן ומכון שבתם שדעתם צלולה ומיושבת יותר לעיין ולברר ולדון דין אמת לאמיתו, וכעין מ"ש בעירובין ד' ס"ה שהבא מן הדרך אל יתפלל ג' ימים כו' ופרש"י שאין דעתו מיושבת עליו מפני טורח הדרך, וע' מ"א או"ח סי' צ"ח סק"ג, וע' מגילה ד' י"ב ובכורות ד' ט', וע' חולין ד' ק"י אי הוית באתריה כו', וארז"ל צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה כו', (סנהדרין ד' ל"ב), ושאני שמואל הצדיק שהי' מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם כו' (שבת ד' נ"ו) שכל המקומות היו מקום ב"ד שלו ולא הי' ב"ד אחר, וע' ברכות ד' י' שכל מקום שהלך שם ביתו עמו' וע"ש בפרש"י, וע' עירובין ד' מ"ה יבמות ד' ע"ז, והא דקיי"ל סי' י"א דכשהלך הב"ד למק"א צריך לילך אחריהם, היינו כדא"א בע"א וכדיליף לה ממ"ש בר"ה ד' ל"א דאמימר שהי' ב"ד הקבוע והיותר גדול אזל למחוזא, וע' סי' ז' ס"ז שאם לא הי' הדיין מכיר את שום אחד מהבע"ד ולא את מעשיו אין לך דיין צדיק כמהו (ומ"ש בירוש' פ"ט דגיטין ה"ח, היינו רק לענין שיש להזהר מקנוניא וחשש זיוף) והגם שלהבע"ד יש עדיפות מה שהד"ת במקומו שדעתו מיושבת עליו להעריך ולסדר טענותיו בכ"ז לענין מה שהדיינים יוציאו דין אמת אדרבה יש עדיפות כשהדיינים יושבין במקומן, והטרחא לנסוע לב"ד הוי לזה כמו לזה, וגם יש קצבה שומת שיווי הטורח שהוא אדרבה פחות ממה שיעלה תשלומי הדיינים שיביאו לעירם שיקבלו הרבה בעד טרחתם, והגם שאין טענה להתובע מצד ריבוי ההוצאה, דבלשון המרדכי סי' תש"ז שהביא בב"י מבואר דדוקא כשרואין הדיינים שהוא מתכוין להפסיד חבירו כו', וגם לפמ"ש בלשון הרמ"א בשם המרדכי "דלאו כל כמיניה לגרום הפסד לבע"ד להרבות בשכר השליחות" כו', כבר מפורש בתוד"ה ויוציא

שאם המתחייב בדין משלם לאידך יציאותיו תו ביד הנתבע להרבות בהוצאות ומכ"ש כשמשליש מיד דמי ההוצאות, אכתי הא כמו"כ ענין הטרחא לא אלימא מהפסד ממון, והבע"ד לא הי' חס על טרחתו כדי להרויח סך הגון והכא ע"י הטרחא יעלה לו ההוצאה בפחות ולא יפסיד ממונו דעדיף מריוח ממון ועי"ז לא יטריחו את הב"ד וע' ב"מ ד' ק"י וב"ב ד' קי"ד תד"ה ניחוש דהוי כמו אטרוחי ב"ד בכדי ועמ"ש הש"כ סי' ע"ה ס"קב, אך שאני התם שיהיו הב"ד מוכרחין לטרוח שהתובע יבא בטענות ותערומות על ב"ד שאינם דואגים להבטיח ממונו, וכן ממ"ש בב"ב שם ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו עושין דין משמע שאין בידם להסתלק לגמרי רק שתלוי ברצונם אם לכתוב או לעשות דין משא"כ דייני עיר אחרת שאין מוטל עליהן הדבר רק שרוצין לטרוח כדי לקבל שכר טרחא בודאי לא חשיב זה טרחא כלל. ומ"ש כ"ת דלב"ד לא נחשב זה טורח משום דמצוה קעבדי, ז"א, דכמו"כ על הבע"ד איכא מצוה וחובה לילך לדין כשזה תובעו ומצד שאין אדם רואה חובה לעצמו והוא נוגע בדבר לא יוכל להחליט בעצמו שהצדק אתו ואדרבה על הבע"ד מוטל הדבר משא"כ על הב"ד מעיר אחרת שאין מוטל עליהם לבא בעירם, והם יכולין לקיים מ"ע דבצדק תשפוט את עמיתך במקומם ובעירם, וממילא אפי' כשעיקר כוונתם לשם מצוה וקבלת השכר טפל אצלם דכה"ג הוי בכלל עוסקין במצוה (וכמ"ש המ"א סי' ל"ח סק"ח וע' ב"מ ד' פ"ב פרש"י ד"ה במלוה ומ"ש בספרי אבן הראשה סי' ג' בההיא דב"מ ד' נ"ח), אכתי אין בזה נפקותא בין ב"ד ובין הבע"ד, והגם שהדיין הולך ברצונו הטוב, גם גבי הבע"ד אין זה טורח כיון שעי"ז לא יפסיד ממון יותר הרבה מדמי טרחו וגם מצוה קעביד דממילא הוא לרצונו וע' ב"ב ד' מ"ח.

והנה מ"ש מע"כ להקשות בדברי הש"כ סי' צ"ה ממ"ש "האי טורח נבילה ה"ד" כו', י"ל דשאני התם שאין הנבילה ראויה אלא לדמיה וכיון שהמזיק משלם דמי הפחת מה איכפת לי' לניזק דאטו הוא צריך להנבילה עצמה (ואדרבה משום חשש תקלה ימהר למוכרה לעכו"ם, וכן ימצא בקל מי שיטרח בשכר) משא"כ בענין מילוי חפירות הקרקע דפעמים שרוצה דוקא בקרקע שלו ושיתמלא החפירות ושתהא מתוקנת כמקודם ואין רוצה שתשאר מקולקלת הגם שישלם לו דמי נזקו, וע' ב"מ ד' נ"א פרש"י ד"ה זבין אוביד, וע"ש ד' ל"ח שרוצה בקב שלו כו' ובנדרי' ד ל"א וע' כתובות ד' ע"ט שלא תמכור מפני שהן שבח בית אביה, ועכ"פ עצם הקרקע ראוי' לו [וגם שאני קרקע שאינה נגזלת דממילא י"ל טפי שמחויב לתקן הקלקול, וגם שאני נזקי גופו. וצ"ע מ"ש הש"מ ב"מ ד' ה' בשם תוס' הרא"ש ממ"ש בב"ק ד' מ"ח דכשהכניס שורו לחצר בעה"ב שלא ברשות וחפר בה בורות כו' בעל חצר חייב בנזקי הבור, דשאני נזקי שורו שנתחייב רק בתשלומי

הנזק, ובלא"ה צ"ע ההוכחה, דגם אילו הי' הדין שמוטל על בעל השור למלאות החפירה, היינו שבעל החצר יכול לתובעו ולכופו שיעשה כן, ומ"מ אין בעל הבור נפטר מחיובו למלויי כדי שלא יוזקו אחרים בבורו, ואם אין בעל השור כאן או שאין בידו לכופו אטו יפטר עי"ז מחיובו, וכן קודם שכפה אותו ע"פ ב"ד למלאות מוטל חיוב הנזק על בעל הבור], וגם בלא דברי הש"כ עכצ"ל כמ"ש, דאלת"ה יקשה מאי פריך, דהא י"ל דהכא הוה גזה"כ שמוטל עליו לטרוח כדיליף מקרא ומ"ש מע"כ ממ"ש בב"ק ד' קט"ו תד"ה אלא דאיכא הפסד כהן כיון שאין יכול להדליק בו כי נתגלתה אלא בטורח כי צריך שלא יגע בשמן, התם ממילא יש חשש שיופסד לגמרי אם ישכח ויגע בשמן וממילא נפחת השיווי שהקונה יוזיל מפני הטורח וחשש הפסד אך הוא דבר שא"צ ראי' ופשיטא שיש בטירחא ענין שיווי ממון.

וכן מ"ש כת"ר שלמעט בזילותא עדיף, כמדומה שיש יותר חשש זילותא כשהד"ת בעירו שע"י מה שהצד שכנגדו באין בטו"ת ופעמים שבאין בעלילות ומוציאין דבה הוא ענין גנאי וזלזול כבוד הרב, ובפרט שנחוץ שיהא הרב נכבד בעירו ומקומו למען ישמעו העם לדברי רבם ותוכחת מוסרו שיעוררם ללכת בדרך התורה והיראה, משא"כ כשהד"ת בעיר אחרת שאין שם כ"כ קפידא בזה וליכא חשש זילותא במקום שאין מכירין אותם כ"כ ושאין אנשי המקום שמין לב לזה כ"כ וכשהד"ת במקומן שהדבר נוגע להצבור לא ימלט מריב ומהומה שמבלבלין דעת הדיינים שלא יוכלו לעיין בדעת מיושבת וכובד ראש וכמ"ש לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב כו'

וגם הא קיי"ל סי' י"ד דכשבני העיר סרים למשמעתו חיישי' שמצד זה יהפכו ב"ד בזכותו, ומ"ש הח"צ תשו' י"ד להוכיח לחלק בין יחיד לרבים דרבים לא חשידי לאיים ולפחד על הדיין דוגמת שאמרו בההיא בי כנשתא דשף ויתיב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא והוו עיילי ומצלי התם משום דרבים לא חשידי וליכא חשש חשדא, לענ"ד שאני התם שלא יבאו לחשוד את הרבים שכולם עושין איסור ובודאי אס"ד דהאנדרטא הוי ענין ע"ז היו האנשים הכשרים מתרחקין מזה (וע' סנהדרין ד' ק"ב) וכן י"ל במ"ש המ"א סי' רמ"ד סעי' ח', והתם בלא"ה אין אדם חשוד לעשות איסור בשביל צורך הרבים, משא"כ הכא דאטו אמרי' שכל הקהל יאיימו על הדיין רק שבכל צבור וצבור כת וכת קרוב הדבר ומצוי שימצא ביניהם אנשים דלא מעלי תקיפים ובעלי נצחון ובפרט בעניני דו"ד שבין רבנים כשאנשי העיר נפלגים לכתות וצדדים שהיצר מתעה ומסמא עיני התקיפים לחשוב שיוצאין למלחמת מצוה ויטילו פחד ואימה על הדיינים ומ"ש הח"צ ממ"ש בב"ב ד' מ"ג בבני העיר שנגנב ס"ת שלהן, מלבד מה דשאני בימי הש"ס. עוד זאת, נהי שלא

יבאו בעלילה לחייב את מי שלא גנב יש חשש יותר כשבאים לחייב אותם באיזה דבר. והגם דבנ"ד אפשר ששני הצדדים שקולין, ואם נחשוש לתקיפות ואלמות, גם בין אנשי הצד השני ימצאו כאלה, אכתי כבר כ' בהפלאה כתובות ד' ק"ה דמש"ה יש חשש לקיחת שוחד אפי' כשנוטל משניהם משום דכיון שקיבל משניהם אין רואה להאחד חוב לגמרי וניחא ליה לצאת ידי שניהם, וא"כ ה"נ יש לחוש שמצד שמתיראין משני הצדדין מצד זה לא יחייבו את החייב ויתאמצו לצאת ידי כולם, והגם דמצד זה הא בלא"ה יש לחוש מצד מה שנהגו לקבל שכר מהבע"ד הרבה יותר מדמי שכר בטלה, ולא הוי ריבוי שיעורא בעלמא, והגם שאילו לא התפרנס מדיינות הי' עוסק במסחר וכדומה והי' מוצא דמי פרנסתו, אכתי השתא ניחוש דמקרבא דעתיה כשמקבל שכר הגון, ומ"ש בנה"מ דהוי כעין קבלת פרס מהקהל שמסיעין על קצתן, צ"ע לענ"ד כיון שאין לדבר קצבה וביד הבעלי דינין להוסיף ולגרוע ותלוי ברצון הבע"ד (ופעמים ע"י שאחד מהבע"ד נותן יותר מוכרח גם השני לזה וא"כ יש חשש קירוב דעת להותרן, וכשאין הבע"ד מאנשי העיר או שדן בעיר אחרת בל"ז ל"ש זה), ובנה"מ שם כתב דוקא להתיר כשמקבלין על חשבון השכר המגיע להם מהקהל, ועכ"פ לפי המנהג חזינן דלא חיישי' למה דמקרבא דעתייהו לשני הצדדין יחד, אכתי הוי ענין תרתי לריעותא, ובפרט שמפני פחד תקיפים יש יותר לחוש שלא יוכלו להוציא דבר משפט, והגם שדייני עיר אחרת אין להן מה לפחוד כ"כ מתקיפי אותה העיר, וגם יוכלו לכתוב הפס"ד ולהודיע אחר שיסעו מהעיר, מ"מ כפי הידוע שכיח הדבר שהדיינים הבאים לדון סובלין הרבה מאינשי דלא מעלי כשמבינין דעת הדיינים ולמי הם נוטין, ולכאו' יש ללמוד זכות על מה שנתפשט המנהג לקבל שכר, עפמ"ש ס"ס ז' שכשיש מנהג בעיר שדייני העיר ידונו אף על ענין המסים דינם דין הגם שיש להם או לקרוביהם חלק בזה, ואפשר דהיינו משום דשאני בימי הש"ס שהיו ב"ד דנין ע"פ אומדנא ושקול דעתם משא"כ בזה"ז וע' רי"ף פ' הכותב דהאידנא לא אפשר ליה לדיין למימר קים ליה בגווה לאורועי שטרא או לאפוכי שבועה וכה"ג וכדקיי"ל ס"ס ט"ו דמשרבו ב"ד שאינם הגונים כו', ומ"ש בס"ס צ"ט דאע"פ שאין כאן ראיה רק אומדנות המוכיחות היטב, היינו משום דהתם הדבר מוכח לכל העולם משא"כ כשאינו ברור לכ"ע אין לדיין לדון ע"פ אומדנא (ועמ"ש הרשב"ץ הובא למעלה סי' ס"ח) וממילא בזה"ז ליכא כ"כ חשש דמקרבא דעתי' כיון שאינו דן ע"פ שקול דעתו ואומדנא שלו אלא כפי הטענות וכפי המפורש בשו"ע (וגם הוי מדעל"ג שיוכל הדין להתברר ע"י העיון בספרים), ועמ"ש התוס' בסנהדרין ד' ל"א ד"ה ואם אמר ובב"מ ד' ס"ט ד"ה כה"ג, ולכאו' בימי הש"ס לא הי' אפשר תמיד להודיע להבע"ד מאיזה טעם נתחייב, כיון שהי' דן ע"פ

שקול הדעת שלו, ובמק"א ביארתי מ"ש בחגיגה ד' כ"ב דמקבלי' סהדותא מע"ה מטעם חשש איבה דמ"מ לא היו דנין ע"פ עדותו רק שהב"ד לא הודיעו טעם הפס"ד שלהם, וע' ב"ק ד' צ"ו כי יתיבנא בדינא כו' שלא היה יכול לגלות לו הטעם בשעת הדין, דכשיתודע להגזלן שלא נתחייב מדינא ינטור איבה להדיין שקנסו' וא"כ י"ל דדוקא התם שאומר נלך למקום הועד כותבין ונותנין לו מאיזה טעם דנוהו, שיציעו הדברים להב"ד של בית הועד ולהבע"ד לא הודיעו, ורק כדי להוציא א"ע מידי חשד הבע"ד אר"פ דכה"ג ודאי צריך לאודועיה, ומ"ש בשו"ע סי' י"ד סעי' ד' דכשאומר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני צריך לכתוב לו, הגם דהאידנא ליכא בית הועד, היינו משום דהאידנא שאין הדין ע"פ שקול הדעת ממילא אפשר תמיד להודיע הטעם, ודעי"ז הוי מדעל"ג, והא דמשמע בנמ"י דאפי' לבית הועד לא הודיעו הטעמים והראיות ושלחו סתם כו' ומתוך דבריהם נראה לנו כו', היינו משום שהב"ד שבמקום הועד הכירו מטצמם הטעם, ועמ"ש הח"ס או"ח תשו' נ"ד בהא דאין מברכין על עשיית משפט משום שמא לא יקבלו עליהם בע"ד את הדין, דהיינו דכיון שלא יתרצו בע"ד מרצונם הטוב יש חשש שגיאה וטעות, וע"ש מ"ש מהירוש' פ' כיצד מברכין, ולכאו' י"ל עפ"ז, דשאני ר' חגי שהי' מובטח בסיעתא דשמיא לדון דין אמת לאמיתו, משא"כ בזה"ז שרבו ב"ד שאינם הגונים כו' (ובספרי אה"ר בדרוש ב' ביארתי עפמ"ש בברכות ד' מ"ג שמברכין על דבר שהנשמה נהנית ממנו, ועפ"ז י"ל דהגם שבעצם מטעם זה כל המצות טעונות ברכה, מ"מ אין לברך מטעם החשש דקמי שמיא גליא שלא נעשית המצוה כתיקונה, וליכא הנאת הנשמה, ודוקא היכא דאיכא תק"ח לברך על המצוה כל שהוא מכוון לשם מצוה וכגון בהנחת תפילין שהוחזקו בכשרות וכה"ג ליכא חשש ברכה לבטלה אפי' אי קמי שמיא גליא כו' אך בלא"ה י"ל דמ"ש איזהו דבר שהנשמה נהנית כו', היינו דוקא בדבר גופני וכעין ברכת הריח, ובד' הירוש' נראה העיקר כהגירסא "סלקין לבי חטוותא" וע' חגיגה ד' כ"ה "חבריא מדכן כו')

ובסי' ז' סעי' י"א דב"ד של ג' צריך שיהי' בכל אחד מהם ז' דברים כו' שנאת ממון כו' ובבאה"ג דאפי' ממון שלהם כו' ובפרש"י יתרו, שנאי בצע, ששונאין את ממונן בדין כההיא דאמרי' בב"ב ד' נ"ח דכל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא, וע' בשפ"ח מ"ש לבאר זה, ולענ"ד י"ל כונת פרש"י דבודאי א"צ להשמיענו דכשהוא חשוד על הגזילה אינו ראוי להיות דיין, אלא דקמ"ל דהגם שהוא לא החזיק ממון חבירו בזדון ורק מצד שטעה וחשב שהצדק אתו וכשנתברר לו ע"י ב"ד שאין הממון שלו הוא מחזיר לחבירו בכ"ז לאו שמיה דיין דממה שטעה לחשוב על ממון חבירו שהוא שלו מתברר שאינו שונא בצע ומצד זה נלכד בפח הטעות לפי שהשכל נמשך אחר הרצון,

והיינו מ"ש "ששונאין את ממונן בדין" ואינן מחפשין זכות והוראת היתר לעצמן, (ועד"ז מ"ש בחולין ד' מ"ד איזהו ת"ח וה הרואה טרפה לעצמו וע"ש בפרש"י, היינו שמצד שאינו חס על ממונו במקום חשש איסור הוא יכול לראות טרפה לעצמו והנגיעה שלו לא תטה את שכלו ולא תביאנו לידי מכשול, וע' נדה ד' כ' תד"ה אגמריה) ועמ"ש התוס' בב"ב ד' ל"ה ד"ה שודא, דכל דיינא דמקבל אגרא כו' והיינו אפי' במקום שאין חשש איסור, וכן צריכין הדיינים לישב באימה ביראה בעטיפה כו' (וע' פ"ת ס' ח' סק"ד שאינה נהוגה עתה) ומצד שדנו ע"פ שקול דעתם נצרך להם ביותר סיעתא דשמיא, וע' ברכות ד' ו' שבת ד' י', ורק לפעמים נתמנו דיינין שאינן הגונין ע"י אלמות וכמ"ש בשבת ד' קל"ט "צא ובדוק בדייני ישראל" כו' ובאדר"נ פל"ו משנה ה' במי שאינו הגון והוא דיין בעירו משא"כ בזה"ז שרבו ב"ד שאינם הגונים כו', התקינו מטעם לא פלוג לפי שכאו"א יאמר שהוא הגון וכעין מ"ש בחגיגה ד' כ"ב כלום משגיח עליך כו') שאין כח לשום ב"ד לדון ע"פ אומדנא שלהם וכדומה, ודנין רק כפי הכתוב בפוסקים דממילא הוי מדעל"ג וליכא כ"כ חשש קירוב הדעת, ומטעם זה דנין אף על ענין המסין כו' ומשום דא"א בע"א, ואם לא ידונו דייני העיר יבאו לדון בפלילים ועש"ג ואולי מהאי טעמא כ' הרש"ך (הובא בפ"ת סי' ג' סק"ב בשם גליון הגרע"א) דהיכא שבמקום שעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים אזלי' בתר המנהג, משום שאין כח ב"ד יפה בזה"ז שרבו ב"ד שאינם הגונים אך י"ל דכונת הרש"ך הוא כמ"ש מהרש"ך בעצמו (הובא בפ"ת סי' י"ב סקי"ט ושהובא ג"כ בגליון רע"א זצ"ל) דבע"ח שהסכימו להתפשר עם הלוה ולהרחיב לו הזמן אולי יחנן ד' אותו מנהג הסוחרים שכופין את מי שאינו רוצה להתפשר ויש להם על מה שיסמכו מההיא דסיטומתא כו' ודה"נ כוונת המהרש"ך הוא דלענין זה אזלי' בתר מנהג הסוחרים לפי שהוא לתקנת כולם שע"י הרחבת הזמן קרוב הדבר שיוכל לסלק בשלימות להבע"ח, וע' ס"ס רל"א.

ועמ"ש מהרי"ק סי' א' שתקנו רבותינו שהנתבע לא יצטרך ללכת כ"א לב"ד הסמוך כו' וע"ש סי' צ', ואולי הוא ג"כ מצד שאין כח ב"ד יפה כ"כ בזה"ז ואלים כח הנתבע לברור ב"ד, ובלא"ה עמ"ש מהרי"ק סי' כ"א דבזה"ז שנתרבו הרמאים יש לחוש טפי שיתנו עיניהם בעשירים להזמינם לדין, והנה מ"ש סי' י"ג סעי' א' שאם אין מנהיגים בעיר שיבררו השלישי ילך התובע לפני ג' כו', היינו כשאין הנתבע מוצא שם ג' אחרים הראוין לדון, דהא כתב הרמ"א בלשונו "דכמו שנתבאר לעיל סי' ג'", והתם כבר נתבאר זה הדין יע"ש, ועמ"ש הב"י לדקדק בדברי הסמ"ג שאם יכול כאו"א מהבע"ד לומר לא אדון בפני זה אלא בפני זה הגם שהוא קטן ממנו גם חבירו יאמר לא אדון בפני זה שאתה אומר

אלא בפני האחר וא"כ מי ידון ביניהם, ולכאו' מאי קושיא דהא ממילא יהא תלוי ברצון הנתבע והמוחזק, וי"ל דהיינו מ"ש בלשון הב"י לתרץ "דצ"ל דאה"נ שזה יכול לעכב על ב"ד של זה וכו' וצריכין לברור ב"ד השוה לשניהם" ושאם לא יוכלו להשוות דעתם מנהיגי העיר יבררו להם ואם אין מנהיגים בעיר יהא ביד הנתבע והמוחזק לברור לו, וכמבואר במהרי"ק סי' ע"ט (והובא קצת בב"י) דדוקא היכא שהעידו עליו תרי גברי רברבי דגברא אלמא הוא יכול להשמט ולומר לא אדון בפני זה כו' אם לא שימצא דיינים אחרים כשרים והגונים יע"ש, ועמ"ש מהרי"ק סי' קס"ז וז"ל ודכתב מר דכ"ע מתמיהים על שעשיתי באולמא שהנתבע יביא ג' בע"ב כו' ומסתמא הנתבע יברור מי הם הנשמעים לו כו', לפה"נ לא סיימוה קמך שהרי פירשנו בהדיא שצריך שיהיו שוים לתובע ולנתבע אותם השלשה שיביא הנתבע כו' יע"ש (ובלשון הטור שאינו יכול להסתלק מא' לחבירו כו' ולכאו' משמע קצת דדוקא כדהוי דרך סילוק), וע' קדושין ד' ע' "מיזל לא מבעי לך למיזל משום דגברא רבה את' כו' ודלולי זאת מחויב לילך למרחקים לפי שבעירו יסתמו טענות הבע"ד, וע' במרדכי דמש"ה דן בעירו מפני הרמאין שלא ידחו עצמן מן הדין, ומש"ה קיי"ל בשני אכסנאים שצריך לדון עמו מיד, וע' פ"ת סי"ד סק"ב ממ"ש הרמב"ן פ' שופטים דאפי' ב' בעלי הדין בעיר אחרת יכול לומר נלך לפני ב"ד שבעירנו ולכאו' י"ל לפמ"ש בלשון המרדכי ספז"ב "ב' אכסנאים המזמינין זל"ז בוררין לאלתר וטוענין לאלתר וזה מנהג כשר והגון מפני הרמאים וכיון דהוי מצד מנהג ותקנה אין זה סותר למ"ש הרמב"ן מצד שורת הדין, וע' במרדכי שתקנת הקהלות דכשנכרין הדברים שהוא מתכוין לדחיה ולהפסידו כו', והוא מן הדברים המסורין ללב, וכעין מ"ש בקדושין ד' ל"ב ע"ש

ובעבוה"ג תשו' מ"ז בענין קהלה אחת שהיתה מדיינת עם קהלה אחרת ובמקום הנתבעין אין ב"ד קבוע וגם כולן נוגעין בדבר והנתבעים מזומנים לדין בזבל"א רק שמקום ישיבת הדיינים יהא במקומם והתובעים והבורר שלהם יבאו אחריהם והתובעים אומרים שמצד שהנתבעים הם תקיפים בעירם ויש להם יד אצל השר יסתתמו טענותיהם וגם הבורר שלהם לבו נוקפו דדמי להא דכשאחד לבוש סמרטוטין כו' אומרין לו לבוש כמותו כדי שלא יסתתמו טענותיו (וע' פ"ת סי' י"ז סק"ב ממ"ש באו"ת דלא נהיגי לומר לבוש כמוהו וע' בש"כ בשם הראב"ן, וע' עירובין ד' פ"ו אל תשגרהו בכלים הללו, ולכאו' י"ל ג"כ עפמ"ש דבימי הש"ס שהי' כח ב"ד יפה לדון ע"פ אומדנא ושקול הדעת הי' יותר חשש קפידא בזה), וע"ש שמבואר מדבריו דדוקא מצד שהתובעים הם מעיר אחרת ורק הנתבעים בלבד הם התקיפים משא"כ כשהתובעים הם ג"כ באותה עיר ובפרט היכא

שהם ג"כ תקיפים בעירם, דליכא חשש סתימת הטענות, וממילא כשהנתבע חושש שלא יתברר הדבר רק בעירם (ושקשה לעשות הגב"ע בעירם ולעיין ולפסוק במקום הב"ד) יכול לטעון כן (ובפרט היכא שהב"ד הן התובעין והנתבעין דליכא ענין גנאי להב"ד המקומי מה שיביאו דיינים ממק"א ודכיון דהאידנא גם כשיסעו למק"א יתנו שכר פס"ד ליכא גריעותא מה שיתנו יותר לב"ד בעד טרחתם, ושהנתבע מקבל זה על עצמו, וכן חשש תקיפות ב' הצדדין ליכא כ"כ בזה"ז) ופוק חזי מאי עמא דבר בענינים כאלה שנוהגין להביא דיינים ממק"א, (הגם דז"א מנהג קבוע לומר שע"ד כן נתקבל התובע בתחלה) וכשיהא ע"פ זבל"א שאם אין יכולין עצמן להשוות להם שליש מנהיגי העיר יתנו להן שליש, ממילא כשהמנהיגין בעצמן הן נוגעין בדבר ובלא"ה בזה"ז ליכא דין מנהיגי וטובי העיר קיי"ל שאם אין מנהיגין בעיר ילך התובע לפני ג' כו', וא"כ אם לא יסכים הבורר של הנתבע על השליש שיברר הבורר של התובע, ב"ד הסמוך יבררו השליש (ועיקר העדיפות דזבל"א הוי רק שעי"ז יצייתו יותר הבע"ד).

ועמ"ש האו"ת מ"ש הסמ"ג להוכיח מדקאמר דכגון ב"ד דר"ה ודר"ח שיכול הנתבע לומר לב"ד דר"ח שהוא קטן ממנו אלך, והקשה עמ"ש בעל התרומות דדוקא כשהב"ד השני שקול להב"ד שרוצה התובע לדון בפניהם ע"ש, ולכאו' י"ל דכיון שפסק הדין אינו נחתך על פי האב"ד וגדול שבדיינים אלא ע"פ הרוב רק שמתחילין מן הגדול שבדיינים ושומעין את דבריו, ממילא אפשר שהב"ד של ר"ח הי' שקול להב"ד של ר"ה, ואולי בזה מיושב הא דפרש"י דתרווייהו ב"ד דר"ה ור"ח היו בחד מקום ותמה התוס' ממ"ש בעירובין ד' ס"ג דר"ח לא הי' מורה לפני ר"ה, ועפ"ז י"ל דשאני הוראה שר"ה ור"ח היו המורים משא"כ דין שהב"ד ביחד הן הדנין (וע' סנהדרין ד' מ"ב תד"ה העוסקים, ועפ"ז י"ל ג"כ דהיינו דשאני הוראה שהיחיד מורה משא"כ בב"ד של ג' ליכא למיחש, אך לכאו' בלא"ה י"ל דמ"ש שלא היו שותין יין כל היום היינו אפי' פחות מרביעית, ופורתא סעיד כמ"ש בברכות ד' ל"ה, ומש"ה דוקא ד"נ אבל לא ד"מ, וצ"ע), וגם לדעת התוס' דכ"ש שלא הי' עושה דין בפני ר"ה (וע"ש דר"ח אורי בכפרי, ולכאו' אכתי י"ל שלאנשי חלק אחד מהעיר לא הי' המקום בריחוק יותר), היינו משום דלענין כבודו של חכם, שם הגדול שבדיינין נקרא על הב"ד ואדרבה יש בזה יותר פרסום וכבוד מעניני הוראה, משא"כ הכא דאיירי לענין שיצא הדין לאמיתו, אפשר שהב"ד של ר"ח הי' שקול להב"ד של ר"ה ומי שהשלו' שלו הוא ישפות שלו' על ישראל וכתבתי הנלע"ד בעז"ה, יום ה' י"ג ניסן שנת תרע"ד אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין בענין הנ"ל בע"ה יום ב' תזו"מ ר"ח אייר תרע"ד ברעזי,

שפעת שלו' וברכה להוד כבוד יד"נ בשב"ז הרב הגאון הגדול המפורסם סיני ועו"ה נר ישראל כקש"ת מו"ה אליהו קלאצקין שליט"א אבד"ק לובלין יצ"ו.

אחדשה"ט של מעכ"ג הרמה הנני בא בקובלנא למעכ"ג בדבר מכתבו לכשנגדי כו' ונפלאתי על מעכ"ג לשמוע דברי בע"ד אחד וזה הדבר בקצרה כי אנכי הייתי עמו לד"ת אצל הגאב"ד דבילסק שעשה פשר בינינו כו' והכריז בכל הבהמ"ד את הפשר איש אחד מהצד שלו כל הדברים הכתובים בו כו' ואח"כ עברו על כל דברי הפשר וזה כשנה כאשר דוחה אותי מלענות לד"ת וידע מעכ"ג כי כבר באיזה שנים קודם הביאו לפה את הגאב"ד דק"ק בוטען בעניני המרחצאות וסוף הדבר הי' כי ביזו אותו בדברי חוצפה ואשר מפני זה הטעם ועוד טעמים כתבי הרבנים הסמוכים שהד"ת יהא בב"ד הסמוך מפני שהרבנים הסמוכים יודעים הדבר כו', וכוונת שכנגדי הוא רק להשמיט א"ע, כי כבר קראתיו לעשות גב"ע בפני שנינו מה שיהי' נצרך להד"ת ולא רצה בשו"א לבוא, וגם לפי מכתב מעכ"ג השלישי יהי' נצרך להברר ע"י ב"ד הסמוך א"כ בב"ד הסמוך יוכל להיות כל הד"ת על כל הענינים וגם כל סדר הד"ת אם להתדיין בב"ד במק"א או להביא ב"ד לפה ויראו הב"ד הסמוך כאשר נטעון שנינו לפניהם דברי מי צדקו ע"כ אבקש ממעכ"ג שיכתוב ויגזור עליו שיסע אתי לד"ת על כל הפרטים הן על הד"ת בהענין גופא והן לסדר הד"ת ואז יראו הדיינים שנברר דיינים הכשרים ע"פ דין ולא ישתמט כו', ובזה אשתחוה מרחוק מול הדר"ג ממני העלוב והנרדף המצפה לישועת ה', יעקב משה אשראוויטש החופ"ק ברעזי.

תשובה

מה שנתפלא מע"כ על מה שהשבתי להרב שכנגדו, הנני להשיבו שהרה"ג הנ"ל לא הציע לפני את טענותיו וכתב לי רק ע"ד מה שרצונו שיתברר הדברים ושזה אפשר רק בעירם, ומצד רוב הפצרות גיסו נ"י השבתי לו, וכה"ג לא שייכי הטעמים המפורשים סי' י"ז סעי' ה', כיון שלא הציע לפני ולא השבתי במה שנוגע לענין עצם הטענות, וגם פרשתי דברי דדוקא כשאין הנתבע רוצה לדחות ולהשתמט רק שהוא חושב שבעירם יתברר יותר הדין לאמיתו, וע' פ"ת סקי"א ממ"ש בתשו' רמ"א שהשיב לא' מהצדדים במה שאינו תלוי בהטו"ת שביניהם, וע' שבו"י ח"א ת' ס"ד וממ"ש בתשו' עבוה"ג וכמה אחרונים (וע' קדושין ד' ע' שא"ל מ"ט שמתי' כו', דמוכח שהבע"ד הציע טענותיו על מה הוא מזמינו) ומ"ש כ"ת בשם הרבנים הסמוכים, הנה מצד השני כותבים לי בשמם להיפוך, ואם ידעתי שכבר הכניסו רבנים עצמן בזה לא הייתי משיב, ובפרט שלהרבנים הסמוכין ידוע פרטי הענין יותר ממני, ובעת שהשבתי לא נודע לי כלל, ובגלילות האלה נוהגין להביא דיינים

ממק"א, ואדרבה גם כשהנתבע רוצה ליסע לד"ת לפני ב"ד הסמוך באין התובעין בטענות ודורשין שהד"ת יהא דוקא במקומם ועירם כדי שיתברר הדבר יותר, וכבר פנו אלי כמה רבנים בענינים כאלה, ולא הסכמתי לדבריהם כאשר יש אמתלא להנתבע לומר שלא יוכל להביא ב"ד בעירו ששם אנשי הצד שכנגדו תקיפין יותר, וכשהנתבע רוצה שיהא הד"ת בעירו ג"כ יש לו אמתלא טובה, וא"א לכופו בע"א כיון שאומר שכונתו שיתברר ויצא הדין לאמיתו, והוא דבר המסור ללב, ובנ"ד יש לחקור מצד מה שהודיעני מע"כ, וכאשר כפה"נ יש הכחשות לא אוכל להשיב יותר,

סימן עב

ביו"ד סי' רצ"ט הביאו הט"ז והש"ך מ"ש התוס' והרא"ש בבגד שאבד בו כלאים דלא שייך ענין ביטול דכל עיקרן אין אוסרין אלא ע"י עירוב שהרי שניהם היתר ושאני בב"ח שאין האיסור אלא מחמת שיתן טעם, וכבר תמה בתשו' הגרע"א וצ"ל סי' ר"ז מהא דאמר אביי (בחולין ד' ק"ח) דטעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא דאס"ד דרבנן מבב"ח מ"ט לא גמרי' דחידוש הוא אי חידוש הוא אע"ג דליכא נותן טעם נמי", דהא שאני בב"ח דלא שייך ענין ביטול אלא דבאינו נ"ט לאו שם בב"ח עלה, וע"ש מ"ש ליישב דאליבא דאביי בב"ח ג"כ מדין ביטול אתינן עלה, והא דבגד שאבד בו כלאים לא בטיל ברובא היינו משום דאפשר לברר ע"י צביעה וכמ"ש בנדה ד' ס"א, וקושיית התוס' דליבטל ברובא הוי רק אליבא דרבא דפריך שם "מנא לי' לסבא הא" והוה בעי לומר שלא סמכי' אצביעה, ולרבא לשיטתי' שפיר תירצו התוס', דהא איהו פליג על אביי וקאמר דליכא למילף מבב"ח ודהא דדוקא בנ"ט היינו משום דדרך בישול אסרה תורה ע"ש, ולענ"ד מלשון התוס' בע"א ד' ס"ה מבואר שכתבו כן אליבא דכ"ע, ומ"ש הגרע"א וצ"ל דמאי קושיא דהא י"ל דמש"ה לא בטיל משום שאפשר לברר ע"י צביעה, ביארתי בימי ילדותי (בשנת תר"ל) ליישב לענ"ד לפי המבואר ממה שדקדק פרש"י בלשונו בד"ה בגד שאבד בו כלאים שאם היה מכיר חוט הצמר בבגד הפשתן נותקו וכשר", ובד"ה צובעו ומותר, "שע"י הצבע הוא ניכר כדמפרש עמרא וכיתנא לא שליט בהו צבעא כי הדדי שהפשתן קשה לקבל הצבע יותר מן הצמר ואי לא מינכר בצבע ודאי נפל" ודקדק לומר שאבד חוט צמר בבגד פשתן ולא כלשון הש"ס, האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימיה דעמרא ונתקיה ולא ידע אי נתוק שפיר דמי", דלכאו' כיון שאין שום הבדל בין חוט צמר בבגד פשתן בין חוט של פשתן בבגד של צמר, לא הו"ל לפרש"י למינקט דוגמא אחרת שלא כלשון הש"ס, ורק שדקדק פרש"י בלשונו, משום דכיון שהפשתן קשה לקבל הצבע יותר מן הצמר, אפשר להכיר ע"י צביעה החוט של צמר שהוא מבהיק וניכר במראיתו, משא"כ חוטא דכיתנא

בגלימא דעמרא א"א להבחין ע"י צביעה דא"א להכיר ולהבחין כשכל הבגד הוא מבהיק בצבעו ורק חוט אחד לא שלט בו הצבע כ"כ, ודוקא דבר המבהיק בצבעו אפשר להכיר גם בתערובת חוט אחד שחזותו מוכחת וכנקודה אחת של אור המבריק. וניכר משא"כ להיפוך, ומש"ה האי מאן דרמי חוטא דכיתנא כו' א"א לברר ע"י צביעה (ובלא"ה דוקא כשאבד חוט שלם ניכר ע"י צביעה משא"כ כדנתקיה רק דאפשר שלא ניתק בשלימות) וא"כ שפיר הכריחו התוס' לומר דהא דלא בטיל החוט, גם היכא דא"א לברר ע"י צביעה, היינו משום דבכלאים ל"ש ענין ביטול כיון ששניהם היתר והעירוב הוא שאוסרן, וא"כ מוכח לומר כן אליבא דכ"ע, והא דקאמר אביי דאס"ד בב"ח חידוש הוא אע"ג דליכא נ"ט נמי, היינו דממה שתלתה תורה איסור בב"ח בנתינת טעם מוכח דטעמו ולא ממשו בעלמא דאו' דאלת"ה איזה חומר יש בנ"ט וכיון שתלתה תורה איסור בב"ח דוקא ע"י נ"ט מוכח כן, ורבא דחי די"ל דבבב"ח ענין הנ"ט הוי רק מצד שדרך בישול בהכי, (ובפרש"י ד"ה דחדוש הוא דשניהם מין היתר כו' וכן לפמ"ש התוס' דאי תרו כו', ושהבישול ולא הבליעה היא שאוסרת ודאכתי מוכח מתליית האיסור בנ"ט), וע"ש בנדה דקאמר ז"א מצות בטלות לע"ל ומשום דלכ"ע הוי האיסור מה"ת ועמ"ש התוס' בב"ק ד' ק' ד"ה א"ל גדור בענין הא דכלאים נאסרין במאתים ול"א דכל פורתא כשהוא גדל מתבטל, הגם דלפמ"ש ל"ש בכלאים ענין ביטול רק דפחות ממאתים לא אסרה תורה וליכא ענין כלאים וצ"ל דאכתי כשהתירה תורה אמרי' דהוי בגדר ביטול. ועפ"ז י"ל לכאו' בענין מ"ש הגרע"א שם דבבב"ח לא שייך הא דאין מבטלין איסור לכתחילה כיון דלאו מדין ביטול הוא אלא דלאו שם בב"ח עלה ודהא דאסור לערב בב"ח ביש ס' היינו רק בדרך לא פלוג מטעם שאסור זה בשאר איסורים ועפמ"ש י"ל לענ"ד דלפמ"ש התוס' דהא דאמר רבא דרך בישול אסרה תורה דיחויא בעלמא היא דמהכא ליכא למילף אבל טכע"ק הוי דאורייתא" אמרי' דמה שלא אסרה תורה כשאיני נ"ט הוי מטעם דגזה"כ בבב"ח שיתבטל ככל האיסורין דעלמא, ודוקא בכלאי בגדים דליכא גזה"כ לא מתבטל מסברא כיון ששניהן היתר

וכן מפורש בלשון תשו' הרשב"א סי' רנ"ט שאין מביאין ראיה מכלאי זרעים כו' דאי אפשר שלא ימצא בשדה ממין אחר כו' ולא ניתנה תורה למלאכי השרת והלכך כל שנתערב בטל ומותר לזרוע לכתחילה כו' אבל לערב לכתחילה אפי' חטה אחת אסור וכדגרסי' בירוש' על ההיא מתני' דכל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט כו' אבל כלאי בגדים אין מין אחר מתערב בו אלא לעתים רחוקות שיתערב חוט של פשתן בבגד צמר ולפיכך לא ניתן להתבטל", הרי דהיכא שהתירה תורה הוי ג"כ מטעם ביטול ודגזה"כ

שיתבטל כה"ג ודשייך ענין ביטול איסור לכתחילה, והנה עפמ"ש הרשב"א י"ל דדוקא עירוב חוט משא"כ עירוב צמר וכה"ג דמי לכלאי זרעים לפי דברי הבקיאין שמהנמנע להזדהר שלא יתערב משהו צמר בשעת הטוי' ע"י מה שנדבק בידו או בבגדו ובכל בגד הן מוצאין עירוב נימא של צמר (ועמ"ש למעלה סי' מ"ד דלפמ"ש הפנ"י בפסחים ד' ל"ג ה"נ כשאין יודע וא"א לברר הוי מתעסק בעלמא שאין נהנה יותר מתערובת חוט של כלאים) והנה גוף מ"ש הרשב"א שאין מביאין ראי' מכלאי זרעים שא"כ אפי' בגד שאבד בו כלאים כו' לא נטרח לבדוק וליטול שהרי בכלאי זרעים כן שהרי שנינו כל סאה שיש בו רובע זרע ממין אחר ימעט הא פחות מכאן א"צ למעט" והכריח מזה לחלק דשאני כלאי זרעי' דא"א שלא ימצא בשדה ממין אחר, לכאו' קשה דהא תיפוק דשאני כלאי זרעים שלא אסרתה תורה אלא כשרוצה לזרוע כלאים וכמ"ש התיו"ט רפ"ב וכן קאמר בירוש' תמן את מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית עין, וכן תמה בתוס' רע"ק עמ"ש הרמב"ם שאסור לזרוע את המעורב עד שימעט את החטין או יוסיף טל השעורין ואם זרע לוקה", ומהא דקאמר בב"ב ד' צ"ד "סברוה דרובע דכלאים כיותר מרובע דהכא וקא תאני ימעט לא רובע דכלאים כי רובע דהכא דמי א"ה אמאי ימעט משום חומרא דכלאים" משמע ג"כ דהתורה לא אסרתה כשאין כונתו לזרוע כלאים (וע' רשב"ם דדוקא רובע מצומצם ופחות מרובע א"צ למעט ויותר מרובע ממעט את כולו, וצ"ע דא"כ מיירי במלתא דלא שכיחא כדהוי רובע מצומצם) ודמש"ה רובע דכלאים ויותר כי רובע דהכא דמי דמה"ת א"צ למעט ואולי ס"ל להרשב"א דכל שיכול למעט בטרחא מועטת הוי כמתכוין כעין מ"ש גיסי הרב הגאון מהרי"ז שי' בישוב דברי הרמב"ם דכיון דמדרבנן מחויב למעט ממילא במה שאינו ממעט מעשיו מוכיחין שרוצה לזרוע כלאים ולא הי' עובר על איסור דרבנן בשביל טרחא קלה ודפח"ח, (ובפרט שקבל עליו התראה ועמ"ש התוס' בתמורה ד' ז') ומש"ה דוקא משום שלא ניתנה תורה למלאה"ש כו' פחות מרובע א"צ למעט ולולי זאת הי' מחויב למעט (וקצת י"ל בכונת דברי הירוש' דלא הוי כאיסור שנתבטל דכיון דפחות מרובע לא אסרה תורה כמאן דליתא דמי וע' פרש"י חולין ד' קט"ז, וברשב"ם דרובע חשוב מן התורה ולא בטיל ומשמע דפחות מרובע מטעם ביטול הוא דא"צ למעט) ואולי הא דקים להו לרבנן שהתורה לא אסרה כה"ג, היינו דכיון דא"א שלא ימצא בשדה כו' ולא אסרה תורה אלא כשנתערב מה שאין מתערב מעצמו ממילא אמרי' שלא אסרה תורה אלא כשמתכוין לזרוע כלאים, ואין דברי התוי"ט סותרין למ"ש הרשב"א.

ועמ"ש בתוה"ב בית ד' שער א' דמדקאמר בשלמא תרומה טעים לה כהן ולא קאמר טעים לה כהן קפילא משמע דכל טעם שאינו נרגש לכל הטועמיה אין חוששין לו והא דקאמר גבי בב"ח וכלכית באלפס דדוקא ע"י טעימת קפילא ארמאה היינו משום דכשאינו קפילא חיישי' דמשקר ע"ש, ולכאו' כיון דעכצ"ל דלולי ההוכחה מתרומה סד"א דהא דבעי קפילא היינו משום שחוששין גם לטעם שאינו נרגש לכל הטועמים ודהוי דרך בישול, א"כ אין הוכחה מתרומה דשאני בב"ח דלא שייך ענין ביטול, ועכצ"ל כמ"ש דהא דדרך בישול אסרה תורה גלי קרא דגם בבב"ח דוקא בנתינת טעם ככל האיסורין דעלמא, וכיון דבעלמא בטיל כה"ג ה"ה גבי בב"ח, וכן י"ל דכיון דבעלמא אין חוששין למה שאין נרגש לכל הטועמים ממילא לא הוי דרך בישול, ובזה י"ל דליכא חומר בבב"ח מצד איסור הנאה לפמ"ש במהרי"ט ח"ב תשו' ה' דל"ש ביטול כל דמתהני, ובשלמא תרומה דלא מתסרא בהנאה שאינה של כילוי, (ע' ע"ז ד' ס"ו תד"ה אביי ובב"ק ד' קט"ז ושבת ד' כ"ו פסחים ד' ל"ד) כשאין הטעם מורגש לכל אדם רק שזה המרגיש נהנה הוי כהנאה בלא כילוי, משא"כ בבב"ח אי נימא שנהנה מתערובת הטעמים, דלק"מ, כיון דממילא לא הוי דרך בישול ולא מתסרה בהנאה, ובל"ז י"ל דכיון שאין חוששין לאותו טעם ה"ה דלא חשיב הנאה, ובל"ז מאן לימא שנהנה מהעירוב טעמים ע"י בישול (ומ"ש בחולין ד' ק"ט, היינו משום דשלא ע"י בישול ג"כ אסור מדרבנן, וע"ש בתד"ה זויקו, ודהגם שטעם המבושל חלוק ע' כריתות ד' ט"ז, מ"מ אין הבדל בהרגשת ההנאה מהעירוב טעמים, ומ"ש ד' קט"ו תד"ה חורש היינו רק שמעשה הבישול ניכר) ולכאו' משמע מהא דפרש"י דכלכית "שקץ דגים קטנים", באילפס "של בשר" הוה, שהוצרך לומר דהוה באילפס של בשר ולא באילפס של דגים טהורים, דס"ל להוכיח מהא דתרומה טעים לי' כהן דא"צ קפילא ודלא ס"ל דשאני ארמאה, ודעכצ"ל דשאני בב"ח שנאסר ע"י עירוב ול"ש ענין ביטול וס"ל דכה"ג ג"כ הוי דרך בישול, והא דקאמר לקמן ד' קי"א גבי קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח "ולטעמיה קפילא ארמאה" היינו משום דהתם הוי לענין להתיר לכתחילה לאכול בה רותח, דדוקא כשלא יבא לידי נתינת טעם לעולם ליכא משום ביטול איסור לכתחילה (כמ"ש ס"ס צ"ט) ומש"ה בעי טעימת קפילא לברר ששום אדם בעולם לא ירגיש הטעם, ושלזה הכריח פרש"י לפרש דהוה עובדא באלפס של בשר ודנוסף להאיסור שקץ דגים טמאים הי' ג"כ ענין סכנה דחמירא מאיסורא וכמ"ש סי' קט"ז, ודמש"ה דוקא ע"י טעימת קפילא שיתברר ששום אדם בעולם לא ירגיש הטעם, ואם נדייק כן יהא מוכרח מלשון פרש"י דס"ל דכה"ג הוי דרך בישול, ודבב"ח לא דמי לכל האיסורין משום דהוי תערובת היתר בהיתר, אך כבר כ' בחדושי רע"ק סי' ק"ז

דמש"ה לא פרש"י דבאלפס של דגים טהורים משום דא"א למיקם אטעמא ע"ש, ולענ"ד י"ל דגם אי דגים טמאים בעלמא לא שוויין בטעמא, י"ל דשאני כלכית שגדילה בציר דגים טהורים וכמ"ש בע"א ד' ל"ט וממילא דומית יותר בטעמא לדגים טהורים, והגם דאכתי משכחת שנתבשלה באלפס של דגים טהורים אחרים המובדלין בטעמם שגם טעם הדגים הטהורין לא כולן שוויין, מ"מ אפשר שבתערובת מעט אין הבדל ניכר כ"כ, כעין מ"ש בספרי אה"ר סי' י"א בענין הא דחלב בשומן ליכא למיקם אטעמא, וניחא לי' לפרש"י לפרש שנתבשל באלפס של בשר שניכר ביותר הבדל הטעמים, ועכ"פ י"ל דגם לפרש"י הוי בב"ח ככל האיסורין לענין ביטול מטעם גזה"כ, וממילא כמו"כ לא מוכח לומר דלפרש"י יש בתערובת כלכית בבשר ענין חשש סכנה

ועמ"ש הח"ס תשו' ק"ב בהא דלא הביא הרמב"ם הך דינא דההיא ביניתא דאטויא בהדי בישרא כו' מר בר רב אשי אמר אפי' במלחא נמי אסורה משום דקשיא לריחא ולד"א", והגם די"ל דדוקא בניחא שהוא דג ידוע ולא דגים אחרים אכתי לא הו"ל להרמב"ם להשמיט זה ודצ"ל דס"ל להרמב"ם שנשתנו הטבעיים בענין זה וכעין מ"ש התוס' ספ"ק דמו"ק, ולענ"ד י"ל דס"ל להרמב"ם דאתיא כמ"ד ריחא מילתא משא"כ לפום דקיי"ל דריחא לאו מילתא, והא דאסור למיכליה בכותחא היינו כמ"ש הרי"ף דזה הוי לכ"ע ומשום דמצי למיכלה בהדי בישרא יש להחמיר לכתחילה במה דאפשר משא"כ לאסור בדיעבד הוי דוקא למ"ד ריחא מילתא, וע' ברכות ד' מ' פרש"י ד"ה הא בריחו הא בטעמו, שריח הקצח קשה והטעם טוב, וה"נ י"ל שענין החשש חולי וסכנה הוי רק בהריח למ"ד ריחא מילתא (ואפי' אילו הי' עירוב הטעמים מזיק ג"כ, אכתי אין דרך הרמב"ם להביא אלא מה שמפורש בש"ס, ולא מצינו אלא ענין נזק ריחא) ועפ"ז י"ל מ"ש בלשון השו"ע "שצריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד" דמש"ה קאמר רק בלשון זהירות לכתחילה, משום דכל החשש הוי רק מטעם ריחא דאסור רק לכתחילה וכמ"ש בהג"ה גבי צליית בשר עם דג, ומיושב ג"כ מ"ש האו"ה דמשום טעם זיעת כלי ליכא למיחש בזה, דהיינו משום שע"י בליעת כלי איכא רק טעמא ולא ריחא ודוקא כשנתבשלו ביחד אינו נמי משום ריחא, וע' ט"ז סי' צ"ה סק"ג, והגם דמ"ש הט"ז להוכיח ממ"ש דהרבה אכלו דגים שאכלו בקערה, י"ל דהיינו משום דנ"ט בר נ"ט קליש טעמא, אכתי מוכח מהא דרב אמר אסור לאכלן בכותח ודאמר דיהיב טעמא כו' (וכעין מ"ש בירוש' דשבת פ"ו ה"ה מן מה דלא א"ר יסה לא בטלה מן יומי הוי הוא דהורי לשונא", וביארתי בילדותי שלא שח מימיו שיחת חולין "מילא בטלה", וממה ששאל "מה עבידא שיני כו', מוכח להשמיע בזה ענין הוראה, וה"נ מוכיח הש"ס משיחת חולין של רב "וע' חגיגה ד' ה' סוכה ד' כ"א,

דקמ"ל דהוי נ"ט ממש) ודמ"מ מותר לאכלן בפ"ע, ועכצ"ל דבטעמא לחוד ליכא חשש סכנה (וקצת יש לדחות דהוי כעין מ"ש בחולין ד' נ"ח שמותרת משום טרפה ואסורה משום סכ"נ", דמה דהוי רק משום סכנה זימנין שיש תקנה לדבר) ונהי דקיי"ל לאסור אף דיעבד כשנתבשלו יחד וכמ"ש הט"ז והש"כ אכתי י"ל בישוב דעת הרמב"ם כמ"ש,

סימן עג

ב"ה יום ג' פ' שמיני א' שנת תרע"ד אל כבוד הרב הגאון המפורסם חו"ב סוע"ה נזר ישראל פאר הדור ע"ה פ"ה גדול שמו בישראל וכו' וכו' מרן הרב ר' אליהו קלאצקין שיחי' אבד"ק לובלין והגליל.

הנה באתי לשאול מאת כבוד הדר"ג שאלה אחת ובקשתי מאד שבל ישיב פני ריקם וישיבני דעתו דעת תורה על מעשה שאירע בסביבותינו, איש א' שברחה אשתו ממנו זה ששה שנים וכבר עמד בדין עמה ולא רצתה לציית דינא ובחורף הלז שלח אליה שליח מיוחד לעשות גמר עמה ולא הטתה אזנה רק ענתה בעזות שתסע לאמעריקא ותינשא ושאל לה השליח היתכן והלא א"א את ותען לו באמעריקא מותר, אך אביה אמר להשליח שאמרה כך מחמת שאינה בריאה ברוחה, ובזמן מועט אח"ז נסעה לאמעריקא והוגבה זאת בגב"ע של שלשה מהשליח הנ"ל שאמרה לו כך והשליח הנ"ל סיפר לי ג"כ שבבואו לביתה הלכה פרוע הראש לגמרי והבעל כבר עשה הוצאות רבות ע"ז יותר מכחו ועד מהי לתעגן וליזל ונכשל בהרהורי עבירה ונפשו בשאלתו אם מותר לישא אשה אחרת לכן אמרתי אל מי אפנה אם לא אל כ' הדר"ג ני' שישיב לי דעתו הטהורה. והנה להאריך בפלפול לפני כ' הדר"ג ני' מה אומר ומה אדבר לפני הדר"ג שי' וכל רז לא אניס לי' רק אציע הספיקות שנפלו לי בזה, אם ע"א נאמן ע"ז ואת"ל שנאמן אם יש לה עי"ז דין עע"ד ואף אם נימא שיש לה דין עע"ד אם יכולים להתיר עי"ז בלא היתר ק' רבנים, ואם במה שסיפר העד שהלכה פ"ר יהא לה עי"ז דין עעד"י ואם יש לה דין מורדת כיון דלא צייתא דינא זה זמן רב יען שלא הכריזו עלי' ואם במורדת נוכל להתיר לו אף בלא ק"ר, ובקשתי מאת כ' הדר"ג שיעמידני על האמת באלו הספיקות, והנה הב"ש כ' בסי' ט"ו ס"ק כ' דאין ע"א נאמן להעיד לאיש שמתה אשתו משום דאתחזק איסורא דחרגמ"ה, ובסי' קנ"ח סק"א כ' דלכאו' נראה דבזה"ז אין ע"א נאמן כו' ויראה מלשונו דלא פשיטא לי' כ"כ אך בפ"ת ס' א' ס"ק י"ד הביא בשם סנו"ב והק"נ והב"א והישע"י שחולקין על הב"ש, ויש שנתנו טעם דהוי מדעל"ג, ויש שכ' הטעם משום דבדרבנן ע"א נאמן אף כדאיחזק איסורא, ולכאו' י"ל דהכא לא הוי מדעל"ג דאף אם תבוא האשה ותכחיש אותו לא יהא מוחזק שקרן כי הוא יאמר שהאמת כדבריו ומ"מ נראה

לפמ"ש הש"כ יו"ד סי' צ"ח ס"ק ג' דמש"ה נאמן מסל"ת לומר דאין בו טעם משום דיכול להטעימו לקפילא ור"ל דמירתת לשקר כמ"ש הפמ"ג שם אף דיכול לתרץ א"ע ולומר לא הרגשתי הטעם ועכצ"ל דחזקה אין אדם אומר דבר שיוכל אחר להכחישו אף שיכול לתרץ דבריו ולפ"ז ה"ה כאן כיון שהאשה יכולה להכחישנו אף שיוכל לומר אמת דברתי הוי מדעל"ג, ול"ל דשאני הכא שהאשה כבר נסעה למרחקים ולא מרתת דז"א דכבר הוכיח בס' נחלת יעקב מדחשיב הש"ס נתגיירה בב"ד פ' מדעל"ג ולא חילק אם הב"ד במקום קרוב או רחוק ובלא"ה לפמ"ש רוב האחרונים דחרגמ"ה בזה"ז דרבנן פשיטא דע"א נאמן באתחזק איסורא ועדיין יש לפקפק ולומר דהכא איכא ב' חזקות חזק"א וחזקת כשרות של האשה אבל גם ז"א דהא בנדון הב"ש ג"כ איכא ב' חזקות חזקת חיות של האשה, וע' שד"ח מערכת אישות סי' ג' שהביא הרבה אחרוני' שלא כדברי הב"ש וכיון שנתברר שהע"א נאמן שאמרה שתסע למרחקים ותנשא לאיש אף דעביד אינש דגזים ולא עביד מ"מ לא עדיף ממדברת שיחה יתירה עם הבחורים שנחשבת לעד"מ ומה גם שהוכיח סופה על תחלתה שדעתה להנשא לאחר, ול"ל דאדרבה כיון דעי"ז היא כעעד"י שהפסידה כתובתה ממילא אין הע"א נאמן דז"א כיון דאין אנו באין לדון עכשיו על הכתובה וכמ"ש דהאשה שאמרה מת בעלי בה"א תנשא ולא תטול כתובתה וכיון שע"א נאמן לענין חרגמ"ה נאמן לומר שהלכה בפריעת ראש ובכ"מ שע"א נאמן באיסורין הוא נאמן אף בלא הגדה לפני ב"ד וע' חו"ד סי' צ"ח ואף אי נימא דחרגמ"ה דאו' מ"מ לא הוי דבר שבערוה והוי כשאר איסורין שא"צ הגדה לפני ב"ד, ואף שהרמ"א כתב דדוקא כשרגילה בכך כבר כ' שם הב"ש דהיכא דלא הי' שום סיבה לזה אף בפ"א הויא עע"ד ואף שעע"ד צריכה התראה י"ל דהיינו דוקא להפסידה כתובתה אבל לענין איסור א"צ התראה כמ"ש מקצת האחרוני' לענין מורדת ואחר שהתרה בה השליח ענתה שבאמעריקא מותר, וכשעע"ד כ' רמ"א שמותר לגרש בע"כ ומשמע דה"ה לענין לישא ב' נשים, ובפ"ת הביא בשם השב"י שחולק על הב"ש ודכשפשעה כנגדו א"צ היתר ק"ר וכן נראה ממ"ש הנוד"ב ת' א' וכן הביא בשד"ח בשם הס' נחלת יעקב להגאון מליסא וא"כ הי' נראה לצדד להתיר בנ"ד בלא היתר ק"ר, ובעבוה"ג סי' ל' שא"צ התראה והיכא שהי' לה התראה אף שלא עבר י"ב חודש מזמן התראה דעת רוב אחרוני' דמתירין לו לישא אחרת ולהסוברין דבפשעה כנגדו א"צ ק"ר גם במורדת א"צ היתר ק"ר, ולכן דעתי נוטה אם ישלחו הב"ד שבכאן להב"ד דשם שיתרו בה שאם לא תרצה לקבל גט יתירו לו לישא אחרת נוכל להתיר לו אח"כ לישא אחרת ע"י השלשת גט כן דעתי נוטה להלכה ולא למעשה עד שיבוא תשובת כבוד הדר"ג שי' ובמטו מיניה דמר ניהו רבא שימהר

להשיבני כי הרחמנות גדולה על האיש הזה ואין ידו משגת לאסוף היתר ממאה רבנים ואם לא נתיר לו יוכל להיות ח"ו מעוגן כל ימיו ונכשל בהרהורי עבירה וכבר נודע דעת רובא דרבוותא דאף אם נימא דרגמ"ה גזור במקום מצוה מ"מ במקום שיש מכשול עבירה לא גזר ומה אאריך עוד הלא הכל גלוי וידוע לפניו ועיניו כיונים על אפיקי הש"ס והפוסקים, ואסיים בברכה ד' יברכהו בכשרות החג בחדוה ודיצות, כ"ד המשתחוה מול הדרת כבודו הק' שלמה ליכט אבד"ק פיאסק.

תשובה

הנה בלשון השו"ע סי' ע"ז ס"ב "וי"א דבזה"ז שאין נושאי ב' נשים לא משהינן לה י"ב חדש אם רוצה לגרשה ואם אינו רוצה מתירין לו לישא אחרת (מרדכי ס"פ אע"פ בשם ראב"ן) ויש חולקין שאין להתיר לו לישא אחרת (שם בהג"ה ובתשו' הרשב"א סי' תת"ס ומהרי"ק שורש ס"ג) וכן עיקר", וכבר הביא הח"מ ס"ק ט"ז מ"ש המהרי"ק שאם נתיר לו במורדת אפי' תקדיח תבשילו יאמר שהיא מורדת כי יתן עיניו באשה אחרת, ומבואר דלא מיירי כששלחו לה ב"ד התראה והכריזו עלי', ובב"ש סק"ב "דהא הטעם הוא דאין מתירין לו לישא אחרת משום דחיישי' כ"א יאמר דמרדה עליו ואם הדבר יצא לפני הב"ד או טובי העיר ל"ח לזה", ומבואר מזה דכל מ"ש למעלה ששולחין לה מב"ד וא"ל הוי יודעת שאם את עומדת במרדך אפי' כתובתך ק' מנה הפסדת אותם ואח"כ מכריזין" כו', היינו רק לענין שתפסיד כתובתה, ומש"ה אינו מספיק מה שמודיעין אותה ע"י השליח ב"ד. ומכריזין לפרסם ברבים כדי שלא יקנו מאתה כתובתה וקרקע המיוחדת לכתובתה (ע' ב"מ ד' י"ט) וכשתמכור כתובתה בטובת הנאה (ע' ב"ק ד' פ"ט) יפסידו הלקוחות והיא לא תפסיד, וע"י פרסום ההכרזה שידעו הכל שהפסידה כתובתה לא יבא אדם לקנות ממנה, (ועמ"ש הח"מ סי' קט"ז סקי"ח לענין עע"ד דכשחזרה ממעשיה הראשונים צריך לכתוב לה כתובה אחרת דכתובה ראשונה כבר נמחל שעבודה בשעה שעברה על התראתו, וא"כ ה"ה במורדת כשחוזרת בה ורוצית לדור עם בעלה, וע' סוטה ד' כ"ה דכיון דקפיד קפיד, אך עמ"ש למעלה סי' מ"ד ממ"ש בכתובות ד' ט' אי למיתב לה כתובה ניתב לה עמש"ש), משא"כ לענין נשואי אשה אחרת וכעין מ"ש הפ"ת סי' א' סקכ"א בשם העבוה"ג לענין עע"ד דדוקא לענין כתובה צריכה התראה משא"כ לענין תקנת רגמ"ה ועכ"פ ממ"ש לחשוש שכאו"א יאמר כן מפורש דמיירי כשלא התרו בה ודאפי' בירור גמור ע"י עדים ליכא, וכעין מ"ש הפ"ת סע"ז סק"ב דגם כשאין עדות ברורה רק שיש רגל"ד קצת שעע"ד יכול הבעל למנוע ממנה שארה כסותה עד שתקבל גט,

והנה כבר כ' הח"מ והב"ש דגם להי"א שאין מתירין לה לישא אשה אחרת מ"מ מתירין לו לגרשה בע"כ ונותן לה הכתובה והיינו שהדיעה הראשונה סוברת כמ"ש המרדכי וז"ל וראב"ן כ' דאע"פ שהלכה כרבותינו שצריך להשהותה י"ב חדשים אגיטא, בדורות הללו שאין אדם נושא ב' נשים ביחד לא משהינן לה ואם בשביל אחרות שתווסרנה קנסי' להתיר לישא אחרות והיא תשב ותתעגן עכ"ל וכמפורש בלשון השו"ע (דפוס האלבערשטאט) ואם אינו רוצה (לגרשה) מתירין לו לישא אחרת" וע"ז חולק מהרי"ק שאין להתיר לו נשואי אשה אחרת בלא גט כיון דאפשר שיגרשנה בע"כ ולא תשב ותתעגן וממילא נשמע דכשאין בידו לגרשה בע"כ מפני החוק בזה"ז. ובפרט כשהיא במדינה רחוקה, מתירין לו לישא אחרת ושישליש ביד שליח להולכה גט בעבורה שתוכל לקבל הגט כשתרצה. ולא חשש מהרי"ק להחמיר מטעם החשש שאפי' תקדיח תבשילו כו' אלא במקום שלא יתעגן עי"ז הבעל. כשיכול לגרשה בע"כ. וגם הא קאי דוקא קודם י"ב חדש ושאין להתיר לו קודם י"ב חדש משא"כ אחר י"ב חדש ובפרט שאחר יב"ח לא שייך כלל החשש שאפי' תקדיח תבשילו כו', משום דכשהוא שרוי בלא אשה זמן רב כזה (וע' ד' ס"ד פרש"י ד"ה מי שוכר) מוכח שכדבריו כן הוא. ולולי זאת לא הי' מעגן עצמו זמן רב, ודוקא קודם יב"ח יש מקום לחשוש שבא בעלילה, (ומלשון הב"ש שאם הדבר יצא לפני הב"ד או טו"ה ל"ח, משמע דכל שטוען לפני ב"ד ושיש רגל"ד הגם דליכא בירור בעדים, וכן הוא בלשון הב"ש "דכשנעשה לפני ב"ד והם יסכימו שעוותו עליו לא יביא הדבר כ"כ לידי קלות הראש", ומשום שלא נתברר הדבר תלוי בהסכמתם),

וגם עמ"ש בבני אהובה על הרמב"ם פי"ד מאישות הל' ט"ו בענין מ"ש הרמ"א דכשמורד על אשתו ורוצה לגרשה מיד וליתן לה כתובתה אין מוסיפין לה על כתובתה משום דאנוס הוא בתקנתא דרגמ"ה. שלמד כן הרמ"א ממ"ש הרמב"ם שאם היא טוענת מאיס עלי כופין אותו לגרש שלא יהיו בנות ישראל כשבויות ומכ"ש כשהאיש טוען כן שלא יהא כשבוי ודהגם דלא קיי"ל כהרמב"ם היינו משום דגבי אשה הוי ספק דאורייתא דשמא נתנה עיניה באחר והוי גט מעושה שלא כדין משא"כ לענין תקנת רגמ"ה וכן לענין ממון יש לסמוך ע"ז כשהוא בא בטענה ואמתלא ע"ש, וממילא אפי' אילו הי' מקום לחשוש שבא עליה בעלילה, אכתי לא עדיפא מיניה, וע' ח"מ סקכ"א עמ"ש בשו"ע דאפי' במקום שכופין אותו לגרש, דהיינו במקומות שנוהגין ע"פ הפוסקים דס"ל דבמאיס עלי כופין לגרש, ולכאו' יש מקום לפרש דמ"ש הרמב"ם ששואלין אותה מפני מה מרדה אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי כופין אותו לשעתו לגרשה לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוא לה" כו', היינו משום דאין לחשוש שמא עיניה נתנה באחר דהא

כשמרדה בבעלה הי' ביד הבעל שלא לקבול עליה לפני ב"ד (ובפרט כיון שהי' מותר לישא אחרת) דממילא לא היו ב"ד שואלין אותה והיתה מתעגנת כל ימיה. וכיון שיודעת דאפשר שתתעגן לעולם ובכ"ז מרדה בו הוי זה הוכחה שאינה יכולה להבעל לו משא"כ כשהאשה באית לפני ב"ד ותובעת שיכופו את הבעל לגרשה מפני שהוא מאיס עליה אפשר דגם הרמב"ם מודה שאין לכופו לגרשה משום דאפשר שנתנה עיניה באחר והבעל מאיס עליה רק מצד חפצה להנשא לנאה ממנו וכשתדע שלא יעלה בידה להפיק חפצה תתרצה לבעלה, ובפרט דאיתתא בכל דהו ניחא לה וכמ"ש יבמות ד' קי"ח ולא יהא מאוס ושנוא לה בשעה שתדור עמו וכעין מ"ש בב"ב דמ"ז דשאני אונסא דנפשיה מאונסא דאחריני ה"נ לא תדור עמו באונס אלא ברצון (וע' כתובות ד' נ"א), ושיטת החולקין על הרמב"ם היא דגם היכא שאמרה כן לפני ב"ד ע"י מה ששאלו אותה מפני מה מרדה אכתי יש לחוש שמא עושית בערמה ועיניה נתנה באחר מצד שלבה בטוח שהבעל יתבע אותה לב"ד והב"ד ישאלו אותה והנה גם אי נדייק לפרש כן בלשון הרמב"ם, י"ל דהיינו משום דלענין לכופו לשעתו לגרשה. יש לחוש שמא עיניה נתנה באחר משא"כ כדהוי אחר י"ב חדש דממה שנתעגנה וישבה בלא בעל זמן רב כזה הוי הוכחה שמאיס עליה בעצם ושלא תוכל להתרצות לו. ולפמ"ש הה"מ ה' ט' דממ"ש הרמב"ם שאין נותנין לה גט עד יב"ח אפשר שהוא סבור שלאחר יב"ח מכריחין הבעל לגרשה יע"ש דלפ"ז מיירי הרמב"ם אחר יב"ח, א"כ גם להרמב"ם משמע לפ"ז דכשהיא באתה לפני ב"ד לכופו אין שומעין לה אך ממ"ש בתוד"ה אבל לשיטת הי"מ דכשיוצאת בלא כתובה ל"ת שמא עיניה נתנה באחר מבואר דאפי' כשבאית לתבוע שיגרשנה שומעין לה, ועכ"פ כשהאיש טוען שמאיסה עליו וכבר עגן עצמו זמן רב יותר מיב"ח י"ל דלפ"ז לא עדיפה מיניה ובפרט דבאיש ל"א דמינח נייחא לי' בכ"ד, וע' גיטין ד' מ"ט שיותר ממה שהאיש רוצה לישא כו' (והגם שצערו מרובה וע' שבת ד' קנ"ב ד"ה משים, מ"מ כשמאיסה עליו לא יוכל להתרצות לה וע' נדרים ד' כ') וא"כ נוסף למ"ש למעלה שלאחר יב"ח יש רגל"ד והוכחה שכדבריו כן הוא שמרדה עליו עוד זאת הא לצד החשש שאינו כדבריו יהא מוכח ממה שעגן א"ע זמן רב שהיא מאיסה עליו כ"כ עד שא"י לדור עמה בשום אופן, וממילא גם אם לא נתיר לו לישא אחרת לא יתרצה לה ולא עדיפא מיניה

ועמ"ש התוס' שהקשה ר"ת דבריש הנזקין אמר וכ"ת כי נפקא איהי נתקנו ליה כתובה מינה ת"ש האיש אינו מוציא אלא לרצונו ואמאי אי כופין במאיס עלי להוציא א"כ נתקנו ליה כתובה מינה ומיהו י"ל דלא מצי למימר מאיס עלי אלא היכא דיש רגל"ד שהבעל אינו מתקבל לה ובשביל אותן נשי' לא רצו לתקן כתובה לאיש כיון דל"ש לתקן ברוב

נשים", ולכאו' י"ל דכל ענין הכתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה שייך רק כשאינה מאיסה עליו ורק שמפני קטטה הוא נחפז וכעין מ"ש ד' פ"ב דכשהוא כועס עליה אומר לה לכי אצל כתובתיך ושלזה תיקן שב"ש שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה, וע"י הכתובה לא תהא קלה בעיניו ויתרצה לה וממילא גם כשמאיסה עליו ולא יוכל להתרצות לה מ"מ נוטלת כתובה בלא פלוג וכבר נשתעבד לה משא"כ האיש שאינו מוציא אלא לרצונו ורק כשמאיס עלי' כופין אותו להוציא, לא יהא שום תיקון ותועלת בתיקון חיוב כתובה דכל שאינה יכולה להיות תחתיו בשום ענין. גם כשתתחייב ליתן לו דמי כתובה לא תתרצה עי"ז לדור עם בעלה. ואם מצד שלא יהא לה דמי כתובה תהא מוכרחת לדור עמו, לא יהא בדבר תקנה אלא קלקול וכמ"ש הרמב"ם שאינה כשבוי' שתבעל לשנוא לה, וא"כ אצ"ל דבשביל אותן נשים לא רצו לתקן כו' אלא דגם באותן נשים לא יהא בזה שום ענין תקנה.

ועמ"ש התוס' בגיטין ד' פ"ד ד"ה הכא י בדידה קיימא לאיגרושי, שהקשו דהא ודאי בדידה קי מא לאיגרושי, שיכונה לומר מאיס עלי וכייפינן ליה כו' ולכאו' תמוה דאטו הדבר תלוי בדבורה וברצונה. והדבר תלוי אם יהא מאיס עליה באמת דאל"כ הוי גט מעושה שלא כדין, וצריך שיהא רגל"ד שהבעל מאיס ואינו מתקבל עליה, ואא"ל שתנשא לכתחילה לאיש המאוס בעיניה כדי שיכופו אותו למחר לגרשה אך י"ל דהתם שא"ל ה"ז גיטך ע"מ שתינשאי לפלוני ולא תינשא לו שמא יאמרו נשותיהן נותנין במתנה ודמש"ה מינסבא היום לאחר ומיגרשא למחר וקיימא לתנאה דכיון דנישאת לאחר בינתים תו ל"ש הא דשמא יאמרו כו' וכמ"ש התוס', וא"כ מינסבא לאחר לא כדי שתדור עמו ורק כדי שעי"ז תוכל להנשא לאותו פלוני, וממילא לשיטת הסוברין דכייפי' לי' לגרשה כשאומרת מאיס עלי ודכיון שאינה יכולה לדור עמו כייפי' להבעל לגרשה בשביל תקנתה ממילא ה"נ כיון שלא תוכל לדור עם זה השני, שהרי היא עליו באיסור א"א ממילא אפי' אילו היינו אומרין שמצד האיסור א"א אינו מחויב לגרשה ודסגי בהפרשה בעלמא, אכתי הכא יהא מחויב לגרשה בשביל תקנתה כדי שלא תתעגן ושתוכל להנשא לאותו פלוני (ושאני מ"ש התוס' ריש זבחים גבי זינתה, שאם לא ירצה הבעל לא יגרשנה כו', דהתם איהי היא דפשעה אנפשה ואין לו לחוש לתקנת עברייניות) ודוקא לפרש"י ור"ת דגם כשאומרת מאיס עלי לא כייפי' לי' לגרשה, הגם דהוי טעמא מטעם חשש שמא עיני' נתנה באחר. אכתי הא ממילא ליכא הוכחה לומר דכייפי' להבעל לגרשה בשביל תקנתה (וע' קדושין ד' ס"ה רב אמר כופין כו' וביבמות ד' קי"א תד"ה לאחר ל' וע' ב"ב ד' י"ב וקדושין ד' י"ב, ואפשר דכיון שאפשר שתותר לו ע"י מיחת המגרש והראשון לא

הוי כז"נ וזה ל"ח), ואח"כ הוסיפו התוס' להקשות דכייפי' לי' לגרשה שהרי היא עליו באיסור א"א", וחידשו לומר דכה"ג לא סגי בהפרשה (ועמ"ש התוס' ביבמות ד' ל"ו ד"ה ולא קתני יפרישו ועמ"ש בספרי אמ"ש סי' מ"ג, והכא שניסת לו קודם קיום התנאי יתחייב לגרשה) ועכ"פ אין הוכחה מדברי התוס' הנ"ל לומר שהדבר תלוי בדבורה ורצונה לומר מאיס עלי, ומ"ש בלשון התוס' שיכולה לומר כו', היינו משום דהתם ליכא חשש גט מעושה שלא כדין,

ומ"ש התוס' להקשות משלהי דנדרים כו' איתתא שריא דאם איתא דעבד איסורא אירכוסי הוה מירכס משמע דאי הוה מירכס הוה אסירא א"כ לכאו' נראה דבאומרת טמאה אני לך מיירי כו' אפ"ה כי לא מירכס שריא כו' ואמאי תהא נאמנת במגו דאי בעיא אמרה מאיס עלי", צ"ל דהתם יש רגל"ד מדבריה ומעשיה, ועמ"ש בדו"ח להגרע"א זצ"ל דאי נימא דזינתה אין כופין את הבעל להוציאה בגט עכצ"ל דמ"ש אתתא שריא היינו לבעלה, וא"כ יקשה גם לשיטת ר"ת דלא כייפי' לבעל לגרשה כשאומרת מאיס עלי אכתי תהא נאמנת שלא לכוף אותה לדור עמו במיגו דאי בעיא אמרה מאיס עלי, ועמ"ש בזה בספרי אה"ר סי' מ"ז, ולענ"ד מ"ש איתתא שריא, היינו כשתחפוץ לדור עמו ולא לענין לכוף אותה דפשיטא שיכולה לומר שהיא אסורה לו ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו, ומ"ש הר"ן שא"נ לומר טא"ל להפקיע עצמה מבעלה שהיא משועבדת לו, היינו שמצד זה ל"ש לומר דשווי' אנפשה חד"א וכמ"ש בתו"י, וממילא אין איסור על הבעל, וגם אי נימא דממילא יכול לכופה, אכתי שאני עובדא "דהוה מהרזיק בביתא כו' פרטיה נואף להוצא וערק" שנסתרה עם הנואף, והגם דאאמע"ר יכולה לומר שכיון שאסורה לבעלה לא תחפוץ להוסיף לחטוא ועמ"ש התוס' בב"מ ד' ג', ומה שהק' התוס' דתהא נאמנת במגו דאי בעיא אמרה מאיס עלי, היינו דכיון דכל טעם ההיתר הוי משום דאיכא אומדנא והוכחה דאם איתא דעבד איסורא ארכוסי הוה מירכס, הא כנגד זה יש אומדנא והוכחה שהאמת כדבריה מטעם סברת מה לי לשקר, ואם כל כונתה הוא רק כדי להפקיע עצמה מבעלה הי' בידה לטעון מאיס עלי. ובשלמא לשיטת ר"ת שלא יכופו אותו לגרשה ניחא לה יותר לומר טענת טא"ל שעי"ז יחשוב הבעל שאסורה עליו לעולם וממילא יתרצה לגרשה משא"כ בטענת מאיס עלי אפשר שלא יתרצה לגרשה שיחשוב שתחזור ותתרצה לו, משא"כ אי כייפי' לגרשה, תהא נאמנת בסברת מיגו ומלל"ש

ויש לבאר מ"ש התוס' בשם ר"ת דאמרה מאיס עלי ולא בעינא לי' לא הוא ולא כתובתו לא כייפי' לה שתחזור בה ע"י שנאמר שלא תועיל מחילה משום דהוי מחילה בטעות דאגב צערא קא אמרה הכי ומתוך כך לא יגרשנה בעלה שאינו רוצה ליתן כתובה אלא

מחילה גמורה היא ומתוך כך יעלה בדעתו לגרשה ומר זוטרא אמר כייפי' לה דהויא כמחילה בטעות והיינו כפיי' דע"י כך תשאר תחת בעלה שלא ברצונה כי בעלה לא יגרשנה כיון שחייב ליתן כתובתה, ולכאו' יפלא איזה ענין כפיי' יש כאן, דאטו אין בידה לקבל הגט בלא כתובה, ואדרבה מה שיתחייב ליתן לה כתובה זכות הוא לה כיון שהדבר תלוי ברצונה, ואולי י"ל דס"ל למר זוטרא דהגם שאינה כשבוי' שתבעל, לשנוא לה וכן אינה מחויבת בשום פניני קריבות בכ"ז מחויבת לדור בביתו אולי עי"ז תתפייס לו, וכיון שחייב ליתן כתובה ממילא רשאי לדור עמה כשתתפייס, משא"כ כדנימא דהוי מחילה גמורה דממילא אין רשאי לדור עמה קודם שיכתוב לה כתובה מחדש (כעין מ"ש הח"מ סקט"ו וסקי"ח). והא מצריכי' התפסת מטלטלין הגם שיתחייב לכתוב לה כתובה מצד עדי יחוד (ואולי היינו דדייק בפרש"י כתובות ד' ז' עד שיכתבו שטר כתובתה בשעבוד קרקעות", שבהחיוב בע"פ ליכא שע"ק) ומכ"ש הכא דל"ש עדי יחוד כיון שהיא בחזקת מורדת וא"כ הגם שמותרת להתייחד עמו (וע' ר"ס ס"ו בשם הר"ן) אכתי כיון שאסור לדור עמה אינה מחויבת לדור בביתו, והא בהא תלי דכדהויא מחילה בטעות מחויבת לדור בביתו ויש לכוף אותה בדברים שתתפייס, כעין מ"ש התוס' ד' מ"ט ד"ה אכפייה [וקצת י"ל בכונת ד' התוס' דמש"ה הוי מחילה בטעות לפי שחשבה שעי"ז יגרשנה בעלה שאינו רוצה ליתן כתובה, ועתה הא נתברר שאין תועלת במחילה, ושבין כך וכך לא יגרשנה, ודהיינו מ"ש "ומתוך כך לא יגרשנה בעלה", וסיים דאמרי' דאכתי מחילה גמורה היא ודהגם שלא הועיל המחילה לפי שעה, אכתי מתוך כך יעלה בדעתו לגרשה וסוף סוף יגרשנה, וכיון שיש תועלת בהמחילה לא הוי מחילה בטעות].

ועכ"פ נתבאר דענין ההתראה הוי רק להפסיד כתובתה (וממילא י"ל שקודם ההתראה מחויבת לדור עכ"פ בביתו כשאין לה אמתלא שא"א לה לדור בביתו) משא"כ לענין תקנת רגמ"ה, ודמשמע דא"צ שיהא לב"ד בירור גמור ובפרט כשיש עדות ע"א המסייע לדברי הבעל שמרדה בו, וזה עדיף מעדות ע"א שמתה אשתו, דהתם הבעל בעצמו אינו יודע וסומך עצמו רק על העד משא"כ הכא שנאמן על עצמו במילתא דאיסורא ורק מטעם שהוא נוגע בדבר וכדי שלא יפרצו בדבר צריך שיהא רגל"ד וכמבואר בלשון הב"ש ופשיטא דמהני עדות ע"א ורק שאין עדותו מועלת להפסידה הכתובה, ובלא"ה שאני עדות ע"א שמתה אשתו שיש לה חזקת חיים משא"כ הכא דלא שייך חזקת כשרות של האשה דאטו המורדת שבעלה מאיס לה יוצאת מחזקת כשרות ואמו של ר"ח מסורא מרדה בבעלה וכן כלתי' דרב זביד, וגם הא כמו"כ יש להבעל חזקת כשרות.

ובגוף מ"ש הב"ש גבי ע"א שמתה אשתו כבר כתבו להקל ואפשר דגם הב"ש לא חשש להחמיר אלא בלא היתר ק' רבנים, ודלא נימא דכיון דע"א נאמן א"צ היתר ק"ר), ומ"ש הח"ס תשו' ב' דאיכא תרי חזקות חזקת חי של האשה וחזקת איסור רגמ"ה דוגמת מ"ש הריב"ש דאיכא חזקת חי דבעל וחזקת איסור א"א, לענ"ד שאני התם דהגם שהחזקות תלויות זו בזו וחזקת א"א תלויה בח"ח של בעלה (ועמ"ש למעלה סי' ס"ח) מ"מ כיון דמיתת הבעל אינה מתירה משום דהוא אסרה והוא שרתה אלא משום דמיתה שריא וגומרת דומיא דגירושין וכמ"ש בקדושין ד' י"ג, ממילא ענין האישות אינה תלויה רק בחיות הבעל אלא בהמיתה וגם כשאינו בעולם לא נפטרה הימנו רק שהמיתה מתרת דומיא דגירושין, וא"כ יש מקום לומר דנוסף לחזקת חיים של הבעל עוד לא נתברר שנסתלק האיסור א"א ע"י המיתה (דשייך גם היכא שכבר יצא מחזקת חיים וע' גיטין ד' כ"ח), וגם שייך חזקת א"א לפי ששם איסור א"א עלי', משא"כ מה שאסור הבעל לישא על אשתו הוא רק מצד התחייבות לאשתו ורק מצד הח"ח שלה אסור לישא אחרת וממילא ליכא ב' חזקות כיון שהאיסור תלוי בת"ח שלה, (ובפרט שהאיסור הוא רק מצד שמשועבד לה, ול"ש להעמידו בחזקת נשוי, כיון שתקנת רגמ"ה הוי רק מצד שמשועבד לה, וגם הנשוי מותר באחרת כשאינו משועבד לה וכגון שהיא מורדת)

ועכ"פ גם לדעת המחמירין בעדות ע"א שמתה אשתו משום שיש להעמידה בחזקת חיים, לא שייך זה בעדות ע"א שמרדה וליכא חזקת שעבוד הבעל להאשה, כיון שהשעבוד שלו תלוי במעשה בתנאי שתקיים האשה מצדה כל המוטל עליה בקום ועשה, וכשתהא בשוא"ת כגון שלא תטבול מנדתה וכה"ג גם הוא לא יהא משועבד לה ויהא רשאי לישא אחרת. וכיון דמה שהתנהגה מקודם לא הוי חזקה על להבא, וע"ז גופא אנו דנין אם עשתה בקו"ע כל המוטל עליה, ממילא לא שייך לומר שהוא בחזקת שעבוד לאשתו, כיון שנשתעבד לה רק כ"ז שתמלא היא בקו"ע כל המוטל עליה, (וע' סוטה ד' כ"ה תד"ה בה"א ובאו"ת סע"ה סקכ"ב מה שלא הק' התוס' מטעם דהוי א"י א"פ, ומכ"ש הכא), ובפרט שהוא דבר העשוי ועומד להשתנות במשך הזמן (ובמרדכי בשם רב פלטי גאון דכשהיתה מרגלת בקטטה כמורדת דמיא,) ובנ"ד שנתברר בגב"ע שנסעה למדה"י כל כה"ג לא תקן רגמ"ה, ושעי"ז יבא לידי מכשול עבירה ושהחומרא בזה מביאה לידי קלקולא וכמ"ש בביצה ד' ט"ז. ובכל זאת לענין להתיר בלא צירוף מאה רבנים אין בידי להתיר, כיון שלא נתברר ע"פ ב' עדים בירור גמור, ועוד הדבר צ"ע, והנלע"ד בעז"ה כתבתי, ובאופן שיהא ע"פ חוקי הממשלה יר"ה. אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין

בענין הנ"ל בעז"ה ג' ניסן תרע"ג כבוד הרב הגאון הגדול תפארת ישראל שר התורה וכו' מו"ה אלי' קלאצקין שליט"א הגאבד"ק לובלין

הנני שולח בזה הגליון הרצוף ואבקש מאד מהדר"ג שי' לזכות בחותמו עליו עם גושפנקא דילי' ולהשיבו לי בחזרה במוקדם כי הדבר נחוץ להריצו קודם הפסח למקומות שונים, והנני ידידו ומוקירו כרב גדולתו דורש שלומו וש' תורתו, שוחר אשרו והצלחתו, מברכו בשמחת החג הק' כי יחגוהו ביתרון הכשר וכ"ט. יהודא ליב נדאהבארט אבד"ק סטאשוב.

בדבר הרבני כו' מלאדז שזה כעשר שנים הוא שרוי בלי בית, וכפי הגב"ע של הבד"צ דשם טענה האשה לפניהם שאינו מתנהג כדת יהודית וא"א לה לדור עמו, ושזה קרוב לשלש שנים שנתרצית לקבל גט ומ"מ עתה היא מסרבת לקבל גט, והבעל טען ג"כ שממאן לדור עמה כי היא מאוסה עליו מטעמים שונים שהציע לפני הב"ד וגם יען שזה ימים רבים שנתחרשה והב"ד מעידים בחותמיהם שהוכרחו בעת הטענות להעמיד איש א' שישאג באזני' בקול גדול ומפני שהיא מאוסה עליו ואין לו אשה הוא יוצא לתרבות רעה ר"ל וזה פעמים התפשרה האשה לקבל גט והגט הי' כבר כתוב ובכל פעם חזרה האשה, ולדעת הב"ד כל כונתה לרגזו מפני שנאה ונקמה ואין אופן בעולם שידורו יחד, וכותבים שמצוה רבה להזדקק להתירו מכבלי העגון. והוא נאות לתת לה כתובה וסכום כסף כפי שאגמור.

א) הנה אם נדון אותה למורדת לכאו' צריכה הכרזה ולהמתין יב"ח, אך נ' דכל תכלית ההכרזה הוא רק אם רוצה למנוע ממנה כתובתה אבל אם רוצה ליתן לה כתובה אלא שמבקש היתר לענין אישות לא נאמרה הכרזה וכ"כ בעבוה"ג סי' ל"ו מובא בפת"ש סי' א' סקכ"א וע' ב"ש בדיני מורדת מביא כל ההתראות רק לענין הכתובה, וכ"כ אבן השוהם סי' א"ב וכ"כ ברכת יוסף אה"ע סי' ח', וכמו בעע"ד שצריכה התראה דוקא לענין הכתובה אבל יכול לגרשה בע"כ אפי' בלי התראה וכמ"ש תה"ד סי' רמ"ב ומהר"ם פדוא סי' מ"ג וט"ז קט"ו סק"ט ושו"ת רעק"א קי"ד וכן לענין שהוי יב"ח דהטעם כמ"ש הה"מ דשמא יעשו עוד שלו', הכא שברור להב"ד שא"א לעשות שלום ביניהם א"צ המתנה, וגם כבר הם נפרדים זה כמה שנים, ומה נ"מ בהארכת הזמן עתה, כיון דהזמן שעבר בפירוד הוא ראי' ברורה שלא ישונה דעתה וא"צ שיהוי יותר וגם אף שרמ"א מחמיר דצריך המתנה יב"ח היינו רק לענין לישא אחרת אבל לגרש בע"כ מותר תוך יב"ח ומוכח מדברי הח"מ דאם אין לו עצה ע"י גט בע"כ מותר לישא אחרת תוך יב"ח וכ"כ בנחלת יעקב בשו"ת בסוף הס' וע"ש שכ' דכשאין בידו לגרשה בע"כ אז גם להרמ"א מותר לישא

אחרת ושם מגיה דט"ס ברמ"א וצ"ל אם "אינו" רוצה בוי"ו (תחת מ"ש "אינה" רוצה) דבדידי' תליא מילתא ועלה קאי הדיעה השני' דאין מתירים אבל אם היא מסרבת לקבל גט לכ"ע מתירים לו לישא אחרת בלא שהוי כלל עיי"ש, וגם נ' דכל טעמו של מהרי"ק משום שכ"א יאמר שמרדה בו כו' ולהכי אוסר נשואי אחרת דאפשר להיות שישא בלי דעת ב"ד אבל אם עושה ע"פ דעת ב"ד אזלא חשש זה דהא הב"ד יודעין שהיא מורדת בו והגם שגם הוא רוצה בפירוד סוף סוף היא מסרבת בשלו' וא"כ לדבריה למה ממאנת בגט והא אין מפסידין אותה כלום ואף שנותנת אמתלא שממאנת להיות בחברתו מפני שאינו נוהג כשורה מ"מ אדרבה לדבריה מוטל עליה להתגרש כיון שאין נכון שתשב עמו מפני שיכשלנה באיסורים, ומ"ש הרמ"א דאם נותנת אמתלא שאינו הולך בדרך ישרה דנים לה בדינא דמתיבתא בתא כו' הוא בנוגע לענין ממון דאינה מפסדת אבל לא להחזיקו עי"ז אסור בכבלי העגון.

ב) היתר השני הוא שכפי הגב"ע כבדו אזני' משמוע וזה הוי מום גדול כמ"ש נוב"ק אה"ע סי' נ"ג כשאינה שומעת עד שצועקים בקול שישמעו בחדר השני וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' צ"ח דכיון שכל ב"א מקפידים ע"ז הוי מום גדול וכבר כ' הט"ז סי' ל"ט סק"ט וב"ש שם דאף כדהוי ספק מום מ"מ מותר לגרשה בע"כ ומתני' דלקתה חייב לרפאותה ואם אמר ה"ז גיטה וכתובתה כו' רשאי נשנית סתמא בלי חולק ומשמע דאפי' ב"ש דס"ל לא יגרש אא"כ מצא בה ע"ד מודים בחלתה וא"כ ה"ה לענין חר"ג, אך י"ל דהנה דעת רשב"א תשו' אלף כנ"ד דגם בזמן הגמ' א"י לגרש בע"כ בלי תשלום הכתובה וראש וריב"ש חולקים, וראיית רשב"א היא ממשנתינו וצ"ל לדעת החולקים דהכא מיירי דאינו מגרשה ממש רק משליש לה גט וכתובה עד שתתרצה לקחתו וההשלשה מהני לפטרו ממזונות אבל אם מגרשה ממש י"ל דאין מעכב הכתובה, ולפ"ז אין ראי' שיכול לגרשה לב"ש אם חלתה, וגם אולי קאי מתני' רק לדידן דקיי"ל כב"ה, אבל ס"ס לדינא מתיר הב"ש ע"ט סק"ד לגרשה בע"כ בחלתה וכ"כ הח"מ סק"ג ולכאו' קשה על הב"ש מהרמ"א ס"ס קי"ז דרק נכפית מגרש בע"כ, אבל במומין אחרים אין לגרשה בע"כ ומ"ש חלתה ממומים, וכן ק' עמ"ש הט"ז הנ"ל שאפי' בספק מום מגרש בע"כ, אך המעיין במהרי"ק שהוא מקור ד' הרמ"א ימצא דשם הי' העובדא דהאשה טענה דידע ומחל על המום וכיון שהי' ספק דידע ומחל החמיר הרמ"א. אבל היכא דלא מחל אע"פ דהוי ספק מום אין בו חר"ג וכמ"ש הב"ש סקכ"א דספק חר"ג לקולא ולפ"ז יהי' ראי' ממהרי"ק דבכל מום מגרש בע"כ דהא קאתי עלה רק משום מחילה, וכיון דיכול לגרש בע"כ פשיטא דאם א"א הגט בע"כ דמתירים לו לישא אחרת

ג) **היתר** שלישי נ' דעכ"פ מהני המום שנתחרשה והוא מעוגן שנים רבות שנאמן בזה שטוען שמאוסה עליו, ולפמ"ש הר"ן דבטוענת מאיס עלי אין דנין אותה כמורדת משום דאנוסה היא ה"ה בדידי' שאין עליו חר"ג שלא גזר ר"ג רק על מזיד הבוגד באשתו בשאט נפש ולא במאיסה עליו שאנוס הוא וא"א לו לדור עמה, והיינו כשיש רגל"ד והוכחה שמאוסה עליו דאל"כ כאו"א יאמר כן, ולהרמב"ם דכשטוענת מאיס כלי כופין אותו להוציא וכ"כ הג"א כתובות פ"ה סי' ל"ה דכן דעת רגמ"ה, אין ספק שלא תקן רגמ"ה שתהי' האשה עדיפא ממנו וכ"כ בת' הרא"ש כלל מ"ב ואה"ע קי"ז גבי נכפית, וכ"כ מהר"ם ב"ב סי' תתרמ"ה ובאו"ז הגדול ח"א תשו' תשנ"ד מרבי' ישעי' שפוסק כהרמב"ם, ובמהר"ח א"ז סי' קנ"ה כ' שכן עשה מהר"ם מעשה כהרמב"ם, ואף שהרא"ש חולק על, הרמב"ם היינו דוקא שלא לכוף הבעל דהוי גט מעושה שלא כדין, וכ"כ בס' בני אהובה פי"ד מאישות דלענין חר"ג סומכים על הרמב"ם וכ"כ בס' חיים ושלום שכן דעת תומת ישרים ופני משה ח"ג, ואף למ"ש הכנה"ג סי' א' נראה דכשנותן טעם לדבריו נאמן וע"ז בעי' ק' רבנים כדי לברר אם יש ממש בדבריו, וכן כ' בס' צ"צ מהגה"ק מלובאוויטש ז"ל בתשו' קל"ב בטוען דלא מתדר לי' עמה ומאוסה עליו דמתירים לו וה"נ הב"ד מעידים שהם רואים שא"א שיבאו לידי שלום, וכ"כ גליא מסכתא ק"א סי' ה' דבטוען מאיסה עלי מתירים לו, וכן מתיר בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' צ"ג וכן מצאתי באוריין תליתאי סי' קי"ג כנדון זה ממש שאיש מאם באשתו מפני שחוש השמע שלה מקולקל וכבדה אזנה משמוע אם לא כשמדברים עמה בשאגה ומביא ד' נו"ב הנ"ל דהוי מום וכ' דאף בידע ונתפייס מ"מ כיון שעתה אומר שא"י לקבל כו', סוף דבר הנני נמנה להתיר מכבלי העגון לר' פלטיאל אשר הכהו הנ"ל. יהודא ליב אבד"ק סטאשוב.

תשובה

הנה הוכחת הב"ש מדכתב במתני' בסתם דרשאי לומר הרי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך אפי' בזיוג הראשון דאסור לגרשה ואפ"ה אם היא חולנית יכול לגרשה וה"ה בזה"ז דאיכא חר"ג. לכאו' צ"ע לענ"ד דשאני אשתו ראשונה דאם עבר וגירש לא כפינן ליה להחזיר, וה"ה אליבא דב"ש מה דעבד עבד, ומשום שאין להאשה עליו שעבוד ורק דגזה"כ שאסור לגרשה, משא"כ בזה"ז דאיכא תקנת רגמ"ה שגם כשעבר וגירשה בע"כ בעמוד והחזר קאי וכמבואר סקי"ט סעי' ו' וכן כשנשא אחרת מחויב לגרש השניה, ויש להראשונה שעבוד עליו משום דאדעתא דהכי אינסבא ליה. ובספרי אמ"ש סי' ע"ה כתבתי בענין מ"ש ההפלאה בקא להוכיח מאונס שלא יוכל לשלחה ומשמע שמחויב בשכו"ע אף שרוצה לגרשה, די"ל דשאני אונם שהטילה התורה עליו חיוב שתהא אשתו,

ומשום דנהי שמצד תקנת רגמ"ה הוי ענין שעבוד טפי מאשתו ראשונה בזמן הש"ס, אכתי לא דמי לאונס, וי"ל שלא תיקן לחייבו בשו"כ כה"ג.

ועמש"ש דמ"ש ההפלאה להוכיח ממ"ש בגיטין ד' י"ב שאם ירצה שלא לזון את אשתו אינו רשאי אף שכבר נתן הגט ליד שלוחו, י"ל לענ"ד דגם אם בידו לפטור א"ע מחיוב מזונות אכתי חובה הוא לה, ודמ"ש בתוד"ה וכ"ת דלא חשיב לי' חובה מה שמקבל זה כיון דאפי' אם לא יקבלנו יכול רבו לפוסלו מתרומה בע"א", היינו דוקא לפי שאין הפסול מתרומה הפקעת זכות כ"כ, וכעת נלע"ד להוסיף לבאר סברת החילוק בזה, שהאשה יש לה זכות וחיוב על הבעל שהוא מחויב לזון אותה, והפקעת חיוב מזונות חוב הוא לה בעצם. וכמו הפסד זכות וקנין בשדה שהוא הפסד בעצם בכל שעה, וגם כשלא יהא לבעל השדה תועלת משדהו רק אחר ימים רבים, אין זה כגורם לממון אלא שמפסיד את שדהו, והקנין וזכות שיש לו איננו תלוי בהתועלת ואפי' לא ישיג ממנה תועלת אכתי הוי ענין חובה הפסד זכותו וקנינו, ועד"ז הפסד זכות של האשה (הגם שאין הבעל שדה שלה כמ"ש ריש כתובות תד"ה מציא), חובה הוא לה בעצם, משא"כ העבד שאין לו זכות וחיוב על רבו דהא אם ירצה שלא לזון את עבדו רשאי, ומה שעבד אוכל בתרומה אינו מצד הזכות שיש לו על רבו אלא אדרבה מפני שהוא קנינו קנין כספו של אדונו, ממילא מה שפוסלו מתרומה ע"י מה שמזכה לו שטר שחרור, לא הוי ענין הפקעת זכות בעצם, רק שעי"ז יפסיד התועלת שהשיג בהיותו עבד לאדונו שעי"ז שהוא קנין כספו הי' לו רשות לאכול תרומה, ושפיר כתבו התוס' דלא חשיב לי' חובה כיון שיכול רבו לפוסלו מתרומה בע"א ובלא"ה לא ישיג תועלת ובזה יבואר לשון המשנה "א"ל והרי הוא פוסל את עבדו מן התרומה כשם שהוא פוסל את אשתו א"ל מפני שהוא קניינו. ומפרש הש"ס דהיינו משום דאי בעי שקיל ד' זוזי מישראל ופסיל ליה", ולכאו' יפלא מה שלא ביארה המשנה ענין ההבדל המפורש בש"ס, ועפמ"ש שפיר מבואר בכלל מ"ש מפני שהוא קנינו' דהיינו שאין להעבד שום זכות ומה שאוכל בתרומה הוא אדרבה מפני שהעבד הוא קנין רבו. ועכ"פ מיושב גם אי נימא שיש ביד הבעל לפטור א"ע מחיוב מזונות וכה"ג ע"י השלשת גט וכתובה וכמ"ש הב"ש בשם הרא"מ.

ומ"ש הה"ג זצ"ל בבר"י סי' נ"ב לתמוה על הרא"מ דהא זה שמונע ממנה שכ"ו ומזונות הוי כפייה להכריחה שתקבל גט והוי כעובר על חרגמ"ה, לענ"ד צ"ע, דהא אי נימא דתקנת רגמ"ה לא היתה לחייב את הבעל שכו"ע כה"ג ממילא ליכא שום ענין כפייה במה שאינו נותן לה מה שאינו מגיע לה ומ"ש עוד שם בבר"י ממ"ש התוס' בנדרים ד' צ' ובשו"ע סי' קע"ח ס"ט בהג"ה דכשאומרת טא"ל והבעל אומר שמאמין לה י"א

שהיו מנדין אותו על שגרם לבטל חר"ג, ודעכצ"ל דבכלל חרגמ"ה הוי גם כשגורם שתהא מוכרחת להתגרש. לענ"ד אינו ענין להא דהכא שאינו מערים להפקיע תקנת ר"ג כיון דז"א בכלל התקנה, וע' במהרי"ק שירש ק"י דטעם הסוברין שהיו מנדין אותו הוי מצד שמערים להפקיע התקנה (וע' פרש"י ביצה ד' י"ז שיש להחמיר במערים יותר מן המזיד), והיינו היכא שנראה לב"ד שאינו מאמין לדבריה, (וכעין מ"ש התוס' בכתובות ד' כ"ב ד"ה ואפ"ה שהביאו מהירוש' שאמרה "אתמול לא הוות בי חילא ופעמים שאינה יכולה לומר שהיא טמאה מנדות והיא מוכרחת לומר טא"ל ופעמים שאומרת כן מפני קטטה להקניטו לפי שעה) ורק מצד שרוצה לגרשה הוא אומר שמאמין לה וכמבואר בלשון המהרי"ק שם שיכול הבעל להשמט ולומר שלש"ש נתכוין שאמת הוא שמאמינה" ולפי שנראה לב"ד שאינו מאמין לה הוי רק השמטה בעלמא, ומ"ש המהרי"ק בטעם החולקין דאפשר שמאמינה היינו רק דיש קצת אפשרות ומ"מ כפי ראות עיני ב"ד הוא מערים בדבר ומש"ה י"א שהיו מנדין אותו אם כונתו להערים, וגם אם לא פירשו זאת בדבריהם, ממילא לא חל הנדוי כדקמי שמיא גליא שאין כונתו להערים, וע' פ"ת סק"כ שהביא דא"א לפרש שהנדוי הי' על תנאי דא"כ למה פליגי הי"א, ולענ"ד י"ל דטעם החולקין הוא דנהי שלא יחול עליו הנדוי כדקמי שמיא גליא שמאמין לה, אכתי אין ראוי לעשות כן ע"פ אומדנא וראות עיני ב"ד כיון דיש קצת אפשרות שמאמין לה ואין ראוי לבזותו דהא העולם יחזיקו אותו למנודה, וגם ע' מכות ד' י', ועכ"פ מיירי היכא שנראה לב"ד שהוא הערמה בעלמא דמש"ה י"א דכופין אותו ומשמש עמה (ומ"ש התוס' בכתובות בההיא עובדא שנסתרה עם הנואף י"ל דלא מיירי מענין כפייה), ועפ"ז י"ל דגם להסוברין שמטעם הפקעת קדושין קאתינן עלה, אכתי כיון שנראה לב"ד שלא נטמאה ודקמי שמיא גליא שא"צ להפקעת קדושין, שייך לומר שהבעל מערים לעקור תקנת רגמ"ה והנה בלא"ה מ"ש שהיו מנדין אותו, עשו כן כדי שלא לפרוץ גדר, ואינו בכלל חרגמ"ה, דאלת"ה לא הי' צורך לנדות ורק להכריז ולהודיע שעבר על חרגמ"ה וע' ביו"ד סי' של"ד סכ"ב.

והנה במשכנות יעקב כתב להוכיח דלא כהרא"מ ושגם לפי דין הש"ס לא סגי בהשלשת גיטה וכתובתה לפוטרו ממזונות ממ"ש "אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא א"ע רשאי" ולא השמיענו הדין לענין מזונות ודעכצ"ל דכיון דלא סגי בהשלשה אלא כשהגיע הגט לידה הוי מילתא דפשיטא שאינו מחויב לזון גרושתו ואצטריך רק לאשמועי' שיכול לגרשה כשהיא חולנית ודרפואה שאין לה קצבה הוא כמזונות, ודהיינו שדייק וכ' פרש"י ד"ה רשאי "שאין אדם חייב לזון גרושתו", ובתשובתו בכי"ק לחה"ג זצ"ל הוסיף להוכיח

ממ"ש בתוספתא היו שני בצורת וא"ל טלי גיטיך וכתובתיך צאי ופרנסי א"ע הרשות בידו", דמשמע דדוקא בשני בצורת מפני הדוחק רשאי לומר כן, וכהא דגבי רפואה דוקא כשהחולי ארוך כו'.

ולענ"ד י"ל בישוב מ"ש הרא"מ והב"ש סי' ע"ז סק"ו, דמלבד מה די"ל דאדרבה שאני בימי הש"ס שהי' בידו לגרשה בע"כ ומש"ה לא נפטר עד שיגרשנה משא"כ בזה"ז דאנוס בתקנתא דרבנן וכמ"ש הרא"מ מההיא דריש כתובות, מלבד זה י"ל הא דלא השמיענו מתני' לענין מזונות, עפמ"ש הש"מ בשם תלמידי ה"ר יונה ז"ל בטעם ההפרש בין פרקונה לרפואתה "שהשבוי' חייל עילוי' חיובא בבת אחת כו' אבל רפואה כו' לא הי' יכול לרפאותה מיד ונמצא שאינו מתחייב בכל רפואתה בב"א אלא בכל יום ויום כו' וכ"ש שהוא יכול פטור עצמו ממזונות הראויות למחר בגט שהוא נותן לה היום" כו' יע"ש, וממילא ניחא דעדיפא קמ"ל מתני' שהוא פטור ע"י השלשת גט וכתובה אפי' מחיוב רפואה הגם שהכרח הרפואה הסתובב ע"י מה שלקתה וחלתה בהיותה תחתיו ונסתחפה שדהו ומכ"ש שהוא פטור ממזונות שלמחר בעת שכבר פקע חיוב הבעל, והכרח המזונות לא הסתובב ע"י מה שהיתה מקודם אשתו, ומלשון פרש"י לא מוכח לענ"ד, דהא גם להמשכנ"י לא הוצרך פרש"י להשמיענו זה, ובפרט לפמ"ש המשכנ"י דזה הוי מילתא דפשיטא, ואולי כונת פרש"י לרמז בזה להא דאיתא במד"ר נח פל"ג "שראו אדם א' נותן מעות לגרושתו כו' ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים באותו שעה הגביה ר' תנחומא פניו כלפי מעלה כו', ודמ"ש "רשאי" היינו רק דליכא חיובא, ומצד מצות צדקה יש לה תורת קדימה, ובפרט הכא שלקתה ונחלתה בהיותה תחתיו, ומ"ש להוכיח מלשון התוספתא, י"ל דאדרבה אצטריך לאשמועי' דאפי' בשני בצורת דמסתמא אין מספיקין דמי מעשה ידי' למזונותיה, וכמ"ש בגיטין ד' י"ב גבי עבד (ומכ"ש אשה) ואפשר שתגוע ברעב, שגם הקופות של צדקה אינם מספיקין לפרנס כאו"א בשני בצורת, ובכ"ז רשאי לומר "טלי גיטיך וכתובתיך צאי ופרנסי א"ע", ומכ"ש דרשאי לומר כן בשעה שהשנים כתיקונם ושתמצא ממה להתפרנס.

ועמ"ש הב"ש סי' קי"ט סק"ו דמ"ש הרמ"א בשם הרא"ש והריב"ש שמדין הש"ס אפי' אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין שאין סותר לזה מ"ש הרשב"א ת' אלף רנ"ד שאין רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובה והביא ראי' ממ"ש אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא א"ע רשאי" וש"מ דבלא נתינת כתובתה אינו רשאי, דהרשב"א מיירי היכא דאין ראוי לגרשה דוגמת המשנה דמיירי בלקתה, ולכאו' הא גם אי נימא דמיירי מתני' כשמגרשה ממש לא מוכח מהמשנה אלא דבלא נתינת

כתובתה לא נפקע ממנו חיוב רפואתה, וצ"ל דכיון שפסק הרשב"א שם דהגם שלא נפרעה מכתובתה אין מעלה לה מזונות ודלא כהירושלמי ממילא שפיר מוכיח הרשב"א דאס"ד שרשאי לגרש גם כשאין לו לפרוע כתובה, ממילא לא יתחייב גם ברפואה ומזונות, וא"כ י"ל דהרא"ש שפסק שאינה יכולה לעכב הגירושין בשביל מה שאין לו לשלם הכתובה. אזיל לטעמיה בפ"ק דב"מ סי' ל"ד שכתב דאין הוכחה לומר דפליג גמרא דידן על ירושלמי ודשפיר י"ל שחייב במזונותיה עד שיפרע כל כתובתה וממילא שפיר י"ל דהגם דרשאי לגרשה מ"מ לא נפקע ממנו חיוב מזונות ורפואה עד שיתן דמי כתובה, אלא דלפ"ז צ"ע ד' הריב"ש דהא בסי' ש"ג הוא נוטה לדעת הרי"ף והרשב"א שאין מעלה לה מזונות, ועמ"ש בזה בספרי אה"ר סי' כ"ה ועכ"פ גם אי נימא כמ"ש הרא"ש שאינו חייב במזונותי' כשרוצה לגרשה וליתן לה כתובתה, אכתי שפיר מוכיח הרשב"א, ומשום דאס"ד שרשאי לגרש כה"ג. לא יתחייב ברפואתה בשביל שאין לו דמי כתובה ובשביל שמפני איזה אונם לא הגיע הגט לידה, ובלא"ה י"ל דס"ל להרשב"א דאס"ד דדוקא כשאין הגט בא לידה צריך נתינת כתובה הו"ל להמשנה לפרש דהיינו דוקא כשאין הגט בא לידה ודכשמגרשה ממש בע"כ גם בלא נתינת כתובה נפטר מרפואתה.

וע' פרש"י כתובות ד' פ"ב ד"ה ולא היו נושאין נשים שלא היו רוצות לינשא להם אמרו לכשימות או יגרש לא נמצא לגבות כלום" ומוכח ג"כ שאינה יכולה לעכב הגירושין בשביל מה שאין לו לשלם הכתובה, וע"ש בתוד"ה בתחילה שהיו יריאות שמא יצניעו היורשין אותם מעות שיחדו לה לכר בתה", ולא הזכירו שחששו שגם בגירושין לא ימצאו לגבות, וי"ל דהיינו משום דבגירושין ליכא כ"כ חשש הצנעה כיון דמיני' אפי' מגלימא דעל כתפי', אך גם מפרש"י לא מוכח כ"כ די"ל דגם כשאסור לגרשה כה"ג אכתי היו יריאות שמא יגרשו באיסור ומאי דעבד עבד, או שיאמרו בערמה שיש בידם דמי כתובה וכבר הוכיח העין יצחק מדקאמר בנדרים ד' ס"ה באחד שנדר מאשתו הנאה כו' אפי' אתה מוכר שער ראשך אתה נותן לה כתובתה" ופריך מטלטלי מי משתעבדי לכתובה, דאס"ד דסילוק הכתובה מעכב, הא לא יכול לגרשה בלא סילוק כתובה בשלימות, ויש לענ"ד לחזק ההוכחה עפמ"ש הריטב"א על הרי"ף נדרים שם דאילו לא התירו כגון שנדר עד"ר היו כופין אותו לגרש וליתן לה כתובתה כו' ובדאפשר לה למיקם בנדרה ע"י הדחק כו' אין כופין אותו על הגט אבל קונסין אותו לפרוע כתובה כדי שימצא פתח לנדרו או יגרש מעצמו" כו', וא"כ ה"נ י"ל דכשאין רשאי לגרש אשתו אם אין לו לפרוע כתובה, ה"ה דכשאין לו דמי כתובה אסור לדור ממנה הנאה שעי"ז תהא מוכרחת להתגרש. ומחויב למכור כל מה שיש לו ולפרוע דמי כתובה או שישאל על נדרו, ובפרט דכיון

דאפשר שישאל על נדרו, הוי גם עתה כמו שעושה כן לכתחילה, וגם ממילא יש לו פתח חרטה שאלו הי' יודע שהוא כך ושיש איסור בדבר לכתחילה לא הי' נודר (ודוקא בההיא דכל הנודר כו' אין פותחין דכיון דבכל נדר הוי כן לא הוי זה פתח חרטה, דא"כ לא משכחת לנדר שיתקיים, משא"כ כשיש ענין איסור אחר) ומדפריך הש"ס מטלטלי מי משתעבדי לכתובה עכצ"ל כמ"ש הב"ש דגם הרשב"א מודה היכא דרשאי לגרשה, ואין להקשות מצד מ"ש הריטב"א שקונסין אותו לפרוע כתובה כו', די"ל דהכא שאין ידו משגת לפרוע ושהוא רוצה לגרשה ה הוי ככל גט דעלמא וה"ה דמותר לדור מאתה הנאה הגם שאין בידו לפרוע בשלימות (וע' ירושלמי דא"ר בא אע"ג דתימר אין גובין מן המטלטלין א"ל שיתן" ומשום דהוי מיניה או דס"ל להירוש' דדמי כתובה מעכבין וכהא דס"ל לבני מערבא לענין חיוב מזונות) וע' יבמות ד' צ"ט תד"ה כתב, ולכאו' י"ל דגם מעיקרא אסיק הש"ס אדעתיה הא דמסדרין לבע"ח ומש"ה דוקא כדהוי בתורת שעבוד דהוי כמו שכבר תפסה ל"ש ענין סידור, ומעיקרא בעי לתרץ דהיינו קרקע שוה כו' ודהוי בתורת שעבוד ואח"כ דמסיק דלא הוי בתורת שעבוד הדר פריך ש"מ אין מסדרין לבע"ח, ולעולם גם הא דפריך מקודם, היינו רק מצד שמסדרין לבע"ח, וצ"ע

והנה כבר כ' הב"ש דבזה"ז אינו אלא מנהג שנהגו להחמיר וכו', וכל החשש משום דאדעתא דהכי אנסבה לי' שלא ישא אחרת עליה, וכיון שיש לו אמתלא שמאיסה עליו ומבואר בב"ש דכשמוכן ליתן לה גטה וכתובתה א"צ ליתן לה מזונות, כבר נפקע שעבודה, וממילא גם אי הי' מקום לומר שעי"ז שלא יוכל לישא אחרת יהא סוף דבר מוכרח להתרצות לה, א"א לעכב עליו כיון שכבר נפקע שעבודה. ובכ"ז הי' מקום לחקור בזה, אך בנ"ד שכפי ראות עיני ב"ד אין שום אפשרות שידורו יחד, ושעי"ז יצא לתרבות רעה ר"ל, ואין בזה שום תועלת ותקנה להאשה ורק לעשות נחת רוח ליצרה שתחפוץ להנקם בו (וט' שבת ד' ק"ה), ההיתר פשוט לענ"ד, (וגם ע' סי"ג צירוף קולא במקום שעי"ז יוצא לת"ר, ובפרט בזה"ז שאין יד ב"ד תקיפה למחות), ובאופן שישיג הבעל רשיון ע"פ חקי הממשלה. והנלע"ד בעז"ה כתבתי אליהו קלאצקין ש החופ"ק לובלין.

מצאתי נכון להדפיס מה שהשיבו ראשי גדולי ישראל זצ"ל לכבוד חותני הגאון זצ"ל בענין הנ"ל שידובר בו בספרו בר"י סי' נ"ב נ"ג. ועובדא הוה בבת גאון וצדיק ר' יעקב מאיר מיאלאווקא זצ"ל (שנתקבל לאב"ד דק"ק סלוצק ונח נפשי' דרב בהיותו רך בשנים), שהיתה חולנית ובעל נעוריה ר' נחמן לפידות בא בטענת הרי גיטך וכתובתך ורפאי א"ע, ויצא הפס"ד מחה"ג זצ"ל (שהי' אז רך בשנים קודם שקבל עליו עול הרבנות והי' משכן כבודו בבית חותנו בוואלקאוויסק) בצירוף נבררי הצדדים, לטובת האשה, והרב הגאון

ר' שמואל אביגדור זצ"ל שהי' אז אבד"ק סיסלאוויץ (ואח"כ אבד"ק קארלין בעהמ"ח תנא תוספאה ושאילת שמואל וכו') חלק על הפס"ד, ונשלחו הדברים בצירוף קונטרסים משני הצדדים לראשי גדולי וגאוני ישראל להאב"ד דקארלין זצ"ל בעמ"ח משכנות יעקב ולהאב"ד דסלאנימא (ואח"כ אבד"ק לובלין בעמ"ח נודע בשערים) זצ"ל, וזה העתק תשובת הגאונים זצ"ל שהשיבו בעצם כתב יד קדשם. בע"ה חמשה ימים לאדר תקצ"ח, שלום וברכה לכבוד אוה' הרב המאה"ג חריף ובקי המפורסם לשבח כבוד מו"ה ברוך מרדכי נ"י.

מכתבו הגיעני זה כמה שבועות בצירוף שו"ת ע"ד האשה אשר קרה לה חולי ר"ל אשר קשה להרפא, והבעל רוצה לגרשה בטענת דמאיסה לי' וגם טענת מומין וכו' ופסק מע"ל דמחוייב לתת לה שאר וכסות או יתן לה כתובה ותיזון ותתרפא מכתובתה אף שא"י לגרשה בע"כ, ושכנגדו הוא הרב אב"ד דק' סישלעוויטץ חולק עליו לסתור פסק דינו ורוצה לפסוק דאין מחויב בשאר וכסות וגם אין מחויב לתת כתובתה ונדונייתא דלא ניתנה לגבות מחיים כ"א אחר קבלת הגט וכבר הגיעני מכתב גם מהרב הנ"ל עם קונטרסו אשר ערך בזה ועדן לא השבתי עד כה כי קשה עלי עד מאוד להשיב בדבר שנפלה בו מחלוקת וטורח גדול הוא עלי להשיב לכ"א על דבריו לבנות ולסתור ולבוא בארוכה ובפרט בדבר שבממון אשר מהראוי לתווך ולפשר במשפט שיש בו שלום אכן המוכ"ז הפציר בי מאוד בשם מעכ"ת אמרתי להשיב שואלי דבר מפני הכבוד אך בקצרה מאפס הפנאי ומרוב הטרדה, והנה כבר כתבתי מזה בחיבורי וברורתי בראיות נכוחות למבין דאפילו מעיקר דינא דהש"ס אין ביד האיש לפטור ממזונות אשתו באמירת הרי גיטך וכתובתך לבד רק אחר שיתן לה הגט אבל כל זמן שלא נתן לה הגט אף שמוכן ליתן לה רק שלא הגיע לידה עדיין חייב במזונותיה עד שיגיע גט לידה ודקדקתי כן מלשון רש"י ז"ל במשנה ואם אמר כו' וכתב ז"ל שאין אדם מחוייב לזון גרושתו ומשמע דליכא שום רבותא אחריתי, ולהכי נקט לה במשנה גבי רפואה דסד"א הרי כבר נתחייב בכל דמי רפואתה או דנימא דהוי כמו פרקונה כמו רפואה דיש לה קצבה ולא נקט לה במזונות גופה משום דליכא רבותא כלל דפשיטא דאינו חייב במזונות גרושתו ועוד דלגרש לכתחילה משום מזונות אסור דלא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ כו' או ערוה או דבר כו' ולא שייך לומר רשאי אבל בלקתה דחייב ברפואה דאין לו קצבה אם אינו איש אמיד ואין ידו משגת להוציא עליה הרבה רשאי לגרשה ולתת כתובתה וממילא יפטור מרפואתה והיינו נמי דתנינן בתוספתא ובשני בצורת אם אומר לה הרי גיטך וכתובתך פרניסי א"ע הרשות בידו משמע דווקא בשני בצורת והוא עני ואין בידו לזונה כ"א בעמל ובדוחק

גדול הרי הוא רשאי לגרשה ולתת כתובתה שיפטור ממזונותיה הא שלא מפני הדוחק אסור עשות כן ולגרש את אשתו על חנם ויש לומר שלכן כתב הטור ז"ל אם ראה שהחולי ארוך כו' ועמדו האחרונים על זה למה נקט דווקא חולי ארוך ולפי מה שכתבתי ניחא דמשום פעם אחת שחלתה אשתו אסור לאיש לגרש את אשתו ולפטור מרפואתה אבל בחולי ארוך שאין שיעור לדבר כלל ואולי יעלה לסך גדול שאין בכחו רשאי לגרשה כו' והוי כשני בצורת ועפ"ז יש לישב הקושיא שהקשו המפרשים מהספרי דדריש ושלחתה לנפשה ואם היתה חולה ממתין כו' ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי דהתם חלתה פ"א ובקרוב חתרפא, ואולי להכי נקט במשנה לשון לקתה חייב לרפאותה ולא נקט חלתה ובס' ש"מ עמד ע"ז ולפמ"ש א"ש דלקתה משמע טפי חולי ארוך שנתקלקל גופה וצריכה רפואה זמן רב כמו לקתה בכוליא וכדומה המורה על חולי גדול ומכאוב להכי לא נקט חלתה דמשמע חולי בעלמא אף פ"א דבזה אין יכול לומר הרי גיטה כו' דאסור לגרש הארכתי קצת אגב גררא עוד כתבתי שם ראיות ברורות נכונות ופשוט מאד לדעתי שאין כל תנאי כתובה מתבטלין רק בנתינת הגט וכן גבי פירות קיימ"ל בש"ס דמוציאין לפירות עד שעת נתינה אף שהגט כתוב ומסתמא הוא נותן לה כתובתה ומסתמא ה"ה דחייב בפרקונה שהוא תחת פירות ודעת הר"א מזרחי הוא נפלא מאד וכבר הוכיחו האחרונים דלא כוותי' הח"מ והב"ש והוכיחו מתשובת הרא"ש ורש"ל וכן בספר הפלאה בקונטרס אחרון בסימן ע"ז כתב כן וכתב ראיה מש"ס דגיטין אם ירצה שלא לזון את אשתו אינו רשאי כו' עיי"ש ואי משום טענת המום ומאיסה לי' הנה בזה אנו באים לדין תשו' הרא"ש דדוקא במום שכנגדו באיש כופין להוציא אז אין מיפין כח האשה וג"כ כופין אותה או במניעת שכ"ו כו' דהוא ג"כ כפיה גמורה דנקטי' בכובסי' אבל בשאר מומין כבר הכריעו בעלי הש"ע והאחרונים דאין כופין וממילא דחייב בשאר וכסית ואין לזוז מהכרעתם ולא ידעתי מה ראה על ככה הרב דק' סישלעוויטש לחלוק בזה אף גם למהדר דינא מה שכבר נפסק בב"ד אך יש לדקדק בעיקר המום אולי הוא באופן שגם באיש כופין להוציא כפי המבואר במכתב הרב שטוען שא"א להיות עמה מפני ריח רע ולא גרע מריח החוטם או ריח הפה אם אמת הדבר וכיון דבכה"ג באיש כופין כ"ש באשה לפי דברי תשובת הרא"ש גבי נכפה שכתב שיכול למנוע שכ"ו ועוד יש לדון בזה לפי דברי הפוסקים כרשב"ג שכופין אפילו באיש גבי מומין גדולים ואמר שם אילו הן מומין גדולים ניסמית עינו נקטעה ידו נשברה רגלו ומשמע דלרשב"ג נשברה רגלו אף שלא נקטעה הוי מום גדול וכופין אפילו באיש ויש פוסקין כמותו (דאפליגו ר' יוחנן פ' הלכה כרשב"ג במומין גדולים ורבא א' ר"נ הלכה כחכמים ופ' הריי"ף כר"נ ופלוגתא כזו

איתא ג"כ בפ' המפקיד גבי מפקיד פירות והן אבודין דרשב"ג א' מוכרן בב"ד ופ' הרי"ף גם שם כר"נ והרא"ש השיג עליו ופ' כר' יוחנן וצ"ע שסתם כאן) ואפשר בנידון הנשאל הוי כעין שבירת רגל או שמוטת רגל כיון שא"א להרפא ויש לצדד בזה ואין ידוע לי עיקר הענין איך הוא ע"כ לא אוכל לפסוק בזה דבר ברור אבל לדעתי מהראוי להכניס בזה לראות להביא הדבר לידי גמר בפשר דבר אם נראה שא"א לקרבן ולא יעגנו האיש יותר מדאי ויבצעו תמימים, הכ"ד או"נ ידידו דו"ש יעקב בלא"א מהו' אהרן זללה"ה חופ"ק קארלין יצ"ו.

הן אמת כי כבר כתבתי להרב המפורסם מו"ה שמואל אבגדור אבד"ק סיסלויץ כי הבעל יכול לטעון קים ליה כהרא"מ אך באמת אילו הייתי יודע כי כבר נפסק הדין בזה מהרב המאוה"ג מו"ה ברוך מרדכי ודעמי' ובפרט בבת ת"ח וצדיק ח"ו למהדר עובדא כי ח"ו אין טעות זה לא בד"מ ואף לא בשיקול הדעת ודבר זה תלוי בראות עיני ב"ד היושבים על מדין וכאשר ביארתי בתשובתי להרב הנ"ל והי' מהראוי להאריך בזה אך כי כעת אני שרוי בצער מחמת חתני נ' ישלח ד' דברו וירפאהו לא יכלתי להאריך ומהראוי להכניס א"ע בשלו ויבצעו תמימים כאשר כתב הרב הגאון מו"ה יעקב אבד"ק קארלין אור ליום ג' י"ב אדר תקצ"ט לפ"ק פה סלאנימא הק' דובעריש אשכנזי חופ"ק

סימן עד

ב"ה מוצש"ק כ"ח אד"ש שנת תרס"ב. כבוד הרב הגדול בתורה ויראה חו"ב מו"ה ישעי' עפשטיין נ"י (השוכן עתה בירושלים עה"ק תובב"א).

מ"ש כת"ר במכתבו ע"ד המקוה בעירו, לענ"ד ממ"ש סי' ר"א ס"ב שצריך להקיף מפץ באותו הנהר כו', מוכח דכה"ג ליכא חשש פסול זחילה הגם שבודאי אין המפץ מונע יציאת המים, דהא בעירובין ד' מ"ח פריך על הא דקאמר חרם שבין תחומי שבת צריך מחיצה של ברזל להפסיקו "ומאי שנא קנים דלא דעיילי בהו מיא של ברזל נמי עיילי בהו מיא", ובפרש"י דאפי' מגעת המחיצה לקרקעית המים א"א שלא יכנסו המים תחתיה", וצ"ל דאין שום עדיפות במחיצה של ברזל מדקאמר דמש"ה מחייך עלי' משום דמ"ש קנים כו' ולא ניחא לי' לומר שיש עדיפות במחיצה של ברזל שימעט עי"ז כניסת המים ויבטלו בהמים של אותו תחום וכעין מ"ש בביצה ד' ל"ח דהא דלא בטלי מים ומלח לגבי עיסה היינו משום דממון בעלים לא בטיל והכא הא הוי כחפצי הפקר וכמ"ש בתוד"ה חרם, וכן לא שייכי הכא מ"ש אביי ורבא גבי אשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה, ואפי' לפמ"ש דהוי דשיל"מ ודממילא הכא דהוי מין במינו לא בטיל (ואולי היינו מ"ש בירוש' פ' משילין בהא דקאמר שעושין לה מחיצה כו' ולא מין במינו הוא",

ודאפי' לרבנן דר"י יש להחמיר) כבר כ' התוס' בעירובין ד' מ"ה ד"ה אב"א דאע"ג דהוי דשיל"מ כו' בעירוב הקילו (והכא כשנאסור למלאות מהמים מפני עירוב המים של תחום אחר אין היתר לכל אותו יום, ול"ש כ"כ סברת עד שתאכלנו באיסור כו', וע' נדה ד' ע"א תד"ה ר"י), וא"כ משמע דיש חשש שבמשך היום יתערבו במדה מרובה עד שלא יתבטלו בהמים של אותו תחום (שהיו נכרין בעת קניית שביתה), ובדבר שגדל בלא הפסק ל"ש לומר קמא קמא בטיל וכמ"ש התוס' בב"ק ד' ק', וגם אי נימא דמחמרינן דלא בטלי בהמים של הנהר אכתי א"א לומר דתערובת משהו וטפה של מים שקנתה שביתה בתחום אחר אוסרת, ועמ"ש הריטב"א בע"א ד' מ"ו דהא דגבי ע"א מים במים במשהו דוקא כשנתערבו בתלושין כו', ובפרט דכל האיסור הוי משום שדעת אנשי העיר עליהם ועכצ"ל דעיילי טובא ושיש בהם ממש, ובלא"ה צ"ל דגם במחיצה של ברזל עיילי בהו מיא הרבה, דאל"כ מאי פריך ומחייך עילוי' דהא קאמר בלשון "צריך" (וע' חולין ד' ג' תד"ה אין), וי"ל שיש צורך בזה לכתחילה כדי למעט האיסור כפי האפשר וכעין גבי ביטול איסור לכתחילה, ועכצ"ל דכיון דא"א שלא יכנסו המים מתחתיה תו אין הבדל כלל בין מחיצה של קנים לשל ברזל, והתם הא מיירי במים מכונסים, ומכ"ש הקפת מפץ בהנהר ששוטף במרוצתו ופשיטא שאין המפץ שהוא מחצלת מונעת הזחילה לגמרי, ועמ"ש הרא"ש כלל ל"א סי' ד' וז"ל הגודר בכלים א"א לסתום כל כך שלא יצאו המים קצת בין הכלים כי לא הוזכר במשנה שצריך לטוחם בסיד שלא יצאו המים כו' שלא בא למעט אלא דומיא דמעין שכולו זוחל והולך ממקום אל מקום יע"ש, ועמ"ש במעיל צדקה תשו' ל"ט דזחילה בנקב או סדק קטן לא מקרי זחילה וקסטלין בעי' ניקב בתחתיתה כשפופרת הנוד ולא מצינו שהסתימה מעכב יע"ש

ובביאור הגר"א זצ"ל כתב לתמוה עמ"ש המחבר בשו"ע סעי' נ"א "ניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת", דהא הרשב"א הוא שכתב כן לשיטתו דס"ל כפי' הר"ש להחמיר במקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק אפי' אם ישארו בו מ' סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק משום שאין מקוה מטהר בזוחלין משא"כ לפמ"ש המחבר בסעי' הקודם דאין נפסל אא"כ לא ישארו מ' סאה אף בכה"ג פסול ולענ"ד מיושב, דהא לא כתב להכשיר אלא משום שישארו מ' סאה שעד הסדק שלא יזחלו לעולם משא"כ היכא שכל מי המקוה זוחלין הגם שיש הרבה יותר ממ' סאה, ומשום שסופה לפחות משיעור מ' סאה רק שתחזור ותוסיף מים אחרים ע"י נביעה, והמים שיש כעת הן זוחלין והולכין ופוחתין, ובמשך ימים ושנים לא ישאר מהמים שיש כעת (ואפי' אילו לא הי' סופה

לפחות כ"כ פסולה כל שכולה זוחלת), ושפיר כ' דכשאין הזחילה ניכרת כשירה כל שיש בה עתה מ' סאה, וכן שייך הוכחת הרשב"א שאם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל ובולע מעט מעט", שכל מי המקוה יבלעו מעט מעט רק שלא יחסר השיעור מצד שתמיד יתוספו מים שיבאו להמקוה ממק"א (ושאני מה שעד הסדק שהמה ישארו במקומם לעולם) והנה ממ"ש דמעיין מטהר בזוחלין, ובפרט לפמ"ש הש"כ סק"ל בשם הראב"ד דדוקא כשלא הופסקו מהמעין, מוכח דהגם שלא יכזבו מימיו לעולם ולא תפחות ממ"ס ע"י הוספת הנביעה חשיב זוחלין כיון שכל המים זוחלין ממקומן

ויש להעיר עפ"ז בענין הכשר שאובין ע"י המשכה שמבואר בפרש"י דחולין ד' פ"ד ד"ה זוחלין דהיינו כשממשיך לתוכן שאובין בזחילה, וכ"כ מקודם "שאר משקין שנתנן במקום מדרון והזחילן למקוה" (וס"ל לפרש"י דכיון דהמשקין הן שאובין ל"צ מיעוטא, דמ"ש התוי"ט רפ"ז דשאר משקין לא אתקש למעיין להא דמה מעיין ביד"ש, שייך רק לפי האמת, ולא לפום הס"ד דשאר משקין הוי בכלל מעיין, ומצד זה הוצרך לפרש דאצטריך קרא למעט כשהזחילן למקוה דהוי ע"י המשכה, אך קשה למאי הוצרך לפרש כן, דהא בלא"ה אצטריך קרא למעט שאר משקין שפסולין מה"ת ואינן משלימין לשיעור מ' סאה, משא"כ שאובין דעלמא דגם לשיטת הסוברין דרובו שאוב פסול מה"ת משלים מה"ת לרוב שאינו שאוב, ונצטרך לומר דס"ל לפרש"י כשיטת הסוברין דאף אדם מטהר במעיין בכל שהוא ודממילא אין פסול מה"ת במה שגוף הטובל עולה בב"א ומתכסה ע"י תערובת שאר משקין ודממילא עכצ"ל דאצטריך מיעוטא לטבול בשאר משקין שלא נתערבו במי מעיין, ודמש"ה דוקא מצד ששאובין נכשרין ע"י המשכה אצטריך למעוטי ודממילא מ"ש להלן בפרש"י ד"ה בור מים "ולא שאר משקין ואפי' מכונסין", אצטריך מיעוטא אפי' כשלא באו למקוה ע"י המשכה, לענין שאינו משלים לשיעור מקוה, אך מלבד מה דלא משמע לפרש כן, צ"ע, דהא משכחת דלא הוו שאובין וכגון שיצאו ונטפו המשקין מעצמן, וע' כתובות ד' קי"א דקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מינייהו (מהעיזים), ובכריתות ד' י"ג שנטף חלב מדדיה, ולענ"ד יתכן לפרש כונת פרש"י ליישב הא דאצטריך למעט שאר משקין מתורת מעיין ומתורת בור דהיינו מקוה דלכאו' כיון שנתמעטו מתורת בור מים ודאפי' מכונסין מכ"ש שנתמעטו מתורת מעיין ואינן מטהרין בזחילה שאין להן עדיפות של מעיין, לזה הוצרך פרש"י ליישב זה, דכמו"כ הי' מקום לומר דאדרבה ע"י זחילה מטהר טפי וכמו דמצינו ששאובין נטהרין ע"י המשכה בזחילה וה"נ כשנתן המשקין במקום מדרון והזחילן למקוה ומש"ה אצטריך

קרא למעט זוחלין וכמו"כ אצטריך למעוטי מכונסין, דהגם שיש עדיפות במכונסין גבי מקוה דעלמא נתמעטו שאר משקין, והנה גם אי לא נימא לפ' כן בכונת פרש"י, אכתי מבואר שדקדק בלשונו דע"י זחילה), וכן בלשון הרמב"ם שאם הי' ממלא בכלי ושופך והמים נזחלין והולכין למק"א" כו', וא"כ אפשר שיש עדיפות קצת כשנתנן במקום מדרון וכה"ג שהזחילה ניכרת ושלא הוצרך לבאר זה בשו"ע משום דתמיד דרך המשכה הוי כן, וכן במרדכי דכשהמשיכה ע"ג מקום שראוי לבלוע נתבטל אגב קרקע וכשזוחלת לגומא נעשית כאילו באו מתמצית הקרקע [והנה מ"ש במרדכי דע"ג רצפת אבנים אין ראוי לבלוע בה וכ"כ בשו"ע, ע' עירובין ד' פ"ת תד"ה ביב דאפי' עשוי כעין רצפה של אבנים מבלעי ובשו"ע או"ח ס' שנ"ז ס"ב וצ"ל דדוקא "כעין רצפה כו', וע' יו"ד סס"ע אי הוי ככלי שא"מ].

ועמ"ש הרשב"ץ ח"א ת' י"ז בשם הרשב"א דדוקא בנקב רחב זחילתן ניכרת והוי זחילה וצריך סתימה והוכיח מדתנן מקוה שנמצא חסר כו ודכשנמצא במקוה מ' סאה אע"פ שחסר ממדתה הראשונה הטהרות שנעשו ע"ג למפרע טהורות ומדלא חיישי' שמא נשבר למטה ונעשה זוחל והוי ספיקא דאורייתא עכצ"ל דלא הוי זוחלין אלא כשזחילתו נראית, וע"ש שמבואר בדבריו דגם להסוברין דלא מיפסל אלא כשלא ישאר מ"ס במקום שפסק זחילתו כגון שהנקב הוא למטה צריך שיהא הנקב גדול שזחילתו ניכרת וכן מ"ש הרא"ש להוכיח ממה שגודר בכלים ולא הוזכר במשנה שצריך לטוחם בסיד כו', מבואר בלשונו שבא להוכיח דדוקא דומיא דמעיין שכולו זוחל והזחילה ניכרת ודכיון דמוכח דדוקא דומיא דמעיין ממילא מוכיח ג"כ דדוקא דומיא דמעיין שכולו זוחל ושלא ישארו מ' סאה ועמ"ש הח"ס ת' רי"א שהוכיח ג"כ ממ"ש אך מעיין ובור מקוה מים וסתם בור שאינו מסויד מאבד מימיו ואפ"ה כשר והביא ג"כ להוכיח ממ"ש מקוה שנמדד ונמצא חסר כו' ודעכצ"ל דליכא חשש במה שמטפטף מעט מעט, וכ' דבכל זאת לא מצא ראי' למה שהוסיף הרשב"א להכשיר אפי' בניקב ודצ"ל שהכשיר הרשב"א מסברא דמדמה לה לנבלע בקרקע, ולכאו' בדברי הרשב"ץ בשם הרשב"א מפורש הוכחה להכשיר אפי' בניקב וכמ"ש דמדלא חיישי' שמא נשבר וניקב למטה ונעשה זוחל דהוי ספיקא דאו' כו', דהא מדקאמר הש"ס ריש נדה דאיכא למימר חסר ואתא חסר ואתא מוכח שאין ידוע שמקודם לא היתה הולכת ומחסרת וא"כ לא הי' להמקוה חזקת כשרות מעולם ואפשר שהי' נקב שאינו ניכר כ"כ למראית העין (וגם הוא דבר שעומד להשתנות ולהתקלקל) וא"כ העמד טמא על חזקתו שלא נטהר, (והנה מה שדקדק הרשב"ץ בשם הרשב"א לומר דהוי ספיקא דאו' וכדעת מהרי"ק ותה"ד דפסול זחילה הוי מה"ת ודאי הוי הפסול רק

מדרבנן סד"ר לקולא דלכאו' לפמ"ש הש"כ בסד"ר שיש חזקת איסור ה"נ העמד בחזקת טמא י"ל דהוי חשש ספק שאין מצוי כ"כ וגם י"ל שנבדקה בשעה שעשאוה והיתה בחזקת שאין בה נקב ובלא"ה לא אפשר להקשות מזה כיון דתליא בפלוגתא דעירובין ד' ל"ה) ובח"ס שם הביא ממ"ש בכורות ד' נ"ה תד"ה שמא ולענ"ד יש להוסיף דבלשון התוס' שם "אפשר שיהו זוחלין ודהגם שניקב כמוציא רמון לא הי' בודאי זוחלין. וכתבתי הנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין החופ"ק מאריאמפאל.

בענין הנ"ל

הנה במעיל צדקה כתב להוכיח דכשיוצאין המים מן המקוה ע"י הטובל מקרי זוחלין ממ"ש התוס' ביומא ד' ל"א ד"ה אמה "וא"ת א"כ הי' עין עיטם יותר גבוה מכ"ג שאם לא הי' אלא כ"ג א"כ היו המים יוצאין לחוץ", דלכאו' תמוה דהא כמו"כ אם הי' עין עיטם יותר גבוה מכ"ג אמה היו המים יוצאין לחוץ אם אין מחיצות המקוה עודפות וגבוהות יותר, ועכצ"ל דכונת התוס' להקשות דכיון שלא הי' עין עיטם יותר גבוה מכ"ג אמה כבר הופסק מן המעיין ואינו מטהר בזוחלין כשזוחלין ויוצאין המים לחוץ ע"י הטובל יע"ש, ולענ"ד צ"ע, דהא ברגע הטבילה שכל גופו מכוסה במים אין המים זוחלין, וגם לפמ"ש הכ"מ סוף פט"ז מאה"ט שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מהמקוה, אכתי מהני מה שהיתה המקוה כשירה בשעת טבילה וע' ריב"ש ת' רצ"ג ובשו"ע סעי' ס"ב דדוקא כשיש רק מ' סאה מצומצמות לא יקפוץ הטובל לתוך המקוה שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו" וכונת התוס' ביומא לא הוי מטעם זחילה אלא מצד חסרון המים כשיוצאין לחוץ, ודממילא עכצ"ל שהי' עין עיטם יותר גבוה מכ"ג ולא הופסק נביעת המעיין הזוחל להמקום שאינו גבוה ממקום הנביעה ומעין מטהר בכ"ש כשכל גופו מתכסה בהמים (ובלשון התוס' "היכי טביל בכלי" כו' משמע דס"ל דגם לענין זה מהני מה שלא הופסק מהמעיין אך עמ"ש התוס' בפסחים ד' ק"ט ד"ה בים דהא דנקט כמוציא רמון היינו לבטל השוורים מתורת כלי שלא יקבל טומאה אבל להכשיר המים סגי כשפופה"נ כו', וע' ש"כ ס"ק ק"ו דשאני ממשיך מים מן הכלי שנפסלו לפי שיש להכלי בית קבול ונפסלו משום שאובין משא"כ כשממשיך ע"י דבר המקבל טומאה שאין לו ב"ק, וא"כ ממ"ש התוס' גבי רגלי השוורים שהיו נקובין כמוציא רמון והיו מחוברין למעיין שתחתיהן דמש"ה לא סגי כשפפופה"נ לפי שהי' צורך לבטלם מתורת כלי שלא יקב"ט מוכח דס"ל להתוס' כשיטת הרשב"א דאפי' מצד פסול קב"ט ל"מ הכשר השקה מה דהוי חיבור למעיין דלדעת הרא"ש אין חשש פסול מצד מה שמקב"ט, ועמ"ש הש"כ ס"ק ק"ה דה"ה כשנפסק הקילוח, ובפרט דאפי' למ"ש הר"ר יחיאל שהשורי' מפסיקי בין הים למעיין,

לא שייך זה לענין השוורים, ועכ"פ מ"ש התוס' "היכי טבל בכלי' לא הוי בדקדוק לומר שהי' כלי ממש ואולי מ"ש התוס' דנקט כמ"ר לבטל השוורים מתורת כלי שלא יקב"ט, אין כונתם מטעם דהוי דבר המקב"ט אלא דעי"ז דנקב כמ"ר מטהר אפי' שידה ותיבה (וע' כ"מ פ"ו ה"ד) ממילא הגם שהיתה כלי גדולה הרבה נתבטלה מתורת כלי) ובריב"ש שאף אם יצאו המים מן המקוה בשעת טבילת הכה"ג טהור לפי שלא היו המים הנמשכין מעין עיטם נפסקין והרי הוא כמעיין שמטהר בכל שהו ומה שצריך אמה על אמה ברום ג"א הוא כדי שיהי' כל גופו עולה בהן, וי"ל שגם כונת התוס' הוא כן, ויותר י"ל דכשהי' עין עיטם גבוה יותר מכ"ג אמה, פשיטא שלא נחסרו המים ע"י מה שיצאו לחוץ לפי שהיו מיד באין אחרים תחתיהן מעין עיטם כיון שלא הפסיק שם כח זחילת המעיין, ודוקא מצד שהי' גבוה רק כ"ג סברי התוס' בקושייתם דבאותו מקום כבר נפסק כח הנביעה והזחילה, וגם כשמגיע לשם שטף וזחילת המים מ"מ אינו שוטף וזוחל במרוצה וכבר חלש כח הזחילה מצד שהוא בסוף מקום כח הזחילה וקרוב להמקום שלא יגיעו לשם מי המעין, ומצד שלא ישטפו המים לשם במהירות יש חשש שיחסרו המים באותו רגע קודם שיבאו אחרים תחתיהן מצד ששם כבר אין המים הולך במרוצה ובא לאט לאט, והוצרכו התוס' לתרץ די"ל דגם באותו מקום היו "מיד" באים אחרים תחתיהן מעין עיטם ועכ"פ לא מיירי כלל בענין פסול זחילה, ועמ"ש הש"כ ס"ק ק"כ דכיון שמחמת אדם הטובל בהם יוצאין לחוץ לא מיקרי זוחלין והתם מיירי כשירדו שלשה וטבלו בהן ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם ונתערבו יחד, דממילא ברגע הטבילה של כאו"א המים זוחלין מצד ירידת ועליית השנים האחרים דא"א לצמצם שכל השלשה יתכסו במים כל גופם ברגע אחת (וגם לא מיירי בהכי) וכשטובל רק אחד בל"ז אין המים זוחלין ברגע הטבילה (ויש לבאר לענין היכא שתנועת וזחילת המים נמשכת עדיין מצד כח התנועה הקודמת).

והנה מה שמבואר שם סעי' נ"ה שהוכשרו שלשתם כיון שפ"א היו מחוברים ביחד, ותמה מזה הנוב"ת ת' קמ"א והובא בפ"ת סקל"ז עמ"ש רבי' ירוחם והובא בש"כ ס"ק קי"ב להסתפק אי אמרי' דכיון שנסתם הנקב חוזר לפסולו כבתחילה, לענ"ד לכאו' שאני התם שנתמלאו ויצאו על שפתם ונתערבו יחד שהיו מחוברים ביחד לגמרי משא"כ כשלא נתערבו יחד רק שהוכשרו ע"י השקה כשפופרת הנאד, ועמ"ש הש"כ ס"ק ק"ה דמהני השקה אפי' נפסק אח"כ, והביא בדג"מ מ"ש הש"כ בעצמו ס"ק קי"ב, ועפמ"ש י"ל דשאני התם שממשיך ממעין או ממקוה שהם מחוברין ממש ומש"ה כשרין גם לאחר שנפסק קילוח המושך, [והגם דמשמע דה"ה לענין מ"ש במשנה דמביא סלון של חרס

כו' (ע' ס"ק קי"ז דמוקי כשפסול המקוה העליונה רק מדרבנן) י"ל דהתם אין ההשקה ע"י נגיעה בלבד אלא שמי המקוה הכשירה שוטפין ומגיעין להמים שצריכין הכשר) **ועמ"ש** החס ת' ר"ט ממ"ש הש"מ ביצה ד' י"ח בשם הרא"ה שלא התירו כשפ"ה אלא בעירוב מקוה עם מקוה שמטהרין באשבורן והם ממין א' אבל בשאינו מינו כגון שמתערב במעיין שאינו מטהר אלא בזוחלין אין עושין עירוב להוציאם מידי שאיבה, ולכאו' הדברי' תמוהין וע' ת' רי"ב, ואילו הי' מעיין מטהר רק בזוחלין הי' מקום לומר דכיון דא"א שע"י העירוב יהא כמעיין ממש לטהר בזוחלין ל"מ העירוב, אך הא קיי"ל דמכ"ש שמטהר מעיין באשבורן ומצינו להרא"ה בעצמו שהביא בריטב"א מכות ד' ד' בשם הרא"ה ז"ל "שאין שאובין נטהרין בשפוה"נ אלא כשהם בתוך מקוה כו' אבל לגבי מעין שהוא מטהר בזוחלין משא"כ במים שבכלי אין יוצאין מידי שאובה בשפופה"נ כו' עד שיהא נקוב כמ"ר שיוציא מתורת כלי' והובא זה בב"י בב"ה, ומשמע שבא רק לחלק דמ"מ צריך שיוציא מתורת כלי, דהא בא ליישב מה שהוצרכו להיות רגלי השוורים נקובין כמ"ר. ומסתמא גם מ"ש הש"מ בשם הרא"ה הוא כן וכמ"ש הרא"ה בעצמו והובא בריטב"א, ומה שהזכיר לחלק ואמר "אבל לגבי מעיין שהוא מטהר בזוחלין, דלכאו' אין בזה שייכות לי דקאמר דמשא"כ במים שבכלי כו', אולי י"ל דכונתו דכמו דל"מ החבור כשפופה"נ לענין שיטהר בזוחלין (וע' סעי' י' שאם הפסיק ראש הקילוח כו') ה"נ ל"מ לענין שיוציא מתורת כלי ומשום דע"י החבור כשפה"נ לא נחשב כמעיין ממש וממילא דוקא כשיוציא מתורת כלי ע"י נקיבה כמוציא רמון, וצ"ע.

סימן עה

מ"ש מע"כ ע"ד מ"ש הנוב"ת אה"ע ת' קי"ד דמ"ש בב"ב ד' קע"ד אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש' היינו שא"צ שיהיו בפני ב"ד מומחין היודעים הדין דצריך שידירנה הנאה ולעולם צריך שיגרש עכ"פ בפני ג' הדיוטים, וכתב מע"כ דבלא"ה י"ל דשאני היכא שמגרשה בע"כ שמפקיע ממנה הזכות שלה וחוב הוא לה ובעי ב"ד, משא"כ בעובדא "דמשה בר עצרי ערבא דכתובתא דכלתיה הוה כו' דנסביה עצה לרב הונא דנגרשה לדביתהו ותיזל ותגבי כתובה מאבוה והדר נהדרה", שתתגרש מרצונה שגם היא תחפוץ בהערמה זאת. **הנני** להשיבו דיש להוכיח מהסוגיא דשם דגם היכא שמתגרשת שלא ברצונה א"צ ב"ד, דהא לכאו' צריך ביאור מ"ש בתוד"ה אטו כל דמגרש דשמא יפרע בלא ב"ד ובלא הדרה", דאיך יתכן שלא יחוש לתקנת עצמו ויפרע בלא הדרה והדרת הנאה הוי בשעה שנפרעת מן הערב וכמ"ש ברמב"ם ובשו"ט אה"ע סי' ק"ב ס"ז שלא תפרע מן הערב עד שידירנה בעלה הנאה עד"ר כדי שלא יעשו קנוניא עליו", וצ"ל דאחר מעשה הגירושין אפשר

שיפעע בלא הדרת הנאה לפי שיחפוץ בטובת בנו שיחזור וישא גרושתו, משא"כ בשעת גירושין אדרבה עי"ז שיצטרך לדור הנאה ימנע מלגרש וגם הב"ד בעצמן לא יזדקקו להגירושין בלא הדרת הנאה, שלא לסייע למעשה ערמומיות וקנוניא (ושיש עי"ז חשש שלא גמר בלבו לגרשה ורק כדי שתגבה כתובה ופעמים יסתובב תקלה ומכשול ע"י גט כזה, ויש לחקור היכא שאין הבעל כאן והדבר ידוע שאין לבעל במה לשלם אם תפרע מן הערב ע"י מה, שתדור הנאה מהבעל, או דנימא שאין תועלת בזה משום דהויא כאנוסה בהנדר כדי שתפרע כתובתה, ודכמו"כ יש חשש שאין בגט ממש משום דזימנין דהוי אומדנא דמוכח שלא נתכוין לגרשה ורק שתגבה דמי כתובה מערב, גרע מגט שכ"מ דהגם שמגרשה לטובתה כדי שלא תזקק ליבם גזה"כ דאפי' לא נתגרשה אלא מאישה כו', ועכ"פ יש בזה ענין הוראת היתר שהוא הערמה בעלמא ודממילא יוכל בעלה להפר נדרה, וכשהבעל נודר הנאה אינו אנוס בדבר ורק כדי שירויח, וי"ל ג"כ דכיון שהאשה לא פשעה בדבר ואין מעשה הגירושין תלוי ברצונה, אין לעכב הפרעון עד שתדור הנאה, כשאין הבעל כאן או שאין הבעל רוצה להדירה הנאה, ויוכל היות שגרשה באמת ולא לשם קנוניא. וממילא מגיע לה דמי כתובה מערב, ואין לכופה שתדור הנאה דהא אפשר שלאחר זמן יתרצה לה בעלה לחזור ולישאה וע"י הדרת הנאה תתעגן וצ"ע) ועכ"פ אי נימא דהא דא"צ שיהא הגירושין בפני ב"ד הוי רק מצד שנתגרשה מרצונה, ולולי זאת הי' מוכרח לגרשה בפני ב"ד שהם לא הזדקקו להגירושין בלא הדרת הנאה, א"כ יקשה דנהי דמשה בר עצרי לא הי' מבקש מב"ד להכריח את בנו שידירנה הנאה (או שאין בכחו להכריחו לזה) ומצד שאדרבה יחפוץ שיחזור וישאנה, אכתי יש לו טענה לפטור א"ע מפרעון דמי כתובה לכלתו שהיא בעצמה פשעה בדבר במה שנתרצית ושעי"ז נתגרשה שלא בפני ב"ד ובלא הדרת הנאה ואם לא התרצית הי' מוכרח לגרשה בפני ב"ד והי' מוכרח להדירה הנאה וממילא אפשר שלא בא הדבר לידי גירושין, דגם אם גמר בלבו לגרשה אפשר שלא הי' רוצה להדירה הנאה דממילא לא יהי' בידו להמלך ולהחזירה, וכיון שבהריצוי שלה גרמה כל ענין הגירושין ושלא הדירה הנאה יוכל לטעון שלא נעשה ערב לדמי כתובתה אלא כשענין הגירושין תלוי רק ברצון בעלה שהוא בנו ולא כשהי' תלוי ברצונה ודאפשר דהוי קנוניא בעלמא ואינו מחויב לפרוע מספק ועכצ"ל שלא הי' הדבר תלוי בהאשה ושגם בלא רצונה מגרשה בלא ב"ד דממילא לא פשעה בדבר, וגם לצד הספק דהוי קנוניא, הבעל הוא שעשה זה ולא האשה שאין הדבר תלוי בה כלל ולולי דברי התוס' הי' ג"כ מקום לפרש שהערב יהא מוכרח לפרוע דמי כתובתה הגם שאין הבעל כאן או שאינו רוצה להדירה הנאה ודכמו"כ אין האשה מוכרחת לדור הנאה

כיון שהיא לא פשעה במה שנתגרשה ולא הי' הדבר תלוי ברצונה, וגם אם נימא לפרש כן אכתי מוכח דגם כשמגרשה בע"כ א"צ שיהא בפני ב"ד דאלת"ה יקשה דהא עכ"פ תהא מחויבת לדור הנאה כיון שהיא גרמה במה שנתרצית שנתגרשה בלא הדרת הנאה של הבעל, וכן לפום דמשמע מלשון התוס' שהיו בטוחים שהאב לא יבקש הדרת הנאה, אכתי מוכח דגם כשמגרשה בע"כ א"צ ב"ד וכמ"ש (ואא"ל דשאני התם דליכא כ"כ ענין דין בגירושין לפי שתגבה כתובה רק מהערב קבלן כשידור הנאה, דז"א, דהא עצם החיוב מוטל על הבעל מיד, וגם מפורש בלשון האו"ז דלאו מצד גביית כתובה לחוד אך גם מצד מה שאין הבעל יורשה ואינו אוכל פירות נ"מ שלה וכדומה הוי ענין דין) וא"כ עכצ"ל כמ"ש הנוד"ב דקאמר רק דא"צ ב"ד מומחין, והגם דג' הדיוטות נמי א"א דלית בהו חד דגמיר היינו דגמיר ובקי בטיב הדין שהוא דן וכעין הא דרוב מצוין אצל שחיטה כו', ובכ"ז אין יודע הדין דצריך שידור הנאה שאינו נוגע לגוף דין הגט, וע' קדושין ד' ו' דאפי' לא שמע הא דאמר שמואל דוהוא שעסוקין באותו ענין הוי בכלל שאינו יודע בטיב גיטין, משא"כ הך דינא שאינו נוגע למלתא דאיסורא, דאס"ד שהי' חשש פסול על הגט היכי הוה אמר אביי ליכא דניזל דנסביה עצה לרב הונא דנגרשה לדביתהו כו', ועל הא דפריך דהא אמר אביי איזהו רשע ערום זה המשיא עלה למכור בנכסים כרשב"ג מתרץ בנו שאני וצו"מ שאני, ואס"ד שהגט פסול הא הוי זה גזל ממש, ולא דמי כלל להמשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג שאין ענין איסור רק שאין מהראוי לעשות כן, ודוגמת מ"ש בסוטה ד' כ"א כשנותן דינר לעני להשלים לו ר' זוז שמחשבתו היא לרעה, והגם דלכאו' י"ל דמשה בר עצרי הי' מחויב מתורת צדקה ליתן לבנו שהי' עני וצורבא מרבנן וכמ"ש בב"י יו"ד סי' רנ"א ממ"ש בת' הרשב"א דכופין את האב לזון את בנו עני, ומוכיח ג"כ מההיא עובדא דמשה בר עצרי, ולפ"ז צ"ל דמה שחתרו למצוא עצות ותחבולות איך להוציא ממון ממשה בר עצרי ולא לקחו מידו ב"ד בכפייה, היינו כתירוצא קמא של התוס' בכתובות ד' מ"ט ד"ה אכפיי' דאכפיי' בדברים ושאין כופין על הצדקה ודממילא אם היתה כלתו גובית ממנו דמי כתובה ותחזור ותינשא לבעלה, ליכא ענין גזל גם כדקמי שמיא גליא דהוי קנוניא והערמה בעלמא לפי שהי' זוכה הבן בתורת תפיסה מה שמחויב לו בתורת צדקה, ועמ"ש באה"ר סי' מ"ו לענין תפיסת העני, אכתי מוכח מהס"ד דלא אסיק אדעתי' הא דבנו שאני וצו"מ שאני, ומדמדמה לה להמשיא עצה למכור בנכסים כו' מוכח דלא אסיק אדעתי' דהכא שאני דהוי בתורת צדקה, ובכ"ז הוה מדמה הס"ד להמשיא עצה למכור כו', ולא למשיא עצה לגזול ממש וא"כ עכצ"ל דהגם דקמי שמיא גליא שהי' ענין קנוניא מ"מ לא הי' ענין גזל לפי שהי' גט כשר, (וגם אי נימא דממילא

ע"י החשש קנוניא יש חשש על הגט אכתי הוא דין צדדי ואינו בכלל שא"י ט"ג מדלא קמ"ל דגם זה הוי בכלל).

ובפ"ת אה"ע סי' קנ"ד סק"ח הביא ממ"ש בקדושין ד' ס"ב דקאמר שבידו לגרשה ולא קאמר דמי ימר דמזדקקי לי' תלתא, אך מלבד מ"ש בעצמו דדוקא גבי גירות אמרי' כן משום דקשין גרים (וע' רשב"א יבמות ד' פ"ח, ובפרט כשאומר הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר דיש לחוש שאין הגירות לש"ש ורק לשום אשה וע' יבמות ד' כ"ד), בל"ז התם שא"ל האמ"ל לאחר שאגרשיך, כשלא יחזור בו ברגע הגירושין, אין זה חובה להאשה, ואדרבה תרויח לפי שעה דמי כסף קדושין ודמי כתובה, ומזדקקי לי' (משא"כ כשיש חשש הערמה שכונתו שתגבה כתובה מערב או להבריח מבע"ח) וע"ש שהביא מ"ש האו"ת מתרגום יונתן שיכתוב לה ספר תירוכין קדם בי דינא (והתם מיירי כשמגרשה שלא ברצונה) וממ"ש התוס' קדושין ד' ט', וע' ח"ס ח"ב ת' ס"ו ממ"ש התוס' והרשב"א במגילה ד' ט"ו, ולכאו' שאני התם שבשביל הצלת ישראל היתה מוכרחת להתרצות לאחשורש, וכיון שנאסרה למרדכי כאילו הי' ברצון ממש י"ל שהפסידה כתובתה (וגם היתה יכולה למחול לו) ולא' הי' מסתעף מהגט ענין דררא דממונא. ועש"ק ט"ז תמוז תרנ"ט, מאריאמפאל

בענין הנ"ל

הנה האו"ז סי' תשמ"ה כתב דאשה שקבלה גטה מבעלה בלילה אינה מגורשת משום דהוי תחלת דין ודמ"מ ל"צ תלתא בנתינת גט משום דאפי' בד"מ חד נמי כשר דאורייתא וסגי בפני חד שיודע להקרות, וא"כ לפמ"ש הש"כ חו"מ ר"ס ג' ממ"ש הרי"ף והנמ"י דמדאו' בעי' תלתא מומחין ה"נ בנתינת הגט הוי כן ועכ"פ הוי לעיכובא דאיכא חד דגמיר, ולכאו' י"ל דכיון דטעם האו"ז הוי משום שע"י הגט היא גובה כתובתה ואין הבעל אוכל פירות בנ"מ וכה"ג והוי בכלל דין ומשפט, ממילא לפמ"ש בסדר גיטין סי' רי"ט ר"כ שקודם נתינת הגט תחזור לבעל הכתובה או שתמחול לו ושלא יהיו קשורים ביחד בשום דבר דררא דממונא, ובפרט בזה"ז שאינה סומכת על מה שתטרוף ותגבה בכח ב"ד רק שמשליש לה מקודם, בתנאי שתקבל הגט, והוי כענין השלשה על תנאי דעלמא, ולא מצד דין ומשפט מה שב"ד גובין לה, תו אין בנתינת הגט ענין דין ומשפט, וממילא אין חשש פסול גם כשאין אף יחיד מומחה וכן לענין נתינה בלילה קיל טפי בזה"ז (ובגט שכ"מ נוסף למה שהוא שעת הדחק בל"ז כיון שמגרשה רק לטובתה שלא תזקק ליבם וליכא ענין דין ומשפט), ועמ"ש הנוד"ב דדוקא בנשואה שע"י הגט פקע זכותו בפירות כו' משא"כ ארוסה דאפי' לדעת הסוברין שיש לה עיקר כתובה מתק"ח מ"מ אם פרע

כתובתה קודם נתינת הגט שוב אין כאן ד"מ, ועפמ"ש יש לצדד גם בענין גט נשואה בזה"ז [וע' ב"ש סי' י"ז ס"ק ס"ח, ולברר אמיתות הדברים שייך לומר שמצד חומר הענין צריך דו"ח, וכן ענין הדין ומשפט הוי לברר המעשה, משא"כ הכא שאין אנו דנין על בירור המעשה שיוכלו העדים אח"כ להעיד בפני ב"ד, לא דמי אפי' לד"מ, ומ"ש האו"ז להוכיח ממ"ש גבי חליצה בלילה דמ"ס חליצה כתחלת דין דמיא, לכאו' הא שאני התם דמפורש בכתוב ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ויליף מינה דבעי שלשה וא"כ הוי גזה"כ בחליצה דהוי כענין דין ומשפט וממילא י"ל דהוי כתחלת דין וא"א להקיש גט לחליצה דהא בחליצה ר"י אומר בחמשה, ומ"ש באו"ז ממ"ש בהא דהוה קא מעשה אגיטא ממ"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כו' ולא לפני הדיוטות, לכאו' הא אכתי מדא"צ ג' לא הוי דומיא דחליצה, ומ"ש כל שאינו יודע בטיב גיטין כו' הוי רק מטעם חשש שלא יכתוב הגט כראוי, ודוקא במקום שיש חשש גט מוטעה וכה"ג כח ב"ד יפה יותר, וע' ס"ס צ"ב בהא דל"מ סילוק מירושה וכה"ג ואפי' תנאי ל"מ דהוי כמתנה עמ"ש בתורה משא"כ ברגע שקודם נתינת הגט שהוא כדי להכשיר הגט ושלא יהא להגט תורת ד"מ דהוי בפני ב"ד דוקא וביום, שאינו עוקר בהסילוק מ"ש בתורה ותקנת חכמים, דאחר הנתינה אגלי למפרע שהי' הסילוק ברגע שקודם הנתינה ולתועלת הכשר הגט ודממילא שאין בנתינת הגט ענין דין ומשפט יש מקום לומר דגם הריא"ז מודה להכשיר, וצ"ע לענ"ד.

סימן עו

ביו"ד ס"ס רפ"א דס"ת שאמר הסופר לאחר שיצא מידו לא כתבתי האזכרות לשמן כו' אינו נאמן לפוסלו שמא לא נתכוון אלא להפסיד כו' ע"ז ששכרו ודומה שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות לפיכך אם אמר כו' עורות שלו אינם מעובדין לשמן כו' נאמן לפסלו שהכל יודעים שאם אין העורות מעובדין לשמן אין לו שכר כלל, ומיהו כשכר חומש בעלמא חייב לשלם לו", ועמ"ש הט"ז דא"צ ליתן שום שכר משום שאסור לקרות בו אפי' ביחידות דאתי למיקרי בי' בצבור כיון שאין הפסול מוכח מתוכו, וכ"כ הישו"ש (הובא בחדושי רע"א) דהיינו שעלה על דעת ר' ירמי' להקשות על ר' אמי דנהי דאפסיד שכר אזכרות שכר דס"ת כולי' מי הפסיד, דהיינו מה ששנה ללמוד בה, וכבר הקשו לפ"ז הא דקאמר הש"ס התם איכא למימר טעי בדר' ירמי' הכא כיון דקא מפסיד כולי' אגרי' ואתא ואמר אימור קושטא קאמר", דהא כמו"כ כדקאמר גוילין שלו לא עיבדתים לשמן אפשר דטעי בדר' ירמי' ושלא יפסיד מה ששנה ללמוד בה, ולולי מ"ש הישו"ש יש לפרש כמ"ש המרדכי דקושיית ר' ירמי' הוה כעין הא דפריך להלן

"וליעבר עלייהו קולמס וליקדשה", דממילא מפסיד רק שכר אזכרות לפי שיצטרך ליתן לסופר שכר טורח העברת קולמס, ודמש"ה ל"ש זה כשאמר לא עיבדתים לשמן, משא"כ להיש"ש דלא ניחא לי' לפרש כן משום דמשמע בלשון הש"ס דהא דפריך לקמן וליעבר עלייהו קולמס וליקדשה הוי קושיא בפ"ע, וכן מלשון השיבת ר' אמי שכל ס"ת שאין אזכרות שלו כתובות לשמן אינו שוה כלום", משמע שלא בא לומר דל"מ העברת קולמס אלא דס"ת שאין הפסול מוכח מתוכו אינו שוה כלום אפי' ללמוד בו, הדר יקשה דהא כמו"כ גבי גווילין אפשר דטעי בדר' ירמי', (וכן יש להעיר ממ"ש הסמ"ע סי' שפ"ה גבי מנסך יין שהי' לו בו שותפות דל"א לצעורי קמכוין דא"כ הו"ל ליטול חלקו מקודם משא"כ בשחיטת בהמה לעכו"ם דא"א לחלקה בחיי' ודכיון דא"א בע"א ניחא לי' לגרום הפסד לעצמו כדי לצער חבירו, ואולי י"ל דהתם לא יפסיד כ"כ לפי שבצנעא יאכל ויהנה מבשר הבהמה שיודע בנפשו שלא כיוון לשחטה לעכו"ם משא"כ בניסוך יין שהי' אפשר לחלק מקודם ולנסך אמרי' דאס"ד שכוונתו הי' רק לצעורי הו"ל לחלק החלה היין כדי שלא יהא מוכרח להסתיר ולהצניע א"ע בעת שישתה ויהנה מהיין, ובל"ז שאני יין שרגיל להיות המכירה בפרהסיא ועי"ז שיהא בהצנע יפסיד מזה, ועכ"פ שאני הכא שבודאי יפסיד שכרו, וגם הא קאמר בלשון "אימורי קושטא קאמר) והנה גוף מ"ש המרדכי "שיתן לכה"פ כשכר חומש בעלמא ללמוד בו תינוק" שייך רק כשגרם הפסול בשוגג ושכחה ושלא בכוונה רק ששכח לכתוב האזכרות לשמן דהוי כאומן שקלקל שלא בכונה שבעל הכלי משלם לאומן דמי שיווי השבח אם ההוצאה יתירה על השבח (ועמ"ש הש"כ סי' ש"ו ס"ק ה' דשכר טרחו כשאר שכיר יום הוי בכלל ההוצאה) משא"כ כשקלקל במזיד שאינו מחויב ליתן לו כלל, שהוא שכרו כדי לכתוב ס"ת כשירה ולא ס"ת פסולה ללמוד לתינוק, ועמ"ש התוס' במנחות ד' מ"ב ד"ה ואל דמ"ש אזכרות שבה לא כתבתי לשמן היינו שכתבן סתמא, וא"כ יכול לומר ששכח לכתוב לשמן, ודמש"ה טעי בדר' ירמי' וחשב שיצטרך ליתן לו שכר חומש ונתכוין להקניט לזה ששכרו לכתוב לו ס"ת כשירה שיהא מוכרח לשלם לו בעד חומש הגם שאין בעל הס"ת רוצה בזה, וממילא לענין עיבוד העורות לשמן די"ל דקיל טפי דלא מיפסל בדעבד אלא כשעיבדם שלא לשמן ולא היכא דהוי סתמא בעלמא י"ל דלא מצי טעי בדר' ירמי' שיטול שכר חומש, דהא כיון דלא הוי סתמא בעלמא רק שעיבדם שלא לשמן קלקל במזיד ולא יטול כלום, ושפיר קאמר דהכא כיון דקא מפסיד כולי' אגרי' כו', ומיושב מ"ש הישי"ש, ולהמרדכי דגם למסקנא נותן לכה"פ שכר חומש ללמוד בו תינוק ודלר' ירמי' מפסיד רק שכר האזכרות כמ"כ הי' מקום לפ' דס"ל דסתמא לשמה קאי ודמ"מ הפסיד שכר אזכרות לפי ששינה מרצון בעל הס"ת

שהוא מקפיד ורוצה דוקא שיכתוב האזכרות לשמה כמצותו לכתחילה ודכיון שהס"ת כשירה בדיעבד לא הפסיד עי"ז שכר דס"ת כולי' ור' אמי השיב לר"י שהס"ת פסולה אף דיעבד וממילא אינו שוה כלום ודגבי הגוילין ל"ש לומר דטעי בדר' ירמי', משום דגבי אזכרות י"ל טפי דסתמא לשמה קאי כסתם מילה שהיא למצותה משא"כ גוילין, והגם דכמו"כ אזכרות אפשר שכותב לצורך לימוד התינוקת, אכתי לפמ"ש היש"ש דלר' אמי אסור לקרות בו אפי' ביחידות, ממילא סתמא דאזכרות קאי טפי לשמה דאא"ל שכותבן לצורך לימוד בעלמא, וממילא הי' מקום לפרש דדוקא גבי אזכרות אפשר שיטעה בדר' ירמי'.

סימן עז

בשם השי"ת ב' ח"י אדר תרע"ד בילגורייא יצ"ו, אורך ימים ושנות חיים של טובה וברכה תבואותה לראש יד"נ עוז הרב הגאון הגדול ג"י ע"ה פ"ה וכו' הרב ר' אלי' שליט"א האבד"ק לובלין יצ"ו, ד' יברכהו ויחוננהו יתברך בכל מדות שמנו חכמים לצדיקים אמן.

אחרי דרישה"ט אבקש להטריח עבור מצוה רבה וימלא שאלתי ובקשתי, הנה אשה אחת מעיר יאנוב באתה להנשא פה עם אלמן מקהילתינו והאשה יש לה משפחה נכבדה בפ"ק והם יודעים כולם שנתגרשה מבעלה (אך בידיעה בלא ראי') והי' פשוט אצלם שיסדרו לה חופה וקדושין, אך להיות כי בעזה"י פקודתי חזקה על מסדרי קידושין כאלו שלא יעשו דבר אם לא ע"פ כתב מעשה ב"ד כמשפט, ובפרט בזמנינו יש להחמיר בענינים אלו טובא, ולולי כי אינני רוצה להטריח את רומעכת"ה שליט"א הייתי מספר כמה דברים נפלאים וחסדי השי"ת שעשה עמי בכאלה וכאלה, והאלמן המדובר וגם משפחת האשה כולם צועקים עלי כי בעלילה אני בא עליהם ע"כ אבקש מהדר"ג שליט"א לצוות לעושי רצונו לחקור הדבר ולהשיבני על אתר תשובה ברורה ולמצוה רבה יחשב האשה אומרת שנתגרשה בחורף זה בחדש מרחשון בעיר לובלין או בטשעכיוו הסמוך ללובלין, האשה שמה כו' ע"כ יהי' נא בטוב רומעכת"ה לצוות על עושי רצונו לחקור אצל המסדרי גיטין שבלובלין וטטשעכיוו אם כנים הדברים והדבר נחוץ.

למען לא אראה ריקם אכתוב איזה גרגרי ד"ת כו', בר"ן ריש פסחים בד"ה שמא תאמר דחה שיטת התוס' דס"ל דצריך מה"ת ביטול דווקא והביא ראי' ממחלוקת ר"י ורבנן כיצד מבערו, והדברים תמוהין הא הסכמת כל ראשונים (חוץ מרש"י) דמחלוקתם אחר זמן אסור דל"מ ביטול, ובפרט ר"ע מיירי לכ"ע בט"ו, ופשוט דגם לפרש"י בכלל מצות תשביתו הוי מצות ביעור בידים כשא"י לקיים המצוה ע"י ביטול בלב כמו בחמץ של אחרים שק"ע אחריות או לאחר זמן איסורו וכדפרש"י ד' צ"ה שלעולם הוא בעמוד

והשבת כל ימות המועד (ומ"ש האו"ח בפתיחה דלפרש"י לא הוי בל יראה נל"ע, לא ידענא מה קאמר דהא אא"ל דמשש ואילך דא"י לבטל אזדא מצות תשביתו דא"כ לר' יהודה יהא מותר לקנות חמץ משש עד הלילה לשיטת הסוברין דלאו דב"י מתחיל בלילה (וע' תוס' דמצות לא תשחט על חמץ נשען על מצות תשביתו ושייך מצות השבתה בזמן שחיטת הפסח) ואם נתחמץ אצלו עיסה אחר שש פשוט שאפי' לפרש"י מחוייב לקיים בעסה זו מצות השבתה בביעור, ובביעור זה שהוא מחויב כדי לקיים מצות השבתה נחלקו ר"י ורבנן במה יהי' או בשריפה או בכל דבר, ומש"ה לא הקשה שום אחד מהראשונים (חוץ מהר"ן) על רש"י ורמב"ם דס"ל דתשביתו היינו ביטול ממחלוקת ר"י ורבנן

במ"ש לרומעכת"ה בהיותי בצל קורתו בפי' דברי תוס' כתובות ג' ד"ה ולידרוש שכתבו דכיון דאונס שרי לא הי' להם לבטל תקנת נשואין ברביעי, ואנכי פרשתי דבריהם ע"פ ד"ק של רבותינו נו"ב והפלאה שקרקע עולם ובלא רצון אין כאן איסור כלל ורומעכת"ה שליט"א אמר דכוונתם הוא משום שלא הי' כלל בעילת הטפסר שכיח, והביא ראי' מהירושלמי, במחכת"ה אישתמיטתי' לשון תוס' שם ד"ה איספרווא שכתבו דבעילת הטפסר שכיח שרגיל לבוא ולבעול, והנני יד"נ דוש"ת כ"ה, יעקב מרדכי חופ"ק הנ"ל.

תשובה

מ"ש כ"ת לתמוה על מה שהשבתי לו מכבר בההיא דריש כתובות (המבואר למעלה סי' ט"ז), אין מד' התוד"ה איספרווא שום סתירה לדברי, דמ"ש התוס' דבעילת טפסר שכיח שרגיל לבא ולבעול ואי עקרי' ב' ימים אתא להשתכח אבל אונס שר צבא אינו אלא אקראי בעלמא", כוונתם הוא דלא אתא להשתכח תקנתא דרבנן ע"י מה דעקרי' תקנתא דרבנן בזמן שיש אונס שר צבא כיון דאינו אלא אקראי בעלמא ותקנתא דרבנן מתקיימת תמיד כשאין שר צבא בא לעיר, משא"כ ענין החשש מפני בעילת טפסר (באותו זמן מסכנה ואילך) תמיד הי' החשש לפי שהטפסר מצוי תמיד והגם שהחשש בעילה הי' חשש רחוק לפי שהיו כונסין לחופה בהסתר והצנע שלא יתודע הדבר וכמבואר בירוש', וכן היו משחדין אותן בממון כמ"ש הש"מ, אכתי החשש של ביאת הטפסר הי' דבר תמידי וממילא אי עקרי' שני ימים בשביל זה החשש יהא העקירה דבר תמידי ואתא להשתכח תקנתא דרבנן, ומ"ש בלשון התוס' "שרגיל לבא ולבעול", היינו שרגיל לבוא ולחפש כדי שיבעול, ובכ"ז מצד שמטמינות עצמן הי' דבר רחוק מאד שיעלה בידו להפיק זממו וכבר ביארתי בתשובתי לכת"ר ליישב גם אילו הי' בעילת הטפסר שכיח וכן ביארתי דלא יתכן

לומר כמ"ש כ"ת דכשהאשה אנוסה לא עשתה איסור אפי' באונס דהא מפורש במשנה דכשא"ל עכו"ם תנו לנו אחת מכם ונטמאה כו' ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, **ובירוש'** מדמה לזה הא דא"ל תנו לנו א' מכם ונהרוג אותו כו', ומ"ש כ"ת בדברי הר"ן ריש פסחים, לדעתי, לא בא הר"ן להקשות על פרש"י ואדרבה בא לפרש כוונת פרש"י, ודאא"ל דלפרש"י אין לביעור שום זכר בתורה דהא חזי' תנאי דאיפלגי חמץ זה במה מבערו כו', משא"כ התוס' שבאו להקשות על פרש"י לא הקשו מפלוגתא דר"י ורבנן משום דאסקו אדעתייהו דגם לפרש"י בכלל תשביתו היי גם ביעור בידים, והקשו רק מהא דרע"א א"צ הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה, דלפרש"י יקשה דהא אצטריך ילפותא דמ"ש אך ביום הראשון תשביתו היינו מעיו"ט משום שהי' מקום לטעות ולומר דהיינו ביו"ט עצמו ודגזה"כ דגם לענין השבתה בלב הוה ברשותו כהא דהוי גזה"כ לענין חיוב בל יראה וכן הקשו התוס' דהא יליף מאך, חלק שהוא משש ולמעלה ולפי האמת ל"מ ביטול אחר זמן איסורו, ולפרש"י צ"ל דכיון שא"א לצמצם רגע חצות היום ממילא הוי זמן השבתה בקדימה קצת כשעדיין מועיל הביטול מה"ת, ופרש"י לטעמי' דפלוגתא דר"י ורבנן הוי קודם חצות, וכן פרש"י לטעמי' שענין הבדיקה כדי שלא יעבור בב"י ומשום דבחמץ ידוע ל"מ ביטול (ואם לא הי' בודק הוי ח"י) וממילא לא הי' מקום לטעות דמ"ש אך ביום הראשון תשביתו היינו רק ע"י ביטול ושפיר קאמר ר"ע "א"צ הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו כו' מצינו להבערה שהיא אב מלאכה", ומשום דנהי דתשביתו כוללם ביטול בלב היכי שאין החמץ ידוע, אכתי כיון דבכלל הכתוב תשביתו שאור מבתיכם הוי גם חמץ ידוע, בהכרח מיירים מהשבתה שע"י ביעור בידים

ועמ"ש הרא"ש פ"ב סי' ג' דאף לפרש"י בשעה חמישית מודה ר' יהודה שמבערו בכל דבר והקשה ע"ז הטור סי' תמ"ה מהא דפרש"י ד' כ"ז ד"ה שאם לא מצא עצים, דהיינו דכשהוא רוצה לצאת בשיירא או בתוך ל' דאמרי' זקוק לבער וכשאין עצים לשורפו יהא יושב ובטל ולא יבערנו, ועמ"ש בזה הט"ז סק"ג, ולענ"ד י"ל הא דפרש"י דקולא היא במי שהוא רוצה לצאת בשיירא" כו היינו משום דהתם הא קאי לפום דיליף ר"י מק"ו מה נותר שאינו בב"י ובי"מ טעון שריפה חמץ שישנו בב"י בי"מ לכ"ש שטעון שריפה", וכיון דלפרש"י מ"ש אימתי שלא בשעת ביעורו כו' הוי בשעה דליכא עדיין לאו דב"י עכצ"ל אכתי איכא חומר בחמץ מה שכשיגיע ויבא זמן איסור ולאו דב"י לא יהא החמץ מבוער לגמרי מן העולם (כדמוכח מנותר דע' שריפה הוי טפי כמבוער), וממילא ה"ה כשרוצה לצאת בשירא כו', דאכתי כשיבא לביתו תוך הפסח יהא חומר לו דב"י, משא"כ

להמסקנא דליכא ילפותא מק"ו "ושחזר ר"י ודנו דין אחר נותר ישנו בבל תותירו וחמץ בבל תותירו מה נותר בשריפה כו', דענין בל תותירו היינו בזמן שעדיין בידו שלא להותיר והיינו בשעה ששית ברגע שקודם חלות האיסור שמוטל עליו אז שלא להותיר ולא שייך זה בשעה חמשית ומש"ה מודה ר"י שמבערו בכ"ד,

וע"ד האשה שאין בידה מעב"ד, הנה כל מה שנהגו להקל בזה הוא משום דהוי מדעל"ג דלא מגרשי בצנעא כבימי הש"ס (ע' כתובות ד' כ"ג) ול"ש זה בזה"ז שנתרבו הגירושין בצנעא וגם נתרבו העושין במחשך מעשיהם והרבה רבנים נאלצים להעלים עין לא לבד אלה שאין להם הרשיון הדרוש או בגיטין כאלה שא"א להכניס א"ע אך גם מצד שבעניני' כאלה מצוי קטטות ומריבות ומשפטים בעש"ג, ועי"ז נתפרץ הדבר ונמסר בהרבה מקומות להדיוטים, וגם אלה אשר יחפצו להכניס א"ע אין בכחם למחות ולגדור פרצה שנתפרצה, ושכבר דשו בה רבים, והמוחים והצועקים ע"ז ימתחו על עצמן קו חשד אצל אנשי ההמון כי לכבוד וטובת עצמם הם דורשין, ואצל ההדיוטים המסדרים נעשה הענין החמור הזה היתר א"א לעלמא (ואשר מצד חומר הענין על עדי הגט להרהר בתשובה) כעין מסחר וחנות ויעשו מעשיהם בבהלה ובחפזון בפחדם פן ימלכו הזוג וישלימו ביניהם ולא יתגרשו ופן ילכו למסדר אחר ומצד רוב בהלה לא יתבוננו במתינות ולא לבד שיעשו לכתחילה מה שכשר רק בדיעבד ושעת הדחק אך כי לפעמים נכשלין גם במה שפסול אפי' בדיעבד, והמסדרי גיטין האלו קשין לעולם היהדות יותר גם מכל שאינו יודע בטיב גיטין שארז"ל (קדושין ד' י"ג) שקשין לעולם יותר מדור המבול כו', דהגם שנכשלין בגיטין פסולין, אפשר דליכא כ"כ חשש ממזרות וכמ"ש בקדושין ד' ע"א "שצדקה עשה הקב"ה. עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה", ומצד שנעשה המכשול בשגגה וחסרון ידיעה ואפשר שהוא אינו יודע בעצמו שאינו יודע בט"ג (והגם שגם האומר מותר קרוב למזיד לא בכל דבר הוא כן כמ"ש במק"א) צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, כו' כשנכשלין בשגגה, משא"כ אלה הנכשלין מצד שלהוטין אחרי הממון שמקבלין מסידור הגט, שהוא קרוב למזיד ביותר להתנהג בקלות וחפזון בענין החמור ביותר היתר א"א לעלמא (וכסף כזה אינו מטהר ממזרים ולא אפקעינהו רבנן לקידושין כה"ג) ומצד שלא לבד שהמסדר והסופר והעדים גורמין, כ"ז אך גם הזוג וקרוביהם פושעין בדבר מה שהדבר קל אצלם ואינם פונין א"ע לב"ד מומחה (וע' קדושין ד' נ"ו לאו עכברא גנב אלא חורא גנב ואי לא עכברא חורא מאי קא עביד") אפשר דכה"ג לא הוי בכלל מ"ש שמשפחה שנטמעה נטמעה, וכאשר בעתים האלה ימצא כאלה גם בין הרבנים ואשר בשם רב ומ"צ יכונו בודאי הוי לעיכובא שצריכה האשה להביא מעשה

ב"ד ולדקדק ולידע אם הב"ד בר סמכא בענין חמור כזה ושלכה"פ לפי דורו ומקומו הוא ראוי לאותה אצטלא וכמ"ש ר"ה ד' כ"ה יפתח בדורו כו' (והתקנה שלא להוציא לעז כו' הוי רק כשהמסדר ראוי לכך ושישים נגד עיניו הסכנה הכרוכה בהיתר א"א לעלמא ע"י גט פסול ח"ו ד' ישמרנו)

סימן עה

בשו"ע יו"ד סי' ר"א סעי' ל"ו "שמותר לעשות מקוואות ע"י צנורות וסלונות של עץ שמביאין מים מן הנהר או שאר מעיין אל המקוה, או צינורות של הגגות, ולא חיישי' שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים דלא מיקרי קבלה אף אם היה בהן גומא הואיל ולא עשאו אדם בכונה" וכ"כ הב"י ממ"ש המרדכי בקדושין סי' תק"ס דההיא דמקואות החוטט לקבל בו צרורות בשל עץ בכל שהוא היינו דוקא כשהתחיל לחטוט וגילה בדעתו דניחא ליה שיהא בית קיבול והמים יתחלחלו עד שיתרבב לקבל רביעית אבל אם לא חטט בו משהו אפי' ניחא ליה במה שנעשה ממילא נראה דלא חשיב כלי דלא עדיף מחש"ו דהעלו לגג דאין בכי יותן אע"ג דניחא לי' לבעלים עד שהיפך", והגאון ח"ס זצ"ל בתשו' ר"א תמה על המרדכי דאדרבה משם ראי' להיפוך דהא בחולין ד' י"ג דא"ר יוחנן ל"ש אלא שלא היפך בהן כו', קאי על החשו"ק שאם הפכו בהן מחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם וה"ז בכי יותן ומיירי שאין הגדול יודע כלל מזה אבל בשל גדול פשיטא דסגי במחשבה ושמחה בעלמא, וכיון דמדמה הש"ס הך דכי יותן דהכשר לענין עשיית כלי לקבל טומאה כדמייתי התם בחולין מהא דתנן האלון והרמון והאגוז כו' מבואר מזה שכשנעשה כלי מאיליו והי' הגדול שמח ורוצה בו הי' נעשה כלי לקב"ט וממילא פוסל המקוה משום שאיבה עכ"ד (והובא בפ"ת סקכ"ד).

ולענ"ד מלבד מה דבלשון המשנה פ"ג דמכשירין אם שמח בכי יותן" היינו שמראה אותות שמחה (וע' יומא ד' ס"ו "שמח בלבבו בהדרוקן" ומיושב גם למאן דפליג על ר"א בר יעקב בקדושין ד' מ', ובפרט שהי' ע"י שתוף וע' סנהדרין ד' ס"ג, ועכ"פ לא חמיר העונש כ"כ על הרהור בעלמא), עוד זאת הי' שם ענין הוכחה גם ממעשיו וכגון "היו זיתיו נתונים בגג וירדו עליהן גשמים" דאיכא הוכחה ממה שלא נטלן מהגג כשראה שגשמים יורדין, וגם מ"ש "החמרין שהיו עוברין בנהר ונפלו שקיהם למים אם שמחו בכי יותן", ניכר ממעשיהם שלא מיהרו בזריזות להוציא השקים מהמים, ועמ"ש התוי"ט ספכ"ה דכלים דמ"ש בשלמא מידי מעשה לא מפקא לא אתי דבור ומבטל מעשה,, מוכח דמ"ש שיורדין לידי טומאתן במחשבה היינו בדבור דוקא, וי"ל דשפיר מוכיח המרדכי מחש"ו שהעלו לגג שאינו בכי יותן אע"ג דניחא לי' לבעלים דהא הכשר אוכלין

הוי דוקא בנתינת מים ברצון בעלים כמ"ש הרמב"ם פי"ב מט"א וכמ"ש הכ"מ דאין סברא דרצון אחרים יגרום טומאה לדבר שאינו שלהם וא"כ כשיתוודע לבעלים ויגלו דעתם דלא ניחא להו ואגלאי מלתא דגם מתחלה לא הי' ניחא להם, ל"מ מה שהחש"ו העלה והפך בם שירד הטל עליהן ועכצ"ל דניחא להו לבעלים וא"כ יקשה דתיפוק שמכשיר משום דניחא לבעלים ועכצ"ל דל"מ מה דניחא לבעלים ודוקא ע"י מה שהפכו הקטני' שמחשבתן ניכרת מתוך מעשיהן מכשיר בצירוף מה דהוי ברצון בעלים וגם אילו היינו מפרשין דמ"ש העלום חש"ו היינו שהחש"ו הן הן הבעלים אכתי מדמייתי מזה הש"ס לפשוט האיבעיא דקטן יש לו מחשבה כו' דהיינו לענין שחיטת קדשים דבעי כוונה מוכח דל"מ הא דניחא להו לבעלים דאלת"ה נהי דל"מ מחשבת הקטן שיחשב מחשבתו לכוונה אכתי רצון מיהו הוי וניחא להו ההכשר (ומ"ש בירוש' דקטנה ושוטה שזינתה אין לה רצון ולא מתסרא על בעלה, היינו דוקא בדבר שהיצר תוקפה ויצרה הוא דאנסה לפי שאין בכח דעתה הקלוש להתגבר על יצרה וכמ"ש "פתוי קטנה אונס" שמצד הפתוי היא כאנוסה ולולי הפתוי ואונס היצר מוכח שיש לה רצון) ועכצ"ל דל"מ מה דניחא לבעלים בלא צירוף איזה דבר וכגון כשניכר קצת ממעשיו ואולי מ"ש גבי המוליך חטין לטחון כו' "ר' יהודה אומר א"א שלא לשמוח אלא אם עמד", וכן גבי זיתיו נתונים בגג כו' "ריא"א א"א שלא לשמוח אלא אם פקק את הצנור", וכן ביתר הענינים אר"י בלשון "א"א שלא לשמוח", דלכאו' אינו מובן מה שאמר בזה הלשון בכל מקום ומקום, והול"ל רק דל"מ עד שיעשה מעשה המוכחת, אולי י"ל דרי"א דמה שמראה אותות שמחה אינה מוכחת שנתכוין לכך בשעת מעשה, ומה ששמח היינו משום דא"א שלא לשמוח וגם כשהוא שלא לרצונו שמח על התועלת, וגבי המלקט עשבים כו' אם נתכוין לכך ה"ז בכי יותן לא פליג ר"י, כיון שנתכוין בשעת מעשה.

והנה בלא"ה מיושב מ"ש בשו"ע דל"ח. שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית כו', דהכא לא ניחא להו לבעלים מה שנתקלקל ע"י הלחלוחית ושיפסול עי"ז המקוה, בעוד שהצנור הוא רק לצורך המקוה, ומ"ש הח"ס שם דדמי למ"ש הרע"ב פ"ב דפרה מ"ד דמש"ה עלה עלי' זכר פסולה אע"ג דלא ניחא לי' משום דדמיה יקרים ומפסיד טובא מ"מ הואיל בשאר פרות הוי ניחא לי' חשבי' לגבי פרת חטאת נמי ניחא ליה ועוד אם באת להכשיר א"כ הוה ניחא ליה, וה"נ אילו הוה המקוה כשר הוה ניחא ליה, לענ"ד שאני התם דהוי ענין ניחותא בעצם (וגם היינו קודם שנמסר לצבור וכמ"ש בלשון התוס' שרואה בשעת עליי' והגזבר לאו כל כמיני' להפסיד להצבור, וע' ב"ק ד' צ"ח) וגם יש צירוף מ"ש שאם באת להכשיר כו' ודאא"ל דאדרבה הא אם יפסול כו' דז"א דכיון דביתר הפרות מגלה דעתו

דניחא לי' תו א"א להכשיר. וגם שאני התם דגזה"כ לרבות לפסול ממ"ש אשר לא עובד בה מ"מ ומש"ה הגם דהשתא לא ניחא לי' אמרי' דגזה"כ ומשום דהואיל בשאר פרות כו' (ועפ"ז יש מקום לסתור מה שביארתי באה"ר סל"ט בההוא דב"ק ד' ס"ו דכיון שאם יתחייב הגזלן לשלם לא חשיב יאוש הנגזל ולא יקנה. וכן עמ"ש דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו. הגם דתיפוק דלולי החיוב בב"י הי' יכול להשהות החמץ והי' ברשותו עמש"ש), ולא שייך כ"ז הכא שכל הצנור הוא רק לצורך המקוה. ולא ניחא לבעלים קלקול הפוסל המקוה.

סימן עט

בעז"ה יום ג' כ"א מג"א שנת תרס"ד. לכבוד אחי הרב הגאון תפארת ישראל מו"ה ישראל איסר יעקב גי'.

מ"ש במכתבו ע"ד מ"ש האחרונים להקל במקום עיגון שיכתוב הבעל בכת"י לסופר ועדים שבמקום האשה שיכתבו ויחתמו ויתנו הגט לאשתו ושיכתוב הבעל בפירוש שאינו כותב דרך מתעסק בעלמא ושמקבל ע"ע בשבועת התורה שלא לבטל כ"ז. (ודכשאין ב' עדים המכירים חת"י הבעל מהני מה שהערכאות מקיימין ח"י הבעל) לענ"ד יש מקום צירוף קולא. דגם לפמ"ש הר"ן ס"פ התקבל בשם הרמב"ן דשאני גט דכיון דבעי לשמה ובעי נמי וכתב לה כלומר שיכתבנו לה הבעל אין הסופר ועדים חותמים במקום הבעל אלא כששמעו מפיו. וע' ד' כ"ב תד"ה והא. דכשלא צוה הבעל לא חשיב לשמה כו'. וע' עירובין ד' י"ג תד"ה אבל. דמש"ה עד שישמעו קולו משום דמסתמא לא ניחא לי' לבעל לגרש, וע' גיטין ד' ע"ב תד"ה קולו דכיון דקים לן שמתרצה לא בעי' שמיעת הקול כו', ומבואר דהא דבעי ציווי ממש (הגם דס"ל להרמב"ן שא"צ שליחות בכתיבה) היינו משום דמסתמא אינה עומדת להתגרש וי"ל ג"כ דמש"ה יש סוברין דל"מ כתב ידו שלא בפני הסופר ועדים משום דדוקא כששומעין מפיו בתורת שליחות אין השליחות מתבטלת ע"י השתנות רצונו. משא"כ כדליכא תורת שליחות רק שגילה דעתו שרוצה לגרשה מנין יודעין הסופר ועדים בשעת כתיבת וחתימת הגט שלא נשתנה רצונו וענין הגט חוב הוא בעצם (וגם כשנשבע שלא יבטל הגט שבודאי לא יבטל הגט, אין הוכחה שלא נשתנה רצונו). והשתא י"ל דכשנותן גט לאשתו ע"ת שלא ישוב מן המלחמה, דכיון שאין בגט כזה שום ענין חובה, דהא כשישוב לביתו במשך זמן הקצוב יתבטל הגט ורק אם ימות ולא יהיו עדי מיתה יועיל הגט להתיר אשתו מכבלי העגון, וע' ש"מ כתובות ד' ט' בהא דכל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות הי' כותב לאשתו דמשום תקנת עגונות היו עושין שמא ימות בלא עדים ושמא יהא שבוי כו'. ומגרשה כדי שלא תתעגן מחמתו

ומקיים בזה מצות גמ"ח בגופו, וע' ב"ב ד' י"ב דהגם דאיכא קפידא ברוחות חשיב לה זה נהנה וזה לא חסר שכופין ע"ז (דהוי חשש רחוק מאד שיצמח לו עי"ז איזה ריעותא) וכיון דמצוה קעביד והגט זכות הוא להם בודאי גמר בלבו לגרשה כמ"ש ב"ב ד' מ"ח ערכין ד' כ"א (וע' קצה"ח ס"ס ר"ה) ועדיף גם מהיכא שמחויב לגרשה שהוא מפסיד בדבר רק דניחא לי' לעשות כתקנת חכמים משא"כ בנ"ד שאינו מפסיד כלום. וא"כ לא מיבעי לתירוצא קמא של התוס' ריש זבחים, דדוקא זינתה לאו לגירושין עומדת משום שאם ירצה הבעל לא יגרשנה אלא שלא תשמשנו, דא"כ בנ"ד סתמא לגירושין כזה עומדת, אלא אפי' לתירוץ השני של התוס' דהיינו משום דלאו להתגרש בגט זה עומדת (ועמ"ש באה"ר סמ"ז ובאמ"ש סמ"ב) היינו משום דהתם אין מצוה בעצם שיגרשנה והגירושין הוא רק כדי למנוע ממכשול חטא, ולא איכפת לי' להבעל מה שיתאחרו הגירושין כיון דבלא"ה לא אגיד בה. והוא אינו שוקד לטובתה כיון שזינתה ופשעה בנפשה, משא"כ הכא דהגט הוי מצוה בעצם והוא רוצה שתתגרש בהקדם האפשר כדי שלא תתעגן כיון שהוא שוקד ודורש טובתה, וממילא ל"ש כאן לומר דלאו להתגרש בגט זה עומדת, וממילא מהני מה שכותב הבעל שלא בפני הסופר ועדים, וכן ל"ש חשש שכתב רק כמתעסק בעלמא, דז"א דבודאי כתב בלב שלם כדי שלא תתעגן.

ועפ"ז אמרתי (שנה עברה שנת תרס"ג בהיותי בדובבעלן) בנידון גט שכ"מ ע"ת שהי' חשש פן יכבד על החולה להגיד בפיו לשון התנאי, דכיון שכל צורך הגט הי' כדי שלא תזקק לחליצה וכשימות אגלי למפרע שהי' צורך מצוה בהגירושין כדי שלא תתעגן לפי שהיבם הי' במדה"י וגם כבר החליטו הרופאים שלא יקום מחולי זה (כדמהני אומד הרופאים לענין הקמת יום ויומים), ממילא הגם שמבואר במהרי"ק ת' כ"ז דכששינה השליח משליחותו וגרש בלא תנאי פסול הגט. דהגם שמת ואגלאי למפרע שלא הי' קפידא בדבר. אכתי בשעה שעשה שליחותו שינה שליחותו, ודמי למ"ש ד' כ"ט דכדא"ל שקיל מינה חפץ כו' ואזל איהו ויהב לה גיטא והדר שקל ממנה החפץ פסול הגט משום דבשעה שמסר לה הגט שינה משליחותו, עפמ"ש, שאני גט שכ"מ ע"ת, ולכאו' גוף הוכחת מהרי"ק צ"ע דשאני התם שיש קפידא בדבר שלא תעכב החפץ עד אחר נתינת הגט שאינו לפי כבודו שלא תאמין בו ובשלוחו (וע' ב"מ ד' ט"ז תהא במאמינו בההיא הנאה דלא קא"ל מידי וקא סמיך עליה כו') ולא הוי קפידא מועטת מהיכא שא"ל אל תגרשה אלא בבית וגרשה בעלי'. משא"כ בנידון המהרי"ק, ועמ"ש הש"מ בב"מ ד' ע"ח בשם הרמב"ן בענין שוכר בהמתו להר כו' דכיון שלא מתה מחמת אויר מאי איכפת לי' לבעה"ב יע"ש וה"נ אגלאי למפרע שלא הי' מקום קפידא, ובשלמא במה שתלוי

ברצון האדם אפשר דהוי כעין מ"ש הנמ"י ר"פ החולץ כדי"ל שענין אחר גרם שתפיל משא"כ הכא (וע' ע"ז ד' נ"ה חגיגה ד' ה' יבמות ד' נ' תוס' ר"ה ד' ט"ז ובאה"ר בפתח דבר בענין בישול בשבת ואח"כ אקלע חולה שיב"ס), ועכ"פ צ"ל דמ"ש המהרי"ק היינו משום דבשעה שעשה שליחותו לא הי' אפשר שתתגרש כפי שאמר השליח משא"כ בנדון הנ"ל שלא הי' שום שינוי לא מצד הסופר ועדים ולא מצד הב"ד והוא בעצמו נתן הגט, וגם עמ"ש הרדב"ז (הובא בפ"ת סקמ"ג ס"א) דהוי כאמר בפירוש שמגרש על תנאי, ואין קפידא מה שבשעת נתינה מפני החולשה לא הי' יכול להזכיר התנאי (ושאני ההיא דב"מ ד' ס"ו שהי' יכול להתנות ולא התנה), ובפרט שבודאי גמר בלבו שתתגרש כדי שלא תזקק לחליצה, וגם כשהמגרש הי' כהן יש לצדד עפמ"ש.

ולכאו' י"ל דמ"ש בירוש' דלמה אינו גט. אני אומר מתעסק בשטרותיו, היינו דממילא גם כשכותב בלב שלם גרע מהרכנה דהוי ע"י מעשה המוכיח משא"כ מעשה הכותב דאין הוכחה מגוף הכתב וממילא הוי כונת הלב בעלמא, ועפ"ז י"ל דהיכא שניכר מתוך הכתב שאינו כותב דרך מתעסק. שמפרט תנאי הנתינה וגם נשבע שלא לבטל הגט וכותב ביחוד להסופר והעדים, בכה"ג הוי הכתיבה טפי מעשה מדיבור, וע' ח"ס יו"ד תשו' רכ"ז דמש"ה א"צ שיאמר דבר בשעת מסירת הגט (וכשאומר בפיו לסופר חשיב טפי כתיבת הגט כדיבור).

ולכאו' מדפריך הש"ס בגיטין ד' ע"א על הא דא"ר כהנא א"ר חרש שיכול, לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו מהא דתניא אם לא יגיד פרט לאלם שא"י להגיד והא יכול להגיד מתוך הכתב, משמע שהש"ס דילן מוכיח מזה דבעי הגדה בפה, ועמ"ש בתוד"ה אר"ז דפשיטא ליה דגבי גט א"צ הגדה בפה רק שמתרצה כמו שצריך גבי עדות דבור אבל לרב כהנא דחשיב יכול לדבר מתוך הכתב אפי' בחרש א"כ דבור מעליא הוא, ולכאו' צ"ע דהא גם מדברי רב כהנא לא מוכח דהוי כדיבור רק שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ועמ"ש התוס' בחולין ד' י"ב ד"ה ותבעי, ואולי י"ל דלהש"ס ג"כ ס"ל חשש מתעסק והשטאה, וכשנשתתק וא"ל נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו הוי כעין מ"ש בבעה"ת (שער מ"ב ח"א) דכשתבעו והודה אין טוענין טענת השטאה כשלא טען כן כו' וע' ש"כ סי' פ"א סקי"ב. ובנ"ד דל"ש שיאמר כשם ששחקת בי כך השטיתי בך י"ל דגם החולקין על הבעה"ת מודים, משא"כ חרש שכותב כתבו ותנו גט לאשתו, בלא כתיבה ובקשה מקודם, וממילא אי כתיבה הוי כדיבור י"ל דהוי בכלל מ"ש ומדבר שקר תרחק (ע' שבועות ד' ל"א יבמות ד' ס"ג סוכה ד' מ"ו) ויש להעמידו בחזקת כשרות שלא היתה כוונתו להשטות (כ"ז שאינו אומר כן בעצמו וגבי הודאת ממון מוציא מחזקת

ממון), וקצת י"ל בזה גם כונת התוס', דכיון דגבי חרש אא"ל שאמר אח"כ שלא כתב דרך השטאה עכצ"ל דכתיבה כדיבור ודממילא ל"ח לזה ומתישב מ"ש בחי' הרשב"א דהמסקנא הוי כהירוש' ומשום דכיון דלא הוי כדיבור יש חשש השטאה או מתעסק שאין מחויב לדקדק במה שכותב, וסומך א"ע שלא יגרום מכשול ושלא יתירוה להנשא עי"ז (ואפשר ג"כ שסומך א"ע שיודיע אח"כ שלא כיון לגרשה), וממילא יש עדיפות כשיש עדים שלא כתב כדרך מתעסק וגם ניכר מתוך הכתב שאינו דרך מתעסק והשטאה. והנה כל צורך ההיתר ע"י הגט הוא רק אם ח"ו לא יוכל לשוב לביתו ויאבד זכרו רק שלא יתברר שמת. ואז יהא ג"כ צירוף היתר מטעם אומדנא, ויהא עכ"פ תועלת בגט כזה כדא"א בענין אחר, לענין צירוף לצדדי היתר אחרים.

סימן פ

בעז"ה סיון שנת תרע"ד. לכבוד הרב הה"ג חוב"ק בחדרי תורה מו"ה צבי הירש ג"י קוויאט החוב"ק פיעסק (פלך הוראדנא) בעמח"ס חמדת צבי.

ע"ד שאלתו (במכתבו מיום ה' אייר) בדבר האשה שהלך בעלה לאמעריקא לבקש מזון וטרף לבני ביתו והתאכסן אצל קרוביו בבאסטאן ופתאום נאבד והודיעו מזה להפוליציי ובמשך איזה שבועות נשלח מהפוליציי שיבאו להכיר איש אחד שנמצא נטבע במים אם הוא האיש שנאבד נ ותיכף הלכו לשם והכירו אותו היטב בטב"ע וכמבואר בהגב"ע של הרב מ' מרדכי קלאצקי מבאסטאן והרב הנ"ל כתב שיש ריעותות בהעדים לפי שהודו בעצמם שאינם שומרים שבת כראוי ונושאים מטפחת האף בש"ק, ומלבד זה הוי ספק אשתהי יותר משעה מזמן שהעלוהו מן המים, ותו א"א להכירו גם ע"י טב"ע.

הנה מצד הריעותות שיש בהעדים כבר ביארתי במק"א (למעלה סי' כ"ו) ליישב מ"ש הפ"ת סקי"ח בשם הקהלת יעקב ממ"ש הנמ"י פז"ב דכל שאינו רשע דחמס פסול רק ממ"ש אל תשת רשע עד וכשר לעדות אשה דאפי' עבד כשר לזה ומלבד זה מבואר ביו"ד סי' קי"ט ס"ה שהחשוד על איסור חמור אינו חשוד על איסור קל ממנו כל שהוא חמור בעיני בנ"א שנזהרים בו יותר מבחמור וע"ש בש"כ סקי"ג שכתב ליישב מ"ש סי' ב' דדוקא בעו"ג ומחלל שבתות בפרהסיא הוא דהוי חשוד גם לשאר דברים, ומדלא כתב הש"כ ליישב דעו"ג ומחללי שבתות חשידי גם על איסור שחמור יותר בעיני בנ"א, משמע מזה דאפי' מחלל שבתות אינו חשוד על דבר שחמור יותר אצל בנ"א. וא"כ כיון שבאותו מקום נתפרצו בהוצאת מטפחת האף בשבת ונעשה להם זה כהיתר, אין הפרוץ בזה חשוד לשקר ולהכשיל בעניני עדות אשה שחמור הרבה יותר בעיניהם. וע' בכורות ד' ל' דבאתרי' דר"י שביעית חמירא להו כו', וע' יומא ד' כ"ג דאיבעיא להו שפיכת דמים הוא

דזל אבל טהרת כלים כדקיימא קיימא כו', ועד"ז כשנתפרצו באיזה ענין שנעשה להם כהיתר, דבכ"ז לא חשידי על מה שגם עתה הדבר חמור אצל בנ"א וכדקיימא קיימא, ובפרט דגם עצם האיסור קל יותר מענין המכשול בעדות אשה ושמכשיל בכל ביאה וביאה, וע' פ"ת יו"ד סי' ב' סק"ח לענין מחלל שבת באיסור דרבנן, ובפרט כשנעשה להם כהיתר, (ועמ"ש גבי כותים דכל מצוה שהחזיקו כו'. ודדוקא אי הוו כעכו"ם פסולין לעדות מגזה"כ גם כדלא חשידי לשקר) ואינו חשוד להכשיל בדבר חמור ולהיות ג"כ רע לבריות לפי שמקלקלה בעדותו. דאח"כ כשיבא בעלה תצא מזה ומזה

ומכבר אמרתי לתרץ מה שהקשו המפרשים בחולין ד' י"ב בהא דקאמר לימא רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן מי לא תניא הרי שמצא תרנגולת שחוטה כו' חזקתו שחוט אלמא אמרי' רמא"ש מומחין הן, והקשו דדלמא אתיא ברייתא כמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת. ואמרתי בימי ילדותי דלפמ"ש בתוד"ה הרי, ממ"ש בתוספתא דה"ה נגנבה לו תרנגולת ומצאה כו' ומשום דחשוד אגניבה לא חשוד אנבילה, וכיון דבתוספתא קתני לה בהדדי בהדי הברייתא שמביא הגמרא. ממילא עכצ"ל דס"ל שישל"ע מה"ת דאלת"ה לא הי' החשוד על הגניבה נאמן על איסור נבילה דרבנן. ולכאו' יקשה דכיון דקיי"ל שאינו חשוד גם על איסור קל ממנו כל שבנ"א באותו מקום נזהרין יותר בזה האיסור. וא"כ משכחת שגם החשודים על הגניבה מדקדקים ונזהרים בעניני שחיטה ומאיסור נבילה מדרבנן, אך י"ל דאא"ל דס"ל להברייתא אשל"ע מה"ת דא"כ יקשה דלא הו"ל להברייתא לסתום ולומר דחזקתו שחוט. דהא במקומות שנזהרין וחמור אצלם ענין גניבה, מי שהוא חשוד באותו מקום על הגניבה חשוד גם אנבילה, ועכצ"ל דס"ל ישל"ע מה"ת דממילא חמיר טפי דאיכא מלקות וכמ"ש ביומא ד' ל"ו ומש"ה לא חשוד אנבילה וכמ"ש בש"כ שם שכדי שלא להוציא מחזקת כשרות דייניין לי' הכא והכא לקולא דאולי חמיר עליו טפי מה שחמור עונשו ע"ע ד"ת גם כשאין הבריות נזהרין בזה.

ומצד הספק אם שהה אחר שהועלה מן המים דאזלי' לחומרא לפי שיותר מצוי ששהה יותר משעה אחת וכמ"ש הר"ן והובא בח"מ ס"ק נ"א, יש בנ"ד צירופי קולא שהביא הגרע"א זצ"ל סי' ק"ז שבצירוף דעת הטור דבלא ראה הטביעה אף באשתהי מעידין ודעת הרמ"א בשיטה ר"ת דבכל גופו שלם אף באשתהי מעידין יש לסמוך על מה שמכירין את בגדיו יע"ש, וגם יש מקום צירוף לומר דשאני בימיהם שלא היו מדקדקין לתפור בגדיהם לפי מדת האיש בצמצום, וע' שבת ד' י"ב פרש"י ד"ה בני מחוזא, שהי' בגדיהם רחבים כשל אשה. וע' נדרים ד' מ"ט דכד נפק ר"י כו', ובסנהדרין ד' כ' שהיו מתכסין בטלית א'. (ומ"ש בתנחומא וביבמות ד' ע"ו, שאני שאול שהי' משכמו גבוה

כו' ושהי' מלך משא"כ בזה"ז ובפרט במדה"י שמדקדקים הרבה שיהי' בצמצום כפי מדת הלובש, דממילא רחוק יותר חשש שאלה, ובנ"ד מבואר בהגב"ע שהכיר כל בגדיו ומנעליו ושפילקע שהי' שאול אצלו מאיש אחר ונמצא תחוב בשלייף שלו, וכבר הביאו מ"ש הצ"צ דכה"ג ל"ח לשאלה לפי שאין השואל רשאי להשאיל, ועמ"ש הפ"ת ס"ק צ"ו, ועמ"ש סקצ"ה בשם הנוד"ב מצד חזקה דכל מה שנמצא אצל אדם הוא שלו, ולענ"ד צ"ע, דהא אין ידוע לנו מי הוא הנמצא והנטבע ורק ע"י הבגדים אנו רוצין לברר זה, ובשלמא אילו היינו יודעין מי הוא הנמצא, הי' שייך לומר שמצד חזקה הנ"ל אמרי' דהבגדי' הן שלו ושהן בחזקת יורשין, משא"כ השתא שאין ידוע לנו מי הוא ועכ"פ הכרת בגדיו מהני לאצטרופי, ובפרט בנ"ד שפקידי הפאליציי מהרו והזדרזו לשלוח להם שיבאו ויכירו, ובספק השקול יש להעמידו בחזקתו שלא נשתנה צורתו (ודוקא לענין חזקת חיות י"ל דכיון דהשתא כבר מת לא שייך הך חזקה וע' ט"ז ונה"כ יו"ד סי' שצ"ז).

ועמ"ש הפ"ת ס"ק ק"כ בשם תשו' פנ"י שאם מכירין אותו בטב"ע תו ל"מ סימן מובהק משום דיש הוכחה להיפוך מדלא אשתני ע"י דאשתהי, ולענ"ד צ"ע דממ"ש דכדאשתהי מתפח תפח אין הכרח לומר שתמיד משתנה כ"כ עד שלא יהא אפשרות להכיר, וקאמר רק דכדאשתהי אין לסמוך על היכר הטב"ע, וע' בכורות ד' כ"ח דאיכא דמשתני ואיכא דלא משתני וגם לפום דמיבעי לי' בזה, היינו משום דמהלשון "מפני שהם משתנין" משמע שתמיד משתנין, משא"כ מהלשון דאשתהי מתפח תפח אין משמעות והוכחה לומר כן, ומ"ש להוכיח ממ"ש התוס' ד' קט"ו בהא דקאמר אלא ה"ד דאמרי אסקינהו קמן וחזנהו לאלתר וקאמרי סימנין דלאו עלייהו סמכינן אלא אסימנין דאי סי' לאו דאו' איירי הכא בסימנים מובהקים דהוי דאו'. ודמ"מ דוקא כדחזינהו לאלתר, לענ"ד צ"ע דא"כ יקשה מנלן להש"ס לומר שהכירו אותו ג"כ ע"י טב"ע דהא י"ל שלא אמרו שמכירין בטב"ע ורק שאמרו הסימנין. וגם יקשה דכיון שאין הטב"ע מברר להקל ומשום דאמרי בדדמי ובדבר מועט יאמרו כו' ומש"ה ל"מ אפי' לצרף, מכ"ש שאין בהטב"ע בירור להחמיר שאין זה האיש שהסימנין מוכיחין עליו, דהא גם אילו היינו אומרין שבודאי משתנה הטב"ע שלו, אפשר דקאמרי בדדמי ונדמה להם שמכירין אותו גם בטב"ע, ועכצ"ל דכיון דקאמרי בדדמי ולפי דמיונם כבר מת יש לחוש שבדו מלבן הסימנין לאמת דבריהם ומשום שנתודע להם שכך היו סימניו אמרו שהכירוהו ע"י סימנין, הגם שלא ראו הסי', ובודאי לא איירי שראו עוד אנשים סימני הנטבע, דא"כ לא השיא נשותיהן ע"פ עדות הנשים לחוד, ומש"ה דוקא כדחזינהו לאלתר, שאינו אלא חשש בעלמא מהני זה לצירוף, ובפרט דנשי לאו דיני גמירי ולא אסקו אדעתייהו שלא יספיק הטב"ע, וא"כ אין

לחוש שמשקרין במה שאומרין שמצאו בו הסימנין כדי לאמת דבריהם כיון דלא אסקו אדעתייהו שיש צורך בהגדת סי', וממילא מוכח שבאמת הכירוהו ע"י סימנים (וקצת י"ל ג"כ דהיכא שהטב"ע מברר. ואם יתברר שאינו כן יתראו לבדאין, אינן סומכות עצמן על דמיונן) ולהתירוץ ב' של התוס' מהני רק ע"פ טב"ע, ודלא בעי לאוקי בס"מ דלא שכיחא, וגם הא בודאי לא ידעו מקודם הסי' מובהקין של הת"ח שלא הי' להם שיח ושיג עמהן. וע' ב"ש ממ"ש המרדכי דמ"ש וקאמרי סי' היינו דאו קאמרי סי' ובנ"ד הכירוהו גם ע"י סימנין במקום מיוחד כמו השטופלען בראש חוטמו, וכן מצאו באמתחתו ספר זכרון רשום בכתב ידו האדרעסין של קרוביו ומיודעיו ואיך להתנהג בעשיית עניבות שהי' שייך לעבודתו ומלאכתו, ואילו היינו אומרין דכדאשתהי אי אפשר שיהא הטב"ע שלו בדמיון לכפי מה שהי' בחייו, ממילא הי' זה בירור גמור דלא אשתהי, אך כבר נתבאר דלפענ"ד גם כדאשתהי אפשר שיכירוהו ע"י טב"ע. ואפשר דלא אשתני וגם כדאשתני אפשר לפעמים שיכירוהו, ומדקאמר הש"ס בלשון דכי אסקוה חזייה בשעתיה (שיש חלוקי דיעות בהשיעור, והביאו מ"ש בת' מהרי' מברונא דהיינו שיעור כ"ד שעות) ולא פירש הש"ס השיעור בזמן קצוב בדיוק, משמע לומר דגם רבנן דריב"ב מודים שלא כל האדם ולא כל המקום ולא כל השעות שוין, שהוא דבר הנראה בחוש שזה משתנה לפי האדם כו' ופליגי על ריב"ב רק לענין השיעור ג' ימים ודכל שהוא תוך ג"י וחזי' בשעתי' ליכא חששא, ומודים דלענין הא דבעי' דכי אסקי' חזיי' בשעתיה, משתנה השיעור לפי האדם כו', ועכ"פ בנ"ד שמצאו קצת סימנים ג"כ בגופו והכירו ג"כ את בגדיו ונמצא באמתחת בגדיו ניירות שאין דרך להשאילם (כמו מכתבי אשתו) יש הרבה צדדים לצרף להתיר האשה מכבלי העגון לענ"ד.

סימן פא

התו"י בכריתות ד' י"ב ד"ה לא נתכוונתי להעיד כתבו דעדים ששמעו הדבר מפי בעלי מעשה אך לא נתכונו להעיד ולא הובאו לשם עדות אין בעדותן כלום אם באים אחר זמן להעיד בפני ב"ד. והנה הגמ' יש לפרש דהיינו דכיון שלא נתכוין לשם עדות הויא מילתא דלא רמיא עילוי' ולא מדכר וכמ"ש בכתובות ד' כ' האי סהדותא עד ס' שנין מדכר כו' ולא היא כו' כיון דרמיא עליה (ובפרש"י לפי שעשאוהו עד בדבר) אפי' טובא נמי, משא"כ כדלא מתכוין להעיד דלא רמיא עילוי'. והגם דהתם היינו דוקא אחר ס' שנה (ועמ"ש בספרי אה"ר סי' כ"א בהא דקאמר בב"מ ד' ע"ט שהמוכר שדהו לס' שנה שא"ח ביובל כו' דמדפריך הש"ס סוף סוף לכי מטי שיתין שנין כו' ולא משני דזבין לי' לאלף שנין דתו לא שייך לומר דקא כליא קרנא משמע לכאו' דקאמר בדיוק לס' שנה ודכשמוכר

לזמן ארוך הרבה חשיב לצמיתות, ואפשר דהיינו לפי שאחר ס' שנה אין אדם זוכר ענין המכירה וכבר נשכח מלב, וכל הזמן שזוכרין המכירה היא חלוטה לצמיתות אצל הלוקח ואין נפקותא במה שחוזרת השדה אחר מאה שנים, לפי שאצל המוכר והלוקח ואנשי הדור נחשב המכירה לצמיתות, ועמ"ש הב"י גבי ע"מ שלא תנשאי לפלוני עד אחר זמן יותר מס' שנה דהוי גט כריתות), אכתי כיון שיכול לומר ששכח עדותו וכהא דקאמר בכתובות ד' ל"ג דאמרי אשתלין (וע' מכות ד' כ' תד"ה ל"צ), אלא דכיון דקיימי' הכא אליבא דר"מ דמחייב קרבן כששנים אומרים שאכל חלב ולא ס"ל כרבנן שפטור מטעם מיגו דאי בעי אמר מזיד הייתי ומשום דס"ל לר"מ דלא חשיב זה מיגו משום דלא ניחא לי' לעשות א"ע רשע (הגם שהי' נאמן וכמ"ש התוס') וה"נ כשא"ל שנים יודע אתה בעדות פלוני והוא אומר לא ידעתי ליכא מיגו שיאמר ששכח עדותו. דהוי כעין מיגו דהעזה ולא ניחא לי' לאמר ששכח, שיחזיקוהו העולם למשקר ולרשע כיון שהוא מילתא דלא שכיחא שישכח העדות בזמן קרוב, לזה קאמר אביי מודי ר"מ לחכמים שאם א"ל שנים יודע אתה בעדות פלוני והוא אומר לא ידעתי פטור דאי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות, ומצד שלא נתכוין לעדות והוי מילתא דלא רמיא עילוי' לא שם אל לבו לזכור ומצד זה שכח ובלא"ה י"ל דהוי כהא דקאמר בשבועות ד' מ"א ודלא שם אל לבו לזכור ולדקדק פרטי הענין אך אכתי מוקשה לשון התוס'.

והגאון בית שמואל אחרון זצ"ל כ' לתרץ דכיון דעכצ"ל שאותן השנים שא"ל יודע אתה כו' היו קרובים למלוה ולוה דאל"כ היו העדים שכפרו פטורין מקרבן שבועה לפי שאין צורך בעדותן, וכיון שהיו גם עדים פסולין רק שלא נתכונו להעיד ממילא אם הכשר לא נתכוין להעיד עדותו פסולה לפי שהי' קו"פ בין העדים, ולענ"ד צ"ע דהא משכחת כדמוקי הש"ס ד' ל"ז שהיו קרובין בנשותיהן בשעת כפירת הכת הראשונה, וא"כ ה"נ משכחת שבשעת ראיית והגדת העדות לא הי' ביניהם קו"פ, שאח"כ מתו ונתגרשו נשותיהן. ורק בשעת כפירת העד הי' צורך בעדותו, שאותן שא"ל יודע אתה כו' היו לפי שעה קרובין ע"י אישות, וגם מבואר בלשון הרמב"ם פ"י משבועות הט"ו שהראשונה פטורה משבועת העדות מפני שהן סמוכין על עדות שנייה, ולא שייך זה היכא שבשעת כפירה לא ידעו שיש עוד עדים או שחשבו שהלכו למדה"י או מתו, ובלא"ה בלשון התו"י מפורש דלאו מטעם פסול קו"פ קאתינן עלה ויש מתרצין דהתו"י, כ' כן אליבא דאביי לטעמי' דלא ס"ל הא דקאמר רבא דבמקיימי דבר הכתוב מדבר, וממילא כשלא נתכוונו להעיד יפסול העדות מפני שיש מלוה ולוה הפסולין להך עדות, וכעין מ"ש הרוג יציל (מכות ד' ו'), דכשלא נתכוין להעיד ל"מ מה שהפסולין לא נתכונו להעיד, ועמ"ש הט"א ר"ה ד' כ"ד

ד"ה מ"ט אימר כוביתא דעיבא (אך שאני קדוש החדש דכשרין לה אפי' פסו"ע), וע' שבועות ד' כ"ו תד"ה ידעתי, וע' ד' ל"ז תד"ה הזיד, שא"א לידע אם הן מזידין שיכולין לומר שכחנו (הגם שא"צ לכוין לעדות) ועפ"ז השבתי לחכם א' שהקשה לי בהסוגיא דב"ב ד' מ"ה דקאמר רבה דכשמסר לאומן שלא בעדים מתוך שיכול לומר להד"מ נאמן לומר לקוחה היא בידו ושאני כשמסר לו בעדים דליכא מיגו דלהד"מ ולא מיגו דהחזרתי לך דהמפקיד אצל חבירו בעדים צריך להחזיר לו בעדים ומיתיבי אביי ראה עבדו ביד אומן כו' אתה מכרתו לי כו' לא אמר כלום כו' ה"ד אי דאיכא עדים למה לי ראה ניתי עדים וניכקול אלא לאו דליכא עדים וכי ראה מיהא תפיס ליה. ונשאלתי דהא לפמ"ש התוס' בב"ב ד' ה' ד"ה ובא דאפי' למ"ד צריך לפורעו בעדים ה"מ היכא דהלוהו בפני עדים מעיקרא דלא הימנוה אלא בפני עדים משא"כ כשהלוהו שלא בעדים אלא הודה לו בפני עדים, וא"כ משכחת שיכול לטעון החזרתיו לך בכה"ג, וכן כשמעידין רק שמסר להאומן לתקן, והשבתי לתרץ דהתם הא אביי הוא דמתיב לה ואיהו לטעמי' דס"ל שצריך שיתכוין העד להעיד (ובפרט כשהוא רק עד הודאה, להוציא מטענת השטאה) וכיון שדקדק שיודה לו בפני עדים (וכן מסירה בפנ"ע) מוכח דלא הימניה ושהוא מקפיד שיחזיר דוקא בפני עדים, ודוקא לפום דקיי"ל שא"צ כוונה להעיד דממילא משכחת עדי הודאה גם כשלא הזמינם והביאם לכך שיהיו עדים דכה"ג לא מוכח לומר דלא הימניה, אך גוף יסוד הדברים צ"ע, דהש"ס לא פריך אלא דהרוג ונרבע יצילו, לפי שהגדת ההרוג קודם רגע מיתתו ושכבר אמדוהו למיתה ע"י החבלות, יועיל עכ"פ לענין בירור שהרוצח הוא רשע (ויש צירוף אומדנא דמוכח המסייע) וכן יתקבלו דברי הנרבע ויצטרף לפסול הרובע לעדות ולא שייך לומר דמלוה ולוה יצילו לפי שאין בדברי הנוגעים בדבר שום ממש ואינם בגדר עדות, ובלשון התו"י שכתבו דעדים ששמעו הדבר מפי בעלי מעשה כו', מבואר דדייקי וכתבו דדוקא כששמעו הדבר כו', ולא היכא שהם עדי ראייה ממש. **לזאת** נלע"ד בכונת ד' התו"י, דהיינו משום דכיון שהעדים לא ראו גוף המעשה רק ששמעו הדבר מפי בעלי המעשה ואין יכול לומר משטה הייתי בך כל שהודה בפני עדים, ממילא כשלא נתכונו להעיד איכא חשש השטאה, דדוקא כשיודע הבע"ד שיבאו העדים ויעידו הוא נזהר בדבריו לפי שיודע שאח"כ יעידו מה ששמעו מפיו, משא"כ כשאין העד מכוין להעיד אינו חושש להשטות בפניו לפי שסומך א"ע שהשומע הוא מילתא דלא רמיא עילוי' ואין מצוי כלל שיזכור ויבא להעיד, ומוכיח זה התו"י מדקאמר דאי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות ודמשום דהויא מלתא דלא רמיא עילוי' לא שם אל לבו לזכור, ומזה נשמע שאין בעדותן כלום כשאומרין ששמעו הדבר מפי בעלי המעשה,

דאפשר שאמר כן דרך השטאה לפי, שסמך א"ע שהשומע שאינו מכוין לעדות לא ישים אל לבו לזכור ולהעיד.

סימן פב

בענין מ"ש הה"מ דמש"ה מקודשת כשקדשה בגזל משום דאיכא יאוש ושינוי רשות כשהוא בידה ודכיון דקנאתו היא אף הוא קונה אותה, ובקצה"ח סי' שנ"ג דהיינו כמ"ש הרשב"א בגיטין ד' נ"ה דכשהקדיש גזלן אחר יאוש כיון דאיכא שינוי השם דמעיקרא חולין והשתא הקדש א"נ שינוי רשות הקדשו וקנינו באין כאחד, ולכאו' כיון דבעי' שיקדשנה מכספו צריך שיהא שלו קודם הקנין שלה, וכן לענין הקדש. וגם עמ"ש הש"מ בב"ב ד' ע"ט דגם אי קני חצר הקדש אין מעילה בזכייתה (ועמ"ש באה"ר סי"ט ובאמ"ש סי"ז) ודדוקא מצד זכיית המקדיש. ועמ"ש הנודב"ש ה' גיטין סק"כ ס"ב לענין כשגזל גט מסופר ויהבי' לאיתתי' לאחר יאוש ולענ"ד אולי י"ל דענין צירוף קניני יאוש וש"ר הוי משום שקודם הש"ר יש חסרון בענין היאוש עפמ"ש התוס' בב"ק ד' נ"ו ד"ה פשיטא שיש על הגזלן חיוב שמירת החפץ, ועמ"ש הרמב"ן במלחמות בב"מ ד' כ"ו דכיון שיד השומר כיד הבעלים אינה נקנית ביאוש הואיל וישנה ברשות הבעלים שידו כיד בעלים, וע' בקצה"ח סי' רנ"ט, ובספרי אה"ר סי' מ"א כתבתי הנלע"ד די"ל דממילא לא בא לרשות זוכה עמש"ש, וה"נ כשהחפץ ביד גזלן שמוטל עליו חיוב שמירה וכמו שהוא ברשות הבעלים, ומ"ש הרא"ש פ' מרובה אות ב' דאפי' איתבר בפשיעה דגזלן לא מקבל עליו שמירתה ואשעת גזילה קא מחייבת לי', ע"ש מ"ש בפלפלא חריפתא ולכאו' י"ל ג"כ דלא אמרי' שנעשה שומר על מה שנתיקרה אחר שעת גזילה, ועמ"ש הרא"ש פ"ט דב"ק דאין שמין הפרה כמה היתה שוה ברגע הסמוך ללידתה דכיון שהגזילה בעולם וקנאה במה שנשתנית משלם כשעת הגזילה דבהשינוי שבא ממילא לא נתחדש ענין חיוב אלא שעי"ז נפקע חיוב החזרה בעין ונשאר חיוב הדמים ומש"ה נהי דקודם לידה וגזילה החיוב להחזירה בעין כפי שהושבחה, מ"מ לאחר לידה וגזילה שנשאר רק חיוב הדמים א"א שיתחייב יותר ממה שנתחייב בשעת הגזילה, ואפי' בגזיזה לא הוי מזיק דבמעשה גזיזה ליכא ענין גזל ומזיק (ובפרט כשאינו נוטל הגיזה לעצמו, ולענין הקנין אין הבדל מי גזזה והוי כמו שגזזה אחר) משא"כ תברה או שתי' דהוי מזיק בידים והוא כגוזל אותה שעה ולא יהא חוטא נשכר ואין להפסיד הנגזל בשביל שגזל מקודם. וא"כ י"ל, ג"כ דלא הוי יאוש גמור כדלא מיאש אלא מגוף החפץ ולא מדמיו (ועמ"ש לענין יאוש בחוב) דהא אפשר שישאר לבעלים זכות בגוף החפץ אם יתיקר ויושבח לענין דאי תברי' או שתי' יתחייב לשלם כשעת שבירה, וכ"ז שייך בזמן שהוא ברשות גזלן משא"כ

כשמכר לאחר, ודכמו"כ לא הוי יד הלוקח כיד בעלים, וכיון דהוי יאוש מדעת רק שמצד שנשאר לו זכות ושלא יצא לגמרי מרשותו לא נשלם היאוש ממילא מהני היאוש הגם שאין הבעלי' יודעין שהגזלן מכר והקדיש, והשתא אי נימא דע"י השינוי רשות נגמר ענין היאוש, הי' מקום ליישב מה שמתקדשת בגזל, דהוי כעין מ"ש בב"ק ד' ס"ו דכי מטי עידן איסורא מיאש, דעכצ"ל דהיינו בזמן ההיתר ברגע הסמוך לזמן האיסור (כמ"ש באה"ר סל"ט) וה"נ משתלם ענין היאוש ברגע הקודם להפקעת וסילוק זכותו, וממילא הוי של גזלן ברגע הקודם הסמוך ממש למעשה הקדושין וההקדש שכבר החליט וגמר בלבו להקדיש

וע' ב"ק ד' צ"ד דקאמר ר' יוחנן ד"ת גזילה הנשתנית חוזרת בעיניה וכו' והאר"י הלכה כסתם משנה ותנן לא הספיק ליתנו לו עד שצבעו פטור, ולכאו' לפמ"ש התוס' בחולין בשם פרש"י הראשונים דהיינו שצבעו קודם שבא לידי חיוב, לא מוכח שהצביעה עושה קנין אלא דהוי כמו שאינו בעין. ועכצ"ל דמוקי מתני', לאחר יאוש וכמ"ש הרמב"ם. ודממילא מוכח מהא דא"ר יוחנן ד"ת גזילה הנשתנית כו' ואם תאמר משנתינו משום תקנת השבים, דס"ל דע"י השינוי לא חשיב כמו שאינו בעין דאס"ד דחשיב כמו שאינו בעין פשיטא שקונה ע"י יאוש, ובזה א"ש הא דמתרץ לדידי מפרשא לי' מיני' דר' יוחנן כגון שגזל עצים משופין ועשאן כלים דהו"ל שינוי החוזר לברייתו, דלכאו' קשה הא דסתם ר"י וקאמר ד"ת גזילה הנשתנית כו'. ועפ"ז שפיר קאר"י דגם כשנשתנית שינוי גמור לא הוי קנין מה"ת ומה דסיים וקאמר וא"ת משנתינו כו' הגם דהוי לאחר יאוש היינו משום דמפרש למשנה כדהוי שינוי החוזר לברייתו דלא משוי לה כמו שאינו בעין, ומש"ה הגם דהוי אחר יאוש לא קנה (וע' ב"ק ד' ס"ט תד"ה כל, היכא שבשעת יאוש אין הגזילה ברשות הגזלן אלא, בר"ה ושלא יוכל לזכות אלא הגזלן כשיבא לידו ודמש"ה יהא כעין מתנה ול"א דכשיבא לידו יצא מרשות בעלים למפרע ושנעשה

ועמ"ש התוס' בההיא דסוכה ד' ל' דאי יאוש כדי ל"ק וע"י הקדשן קא קני לי' דאיכא יאוש ושנוי השם השתא אז חשיב מצה"ב, ועפמ"ש צ"ל דהגם שנגמר הקנין ברגע הקודם מ"מ מאיס לגבוה לפי שע"י ההקדש הוא שבא הקנין, ומ"ש ולוקמיה בשינוי מעשה, היינו משום דכה"ג תו לא מאיס לגבוה ולמצות אתרוג וכמ"ש בב"ק ד' צ"ד גבי נתן לה חטין כו'

סימן פג

הט"ז יו"ד ר"ס נ"ח בשם המהרש"ל כתב ליישב הא דקיי"ל שאם יש מכריסה של הבהמה עד המקום שנפלה שם י' טפחים חוששין שמא נתרסקו אבריה הגם דקיי"ל בחו"מ סי'

ת"י לענין ניזקין שפטור המזיק אא"כ יש עשרה טפחים בבור דהיינו משום דבצירוף י' עם רגליה אין המיתה מצויה וחשיב לי' כאונס לענין תשלומין אבל לענין טריפות אין חילוק, ועמ"ש הרשב"א בב"ק ד' נ"א ד"ה הא דאקשינן וז"ל דלתשלומין ואיכא מגנדר דאין בו כדי להמית בפחות מעשרה לפיכך שנינו עשרה לומר שלא חייבה תורה אלא בבור שיש בו לעולם כדי להמית ואפי באגנדר עכ"ל וא"כ בלא"ה מיושב דשאני לענין חיוב תשלומין, אלא דלפ"ז קשה מ"ש בההוא תורא דנפלא לאריתא דדלאי שחטיה מריה טרפיה ר"נ אר"נ אי שקל מרי' דהאי תורא קבא דקמחא ואזיל תנא בי מדרשא אם שהתה מעל"ע לא אפסדיה לתורא דשוה כמה קבי אלמא קסבר ר"נ יש חבטה בפחות מעשרה, ומדמוכיח הש"ס מטריפות לחיוב תשלומין עכצ"ל כמ"ש הגאון כנסת יחזקאל זצ"ל שמוכיח מדקאמר דלא אפסדי' לתורא כו' דמנא ידע שיחי' השור מעל"ע ועכצ"ל שאם הי' מת בתוך מעל"ע הי' בעל האריתא חייב לשלם לו, וא"כ קשה דלפמ"ש הט"ז הא עכצ"ל דלפום המסקנא דקאמר היינו טעמא דר"נ סבר מכריסא דתורא כו' לא הי' כוונת ר"נ לומר שהי' בעל האריתא חייב לשלם אם מת השור בתוך מעל"ע. ודקאמר לא אפסדי' כו' לפי שקרוב הדבר שהי' שוהה מעל"ע ודהטריפות הוי רק מטעם חשש בעלמא, וא"כ הדק"ל היכי מוכיח מטריפות לענין חיוב תשלומין, וגם אי נימא דמהא דלא הכשיר ר"נ ע"י בדיקה עכצ"ל דהוי נפולה ודאית ודלא הוי מטעם חשש בעלמא (וכדמשמע בלשון השו"ע ס"ז שאם שט עם הילוך המים חוששין לו וצריך בדיקה, דכדהוי רק חשש בעלמא מהני בדיקה בכל גוגא וכמ"ש התפל"מ) אכתי מוקשה מ"ש אלמא קסבר ר"נ כו', כיון דשאני חיוב תשלומין דחשיב לי' כאונס, ועכצ"ל דלא כהט"ז, ודדוקא להמסקנא דמכריסא דתורא כו' יש לחלק בין טריפות לחיוב תשלומין וכמ"ש הרשב"א דגזה"כ דלא חייבה תורה אלא כשיש בהבור כדי להמית ואפי' באיגנדר, משא"כ להס"ד דלא שייך זה החילוק.

ולכאו' עכ"פ יחייב בעל האריתא לשלם מצד תשלומי נזקין דהא בפחות מי' אע"ג שאין חבט למיתה יש חבט לנזקין (וע' ש"מ בשם, הראב"ד, וע"ש דאע"ג דליכא חשש רסוק אברים בעיא בדיקה שמא נשברה השדרה וחוט שלה כו' ועמ"ש התב"ש דכשיש ריעותא שצולעת חיישי' לפסיקת החוט אף בפחות מי'), והא כשנעשה השור טרפה ע"י ההפלה אף שאינה חיה יב"ח מ"מ חייב בעל הבור לשלם ההיזק במה שנעשה טרפה דהוי כמו הוזקה דחייב אף בפחות מי' וא"כ ה"נ כשמת השור תוך מעל"ע שסיבת המיתה הוא מצד שנטרף בעת הנפילה, כבר נתחייב בתשלומי נזקין משעה שנפל ונטרף ואטו יופקע החיוב תשלומין ע"י מה שמת אח"כ, ובשלמא כשמת השור מיד בשעת נפילה לא בא

חיוב תשלומי נזקין מעולם וגזה"כ לפטור (ודכיון שאין בפחות מי' כדי להמית לא תלינן המיתה בהנפילה) משא"כ הכא שרק ע"י מה שלא שהה מעל"ע נתברר שנטרף בשעת נפילה (וגם אפשר שיתברר אח"כ הטריפות ע"י בדיקת האברים), וגם אי נימא דבנפילה פחות מי' לא תלינן הטריפות בהנפילה, עכ"פ פשיטא דהכא דמכריסא דתורא הוי י' טפחים נהי דפטור מתשלומי היזק מיתה כמ"ש הט"ז משום דכה"ג אין המיתה מצויה ואם מת חשיב לי' כאונס לענין תשלומין, אכתי כיון דקיי"ל שיש בזה דין נפולה לענין טריפות חייב בעל השור לשלם על מה שהוזק השור במה שנעשה טרפה וממילא תו לא נפקע החיוב גם אחר שמת השור תוך מעל"ע, והשתא שפיר יש מקום לומר כמ"ש בשם הכנס"י דמוכיח הש"ס דסבר ר"נ דיש חבטא בפחות מי' מדקאמר דאי שקיל מארי' דתורא כו' לא אפסדי' לתורא כו', ומשום שלא הי' מפסיד גם אילו מת השור בתוך מעל"ע משום שבעל האריתא הי' מחויב לשלם היזקו אילו הי' מתברר שהוזק ע"י הנפילה, דלפמ"ש י"ל כן גם להמסקנא, ודדוקא כשמת מיד בשעת נפילה פטור מתשלומין גם באגנדור.

ועמ"ש התוס' ד' נ"ג ד"ה לענין כלים ושור פסוהמ"ק, דאי מיירי כשלא נפדו ניחא הא דקאמר יצא זה שאין המת שלו דגם למ"ד פודין הקדשים להאכילן לכלבים לא יכולים לפדותו לאחר מיתה דבעי' העמדה והערכה, ולכאו' משכחת כשלא מת מיד בשעת נפילה (וע' חולין ד' ל' דמפרכסת נפדית בהעו"ה) רק דאורחא דמילתא שמת מיד, ואולי לענין מ"ש והמת יהי' לו, דוקא כשמת בשעת נפילה והנה כמו"כ מיושב לפום הדיחוי דלית בי' הבלא למיתה, ובאריתא בלא"ה משכחת כמ"ש הרשב"א כשהפקיר רשותו ולא בורו דקרקעו הזיקתו, והאריתא להשקות השדות אינה של הפקר ולכאו' כיון שהיתה עמוקה אמה ורחבה אמה כשהיתה מליאה מים מבעי לי' לקמן אי איכא הבלא כה"ג וגם למ"ד דדוקא כשעומקה יתר על רוחבה היתה עמוקה יותר משהו, אלא דכיון שלא מת מיד רק תוך מעל"ע ניכר דחבטא גרם במה שנתרסקו איבריו, וכעין דקאמר נחזי אנן אי בחבטא מיית, ולהמסקנא דמתני' באיגנדר לבור וכפמ"ש הרשב"א, ממילא כל דיש בו כדי להמית אפי' באגנדר ע"י ההבל תו אין גריעותא במה דמוכח דחבטא גרים, ועכ"פ י"ל לכל האוקימתות דמ"ש לא אפסדי' כו' היינו לפי שהי' בעל האריתא מחויב לשלם ושפיר מוכיח דס"ל לר"נ כו'.

סימן פד

ב"ה יום ה' י"ג מר"ח שנת עת"ר, מאריאמפאל, כבוד הרב הה"ג המפורסם מצוין במעלות ומדות כש"ת מו"ה ישראל יהונתן ירושלימסקי גי' הרב דק"ק איהומען (פלך מינסק).

ע"ד שאלת כ"ת במכתבו בכפר שאין בו מקוה טהרה והפרצה מרובה, ומצד שהכפר עומד על הר גבוה נדרש הוצאה מרובה לעשות מקוה באותו מקום, ואחד מתושבי הכפר עשיר זקן ויר"א השתדל לאסוף כסף נדבות לצורך עשיית מקוה במקום אחר בריחוק איזה וויארסט מהכפר. ואחר עשיית המקוה נוכחו אנשי הכפר לדעת כי מצד ריחוק המקום כמעט שאין להם תועלת מזה, והתרעמו על הזקן הנ"ל שהשקיע את כספם לטמיון, והזקן הנכבד הנ"ל שחל"ח ופקד לפני מותו לתת מאה רו"כ לצורך המקוה הנ"ל, ומצד שאנשי הכפר אינם מוצאין תועלת מתיקון המקוה הנ"ל לא דרשו הכסף מהיורשים, ובין כך נתרבו תושבי הכפר ועתה יש תקוה לעשות המקוה בהכפר ע"י צירוף הכסף שיהי' להם כשימכרו המקוה הנ"ל ודורשים מהיורשים כסף הנדבה והיורשים טוענין שאביהם המוריש נתן רק לצורך המקוה שהשתדל בבנינה והוא ג"כ לכבודו ואינם רוצין לשנות מדעת מורישם.

לענ"ד פשוט שהיורשין מחויבין ליתן הכסף לצורך בנין המקוה החדשה ולא להשקיע הכסף לטמיון בתיקון המקוה הרחוקה שאין בה תועלת (וע' עירובין ד' נ"ה יושבי צריפין כו') וזהו גם כבוד מורישם שיהא הכסף לצורך מצוה רבה כזו, ובודאי ניחא זה למורישם, ורק מצד מצב הזמן הקודם שלא הי' שום אפשרות להשיג הכסף הנדרש לצורך עשיית מקוה בהכפר, חשב הוא שיש תועלת בעשיית מקוה סמוך להכפר, וע' סנהדרין ד' מ"ח דאמרי' דניחא לי' שיתבזה לאחר מיתתו בשביל הנאת יורשין וע' חולין ד' י"א דקאמר וכ"ת משום אבוד נשמה דהאי ננולי' וע' ב"ב ד' קנ"ה ובחו"מ סק"ז ס"ב ובספרי אמ"ש ספ"ב ביארתי דניחא לי' שיתבזה לאח"מ כדי שיפרעו יורשין לבע"ח שלו ושזה הוא כבוד הנפטר באמת (ושלא יחזיקוהו ללוה רשע ולא ישלם), וה"נ לא לבד שהוא זכות להמוריש אלא שזה הוא כבודו.

ואין מקום לומר דלפמ"ש המרדכי (פ' מי שמת סי' תרכ"ד) דכשאמרה אתן כך וכך לצדקה לאח"מ לא דמי לאומר סלע זו כשתבא לידי אתננה לצדקה דהתם כשבא לידו בר קיום נדרי' הוא משא"כ שכ"מ דבעידנא דהוה לנדרי' כבר מת ונעשה חפשי מן המצות ע"ש. ממילא ה"נ ליכא משום זכות המוריש ורק משום מצוה לקדה"מ ודממילא הרשות ביד היורשין ליתן הכסף כפי דברי המת לצורך תיקון המקוה הישנה, דז"א, דכיון שיש אומדנא דמוכח שאם הי' יודע שיהא אפשרות לבנות מקוה בהכפר גופא הי' אומר בפירוש שנותן הכסף למטרה זאת, הוי כאילו אמר כן בפירוש, וגם הוא מדת סדום להשקיע הכסף לטמיון דהא אנשי הכפר יהיו מוכרחין למכור המקוה הנ"ל ובלא"ה ז"א, דבודאי יש בזה זכות להמוריש וכמ"ש הט"ז או"ח ס"ס תרכ"א ממ"ש עה"כ כפר

את עמך שאף המתים צריכים כפרה ויש להם זכות בנתינת צדקה עבורם וכן מוכח מדקאמר בהוריות ד' ו' גבי עגלה ערופה דמיגו דמכפרה אחיים מכפרה נמי אמתים, ואס"ד שאינם בגדר כפרה לא הי' שייך סברת מגו דלא מצינו זה אלא בהא דאמרי' בסוכה ד' ז' דמיגו דהויא דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת, דגם לענין שבת הוי רה"י ע"י דפנות אלא שדפנות כאלה אינן מועילות (וע' ב"מ ד' ח' וד' ל"ט מגו דמוקמ' אפוטרופא ותמירה די"ט וריטב"א יבמות דק"כ) ועכצ"ל דכיון דהוי זכות החיים ממילא יש בזה גם זכות וכפרה להמתים וע' סנהדרין ד' ק"ד ברא מזכי אבא (וע' סוטה ד' י' ד"ה דאתיי"ה) וממילא עי"ז שנותנין היורשין הכסף לצורך מקוה טהרה מטעם מצוה לקדה"מ שהוא להם זכות ומצוה יש בזה גם זכות המוריש שגרם זה, ומ"ש המרדכי היינו רק לענין שלא נעשה נדר ויכול לחזור בו משא"כ הכא לענין מלקדה"מ כיון שלא חזר בו, וכיון דהוי גם זכות המוריש אמדינן מה שהוא זכות יותר להמוריש.

וע' בקצה"ח ס"ס רנ"ב בא' שנדר ליתן מעשר כספים מנכסיו וקודם מותו צוה ליתן מעשר מנכסיו כפי מה שנדר בחייו, דדמי למ"ש התוס' בב"ב דקע"ה ד"ה ורב דכיון שהשכ"מ צוה ליתן להם מכח מלוה אין לו אלא מכח מלוה והלכך אין נותנין דמע"פ אינו גובה מן היורשין וה"נ אמר ליתן משום הנדר והנודר ומת אין מחויבין היורשין לשלם. וגם להנה"מ שחולק ע"ז יש גריעותא דמש"ה אין כופין אותן. ולענ"ד צ"ע, דאטו בשביל שיש בדבר מצוה ג"כ מגרע גרע. ואדרבה מצד דהוי ענין מצוה הוי כהושלש וכמ"ש בקצה"ח לעיל דמצד מה שהתחייב מחיים לא גרע מהושלש, ומפורש בסמ"ע וש"כ דכשצוה ליורשיו ליתן אמרי' מלקדה"מ, וכ"כ הרשב"ם שם בב"ב ד"ה ופרכי' וז"ל ואי משום טעמא דמלקדה"מ לא הי' להם ליתן בשביל דברי אביהם עד לאחר מותו ע"ש, ועמ"ש ביד רמה להרמ"ה ז"ל וז"ל וכ"ת הא קיי"ל מלקדה"מ ומה לי אמר מחמת מתנה ומה לי מחמת הלואה כו' ועוד ק"ו הוא ומה מתנה דאי בעי לא יהיב מצוה לקיים את דבריו היכא דפקיד לפרוע חובתו דלא ליהוי לוה רשע ולא ישלם לכ"ש, מסתברא דרב ושמואל לית להו מלקד"ה כו' ע"ש וגם מלשון התוס' הנ"ל שהקשו דהא דברי ש"מ ככתובין ומסורין ולא הקשו דהא מלקד"ה מוכח דהיינו למאן דל"ל מלקד"ה (כשלא הושלש) או שלא אמר זה דרך ציווי (מדהוצרך לומר מנה לפ' בידי, ואפשר שאמר רק כדי לאמת את דבריו שלא יחשבו שאומר כן רק כדי שלא להשביע את בניו, וי"ל ג"כ שאמר בדרך תשובה כששאלו אותו), ועכ"פ פשיטא דאמרי' בזה מלקדה"מ, ואדרבה יש עדיפות מה שכבר נתחייב בזה המוריש בחייו. ובגוף לשון השו"ע דכשנשבע או נדר ליתן לפלוני כך וכך כו' יורשיו פטורין, שביאר הגרע"א ת' קמ"ו דהיינו שנדר ליתן

לעניים, צ"ע לענ"ד, דהא מקור הדברים הוא בב"י בשם הריטב"א בענין מי שנשבע לתת סך ידוע דהוי חיוב גברא כשהוא בחיים ואין מוטל וה על יורשיו, ומ"ש בלשון השו"ע או נדר ליתן לפלוני אולי היינו כשנדר ליתן מתנה מועטת למי שאינו עני, וע' ס"ס ר"ד ועמ"ש התוס' ב"ב דקכ"ג ד"ה הכא, דמכירי כהונה חשיב מוחזק משום דהוי מתנה מועטת ואסור לחזור בו וקמ"ל דהגם שיש ענין קנין קצת, דהא כל כמה דלא הדר בי' הוי כמוחזק, מ"מ יורשיו פטורין ליתן, ולא מיירי מנדר לעניים (די"א דהוי בכלל אמל"ג כמסירה להדיוט) וכבר הביאו ממ"ש הרי"ב ס"ז דשכ"מ שאמר כשיוציא אילן זה פירות אתננו להקדש או לעניים ואח"כ מת אינו כלום שהרי אינו כאן שיקיים נדרו, דדוקא לפי שלא היו הפירות בעולם משא"כ כשהיו הפירות בעולם, והגם די"ל דשאני פירות דהוי דבר מסוים ומבורר משא"כ כשנדר ליתן מעות לעניים (ע' חו"מ סי' רצ"א וריטב"א גיטין ד' י"ד וד' ס"ו וירוש' ב"ק ריש פ"ד) אכתי בלשון השו"ע י"ל כמ"ש (והמרדכי כ' רק לענין שיכול לחזור בו) וליכא למימר דאמרי' שמה שנדר הוא לפי שחשב שיתן בחייו ושיהא לו זכות המצוה, ודכשמת אגלאי למפרע שלא נדר ע"ד שיתנו יורשיו כשיהי' הוא חפשי מן המצות ודהוי אומדנא דמוכח וכאילו פירש שיתן כדי שיהי' לו זכות (הגם שנדרי צדקה צריכין שאלת חכם ופתח וע"י סרנ"ח סק"ד וגם אין פותחין בנולד וע' סרכ"ח סי"ב בהג"ה) דז"א, כמו שנתבאר דגם בנתינת היורשין יש זכות להמורישׁ, וגם הא הי' בידו שלא לאחר נדרו ולתת כשהי' בחיים (והנה גם להסוברין דבאמירה לצדקה ל"א דאמל"ג כו', וע' קצה"ח סר"צ סק"ב, שאני כשנודר לעני מה שמחויב בעצם, ועמ"ש בספרי אה"ר סמ"ו לענין תפיסת העני כשאינו רוצה ליתן צדקה, ושאני היכא שמבזבז הרבה לצדקה דהגם דלאח"מ לית לן בה וכמ"ש כתובות דס"ז, אכתי ליכא בזה חיוב המצוה, וע' ב"ב ד' קנ"ו בפירוש רגמ"ה).

והנה בגיטין ד' י"ד פרש"י ד"ה דמית נותן, לאחר שמסרן לשליח מת הלכך משעת מיתת הנותן זכה בהם המקבל משום דמלקדה"מ ואפי' הי' בריא, הרי דהגם דהולך לאו כזכי זוכה השליח בעד המקבל, וה"נ היורשין זוכין בעד הדבר של צדקה, וע' ד' י"ג תד"ה והאי שלא פסק כח המורישׁ מאותו הממון דמכחו יורשין ולכאו' כשמצוה ליתן לצדקה גמר ויהיב עם גמר מיתה ולא הוי כמתנת שכ"מ דעלמא שאין הקנין אלא לאחר מיתה, משום דגמר ויהיב בקדימה כדי שיזכה בזכות המצוה קודם פטירתו מן העולם וכעין מ"ש בשבת ד' קנ"ג עשה דברים לפני מטתך, והגם דגוסס ג"כ אפשר במציאות שיחי' וכמ"ש בסנהדרין ד' ע"ח וע' ערכין ד"ז תד"ה דיתבי דייני ובספרי אה"ר סמ"ב אכתי כשמת מתוך גסיסה אגלאי מלתא שעמד למות וע' יבמות ד' ע"ט פרש"י ד"ה לר"א,

דסריסו של מיתה אין לו רפואה, וא"כ אי נימא שזכות היורשין הוי אח"מ, ממילא זכו בעד מה שהניח מורישם למעשה הצדקה מקודם שהן זוכין בירושה, ועמ"ש הקצה"ח סרנ"א וסרנ"ב ממ"ש הרשב"א דירושה חלה עד גמר מיתה ודי"ל שירושה חלה דוקא אח"מ, וע"ש שכתב טעם קדימת מזונות האשה די"ל דהיינו משום דדברי הרב ודה"ת מי שומעין וכמ"ש בתמורה דכ"ה, והנה לפי מה שביארתי באה"ר סמ"ח דהיכא שדברי התלמיד גורמין שנפקע דה"ר מדינא לא שייך לומר דה"ר ודה"ת מי שומעין, ועכצ"ל דהיינו משום שע"י מתנת השכ"מ לא נפקע בעצם חיוב מזון האשה והבנות ורק דממילא אין מקום ממה לגבות המזונות, וממילא שייך לומר דדה"ר ודה"ת דברי מי שומעין. והנה גם להרשב"א דירושה חלה עם גמר מיתה אכתי זכות היורשין וזכות אנשי העיר בהמעות של צדקה בהדדי קאתו. וע' ב"ב ד' מ"ג שהכל אצל ס"ת עניים הם וע"ש ברשב"ם וה"נ הם עניים לענין צורך מקוה טהרה הנחוצה להם, וכדנימא שזוכין עם גמר מיתה פשיטא שלא פסק אז כח המוריש מאותו הממון, ודממילא אמדינן מה דהוי לזכות המוריש באמת. ואין להקשות ממ"ש ביו"ד סרנ"ט ס"ה דכשהקדיש בלשון שמסופקין בו ומת שאין ידוע כונתו נקראו היורשין מוחזקין, ולא אמרי' שחזקת היורשין מוטל בספק, דלצד הספק שהוא של הקדש זכה הקדש מכח המוריש קודם שזכו יורשין, (ובפרט להסוברין דבהקדש עניים ג"כ אמל"ג כו'), די"ל דכיון שהיורשין יורשין בודאי הסך הנשאר יש להן עדיפות ע' יבמות דל"ח ובש"כ סע"ה סקכ"ז דאפי' הספק פרעון קודם אכתי החיוב ברי והפטור ספק, משא"כ היכא שבודאי נתן לדבר מצוה דזה בא מכח המוריש (רק שמושלש ביד היורשין) ואזלי בתר אומדנא וניחותא שיש להמוריש מזה ואין תלוי ברצון היורשין. וכתבתי הנלע"ד בעז"ה אליהו קלאצקין.

סימן פה

לכבוד גיסי הרב הגאון המפורסם בתורה ויראה חריף ושנון כש"ת מו"ה יעקב זלמן ליבשיץ נ"י.

מה שתמה מעכ"ת בקונטרסו היקר הנדפס בדברי חכמים] על מה שכתבתי בספרי אה"ר ליישב קושיית הכו"פ אמאי אינו חל טריפה על איסור אמה"ח מגו דחל על החלב, די"ל דכה"ג לא הוי איסור כולל, דבשעת הטריפות יש רק חלב הכנוס אז בדדי הבהמה שמותר משורת הדין, ותמה כ"ת דכיון דבעת שנהפך בשר הבהמה לחלב עוד יש איסור אמה"ח על הבשר שפיר אמרי' כולל הנה כבר הביא כ"ת בעצמו מ"ש הפמ"ג בגנת ורדים ובראש יוסף חולין ד' צ' תד"ה קדשים דדוקא היכא דמיד כשנתוסף האיסור השני ובא לעולם חל על אדם אחד מה שלא נאסרה מעולם אותה החתיכה לזה האיש אז שפיר אמרי'

מיגו דאהני איסור השני לאסור על אותו האדם אהני נמי לחייב בי' למי שכבר נאסרה עליו מחמת האיסור הראשון ועמ"ש בהפלאה בקו"א סי' קי"ח סט"ו גבי הנושא אשה שפסקה מלדת ונשבע שלא ישא אחרת עליה דכיון שאין השבועה חלה עד שישא את הראשונה לא הו"ל לגבי ראשונה בולל ומש"ה הוצרך לומר בטעם חלות השבועה לפי שכולל עקרה וזקנה שאין בהן מצות פו"ר והביאו ראי' מהא דהנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח לא אמרי' דמיגו דחל על כזית שני חייל נמי בכולל על כזית ראשון, ומשום דאינו חל על השני קודם שיאכל הכזית ראשון ומ"ש כ"ת ממ"ש בלשון הרדב"ז דמפני שנאסר הככר בשאר הימים לא נאסר עליו ביום שנשבע שלא לאכול כיון דלמחר מותר הוא לאכול. ומוכח דאם גם למחר לא הי' נפקע האיסור הראשון הי' חל בכולל הנה מלבד הא דהתם הוי רק מחוסר זמן דממילא קאתי, משא"כ הכא דבשעת מעשה הטריפות מחוסר מעשה ולא נתהפך עדיין הבשר לחלב והגם שמאיליו מתהפך מ"מ הוי חסרון מעשה (ולא דמי לאחר שאגדיל שעצם הדבר תלוי' רק בזמן) בלא"ה שאני התם שאם לא הי' נפקע האיסור הראשון הי' האיסור על אותו הככר, משא"כ הכא שהאיסור אמה"ח יהא רק על הבשר ואין הטריפות מוכרח לחול אח"כ רק על החלב ואין הכרח שיחול גם על הבשר ובפרט דטרפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר ותקנה גם אם תתרפא. וא"כ אפשר דבשעה שיהפך בשר הבהמה לחלב כבר תתרפא הבהמה ותטרף רק משום דגזה"כ דכיון שכבר נטרפה אין לה תקנה וכיון שכל ענין הטריפות הוי רק מצד הטריפות הקדום לא שייך לומר שיחול איסור טריפה על איסור אמה"ח מטעם מיגו שכולל החלב דהא אי נימא שאין חל על הבשר כמו"כ לא יחול לכשיהפך להיות חלב

וגם כבר כתבו התוס' ביבמות ד' ל"ג ד"ה אמר שיש חומר באמה"ח מאיסור טריפה משום דאמה"ח איכא במשהו בשר גידים ועצמות ונוהג בב"נ אלא שכנגד זה יש חומר בטריפה דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר אבל איסור אמה"ח יש תקנה בשחיטה וא"כ לא שייך לומר דמצד מה שיחול איסור טריפות אחר שיהפך האבר להיות חלב יש חומר בהאיסור טריפות, דהא זה כבר מוכלל בהחומר של טרפה מאמה"ח שיש תקנה בשחיטה דמטעם זה אין החלב בכלל אמה"ח, וכיון דלאו מטעם חומר קאתינן ורק מטעם מיגו שכולל האיסור על החלב, צריך שיחול בעת הטריפות משא"כ בההיא דקדושין ד' ע"ז גבי כ"ג שבא על אחותו אלמנה שכ' הריטב"א דאיכא איסור מוסיף דמעיקרא קודם אלמנותה לא היתה אסורה אלא לכ"ג זה שהוא אחיה נתאלמנה אתסרא לכ"ג דעלמא דאע"ג דליכא שני כה"ג בדור איכא כהן משיח וכהן שעבר שאסורין באלמנה א"נ דלמחר תהא אסורה לכ"ג שיתמנה אחריו של זה, דהתם עי"ז יש חומר באיסור אלמנות וכל מה שיש ענין

חומר בהוספה מוסיף האיסור ובלא"ה, שאני התם שכבר חל האיסור עליה להנשא לכה"ג רק שמצד שאין אז כה"ג קאמר הריטב"א דלמחר תהא אסורה כו', וכיון שיש במציאות שתיאסר מצד האלמנות לכה"ג ממילא שפיר הוי איסור מוסיף לפי שכבר חל האיסור עליה. ואין בזה שום דמיון להההיא דהכא דבעת חלות הטריפות אין מקום שיחול כלל. לפי שכל הבהמה היא אסורה מטעם אמה"ח, ויהא מקום חלות רק כשיתחדש בהבהמה מה שיהפך לחלב. משא"כ התם שלא יתחדש דבר בהאלמנה, ומה שיתמנה כה"ג אחר, הוא ענין התחדשות צדדי שאינו שייך להאיסור שלה, ואפי' לדעת הרמ"ע מפאנו שהביא כת"ר דגם אם בשעת חלות האיסור לא הי' כולל ומוסיף מ"מ כשנולדו אח"כ האנשים וחייל עליהם האיסור חייל נמי על הני שהיתה אסורה להם מכבר מטעם סברת מגו, היינו משום שגם מקודם הי' עצם האיסור, ומה דאתילד ברא לסבא לא הי' ענין התחדשות בהאשת אב, והי' החסרון מקודם במה שמחוץ לה, משא"כ הכא שחסרון ענין ההתחדשות הוא בגוף האיסור בגוף הבהמה, והאסור על החלב הוא רק מצד מה שהחלב בא מן האבר האסור, ומכ"ש דלא קשה ממ"ש בפה"מ להרמב"ם דהואיל ונתוסף בה איסור אשת אב אצל הבן קטן לכשיגדיל ויבא לכלל מצות, דגם מקודם ליכא חסרון בעצם חלות האיסור ורק שהבן לא בא עדיין לכלל עונשין (וגדלות ממילא קאתי ועמ"ש התוס' ביבמות ד' ס"ח ד"ה רישא דכיון דהשתא דאתי קמן הוי ודאי בן ט' כו', ומשום דאגלאי למפרע שהי' החזקת קטנות עשוי להשתנות), ולכאו' ממ"ש הרמב"ם מוכח דדוקא היכא שכבר אתילד בן לסבא (כהגירסא בכריתות ד' י"ד דאתילד ברא לסבא ודלא כהגירסא שלפנינו דאיכא ברא לסבא) רק שהוא קטן עדיין משא"כ כשלא נולד בשעת חלות האיסור

ומההיא דמכות ד' כ"ב דאמר שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט משמע קצת דדוקא לפי שנשבע בזמן חלות השבועה תיכף, וכדהקדים חול ליו"ט. והנה בההיא דהנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח, לכאו' כיון דבית הבליעה מחזיק ב' זיתים (ועמ"ש באה"ר ס"ה בההיא דכריתות ד' י"ד אי דוקא ג' זיתים שלימים אינו מחזיק) איכא מיגו דחייל האיסור שלא לאכול בחד אכילה יותר מכזית, וא"כ עכצ"ל דהיינו לפי שהיתה כונתו שלא לאכול מצת מצוה, אך י"ל דהגם שלא נתכוין לענין אותה האכילה יותר מכזית דאין בזה מצוה. אכתי כולל הכזית שני. דהגם שיי"ח בכזית ראשון ואין בזה משום נשבע לבטל המצוה. מ"מ בכלל כוונת השבועה כולל כל מה שאוכל בליל פסח לצורך מצוה, הכזית של כריכה ושל אכילת אפיקומן.

ועמ"ש חה"ג זצ"ל בבר"י או"ח סי' ט"ו בההיא דפסחים ד' ל"ה די"ל דאיסור חמץ על טבל לא הוי איסור כולל, דל"ל דמגו דחל על שאר עיסות שאינו של טבל חל נמי על האי דטבל, דאם שאר עיסות לא נתחמצו עדיין ליכא איסורא דחמץ ואי משום דאם יתחמצו יחול עליהם איסור חמץ, בעינן דבשעת חלות האיסור יכלול דברים אחרים עם האיסור. ואם נתחמצו העיסות ממילא מע"פ חצות היום דהוי לפני זמנו דהוי רק איסור לאו, הוי קל על חמור דאינו חל אף בכולל וכשנכנס ליל פסח דהוי בכרת ליכא כולל שכבר נאסר בלאו מחצות היום עכ"ד. ודלא הוי כולל אלא כשכולל בזמן חלות האיסור אך מ"ש שאין חל האיסור חמור בליל פסח על הלאו הקודם. צ"ע לענ"ד, די"ל דמה דאסרה תורה קודם זמן איסורו אליבא דר' יהודה, טפלה ונמשכת מהאיסור החמור של חב"פ, ואינה מונעת חלות האיסור החמור בליל פסח כמו שאיסור תוספת שבת ויוה"כ (להסוברין דהוי מה"ת) אינה מונעת חלות האיסור החמור משתחשך, ועד"ז תירצתי מה שמקשין בההיא דחולין ד' ל"ז דתיפוק דאס"ד מסוכנת אסורה היכי חל לאו דנבלה דאתיא מכח מסוכנת. די"ל דהאיסור מסוכנת טפלה לה (וע' יבמות ד' ע"ט ד"ה סמוך) ואינה מונעת חלות לאו דנבלה (הגם דליכא גזה"כ דמשכחת כדלא אתיא מכח מסוכנת), ועמ"ש באמ"ש סל"ג בענין חלות איסור נבלה על טרפה. והאיסור טרפה אינה טפלה. ועפ"ז י"ל מ"ש התוס' בחולין ד' ק"א ד"ה מאן האי תנא. דמגו דאתוסף איסור לגבוה כשנתנבלה כו' ושמעתי מקשין דנבלה דאתיא מכח מסוכנת כבר נאסרה לגבוה קודם שנתנבלה. ועפ"ז י"ל דכיון דזה הוי תחלת נבול והנבול הוא שגרם זה שייך לומר שבא האיסור ע"י הניבול.

ועמ"ש הגרע"א ע"א זצ"ל ת' ס"ה דהא דמתרץ על הפרכא דלחשוב נמי כגון דאמר שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט דמידי דאיתא בשאלה לא קתני דלהסוברין דל"מ התרה כשהוא דבר איסור צ"ל דכיון דמהני התרה על החרישה דחול ממילא נפקע השבועה מהחרישה דיו"ט. ולע"ד צ"ע דא"כ משכחת דליכא בשאלה וכגון שלא כלל בשבועתו אלא ימי החול שקודם יו"ט דתו השתא ביו"ט ליתא בשאלה (ובפרט למ"ש דמיירי דבעת השבועה הי' חול הקודם ליו"ט וכמ"ש בלשון הגמ'). ולזה נלע"ד דמ"ש התוס' בכריתות די"ג דהשתא שנשחטו ונזרקו דמן ליתא בשאלה היינו משום דהא דל"מ שאלה הוי משום דעי השחיטה וזריקה נגמר ונתחזק ההקדש דלא הוי דיבור בעלמא וכבר הוי של הקדש. משא"כ הא דל"מ שאלה על החרישה ביו"ט שאינו מצד חומר השבועה ורק מצד איסור חרישה ביו"ט (ודממילא אינו מתחרט בעצם על מה שנשבע כדי להתרחק מהאיסור וע' נדרים ד' ח' וע' ב"ב דמ"ח דניחא לאינש בעצם בעשיית מצוה והרחקת

עבירה) ומצד ענין השבועה הי' בשאלה. ועפ"ז צ"ע גם מ"ש הגרע"א שם דלמ"ד אכלה כולה אין נשאלין עלי' עכצ"ל דלא חשב מה שהי' מעולם בשאלה ודממילא ה"ה מוקדשין הי' מקודם בשאלה. דעפמ"ש י"ל דשאני מוקדשין דמה דליתא השתא בשאלה היינו מצד גמר התחזקות וחומר הענין. משא"כ הא דאכלה כולה דמה שאין נשאלין עלי' הוא רק משום דהוי כמו שכבר חלף ועבר הדבר ואין על מה לשאול. ועכ"פ גבי חרישה ביו"ט דהא דל"מ שאלה הוי רק מצד איסור יו"ט בודאי י"ל החילוק כמ"ש.

סימן פו

ב"ה אור ליום ה' ט"ז טבת תרס"ב מאריאמפאל, לכבוד הרב המאוה"ג המפורסם בתוי"ר חו"ב מו"ה משה מנחם מענדל גי' וויזאנסקי האבד"ק וויזאן (פלך סובאלק).

קבלתי מכתבו בענין קביעת שנה זו אשר לפי לוחות העיבור שבטור היא שלימה והפר"ח כתב שהוא ט"ס ושהשנה חסרה וכן נעשה מעשה וכ' כת"ר שבאמת אין טעות בלוח שבטור ומשום שמולד שבט שנה זו שיהי' ביום ה' בשעה חמישית אחר חצות היום הוי מולד זקן וא"א לקבוע אז ר"ח וממילא א"א לעשותה חסרה וההכרח שתהא שלימה כדי שלא יחול ר"ה הבעל"ט ביום ו' דלא אד"ו ראש ובפרט שיש לנו לסמוך על קבלת הטור אפי' אילו הי' הקביעות בטעות דהא אתם אפי' מוטעין כו'. וכתב כת"ר דלפי מה שנעשה מעשה עפ"י הלוחות הסדורות עפמ"ש הפר"ח יאכלו ישראל חמץ בפסח דהאי שתא יש נחוץ לפרסם ואין כאן חשש לעז על ב"ד שיאמרו חשבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא עכ"ד. ובודאי אטו משום חשש לעז וכבוד ב"ד יניחו לישראל להכשל ח"ו באיסור כרת ושיכשלו גם ב"ד עמהם. אמנם בגוף הדבר מפורש בלשון הטור שהרוצה לידע קביעת ר"ה יחשוב מולד תשרי כו' ויום שיהי' בו המולד הוא יום הקביעות כשלא יהי' באד"ו ולא מולד זקן ולא ב' ט"ו תקפ"ט של אחר העיבור. וא"כ ע"פ מולד האמצעי בהכרח שיחול ר"ה דשנת תרס"ג הבעל"ט ביום ה' כיון שאז המולד בו ביום קודם חצות. וכן כתב דכשרוצה לידע קביעת חדשי השנה יחשוב באיזה יום יקבע ר"ה שלאחריו ויחשוב מנין הימים שביניהם כו'. ולפ"ז החשבון קביעת שנת תרס"ב היא חסירה וכ"כ הטור בהכללים לידע בהן קביעות החדשים בשנה מעוברת שנת י"ט למחזור. כי עד ו' כ' תצ"א היא ז"ח. וכיון שכאן א"א שיהא טעות דהא מפורט החשבון. בהכרת צ"ל כמ"ש הפר"ח שיש ט"ס בהלוח שבסוף. דאל"כ יסתור הטור עצמו למ"ש כמה פעמים מקודם וכן במ"א ס"ס תכ"ח ביאר שמה דרכי הקביעות ולעשות לוח בקצרה. וכדברי הטור מפורש ברמב"ם דיום המולד הוא יום קביעת ר"ח תשרי אא"כ הי' באחד בשבת סו' או אם הי' בר"ד חלקים כו' יע"ש. ושאינו נדחה מפני מה שיש איזה חדש בשנה

חדש שבט שיהא המולד אחר חצות היום. וכן מפורש שכשהיתה מעוברת אם תמצא בין יום קביעת ר"ה שלאחריו ד' ימים היא שנה חסרה ורק בר"ח תשרי ביאר ברמב"ם ובטור שאם יהי' המולד בחצי היום קובעין ר"ה ביום של אחריו והגם שמפורש בש"ס דשייך זה בכל החדשים וכ"כ בשה"ג וז"ל וכן כל החדשים כולן אין קובעין ר"ח למנות ממנו ימי החדש קודם חידוש הלבנה וכך אנו נוהגין בזה"ז כו'. צ"ל דהיינו במקום וזמן שלא יסתובב מזה דחי' לר"ה שלאחריה. ובעת שקדשו ע"פ הראי' הי' אפשר לתקן ע"י שיחסרו חדשים אחרים. משא"כ האידנא דא"א לשנות ולחסר החדשים המלאים תמיד: אד"ר וניסן סיון אב, ניתקן החשבון שלא יארע ר"ח קודם חידוש הלבנה ואך לעתים רחוקות מאד יארע זה בזמן שא"א לתקן ולדחות שיודחה עי"ז ר"ה של אחריו שלא כדין. וגם כבר פרש"י בר"ה ד' כ' ד"ה צריך שיהא לילה. וא"ת פשיטא דאין מקדשין שהרי לא תראה החדשה ביום ל' כו' ואשמועי' דאם נראית הישנה בלילה אין מאיימין שהרי הכל ראו שהלילה מן החדש שעבר, והיינו כמ"ש המפרשים דהגם דיליף מקרא דצריך שיהא לילה ויום מן החדש מ"מ כיון שנתנה תורה רשות לב"ד לקדש כשרואין צורך בדבר וכמ"ש אשר תקראו אתם בין בזמנן בין שלא בזמנן. דוקא מטעם חשש, רינון אין מאיימין דכיון שהכל ראו שהלילה מן החדש שעבר יצא מזה לעז ורינון שלא קדשו כדין תורה דהא יליף לה מקרא, והנה בערכין (ד' ט) קאמר מ"ש תשעה דלא א"כ קדים אתי סיהרא תלתא יומי (ופרש"י דמרננו עלמא בתר רבנן למימר כל מה דבעו עבדי) השתא נמי קא קדים אתי ב' יומי. והקשה בש"מ בשם תוס' הרא"ש דזימנין דמשכחת באמצע השנה דקדים ואתי סיהרא, טפי, מתרי יומי כגון שבאותה שנה היו ח' מלאים וחדש אלול לעולם מן החסרין נמצא שעד אלול היו ח' מלאים וג' חסרים וקדים ואתי סיהרא תרי יומין ופלגא. ותירץ דהכל תולין עיניהן בקביעות דר"ה אבל בשאר חדשים לא מרגישין אינשי כולי האי ואחר שיחסרו אלול יבא ר"ה על מכונו ע"ש. וע"ש באוקימתא דעולא דקאמר מ"ש תשעה דלא דא"כ מייתרא סיהרא ג' יומי (שתראה הלבנה הישנה ג' ימים אחרי ר"ה) כו' ואכתי איכא חד יומי סברי אתחזוי איתחזי ואנן לאו אדעתן. ופרש"י דסברי דאתחזי לבנה לב"ד ואנן הוא דלאו אדעתן לממסר נפשין ולמיחזי' הלכך לא מרננו. וא"כ מבואר דהעיקר יש לחוש לזה בקביעות דר"ה לפי שהכל תולין עיניהן בו משא"כ בקביעות בשאר חדשים וממילא י"ל שנתקן החשבון דיש להדר ולראות שגם בכל ר"ח לא יהא מולד זקן ודמ"מ לעתים רחוקות א"א להשגיח ע"ז לפי שעי"ז יודחה ר"ה ב' ימים, ועל קביעת ר"ה קפדינן טפי בכל האפשר לקבוע בזמנו. (ע' ט"א דמשמע בסוכה ד' נ"ד דבניסן ותשרי לא משגיחי' כ"כ במולד זקן ובערכין מפורש להיפוך, ובמהרי"ל ת'

קנ"ה נסתפק אי אזלי' בתר נגוד האמיתי לענין קדוש לבנה להקל ולהחמיר ובמהרי"ל סי' י"ט דאפי' אי הי' לקוי חמה שהוא מולד אמיתי קודם לשלנו כו'. ודחזינן פעמים רבות דמולד אמיתי קודם ר"ה).

ומ"ש כת"ר דכיון דכתיב אתם אפי' מוטעין יש לעשות ככתוב בטור. הנה אילו הי' מחלוקת בזה בין הטור והפר"ח ל"ש לומר דמ"ש אשר תקראו אתם היינו דוקא כפי הנדפס בטור ולא כמ"ש הפר"ח. דהא ר' הלל הנשיא הוא שקדש חדשים ועיבר שנים עד שיבא אלי' בב"א והדבר תלוי בהקביעות וחשבון שקבע הוא. והטור לא בא לשנות מקביעות שלו. ואדרבה י"ל דגם אם הי' מקום לחשוש שכל העולם טועין בקביעת ר' הלל ע"י שנמשכין אחרי הפר"ח. בכ"ז אינם נכשלין בשום איסור דהא מפורש ברמב"ם ספ"ה מקדה"ח וז"ל זה שאנו מחשבין בזה"ז כאו"א בעירו ואומרין שר"ח יום פלוני ויו"ט ביום פלוני לא בחשבון שלנו אנו קובעין כו' שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחו"ל ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני א"י וקביעתם. וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני א"י כו'. וביותר ביאר דבריו בס' המצות מצוה קנ"ג וז"ל אילו הנחנו דרך משל שבני א"י יעדרו מא"י כו' ולא יהי' שם ב"ד ולא יהי' בחו"ל ב"ד שנסמך בארץ. הנה חשבוננו זה לא יועילנו כלום, בשום פנים לפי שאין לנו לחשוב חדשים ולעבר שנים בחו"ל כו' ומבואר שהדבר תלוי בקביעת ב"ד שבא"י בזמננו ודל"מ מה שקבע ר' הלל הנשיא על הדורות הבאים. וע' פ"ד מקדה"ח הי"ג שאם אמרו לפני ר"ה שנה זו שתכנס מעוברת אינה מעוברת באמירה זו. ואם הי' מספיק חשבון קביעת ר' הלל. גם אם היו ח"ו בני א"י נעדרים מא"י. הי' מועיל החשבון שכן כבר קבע וקדש ר' הלל, והא דמהני קביעת וקידוש ב"ד שבא"י שבזמנינו הגם שאינם סמוכין. כבר ביאר זה מהר"י ב' רב בקנטרוס הסמיכה דהיינו לפי שהרמב"ם בעצמו כתב בפ"ד מסנהדרין הי"א שאם הסכימו כל החכמים שבא"י למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ולזאת כשקובעים ואומרים יום פלוני הוא ר"ח או מועד הו"ל כאילו מסכימים כולם שחכמיהם יהיו סמוכים לענין קדה"ח וקביעת המועדים שיכולים הם לסמוך, סמוך לקצת דברים ולשאר דברים לא יהי' סמוך. וכתב דמ"מ גם ב"ד סמוכים שבא"י אין יכולין לקדש חדשים ולקבוע מועדות ע"פ הראי' לפי שאין להם יכולת לבטל מה שעשה ר' הלל וב"ד דהא קיי"ל דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ולא ימצא מנין אחר כמהו עד יבא מורה צדק בב"א. והרלב"ח שם חולק עליו וכתב דגם אם הי' ב"ד שאינו גדול בחכמה כב"ד של הלל כל שהיו סמוכים היינו מחויבים לקדש ע"פ הראי'. ורק מטעם, דאי אפשר שיהיו ב"ד סמוכים עד שיבא מורה

צדק. אנו מקדשין ע"פ החשבון שהוא הלמ"מ. ובני א"י יכולין לקבוע חדשים ומועדות א שנה עי"ז החשבון הגם שלא יהיו סמוכין ודס"ל להרמב"ם שצריך ג"כ הקביעה בפועל בכל שנה ושנה ע"י בני א"י יע"ש. וכיון שמפורש מדברי הרמב"ם דהוי לעיכובא קידוש ב"ד שבא"י בזמנינו ממילא הוי בכלל מ"ש אשר תקראו אתם בין בזמנן כו'. ומה שלא ניתן להם כח בדיעבד לשנות או לקדש ע"פ הראי'. היינו דכיון שבזה"ז אסור לקדש ע"פ הראי' ממילא אם יעשו כן או ישנו במזיד מקביעת החשבון המקובל דהוי כל דבר שבמנין כו' ולהרלב"ח הוי הלמ"מ. ממילא לא יהא בקביעותן ממש וכמ"ש בסנהדרין ד' כ"ו בנ"א החשודין על השביעית (פרש"י שנעשו סנגורין לרשעים) כשרין לעבר שנה ובפרש"י ד"ה קשר רשעים הוא דאפי' הן עושין עיבור כדין וכדת אין השנה מתעברת ע"י דבעי ב"ד נמנין וז"א מנין. וה"נ אם יזידו במעשיהם לעבור על דרז"ל ח"ו. והא דקיי"ל אתם אפי' מזידין. היינו בימיהם שנתנה להם תורה רשות לאיים על העדים וכה"ג מפני איזה צורך שראו ב"ד וגם בלא"ה א"א במציאות שיסכימו כל חכמי א"י לעבור על דרז"ל ח"ו. וכ"ז שייך במקום שאין מקום לטעות בפירוש התקנה והקביעות. משא"כ בזמן שכל חכמי א"י נמשכין בטעות אחר הפר"ח ולפי שהוא טעות וחסרון ידיעה לכל העולם מנינם מנין ומהני קביעותם בין למהר"י בי רב בין להרלב"ח בדעת הרמב"ם. ועמ"א סי' תי"ז בשם סי' יראים דמה שמברכין החדש בשבת שלפני ר"ח אין זה קידוש ב"ד ומ"מ נהגו לעמוד בשעת אמירת ר"ח ביום פלוני דוגמת קדה"ח שהוא מעומד. וע"ש בס' יראים מצוה ק"ג דאין זה קידוש שהמצוה הזאת אינה תלוי' אלא בראש ב"ד וגם א"צ לקדש דקיי"ל כראב"צ. ואין הכרעה לומר דכונת היראים לחלוק על הרמב"ם. דהא קאי על מה שנהגו העולם לברך החודש גם בחו"ל. ודבלא"ה גם בא"י א"צ קידוש לפי שכבר קדשוהו שמים כראב"צ. ומ"מ אי יארע ענין טעות שפיר מהני קידוש חכמי א"י. וע' בלב שמח על סה"מ שפי' ג"כ כונת ד' הרמב"ם שלענין החשבון. א"י בלבד הוא דבעי ולא צריך ב"ד סמוך. ורק אם ח"ו בני א"י יעדרו מא"י אז בחו"ל צריך שיהא ב"ד שנסמך בא"י ע"ש

ובדברי התוס' בר"ה ד' כ"א ד"ה לוי אקלע לבבל וז"ל וא"ת והיאך יניחום לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאו' וי"ל דהתנן כו' אתם אפי' שוגגין כו' ומשמע מדבריהם דמהני לענין זה גם הקביעות שבבבל הגם שאינו כקביעת ב"ד הגדול שבא"י ועמ"ש התוס' בשבת ד' י"ב ד"ה ר"נ דהא דקאמר בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא במערבא. התם לא הוי מאכל איסור אלא השעה אסורה ומדלא תירצו התוס' שלא הי' ענין תקלה משום דאתם אפי' מזידין ומוטעין עכצ"ל דלא שייך בזה לומר אתם אפי' מוטעין כיון שב"ד הגדול שבא"י לא קבעו כן (ועמ"ש בזה בפתח דבר לספרי אבן הראשה). וא"כ ההכרח לפרש

כונת התוס' בר"ה דכיון דאתם אפי' מזידין ממילא נסתפק עולא שמא נמלכו ב"ד למחרת וקדשו למפרע שיהא ר"ח ביום ל' וכמו שהביא בטו"א בשם השאלתות הגירסא דאמרו לא שמענו מפי ב"ד מקודש דלמא אמליכו ולא קדשוהו למחר ושויה חסר ודמהני קדוש למפרע. ושפיר כ' התו' בשבת שנכשלו באכילה בשעה אסורה לפום דמשמע מהגמ' דבאמת עברוהו לאלול רק דבעת שבא אליהם לוי לא הי' עוד בירור גמור דעברוה. אמנם מלבד דפשטות לשון התוס' בר"ה דסיימו בלשונם וז"ל אבל הכא להם הי' עשירי משמע דגם כשעברו ב"ד שבא"י לאלול לא עברו בני בבל על איסור כרת. עוד יותר מפורש בלשון הריטב"א שם ד"ה ולא שמעתי וז"ל פי' ותקנת חכמים היתה שלא יצאו שלוחים לגולה על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש והיתה בכלל התקנה דכל שלא יעיד העד ששמע מפי ב"ד מקודש שלא יסמכו עליו דאי לא הרי לא קיימא תקנה דידהו ולא ממנעי עדים מלמיפק ולפיכך הוצרכו לתקן שלא יסמכו עליהם ויהי' כאילו לא העידו ויהי' מנין שלהם קיים וקבוע ע"פ ב"ד שהרי קביעת המועדות תלוי בב"ד וכדרך שתיקן הלל חשבון עבור שבידנו היום. הלכך לוי גופי' כיון דידע ודאי שהוקבע תשרי ביום ל"א יש לו להתענות כבני א"י אבל לגבי בני הגולה כיון שלא העיד להם ששמע מפי ב"ד מקודש אין להם לסמוך עליו ולא לבטל מנינם ע"ש. והיינו ב"כ כונת התוס' דכיון דכתב אשר תקראו אתם מקראי קדש כו' אפי' מזידים כו'. חזינן שמסרה החזרה ענין המועדות ביד חכמים ורשות להם לתקן כפי הצורך ולא כמו בכל עניני התורה שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה. וממילא מהני נמי תקנתם שבני הגולה שלא ישמעו מפי עד שמעיד ששמע מפי ב"ד מקודש יהי' מנין שלהם קוים וקבוע ע"פ ב"ד שלהם. והא דאיתא ר"נ יתיב בתעניתא כו' קרי עלי' קלים היו רודפינו. אפשר דההוא גברא העיד ששמע מפי ב"ד מקודש. והיה התקנה דבכה"ג בני בבל בתר בני א"י גרירי. והנה מלשון הריטב"א שכתב דכדרך שתיקן הלל כו'. לא מוכח דחולק על הרמב"ם שהבאתי למעלה. דקאמר רק דיהיה מנין של בני בבל קבוע וקיים ע"פ ב"ד סמוכים שלהם. והמנין שלהם לא הי' ע"פ הראי' רק כדרך שתקן הלל חשבון העיבור שבידנו היום דתמיד אלול אינו מעובר. וגם הא כ' רק דהלל תיקן ולעולם צריך קביעת ב"ד שבזה"ז ועכ"פ מבואר דגם בימיהם שקדשו ב"ד הגדול ע"פ הראי' הי' לפעמים לבני הגולה הקביעות ע"פ ב"ד שלהם.

ולכאו' יקשה מהבואר בירוש' פ"ק דחלה ופ"ק דר"ה תמן חשין לצומא רבא תרין יומין א"ל רב חסדא למה אתם מכניסין עצמיכם למספק הזה המרובה חזקה שאין ב"ד מתעצלין. בר אבוי דשמואל בר רב יצחק חש על גרמי' וצם ב' יומין אפסק כרוכה ודמך.

והשתא למאי הוצרך לומר דחזקה כו'. דהא תיפוק דכך תיקנו חכמים שכל שלא יבאו עדים ששמעו מפי ב"ד מקודש יסמכו על המנין והחשבון וכך יקבעו ב"ד שבגולה. אמנם אדרבה מוכח מהא דלא החמירו לחוש גם במקום שאין השלוחין מגיעין. דל"ש החזקה שאין ב"ד מתעצלין. ומ"מ לא החמירו להתענות ב' ימים וכמבואר במג"א ס"ס תרכ"ד ובביאורי הגר"א שגם בזמן שקדשו ע"פ הראי' מעולם לא החמירו לחוש בזה. ואי מטעם חשש סכנה הי' עכ"פ לאכול פחות מכשיעור ולאכול רק כדי חיותם. וגם בלא"ה הולכין אחר רוב שנים דאין אלול מעובר. ומ"ש תמן חשין כו' היינו דיש שהחמירו על עצמם ואמרו שבודאי לא יזיק להם התענית ומייתי עובדא דאפסק כרוכה ודמך. ודממילא אסור להחמיר ולהכניס א"ע בספק סכנה הגם שטועה בדעתו לחשוב שבודאי לא יזיק לו. וי"ל ג"כ דמ"ש תמן חשין כו' היינו יושבי המקומות שבבבל במקום שאין ב"ד. וכן עם שבשדות וכפרים. וחששו להחמיר שמא הגיעו השלוחין מב"ד שבא"י להב"ד שלהם והעידו ששמעו מפי ב"ד מקודש. וכבר נקבע כן ממילא גם מהב"ד שבמקומם. וע"ז קא"ל ר"ח דחזקה שאין ב"ד מתעצלין ואם הי' מגיע שלוחין לב"ד שלכם לא היו מתעצלין ב"ד שלכם להודיע אתכם ע"י שלוחים. ולזה אסור לכם לחוש ולהחמיר. ועכ"פ לדינא ודאי י"ל כד' התוס' והריטב"א דמ"ש אשר תקראו אתם כו' שייך גם על קביעת ב"ד שבבבל בזמן שיש להם רשות לכך ע"פ תק"ח וה"ה קביעת ב"ד שבא"י בזה"ז בזמן שניתן להם רשות ע"ז וכגון שאינם מתכונים לעשות בשינוי ח"ו מהמפורש בטוש"ע (וקצת י"ל דמש"ה נמי אין צורך לברך חדש תשרי משום דבזה החדש מדקדקין תמיד שלא יהא מולד זקן וא"א שיטעו אז בתקנת הלל וגם דאלול לעולם חסר לפי התקנה אך אין צורך לזה הטעם). אמנם הטו"א הקשה ע"ד התוס' מהא דקאמר במנחות ד' מ' אמר רבא השתא חב"פ ויוה"כ דכרת סמכי' אדיסקי הכא דעשה בעלמא לא כ"ש. ואי הא דאתם אפי' שוגגין שייך גם בזמן שאינו בקביעת ב"ד שבא"י א"כ ליכא כרת בטעו בחב"פ ויוה"כ אי טעו בקביעת החדש או, בעיבור שנה. ועכצ"ל דתלוי רק בקביעת ב"ד הגדול שבא"י. והי' מקום ליישב עפמ"ש הצל"ח בברכות דס"ג דלענין עיבור השנה לא קאי הא דאתם אפי' שוגגין ומוטעין. והתם במנחות קאי לענין עיבור השנה כדפרש"י ד"ה חב"פ. דכשהיו מעברים שנה היו שולחין אגרות לגולה כו' והגם דבפי', רגמ"ה דסומכין אדיסקא ששולחין לגולה כשמעברין אדר או אלול, לשון הגמ' משמע כפרש"י דהא שילוח אגרות מוזכר רק לענין עיבור שנה. אך כבר הביאו ממ"ש בספרא דכשלא היתה השנה צריכה לעבר ועברוה אנוסים או שוגגים או מוטעין מנין שהיא מעוברת ת"ל אשר תקראו אתם במועדם כו', וכן מבואר ממ"ש התוס' שם דכשמעבר השנה בשעה

שראו לקובעו ניסן הוי כשמקדש החדש ביום כ"ט או ביום ל"ב שאינו זמן קידוש. והיכא שמעברין השנה בזמנה שייך הא דאתם אפי' שוגגין כו' וא"כ הדק"ל ק' הטו"א [וע' סנהדרין ד' פ"ז דהיכא שאינה מעוברת אף דיעבד תו הוי ענין שגגת כרת מה שאוכלין חב"פ וע"ש דקאמר ואי להאי גיסא כו'. ולכאו' הא גם לדעת הזקן ממרא אין כח ביד איש אחד לעבר. וי"ל שעברו ב"ד שבלשכת הגזית ואח"כ נמלכו לומר דל"מ העיבור. וי"ל]. אך י"ל דהא פרש"י ד"ה ונכתבי' אדסקא, שצובעין תכלת בכפרים שאין שומעין כו'. וא"כ שפיר מייתי מדסמכי' אדיסקי לענין כרת. דאלת"ה ניחוש שיכשלו יושבי הכפרים. היכא שהב"ד שבבל שבמקומם כבר יגיע להם האגרת שנתעברה וכה"ג. וכן לפי' ראשון דרש"י ד"ה ואדיסקי. דלא חשיבא להו לאינשי הנך אגרות ועברי עליהו. ג"כ מיושב דאי ניחוש שיעברו על האגרות בזדון כמו"כ יש לחוש שיעברו ע"ז יחידים שלא בשאלת פי ב"ד (ולולי פרש"י הי' מקום לפרש דמוכיח דסמכי אדסקא לענין עיבור שנה ולא חיישי' שמא האגרת מזויף. אך אכתי שאני התם דכך קבעו ותקנו ב"ד שבא"י. שאם לא ישמעו ב"ד שבגולה מפי עד ששמע מפיהם מקודש. יהי' קביעותם ע"פ החשבון שבידם). וכן מה שהקשה הטו"א מהא דאם עברו בדיעבד בחו"ל אינה מעוברת. י"ל דכיון דהוי גזה"כ וגם דכיון שאין מעברין בחו"ל ממילא עבדי איסורא. וממילא אין בקביעותם ממש כמ"ש בסנהדרין ד' כ"ו. משא"כ הכא דכך היתה תקנ"ח שכשלא ישמעו מפי עד ששמע מפי ב"ד מקודש. יקבעו המה ע"פ החשבון הקבוע. וממילא גם כשיש טעות וחסרון ידיעה בפירוש התקנה מהני הקביעות מטעם אשר תקראו אתם וגו'. ואין לומר דכשקובעין ר"ח במולד זקן הוי כקובע ביום כ"ט. דז"א דשאני יום כ"ט או יום ל"ב שלא ניתן להם רשות לקבוע בדבר הידוע שהוא היפוך מ"ש התורה. וכן כשמעבר השנה ביום ל' של אדר משא"כ הכא דגם אי קמי שמיא גליא שהי' התקנה שלא לקבוע ר"ח בו ביום. אכתי כיון שקובעין כן כדי שלא יודחו המועדות ור"ה מפני זה. והדבר בחסרון ידיעה לכל העולם וחושבין בדעתם שכן הוא חשבון הקביעות. עכ"פ הוו כמוטעין דעלמא כשמחסרין בזמן שראוי לעשותו מלא ובפרט דטעמא דאין מאיימין על העדים כה"ג דהוי מולד זקן הוי מטעם לעז ורינון וכבר הבאתי מ"ש הש"מ דבזה ל"ש חשש רינון. וא"כ גם אי נימא דמ"מ נקבע החשבון שלא יהא מולד זקן בשום אופן. אכתי לא דמי למקדש ביום כ"ט וביום ל"ב. רק שמחסר יום ל' שלא כדין דהוי בכלל אשר תקראו אתם וגו'. וגם עמ"ש המל"מ ה' שגגות דכשיבנה ביהמ"ק ותתחדש הלכה שעל כזית קטן נמי חייב מ"מ יפטור מקרבן דעדיף מתולה עצמו בהוראת ב"ד משום דנתפשט בכל ישראל וכל החכמים הסכימו דעל כזית קטן אין בו כרת. ועמ"ש הנודב"ת יו"ד ת' צ"ו דאשה שנשאת ע"פ ב"ד של ג'

עשתה עפ"י הוראת כל ישראל ופטורה מקרבן כמו ע"פ הוראת ב"ד הגדול. ודב"ד של ג' שליחותיהו דקמאי קעבדי יע"ש. וה"נ מה שקובעין ב"ד שבא"י ושבחו"ל יחד בהסכם כל ישראל שבא"י ושבחו"ל וגם להרמב"ן בסה"מ דכיון שאין בזה"ז ב"ד סמוכין, הוי רק עפ"י תקנת ר' הלל הנשיא שהוא ע"ה ראה שיתבטלו המועדות מפני הפסד הסמיכה ולזה עמד ותקן החשבון וקדש ועבר בו חדשים ושנים עד שיבנה בהמ"ק בב"א. והגם שאין מעברין את השנה לפני ר"ה היינו שמא ישכחו העם ויבאו לזלזל בחב"פ ובמועדות ולזאת התנו שאם עברוה לא תהא מעוברת עד שיגלה חשבונם לעם בזמנו. ושהלל הנשיא ראה תיקון בחשבונו ושיהא הדבר מוסכם ומקובל להעם בדעתם המועדות בקביעות מאין שבוש ושנוי עמד וקדש חדשים ועבר השנים כולם לפי החשבון יע"ש מבואר דכל מה שקדש הוא כדי שלא יבאו לידי שבוש וטעות. וא"כ במקום שיבא לידי טעות ומכשול לכל העולם ע"י חסרון ידיעה בפירוש החשבון. בודאי לא תיקן שיבא לידי מכשול. ואפשר שבמקום וזמן שיארע באחד מן הזמנים איזה ספק בתקנתו. הניח הדבר על דעת חכמי ישראל שבאותו דור וקידש ע"פ הסכמתם. ועמ"ש הש"א (סי' צג) דכשאמר שיהא הפקר משעת לקיטה ואילך אע"פ שאמר כן קודם לקיטה אפ"ה מהני אפי' למ"ד אין ברירה וע' קצה"ח ונה"מ סי' ס"א היכא שהדבר עומד להתברר. וה"נ אפשר דגמר הקדוש הוא בכל חדש בזמנו. ודבכה"ג תלה הקידוש בהסכמתם. וגם אי נימא דהקידוש כבר נגמר למפרע משעת דבורו של הלל הנשיא וב"ד. אכתי י"ל דכיון דמסתבר שתלה הדבר בהסכמתם ממילא במקום שיוכל ליצא תקלה ומכשול לכל העולם. בודאי חכמי ישראל שבאותו דור שליחותיהו דר' הלל הנשיא קעבדי לקדש החדש בכה"ג. וכ"ז כתבתי לרוחא דמלתא. כי כבר ביארתי הנלע"ד שכדין אנו סומכין על חשבון הפר"ח [וע' פרש"י ביצה ד"ד, ואולי הי' התקנה דכ"ז שלא יגיעו שלוחין יהי' ע"פ החשבון. ודממילא לא הי' אז מדינא ב' ימים. וע' ירוש' פ"ב דכתובות מן חטאת דחנניה כו' ואולי יל"פ שלהב"ד שבחו"ל הי' ידוע שנשבו וע' אה"ע ס"ז ובפ"ת סק"י בשם הרא"ש. ודבזה שעבר השנה בחו"ל נתן כח וחשיבות להב"ד שבחו"ל].

סימן פז

ע"ד השאלה שבמכתבו, הנה בב"ש ס"ק ל"ז בשם האמונת שמואל כתב להקל באלמנה עשירה משום דאינה מחויבת להניק, וכמ"ש ר"ש הזקן דגרושה מותרת להינשא משום דלא משעבדא להניק. וא"כ בזה"ז גם כשהיא ענייה לא משתעבדא להניק כ"ד חדש. דעדיף מהיכא שכל בנות משפחתה לא נהגו להניק, כיון דכ"ע אינן מניקות כד"ח. והיא ניסת ע"ד המנהג. וגם לפמ"ש הב"ש דר"ש הזקן קאמר דוקא בגרושה דלעולם היא

פטורה להניק משא"כ באלמנה לא פלוג בין עניה לעשירה אכתי בזה"ז דהוי מנהג קבוע שלא להניק יותר מי"ח חדש דמי לגרושה. ולא הוי דבר שבמנין כו'. כיון דגם מעיקרא לא גזור היכא דלא משעבדא להניק וכדלא שייך ענין לא פלוג. וע' פירש"י יבמות ד' ל"ו ד"ה דבר אחד. דדוקא כשמת בעלה וכן בכתובות ד' ס' ד"ה נתנה, ומה שהביאו מהא דפרש"י סוטה ד' כ"ד ד"ה מעב"ח וז"ל או שגירשה והיא מעוברת או מניקה כו'. דאיכא איסורא גם בגרושה. לענ"ד יתכן לישב הסתירה בפרש"י. די"ל דדוקא כשיש חיוב על האב לכלכל התינוק מותרת להינשא כדלא משעבדא להניק. והגם דאשה בושה לבא לב"ד כו', לא הטילו עליה איסור היכא שאינה משועבדת להניק. משא"כ כשאין חיוב על האב ויורשיו לכלכל התינוק. אמרי' דגם היכא שהאשה ג"כ לא משעבדא להניק לא תנשא דעי"ז ממילא תחום עליו ותניקהו. וכשתנשא ותתעבר ומיעכר חלבה לא יהא על מי להטיל התינוק וימות ברעב. והנה כבר כ' הר"ן בכתובות ס"פ אע"פ, דהא שהאב זן בניו קטני קטנים, הוי דוקא כשאמן קיימת ומדין מזונות אמן נגעו בה, ודייק הכי מלשון פרש"י ע"ש. וא"כ כשגירשה שא"ת במזונות האם, אין חיוב על האב לכלכל בניו מגרושתו, ואיכא חיובא רק מצד תקנת אושא שתיקנו שחייב לזון בניו קטנים עד שיביאו ב' שערות הגם דיותר משש כבר איננו נגרר אחרי אמו וכיון דתקנת אושא היתה אחר חורבן, ע' פרש"י שבת ד' ט"ו ממ"ש בר"ה ד' ל"א. שפיר פרש"י בסוטה שם לענין דמעוברת ומניקת חבירו והלך זה ונשאה וקינא לה אינה שותית מי סוטה. והשקאת סוטה הא לא נהוג אחר הבית שכבר פסקו מי המרים עוד קודם חורבן. וא"כ בודאי קאי מחלוקת המשנה לענין זמן הבית קודם תקנת אושא דלא יתכן לומר שנחלקו לענין הלכתא למשיחא לכשיבנה הבית בב"א, דהא כ' התוס' בזבחים ד' מ"ה ד"ה הלכתא למשיחא דל"ש לפסוק ה' למשיחא היכא דהוי ע"י איסור, וע"ש בשם התוי"ט משום דלע"ל יהיו כולם צדיקים, וא"כ המשנה בדין ההשקאה מטעם חשש שנטמאה ושנסתרה אחר שקינא לה בעלה ועברה על איסור יחוד, לא מיירי לענין כשיבנה הבית בב"א. אלא לענין הדין בזמן הבית, דהיינו קודם תקנת אושא, ומש"ה פרש"י שם דה"ה כשגירשה והוא מעוברת מניקה כו', ומשום דכיון דקודם תקנת אושא לא הי' מוטל על האב לכלכל בנו התינוק מאשתו הגרושה, ממילא אסורה להינשא עד שיהא הולד בן כד"ח, משא"כ השתא בתר תקנת, אושא דאיכא חיוב על האב לפרנסו, שפיר פרש"י דדוקא אלמנה אבל גרושה דלא משעבדא להניק מותרת להינשא כיון שמוטל על האב לכלכלו, ומצד חשש דזימנין שלא יעלה בידנו לכופו אין לאוסרה להינשא היכא דלא משעבדא להניק וא"כ בנ"ד שהנושאה מחייב א"ע לפרנס התינוק ולמסמסו בבצים וחלב וגם ישליש בטוחות,

גם אי ניחוש שיצטרכו לכופו אח"כ ודאשה בושה לבא לב"ד כו', י"ל דאין לאוסרה להנשא היכא דלא משעבדה להניק. ואין כאן חשש גזל. כיון דלא משכחת שיסתעף מזה ריעותא להתינוק.

והנה הח"ס אה"ע תשו' ל' כתב להוכיח דגם כשיש מיעוט תינוקות היונקים כד"ח אסורה להנשא תוך כד"ח וז"ל דהרי ממ"ש תוס' ורש"י שמא תגמלנו קודם זמנו, ומה שמא איכא הרי הוא ודאי קודם זמנו תוך כ"ד חדש למר וי"ח למר, ועוד ממ"ש התוס' יבמות ד' ל"ו דתני לא תתארס ולא תנשא לא תתארס רבותא למ"ד כ"ד חדש ולא תנשא רבותא למ"ד י"ח חדש, הוהשתא אס"ד פליגי במציאת הטבע מאי רבותיה כו' אע"כ לא פליגי במציאות ולכ"ע רוב בנים סגי להו בי"ח חדש ור"מ חיישׁ למיעוט דלמא האי ינוקא ממיעוט הוא דבעי כ"ד חדש ור"י אזיל בחר רובא דסגי בי"ח חדש ומש"ה בעי י"ח משום דאיכא קצת דמיעכר חלבה בג' חדשים ע"ש, ולענ"ד צ"ע, דהא בלשון התוס' בכתובות ד"ס ד"ה ואר"נ דגזרי' גמלתו אטו שמא תגמלנו ועדיין הוא צריך לינק, ודהגם שזה התינוק א"צ לינק חיישי' שעי"ז שנתירה להנשא תבא איזה אשה לגמול את בנה שעדיין הוא צריך לינק, ולעולם י"ל דבימי הש"ס רוב בנים היו צריכין ליניקת כד"ח, ומ"ש התוס' ביבמות דלא תנשא רבותא למ"ד י"ח חדש היינו משום דסד"א דגם לר"י דוקא להתארס משא"כ להנשא קמ"ל ומשום דכיון דגם תוך י"ח חדש הוי רק חשש בעלמא שמא תתעבר ותעכר חלבה ושלא יהא לה בצים וחלב למסמס הולד מש"ה מתיר אחר י"ח חדש שיש צירוף מיעוטא דסגי להו יניקת י"ח חדש ודס"ל דכל החשש הוי חשש רחוק וע"י צירוף המיעוט הוי כמיעוטא דמיעוטא, (וכמו"כ אי נימא דס"ל לר"י דלא כר"מ אלא דלדידי' רוב בנים יונקין י"ח חדש אכתי אצטריך לומר דשריא להנשא דסד"א דס"ל ג"כ דרוב יונקין כד"ח א"נ דסד"א דחייש למיעוטא מטעם חשש פ"נ) ומ"ש עוד הח"ס וז"ל והאש"נ דרב יוסף בשם רב ושמואל פסקו הלכה כר"מ אע"ג דבעלמא קיי"ל כר"י לגבי ר"מ מ"מ רב ושמואל ס"ל דא"ה בפ"נ אחר הרוב וממילא חיישי' דאולי הילד הזה הוא ממיעוטא דבעי כד"ח עכ"ל, לענ"ד צ"ע, דהא להרי"ף וש"פ לית מאן דפליג על רב ושמואל ולכ"ע בפק"נ אין הולכין אחה"ר ודדוקא ר"מ דחייש בכ"מ למיעוטא חיישׁ גם הכא למיעוטא, וכן יקשה לפמ"ש הר"ן פ' יוה"כ בשם הרמב"ם דקיי"ל דהולכין בפק"נ אה"ר ודר' יוחנן פליג על שמואל וא"כ יקשה הא דהכא פוסק הרמב"ם כרב ושמואל דלא תנשא כד"ח ועכנ"ל דהיינו משום דרוב ילדים יונקין כד"ח, ועמ"ש בספרי אמ"ש סכ"ט בשם הבנין ציון שכשאין הסכנה לפנינו רק שיש חשש שיסתעף ויצמח מזה סכנה הולכין אחה"ר, וגם לפמש"ש הנלע"ד די"ל דגם כה"ג א"ה אחה"ר אכתי הכא דהוי רק חשש רחוק וכעין

גורם דגורם (עי' מהרי"ט תשו' צ"ח) י"ל דלא גזרו ותקנו אלא בהזמן שרוב התינוקת צריכין אז לינק, ועמ"ש הרא"ש פ"ד דיבמות ס' כ"ו וז"ל שלא יבא הולד לידי סכנה ורוב נשים חסות על ילדיהם ומניקתן אפי' אינה משועבדת להניקו ע"ש דדייק לומר דרוב נשים כו', והא דקיי"ל בזה כר"מ היינו משום דהכי הוי סתם משנה דגיטין דע"ה (וי"ל ג"כ לפמ"ש בעירובין כ"ח שבבבל אוכלין חזיז המזיק לחלב המינקת ע"ש בכתובות ועי"ז נחלש התינוק והי' צריך בבבל לינק זמן ארוך יותר מבא"י), וא"כ הדר י"ל דיש צירוף קולא אחר י"ח חדש מה שבזה"ז כמעט דליכא אף מעוטא שיונק יותר מי"ח חדש, וגם מזמן הח"ס זצ"ל לזמנינו נשתנה הרבה שבימיו הי' עוד מצוי היניקה כד"ח.

ולכאו' כמו"כ מ"ש דאשה בושה לבא לב"ד כו', ל"ש כ"כ בזה"ז לפמ"ש מהר"י ברונא סי' רמ"א וע' ש"כ חו"מ סי' צ"ו סק"ט, ואפי' בימי הש"ס הוי בפלוגתא וכמ"ש בגיטין דמ"א דרשב"ג ס"ל שאין דרכה של אשה לחזור כו' וע' בתוס' מהירוש' דיבמות דר' יוחנן כרשב"ג, ור' יוחנן לטעמי' בנזיר די"ב דלא ניידא ע"ש במפרש, וכן לטעמי' בנדרים דל"ז ע"ש בפרש"י ד"ה בנות וכמו"כ לטעמי' ביבמות דע"ז שאין דרכה לקדם כו', וכן בכתובות דפ"ד ודצ"ז יע"ש ועפ"ז מיושב מ"ש באה"ע סקנ"ד בטעם מה שכופין אותו להוציא משום שבושה לבא לב"ד לתבוע מזונותיה ובגמ' לא נזכר הך טעמא, דהגמ' דקאי אליבא דרב לטעמי' בנדרים דל"ז משא"כ לפום דקיי"ל כר' יוחנן וע' ש"מ ב"מ ד' ל' דמש"ה ליכא בנשים מ"ע דוהתעלמת וע' שבועות ד' ל' וע' כתובות דנ"ח דלרשב"ג לא מטרחי' לה למכור ורשב"ג לטעמי' בגיטין רמ"א וע' גיטין די"ב וקדושין דכ"ב ובלא"ה דוקא כשצריכה לתבוע מיורשי בעלה בושה לבא לב"ד לתבוע משא"כ כשהחיוב הוא על בעלה השני שאינה מתביישת ממנו לתובעו אך מצד זה אין צירוף קולא, די"ל דאדרבה לא תחפוץ להרגיז את בעלה ולבא בקובלנא עליו לפני ב"ד, וגם הא הרמב"ם הביא רק החשש דדחסה ולא הביא מ"ש במסקנא דאשה בושה כו' (ואולי משום דפסק בגיטין שם כרבנן דרשב"ג), ובלא"ה ליתא, דדוקא מעוב"ח שאין הילד עדיין בעולם הוצרך לומר טעמא דאשה בושה כו' משא"כ כשכבר נולד דאיכא משום ובשדה יתומים אל תבא כמ"ש בירוש' ותוס' סוטה דכ"ו, ורק מצד מה שבזה"ז לא שכיח שתינק את בנה יותר מי"ח חדש יש לכאו' צירוף קולא לאצטרופי ליתר צדדי ההיתר שבנ"ד.

והנה מצד מה דהוי דבר שבמנין כו' עמ"ש התוס' בביצה ד"ו ד"ה והאידנא וד' ל' ד"ה תנן ושבת דס"ד ד"ה רב ענני ויומא דע"ז ד"ה משום שיבתא ומ"ש הט"ז ביו"ד סקט"ז וסי"ב לענין שחיטה תוך כלים ובחו"מ סת"ט לענין גידול בהמה דקה בא"י, ועמ"ש המ"א ס"ט סק"ז דכיון שטעם האיסור ידוע והאידנא דליכא תכלת נתבטל הטעם נתבטל האיסור

ועמ"ש המ"א סתרכ"ח דבזה"ז שאין רגילות להשתמש ולתלות בסכך לא אסור משום דבר שבמנין, ואין סתירה ממ"ש סתס"ח וסי' תר"צ, ומ"ש התוס' בפסחים ד"נ, לכאו' י"ל דהיינו משום דעבדי' זכר לפסח וכמ"ש דקי"ד ובמהרה יבנה ביהמ"ק וע' ר"ה ד' ל' מש"ה גם בזה"ז דליכא הקרבת הפסח אסור במלאכה, וע' ברכות דנ"ג תד"ה והייתם ובעירובין די"ז תד"ה מים, וכבר הביאו מ"ש הש"מ כתובות ד"ג ד"ה נהגו לגמרי ניעקריה שאם יעשו כאותה סברא שאם הי' אותו ב"ד קיים הי' מסכים להתיר שנשתנה הענין אין זה ביטול דבריו ע"ש, ועמ"ש התוס' בגיטין ד' י"ח ד"ה הנהו דלמ"ד משום בת אחותו למה כותבין זמן בגיטין בזה"ז ע"ש, ועמ"ש המ"א סרנ"ב סקכ"ג דהאידנא דליכא ר"ה יוצא במחטו ע"ש סמוך לחשיכה, ועמ"ש הק"נ פט"ו דיבמות אות ר' בשם מהר"י מינץ דבזה"ז שאין מייבמין החמש נשים יכולת להעיד, דל"ש לומר ששונאות זא"ז וכן לענין עדות ע"א וע"ש מ"ש בשם הצ"צ ודמדלא קתני דעכשי שמ"ח קודמת מעידות מוכח דגם השתא הוי כן, וש"מ דלילי זאת היינו אומרין דהשתא שבטל הטעם ע"א נאמן להתירה ודלא כמ"ש בעבוה"ג ת' ס"ז לתמוה על מהר"י מינץ ודגם בזה"ז הוי דבר שבמנין כז', ועמ"ש הח"ס יו"ד ת' ק' בענין בניתא דאטוי בהדי בישרא שנשתנה הטבע ונסתפק מטעם דבר שבמנין כו', ולכאו' ממ"ש בלשון השו"ע "מפני שקשה לצרעת" משמע דס"ל שלא נשתנה הטבע בזה, ודדוקא מפני שהטעם שייך גם בזה"ז מש"ה צריך ליזהר כו' (עמ"ש למעלה סע"ב) ובס' משכנות יעקב כ' להוכיח כהסוברין דגם בזה"ז איכא ר"ה מדאין תוקעין בשבת בזה"ז, ולא נחית לומר דהוי משום דבר שבמנין כו':

ובגוף הדבר לכאו' י"ל עפמ"ש בלשון הגמ' דכ"ט דמד ו' משרי שרי ולא קאמר דמדאו' איכא חיובא ועכצ"ל דגם להמסקנא ס"ל כדרש הירוש' רפ"ד דר"ה דכשחל בשבת זכרון תרועה ודריש טעמא משום גזירה שמא יעבירנו מתוך שבהול למצותו וכעין מ"ש הרא"ש פע"פ דבטבול ב' דהוי של מצוה הקפידו טפי שלא יהא חשש נזק ודה"נ אמרה תורה שלא לחייב לתקוע בשבת שבודאי יבא עי"ז לפעמים להעביר ד"א בה"ה. ודבמקדש דליש זה החשש תוקעין, ודממילא כיון דליכא חיובא מה"ת (בגבולין) איכא בתקיעה איסור שבות, ומיושב בלא"ה מה שאין תוקעין בשבת גם בזה"ז שאין ר"ה, דכיון שפטרה תורה מחיוב תקיעה ממילא איכא איסור שבות, ומיושב מ"ש העיטור מהירוש' כיון דלפ"ז הוי כן גם למסקנת הבבלי, ומ"ש ביבמות ד"צ דהוי עקירה בשוא"ת י"ל דתליא בפלוגתא, וגם י"ל דכיון דדרשי' בזה טד"ק אפי' לרבנן דר"ש (וע' סוטה די"ד ד"ה כדי ליגעה ועמ"ש בספרי אמ"ש סל"ד) יש ללמוד ממה שעקרה תורה חיוב המצוה בשביל סייג לתורה דה"נ ב"ד עוקרין בשוא"ת כדי לעשות סייג לתורה.

והנה ממ"ש הרמב"ם פ"ב מממרים ה"ב "דאפי' בטל הטעם שבגללו גזרו הראשוני' או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל ב"ד וב"ד של ע"א הוא", מבואר דדוקא תקנת כ"ד הגדול של ע"א (והראב"ד חולק על גוף הדין ע"ש) ועכ"פ כמו דאמרי' גבי ציצית וגבי סכך דכיון שנתבטל הטעם נתבטל האיסור ה"נ י"ל כאן כשגמלתו דהאידנא ל"ש הגזירה, משום שגם אם לא תנשא תגמלנו קודם כד"ח, וגם לא הי' תקנת האיסור לחלוטין דהא הותר לדבי ריש גלותא ע"י נתינה למינקת ומשום דשאני בי ר"ג דלא הדרי בהו, וחזינן שלא אסרו אלא במקום שיש חשש היזק להתינוק, וממילא הגם דהאידנא אין יחיד בדורו כר"ג, אכתי כיון שבנ"ד לא לבד שלא יצמח מזה חשש היזק להתינוק אלא דאדרבה הוא טובת הילד שתינשא לאיש שמקבל ע"ע פרנסת וכלכול התינוק ואם לא תינשא תהא מוכרחת להאכילו דברים המזיקים לבריאותו, יש מקום לצרף זה ליתר צדדי ההיתר לענין שתנשא אחר י"ח חדש (וע' שבת דנ"ג ומ"ש באמ"ש סס"ג).

והנה מצד צירוף שיטת ר"ש הזקן הנ"ל ואפי' אלמנה ענייה בזה"ז לא נשתעבדה להניק כד"ח שניסת ונשתעבדה ע"ד המנהג, השבתי מכבר ליום ב' כ"ז מנ"א שנת תרמ"ד) להרה"ג מו"ה יהושע בעמח"ס תו יהושע שהי' אז אבד"ק טשערנאביל ששאלני ע"ד גרושה עשירה שנתגרשה כשהיתה מעוברת ושכרה מינקת ואבי הגרושה נתן כתב התחייבות שחל עליו חיוב מזונות התינוק וכבר פסק חלב האשה וצמקו דדיה וכבר עברו ט"ו חדשים להולד אם יש להתירה להנשא כשתדור המינקת עד"ר שלא תחזור בה, והתינוק כבר א"צ למינקת ושותה ויונק חלב בהמה ע"י כלי העשוי לכך. והביא במכתבו ממ"ש בת' מים חיים סט"ז להקל בגרושה כשאין התינוק מכירה אפי' כשקבלה ע"ע קודם גירושין חיוב הנקת הולד שיולד לה יכולה לשכור ולהעמיד לו מינקת אחרת וכמו במקבל עליו לזון את חבירו שיכול ליתן לו דמי מזונות והשבתי להרב הנ"ל דלכאו' כמו"כ אלמנה הא יכולה לשכור מינקת ועמ"ש הפ"ת סי"ג סקי"ז בשם ס' גליא מסכתא דבזמנינו שאין מגרשין אלא מרצון האשה וגומרין ביניהם על מי יחול חיוב טפול הולד ממילא כשהאשה קבלה ע"ע חיוב הנקה יש לה דין אלמנה ע"ש ולכאו' י"ל עפ"ז דגם ר"ש הזקן לא התיר בגרושה אלא מצד שהי' תמיד חייב הטפול על המגרש משא"כ בזה"ז שמצד שא"י לישא אשה אחרת על אשתו הוא מוכרח לפעמים לגרשה כרצונה וממילא שכיח שמקבלת עליה חיוב החזקת הולד וממילא אין להתיר גם בגרושה דגזרי' אטו היכא שקבלה עליה החזקת הולד דגרושה בגרושה מיחלפא, אלא דלפמ"ש הרא"ש בטעם הר"ש דבאלמנה תקנו שתניק גם כשאינה מחויבת להניק אין הכרח לומר שגזרו

עשירה אטו ענייה וה"נ י"ל דלא גזרו גרושה אטו גרושה, וגם כיון שהתוס' הביאו מ"ש ר"ש הזקן וכבר הי' אז תקנת רגמ"ה משמע שמתיר בגרושה בכל ענין, ומשום דשאני אלמנה שאין להתינוק אב שידאוג בעדו שהי' תקנת רז"ל שתינק, משא"כ גרושה דלא משעבדא להניק אלא שקבלה ע"ע טיפול והחזקת הולד ולא קבלה ע"ע שתינק דוקא בעצמה ומה שהביא מ"ש מהר"ם פדואה להקשות עמ"ש הגאון מהר"נ איגרא להקל באלמנה שלא התחילה להניק דא"כ מעוברת לאו למניקה קיימא שבידה שלא להתחיל להניק, לענ"ד י"ל דמש"ה תקנו שאסורה להנשא עד שתלד דליכא חשש שתסכן את ולדה שכבר נולד ושלא תניק אותו כדי שתוכל להנשא שלא תתאכזר כ"כ וכעין מ"ש דלא עבדי נשי דחנקי בנייהו וכשלא תתחיל להניק מוכח שבלא"ה לא היתה מניקתו בעצמה, משא"כ אילו היתה המעוברת מותרת להנשא ממילא היתה מוכרחת אח"כ כשתלד לגמול הולד ולא להניקו כדי שתוכל להשאר תחת בעלה שיקשה עליה היציאה והפרישה מבעלה וממילא יש חשש שיבא הולד לידי סכנה ומ"ש במים חיים ס"י להוכיח ממ"ש הרמב"ם גבי מעוב"ח טעמא דדחסה ולא כ' טעם המסקנא דלמניקה קיימא כו' דעכצ"ל דס"ל דכשלא התחילה להניק חינה בכלל מינקת חבירו וממילא לא שייך האיסור במעוברת שבודאי לא תתחיל להניק, מוקשה דא"כ מוכח מטעם הגמ' דסתם מעוברת למניקה קיימא דגם כשלא התחילה להניק הוא בכלל האיסור ויקשה מנליה להרמב"ם לחלוק ע"ז, וגם כבר נתבאר הנלע"ד שאם היתה מותרת להנשא קודם לידה הי' יותר מקום לחוש שעי"ז לא תתחיל להניקו, ובישוב מ"ש הרמב"ם טעמא דדחסה כבר. ביארתי באה"ר סל"ז ועמ"ש באמ"ש סכ"ט (ועמ"ש חה"ג ז"ל בבר"י ס"ו, וע"ש שהק' עמ"ש בשו"ע דכשנאנסה תחת בעלה ונבעלה לבעלה תוך ג"ח א"צ להמתין משום הבחנה ממ"ש התוס' במגילה די"ג ולענ"ד י"ל דהטעם שא"צ הבחנה כדי להבחין בין זרע כשר כו' דבודאי הוי זרע כשר שחולין בבעל דאיכא רוב כו' ושאינה מהפכת כו' שרוצית להתעבר, משא"כ ממעשה האונס דהוי רק חשש שמא לא נתהפכה יפה וע' ד' ל"ה, משא"כ התם שהי' מצוי אצלה תמיד ושלא היתה יכולה לעשות שום תחבולה) הנלע"ד בעז"ה כתבתי אליהו קלאצקין החפ"ק מאריאמפאל

סימן פח

נזיר די"ט בהא דאמר עולא דלא אמר ר"א אלא בטמא שנזר אבל בנזיר טהור שנטמא אפי' יום אחד סותר כתבו התוס' דצ"ע מנלן למדרש הכי אליבא דר"א ותמה ע"ז בתשו' הגרע"א זצ"ל סי' רי"ד דהא לפמ"ש בתוד"ה מתחיל ומונה מיד דמשמע לישנא מתחיל מנין נזירות טהרה בשמיני ממילא י"ל דמזה הוכיח עולא דס"ל לר"א דנזיר טהור שנטמא

אפי' יום אחד סותר ומביא קרבן, וע"ש מ"ש הגרע"א ע"א בהא דקתני נטמא בח' וחזר ונטמא בח' דלכאו' יפלא למאי נקט הא דחזר ונטמא בח' דהא גם כשלא חזר ונטמא שייך הדין שמביא קרבן על כאו"א מצד טומאה ראשונה ומצד מה שנטמא בשמיני, ודעכצ"ל דכשלא חזר ונטמא אינו מביא ב' קרבנות ומשום שנטמא ביום א' לטהרתו ודוקא כשחזר ונטמא בח' דאיכא ב' ימים יום ח' הראשון ויום ח' השני איכא סתירת ב' ימים, ולענ"ד צ"ע דהא האידנא איכא רק סתירת יום אחד ואין לצרף הטומאה הקודמת שכבר נפטר אז, ולכאו' י"ל דכיון דמיירי גם בטמא שנזר דמיירי בכל גונא וכההיא דמתני'. וממילא כשלא חזר ונטמא בח' ליכא חיוב ב' קרבנות כיון שאין חיוב קרבן על טומאה ראשונה כשנזר בביה"ק וכיון דממילא מוכרח מהא דקתני דחזר ונטמא בח' דמיירי ברייתא, גם בטמא שנזר או שנזר בביה"ק דבכה"ג בודאי ס"ל לר"א דיום אחד אינו סותר א"כ גם אליבא דעולא עכצ"ל דמ"ש מתחיל ומונה מיד היינו בשביעי, ומיושב מ"ש התוס' דצ"ע מנלן כו' וכן מ"ש בתוד"ה א"ל ר"פ, וי"ל ג"כ עפמ"ש דס"ד אי לילה מחוס"ז ודלטעמיה [ממה שכתבתי בשקלאב שנת תר"ל].

ב) **בירושלמי** פ"ג דדמאי אר"י בן קבסוי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה והזה הטהור על הטמא טהור אחד מזה על טמא אחד עד שלמדתיה מאוצרה של יבנה וחכמים אומרים אפי' כולו גוי וישראל אחד מטיל לתוכו דמאי הדא אמרה שטהור א' מזה על כמה טמאים דתנינן אצל הנכרי כפירותיו ועמ"ש בזה בתשו' רבינו בצלאל אשכנזי, ולענ"ד אולי יש לפרש עפמ"ש התוס' בסנהדרין די"א ד"ה רשב"ג אומר חדש דלחד תירוצא הוי לשון חכמים כלשון תורה וכ"כ התוס' ביבמות דמ"ח ד"ה ירח (ומ"ש בחולין דקל"ז י"ל עפמ"ש במד"ר וישלח, ועכ"פ פשיטא דהוי ילפותא לענין גילוי מלתא בעלמא) וממ"ש "אפי' כולו גוי" (כמ"ש בדפוס קאפוסט) בלשון יחיד יש ללמוד דהגם שנכתב בלשון יחיד הוי כאילו נכתב בלשון רבים. ודה"נ הגם דכתיב על הטמא בלשון יחיד מ"מ מזה על כמה טמאים. וכדי שלא נטעה לפרש דמ"ש בלשון יחיד אפי' כולו גוי היינו שכל האוצר הוא של גוי לזה מסיים בירוש' דתנינן אצל הנכרי כפירותיו. וא"כ אס"ד שכל האוצר הוא של גוי, הי' כפירותיו של הנכרי (וע"ש בתוספתא דאוצר של ישראל ונכרים מטילין לתוכו אם רוב נכרים ודאי ואם רוב ישראל דמאי כו' וחכ"א אפי' כו') ומדהוי דמאי עכצ"ל שהאוצר אינו של גוי רק של שותפות ודמ"ש "כולו גוי" היינו שהרבה גוים מטילין ונותנין פירותיהן בהאוצר ורק ישראל א' מטיל לתוכו ומ"מ קא"ל בלשון יחיד [וע' מד"ר וישלח עה"כ ויהי לי שור וחמור דר' יהודה אומר משור א' יצאו שורים הרבה ור' נחמי' אמר לישנהון דברייתא היא כו' וע' ב"ק דנ"ד דר"י לחלק מונפל נפקא ורבנן

ונפל טובא משמע ופרש"י כמו ועשה בצלאל ואהליאב, וכן בחולין דפ"ו ס"ל לרבנן דר"י דטובא משמע, ומשום דר"י לטעמי', וע' פסחים דל"ז דר"י יליף ממ"ש בתנור אחד דדוקא האפוי בתנור א' קרוי לחם ומשום דלטעמי' שמספיק מ"ש בלשון יחיד ודממילא מיותר מ"ש "אחד ודעכנ"ל דאתי לדרשא וע' מנחות דס"ג דממעט ממ"ש קרבן מנחה שאינו ב' וג' קרבנות, וריש תמורה דר"י לית לי' בעלי חוברין לסמיכה, וע' פסחים דצ"א ואולי ר"י לטעמי' דלדידי' מ"ש אחד אתי לדרשא דגם בשעה שנכנסין בשער אחד, ובפסחים דכ"ג עה"כ ונטעתם דכשכתוב בלשון רבים רבים דוקא. וע' סוטה ד"ז ממ"ש אותה לבדה. וע' קדושין די"ח דבגניבתו טובא משמע ופרש"י כדכתיב ובהמה רבה והדגה אשר ביאור וע' תמורה ד"ט דר"ש קאמר בהמה רבה איקרי כו' וע' מנחות דע"ט עה"כ יקריבנו ודע"ז עה"כ והקריב ממנו ובסנהדרין דס"ז עה"כ ותעל הצפרדע וע' סוטה דמ"ג חולין דקל"ה יומא די"א סוכה דכ"ז וביומא די"ג דלכ"ע נתמעט ב' בתים וע' ר"ה דכ"ו סוכה דל"ה גיטין כ' בכורות די"ח].

ג) **פ'** במה אשה ה"ב ר' היה נותן י"ג בזה וי"א בזה כמנין משמרות, ובק"ע דמפני זוגות לא נתן כאן י"ב וכאן י"ב, לע"ד ל"ש ענין זוגות במסמרי הסנדל. רק דלפום דקאמר בגמ' ד' ס' ב' מכאן וב' מכאן וא' בתרסיותיו) ממילא לא אפשר שיהא מספר שוה זוגי לפי שצריך שתהא אחת בתרסיותיו ושיהא מספר המסמרות בשיווי בשני צדדי הסנדל וכמ"ש ב' מכאן וב' מכאן ג' מכאן וג' מכאן, וא"כ לא אפשר שיתן י"ב שישאר י"א ולא יהא מספר שוה מכאן ומכאן ורק כשנותן י"ג הוי ו' מכאן ומכאן וכשנותן י"א הוי ה' מכאן ומכאן ומ"ש בירוש' שם ה"ה נתבאר למעלה סע"ב.

ד) **פ"ב** דע"ג משיבין דבר שיצה"ר בטל. אולי יל"פ עפמ"ש ביומא דס"ט שנתבטל יצרא דעכו"ם וע' ע"א ד"ע דיצרא דיי"נ לא תקיף. משא"כ יצרא דעבירה ורביעה, ואולי י"ל בזה מה שהקשו על מה שהוצרכו לאסור סתם יינם דהא כבר גזר פנחס כמ"ש בפדר"א, דלפ"ז י"ל דלאחר שנתבטל יצרא דעכו"ם, דתו ליכא כ"כ חשש ניסוך. הוצרכו לחזור ולאסור, (הביאורים האלה בירושלמי רשמתי על הספר בשקלאב שנת תרכ"ח ומרבית החדושים שרשמתי אז בביאור כמה מקומות בירוש' נאבדו ממני, יחד עם מרבית חידושי בש"ס ופוסקים, ליל יום ה' ר"ח אייר תרמ"ז ומיגמר בעתיקתא קשיא מחדתא, ובקונטרס עמודי שש שהדפיס אחי הרב ה"ג מהרמצ"ה נ"י הדפיס בשמי ממה שמצא באמתחת הכת"י של כאאמו"ר זצ"ל דברים שכתבתי בשקלאב בשנת תרכ"ו כד הוינא טליא דרך קשר נימא בנימא ולא הי' ראוי לבא בדפוס, ומה שכתבתי שם ע"ד ק' הש"א, די"ל דאי מליקת ב' ראשים כאחת כשר, מולק בהדי חטה"ע הבא עה"ס חטה"ע ודאי דתו ליכא חשש

לבישת כלאים שלא לצורך, ליתא, דגם כשאינו מולקן בבת אחת אלא זאח"ז ג"כ ליכא איסורא כיון שלבש בהיתר לצורך עבודה ולא שהה כדי לפשוט וללבוש (ע' מכות דכ"א) וגם ליכא בזה פס"ר דהנאת לבישת האבנט וכן מה שמקשין בברכות ד' ל"א א"ש. [וגם הס' אילה שלוחה מכאאמו"ר זצ"ל שהדפיס אחי הרב הנ"ל ני' בשנת תער"ב. הוא בכלל ספר שאינו מוגה].

ה) **פסחים** ד' ע"ה תד"ה למעוטי הקשה ר"י דאורלינש אמאי אצטריך קרא למעוטי אבר מעיקרו הא שמעי' לי' מדאצטריך לא תבערו למעוטי שאין שריפת ב"כ דוחה שבת כו'. לכאו' י"ל לענ"ד עפמ"ש התוס' בביצה דכ"ז דנתינה לכלבו אע"ג דאין כאן שום טורח זהו ביעורו, וכשם שאין שורפין קדשי' ביו"ט כך אין מבערין דרחמנא אחשבה להבערתו. וא"כ י"ל דסד"א דה"ה באבר מעיקרו ושיש בזה דחיית שבת דרחמנא אחשבה לשריפה ומלאכה וע' מו"ק די"ד תד"ה ממנעי ואולי י"ל דמשכחת שיהא שלא בדרך מלאכה ורק משום דההתורה אחשבה. ועמ"ש התוס' לעיל די"ב להקשות על פרש"י דבשעת ביעורו היינו אחר שש מודה ר"י דהשבתתו בכ"ד. ולכאו' הא קאמר ד' ה' דאא"ל תשביתו אחר זמן איסורו דמצינו להבערה שהיא אב מלאכה. ואולי דוקא לרבנן דר"י דביעור חמץ הוי בכל דבר וחזינן שהקפידה תורה רק שיתבער ויושבת מהעולם ואין קפידא על מעשה ההשבתה וממילא לא דמי לשריפת קדשים משא"כ לר"י דאב"ח א"ש שיש חשיבות לענין הביעור כשריפת קדשים ממילא גם כשמשבית בכ"ד (אח"ז איסורו מצד ההכרח) ההשבתה בכ"ד הוא במקום החיוב ביעור ע"י שריפה שהטילה עליו התורה מקודם ויש לזה חשיבות מלאכה דההתורה אחשבה עוי"ל עפמ"ש התוס' ביבמות ד' ו' דמנלן למילף מלא תבערו ללאו או לחלק דהא אצטריך להא דמב"ד לא דחי שבת ותירצו דא"כ הו"ל למכתב לא תעשו מלאכה ומדכתיב לא תבערו מוכח ללאו או לחלק. והשתא י"ל דאם לא הי' ילפותא למעוטי אבר מעיקרו לא הוה ידעי' ילפותא דללאו ולחלק משום דממילא לא הי' הוכחה מדלא כתבה תורה לא תעשו מלאכה דהא אי לא הוה כתיב בלשון לא תבערו לא הוה ידעי' למעט אבר מעיקרו (ע' שבת דק"ב שמטיף לתוכו אבר כו') וממילא מיושב גם מה שהק' התוס' בשבת דק"ו דלפרש"י דבישול פתילה היינו שמתקן האבר בבישולו דא"כ מנלן דגם שאר מב"ד לא דחי שבת, דעפמ"ש י"ל דכיון שמצד קושיית התוס' דאמאי אצטריך קרא למעט אבר מעיקרו עכצ"ל דאצטריך מיעוטא כדי שנדע ילפותא דללאו או לחלק וא"כ עכצ"ל דה"ה שאר מב"ד דחי שבת דאלת"ה הא א"א למילף ללאו ולחלק משום דלא הו"מ לכתוב בלשון לא תעשו מלאכה, כיון דקרא מיירי דוקא בשריפת ב"כ ולא בשאר מב"ד, וכיון דא"א למילף ללאו או לחלק הדר יקשה למאי

אצטריך קרא למעט אבר מעיקרו [ממה שכתבתי בשולי מכתבי לכאאמו"ר זצ"ל בפרוס הפסח דשנת תרל"ג בפט"ב].

סימן פט

להרה"ג מו"ה ישראל הלוי באראנשטיין נ"י הרב דרייוויץ

ע"ד שאלת מע"כ אודות איש אחד שהביא גדי זכר לבית השו"ב יום ה' י"ב ניסן ואמר לבנו בזה"ל "דאם ווען זיין מיין קרבן פסח", ולהשו"ב בעצמו אמר בזה"ל "דוא ווייסט אויף וואס דאס איז, אויף איין קרבן פסח". וכעת אומר האיש הנ"ל שאמר כן דרך שחוק והתול, והביא מע"כ מ"ש התב"ש סי' ה' דלפמ"ש התוס' בנדרים דכ"ח דדברים שבלב אינן דברים כי אם היכא דאיכא הוכחה טובא בשעת אמירתו שאין לבו שוה עם פיו וכאן ליכא הוכחה כ"כ די"ל מעבר הוא דעבר והקדיש אדעתא דהיום או מחר יבנה המקדש ותקרב וממילא ל"מ מה שהי' בלבו לשחוק בעלמא וכן הביא מ"ש הח"ס תשו' קל"ט דגם כשישאל על הקדשו בפתח וחרטה אין להתיר איסור חמור כזה לפי שעמי הארץ בזה"ז מקילים בהיתר נדרים ואינם רוצים להבין מה שמסבירים להם איך יתחרטו. לזאת אחר שישאל על הקדשו יאמר לא"י קטן שיטיל בו מום ואחר שיתירוהו ג' בני הכנסת אז יעמידנו לפני ב"ד ויעריכו דמי שויו ויפדנו וישלכנו לנהר וטוב שיהא המעריך כהן יע"ש.

לענ"ד דברי התב"ש צ"ע כמו שביארתי במק"א דמ"ש התוס' בנדרים ד' כ"ח היינו משום דהתם כל מה שנודר הוא רק כדי שישמע האנס וכיון שהאנס אינו יודע מה בלבו מש"ה דברים שבלב אינן דברים, משא"כ ענין הקדש וכה"ג דהוי רק כלפי שמיא ובוחן כליות יודע מה שבלבו ושפיר מהני דברים שבלב (כמו שביארתי למעלה סי' נ"ח) והבאתי מ"ש הר"ן בנדרים ד' כ"א גבי נדרי זרוזין דכיון שדרכן של מוכר ולוקח בכך לא מקרי דברים שבלב ומכ"ש הכא דלא חשיד לעשות איסור להקדיש בזה"ז שיבוא לידי תקלה (וע' יומא דס"ו) ועמ"ש התוס' בב"מ ד"ל דאמרי' דאנן סהדי דמפקר להו בלבו שלא יעשה איסור שביתת כלים ודהגם דמפסיד ממון במה שמפקיר אמרי' כן ומכ"ש די"ל דבודאי לא קעביד איסורא ודבודאי אמר כן לשחוק בעלמא ואין דרכן של בנ"א להקדיש בזה"ז ק"פ. והנה גם להתב"ש י"ל דהיינו דוקא כשאמר כן ימים רבים קודם הפסח משא"כ בנדון השאלה שאמר כן ביום ה' י"ב ניסן. שמצד ריחוק המקום בחו"ל א"א שיקריבו בע"פ כשיבנה המקדש בב"א (וגם לא עביד קב"ה ניסי בכדי שלא לצורך, הבאת הגדי בקפיצה מה שאפשר להשיג בירושלם) ומ"ש בלשון התב"ש דהיום או מחר כו' אין כוונתו לומר דממש תקרב היום או מחר. וע' עירובין דמ"ג כשאמר ביום שב"ד בא וע' סנהדרין דכ"ב דכמאן שתו כהני חמרא האידנא כו' (וגם הא פטור מק"פ כשהוא בדרך רחוקה).

ולכאו' ממ"ש בשבת דקמ"ח דא"ר יוחנן מקדיש אדם פסחו בשבת משום דהוי חובות שקביע להן זמן, משמע שאין להקדים להקדישו. ומשום דאליבא דבן בתירא פריך בזבחים די"ב דכדאפרשינהו מאתמול נראה ונדחה הוא ודוקא כדאפריש מאורתא לילה אין מח"ז, ור' יוחנן לטעמי' דס"ל דבע"ח נדחין. וכן יתישב מה שפסק הרמב"ם כבן בתירא. דס"ל דמוכח הכי ממ"ש בשבת דקמ"ח, ולפ"ז נצטרך לומר דמה שפוסק הרמב"ם בזה כריו"ח דמקדיש פסחו בשבת הגם שפסק כרב דבע"ח אין נדחין, היינו משום דבקד"ה זימנין שיש דיחוי, וממילא מ"ש בחולין דמ"א דפסח הפרשתו כל השנה כולה הויא בפלוגתא, אך ז"א. דמדקאמר בשבת שם דנימא מסייע ליה וכן ע"פ כו' מוכח דלא תליא בהך פלוגתא, וא"כ אדרבה יש עדיפות שיקדים להקדיש כדי שיבקר ד' ימים אח"כ וכמ"ש הט"א במגילה דכ"ט. בפרט לר' יוחנן דס"ל בביצה דל"ז דאין ברירה וצריך שיהא הבקור אחר שכבר הקדיש דכתיב תשמרו לי לשם הקדש וקודם הקדש אין מבורר עדיין אם זה הטלה יהא הקדש, אלא די"ל דשאני ק"פ דלא כתיב תשמרו לי כדכתיב בתמיד וכתיב בלשון והי' לכם למשמרת.

והנוב"ת חיו"ד ת' קפ"ט כתב בישוב מ"ש הרמב"ם שאם עבר ועשר בהמות בזה"ז יאכל במומו דלא כמ"ש שלהי בכורות דימותו משום תקלה. דלפמ"ש ביומא דס"ו דל"ח לתקלה אלא כדבת הקרבה היא וטרוד בה, וכיון דכשיבנה המקדש לא יוכל להקריב משום גזירת לקוח ויתום, כיון שאין טרוד בהקרבה ליכא חשש תקלה, ודמש"ה כשיצאו שנים בעשירי ירעו, וצ"ע לענ"ד, דהא כמו"כ לר' יוחנן איננו טרוד בהקרבה דהא קאמר דלא מיבעיא חד דלית לי' פסידא כו'. ובפרט דר' יוחנן סבר דבע"ח נדחין זבחים דנ"ט ויומא דס"ד) וא"כ כבר נדחה מהקרבה, וההיא דיומא צ"ע דהא כשתהא לשנה הבאה חטאת שעברה שנתה לא קאי להקרבה ואא"ל דמשום גזירה ימותו בפרט דלא שכיחא שנה מעוברת שתהא ראוי' לשנה הבאה] והא דקאמר ריו"ח דבמעשר בזה"ז עסקי' ומשום תקלה ימותו י"ל כמו שתירץ כבוד אחי הרב הגאון מהרש"ז שי' (בקונטרסו שבסוף ספר אילה שלוחה שנדפס בשנת תרנ"ז) דלפמ"ש התוס' ביומא שם ד"ה ואין מחרימין דבזמן הבית דשכיחי קדשים היו בקיאין וזהירין במילי קדושה משא"כ בזה"ז, י"ל דהתם ביומא דאיירי בזמן הבית לא חששו בכל הני דרועות לתקלה דגיזה ועבודה לפי שהיו בקיאין ונזהרין בזה משא"כ בזה"ז דלא זהירי חיישי' לתקלה דגו"ע ואדרבה ל"ח בזה"ז לתקלה דהקרבה דלא שכיח כלל. ודמש"ה פרש"י ד"ה בזה"ז דהחשש הוי משום תקלה דגו"ע יע"ש. ואולי י"ל בישוב דברי הרמב"ם דס"ל דהא דס"ל לריו"ח דימותו משום תקלה היינו משום דלטעמי' דס"ל בע"ח נדחין וליכא חשש הפסד קדשים משא"כ

לפום דפסק הרמב"ם פט"ו ממעה"ק ה"ד שאין בע"ח נדחים וראוי להקרבה ומש"ה אין להמית אלא ירעה עד שיסתאב ואפשר דבין כך וכך יבנה ביהמ"ק קודם שיפול בו מום ויהא ראוי להקרבה הגם שמקודם בשעה שהוקדש לא הי' ראוי להקרבה לפי שלא הי' ביהמ"ק, וע' ע"א די"ג דקאמר רבא דעשיית גסטרא נראה כמטיל מום בקדשים ודלא הוי מטיל מום ממש משום דלא חזי לא לדמי כו' ואולי רבא לטעמי' שם ביומא דס"ד, ובפסחים דקט"ז קאמר שנראה כאוכל קדשים בחוץ ומשום דלכתחילה יש לחוש למראית העין, ובחולין דמ"א קאמר דוקא משום דזימנין דרמי לי' מידי אמומא ולא ידע. ולא שייך זה בזה"ז, אלא די"ל דהיינו דוקא לריו"ח לטעמי' משא"כ לפום דקיי"ל שאין בע"ח נדחין. והנה הגם דפרש"י שיחשוב הרואה דקשחיט פסח בשאר ימות השנה דהוי שלמים, אכתי כשאמר קודם שחיטה שהוא ק"פ לא יחשוב הרואה שמקדיש לשלמים בעלמא אלא לק"פ, ושפיר תלוי במ"ש למעלה בענין הקדש ק"פ.

ולכאו' הוא נאמן לומר שהיתה כוונתו לשחוק בעלמא. וע' יבמות דפ"ח דסמכי' עליו גם כדאתחזק איסורא וע' בכורות דל"א דרואה את קדשיו דאי בעי מתשל ומכ"ש הכא דלא אתחזק איסורא מעולם דהא אדרבה יש להעמידו בחזקת כשרות דלא קעביד איסורא. והגם שגם האמירה לשחוק בעלמא הוא ענין פריצות וע' ע"א די"ח כל המתלוצץ כו' ובפרט בענינים כאלה שהוא כמו שמהתל ומזלזל בעניני מצות התורה בכ"ז אין בזה חומר איסור כ"כ כמו במעשה ההקדש בזה"ז. ובפרט שהדבר תלוי בכוונת הלב הגלוי רק לבוחן כליות ולב. והוא נאמן לפרש ולומר מה הי' בלבו. ורק כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים (ובפרט בנ"ד שהוא ענין פריצות וזלזול כמ"ש) צריך שאלה כדקיי"ל ביו"ד סר"ח ס"ב. ושאילו הי' יודע שע"י אמירתו יהא אסור לשחוט ולאכול לא הי' אומר כן. וע' סשכ"ג שאם חזרה חלה ונתערבה בעיסה ואין ק"א לבטלה ישאול לחכם עליה ויתיר לו הנדר דנשאלין על ההקדשות וע"ש בט"ז שחילק ודל"מ שאלה כשאינו מתחרט על גוף הדבר אלא שהתערובת גורם לו להתחרט. ולענ"ד י"ל שמתחרט על עצם ההפרשה מה שהקדים להפרישה ואילו הי' מאחר להפריש לא הי' אפשר שתחזור ותתערב בעיסה שכבר נותן לתנור לאפות (וגם אחר גמר לישה. ע' סשכ"ז, הי' רחוק שתתערב) ומש"ה נקיט בשו"ע כשחזרה ונתערבה בעיסה משא"כ בתערובת בתבשיל וכה"ג שגם אם הי' מפריש באיחור זמן הי' אפשר שתפול לתוך התבשיל וממילא אינו מתחרט על עצם ההפרשה, ובפרט היכא שהי' לו תועלת מההפרשה כההיא דסאה תרומה טמאה שנפלה לפחות מק' חולין ירקבו דאפשר שקבל תועלת מההפרשה שעי"ז הותר לו לאכול מה שהי' טבל מקודם, וכיון דהנפילה והתערובת הוי נולד דוקא כשמתחרט מעיקרא אע"פ

שעושה מכח הנולד מקרי חרטה כדקיי"ל סרכ"ח סי"ג, וע' בש"כ סק"ה כשנפלה לתוך התבשיל, ואולי י"ל דכיון דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש (וע' ט"ז או"ח ס"ח סק"ב דהפרשת חלה אינה אלא לתקן מאכלו וע' גיטין דמ"ז פרש"י ד"ה מדאו' ועמ"ש הט"ז יו"ד ס"א סקי"ז ומ"ש הגרע"א ומ"ש התוס' בקדושין דל"ז), ס"ל דה"נ אפשר שיתחרט על ההפרשה המוקדמת, ושאני קונם שאני נכנס לבית פלוני ונעשה בהכ"נ שאינו מתחרט על עצם הנדר דגם עתה ניחא לי' מה שלא נכנס בהבית קודם שנעשה בהכ"נ ומתחרט רק על מה שלא פירש שנודר רק עד שלא ישתנה לביהכ"נ, משא"כ הכא שמתחרט בעצם. ועכ"פ מפורש דגם בזה"ז מהני שאלה על הקדשו ומסבירין גם לע"ה ונשים ענין החרטה והפתח וכדקיי"ל סי' ר"ה. ומ"ש הח"ס זצ"ל להחמיר ולהצריך הטלת מום ע"י א"י קטן. צ"ע לענ"ד דהא גורם בזה צער בע"ח ועמ"ש בזה בספרי אמ"ש סל"ד ולא הותר זה אלא כדלא אפשר בע"א, ובנ"ד אפשר שגם הח"ס מודה וכמש"ל בענין מ"ש התב"ש, ולזאת נלע"ד להתיר ע"י שאלה אחר שיסבירו לו חומר הענין ויתחרט על מה שנכשל בלשונו, ומהראוי שיקבל עליו להתרחק מעניני ליצנות (וע' מגילה דכ"ה דאפי' ליצנות דכו"ם הוצרך להוכיח דשריא). וכתבתי הנלע"ד בחדש ניסן שנת עת"ר (מפני הטרדה לא השבתי אז להרב הנ"ל). אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין.

סימן צ

לש"ב (נכד דודי) הרב הגאון מו"ה יעקב קאפיל גי' קלאצקין בקרעסלאווא (פלך וויטעבסק).

מ"ש כ"ת בדברי הכ"מ פי"א מפסהמ"ק ה"ט עמ"ש הרמב"ם דריבה שמנה ולבונתה עד שני לוגין לכל עשרון כשירה דמשמע לרבינו דכי א"ר אלעזר גבי ריבה שמנה כגון שהפריש לה ב' לוגין דוקא קאמר ויגיד עליו רעו יתיר לבונתה, דלא מיפסל בפחות משני קמצים ולא כדפרש"י שכתב אהא דאמרי' ולוקמה כגון דעריב שמן דחולין כו' ולוקמה כגון דעריב ביה פורתא שמן דחולין כו' עכ"ל. והביא מע"כ מ"ש הרש"ש ד' כ"ב לתמוה דהא גם הרמב"ם מודה דעירב בה דחולין או דמנחה אחרת אפי' כל שהו פסולה. והו"ל לאתויי הא דפרש"י לעיל אבל בלוג ומחצה קס"ד דלא מפסלא ומשמע דלמסקנא מיפסלא, וכתב מע"כ דכדערב פורתא שמן דחולין בכונה כלי שרת מקדשין, והנה ז"א, דאין הכלי מקדש מה שאין ראוי לו וע' זבחים ד' פ"ג ודק"י. ועמ"ש הרשב"א כאן שאינו ראוי להתקדש עמה כי אם לוג הראוי לה ודמש"ה קאמר ולוקמה כגון דעריב בה שמן דחולין כו' ולא קאמר ולוקמה כגון דהפריש לוג ומחצה משום שהעודף על הלוג לא נתקדש והיינו שמן דחולין ע"ש. ובזה יתישב הא דפרש"י דבלוג ומחצה דוקא

להס"ד לא מיפסלא, דהעודף על לוג הוי חולין דמיפסלא בפורתא ועמ"ש הש"מ ד' כ"ב גבי נתערב קומצה במנחת נסכים וז"ל הקומץ בולע ממנחת נסכים ורבה שמן כו' אבל מנחת נסכים כשרה ולא הוי כריבה (כחיסר) שמנה כיון דשלא מדעת עירבן בטיל לגביה וכמאן דליתא ע"ש וא"כ ה"נ י"ל דמש"ה בפחות מב' לוגין לא מיפסלא משום דבטל לגבי הלוג. וע' דכ"ג גבי נתערב קומצה בשירים של חברתה דמתבטל לענין זה הגם דהוי של בעלים אחרים (וע' ביצה דל"ח) ומש"ה א"ש גם למ"ד א"א לצמצם הגם דיש לספק שמא אינו ב' לוגין בצמצום, וכן הא דקאמר דסד"א דהואיל והאי חזי ליה והאי חזי לי' כו', הגם שאינו ראוי לאותה מנחה וע' פי"ב מפהמ"ק דתודה שנשחטה על פ' חלות לא קדשו מ' כו'. וגם חצי לוג חזי למנחה אחרת לאצטרופי. וע' לקמן תד"ה כגון אלא דשאני כשאינו מתבטל וכהא דיקדשו ארבעים כו' וה"נ י"ל דנהי שלא נתקדש העודף על הלוג מ"מ כיון דכל טפה וטפה מהשמן חזי אינו פוסל משא"כ כשהעודף אינו פחות מהשמן שנתקדש ודכמו"כ שאני תערובת שמן דחול בפ"ע. ומה שהק' הרשב"א לכאו' י"ל דלא פריך דולוקמה כגון שהפריש לוג ומחצה דכה"ג פשיטא שמתבטל כיון דכל טפה וטפה חזיא ופריך רק דמנ"ל לר"א לפרש דמיירי כדלא הוי שמן דחולין ודחברתה ומתרץ שמדייק כן מדלא קאמר ריבה לה שמן, ועפ"ז יל"פ מ"ש הואיל והאי חזי לי' כו' דהיינו שכל טפה וטפה חזי ואינו מבורר איזהו השמן הנוסף, ומיושב מ"ש דקמ"ל דאע"ג דהפריש ב' לוגין ויקשה דהא מלשון המשנה לא מוכח דה"ה ב' לוגין, ולפמ"ש א"ש כיון דלפ"ז אין סברת קולא בב' לוגין מלוג ומחצה ואדרבה לוג ומחצה פשיטא להגמ' דלא מיפסל, ואולי דוקא כשהוסיף אח"כ דומיא דנסוך המים ויין אין ראוי לה משא"כ כשמקדיש בב"א, וצ"ע. (יום ב' כ"ו אדר ראשון שנת עת"ר).

ב) מה שהקשה כת"ר במכתבו דלפמ"ש בתוספתא פ"ט דב"ק ה"ח דהמכה את עבדו מכרו לאחר כו' הוי התראת ספק שמא ימכרנו אח"כ או יפקירנו, לכאו' משמע מלשון התוספתא דדוקא כשמכרו לאחר נתמעט ממ"ש ומת תח"י עד שתהא מכתו ומיתתו ברשותו, משא"כ כשלא מכרו רק שהפקירו דאלת"ה לא משכחת לחיובא דהא תמיד ברגע שקודם המיתה כבר יצא מרשותו משעה שעומד למות במכ"ש מיציאה בראשי אברים, ובל"ז הא כבר מתיאש ממנו מרגע גסיסה וע' יבמות דע"ט ודוקא כשנפל לבור הוא די"ל שהעור לבעלים לאח"מ כמ"ש התוס' בב"ק ד"י ועמ"ש בספרי אמ"ש סי"ג, והגם דשאני מה שנפקע קנינו ע"י ההכאה אכתי מוכח מזה דה"ה כשאינו ברשותו בשעת מיתה. ואלת"ה לא משכחת לחיובא שבודאי יפקירנו כדי לפטור עצמו מעונש, וס"ל להתוספתא דשאני מכרו לאחר דתו א"צ גט שחרור מרבו ראשון אלא מרבו שני, משא"כ

בהפקר ויאוש שעדיין הוא ברשותו לענין שמעוכב ממנו ג"ש, ויש להסתפק אי מתנה לענין זה כמכר. דכיון דבמתנה דברים שבלב הויין דברים ובגילוי דעת בעלמא מתבטלת. ועמ"ש בזה בספרי אמ"ש סמ"ד ממילא הכא דכל מה שנותנו לאחר הוי רק כדי שיפטור מעונש מיתה והוא אנוס בדבר למהר שיצא מרשותו י"ל דל"מ לפוטרו ודהוי כהערמה בעלמא, וכמו שביארתי דמש"ה אין תקנה להפקיע מחיוב בכורה ע"י מתנה לא"י אלא ע"י מכירה בזול.

ובמק"א ביארתי ליישב קושיית התומים סי' ס"ו דלפמ"ש הסמ"ע ס"ק פ"ד דכשנותן שט"ח לחבירו וחזר ומחלו משלם כל דמי החוב. יקשה מ"ש בקדושין ד' מ"ח דכשא"ל התקדשי בשט"ח לא סמכה דעתה דדלמא ימחול להלוה, די"ל בהקדם ביאור ד' הסמ"ע דלכאו' אטו משום דאיכא מ"ד דמתנה כמכר ודה"ל הנאה מיניה נימא דהוה כמו שקיבל ממקבל המתנה כל דמי החוב בשלימות, ועכצ"ל דלעולם מצד דד"ג חייב לשלם כל דמיי שיווי השטר כפי השומא רק שע"י המחילה יכול הלוקח לבטל הקנייה שלא קנה ע"ד כן שיצטרך לחזור ולתבוע המעות מהמוכר. ואפשר שהבע"ח נאמן ונוח לו יותר וע' ב"ב ד"ל. וממילא לא גרם לו היזק במחילה יותר מסכום הדמים שנתן. משא"כ כשנותן השט"ח במתנה דבכל אופן מתרצה המקבל וכיון שבודאי המתנה קיימת מש"ה חייב המוחל לשלם דמי שיווי השטר. ומש"ה כשא"ל התקדשי בשט"ח לא סמכה דעתה דשמא ימחול ויהא מקח טעות. ודוקא כדנימא דגם במכר חייב לשלם דמי השט"ח בשלימות מוכח מזה דלא נתבטל הקנין מצד זה. וממילא אין הכרח לומר דלמ"ד מתנה כמכר הוי ממש כמו שקבל ממנו דמי העבד. ושפיר י"ל שיש גריעות במתנה ועמ"ש בספרי אה"ר סכ"א, בפרט דהכא ל"ש לומר דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה כו'. שנותן רק מפני ההכרח לטובת עצמו. וא"כ מיושב דלא הוי התראת ספק שמא ימכרנו לאחר, כיון שאין זה תלוי ברצונו וקרוב הדבר שלא יתרצה אדם לקנות עבד חולה העומד למות מפני ההכאות ושאין ראוי לשום דבר ואפי' לקבל במתנה אפשר שלא יתרצה אדם לזה שגם אם לא יתחייב בטפולו ורפואתו הוא ענין צער להחזיק אצלו וברשותו חולה מוכה ונענה (ובלא"ה ע' ב"ב די"ג וד' קל"ז) וגם כבר כ' התוס' בגיטין דל"ג דלא הוי התראת ספק שמא ישלח לה גט ויבטלנו כו' דמוקמי' אחזקתה שהיא עכשיו נשואה כו', ודהגם שעי"ז יופקעו קדושין וכאילו לא היתה נשואה מעולם (ועמ"ש במק"א בד' הש"מ ריש כתובות) מ"מ כיון דהשתא היא נשואה שייך לומר דמוקמי' אחזקתה כו' ומכ"ש הכא דאוקי בחזקת מרי' ושלא יצא מרשותו לרשות אחר והרמב"ם לא הביא דין התוספתא ודלא ממעט ממ"ש ומת תח"י דהא בעי לדרשא אחריתא. וי"ל ג"כ דלפום

דקיי"ל ק"פ לאו כקה"ג לא חשיב קנין מה שקונה שיהא ברשותו לפי שעה עד רגע המיתה. והוא איכו קונה אותו לענין שהוא ישחררו שכשעומד למות העבד א"צ לזה והקנייה רק כדי לפטור המכה ואולי גם להתוספתא לא מיפטר אלא כשקנה הלוקח בדמים מצד שהי' עוד ראוי למלאכה, ולר"ש דדריש טד"ק י"ל דכיון שהי' לו עדיין שיווי למלאכה ממילא יש להסתפק דהגם שאמדוהו למיתה הי' עוד עומד לחיות יותר ממעל"ע ושאח"כ הוא שהכביד עליו חליו ושמת תוך מעל"ע כו'. או דנימא דלפום דקיי"ל גבי פסק עמו שישמשנו ל' יום כו' אין צד קולא ע"י מה שיצא אח"כ מרשותו (יום ג' כ"א למב"י תרס"ב).

סימן צא

ב"ה א' לסדר חקת התורה תער"ג פה אפאלא. שלמא רבה וחיי אריכי לכבוד יד"נ הרב הגאון המפורסם עטרת תפארת ישראל פאר הדור חסיד ועניו כש"ת מו"ה אלי' קלאצקין שליט"א האבר"ק לובלין יע"א.

אחד"ש כקתר"ה באהבה הנני בזה לבקש מאת כתר"ה לעיין בדברי ולהשיבני תיכף על דבר התקנה אשר בפה משנים קדמוניות על הבשר שלא לייקר את השער יותר מהצענע שקבעו וזה איזה שנים אשר התחילו הקצבים לעשות תחבולות שונות וערמות ניכרות עד אשר כמעט נפרץ כל התקנה. וזה איזה שבועות פרצו גדר כמה פעמים לגמרי גם בלי ערמות. ושאלתי את הזקנים מפה ואמרו לי שנתקן זה יותר מחמשים שנה ע"י הרב ר' שמואל ז"ל שלא ליתן בעד לטרא בשר גסה יותר מעשרה קאפ' ואח"כ כשנתיקרו הבהמות תיקן שיהא המקח י"ב קאפ' ואח"כ קצב המקח י"ג ק"כ ואח"כ בנו הרב ר' נחמן עשה המקח י"ד ק"כ ואין ידוע אם נעשה התקנה בהסכם אנשי העיר ועתה באתי לשאול יודיעני נא תיכף חוות דעתו אם נוכל לבטל התקנה או לעשות צענע גבוה, ושישאר עתה כמקדם בלתי אפשר כי הבהמות ביוקר ועתה א"א לעשות בהסכם כולם מחמת המחלוקת של המ"ץ שהצד שלו יאמרו בהיפוך לכל מה שיאמרו הצד שלנו רק שלפע"ד אין זה מגרע כלל כיון שלהצד שלנו יש שוחטים וקצבים מיוחדים והם רוב מנין ורוב בנין, והתקנה נשתנה כמה פעמים דהוי כנדר שהותר מקצתו. וכן על הדגים קצבו השער ולא נשתנה מכפי שהי' התקנה דל"ש הסברא דנדר שהותר מקצתו וכן מה שהצד שכנגדי לא יסכימו ומוכרי דגים אינם מיוחדים לשום צד ואשאל ואבקש מכתר"ה ימחול נא ליקח פנאי להשיב על שאלתי תיכף כי נחוץ מאד תשובתו הרמתה בלי עיכוב כלל ויהי' בזה זכות הרבים להצילם ממכשול. הנני ידידו דו"ש כת"ר באה"ר ומברכו ללמוד וללמד

מתוך הרחבה ובריאות בשלימות וכ"ט מצפה לתשובתו תיכף. ירמי' קאליש האבד"ק אפאלא בהרה"ק זצללה"ה מאמשנאוו.

תשובה

לענ"ד כיון שאין התקנה סייג וגדר לדבר מצוה דהא קאמר בחולין ד' פ"ד דכגון אנו מי שיש לו פרוטה כו' ובפרט בזה"ז שנתגברה החולשה (ועמ"א ס' תרט"ז סק"ב) וז"א בכלל מפקיעי שערים כשאין המוכר משתכר יותר משתות וע' חו"מ ס' רל"א ובפרש"י ב"ב ד' ח' ד"ה ועל השערים שלא ימכרנה שנה זו יותר מכך כו'. ומשום דא"א לקצוב שער רק על זמן קצוב. לא הי' אפשר להמתקנים לקצוב השער על ימים רבים. ורק אפשר שתיקנו שכשיעלה השער יהא זה ע"פ אנשי העיר ולזאת כבר נשתנה המקח ע"פ ב"ד איזה פעמים כפי ראות עיניהם. וגם הוי כעין מ"ש בב"מ ד' מ"ה דזימנין דזיל כספא. ודה"נ תלוי לפי מחיר יתר עניני אוכל נפש ובפרט הלחם שעל הלחם יחי' האדם ולפי שהי' בזמן התקנה מחיר הלחם בזול. משא"כ כשהלחם וכדומה כל עניני צורכי האדם ביוקר. מהנמנע שמחיר הבשר לא יעלה כפי הערך הזה בקירוב. והנה הא דאין ב"ד יכול לבטל כו' (עמ"ש ספ"ז) היינו במה שהוא סיג לדבר איסור. ובנ"ד הוי תקנה בעלמא וע' פ"ת יו"ד ס' רכ"ח סק"ל בשם הזכרון יוסף דאפי' כשגזרו גם על דורות הבאים הרשות ביד בני הדור הבאים להתיר גם בלא פתח חרטה ובמק"א הבאתי הוכחות לזה (ע' לעיל סי' מ"ה) ובפרט שכתב כ"ת שכבר נתפרץ הדבר ועוברין בפומבי על התקנה. והגם דהכא לא דמי למ"ש סי' רכ"ח סעי' ט"ו שאם יש לחוש שיעבור בלא התרה מתירין לו לכתחילה. וע"ש בגליון מהרש"א בשם המרדכי דהוי כנדר טעות דבזה"ז אין יכולין למשול ברוחם ע"ש. דשאני התם דהוא בעצמו לא יוכל למשול ברוחו לקיים הנדר. משא"כ הכא שיש אנשים שיצייתו ולא יעברו על התקנה וכיון שלא נדרו בעצמן ורק מצד התקנה מכבר ממילא אדרבה יש עדיפות שלא תתבטל התקנה לגמרי ועמ"ש בספרי אמ"ש סנ"ג בענין מ"ש הרשב"א במי שנשבע שלא לשחוק כו', אכתי הא ממילא נתבטלה התקנה. דהא עי"ז שיש שקונים ביוקר. ממילא אלו שלא יתנו יותר מהמקח הקצוב ע"פ התקנה לא ישיגו בשר לקנות. ואדעתא דהכי לא תקנו, שעי"ז יכרת אוכל מפי החרדים ומדקדקים במצות ורק בזמן שרוב אנשי העיר ככולן יעשו כפי התקנה. הי' אפשרות להתקנה להתקיים (ואולי מצד זה היתה, תקנת רגמ"ה רק עד סוף אלף החמישי, לפי שצפה ברוה"ק שאח"כ יתחדשו ענינים שלא תוכל התקנה להתקיים כ"כ. רק דהתם בלא"ה מצד המנהג הוי כאילו התנה עמה) ובנ"ד עי"ז שעוברין על התקנה בפומבי. יתפרצו גם במנהגים ותקנות אחרות משא"כ כשיפורסם הדבר שהיתה התקנה לטובת העיר רק

לפי הזמן, ונכון שיעשו ההיתר במעמד אנשי העיר ולהוסיף על המקח רק כפי ההכרח לפי הזמן. ולכאו' לפמ"ש הצ"צ ח' כ"א בענין התקנה שלא לקנות דגים על ש"ק לפי שהמוכרין מיקרין השער שע"י היוקר לא יוכלו העניים לקנות, ממילא ה"נ הי' התקנה צורך מצוה כדי שיהא להעניים בשר ודגים על ש"ק, וגם בימות החול הוי ענין מצוה מה שיהי' להעניים מה לאכול. ובלא"ה הא התורה חסה על ממונן של ישראל (וע' מנחות ד' ע"ו ור"ה ד' כ"ו) ועמ"ש הרשב"ץ במי שנשבע עד"ר למכור יין כו' דכיון שהוא צורך פרנסתו הוי דבר מצוה כמ"ש במו"ק ד' י"ד ובאו"ח ס' רמ"ח סעי' ד' וסי' ק"ח סעי' ח'. וע' תענית ד' כ"א וע' סוכה ד' ל"ד תד"ה ולדרוש, אך ז"א, דהא תקנות הקהל תמיד הוא לצורך פרנסת אנשי העיר ומחייתם. ופעמים נוגע לענין פק"נ, ומ"מ קיי"ל שיש להם התרה כו' הגם דכשהיתה ההסכמה סייג לדבר מצוה אינם יכולין להתיר (וע' חי' רע"א א זצ"ל דדוקא גדר לדבר מצוה שלא תתבטל כו') דכיון דכל מה שמתקנין לטובת העיר הוא משתנה לפי הזמן. ובמשך הזמן אפשר שמהתקנה תצמח קלקלה. מש"ה לא דמי לגדר דבר מצוה דעלמא, וא"כ גם בענין הדגים אם אין בנמצא להשיג במחיר הקודם. מצד אלו שנותנין ביוקר. ג"כ יוכלו להוסיף על המקח כפי ההכרח.

סימן צב

עס"י א' לסדר ירכיבהו על במתי ארץ, "יום הששי" (לפ"ק) לימי התשובה, "ימי תורה" (לפ"ק). לשתא חדתא משדרנא ברכתא ברחימתא עזיזתא לדרופתקא דאורייתא כבוד ידיד ה' ועמו ותפארת עוזמו הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול פאר הדור ומופתו ועל ישראל הדרתו כש"ת מ' אלי' קלאצקין הי"ו, הגאב"ד דלובלין יע"א. אתה ה' תשמרהו וכצנה רצון תעטרהו סלה.

הנני מצטער כהיום על האמור בפ' לולב וערבה. מ"ז א', גמירי דמאפר אתו, ונפלאת היא בעיני והיאומן כי יסופר דרב הונא בר ביזנא וכל גדולי הדור יהיו כל ימות החג הקדוש בשדה במקום שהבהמות רועות ולא יקיימו מצות סוכה כל ימי החג, והלא עוד משלשים יום שקודם החג הי' להם לסדר עניני שמירת הבהמות שלהן ע"י אחרים רועי בקר וצאן באופן שיוכלו לקיים מצוה החביבה, בשעתה בבתיהם ביחד עם תלמידי חכמים הנלוים להם לשמוח ביחד בשמחת הרגל בשמחה של מצוה ולא להיות ביחד עם בהמותיהם ולבטל מצות עשה דאורייתא מכל וכל.

ואם יסכים כתר"ה שי' עמדי להגיה הגהה אחת קטנה בלשון הש"ס, וצ"ל, גמירי דמאיפרא אתו, והיינו שהי' להם דבר אצל איפרא הורמיז אימא דשבור מלכא ענין הנוגע לכלל ישראל שהי' כדאי לבטל על ידו כל ענין שמחת החג וכל המצות הנוהגות בו ולא

הי' הענין ההוא יכול להתקיים ע"י אחרים זולתם ורק ע"י רב הונא בר ביזנא ועמו כל גדולי הדור והי' הדבר בסוד כמוס שלא הי' ידוע לכל ההמון ואך ליחידי סגולה הי' נודע הדבר ומאד יצדק על זה לשון גמירי שפירושו ידוע לנו בקבלה, שנסיעותיהם של כל גדולי הדור מביתם על כל ימות הרגל והי' הדבר תמוה לכל ההמון והי' להם בקבלה ליחידי סגולה שההכרח הי' להם אז לנסוע לאיפרא הורמיז בענין נסתר הנוגע לכלל ישראל עד שהוכרחו לבטל מצות סוכה כל שבעת הימים עד יום השמיני. ואם יסכים כתר"ה שי' עמדי איישר חילי' לאורייתא

ומחיי' חיים יתן לו חיים טובים ארוכים ומתוקנים ויחי עוד רבות בשנים דשנים ורעננים ויזכה לנהל עדת ה' בשלום ובמישור בכל הענינים ואך שלום ואמת יהא בימיו בלי עננים ככל אות נפשו הטהורה משוכן מעונים וכנפש ידידו"ש ושלום תורתו שוחר הצלחתו בעולמו ובתורתו הרצוף אהבה רבה ואהבת עולם, חיים ברלין (ירושלם עה"ק תובב"א)

לענ"ד י"ל דגם למ"ד דכיון שבירך יו"ט ראשון שוב אינו מברך, דהיינו כמ"ש לעיל דסוכה דלא מפסקי לילות מימים כולהו ז' כחד יומא אריכא דמו, היינו דוקא כשחיוב הישיבה בסוכה הוא בכל הז"י משא"כ היכא שאין החיוב נמשך בלא הפסק וכגון שהוא מצטער מפני החמה וכמ"ש בע"א ד' ג' דזימנין דמשכא תקופת חמה עד חגא ודכה"ג הוי מצטער שפטור מן הסוכה ועמ"ש בספרי אמ"ש סס"א ליישב קושיית התוס' ד' י' מהא דמצינו בר"י בר אילעאי דכשהגיעה חמה למרגלותיו עמד ופרס עלי' סדין. די"ל דכיון שהיו מצטערין מפני שזיפת השמש שפיר פרס עלי' סדין הגם שנפסלה בכך הסוכה לפי שעה ועכ"פ מבואר בההיא דע"א שם דהגם דסוכה עשוי' לצל וצלתה מרובה מחמתה מ"מ זימנין שכשקדרה עליהם חמה היו מוכרחין לצאת מסוכה, אלא דישראל לא מבעטי ויוצאין בפחי נפש וצער מה שאין יכולין לקיים המצוה, וא"כ י"ל דהיינו מ"ש "גמירי דמאפר אתו" וע' בערוך דהיינו מקום דשא ואחו וע' פרש"י פסחים דמ"ז ושמפני תוקף חום האויר נאלצו לשבת מחוץ לעיר במקום נאות שדה ודשא שהאויר יותר קר וצח, וגם מ"ש בפרש"י ותוס' י"ל דאין הכונה שישבו שם כדי לשמור בהמותיהן (ועמ"ש בספרי אה"ר ס"ג ממ"ש בביצה דל"ז) רק דכיון דמצינו בש"ס דאפר הוא ג"כ מקום מרעה פרש"י שגם הם ישבו שם הגם שהם לא הלכו כדי לשמור בהמותיהן רק שנאלצו לזה וכמ"ש, ועמ"ש התוס' דסוכת רועים לא הי' להם. ואילו ידעו קודם החג שיצטרכו להיות שם היו מכינים להם סוכות שם. רק שלא ידעו קודם החג שלא יוכלו לישב בסוכתם בעיר, ואולי גם מ"ש בפרש"י ותוס' "שלא ישבו בסוכה כל ימי החג" היינו רק שלא ישבו בתמידות כמו שיושבין תמיד "כל ימי החג" ועתה ישבו בסוכתם רק לפרקים בזמן שהי'

אפשר להם לישב, וגם אי נימא לפרש שלא ישבו כלל אז בסוכה ג"כ א"ש דכיון שהיו מוכרחין לצאת ולשבת חוץ לעיר תו לא היו מחויבין לחזור ולטרוח ולבא לתוך העיר בלילה וכדומה וע' ס"ס תר"מ, ומצינו דהגם שרז"ל החמירו על עצמן יותר משורת הדין לענין שתיית מים וכה"ג וכן א"ר זירא דכ"ש דחדי ליבאי כו' מ"מ לענין מצטער אמר רב יוסף פנו לי מאני כו', וגם לענין לילה ראשונה ביארתי באמ"ש דתליא בפלוגתא דאכל מצה בזה"ז אחר חצות עמש"ש. ובלא"ה כיון שלא הי' החיוב נמשך בכל ימי החג תו י"ל דהוי כחיוב חדש השתא כשיכול לישב בסוכה. ושכבר הי' הפסק בינתים בזמן הפטור. ואין הברכה הקודמת פוטרת כשמחויב עתה בישיבה וברכה (ואפי' אם היו מחמירין ע"ע לישב בסוכה גם בזמן הפטור. אכתי י"ל דזמן הפטור הוי הפסק) וי"ל ג"כ שלא ישבו בסוכה מפני מניעות אחרות וכהא דד' י"ד מעשה בשעת הסכנה כו' וע"ש בפרש"י ודאח"כ כדאיקלעו בסוכה בשמיני. כבר בטלה הסכנה. או שהי' הגזירה רק באותו מקום, ושמצד זה אפי' סוכת רועים לא הי' להם. ושמצד זה קאמר לה בלשון חכמים והסתר דבר.

ועפמ"ש באמ"ש שם די"ל דמש"ה שאני לילה ראשונה עפמ"ש דמוציא אני לילי יו"ט הראשון כו', אולי י"ל טעם הנוהגין שאין יושבין בסוכה בליל שמ"ע וביום יושבין בה ועמ"א סתרס"ח סק"ב. דהיינו דכיון דמרבה לילי יו"ט האחרון לשמחה. ולשיטת פרש"י אינו מרבה אלא הלילה שנגרר אחר היום שלפניו כמו בקדשים, ויו"ט האחרון גופיה לא, ממילא י"ל דס"ל דדוקא ביום שמ"ע ליכא משום בל תוסיף דלא מוכח שיושב בסוכה לשם מצוה וחיוב. משא"כ בליל שמ"ע דאיכא למצות שמחה. ממילא גם כשאין מצטער בישיבה בסוכה אין מקיים בישיבה בסוכה מצות שמחה אלא מצד קיום המצוה וכמ"ש דחדי ליבאי דקא עבידנא תרתי משא"כ בזמן דליכא מצות סוכה אין האכילה בסוכה דרך שמחה וא"כ ממה שיושב בסוכה בזמן חיוב מצות שמחה מוכח שהישיבה לשם מצוה ונראה כמוסיף על המצוה (ומ"ש התוס' דפעמים שסוכתו עריבה כו' י"ל דהתוס' כשיטת החולקין ואולי לא מיירי ממצות שמחה) וע' ריש תענית בהא דא"ל ר"א אן אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וע"ש בתוס' דלא קפיד אסימן קללה, ולכאו' הא מדקאמר אף אני לא אמרתי לשאול מוכח דהגם דס"ל לר"א דדירת קבע בעי' (ד' ז') מ"מ א"א לעשותה מעובה שלא ירדו גשמים לתוכה ומשום דשאני הסיכוך וכמ"ש התוס', ועפמ"ש י"ל דר"א לטעמי' (ביצה דט"ו) דשמחת יו"ט רשות וכמ"ש או יושב ושונה משום דלגבי מצות ת"ת הוי רשות (ועמ"ש באה"ר סי"ג ממ"ש התשב"ץ) וממילא גם גבי מצות סוכה הוי רשות וממילא י"ל דלדידי' לא הוי סי' קללה דהיינו כאומר אי אפשי בשמושך

דזה שייך דוקא כשנפקעה המצוה ומשום שעי"ז לא יקיים מצות שמחה, ומ"מ לא אמר לשאול משום דעדיף שיקיים גם מצות שמחה ושלא יצטער ועפ"ז שפיר מוכיח התוס' ד"ה פירס עלי' סדין, משום דהתם ששאל מר' אליעזר הול"ל להשיב שעי"ז יפסול הסוכה והגם שלא רצה לומר דבר שלא שמע מפי רבו הא ר"א אמר דשמחת יו"ט רשות וששמע דבר זה מפי רבו, וע' ט"ז סתרל"ה דלא אסרו מדרבנן כשאין מטר יורד אלא כשיש לו דמיון לבית משא"כ בגדיש וכבר כ' התוס' דכשאסור רק מדרבנן ל"ש לומר דהוי סי' קללה ודשאני מ"ש ד' ג' כדיתיב אפתחא דמטללתא דכיון שפשע ועבר על תק"ח ממילא גם מדאו' לא קיים משא"כ היכא שנאנס מצד הגשמים והוא מוכרח לישב אז בסוכה אחרת המיוחדת לעת המטר. ואליבא דר"א דבעי' סוכה הראוי' לשבעה ועשוי' לשם חג אולי צריך שיתברר בשעת עשי' והכא אין מבורר איזה סוכה תהא ראוי' משא"כ לרבנן דר"א, ואולי י"ל דכיון דגם לב"ה צריך לחדש בה דבר י"ל כן רק דס"ל שמצות ישיבה אינה תלוי' בזה, וממ"ש דאצטריך קרא שעושין בחש"מ דלכאו' פשיטא דאטו בשביל שנפלה ולא קיים המצוה מקודם לא יקיים מכאן ולהבא ועדיף מחצי שיעור דמצוה דהא קעביד מצוה בכל פעם עכצ"ל דקמ"ל שמקיים בזה גם מצות עשי' ודלא הוי הכשר מצוה בעלמא אלא גוף המצוה (ועושה אותה גם למ"ד דמלאכת חוה"מ אסור מה"ת), ועמ"ש השע"ת סתר"מ בשם הח"צ ואולי כוונת המרדכי שאם מצטער בשינה לא יי"ח אפי' באכילה, היינו שלא קיים עי"ז למפרע מצות עשי' משא"כ כשראוי' לכל דבר וע' פרש"י ד"ה מהו דתימא האי אחריתי היא דהואיל וישב בה ביו"ט כו'. ועכצ"ל דהיינו משום שאין העשי' גמר מצוה עד שישב בה דמש"ה אין מברך על העשי' ומש"ה כשנפלה קודם שישב בה הוי כמו שלא עשה אותה מקודם ולדידי' הא אין עושין סוכה בחוש"מ.

והנה מדקאמר ר"א שאין עושין סוכה בחוש"מ ולא קאמר דאפי' ביו"ט ראשון אין עושין, דפשיטא דלר"א שדוחה שבת מכ"ש שדוחה יו"ט. וגם עמ"ש התוס' בשבת דצ"ה גבי בנין ביו"ט אליבא דר"א והכא הוי לצורך מצות סוכה. משמע דביוט"ר הויא ראוי' לז' שמקיים למצוה גם באותו יום (ול"ש לומר בזה הא דל"א מקצת היום ככולו בתחלת היום דזה שייך דוקא גבי ספירת נקיים שצריך שיהא בטהרה בלא הפסק רגע) ובזה תירצתי מה שראיתי מקשין עמ"ש התוס' בפסחים דס"ח ד"ה ומה דמכשירי פסח מנ"ל לר"א דדחי שבת דשאני סוכה ולולב שבשעת דחייתן יכול לקיים מצותן, דהא לר"א עכצ"ל דהוי עשיית סוכה קודם יו"ט. ועפמ"ש א"ש, ובל"ז א"ש דאי נימא דלר"א גזה"כ לעשותה קודם יו"ט ממילא הוי אז זמן מצות עשי' והגם דכמו"כ פשיטא שאין מצות שחיטת והקרבת הפסח תלוי' במצות אכילת הפסח מ"מ כיון דקאמר להלן דס"ל דשי"ז

על טמא שרץ ודכל צורך הזאה הוי רק בשביל אכילת הפסח שפיר הקשו התוס' דבשביל מצות אכילה לחוד לא ידחה שבת כיון דבהאי שעתא א"א לאכול עדיין.

דברי חכמים

מלואים לספר דבר אליהו

מכתבי אחים וקרובים ומכתבים שונים

א ב"ה צורי וגואלי, לכבוד גיסי היקר הרב הגאון הגדול מופה"ד נזר הזמן סוע"ה פה"ח מעין המתגבר, דבריו מסולאים בהוד והדר, המפורסם בגאון תהלתו על ישראל הדרתו כקש"ת מו"ה אלי' שליט"א קלאצקין אבד"ק מאריאמפאל.

בעיוני בספרו הנחמד שו"ת אבן הראשה, וחנני ד' להעיר בדבריו ובדרשי בם נפל במצודת שכלי איזה חד"ת, אמרתי אציע לפני הדר"ג שיחי' ואשמע משפטו אם משרים אהלך, ואם מצא חן בעיניו הטהורים, וזה החלי בעזרת החונן לאדם דעת.

בתשו' אבה"ר סימן י"ב כתב גיסי הגאון נ"י ליישב קושיית הכו"פ בסימן ס"ב אמאי אינו חל טריפה על איסור אבמ"ה הא איסור טריפה הוי איסור כולל מגו דחל על החלב בהמה דחלב טריפה אסור חל נמי על הבהמה גופיה איסור טריפה ע"כ, ומתרץ גיסי שיחי' דכמו דלא נימא דהוי כולל משום דאחר שחיטה תאסור הבהמה משום טריפה דמתלי תלי איסור טריפה ולכי פקע איסור אבמ"ה חל עליה איסור טריפה ומגו דתאסר לאחר שחיטה תאסר גם מחיים וע"כ משום כיון דבהאי שעתא אין האיסור חייל ולא יחול האיסור אלא לכי פקע איסור אבמ"ה, ה"נ לא הוי כולל כשנהפך לחלב דפקע איסור אבמ"ה תאסר משום טריפה לא שייך מגו כה"ג כיון דהחלב הכנוס עתה בדדי הבהמה מותר משורת הדין ובעינן דבשעת חלות האיסור יחול על איזה דבר דאז הוי כולל כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מהל' שגגות לענין מוסיף שצריך שיהי' האנשים האחרים מצויין בעולם כו' עכתו"ד.

א) ולענ"ד לא דמי כלל להא דלא אמרינן כולל משום דיחול איסור טריפה לאחר שחיטה כשיפקע איסור אבמ"ה דזה באמת בעינן דבעת שיחול האיסור החדש יהי' בזמן שעדיין איסור הראשון יש שיחול עליו בכולל וכשישחוט פקע איסור הראשון אבמ"ה וליתא בעולם אז חלות איסור טריפה על ההיתר ואינם באים בזמן אחד, והרי זה דומה למה שכתב הרמב"ם בפ"ד מהל' שבועות הל"י, וכן אם אמר שבועה שלא אוכל היום וחזר ונשבע על הככר שלא אוכלנה ואכלה כולה באותו יום אינו חייב אלא אחת כו' שאין שבועה חלה על שבועה ע"כ והראב"ד השיג וז"ל גם זה שיבוש שבתחילה לא נשבע אלא ליומא ולסוף נשבע על אותו ככר לעולם ע"כ ועיין בהרדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם סימן

קס"ה שביאר דעת הרמב"ם בטוב טעם וז"ל טעמה של רבינו הוא דלא אמרינן איסור מוסיף אלא היכא שהאיסור הנוסף על החתיכה עצמה בזמן שעדיין איסורא הראשון עליה כגון חמותו ונעשית אשת איש דמגו דאיתוסף עליה איסור א"א איתוסף נמי משום חמות ובזמן המגו עדיין שם חמות עליה אבל הכא בזמן המגו דהיינו בשאר הימים מותר הי' לאכול הלכך לא אמרינן בה מגו לאוכלה ביום עצמו קצרו של דבר מפני שנאסר הככר בשאר הימים לא נאסר עליו ביום שנשבע שלא לאכול כיון דלמחר מותר הוא לאכול עכ"ל, וא"כ ה"נ גבי איסור טריפה דמגו דתאסר אחר שחיטה משום טריפה לא אמרינן דנאסר השתא כיון דאחר שחיטה מותרת היא מאיסור אבמ"ה דפקע האיסור ובאינם באים בזמן אחד לא אמרינן מגו, אבל גבי חלב דאף דהשתא בעת שנטרפה ליכא איסור על החלב דהכנוס במעי הבהמה מקודם יותר עכ"ז כיון דיחול איסור טריפות על החלב אח"כ כשנהפך לחלב בעוד הבהמה בחיותה ויש עליה איסור אבמ"ה שפיר אמרינן כולל בכה"ג דהא בזמן המגו עדיין איסור הראשון מאבמ"ה על הבהמה, ואף להראב"ד דס"ל גבי שבועה דאמרינן כולל בכה"ג אף דבזמן המגו ליתא לאיסור הראשון כמ"ש בהשגתו עכ"ז לא קשה לדידי' אמאי לא אמרינן מגו דלכשתשחט תהי' אסורה משום טריפה יחול איסור טריפה מעתה, דלא דמי דהא חזינן ג"כ דלא אמרינן כולל או מוסיף גבי אשת איש ונעשית חמותו משום דיחול איסור חמות לאחר שתתגרשה או תתאלמנה, וע"כ דאף הראב"ד ס"ל דרק בדבר התלוי בזמן דממילא אתי אז שפיר שייך לומר דכיון שעומד לחול לאחר זמן חייל גם מעתה, אבל דבר התלוי במעשה מי יאמר דהמעשה יהיה וכל זמן דלא הוי המעשה לא שייך לאמר דיחול האיסור ולכן להראב"ד ג"כ לא קשה גבי איסור טריפה לאמר מגו בכה"ג דלכשישחוט יחול איסור טריפה יחול גם מהשתא, כיון דהוי מעשה ואם לא ישחוט לא יפקע איסור אבמ"ה לא אמרינן מגו, ועיין בשעה"מ פי"ז מהל' א"ב, ועיין בתשו' סוף ספר אבני מלואים מה שהעיר על הרדב"ז הנ"ל בסימן ט"ו, ועכ"ז הוא דבר ברור דבאיסור חפצא אתי שפיר כפי טעמו של הרדב"ז, ב) ומלבד כל זה הלא קושית הכו"פ במקומה עומדת דהא זה פשיטא דאח"כ כשנהפך לחלב חל אז על החלב איסור טריפה דהא ליכא על החלב איסור אחר שימנע מלחול, וא"כ בעת שנתהפך לחלב ויחול איסור טריפה אם אוכל מהבהמה אבמ"ה יחייב שתים משום אבמ"ה ומשום טריפה, דהשתא הא הוי כולל מגו דחל איסור טריפה על החלב עתה חייל גם על הבהמה גופי', וקשה על אוקימתא בגמ' חולין ק"ג שנטרפה אח"כ ומיירי שתלש חתיכה לאחר זמן שנטרפה עכ"ז ס"ל כיון דלאברים עומדת חייב רק אחת משום אבמ"ה דאאחע"א הא בכה"ג בעת שנתהפך לחלב וחייל איסור טריפה

על החלב יש איסור כולל מגו דחל על החלב חייל על הבהמה גופי', ולא אוכל בעניותי לעמוד על כונת גיסי הגאון שיחי' באותו תשו' לקמן בד"ה והנה וז"ל גם לפמ"ש דכיון שלאחר שחיטה לא יאסר משום אבמ"ה אלא משום טריפה לא מיחסר החלב מחיים משום אבמ"ה ניחא כמ"ש דליכא כולל כיון דבשעה שנעשית טריפה אין האיסור כולל ולא אמרינן דלאחר שיהפך לחלב ויאסר משום טריפה יחול טריפות גם על הבהמה כיון שלא היה האיסור כולל בעת חלות האיסור דהיינו בשעה שנעשית טריפה עכ"ל, ותמוה מאוד הא אף דלא חייל האיסור טריפות על הבהמה עכ"ז מחלת הטריפות יש בהבהמה וכל רגע ורגע היא טריפה ולא תלי ברגע הראשון שנתהווה הטריפות דלא סיבת איך שנתהווה הטריפות גורמת האיסור רק מחלת הטריפות ששולטת בהבהמה היא האוסרת, וא"כ מה לי אם בעת חלות האיסור לא הוי על מה לחול כיון דאח"כ שנתהווה חלב עדנה מחלת הטריפות יש בהבהמה, וא"כ חל אז עליו על החלב איסור טריפות ושפיר הוי כולל אז גם על הבהמה גופא, דכל רגע היא טריפה בפני עצמה, דסברת גיסי ני' היה שייך רק אי נימא דאם אח"כ נתרפאה הבהמה ג"כ אסור החלב משום דהי' עליה איסור טריפות מקודם אף דבריאה היא כעת, א"כ כיון דדנינן האיסור מפני שגרם שהיתה מכבר טריפה ואז לא הוי כולל לא חייבינן על עתה שתאסור על החלב מפני מעשה הקודמת, אבל אי גם עתה יש מחלת הטריפות בה, מה לי אם בעת התחלת הטריפות לא הי' על מה לחול כיון דהשתא היא טריפה מחודשת מרגע זה יש על מה לחול אמרינן שפיר מגו, וכעין זה מפורש בתשו' רבינו מנחם עזרי' מפאנו סימן קכ"ג דאף אם בעת חלות האיסור ליכא כולל או מוסיף דליכא אנשים אחרים ולא חייל אז עכ"ז כשנולדו אח"כ האנשים וחייל עליהם האיסור חייל נמי על הני שאסור עליהם מאיסור אחר מטעם מגו עיי"ש שמצייר באיזה אופן וכמש"כ הכא וא"כ מבואר דלא כמו שכתב גיסי הגאון נ"י.

ג) **ונראה** דגם הרמב"ם שכתב לענין מוסיף דבעינן דיהיו האנשים האחרים מצויין בעולם מודה לרמ"ע הנ"ל דזה רק אם בעינן לחייבו בעת חלות האיסור שעוד ליכא על מי לחול ונימא דמיקרי מוסיף בשביל מה שיתוסף אח"כ כשיהי' האנשים אחרים, בזה ס"ל דלא נוכל לחייבו כשעובר עתה כל זמן דליכא האנשים אחרים בעולם משום איסור הנוסף, דלא מקרי מוסיף לע"ע ולא אמרינן מגו בכה"ג דהא ליכא על מי לחול, אבל אם עובר אח"כ בעת שנולדו האנשים אחרים וחייל עליהם איסור השני הנוסף, שפיר גם הרמב"ם מודה דאמרינן אז מגו לחייב העובר משום כולל או מוסיף אף דבעת חלות האיסור לא הוי כולל או מוסיף דלא היה על מי לחול, דהנה הרמב"ם כתב בפה"מ בכריתות פ"ג גבי

הבא על בת בתו וז"ל ונשאר לבאר איזה איסור איתוסף בה כו' ואמרו שזה יהיה בתנאי והוא שאם נזדמן להיות ליצחק בן קטן מלבד יעקב וזה תורף דבריהם כגון דאיתיילד בן קטן לזקן חיילא איסור על הקטן וחייל נמי עלי' דידי', ומאמר זה קשה להבין ולפיכך שים לבך להתבונן בו וזה ששרה זו שמת בעלה שהי' אחי יצחק והיה ליצחק בן קטן כמו שאמרנו מלבד יעקב אילו לא נשאה יצחק היתה אסורה לקטן הזה לכשיגיע לכלל מצות משום אחי אביו בלבד וכשיבם יצחק וכשיגדיל ויבא לכלל מצות יהיו איסור אשת אחי אביו ואשת אביו באים כאחת כו' ולפיכך התנה ואמר בבן קטן הואיל ונתוסף בשרה איסור אשת אב אצל הבן קטן לכשיגדיל איתוסף נמי ליעקב עכ"ל הננו רואים להדי' דהרמב"ם מפרש בהני דגרסי דאיתיילד דאימת חייל האיסור מוסיף רק אח"כ כשנולד הקטן, דהא כתב שזה יהי' בתנאי והוא שנזדמן כו' וזה תורף דבריהם כגון דאתיילד כו' עיי"ש וס"ל להני דגרסי דמיירי דעבר יעקב האיסור אחר שנתיילד הבן אף דבעת תוספת האיסור בעת שיבם יצחק לא הוי על מי לחול דהא עוד לא איתיילד הקטן עכ"ז אח"כ בעת שנולד שיש על מה לחול אמרינן אז מגו והרמב"ם דמדחה הג הוא רק משום דמהגמ' מבואר דתיכף כשיבם הזקן ובא עלי' יעקב עובר מיד באיסור זה המוסיף ג"כ ואם כפי גירסתם לכשיתיילד ועדיין אינו בעולם לא הוי על מי לחול ואין שייך מוסיף ע"כ גרים שהיה בן קטן והוי המוסיף מהשתא אף דעדיין לא חייל על הקטן מפני קטנותו אך כיון שישנו בעולם ועומד איסור זה לחול על הקטן לכשיגדל ויבא לכלל מצות מיקרי מוסיף ומהשתא חייל, וא"כ לפמ"ש הרי מבואר דמיקרי כולל בכי האי גוונא דטריפה על אבמ"ה משום מגו דחייל על החלב ולא מבעי דאח"כ שנתהפך לחלב דחייל על החלב אז איסור טריפה משום דמחלת הטריפה יש בהבהמה ורגע זו היא טריפה מחמת עצמה ואינו תלוי ברגע הראשונה שקרה המחלה א"כ הוי משום זה כולל על הבהמה גופי' אז, אלא דגם תיכף שנטרפה אף דאינו עוד החלב בעולם עכ"ז חל בכולל על הבשר איסור טריפה מהשתא דהא הא דנתהפך להיות חלב הוי ממילא ולא מיקרי מעשה כלל וא"כ נוכל לאמר מגו דכשיתהפך לחלב יחול על החלב איסור טריפה ויהיה בזמן דעוד איסור יש בעולם חייל נמי בכולל על הבהמה מהשתא אף לדעת הרמב"ם כפי הסברת הרדב"ז, ועיין בתשו' הגרע"א סימן ק"ע מבנו הגר"ש בד"ה עוד דכתב דמדברי התוס' זבחים ע' ד"ה יבא, נלמד דאף דמהשתא אין בו תוספות איסור אלא דע"י שינוי שאפשר לחול באיזה זמן העתיד יהי' איסור מוסיף אז כבר נותנים לו מעתה דין מוסיף לחול על האיסור שקדם לו כו' ויותר מזה נשמע דאף דגם עתה אסורה לאותו גוף מצד איסור אחר מ"מ כיון דאפשר דע"י מקרה שיקרה יהיה איסור של עכשיו הולך ממנה ותהי' אז אסורה

לגוף זה מחמת איסור זה השני שבא עליה מיקרי ג"כ מוסיף עכ"ד ואף דתמוה כמו שכתב בעצמו שם דמנין להתוס' להמציא זאת בפרט אם החתיכה אינה עלולה ועומדת לכך וגם דדבר השני שרוצה הגר"ש ללמוד מדה"ת הוא רק כדעת הראב"ד, דלהרמב"ם הא בעינן דיהא חייל האיסור השני בעוד שהאיסור הראשון עליה כמ"ש הפירוש בשם הרדב"ז, אבל עכ"פ מוכח דבכה"ג שאנו דנין עליו פשוט לכל דמיקרי מוסיף וכולל.

ד) **ולפי**"ז קשה ג"כ על הפרמ"ג שכתב בס' גינת וורדים כלל ס"ד להסתפק אם אמרינן איסור מוסיף בכה"ג שבעת שבא האיסור השני לעולם לא היה על מה לחול מפני איסור הראשון ואאחע"א אלא דאח"כ בזמן מה הלך לו האיסור הראשון מזאת החתיכה למקצת בני אדם ולמקצת בני אדם נשאר עדיין איסור הראשון מי אמרינן מגו דאיתוסף וחייל איסור השני על אותן בני אדם שפקע מהם איסור הראשון יחול נמי על שאר בני אדם שעוד יש עליהם איסור הראשון מטעם מוסיף, או דילמא כי אמרינן מוסיף מיד שבא איסור השני לעולם יש מקום לחול על מקצת בני אדם אמרינן מגו משא"כ בכה"ג דבעת שבא לעולם לא הוי מקום לחול רק אח"כ מאיזה מקרה שפקע איסור הראשון ממקצת ב"א יש לו מקום לחול תו לא אמרינן מגו והוכיח מתוס' חולין צ' ע"א ד"ה קדשים דלמה הקשו משלמים ולא הקשו דנימא גיד נוהג במוקדשין בחטאות ואשמות דמותרין לכהנים אחר זריקה ולזרים אסורים ונימא מגו דחייל על הכהנים חייל על זרים ולחייב שתים וא"כ יש ללמוד מזה דלא אמרינן מוסיף בכה"ג כיון דבעת חלות האיסור גיד לא הוי מה לחול דממעי אמו קדשים חלין ולא גיד עיי"ש ובראש יוסף חולין שם כתב כה"ג עיי"ש, ותמוה דהלא מבואר בהרמ"ע מפאנו בהדי' דאמרינן מגו כהאי וגם מהרמב"ם בפה"מ מבואר דלפי דגרסי דאתיילד ע"כ מוכרח לאמר כן וכמש"ל, ומדברי התוס' דהוכיח הפרמ"ג אין שום ראי' דהתם גבי גיד הא מיירי דחלות האיסור הוא לאחר זריקה וא"כ לא הוי האיסור משום האי שעתא דבבהמה מתה ושחוטה לא שייך לומר דיתחדש איסור משום זמן זה רק האיסור הוא דבחיותה הוי גיד ואסורה משום זמן הקודם, ואף דעתה בקושיתם ס"ל להתוס' דלאלה אנשים דפקע מהם האיסור הראשון חייל איסור גיד, עכ"ז על אותן אנשים שיש האיסור הראשון לא חייל ולא אמרינן מגו דחייל על האנשים דפקע מהם האיסור הראשון יחול גם עליהם, כגון דכל האיסור הוא משום זמן הקודם עת חלות האיסור שנוצר הגיד ואז לא היה מקום לחול א"כ ליכא עתה בכח האיסור למהוי מוסיף דדוקא אם יש כח בהאיסור משום זמן ההוה אז אמרינן מוסיף אף דבעת התחלת חלות האיסור לא היה מקום לחול עכ"ז שפיר עתה שמצא מקום לחול מיקרי חלות האיסור, דכל רגע ורגע אסורה מחמת עצמה והוי חלות מחדש, משא"כ בכה"ג דכל האיסור כעת

הוא משום זמן הקודם ואז הא לא היה מקום לחול אין בכח האיסור עתה להוי מוסיף, ובתירוצם מסיק התוס' דגם לאלה אנשים שפקע מהם האיסור הראשון ג"כ לא חייל איסור גיד משים דאסור גיד בעינן דיהא חלות האיסור מחיים כמו גבי יעקב, [ועיין בתשו' בר"י מאאמו"ר הגאון זצוק"ל באה"ע סימן פ"ו דמחלק בחמותו בכה"ג ויש לבאר הכא מהא דהתם ואכ"מ עיי"ש].

ה] **ולפי** האמור לעיל בביאור שיטת הרמב"ם והראב"ד נבוא לבאר ג"ב כונת הריטב"א בקדושין דף ע"ז גבי כה"ג שבא, על אחותו אלמנה מאי איסור מוסיף איכא מפרש משום דאסורה לכהן משיח וכה"ג שעבר, א"נ למחר תהי' אסורה לכה"ג שיתמנה אחריו של זה עכ"ל והשעה"מ בהל' א"ב פי"ז מוכיח מדבריו אלה דס"ל כהראב"ד דאף דבזמן המגו ליתא לאסורא קמא אפ"ה חשיב לה איסור מוסיף ועפי"ז הקשה אמאי ס"ל להריטב"א דבנתנבלה ביוה"כ חייב רק משום יו ה"כ כיון דמעיקרא חייל יו"כ לא חייל עליו השתא איסור נבילה, הא נבילה הוי איסור מוסיף שהרי קודם שנתנבלה לא הוי איסור אלא ביוה"כ לבד ולמחר שרי וכשנתנבלה מגו דאיתוסף ביה איסור לשאר יומא איתוסף נמי ליוה"כ עכ"ל, ונראה מזה דהשעה"מ מפרש מה שכתב הריטב"א בתירוצו א"נ דלמחר תהי' אסורה לכה"ג שיתמנה אחריו דהיינו כגון שימות כה"ג הזה, דאם כוונתו שיעבור מכהונה גדולה ויתמנה אחר תחתיו הא לראשון שעבר ג"כ אסורה משום אלמנה כמבואר בהוריות והריטב"א בעצמו בתירוץ ראשון מפרש כן, וא"כ יהיה המוסיף בזמן שהאיסור הראשון עדנה איתא וא"כ הא לא קשה מנתנבלה ביוה"כ דהתם יהא המגו בזמן דליתא לאיסורא קמא ובזה לא ס"ל כהראב"ד, וא"כ תמוה מאוד על השעה"מ דמנין לו לבאר כוונת הריטב"א בתירוץ א"נ באופן שימות הכה"ג ויקשה עליו, יפרש כוונתו דמצי למשכחת דיעבור מכהונה הגדולה וא"כ יהא המגו בזמן שאיסור הראשון עדיין איתא בכדי שלא יהיו דבריו סותרות, אמנם בלא"ה אף בכהאי גונא יקשה דברי הריטב"א לפי מה שכתבתי לעיל לבאר דכל פלוגתת הרמב"ם והראב"ד הוא במידי דממילא כמו גבי שבועה דהזמן ממילא אתי ולהראב"ד דמי הא דמעתה הוי כולל או מוסיף דממילא, אתי אף דלא הוי בזמן דאיתא איסור הראשון והו והרמב"ם ס"ל דלא אמרינן מגו אף בממילא היכי דלא הוי המגו בזמן דאיסור הראשון עדיין איתא, אבל במידי דתלי במעשה אף הראב"ד מודה דלא אמרינן מגו בכה"ג משום דמי יאמר דיבא לידי כך וראיה מא"א ונעשית חמותו דלא הוי איסור מוסיף הגם דאסורה למחר שימות או יגרשנה בעלה, ונוכל לאמר דבמה דתלי במעשה אף אם יהא המגו בזמן דאיסור הראשון עדיין איתא עכ"ז לא אמרינן מהשתא דיהא מוסיף דמי יאמר דיבא ובזה ג"כ הראב"ד ס"ל כהרמב"ם

דכתב בהל' שגגות דבעינן שיהי' האנשים אחרים מצוין בעולם וא"כ הא העברת כה"ג ומינו אחר תחתיו הוי דבר התלוי במעשה ודחי כמו שאין האנשים מצויין בעולם כמ"ש הרמב"ם דלא אמרינן בכה"ג מוסיף או כולל.

ו] **ונראה** ליישב דהא דלא אמרינן מגו אם לא הוו מצוין בעולם, הוי רק אם החסרון באיסור השני דלא יתן להוסיף משום דאינם בעולם או איסור אחר רבע עליהם דהוי ג"כ כמו שאינו בעולם אז אין בחומר איסור השני לחול מהשתא על איסורא קמא דהא עתה עדיין לא מוסיף ולא כולל, אבל אם יש אנשים שראוים לחול עליהם האיסור ורק עוד לא הגיעו לכלל מצות שפיר מיקרי כולל או מוסיף מהשתא משום דיחול על אותן אנשים אח"כ כשיגיעו לכלל מצות כמ"ש הרמב"ם בפה"מ בכריתות והעתקתי לשונו לעיל באות ג' דהא אין המניעה להאיסור לחול רק הזמן עד, שיגדלו ויוכל לחול האיסור השני בזמן שהאיסור הראשון עדיין יהי' בעולם, גם הרמב"ם ס"ל דהוי מגו ומיקרי כולל או מוסיף, ולפ"ז הכא באחותו אלמנה כשנעשה אלמנה יש בכח האיסור אלמנה לחול על כל הכהנים שהמה בעולם רק שעוד לא הגיעו למעלת כה"ג והוי כמו קטנים שלא הגיעו לכלל מצות, הוי מוסיף מהשתא מה שראוי לחול על כהנים אחרים כשיגיעו למעלת הכה"ג בעוד שאחיה הכה"ג המכהן כעת עוד יהיה בחיים ויעבור מכהונתו ואיסור קמא עוד יהי' בעולם וגם האיסור השני יחול עליו דכה"ג שעבר אסור באלמנה, ואי קשה הא העברת הכה"ג הוי כמו גירושין או מיתה מידי דתלי במעשה ומי יאמר דיבא לידי כך, זה אינו דהרי טומאה שכיח ומצוי כמ"ש הגמ' ביומא על הא דמתקינן לו כהן אחר תחתיו, וגם במשנה דאבות חשיב בעשרה נסים נעשה בבה"מ ולא אירע קרי לכה"ג ביוה"כ יעי"ש בתוי"ט, ובפ"א דדמאי בתוי"ט בד"ה והחומץ, ובתוס' חדשים ותוספת רע"א דמשום שאר טומאות שהי' מצוי ומכש"כ בבית שני כמבואר ביומא, ומש"ה מיקרי דבר הבא ממילא וע"כ הוי מוסיף מהאי טעמא ומיושב כהוגן דברי הריטב"א דס"ל כהרמב"ם, ולא דמי להא דכתב השג"א בסימן ע"ג דלא מיקרי שבת על יו"כ איסור כולל משום שביתת עבדו אם אין לו עבד דמיקרי אינו בעולם כמ"ש הרמב"ם עיי"ש דהתם כל זמן שאין לו עבד ליתא לאיסור שביתת עבדו עליו כלל וא"כ לגבי' ליכא באיסור שבת חומר על יו"כ מה שכולל איסור לגבי שביתות עבדו, אבל באחותו אלמנה כשנתהווה אלמנה איתוסף באיסור זה חומר מה שתוכל להיות אסורה לכל כהן שיגיע למעלת כה"ג בעוד שהכה"ג אחיה יהיה בחיים ויעבור מכה"ג ודמי לקטנים כמ"ש הרמב"ם בפה"מ.

ז] **וכן** יש לדחות השגות הטעה"מ בפ"א מהל' מ"א מה שתמה על השעה"מ וכתב על השג"א ששגה במה שכתבו דנזיר על כהן לכך חייל לגבי טומאה משום דהוי איסור

כולל דנזיר אסור ביין ותגלחת ואף שהוא משני שמות הוי כולל לרבנן דר"י, והשיג הטעה"מ עליהם דלמה להו לדחוקי כולי האי הא בלא"ה הוי נזיר על כהן כולל משם אחד דנזיר אסור בטומאת קרובים מה שמותר לכהן עכ"ד. ולחנם השיג וצדקו המה מאד מה שבחרו הכולל מטעם דאסור ביין ותגלחת אף דהוי משני שמות, דמטעם טומאת קרובים לא הוי כולל לא מיבעי להרמב"ם דבעינן באיסור מוסיף שיהיו האנשים אחרים מצויין בעולם כדי שתאסר עליהם אבל אינם מצויין לא כמש"ל ובכולל ג"כ שייך סברא זו כמ"ש השג"א סימן ע"ג עיי"ש א"כ הקרובים עודם בחיים ומה כולל הוא זה, ואף להראב"ד דס"ל גבי שבועה דשפיר אמרינן כולל מה שיאסר לאחר זמן ע"כ רק במידי דתלי בזמן דהוי ממילא אבל לא במידי דתלי במעשה כמש"ל וא"כ טומאת קרובים דג"כ כה"ג לא מקרי כולל דעתה בחיים המה מי יאמר דיבא לידי כך שימותו בחייו ובעוד שיהי' נזיר, וע"כ מוכרחים לבוא לידי כולל רק במה שאסור ביין ותגלחת.

ח] **ובמה** שכתבתי בשם הרמ"ע מפאנו והרמב"ם שאף אם בעת חלות האיסור השני לא הוי על מה לחול אולם כשיבאו אח"כ האנשים אחרים לעולם ויהא חל עליהם איסור השני יהיו אז כולל או מוסיף, אמרתי ליישב קושית המגיה במל"מ פ"ב מהל' סוטה על ספיקא של הרב הר"א ששון בבועל שני אם נאסרה לו, והקשה מסוטה ד' כ"ה דאלמנה לכה"ג כו' מקנא להו לאוסרן לבועל אלמא אפי' היכי דאסורה וקיימא על הבעל אסורה לבועל עיי"ש, דאפשר לתרץ דהא באלמנה לכ"ג כ"ע אסורה לבעל משום איסור סוטה אף דאסורה וקיימא משום איסור אלמנה עכ"ז כיון דמוסיף לגבי בועל משום איסור סוטה אסורה לבעל ג"כ משום איסור זה משא"כ בספקא של מהרא"ש גבי בועל שני דאסורה לבעל באיסור סוטה מבועל ראשון ומה יתוסף עתה עוד איסור זה, ומצאתי אח"כ באבני מלואים סימן י"א סק"ב עיי"ש, אמנם עוד לא ניחא דהא גם על הבועל עתה לא חייל איסור טומאה משום שהיא א"א ואאחע"א, דבכל בועל דחייל איסור סוטה לבועל אף בעוד שהיא א"א הוא משום דהוי איסור מוסיף לבעל כיון דהיתה מותרת עד השתא לבעל וע"י קו"ס נאסרה לבעל אמרינן מגו ונאסרה ג"כ לבועל אבל בכה"ג אלמנה לכה"ג דבלא"ה אסורה וקיימא לבעל וא"כ על הבועל ג"כ לא חייל עתה בעוד שהיא א"א דאאחע"א ואיסור מוסיף ליכא דלבעל ג"כ לא חייל איסור סוטה מהאי טעמא דאאחע"א, ואך לפמ"ש ניחא דאחר שיגרש הבעל יחול איסור סוטה על הבועל ואז אסורה ג"כ לבעל באיסור סוטה משום דהוי איסור מוסיף לבועל כמ"ש הרמ"ע מפאנו דאף דבעת חלות האיסור ליכא על מה לחול עכ"ז כשבא לעולם על מה לחול אז חל ואמרינן מגו לחול גם על אלה שאסורים מאיסור הקודם.

ט] איברא דאכתי אין זה מספיק לתרץ מ"ש הר"א ששון דהא ע"כ אזיל לשיטת גמ' דילן דמתלי תלי איסור הבועל באיסור הבעל וכפי מ"ש התוס' בשבת נ"ו דתופס לעיקר תירוץ הראשון שבגמ' כתובות ט' דאנוסה כיון דלא אסורה לבעל מותרת לבועל וע' בב"ש סי' י"א ובל"מ פ"ב דסוטה ועיין בתשו' ח"ס אה"ע סימן כ"ו דמבאר דגמ' דילן הוא כפי ההלכה כר"ע בסוטה פרק כשם דנפקי איסורא לבועל מהלאו יתירא מונטמאה ולכך לא נתרבה איסור לבועל אם אין טומאה לבעל עיי"ש, [וראיתי תיוהא בשו"ת שואל ומשיב חלק ששי הנד"מ מהגאון ריי"ש נאטינזאהן זצוקל"ה בסימן ל"ב על הא דהוכיחו הפוסקים דכל שהיא באונס לא נאסרה גם לבועל ועיין בב"ש סימן י"א מהא דמשני דאנוסה היתה והא דוד בא עלי' ברצון עכ"ז כיון דהיא אנוסה שרי' לו, וכתב דאין ראי' ויש לתרץ מפני מה שרי' לו וז"ל דבאמת מקשה הש"ס דליתי עשה דלו תהי' לאשה ולידחי ל"ת ומשני דאי אמרה לא בעינא ופירשו התוס' עי"ש ולפי"ז היא היתה אנוסה ומותרת רק שדוד הי' ברצון ועליו שוב יש עשה דולו תהי' לאשה והיא אינה עוברת כנלפע"ד נכון עכ"ל, ולא אוכל לעמוד על כוונתו הא המ"ע ולו תהי' הוא רק בפנוי' דשייך תהי' לו לאשה אבל בא"א דיש לה בעל מאי שייך אז המ"ע לו תהי' לאשה דלתרי לא חזיא מלבד דאינו ראוי מצד איסור א"א הא ג"כ לא שייך המ"ע כיון דיש לה בעל. וכיון דאז לא ראוי' לו ולא שייך המ"ע אף דאח"כ אתחזי' לי' פטור דהא הוי מכ"ש מאחות אשתו דמבואר בירושלמי כתובות פ"ג הל"ו וז"ל הי' נשוי את אחותה כבר נפטר מתה כבר נפטר עכ"ל א"כ חזינן אף דהתם הי' שייך ולא תהי' לאשה דפנוי' היא רק ארי דאיסורא אחות אשה רבע עלי' ואינו ראוי מצד האיסור נפטר מהמ"ע אף אח"כ כשחזי לי' ונפקע האיסור דמתה אשתו ומכש"כ הכא דמלבד מה שאינה ראוי' לי' מצד האיסור א"א הא לא שייך תקנת ולו תהי' לאשה דהא יש לה בעל וא"כ אם אח"כ מת בעלה נפטר מהמ"ע, ועוד הא המ"ע הוי בבתולה ולא בנשואה ובת שבע בעולה הוי' מאורי' דהא קאמרי לדוד א"א מיתתו במאי בחנק, וע"כ דבריו תמוהין, ואשתמיטתא דברי הירושלמי הנ"ל מבעהמ"ח מנחת חנוך במצוה תקנ"ה שחקר באחות אשתו אם מתה אחר כך אשתו, אם חל עליו אחר כך המצות עשה מי אמרינן דהוי דיחוי או לא ותלי אם יש דיחוי במצוה בדיחוי דמעיקרא עיי"ש והלא בירושלמי מפורש דאם מתה אשתו כבר נפטר], וא"כ דתלי איסורה לבועל באיסורה לבעל ובאלמנה לכה"ג דבלא"ה אסורה וקיימא ולא חייל עלי' איסורא דטומאה לבעל, ממילא לא אסורה לבועל, ואיך נימא איפכא דהוי איסור מוסיף לבעל משום מגו דאסורה לבועל דהא ע"ז אנו דנין דלא אסורה לבועל משום דלא אסורה לבעל, וכעין זה הקשו אחרונים על הב"ח והפרישה הובא בש"ך יו"ד סימן רל"ד סקפ"ג דאם אמרה קונם

תשמישי על כל העולם כתב הטור דיפר, ופירשו הם הטעם דמגו דחל על כל העולם חל נמי לדידי' עיי"ש ותמה בגליון מהרש"א גם בשם אביו הגרע"א דהא על כל העולם חייל רק משום שחייל על הבעל דהוי איסור כולל דבלא"ה אסורה עליהם משום א"א כמ"ש התוס' שם והיכי נימא להיפך דהא אם לא חל על הבעל לא חייל גם עליהם משום אאחע"א עיי"ש וה"נ בזה דכל האיסור לבועל הוא מפני שאסורה לבעל וישאר קושית המגיה במל"מ הנ"ל.

י] **וע"כ** נלע"ד לתרץ בטוב טעם, דהא ע"כ מוכרח לומר דאלמנה לכה"ג וגרושה לכ"ה מיירי שעוד לא נתחללה בביאתם קודם הקו"ס, דאל"כ הא השתא איסור שוה לכה"ג ולכ"ה משום חללה, ולמה מנה המשנה שניהם, ומיירי דהיא אלמנה או גרושה לכה"ג ולכ"ה עדיין בארוסין דעוד לא נתחללה ואי קשה דבלא"ה לא שותת משום דבעינן קדמה שכיבת בעל לבועל וארוסה קתני ברישא דלא שותת י"ל דאשמועינן הרבותא בזה דאפ"ה מקנא לה לאוסרה על בועלה אף דאסורה וקיימא לבעל ולבעל נמי אסורה משום איסור מוסיף דע"י קו"ס אסורה בתרומה מקרא הכתוב במיוחד נטמאה על תרומה ומגו דאסורה משום זה לאכול בתרומה איתוסף אסורא לבעל ומש"ה אסורה לבועל ובקדושין ע"ז חשיב חללה איסור מוסיף מגו דאיתוסף אסורא למיכל בתרומה איתוסף אסורה לכה"ג, ובכריתות גבי נותר מה שמוסיף איסור לגבוה קרי איסור מוסיף, אמנם ביותר נוכל לאוקמי דאף דמיירי שבא עלי' הכה"ג והכ"ה קודם והוי קדמה שכיבת בעל לבועל, עכ"ז יש גוונא דלא נתחללה, דהא מקשים על הרמב"ם בפ"ב מהל' סוטה הל"ח דכל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל אין המים בודקין כו' שנאמר ונקה האיש מעון, והא רש"י מביא בריש פרק ארוסה בשם הספרי הא דאלמנה לכה"ג וכו' לא שותת משום דבקרא כתיב כי תשטה אשתו בראוי' לאישות הכתוב מדבר פרט לאלמנה לכה"ג וכו' עכ"ל וא"כ למ"ל קרא הא בלא"ה לא שותת דאין מנוקה מעון דע"כ בא עלי' מיירי דאי לא הא קדם שכיבת בועל לבעל, ועיין במל"מ שם, והכ"מ בירושלמי סוטה כ"ט הל"ט ג"כ מקשה כן ומתרץ דאיצטריך קרא להיכי דנפלה החייבי לאווין ואלמנה מן האירוסין לייבום דמדאורייתא מותרת לייבם ורק מטעם גזירה ולכך אם ייבם הוי מנוקה מעון ושפיר אשמעינן קרא דאינה שותת עי"ש והשעה"מ בהל' סוטה מתרץ נמי כן ומה שכתב על הרמב"ם דהא פסיק ותני אלמנה לכה"ג מי לא עסקינן בכה"ג שיבם אלמנה מן האירוסין דליכא טעמא דמנוקה מעון הא לא תקשי דהרמב"ם ס"ל שאפילו ביאה אסורה מד"ס ממעטינן א"כ כה"ג שיבם אלמנה מן האירוסין ג"כ חשיב אינו מנוקה כיון דחכמים גזרו עכ"ל תמוה דהא כל האיסור גזירה הוא לכתחילה דמטעם עשה דוחה

ל"ת שרי לכתחילה ומטעם גזירה אסור, אבל אם עבר ויבם מיקרי מנוקה מעון דלא הוי אף מצהב"ע אם עבר על עשה ול"ת כמ"ש הנוב"י ומי גרע דעשה לא ידחה איסור דרבנן, זה לא ניתן להאמר, ולפ"ז דע"כ מיירי בכה"ג שבא עלי' הכ"ג והכ"ה ביאה של מצוה לא נתחללה דגרושה לכ"ה מיירי נמי שנפלה מאח כשר או חלל מן האירוסין שלא נתחללה בביאה מאח המת והשתא בביאת היבם הכ"ג והכ"ה ג"כ לא נתחללה דלא הוי ביאה של איסור דאתי עשה ודחי ל"ת ולא משוי חללה כמ"ש המקנה בדף ס"ו ובדף ע"ח בפשיטות מדמקשה הגמ' באלמנה לכ"ג ליתי עשה דיבום וידחה ל"ת ומאי קושי' הא באלמנה הוי תרי לאוין לא יקח ולא יחלל ולא אתי חד עשה ועקר הרי לאווין מוכח דבמקום מצוה דנדחה לאו דלא יקח ממילא לית בי' לאו דלא יחלל עיי"ש ובס' ששנת העמקים מפמ"ג כלל ג' כתב וז"ל דזה שיבוש לאמר דאם ידחה עשה הל"ת תהי' חללה עיי"ש, ועיין בשעה"מ הל' יבום פ"ו דחקר אם ישראל יבם ממזרת אם הולד ממזר מביאה ראשונה כיון דמה"ת רמי ליבום משום דאתי עשה ודחי ל"ת והוי ביאת היתר עיי"ש וא"כ מכש"כ בכה"ג דלא נתחללה רק מביאת איסור, וא"כ כיון דמיירי בהא דסוטה אלמנה לכ"ג וכו' דנפלו ליבום מן האירוסין ולא הוי חללה וע"י קו"ס נתוסף עלי' איסור לאכול בתרומה איתוסף איסורא לבעל ומש"ה אסורה לבועל, והא דבלא"ה לא אכלה משום דמשתמרת לביאה פסולה דביאה שני' אסורה דכלתה מצות יבום, ז"א דמשתמרת לביאה פסולה ד דפסולה לתרומה הוא רק מדרבנן כמבואר בגמ' יבמות ובתוס' וברמב"ם, וא"כ בהא דהוי קו"ס נאסרה בתרומה מדאורייתא מנטמאה ואמרי' מיגו לאסרה לבעל ומש"ה נאסרה לבועל [ובזה תרצתי מה שהקשה לי חכם אחד כד הוינא טליא לגירסת הירושלמי במשנה יש מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן כשר שנשא כשירה ויש לו אח חלל וס"ל להירושלמי דהוזהרו כשירות להנשא לפסולין עיין בתוי"ט שם דגם הרמב"ם בפה"מ גריס כן, והקשה אמאי אסורות ליבמיהן יבא עשה וידחה ל"ת והכא לא שייך גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שני' דהא בביאה ראשונה משוי לה לחללה ואח"כ תהי' מותרת לו בלא"ה בביאה שני' דהויא חללה כמהו עכ"ד, ולפמ"ש בשם המקנה והפמ"ג לא קשה דבביאה של מצוה לא נתחללה ולכך שייך שפיר הגזירה אטו ביאה שני' דאסורה לחלל כיון דעדיין כשירה היא, ואולם אח"כ ראיתי דבלא זה לא קשה דהרמב"ם בפי"ח מהל' א"ב הל"א כתב וז"ל מפי השמועה למדו שהזונה האמורה בתורה כו' או שנבעלה לחלל אע"פ שמותרת להנשא לו ע"כ וא"כ ס"ל דהוי רק זונה ולא חללה ועיין בהשגת הראב"ד ומ"מ שם דמפרש דגם הראב"ד ס"ל דרק לתרומה פסלה ולא לכהונה ועיין במל"מ ובשעה"מ שם הל' כ"ד דהקשה עליהם מגמ' דילן לפי

גירסא דחלל שנשא כשירה ויש לו אח כשר קאמר בגמ' דמשום דבעי למיתני טעמא דשווי' חללה הרי בהדי' דמשום חללה אסורה עיי"ש, ובאמת לפי גירסת הרמב"ם כמ"ש הירושלמי כשר שנשא כשירה ע"כ ליתא לדיוקא הכי ובודאי לא הי' לפניו הדיוק מגמ' ולא קשה עליו מגמ' הנ"ל ועיין בחידושי הרשב"א שם, וא"כ בפשוט ניחא דכיון דהוי רק זונה שייך שפיר גזירה אטו ביאה שני' ועוד נוכל לתרץ דהירושלמי ס"ל דעל היבמה ליתא העשה דיבום וכמ"ש בפשיטות הכפות חמרים ביומא דיפ"ו על הא דאמר ר"י גדולה תשובה כו' דבעשה דיבום רק הוא מקיים ולא היא, ועכ"ז דחי דכל מ"ע דרמיא על איש אחד ומוטלת עליו לעשותה בחברת אחר דוחה ל"ת אף דלגבי אחד מהם ליכא עשה עיי"ש ועיין בישועות יעקב אה"ע סימן קס"ח בתשו' הגאון בן המחבר דכתב משם הרשב"א כן עיי"ש ודלא כמ"ש הפ"י בכתובות מ' עיי"ש וא"כ בכל עשה דדחי ל"ת גבי יבום אף דהיא אינה מצווה עכ"ז כאן דניתן לדחות לגבי דידי' שפיר נדחה ג"כ לגבי דידה, וכמ"ש הכפ"ת, וכל זה שייך אם לגבי דידי' הוי דחי', אבל בחלל עליו אין האיסור לישא כשירה רק היא מוזהרת כדמוכח מהא דאמרינן הוזהרו כשירות להנשא לפסולין ואם לגבי דידי' הוי האיסור א"כ הוא מוזהר לישא אותה כמו ממזר ישראלית, וא"כ ליכא גבי היבם שום איסור לדחות ורק הדחי' הוא לגבי דידה ואצלה אין עשה במה לדחות], **יא] ואי** דכל זה ניחא לשיטת רש"י ביבמות פ"ד ע"א ד"ה והא דס"ל דליכא בחללה לכ"ה רק איסור לאו וא"כ גרושה נמי כן ואתי עשה דיבום ודחי והוי מנוקה מעון ולא נתחללה בביאתו, אבל להתוס' שם ד"ה והא וב"מ ד' ל' ע"א ד"ה האי דס"ל דאית ג"כ גבי גרושה לכ"ה עשה דקדושים יהי' וא"כ לא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה ואם בא עלי' הא אינו מנוקה מעון, וגם נתחללה דהא ביאת איסור הוא, ורק באלמנה מן האירוסין לכ"ג שנפלה ליבום יש לאוקמי כמ"ש התוס' בב"מ דעשה דקדושים הוא רק אמאי דכתיב בההיא פרשה עיי"ש, אך לפי שיטת ריב"א הובא בתוס' חולין קמ"א ד"ה לא דבכל עשה דלא דחי ל"ת ועשה אם עבר לא לקי דהלאו נדחה מפני העשה ועיין בנו"ב קמא סוף ספרו שמפרש דאם עבר ודחי לא הוי ג"כ מצוה הב"ע כיון דכל הטעם דעשה אינו דוחה עשה הוא משום מאי אולמא האי עשה מהאי עשה וא"כ אם עבר ודחה אז אמרינן איפכא מאי אולמא עיי"ש. וא"כ אף בגרושה לכ"ה דלשיטת התוס' יש עשה ול"ת עכ"ז אם עבר ויבמה לא הוי מצוה הב"ע והוי מנוקה מעון ושפיר נוכל לאוקמי הקרא כי תשטה בכה"ג כמ"ש הפ"מ והשעה"מ שמיירי דנפלו לייבום ויבם, וא"כ לא הוי ביאת איסור ולא נתחללה ומשום סוטה נתוסף איסור לתרומה ואמרינן מגו לאוסרה לבעל ומש"ה אסורה לבועל

יב] ואמנם כל זה ניחא תרוצי בגוונא דאלמנה לכ"ג וגרושה לכ"ה דאיתוסף באיסור סוטה לאסרה בתרומה והוי מוסיף, אבל בגוונא דקתני במשנה ממזרת ונתונה לישראל ובת ישראל לנתין וממזר הא אף דהט"ז באה"ע סימן ז' סקי"ד ס"ל דממזר מכהן לא פקע ממנו דין כהונה ואוכל בתרומה עיי"ש וא"כ אפשר ג"כ לאוקמי בכה"ג אבל הב"ש סקל"ו והח"מ סקכ"ד כתבו בפשיטות דממזר מכהן לית בי' דין כהונה והוי כחלל עיי"ש, וכדבריהם בתשו' הרשב"א סימן אלף ר"א דממזר מכהן פסול מתרומה עיי"ש ועיין באבני מלואים סימן קע"ד דהביא דברי רש"י ביבמות ס"ח דמשמע דממזר אוכל בתרומה ועיין בהמגיה דמתרץ דברי רש"י דממזר מכהן אינו אוכל בתרומה עיי"ש, וא"כ ישאר קושית המגיה מהמל"מ על הר"א ששון מהא דחשיב המשנה ממזר ונתין דליכא בהו איסור מוסיף לתרומה, ואמאי אסורה לבועל, אשר ע"כ נלע"ד לתרץ שכל המשנה מיירי שאנס בתולה והיתה אלמנה או גרושה מאירוסין או ממזרת ונתינה, ואי קשה דהא אינו מנוקה מעון, ואף לדעת הרמב"ם פט"ו מהל' א"ב הל"ב דבבעל ולא קידש אינו לוקה בכל חייבי לאווין, אכתי ע' בכ"מ דהביא תשו' הרב ר"א בנו של הרמב"ם לתרץ הא דכתובות פ' אלו נערות או שהיתה מחייבי לאווין אם התרו בו הרי זה לוקה ומפרש משום לאו דקדשה כמו שס"ל להרמב"ם דבכל פנוי' הוי לאו דלא יהי' קדשה עיי"ש וא"כ ממ"נ אינו מנוקה מעון, יש לומר דמיירי דאנס אותה כשהי' קטן קודם י"ג שנה והרמב"ם כתב כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל אבל כשהי' קטן שפיר הוי מנוקה מעון, ועיין במנחת חינוך מצוה תקנ"ח דכתב דקטן מבן ט' ומעלה שאנס אף דלענין קנס פטור דלאו בר עונשין הוא אך לענין מצוה דלו תהי' לאשה הוי ככל מ"ע ונהי דבקטנותו אין כופין אותו מ"מ כשנתגדל חייב במצוה זו דמצוה זו עליו כל שעה ונמשכת וה"ל כגדול שהגדיל באמצע שבת שחייב לשמור שבת בגדלות כי בכל שעה רוכב עליו חיוב חדש וה"נ כאן עכ"ד, [ועיין בדו"ח רע"א מ' דמסתפק אם אנס קטנה אם מחויב לישאה כשתגדיל דבכל עת שיכולה להוות עצמה מחויב לישא אותה או כיון דבעידן ביאה לא חל העשה תו לא חלה כלל עיי"ש, ואין סתירה להא דהמנ"ח דהתם כשהוא קטן דהמניעה מצידו הוי כמו חלה וכשיתרפא מחויב לקיים אבל הכא המניעה מצידה ואז לא חל המ"ע עליו יש להסתפק, ואין ראי' מהירושלמי שהבאתי לעיל גבי אנס אחות אשתו אם מתה אשתו כבר נפטר, דחזינן דאם בעת הביאה לא חל העשה תו לא חלה, דשאני התם באחות אשתו דהתורה פטרה לו משום שאינה ראוי' לו אבל הכא לא הוי פטור רק דחסר פרט להוות עצמה ויוכל היות דהחיוב הוא כל זמן שיכולה להוות עצמה], וא"כ כיון דאנס מחויב במ"ע דולו תהי' כו' ואף דהיא אלמנה

לכ"ג או גרושה לכ"ה וממזרת ונתינה לישראל ובכתובות שם אמרינן דלא דחי משום דאי אמרה לא בעינא עיין בתוס' ובשט"מ מה שהביא מראשונים דהפירוש דכופין לה לאמר כן דכל הטעם דבעינן אשה הראוי' משום דבדעתה תלי והיא מוזהרת לכך כופין אותה וגם הרמב"ם בפ"ג מה' נערה בתולה גבי מוציא ש"ר כתב נמצא דבר זימה כו' יגרשנה בגט שנאמר ולו תהי' לאשה אשה הראוי' לו ולמה לא יבא עשה וידחה ל"ת בין במוציא ש"ר ובין באונס כו' שהרי אפשר שלא תרצה היא לישב ונמצא עשה ול"ת קיימין עכ"ל ומוכח דמפרש כמ"ש התוס' והראשונים שהובא בשט"מ דעיקר הוא משום דאי אמרה לא בעינא כופין אותה לאמר כן, ויוצא לנו מזה דעליו יש עשה ויכול לדחות הל"ת ורק משום לתא דידה, ולפי"ז אם עבר ונשאה הוא לא לקי על הלאו מה שאסורה עליו דהעשה דוחה הל"ת ורק היא תלקה דגבה ליכא עשה דלידחה הל"ת, ועיין בס' ששנת העמקים כלל ג' בד"ה והוי ידע כו' כתב להסתפק אם אנס בתולה מחייבי לאווין ונשאה אם הולד חלל דלגבי דידי' י"ל דעשה דחי ל"ת וליכא איסור וליכא קרינן ולא יחלל עיי"ש, ועיין בתשו' אאמו"ר הגאון זצוק"ל בשו"ת בר"י אה"ע סימן ח' שכתב ג"כ כעין זה עיי"ש, והשתא דאתי להכי שפיר נוכל ליישב הא דבעינן קרא דכי תשטה אשתו אשתו הראויה פרט לכל חייבי לאוין והא הוי אינו מנוקה מעון, דמיירי דאנס כשהוא קטן וכשהגדיל נשאה ומפני כי לגבי דידיה העשה דוחה הל"ת לא הוי ביאה של איסור, ולולא הקרא היתה שותת דהא קדמה שכיבת בעל לבועל ומנוקה מעון ג"כ הוא דהעשה דחי הל"ת, והשתא מתורץ בזה גם הקושי' של המגיה במל"מ על הר"א ששון דאם מיירי בכה"ג אף דאסורה וקיימא משום לתא דידה דהיא מוזהרת ואין אצלה העשה עכ"ז לגבי הבעל עליו אין איסור וא"כ ע"י קו"ס נתוסף השתא על הבעל עשה דונטמאה ול"ת דלא יוכל בעלה הראשון כמ"ש התוס' בכתובות מ' ד"ה ניחא וכל הראשונים הובא בשט"מ ולא אתי עשה דולו תהי' ועקר תרי לאוין ועשה ואף להרמב"ם לפמ"ש הכ"מ בפי"א מהל' גרושין הלי"ד דהל"ת לא יוכל בעלה כו' הוי אחר גרושין עיי"ש הא תאסר על הבעל אם יגרשנה בנאו ועשה דאחר גרושין ס"ל דחל הלאו, ועיין במל"מ פ"א מהל' אישות הל"ח דהביא דלא כהכ"מ, ועכ"פ יש בזה משום סוטה שני לאווין ועשה וא"כ אף לריב"א דעשה דחי הל"ת ואם עבר לא הוי ג"כ מצוה הב"ע דאח"כ אמרינן מאי אולמא כמ"ש הנו"ב עכ"ז כיון דיש בזה עתה שני לאווין חד משום האיסור שיש בה אלמנה לכ"ה וגרושה כו' והשני משום לא יוכל בעלה כו' ולר"ע בנזיר מ"ח ע"ב מחלק שם בין חד לאו לתרי לאווין והלכה כר"ע וכן כתב בס' הכריתות לר"ש מקונין בלשון למודים שטר ג' סימן קפ"ד בסופו דאין עשה דוחה שני לאווין, ואף אם עבר לקי, וא"כ דמשום איסור

סוטה נאסרה לבעל וחל על לאו דאלמנה לכ"ג וגרושה לכ"ה וכו' מש"ה אסורה לבועל, והגמ' דקאמר קמ"ל דמקנא אף דאסורה וקיימא הוא משום לתא דידה דלכתחילה אסור להיות עמה דהיא חייבת על הל"ת דאצלה אין העשה.

יג] **ובהיות** סובב דברינו על הרמב"ם בפה"מ בכריתות שמתי לבי לבאר ולהסיר קושית התוי"ט שם שהרבה לתמוה על הרמב"ם, וגם יוצא לנו מזה כללים מחודשים.

הרמב"ם הל' שגגות פ"ד הל"ב כתב יש בועל בעילה אחת וחייב עלי' ח' חטאות כיצד כו' בת בת יעקב] ואחות אשתו באים האיסורי' כאחת נשאת לראובן ונאסרה על שאר בני יעקב נוסף איסור ליעקב והרי היא כלתו מת כו' נוסף איסור אשת אח מת כו' נוסף איסור אשת אחי אביו מת ישמעאל ונפלה לייבום לפני יצחק ועבר יצחק ויבמה כו' מתוך שנאסרה על שאר אחיו נוסף איסור ליעקב משום אשת אב ומשום אשת איש כו' אם שגג יעקב ובא עלי' כשהיא נדה בחיי יצחק כו' חייב שמונה חטאות כו' עכ"ד ותמהו כולם וגם התוי"ט בפ"ג מה' כריתות הא הגמ' הקשה על הא דאמר ר"י אם עבר הזקן כו' חייב משום אשת אב מאי איסור מוסיף איכא הכא ותירצו כגון דאיכא ברא לסבא עיי"ש ולהרמב"ם הנ"ל אף היכי דליכא ברא לסבא הוי מוסיף משום מגו דאיתסרא לגבי אחי אביו משום אשת אח איתוסף נמי לגבי יעקב משום אשת אב, ובפה"מ כתב הרמב"ם הגירסא הנ"ל ופירש משום דאית לסבא בן קטן ואיתוסף לגבי הקטן איסור אשת אב לכשיגיע לכלל מצות איתוסף מהשתא איסור ליעקב משום אשת אב, וגם באמת קשה למה צריך לאוקמי דמש"ה הוי מוסיף משום דאיכא ברא לסבא הא חזינן דאמרינן מגו בכה"ג גבי כלתו מגו דאיתסרא באחי הבן משום אשת אח אסורה על יעקב משום כלתו עיי"ש בתוי"ט

ונלע"ד לתרץ הכל דהנה הגרע"א זצ"ל בדו"ח יבמות ל"ג הקשה בכל מקום דאמרינן אאח"ע וננקוט נבילה ביו"כ אמאי לא מיקרי מוסיף באם אחד נעשה גדול ביוה"כ זה ונימא מגו דאיתוסף איסור יו"כ על האיש הזה איתוסף לכ"ע, וצ"ל דלא מיקרי מוסיף אלא היכא דמצד איסור הראשון לחוד הי' מותר לזה ורק משום איסור השני אסור לו, ואולם ברמב"ם בפה"מ פ"ג מה' כריתות מבואר דגם זה מיקרי מוסיף במ"ש לפרש בהא דאמרינן דלכשיגדיל חל עליו איסור אשת אחי אביו ואיסור אשת אביו בב"א ומגו דחל כו' עכ"ל וכן שנה במערכה ז' גבי כולל דלא אמרינן היכי דבלאו איסור זה ג"כ אסור והביא ראי' מנבילה ביוה"כ דלא אמרינן מוסיף כה"ג משום דגם בלא איסור יו"כ הי' אסור להנולד משים נבילה עיי"ש, והנה אף דהגרע"א דחה סברתו בדו"ח ביבמות משום פה"מ מהרמב"ם הנ"ל עכ"ז באיסור מוסיף סברתו ישרה ועומדת דהוי רק אם

מוסיף על החתיכה במה שמותרת משום איסור הראשון. וכדמפורש בהרבה מקומות ובשבועות כ"ד, ע"ב פרש"י וז"ל איסור מוסיף כשאיסור האחרון מוסיף על החתיכה עצמה דבר שלא הי' בא ע"י איסור הראשון ואוסר החתיכה במה שהיתה מותרת קודם שבא האיסור האחרון עכ"ל מדייק רש"י דדוקא בכה"ג מיקרי מוסיף דהא כן הסברא דמשום זה דפעל איסור האחרון לאסור על החתיכה את דבר המותר חל נמי למה שאסר מחמת איסור הראשון, אבל אי בלאו איסור השני הי' ג"כ אסור משום איסור הראשון אף דבאו בב"א לדבר המותר עכ"ז מה פעל האיסור השני איזה איסור חדש, ואך באיסור כולל יש לחלק ולאמר דגם בכה"ג אם יהי' נולד אח"כ חתיכות מותרות ויהי' שני איסורין באים עליהם בב"א אמרינן כולל מגו דמשום שם איסור השני נתחייב בבאו בב"א על החתיכה החדשה ופעל שיתחייב ג"כ משום שם זה גוררת להתחייב משום שם זה השני על החתיכה שישנו בעולם ואסורה מכבר מחמת איסור הראשון, דכולל על גברא חזינן רק דאיסור השני יחייבו על החתיכות אחרות ואותה גוררת ע"י מגו לזו עמהם, ומה לי אם יחייב משום שם זה לבד על החתיכות אחרות או שבא עם עוד איסור בב"א כיון דעל החתיכה האסורה לא דנין רק אם במק"א שם זה יחייבו ובכה"ג ג"כ שם זה יחייבו, ועיין בפרש"י יבמות ל"ב ע"ב ד"ה איסור דמדייק שמוסיף דוקא במותרת עליו, ובכולל שיחול על חתיכות אחרות עיי"ש ולא התנה בכולל שיחול על חתיכות אחרות שיהיו מותרות מחמת איסור הראשון, וע"כ דשאני מוסיף דהוי על החתיכה עצמה צריך להוסיף איסור חדש מה שע"י איסור הראשון הי' מותר אבל בכולל הקפדה רק שמשום שם זה יתחייב וא"כ כיון דשם זה יש מקום להתחייב לא איכפת לן אף אם באו בב"א עם איסור הראשון כגון שנולדו חתיכות עכ"ז גוררת להתחייב משום שם זה גם על החתיכה שכבר אסורה משום איסור הראשון.

יד] ועתה נבוא ליישב דברי הרמב"ם דלא הוי סתירה לסברת מרן הגרע"א זצ"ל וגם מיושב קושית התוי"ט על הרמב"ם, דהנה הרמ"ע מפאנו בתשו' סימן קכ"ג כתב דכולל ומוסיף לאיש לא שוה לאשה, דמה שהוא כולל לאיש הוי מוסיף לגבי אשה ומוסיף לאיש הוי כולל לגבי אשה, דלגבי דידי' הוי היא חתיכה דאסורה, וגבי דידה הוי הוא חתיכה דאסורה, לכך לא משכחת שיהי' שוה כגון אחות אשה ונעשית אשת איש דלגבי דידי' דהוי' היא חתיכה דאסור' הוי איסור מוסיף כיון דאיתוסף עליה איסור לכ"ע איתוסף נמי לגבי דידי', וגבי דידה הוי הוא החתיכה דאסורה הוי כולל מגו דמחמת איסור אשת איש אסורה באחריני אסורה גם בו, וכן להיפך עיי"ש ועיין בתשו' נו"ב תנינא או"ח סימן ק"כ דמחדש מעצמו, ולא ראה תשו' רמ"ע מפאנו ובמקנה קדושין ע"ז בד"ה פרט לאלמנה

לכ"ג השתמש בסברא זו ג"כ עיי"ש, ואנכי המתקתי בזה מה שכתב רש"י בסנהדרין צ' ע"א סוף הפרק ד"ה לאחיו ולא לאחותו, וז"ל כל היכי דבעדותן מחייבינן איש ואשה ודינן חלוק כהכא לו הוקשו עכ"ל ולא מצאנו בדוכתא אחרינא לבר מבת כהן, אולם לפי הנ"ל הא באשת איש ונעשית חמותו דהוי לגבי איש כולל דאסור בשאר קרובות ולא הוי משם אחד לא חשיב איסור כולל כמ"ש התוס' ביבמות ל"ב ע"ב ד"ה איסור כולל דאינו משם אחד כגון א"א ונעשית חמותו לא חשיב איסור כולל, משא"כ באיסור מוסיף חשיב אף דהוי משני שמות כדמוכח מכריתות דחייב משום כלתו אף דהוי האיסור מוסיף על האחרון משום אשת אח אמרינן מגו לאסור עליו משום כלתו עיי"ש וגם התוס' בכריתות כתבו כן. וא"כ בא"א ונעשית חמותו דלגבי דידי' דהוי היא החתיכה דאסורה הוי איסור כולל משני שמות ולא חשיב וחייב רק משום א"א דבחנק אבל גבי דידה דהוי הוא החתיכה דאסורה הוי איסור מוסיף מגו דאיתוסף עליו משום קדושין אלו שקידש עבפה איסור שאר קרובות נתוסף גם עליו משום איסור חמותו וחייבת בשריפה, דבאיסור מוסיף אמרינן מגו אף דהוי משני שמות, והשתא אם העדים שהעידו עליהם הוזמו דנין אותם בחנק דלאחיו ולא לאחותו. ומוכח דגם רש"י ס"ל כהרמ"ע מפאנו בסברא זו, ולפ"ז שפיר נוכל לאמר דגם הרמב"ם ס"ל ג"כ ההבדל הנ"ל בין כולל למוסיף ובזה יבאו כל דברי הרמב"ם על נכון בס"ד, דבהמשנה דכריתות דחפץ לחשוב מספר החטאות דיהי' שוה בהם האיש והאשה וע"כ אמר המשנה דחייב שש חטאות האיש והאשה אף דעתה שבעה אסורים כמו שהקשה התוס' שם על הגורסין אחות אשה הא הוי שבע ולכך לא גרסי ועיין בתוי"ט, ואמנם לפי זה ניחא הגירסא ועכ"ז ששה הוי דהא כלתו היא רק גבי איש שייך משום דהוי מוסיף מגו דתאסר על האחין משום אשת אח וניתוסף עליה איסור תאסר עליו משום כלתו ואף דהוי משני שמות אמרינן מוסיף כמ"ש התוס' יבמות הנ"ל אבל לגבי דידה דהוי הוא החתיכה דאסורה הוי כולל מגו דאסורה באחי בעלה משום אשת אח אסורה בחותנה משום כלתו ולא חשיב איסור כולל משני שמות ולא חל עלי' וכיון דדל כלתו לגבי דידה אם לא גרסי אחות אשה ישאר אצלה רק חמש, ע"כ אתי שפיר הגירסא אחות אשה בכדי שיכול לאוקמי דגם היא תחייבה בשש חטאות ובאמת האיש יחייב בשבעה חטאות ור"י דאמר אם עבר הזקן ונשאה חייב עליה משום אשת אב באמת לגבי דידי' דהוי היא החתיכה דאסורה אף אי לית בן קטן לסבא הוי מוסיף משום דכיון דאיתוסף עלי' איסור לגבי אחי הזקן משום אשת אח כמ"ש הרמב"ם בהל' שגגות ניתוסף גם לגבי דידי' משום אשת אב ואף דהוי משני שמות הא אמרינן באיסור מוסיף בכה"ג ושפיר חייב האיש, אבל לגבי האשה דהוי הוא החתיכה דאסורה א"כ הוי

כולל מגו דאסורה באחי הזקן משום אשת אח אסורה גם בו משום אשת אב והוי כולל משני שמות הא לא אמרינן כולל כהאי, וא"כ לא מוסיף ר' יוסי לגבי דידה שום איסור בהא דעבר הזקן ולכך פריך מאי איסור מוסיף איכא הכא ולא הכונה דיהא איסור מוסיף אלא כלומר מאי איתוסף חומרא זו לגבי דידה כמ"ש התוס' חולין ק"א ד"ה איסור לא חשיב בכך איסור מוסיף כו' דהא כולל אלא כלומר דאיתוסף חומרא זו עיי"ש וכן פרש"י בכריתות ד' י"ד ע"א מגו דאסור בחתיכות טהורות איתוסף כו' ופרש"י והיינו כולל, וכן מפרשים בהרבה מקומות נושאי כלי הרמב"ם בהא דכתב הרמב"ם מוסיף והכונה דאיתוסף חומרא זו והוא איסור כולל, והשתא מתרץ הגמ' שפיר דאית ברא לסבא ומגו דחל על הקטן בב"א דהיא תאסר בו בשני איסורין בב"א ותהי' חייבת גם משום שם אשת אב על הקטן גוררת נמי איסור שם זה על יעקב להתחייב עליו משום אשת אב דכפי מה שפרשתי דבכולל לא איכפת לן אם אף בלא איסור השני היתה אסורה רק כיון דמשום זה השם מאיסור השני חייבת ג"כ וחייל עלה להתחייב על החתיכה החדשה משום שם איסור השני גריר לחייבם משום שם זה גם בחתיכה האסורה כמש"ל ולגבי דידי' אף דלא חשיב איסור מוסיף בכה"ג כמ"ש כפי סברת מרן הגרע"א זצ"ל משום דלא נתוסף שום איסור מחמת איסור השני בדבר המותר דבלא"ה הא הדברים החדשים אסורים עלה משום איסור הראשון עכ"ז הא הוי לגבי דידי' איסור מוסיף מטעם אחר דהא אף בלא הבן קטן לסבא איתוסיף עלה איסור לגבי אחי הזקן משום אשת אח מפני נשואי יצחק נתוסף גם לגבי יעקב משום אשת אב דבמוסיף אמרינן מגו אף אי הוי משני שמות, וא"כ אין שום סתירה מפה"מ להרמב"ם הנ"ל לסברת מרן הגרע"א בדו"ח וגבי איסור מוסיף דכל הצורך לבן קטן הוא משום לתא דידה דישתכח גם לגבה שבע חטאות משום איסור כולל דבעינן משם אחד וכל זה מוכרחים לבוא לר' יוסי כמ"ש התוס' ביבמות הנ"ל דר"י מודה באיסור כולל אך בעי דיהא הכולל משם אחד משא"כ במוסיף חשיב אף דהוי משני שמות, וא"כ לרבנן דפליגי על ר"י לשיטת התוס' הנ"ל ס"ל דאף בכולל סגי אי הוי משני שמות וא"כ הכא בכריתות דרוצה לאמר לר' יוסי דהא ר"י מוסיף על הת"ק ומסתמא ברישא מודה וכמ"ש התוס' לפי שיטתם הכא בכריתות דר' יוסי לא ס"ל כלל כולל מפרשים כל המשנה באיסור מוסיף בכדי שיהי' הרישא ג"כ מתוקמא כר' יוסי, כן נאמר לפי שיטת התוס' ביבמות דס"ל דר' יוסי מודה בכולל ורק בכולל משני שמות לא אמרינן על כרחך נפרש המשנה דיהי' הרישא כר"י ויהי' מספר חטאות שוה באיש ובאשה ולפי"ז מוכרח לאוקמי שיהא בן קטן לסבא דבלא"ה לא תחייבה היא משום איסור אשת אב דהא לגבה הוי איסור כולל משני שמות אבל לרבנן לפי הנ"ל ס"ל דגם

בכולל לא בעינן משם אחד לא צריכי לאוקמי שיהי' בן קטן לסבא דהא בלא זה הוי כולל מגו דאסורה באחי הזקן משום אשת אח אסורה בו משום אשת אב, והרמב"ם בהל' סנהדרין פסק כרבנן דנידן בחמורה ועולה יפה דברי הרמב"ם בהל' שגגות לפי הלכה כרבנן דבכולל אמרינן מגו אף בשני שמות מפרש שמונה חטאות דשייך בין באיש ואשה שהן שווים ומנה אחות אשה דהא כלתו גם היא חייבת אף דהוי כולל משני שמות, וגם מפרש אשת אב אף בלית בן קטן לסבא דלגבי דידי' הוי מוסיף משני שמות ולגבי דידה הוי כולל משני שמות, וסרה קושית התוי"ט דבפה"מ מפרש לר' יוסי ובהל' שגגות כתב לפי הלכה כרבנן ולכך חשיב שמונה חטאות ודו"ק.

טו) איברא כשנתבונן דכל הפירוש הוא בשביל שיהא איסור אשת אב ג"כ חייל עלה דידה א"כ למה להרמב"ם בפה"מ לפרש וז"ל אילו לא נשאה יצחק היתה אסורה לקטן הזה לכשיגיע לכלל מצות משום אשת אחי אביו בלבד וכשייבם אותה יצחק לכשיגדל ויבא לכלל מצות יהי' איסור אשת אחי אביו ואשת אביו באים כאחת עכ"ל וכיון דמצרכינן רק לפרש שיוכל היות דהיא תחייבה בו משום שם איסור אשת אב ג"כ הא לא בעינן שיגיע לכלל מצות ורק. כשיגיע לט' שנים ויום אחד דהוי ביאתו ביאה תאסרה בו ותחייבה על ביאתו כמבואר במשנה נדה מ"ה ע"א דעל ביאת קטן מבן ט' שנים ויום אחד מומתין ע"י והוא פטור, וע"כ הא דמדייק הרמב"ם לכשיגיע לכלל מצות הוא משום דיהי' הוא אסור בה ומגו דאסור עליה איתוסף איסור לגבי אחרים לכך מוכרח לאמר לכשיגיע לכלל מצות אז איתוסף לאסור הבן עליה ומגו דאיתוסף עליה איסור לגבי הבן לכשיגיע לכלל מצות אתוסף מהשתא איסורא לגבי יעקב, וא"כ כיון דכל הפירוש הוא משום דיהי' איסור מוסיף לגבי דידי' הדרה הסתירה לסברת מרן הגרע"א בדו"ח וגם ישאר קושית התוי"ט דלאיסור מוסיף למ"ל לכל זה דבלא"ה הוי מוסיף מגו דאיתסרא לגבי אחי הזקן איתוסף איסורה לגבי יעקב כמ"ש הרמב"ם בהל' שגגות.

טז] אבל כד דייקינן אשכחנא פתרא, דצ"ע מדוע הרמב"ם בפה"מ סנהדרין פ' הנשרפין פי' הפלוגתא כיצד חמותו ונעשית אשת אב נידן בחמורה בסקילה ור' יוסי ס"ל נידן בזיקה ראשונה ואין הלכה כר"י עיי"ש והא בכה"ג דנעשית אח"כ אשת אב הוי איסור מוסיף מגו דאתסרה לגבי אחיו משום אשת אב אסורה בו ור"י נמי מודה באיסור מוסיף, וע"כ מיירי דלית לי' אחין כמ"ש התוס' בסנהדרין פ"א ע"א ד"ה נידן עיי"ש וא"כ אי לית לי' אחין מאי טעמא דת"ק, ומצאתי בתוס' חדשים על משניות העתיק מה שכתב התוס' הנ"ל וסיים שהרמב"ם לא כ"כ וצ"ע ובוודאי כוונתו לזה דהא הוי מוסיף ואמאי חולק ר"י דהא באיסור מוסיף מודה, ומשום זה נראה דמוכרחים לאמר דהרמב"ם מפרש

דבכולל כ"ע ס"ל דבעינן משם אחד ואף לרבנן לא אמרינן מיגו אי הוי משני שמות, ובמוסיף פליגי דרבנן ס"ל דשאני איסור מוסיף דאף דלא הוי משם אחד חשיב איסור מוסיף ור' יוסי ס"ל דגם באיסור מוסיף בעינן דוקא שיהי' משם אחד ואי לא הוי משם אחד לא חשיב איסור מוסיף ומיושב היטב מה שמפרש הרמב"ם בפה"מ בסנהדרין מי שנתחייב בשתי מיתות ב"ד נידן בחמורה כגון חמותו ונעשית אשת אב וס"ל לר"י נידן בזיקה ראשונה וע"כ מיירי דלית לי' אחין והוי איסור מוסיף משני שמות מגו דאיתסרא עלי' משום קדושי אב שאר קרובות עליה אסורה בחתנה משום אשת אב ונידן בחמורה דרבנן ס"ל דבאיסור מוסיף אמרינן מגו אף משני שמות ור' יוסי ס"ל דאף במוסיף לא אמרינן מגו אי הוי משני שמות לכך ס"ל דנידן בזיקה ראשונה משום חמותו, דלא חשיב איסור מוסיף כהאי דהוי משני שמות, לפי"ז לא אפשר לאוקמי כמ"ש הברייתא כגון א"א ונעשית חמותו דזה הוי כולל משני שמות וגם לרבנן לא חשיב כולל כהאי וגם לדידהו הי' הדין דנידן בזיקה ראשונה.

יז] והשתא דאתינן להכי עולה שפיר פירוש המשנה בכריתות דחשיב שש חטאות אף דהוי שבע אי גרסי אחות אשה משום דמונה מספר חטאות שיהי' שוה בשניהם באיש ואשה הוי שש דלגבי דידה דל כלתו דהוי לגבה כולל משני שמות כמש"ל דלא אמרינן מגו אף לרבנן, ורק לגבי דידי' הוי מוסיף ואף דהוי משני שמות חשיב איסור מוסיף לרבנן ור' יוסי אומר אם עבר הזקן כו' חייב משום אשת אב ואם לית ברא קטן לסבא לא מצי גם לגבי דידי' למשכחת דיהי' מוסיף דמפני דאיתסרה לאחי הזקן משום אשת אח לא אמרינן מגו דניתוסף עי"ז איסור אשת אב דהא הוי משני שמות ולר"י גם באיסור מוסיף בעינן דוקא משם אחד, וע"כ מוקמינן דאיכא ברא לסבא וא"כ הוי מוסיף משם אחד, ואולם השתא ישאר סברת הדו"ח דבמוסיף בעינן שיתוסף איסור על החתיכה עצמה דבר שלא הי' בא ע"י איסור הראשון, והכא גם מצד איסור הראשון היינו אשת אחי אביו הא הקטן אסור בה, ואך באמת הכא נשתוו אסור כולל ומוסיף בזה, דהא ע"י נשואי יצחק הוי איסור מוסיף עליה לגבי אחי הזקן משום אשת אח מה שהי' מותרת להם אילו לא נשאה יצחק ורק החסרון בזה דהא השם אשת אב אינו מחייב א"כ ע"ז שפיר מהני מה דאית ברא לסבא דהא הבן קטן שיש לסבא אם לכשיגדיל ויבא לכלל מצות יבא עליה יתחייב עלי' גם משום אשת אב דעליו באו כולם בב"א א"כ יש עתה ע"י נשואי יצחק איסור מוסיף משום איסור השני מה שלא בא ע"י איסור הראשון דהיינו אחי הזקן נאסרו בה רק ע"י נשואי יצחק, וגם שם אשת אב ניתוסף עלי' ע"י הבן קטן שיש לסבא דיהי' נתחיב גם על שם אשת אב משום דבאו עליו בב"א, ובכה"ג גם ר' יוסי מודה דמשום

איסור מוסיף דבשביל נשואי הזקן יתוסף עליו איסור לדברים המותרים משום איסור הראשון וגם יתחייב עלי' משום שם אשת אב, ולגבי דידה הוי כולל משם אחד דכולל הבן קטן ותחייבה בו גם משום שם אשת אב גריר שם זה להתחייב גם על יעקב משום שם אשת אב דכולל בכה"ג הוי טוב וחשוב כמש"ל דכל הקפדת הכולל אם השם מחייב על החתיכות אחרות, ולפי"ז מדוייק שפיר פה"מ להרמב"ם בכריתות דמפרש לכשיגיע לכלל מצות דזה בעינן שיהי' מוסיף אף לר"י וגם השם אשת חב יתחייב עלי' ויהי' השתא מוסיף עם מה שנתוסף איסור ע"י נשואי אלו של הזקן לאחי הזקן. אבל הרמב"ם בהל' שגגות כתב לפי הלכה דקיי"ל כרבנן דס"ל דבמוסיף לא בעינן שיהא דוקא משם אחד, א"כ לא צריך לאוקמי שיש ברא לסבא דהא לרבנן גם בלא זה סגי מה שניתוסף עלי' איסור משום נשואי הזקן לאחי הזקן משום אשת אח, והרמב"ם חשיב מספר החטאות שיכול למצוא לגבי דידי' בלבד, אף דלגבי דידה יחסר ממנין החטאות דהא כלתו ואשת אב אי לית ברא לסבא הוי לגבי דידה איסור כולל משני שמות דאף לרבנן לא אמרינן מגו עכ"ז חשיב למנות מה שיוכל ע"י ביאה אחת להתחייב ויפרש דלגבי דידי' יוכל לחייב בשמונה חטאות.

יח] ולפי האמור מתורץ תמיהת השעה"מ פי"ז מהל' א"ב על הלח"מ שכתב בפ"ב ליישב מה שלא השיג הראב"ד על הרמב"ם מה שכתב הבא על אמו חייב ב' שאינו אלא לקוברו בין ר"ג כמו שהשיג הראב"ד במ"ש הרמב"ם הבא על בתו מנשואתו חייב ב' והשיג הראב"ד דאלו הב' אינם אלא לקוברו בר"ג, ותירץ דהראב"ד סובר שאם נשא אשה ואח"כ בא על בתה אינו חייב אלא משום אשה ובתה לבד, וא"כ לא משכחת דיהי' חייב ב' אלא כשאנס אשה וילדה בת ונאסרה משום בתו ואח"כ נשא האנוסה ונאסרה משום בתו ומשום בת אשתו, והשתא ודאי אינו חייב ב' חטאות משום דאאחע"א דהא האיסור אינו בב"א, והקשה השעה"מ שהרי איסור כולל הוא כשנשא האנוסה מגו דאיתסר בשאר קרובות נאסר בבתו משום בת אשתו דקימ"ל כרבנן דר"י ואע"ג דאינן משם אחד עכ"ל, ולפמ"ש הא מוכרח דהרמב"ם ס"ל דגם רבנן מודין דבאיסור כולל בעינן דוקא משם אחד ורק באיסור מוסיף פליגי על ר"י דלדידהו חשיב איסור מוסיף אף דהוי משני שמות, ור"י במוסיף נמי בעינן שיהי' דוקא משם אחד, ואתי שפיר הראב"ד לפמ"ש הלח"מ דכיון דלא משכחת דיהי' חייב ב' רק אם אנס וילדה ואח"כ נשא את האנוסה, א"כ לא באו בב"א ותו אאחע"א דהא הוי כולל משני שמות דכ"ע מודו והוי רק לקוברו בין ר"ג, אבל באמו דבאו בב"א חייב שתים.

יט] ומכל המבואר בזה נמצא ביאור לדברי המהרי"ט בחידושיו לקדושין ע"ח בהא דאמר ר"א כהן הבא על אחותו זונה משוי לה חללה לא משוי לה חזר ובא עליה עשאה חללה, וכתב המהרי"ט וז"ל וא"ת והא אמרינן לעיל דאין איסור אלמנה חל על איסור אחות ה"נ היכי חייל איסור זונה למשוי לה חללה בתר הכי ומשם הרא"ש אמרו דמיירי כשהביא ב' שערות אחר שנעשה חללה משמע דרוצה לפרש דבא עליה כשהוא קטן בן ט' שנה דעשאה זונה בביאתו ולאו בת עונשין היא עכ"ל, ושתי תמיהות בדבריו חדא מאי קושיא היכי חייל איסור זונה למשוי לה חללה כמו דלא חייל אלמנה על אחות, דהא לא דמי דהתם קאי לחייב הכ"ג מלקות שתים עליה על איסור אחות ואלמנה, שפיר אמרינן דאאחע"א ולא לקי על לאו דאלמנה לכ"ג, אבל הכא הא בביאתו הראשונה שבא על אחותו שהיא מחייבי כריתות משוי לה לזונה כמו דמרבינן לכל ח"כ דנעשית זונה עיין ברש"י יבמות ס"ח ע"ב ובתוס' שם ובהרמב"ם ובשו"ע להלכה, וא"כ כיון דנעשתה זונה אח"כ שבא עלי' אחי' הכהן עוד הפעם אף דלא לקי משום זונה דאאחע"א עכ"ז מי גרע אם בא עלי' כהן קטן דלא בר עונשין עכ"ז הוי חללה כמ"ש בשו"ע אה"ע סימן ז' סי"ב איזה חללה כו' והוא שיהיו הכהן מבן ט' שנים ויום אחד ולמעלה והנבעלת מבת ג' שנים ויום א' ומעלה עיי"ש ומקור הדין ממשנה נדה מ"ה, חזינן דלא תלי במה שחייב על ביאה זו רק אם ביאה כזו בגדול הוי זונה או חללה בקטן ג"כ משוי לה לזונה וחללה, וא"כ מדוע נימא דבביאתו השני' משום דלא לקי לא יעשנה חללה, ועוד אינו מובן דבהתירוץ משם הרא"ש מתחיל שבא עלי' כשהוא קטן, ומסיים ולאו בת עונשין היא

אולם לפמש"ל דשאני הא דלא חייל משום אאחע"א דמיקרי דהאיסור אינו בעולם על מה לחול דלא מיקרי מוסיף או כולל אם מוסיף או כולל אנשים שיש עליהם איסור מקודם משום איסור הראשון משא"כ אם יש קטן אף דעכשיו לאו בר עונשין עכ"ז מיקרי איסור מוסיף מהשתא על הגדול מגו דנתוסף איסור לגבי הקטן לכשיגיע לכלל מצות משום דהאיסור ישנו בעולם על מה לחול רק קטנותו מעכבת כמ"ש הרמ"ע מפאנו וכדמוכח מפה"מ להרמב"ם בכריתות דאם יש ברא קטן לסבא מיקרי מוסיף מהשתא אף דס"ל להרמב"ם דבמוסיף וכולל בעינן שיהי' האנשים מצויין בעולם והקטן הא לא יתחייב עכ"ז כיון דאין ד"א מעכב רק קטנותו חשבינן כמו שיש האיסור על מה לחול, ותמוה לי דברי המנחת חינוך במצוה ק"צ גבי ערות אמך דאם נולד בן מאנוסתו ולאחר שהגדיל הבן נשאה אביו דאינו חייב שתים רק כשיש בנים לאב מאשה אחרת הוי אשת אביו איסור מוסיף ואם אין לו שנים וקרובים אאחע"א ואם אח"כ נולד לו בנים הדר הוי לי' מוסיף וחייב שתים ודוקא שבא עלי' לאחר שנעשה הבן הנולד אח"כ ט' שנים ויום

אחד דקודם לכן אין איסור ביאה עכ"ל, ודבריו תמוהין דזה מהני רק לחייב אותה שתים דמשוי לגבי דידה לאיסור כולל מגו דהיא תאסרה בהקטן הנולד שהוא בן ט' שנים ויום א' משום אשת אב אסורה בבנה נמי משום אשת אב, אבל לגבי בנה לא מהני מידי שיהי' הוא חייב שתים עליה במה שיהי' הקטן הנולד בן ט' שנים ויום א' דהא לגבי דידי' הוי היא חתיכה דאיסורה והוי איסור מוסיף מה שיתוסף עליה איסור שאנשים אחרים אסורים בה, והבן הנולד כל זמן שלא הגיע לכלל מצות לא אסור בה. אבל באמת לא צריכי כולי האי אף שיהא בן ט' שנים ויום א' דאשתמיטתי' תשו' הרמ"ע מפאנו ופה"מ להרמב"ם כמש"ל דמפורש דאף דעוד לא הגיע לט' שנים עכ"ז חשבינן מוסיף מהשתא כשנולד כיון שיתוסף איסור לכשיגיע לכלל מצות וז"ל הרמ"ע מפאנו אף שאין חיוב בהן עד שיגדלו איסורא מיהא איכא שאין בו חיוב עכשיו ועתיד להיות לאח"ז והדברים פשוטים עכ"ל ועיי"ש שבין בכולל ובמוסיף כן ואף אם הנולד בן יום אחד יתחדש האיסור כולל או מוסיף], ולפי"ז עולה יפה דברי המהרי"ט דשפיר הקשה אמאי בביאה שני' משוי לה חללה הא איסור זונה ליכא גבי אחי' משום דאאחע"א וא"כ הוי כמו שהאיסור אינו בעולם כמש"ל וא"כ לא בעל זונה דתתחללה, וניחא התירוץ משם הרא"ש דבא עלי' כשהוא קטן וא"כ ליכא מה שימנע מלחול איסור זונה רק הקטנות וזה הוי כישנו בעולם האיסור ושני האיסורים ראוים לחול עליו לכשיגדל ע"כ משוי לה לחללה כמו כל כהן קטן שבא על זונה אף דלאו בר עונשין עכ"ז משוי לה חללה, ואך אם היא גדולה ויש עליה איסור אחות אאחע"א ולא חייל עלי' איסור זונה על איסור אחות ולא הוי לגבי אחיה זונה, וא"כ אף דאחי' הוא כהן קטן ואינו בר עונשין ולא יעכב איסור אחותו את איסור זונה מלחול עכ"ז הוא לא עושה איסור דהשתא לא מחייב, ולגבי דידה אאחע"א ולא הוית זונה לגבי אחי' ע"כ אינה מחוללת בביאתו, ואף דכל היכי דהוא מוזהר היא מוזהרת הוא רק אם הוא גדול ומוזהר, אבל הכא דהוא קטן ע"כ כל הזהרה משום לתא דידה וכיון דהיא גדולה ואאחע"א ליכא עליה איסור זונה לגבי ביאה דידי' ע"כ מסיים המהרי"ט ולאו בת עונשין היא, דבעינן שגם היא תהי' קטנה וראוי לחול עליהם שני איסורין בב"א לכשיגדלו ומיקרי עתה שישנו האסורים בעולם כיון דרק הקטנות מעכב ועומד לחול לכשיגדלו הויא זונה בביאה ראשונה ובביאה שני' חללה כמו כל כהן קטן שבא על הקטנה מאיסורי כהונה וראיתי במקנה קדושין הכא דכתב להוכיח דע"כ היא גדולה דאם היא קטנה בלאו אחותו הא איכא איסורא דכ"ג לא ישא את הקטנה כדאיתא ביבמות ס"א ולא חייל איסור אלמנה על איסור קטנה עיי"ש ודבריו צ"ע דאף אי נימא דאין איסור חל על איסור עשה כמבואר בתוס' שבועות כ"ג

עיי"ש עכ"ז לא שייך הכא דליכא שום איסור דכל האיסור אם בועל אחר קדושין ואם בעל שלא לשם קדושין ואישות ליכא איסורא כלל משום קטנה לכ"ג כמבואר ברמב"ם הל' א"ב עי"ט הל"ד ובמ"מ שם ובמל"מ פי"ז הלי"ג שם, והכא בכ"ג שבא על אחותו הוי שלא לשם קדושין ואין איסור קטנה כלל ותמוה מאד,

כן ועתה נשוב למ"ש עוד גיסי הגאון שיחי' באותו תשובה לאמר דלא חל איסור טריפה על החלב לפמ"ש הכו"פ סימן כ"ד לחזק קושית הט"ז דיאסר החלב בעיקור סימנים אף לדעת הבה"ג שבחיים כשר אלא דאין שחיטה מועלת מצד איסור אבמ"ה כמו אבר היוצא לפמ"ש הרשב"א דאבר היוצא הוי רק איסור אבמ"ה מ"מ אסרינן משום דלית תקנתא בשחיטה, ומזה הוכיח גיסי נ"י שבטריפה דלית תקנתא בשחיטה להתירה אסור החלב משום אבמ"ה ותו לא קשה דיחול איסור טריפה על הבשר במגו דחל על החלב דהא החלב יאסר משום אבמ"ה כיון דלית תקנתא בשחיטה דאחר שחיטה תאסר משום טריפה עכ"ד, לדעתי יש לחלק דלא דמי זה לזה, דהנה נחקור מאי ס"ד דגמ' דחלב בהמה יהי' אסור מאיזה טעם והרבה אחרונים מפרשים משום דאסור מצד צירן ורוטבן של אבמ"ה עיין בכו"פ סימן ס"ב, ובאמת למ"ד לאו לאיברים עומדת ולהתוס' דכש"כ לאו לחתיכות בשר עומדת אין שום איסור אבמ"ה ובשמ"ה על הבהמה ואיך תאסר מצד צירן ורוטבן וע"כ מוכרחים לאמר דהאיסור הוא משום אינו זבוחה דרביע על הבהמה ואיסור החלב הוא מצד צירן ורוטבן של איסור אינו זבוחה, ולכן למסקנא דהתורה התירה החלב קאמר הגמ' בחולין שם דלהכי שרי התורה בחלב דעלמא משום דאית לי' תקנתא לאיסורא בשחיטה אבל כל דלית תקנתא לאיסור אז לא התירה התורה, והשתא אתי שפיר חלב טריפה דיש התיר לאיסור שא"ז דכשישחוט שחוט הטריפה פקע האיסור א"ז כמבואר, ולכך לא נוכל לאסור חלב טריפה מצד צירן ורוטבן שא"ז דהא אית לאיסור שא"ז תקנתא בשחיטה, וע"כ מה דאסור חלב טריפה הוא מצד צירן ורוטבן של איסור טריפה, אבל בעיקור סימנים הא ליתא תקנתא לאיסור שא"ז בשחיטה דכשישחוט הוי נבילה ולא פקע האיסור שא"ז כמבואר בתו"ס שבועות כ"ד ובמשנה דחולין וכן בהרשב"א בחידושיו לחולין ובתשו' הריב"ש סימן שצ"ח ועיין פרמ"ג בפתיחה להל' שחיטה דבנבילה הוי איסור עשה שאינו זביחה וכן בחלב אבר היוצא כמהו דלית תקנתא לאיסור שא"ז, ועפי"ז מיושב מה שתמה גיסי הגאון שיחי' על הכו"פ שהקשה על הט"ז לפמ"ש באבהיו"צ האיסור מצד אבמ"ה דלית תקנתא כו' ועיקור כמהו ותמה גיסי שי' דהא בעקור יש תקנתא לאיסור אבמ"ה בשחיטה דפקע איסור אבמ"ה ואסור משום נבילה עכ"ד ולהנ"ל ניחא דאיסור החלב דהוי מצד צירן ורוטבן של א"ז ובעיקור

אף לאחר שחיטה הוי נבילה ולא פקע איסור שא"ז, ומצאתי אח"כ בנו"ב תנינא יו"ד סימן ל"ו דמפרש דהס"ד לאסור חלב הוא משום א"ז עיי"ש ולא הביא שום הוכחה לזה ולענ"ד יש הוכחה ממ"ד לאו לאיברים עומדת, ואף דאיסור שא"ז הוי רק עשה אסור ג"כ צירן ורוטבן כמבואר ברמב"ן והובא בר"ן כתובות פ' אעפ"י דלכך בשר אדם ש"ל דמותר משום דאי לא הכי יהא חלב אדם אסור מטעם צירן ורוטבן ע"כ עיי"ש וא"כ מוכח דס"ל דגם באיסור עשה אסור צירן ורוטבן דבשר אדם אי נימא דאסור לא הוי רק איסור עשה ואף לדעת הרמב"ם בהל' מ"א פ"ב הל"ג דבשר אדם אסור בעשה מזאת החיה עכ"ז הא החלב מותר, ופירש המ"מ דכל היוצא מן הטמא טמא אינו אלא לטמאין בלאו, אבל באדם דהוי רק איסור עשה לא, והובא בש"ך יו"ד סימן ע"ט סק"ד, לא ע"ז הטעם סמך המ"מ כמבואר בדבריו שם ועיין ברדב"ז ח"ה סימן שני אלפים ק"א דמפרש כהמ"מ ומסיק דמטעם זה התיר התורה הכא באיסור עשה כדי שהולד יהי' ניזן עיי"ש וע"כ דבשאר איסור עשה אסור צירן ורוטבן, ובחלב אדם דמותר משום דמפורש ההיתר כמ"ש הבריתא בכתובות שם ועוד דאסור עשה שא"ז לא דמי לכל איסור עשה דליכא בה שום איסור אחר מלבד העשה, משא"כ בעשה שא"ז אם יאכל בלא שחיטה יהי' איסור אבמ"ה או נבילה וטריפה א"כ חמור עשה שא"ז ואסור צירן ורוטבן ואין ללמוד מחלב אדם.

כא] **ועוד** מוכח דלא נוכל לאמר דחלב טריפה יהא אסור מטעם אבמ"ה כמ"ש גיסי הגאון שיחי', דהא הרשב"א בחולין ס"ט מקשה אמאי קמבעי בחלב אבר היוצא אם אסור דמ"ש מחלב טריפה דתני במשנה בהדיא דאסור כשירה שינקה מהטריפה קבתה אסורה ומשני דאבהיו"צ אין בו איסור מחמת עצמו אלא שאין לו סימנים והתירו בהן ע"י שחיטה כו' עיי"ש, ואי נימא דחלב טריפה האיסור משום אבמ"ה מפני דלית תקנתא בשחיטה דאחר שחיטה תאסר משום טריפה כמ"ש גיסי יחי' א"כ קושית הרשב"א במקומה עומדת דמה בכך דאבהיו"צ משום שאין לו הכשר שחיטה הא חלב טריפה ג"כ האיסור מטעם זה, וליכא למימר דעתה לפי מסקנת הגמ' אמרינן בטריפה ג"כ מהאי טעמא דהא בתחילת האיבעי' אכתי לא הוי ידעינן שיש איסור בחלב טריפה ובהמשנה מפורש האיסור כמ"ש הרשב"א וע"כ מוכח מזה דאיסור חלב טריפה הוא בפשיטות משום עצמות איסור טריפה, ואין לאמר דנוכל לאוקמי המשנה כשירה שינקה מהטריפה כו' כפי מה שמוקי גיסי יחי' באותו תשובה לקמן דאזלא אליבא דמ"ד איסור חל על איסור ולכך הוי האיסור משום טריפה, דא"כ מאי מקשה הרשב"א מאי מבעי דילמא האיבעי' הוא כפי הלכה דאאחע"א וא"כ לא ידעינן איסור בחלב טריפה משום עצם איסור טריפה

ולכך מבעי שפיר באבהיו"צ, וכן אין לאוקמי כמ"ש גיסי נ"י באידך תירוצו דבהמשנה האיסור מדרבנן הוא, דא"כ הא שפיר מבעי אי הוי איסור בחלב אבהיו"צ מדאורייתא, ומאי מקשה הרשב"א רק לכאורה יש מקום ליישב כפי אוקימתא הראשונה שכתב גיסי שיחי' שם דהמשנה מיירי דנטרפה במעי אמו ובאים שני האיסורין בב"א דבזה הוי איסור חלב טריפה מצד עצם איסור טריפה, ולפי"ז שפיר הקשה הרשב"א דמאי מבעי הא אבהיו"צ ג"כ כמו זה, אמנם גם בזה יש לשדות נרגא דהנה התוס' בשבועות כ"ד ד"ה האוכל דאיסור שא"ז חל על הבהמה עוד במעי אמו עיי"ש וטריפה ואבמ"ה אינו חל במעי אמו כמ"ש התוס' חולין דף צ' ודף ק"ג והריצב"א בתוס' שבועות מקשה מגמ' חולין הנ"ל כגון שנטרפה עם יציאת רובה דאיסור חלב וטריפה ואבר בהדי הדדי קאתו והיכי חיילי כולה על איסור שאינו זבוחה כו' עיי"ש ומתרצים אחרונים ועיין בראש יוסף בחולין שם דמאבמ"ה לא קשה דהא גלי קרא ולא משכחת בענין אחר וכמ"ש התוס' בחולין דף צ' גבי גיד כה"ג, וטריפה וחלב ג"כ חייל לתירוץ התוס' חולין ק"ג ד"ה דאיסור דמגו דחייל טריפה על חלב כדגלי קרא חייל אבמ"ה היכי דבהדי הדדי קאתו עיי"ש וא"כ הכא נמי מגו דחל אבמ"ה על עשה שא"ז חייל ג"כ טריפה אם בהדי הדדי קאתי עיין בדבריהם, והשתא אי מוקי מתני' דכשירה שינקה כו' בנטרפה במעי אמה ע"כ אזלא רק אליבא דמ"ד לאברים עומדת דבהדי הדדי קאתי איסור אבמ"ה וטריפה וכיון דאבמ"ה חייל על א"ז חייל איסור טריפה, אבל למ"ד לאו לאברים עומדת לא מצי לחול בהדדי רק על אבר שתלש דאם נטרפה מקודם ותלש אח"כ אבר חייב אז על האבר שתים משום אבמ"ה וטריפה, אבל על הבהמה גופי' דכל זמן שלא יתלוש אבר ליכא איסור אבמ"ה וישאר רק איסור טריפה והא אינו חל על עשה שא"ז וא"כ אי אאחע"א לא הוי חלב טריפה אסור מעצם איסור טריפה, ישאר קושייתי מאי מקשה הרשב"א על הגמ' מאי קמבעי באבהיו"צ מ"ש מחלב טריפה המפורש במשנה דאסור הא לפימ"ש נוכל לאמר דאיבעי' היא אליבא דמ"ד לאו לאברים עומדת ולא חייל איסור טריפה על עשה שא"ז ולא ידעינן איסור בחלב טריפה וא"כ שפיר מבעי באבהיו"צ והמשנה ע"כ אזלא אליבא דמ"ד לאברים עומדת ומיירי בנטרפה ביציאת רובה דבהדי הדדי קאתי ומגו דחייל אבמ"ה דגלי קרא חייל איסור טריפה, וע"כ מוכח מזה דאף דאאחע"א וליכא על הבהמה איסור טריפה עכ"ז החלב אסור מטעם עצמות איסור טריפה דליכא איסור אחר שיחול ע"ז וישאר קושית הכו"פ דהשתא נימא מגו דחייל על החלב איסור טריפה חייל על הבהמה גופי'.

כב] איברא דעל התוס' בשבועות תמה הראש יוסף ומסיק דגם טריפה חייל במעי אמו א"כ ישאר אוקימתא כמ"ש גיסי שיחי' במשנה כשירה שינקה כו' ויהי' עולה קושיית הרשב"א שפיר וגם לא יהי' הוכחה דיש בחלב טריפה אם נטרפה אח"כ איסור מעצמות איסור טריפה, ונוכל לאמר כדעת גיסי נ"י אבל בעיוני מצאה ידי בס"ד איזה הערות וליישב דעת רבותינו בעלי התוס' והראשונים ע"כ נבאר בזה, הראש יוסף בחולין ק"ג ד"ה במאי קמפלגי הקשה על הרשב"א שכתב ברישׁ הפרק על הא דאבמ"ה וחלב וגיד לא חייל במעי האם משום דיש התיר בשחיטת אמו ולא איקבע איסורא ולכך חייל מוקדשין עליו עיי"ש ותמה הר"י הא גם לאחר שיולד הוי איסור אבמ"ה לא איקבע איסורא דיש היתר בשחיטת עצמו ויקשה לאוקמתא דרבא שתלש אבר וטרפה בו לר"י לאו לאברים עומדת ולכך חייב שתים דבהדי הדדי קאתו ור"ל ס"ל דלאברים עומדת ולא אתי טריפה וחייל אאיסור אבמ"ה דהא אבמ"ה יש היתר לאיסורו בשחיטת עצמו ולא איקבע איסורא א"כ בין לר"י אף אי נימא דלאברים עומדת ובין לר"ל הי' לחול איסור טריפה על אבמ"ה עיי"ש וכן שם לקמן בד"ה וראיתי הקשה הר"י על התוס' בשבועות כ"ד ד"ה האוכל דס"ל דעשה שא"ז חייל במעי אמו דהא לא איקבע איסורא דיש היתר לאיסורו ע"י שחיטת אמו כמו לאבמ"ה ולכך מפרש טעמים אחרים דמש"ה לא חייל במעי אמו איסור אבמ"ה משום דלא איקרי נפש, ובחלב משום דבמעי אמו לא איקרי שור, אך בטריפה יקשה אמאי לא חייל במעי אמו כמו א"ז ולכך מסיק דלא כהתוס' דבאמת גם בטריפה חייל במעי אמו עיי"ש שהאריך, ולענ"ד לא קשה כלל הא דאבמ"ה בכל בהמה אחר שנולד לא אמרינן דיש היתר לאיסורא בשחיטה ולא איקבע איסורא משום דכל האיסור אבמ"ה נתנה כך דאסור לאכול כל זמן שלא נשחטה הבהמה, וכמו באשת איש לא אמרינן דלא איקבע איסורא מפני דיש היתר שיכול לגרשה, כיון דכל האיסור הוא כל זמן שיש לה בעל והיא אשת איש, ואף דמיקרי איסור קל דיש היתר בחיי אוסרה ומש"ה חייל על איסור אשת איש אף איסור קל כמו אחות אשה דבכרת חייל על אשת איש דבחנק כמ"ש התוס' יבמות ל"ג ד"ה אמר ר"י אבל בלא כולל או מוסיף לא חייל איסור אחר על איסור א"א משום דאאחע"א וחשבינן איקבע איסורא וכמו כן אבמ"ה הוי איקבע איסורא דכל האיסור נאמר רק באופן זה כל ומן שלא נשחטה הבהמה ואאחע"א בלא כולל או מוסיף, והא דקאמר הגמ' חולין ס"ט דלא נוכל ללמוד להתיר חלב של אבהיו"צ מכל חלב דעלמא דמותר משום דאית לי' תקנתא בשחיטה, ולפמ"ש הא לא נקרא יש היתר לאיסורא מפני דכל האיסור נאמר רק באופן הזה, לא קשה דלענין שלא נלמד איזה דין קולא הוי שפיר דיחוי דשאני התם דיש קולא משום דקיל איסורא ואית תקנתא בשחיטה

כמו שאמר הגמ' ביבמות נ"ד שלא נלמד חומרא לגבי העראה אצל אשת איש מאשת אח ונידה משום שאין להם היתר בחיי אוסרן משא"כ באשת איש דיש היתר בחיי אוסרן וכיון דקיל לא נוכל ללמוד חומרא מדבר החמור מזה, אבל לענין עצם האיסור שפיר הוי איקבע איסורא ככל איסור מפני כי האיסור נאמר באופן הזה, וניחא הגמ' השתא דאוקי לר"י דס"ל לאו לאברים עומדת דאי לאו הכי הוי אבמ"ה קדים דמיקרי איקבע איסורא ולא חייל טריפה על אבמ"ה, וכמו כן לר"ל דס"ל לאברים עומדת והוי אבמ"ה קדים ולכך לא חייל טריפה עלי', ושאני במעי אמו דכתב הרשב"א דאמרינן דכיון דיש היתר לאיסורא בשחיטת אמו לא הוי איקבע איסורא, דהא לא תאכל הנפש עם הבשר כתיב בעוד שהנפש חי ואם נשחט הבהמה ומצא בה בן ט' חי דהוי נפש עם הבשר מותר לאכול מדאורייתא בלא שחיטת עצמו אף דחי ורהיט ופודין בו פ"ח ולענין חורש כלאים אסור כמבואר בחולין ע"ד ועי' בתשו' ח"ס יו"ד סי' י"ד דבבן פקועה אם שחט בשבת לולא דהוי מקלקל הי' חייב על נטילת נשמה דחי הוא עיי"ש וא"כ דהוי הנפש עם הבשר דגם במעי אמו מיקרי נפש כמבואר בתוס' סנהדרין פ"ד ד"ה הוי עיי"ש עכ"ז מותר ולא הוי איסור אבמ"ה לכך לא אקבע איסורא דאבמ"ה במעי אמו כיון דיש היתר בעוד שיהי' אבמ"ה כמ"ש הרשב"א משא"כ בכל בהמה לא הוי היתר לאיסור אבמ"ה במה שמותר בשחיטת עצמו דהא אחר שחיטה פסקה חיותה ותו לא הוי אז נפש עם הבשר וליתא לאיסורא בעולם ומה שבידו לבטל המעשה ולסלק האיסור לא אמרינן דיש היתר לאיסורא ויהי' משום זה לא נקבע איסורא כמ"ש מאשת איש דג"כ כזה האופן ועכ"ז מיקרי איקבע איסורא.

כג] **ואין** לאמר דגם באבמ"ה בכל בהמה הא הוי היתר לאיסורא בעוד שהיא הנפש עם הבשר דבמפרכסת מותר לחתוך אבר ולאכול אחר שתמות הבהמה, אף דאם נתנבלה בשחיטה חייב על אבמ"ה בעודה מפרכסת ולהרמב"ם אף בשחוטה כהלכתה חייב ב"נ על אבמ"ה במפרכסת, א"כ יקשה כמ"ש הראש יוסף דבכל בהמה הוי אבמ"ה לא איקבע איסורא דיש היתר במפרכסת, דזה אינו דהא צריכין להבין באמת מדוע חייב במפרכסת על אבמ"ה דהא קאמר הגמ' בחולין י"ט גבי הגרים שליש ושחט שליש כו' דבזה נפקא חיותה בשחיטה וזה בהגרמה ועיין פרש"י שם נמצא דמש"ה כשר ברוב שנים משום דבזה נפקא חיותה וגם לגבי העמדה והערכה חשבינן לה כמתה עיין תוס' שם פ"ד, ועיין בתב"ש סימן כ"ז סק"ה ובבכ"ש דף ל"ג בפרש"י, וברוצח אינו חייב על הריגתו כמבואר בהרמב"ם בהל' רוצח, וגם הא מטמאין טומאת אוכלין כמבואר בהעור והרוטב בהמשנה. ופרש"י ובגמ' דף קכ"א וע"כ כמת חשוב דכל זמן שהוא חי אינו מטמא טו"א

כמבואר לעיל ע"ה וחכ"א אינו מטמא טו"א מפני שהוא חי וכל שהוא חי אינו מטמא טו"א וכן פסק הרמב"ם בהל' טו"א פ"ב הל"ו וז"ל כל אוכלין שהן מבע"ח אינם מקבלין טומאה עד שימותו שחט בהמה חיה ועוף אעפ"י שעדיין מפרכסין מקבלים טומאה ע"ש וגם בשחט עכו"ם בטהורה נמי הדין כן, ולא קשה ג"כ מה דחייב הרובעה משום כיון דלא מתה לגמרי יש לו הנאה כמ"ש הגמ' בסנהדרין ע"ח ברובע טריפה ס"ד להוי כמשמש מת וליפטר קמ"ל משום הנאה הוא והא אית לי' הנאה עיי"ש בפרש"י, ע"כ נלענ"ד דבאמת על מעט חיות שיש במפרכסת לא מיקרי נפש עם הבשר דיהי' חייב על אבמ"ה משום זמן הזה רק אם לא נכשר בשחיטה ולא סלק איסור אבמ"ה הקודם שרביע עלי' מעת שהיתה בשלימות חיותה נשאר איסור אבמ"ה ולא פקע איסור אבמ"ה שהי' עלי' בעוד היתה בשלימות חיותה רק אם עשה הכשר שחיטה סילק האיסור אמ"ה הקודם ליכא לחייב על אבמ"ה במפרכסת דהא פסקה חיותה ולמיתה אזלא ובמעט חיות כזה לא מיקרי נפש עם הבשר ונסתלק מעשה האיסור, וכמו דמצינו סברא כזו גבי טומאה ואיסורין בבכורות כ"ג וע"ז ס"ז דאם נטמא בעינן לאסוקי מטומאה עד שיפסל מאכילת כלב, אבל נסרחה מעיקרא לאחותי לי' טומאה סגי כשנפסל מאכילת אדם, ועיין בהרמב"ם בהל' טו"א שם ובהרבה מקומות, חזינן ברור כשנפסל מאכילת אדם לא קרוי אוכלין והוי כעפרא דעלמא כמ"ש הגמ' שם דלסרוחה מעיקרא לא אצטריך קרא דעפרא בעלמא הוא ועיין בתוס' בכורות שם ד"ה ואידך דלר"י לגבי איסור ודאי לא צריך קרא דעפרא בעלמא הוא עיי"ש ועכ"ז לגבי טומאה ס"ל דהיכי דנטמא בעינן עד לכלב דהיכי דחל איסור תו לא פקע אף אם דנינן האיסור על זמן הזה כשנסרחה הוי עפרא ולא שייך איסור עכ"ז האיסור הקודם לא פקע, ולר"מ כמו כן באיסורין בנטל"פ דסרוח מעיקרא מותר ואם נסרחה אח"כ אסור ועיין בנו"ב קמא יו"ד סימן כ"ו ובכו"פ סימן פ"ז עיי"ש וא"כ הכא דאבמ"ה אף דעל זמן הזה בעוד מפרכסת לא מיקרי נפש עם הבשר דמעט חיות כזה לא חשיב כחי, עכ"ז אם לא נעשה הכשר שחיטה לסלק האיסור הקודם חייב על אבמ"ה דלא פקע האיסור אבמ"ה שהי' על הבהמה, ואם נעשה הכשר שחיטה וסילוק האיסור הקודם ובאנו לחייב על אבמ"ה על זמן מפרכסת לא חשוב כחי, וא"כ לא מיקרי באבמ"ה היתר לאיסורו משום דמותר במפרכסת דהא נסתלק האיסור מהעולם וכמתה חשובה, ושתיר הוי איקבע איסורא כמש"ל, ולפי"ז מיושב מה שתמה הפרמ"ג בסימן כ"ז על התב"ש עיי"ש ועיין במנחת חינוך במוסך שבת אות כ"ט דדחה מה שכתב הפרמ"ג באו"ח שחייב החובל בשבת במפרכסת משום נטילת נשמה כמו דחייב על אבמ"ה לב"נ במפרכסת משום דחי והוי נפש עם הבשר, וכתב המנ"ח דאין

ללמוד מאבמ"ה אף דחי הוא מ"מ כיון דנפסקו סימני חיותו ל"ש נטנ"ש כמו הורג טריפה דפטור וה"ה בשבת עיי"ש ולענ"ד לא צריך לכל זה דבאמת גם במפרכסת הוי כמתה והא דחייב על אבמ"ה הוא מאיסור הקודם דלב"נ לא שייך הכשר שחיטה ודמי כמו שלא נעשה הכשר כלל וכיון דהי' בהבהמה איסור אבמ"ה תו לא פקע אף דהוי מעט חיות, אבל בנטנ"ש דדנין על זמן ההוה ומעט חיות כזה הוי כמתה ופטור.

כד] **ולפי"ז** גם ניחא הא דבטריפה במעי אמו לא חייל משום דלא איקבע איסורא דלא כמ"ש הראש יוסף משום דאם נשחט האם יכול לאכול הולד בן פקועה אף כשתהי' הולד טריפה ולא נסתלק הדבר עכ"ז בשחיטת אמו הותר טריפות הולד כמבואר בחולין ע"ה ע"ב גבי בב"פ דנפל דובא עליו עיי"ש בפרש"י ועיין בתב"ש סימן י"ג סק"י דתמה על הראבי"ה הובא בהג"א דס"ל דשחיטת אמו אינו מתרת טריפות ע"כ וכתב דאינו דעת הפוסקים, והר"ן כתב דאינו נאסר משום טריפות כ"ז שהוא במעי אמו שאפילו מת מותר בשחיטת אמו וה"ג כתב דאפילו אשכחי' לעובר דמיחתך במעי אמו שרי למיכלי' עכ"ל ועיין בבכ"ש ובהג"א בשם רשב"ן דמתיר וכתב דנראין דבריו, ולענ"ד להביא ראי' מגמ' חולין ע"ד ע"ב דמסקינן אר"א לא הלכו אלא על עסקי אכילה בלבד למעוטי רובע וחורש בו עיי"ש א"כ מוכח דעל עסקי אכילה בכל ענין מותר אף דהוי טריפה מבטן, דאל"כ וכראבי"ה דשחיטת אמו אינו מתרת טריפות הולד למה חזר הגמ' מהא דאוקמי על עסקי שחיטה משום דלא משכחת מאי למעט הא שפיר יוכל למעט טריפות מבטן דפוסל מטעם שהסביר בבכ"ש טעם של הראבי"ה דשחיטת אמו הוי כאילו שחיט לדידי' וא"כ אשתכח טריפה ה"ל כשאר טריפה שנשחט עיי"ש וא"כ אי נימא כן הא ניחא כפי שרצה הגמ' גם מראש לאמר דלא הלכו רק על עסקי שחיטה וממעט טריפות, וע"כ מוכרח דבכל ענין אינו פוסל טריפות בב"פ וניתר ע"י שחיטת אמו ולכך שפיר אמרינן דלא חייל איסור טריפות במעי אמו משום דלא איקבע איסורא דיש היתר ע"י שחיטת אמו.

כה] **וראיתי** בתשו' עונג יו"ט סימן ס"ז שהאריך להוכיח דלא כהתוס' וסובר דטריפות פוסל בעובר וחייל במעי אמו ולא מהני שחיטת אמו להתירו והביא ראי' מהרמב"ם בהל' אבות הטומאה פ"ב הל"ו דכתב מצא בה בן ח' חי נטרף אעפ"י שנשחט אחר שנטרף אין שחיטתו מטהרתו מידי נבילה לפי שאין במינו שחיטה והכ"מ נדחק הרבה בזה ומפרש הגאון בעהמ"ח הנ"ל דהרמב"ם סובר דטריפות חייל על העובר כשהוא במעי אמו וכיון דיש בו איסור טריפות לא מהני לי' שחיטת אמו דמה ששחיטת אמו מועיל בבן ח' הוא לא שדומה בעצמו כאילו הוא נשחט דזה א"א לאמר בבן ח' כיון דהוא בעצמו אינו בן שחיטה כו' רק שמועיל לו השחיטה מפני שהוא כאחד מאיבריו וזה

שהוא טריפה א"א לאמר שהוא כאחד מאבריו שהרי אין בה טריפות ומותרת באכילה והעובר יש בו טריפות ואסור באכילה, ובבן ט' חי שנולד בו טריפות שפיר מטהרתו שחיטת אמו אף שאמו מותרת באכילה והוא אסור ואינו כאחד מאבריה מ"מ טהרתו שחיטת אמו כמו שחיטת עצמו עכ"ד והמעיין יראה עד כמה גדולה הדוחק שא"א לקבל להעמיד בכוונת הרמב"ם, ולענ"ד נראה דכוונת הרמב"ם כך הוא דהנה על ההיתר עובר במעי שחיטה אמר הגמ' חולין ס"ט דיש תרי קראי חדא כל בבהמה תאכלו בפ' שמיני, דדרשינן כל הנמצא בבהמה מותר באכילה והשני מה שכתב בפ' ראה כל בהמה כו' בבהמה תאכלו דשדי' בהמה דרישא על לבסוף ודרשינן בהמה בבהמה תאכלו, ונמצא דמכל בבהמה תאכלו מרבינן הכל אף חלב וגיד מה שאם שחט העובר בעצמו הי' אסור עכ"ז אם נמצא במעי אמו מותר דכיון דמרבינן מבהמה בבהמה דשחיטת האם משוי כאלו שחוט להעובר אייתר מכל בבהמה תאכלו להתיר החלב והגיד עיין בלבוש סימן י"ג ולהרמב"ם דאסר החלב והגיד בן פקועה הוא משום דבבן ט' מרבינן מבהמה בבהמה ולכך אינו מותר רק מה שמתיר בשחיטת עצמו ומכל מרבינן בן ח' חי דאינו מותר משום דהוי כאילו נשחט בעצמו דהא לא מהני לי' שחיטה וא"כ ליכא לרבות מן בהמה בבהמה ורק מכל בבהמה תאכלו, ובבן ח' מת או בן ט' מת ג"כ מרבינן מכל בבהמה תאכלו או כיון דהוי כאלו אחד מאברים לא צריך לרבות, ועיין בראש יוסף חולין צ"ב דמפרש דעת הרמב"ם דס"ל דעובר מותר בשחיטת אמו ועכ"ז חלבו וגידו אסור ובתלש חלב מבן ט' והניחו במעי הבהמה מותר בשחיטת האם, משום דהיכי דהולד חי הוי ההיתיר מן בהמה בבהמה לא ניתר רק מה שמותר באם דדמי כאלו שחוט הולד כמו האם אבל בתלש חלב והניחו במעי הבהמה מותר מכל בבהמה תאכלו כל מה שנמצא בבהמה מותר עיי"ש, ולפי"ז הוא רק אם האם כשירה ושייך לרבות מכל בבהמה תאכלו דמותר לאכול הבהמה וכל מה שבתוכה, אבל אם שחט הטריפה ומצא בה בן ט' חי דמטהרי מידי נבילה הוא לכו"ע לאו מרבוי מכל בבהמה תאכלו דהא האם אסור באכילה ולא קאי הרבוי ע"ז ורק כיון דיש ג"כ ריבוי על בן ט' בהמה בבהמה דמהני שחיטת האם להולד והוי כאלו שחיט להולד בכשירה א"כ כמו דבכשירה מהני השחיטה להולד לאכילה כמו כן בטריפה למאי דמהני לאם ולטהר מידי נבילה מהני להולד כמ"ש הגמ' פ"ה ע"ב ועיין בתוה"ב דמפרש הטעם דלא מהני להתיר באכילה, ועיין בחידושי הר"ן חולין ד' ע"ה ד"ה אר"ח דמפרש לר"מ למה נקט שוחט הטריפה הא בכשירה טעון שחיטה להולד וכתב וז"ל נ"ל דאתי לאשמעינן דלא תימא כי אמר לן רחמנא דעובר מותר בשחיטת אמו היינו בכשירה דאפשר לאשתרויי באכילה אבל בטריפה דלא אפשר לאשתרויי באכילה

אף מידי נבילה לא יהי' מותר בשחיטה כיון דאינה גופה קמ"ל דכיון דגלי לן רחמנא דכשירה מותר באכילה בטריפה נמי נטהר מידי נבילה עכ"ל וכונתו כמ"ש דמבהמה בבהמה גלי לן דהוי כאילו שחיט להולד א"כ בטריפה ג"כ נלמד מזה אבל מכל בבהמה תאכלו דההיתר הוא אם מותרת האם באכילה מותר כל מה שבתוכה לא נוכל ללמוד אם האם טריפה שיהי' שוה מה שבתוכה להאם, ובבן ח' ובבן ט' מת נוכל לאמר דהוי כאלו אחד מאיבריו ולא צריך לרבוי, ורק בבן ח' חי ס"ל להרמב"ם דלא כהתוס' שם פ"ה ד"ה אימא דס"ל דהוי כירך האם שהיא טריפה עיי"ש ורק ס"ל להרמב"ם כיון דחי הוא אינו מטמא כל זמן שהוא חי כמו גבי אדם בן ח' דחוצץ בפני הטומאה כמבואר בב"ב י"ט וברמב"ם בהל' ט"מ כמו כן לענין טומאת נבילה בבהמה בן ח' כ"ז שהוא חי אינו מטמא, א"כ לאו כאבר האם הוא דאס האם הי' נבילה ומצא בה בן ח' חי לא יטמא משום נבילה וכיון דלאו כאיברי האם היא צריך קרא דיהי' מותר בשחיטת האם, והכא מכל בבהמה תאכלו ליכא לרבויי דהא האם טריפה כמ"ש ומבהמה בבהמה דיהני שחיטת האם כאלו שחיט להולד ג"כ ליכא למימר דבבן ח' לא שייך גבי' שחיטה, וא"כ לא מהני לי' שחיטת האם כלל והוי נבילה, וא"כ הפירוש בהרמב"ם מצאו בה בן ח' חי נטרף כלומר במעי טריפה) אעפ"י שנשחט כו' אין שחיטתו מטהרתו מידי נבילה כו' הוא דכיון דחי לא גריר אחר אמו דלהוי כאברי האם וריבוי ליכא רק מבהמה בבהמה דהוי כאילו שחיט להעובר ובבן ח' דאין במינו שחיטה לא שייך לרבות מן בהמה בבהמה כמש"ל ולכך לא נטהר מידי נבילה, ועיין בלבוש יו"ד סימן י"ג דכתב כמעט כלשון הרמב"ם וז"ל דבן ח' חי הרי הוא כירך אמו ונטרף אגב אמו כו' ע"כ כתב הלשון נטרף על העובר אם מצא במעי טריפה והלבוש פסק כהתוס' דהוי כירך אמו והוי רק טריפה, והא דכתב הרמב"ם גבי השוחט הטריפה ומצא בן ח' חי אסור מפני שהוא כאבר מאמו, כוונתו דלא נימא כיון דהוא לא טריפה מהני שחיטת אמו כמ"ש הגמ' חולין פ"ה סד"א כו' עיי"ש ע"כ כתב דכיון דשחיטת אמו הוי טריפה לא נוכל להכשירו יותר ואינו ניתר מכל בבהמה תאכלו וממילא לא מהני כלל השחיטה דהוי נבילה אם מת אח"כ לטמא כמ"ש בהל' אבות הטומאה, ומצאתי אח"כ בבכ"ש דמפרש ג"כ דברי הרמב"ם דלא מיירי דהולד טריפה ורק האם היא טריפה ומצא בה בן ח' חי נטרף מאם טריפה וס"ל להרמב"ם דשחיטת טריפה אינו מועיל לעובר כלל אף לטהר מידי נבילה אם חי הוא דבשלמא שחיטת כשירה הוי הולד כבישרא בדיקלא אפילו חי אבל שחיטת טריפה דעתה על הולד בן ח' חי אין עליו טומאה דעוד חי הוא ונימא כשימות אח"כ ליהני למפרע השחיטה שלא תטמאנה המיתה הא לא אמרינן עכ"ל ולפמ"ש הלא דברי מתובל בתבלין ועולה יפה..

כו] **ונ"ל** להביא ראי' דס"ל להרמב"ם דבן ח' חי אינו גריר אחר אמו כמ"ש מדכתב הרמב"ם בהל' מ"א פ"ד הל"ד האוכל כזית מבשר נפל בהמה טהורה לוקה משום אוכל נבילה ע"כ וקשה דלמה לא יאסר משום אבמ"ה ויהי' אסור אף לב"נ דהרי העובר הוי כאבר מאברי אמו, וא"כ כשהפילה הולד דלא הותר בשחיטה יאסור משום אבמ"ה דאתי מהחי ועובר ירך אמו והוי כאילו חתך אבר ובחולין ע"ז גבי השוחט ומצא בה שליא נפש היפה תאכלנה ולא אמרינן דהוי אבמ"ה שגם הוא מותר בשחיטת האם עיי"ש ומצאתי בס' ערוגות הבושם שהקשה כן עיי"ש, ועיין בהרא"ש פ' בהמה המקשה סימן ה' גבי פלוגתא דר"י ור"ל בתלש חלב מבן ט' חי ואכלו וז"ל אף דאין נפקותא במחלוקתו באו"ה דאף לר"ל אם אינו אסור משום חלב אסור משום אבמ"ה עכ"ל ולפי מש"ל צדקו דרכי הרמב"ם דמיירי היכי דהנפל נולד בן ח' חי כפי שמבואר במה שסיים תיכף ואסור לאכול מן הבהמה שנולדה עד ליל ח' שכל שלא שהה ח' ימים בבהמה הרי זה כנפל עכ"ל, וא"כ כיון דמיירי דהנפל נולד חי ואח"כ שחטו דאל"כ גם בולד קיימת אסור אם מתה, ובן ח' חי אינו גריר אחר אמו דיחשב כאבר האם ויהא חייב על אבמ"ה מן האם ע"ז, ואף דלענין שחיטה אינו נקרא בקר וצאן שיהא לו שחיטה עכ"ז אינו גריר אחר אמו והוי בהמה בפ"ע ולכך לוקה משום נבילה דלא. מהני שחיטה והוי כמתה, ונוכל לאמר דס"ל להרמב"ם דהאוכל כזית מבשר הנפל לוקה משום נבילה אף אם חתך מאבר הנפל בכור בחיותה עכ"ז אינו חייב על אבמ"ה דמשום אבמ"ה של אמו אינו חייב דלא גריר אחר אמו, וגם על אבמ"ה של עצמו אינו חייב דהוי כאבן ואינו חייב על חבלה בשבת כמ"ש הגמ' בשבת דמהלינן ממ"נ אם הוא בן ח' מחתך בשר בעלמא ואינו חייב בשבת משום נטילת נשמה על החבלה, ואף דלענין טומאה חשבינן כחי דלא מטמא וחוצץ ג"כ בפני הטומאה כמש"ל, ולכך אינו אסור משום אבמ"ה של עצמו דלא הוי נפש עם בשר דזוטר חיותה, והכא ליכא למימר דדנינן מאיסור הקודם אם הי' מחתך אבר מהעובר בעוד במעי אמן דחייל איסור אבמ"ה ולא פקע אף אם הוי זוטר חיותה כמש"ל במפרכסת, דהכא שאני דהא כל זמן שהיתה הנפל במעי האם הוי האיסור אבמ"ה של אם וכשיצא לאויר העולם וחי דאינו גריר אחר אמו פקע איסור אבמ"ה של אמו ובאנו לחייבו רק משום אבמ"ה של עצמו וזוטר חיותו לא מחשב נפש עם הבשר דלחייב על אופן שהוא עתה, ולכך חייב רק משום נבילה דאף דאינו מטמא בחיים עכ"ז לאכילה חייב משום נבילה כמ"ש הכו"פ בסימן ל"ג והתב"ש שם גבי נקובת הושט.

כז] **היוצא** לנו מכל מה שבארנו דאיסור אבמ"ה ואיסור טריפה כיון דיש היתר לאיסורייהו לכשישחוט האם לכך לא איקבע איסורא במעי אמו, וחייל עלייהו איסור

אחר, אבל איסור שאינו זבוחה לא אמרינן יש היתר לאיסורא מה שישחוט האם, דהא המצוה של וזבחת הוא לעשות מעשה הזביחה כפי הלל"מ ולא תלי במה שפוסק חיותה כמו באבמ"ה או טריפה שתלוי במחלה שנטרפה, ואם הי' במציאות דלאחר שחיטה היתה יכולה לחיות עכ"ז לא הוי איסור אינו זבוח דכן גזר רחמנא שכן המצוה שבעשיית מעשה הזביחה כפי הלכה נתקיים המצוה ונסתלק האיסור לגמרי, ודמי כמו איסור א"א דבנתינת הגט נסתלק האיסור ולא שייך לא איקבע איסורא משום דיש היתר דעל אופן זה נצטוה וגדולה מזו מצינו להגאון בעל מקור מים חיים ביו"ד סימן ל"ג בד"ה והנה שכתב וז"ל נמצא דעשה וזבחת הוא כך אם אינו עושה כהלכות שחיטה איכא עשה דשאינו זבוחה מלבד לאו דנבילה, אבל אם עשה שחיטה כראוי שלא היו בה דברים הפסולים רק שממילא לא הוי שחיטה כגון דהוי נקובת הושט והוי נבילה לא עבר על עשה דשאינו זבוחה רק על לאו דנבילה ומודה בזה התוס' לריב"א עיי"ש דמתרץ בזה, וא"כ בבן פקועה אף אם לא שחט אותו בפועל אך הא חשבינן מה שנחתף סימני האם כמו שנחתכו סימני העובר ועשה בו ג"כ מעשה הזביחה בפועל כמו שמפורש בפרק בהמה המקשה בכמה מקומות דסימני הב"פ שחוטין הם ועיין ברש"י ותוס' בכל המקומות וכן בפוסקים ובשו"ע יו"ד סימן י"ג וי"ד וכיון דשחט להבן פקועה ועשה בו מעשה הזביחה נסתלק האיסור לגמרי ועשה המצוה כהלכתה לא שייך יש היתר לאיסורא במה ששחט האם ויהא משום זה לא איקבע איסורא דהא כיון דחשבינן דעשה בהעובר ג"כ השחיטה בפועל, והיכי דנסתלק האיסור הוי כמו א"א דכך גזר רחמנא כל זמן שלא עשה מעשה הזביחה אסור וכשנעשה מעשה הזביחה נסתלק האיסור, ושפיר חייל להתוס' איסור שאינו זבוחה במעי אמו ומיושב קושית הראש יוסף דלא דמי לאיסור אבמ"ה וטריפה, ולפי המבואר לא נוכל לאוקמי כפי מ"ש גיסי הגאון נ"י דנטרפה במעי האם, כיון דאיסור שא"ז הוי איקבע איסורא וחייל במעי אמו, ואיסור טריפה לא הוי איקבע איסורא לא חייל במעי אמו והוי כמו שנטרפה ביציאתו מבטן וע"כ אזלא מתניתין לפי דעתו אליבא דמ"ד לאברים עומדת דבאו איסור אבמ"ה וטריפה בב"א ואמרינן מגו, אבל למ"ד לאו לאברים עומדת א"כ לא באו בב"א דרק כשתלש האבר אז על האבר חייל שתים משום דאמרינן מגו, אבל על הבהמה גופי' לא הוי רק טריפה ולא חייל על עשה שא"ז א"כ מאי מקשה הרשב"א מאי מבעי באבהיו"צ מ"ש מטריפה הא למ"ד לאו לאברים עומדת אין שום איסור טריפה על הבהמה דאאחע"א, וע"כ דחלב טריפה אסור מצד עצמות איסור טריפה אף למ"ד אאחע"א וכמ"ש הכו"פ.

כ"ח] ומ"ש גיסי הגאון שיחי' דלפמ"ש הכו"פ דעיקור לדעת הבה"ג דהדר בריא ויש תקנה ברפואה יש להקשות דא"כ בטריפה כזו שיש לה תקנה ברפואה דהדרא בריא אלא שאין לה היתר כיון שנטרפה ממילא כשאין איסור טריפה חל עליה מחיים יש לה תקנה ברפואה דהא אין שם איסור טריפה עליה עדיין ודמי לעיקור שאין החלב אסור משום אבמ"ה לפי שיש לה תקנה כו' ותירץ דאף אי סבר ר"ל דגם בטריפה כזו אינו חייב אלא א' י"ל דכיון דגם אף דאאחע"א יש על הבהמה שם איסור טריפות לקוברו בין רש"ג והוי בכלל שנטרפה אין לה היתר אף דהדרא בריא כו' וא"ש גם למהרש"ל דגם נטלו הכליות ע"י חולי הגם שכבר נאסרה בעוד שהקטינה לפחות מכשיעור עכ"ז חוזרת להכשירה כמבואר בט"ז יו"ד סימן מ"ד ומשכחת טריפה שיש לה תקנה דתו לא יאסר חלבה רק מצד טריפות מ"מ אינו חייל בכולל על הבשר כמ"ש עכתו"ד בעניותי לא אוכל לעמוד על כוונתו הא אף אי לא יהא חל שום איסור על איסור אבמ"ה אף לקוברו ברש"ג עכ"ז לית לטריפה תקנה ברפואה דהא מה דטריפה אין לה היתר לא מצד דין איסור טריפה רק מחלת הטריפה אשר נאסרה בו הוא חולי שאין טריפה למחלתה, א"כ כיון דמחלת הטריפות יש בבהמה מה יועיל אם לא יהא חייל האיסור טריפה על איסור אבמ"ה האם משום זה תתרפא ממחלתה, דהוי חולי שאין תרופה למחלתה, והשתא ניחא לכל הדעות דלשיטת הרא"ה והר"ן דאותן הטריפות החוזרת להכשירן הוא מטעם איגלאי מילתא למפרע דלא היתה טריפה מעולם, א"כ מבואר דמחלתה שנטרפה בו אין לה רפואה מצד עצם מחלתה וא"כ מה יועיל אם לא יחול איסור טריפה משום אאחע"א ואין איסור על הבהמה כיון דמחלת הטריפות יש בה ואין תרופה ושום תקנה שתתרפא ולשיטת ראשונים ומהרש"ל דיש טריפות החוזרת להכשרן ודוקא ע"י אדם לא מהני ואם רפ אה איגלאי למפרע דלא הוי בה טריפה אבל בידי שמים יש רפואה לטריפה והקרא דמוכח דלא מהני רפואה לטריפה מיירי בידי אדם כמ"ש הט"ז, ג"כ לא אתי שפיר דלא מיקרי יש תקנה דהא כל זמן דלא נתרפאה הוי טריפה גמורה ואח"כ כשנתרפא הוי ברי' חדשה ולמשך עת הטריפות אין תקנה, וא"כ לא דמי לעיקור סימנים להבה"ג דבעת חיותה אין שום איסור ומחלה דידע לחיותה רק דאינה ראוי' לזביחה וא"כ מה שיש תרופה שתהדרא בריא הוי תקנתא דלא יהא בה שום איסור מעיקרא, משא"כ בטריפה לשיטתם דעל זמן שישלוט בה המחלה הוי טריפה ודאית, ועיין בלבושי שרד סימן ל"ט סקל"ח ותשו' נאות דשא סימן קכ"ז דלשיטות הסוברין דיש טריפות החוזרת להכשירן קודם שיתרפאו הוי טריפות ודאית ואח"כ חזרו להכשירן החלב בזמן משך טרפתן אסורה אף דהבהמה לסוף כשירה היא שנתרפאה עיי"ש וע"כ דמי כאילו פנים

חדשות באו לכאן ואיסור זמן שהיה בה הטריפות לא נתקן, א"כ לכל השיטות דברי גיסי הגאון שליט"א לא יעלה ארוכה דלהרא"ה והר"ן דאם הי' מחלה שנטרפה בה לא הוי תקנה ואינה חוזרת להכשירה א"כ אף אי אאחע"א אף לקוברו ברש"ג ג"כ אין תקנה להמחלה, ולמהרש"ל וסייעתו מהראשונים דס"ל דיש טריפות החוזרת להכשירן עכ"ז על משך זמן שהיתה חולנית מחלת הטריפה אין תקנה ולא דמי לעקור סימנים דאם יש רפואה יתקן מעיקרא ולא הי' בה שום איסור לדעת בה"ג. כ"ז הנני להציע לפני הדר"ג שיחי' ולכבדני בתשובתו אם מצא דברי נכונים, אשאר ידידו גיסו דו"ש מכבדו ומוקירו כערכו הרם והנשאה יגדל כסאו ויפוצו מעינותיו חוצה ויתרבה הדעת אוהבו יעקב זלמן בהגאון החסיד אדמו"ר ברוך מרדכי זצוק"ל. (שנת תרנ"ה)

הנני להעיר את לב המעיינים כי יתבוננו בשום לב בהקונטרס הנ"ל של כבוד גיסי הרב הגאון המפורסם בתורה ויראה חריף ושנון ורב פעלים להרביץ תורה בישראל כש"ת מו"ה יעקב זלמן ליבשיץ נ"י ויופיע מבריסק אשר העמיק הרחיב בדברים יפים ונכוחים בקונטרסו בענין אחר ע"א שהוא ענין שענפיו מרובים ומתפשט במקצעות התורה, והוסיף עוד להעמיק ולבאר בזה הענין בקונטרסו השני שהשיב זה מקרוב, ואני תפלה, הי"ת יחלימהו וירפאהו יחזקהו ויאמצהו ויוכל להוסיף אומץ בעבודתו הפוריה להפיץ קרני אור תוה"ק ולסדר את קונטרסיו הרבים אשר אתו והנה מה שנלע"ד בוזה הענין לבאר וליישב מה שכתבתי בזה בספרי אבן הראשה ביארתי בספרי דבר אליהו סימן פ"ה. בעז"ה יום יוד כסלו תרע"ד, להרב הגאון ר' חיים מאיר פעלדבערג נ"י אבד"ק שירווילישקי פלך קאוונא.

א] מה שהעיר כת"ר במכתבו אלי מיועש"ק ואו כסלו דנא על תשו' אאמו"ר גאון ישראל זצוקלה"ה בתשובותיו ח"א ברית יעקב סימן ס"ב דאמר דנפק"מ בין טעם הר"ן דס"ל דאם נשבע שלא יאכל ז' ימים לא חייל משום נשבע לבטל המצוה, ובין טעם הרמב"ם משום שבועת שוא דהא יהי' מסוכן, דאם נשבע שלא יאכל יום א' וב', ג', וד', ה' ואו, ושבת, דלטעם הר"ן דהוי נשבע לבטל המצוה, והכא דהוי כולל במונה כל יום הוי על יום השביעי שבועה בכולל דחל, אבל לפי טעם הרמב"ם דלכך לא חל משום שבועת שוא, א"כ גם בכהאי גוונא לא חיילא, וכתב כ"ת שי' דאין כולל דהוי השבועות נפרדים דהא מונה כל יום ביחוד, הוה כל אחד שבועה בפ"ט והשאיר בצ"ע ובקשני להשיבו תיכף, ולא אמנע למלא רצונו, ידע נא כי אינני רואה בזה שום תמיה, דהא בשבועות דף כח ע"ב גבי תשע ועשר עיין רש"י ותוס' דמפרש דמה שרש"י מחק הגירסא משום דס"ל דהכא בשבועה שלא אוכל תאנים וענבים הוו בלחודי' כ"א ב"ע א"כ לא הוי ענבים חצ"ש, אבל

הא לא קשי' לי' במאי כולל הוא הא הוי שבועות נפרדות, משום דזה פשוט כיון דאפיק לשון שבועה על שניהם ביחד מיקרי כולל אף דפירש כל מין בפ"ע. כמו שבועות שלא אוכל נבלות ושחוטות, וא"כ הכא כיון דכולל בשבועה אחת ואמר שבועה שלא אוכל יום א' ויום ב' ומנה עד יום השביעי אף דעל כל אחד בלחודי' קאמר, עכ"ז כיון דאפיק בלשון אחד שבועה על כלם מיקרי כולל וגם בגמ' מכות כ"ב מפורש דפריך שבועה שלא אחרוש בחול ויו"ט דהוי כולל, ואף דפירש בחול ויו"ט עכ"ז אחר שהוציא בלשון אחד שבועה וכלל שניהם מיקרי כולל, ויש עוד מקומות בש"ס כה"ג ועיין בפרישה יו"ד סי' רל"ח הובא בש"ך ס"ק ט"ז דאם נשבע על תאנים ואח"כ נשבע על תאנים וענבים ואכל תאנים חייב שתים, ואם אח"כ אכל ענבים חייב שלש, ומוכרח דס"ל דקאמר כל אחד בלחודי' כיון דעל תאנים חייב שתים ועל ענבים שלש ועכ"ז יש כולל כיון דהוציא בלשון שבועה אחת על הכל, ועיין בתוס' רע"א על משניות שבועות סימן ט"ז, וגם התוס' הכא ס"ל דהוי כולל אף אי קאמר כל חד בלחודי', רק יכול לפרש כגירסת הספרים ועיין בלח"מ בפ"ד מהלכות שבועות הלי"א דקאמר דהרמב"ם ס"ל כגירסת התוס', אבל לפי לשון הרמב"ם דכתב דאם אכל תמרים חייב שתים נראה דס"ל דאף דכל חד בלחודי' ג"כ הוי כולל.

ב] **אולם** בעיוני בתשו' אאמו"ר מופת הדור זצ"ל יש להעיר באופן אחר, דהא כגוונא דא תלוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד פ"ד הלכות שבועות הל"ו, דכתב הרמב"ם וז"ל וכן אם אמר שבועה שלא אוכל היום וחזר ונשבע על הככר שלא יאכלנה ואכלה כולה באותו יום אינו חייב אלא אחת כו' שאין שבועה חלה על שבועה, והשיג עליו הראב"ד וז"ל וגם זה שיבוש הוא, שבתחילה לא נשבע אלא ליומו ולסוף נשבע על אותו ככר לעולם, ואולי שלא יאכלנה היום קאמר עכ"ל, ועיין ברדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם דמפרש פלוגתתם דעת הרמב"ם דלא אמרינן איסור מוסיף אלא היכא שהאיסור נוסף על החתיכה עצמה בזמן שעדיין איסורה הראשון עלי', כגון אחותו ונעשית א"א דמיגו דאיתוסף עלי' איסור א"א איתוסף נמי וכו' ובזמן המיגו עדיין שם אחות עלי' אבל הכא בזמן המיגו דהיינו שאר הימים מותר הי' לאכול, הלכך לא אמרינן המיגו לאוכלה ביומו עצמו עכ"ל, וא"כ הכא בדין של אאמו"ר הגאון זצ"ל דמי להא דבהגיע יום השביעי ליתא הימים הקודמים ומאי כולל שייך לשיטת הרמב"ם, רק להראב"ד ניחא דס"ל דגם בכה"ג הוי ג"כ כולל או מוסיף

ב] **אמנם** אחר העיון לא דמי דין של אאמו"ר זצ"ל להא דהרמב"ם, דבדין דהרמב"ם אינו שייך יום זה למחר, דהא יכול לאסור יום מחר וחל דליכא שום מניעה לאיסור של

מחר, וא"כ אם ביום מחר ליתא איסור של היום דהא כלתה למחר איסור של היום ולא הוי מוסיף דלא באים בעת אחת לכך ס"ל להרמב"ם דבכה"ג לא אמרינן איסור מוסיף כפי פירוש הרדב"ז, אבל בדין של אאמו"ר הגאון זצ"ל דאם לא איסור אכילה מהימים הקודמים הי' חל על יום השביעי לבד ואינו לבטל המצוה, דאם האיסור יהי' רק על יום השביעי מאי סכנה הוי בזה, ורק ששה ימים הקודמים עושים את יום השביעי לסכנה ואיסור יהי' לבטל המצוה, וא"כ ביום השביעי מורגש איסור מימים הקודמים בכה"ג הוי כולל. דכל שבעת הימים הוי חד מילתא ולכך שפיר מצייר אאמו"ר זצ"ל אם אמר שבועה שלא יאכל ביום א' וב' וג' עד יום השביעי, אז הימים הקודמים יעשו את יום השביעי לבטל המצוה והוי כיום אחד וכולם כחד, ובאופן כזה שייך כולל אף לדעת הרמב"ם.

ועוד יש לחלק בין גוונא דהרמב"ם להאי גוונא דמצייר אאמו"ר הגאון זצ"ל, דבגוונא דהרמב"ם אם על יום הראשון הי' מושבע משבועה הראשונה ואח"כ נשבע שלא יאכלנה א"כ תיכף על יום הראשון לא חל השבועה השני', ורק מוכרחים אנו לאמר דכיון דלמחר דליתא איסור הראשון חל ויהי' כולל דמיגו שיחול על ימים האחרונים יחול גם טל יום הראשון, להרמב"ם לא אמרינן דהוי כולל לפי פירוש הרדב"ז כיון דלמחר ליכא איסור הראשון לא שייך כולל, אבל בדין של אאמו"ר זצ"ל דקודם הוי ימים הראשונים דהאיסור שבועה חל עליהם דהוי בהיתר וא"כ נתפס השבועה עליהם וגם כולל בשבועה אחת הכל, ע"כ הוי כולל גם על יום השביעי אף דהוי לבטל המצוה

ג] **ולפי** חילוק זה ניחא שפיר קושית האבני מלואים בתשו' סימן ט"ו על הרמב"ם הנ"ל מגמ' דמכות דף כ"ב גבי יש חורש תלם אחד דפריך ליחשוב כגון דאמר שבועה שלא אחרוש בחול ויו"ט מיגו דחל על ימי חול חייל נמי ביו"ט עיי"ש אשר נסתר הרמב"ם מגמרא זו, דהא ביו"ט ליתא ימי החול ועכ"ז אמרינן כולל ג"כ בכה"ג דליתא בזמן הכולל לאיסורא קמא, אבל לפמ"ש ניחא בפשוט דשאני בהא דגמ' מכות דפריך דליחשוב דאמר שבועה שלא אחרוש בחול וביו"ט דהא על ימי חול דמעיקרא הוי היתר וחייל השבועה, וא"כ כיון דנתפס ונתפשט השבועה תו חייל גם על יו"ט דהוי כולל בכה"ג גם לדעת הרמב"ם, משא"כ אם מקודם הי' שבועה על שבועה דלא נתפס, ורק נאמר כיון דלמחר דליתא שבועה הראשנה חייל נאמר דג"כ הוי כולל וגם על איסור שבועה הראשונה יאסר משום זה, ע"ז שפיר סברת הרדב"ז לדעת הרמב"ם דלא אמרינן ומדויק שפיר לשון הגמ' דאמר שלא אחרוש בחול ויו"ט דימי החול קודם, אבל אי נשבע שלא אחרוש ביו"ט וחול לא הוי כולל לשיטת הרמב"ם דכיון דעל ימי יו"ט לא חייל דמושבע ועומד, ורק משום דאח"כ דבאים ימי החול דליתא לאיסורא חייל נימא דהוי מיגו למפרע מטעם זה, ע"ז

ס"ל להרמב"ם דלא אמרינן כיון דבזמן הכולל כבר סלק האיסור קמא, כמו לא אוכל היום ואח"כ נשבע שלא אוכלנה שאף דלמחר חל, אך כיון דמחר אימת שחל ליתא לאיסורא הקודם דעבר יום הראשון ליכא מיגו כה"ג ולא הוי כולל.

ד] **והא** דירושלמי שביעה שלא אוכל מצה דאסור לאכול מצה בלילי פסחים שמביא הרי"ף בהלכות פ"ג דשבועות והרמב"ם פ"ה הל' שבועות הלי"ח וטוש"ע יור"ד רט"ז ורל"ח, ובתוס' שבועות כ"ד ע"א ד"ה אלא הן דג"כ לפי הרמב"ם מאי כולל הוא, כיון דבעת שבאו לילי פסחים והוי מצוה ליתא למיגו דהוי אחר אכילת מצוה, מוכרחים אנו ג"כ לאמר כפמ"ש דנשבע קודם פסח דכיון דחייל קודם הפסח בזמן ההיתר שלא הי' נשבע לבטל המצוה והוי רשות וממילא כיון שנתפס השבועה חייל ג"כ על מצת מצוה בכולל, אבל אי נשבע בליל הפסח אף דרק כזית הראשון הוי מצוה והשאר רשות עכ"ז לוקה ואוכל מצה בליל הפסח כיון דכזית ראשון חובה ואז מתחילה השבועה, אינו חל לבטל המצוה, ולא הוי כולל מה שאחר שכלתה ליל הראשון ואחר שאכל כזית מצת מצוה ג"כ אסר, דאז לא הוי כזית ראשון בעולם, ולא אמרינן בכה"ג מיגו דעוד לא חלה ולא נתפשט השבועה.

ה] **איברא** דעל כל מה שכתבתי יש סתירה לכאורה וצ"ע, דאי נימא דהרמב"ם מה שפסק שבועה שלא אוכל היום ושלא אוכלנה חייב אחת אם אכל היום ולא הוי כולל הוא לפי שהיום לא חל ורק הכולל למחר ומפני שחל למחר אחר כלות האיסור לא אמרינן מיגו וכולל, וע"כ מוכרח לאמר דהראב"ד דכתב דזה שיבוש וס"ל דהוי כולל ודגם באופן זה אמרינן מיגו, הלא הוי סתירה מראב"ד גופא בהשגותו על בעה"מ שהקשה על הרי"ף שהביא הירושלמי הנ"ל נשבע שלא יאכל מצה אסור דהא מגמ' דילן מוכח דלא חייל כמבואר בבעה"מ סוף פ"ג מה' שבועות ועיין בר"ן ובמלחמות והראב"ד בסוף מס' פסחים תירץ דשאני אם הי' הכולל מקודם או אח"כ עי"ש והביא בס' חק יעקב הל' פסח סימן תפ"ה ובקצה"ח סימן ע"ג סק"ז מביא ג"כ דברי הראב"ד אלו, חזינן דגם הראב"ד מחלק בין אם הי' הכולל מקודם האיסור בין לאח"כ, וא"כ תמוה מאי משיג הראב"ד גופא על הרמב"ם פ"ד מהל' שבועות דהא באופן דהרמב"ם דהאיסור הי' מקודם גם הראב"ד מודה וצע"ג.

אמנם כשנבא לישב דברי הראב"ד שלא יהי' סותר א"ע מוכרחים לאמר דאימת ס"ל להראב"ד דאף שלא יהי' הכולל בזמן אחד עם האיסור חייל משום כיון דאח"כ חייל חל למפרע המיגו, רק אם הוה שבועה על שבועה לקיים, כמו בשלא אוכל היום שבועה שלא אכלנה, דאם נימא דמשום המיגו דלמחר חל על שבועה הראשונה הוא לחזק השבועה

רק אם עבר על הראשונה חייב שתים, אבל בנשבע בליל הפסח שלא אוכל מצה אף דהוי כולל על אכילת מצה דרשות אחר שאכל כזית חובה עכ"ז גם הראב"ד ס"ל דלא אמרינן מיגו וכולל לבטל המצוה כיון דבזמן המצוה לא הוי הכולל, והמיגו הוא רק כשכלתה המצוה ולימא משום הכי דיהי' חל למפרע לבטל המצוה, זה ליתא והסברא פשוטה, דבהא דאחע"א כמו שבועה על שבועה לקיים א"כ נתפס דיבורו של השבועה השני' ומהני על לאחר כך וגם על שבועה הראשונה יש תפיסה מה לקוברו בין רש"ג אף לר"ש דלית לי' כולל כמ"ש הגמ' ביבמות ל"ב ולכך כיון דהשבועה נתפס ויש לה חלות אמרינן מיגו דלמחר על למפרע דיהא כולל, אבל לבטל המצוה דלית שום חלות כלל ואין תפיסה אם לא אמרינן כולל ומש"ה אם לא יהא הכולל ביחד רק למחר יהי' המיגו למפרע לא אמרינן בכה"ג כולל כלל וגם הראב"ד מודה בזה להרמב"ם.

ו] **והנה** בשבועה על שבועה כמו לא אוכל היום ולא אכלנה גם להרמב"ם אם אכלה למחר בודאי חייל והשבועה השני' נתפס וחייב עליו אף דעל היום לא חייל משום שבועה ראשונה לשיטת הרמב"ם בכה"ג לא אמרינן כולל, דאם נימא דגם על מחר לא חייל, א"כ הי' להרמב"ם לאשמעינן חידוש יותר בזה ומדוע לא הזכיר, וגם הראב"ד בהשגותיו הי' להשיג שתים אחת מדוע על מחר לא חייל וגם על היום יחול מטעם כולל, אע"כ מוכרח דבענין כזה דהוי לחזק השבועה הראשונה לא אמרינן דבטל דבורו משום דגם על השבועה ראשונה יש תפיסה מה לקוברו בין רש"ג, ולכך ס"ל להרמב"ם דלמחר דסלק שבועה ראשונה חייל רק ס"ל דלא הוי כולל ומגו למפרע כיון דלא הוי ביחד הכולל כמו שפירש הרדב"ז לדבריו וע"ז פליג הראב"ד דגם כולל הוי, אבל אי הוי בכה"ג לבטל המצוה כמו נשבע בליל פסחים גם הראב"ד מודה כיון דלא הוי הכולל ביחד לא אמרינן מגו למפרע לבטל המצוה דהא כיון דמקודם הוי לבטל לא נתפס כלל דברו ובטל דבורו, וגם על שאח"כ דסלק המצוה לא חייל ומותר לאכול ג"כ מצת הרשות למחר אחר כלות כזית חובה, דכל הדבור בטל, ומתרץ הראב"ד דשאני אם לא הי' האיסור מקודם א"כ נתפשט האיסור אשר מלבד דהדיבור הי' נתפס והשבועה חייל מקודם שהגיע לבטל המצוה, עוד הוי כולל דגם מהני לבטל המצוה אבל אם האיסור הוי מקודם לא נתפס כלל, ואף על הרשות אח"כ לא מהני דבטלה כל השבועה.

ז] **ולפמ"ש** לברר שיטת הרמב"ם והראב"ד עלתה בידינו לישב כל קושית והערות השעה"מ על הראב"ד ועל הספר ר"ש כהן ועל הב"י שהעיר עליהם בהל' א"ב פי"ז בד"ה ויש להביא ראי' מגמ' דשבועות כ"ה מתיב. רב המנונא לא אכלתי היום ולא הנחתי תפילין היום הרי זה חייב וכו' אלא לא הנחתי תפילין מי איתא בלא אניח ועיי"ש בתוס'

דלא הנחתי תפילין מוכרח להיות בחול דאם על ש"ק למאי קתני, וע"כ לאשמעינן דאם נשבע על לא הנחתי בחול אן דליתא בלא אניח וע"ז מקשה השעה"מ דאף נשבע לא הנחתי בחול איתא בלא אניח שנשבע דלא אניח בין בחול ובין בשבת, וע"כ מוכרח כדעת הרמב"ם דכה"ג לא חשוב כולל כיון דבזמן המיגו ליתא לאיסורא קמא, אבל להראב"ד קשה ומתרץ דאפשר דהראב"ד ס"ל כמ"ש הר"ן ספ"ג דשבועות משם הרמב"ן עכ"ד אשר באמת תירוצו אי אפשר לומר דהא הראב"ד בעצמו ס"ל תירוץ אחר כמ"ש סוף מס' פסחים בהשגותיו על בעה מכמו שהבאתי לעיל אבל לפי מה שכתבתי לבאר שיטתם דהראב"ד ג"כ ס"ל היכי דהוי לבטל המצוה ואם הכולל הוי אח"כ לא אמרינן דיהי' המגו למפרע לבטל המצוה, וא"כ הכי נמי לא אניח בחול הוי לבטל המצוה לא חייל ואם דכולל דאמר ג"כ דלא אניח בשבת א"כ כשמגיע שבת תו ליתא לאיסור קמא דחול לא אמרינן מיגו למפרע לבטל המצוה אחר שאז לא חייל ומודה לזה להרמב"ם

ח] **אכן** יש מקום לקושית השעה"מ אבל באופן אחר לגמרי כי הוא הקשה רק להראב"ד ולדידי הקושי' לכו"ע גם על הרמב"ם דהא הרמב"ם פ"ה הל' י"ת מה' שבועות כתב נשבע שלא יאכל מצה שנה או שתים הרי זה אסור לאכול מצה בלילי פסח, ואם אכל חייב משום שבועות בטוי ואין זה שבועת שוא שהרי לא נשבע שלא יאכל מצה בלילי פסח אלא כלל עתים שאכילת מצה בהם רשות עם העת שאכילתה בו מצוה ומתוך שחלה שבועה על שאר ימים חלה על לילי פסח עכ"ל והא באמת קשה מאי כולל הוי דבהגיע לילי פסח ליתא לאיסור קמא וכמו שלא אוכל היום ולא אוכלנה דכתב הרמב"ם דלא הוי כולל אף לחזק השבועה ומכש"כ לבטל אלא ע"כ מוכח דלא רק בלחזק שבועה אמרינן דאם השבועה הי' מקודם על דבר המותר ונתפשט השבועה אמרינן כולל גם על הימים שאסור אף דבהגיע הימים ליתא לאיסור קמא עכ"ז באופן זה חייל כדמוכח מגמ' מכות כ"ב הנ"ל, גם מהל' זו רואים אנו כי ס"ל כהראב"ד דגם לבטל המצוה אם אך דמקודם הי' היתר ונתפשט השבועה אמרינן כולל גם אח"כ לבטל המצוה, אף דבעת שבא ביטול המצוה ליתא לאיסור קמא ולא הוי הכולל ביחד חייל כמ"ש הראב"ד בהשגות על בעה"מ סוף מס' פסחים שהבאתי לעיל, וא"כ כיון דמהל' זו שמעינן דהראב"ד והרמב"ם ס"ל בשוה דהוי כולל בכה"ג יקשה על הג' דשבועות לא הנחתי תפילין דליתא בלהבא, דהא איתא אם נשבע שלא אניח בשבת ובחול והקדים בשבועתו שבת אשר ע"ז חייל ונתפשט האיסור והוי כולל לחול גם על ימי החול אף דהוי לבטל המצוה, ויהי' קושיא עצומה לתרוייהו, [והנה. מדברי הרמב"ם אלו מוכח דאם אמר סתם לאכול מצה כוונתו מצת מצוה שיוצא בה ידי חובת אכילת מצה דאם לא כן הוי בלא"ה כולל שאסר במצה שאינו

יוצא ידי חובת מצת מצוה, שיש הרבה אופנים כמבואר בהרמב"ם ה' חו"מ פ"ו עיי"ש, וע"כ דכוונת הנשבע הי' על מצה הראוי', שע"כ כותב הרמב"ם כולל אחר מה שחלה על שאר הימים, ולכך כותב דבפירוש שנה או שתים ומתורץ קושית הכ"מ הכא, והלח"מ בה' נדרים עי"ש].

אמנם ההכרח לתרץ הגמ' דשבועות דהכי פירושו דאם אמרינן דבעינן דאיתא בלהבא הכונה דבאופן זה שנשבע היום על לשעבר יהי' יכול לישבע בלהבא, וא"כ על לא הנחתי תפילין היום לא יכול לאוקמי על שבת דיהי' יכול לישבע לא אניח הא פירש התוס' בטוב דמאי חידוש אשמעינן, וכוונתו דכיון דקאמר המשנה לא אכלתי אם יהי' לא הנחתי בשבת למה לכפול תרתי ע"כ רק משום איזה חידוש דלא בעינן להבא, וע"כ מיירי דנשבע בימי החול, וע"ז אם ישבע על ימי החול בלהבא לא חייל דהוי לבטל המצוה, וא"כ סרה קושית השעה"מ דדלמא נשבע בכולל דלא אניח בחול ובשבת, דע"ז האופן הא גם להראב"ד לא חייל, כיון דתחילה הוי ימי החול האסור והוי לבטל המצוה לא אמרינן כולל בכה"ג דלא באו כאחד ויהי' מיגו למפרע לבטל המצוה, וגם על אח"כ זמן ההיתר לא חייל דבטל כל הדיבור לגמרי.

ט] והנה השעה"מ שם כתב על קושית הכפ"ת שהקשה על הא דנזיר דף ד' ע"א דקאמר על הא דאמר רבא דאיצטריך לר"ש לאסור יין של מצוה כיין הרשות מקרא מיין היכא דאמר שבועה שאשתה וחזר ואמר הריני נזיר אתא נזירות וחיילא על שבועה, ופריך הגמ' ורבנן נמי הא מבעי לי' לאסור יין מצוה כיין הרשות, ומתרץ הגמ' מאי ושכר שמעת מיני' תרתי וכו' והקשה הכפ"ת מאי פריך הגמ' לרבנן נמי הא רבנן דר"ש בעלמא ס"ל דאיסור חל על איסור בכולל א"כ לא איצטריך קרא דמיגו דחייל על יין הרשות חייל נמי איין דמצוה, וכתב השעה"מ ע"ז דלפמ"ש י"ל דאיצטריך אפילו בנשבע שבועה שאשתה היום וחזר ואמר הריני נזיר דלא מקרי כולל כיון דבזמן האיסור ליתא לאיסורא קמא כו' אמנם אכתי קשה לדעת הראב"ד דס"ל דבכה"ג אמרינן מיגו וחייל עכ"ל.

ועיין בתשו' שג"א סי' ס' וס"א, ובתומים סי' ע"ג סק"ד בשם החו"י דהקשו על הגמ' הא דפריך ורבנן נמי כמו שהקשה הכפ"ת דהא לרבנן דר"ש ס"ל דאחע"א בכולל לא איצטריך קרא עיי"ש ולפמ"ש השעה"מ ניחא, אולם מה שנשאר השעה"מ בקושיא לדעת הראב"ד לפמ"ש דלהראב"ד נמי היכי דלא הוי הכולל ביחד רק אחר דליתא לאיסור קמא לא אמרינן כולל ומגו למפרע לבטל המצוה, א"כ גם להראב"ד ניחא דהכא דמוקי שאמר השבועה שאשתה ואח"כ נדר בנזיר א"כ הוי לבטל המצוה, ואי אמר שבועה שאשתה היום א"כ לא הוי הכולל ביחד לא אמרינן מיגו למפרע לבטל המצוה כמבואר לעיל.

י] **ועפ"י** המבואר ניחא שפיר התוס' בנזיר שם ד"ה ולר"ש שכתבו על אבע"א שאמר הגמ' דר"ש לית לי' אחע"א כו' וז"ל ואי לאו קרא הכא הוי אמינא היכי דנשבע שלא לשתות ושוב הזיר בנזיר לא חייב על נזירות קמ"ל כו' דאם נשבע שלא לשתות כוס זה ונדר בנזיר כו' דלקי תרתי כו' ולא תימא כדאמר רבא לעיל שבועה שאשתה אלא תוכל לתרץ אפילו שבועה שלא אשתה כדפרשתי לעיל עכ"ל ולכאורה מאי דוחקי' להתוס' לאמר דהגמרא חזר מאוקימתא דשבועה דאשתה לשבועה שלא אשתה, ולענ"ד י"ל דהא דחיק להתוס' לאוקמא דהגמ' חזר מאוקימתא קמייתא, די"ל דהתוס' ס"ל כהראב"ד דאם לקיים המצוה אף דלא בא הכולל ביחד אמרינן מגו למפרע, ורק אם הי' לבטל המצוה לא אמרינן כולל בכה"ג היכי שלא בא ביחד ולא הוי מיגו למפרע לבטל המצוה, וא"כ מעיקרא לפי הס"ד דהגמרא תפס דגם ר"ש אית לי' איסור חל על איסור, א"כ אם יש כולל לא איצטריך קרא כמו שהקשו האחרונים על הגמ' דפריך לרבנן נמי, כיון דאית להו אחע"א לא צריך קרא, כמו כן יהי' הקושיא על ר"ש השתא לפי הס"ד, דהא הוי כולל, ועל כרחך מוכרחין אנו לאוקמא הא דאצטריך קרא לר"ש באופן דלא הוי כולל כלל, ואם נשבע שלא אשתה היינו צריכין לאוקמא דנשבע שלא אשתה לעולם דאז לא הוי כולל כלל, דאי נשבע שלא אשתה היום ואח"כ קבל נזירות הא הוי כולל לשיט' הראב"ד דנזירות הוי שלשים יום ולקיים המצוה הא אית לי' להראב"ד דאמרינן כולל כה"ג אף דלא בא ביחד כמו שלא אוכל היום ושלא אוכלנה, ובאופן כזה א"כ מאי איצטריך קרא אף לר"ש, לכך מוקי רבא דאמר שבועה שאשתה וחזר ואמר הריני נזיר דבזה אין נפ"מ בין שאמר שאשתה סתם או אשתה היום אף דנזירות הוי שלשים יום ולמחר יהי' המיגו עכ"ז לא הוי כולל כלל אף להראב"ד דהא לבטל המצוה אם לא בא הכולל בב"א לא אמרינן מיגו למפרע, וכיון דאוקמא באופן דלא הוי כולל כלל, ורק הכא בנזיר אשמעינן לר"ש קרא דאף דלא הוי כולל חייל, וזה חידוש בנזיר, וא"כ ניחא נמי מאי דפריך הגמרא לרבנן נמי הא מבעי' לי' לאסור יין מצוה כיין הרשות משום דאוקמינן דהכא לא הוי כולל כלל, ובלא כולל גם רבנן ס"ל דלא חייל, ורק הכא בנזיר ס"ל לר"ש דהקרא אשמעינן חידוש זה דחייל א"כ לרבנן נמי איצטריך האי קרא לאשמעינן חידוש זה ובזה סרו כל קושיות האחרונים על פרכת הגמ' ורבנן נמי, דהגמ' פריך שפיר כמ"ש. אבל למסקנא דמסיק הגמ' ואבע"א ר"ש לית ליה אחע"א אף בכולל, וא"כ שפיר נוכל לאמר דהא דא דאיצטריך קרא לר"ש לחדש לאסור יין מצוה כיין הרשות באופן היכי דהוה כולל, דבעלמא לית לי' לר"ש איסור חל על איסור אף בכולל והכא בנזיר חידש לנו הקרא דחל בכולל לכן כתב התוס' שפיר דהשתא נוכל לאוקמי היכי שנשבע שלא לשתות ושוב הזיר בנזיר, והכוונה שנשבע

שלא לשתות היום ואח"כ שהזיר בנזירות שהוא ל' יום א"כ הוי כולל לשיטת הראב"ד אף דלא בא ביחד משום דהוה לקיים אמרינן מיגו למפרע, ורק ר"ש דלא ס"ל בעלמא אחע"א אף באיסור כולל, ע"כ צריך קרא בנזיר דהכא חייל, ולפי תירוצו של האב"א אזלא לה פרכת הגמ' ורבנן נמי, כיון דהוי כולל ורבנן ס"ל בעלמא דאמרינן אחע"א בכולל,, א"כ לא איצטריך קרא לזה ושפיר מיותר לרבנן הקרא לאשמעינן דאף דלא נזר אלא בחד מנהון הוי נזיר

יא) **אולם** מכל מה שכתב השעה"מ לדחות קושית הכפ"ת חזינן דסובר דהכולל הוי רק על היין במיגו דאסור ביין הרשות אסור גם ביין של מצוה, אבל א ס"ל דהוי כולל מיגו דאסור בתגלחת וטומאה, דאי נימא הכי ישאר קושית הכפ"ת בתקפה, וגם מאי מתרץ השעה"מ דעל כל אופן הי' הכולל מתגלחת וטומאה ביחד עם האיסור והוי כולל כבשאר דוכתי, אשר ע"ז יש לשדות נרגא מדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' נזירות הלי"א וז"ל הנזיר כו' ואסור ביין המצוה כיין הרשות כיצד מי שנשבע שישתה היום שהרי מצוה עליו לשתות ואח"כ נדר בנזיר חלה נזירות על השבועה ואסר ביין עכ"ל, א"כ מוכח מדברי הרמב"ם אלו שהכולל הוי מתגלחת וטומאה דאי נימא דהכולל הוי רק מיגו דאסור ביין הרשות אסר גם ביין של מצוה, הא על שבועה לא חל רק בכולל שנזירות הוא שלשים יום מיגו דחל למחר היכא דליתא איסור קמא אסור גם היום, והרי הרמב"ם ס"ל דאף לקיים המצוה לא הוי כולל כמו שלא אוכל היום ושלא אוכלנה ומכש"כ לבטל המצוה לא אמרינן כולל כהאי, וע"כ דיש כולל אחר ומאי זה תגלחת וטומאה וא"כ נדחה לפי"ז כל דברי השעה"מ.

יב) **אכן** כשנתבונן בדברי הרמב"ם נחזה דלא לבד שלא יהי' סתירה לדברי השעה"מ אלא שגם ראי' יהי' דהכולל בנזיר הוא רק משום מיגו דאסור ביין של רשות אסור ביין של מצוה, דאי נימא דהכולל הוא תגלחת וטומאה, מאי קאמר הרמב"ם כיצד מי שנשבע שישתה היום כו' הא אף אי אמר שישתה כל שלשים יום, ואח"כ נדר בנזיר חל משום כולל דתגלחת וטומאה, אלא ע"כ צ"ל דמשום תגלחת וטומאה לא אמרינן בה כולל, דהא הדין הוא בנזירות לא הוי לחצאין לכו"ע בין לרבנן דס"ל באם נזר באחת נזיר בכולא. ובין לר"ש באם נזר באחת לא הוי נזיר כלל בין כה וכה לא מצינו דהוי נזירות לחצאין על דבר אחד ואם יהי' מציאות דעל דבר אחד לא יכול הנזירות לחול, דאז אף אם פירש דיזיר מכולא לא הוי נזיר כגון שנשבע על היין ואח"כ קיבל נזירות דאאחע"א, לא חל נזירות על היין, וא"כ גם על תגלחת וטומאה לא הוי נזיר דאין נזירות לחצאין, ותלי זה בזה ואגודים יחד כנ"ל, וא"כ איך נימא כולל מיגו דחל על תגלחת וטומאה חל על השבועה, דהא כל

זמן שלא חל על היין לא חל על תגלחת וטומאה, ולא דמי לשאר כולל כגון שבועה שלא אוכל נבלות ושחוטות, דעל השחוטות חל אף אי על נבלות לא חל, לכך שפיר אמרינן כולל, מגו דחייל על שחוטות חייל על נבלות, אבל לא כן כולל דנזיר מתגלחת וטומאה, דאם לא חל על היין, גם עליהם לא חל, ומצאתי סברא זו במנחת חינוך מצוה שס"ט עיי"ש וא"כ ליכא למימר כולל כהאי, ומוכרח לאמר רק הכולל מצד אחר שיחול על היין של מצוה, ואז יחול גם על תגלחת וטומאה, ולכן מצייר הרמב"ם כיצד דאמר שבועה שאשתה היום דזה לא מטעם כולל דהא הרמב"ם לא ס"ל כולל אם לא באו ביחד אף אם הוי לקיים המצוה. ואי הי' מצייר דאמר שבועה שאשתה שלשים יום, הו"א דיש בזה כולל מתגלחת וטומאה אשר באמת אינו כולל כמ"ש, דכ"ז דלא אסר ביין מטעם נזיר, לא אסר מטעם נזיר בתגלחת וטומאה,] ואשמעינן הרמב"ם במה שכתב דנשבע שישתה היום דלא הוי בזה שום כולל לא מתגלחת וטומאה ולא משום מיגו דמיתסר ביין של רשות במה דנזירות איתוספא ימים יותר על השבועה, כיון דלא באו ביחד וכבר כתב הרמב"ם בהלכות שבועות דלא הוי כולל בכה"ג, ורק מה שנאסר הוא משום דאף בכל דוכתי כה"ג לא חייל אבל בנזיר הוי חידוש וחייל מטעם הקרא לר"ש מיין ולרבנן מושכר דאשמעינן תרתי, ועיין בכ"מ הכא די"ל ג"כ דלפי הגמ' אשמעינן הקרא חידוש בנזיר דחייל אף בלא כולל.

יג] ועתה נבא ליתר ההערות של שעה"מ שם. שהקשה על תשו' ר"ש כהן ח"א סימן פ"ב שהביא השעה"מ בקיצור ואנכי מעתיק דבריו כלשונו של רש"כ דהיכי דאחד נשבע לחבירו לשרת אצלו שנה ואח"כ הלך ממנו ונשכר לשני ונשבע לשרת אותו שתי שנים, כתב ר' שלמה כהן הנ"ל, דכיון דעל משך השנה נשבע לשרת לראשון לא חל השבועה להשני גם על השנה השני', ולא דמי לנשבע שלא אוכל תאנים ואח"כ נשבע על תאנים וענבים דחייל השבועה השני' על ענבים אף דעל תאנים לא חייל, ונימא ג"כ הכא אע"ג דלא חייל השבועה שנשבע להשני על משך זמן הראשון, חייל מיהו מכאן ולהבא, דשאני גבי שלא יאכל תאנים שאפשר לקיים שבועות תיכף ב עה שנשבע על ענבים, אבל בנידן דידן שבאותה שעה אי אפשר לקיים שבועתו כלל עכ"ל וכתב השעה"מ אשר פלא מדוע לא הביא שתלוי בשיטת הראשונים הרמב"ם והראב"ד פ"ד דשבועות גבי שבועה שלא אוכל היום ושבועה שלא אוכלנה דהדין של הר"ש כהן ז"ל הוא רק לדעת הרמב"ם ולא להראב"ד דהוי מיגו ולפחות חל על זמן השני.

איברא דלפי מה שביארתי לעיל דלהרמב"ם ג"כ חייל על זמן השני ורק דלא הוי כולל, א"כ ביותר הי' להקשות דלא אתי לשום אחד מהם, אך לפי האמור עד כה ניחא קושית

השעה"מ, ולכו"ע לא חייל אף השבועה השני' על הימים מאז שכלתה שבועה הראשונה, דכל פלוגתת הרמב"ם והראב"ד הוא אם הי' שבועה על שבועה לקיים הדבר כמו לא אוכל היום ולא אכלנה, דהא אף דנימא דלא הוי כולל כפי סברת הרמב"ם עכ"ז השבועה נתפסה כמ"ש הגמ' יבמות אף לר"ש יש שני שבועות לקוברו בין ר"ג, ובגמרא שבועות שם ונדרים י"ח דחיובא היא דליכא אבל שבועה מיהו איכא דאי אית לי' רווחא חייל, ולכך ס"ל אף להרמב"ם דעל יום מחר חייל כיון דלא בטלה דיבורו ואף על ראשונה תפיסה מה מיהא איתא, ורק כולל לא הוי לשיטת הרמב"ם דאימת הוי המיגו בעת שליתא איסורא הראשון, ואז הלא כלתה השבועה הראשונה ולא הוי ביחד ולא אמרינן מיגו למפרע, והראב"ד ס"ל כיון דחלות השבועה הראשונה מיהו הוי ונתפס מה אמרינן גם כולל ומגו לי פרע, אבל אי הי' השבועה השני' לבטל הראשונה שלא נתפס כלל ובטל הדיבור א"כ מלבד דלא אמרינן מיגו למפרע לבטל, גם כל השבועה השני' נתבטל משום דבטל מקצתה מה שנשבע על הראשונה וכולל לא הוי דלא הוי ביחד ומיגו למפרע לבטל המצוה לא אמרינן. לכך גם השבועת השני' אף אחר כלות הראשונה לא חייל כלל דבטלה לגמרי.

יד] ואתי שפיר הא דנידון הר"ש כהן ז"ל דהתם הא השבועה השני' לבטל המצוה וא"כ אף להראב"ד לא הוי כולל כיון דלא באו ביחד ומיגו למפרע לא אמרינן לבטל המצוה, ובעת השבועה השני' הי' על שבועה הראשונה בטל ולא נתפס כלל, א"כ בטלה כלה ואף לאחר שכלתה זמן הראשון לא חייל דבטלה כל השבועה ולכו"ע הדין כן ולא תלוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד, ונוכל עוד לדחוק ולהעמיד כוונה זו בדברי הר"ש כהן ז"ל מה שמחלק מנשבע שלא יאכל תאנים ואח"כ תאנים וענבים דחייל לפחות על ענבים משום דאפשר לקיים שבועתו וא"כ יש חלות השבועה וחייל ג"כ על ענבים אבל הכא א"א חלות השבועה ובטל כל השבועה, וממילא ניחא הערות השעה"מ שם שכתב שממרן הב"י רל"ט יש סתירה לר"ש כהן ז"ל דקאמר הב"י על הא דכתב הטור שאם אמר שבועה שלא אוכל בשר עשרים יום ואח"כ שלא אוכל כ"ב יום דאסור לאכול מ"ב יום וכתב מרן הב"י ז"ל דמשמע דסגי כ"ב יום עיי"ש והקשה השעה"מ כיון דלדעתו אינו אסור אלא בכ"ב יום איך כתב זה פשוט דשבועה שניה חיילא הא במחלוקת שנוי' דלדעת הרמב"ם ז"ל לא חיילא כיון שבעשרים יום אין כאן תוספות, ולדעת הראב"ד חייל ואיך כתב דבכ"ב יום סגי דמשמע דליכא מאן דפליג, ואם נאמר דלדעת הרמב"ם ס"ל מרן הב"י דאף דבאותו יום לא חייל, שבועה שני' חיילא שפיר אשאר ימים, אפשר לומר

דמשו"ה כתב זה דבר פשוט דהשבועה בל חיילא היינו לשיהי' אסור בכ"ב יום אבל אה"נ דאעשרים יום לא חייל שבועה ב' ודלא כמהרש"ק ז"ל, עכ"ל.

טו] ולפי מה שכתבתי דאם נשבע לקיים אף דלא חייל שבועה על שבועה עכ"ז תפיסה יש להשבועה לקוברו בין רש"ג, וגם אם נשאל על הראשונה השני' חל לכך אם יש תוספת ימים לא יצאה שבועה שניה לבטלה, ואם כי לא הוי הכולל ביחד לא אמרינן כולל, עכ"ז על הימים הנוספים חייל דלא יצאה שבועה מפיו לבטלה, ובכלות השבועה הראשונה חייל על ימים הנוספים אף לדעת הרמב"ם ולכך כתב הב"י דזה דבר פשיט דהשבועה חייל על ימים הנוספים כיון דהשבועה הראשונה היתה על עשרים יום, והשני' על כ"ב יום, ואם כי על העשרים יום לא חל השבועה השני' דהא נשבע כבר עליהם ואין שחע"ש, אבל על ב' ימים הנוספים חייל השבועה השני' וא"כ ביחד הוי כ"ב יום, והרש"ך ז"ל דהמעשה שלו הי' השבועה השני' לבטל המצוה דהשבועה הראשונה, שלא חייל, ורק צריכין לבא מטעם כולל דנשבע שישרת שתי שנים אבל הא כיון דלא הוי הכולל בזמן אחד, ומעיקרא הוי שנה ראשונה שהיתה לבטל המצוה, ואח"כ כשכלתה השנה הראשונה וליכא לשבועה הראשונה, יאסר מטעם שבועה שני' שגם הראב"ד לא ס"ל דהוי כולל ומיגו למפרע לבטל המצוה וא"כ בטלה השבועה השני' במקצת ולא הוי שום תפיסה על שנה הראשונה בטלה כולה וליכא הכא שום שבועה שני' וא"כ גם על השנה השני' לא חייל, וא"כ אינו ענין להא דהב"י ולא פליגי כלל דהא לאו בענין אחד מיירי כמ"ש.

טז] והנה זה שכתבתי דלבטל המצוה ולא הוי כולל אמרינן בטלה מקצתה בטלה כולה, עיין בשו"ע יו"ד סי' רל"ח סעיף י"ז מי שנשבע על דבר וחזר ונשבע לבטל שבועה הראשונה ונשאל עליה יש להסתפק אי אמרינן שנפטר מידי שבועת שוא ותחזיר כו' משבועת שוא לשבועת בטוי עי"ש בש"ך ס"ק כ"ב דכתב דדעת המחבר לחלק בין אם נשבע שבועה שלא אוכל שבועה שלא אוכל דפוסק בסעי' כ"א אם נשאל על הראשונה חלה השניה, אבל הכא השבועה השניה נגד שבועה הראשונה והוי לבטל המצוה, ועיין בהגר"א ס"ק כ', ובשבועה על שבועה לקיים עכ"ז נתפס וראי' מדברי הרמב"ם פ"ו מהל' שבועות הלי"ז שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכל היום ונשאל על השלישית בלבד חייב משום הראשונה ושניה כו' עי"ש ועיין בלח"מ שהקשה וא"ת איך יכול לשאול על שבועה שלישית הא כיון שלא שאל על הראשונה והשני' עדיין לא חלה ואין מתירין הנדר עד שיחול וכבר הקשה הרלב"ח, והרב ב"י בסי' רכ"ח כתב שם בשם הרמב"ן דאין יכולין להתיר השלישית עד שיתירו השני' ופליג על

הרמב"ם עי"ש, מזה נראה דהא דאמרינן שבועה על שבועה לא חייל היינו רק למלקות אבל התפסה יש, לכך שפיר ניחא הא דכתבתי לעיל דלא אמרינן באופן כזה שבטלה מקצתה בטלה כולה. אף דעל ימי שבועה הראשונה שיש, לא חייל, אבל אח"כ כשכלתה שבועה הראשונה חייל השני' אף לדעת הרמב"ם, ורק כולל ס"ל דלא הוי משום דהמיגו לא הוי ביחד ובשבועה לבטל המצוה בכה"ג לא נמצא בהרמב"ם אם יוכל לשאול או לא כיון שבשעה שיצאה מפיו הוי שבועת שוא ובטלה לגמרי בזה מסתפק הרשב"א בסי' תש"ב כמבואר בשו"ע

יז] ואף דבחידושי הריטב"א בשבועות כ"ז ע"ב ד"ה בגירסת רש"י וז"ל וק"ל אמאי לא אמרינן הכא והשני' שבועת שוא, וכדקתני לקמן שבועה שאוכל שבועה שלא אוכלנה השניה שבועת שוא, דהתם נמי אי איתשל אקמייתא שני' חלה עלי' ואסור לאכלה, וי"ל דבשלמא התם שבועה אחרונה היפך הראשונה ואין לו לקיימה כל שלא נשאל על הראשונה ראוי לקרותה מעתה שבועת שוא, אבל הכא שהשבועה השני' קיום הוא לראשונה ועל קושטא אישתבע לה אלא שכבר מושבע עלי' אין ראוי לקרותה שוא כיון דאיתא היכי דנשאל על הראשונה וזה נ"ל ברור עכ"ל, וא"כ פשיטא להריטב"א דמפני שאלה על שבועה הראשונה יש תפיסה לשביעה שני' אף שהוא לבטל המצוה בעת שיצא מפיו שבועה זו ומתהפך משבועת שוא לשבועת ביטוי, עכ"ז אין סתירה לדברי ולחילוקי יש מקום דרק אם נשאל על הראשונה והחכם עקר מעיקרא ולא הי' שבועה ראשונה כלל, וממילא נתגלה שהשבועה השני' לא הי' לבטל המצוה, אבל כ"ז שלא נשאל על הראשונה הוי השבועה השני' לבטל המצוה ולא הי' תפיסה וחלות להשבועה השני' ובטלה כולה אף אם יש תוספות ימים שכלתה השבועה השני' משום בטלה מקצתה בטלה כולה, משא"כ אם הוי שבועה שני' לקיים יש מקום תפיסה וחיילות להשבועה השני' אף טרם שנשאל על הראשונה ואם יש תוספות ימים אחר שכלתה שבועה הראשונה חייל משום שבועה השני', אף דלא אמרינן להרמב"ם כולל דלא הוי ביחד עכ"ז חייל אח"כ, היוצא לנו מכל מה שכתבתי בקונטרס זה בדין הרמב"ם ופלוגתת הראב"ד בזה.,

א] חילוק בין הרמב"ם והראב"ד בהא דמפורש בדבריהם בדין שלא אוכל היום ואח"כ נשבע שלא אוכלנה דלהרמב"ם אם אכל היום חייב אחת דלא אמרינן כולל לפי מה שמבאר הרדב"ז דכולל בעינן דבזמן המיגו יהי' האיסור הראשון והראב"ד לא ס"ל כמוהו רק גם באופן זה הוי כולל

ב) **וכל** הפלוגתא אי אמרינן כולל בכה"ג דיחול על יום ראשון, אבל בהא מודה הרמב"ם להראב"ד דלמחר בעת כלות שבועה הראשונה חל שבועה השני' ואסור מחר לאכל משום שבועה השני' שלא אוכלנה, כיון דהוי לקיים המצוה לא הוי השבועה השני' לבטלה כי יש התפסה, מה גם ביום הראשון, שיש שבועה הראשונה.

ג) **וכל** הפלוגתא דהרמב"ם לא ס"ל כולל בכה"ג רק אם האיסור הוי מקודם כמו שכותב הרמב"ם בדין שאמר שבועה שלא אוכל היום ושבועה שלא אוכלנה, אבל אי הי' אומר שבועה שלא אוכל מחר ושבועה שלא אוכלנה הי' חייל השבועה השני' אף על הראשונה למחר גם לדעת הרמב"ם כיון דהיום דהי' זמן היתר חל שבועה השני' ונתפשט תו הוי כולל גם על מחר, אף דלא הוי ביחד כמבואר בגמ' מכות כ"ב דפריך ליחשוב שלא אחרוש בחול ושבת, דמבואר בכה"ג הוי כולל אף דלא באו כאחד, וא"כ יהי' הדין דלמחר אם אוכל חייב שתים משום שלא אוכל ולא אוכלנה גם לדעת הרמב"ם.

ד) **וכל** הפלוגתא בין הרמב"ם והראב"ד הוא רק אם הי' לקיים כמו שמצייר הרמב"ם שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכלנה בזה ס"ל להראב"ד דהוי בזה ג"כ כולל כיון דלמחר מיהו חייל אמרינן מיגו למפרע, אבל אי הוי לבטל המצוה כגון דאמר שבועה שאוכל היום ושבועה שלא אוכלנה גם הראב"ד מודה דלא אמרינן בכה"ג כולל לבטל המצוה ומיגו למפרע לבטל המצוה לא אמרינן כמו שכתב הראב"ד בעצמו בהשגותיו על הבעה"מ, דאם האיסור קדים לא אמרינן כולל לבטל המצוה בכה"ג דהני מיגו למפרע.

ה) **ומלבד** דלא אמרינן לכו"ע בכה"ג כולל לבטל המצוה משום דלא בא הכולל בזמן שהאיסור הראשון יש ורק אח"כ ומיגו למפרע לבטל המצוה גם הראב"ד מודה דלא אמרינן, עוד אם הוי לבטל המצוה גם לא חייל על ימים ההיתר שבאו אח"כ כיון דבעת שנשבע לבטל המצוה לא חייל בטל דברו במקצת בטלה כלה.

ו) **כן** לא פליגי הראב"ד והרמב"ם אף במגו בכה"ג דאינם ביחד וגם הוי לבטל המצוה אם הי' ההיתר קודם ונתפשט האיסור שווים הי' דהוי כולל אף לבטל המצוה שבא אח"כ, הראב"ד הלא מפורש בהשגותיו על בעה"מ סוף מס' פסחים כאשר הבאתי לעיל, והרמב"ם בהל' שבועות פ"ה הלי"ח אשר הבאתי דמוכח כן דהוי כולל אף דהוי לבטל ולא באים כאחד אך אם ימי ההיתר הוי קודם וחייל השבועה נתפשט להיות כולל גם על ימי האיסור הבאים אח"כ אף דהוי לבטל ולא באים כאחד.

ויש בזה הרבה לדבר ולהאריך באופנים שונים אך ל"ע מחלתי וחולשתי לא ירשני ומוכרח להפסיק באמצע עיוני בזה, ולד' עיני נשואות כי ישמע החנוני ויעש עמדי חסד

לרפאני ולאמצני ולהגות בתורה כאשר אותה נפשי. מוקירו ומכבדו יעקב זלמן בהגאון האמתי מופה"ד הצדיק אדמו"ר ברוך מרדכי זצוקלה"ה ליבשיץ.

ב ב"ה א' ויהי תרס"ג, ליוועדאף, החוה"ש לכבוד אחי יקירי הרב הגאון הגדול סוע"ה מופת הדור מפורסם בתורתו ויראתו כו' כקש"ת מו"ה אליהו נ"י

הנני רושם לפניך את ספיקותי כעת בדבר מי שקנה כברת ארץ מהאדון ונתן לו דמי קדימה ובאם לא יסלק יתר המעות בזמן המוגבל יהיו מעות הד"ק נחלטים להשר וכאשר לא סלק באותו הזמן נחלטו המעות להשר והקונה הגיש לתבוע מהאדון בבית המשפט וכאשר לא יאתה להשר שיוחלט אצלו מעות היהודי הקונה שלח אלי השר המעות לחלקם לעניי עירינו וכאשר הגיע לאזני הקונה ידרוש ברכות וקשות כי אחלק רק סך קטן ושאחזיר לו המותר, והעניים נפלו על המציאה כי השר נתן להם חנינה ומי זה יוכל ליקח מעותיהם, והנה בירוש' פ' בני העיר גבי ר"ח בר בא דיהבי לי' זוזי למפלג ליתמי וארמלתא ופליג לרבנן, דפליגי אם צריך להפריש אחרים תחתיהן, ובמח"א הביא מ"ש מהריט"ץ דרחב"ב לא הי' גבאי ולא זכה בעד היתומים, וסרנ"ו דדוקא קופה ותמחוי שאם יחסר יגבו פעם אחרת יכולין בה"ע לשנות, ובנ"ד לא נתן ע"ד בני העיר ואיכא ג"כ משום גניבת דעת וע' פרש"י ותוס' בההיא דאיפרא הורמיז [ולולי דבריהם הקדושים הי' נלע"ד לומר דאיהי שלחה מעיקרא לר' אמי לו לעצמו ולא כדי לחלק לעניים ולא קבלינהו דאמר דאינו נצרך ואינו מקבל מתנות, ומש"ה לא קבלינה למפלג לעניי עכו"ם, וא"צ לדחוק ולומר שלא הי' שם עניי עכו"ם, ודמש"ה בהא דשדרה ארנקא דדינרי לקמי' דר"י ואמרה להוי למצוה רבה היינו לחלקם לצדקה לא הוזכר הטעם דקבלינהו משום שלום מ' דבל"ז מותר לקבל ודוקא גבי רבא ור' אמי ששלחה עבורם וע' סנהדרין ד' כ"ו אצטריך טעם שלום מ'], וע' ט"ז יו"ד סרנ"ד בשם הפרישה וגם משמע לכאו' ממ"ש התוס' ב"מ ד' ע"ח ד"ה מגבר שהקשו מהא דמעות של צדקה מותר לשנותן ולא תירני דאתי כרבנן דר"מ, דאפי' לרבנן איכא איסורא רק דלא הוי גזלן להתחייב באונסין, ומהרי"ף והמרדכי פ"ק דב"ב לא משמע כן דאלת"ה מאי מייתי ממגבת פורים דהא לא מצינו רק שר"מ אוסר ולפ"ז הא גם חכמים מודים ומנ"ל דלר"מ הוי גזלן, והנה גם אי נימא דלרבנן דר"מ ליכא איסורא הא קאמר בב"מ שם דשאני התם דאתי למחשדי' ובפרט דעכו"ם מפעי פעי כמ"ש בערכין ד' וי ויוכל לבא לידי חלול השם ויאמרו אם רבני ישראל כן כו', והנה הגם שהשר כתב לי שמנדב המעות מה שהוחלט אצלו מהיהודי הקונה, לא הוי דוגמת מ"ש בב"ק דקי"ג שאין פורטין מתיבת המוכסין, דהא לפמ"ש בחו"מ סר"ז סי"א הוחלט הערבון להמוכר כיון שהוא תח"י ויכול המוכר לומר קים לי כדעת המחבר, ולהראב"ד

פ"ד מחו"מ ליכא באינו יהודי דין אסמכתא, וע' סנהדרין ד' צ"ד ממ"ש כמשק גבים, דממון ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם מיד טיהר, אלא דשאני התם דאיכא יאוש וכן מצד קנין מלחמה ע' גיטין ד' ל"ח נכרי בישראל מנין וישב ממנו שבי (ועמ"ש הראשוני' דאף לר"ש דסתם גזילה יאוש בעלים ואיכא יאוש וש"ר מ"מ מגונה הוא, ובשו"ע לא נתבאר שאין נוטלין מהן לצדקה רק שאסור ליהנות מהן) והנה אין מקום לומר דליכא משום גזל עניים כיון שמדינא צריך לחלקן לעניי עכו"ם ורק משום גניבת דעת, וממילא ל"ש לומר דהמקבל מיד השר הי' כיד עניים, דז"א, דדוקא גבי איפרא אורמיז ששלחה ארנקא דדנרי מכוסה איכא משום ביבוש קצירה משא"כ כאן שלא נתן מכיסו ולא זרע לצדקה ונתן רק מצד שאינו לפי כבודו שיוחלט אצלו מעות היהודי הקונה, ליכא משום ביבוש קצירה, וא"כ כבר זכיתי להעניים, רק דיש מקום לחקור דלהשר בעצמו ניחא שיוחזר חלק גדול מהמעות להקונה כדי שלא יהא לו עליו תרעומות, והגם שמסר לחלק לעניים כדי לקונסו ושלא יתראה שהוא ירא ממנו, בכ"ז אם עתה יותן לו מזה לא יקפיד בלבו, וגם אין העניים מבוררין, וכתבתי ורשמתי במעט עיון ונחיצה ויש להאריך, ומחמת שברצוני וחפצי כי תודיעני דעתך דעת תורה אבקשך להרחיב הדבור בזה, אחיך ישראל איסר יעקב.

אמרתי להציע לפני כבוד אחי הגנ"י את שיקול דעתי בדבר מה שנתברר שבאיזה מיני מאכל הנאכלים ומשתמשים בם בפסח יש זיופים מתערובות חמץ וכפי שנודע לי מפי סוחרים נכבדים יר"א אותן המובאים מחו"ל אין בם שום חשש זיוף, והנה לענ"ד בגוף הדבר ע"ד חשש זיוף מתערובות חמץ מבואר ביו"ד סי' קי"ד ס"י בהג"ה דאם ידוע שעו"ג אחד בעיר שאינו מערב בו יין אע"פ ששאר עו"ג דרכן לערב מותר ליקח מכולן דתלינן לקולא שמא לא ערבו בו וכן כל כיו"ב באיסורי דרבנן, ומקור הדברים ממ"ש המרדכי פא"מ דיליף לה מהא דמחבואה אחת מצלת על הכהנות כולן, ולכאו' התם הוי ענין איסור דאו' וע' פרש"י ב"ק ד' קי"ד ד"ה והשיאה, ומ"ש בקדושין ד' י"ב תד"ה אם הקלנו היינו משום דאפי' איכא עדי' שנישבית הוי רק ספק טומאה והשתא איכא רק קול שיש עדים, וע' כתובו' ד' ל"ו תד"ה ואילו, וע' נוב"ק אה"ע סי' ס"ו דשבוי' גם בלא גזירת רז"ל הוי ספיקא דאו' ורז"ל עשאוה כודאי דאו' וכ"כ השעה"מ פי"ט מא"ב הכ"ג וע' כתובות י"ג ד"ה השבחנו ורמב"ם פי"ח מא"ב וע' רשב"ם ב"ב ד' קל"ה דל"ג דמנולה נפשה לגבי שבאי ורק מטעם דאוקי אחזקתה ורמב"ן קדושין י"ב כ' דכמו"כ בספק א"א איכא חזקת פנוי' ועכצ"ל דהקולא בשבוי' משום דמנולה נפשה כו', ועמ"ש הפנ"י כתובו' ד' כ"ז דבכרקום שהוא דבר פתאומי ל"ש לומר דמנולאנ פשה כו' ובמרדכי דע"ז פר"י נראה

דגם בחשש איסור דאו' תלי' במחבואה וכן בט"ז ס"ק י"ד סקי"ג וע' ש"כ סקכ"א גבי היתר כר ום וע"ש דעכצ"ל דגם מצד חשש תערובת חוטי בשר יבש דהוי דאו' אמרי' דאחד מציל על כולן וכמ"ש בנקה"כ כן להדיא וכ"כ בת' רמ"א סי' נ"ד גבי שמן זית שמערבין בתוכם שומן חזיר וכ' הרמ"א חד טעמא להתיר עפמ"ש המרדכי הנ"ל, וכ' דאע"פ די"ל דלא אמרי' דאחד מציל על כולן אלא באיסור סתם יינם דהוי דרבנן, הא מצינו שהחמירו באיסור סתם יינם יותר מדאו', הרי דס"ל דסמכי ע"ז אף באיסור דאו' וא"כ קשה מ"ש בלשון הרמ"א סקי"ד דכן כל כיו"ב באיסור דרבנן דמשמע דדוקא באיסור דרבנן, וכן קשה מה שלא הביא רמ"א מההיא דמחבואה, אך זה י"ל דלא מוכח ממחבואה אלא לשיטת הר"ן דמסתמא מחזקי' לה בטהורה ומשא"כ לשיטת רמב"ם ורמב"ן דדוקא כשאומרת טהורה אני וי"ל דהיינו דוקא מצד צירוף ברי דידה ודאף היא בכלל האיסור וכמ"ש חגיגה ד' י"ד תד"ה בתולה, ורק מעלה עשו ביוחסין, נ"ל ליישב מ"ש דכן כל כיו"ב באיסורי דרבנן דהיינו דבאיסור דרבנן יש להקל אף כשאינו ידוע לנו ששום כותי עשה בהכשר תלינן בסתמא דא"א שלא יעשה אחד בהכשר וכמ"ש המרדכי באו"ה כלל כ"ב דסתמא תלינן הכי וע"ש כלל כ"ה דה"ה בשאר מדינות שאין שם עושי שכר ומ"מ אמרי' דא"א שלא יתקן אופה א' מדבר היתר וקולא כזו הוי רק באיסור דרבנן, וסגנון ד' ההג"ה הוא דאם ידוע שעו"ג אינו מערב כו' מותר ליקח מכולן, ואח"כ כ' דוכן ככיו"ב באיסור דרבנן היינו דבאיסור דרבנן תלינן להקל אף בסתמא שאין ידוע לנו שאף א"י א' עשה בהכשר, והגם דבת' הרמ"א נראה דגם בשמן זית לא הי' ידוע לנו שיש שעושים בהכשר י"ל שסמך א"ע הרמ"א עמ"ש מקודם דמדאכלי לה בימי עינוייהן מוכח דלא מערבי שומן חזיר, ודממילא הוי כידוע לנו בודאי שיש שעושין בהכשר, ובחידושי אנשי שם הקשה דד' המרדכי סתרן אהדדי למ"ש בענין שכר ודבש שנוהגין לתת בתוכו שמרי יין ותירץ דשכר ודבש תמיד נוהגין כן משא"כ פש"ג שאין דרכם בכך רק בשעת הבציר, אך בת' הרמ"א מחלק באופן אחר וז"ל ואע"ג שאוסרין לקנות כמה דברים מן הכותים מכח חשש עירוב יין נראה דוקא בדבר דשכיח וידוע לרבים אמרי' א"א שלא יעשה אחד מהן ולזה מציל על כולן עכ"ל, ועפ"ז יש לפרש מ"ש בהג"ה "דוכן כל כיו"ב באיסור דרבנן", דהיינו דבאיסור דרבנן אף בדבר שאינו שכיח וידוע לרבים סמכי' דא"א שלא יעשה א"י אחד בהכשר, וצ"ע,

ובחלוקו של הרמ"א הנ"ל יש לבאר לענ"ד ד' הירוש' דתרומות פ"י ה"ה ובפ"ב דע"ז ה"ט גבינתא איתקלקלת שאל ר' חגי לר' בא א"ל דבר של רבים אינו נאסר, ולכאו' תמוה דלא מצינו אלא דאין מים של רבים נאסרים שאינו יכול לאסור דבר של רבים אבל

אם נמצא דבר איסור בדבר השייך לרבים מהכ"ת נימא שלא יאסר והפ"מ פירש דדבר של רבים כלומר דבר המרובה אינו נאסר מספק שאין מחמירין בהפס"מ, ואינו מובן דלא אשכחי להקל בהפס"מ רק לסמוך על דעת יחיד וכהא דנדה ד' ט' כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק משא"כ כשאסור מספק וסד"א לחומרא, וגם דלפי' הפ"מ ה"ה בדבר של יחיד כשיש הפ"מ, והא קאמר דדוקא דבר של רבים, והנוע"י פירש דגבינתא אתקלקלת שנתקלקל החותם ושהשיב ר' בא דאין דבר של רבים נאסר דמחמת שהרבה קונים משמשו בידיהם יש לתלות בזה קלקול החותם, וג"ז אין הלשון סובל דמשמע דמשום דהוא דבר של רבים אינו נאסר, וע"פ חלוקו של הרמ"א יש לפרש דזבינתא או גבינתא אתקלקלת היינו חבית שמכונסין בה מיני חגבים וכפי' הפ"מ ואתקלקלת היינו שיצא קול שמערבים גם חגבים טמאין או עפמ"ש בע"א ד' ל"ט שהבאים מן הסלולה אסורין מן ההפתק מותרין דאז אין דרכן לזלף עליהן יין ואיתקלקלת היינו שנתודע שיש שנותנין יין גם בהפתק ואוצר וע"ז השיב ר' בא שבדבר השכיח וידוע לרבים אמרי' דא"א שלא יעשה א' בהכשר ומציל על כולן, וסעד לפי' זה מהא דבירוש' בע"א איתא שם לעיל מינה מעשה בספינה של בית ר' שהיו בה יותר מג' מאות חבית ובדק ר' את כולהון ולא מצא אלא אחת שראש ושדרה קיימין ועי"ז התיר את כולן (וג"כ ע"י עילא כמ"ש בירוש') וכמחבואה אחת שמצלת, ומעצם ד' הירוש' דאין חשש זיוף בשל רבים שמעתי מכבר, אך כחוק בלי טעם, וע"פ חילוק תשו' הרמ"א מיושב בטוב טעם, ובנ"ד שהמזייפין ג"כ אין מערבין הרבה כ"כ שלא יתבטל בהיתר, שייך יותר לומר דכיון דידעי' בבירור שיש שאינם מזייפין ואינם מערבין א' מציל על כולם, וע' בת' הרשב"א ח"ד ס"ס פ"ח וז"ל כי בסתם המקומות אחרים אינם עושין כן אע"פ שכזה יוצא ממנו הרבה ויפה מאד וסוחרים בו בכמה מקומות אולי נאמר כי מקומינו אינו רובא דעלמא ובמקומות שאין דרכן להוליכו שם בסחורה מותר סתם הכרכומין עכ"ל, הרי דהגם שכ' הרשב"א מקודם שעושין מבשר השורים חוטים כחוטי הכרכום ומערבים בתוכו ונוסף לזה הם מתקנים אותו על האור במחבת וטחים פני המחבת בשומן חזיר וגם מזלפין עליו יין כדי ליפותו, ועמ"ש הש"ך ס"ק כ"א שהי' ידוע להרשב"א שבכל ארץ ההיא עשו כן, וא"כ בנ"ד הא אין ידוע להסוחרי' במקומותינו, ואם הי' ענין חשש זיוף היו מוכרחין למכור בפחות וע' חולין ד' צ"ה דקאמר וכי בשביל שוטה זה שעשה שלא כהוגן נאסור את כל המקולין, ואפי' לל"ב דאי לאו משום דאמרי' דלצעורי קמכוין היו אוסרין גם שאר המקולין היינו משום דאתחזק איסורא וע' בר"ן דהיינו לפי שרובן של א"י מן הטריפה לוקחין ועוד מפרש דמיירי במקום שמכריזין ולא הכריזו וכך הי' התקנה שכשהוחזקה טרפה יאסור

ליקח, וכ"ז ל"ש בנ"ד ובפרט דכיון שבודאי נתבטל יש רק חשש איסור דרבנן, -וגם הא קיי"ל סעי' ה' גבי יין רמונים שמוכרים לרפואה דכיון דאית בי' קפידא לא מרע נפשי', ועמ"ש המנ"י כלל ל"ב סקמ"ה דגם המהרי"ט לא חשש להחמיר אלא גבי גבינות דלא עשה זיוף בגוף הגבינות רק בחותמות וגם כשיתגלה הזיוף לא מרע נפשי' בזה משא"כ זיוף תערובת מין אחר שהוא יותר בזול שהוא זיוף בגוף המאכל וגם בעיני הא"י הוא זיוף מותר ללוקחו מהתגר דלא מרע נפשי' לזייף, וגם עמ"ש הש"כ דכרכום שבארצינו שידוע שיש רובא דמינכר כרכום מותר לכתחילה ליתנו בתבשיל וביאר הדג"מ דהגם דהוי בשאינו מינו שאינו בטל ברוב היינו משום דכשיתבשלו יתנו טעם וא"כ כשאין דרך לאכלו אלא בתערובת היתר הרבה שא"א שלא יתבטל בס' מותר לערב לכתחילה, וכ"כ הש"כ דאע"ג דמבשא"מ היינו משום שיתן טעם בבישול משא"כ כשנטל"פ ומבואר דלא הוי מבטל איסור שהביטול הוא למפרע שכבר נתבטל מקודם.

והנה לענין הפלפלין, לכאו' כשטוחנם קודם הפסח שמעורבים בטוב ע"י הטחינה לכאו' גם הסמ"ק מודה שמתבטל דהוי כמו אפיי' וע' ט"ז סי תנ"ג סק"ב ועכ"פ הוי החשש רק מצד איסור דרבנן ועי' ש"כ סק"ט סק"ג ובתשו' הגאון פנ"י זצ"ל שנדפס בב"א חיו"ד סי' ס"ה, וע' ש"כ סק"ד דבשאר איסורי' בטיל כדא"א לברר וע' מנ"י כלל פ"ה סקנ"ז ועמ"ש אדמו"ר נבג"מ בצ"צ להוכיח דבטיל כדהוי טורח גדול לבררו, וע' מ"א סי' תמ"ז סקי"ג, והנה הגם שהידיעה גורמת הביטול כמ"ש הרא"ש וממילא גרע מה דליכא ידיעת ודאי, והוי בעיא דלא איפשטא בירוש' פ"ד דערלה, וגם בבבלי כדלא נזכר בלשון את"ל לא איפשיטא וע' רמב"ם פ"ו משגגות הי"ב שידיעת ספק אינה מחלקת לחטאות ובפ"א הי"ז כ' כאן בטומאת מקדש וקדשיו עשו ספק כידיעה, עמ"ש המנ"י כלל ל"ט סקי"ח דהא דל"ב בלא נודע הוי רק מדרבנן וא"כ בידיעת ספק הו"ל סד"ר, וכיון שכל ענין התערובת הוי רק ספק וחשש איכא ס"ס דדלמא גם ידיעת ס' הוי ידיעה ועמ"ש המ"א סי' תס"ו בשם ראבי"ה דהוי ס"ס דשמא כבר נאכל האיסור קוה"פ וע' ח"י סק"ט להתיר באכילה במקום מניעת שמחת יו"ט, ומ"ש במקו"ח שרחוק מהדעת לומר שכל החטין המבוקעין נאכלו קוה"פ, כבר כ' במגן האלף ליישב ד' המרדכי דהא כמו"כ אין השכל נותן לומר שאם נתערב טבעת א' באלף האיסור הוא שנפל ומ"מ הקילו חכמים לתלות שהאיסור הוא שנפל או שנאכל וא"כ ה"נ יש צירוף קצת מה שכבר נשתמשו הרבה קוה"פ ועתה ג"כ יאכלנו שנים שנים (ובב"ח דמ"ש המרדכי בשם ראבי"ה הינו כשיש ודאי היתר ולא קיי"ל כראבי"ה דראבי"ה לטעמי' דאפיי' אוסר רק כדי נטילה ועמ"ש הגרע"א וע' סי' תס"ז ס"ח גבי פירות יבשים ומשום דלית בהו אף חד דהיתירא ודאי) ועמ"ש הט"ז בענין

חשש כביסת החטין דלא מחזקי' איסורא ודליכא משום קבוע דכולהו פירשו ממקום קביעותם, ויש לצרף ג"כ מה שהתערובות ע"י זיוף אין ראוי לאכילת אדם, ואי"ה עוד חזון למועד אודיעך צדדי ההיתר לענ"ד ואבקש מכ"א הגנ"י להודיעני את דעתו בזה אם מסכים להתיר במקום שאין המזויפים מצוין, והנני אחיו דוש"ת מלונ"ח מחכה לתשובתו ומברכו בכט"ס ישראל איסר יעקב (שנת תרס"ה לפ"ק, פ"ק ליוועניהאף)

מה שהשבתי הנלע"ד בזה יבא אי"ה במקום אחר.

ג בעז"ה

בתשו' בנין ציון סי' קל"ו נסתפק אם בת אשתו שנולדה מאיש אחר לאחר שגירשה אסורה לו משום בת אשתו כיון דמשנעשה בתה לא נקראת עוד אשתו, וכתב דתלוי בהגירסות ביבמות ד' נ"ה דלגירסת רש"י דסד"א הואיל לאחר מיתה נמי אקרי שארו ה"ה דנקראה אשתו לאחר גירושין משא"כ לגי' התוס' עכ"ד, ולכאו' ממ"ש התוס' בב"ב ד' קי"ד ד"ה מה אשה להק' על פי' הריב"ם דשאירות פקע ע"י מיתה כמו ע"י גירושין דהא לאח"מ נמי מקריא שארו, מבואר דגם להתוס' פקע שאירות ע"י גירושין, ובתו"כ אמר עה"כ לשארו הקרוב אליו הקרוב לא את הארוסה אליו לא את הגרושה, משמע דגם כשנתגרשה הויא שארו רק דאינה קרובה אליו ודמש"ה אין הבעל יורשה דכתיב ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו וכשנתגרשה איננה קרובה אליו, אך א"א לדייק כן מלשון התו"כ דהא כמו"כ ממעט ארוסה ממ"ש הקרוב ולא מדכתיב לשארו, הגם דלא הויא שארו כמ"ש בסנהדרין ד' כ"ח דאכתי לאו שארו היא וביבמו' דצ"ז דבנשואין הוא דאיכא שאר, וה"נ ע"י גירושין פקע שאירות (ומדרבנן בל"ז כיון שאסור באמה משום מחז"ג ובגרושתו שמכרת ברמיזותיו מחמרי' דל"ת בשכונתו ממילא הגם דבעלמא ל"ח למה שאסור באמה וקרובותי' וע' מל"מ פ"ב מא"ב הי"א, יש לחוש טפי בגרושתו) ועמ"ש המהרש"ל ביבמות ד' נ"ה תד"ה דיש לה בני' דהסברא נותנת דגם לאחר מיתה אסורה, ולכאו' קשה דהא אדרבה קאמר בקדושין ד' י"ג דדוקא משום דבעריות אסורות לאח"מ אצטריך קרא להתיר א"א לאח"מ בעלה, (ובריטב"א יבמות בהא דאיכא באשה ובתה שריפה לאח"מ חמותו אע"ג דמחמותו הוא דילפי' שריפה אמרי' דון מינה ואוקי בחתרא ועמ"ש הגרע"א ת' קכ"א, ופשיטא להו דכיון דכתי' כרת סתם הוי אפי' לאח"מ, ולכאו' קשה הא בכ"מ אצטריך ריבויא דקרא לחייב לאח"מ, ועכצ"ל דגם בלא ריבויא ידעי' דה"ה לאח"מ (ולפמ"ש התוס' בקדושין ד' ל"ה ב"ב כתובין הבאין כא' דהוי כמו מיעוט שלא נלמוד מזה לכ"מ, ה"נ הא איכא קראי טובא וצ"ע) ודגם כשאינה נקראת אח"מ שארו לא פקע שארות מקרובים (וממ"ש שאין יורש את אשתו בקבר משמע קצת דאחר

קבורה דפקעי אז חיובי הבעל הוא דלא הויא שארו, כדגלי קרא לענין טומאה דכהן מטמא לאשתו עד שיסתום הגולל, ואלה"ק דא"כ יירשנה כשנפלו לה נכסים אח"מ קודם קבורה, דהא אין הבעל יורש בראוי, וממילא הי' מקום ליישב קושיית התוס' בב"ב מהא דאצטריך קרא למעט משמש מתה).

ועמ"ש הרשב"ץ ח"ב ת' קי"א, והובא בפ"ת אה"ע סי' פ"ט, דמי שקבר אשתו ואח"כ הוציאוה מקברה חטוטי שכבי דלא דמי לנשבית פעם שני' ורצה לגרשה שהיא תפדה א"ע שיכול לגרשה ואינה אשתו משא"כ כשמתה שלעולם היא קרוי' אשתו ע"ש, וצ"ע לכאו', דהא כמו דלא תיקן רבנן רק חד פדיון ה"ה גבי קבורה שאין מצוי שתצטרך לקבורה פ"ש, וקבורתה תחת ירושת כתובתה נדוניא דנצ"ב שיורש רק פ"א, ולמ"ד בסנהדרין ד' מ"ו דקבורה משום כפרה הא מכי חזא צערא דקברא פורתא הו"ל כפרה, וע' כתובות ד' נ"ב תד"ה רצה, דקבורה הוי רק פ"א, וגם לפמ"ש התוס' דאדרבה קבורה מצוי טפי כתבו דוקא מצד שהנשי' ממהרות למות כו', אך י"ל דכיון דלא שכיחי חטוטי שכבי ממילא הוי רק פ"א, וצ"ע, ועכ"פ מבואר מד' הרשב"ץ דגירושין מפקיע טפי השאירות, אך שאני התם דכשיגרשנה ויתן כתובה תוכל בעצמה לפדות א"ע.

ומצאתי בבה"ג ריש ה' יבמות (ד' מ"ח סע"ד) שכתב וז"ל בת אשתו כיצד ראובן ושמעון גרשו את נשותיהן ונשאו שתיהם לאיש א' והוליד מזו בת ומזו בת או ב' נשים שהיו נשואות לאיש א' ולזו ממנו בת ולזו ממנו בת ומת או נתגרשו ונשאת א' לראובן וא' לשמעון ונשאו בנותיהן ללוי ויהודה ומתו בלא בנים ונפלו לפני ראובן ושמעון זו בת אשתו של ראובן כו' והן אחיות מן האב האסור לזה מותר לזה עכ"ל, הרי להדיא דאף כשנולדה מהשני לאחר גירושי הבעל אסורה עליו משום ערוה דבת אשתי. ישראל איסר יעקב, פ"ק ליוועגהאף.

ד ב"ה יום ד' מטו"מ בין המצרים תער"ב ליוועגהאף הגוזר ים סוף לגזרים יצילנו מידי צרים ואכזרים וקרנינו ירום בזכות אלה הדברים, החוה"ש לכ' אחי הרב הגאון הגדול האמיתי סוע"ה מפורסם בתורתו ויראתו כו' מ"וה אלי' קלאצקין ני',

יקרת מכתבו הגיעני כו' ואעתיק לו מ"ש בדברי התוס' ריש חגיגה אשר חנני ד' והאיר עיני להבין דבריהם, בתוד"ה נשים ועבדים וז"ל לא שייך לאקשויי אמאי תנא נשים לשון רבים ותנא קטן חרש לשון יחיד כדדייק בנדה ד' ח' גבי קטנות והכא תנא אשה דהכא תרי עניני ולא דמי חד לאידך דחרש ושוטה פטור מכל המצות כו' וקטן לא ידעי' דפטור מקרא רק מק"ו דנשים פטורות דכתי' זכורך טפלים לכ"ש עכ"ל וע' תוי"ט שהניח ד' התוס' בצ"ע דהא בנדה שם ג"כ הוי ב' עניני' דקטנות לענין מיאון ואשה לענין עגון, וכן

קשה דהא טעם פטור קטן ג"כ לפי שפטור מכל המצות וכמ"ש בגמ' דשו"ק פטור אף מן השמחה הואיל ופטורין מכל מצות כו', וע' תוד"ה חרש דומיא דשו"ק שכתבו וז"ל במגילה פ"ב הכל כשירין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו כו' ולא דייק הכי דהתם ע"כ במדבר קיימי' מדקרא את המגילה כו' ע"ש, וצ"ע, דהיכי מדייק דחרש דומיא דשו"ק מדקתני להו גבי הדדי, דהא חזינן דבמגילה וריש חולין מיירי כשהחרש הוא מדבר, אע"ג דסמכינהו אהדדי, לזאת נלע"ד דאולי י"ל דמ"ש התוס' בסוף ד"ה נשים שייך למה שכתבו בתוד"ה חרש, ושלא הוצרכו התוס' ליתן טעם על מה שכתבו דל"ש לאקשוי אמאי תנא נשים לשון רבים, דמצינו כן בש"ס בהרבה מקומות (וע' בס' הקדוש ע"מ מאכ"ח ח"ג פ"ח עמ"ש הגיורת והשבוי' והשפחה שנפדו ושנתגיירו דפתח בלשון יחיד וסיים בל"ר, ונתן טעם ע"ז ע"פ סוד), ומצינו בכמה מקומות שכ' התוס' דל"ש לאקשויי ולא ביארו טעם הדבר (וע' פסחים ד' ל"ו ד"ה אוציא ובמהרש"א), ובאו התוס' רק לתרץ הא דמדייק הש"ס דחרש הוי דומיא דשוטה וקטן מדקתני להו גבי הדדי, דהיינו דכיון שהפטור שלהם לא הוי מחד טעמא, דטעם פטור חרש ושוטה הוי לפי שפטורין מכל המצות משא"כ קטן דלא ידעי' לפטור אלא מק"ו דנשים וממילא הו"ל להתנא למיתנא קטנים בהדי נשים (וע' ברכות ד' כ' תד"ה וקטנים שדרך התנא לשנות יחד נשים וקטנים, וטומטום ואנדרוגינוס ששייך להפטור דנשים הו"ל לשנות אח"כ), ומזה מוכיח הש"ס דחרש דומיא דשוטה וקטן דלאו בני דיעה, ודמש"ה הסמיך התנא קטן לחו"ש כדי שנדע דמיירי בחרש שאינו שומע ואינו מדבר (כעין זה כתב בבאר הגולה חו"מ סי' תט"ז שהמעתיק העתיק שלא במקומו) והנה גם אם נאמר שאין לפרש דדברי התוס' כאן שייך למ"ש בתוד"ה חרש, אכתי יתישב בזה שאין קושיא מהא דמצינו במגילה ובחולין דהגם דנקט חש"ו בהדדי מ"מ מיירי בחרש המדבר ושהוא בן דיעה די"ל דהכא שפיר דייק הש"ס, משום דהכא ילפותא של הפטור בקטן יליף מק"ו דנשים ולא דמי לחרש ושוטה, ומדתני לקטן בהדי חרש ושוטה עכצ"ל דמש"ה הסמיך התנא קטן לחו"ש כדי שנדע דמה שו"ק דלאו בני דיעה כו' וע"ד קושיית התוי"ט, אולי י"ל דשאני למנין מצות שמחה וכה"ג, משא"כ לענין ראי' דגמר מהקהל, ובפרט אס"ד דחרש המדבר ג"כ פטור דממילא עכצ"ל דגמר מהקהל, ודממילא דוקא משום דנשים פטורות פטורים קטנים.

ב] **בשבת** דקי"ג בפרש"י ד"ה מותר לטלטלו, תמה הגרע"א דאטו משום שאין מקפיד עליהם לא הוי מלאכתו לאיסור, עמ"ש הה"מ פכ"ו דאפי' לא קפיד מקרי מלאכתו לאיסור כמ"ש ד' קכ"ג, ובר"ן ורי"ו נתיב י"ג מפורש כפרש"י, ולכאו' עכצ"ל דשאני קורנס של זהבים דקפיד קצת וכדפרש"י ורק משום שנתקן ע"י הכאה על הסדין לא הוי מוקצה

מחמת חס"כ והוי רק מלאכתו לאיסור, משא"כ כלי אורגים דקנים כאלה מצויים הרבה ואינו חושש אם ישתמשו בהם תשמיש אחר, ס"ל לפרש"י דהוי כמו שמיוחד להיתר ולאיסור (וע' סי' ש"ח כשהחליט בדעתו שלא להשתמש בהסכין לאיסור), והא דלא ניחא לי' לפרש"י לפרש כהרמב"ם דמלאכתו לאיסור שרי לטלטל לצורך גופו, י"ל דכיון דמימרא דכלי קיואי כו' קא"ל רב יהודה משמי' דשמואל, רב יהודה הא ס"ל דאסור, והרמב"ם כ' לפום דקיי"ל כרבה דקאמר אלא מעתה כו' אחיו דו"ש מחכה לישועת ד' ותחזנה עינינו בקרוב בבנין נוה שאנן ישראל איסר יעקב.

ה בענין שריית עגלים קודם הפשטת עורן אם מועיל השרי' לענין שלא יאסרו לפי ששהו ג"י בלא מליחה הנה גם להתוס' בפסחים ד' כ' (שחולקין על פרש"י) דוקא לענין הכשר מהני הכשר העור בתורת שומר, אך הא קיי"ל שמולחין הרגלים ע"ג עורן וע' ט"ז ס"ס כ"ג שאין דם בעור (ומ"ש מההיא דיומא ד' מ"ח, י"ל לכאו' דהיינו מה שהעור מלוכלך מדם השחיטה והגם דכיון שאין דם של עצמו לפלוט לא יפלוט דם דאחריני כעין דל"מ מליחת צד השני אחר יב"ש משום דשוב אין לו ציר של עצמו לפלוט, שאני טלפים וע' חולין ד' קכ"ב) וממ"ש שבת ד' ק"ח משמע דדוקא בעור עוף איכא נקבי, אך בחולין ד' קי"ט קאמר אלא מעתה תפלין היכי כתבינן ומשמע דגם עור בהמה חלחולי מחלחלא, דאלת"ה הו"ל להביא מימרא דר"ה שכותבין תפילין ע"ג עור עוף טהור, כיון שכל הקושיא הוי לפ"ז רק מצד המימרא דר"ה, וע' מנחות ד' ל"ה דבסתם קולפא חיישי' לנקבים, ועמ"ש הנודב"ת חיו"ד סי"ב דדוקא בחלק החצון של העור אית בי' פרצי, ומש"ה נקט תפלין שנכתבין על הקלף וגורר בצד הפנים עד שנשאר רק חלק החצון של העור, ועפר אני תחת כפות רגליו הקדושים ודבריו נשגבו ממני דאם נאמר דדוקא בצד החיצון של העור הדרא קושיית הש"ס ומי איכא שומר ע"ג שומר ועכצ"ל שמחלחל ויורד עד הבשר ועכ"פ עכצ"ל דגם בבהמה אמרי' כן, וע' ביצה ד' ל"ד שמולגין את הראש ואת הרגלים וע"ש בש"מ דמיירי לאחר מליחה כו', וע' מ"מ פ"ג דיו"ט די"א שלא אמרו ראש ורגלים בלבד וע' סתצ"ט שאין מולגין אא"כ מולגו לאכול העור, ומשום דהוי טרחא ביו"ט, ושמצד המליחה והשרי' קודם הפשט עורן ליכא איסורא, וע' תוה"א בית ג' שער ד' דמ"ש גבי מת"כ דמקום שנהגו למלוג בעגלים כו' ההיא כשניקר חלב וגידים ומלח משום דם ע"ש ועכצ"ל שהי' גם שרייה, ובסי' ס"ח ס"ו שאם רוצה למלוח קודם מליגה כו' וביש"ש פג"ה סי"ב ובאו"ה סי"ז אות ה' וביו"ד ס"ס ע"א שמליחת העצם מועיל למוח שבקרבו, אבקשך לעיין בזה ולהודיעני דעתך, אחיך הדו"ש ישראל איסר יעקב. בעז"ה יום א' לסדר מה טובו אהלך

יעקב שנת תדל"ו, ראמאנאווא [פלך מאהליב], שוכט"ס לכ' אחי יקירי הרב הגאון הגדול המפורסם בחריפותו ובקיאותו סוע"ה נודע לשם ולתהלה כקש"ת מו"ה אליהו נ"י.

יקרת מכתבו מיום א' העבר הגיעני, והנה במה שהשיב לי בד' הרמב"ם פ"א ממחו"כ די"ל דמיירי באשתהי ובחד עיבורא וכמ"ש בנדה ד' מ' יתיישב בזה מה שהשמיט הרמב"ם מ"ש הש"ס שם דאפי' בחד עיבורא כו', דעפ"ז י"ל דממ"ש דכשהפילה אחר מ' מיום לידתו, דלא משכחת יום מ' לעיבורה בהיתר לזכר, ממילא נשמע דה"ה בחד עיבורא ב) בדבר מה שהקשה כ"א הגנ"י בההיא דמנחות ד' ה' דפריך מקרב היכי קרבה כו', דהא גם אם לא יביאו מנחת העומר אחרת יהיו השירים מותרין ממילא באכילה כשישקע החמה של יום הנף ושמשא ממילא ערבא אינו מחוסר מעשה, אולי י"ל דכיון דשירי' אין נאכלין עד שתביא מנחת העומר אחרת ותתירנה ממילא כשיביאו העומר אגלי למפרע דמשעת הקרבת העומר השני הוא שבא היתר החדש ולא משהאיר המזרח ג) בדבר מה שהשיב על מה שכתבתי לו מכבר בד' המדרש קהלת עה"כ וישוב העפר ובפתיחתא דאיכה א"ר חנינא המוראה דבר קל הוא וכו' וזרקו לאחורי הכבש ל"ב אמה כו', דמשמע שכן הי' תמיד ודלא כלשון הגמ' בזבחים ד' ס"ד דפעמים שכהן זורקן יותר מבשלשים אמה דהיינו רק לפעמים כשהוא הבה במזרח ונעשית בקרן מערבית דרומית, דהיינו משום דר' חנינא ס"ל דה"ה חטאת העוף שמקומה תמיד בקרן מערבית דרומית נשלכת ולא דריש מיעוטא דאותה ולא חטה"ע בהשלכה וע' סוטה ד' ח' בענין דרש לשון אותה, (ודקצת תלוי בפלוגתא דמיצוי מעכב וע' מעילה ד' ח' דא"ר חנינא ליוצאין כו'), והשיב לי כ"א הגנ"י דלכ"ע דוקא עה"ע דהוי כליל לגבוה וכמ"ש במד"ר דהשלכת מוראה לפי שאוכלין מן הגזל ובזפק מוראה יש כדי קליפה ועמ"ש התוס' במנחות ד' ס"ט וגם כדאיכא יאוש וש"ר מאיס לגבוה וע' גיטין ד' נ"ה, משא"כ במה דהוי אכילת כהנים, וכן הביא ממ"ש במנחות ד' ע"ד והא איכא חטה"ע ולא קאמר דאיכא מו"נ (דהגם דכמו"כ אינו לגבוה, הא כמו"כ גבי עה"ע קאמר דאיכא מו"נ הגם שאינו לכהנים) וממ"ש בפרש"י יומא ד' כ"א דמו"נ של עה"ע ובזבחים ד' ל"ה דדוקא משום דפר שא בעלמא לא חזי מוראה לאכילה, וסוף תמורה קאמר דוקא בעה"ע שנתמצה דמה כו' לדעתי י"ל דכיון דבתו"כ הוצרך למעט ג"כ מהלשון אותה אותה בהשלכה ולא עולת בהמה בהשלכה, ומשום דהי' מקום למילף מק"ו, ה"ה דמצי סבר ר"ח דמצי למילף חטה"ע ודמיעוטא דאותה אצטריך למעט עולת בהמה, ובפרט לפמ"ש בנדרים ד' ע"ג דאותה לאו דוקא ד) עומד אני כעת בצ"ע בההיא דב"ב ד' מ"ה דמתיב אי דאיכא עדים ל"ל ראה ניתי עדים ונשקול, דלכאו' הא משכחת כשאמר שיש לו ב' כתי עדים והביא רק כת אחת, דלמ"ד

צריך לברר (סנהדרין ד' כ"ג), דוקא בצירוף מה שראה מוציא מתח"י, ואולי י"ל דמש"ה הקדים הגמ' הא דקאמר רבה דסיפא ביוצא מתח"י אחר, דאחר נאמן במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתה וא"כ אס"ד דמיירי באופן הנ"ל יקשה לשון הסיפא, דהא גם כשבאו כת שני' ג"כ נאמן כשיוצא מתח"י אחר במיגו, ול"ל דא"כ לפום דאותבי' דאלא לאו דליכא עדים וכי ראה כו' ג"כ יקשה הא דמשמע דאפי' כשיוצא מתח"י אתר כו', דז"א דלאבייי דס"ל שהמפקיד בעדים א"צ להחזיר בעדים ליכא נ"מ בין איכא עדי' או לא וממילא אין מקום לטעות (דאין נאמן כשיש עדים ג"כ) משא"כ לרבה דס"ל שצריך להחזיר בעדים, ואבקש את כ' אחי הגאון שי' לחוות את דעתו בזה, אחיו דו"ש מלונ"ח חפץ הצלחתו אברהם.

ז ב"ה יום ד' ז"ך סיון שנת נ"ר לדו"ד משיח"י לפ"ק לאזני' לאחי הרב הגאון הגדול בחריפות ובקיאות מפורסם לשבח סיני ועוקר הרים כש"ת מו"ה אליהו שליט"א.

אבקש מכ"א הגנ"י בענין הלכה למעשה בדין מינקת חבירו באיש אחד זקן שהי' לו בן יחיד ונעדר ר"ל ורוצה לישא אשה בת בנים מרודנא והיא אלמנה מינקת שגמלה את בנה זה כמה חדשים ובקרב ימלאו ח"י חדש להילד (כשנחשוב גם חודש העיבור) והזקן הנ"ל מקבל עליו לזון, ולפרנס הילד והאשה שאין לה להספקת עצמה ולהילד, ומצד שהזקן הנ"ל לא קיים פו"ר והנשואין הוא לטובת הילד יש מקום להתיר, דמ"ש התוס' ביבמות ד' מ"ג ד"ה שאני דאפי' רוצה לינשא למי שאין לו בנים כלל צריכה להמתין ג' חדשים משום הבחנה, היינו במקום שיש צורך להבחין משא"כ היכא דהוי רק מטעם לא פלוג, וה"ה לענין מינקת חבירו דהוי דומיא דמעובר"ח, וכמ"ש סי"ג בב"ש סק"כ ופקכ"א ובח"מ סק"ט ובנ"ד שכבר גמלתו זה איזה חדשים ואפשר שנצטמקו דדי' ואין נוגע להתינוק הזה והאיסור רק מטעם לא פלוג וכדי שלא תגמול את בנה כשצריך עדיין לינק י"ל שלא תקנו רז"ל לאסור להנשא למי שלא קיים פו"ר, שוב ראיתי בתשו' תפארת צבי סי' ז' שכתב דמוכח מתירוץ הגמ' מקודם דארוסה לא תינשא משום איבול ויקשה תינשא למי שיש לו בנים קטנים (לתועלת היתומים) אעכצ"ל דאסורה משום הבחנה הגם דארוסה הוי רק מטעם לא פלוג וגזירה אטו נשואה, ועמ"ש הגרע"א בדו"ח דלתירוץ התוס' י"ל דמותרת למי שאין לו בנים. וא"כ ליכא הוכחה, ומ"ש הנוד"ב תנינא סל"ה דכיון שהאשה אינה מצווה על פו"ר איך נתיר לה משום פו"ר דידי', צ"ע דאפשר דהאיסור רק על מי שנושאה ולא על האשה., ומצאתי סמך לזה בס' צלעות הבית סי' ה' שכתב בזה"ל דהא חזינן דשדינן האיסור על הנושא כדקתני לא ישא ע"ש, גם דלפי הטעם דפסיק לחיותא של התינוק אינה מחויבת למות ברעב בשביל פרנסת הילד ובפרט שגם הילד בסכנה שאין לה במה לפרנסו וכל התקנה רק לטובת הילד (ודמש"ה לא חשיבא ביאת איסור שאין

מנוקה מעון משום דליכא איסור בעצם) וגם הוי כדי שיקיים הנושאה פו"ר דהיינו כדי שיזכה בעצמו (והאיסור רק מטעם חשש גרם היזק הולד ולר"מ דדאין דד"ג חמירא טפי), ובנ"ד שכבר הוא אחר י"ח חדש כבר הביא הפנ"י בשם אחד מהגדולים להתיר בשעת הדחק, וכ"ה דעת רבינו הצ"צ חאה"ע סי' מ"ה דמש"ה יש לסמוך על הבטחת המינקת שלא תחזור בה, והנה באו"ז סי' תש"מ בשם אחד מהקדמונים דלאחר י"ח חדשים יש לסמוך ארשב"ג ור' יהודה דלא הויא בכלל מינקת לענין דכהן א"צ לגרש משום דבכהן הוי שעת הדחק, והא דקאמר בעירובין ד' מ"ו אילמא לאחר שנזכר כו' בשעהד"ח היכי עביד כוותי', היינו משום דהוי ר"א לגבי רבנן וע' ש"כ יו"ד סרמ"ב, ובנ"ד הוי שעה"ד ושהוא לטובת הילד ג"כ וע' חמדת שלמה ס"ז שהביא ג"כ צד היתר דכשלא הניח לה בעלה ממה להתפרנס אדרבה טובת הילד שתינשא ופעמים הוא ענין פק"נ (וא"כ גם בחדש העיבור אין לדקדק) ואבקש מיקרת כ' אחי הגנ"י באם יסכים דעתך הרמה להתיר אזי לכתוב לי תומ"י הסכם ההיתר כי אין רצוני לסמוך בענין כזה על דעתי, והתד"ת תוכל לכתוב ליאח"ז, אחיך דו"ש ומחכה תשובתך בהקדם אברהם.

ראיתי בספרך הבהיר אמ"ש סי' נ"ז שכתב אחי הגנ"י לתרץ מה שהקשו על הרמב"ם שפסק כרב בזבחים ד' ע"ד דהא בגמ' מוקי דרב ס"ל כר"א, די"ל דדוקא משום דס"ל לרב דמב"מ לא בטיל עכצ"ל דהא דקאמר רב דטבעת של עכו"ם שנתערבה ונפל א' מהן לים הותרו כולן היינו דס"ל כר"א שאם קירב הראש של א' מהן כו' משא"כ לפום דקיי"ל דמב"מ בעל, וקשה לי דהא הקשו התוס' דהא ר"א קאמר דוקא לענין הקרבה מילפותא דקרא דמום בם דע"י תערובת ירצו ותירצו דחד בתרי ל"ל קרא דבלא"ה בטיל וכ"כ התו"י ביומא דס"ד, והתם רב הוא דמפרש טעמא דר"א מקרא דמום בם ורב גופי' סבר כר"א וא"כ קשה דלרב דס"ל דמב"מ ל"ב הא אצטריך קרא אפי' לחד בתרי ועכצ"ל דכיון דהוי יבש ביבש בטיל לכ"ע וכמ"ש התוס' מנחות דכ"ב, ומש"ה ניחא הא דמדמה לה לתערובות איברין באיברין בעלי מומין, הגם דלמ"ד (מנחות ד' כ"ג) דבתר מבטל אזלי' שאני התם דאחר שחיטה א"א שהתמימים ישתנו להיות בע"מ מש"כ הכא דאפשר שיעבדו להטבעות ואפשר למבטל להיות כהטבעת של ע"ז הבטל וכמו"כ להיפוך למ"ד דבתר בטל אזלי' שאני אברי בע"מ דא"א שיהיו כתמימים מש"כ הכא דאפשר שיהא היתר להטבעת של עכו"ם ושיהא כהמבטל ע"י שיבטלה העכו"ם (ול"ל שע"י הביטול יופחתו, דז"א דהא משכחת שהטבעת משמש לכו"ם וכשהעכו"ם יבטל גוף הע"ז ממילא יתבטלו משמשיה אפי' הם כבר ביד ישראל וע' סקמ"ו סי"ג).

והנה כבר כ' הכ"מ פט"ו מה' תרומות בשם מהר"י קורקוס די"ל דבגמרא מוקי לפום דסבר המקשן שאין חילוק בין נפלה להפילה ע"ש, וע' כו"פ סק"י סק"ו שהק' ממ"ש שלהי ע"ז ולתני ככרות של בעה"ב לענין חמץ בפסח, דהא כששורף אחד מהם הותרו כולם, ולדעתי י"ל דלפום דפריך המקשן דימותו כולן דעכצ"ל דס"ל להמקשן דכשהומת השור ע"פ ב"ד הוי כמו שנעשה ממילא, ומשום שלא כיוון לבטל האיסור, מש"ה לשיטת המקשן מתרץ דרב דאמר כר"א (ואולי ז"ש שאין חילוק בין נפלה להפילה", היינו כשהפילה ע"פ ציווי ב"ד) משא"כ רב גופי' די"ל דס"ל שיש חילוק בין נפלה להפילה גם כשהפיל כדי לקיים המצוה וראיתי בקובץ כנסת חכמי ישראל קונטרס ה' שהרב הגאון דבערזאן הביא ממ"ש בכורות ד' כ"ה תד"ה שער בכור, דמתכוין דדם כנשר גיזה, וז"א דכוונת התוס' דבודאי לא ישחוט בשביל הדם אלא בשביל הבשר, ודמא ממילא נפיק (וע' כתובות ד"ה) משא"כ כשיבחר לשרוף ככר א' מהככרות העומדות לשריפה (ובהיסק גדול ישרפו כולם ביחד ובל"ז שאני הכא שההיתר דוקא ע"י תערובת), ויש שהעיר שם ממ"ש בגיטין ד' נ"ד דגברא לתקוני קא מכוין כו' (לענין הפרשת חלה מעיסה שנפל לתוכה בריה), וז"א, דשאני התם דבשוגג לא קנסו גם כשעשה מעשה בידים, משא"כ הכא, דכשהפיל בידו אפי' בשוגג קנסו אטו מזיד [ודרך אגב ראיתי בכנח"י שם בענין חשש מיעוט שאין מצוי כשנטבע במשאל"ס, דהיינו לפי שיש לבעל קנין ממון באשתו וא"ה בממון אחה"ר, ודבריו תמוהין, שהאשה לא הקנית א"ע לענין שתתעגן כשיטבע ויאבד, ואין כאן הוצאה מהמוחזק],

ואמרתי לכתוב ליקרת כ"א הגנ"י הנלע"ד לתרץ הא דקאמר חולין ד' ק"מ דלא אמרה תורה שלח לתקלה, והקושיא מפורסמת דכיון שבטל ברוב אין כאן איסור כלל, ועמ"ש הח"ס יו"ד סי' שי"ט, ולכאו' גם להראב"ד דמה"ת אסור לבטל איסור לכתחילה אכתי הא אם בטלו בשוגג מותר וגם במזיד אינו אסור אלא להמבטל בעצמו וכשעושה ע"פ ציווי התורה דינו כשוגג ומותר אפי' לדידי', ולשון הגמ' מורה שהתקלה הוא לאחר השילוח דאי על השילוח עצמו הוא עושה ע"פ ציווי התורה ואין לומר דא"כ נילף מהכא דמה"ת מבטלין איסור לכתחילה, דז"א, דהא איכא למימר דשאני צפורי מצורע משום שגדול השלום כו' והגם דאינו דוחה עשה דשילוח הקן שאני איסור ביטול לכתחילה שגם לדעת הראב"ד אינו בגדר עשה שיהי' לאו הבא מכלל עשה, וליישב כ"ז נלע"ד לפרש דכיון דצפורי מצורע הם צפורי דרור כמבואר בפי"ד דנגעים שדרים בבית כבשדה (וע' ביצה ד' כ"ד) ומבואר במד"ר פט"ז דרשב"ל אמר צפור דרור שאוכלת מפתו ושותין מימיו כו' יע"ש, ובתו"כ שאם שלחה וחזרה לתוך ידו מותרת וכיון שצפור דרור הורגל בבית אפשר

שיחזור למקומו למקום קביעותו וכל קבוע כמע"מ דמי, והא דקאמר בנזיר ד' י"ב קאמינא לך אנא אשה דלא נידא ואמרת לי את איסורא דנייד, היינו כשפרח א' מהקן לאויר העולם משא"כ כשיחזור למקום קביעותו, ובזה מדויק לשון פרש"י בחולין שם שכתב שאם ישלחנה יהיו בנ"א צדין אותה לאחר זמן, דלכאו' מיותר הלשון לאחר זמן, ועפמ"ש מבואר כוונת פרש"י דכשתחזור למקומה יכירו אותה שזו היא שנשתלחה ודוקא לאחר זמן ישכחו ויבאו לידי תקלה וכן הא דקאמר ד' קט"ז גבי שלוח הקן, י"ל דכיון דצפורים שקננו בטפיחים ויוני שובך ועלי' ואווזים ותרנגולים שקננו בפרדס חייבין בשילוח, יאסרו מה"ת כשיחזרו אחר השילוח לקינם מקום קביעתם (והגם שמחויב לשלחה אפי' כמה פעמים עד שתצא מתח"י, לאחר שתצא מידו יקחנה כשירצה ובודאי תחזור לקינה וגם לענין אברי שעיר המשתלח י"ל קצת), ויטיב כ"א הגנ"י להודיעני חו"ד הזכה ובהירה כי לפע"ד קרוב הדבר לאמת, אחיך המתבשם ומתענג באור תורתך אברהם,

מ"ש כ"א הגנ"י בספרו הבהיר אמרי שפר סי' פ' והביא מהא דפרש"י בסנהדרין ד' נ"ח שגם העכו"ם הנשואות כו', הנה בלשון הרמב"ם פ"ט ממלכים וז"ל משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק ואח"כ כ' הרמב"ם ומאימתי תהי' אשת חבירו כגרושה כו' או שתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, ולא הזכיר דה"ה משתפרע ראשה בשוק, ודוקא כשהאדון עושה כן מראה בזה שמפרישה מעבדו משא"כ כשהיא מעצמה עושית כן, ובפרט שדרכן להתנהג בפריצות (ודמ"ש בגמ' משפרעה כו' אפשר דמפרש הרמב"ם דהיינו כשעשתה כן ע"פ ציויי האדון) ומ"ש כ"א הגנ"י מדלא חשיב זה בכלל עעד"מ, לכאו' הא חשיב מאכילתו שאינו מעושר בכלל עעד"מ הגם דבזה"ז הוי רק מדבריהם ועמ"ש הה"מ פכ"ד מאישות והנה רבינו הצ"צ אה"ע ח"א תשו' קל"ט הביא להוכיח מדפרש"י בשבת ד' ס' ד"ה אוגרת בה שערה, דאפי' היוצא חוץ לצמתה הוי ערוה ודלא תליא במנהגא מדפריך הש"ס דתהוי כבירית ולא מתרץ דגזרי' אטו מקום שנהגו לגלות אותה שער, והוכיח מזה לסתור דברי המהר"ם אלשקר שהביא במ"א סי' ע"ה, וכששערותי' קלועות עוד גרוע יותר וע' סוטה ד' ט' היא קלעה לו את שערה לפי שהקליעה הוא ליופי (וע' עירובין ד' י"ח) ושיסתכלו בה, ועפ"ז הי' מקום לומר בההיא דכתובות ד' ס"ו שהביא כ"א הגנ"י, וע' פרש"י ד' ע"ב ד"ה אזהרה, דמדעבדי' לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כו', ומוכח דכשקלועות חמיר טפי, וע' שבת ד' נ"ז תד"ה אי כבלא דמש"ה לא תני ברישא פיאה נכרית דפשיטא שאסור לצאת בה לר"ה דודאי משלפה משום דמחכו עלה ודלא אמרי' דאדרבה לא שלפא משום צניעות וכדפרש"י ד"ה שפיר דמי, ובצ"צ שם מבואר דגם התוס' מודים דהיכא שיתגלה ראשה ל"ח דמשלפא ומחוי' ודממילא עכצ"ל דלא במנהגא

תליא, ומ"ש כ"א הגנ"י בענין גוף הילפותא, דהא מ"ש ופרע היינו סתירת הקליעה, עמ"ש המזרחי פ' נשא דהגם שהפריעה הוא לשון גילוי וכדפרש"י פ' כי תשא עה"כ כי פרוע הוא מ"מ מפיק הכא מיתור הלשון ופרע את ראש האשה שסותר קליעותיה, וע"ש בגור ארי' שהביא דאמרי' היא גלתה לו את ראשה לפיכך הכהן כו' מדאמר גבי סוטה לגלות ראשה משמע ששאר הנשים לא ילכו פ"ר, הרי דמפרשי מ"ש ופרע גם אגילוי ראש לחוד, והגם שלפנינו הגירסא בגמ' היא קלעה כו' אפשר דהיינו הך שגלתה שערותי' להתנאות ועכ"פ מוכח דלא כמ"ש המ"א דיש חומר טפי כשסותרות קליעות שערן, וכן דברי כ"א הגנ"י המיוסדים על דברי המ"א מפורכים לפמ"ש.

בד הרמב"ם פ"א ממחו"כ באשה שאינה יודעת אם עד שלא נתגיירה ילדה כו' הקשו האחרונים נוקי בחזקת מעוברת ודהשתא היא דילדה, י"ל לפמ"ש בש"א החדשות דח' דהשתא לגבי ח' דמעיקרא הוי ספק וע' ב"מ ד' ק' ובמ"א סתס"ז סקי"ח דל"א דהשתא הוא דאתרע היכא דליכא חזקה וע"ש בח"י, (ועפמ"ש יש להעיר עמ"ש כאאמו"ר ז"ל בספר סי' ה'. וכן הנני להעיר בדברי כ' אחינו הרב הה"ג רש"י שי' כשלקחו העור לצורך ס"ת, דכיון דקאי גברא בחזקת חיוו כתיבת ס"ת וחיוב קריאה סמוך מיעוטא לחזקת חיוב)

בענין מ"ש האחרונים לדמות החלב של בהמה האוכלת חמץ בפסח לפרה שאכלה כרשיני עכו"ם, לכאו' שאני התם שנתפטמה גם מאכילת היתר משא"כ הכא שבא החלב ע"י אכילתה חב"פ ולולי זאת לא הי' בא החלב כשאינה אוכלת מאכל אחר. וגם י"ל דכיון דהיתר חלב חידוש הוא דוקא איסור אמה"ח דאיכא תקנתא לאיסור ע"י שחיטה (ע' חולין דס"ט) וגם כרשיני עכו"ם איכא היתר לאיסורא אם העכו"ם יבטל הע"ז (וגם לאיסור דם משכחת היתר ע"י בשול) משא"כ חמץ שאין היתר לאיסורו כל ימי הפסח וע' נודב"ת חיו"ד סל"ו דההיא דבכורות ד"ו לא אתיא כזעירי דהא חלב אינו ראוי לכפרה, וצ"ע דהא דם האברים בלאו ואי נימא דהיכא שכבר קודם הבישול לא הי' ראוי לכפרה לא פקע איסורא בבישול ממילא ה"ה גבי דם הנעכר ונעשה חלב גם בב"ח שנתבשל באיסורו עומד. וגם הא אין כוונת הגמ' לומר דסד"א דלוקה עליו אלא דסד"א דאסור משום דאתי מאיסורא, ועמ"ש הח"י סתס"ז סקט"ז ואי נימא דהוי שלכדה"נ כמ"ש הכו"פ ס"ס אסור עכ"פ מדרבנן גבי חב"פ. אחיו הדוש"ת מלונ"ח אברהם (הגאבד"ק לאזניא פלך מאהליב).

ח ב"ה ג' כסלו תער"ג ברכת החוה"ש לכבוד אחי הרב הגאון הגדול מאור הגולה מו"ה אליהו שליט"א.

נשאלתי כעת מרב אחד אם בת גרושתו שהולידה מאיש אחר לאחר גרושתה אסורה לו משום בת אשתו, והנה מלשון המשנה יבמות ד' מ"ט נשאת לאחר ומתה מותר באחותה מוכח דקודם שמתה לא משכחת היתר באחותה גם כשנולדה לאחר גירושין. ועמ"ש התו"י ד"נ דנשאת לאחר נמי אצטריך דלא תימא דכיון שנשאת לאחר כמתה דמיא מאחר דאסור להחזיר גרושתו משניסת. ולכאו' מדקאמר דכאן שנה ר' משנה שא"צ ולא קאמר דקמ"ל דיוקא דאסורה גם כשנולדה לאחר גירושין מוכח דגם זה הוי מילתא דפשיטא שא"צ להשמיענו, והא דקאמר בתוספתא פ"ו ה"ג גרושה מותרת לחזור למגרש לפיכך חייב על קרובותיה חלוצה אסורה לחזור לחולץ לפיכך פטור על קרובותיה, בודאי אין כוונת התוספתא לומר דדוקא כ"ז שמותרת לחזור למגרש דהיינו קודם שניסת לאחר ודלפ"ז יהא האיסור רק מדרבנן לפי שרגיל הדבר שיחזור וישאנה (וע' כתובות דכ"ח) וכוונת התוספתא שע"י הגירושין לא נפקע איסור קריבות וממילא ה"ה אחר שניסת לאחר דאטו נשתנה עי"ז מעשה הגירושין ואדרבה מה שע"י הנשואין אסורה לחזור להמגרש וכמ"ש אחרי אשר הוטמאה הוי הוראה שע"י הגירושין לא הויא כמו שלא ניסת לו מעולם משא"כ חלוצה שגם קודם חליצה הי' רק זיקה בעלמא וכשחלץ נפקע הזיקה אחיו הדוש"ת ומברכו בכט"ס מאדה"ש שניאור זלמן (הגאבד"ק ראהאטשאוו פלך מאהליב).

ע"ד השאלה בענין חיוב מזוזה בטאמבור שאין בו ד' על ד' אמות והוא כבנין בפ"ע סמוך להקאריאדר שהוא כמו בית שער שפתוח לבית ולחצר ומלבד מה שיש לדון מה שהפתח עשוי רק לאורחים נכבדים ואינו דומה לפתח שאינו רגיל שבבית עצמו, ולא אפי' לב"ש הפתוח לבית וחצר שהביא במרדכי לענין פתח שאינו רגיל, מלבד זה הוא פחות מדע"ד, אלא שהפ"ת סי' רפ"ו ב' בשם החמו"ד דשיעור דע"ד נזכר רק בבית דירה ולא בב"ש ומרפסת וגנה.

ובירוש' פ"ק דיומא גבי שערי עיירות ומדינה קאמר וכי שערי בית דירה הן אלא שבהן נכנסין לבית דירה, ונראה מזה דהחיוב בא בשביל הפעולה שיש בהשערים בשביל שהם פתוחים להבתים שבתוכם, וא"כ לא הי' מקום לקושיית התו"י ד' י"א ד"ה ואחד, דאם נבנה השער קודם הבתים דהו"ל הוקף ולסוף ישב הא לגבי עירובין דמדרבנן לא חשיב כו', דשאני מדידת התחום מחומת העיר דוקא כשישבה ולבסוף הוקפה אזלי' בתר תשמיש בני העיר, וכן ההיא דמגילה ד' ג' יליף מקרא, משא"כ הכא שנתחייבו בכל אופן כשהגיע החיוב, אלא דלפמ"ש התוס' מקודם עכצ"ל דשערי מדינות עדיפי מבית שער דהו"ל כפתח חצרות שהם גדולי' ונכנסין דרכן לבתים, ובלא הירוש' הי' מקום לומר

דבשעריך קאי על שערי עיירות ודהוי גזה"כ משא"כ להירוש' דיהיב טעמא שבהן נכנסין לבית דירה עכצ"ל שאין החיוב בשביל פעולת הכניסה לחוד אלא דהוי בכלל מזוזת ביתך כעין גבי עירוב כשישב ולבסוף הוקף דכשמודדין התחום מן ההיקף הוי כאילו מודדין מפתח בתיהן, וכעיר היושבת על שפת הנחל, וכן שערי מדינה דוגמת שערי העיר, ומש"ה ס"ל להרי"ף דגם להש"ס דילן יש חיוב בפתוח לבתים, ובלשון הרמב"ם פ"ו ה"ח לפיכך אחד שערי חצרות כו', ודחייב כל שמשמש לצורך כניסה וכן כ' דאפי' עשרה בתים זה פתוח לזה וזה פתוח לזה הואיל והפנימי חייב במזוזה כו', דקמ"ל דחייב הגם דכה"ג אין החצון משועבד ושייך לתשמיש בית הפנימי ר והנה כשהדיורין הפנימי' הם של עכו"ם ע' בעירובין ד' ע"ה שנעשה כאו"א בית שער לחבירו. והוא פתוח לבית עכו"ם ולפר"י דב"ש חייב גם כשאינו פתוח לבית החיוב רק מדרבנן, אלא דשאני לענין עירובין דאפי' בית שער לבתים העשוין לדירה לא גזור רבנן שיהא מערב לעצמו דכיון שמשועבדת לאחרי' לא חשיבא ורק בב"ש דיחיד חשובה דירה שתתן עירובה לעצמה, משא"כ לענין חיוב מזוזה דמדאורייתא י"ל דכיון שעשוי לדירה לא נפקע החיוב בשביל מה שפתוח ונעשה ב"ש להדיורין הפנימים שהם עכו"ם ועמ"ש הגרע"א הובא בפ"ת סק"ג דבבית שאין בו דין חלוקה ופעמים הישראל משמש בכולה ופעמים השותף הא"י משמש בכולה י"ל דחייב במזוזה דכה"ג יש ברירה ע"ש, וכה"ג נהי שמשועבד להדיורין א"י אין להם דין חלוקה בגבולו, (משא"כ בסתם עיירות דישראל וא"י דרין ביחד וממילא שייך דין חלוקה דמי יכול לכוף לשותפים שיכנסו בשער א' דוקא, ואולי מש"ה השמיטו הטעם משום סכנה המפורש בגמ', די"ל דס"ל להגמ' דהחיוב משום דביתך קרינן בהו ומשום דכאו"א משתמש בכולה ודלא שייך בזה דין חלוקה ומש"ה דוקא מטעם חשש סכנה פטורין משא"כ להרי"ף ורמב"ם שהחיוב מחמת פעולת הכניסה וממילא שייך דין חלוקה בשערים וממילא פטור גם היכא דליכא חשש סכנה ועפ"ז יש ליישב מה שתמה בש"כ סק"ו על העט"ז שכ' דלא כטעם הש"ס והנה עפמ"ש י"ל שדינו של החמו"ד תלוי במחלוקת הראשונים דלהרי"ף ורמב"ם יש חיוב בב"ש אפי' כדלית דע"ד ומחמת פעולת הכניסה לבית משא"כ לשיטת התוס', אפי' כשפתוח לבתים דוקא כשיש דע"ד שיעור בית משא"כ בפחות משיעור זה וכל דתקון רבנן כעין דאו' תיקן דלא הוה במידי דאינו משמש רק לצורך כניסה. וממ"ש בלשון התוס' דכיון שנכנסים דרכם לבתים כו' משמע עיקר הטעם דהשערים גדולים ורחבים שייכים להבתים, ולכאו' י"ל מ"ש הר"ן בסוכה בשם התוס' דדוקא בב"ש הפתוח לבתים יש חיוב מדרבנן שאינו סותר למ"ש התוס' כאן דהכא מיירי כשיש דע"ד ודכה"ג א"צ שיהא פתוח לבית (וע' סוכה ד' ח' תד"ה

ותיהוי דדלמא ר"ח מיירי באינו פתוח לבתים, ובטור בשם רז"ה וראב"ד וגבי הא דבי ארזיקי) ועכצ"ל לענין שערי עיירות דכשפתוח לבתים הוי ביתך וא"כ אין מקום חיוב כשעשרה בתים פתוחים זל"ז כיון שאין החיוב מצד פעולת הכניסה אלא מצד שהבית צריך להשער, ושפיר מקשה המרדכי דפשיטא. ואצ"ל כמ"ש הגאון ר"נ בנעט זצ"ל דקושיית המרדכי הוי רק לחד פירוקא, וא"ש מה שהשמיט הר"ן ד' רמב"ן בהשגותיו על רז"ה מהא דבי ארזיקי וברייי' דמזוזה מיירי ג"כ בב"ש שפתוח מצד א' לר"ה ומצד הב' לחצר ובאמצע פתוח לבית דמש"ה נותן ג"כ ביציאתו מן החצר לב"ש ואילו לא הי' פתוח לבית לא שייך לקבוע מזוזה בדרך יציאה למקום פטור וניחא מה שהטור לא הביא מ"ש הרמב"ם דשער הפתוח מגינה לחצר חייב אחיו הדוש"ת שניאור זלמן. מפני טשטוש הכתב וחסרון הסדור נעתק כאן רק מעט מזער מהקונטרס של כבוד אחי הרב הגאון שי' שהאריך בהענין הזה.

ט בעז"ה ג' ניסן תרנ"ד לפ"ק האראדאק (פלך ווילנא) כבוד דודי חרב הגאון הגדול האמיתי המפורסם בכל אפסים פאר הדור והדרו אוצר התורה והיראה והמדע אור. שבעת הימים נ"י ע"ה פה"ח כקש"ת מרנא אליהו שליט"א הגאב"ד דק"ק ברעזי.

אמרתי לרשום איזה גרגרים מהערותי על ספרו אבן הראשה.

א) בסי' ג' בההיא דב"מ ד' נ"ח השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה, הביא מ"ש הקצה"ח דכיון דאסור לשכור פועלים בשבת בשכירות, א"א לאוקי כשהי' יכול לקדם ברועים ומקלות בשכר, ומה שהקשו דכמו שהתירו בדליקה לומר כל המכבה אינו מפסיד ה"ה בגנבים ולסטים שיכול לומר שהמציל אינו מפסיד, ולדידי צ"ע כיון דליכא פסידא לדידי' שלא יצטרך לשלם להקדש, משום דמה שנמנע מאמירת כל המציל אינו מפסיד הוא נמנע משום איסור שבת ואנוס הוא מצד האיסור (וע' שבת ד"ד תד"ה קודם).

ב) בסי' י"ב כ' דל"ש לומר מיגו דחל על החלב כמו דלא הוי איסור כולל במיגו דלכשתשחט תאסר משום טרפה, עדיין קשה דתחול איסור טרפה בשעת התהוות חלב חדש דהא אותו דבר המטריף כדקאי קאי, ובמגו תחול הטריפות גם על הבשר אלא דבלא"ה אין שום קושיא דהא א"א שיחול איסור טרפות על החלב מבלי שיחול תחלה על הבשר דאיסור החלב הוי רק מצד מה שיוצא מן הטרפה, וז"נ כוונת הכו"פ.

ג) בסי' י"ז כ' דלדידן דקיי"ל שאין לערב שב"ש ממילא קיי"ל כהירושלמי שאין לעשות סעודת פורים בשבת, ומוקשה לי דהא בשבת לא שייך זה כמ"ש המ"א סתקמ"ו סק"ד ועמ"ש הח"ס או"ח סקס"ח ובת' רע"א סי' א' בהשמטות, וכוונת הירוש' דיצא זה ששמחתו ביד"ש עכצ"ל דה"פ דכתיב ימי משתה ושמחה וצריך שיהא דוקא ביום

שהיו"ט דידי' הוא ע"י ב"ד משא"כ בשבת דעיקר קדושתו בידי שמים, וע"כ יש לפרש כן דאי כפשוטו יקשה מאי צריך קרא להכי תיפוק דאין מערבין שב"ש.

ד) **בסי'** י"ט כ' דדוקא גבי תופס לבע"ח כו', ע' נה"מ סק"ה, וכבר כ' הר"ן בב"מ דע"א דבעי שליחות דבעל הממון וע' ירוש' פ"ד דמע"ש ובפ' האומר שאין אדם עושה שליח לקבלה במתנה כו' ועמ"ש המח"א.

ה) **בסי'** כ' כתב די"ל דלעולם בזמן הבית זמן ספירה בתחלת הלילה כו', לדעתי כיון שתקנו זכר למקדש כעין דאו' תקנו, אלא די"ל דלענין מצוה מדרבנן גם סמוך לחשיכה חשבי' לילה (ועמ"ש התוס' ריש ברכות ובפנ"י דבתפלה הקילו ולא חששו לתרי קולי דסתרי אהדדי) ודכיון דיוצא י"ח סמוך לחשיכה יש בזה עדיפות לענין תמימות, משא"כ בזה"ב דהוי מה"ת בעי לילה ממש דהא ילפי' מקרא דביום הביאכם.

ו) **בסי'** ל' הקשה להרמב"ם ממ"ש בזבחים ד' ע"ט, ונ"ל לתרץ לפמ"ש התוס' בנדה ד' כ"ב ד"ה לפי דהא דמטמא מסברא הוא דוקא בו ביום שראה זיבה אבל אח"כ אי לאו קרא לא מטמא ולא סותר, וא"כ י"ל דדוקא בהא דמטמא מסברא מקשה המרדכי שיתבטלו הצחצוחי זיבה כו', משא"כ הברייתא דמיירי בכל שבעה דאינו אלא מקרא דזאת תורת וא"כ יש בזה טומאה עצמיית וע' נזיר ד' ס"ו.

ז) **בסי'** ל"ו תמה עמ"ש הנה"מ דכשהחזיק בקנין חזקה של שכירות בהכנסת כלים לתוכה כיון שהחזיק בא' מהם קנה כולם, לדעתי מוכח ממ"ש בב"ק ד' י"ב דקאמר אלא להך לישנא דאמר עבדא כמקרקעי דמו למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל מוכר לו עשר שדות כו', הגם דקנין דקרקע לא מהני בעבד, ונפשט דינו של השואל ומ"ש דכיון שלא קנה גוף הקרקע אין דבר שיחברם, הא כמו"כ בקנין חזקה לא קנה גוף הקרקע בשכירות וכיון דאיתא בתוספתא דוכן בשכירות דא ודא אחת הוא, והגם דשאני קנין נעל וגדר שקנה גוף הקרקע לפירות משא"כ חזקת תשמיש שאינו אלא שעבוד לפמ"ש הנה"מ אכתי לא גרע מבית ושדה דהגם שלא קנה עצם הקרקע והבית הוי תלוש ולבסוף חברו מ"מ הקרקע שביניהם מצרפם ומכ"ש הכא והנה בהא דאמרי' דל"ש אלא שנתן דמי כולן מפרש בפרש"י ור"ן דקאי אאג"ק. ומדקאמר דתניא כוותי' דרבא מברייתא דמכר לו עשר שדות כו' בד"א שנתן לו דמי כולן כו', עכצ"ל דאין שום עדיפות בקנין אג"ק ודמש"ה מוכיח דגם בקנין אג"ק דוקא כשנתן דמי כולן, וא"כ כיון דבקנין אג"ק מהני אף קרקע בשאלה ומטלטלין במתנה כמ"ש התוס' בב"מ ד' י"א ובש"כ סי' ר"ב סק"ב הגם דשאלה הוי רק קנין פירות (וע' ריטב"א ב"ק ד' ע"ט ובב"מ ד' צ"ז) נשמע מזה דה"ה לענין מחובר. משא"כ לשיטת הרי"ף ורמב"ם וש"פ דבאג"ק לא בעי שיתן

דמי כולן דחזינן שיש עדיפות לקנין אג"ק ממילא נסתר הראי' מקנין אג"ק. וע' ב"מ ד' ט' תד"ה משוך.

ח) **בסי'** ל"ז כתב דמצד שגם בלא דבריו לא היו מחזיקין אותו בבירור לשוגג מש"ה יכול לומר מזיד הייתי ולא שייך לומר אאמע"ר, וקשה לי דא"כ לא, שייך לומר מעידין אנו באיש פלוני שחייב גלות דשמא הוא מזיד ולא סגי לי' בגלות, ואי נימא שמצד צירוף הודאתו חייב גלות א"כ הו"ל להתוס' להקשות בפשוט דהו"ל לומר האמת שלא הרג וממילא לא הי' מתחייב גלות ע"פ עדותן כשאומרין שמסתפקין א הי' שוגג ולפמ"ש הטעה"מ בפ' ביאת המקדש דליכא חיוב הזמה אלא כשהבע"ד מכחיש עכצ"ל דמיירי שאמר לא הרגתי, ול"ל שמחייבין אותו לענין גואל הדם דבין שוגג ובין מזיד בלא התראה נהרג ע"י גואל הדם דא"כ מה ירויח כשיאמר מזיד הייתי, ועכצ"ל שהדברים כפשוטן שהעדים מעידין שהרג בשוגג ודמ"מ יכול לומר שהי' מזיד ושבדרך ערמה וצדייה עשה מעשהו שיהא נראה כשוגג וא"כ שפיר הקשה המהרש"א דמה זו מגו הא אאמע"ר, רק דיש ליישב דהתוס' הכא קאי בשיטת הריב"ם בהג"א פ' הגוזל דל"א אאמע"ר אלא לענין עדות וכן הוא שיטת הרמב"ן הובא בב"י סע"ה וע' בעה"ת הובא בב"י סל"ד וספ"ב וע' יו"ד סקס"ט סכ"ה וסקע"ז סי"ב עוי"ל לשיטת הרמב"ם דכשהרג בשוגג אין רשות ביד גואל הדם להרגו, ודלא כשיטת רש"י פ' נגמר הדין, ע"כ אומר האמת כדי שאם יהרגו גוה"ד יפטור, עוי"ל דהכא כשיאמר מזיד הייתי יאמר גוה"ד דדלמא האמת כדבריו וא"א כשרוצים להטמינו ודוקא הוא בעצמו ישב וישמר עצמו ואולי לגבי גוה"ד הוי הודאת בע"ד ודהגם שאין נהרג עפ"ע שאני הכא וע' ירוש' הובא בר"ש רפ"ט דתרומות מהו שיהא נאמן לומר מזיד הייתי וע' ת' הרשב"א הובא בב"י סקי"ט ובקצה"ח סכ"ח ובח"ס חו"מ סל"ד ואה"ע ח"א סק"ל וח"ב סקכ"ו, ורשום אצלי הרבה דברים בכמה ענינים שידובר בם בספרו של הדר"ג ועוד חזון למועד אי"ה כאשר יבא תשובתו הרמתה על אלו הדברים, וד' ימיו ושנותיו יאריך ושלו' תורתו דמר יגדל כנפש בן אחיו המשתחוה מול הד"ג מרחוק מצפה תשובתו הרמתה ודוש"ת באהבה. יהושע מרדכי בהרב ר' ישראל איסר נ"י קלאצקין חופק"ק האראדאק (כעת הגאבד"ק ראסיין פלך קאוונא)

כעת אמרתי בישוב מ"ש הרמב"ם דטעם פסול טרפה בשעיר המשתלח הוי משום דכתיב יעמוד חי, וכבר תמהו על מה שהשמיט טעם הגמ' בחולין ד' י"א משום שחין הגורל קובע אלא בראוי לשם, ונ"מ כשנטרף אחר הגרלה, די"ל שהוקשה להרמב"ם קושיית התוס' שם דלר"ש דלית לי' דפרה אדומה חטאת קריי' רחמנא מנלן פסול טריפות בפרה ומתרצי דנפק"ל מדכתיב תמימה ולרבנן דר"ש אצטריך תמימה לענין דב'

שערות שחורות פוסלות ולר"ש תרתי ש"מ, ולהרמב"ם נראה זה התירוץ לדוחק, ומצד זה הכריח הרמב"ם לומר דמש"ה הוצרך הגמ' לומר דחטאת קרייה רחמנא ואינו מספיק הא דנפק"ל מדכתיב תמימה, כעין מ"ש התוס' בע"א ד' ו' גבי נח שנצטוה שלא להביא טרפה בתיבה וילפי' לי' מכל החי שלא נצטוה אלא אטריפות שבגלוי דמנין הי' יכול לידע מה שבסתר וא"כ יקשה דהיכי יליף דאזלי' בתר רובא דלמא לא הקפידה תורה אלא אטריפות שבגלוי וכהא דהתם ועכצ"ל דשאני התם דאיסור הטריפות ולפי' ממקרא מיוחד ופרטי, וכיון שלא הי' יכול להבחין טריפות שבסתר עכצ"ל שבקי' לקרא כו' משא"כ הכא דאיסור הטריפות ילפי' מקרא כולל דהיינו מכל הבקר שהוא כולל גם שאר קרבנות שאפשר לבדקן ואי לאו דאזלי' בתר רובא הי' צריך לבדוק אותן גם מטריפות שבסתר וא"כ א"א לחלק המקרא לחצאין היינו דבעולה דוקא טריפות שבגלוי ובשאר קרבנות פוסל אף טריפות שבסתר ועכצ"ל דאזלי' בתר רובא, ומש"ה לא הביא הגמ' הלימוד מקרא דתמימה שהוא מקרא מיוחד ושפיר נוכל לדחות כמ"ש ולזה הביא הגמ' הא דחטאת קרי' רחמנא שהוא מקרא כולל דהיינו שמשוה אותה לשאר הקרבנות וא"כ ה"נ י"ל גבי שעיר המשתלח דהגם דס"ל להגמ' הילפותא של הרמב"ם מ"מ לא מייתי להוכיח מזה דאזלי' בתר רובא דכיון שהוא מקרא פרטי הו"מ לדחות כמ"ש, ולזה מביא הש"ס מהא דאין גורל קובע אלא בדבר הראוי לשם, ובשם הא אפשר לבדוק, בנלע"ד.
(עש"ק ויחי י"א טבת שנת תר"ן לפ"ק). ב"א יהושע מרדכי קלאצקין

ע"ד מ"ש הש"כ יו"ד סשכ"ד סקי"ח דכשנתערב שאור של א"י בעיסה אין תקנה להפריש חלה מיניה וביה דדלמא מפריש מן הפטור על החיוב דשאור של א"י אינו טבל שיאסר בכל שהוא. תמה הגרע"א דהא עיקר העיסה של טבל אינה בטלה בהשאור וכמ"ש הרא"ש שהמחמיצין עיסתן בשאור של א"י יכולין להפריש ממק"א כהיא דתנינן הנוטל שאור כו' ודכ"ש כדעיקר העיסה של חיוב. ולענ"ד י"ל דדוקא לענין הפרשה ממק"א דלענין זה סגי מה שישאר חלק החיוב בחיובו שפיר מוכיח הרא"ש מהא דתנן הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה כו' משא"כ לענין מ"ש הש"כ להפריש מיניה וביה דלענין זה לא מוכח כלל מהמשנה ומשום דשאני שאור של חיוב דכיון דשאור עביד לטעמא נהפך גם הפטור לחיוב ונעשית כל העיסה טבל משא"כ כשהשאור של א"י שהשאור בפטורו עומד וא"כ יש לחוש דדלמא מפריש מן הפטור. (והר"ש כ' וז"ל שאין זה כמפריש מהחיוב עה"פ דאו' שאין השאור בטל בעיסה עיקר דאו'. והיינו דטכע"ק דאו') ומה שתמה הגרע"א עמ"ש הש"כ דה"ה אם נתערב עיסה שאינה של שאור שלא הורמה חלתה כו', י"ל דהיינו כמ"ש הש"כ דעיסה בעיסה יש בילה וכל החשש שאינו

מפריש מהחיוב כפי השיעור ממילא מהני הא דמדרבנן נעשית כל העיסה טבל והוי חיובא מדרבנן ולא איכפת לן מה דמה"ת בטיל כיון דמה"ת אין שיעור לחלה וסגי מה שמפריש קצת גם ממה דהוי חיובא מה"ת וראיתי בס' חוט המשולש שהביא להקשות מהמשנה דזיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף. וכמו"כ דיקשה המשנה אליבא דרבא ור' יוחנן דטכ"ע לאו דאו', ודעכצ"ל דיש בילה ודדוקא לענין הפרשה ממק"א הוא דצ"ל דשאור לא בטיל. ודההיא דזיתי מסיק צ"ל שלוקח מן השוק. ולע"ד תמוה דא"כ יקשה להרא"ש דשאור בעיסה אין בילה וכן יקשה למאי הוצרכו לומר דשאור מדאו' ל"ב כיון דעכצ"ל דמיירי שמפריש ממק"א ממה שמחויב רק מדרבנן דאל"כ יקשה סיפא, ומה שהקשה דמ"ד טכ"ע דרבנן היאך יפרנס המשנה י"ל דלדידהו י"ל שיש בילה גם ביבש ובפרט דר' יוחנן ס"ל הכי בירוש' פ"ה דדמאי וע' מל"מ, וגם שאני שאור שחמוצו קשה ומ"ש התוס' בחולין דצ"ט דמחמץ לא הוי אלא כמו מעמיד היינו כפי הס"ד ולא לפי המסקנא, ומה שהקשה דעכצ"ל דל"מ מה שנעשה העיסה כולה טבל מדהקשה הר"ש מהמשנה דזתים כו'. וכן ממ"ש הרא"ש גבי ככרות (הובא סעי' י"ב) הגם דככרות חשיבי ולא בטלי, לע"ד לק"מ דנהי דלא בטלי מ"מ אין המתוקן נהפך להיות איסור וחיוב הפרשה, ודוקא שאור שנו"ט בהעיסה מהפך המתוקן לחיוב כנלע"ד. יהושע מרדכי קלאצקין.

כאאמו"ר זצ"ל נסתפק בספרו מנחת בכורים כת"י (הכי"ק הנ"ל הי' למאכולת אש) כשהוזמו עדים שהעידו שנטל ר"ק או שנשבע ליתן מתנה אי נתחייבו המוזמין משום לאו דלא תענה, ולענ"ד לא מיבעיא להרמב"ם פכ"ד מעדות ה"ד אלא דגם להראב"ד שם אכתי הכא דר"ק יוצאה בדיינים רק שאין יורדין לנכסיו, שייך גבייהו הזמה. וכמ"ש הרשב"א בשבועות דל"א בהא דקאמר דמדאו' מחזי חזי כו' דהיינו משום דמהני עדותם כשיתפוס ויקשה דכיון דאזיל, בתר דאורייי' הא מדאו' צריך שיהא עשאי"ל ומדרבנן הוא דל"צ אעכצ"ל דכה"ג הוי עשאי"ל ומ"ש בסע"ט להסתפק כשטוען לויתי ופרעתי ויש עדים שלא לוה וכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי. לענ"ד שאני היכא שהלוה הודה שלא פרע משא"כ הכא שהתובע והנתבע מכחישים העדים וע' ספ"ב סי"ג כשאומר הלוה שחציו פרוע ויש עדים שנפרע כולו ע"ש. יחזקאל באאמו"ר הרב הגאון הגדול מופה"ד מו"ה ברוך מרדכי ליבשיץ זצוק"ל.

מפתחות

מפתח הספר דבר אליהו

סימן א

ענין טבח שיצתה טריפה מתח"י, חזקת כשרות של המוכר כשהטריפות מרובות והוא נוגע בדבר, פנ"י גיטין ד' י"ז. קדושין ד' נ"ז שחטה ונמצאת טרפה, כשהוחזק האיסור ע"פ ע"א, קדושין ד' ס"ו תד"ה אר"ט, פסול משפחה צריך ב"ד. כשעבד לאחר שנודע שהוא חלל, נוגע בעדות אי יש לו דין קרוב. מיגו במקום עדים קרובים. קדושין ד' מ"ג. במקיימי דבר הכתוב מדבר. שבת ד' מ"ג ד"ה מתוך. חזקת כשרות במקום הפסד ממון, שבת ד' י"ח אנן סהדי כו', יו"ד סי' ק"ס דלא שביק התירא כו', שבת ד' ל"ב פסחים ד' מ"ט חגיגה ד' כ"ב. יו"ד סי' קי"ט כשרצה להכשיל וכשנמצא אחריו קרום כו'. ומ"ש באה"ר בההיא דיומא ד' ל"ח. הכחשת הקצב לדברי השוחט, אה"ר סי' ל"ז, פ"א מאישות כשאין האיסור מפורסם. חו"מ סי' רל"ב כשהוגלד פי המכה וקנה תוך ג"י, אכילת איסור לא חשיבא אכילה. היתר טלטול בשבת משום בזיון המת. עובדא דירוש' שהיו כלבים מלקקין דמו. נאמנות האשה בספירת ז"נ, מקנה קדושין ד' ס"ו.

סימן ב

חתמו באיסור שחיטה ולא התפיסו בדבר הנדור, יו"ד סי' ר"ה, ריטב"א קדושין ד' נ"ד, כתיבה אי הוי כדבור. גט בחתימת הבעל. רשב"א פ"ק דמגילה, שבועות ד' ל"ב.

סימן ג

ענין מללהנ"נ כשיש הנאת הגוף, נדרים ד' ט"ו ל"ט, שבועות ד' י"ח, שבת ד' כ"ד שצורך הדיוט טפל לצורך גבוה, כתובות ד' ל"א דאפשר לאכילה בלא הגבהה, פנ"י פסחים ד' ל"ג.

סימן ד

ענין שאלה לאחר זריקה, כריתות ד' י"ג. נדרים ד' י"ב דלאחר זריקה לא הוי דבר הנדור. מעילה ד' י"ט. גיטין ד' נ"ג זבחים ד' ד', מאכל מרוסק מחזיק ב' זיתים ומשהו. חיוב שבועה במפרש בכל שהו.

סימן ה

ענין הדלקת ברענשפירט בפסח, שאור משנפסל לאכול לכלב, ריטב"א ע"א ד' ל"ט. מנחות ד' כ"ג כשתחלת חריכה הוי קודם זמן ביעור. מ"ש הנמ"י בענין הדלקת הנר ע"ש עם חשיכה. תוס' סוף תמורה. אה"ע סי' קכ"ד. בענין ביטול דעת האוכל.

סימן ו

ענין פדה"ב כשאין הכהן רוצה לקבל, רשב"א קדושין ד' כ"ג, גיטין ד' ל"א. חולין ד' קל"ד דתרומה נתינה כתיב בה. זכייה לכהן ע"י אחר. עשאו שאינו זוכה כזוכה. ב"מ ד' מ"ט

ישראל שאמר לבן לוי כו'. ש"מ ב"מ ד' ט"ז. גיטין ד' ע"ה נתינה בע"כ. בכורות ד' נ"א ענין חיוב אחריות. מעילה ד' י"ט.

סימן ז

בענין המבואר באמ"ש סמ"ט. שבועות ד' מ"ה מתוך שיכול לומר להד"מ. כתובות ד' ק"י שנים שהוציאו שט"ח זע"ז. רשב"א קדושין ד' ט"ו. מחילה כדתפס שטרא עיכוב ממון הנתבע קודם זמ"פ. חסרון מעשה הפרוזבול. גיטין ד' ל"ו. הלואה בלא קביעת זמן ש"כ ספ"ה וסס"ו וסנ"ט וסע"ב. פ"ז דב"מ דכשאכל הפועל היינו אפוקי מטרתא. ב"ק ד' ל"ג שמשלמין במותר ח"נ.

סימן ח

השמטה לסי' ג'. עירובין ד' ל"א. הנאה הבאה לאדם בע"כ. מ"ש הר"ן גבי בת תיהא והפלאה ד' נ"א שבועות ד' י"ז כשתחלת לבישה ע"י מעשה. ריטב"א ע"א ד' י"ב. שבועות ד', י"ח כשהאריך ישהה. סוף עירובין שהויי טומאה.

סימן ט

כשנתיחדה בתמידות עם יבמה וחשבה שע"י חליצת הגדול תהא מותרת להנשא ליבמה הקטן. ענין אאמע"ר כשיש רגל"ד כתובות ד' ט' יבמות ד' קי"א. בכורות ד' כ'. ב"ש סקס"ז. כנס יבמתו בלא עדי יחוד קדושין ד' י"ב יבמות ד' נ"ח וד' ל"ה נדה ד' מ"ה שבת ד' י"ב. סוטה ד' ו' וד' י"ח א"ק תופסין ביבמה קדושין ד' ס"ה כדמחייב לאחריני למי שקדשה מקודם שיחולו הקדושין לאחר ל'. יבמות ד' ל"ט. גלגול שבועה. טעה בדבר מצוה. ענין הותרה ודחויה.

סימן י

גט חקוק על ידו של עבד. ה"ז גיטך והנייר שלי, כשאמר תתגרשי בו לאחר ל' גיטין ד' פ"ד כתובות ד' פ"ה.

סימן יא

סוגיא דב"ב ד' כ"ג אין ירושלים מביאה ע"ע ענין כ"נ וכ"ה כדהוי מקומו ממש. ירוש' פ"ט דסוטה. מעילה ד' י"ג כדאייתי עצים מעלמא. יו"ד סרצ"ה וסקכ"ט. חולין ד' צ"ה. ירושלים לא נתחלקה לשבטים. פסחים ד' י"ד תד"ה ב' פרות ומ"א סתס"ח. יומא ד' כ"ג. ב"מ ד' י"א בשדה ולא בעיר.

סימן יב
בהמה שנדקרה ע"י אומן רופא בין הצלעות ולא יצא פרש אם יש להתיר למוכרה לא"י. סנהדרין ד' ל"ג חולין ד' מ"ב. לא אמרה תורה שלח לתקלה שהמצוה תביא לידי מכשול. בטול איסור לכתחילה.

סימן יג
היתר עגונה ע"י תעודה שמת בעלה, פונדקית שהוציאה מקלו ותרמילו. יו"ד ספ"ו כדמירתת שלא יותפס בשקרו. חולין ד' ג' יבמות ד' מ"ז. יו"ד סס"ט כשאינו ידוע אם הדיח הבשר.

סימן יד
סוף סנהדרין וד' ע"א שללה ולא שלל שמים, יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה כו', מחובר לקרקע אי הוי כקרקע. מזוזה שאינה קבועה בדלת. דחיית ל"ת כשבא ע"י פשיעה. עירובין ד' ך' יבמות ד' ו'.

סימן טו
מבטל קשר השדוכין אם יש לו תורת נתבע, סי"א ור"ה ד' ל"א כשהלך הב"ד למק"א.

סימן טז
בענין מינוי מו"צ ע"י נתינת כסף לצורך בנין מקוה. בענין אי אומרי' לאדם חטא כדי שלא יכשל חבירו באונס. ריש כתובות ומ"א סי' ש"ו מגילה ד' ט"ו וספ"ח דתרומות כתובות ד' נ"א סנהדרין ד' כ"ב ע"א ד' ל"ו. סוטה ד' כ"ה יסתרו כל העקרות כו' קדושין ד' ס"ט נשואי שפחה כדי לטהר בנו. קדושין ד' נ"ה מנחות ד' מ"ח. יבמות ד' קט"ז ב"ק ד' פ' יבמות ד' ס"ב. אמ"ש סנ"ג.

סימן יז
נתוח ע"י רופא כדי למנוע העבור אי הוי כשתיית כוס עקרון. שבת ד' ק"י. יבמות ד' ע"ט סריס אדם. סנהדרין ד' ע"ח גבי גוסס. מכות ד' כ' כשהניקף מסייע. פס"ר דלא ניחא ליה ב"מ ד' צ' שבועות ד' י"ח. או"ח, סשכ"ח. אי גרמא קילא טפי מאמירה לא"י. פועל א"י בשכר. בכורות ד' ל"ד. ביצה ד' כ"ז.

סימן יח
כשהטעו להמגרש בהשלשת הכסף וכדומה. גיטין ד' מ"ו. אינו נאמן לומר שאילו הי' יודע כו' לא הי' מגרשה. יבמות ד' פ"ח כשאומרת ברי לי, כתובות ד' פ"ה. אי אגלי מלתא למפרע. פרש"י יבמות ד' ק"ו וד' מ"ד. גיטין ד' ל"ב הטוב ומטיב כו'. ברכות ד'

נ"ט. קדושין ד' ס"ב האמ"ל לאחר שאגרשך. כתובות ד' ט' דקרי לה ספק א"א לפי שהיו מגרשין בצנעא.

סימן יט

כתיבת שם שאנא וסאניא בגט. לא מסקי בשמייהו כו'. או"ח סקכ"ח. גיטין ד' ס"ד דהוו קרו לה נפאתה. גיטין ד' ס"ו. קדשה ספק קדושין אי הוי שינוי בשליחות. נזיר ד' י"ב וסוף בכורות, שליח שתרם ופיחת. קדושין ד' מ"ט.

סימן כ

קברי עכו"ם. ב"ב ד' ק' וד' כ"ב. בכורות א ד' מ"ה. נדה ד' מ"ז. נזיר ד' ד'. ע"א ד' ל"ו ר"ש דריש טדי"ך משום כי יסיר. ברכות ד' נ"ח. נזיר ד' מ"ט נפש בהמה. ביצה ד' כ"א. אמ"ש סל"ט דאתרע חזקת טהרה. נזיר ד' ס"ד וד' נ"ד, נדה ד' נ"ה כהני חזקה. כתובות ד' כ"ה. חולין ד' צ"ו בתוס' כשהוחזק ע"פ ע"א. ברכה על הספק. חב"ש ס"ב,. בכורות ד' מ"ה כשנושא נשים בעבירה. יבמות ד' פ"ח סנהדרין ד' ה'. מוע"ק ד' י"ד בכורות ד' כ"ז, ת"ט מדרבנן אי מחוללת ועומדת. נזיר ד' מ"ב. גיטין ד' ע'.

סימן כא

חזקת ירושה במינוי רבנות. נזיר ד' מ"ז כשאלה כה"ג. ב"ב ד' י"ב. סוף הוריות, כתובות ד' ק"ג. ריטב"א מכות ד' י"ג. ברכות ד' ל"ד. אחוי קידה, נתקבל ע"ד המנהג, צורך הדיוט טפל לצורך גבוה ב"מ ד' צ"ז, סוטה ד' מ'. סוטה ד' מ"א אביו ואמו מישראל, סנהדרין ד' פ"ב בת יתרו מי התירה לך, יבמות ד' מ"ו וד' ע"ו וד' צ"ח. יומא ד' ס"ו וד' ע"ה. ב"ב ד' קנ"ט. זבחים ד' ק"א. חולין ד' י"ז. קדושין ד' כ"א. נדרים ד' ל"ת, ברכות ד' כ"ח מזה בן מזה.

סימן כב

ענין סחורה במאכלות אסורות ע"י, שוכר א"י. סוכה ד' ל"ט. בכורות ד' ל"א שאין נמכר באטלז. פסחים ד' כ"ג. חולין ד' ק"ג ו"ד קכ"ח בכורות ד' י'. זבחים ד' ע'. ב"ק ד' פ"ב. בכורות ד' ו'. פסחים ד' י"א. יבמות ד' ס'. ב"ק ד' י'. מד"ר גבי נזיר. או"ח סי' ת"מ ויו"ד ספ"ח. חולין ד' ק"ד וד' ק"ו. ברכות ד' מ"ב כתובות ד' ס"א. ענין חשש תקלה יומא ד' ס"ז, ע"א ד' מ"ה שבת ד' כ"ג פסחים ד' ל"ג.

סימן כג

שבת ד' כ"א פך אחד של שמן כו'. חגיגה ד' כ"ה שאין הקדש ניצול בצמיד פתיל. זבחים ד' כ"ב. ענין טומאה הותרה בצבור, הדלקה לאו עבודה. פסחים ד' י"ט דעזרה הוי ר"ה.

ריש חולין. הסה"ד הוי פסול טומאה. פסחים ד' ל"ד. תוס' חגיגה ד' כ"א. פסחים ד' ס"ד דלא סמכי' אניסא. מנחות ד' מ"ט. אין מעבירין על המצות. מ"א סתרע"ב. מנחות ד' פ"ט.

סימן כד

פסחים ד' י"ד רחסגה"כ. מנחות ד' ק"ב חגיגה ד' כ"ג דל"מ חבה"ק לשני דברים. סוטה ד' כ"ה עירובין ד' פ' בכורות ד' י' סוכה ד' ל"ה. ב"ק ד' כ' ב) שבת ד' כ"א פסחים ד' י"ז משקי בי מדיגחא יא. טומאה הותרה בצבור ג) מנחות ק' הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי. ירוש' פ"ח דפאה. אמ"ש סי' צ'.

סימן כה

בענין רועה א"י שאמר שפגע ונגע זאב באחד מהעזים. יו"ד סק"ל וסשי"ג דכדאיכא אומדנא נאמן כשהוא מסל"ת. בכורות ד' ל"ה שא"ל שאסור לשחטו עד שיפול בו מום. בכורות ד' כ"א דאם איתא דבכרה אשתבוחי כו', חזקה מאיסור לאיסור יו"ד סט"ז וסמ"ח ואה"ע סי"ז וסוף יבמות. קדושין ד' ס"ו אי מלמדין לומר איני מאמינך. גיטין ד' נ"ד זבחים ד' ע"ד.

סימן כו

היתר עגונה ע"י עדות עברין. יו"ד שס"ט בענין מסל"ת כשיודע בטיב הדין. נמ"י פז"ב כשאינו רשע דחמס. עכו"ם שהגיד בלי שאלה, כשאין העכו"ם נהנה בחליפיו. מ"א סתקי"ג. ב"ק, ד' קי"ד בעלים מרדפין אחריהם. אוכל נבילות לתיאבון ופלוני רבעני. ב"ב ד' צ"ג המוכר עבד ונמצא גנב כו'. עבד כשר לעדות אשה.

סימן כז

שוחט פסח על החמץ שבחוץ מחומת ירושלים. פסחים ד' מ"ט ההולך לשחוט את פסחו כו'. ד' צ"א. ב"ק ד' צ"א דקאמר בעינא למעבד הא מצוה. גזל חמץ במועד כו'. איסורי הנאה אי מקרי שלכם. חולין ד' קל"ט כדמחויב לאתויי לב"ד. קדם וכיסה. איסור שוה"נ מחיים ענין אאמע"ר וענין מודב"ק. בזה"ז דליכא ב"ד. כשאומר שלא בטל בלבו. חמץ לחמי תודה. של גבוה ליכא בב"י. דחיית מ"ע דאכילת קדשים לל"ת דלפני זמנו.

סימן כח

חו"מ סי' ק"נ שטר שלא ניתן להכתב. כתובות ד' צ"ד אימא בר כ"ט בניסן את. תפיסה בקרקע כדליכא חזקת מרא קמא השתא הוא שלקחה. ב"מ ד' ק'. לא קנה עד הזמן הנכתב בשטר. יד בעהש"ט על התחתונה. סוף מנחות. כופין על מדי סדום. קדושין ד' י"ב. הכיר בה לוקח שאינה שלו. עירוכין ד' ז' ש"כ סקט"ז.

סימן כט
הלילה הזה כולו צלי. פסחים ד' ע' כריתות ד' ט"ז פסחים ד' פ"ח בכורות ד' כ"ז נזיר ד' כ"ג אכילת פסח על השובע. שבת ד' קי"ח. תמורה ד' כ"ג. תקנה בקדשים. כשחל פסח במוצ"ש אי אומרין מן הפסחים ומן הזבחים. סוף סוכה. דבר שבחובה כו'. פסחים ד' ס"ו וד' נ"ט. שבת הותרה אצל ק"פ או דחויה.

סימן ל
בענין הכחשת שו"ב לדברי הרב. בענין חיוב להראות סכינו לחכם. כשהי' ניכר דשף מדוכתא. זבחים ד' ע"ד. הקריבהו נא לפחתך. בכורות ד' מ'. חולין ד' נ"א כשהפריס עג"ק. ביצה ד' ל"ד. בענין מוקצה לחצי שבת

סימן לא
ספק דרוסה. חולין ד' מ"ג ובכורות ד' כ'. ניקבו קרומי הושט זה שלא כנגד זה, חולין ד' ס"ח דכיון שנטרפה אין לה היתר. חתיכת הרגל למעלה מצוה"ג. אי בדרו לה סמא חיא. בכורות ד' ל"ח דחשיב מום כשאין מתרפא מאיליו. נסתם כשר. שהיית יב"ח ל"מ לברר ספיקא דפלוגתא. ר"ן ספ"ק דקדושין בענין ספק ערלה דהלמ"מ. ברכות ד' ל"ו. ב"ב. ד' כ"ד.

סימן לב
השגת גבול שכירות פאכט. ספק תקנה. ספק ממון עניים. דין מצרן. עני המהפך בחררה קדושין ד' נ"ט. כשקנה החמץ אחה"פ מהא"י הלוקח מתנה מתבטלת בג"ד. סשל"ז כשמחוסרין הפסיקה. גיטין ד' ל' ענין מכירי כהונה.

סימן לג
צירוף סל לחלה. כמאן דמטא לידיה בשעת גלגול. גיטין ד' ל' שבת ד' קמ"ח ב"ב ד' פ"ח ביצה ד' מ' בכורות ד' י"ח אקנויי מקני ליה בחצירו ב"ק ד' מ"ח חצר השותפין. קנין חזקת תשמיש. ב"ב ד' קמ"ד או"ח סשס"ט. עירוב תבשילין כשרגיל לערב לאחרים וכשמזמין על שלחנו. מנחות ד' ס"ז. אין דיחוי וחייב כשהשלים לכשיעור מתהפך לדבש ע"ז ד' ל"ט אויר בית מצרף לחלה. צירוף תנור ומחובר לקרקע ב"ב ד' ס"ו שבת ד' קכ"ה תענית ד' י"ט זבחים ד' צ"ה כשצלה חטאת באויר תנור. פסחים ד' ע"ו צלי קדר סנהדרין ד' ד' פסחים ד' מ"ט מנחות ד' ס"ג וד' ע"ב תנור מקדש זבחים ד' צ"ג פסחים ד' פ"ה אגד כלי. מנחות ד' צ' שאין כ"ש מקדשין אלא מדעת.

סימן לד

כ"ר שאינו עומד על האש ירוש' פ' כירה יו"ד סצ"ב כששואב מכ"ר. ענין מוליאר פסחים ד' מ"ב. זבחים ד' צ"ז מריקה בחמין היתירא בלע ביטול איסור לכתחילה.

סימן לה

הכשר כלי זכוכית שמחזיקין בהן שכר כדבלע היתירא ויש רק טעם חמץ אי חוזר וניער. שתיית מי דבש שנמצא בה חטה כבוש מעל"ע וכשמפליט מעט מעט. כששבע מבליעות קמא קמא בטל ענין תרי משהו. צ"ג וצ"ר שטרפן זב"ז. אי קודם זמ"א אמרי' כבוש כמבושל. הא דאין כ"ח יוצא מידי דופיו אי דוקא כשנבלע בחמין. כדא"א להפריד האיסור בהגעלה נעשה נבילה. הגעלת ג"פ. כ"ח מבשל ושונה ומשלש ריחא ובישול בלא בלוע וכלי נחושת אי דוקא של חטאת טעון שבירה. התוך וחיפוי זכוכית כדשיע בלע. יו"ד סע"ג. יומא ד' ע"ח כדליכא הפ"מ בכל קדירה בפ"ע. לדידי חדתא קעבדי' הוצאות יו"ט אם מוסיף מוסיפין לו, חולין ד' קל"א.

סימן לו

תינוק שנולד ברגל עקומה וע"י עשיית אפעראציא קודם המילה לא יהא אפשרות למולו בזמנו. סשכ"ח כשנשמט פרק ידו. שורינא דעינא בלבא תלי נדה ד' נ"ה ב"ק ד' פ"ד ברזלא מזרף זריף. קוץ בושט עין שמרדה וכה"ג לענין מילה. בזבוז ממון בשביל מצוה עוברת. ב"מ ד' ל' כתובות ד' ד' פסחים ד' מ"ו איסור דרבנן בקו"ע סנהדרין ד' ע"ג ופ"ז דכלאים ביצה ד' כ"א ע"ז ד' י"ב קוץ דצערא. פטור מצטער. כריתות ד' ט"ו יו"ד סקנ"ז בענין סכנת אבר. אשתפך חמימי דלאחר מילה סרס"ו. שוחט מפני שמחת יו"ט ואח"כ מצות כסוי הוא שדוחה. סוכה ד' כ"ה עוסק במצוה כו' מנחות ד' מ"ט. הקריבהו מבעו"י שלא יבא לידי בל תאחר. כתובות ד' ג' או"ח סרמ"ח. אמול ואצא סכנה. גרמא דגרמא. ליל ח' בערל שהגיע זמנו בענין הנ"ל ר"ה ד' ט"ז ביצה ד' י"ז ע"א ד' ה' פסחים ד' ד' וד' ע' הלך וישב בדרום. משלחין אי מהן לדרך רחוקה. ד' ה' שמשבית קודם הז' ימים. קדושין ד' ל"ג.

סימן לז

פסח שבא במרובה אין מביאין עמו חגיגה. ד' פ"ט כי קבלינוך לתקוני זביחה. עשה שיש בו כרת סייג שיאכל קודם חצות חגיגה היתה מתבערת עמו ד' ק"כ תוד"ה מפטירין ברך על הפסח פטר את הזבח. כשלא ברך עובר לעשית המצוה שבת ד' י"ד. ד' קט"ו לאחר שמלא כריסו כו' מן הזבחים ומן הפסחים פסח בן שנתו ורכיך וחיישי' לשבירת עצם. ד' פ"ה אין עליו כזית בשר במקום זה כו'. אי שיעור פגימה בכדי אנ"ל זבחים ד' צ"ז חולין

ד' י"א דמנח גומרתא. כדהוי קלקול. שריפת עצמות הפסח מפני התקלה. איסור שב"ע כשנפסל. אכילה דרך גדולה חולין ד' קל"ב, נראה כאוכל קדשים מבחוץ. מקריבין אע"פ שאין בית.

סימן לח

מוכר שדהו מפני רעתה אי קונה בכסף גם במקום שדרכן לכתוב שטר ב"ב ד' ג'. כשלא כתב בשטר מכירה להא"י שמוכר בתורת שליחות רק שמוכר חמצו. הפקיר חמצו בי"ג ועעה"פ. כי משכחת ליה נבטליה. מחשבה מוציאה מידי מחשבה. חולין ד' ד' חמצן של ע"ע ודכה"ג ל"מ הביטול.

סימן לט

אי שוה"נ אסור בהנאה מחיים כתובות ד' ל"ד אמ"ש סמ"ו אי דומיא דש"ח. חולין ד' ד' שאסור למכור לכתחילה. ניקב הושט אי הוי נבלה מחיים. ב"ק ד' ס"ו. זכות בעלים מה שבידו לקיים המצוה טביחה האוסרת הויא שינוי. כשמסרו לשומר כו'. חולין ד' פ"ה וד' ק"ג אמ"ש סמ"ו.

סימן מ

האוכל מצה בעה"פ כו' פסח ששחטו שחרית. הוא עצמו מחזיר עליו לשרפו כו' ד' צ"ט אמ"ש ס"נ.

סימן מא

נדרה הנאה מיבמה ומצאה אח"כ היתר לנדרה. היתר נדר בג' הדיוטות. איסור מצד תקנת רגמ"ה. שמא אין מכוין לשם מצות יבום. מצ"כ. ד' ל"ט יכול תחזור להיתרה כו'. אה"ע סקס"ו חליצה פסולה צריכה לחזור כו'.

סימן מב

קדושין ד' י"ג מיתת הבעל מתיר. ב"ק ד' ק"י כתובות ד' מ"ז יומא ד' י"ג. ענין הפקעת קדושין יבמות ד' ס' וד' ק"ז וכתובות ד' ל' יבמות ד' י"א כתובות ד' ט' ב"ב ד' י"ב גיטין ד' פ"ב קדושין ד' ע"ח קדושין ד' ו' גיטין ד' מ"ב חצי' שפחה ירוש' פ' כלל גדול נדרים ד' צ' כתובות ד' ל' וסוף גיטין סנהדרין ד' נ"ח וגיטין ד' ב' בכורות ד' כ' שט"מ ב"ק ד' ק"י גיטין ד' ע"ג שט"מ כתובות ד' ג' ב"ב ד' מ"ח ריש יבמות ב) סוגיא דנזיר ד' י"ב חולין ד' קמ"א ב"מ ד' ק"ב כתובות ד' ע' גיטין ד' ס"ו ב"מ ד' ח' וד' י' שבת ד' קל"ג ונדרים ד' ל"ו ג) כתובות ד' י"ט ב"ב ד' קמ"ו וד' קמ"ח. קדושין ד' ז' וד' מ"ח קדושין בשט"ח ובמחובר לקרקע.

סימן מג
בענין המחלק נכסיו לבניו בחייו ומשוה הבכור להפשוטים כתובות ד' נ"ג וד' מ"ט מגילה ד' כ"ו ב"ב ד' קכ"ז. מיגו דהעזה. ירושת ע"ע. חו"מ סר"ח וסרנ"א. כתובות ד' י"ט שעבודא דר"נ בבע"ח א"י. תמורה ד' כ"ה ב"ב דקל"ז תקנת מזונות האשה והבנות ב"ב ד' קט"ו כשאינו מניח בן ליורשו. ב"ב ד' ק"ל תמורה ד' ד' ב"ב ד' נ"ה מנחות ד' מ"א יבמות ד' י"ז ב"ב ד' י"ב גיטין ד' מ"ח ב"ב ד' קל"ג ובירוש' ב"מ ד' ס"ב. מ"ש העיטור ותשב"ץ.

סימן מד
אמ"ש ס"פ. כתובות ד' ע"ב סוטה ד' ג' וד' כ"ה סוף גיטין כתובות ד' ט'. כשנחשד באיסור חלב והכשילתו באיסור דם. ריש זבחים. אה"ר סמ"ז. ח"ל שלא הכיר בה. יבמות ד' נ"ח סוטה ד' כ"ח פסחים ד' ע"ב. אה"ר סל"ז. שבת ד' י"ב יבמות ד' מ"ב מתעסק בעריות. כשמכשילתו באיסור דרבנן. טומאת כתמים. יו"ד ס"א. חו"מ סרל"ד. ברכות ד' כ"ה. ד' י"ט. שבועות ד' י"ז פסחים ד' ל"ג. אמ"ש סנ"ח. שבת ד' ל"ב, ב"ק ד' צ' כתובות ד' ס"ו.

סימן מה
מינוי רבנות בכסף לצורך בנין מקוה. ברכות ד' כ"ז יו"ד סרכ"ח שבועות ד' ל"ו עה"כ ארור האיש סוטה ד' מ' ירוש' רפ"ד דפסחים אמ"ש סכ"ט לפרש ביה"ג יו"ד סרי"ח.

סימן מו
אמ"ש סי"ט משכנו בשעת הלואתו ב"ב ד' ק"ע ב"מ ד' פ"ב וד' פ' דתפיש אחוביה.

סימן מז
ע"א ד' י"ב שלכדה"נ הע"ז פסחים ד' כ"ו ומעילה ד' י"ט. נדה ד' נ"ה עור המת סנהדרין ד' מ"ז ב"ק ד' י' חולין ד' ק"כ ב"ק ד' ע"ב פסחים ד' כ"ב כמים הנשפכין ע"א ד' נ"ג סנהדרין ד' ס"א ב) יבמות ד' ע"ה חולין ד' מ"ה אמ"ש סמ"ד ג) גיטין ד' י"א אשלד"ע ע"א ד' כ' גיטין ד' י"א מגילה ד' כ"ח ע"א ד' ס"ד בענין מתנ"ח. תענית ד' כ' חולין ד' קי"ב פסחים ד' כ"ב. נדרים ד' ל"א וריש בכורות וי"ד סק"כ. אמ"ש סצ"ב וסס"ד וסנ"ד מהירוש' פי"א דיבמות ופ"ח דתרומות. ב"מ ד' ע"א ענין שליחות בשחרור עבד.

סימן מח
כשהרופאים מכירין שהי' סריס חמה ושלא ראה שעה א' בכשרותו והיבם אינו רוצה לחלון. סקע"ב. יבמות ד' ע"ט וד' קי"א וד' נ"ג סוכה ד' מ"ב סנהדרין ד' נ"ה וד' ס"ט שבועות ד' י"ח ב"ק ד' ל"ב. אמ"ש סע"ה. בענין המצוה על היבמה. סוטה ד' כ"ו סימני שוטה. נדה ד' כ"ב אמ"ש סס"ג. חגיגה ד' י"ד אמ"ש ספ"א. כריתות ד' י"ב. אה"ע סקס"ז כתובות ד' י' סקנ"ד. קדושין ד' י"ט. קדושי טעות משום שא"ר לאישות ח"ל שלא הכיר

בה ר"ן כתובות ד' ק', אכילת דבר איסור ומתעסק בעריות. ענין תקלה. מו"ק ד' י"א יבמות ד' י"ב כתובות ד' ע"ז קדושי נפל קדושין ד' נ"א נדה ד' כ"ג יבמות ד' קי"ט מה לי איסור לאו כו' גיטין ד' פ"ג ביצה ד' כ"ה קדושין ד' כ"ב יבמות ד' ס"ט ילדה תאכל בתרומה. חגיגה ד' י"ד אה"ע סכ"ו. ב"ב ד' קל"ד קדושין ד' ס"ג.

סימן מט

סוכה ד' ל"ו אתרוג שנקבוהו עכברים תיקון מנא ביו"ט מ"א התרמ"ו. מצה"ב מצות ואנוהו.

סימן נ

סי' תרכ"ט סכך בכלים חדשים הראוין לקב"ט מנחות ד' ס"ט ושבת ד' נ"ב. שינוי מעשה לענין שלא יקב"ט מכאן והלאה, סוכה ד' י"ג. קדושין ד' ס"ו. בענין ספק אי נפקע חיוב המצוה.

סימן נא

אה"ר סמ"ו, בכורות ד' מ"ט קדושין ד' מ"ו ב"ק ד' מ"ח ב"מ ד' צ"ד וד' מ"ג ובתוס'. כשידע שהוא חשוד איהו דאפסיד אנפשיה, א"ה בממון אחה"ר. חזקת מרא קמא מתנה כמכר שבת ד' י'. שלא להשתמש בכהן.

סימן נב

פסחים ד' כ"ב חולין ד' ל"ג וד' ק"ו חלקו מבחוץ פטור. מי איכא מידי כו'. ע"ז ד' ה' קדושין ד' כ"ד זבחים ד' ס"ח. שבת ד' קל"ו. חולין ד' קכ"ט. ח"ש כדלא חזי לאצטרופי. פסחים ד' מ"ד חולין ד' צ"ו. אמה"ח צריך שיאכל כזית. אמה"ח שלכד"א. פסחים ד' כ"ד. נזיר ד' ס"ב. שבת ד' פ"ו יומא ד' פ"ב נדה ד' מ"ה מנחות ד' ס"ח.

סימן נג

גומע ביצה חיה אי הוי השיעור ברביעית ביצה ד' ג' סנהדרין ד' ה' יומא ד' פ' עירובין ד' פ"ג שבת ד' קמ"ג ע"א ד' ל"ח חולין ד' פ"ז. מ"א סשי"ט וסתקי"ג. ביצה ד' ל"ט שבת ד' ק"ח חולין ד' ק"כ זבחים ד' ק"ט ברכות ד' נ"ב. אמ"ש סל"ג. היתר בצים לב"נ, חולין ד' ס"ב בכורות ד' ו' אכשורי אוכלא. או"ח סק"צ. שבת ד' ע"ז הואיל ויכול לקרוש. סוכה ד' מ"ט ברכות ד' מ"ט נזיר ד' ל"ח. ביצה טורמיטא.

סימן נד

מ"א סתרנ"א. אין מוקצה לחצי שבת יו"ד סרס"ו. סוכה ד' מ"ב אי תורת כלי על הלולב. חגיגה ד' ט"ז. לולב עומד לכבד את הבית. סוכה ד' מ' ב"ק ד' צ"ו שבת ד' קכ"ד ביצה

ד' כ"ג. למצותה אתקצאי. לולב השאול. נטילה בביה"ש. סד"ר דאתחזק חיובא. או"ח סש"י וסי' של"א וסי' תקי"ח ומ"א סש"ח.

סימן נה

כשאסרה ע"ע הממון שינתן לה בתורת קדושין. אס"ה אי הוי שלו. נדרים ד' מ"ז או"ח סתרמ"ט. ב"ק ד' ק"י ב"ב ד' קכ"ו תמורה ד' כ"ה. אה"ר סמ"ח וסכ"ט אמ"ש סע"ג. הפקר ב"ד ריש כתובות ב"ק ד' ק"ד. סנהדרין ד' ג' ב"ד חצוף. מכירת מבכרת. ב"מ ד' מ"ח מוכר שט"ח וקדושין ע"י קנין מעמ"ש. ב"ב ד' קל"ו קנין פירות של הבעל. כתובות ד' כ"ו. הואיל דאיסורא פסחים ד' ס"ב.

סימן נו

יתרת מעי שיצא מן הדקין כענף מן הבד מובדל וסתום בסופו. ענין שהיית יב"ח. בכורות ד' כ"ח זבחים ד' ע"ה. כתובות ד' ע"ו קדושין ד' ס"ו. מנחות ד' ל"ו נדה ד' כ"ד ב"ק ד' י"א. א"א לצמצם. ספק חיוב ממון. חולין ד' נ"ז. בענין ז"ט אי מוליד. גיטין ד' מ"ג. חגיגה ד' ד' אגלאי מלתא למפרע פסחים ד' פ"ז חולין ד' מ"ב. אה"ר סט"ו. סוטה ד' כ"ה.

סימן נז

סוטה ד' כ"ח. סוטה קודם השקאה. יבמות ד' ס"ח וד' פ' כתובות ד' ט"ו. מחילה לאחר סתירה. גיטין ד' ע"ט. אמ"ש ספ"ז. מחילה בטעות. ספק היכא דאתחזק איסורא. יבמות ד' פ"ז.

סימן נח

נדר בית דירה להתפלל ואמר שנתכוין רק לשנה אחת. יו"ד סרל"ו וסרל"ב וסר"י וסריי"ז וסר"ח וסריי"ט. נדרים ד' נ"ה שבועות ד' כ"ו וד' כ' וד' כ"ט גיטין ד' ע"ה מנחות ד' ק"י אה"ע סקמ"ג וסקי"ד. חו"מ ס"ס וסריי"ב פסחים ד' ס"ג וקדושין ד' נ' דברים שבלב. או"ח סקנ"ב ור"ס מ"ב. חו"מ סר"ז גילוי דעת במתנה. אמ"ש סנ"ד בענין יד בעהש"ט עה"ת. יו"ד סרנ"ט אוקי בחזקת מארי' או"ח סקנ"ג.

סימן נט

היתר חר"ג כשיש אומדנא דמוכח שמתה אשתו יבמות ד' מ"ד קדושין ד' כ"ב. פת בסלו. חו"מ סרפ"ה שאין מעמידין אפוטרופוס לבורח ב"מ ד' ל"ט גיטין ד' נ"ב ב"ש סט"ו וסקנ"ח וסקס"ה. יו"ד סשצ"ב. ב"ב ד' ל"ב ברכות ד' נ"ח. משאל"ס. ח' ונדוי. ב"ק ד' פ"ב מו"ק ד' י"ד וד' ט"ו שבועות ד' ל"ו כתובות ד' כ"ב למעלה סמ"ה.

סימן ס
חו"מ סקנ"ד כשהחזיק בהכנסת זבל שהי' ביד הא"י למחות בדיניהם. סקמ"ט וסס"ו וססש"ט וסמ"א. בכורות ד' י"א וד' מ"ו קאתינא מכח גברא כו'.

סימן סא
תו"מ סקע"ה כשהמוכר נתרצה אח"כ להמצרן.

סימן סב
סתרע"ג תערובת נר חנוכה. זבחים ד' ע"ב פרוסה של לחה"פ יומא ד' ל"ט. מנחות ד' כ"ג וד' ע"ט וד' ק'.

סימן סג
אור עלעקטרי שבת ד' כ"ג מנחות ד' פ"ט. מצוה בראשון יומא ד' ס"ד תמורה ד' כ"ג מנחות ד' ס"ד. שבת ד' כו'. שמירה מסכנה. סוכה ד' ל"א וד' ל"ב.

סימן סד
כבתה נ"ח קודם קבלת שבת, ב"ק ד' כ"ב סוכה ד' ז'. שמן שריפה. ענין שריפת קדשים קדושין ד' ל"ד.

סימן סה
שימת מוך ופעסאריוס, אמ"ש סכ"ט וסנ"ג. יבמות ד' ל"ד. פס"ר כדלא ניחא לי'. זבחים ד' צ"א נדה ד' ט"ו שבועות ד' י"ח כתובות ד' נ"א. סנהדרין ד' נ"ד וד' ק' ביצה ד' כ"ה ב"ב ד' ס' נדרים ד' ט"ו כתובות ד' ל"א שבת ד' כ"ד. למעלה ס"ג ביצה ד' ח' עירובין ד' ק'. פק"נ אי הוי בתורת דיחוי. או"ח סרמ"ח וסש"ו כתובות ד' ג'. למעלה סט"ז וסל"ז. יו"ד סרל"ב כתובות ד' ע"ב נדה ד' מ"ב יבמות ד' ל"ה וד' ע"ז גיטין ד' ע"ד וד' פ"ד נזיר ד' י"א כתובות ד' ע"ד מגילה ד' י"ג סוכה ד' ל"ז. אמ"ש סס"ג נדה ד' כ"ב חולין ד' ד'. סכנת מילה ותענית יוה"כ, ירוש' ריש יבמות זבחים ד' צ"ז. מ"א סתרי"ז. נזיר ד' כ"ג. בעידנא כו'. יבמות ד' כ' וד' פ"ז. סוטה ד' י"ח כרבן בסיב. סוכה ד' מ"ט מ"א סר"י סוכה ד' כ"ו ירוש' דשבועות כרכו בעלי קנים. כורך בשר נבילת העוף. ביצה ד' ל"ט מ"א סתקי"ג זבחים ד' ל"ה או"ח סתנ"א. אמ"ש סכ"א שבת ד' ק"כ מיעוט שאינו מקפיד. אמבטי. יבמות ד' י' וד' י"ב ירוש' פ"ד דיבמות. פסחים ד' ט"ו. אמ"ש סנ"ג ב"ש סכ"ה יבמות ד' ע"ו סנהדרין ד' ל"ח וד' נ"ח. קדושין ד' כ"ב יתומה בחיי האב ב"ש סקנ"ה. יבמות ד' צ"ח סוטה ד' מ"ב יו"ד ס"ס קצ"ו פולטת וכיבדה ביתה בחמין.

סימן סו

נשיא הכל מטמאין לו. כתובות ד' ק"ג פסחים ד' ע'. ירוש' פ"ז דנזיר. הקרבת ק"פ בטומאה. יבמות ד' ס"א נזיר ד' נ"ד חגיגה ד' י"ז תשלומין לעצרת. יומא ד' י"ד ב"ב ד' קע"ד. זבחים ד' ק'. שבת ד' ל' מנחות ד' נ"א ביצה ד' ו' סנהדרין ד' מ"ו. זמן מ"ת בשבועות מ"א ששי"א טלטול ע"י ככר. חולין ד' קכ"ה אמ"ש סי"ג. יו"ד ששס"ד תפלין ביום קבורה מו"ק ד' כ"א שבת ד' כ"ד.

סימן סז

זמן מוצ"ש כשאין כוכבין נראין גיטין ד' ו' חולין ד' ס'. יו"ד סרס"ב. ב"ב ד' פ"ד חולין ד' י"ז. אמ"ש ספ"ה. ע"ז ד' כ"ה העמדת השמש. סנהדרין ד' צ'. מו"ק ד' כ"ה יומא ד' כ"ח אה"ר סי' א' עירובין ד' ל"ו קדושין ד' ס"ד יבמות ד' צ"א הורו ב"ד ששקעה חמה. מ"א סתקס"ב. מגילה ד' ה' הוריות ד' ד' כריתות ד' י"ז כדאקבע איסורא בביה"ש. ביצה ד' ק' ב"מ ד' ק'. אתרוג בביה"ש דיום ז'. למעלה סנ"ד שבת ד' קל"ג. טרוד בדבר מצוה סוכה ד' מ"ב, קיום המצוה צריך שיהא בודאי. ד' קל"ה. ריש ברכות. שבת ד' קי"ח.

סימן סח

בענין היתר עגונה כשהנטבע נחר בגרונו. אמ"ש סנ"ו. ירוש' פ"ט מסוטה, גוסס מגויד יבמות ד' ק"כ חולין ד' נ"ז נדה ד' נ"ה. למעלה סל"א ערכין ד' כ'. יבמות ד' ע"ט. גוסס ג"י. יו"ד ששל"ט וששע"ה, אה"ר ס"א. ברכות ד' ל"ו בכורות ד' מ"ט. תרי ספיקי. כתובות ד' ס"ב סוף מו"ק שבועות ד' ל"ג. רובא ותרי חזקי קדושין ד' ע"ט נזיר ד' מ"ג ע"ז ד' מ'. צו"מ קלא אית ליה. ע"מ שאני צדיק כו'. אין מזכירין מעשה נסים. ספינת הירדן. בכורות ד' ל"ו. ברכות ד' נ"ד, ב"ב ד' ל"ט זבחים ד' ז' נדרים ד' ל' אטבע בדגלת ב"מ ד' כ"ז בכורות ד' כ"ה, שקעה חמה מנחות ד' כ'. בכורות ד' נ"ד עירובין ד' מ"ג שבת ד' ק"ח סוטה ד' לד'. כ"נ וכ"ה חולין ד' צ"ה ופ"ז דשקלים. ב"מ ד' כ"ג ב"ב ד' כ"ג מנחות ד' מ"ג גיטין ד' י"ט חולין ד' ע"ט. צירוף סי' כריתות ד' י"ז. אה"ר סי"א ים גלוני ירוש' עירובין ב"ב ד' כ"ד שבת ד' ק"ח. כתובות ד' י"ד בענין אומדנא כתובות ד' כ"ב וד' פ"ה כריתות ד' כ"ד ב"ב ד' נ"ח כל המוציאו. ב"ב ד' קמ"א חולין ד' י"א חו"מ סרפ"א מכות ד' כ"ג. ר"ה ד' כ"א שבועות ד' ל"ד ב"ב ד' ל"ה שודא דדייני גמל האוחר כו' נגח והפקיר קודם העמדה בדין ב"ב ד' צ"ג סנהדרין ד' ג'. חו"מ ס"צ בדין נחבל. פ"נ קנסא. ב"מ ד' כ"ד כתובות ד' ל"ג. שבועות ד' ע"א ב"ב ד' קס"ז. חו"מ סמ"ב וסע"ה יבמות ד' קט"ו ב"מ ד' ל"ח ענין דו"ח סוף יבמות. שבת ד' קמ"ה. אה"ר סנ"א. בכורות ד' מ"ו כי אקילו בסופה כו' סוכה ד' כ"ג הפקעת קדושין. חטא כדי שתזכה כו' מנחות ד' מ"ח. ב"ק ד' ק"מ ב"ב ד' מ"ח

ג"ד במתנה. נדרים ד' ל'. קדושין ד' ג' וד' ז' ב' בנותיך כו' זקיפה במלוה. יבמה שנפלה לפני מוכה שחין הזכרת פורעניות גיטין ד' ס"ח ריש יבמות. דרכי נועם. טב למיתב טן דו כו'. תלוה וזבין כשבאה ההנאה לאחר זמן. נדרים ד' ל"א זבינא דרמי על אפיה ש"מ ריש כתובות נדרים ד' כ"ט. אה"ר סמ"ד יבמות ד' ע"ט שעה א' קודם למיתתו. מיתה שריא וגומרת. יבמות ד' מ"ט הפקעת קדושין ע"י זנות. נפשטו קדושי בכולה. מעשה גוסס קדושין ד' ע"ח כתובות ד' ע' פרנס מדידיה עביד. לפ"ע באיסור דרבנן קדושין ד' כ"א. התירה כנגד יצה"ר. סוטה ד' כ"ז פסחים ד' פ"ז קדושין ד' ע"ב. א"פ סל"ט. יבמות ד' ל"ה תרי קולי.

סימן סט

מתנות לאביונים קודם זמן חיוב. לילי שבת גיטין ד' ל"ח. אה"ר סמ"ב אם יוכל לתבוע רק דמי ט"ה. פדה"ב שיחול הפדיון בשבת. כשאין רוצה לקבל המנות. ב"מ ד' ע"ח. שיעור נתינה גיטין ד' כ'. שבת ד' י' מתנה וצדקה. שליחות. מעילה ד' כ"א. נדרים ד' ל"ד אזמניה עליה. אמ"ש סל"א. פסחים ד' כ"ט ב"ק ד' קי"א.

סימן ע

כשאין ידוע לעדים שש"פ במק"א. סנהדרין ד' פ"ז קדושין בככר תרומה טמאה. שבת ד' כ"ג שמצוה עליו לבערו. סוכה ד' ל"ט. ב"ק ד' ע' חצי דבר. הוחזק ע"פ ע"א. אבנא דכוחלא ושומת הנייר. קדושין ד' מ"ו אימא גמרה ומקניא. ד' נ'. חולין ד' נל"ט דוקא כדמחייבי לאחריני ל"מ הודאה.

סימן עא

כשהרב הנתבעי אומר שישבו ב"ד במקומו. סנהדרין ד' כ"ג עירובין ד' ס"ה שבת ד' נ"ו ר"ה ד' ל"א. ב"ב ד' קי"ד. אטרוחי ב"ד. כשעוסק במצוה בקבלת שכר. חו"מ סצ"ה. ב"ק ד' י"א טורח נבלה. כתובות ד' ע"ט ב"ק ד' מ"ח חפר בה בורות. ב"ק ד' קט"ו. שיווי טרחא. רבים לא חשידי. או"ח סרמ"ד ב"ב ד' מ"ג כתובות ד' ק"ה. אומדנא ושודא דדייני. חגיגה ד' כ"ב ב"ק ד' צ"ו אה"ר דרוש ב'. ירוש' פ' כיצד מברכין ברכות ד' מ"ג. שמא לא יקבלו הדין. ב"ב ד' נ"ח דיינא דמפקין כו'. חולין ד' מ"ד איזהו ת"ח כו'. ב"ב ד' ל"ה שבת ד' קל"ט. ענין מנהג, הסוחרים. אין כח ב"ד יפה. שכר פס"ד. ב' אכסנאים. לבוש כמותו. שתית יין. סנהדרין ד' מ"ב ברכות ד' ל"ה.

סימן עב

בגד שאבד בו כלאים. חולין ד' ק"ח. נדה ד' ס"א. פשתן קשה לקבל הצבע ב"ק ד' ק'. כלאי זרעים. למעלה סמ"ד. פני' פסחים ד' ל"ג חולין ד' קט"ז. ב"ב ד' צ"ב רובע דכלאים.

חולין ד' צ"ו כלכית באלפס. כיטול אס"ה. הנאה שאינה של כילוי. ע"א ד' ס"ו. חולין ד' ק"ט וד' קט"ו כריתות ד' ט"ז. חולין ד' קי"א ע"ז ד' ל"ט. כלכית. אה"ר סי"א. חלב בשומן. ביניתא בהדי בשרא. ברכות ד' מ' הא בריחו כו' ריחא מילתא שיחת חולין, ירוש' פ"ג דשבת חולין ד' נ"ח

סימן עג

בענין חרגמ"ה כשהלכה אשתו למדה"י, אה"ע סע"ז ההכרזה במורדת, עע"ד שחזרה בה אי צריך לכתוב לה כתובה אחרת, סוטה ד' כ"ה כתובות ד' ט', כתובות ד' פ"ב שלא תהא קלה בעיניו, גיטין ד' פ"ד שמא יאמרו נשותיהן נותנין במתנה, זינתה אי סגי בהפרשה, ריש זבחים קדושין ד' ס"ה, ז"נ וזה ל"ח יבמות ד' ל"ו, אמ"ש סמ"ג וסמ"ז, אאמע"ר, ב"מ ד' ג', ענין מרגו ומלל"ש כתובות ד' ז' שע"ק, מחילה בטעות, ח"ח וחזקת א"א תלויות זב"ז, למעלה סס"ח, קדושין דף י"ג סוטה דף כ"ה כשיוצא לת"ר ע"י מה שמאיסה עליו, אמ"ש סע"ה, דין אונס שלא יוכל לשלחה, גיטין דף י"ב אם ירצה שלא לזון כו' שהוא קנינו, כשאומרת טא"ל, כתובות דף כ"ב, נדוי על תנאי, צדקה לגרושתו, גירושין כשאין לו לפרוע דמי כתובה, אה"ר סכ"ה, נדרים דף ס"ה, שאלה לנדרו, סדור בע"ח, תורת שעבוד.

סימן עד

זחילה בסדק קטן, שבת דף ס"ה עירובין דף מ"ח דעיילי בהו מיא, ביצה ד' ל"ח ביטול המים, ב"ק דף ק' ע"א דף מ"ו, הכשר שאובין ע"י המשכה בזחילה, חולין דף פ"ד, ראוי לבלוע, עירובין דף פ"ח, מקוה שנמצאה חסרה, סד"ר כשיש חזקת איסור וטומאה, בכורות דף נ"ה, יומא דף ל"א, טהרה קודם עליי' ממקוה, פסחים דף ק"ט, כשנפסק אח"כ ההשקה, ביצה דף י"ח מכות דף ד' עירוב מקוה ומעיין.

סימן עה

ב"ב דף קע"ד, כשמתגרשת שלא ברצונה ושלא בפני ב"ד ובלילה וכשמתגרשת רק בשביל טובתה, כפייה על הצדקה, אה"ר סמ"ו תפיסת העני, קדושין דף ס"ב, כשנתפשרו קודם הגירושין בכל עניני דרא דממונא

סימן עו

גיטין דף נ"ד וליעבר עלייהו קולמס וליקדשה, לצעורי קמכויין, סמ"ע סשפ"ה, לימוד תינוק בספר פסול, אומן שקלקל שלא בכונה, סש"ו.

סימן עז

למ"ש למעלה סי' ט"ז, כתובות דף ד' ולידרוש להו דאונס שרי, פסחים דף ה ודף כ"ז ישנו בבל תותירו כו' כשאין מעב"ד שנתגרשה, קדושין דף י"ג ודף ע"א.

סימן עח
יו"ד סר"א סל"ו חשש שנעשה גומא בצנורות המקוה, חולין דף י"ג ל"ש אלא שלא היפך כו', מחשבת קטן ופתוי קטנה, עלה עלי' זכר, ב"ק דף ס"ו אה"ר סל"ט.

סימן עט
כשכתב לסופר ועדים שיכתבו ויחתמו ויתנו ע"ת לאשתו כתובות דף ט' היוצא למלחמת כו', ענין ז"נ וזה ל"ח, כה"ג עומדת לגירושין, ריש זבחים, כדהוי מצוה וזכות בלא הפסד גמר ומגרש, גט שכ"מ ע"ת ואין כח בהחולה להגיד התנאי, כשמת המגרש ואגלאי למפרע שלא הי' קפידא במה ששינה השליח, ב"מ דף ס"ו ודף ע"ח, גיטין דף ע"א, מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, חשש מתעסק והשטאה, חו"מ ספ"א, כתיבה כדיבור, מדבר שקר תרחק.

סימן פ
בענין היתר עגונה, ריעותא בהעדים, יו"ד סקי"ט שהחשוד כו' כל שהוא חמור בעיני בנ"א יומא דף כ"ג, חולין דף י"ב חשוד אגניבה כו', יומא דף ל"ו, חשש שאלה בבגדים, שבת דף י"ב, נדרי' דף מ"ט, חזקה כל מה שנמצא אצל אדם הוא שלו, אשתהי מתפח תפח, בכורות דף כ"ח דאיכא דלא משתנו, אסקינהו קמן וחזינהו לאלתר, לא כל האדם כו', ספק אשתהי

סימן פא
כריתות דף י"ב ד"ה לא נתכונתי להעיד, מילתא דלא רמיא עילוי', כתובות דף כ' ס' שנין מדכר. ב"מ דף ע"ט המוכר שדהו לס' שנה, אה"ר סכ"א, מיגו דהעזה, כתובות דף ל"ג דאמרי אשתלין, כשנמצא בין העדים קו"פ ולא נתכונו להעיד, קרובין בנשותיהן ונתרחקו, מכות דף ו' הרוג יציל מלוה אינו בגדר עדות, ב"ב דף מ"ה אי דאיכא עדים ל"ל ראה ב"ב דף ה' דכשהודה בפני עדים א"צ להחזיר בעדים, א"י לטעון טענת השטאה כשהודה בפני עדים שנתכוונו להעיד.

סימן פב
קדשה בגזל והקדיש גזלן אחר יאוש, הקדשו וקנינו באין כאחד, ש"מ ב"ב דף ע"ט, חיוב מעילה כשהוקדש ממילא, ב"ק דף צ"ד, סוכה דף ל'.

סימן פג
יו"ד סנ"ח, נפולה כשיש י' טפחים מכריסה, חשש פסיקת החוט, תשלומי היזק מה שנעשה טרפה, ב"ק דנ"ג שור פסהמ"ק.

סימן פד

כשהיורשין רוצים ליתן הכסף שהניח אביהם לתקן המקוה הקודמת ולא לצורך המקוה הנחוצה, סנהדרין דמ"ח חולין די"א ב"ב דקנ"ה חו"מ סק"ז אמ"ש ספ"ב, או"ח סתרכ"א שהמתים צריכים כפרה, הוריות דף ו'. מגו דכעין אגב סוכה ד"ז תמורה די"ט יבמות דק"כ, סנהדרין דק"ד, קצה"ח סרנ"ב כשצוה ליתן מעשר מנכסיו כפי מה שנדר בחייו, ב"ב דקע"ה וענין מלקדה"מ וכשנדר לתן לפלוני כו', ב"ב דקכ"ג מתנה מועטת, חו"מ סרי"ב, סרצ"א שאינו דבר מסוים, יו"ד סרכ"ח אין פותחין בנולד, אה"ר סמ"ו תפיסת העני, גיטין די"ד, סרנ"א, ירושה חלה עם גמר מיתה או אח"מ, קדימת מזונות האשה, תמורה, דכ"ה דה"ר ודה"ת כו', אה"ר סמ"ח, צדקה גמר ויהיב עם ג"מ, שבת דקנ"ג, גוסס סנהדרין דע"ח ערכין ד"ז יבמות דע"ט ב"ק דס"ו כיון דמטא כו', יו"ד סרנ"ט שהיורשין מוחזקין, יבמות דל"ח וחו"מ סע"ה סקכ"ז, זכות להמוריש שיהא הכסף לצורך מצוה.

סימן פה

ענין אאחע"א, כדלא הוי כולל ומוסיף בשעת חלות האיסור, אה"ר סי"ב, הפלאה סקי"ח, כריתות די"ד מכות דכ"ב, בית הבליעה מחזיק ב' זתים, נשבע שלא לאכול מצת מצוה, טרפה על אמה"ח, פסחים דל"ה, חלות נבלה על מסוכנת, חולין ד' ק"א, כריתות די"ג כדהשתא ליכא בשאלה מצד איסור יו"ט.

סימן פו

ענין מולד זקן, הכל תולין עיניהן בקביעות דר"ה ערכין ד"ט, אתם אפי' מוטעין לענין עיבור השנה, קביעת ב"ד שבבבל, ר"ה דכ"ה, סנהדרין דכ"ו, שבת די"ב ירוש' פ"ק דחלה חשין לצומא רבה ב' יומין, מנחות דף מ' סמכי' אדיסקי, סנהדרין דף פ"ז, ברכת החדש בעמידה, קידוש על דעת ב"ד שבאותו דור, ענין ברירה, חו"מ סס"א, ירוש' פ"ב דכתובות.

סימן פז

שיטת ר"ש הזקן דגרושה מינקת מותרת להנשא תוך כד"ח, פרש"י סוטה דכ"ד כתובות דס"ה, תקנת אושא לזון בניו קטנים, זמן תקנת אושא, זבחים דף מ"ה. דבר שבמנין כו' כשבטל טעם התקנה, יו"ד סקט"ז, מ"א ס"ט וסתס"ח וסתרכ"ח, ש"מ כתובות ד"ג ע"א ביבמה. ר"ה דכ"ט גזירה שמא יעבירנו, האידנא דליכא ר"ה, כשחל בשבת זכרון תרועה אשה בושה לבא לב"ד, גיטין דמ"א נזיר די"ב, כתובות דע"ז ואה"ע סקנ"ד חו"מ סצ"ו, גרושה שקבלה ע"ע טיפול הולד, גרושה בגרושה מיחלפא, כשיש מציאות מי שצריך ליניקה כד"ח, א"ה בפק"נ אחה"ר כשיש רק חשש שיסתעף סכנה. אמ"ש סכ"ט.

סימן פח

נזיר די"ח, חזר ונטמא בח', טמא שנזר ב) ירושלמי פ"ג דדמאי אפי' כולו גוי כו' לשון תורה ולשון חכמים, סנהדרין די"א, לשון יחיד ורבים ב"ק דנ"ד פסחים דכ"ג ודל"ז ודצ"א ותמורה ד"ט, המפקיד אצל הא"י כפירותיו. ג) ירוש' בענין סנדל המסומר. ד) ירוש' בענין ביטול יצרא דע"א. בענין חשש כלאים בלבישת האבנט שלא לצורך. ה) פסחים דע"ה למעוטי אבר מעיקרו ביצה דכ"ז דרחמנא אחשבה למלאכה, פסחים ד' ה' הבערה ללאו ולחלק יצתה, שבת דק"ו.

סימן פט

כשאמר שהגדי הוא לקרבן פסח ואומר שכיוון לשחוק, דברים שבלב. למעלה סנ"ט. חשש תקלה יומא דס"ו וסוף בכורות. בענין דיחוי בקדשים, זבחים די"ב אליבא דבן בתירא, שבת דקמ"ח. בקור הקרבן קודם שהקדישו למ"ד אין ברירה, נאמנות בעלים בכורות דל"א, ט"ז יו"ד סשכ"ג בענין שאלה בהקדש.

סימן צ

מנחות די"א ריבה שמנה עד ב' לוגין, העודף על הלוג הוי חולין ב) המכה את עבדו ומכרו כו'. ענין התראת ספק גיטין דל"ג, קודם מיתה יצא מרשותו, עור המת, אמ"ש סי"ג, גיטין דמ"ג וענין ק"פ כקה"ג.

איזה תקוני טעות הדפוס בהספר "אבן פנה", דף א' הושע שהי' בינוני כו' צ"ל כמ"ש במד"ר במדבר פ"ב ד' מ"ה שנת תרמ"ז צ"ל תרמ"ה, תקע"ה צ"ל תק"ע, ד' נ"ח כשקרוין עבדים צ"ל משום דקאי התם אליבא דר' יהודה דקאמר אין אתם כו' דממילא מוכת הכי ר ד' פ"ב ויש אשר נוסף כו' צ"ל ע' יו"ד סקע"ט וי"ל דקמ"ל דשרי אפי' אותם שאינם מועילים ומכ"ש המועילים בסגולתם ד' ע' הטפי החצוני צ"ל היופי ד' פ"ו הגנ"י צ"ל כ"א הגנ"י ד' פ"ז שמהוראתם צ"ל שמהוראתם הקודם ד' פ"ח בב"ק ד"נ צ"ל ע' זבחים דס"ו. **למלאות** הגליון הנני מעתיק כאן ממה שביארתי לענ"ד ליישב הא דפרש"י ריש ברכות ד"ה דילמא ביאת אורו, שיאור השמש ביום השמיני ויטהר האיש עצמו בהבאת קרבנותיו, ועמ"ש התוס' וע' בעל המאור שתמה דא"כ למאי הוצרך לפשוט מהברייתא דהא גם במשנה מפורש זה ואי נימא דמצי לאוקי מתני' בהנך דלאו בני מחוסרי כפרה, כמו"כ הברייתא מצי לאוקי הכי, ולכאו' י"ל דמספקא להו בהא דכהנים לא קאכלי בתרומה עד שעת צה"כ אי היינו רק מצד ספק דבמא הוא יום עדיין וממילא תרומת פירות או בזה"ז למ"ד דהוי מדרבנן אפשר דקאכלי בביה"ש דהוי ספיקא דרבנן או דנימא דגזה"כ לענין זה דתלוי בצה"כ כיון דהאי ובא השמש ביאת שמשו הוא ומאי

וטהר טהר יומא ילפי' מיתור הלשון ממ"ש וטהר דדוקא כדטהר יומא לגמרי (וכוונת התורה על הודאי וכמ"ש בסוטה דכ"ט ודאי טהור כו' וכמ"ש החו"ד), והגם דל"צ קרא למעוטי ספיקא כבר ביארו התוס' ביומא דע"ד דדוקא גבי תחלת הצהוב דכל שעה שוה ותמיד הם או בכלל גדולים או בכלל קטנים, משא"כ הכא דסד"א דסגי בשקה"ח, ולפום צד האיבעיא דדלמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא בהבאת קרבנותיו, ממילא כדאינו מחוס"כ דסגי בהערב שמש (וכמ"ש במים יובא וטמא עד הערב) הדבר מוטל בספק אי ביה"ש הוי בכלל ערב, ופשט דא"כ לימא קרא ויטהר, שיטהר בהבאת קרבנותיו, משא"כ כדהוי טהר יומא שאיחור הזמן בא מאליו ודקאי על היום נופל לשון וטהר, וממילא מתיישב דלא מצי לפשוט מהמשנה ממה שהכהנים אוכלין בתרומתן משעת ק"ש וכן מהמשנה דנגעים דהעריב שמשו אוכל בתרומה (כקושיית התוס') דגם להס"ד פשוטא דדוקא אכילת קדשים הוי משיביא קרבנו כשמחוס"כ, ופשיט רק מדקתני ברייתא סימן לדבר צה"כ דאס"ד דמאי וטהר טהר גברא דממילא ליכא יתורא לענין דדוקא כדאדכי יומא לגמרי בצה"כ ומה שאינו אוכל בתרומה משקה"ח היינו רק מצד ספק יום ממילא היינו דוקא בתרומה דאו' וכן לענין ק"ש כשקרא דיעבד קודם צה"כ הדבר תלוי בהפלוגתא אי ק"ש דאו'. ועכ"פ אין נופל לומר דסימן לדבר צה"כ כיון דמה שאין אוכלין מקודם היינו רק מצד ספק בעלמא ובערב תליא מילתא כמו בכ"מ שתלוי בכלות היום אעכצ"ל דמאי וטהר טהר יומא ואתי קרא לומר דהכא גזה"כ דדוקא כדאדכי יומא לגמרי ודממילא גם לענין אכילת תרומה שנתמעט רק דאין כפרתו מעכבתו וביאת שמשו מעכבתו הוי ג"כ בזמן צה"כ וגם הוי גילוי מלתא דגם מ"ש עד הערב הוי הכי, וע' יבמות דע"ה דהך קרא ל"צ אלא לענין נגיעה ומשום דלענין אכילה ילפי' מקרא דובא השמש וטהר, ועפמ"ש מיושב מה שמקשין בהא דקאמר בשבת דל"ה דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים ביה"ש דר' יוסי, דהא אי ס"ל לר' יוסי דתרומה בזה"ז דרבנן וע' יבמות דפ"ב, הוי ספיקא דרבנן ועפמ"ש א"ש דגזה"כ דכדאדכי יומא לגמרי, ובלא"ה מיושב. ובירושלמי דספק קרא ק"ש צריך לקרות ממ"ש דהקורא קודם לכן לא יי"ח ועכצ"ל דהגם דתלי לק"ש בזמן אכילת תרומה מ"מ גבי זמן ק"ש הוי רק מטעם ספק יום ואולי הירוש' פליג, ועמ"ש בספרי אה"ר ס"א דגם אי נימא דשייך להעמיד בחזקת יום כדמשמע לכאו' בעירובין דל"ו אכתי שפיר מוכיח הירוש' משום דס' קרא איכא חזקת חיובא והקורא קודם לכן אין ידוע אם עבר עליו רגע א' בחיוב שלא נתחייב בק"ש קודם דהוי ודאי לילה ונתעוררתי ע"ז ממ"ש בחו"מ סע"ה דכשאומר איני יודע אם פרעתיך חייב גם כשהספק פרעון קדם להלואה, והשבתי דשאני התם דלענין חיוב דמי ההלואה אין נפקותא אם

הי' ההלואה בקדימה או באיחור משא"כ חיוב ק"ש דלא תליא במה דקמי שמיא גליא אלא במה שנתחייב גברא מצד דין התורה ויש נפקותא אי אתחזק גברא בחיובא או שיש ספק שמא לא נתחייב מעולם. ועכ"פ ממילא אין חומר יותר בהקורא קודם לכן מס' קרא דעלמא.

וע' מנחות ד"כ תד"ה נפסל מהא דס' חשיכה לא חולץ ולא מניח תפלין ולכאו' מוכח מזה ג"כ דל"ש להעמיד ביה"ש בחזקת יום דל"ל דהיינו מילפותא דמימים ימימה דהיינו דוקא כשהוא ודאי יום דכוונת התורה הוא על הודאי דוקא, דהא מדאינו חולץ ואינו עובר אז בעשה דושמרת ולא אמרי' שהוא בכלל המיעוט ימים ולא לילות משמע דחשיב ספק בעלמא, ועמ"ש התוס' בביצה דט"ו דההיא דיושב בביהמ"ד ותפילין בראשו נקט בלשון וקדש עליו היום דבע"ש מיירי וקמ"ל דשבת לאו זמן תפילין ויקשה לכאו' דהא בלא"ה לילה לאו ז"ת וכמ"ש התוס' מקודם עמ"ש הי' בא בדרך ושקעה עליו חמה דמיירי בחול, וא"כ לאו קדושת היום הוא שגורם מה שמניח ידו עליהן כו'. ועכצ"ל דמ"ש וקדש עליו היום היינו בזמן מוקדם יותר, ובפרט אי תוספת שבת דאו', א"נ לר"ע דנתמעט שוי"ט שהן גופן אות, ועמ"ש באה"ר בסס"ג לענין זמן קביעת שבת למעשר. ועפ"ז יש מקום ליישב לענ"ד מה שהקשה הש"א סמ"ג בהא דקאמר שם אי דלא מנטרא מאי אריא בראשו אפי' מחתן בארעא נמי דהא תנן המוצא תפילין מכניסן זוג זוג כו', דלפמ"ש הב"י דאפשר דליכא איסורא בהנחת תפילין בשוי"ט ודמחיובא הא דקממעט לשוי"ט, שאני כששקעה חמה דאיכא איסורא להניח בלילה, ועפמ"ש מיושב כיון דממ"ש וקדש עליו היום עכצ"ל דקדה"י הוא שגורם ושלא שקעה חמה עדיין.

בענין מה שביארתי בספרי אמרי שפר סימן פ"ו בהסוגיא דמנחות ד' כ"ג. נלע"ד ע"ד קושיית המל"מ פ"א ממשכב ומושב מההיא דסוף תמורה דפריך וליבטל שק ברובא, והא דמי לטומאת משא כיון שנהנה בב"א מן הבגד, ותירץ דהא דלא בטיל הוי רק מדרבנן, ודבריו צריכין ביאור דאכתי מאי פריך דליבטל ברובא, ולכאו' י"ל דהכי פריך דכיון דמה"ת בטיל ברובא אמאי קתני ידלק דמשמע דוקא שריפה. ומשני בצפורתא דלא בטיל גם מה"ת. ובזה יש מקום ליישב הא דמקשה צפורתא ולשלפינהו ומסיק אם אפשר לשלופינהו מוטב ואם לאו אוקמה כר"י דאמר אם רוצה להחמיר על עצמו ולשרוף הנקברין רשאי. וע' פרש"י ותוס' דהא דאוקמה כר"י לא קאי על הקושיא דליבטל ברובא ולפמ"ש אולי י"ל דכיון דכל הקושיא דליבטל ברובא. הוי אהא דקתני ידליק, דהוי לומר דדוקא טעון שריפה דאלת"ה מאי קמ"ל כיון דמיירי בנזיר טהור דגם מה"ת דינו בשריפה ומהכ"ת נימא דעתה לא יוכל לשורפו. ופריך הש"ס דכיון דבטיל ברובא

מה"ת. לא הוי אלא איסור דרבנן. דהשבתתו בכל דבר כמו חמץ קודם שש שעות דהוי מדרבנן והשבתתו בכל דבר. ע' פסחים ד' י"ב, גם דדוקא לענין איסור שייך לומר דלא בטיל משום שנהנה מכל הבגד. אבל לגבי שריפה הלא אינו יודע מקום האיסור ועל מה יחול מצות שריפה, וא"כ שפיר משני הש"ס הא מני ר"י היא וה"פ דמיירי בנזיר טמא דהוי מהנקברין. ומ"מ תני ידלק להשמיענו דרשאי לשרפו לר"י. אבל לרבנן אסור לשרפו משום דאתי לאתהנויי מאפרו. דהא ביארו התוס' שהנקברין דליכא מצוה לשורפן לכן משיך איסורייהו. וא"כ גם אי האיסור רק מדרבנן מ"מ משיך האיסור כיון דליכא מצות שריפה וגם האפר יהא אסור, והא דקאמר דאם אפשר לשלפינהו מוטב ואם לאו כו' יש לפרש דה"ק אם אפשר לשלוף כל החוטין גם היתר על הצורה. ודאי א"ש אפי' לרבנן, ואם לאו דרק הצורה יכול לשלוף. מ"מ לא יקשה ליבטל ברובא ולא יצטרך שריפה דוקא. דהא מני ר"י הוא ואשמועי' דיכול לשרפו. ובזה מיושב מה שקשה דמאי פריך תנן שער הנזיר יקבר ורמנהו האורג כו' ידלק השק. דמאי קושיא דנימא לעולם שער נזיר ופט"ח יקבר דוקא ומ"מ אחר שנארגו בבגד יכול לשורפן. דאין חשש שיבא ליהנות מאפרן כיון שנתבטל ברובא. ואפי' אם נוקי בצפורתא הא לאחר שנדלק אין כאן צורת ציפור ובטל. ולכן תני גבי אורג דידלק דהיינו שרשאי לידלק. וביו"ד (ס' ק"י) דבע"ח שנתערבו באחרות ונשחטו אפי' אחר שנודע התערובת בטלין. ואינו מבטל איסור לכתחילה. דאין כוונתו לבטל האיסור אלא לבטל מהעולם ובזה מיושב מה שתירץ הש"ס כאן בשק כו'. ומשום דאי נימא יקבר אתי אינש ומתהני בה כו'. דקשה הא כנגד זה אי ישרף יש תקלה באפר. דלפ"ז א"ש דבעת שיהא אפר יהא כבר בטל. וכיון דאין חשש הנאת האפר. ישרף דוקא שלא יבא להנות. (ולכאו' להמל"מ דגם בלא צפורתא אסור מדרבנן. יאסור לשורפו דהא אפי' אחר שישרף יהא אסור ליהנות ממנו בבת אחת. וא"כ יבא לידי תקלה ליהנות מהאפר בב"א) וכן מיושב בזה מה שקשה לכאו' עמ"ש לשלופינהו. דהא אין מבטלין איסור לכתחילה ע' ס' ק"א ס"ו דהוא שנתרסקו שלא במתכוין לבטל האיסור. ודוחק לחלק דהכא ממילא יתבטל הנותר ולא יעשה מעשה. דהא אכתי מבטל בידים חשיבות האיסור הנותר. ולפמ"ש ניחא דהא האיסור לא יתבטל. רק דלא יצטרך שריפה. ושפיר מקשה לשלופינהי ואמאי נקט ידלק השק. דהא כל השק א"צ שריפה כיון דאפשר לשלוף הדבר החשוב ודמי כעומד בפ"ע.

הנני בברכת הודאה להי"ת אשר שם חלקי מיושבי בהמ"ד ואשר חנן אותי להבין ולבאר דברי רז"ל בכמה מקומות, וכבר ארז"ל מה אומנתו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם יכול אף לדברי תורה ת"ל צדק תדברון, וביארתי בהקדמת ספרי "אבן הראשה"

דהיינו דקמ"ל שלא יחשוש פן ע"י התשובות בד"ת יבא לגיאות והתנשאות וע' ירוש' פ' מצות חליצה, ודכמו"כ יל"פ עפמ"ש בשבת דל"א עמש"ש. והנה מהלשון "מה אומנתו" (ובפרש"י שהיא אומנות יפה) נשמע שלא יהא זה בדרך שוא"ת רק בקום ועשה וכמעשה האומן ברוח תבונה. וע' כתובות ד"ה וסוף מכות, וע' פסחי' ד"נ פרש"י ד"ה שפל ונשכר, ולכאו' שאני הא דלעולם יעסוק כו' דהוי בקו"ע משא"כ בשוא"ת מתוך עצלות וע"ש בתוס', ונלע"ד דמ"ש דכל יומא נמי כו' היינו רק דמפני עצלות לא עבדן כדבעי וע' שבת דל"ב, ודמ"מ עסקו בטורח אפייה וכה"ג וכדמוכח ממ"ש בב"מ דנ"ט כמו שביארתי בספרי א"פ ס' ל"ג וע' תענית דכ"ג, ובמעלי שבתא שבתו גם מהמלאכות שהיו עושות תמיד רק דכיון שגם בימי החול התרשלו במלאכתן ממילא מה ששבתו בע"ש הוא מתאים לטבען משא"כ הזריזות תמיד במלאכתן ובכ"ז במעלי שבתא לא עבדו שגדולות יותר במעלה. ועד"ז מ"ש מה אומנתו כו' שיהא דרך אומנות. וע' ברכות דכ"ח פרש"י ד"ה מיושבי קרנות, ומשום דגם בהו איכא מאן דגמיר וכמ"ש בסנהדרין ד"ג רק שאין עוסקי' בכך וע' שבת די"א. ועמ"ש הס"ח סתק"ל שיש לכל תלמיד לכתוב בספר את אשר חננו ה' לחדש ובספרי "אבן פנה" ס' י"ג וסמ"א ביארתי מ"ש בסנהדרין ד"ק עמש"ש.

והנה הדפסתי רק חלק קטן משו"ת וחדושים שלי, והספר הזה "דבר אליהו" כבר נגמר בדפוס מעשה המאטריצין וכדומה זה יותר מחצי שנה ולזאת נאלצתי לגמור ההדפסה בעת שאין השעה מוכשרת לזה, והנני בזה בבקשתי מכבוד הרבנים הפונים אלי בשאלותיהם כי יסלחו לי אשר אינני משיב להם ומאד יקר אצלי כבודם כבוד התורה ורק מפני חולשת כחי קשה עלי הכתיבה ומלאכת סדור הדברים, והגם שאני קורא ומעיין בדבריהם ורושם על הספר הנלע"ד אין בכחי לברר הענין בכל פרטיו ולהעתיק בסדר נכון, ולהשיב בקצרה להלכה למעשה אין בזה תועלת וספרי הקצורים מצוים, ורק לפעמים השבתי להשואלים בקצרה ואצלי רשמתי בארוכה אך בלא משטר וסדרים. ובעת ההדפסה עמלתי ויגעתי לסדרם ופעמים שבעת מלאכת הסדור הוספתי בעז"ה תוספת מרובה על העיקר, ולחסדי ה' וישועתו אצפה כי יחנני ויעזרני להדפיס מרבית השו"ת וחדושים אשר אתי, וגם את ספרי בביאורי מקראי קדש ומילי דאגדתא ויאיר עיני במאור תורתו אשר זאת היא נחמתי בעניי, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. דברי המצפה ומיחל לישועת ד' וחסדיו כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו אליהו קלאצקין החופ"ק לובלין בעהמ"ח ספר "אבן הראשה" וספר "אמרי שפר" וספר "אבן פנה".